ARUCH COMPLETUM

sive

LEXICON

vocabula et res, quae in libris

TARGUMICIS, TALMUDICIS ET MIDRASCHICIS

continentur, explicans

auctore

Nathane filio Jechielis

saeculi XI Doctore celeberrimo, Praeside scholarum Talmudicarum Romae; cum appendice ad discendum utili per Benjaminum Mussafiam, medicum, philosophum, philologum et physicum ad contextum Aruchinum adjuncta.

Praelaudatum opus ex disciplinis contextus Aruchini Venetiis (anno 1531) editi et typis mandatorum optimi ita ex hujus cum editione princip. (ante 1480), nec non cum septem Aruchinis veteribus manuscriptis bono cum animo facta comparatione corrigit, explet, critice illustrat et edit

Dr. Alexander Kohut,

Rabbinus supremus Quinque-Ecclesiensis (Fünfkirchen).

Tomus secundus

Auctoris, cui caes. scientiarum Academia Vindobonensis subvenit, impensis typis mandatum.

VIENNAE 1880.

Im Selbstverlage des Verfassers.

Buchdruckerei von Georg Brög in Wien, IX., Maria Theresienstrasse 19.

(Unter der Leitung von P. Smolensky.)

ספר

ערוך השלם

הלא הוא ספר הערוך אשר בו נקבצו כעמיר גורנה כל המלות החמורות בתלמוד ומדרשים ונסדרו עפ"י א"ב למען ירוץ הקורא בו

מאת

רבינו נתן בן רבינו יחיאל ז"ל

ראש מתיבתא דרומי

ועליו ספר

מוסף הערוך

להרב החכם הבקי בחכמת הטבע והרפואה והבלשן הגדול רבי

בנימין מוספיא ז"ל.

מיוסד על דפוס ראשון של הערוך (כערך הרל"ז) ודפוס וויניציאה (הרצ"א) עם הוספות, הגהות, הערות ותקונים על פי שבעה כתבי יד מהערוך עתיקי יומין ועם מעלות אחרות רבות כאשר תחזינה עיני הקוראים.

אזנתיו וחקרתיו

אנכי הצעיר

חנוך יהודה באא"מ הר"ר ישראל קאָהוט

רב ואב"ד בק"ק פינפקירכען והגליל יצ"ו.

חלק שני

בעזר האקאדעמיע של החכמות אשר להקיסר בוויען.

ווינן תרל"ח.

בדפוס של געאָרג בראָג

(המנהל פ. סמאָלענסקין.)

מזכרת אהבה

ליובל שנת החמש ועשרים

אוביל בראש ספרי ברכת שַׁי לכבוד מוֹרַי אשר הוקמו עָל להורות את בחורי בני ישראל
בבית המדרש לרבנים בברעסלוי,

ה"ה החכמים המפוארים, חין ערכם נודע בשערים

מהור"ר ומהור"ר

צבי בן כה"ר יעקב גרעטץ. ברוך בן מוה' שמואל צוקערמאן.

האל המחיה את הכל, יחיה את הדרת כבודכם עוד ליובל שנת החמשים ויתן לכם
שיבה טובה כח ועוז, להצמיח בגן המדעים פרי חכמתכם ותנובות תבונתכם גם בימים
הבאים, שמש פעולתכם יאיר בנגה וזיו שבעתים, ויקר שמכם יזהיר עד בלתי שמים!

כאות תלמידכם המוקירכם ומכבדכם בתמים עד אחרית הימים –

הצעיר חנוך יהודה המכונה ד"ר אלכסנדר קָאהוט.

אות הבית

I בָּא (er kam והשם ביאה das Kommen) ושב הכהן (ויק' י"ד, ל"ט) ובא הכהן (שם מ"ד) זו היא שיבה זו היא ביאה בר"ג דאלו הן הלוקין (מכו' י"ג:) ובר"ג דכיצד אשת (יבמו' י"ז:) ובס"ג דאלמנה לכ"ג[1]) ובפ' התכלת בגמ' דהלחם (מנחו' מ"ה:) ובסוף כיסוי הדם בגמ' דהשוחט ונמצאת טרפה (חולי' פ"ה.). פי' זו היא שיבה זו היא ביאה מה שיבה בא הכהן מביתו לבית המנוגע אף ביאה בא הכהן מביתו לבית המנוגע דילפינן גזרה שוה מה שיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע כשמצאו שפשה ואינו נותץ הבית כדכתיב (ויק' שם) ושב הכהן ביום השביעי והנה פשה הנגע בקירות הבית וצוה הכהן וחלצו וגו' עד ועפר אחר יקח וטח את הבית אף ביאה נמי דכתיב (ויק' שם) ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית אע"ג דכתיב (שם מ"ה) ונתץ את הבית אינו נותצו אלא חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע וכן מפור' בתורת כהנים (ספרא מצורע פרש' ז' פרק ד' דף ע"ג רע"ד בהוצ' אה"ו) מה מצינו בפושה בראשון חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע [וכ'] ובסוף שבוע שלישי אם פשה נותץ מכאן למדנו ג' שבועים לבתים[2]). והתורה אמרה הבא להרגך השכם להורגו בס"ג דהרואה מקום (ברכו' ס"ב: ועיי' שם נ"ח סע"א) ובפ' בן סורר ומורה בגמ' הבא במחתרת (סנהד' ע"ב.) פי' היכן אמ' תורה (שמות כ"ב, א' ועיי' פירש"י וילק' משפטי' רמז שמ"ב) אם במחתרת ימצא הגנב והוכה ומת אין לו דמים ופי' רבא (סנהד' שם) מ"ט דמחתרת חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו והא מימר אמר אי קאי באפאי קטילנא ליה למריה דביתיה[3]). ואת הבאין ברשותה בכתוב' בפ' הכותב לאשתו (פ"ו: עיי' פ"ח: רו' קידושי' פ"א הל"ד ד"ס סע"ב) כתב לה נדר ושבועה אין לי עליך וכ' עד ועל הבאין ברשותיך. פי' שמכרה או שנתנה להם[4]). וכן פי' במתניתא דבי' ר' חייא (תוספת' כתוב' פ"ט ועיי"ע אַפָּתֵּק מש"כ שם) אלו הן[5]) הבאין ברשותה כל שמכרה להם או נתנה להם במתנה. * [אחי"ה וכנ"ה הרבה פעמי' עד כי חדלתי לספור ד"מ בא וראה (תעני' ח. מגילי' כ"ט. כתובי' ק"ה. סוטי' י"ג. ל"ו. גיטי' נ"ז. ב"ק ע"ט: ב"מ ע"א. ב"ב פ"ח: סנהדי' כ"ב. ק"ח. ערכי' ט"ו. ל': מנחו' ק"י.) כמו תא חזי, איתא חמי בירו' עיי"ע אֵתָא. ושם אי' עוד ציונים בענין יבא עלי אם.. ובקהל"ר פ' חופר גומץ אי' בט"ס אם לא יבא עלי וצ"ל יבא עלי אם לא.. ובירו' יומ' פ"א דל"ח רע"ד יבא עלי אם ראו קורות ביתי ירו' פסחי' פ"ו דל"ג, אי רק: יבא עלי. ר"ה ט"ז. באי עולם סנהד' ק"ב. ואילך: עולם הבא, ירו' תרומ' פ"א ד"מ: מכאן ולבא, ירו' תעני' פ"ב דס"ה ע"ג דבר שהוא לבא פי' לזמן הבא. ברכו' פ"ט, מ"ד לעתיד לבא. ירו' גיטי' פ"ז דמ"ח סע"ג אם יש בו דעת לבא יש בו דעת לשעבר ובירו' ריש תרומו' ד"מ: אי' יש בו דעת להבא וכ' אבל יותר נראה כי לשעבר ולבא בירו' פתרונו כמו בדיעבד ולכתחילה של בבלי עיי' מה"י צד י"א: בחנמל (תהלי' ע"ח, מ"ז) נדרש בא חן מל עיי"ע בחנמל. — ובדרך כבוד ענין בָּעַל כמו ואבואה (בראשי' כ"ט, כ"א וכדומה הרבה) ד"מ בריש כריתות (ב'.) הבא על האם, שם פ"ב מ"ג הבא על השפחה, ירו' יבמו' רפ"ב ד"ג, ע"ג בא על הראשונה ובא על השנייה וכ' ירו' סוט' פ"ג די"ט. בא על אחת מכל העריות וכ' ושֵׁם בִּיאָה עיי"ע.] —

* 2 בָּא = וָוא (Eigenname einiger paläst. Lehrer) שמות כמה תנאים בא"י, עיי' מה"י של

---

1) כונת רבינו על יבמו' ס"ט. אבל לפנינו לי' אבל אי' עוד מה שלא מסר רבינו והנם במסרת רי"פ עיי' מנחו' ד'. עירו' נ"א. נדה כ"ב: יומ' ב': נזי' ה': הוריו' ח': בכור' ל"ב: 2) אלה הם דברי רבינו ועיי' פירש"י לויק' שם פסוק מ"ד. 3) בסנה' ובילק' בשינוים ועיי' עוד ירו' סנהדי' פ"ח הל"ח דכ"ו ע"ג. 4) ועיי' ג"כ פירש"י, וכ"י ו"ו אי' בטעו' פי' מי שמכרה או שנתנה לכהן. 5) בתוס' כתו' אלו הן יורשין.

מהרז"ף צד נ"ו. נ"ז. ס"ו. ואילך, והוא קיצור ולש' קלילה תחת אבא, וכן רבה ורבא בש"ס בבלי תחת ר' בה ור' בה ועיי' עוד ע' אביי.

בָּאג (בל"ס בגא בל"פ باغ Baumpflanzung, Garten ובהשאילה קבוץ שדות) הני בני בי רב דדיירי בבאגא בגמ' דפ"ק דפסחי' (ח׳:) ובהלכה קמא דאלו מציאות (כ"ב:) באגא בארעא דיתמי לא מחזקינן. פי' באגא בקעה שיש בה שדות הרבה כלו' כל הבקעה לא אסרינן בשביל שדה אחת של יתומין שיש בה, מוחזק ועומד מאי (ב"מ שם) כלו' אם בודאי ידעינן אי זו היא של יתומין מאי. ובפ' המוכר את הבית בגמ' המוכר את העיר (ב"ב ס"ח:) מאי ביזלי א"ר אבא פיסקי באגי[1]. פי' פיסקי דארעתא דלא הוו ט' קבין דלא חשיבין לאיזדבוני בפני עצמן אלא ע"ג העיר. [בפ' איזהו נשך בגמ' אין פוסקין] (ע"ג.) מנטרי באגי[2]. באגי שדות הרבה כשיעור מאה כור בית זרע הן חסר הן יתר ועומדות על מצר אחד ושוכרין שומרין לשמרן מן הבהמה וחיה שלא יאכלו כשהן זרע ומבני אדם כשנעשית קמה. * [אחי"ה וכנ"ה עירו' ע"ג. בני בי רב דאכלי נהמא בבאגא, ב"ק קי"ג: זילו וקטלו מכל באגי ואינהו אזלו וקטלו מחד באגא וכו'. ב"ב כ"ט. חדא ארעא בכולא באגא. ודע שרש"י בכל מקום פי' בקעה כפי' רבינו בראש הע' ורשב"ם לב"ב ס"ח: פי' שדות כפי' רבינו בסוף הע' ועיי' עוד ע' בר ג' וע' בר מחוניתא. ומוצא אני המלה מל"פ וסו' שטעמה גן ופרדס אילנים].—

* בַּאגִין ט"ס תחת באיין עיי"ע ביין.

בַּאדָן (שם מקום בצפונית מזרחית של שכם עיי' שווארטץ דאס הייליגע לאנד קכ"ז) בסוף ערלה (פ"ג, מ"ז) אגוזי פרך ורימוני באדן, ובכלי' בפ' כל כלי בעלי בתים (פי"ז, מ"ה) לא הוזכרו רימוני באדן[3] והצירי גבע[4] אלא שיהו מתעשרין ודאי בכל מקום. פי' שם מקום וכן פרך מקום[5] ופירותיהן גדולים וחשובין. ובס"ג דערל[6] ובס"ג דע"ז (ע"ד.) ובר"ג דביצה (ג׳:). * [אחי"ה וכנ"ה בירו' ערלה פ"ג הל"ה דס"ג רע"ב ועיי' תוספת' כלי' פ"ו והיה שם מקום בצפוני מזרחי של שכם].

* באדן (E. n.) ביוחסין השלם צד קי"ט. כתוב וז"ל באדן: בערוך אמ' באדן שם חכם, ושם ר' בדן שם חכם עכ"ל בערוך שלפנינו ובכ"י ל"י ולא ימצא גם בספרי חכז"ל כאשר העיד סד"ה ריש אות בית, וקרוב הדבר שכונת בעל היוחסין על ערוך של ר' צמח גאון עיי' בחלק ראשון במבוא צד XVIII].

* באות [עיי"ע בואתן.

* באזי עיי"ע בז ה'.

* בַּאזְיַאר (בל"פ بازيار בל"ע بيزار ,Falkenjäger Falkonier) שבת צ"ד. ומי איכא סוס המיוחד לעופות אין איכ' דבי וויאדן ובכ"י מ' (ד"ס ק"ב.) דבי זירין ובכ"י א"פ סוסיא דבי זייארין ובדפ' שונצ' וויניצ' ר"פ יושטיניאן ובסיל' וייארן וט"ס וצ"ל בי זייארן אבל הנוסח היותר טוב כתב רבינו בע' זיידן בשם רה"ג ז"ל שהוא שונה סוסא דבאזיירן ויחיד קורין אותו בל"פ באזיאר כ"ה בדפ' וויניצ' וכ"י ל"ד ונוסחאות שונות יש בה ע"י ט"ס כאשר אוכיח בעה"י בע' הלזה וכנים דברי רה"ג שבל"פ باز נץ וכ"ה בל"ע ובל"ס נקרא בזיקא, בוזיקא; וצודה עוף נץ נקרא בל"פ באזיאר, והקבוץ באזיארן, וכבר בא בסנהד' צ"ה. נפק לשכור בזאי והוא בעצמו ותומו ל"פ شكار باز פי' לצוד עוף הנץ עיי"ע שכר בזאי. ורש"י פי' שם לש' פרסי . . נ"א כפר הוא ובאמת כ"ה בילק' נביאי' שמואל ב' רמז קנ"ה נפק לכפר בזאי ונוסח' מוטעת היא. ובענין פתרון המלה עיי' ג"כ ספר עט"ש למהרי"ף צד כ"ה.

* באח"ב (Abbreviatur) עיי"ע דצ"ך.

* באטי עיי"ע בט ב'.

* בַּאִימָה, בַּאִינָה (הוא בית ענות של מקרא El Baneh) סוף ערלה ירוש' ד"ס: עיירות המובלעות בארץ ישראל כגון באינה ובאימה וחברותיה וכ' ובתוספתא כלאי' פ"ב אי' בית ענה ונראה שהוא בית ענות של מקרא (יהוש' ט"ו, נ"ט) והיתה לדעת אייזעביאוס רחוקה מחברון ד' מיל רומיות ונקראת בל"י Βηθανίν והוא Βετάνη של ספר יהודית א', ט' וגם היום יש כפר באנה עיי' נייבויער געאגרפיא תלמודית צד רל"ו ועיי' רוימער פאלעשטינא צד קנ"ט ור"י שווארץ (דה"ל צד קמ"ו) ויש להבדילו מהמקום בית ענת (יהוש' י"ט, ל"ח, שופטי' א', ל"ג) שהיתה עיר בנפתלי ועיר הנזכרת לעיל בית ענות היתה ביהודה רחוקה מעט

---

[1]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בע' בזל. [2]) בחיי הריטב"א לב"מ גורס נטרי באגי. [3]) כ"ה בפי' רה"ג לסדר"ט די"ג וכ"ה בר"ש לכלי' שם וכ"ה בביצ' ג': אבל בכ"י מ' שם וכן בערלה בע"ז וביבמו' אי' בדן. [4]) כ"ה בדפ"ר, ובשדפ"ע וחצרי. [5]) עיי"ע פרך א'. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו וכ"י פ"ר והוא ביבמו' פ"א: ובדפ"ע חסר.

מחברון אשר ע"כ יפה עולה לשיטת הירו' שמונאה לעיירות המובלעות בא"י שבאמת היתה עיר תחומית של א"י.

* באיין עיי"ע ביין.

באלא (בל"פ بالا Waldanhöhe, Berg) בסוף הלכה קמא בפ' אותו ואת בנו (חולי' ב'.) הני עזי דבאלא[1] כשרין לגבי מזבח. פי' יער ששמו כן. ס"א ברא תרג' חוץ ברא והן מדבריות. * [אחי"ה הפי' הראשון שייך לרגמ"ה כדמוכח מפירושו לחולין כ"י (בקובץ כ"י אנגייליקא A. 5. 18 דף של"ז ע"ב) ולפי דעת ס"א הוכרחנו לומר כי אותיות ל' ור' מתחלפות והוא כמו תּוּרְבָּלָא, חולי' שם והוא תרג' של שור הבר, אבל לפ"ד נראה שהמלה ל"פ היא וטעמה מקום גבוה והר, והן עזים שרועים בראשי ההרים וכן יש לפתור בי עילאי חולי' נ"ט: וצ"ל בתיבה אחת בעילאי עיי"ע וע' טגרס, ורש"י פי' באלא יער לבנון! ועל פיו פי' החכ' לעויזאהן זאאלאגיע דע"א.]

* 1 בַּאלִי (בל"פ باليدن sich bewegen, bewegen machen, aufscheuchen) נדה כ"ו: באלי ואתי ופירש"י ממהר לבוא ויפה פי' שטעם המלה בל"פ מתנענע וממהר להלוך ובפעל יוצא ענינו מנענע ומעורר אחרים וזה שיעורו ג"כ בנדה י"ז: אביי באלי דידבי רבא באלי פרוחי פי' מעורר ומגרש זבובים ויתושים וגם בזה כנים דברי רש"י. ורבינו בע' כל ב' גרס מכלי, ולא מוכרחים אנו לזה.

* 2 בַּאלִי (בל"ע بلى Glück והושאל לשם פרטי). ברכו' כ"ה קל"ס ע"ב אמר באלי א"ר יעקב, תעני' י"ח סע"א אמר באלי א"ר חייא בר אבא . . א"ל ר' חייא לבאלי, שבת י"ז: ע"ז ל"ו. אמר באלי אמר אבימי ועיי"ע נוות. פי' שם חכם ובל"ע פי' שעצ"פ וכן שם הכולל הצלחה.

* ביאם עיי"ע בהם.

* בֵּאמַי (בל"י βῆμα Erhöhung, Thron) שהש"ר פ' כמעט (ג', ד') אמרה ירושלים לבת בבל פגי פלאי קקים באמי מחי את סבורה בעצמך שאת בתולה זקנה את שבי לארץ אין כסא (ישעי' מ"ז, א'). נ"ל שדרש מלין אחרונות אין כסא. ומלה יונית בֵּימַא (כצ"ל עיי"ע) מקום גבוה, כסא; ותיבות מחי את יחדיו ידובקו ותהיינה לאחדים מחיאת בל"י μηκέτι פי' אין עוד. וכל המאמר כ"ה בל"י ἄπαγε παλαιὰ κακή, βῆμα μηκέτι! כלומ' קומי זקנה רעה, אין כסא! או י"ל תחת פגי פלאי צ"ל פורני פליאה πόρνη παλαιά כן תרג' עקילס לבלה ניאופים (יחזק' כ"ג, מ"ג) כאי' בויק"ר פל"ג עיי' ילק' יחזק' רמז שס"ב ועיי"ע פליאה, וע' פרן ו'. ור"ב יש לו תיקונים אחרים עיי"ע כאמי ושם אפרשנו ועיי' פתרונו מאת החכם הרב ר' נחום ברילל בב"ח ח"ו צד ש"א ואחיו החכ' אלחנן במאמרו פרעמדשפ. רעדענס. צד י"ז. אבל לפי פירושנו איננו מוכרחים לתיקונים הרבה ונוכל לקיים גירסת הדפוסים.

* בַּאנֵי, בַּאנְיָא עיי"ע בי בני וע' בניה.

בַּארג (בל"פ پاره Süssigkeit; מַי בארג בל"פ مى پاره Süsswein או עיקר הגי' באדג בל"פ باده Süsswein, Most) בע"ז בפ' אין מעמידין בג' והחומץ (ל'.) מתוק חמר בארג[2]. פי' בארג גופיה חמרא מבושלא, בארג לשון פרסי הוא יין מבושל שעומד על שלישו כגון דשבקי להו עינבי למשרי[3] וחליאן טפי דאע"ג דשתי חיויא מיניה מפשר ליה חוליא למרריה דחיויא ואין בו משום גילוי. פ"א בארג עשבים טובים שמשימים ביין וממתיקים אותו. * [אחי"ה לפי פ"א תהיה המלה לש"פ پركنه = بركنه פי' עשבים וסממנים כתושים. ובע' בְּרַק אראך פי' אחר ע"ש. ורש"י לע"ז שם פי' מי בארג משקה משובח בארג ל"פ משובח כמו סוסיא בארג בחלק (סנהדר' צ"ח.) עכ"ל. ובסנהדר' שם פירש"י: סוסי ברקא: סוס מסורק ומכוון ונאה וכו' מזה נראה שגם כאן פירש ברקא כמו בארג שענינו ומכוון ונאה כמו משובח הוא ומקור לפירושו נ"ל הוא ערך בִּרְקָא שפי' שם רבינו „סוס משובח ס"א סוסיא בחגר" כ"ה בכ"י ו"ו והוא לפ"ד ל"פ بها گير משובח ויתר דברי רבינו אפרש בהך ערך ע"ש. ודע כי גי' כ"י ו"ו ול"ד מי באדג וזה עיקר כי מי בל"פ יין ובאדג בל"פ יין מתוק. וכן מצאתי בפי' ר"ח כ"י לע"ז (בקובץ כ"י אנגייליק' סי' A. 10. 2 דף י"ח ע"ב) וז"ל: ובל"פ באדגי. קרינא יין מתוק עכ"ל, ואחריו נמשך רבינו.] —

* בָּאַשׁ (1. übelriechen, übelriechend machen; 2. üblen Geruch, üble Gerüchte verbreiten) תרומ' פ"י מ"ב הבאישו מימיו, ב"ק מ"ז: מ"ח: נפל לבור והבאיש מימיו, ושם: לא שנו אלא שהבאיש בשעת נפילה וכו', שהש"ר פ' כי

---

[1]) כ"ה בחולי' ובכ"י ה"ב ובדפ"ע אי' דבאלה. [2]) והנוס' היותר טוב: מ י בארג וכ"ה בע"ז וכ"ה בע' אפסנתין ועיי' בסוף הערך. [3]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ' אמש' אבל בדפ' ראשונים בט"ם לתשרי.

טובים: מה המים מבאישים ומחמיצים בקנקן, מכילת' בשלח פ"א וילק' ריש בשלח סרמ"ז רכ"ה בשם הפסיקת' בשלח (צד פ"א) והביא לו דג מבאיש (ועיי"ע ברדל). שמ"ר פכ"ו הבאיש המים במצרים. ובהשאילה כמו (שמו' ה', כ"א) הבאשתם את ריחנו: קהל"ר פ' זבובי אתמול מבאישין כנגד משה וכ', ושם אתמול מבאישין דברים כנגד דוד וכ'. וענין הפעיל הבאיש עיי' בע' באוּשָׁה.

* בְּאִישׁ (כל"ע بَيِّس בל"ס באש missfällig sein, (verdriessen, übtg. krank sein ירו' ברכו' פ"ג ד"ו. דבאיש ליה. ושם פ"ז די"א ע"ג ובאיש לר' זירא ובירו' סנהד' פ"ג דכ"א ע"ד אי' לר' זעירא, ירו' שבת פ"ח די"א. ובאש לר' אלעזר פי' הרה לו והיה לו פנים זועמות ובהשאילה חלה ד"מ נדרי' מ'. רב חלבו באיש, ירו' חגיג' פ"ב הל"א רבך באיש, ירו' תרומ' פ"ח דמ"ה ע"ג ר' ייניי איבאש וכ"ה ירו' ע"ז פ"ז דמ"א. ירו' קידוש' פ"א דנ"ט סע"א אילו הוית גבאי לא אבאשתא, ירו' ב"ק פ"ח ד"ו: אהן רומיי כד מיבאש. כולן לש' חלה וכ"ה בל"ס בֵאשׁ, ובאתפעל אֶתְבְּאֵשׁ והשם בָאשותא ובל' שומרוני' באשו וכן בל"ע ביש, והשם بُؤْس ומזה התואר באישא עיי"ע הבא אח"ז.

בְּאִישָׁא (בל"ס בְאשׁ ein Kranker) בפ' מי שמתו בס' הלכ' בעל קרי (ברכו' כ"ב סע"א) באישא הוה בקילעא דר' הושעיא[1]), בגמ' דבמה מדליקין (שבת ל'.) מהו לכבויי בוצינא[2]) מן קדם באישא בשבתא[3]). פי' חולה[4]).

* בְּאוּשָׁה בל"מ בְּאֻשִׁים schlechte Trauben,) (Herling ירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד הענבים והאבשין משיבאישו, ר' זעירא בשם ר' יסא משיקראו באישה וצ"ל באושה וכן הביאו הר"ש לשביעי' פ"ד מ"ח ע"ש וכ"ה בע' אוּבְשִׁין וע"ש מש"כ. ובמשנה של ירו' מעשרו' פ"א מ"ב אי' הענבים והבאושין משהבאישו, וגי' הבאשין היתה גם לפני תוספות ר"ה י"ב: ד"ה התבואה ע"ש, ורבינו גורס והאובשין ובדפ' ווינצ' והאבשום וזאת הגי' היתה ג"כ לפני המהרש"א ע"ש.

* בְּאִישׁוּת (בִּישׁוּת בל"ע بَاس Schmählichkeit, (Unheil ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ג מדינתא אזלא בבאישות פי' הולכת ברוע בקלקול ובחוסר כל והמלה כמו בישות ע"ש וע' בְּאִישׁ.

1 בַּב (בל"פ וערבי بَا, بَاب Thüre, Pforte) בפ' במה מדליקין בגמ' על ג' עבירות (שבת ל"ב.) [מר עוקבא א' רעיא חגרא ועיזי רהטן[5])] אבב חוטרא מילי ואבי דרי חושבנא . . . אבב חנותא נפישי אחי ורחמי[6]) אבב בזיוני[7]) לא אחי ולא רחמי. פי'[8]) רעיא חגרא: רועה פִסֵחַ שאינו יכול להלוך ולרוץ ועז בורחת כשמגיע בשער גדרות צאן, כדמתרגמינן (אונק' לבמד' ל"ב, ט"ז) חוטרן דען, ובבית הדיר, כדתנן (ב"ק נ"ה:) הכונס צאן לדיר, שם מעלה לו החשבון מבריחות שברחה ושם מכה אותה. אבב חנותא[9]) בפתח החנות של יין כל אוהביו באין ושואלין בשלום בעל החנות כדי שישתו עמו. אבל אם רואין שנתפס אדם בבית המכס או בבית המושל להיענש[10]) כל אוהביו בורחין ואין אחד מהם פונה אליו. פ"א אבב בזיונא לפתח בזיון[11]) ובנדרי' בסוף ר"א אומר (ס"ו:) א"ל תברי יתהון אבבא[12]) בבא בן בוטא הוה יתיב ליה אבבא ודאין דינא כו' ובס"ג דנדרי' (צ"א:) סליק נואף איתיב במחבא[13]) בבאלי בבא[14]) פי' ע"ג כיפת השער במחבא, בבאלי כמו שפי' אבולאי [עיי"ע]. (א"ב תרג' בפסוק ותאמר לו זרש אשתו (אסתי ה', י"ד) ועל בבא דביתיה דמיה ישתפך). *[אחי"ה וכנ"ה בשבת קנ"ו: קרא אבבא, מ"ק כ"ה. פרוס בבא, חולי' מ"ז. יתיב ר' אחא אבבא . . זיל אימא ליה למאן דיתיב אבבא וכ', ב"ק קי"ג. חלף אבבא דבי דינא, עירובי' י"א: אזל רב ששת קם אבבא דבי דינא כ"ה לפי גי' ד"ש וכ"ה בע' זיין ושם אי' אבבא דבי זיינא אבל בגמ' בדפ' חוץ דפ"ש אי'

---

[1]) וכ"ה בע' קלע' ג' ובדפ' בברכ' אי' באושא הוה עובדא בקילעא ובכ"י מ' באושא הוה אקילעא דר' הושעיא וגי' הע' יותר טוב עיי' בהפשב"ע והגה של בעל ד"ס לברכו' שם דנ"ד: אות כ'. [2]) וכ"ה בכ"י מ' אבל בדפ' עוד דנורא. [3]) וכ"ה בכ"י א"פ ועיי' ד"ס דכ"ז: [4]) וכ"ה בפירש"י ועיי' עוד ע' ביש, בישו, בישות וע' חצף. [5]) יש להשלים כן שאליו סובב רבינו פירושו למטה. [6]) לפנינו אי' ומרחמי ובכ"י מ' נפישי אחי מרחמי. [7]) ובע' זיין גרס רבינו ג"כ במלה אחת ביזיינא וזה לפי גי' דפ"ר ופיז', וכ"י שם ודפס"ע ההדשים בשתי מלות ועיי"ע בזבנא וע' בזיוני, ובכ"י א"פ אי' ג"כ אבי בזיוני. [8]) וכעין זה בפירש"י ע"ש. [9]) מי خانه בל"פ an der Thüre des Weinhauses. [10]) כ"ה בדפ"ר. [11]) עיי"ע בז ב'. [12]) כ"ה על נכון בדפ"ר, אבל בשד"ע אי' על ריש דבבא ובנדרי' על ריש אבבא וגי' הדפ"ר עיקר שבו נקט לישנא דמשתמע לב' אפי ר"ל על בבא כלומר על פתח ועל בבא כלו' על בבא בן בוטא. [13]) כ"ה בכ"י ו"ו. [14]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ומסכים עם פי' רבינו שטעמו בל"פ بالا بَا כיפת השער אבל בע' בלאי אראך פירושי היותר קרוב להבנה ע"ש ובדפ"ע אי' בבלאי בבא, ובנדרי' בכלאי וכ"ה בר"ן ופירשו מסך כאילו כתוב בקלעי.

רק אבבא. והקבוץ ברכ' נ"ח: הוו פתיחין ליה ארבעה בָּבֵי ובמנחו' ל"ד. ד' בָּאבֵי —. ובדרך השאילה הונח ג"כ על אופן אחד משנים או שלשה פנים ד"מ שבת ג'. בבא דרישא בבא דסיפא (וכן נחלק סדר נזיקין לבבא קמא, לבבא מציעא, ולבבא בתרא וכן היה מחלק התוספתא את מסכת כלים.) ר"ה ל"ג: תקיעה דכולהו בבי ותרועות דכולהו בבי. בל"ע بَاب, بَابَة פרשה, ופרק ואופן.] —

* 2 בַּב עיי"ע דבב וע' איתן.

* בָּבָא (Eigenname pal. Lehrer) בבא בן בוטא עיי"ע קודם זה וכ"ה בב"ב ג': וכריתות כ"ה. אמרו עליו על בבא בן בוטא שהיה מתנדב א"ת בכל יום וכ' ואולי היה אביו של ר' יהודה הנק' ר' יהודה בן בבא ועיי' עליו ד"מ קכ"ט ומבוא המשנה למה"ריב צד קל"ג.

בִּיב (בל"ס ביבא דמיא והוא כמו בל"ס חביבא, בוביא מל"ע بيب (Kanal, Wasserleitung בפ' כיצד משתתפין (עירו' פ"ח. וירו' עירו' ספ"ח דכ"ה: וירו' כלאי' פ"ט דל"ב. ותוספתא עירובי' פ"ו) ביב שהוא קמור[1]) ד' אמות ברשות הרבים [וכ'] והן[2]) יורדין לביב, ובע"ז בפ' כל הצלמים (מ"ד: זו עומדת על [פי] הביב. וברי' ב"ר (פ"א) מלך בשו"ד בונה פלטין במקום הביבין [ובמקום] האשפה [ובמקום] הסריות. ובפ' י"ג (י"ב) אלה תולדות השמים מלך בשו"ד בונה פלטין ואם נתן ביבה על פתחה אינו נאה הב"ה ברא את האדם ונתן ביבו על פתחו והוא נאו והוא שבחו[3]) פי' בלי לעז קלוא"קא[4]) שיורדין שם כל השופכין והאדם עשוי ביבו של חוטם על הפה. * [אחי"ה וכנ"ה באהלו' שם. ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ג הפלטין הזו במקום ביבין, ב"ר רפכ"ד הדרים וביבים ומערות, ריש קהל"ר פושט ידו בביבין, שמ"ר פ"ו נוח לו לשלמה שיהא גורף ביבין שלא נכתב עליו המקרא הזה (מלכי א' י"א, ד) ובב"ק ו'. במין נקבה פותקין ביבותיהן (עיי"ע גרף א') שמ"ר פל"ו מצא אבן ונכשל בה מצא ביב נופל בו. ירו' תעני' פ"ד דס"ח סע"ד עאל ליה מן ביבא דמדינתא פי' שנכנס דרך ביב שלא היה יכול לכנוס דרך שער מפני שומרי עיר של צבא אדריינוס ובאיכ"ר פ' בלע הגי' עליל ביה בבוביא דמדינתא והיא היא אך בל' סורי].

☞ בָּבוֹ (עיי"ע דבבו (Feindschaft תרג' וישנאו אותו (עיי' ירו' תרגו' א' לבראשי' כ"ה, י"א; ל"ז, ד'. ה'. ח'; נ', כ'; במדי' ל"ה, כ"א. כ"ב) ונטרו ליה בבו). * [אחי"ה ויותר נכון דבבו שאות ד' שרשית היא עיי"ע וע' בעל דבבא].

בָּבוּאָה (כל"ע بُوبُو = Abbild, Wiederschein, Reflexerscheinung eig. das kleine Bild (im Auge)) בס"ג דיבמות (קכ"ב.) ובפ' (כל הגט[5]) [וצ"ל האומר] בגמ' מי שהיה מושלך בבור (גיטי' ס"ו:) ודלמא שד הוא אמר רב יהודה אמר שמואל[6]) כשראו לו דמות אדם אינהו נמי אדמויי אידמו[7]) דחזו לי בבואה, אינהו נמי אית להו בבואה דחזו ליה בבואה דבבואה, ובס"ג דהשוחט אחד בעוף (חולי' מ"א:) לתוך אוגן של מים[8]) נמי אמרו לבבואה קא שחיט. ובגמ' בפ"ק דנדרי' (ט':) הלכתי לשאוב מים מן הבור והסתכלתי בבואה שלי[9]) ובפ' כל הצלמי' בסוף הלכ' דגוים (ע"ז מ"ז.) (אילימא קא סגיד ואסירי אי לבבואה דידיה קא סגיד מאי שרי). * [אחי"ה כ"ה בדפ"ע ואין לו שחר ומהר"א מונילים ז"ל הגיה בכ"י שלפני כזה אילימא לבבואה דידיה קא סגיד ואסירי או לבבואה דמיא קא סגיד ושרי עכ"ל. אבל האמת כי גי' רבינו בלי ספק כגי' ר"ח כ"י לע"ז (בקובץ כ"י אנגייליק' דף ל') וז"ל אי לימא אי למיא קא סגיד ואסרי אי לבבואה דידיה סגיד ומיא שרי עכ"ל וכצ"ל בערוך, וכן משמע מגי' רש"י לבבואה דידיה וכו' ובנו"ג. אילימא לבבואה קא סגיד או דילמ' למיא קא סגיד. גם זה כגי' ר"ח וערוך רק בהיפך הסדר]. ובב"ר פ"ד יהי רקיע: הבא לי מראות גדולות[10]) והביא לו א"ל ראה בוביא שלך [בהן] ראה אותה גדולה, הבא לי מראות קטנות הביא

---

[1]) בדי' ווניצי' ר"צ בט"ס קמוד וכ"ה בגמ' דפי' פיז' בכל הפרק וכ"ה בדפי' שאלוניקי' וצ"ל כמו שהיא לפנינו בדפוסי' וכ"ה בערוך דפ"ר וכ"י קמור עיי"ע קמרא. [2]) כ"ה במשניו' נאפולי ופיז' ובירו' וברש"י עירו' פ"ח: ד"ה מתניתין ובריי"ף ובר"ש וכ"ה בכ"י מ' וא"פ אבל לפנינו אי': ומים. [3]) כ"ה בד"פ וויניצ', ובשדפ"ע אי' נאה וט"ס הוא ובב"ר אי' נוין, ובקהל"ר פי' ופניתי: ונתן ביבו . . . ואיזה זה בית חוטמו והוא נואו והוא שבחו. [4]) = Kanal, it. cloáca כצ"ל ובכ"י ה"ב קרוב לאמת קלאוקה ובדפ"ע קלאויקה וכ"י ו"ו א' וב' וכ"י ה"ב קלבקא ובכ"י ל"ד קבלקא! ובכ"י פאריש קלבקירא! ועוד נ"ל שקודם תיבת פי' צ"ל ביב פי' ציגורות המקלחין וסמך לדברי שהרי בעל מ"כ לב"ר פ"א כתב והביבים: פי' הערוך צנורות המקלחין ע"כ וגם רע"ב לאהלו' י"ח, ח' פי' הביבים העמוקים צנורות שמקלחין ובל"ס לקחו מרבינו שבפי' רע"ב לעירו' וע"ז אי' חריץ ונלקח מפי' רש"י שם. [5]) ט"ס ורמ"ל באשר לא מצא מקורו השמיט זה הציון. [6]) לפנינו אי' רב. [7]) וכ"ה בגיטי' וביבמ' אי' נמי דמו ובדפ"ע אי' אידמודי מידמו. [8]) וכ"ה בעי' אגן אי' אבל בחולי' אי' עוגה. [9]) לפנינו אי' ונסתכלתי וכ' ובירו' נדרי' פ"א דל"ו ע"ד ובמד"ר פ"י ראיתי את הבוביא שלי, תוספתא נזיר פ"ד ונסתכלתי בבוביא שלי. [10]) כ"ה בב"ר וכ"ה בדפ"ר אבל בדי' אחרי' אי' מאורות גדולות . . . מאורות קטנות.

לו ראה בוביא שלך [בהן] ראה אותה קטנה. ובילמדנו באחרי מות אשר ישחט שור[1]) אין שוחטין לתוך המים ולא לתוך הנהרות למה שהוא עובד בבואה אתה מוצא בימי גדעון שהיה עובדין את הבבואה שבאותן המים[2]) שאותם שכרעו על ברכיהם (שופטי׳ ז׳, ה׳ ואילך) היו עובדין לבבואה פי׳ הצל שהיו רואים במים. ובפ׳ אחרון דהוריות (י״ב.) אי חזי בבואה ובבואה דבבואה נידע דניהדר וניתיה לביתיה, ובפ״ק דכריתות (ו׳.). * [אחי״ה מן בפ׳ אחרון עד גמירי לי׳ בדפ״ע אבל אי׳ בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ול״ד, ובנו״ג בהוריו׳ וכריתו׳ בשנויים ע״ש. ודע שמלת בבואה או בוביא (ככתוב בירו׳ עיי׳ לעיל, וירו׳ יבמו׳ פט״ז דט״ו ע״ד, וירו׳ גיטי׳ פ״ו דמ״ח:) נגזרה מל״ע שרשמנו בתחילת הע׳ וטעמה צורה קטנה בעין הנקראה בל״מ בבת עין ועוד ארחיב דיבורי בע׳ בביתא א׳ ע״ש. ובחולי׳ וילמדנו לעיל מורה המלה צורה הנעבדת והיא המלה הנ״ל רק בהוראת ל״י πόπος והיא ל״ר pupos, pupas].

בְּבִיָא = בּוּבְיָא (בל״ס בובון, ביבא, בובא Koch-herd, Pfanne) הסיקו מבחוץ הוא ואסור, בגמ׳ דכל שעה (פסחי׳ ל׳:) ובפ׳ דם חטאת בזבחי׳ בגמ׳ אחד שבישל בו (זבחי׳ צ״ה:). ובפ׳ במה מדליקי׳ בגמ׳ פתילת הבגד (שבת כ״ט.) שדא קשייתא לבוביא „פי׳ טיגן של חרס שמסיקו תחתיו ואופין עליו עוגות״. * [אחי״ה אלה דברי ר״ח בפי׳ לפסחי׳ שם צד נ׳. אך שם אי׳ הגי׳ בוכיא וכ״ה בשבת ובפסחי׳ שם. ושם; וכ״ה בטור א״ח סי׳ תס״א ובטור י״ד סי׳ צ״ז וכ״ה בספ׳ שערי תשוב׳ הגאונים ססי׳ רע״ג, אבל בזבחי׳ שם אי׳ כוביא וכ״ה בטור א״ח סי׳ תנ״א וכן תיקן הפרישה לי״ד סי׳ צ״ז וכ״ה בשאלתות מטות סי׳ ק״ל ובל״ס ט״ס הוא, וצ״ל כמו שגרם רבינו בוביא, וכ״ה בכ״י מ׳ וא״פ לשבת ולפסחי׳ (ד״ס שם ושם) וכ״ה בפי׳ ר״ח לפסחי׳ כ״י ובהל׳ הריצ״ג עמוד פ״ז ובריי״ף ד׳ קושט׳ ובמ״מ פ״ה מהל׳ חו״מ הלכ״ב בדפוסי׳ הישני׳ וכ״ה בדפ׳ וויניצי׳ בסילי׳ ולובלי׳ שכ״א לפסחי׳, אבל בדפ׳ לובלין שפ״ו נשתבש בגמ׳ כוכיא וברש״י בוכיא; וגי׳ בוביא אי׳ ג״כ בבה״ג הלכ׳ פסח דכ״ט ע״ג ופי׳ בוביא בל״ס תנור כלי חרס כמין טיגן וזה מה שאמר טור א״ח תנ״א „וי״א תנור קטן שקורין פדיל״א״ ופי׳ פדיל״א בל״צ ובלא״יט (padelin, it. padella) כמו בוביא בל״ס = Tiegel, ורש״י לשבת ופסחי׳ לועז טיול״ש ולכ״י לפסחי׳ טיגולי״ש ואולי הוא ג״כ לא״ש טיגעל שמוצאו מל״ר tegula כלומ׳ רעפים, וכן לועז רש״י לביצ׳ ל״ג. ד״ה רעפים טיגלו״ש (לפי כ״י רש״י, עיי׳ ד״ס ביצ׳ צד מ״ד: אות ל׳). ועוד כתב רש״י לשבת בזה״ל וספרי׳ שכתוב בהן לבי תפי היינו נמי כירה ע״כ. ובאמת מצאתי הגי׳ הזאת בירו׳ ביצ׳ פ״ד הל״ב דס״ב ע״ג שתחת שדא קשייתא לבוכיא (לבוביא) אי׳ שם: זרק גו תפייה (עיי״ע תפי ב׳). ועוד יש גי׳ אחרת ביב של חרס (עיי׳ הגהות של החי׳ שטערן לפי׳ ר״ח פסחי׳ צד נ׳) וגם זאת נכונה וכמו כן נקרא הטיגן בל״ס. וגם י״ל שמלת אבוב של קליות או קלאין (עיי״ע אבוב) שפי׳ רבינו האי גאון ז״ל בפי׳ לסדר״ט ורבינו נתן שהוא כלי חרס כמין טיגון ג״כ ביב או בוביא של ע׳ שלנו הוא, וא׳ נוסף וצריך לנקדו אֱבוּב, ופ״א עיי׳ בע׳ אַבּוּב שמוצאו משרש נבב פי׳ נקב וכן משמע ממנחו׳ ס״ו: שפירשו אבוב: מנוקב ככברא, ובתוכ״ה ב׳, י״ד סי׳ ק״נ מנוקב כמין נפה ועיי׳ פי״מ להרמב״ם למנחו׳ וכלי׳ ב׳, ג׳] —

* 1 בּוּבְיָא (Kanal) כבר פירשתי בסוף ע׳ בִּיב והוא על משקל סורי בּוּבְיָא צנור מים.

* 2 בּוּבְיָא, בּוּבְיָה (Abbild) כבר פירשתי בס״ע בבואה.

* בָּבוּיָא (או מל״ע بُاب ומל״מ נבב כלי שיר חלול Hohlinstrument או מל״ע ופ׳ كوبه וצ״ל כבוייא) ירו׳ תעני׳ פ״א דס״ד: מטפח ומרקד קדמיהון ומקיש בבבוייא קדמיהון פי׳ מל׳ נבב ובל״ע באב ענין חליל עיי״ע ביב, אבל יותר נ״ל לתקן מקיש בכבוייא והוא ל״ע ופ׳ וטעמו תֹּף עיי״ע אַלְיָת.

(בִּיבִי בר אביי כן נקוד בפי׳ ר״ח ז״ל בפ׳ אמר להם הממונה[2]).

בֵּיבִי (ein Amoräer, Zeitgenosse Abajis)

[1]) בתנחי׳ ליתא אבל איתא בשם תנחו׳ בשנויים בילקוט שופטי׳ ו׳ רמז ס״ב. [2]) ובדפ״ר מקום. [3]) וז״ל של מהר״א מונילים ז״ל בכתב יד הנ״ל: לפנינו ליתא ומאוד נפלאתי לרוב מציאות שם אמורא זה בש״ס בבלי מדוע לו הורה לנו ר״ח איך לקראתו מקודם מסכת יומא ועוד למה לא כתוב איך לקראת שם התנא המובא במשנה לכן אמרתי שכצ״ל בן ביבי על הפקיע כן נקוד בפי׳ ר״ח ז״ל בפ׳ אלו הממונין והוא רפ״ה בשקלי׳ ע״ש או שצ״ל בפ׳ בראשונה והוא פרק ביומא (כ״ג.) קודם פ׳ א״ל הממונה שם מובא משנה דשקלים עכ״ל. ואחר בקשת מחילה מכבודו לא עביד לי נייח נפשא בפירושו זה כי אם גם אמת נכון הדבר שהערך הזה כמו שנדפס לפנינו לית נגר ובר נגר דיפרקינה וחלו בו ידי סופרים נמהרים אשר קצרו והשמיטו דברי רבינו אבל החונן דעת זכני להעמיד דברי

בצירי וחיריק, כן נקוד בפי׳ ר״ח ז״ל בפ׳ אמר להם הממונה. * [אחי״ה יגעתי ומצאתי מקורו ביומא ל״ד: אמר רב ביבי שלא הגיע לצירוף אביי אמר אפי׳ תימא שהגיע לצירוף וכ׳ ועל זה כיון ר״ח בל״ס שצריך לנקד ביבי כזה בֵּיבִי וטעמו ונמוקו עמו שלא יהיה לדורש פתחון פה לטעות שרב ביבי דכאן הוא בנו של אביי כי איככה ירהב בנפשו עז לחלוק על אביו ועוד שקופץ בראש קודם שמיעת דעתו של אביו אבל אם נאמר שרב ביבי דהכא איש אחר הוא תו לא קשה מידי וגם סלקה הקושיה מדוע נתן ר״ח יתר שאת להך מקום שנשנה בו רב ביבי נגד שאר מקומות. ויש כמה רב ביבי חוץ מבנו של אביי עיי׳ סד״ה שם וגם בירו׳ נזכרו אמוראים בשם רבי ביבי עיי׳ מבוא הירו׳ צד ס״ח: ואחד מהם היה בן דורו של אביי. אכן בנו של אביי נזכר רק בע׳ הבא אח״ז והשלמתי לפי ג׳ היוחסי׳ וסה״ד חסרון הדפוסים כמו שתראה מערך הבא אח״ז] —

בֵּיבָי (Beboj, Sohn Abajis) בר אביי בצירי ובקמץ וזה רב ביבי הוא כהן מזרע עלי (ר״ה י״ח. יבמו׳ ק״ה.) וקרא לו רב (פפא וכ״ה בע׳ מל ז׳ וצ״ל כמו שתיקן כבר בעל ס״ה) פפי משום דאתון ממולאי וכ׳. * [אחי״ה עיי׳ ב״מ ק״ט. יבמו׳ ע״ו. כתוב׳ פ״ה. ב״ב קל״ז: קנ״א. בכל אלה המקומות הוזכר ביבי בר אביי וכ״ה בעירו׳ כ״ה: בדפ׳ שאלוניקי ווינציי׳ רפ״ח וכ״ה בכ״י מ׳ עיי׳ ד״ס מ״ז. ועיי״ע מל ז׳ וע׳ ממלא. וכבר אמרנו שזה הע׳ נשמט בדפוסי׳ גם מז׳ כ״י שמונחים לפני, אבל מתחילת ערך של דפוסי׳ ביבי בר אביי ניכר רושם של מציאות ערך ביבי ב׳ וסופרים אין בהם תבונה שגו במשפטם בשערם ששני הערכים סבבו על שם אחד והוא רב ביבי בר אביי ע״כ קצרו ושבשו שני ערכים שבע׳ ביבי ב׳ השלים רבינו דעת ר״ח ז״ל כי זולת אמורא ובן דורו של אביי יש עוד שע״פ ביבי והוא בר אביי אשר נקודתו בצירי וקמץ וכן מצאנוה במקרא נקוד בֵּבָי בעזר׳ ב׳, י״א; ח׳, י״א; נחמי׳ ז׳, ט״ז; י׳, ט״ז ורמ״ל עות עוד יותר ובלבל גם הע׳ הנדפס עיי׳ בתולד׳ ר״נ דנ״ז הערה צ״ד (ושם בטעו׳ עזרא י׳ ט״ז, תחת נחמיה) וגם מכנים הרמז על פירש״י בין דברי בעל הערו׳ ועיי׳ תר״נ שם הערה צ״ה] —

* בִּבָּי, בִּבַּיי, בִּיבָּאי (N. pr. eines Mannes, der über Vollziehung der Geisselstrafe in Jerus. gesetzt war) שקלי׳ רפ״ה בן בביי על הפקיע וכ״ה בירו׳ שקלי׳ שם הלכ״ז בדפ׳ בבלי אבל בירו׳ שקלי׳ במשנה ובגמ׳ דמ״ח ע״ד ובירו׳ פיאה פ״ח דכ״א. והובא בכ״מ הל׳ כלי המקדש פ״ז הל״א ובע׳ פקע ג׳ ובפי״מ להרמב״ם לשקלי׳ שם אי׳ בן בבי וכ״ה בכ״י ל׳ ליומ׳ כ״ג. אבל בדפוסי׳ שם אי׳ בן ביבאי ובכ״י מ׳ בן בבא ובכ״י ב׳ בן בכאי (ד״ס שם דכ״ט.) ובל״ס צ״ל בן בבאי ובכ״מ שם גרס ג״כ ביומ׳ בן בבי פי׳ הוא היה ממונה על ההלקאה ברצועה עיי׳ עוד ע׳ פקע ג׳.

* בִּיבוֹן (jer. Amoräer) ירו׳ גיטי׳ פ״ה הל״ז דמ״ז: ר׳ חנניה ורבי ביבון תריהון אמרין וכ׳ ושם פ״ז דמ״ח ע״ד ר׳ ביבון בר כהנא.

* 1 בִּיבִי (Ortsname) בילק׳ תהלי׳ י״ט רמ״ז תרע״ז דרש ר׳ דוסתאי דמן ביבי למה דוד דומה וכ׳ ובמד׳ ש״ט חסר. אולי על שם מקום זה מכונה שעצ״פ ר׳ ביבי.

* 2 בִּיבִי (errm.) ט״ס תחת בכי עיי״ע בעל בכי.

בִּיבֶי (es lebe! vive!) מדרש איכ׳ היו צריה לראש (א׳, ה׳) בִּיבֶי דוּמִינֶי אִמְפֶּרַטוּר פירשתיה בע׳ אמפרטור.

* בַּיֵּיב (lärmen) רות״ר פ״ג שמעו קלהון דברייתא בייבין פי׳ צועקים ונ״ל שצ״ל בייכין והוא ל״ע بَاج ועיי״ע בייכה ותמצא סעד לפירושי.

רבינו על בורים. אך מתחלה נקדים דברי ספר יוחסין ריש ב׳ דס״ג. ודברי בעל סדר הדורות ח״ב ד״נ. וז״ל של יוחסין: רב ביבי בנו של אביי ובערוך ביבי נקוד בצירי וחיריק כך נקוד בפיי׳ ר״ח ז״ל בפ׳ אמר להם הממונה. ובערוך אחר ביבי בצירי ובקמץ וזה רב ביבי הוא כהן מזרע עלי וקרא לו רב פפא משום דאתון ממולאי וכי ע״כ. ובשנויים קצת העתיק סד״ה דברי רבינו בזה״ל: רב ביבי בן אביי בפיי׳ ר״ח פ׳ א״ל הממונה נקוד בצירי וחיריק ובערוך בצירי וקמץ והוא כהן מזרע עלי וקרא אותו רב פפא (וכ״ה בערוך אבל צ״ל פפי) ממולאי ע״כ. הרי בין לבעל יוחסין בין לבעל ס״ה שני ערכים מונחים לפניהם תחת סוג ביבי, וזאת שנית כי היה לשניהם מראה מקום לפרק א״ל הממונה ומריש פ״ה דשקלים (ר״ל מפרק אילו הממונין) לא ציין רבינו כלל וכלל בהך ערך, ובאמת לא צריך לציינו שהרי פירשו הך משנה של שקלים בע׳ פקע ג׳ ע״ש. אמנם אם קשה זה קשה ג״כ למה נפרדו שני ערכים מאחר שעסק רבינו בחד גברא ר״ל מרב ביבי בנו של אביי ועוד קשה שרבינו יחלוק על רבו ר״ח ז״ל (בפרט לגי׳ בעל סד״ה) שכל דברי ר״ח ז״ל דברי קבלה ואם לדעתו צריך לנקד ביבי בצירי והיריק מדוע דן לפניו תלמידו רבינו נתן לומר שיש לנקדו ביבי בצירי וקמץ ועוד קושית מהרא״מ במקומה עומדת מדוע הורה לנו ר״ח נקודת שם ביבי רק במסכת יומא ולא קודם ואיזה מקום מוצאו של ציון הלז בפ׳ א״ל הממונה, אבל התבונן קורא משכיל לפירושי אשר הנני אלהים בזה ותראה ששני ערכים צ״ל כאשר תחזינה עיניך מישרים בפנים.

* בֵּיבָא [צ"ל בייכא] (Frauenkopfputz) עיקר הגי' בייכא עיי"ע וע' ייכא וע' סבכה.

* בֵּיבָנֵי עיי"ע בניה = בי בניה.

בָּבֶל (בל"י Babylonien, Βαβυλών, Βαβυλωνία Babel, והשם הפרטי נבנה מפעל בלבל בל"ע פי' מערב ומשגש (verwirren בלולה במקרא, בלולה במשנה, בלולה בתלמוד בר"ג בפ' דיני ממונות (בגמרא) [צ"ל בג'] זה בורר לו אחד (סנהד' כ"ד). * [אחי"ה וכנ"ה בש"ס וקצתם הובאו בערוך ד"מ ברכו' כ"ד: שבת מ"א. כתוב' ק"י: העולה מבבל לא"י עובר בעשה; ברכו' ל"א. סוט' מ"ו: רב כהנא אלוייה לרב שימי ב"א מפום נהרא עד בי ציניתא דבבל.. הני ציניתא דבבל איתנהו מאדה"ר, ובכ"י פ' (ד"ס פ"א.) אי' צינייתא וכ"ה בסנהד' צ"ו. (ועיי"ע צני). ברכו' נ"ז. הרואה ערום בחלום בבבל עומד בלא חטא. ושם: הרואה בבל הרשעה צריך לברך ה' ברכות. ושם כי הוה מטו לבבל וכ'. שבת כ"ו. אנשי בבל שאין להם אלא שמן שומשמין. שם קי"ג: זבחי' קי"ג: כל האוכל מעפרה של בבל כאילו אוכל מבשר אבותיו. שבת קי"ט. עשירים .. שבבבל במה הן זוכין וכ'. שם קמ"ה: מפני מה עופות של בבל שמנים .. מפני מה מועדים שבבבל שמחים .. מפני מה ת"ח שבבבל מצויינין וכ'; פסחי' פ"ז סע"ב יודע הקב"ה את ישראל שאינן יכולין לקבל גזירות אכזריות ארם לפיכך הגלה אותם לבבל (עיי"ע אֲרָם ג') ואמר ר"א לא הגלה הקב"ה את ישר' לבבל אלא וכ'. שם פ"ח. עיי' תעני' ט': אמר (עולא) מלא צני דדובשא בזוזא ובבלאי לא עסקו באורייתא בלילה צערוה אמ' מלא צנא סמא דמותא בזוזא בבבל ובבבלאי עסקי באורייתא; כתוב' ע"ז: אין בעלי ראתן בבבל .. אין מצורעין בבבל. שם קי"א. כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות. שם כל הדר בבבל כאילו דר בא"י .. בבל לא חזיא חבלי דמשיח. שם וקדוש' ס"ט: וע"א. כל הארצות עיסה לא"י וא"י עיסה לבבל (עיי"ע עסה ב'); קידוש' מ"ט: חנופה וגסות הרוח שירד לבבל .. עניות בבבל הוא דאיכא מאי עניות עניות דתורה. שם ס"ט: ע"א: לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקייה ועלה (עיי"ע סלת ב'). ושם ע"א סע"ב עד היכן היא בבל עיי"ע ואני. שם: בבל בריאה וכ' עיי"ע בר ה'. גסס ב'. ושם ע"ב. חביל ימא תכילתא דבבל (עיי"ע תכלת). סוט' מ"ט: בבבל לשון ארמי למה אלא או ל"ק או ל"פ; סנהד' כ"ד. תלמודה של בבל. שם צ"א. אין מצולה אלא בבל. שם ק"ט. בבל ובורסיף סימן רע לתורה (עיי"ע ברסיף) ירו' סנהד' פ"א די"ט. וירו' נדרי' פ"ו ד"מ. כי מבבל תצא תורה ודבר ה' מנהר פקוד, בבלי נדרי' מ"ז: מ"ה. דבר של עולי בבל וכ' (עיי"ע דבר א'); מכות כ"ד. קול המונה של בבל צ"ל של רומי (עיי"ע המיה). ע"ז כ"ו. מה בין גנבי בבל ללסטי א"י וכ'; מנחו' ק"י. הביאו בניך וג' אלו גליות של בבל שדעתן מיושבת עליהן כבנים וכ'. סוכ' כ"ו. הלל עלה מבבל (עיי"ע אבוי) ועיי' עוד ע' ארץ וע' אשל, וע' שף ב'] —

* בַּבְלִי, בַּבְלַאי, בַּבְלָאָה, בַּבְלָיָא. (תואר השם וכ"ה בל"ס בַּבְלָיָא der Babylonier, babylonisch) ירו' פסחי' פ"ה דל"ב. בבלי .. דרומי. שם רפ"ו דל"ג. יש כאן בבלי אחד והלל שמו .. כבר אמרנו אם יש תוחלת מבבלי. שבת ק"ה סע"ב א"ל (ר' יוחנן לר' חייא בר אבא) בבלאי (פירש"י דמבבל סליק), ובירו' סוף מעשרות דנ"ב. ובירו' כתובו' פ"ט דל"ג סע"ב אי' בבלייא. ב"מ פ"ה. גמרא בבלאה. ירו' שבת פ"ו ד"ח: ירו' מגיל' פ"ב דע"ג: אבא מרי בבלייה. ירו' כתוב' פ"ג דכ"ז: ועיי"ע דלכון ר' אמי בבלייה ועיי"ע במה"י צד ס"ד: ושם נסמנו שאר מקומות. אצטלי בבלאי (בבלאה), פורפירא בבלאה עיי"ע אסטלית, אנטיקיסר, פורפירא, ובילק' יהוש' פ"ז רמז י"ח גרם פורפירא בבליקון (babyl. Mantel = l. porphyra babylonicum), והקבוץ בַּבְלִיִּים שבת ל"א. (עיי"ע סגלגל), יומ' ט': ס"ו: מנחו' ק'. וכן בַּבְלָאֵי חולי' מ"ה. חברין בַּבְלָאֵי כתוב' ע"ה. ר' ירמיה דכי הוה הכא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן כי סליק להתם קרי לן בבלאי טפשאי ועיי"ע אֶשֶׁל בסוף ושם נסמן. ובפסחי' ל"ד: (ושם נסמן) בבלאי טפשאי משום דיתבי בארעא דחשוכא אמריתון וכ'. ירו' שבת פ"ו ד"ח. וירו' מגיל' פ"ד דע"ה: כנישתא דבבלאי (דבבלָיָא) עיי' מה"י ס"ז: שהש"ר פ' אם חומה: ספסלין מלאין בַּבְלָיִין. ובתרג' לשון נקבה יחידה בַּבְלֵיתָא (תרג' לתהלי' קל"ז. ח'; תר"ב לאסתי א', י') והקבוץ בַּבְלְיָתָא (שם ב', י').

* בַּבְלוֹן (תואר השם וכן בל"י βαβυλώνιον babylonisch) שהש"ר פ' אל תראני .. מן ההיא ענתה הוון אמרין כל מדינה ומדינה דלית אבא קולון לא תתקרי מדינה והוה קריין ליה רומי בבלון ועיי' המעשה בויק"ר פי"ב ואסת"ר פ"ה. ואות ק' נשמטת ועיקר כתיבתו בבליקון עיי' ערך הקודם.

בִּבַר (בל"ר vivarium Behältniss für Thiere, (auch wilde) und Geflügel) צבי לגינה לחצר ולביברים בשבת בפ' ר"א אומ' האורג (ק"ו:) אין צדין דגין מן הביברין בביצה (כ"ג:), פי' לש'

לעז הוא פרדס שמאספין שם חיות והפירה שמאספין בה דגים ומקום מקורה ששם עופות קורין בִּיבַרוֹ. * [אחי״ה והוא לאי״ט Fischteich, vivario כ״ה בדפ״ר אבל בשדפ״ע בטעו׳ בבירו, וכנ״ה בשבת ובביצה שם הרבה פעמי׳, ביבר גדול ביבר קטן שם ושם ועיי״ע אוקצי, סנהד׳ ל״ט. כל דזכי למלכא לשדיוה לביבר שדיוה לביבר ולא אכלוה; והקבוץ ביברין עיי׳ לעיל ובירו׳ שבת פי״ג די״ד סע״א הרבה פעמים ובירו׳ סנהד׳ פ״ז דכ״ה: מה שבגיגיות ושבביברים, ושם פ״י דכ״ט סע״ג היו שם ביברים של חיה ושל עופות ושל דגים. ודרכם של רומיים לעשות ביברים לדגים עיי׳ פליניאוס ט׳ נ״ד; ורש״י לועז ויביי״ר [vivier]. (א״ב פי׳ בל״ר גדר אשר שם פריצי חיות ובריכה אשר שם דגים מזומנים).

בִּיבָּרֵי בל״ר Fiber ובל״צ bièvre (Biber) דנרש אינן מן היישוב בפ׳ העור [והרוטב] בגמ׳ דעכבר (חולי׳ קכ״ז.) כלומ׳ אין דרין ביישוב אלא במים. (א״ב פי׳ פִּיבֶּר בל״ר מין חיה יושבת בחורים בשפת הים וזנבה במים ועורה חשוב מפני דקות השער). * [אחי״ה ונראה שגם רש״י פי׳ כן שכתב ביברי דנרש: חיות המצויות באותו מקום בברנ״ש בלעז ע״כ ונ״ל להגיהו בברא״ש והוא רבים מיחיד בבר״א bièvre וכן פי׳ רש״י אנקה (ויקי י״א, ל׳) בבר״א בלעז לפי עדות רד״ק בשרש אנק, ובעלי תוספ׳ חולי׳ שם ד״ה הני גרסו ברש״י ביברונ״ש. ור״ת שם פי׳ גמ׳ בענין אחר וגרם ביברי ונרש והביא ראיה ששתי עיירות היו מעירו׳ נ״ו. דביברי ונרש אזקנן ורי״פ הגיה צ״ל דבי בירי וכ״ה באמת בעירו׳ שם לפנינו דבי בירי ודבי נרש ובכ״י א״פ דבי בירי ונרש אבל בכ״י רש״י אי׳ ביברי ונרש כמו שהעתיקו התוספ׳ בחולי׳ (ד״ס שם) וקרוב לזה אי׳ הגי׳ ג״כ בכ״י ליומ׳ פ״א: דאי׳ שם שם מקום בדפוסי׳ רב גידל . . מבירי דנרש ובכ״י ב׳ גרס גם שם ביברי דנרש (עיי׳ ד״ס שם צד קל״ד). אבל בכ״י מ׳ גרס בעירובי׳ שם דבי בארי דנרש וכן רבינו בע׳ מליאתא (לדפ״ר) גרס דבי בארי ודנרש וצ״ל דבי בארי דנרש וכ״ה הגי׳ בע׳ ורדינא לפי גי׳ כ״י ו״ו ע״ש וכ״ה בתוספ׳ חולי׳ הנ״ל. ודע שמלת בארי باری בל״פ מבצר ונרש (עיי״ע) עיר שהוזכרה גם באססימאני (ביבל. אריאנט. ג׳ אי תע״ט) שנקראת Ners ובל״ע نرس והיתה קרוב׳ לסורא (עיי׳ אגרת של רש״ג צד ל״ה בהוצאת ב״ג) ועל מי מעיינות מונחת, זה נשמע מב״מ צ״ג: שידובר שם מגמלא (מגשר) דנרש ובנדה ס״ז: יסופר לנו אתקין רב אידי בנרש למטבל ביומא דתמניא משום אריותא. ומעתה דעתם של בעלי תוספ׳ שביברי ונרש עיירות הן צריכה קצת תיקון מאחר בי בארי דנרש עיר אחת היתה ופירושה עיר מבצר נרש. וגם אם לפי מה שאמרנו שבי בירי עיקר הגי׳ ג״כ יש לה פתרון שהיתה עיר מבצר על נהר פרת שנקראת بيره וסמוכה לעיר נרש שהיתה ג״כ על שפת פרת ומעיר הלז היו ר׳ שימלאי ועולא עיי׳ ירו׳ מגיל׳ פ״א דע״ב ע״ג ושם דע״ג: וירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ג: ואם כפירושם של בעלי תוספ׳ כי ביברי ונרש שתי עיירות או לפי תיקונינו בי בארי דנרש או בי בירי דנרש חד עיר היא כל המשך של ש״ס בחולי׳ עולה יפה שעסק בבני נרש שהיו רשעים ובלי דרך ארץ וזאת כונת הש״ס שאינן מן הישוב, אמנם גם לשיטת רבינו ורש״י שביבר עיקר הגי׳ וטעם המלה חיה יושבת בשפת הים כפי׳ ר״ב על נכון יוצדק המשך הש״ס וסובב מימרא שדברנו בו על מה שקודם לו דאי׳ שם יש לך בריות גדולות בים ויש לך בריות גדולות ביבשה וכ׳ ת״ר כל שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה ועל זה חולק רב הונה ברדר״י ״ביברי דנרש אינן מן הישוב״ ר״ל אף אם ישבו חיות אלה בשפת הים בכל זאת אינן יכולות לחיות ביבשה ובאמת מדיבורינו של מעלה יצא לנו שעיר נרש על שפת פרת ועל מי מעיינים מונחת ומדי דברו בנרש זכור הזכיר ג״כ מדות הרעות של אנשי נרש ודוק ותשכח שבפירושנו יש מילתא דשויא לתרוייהו ר״ל בין לשיטת רבינו בין לשיטת בעלי תוספ׳ ושניהם כאחד טובים] —

* ביברים, ביברייא עיי״ע ברבר.

1 בָּבִּיתָא (פי׳ בל״פ ببك בל״ר pupa, pupilla בל׳ בריטאניא baby אישון בת עין (Augapfel, Pupille eig. das Püppchen im Auge ברפואות דמי שאחזו (גיטי׳ ס״ט.) שברירי דפלניא בר פלניתא . . . לחדו (!) לכלבא בביתא דעינא. פי׳ שחור קטן שבאמצע שחור שבלובן העין. (א״ב לש׳ מקרא (זכרי׳ ב׳ י״ב) כבבת עינו. * [אחי״ה וכ״ה בל״ס בָּבְתָא דְעַיְנָא וכן הוא בהעתקה סורי׳ עיי׳ דברי׳ ל״ב, י׳; תהלי׳ י״ז, ח׳; משלי ז׳, ב׳; איכ׳ ב׳, י״ח. ודע שגי׳ לחדו הוא בכל כ״י ובדפ״ר וצ״ל ולחרו וכ״ה בגיטי׳ וליחרו ונשתבש בדפ״ע ולימרו ועיקר הגי׳ וליחרו ול״פ היא ונגזר מן השֵׁם חורי لوزى עורון עיי״ע ברירי ושיעור הלחישה כ״ה לחולי סנורים שבא לאדם בלילה יאמר כזה סנורים (או שד סנורים) עזוב פלוני בן פלוני וַעֵוֵּר בבת עין של כלב ועיי״ע ברירי וע׳ שברירי] —

2 בָּבִּיתָא (בל״ס בוביא עיי״ע ביב Kanal, Wasser-rinne) בפ׳ כסוי הדם בגמ׳ השוחט ונמצא

טרפה (חולי׳ פ״ה:) זיל שחוט עופא על בביתא[1] דמיא דמורה ריחא דדמי ופריש, פי׳ הפשתן היה במשרה בתוך המים לשם ונפל [צ״ל ולשם נפל] יאניכה[2]) שהוא טִינְוּוֹלָא בלע״ז[3]) וא״ל שחוט על המשרה ו י ש ח ט[4]) ויפרש*. [אחי״ה פי׳ בוביא בל״ס במו ביב שמפורש לעיל וטעמה חריץ מים. ודע כי פי׳ רבינו זה הועתק מפי׳ רגמ״ה כי כן מצאתי בפי׳ כ״י אנגיליק׳ הנ״ל דף ש״ט וז״ל: יניבא טיינ״א בלעז כלומ׳ הפשתן היה במשרה בתוך המים ולשם הות ביה יניבא על בוביתא דמיא כלומ׳ על המשרה עכ״ל ומלת טיינא הוא בל״צ Motte, teigne וכצ״ל בלע״ז רש״י לחולין שם]. —

* בביתין עיי״ע ביתין ומ״ש.

* בַּג (E. N.) בן בג בג אומר עירובי׳ כ״ז: פסחי׳ צ״ו. מנחו׳ מ״ט: פ״ב: מגיל׳ תעני׳ פ״ב, ב״ק כ״ז: בכורו׳ י״ב. אבות פ״ה מכ״ב ועיי׳ תוי״ט שם. קידושי׳ י׳. יוחנן בן בג בג ובדפו׳ שונצ׳ לעירו׳ שם ובד׳ וויניצ׳ ר״פ ובסיליא׳ לפסחי׳ אי׳ בגבג במילה אחת.

בֶּגֶד (Kleid) בפ׳ יש בערכין (ט״ז. זבחי׳ פ״ח:) למה נסמכה פרשת בגדי כהונה לפרש׳ קרבנות לומ׳ לך מה קרבנות מכפרין אף בגדי כהונה מכפרין כתנת מכפרת על שפיכות דמים וכ׳.

* בָּגַד (treulos handeln) סנהד׳ ל״ז. וירח את ריח בגדיו א״ת בְּגָדָיו אלא בּוֹגְדָיו והשם בְּגִידה ירו׳ פיאה פ״א דט״ז: עיי׳ שהש״ר פ׳ חכו, במד״ר רפ״י: מור ואהלות קציעות כל בגדותיך (תהלי׳ מ״ט, ה׳) כל בְּגִידות שבגדת בי הרי הן כמור ואהלות בזמן שהן קציעות וכ׳.

* בַּגְדָא בקידושי׳ ע״א: בגדא ואוונא ורבינו בע׳ אונא גורס אכברא ואונא וכבר השמעתיך בע׳ אונא שצ״ל במלה אחת ובחילוף האותיות ע״ש היטב. ורמ״ל בהך ע׳ שיער שהיא עיר הנקר׳ Ecbatana והג׳ שי״ר בע׳ אוניא (ע״מ כ״ז.) הסכים עמו ופליאה דעת ממני היאך הוציא דבר שאינו מתוקן כלל מתחת ידו וכבר השיג עליו הח׳ ד״ר גרעטץ במ״ע של מהרז״ף ח״ב צד קצ״ד ע״ש והנכון עיין בע׳ אונא ומ״ש.

* בַּגַּדְתָּאָה (aus Bagada am Euläus 27 Meilen von Susa s. Diod. 19, 19) ברכו׳ נ״ד: רב חנא בגדתאה, וכ״ה בב״ב קמ״ב: כתוב׳ ז׳: וי׳: ובזבחי׳ צ״ב. וביבמ׳ ס״ז. רב הגא בגדתא ובכ״י מ׳ לברכו׳ אי׳ ג״כ רב ה ו נ א בגדתאה ובכת׳ י׳: אי׳ רב הגא ב׳ וכתב ספר היוחסין אות ה״א צד ס״ו. וז״ל: רב הונא בגדתאה א ו ר ב ח נ א בזמן שמואל ורב יהודה ע״כ, ובסוכ׳ נ״ב: א״ל אנא בהדי חנא בגדתאה כ״ה בכ״י מ׳ (ד״ס סוכ׳ דפ״ה:) ובנו״ג בהדי חנא באגדתא ובילק׳ זכריה ב׳ בהדי חמא באגדתא וט״ס הוא וז״ל רש״י סוכ׳ שם: מה לי אצלו בהגדה וכ׳ וזה בעבור שגם הוא גורס באגדתא ויותר יש לתמוה על פירושו ליבמו׳ ס״ז. שכתב: בגדתא בעל אגדה ל״א שם מקום שהוא בבבל ש ש מ ו ב ג ד ד ע״כ וכעין זה בברכ׳: שם עירו בגדד היא עיר החשובה שבבבל משחרב בבל. ולכתוב׳ י׳: כתב רק: מן ב ג ד ת ולכתוב׳ ז׳: עיר שבבבל ושמה ב ג ד ת בפסק סידרו של ר׳ שרירא גאון היא נזכרת וכ״ה ברשב״ם לב״ב שם: בגדתאה מן בגדד עיר שנולד בה ובכתבי ר׳ שרירא היא נזכרת. ובמח״כ טעו שעיר בגדד Bagdad נבנתה על ידי קליף מנזור בשנת קמ״ח להגיר״א שהוא מרוצת מחמד והוא תשנ״ח למספר הנוצרים ויותר ממאתים והמשים שנה אחר סיום תלמוד בבלי והיאך יעלה זכרון העיר בש״ס? אבל נ״ל ברור שהיא עיר שרשמנו והיתה בזוזיאנא ככ״ז מיל משושן על שפת נהר איילאוס ועוד היתה עיר בגדניא Bagadaonia, Bagadania במחוז קפדציא עיי׳ שטראבו ב׳, קצ״ו, שטעפ׳ ביצאנט. בהך ערך, ומברית חדשה (Act. 2, 9; Pet. 1, 1) נראה ששם ישבו יהודים וראשון נ״ל יותר נכון, ורב חנא היה מעיר הלז. ומקור רש״י ורשב״ם היה בל״ס א ג ר ת דרב שרירא גאון המפורסמת ושם נזכרה איזה פעמים עיר באגדאד, ד״מ (צד ל״ט) ובתריה מלך מר רב שמואל בר מר רב מר דאיקרי בשנת א ל ף נ״ט ובתריה מלך מר רב נטרוי כהנה בר מר א ח נ א י ומן ב ג ד א ד ה ו ה . . וביומיה סליק מר רב אחא מן שבחא לא״י וכ׳ (ועיי׳ עוד שם צד מ׳ ומ״א). מהציון הזה שערו רש״י ורשב״ם שרב אחא בגדתאה הוא אחד עם מר א ח נ א י מ ן ב ג ד א ד אבל רש״ג מעיד בעצמו שדיבר ממלוכת ר א ש י ג ל י ו ת וזה מר אחנאי מן בגדאד חי בזמן מר רב אחא בעל מחבר של שאלתות שחי מאתים וחמשים שנה אחר חיתום

---

1) לפנינו אי׳ בוביתא. 2) يَنْكَ עיי״ע אנבא Flachswurm = Korn וכ״ה בכ״י ו״ו ול״ד ודפ״ר, אבל בדפ״ע ובחולי׳ אי׳ יאניבא וכ״י ב״ר ינובה וכ״י ה״ב אניבא וכ״י ה״ב יאניכא וצ״ל בכל מקום יאניכא ועיי״ע אנבא ול״פ הוא כמו שהוכחנו. 3) Kornwurm. it. tignuola וכ״ה בכ״י ו״ו, ובכ״י ל״ד טינווילא, ודפ״ר טיניולא וגם זה נכון, אבל בכ״י ה״ב בט״ס טלטולי. וברש״י אי׳ טיו״ש וצ״ל טיינ״ש teignes = Motten עיי״ע אנבא. 4) כ״ה בדפ״ר.

הש"ס. ואכ"מ להאריך, אך זאת לא אכחד כי מאוד נפלאתי על החכם ר"ד די לארא שגם הוא כתב שבנגדתאה איש "מבגדד העיר הגדולה שבארם נהרים"!

* בִּגְדַל דְּיוּ [משובש תחת מִגְדַּל דְּיוּן] (Dorf Mejdel Yun, nordöstl. von Sidon) ב"ר פצ"ח וירכתו על צידון ר"א אומר זבוד דגלילה ר' יוחנן אומר בגדול דיו ויפה שיער החכ' נייבויער נ"י שהוא כפר שרשמנו (עיי' ראבינזאהן נייערע ביבל. פארשונגען צד מ"ז) ומונח לצד צפוני מזרחי מצידון ושיבוש הסופרים יש כאן תחת מגדול דיון עיי' ספרו היקר געאגראפ. תלמודית צד רצ"ה.

☞ בְּגַלַּאי (מל"ע جلل Furcht, Angst והבית שמושית: בגלאי furchtsam) תרג' יחרדו כצפור (הושע י"א, י"א) לפ"ד אות בית היא שמושית.) * [אחי"ה זה אמת אך גזרת המלה לא כן היא ולדעתי ל"ע הוא וטעמה חרדה ופחד ויותר טוב תהיה לגרוס בְּגַלָּא, והתרג' העתיק' יחרדו במלה ערבית ממש וכן העתיק במלת בגלאי מלת הָעִיר (ישעי' מ"א, ב', כ"ה) וגוזרה מלשון ולא אבוא בעיר (הושע י"א, ט') ועוד בירמי' ט"ו ח' עיר ובהלות] —

בְּגִין (מפעל ערבי جن schützen, גין Schutz; בגין im Schutz dessen, dem zu lieb, wegen וכן בל"ע اجنك והוא קצור מן اجلى انك בגין כך וכך בתרג' ירו'[1]) פי' בשביל ועיקרו גין. בפ' האשה שהלך בעלה (יבמו' צ.) ואוכלת בגינו תרומה עיי"ע גן.* [אחי"ה ועל השנות ערך זה פעמים בקצת שינויים גם בע' גן ג' לכן השמיטו הסופרים או המדפיסים ערך של כאן ורק בדפ' באסיליא ובדפ' אמש', בלי רשימת יד, נדפס ומאחר שדפ' באסיליא יותר ישן מהוצאת הערו' בדפ' אמש' בל"ם הך ערך מתחת רבינו יצא ראשונה ע"כ הצגנו פה מקום לו אף כי איננו מוצאו בדפ' ישנים וכ"י. וכנ"ה בירו' הרבה פעמים ד"מ ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד בגין דלא מסמקי אפוי, ירו' ברכ' פ"ו ד"י סע"ב בגין דאנא אכל פיסתי וכ', ירו' ברכו' רפ"נ ד"ה ע"ד בגין דתנא דא תנא דא, ירו' שם פ"ד ד"ז ע"ג בגין דאיתת בת תיבטיל ושם בגין מודעתון דהיא תעניתא כ"ה לפי גי' הטובה של המהרש"ם וכן תיקן פי' אה"צ של מהרז"ף וכ"ה באמת בירו' תעני' פ"ד דס"ז ע"ג ושם רהלכ"א דס"ז סע"ב בגין שלא יהו אומרים, ושם פ"ה ד"ט סע"ב לאו בגין דאתון תרתיי שמועין אלא בגין דר' יצחק כו', ירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ד בגין דר' אבהו ידע וכ', בגין כן הוא עבד דכוותהון. ועיי' עוד סוף ערך בעט. ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ג בגין דו בעה מלפה בנתיה; שם פ"ז ד"כ: בגין לא מטעיא לכון; ירו' ביכורי' פ"ב דס"ד: בגין דכתיב; ירו' גיטי' פ"ט ד"נ ע"ד בגין דא; ירו' ב"ק פ"י ד"ז ע"ג בגין כן; ירו' קידושי' פ"א ד"ס: ירו' סנהד' פ"ג דכ"א ע"ד בגין דהוא אינשא רבא; ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד בגין דלית ר' חנינא אמר מילה דלא שמע' מיומוי בגין כן הוא שאל וכ', שמ"ר רפכ"ז (ועיי' ילק' יתרו רס"ח בשם המכילתא) עשה בגיני ואם אין אתה עושה בגיני עשה בגין אשתך ואם אין אתה עושה בגינה עשה בגין בניך וכ'; ויק"ר קלספל"ו כדאי הוא מעשה כל אחד ואחד (של אבות) שיתלה כל העולם בגינו וכ'.] —

בְּגַן בל"ס צעק ונגזר מל"פ فغان צעקה Geschrei) בס"ג דסדר תעניות כיצד (י"ח.) באו והבגינו בלילה, וכפ' הגוזל ומאכיל בגמ' המכיר כליו (ב"ק קי"ד:) ועמד זה והבגין בלילה, ס"א והפגין [2]) פי' זעק ויש שלועזין כן.* [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד ובדפ"ע חסר, ושתי נוסחאות ג"כ בע' פגן א' ע"ש ובהעתקה סורי' מתורג' צעק (בראשי' מ"א, נ"ה; דברי' כ"ב, כ"ד; מלכ"ב ו', כ"ו, תהלי' ע"ז, ב') בגן, ואולי על זה כיון רבינו באמרו ויש שלועזין כן ועיי"ע הבא אח"ז] —

* בּוּגְנֵי, פּוּגְנֵי (בל"ס בוגנא ובל"פ فغان Anklage) תר"ב אסתר ד', א' ושדרין יתה (איגרתא) ביד רהטיא והכדין הוה כתיב באיגרתא ובבוגני (ובפוגני) ניגמי (נעימי) וכ' פי' בוגני או לקצת ספרי' פוגני בל"פ וסו' השם משורש בגן, פגן וטעמו שטנה וְהַסָּתָה וניגמי או לקצ' ספרי' נעימי הוא ל"פ نامه פי' כתב או איגרת ושיעור המאמר: זה היה כתוב באיגרת ובכתבי שטנה Anklageschrift אשר שלח אחשורש ע"י הרצים לכל מדינה ומדינה, ועיי' עוד ע' פרסישמנג ועוד מהרי"ף במאמרו עט"ש צד ל"ו שפי' בטוב טעם מלת ניגמי אבל מלת פוגני לא פתר כהוגן.

---

[1]) ובדפוסי' אי' בירושלמי וצ"ל בתרגי ירו' — עיי' תר"י א' לבראשי' י"ב, י"ג; י"ח, כ"ד. כ"ו. כ"ח; שמות י"ח, ו'; דברי' כ"ד, ט"ו. [2]) וכ"ה בש"ס בכ"מ וכ"ה בכ"י מ' ובכ"י ב' וכן מצאתי בפי' רגמ"ה כ"י לתעני' (אשר תחת ידי בטובת ידידי החכם המושלם שז"ח האלבערשטאם) וכ"ה בע"י וברי"ה י"ט. ובמגילי תעני' פי"ב והנוסח בתעני' י"ח. בכ"י אי' באו כגי' רבינו וכ"ה ברי"ה שם אבל בדפוסי' בתעני' אי' עמדו.

בְּגַר א) נעשתה ראויה לנשואים mannbar werden ב) נעשה עב וחזק rauh, hart בל"ע بكر, بكارة ג) בל"פ باكره = باغره פציעה (Wunde אין בין לנערות לבגרות אלא ששה חדשים בלבד בפ' אלו נערות בגמ' נערה שנתארסה ונתגרשה (כתוב' ל"ט. נדה ס"ה. קידוש' ע"ט. ובירו' יבמו' פ"א ד"ג. אי' אין בין ימות הנערות לימות הבגרות אלא ששה חדשים בלבד). פי' הני ששה חדשים לא אמרינון שמואל בעידנא ידיעא ותחלת נערות דודאי היא הפרק לתינוקת לא בזמן תליא מילתא אלא בהבאת שתי שערות מאחר ביאת שנת שתים עשרה ולא מקריא נערה עד שתביא שתי[1] שערות וקמי הכין קטנה היא ומן תחלת דצמחן שתי שערות כשיעור שאמרו (נדה נ"ב.) אתחילא לה נערות, ושתי שערות סימנא ובתר דמתחלא נערות בששה חדשים הויא בוגרת דמתיא סימני בגרות[2] לפיכך אי בכלל שנת שתים עשרה מרישא ועד סיפא אתייא שתי שערות מן ההוא עידנא דהביאה מחשבין ששה חדשים ואי לא אתייא שתי שערות אלא בתחלת שלש עשרה מן ההוא עידנא מחשבין ו' חדשים ובתריהן הויא בוגרת.* [אחי"ה מן לפיכך עד גמירא אין לה מובן ובהפלשב"ע הניח בצ"ע ובכ"י ערוך פאריש אשר בתוכו הגהות מחכם קדמון אלטרה כתוב להך ערך וז"ל: ולא מסתבר וכר"ח מסתבר דאמרינון מיום י"ב שנה ויום א' כל זמן שתביא שתי שערות ועד ו' חדשים לא פחות ולא יתר נקראת נערה ומשם ולמעלה נקראת בוגרת עכ"ל ועיי"ע נער האחרון ומ"ש. — וכנ"ה כתוב' כ"ט. ל"ו. מ': תוספ' כתוב' פ"ג ירו' כתוב' פ"ג דכ"ז ע"ד עד שתיבגר, ב"ב קל"ט: קמ. עד שיבגרו, קידושי' ע"ט. השתא הוא דבגרה, נדה מ"ז: כיון שבגרה אין לאביה רשות בה, ירו' כתוב' רפ"א דכ"ד ע"ד בוגרת כחבית פתוחה, כתוב' נ"ז: בגרה יום אחד . . בגרה הרי היא כתבועה, בוגרת ששהתא י"ב חודש . . בוגרת שעברו עליה י"ב חדש בבגרות וכ'. פסחי' קי"ג. בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה, ובויק"ר פכ"א אי' בתך בגרת בא והשיאה. והקבוץ: מד' שהש"ר פ' גן נעול ובפסיקתא ויהי בשלח מובא בילק' פנחס רמז תשע"ג ובילק' בשלח רמז רכ"ו למלך שהיו לו בנות בוגרות, ועיי' עוד ע' הבא אח"ז]. מיקש הוא דקשא לה ובגרה לה קלא (בר"ג ט"ס) [וצ"ל בפרק גט פשוט] (ב"ב קס"ז סע"ב) פי' גדלה ובגרה [ויותר טוב תהיה הגי' פי' בגרה גדלה] ונעשה קולה עבה. (א"ב פי' בל"ר [vigor] ימי בחרות אשר בהם האדם בכחו ובצביונו) — שפופרת אבגורי מבגר לה בר"ג דתינוקת (נדה ס"ו. ובנו"ג שם אפגורי מפגרא). ס"א אנגורי מנגר לה כלומ' איכא למיחש שמא ראיש הקנה שאינו חלק יגרר[3] הבשר ויוציא דם.* [אחי"ה ובזה הענין כתוב' ס"ה סע"א באתרא דנהיגי דמלו פוריא בחבלי דמבגר לה פי' במקום שאין רגילין לעשות שטיח עור למטה אלא סירוגי חבלים שמצערי לה וכן פירש"י על נכון ונ"ל דהוראת המלה בשני ציונים אחרונים נגזרה משם בגרא שטעמה בל"פ חבורת פצע אבל בציונים ראשונים נגזרה המלה מל"ע ובְגַר וְשֵׁם בֹּגֶרֶת ובגרות מלות נרדפין עם בָּכַר בַּכִּיר עיי"ע וטעמה זקנה כל כך להיות בתולה וכ"ה בל"ע بكارة ובענין בגרה (ב"ב שם) מצאתי בפי' רגמ"ה כ"י וז"ל בגר לה קלא כלומ' בשביל שהזקינה נתחלפה קולה מכמות שהיתה בימי בחרותא וכו'. וזה קרוב למה שפי' רבינו נתן לעיל]. —

* בַּגַר (= בַּגְרוּת das mannbare Alter der Jungfrau) קידושי' ד'. בגר דאיילונית, ירו' קידוש' פ"א דנ"ט: ימות הבגר, ירו' כתוב' פ"ה דכ"ט ע"ד הבגר בשעה י"ב חודש ובבבלי דנ"ז ורפ"ה דתוספתא אי' בגרה הרי היא כתבועה ועיי"ע הקודם ועיי' פי' שירי קרבן ופ"מ. ושם תני תמן נותנין לבגר י"ב חדש, ובבבלי אי' בוגרת. ירו' ב"ב רפ"ט דט"ז ע"ד פעמים שסמוכין (צ"ל שסמוכות) לבגר ופעמים שרחוקות מן הבגר. — והתואר בגיר לגי' חזקוני וש"ע י"ד סי' רל"ד סעיף א' ותוי"ט לכתוב' פ"ג מ"ח לא נמצא בתרגומים עיי' הפלשב"ע.

* בגרון (בט"ס) בויק"ר קלספכ"ח קומוס בגרון ולא תתכן הך גי' וצ"ל קומים פנטון עיי"ע קמים. אבל עיי' ג"כ ע' דומיני ומ"ש.

בִּגְרוּנְדִי [צ"ל בְּגוּנְדְרִי] בל"פ كندروش (ובלשון סורי' גנדורותא, hügelige, felsige Erde) בפ' השוכר את האומנין בגמ' השוכר את הפרה (ב"מ פ.) ואי ארעא דמחזקא בגרונדי תרויהו משלמי, פי' ארץ ידועה בטרשין ובצורין שניהם, המחזיק ביתד של מחרישה והמנהיג פרה, משלמין ששניהם פשעו. (א"ב במק' נוסחאות כתוב בגונדרי ואיני יודע איך בעל הע' סבר שאות בי"ת שרשית היא). * [אחי"ה והדין עם ר"ב ובנו"ג ואי דוכתא דמחזקא גונדרי אבל ברש"י ותוספ' הגי' דמחזקינן בגונדרי וגי' מוטעת אירע לו לרבינו

---

[1] בדפ"ר חסר. [2] עיי' בהפלשב"ע שהסכים דעת רבינו עם פירש"י. [3] כ"ה בכל כ"י ובדפ"ר ולישנא דנפל על לישנא הוא אבל יותר נכון גי' דפ"ע יגרד עיי"ע גרר.

וצ"ל גם בע' שלנו בגונדרי וגונדרש פי' בל"פ וסורי' ארץ מלאה בטרשין וצורין וכ"ה ברש"י ועיקר מקומו בע' גנדרא ע"ש ומ"ש] —

1 בַּד (Kelter, Butte; בֵּית הַבָּד Presshaus; בַּדָּד Kelterer; בְּדִידָה kleine Kelter) בשביעי' בפ' כלל גדול שני (פ"ח, מ"ו וירו' שביעי' פ"ח דל"ח: וספרא בהר סי' ח' דרט"ו) ואין עושין זיתים בבד ובקוטבי[1]) אבל כותש הוא ומכנים לבודידה[2]). ובפ' אחרון דטהרות (פ"י מ"א) הנועל בית הבד בפני הַבַּדָּדִין, שמן של בדדים ומחצלת של בדדין בספ"ק דשבת (י"ט:) [פי'] שמן הנמשך מתחת קורת בית הבד וזב בשבת אסור באכילה[3]) ומחצלאות המוקצעות למלאכת בית הבד אסור לישב עליהן כרב. פי' כרכי דזוגי (שבת שם) מחצלאות כרוכות שתים שתים זוגות זוגות והן עשויות לסחורה להשתלח בספינות אסור להתירן בשבת ולישב עליהן. (א"ב יש נוסחאות דגרסי דזוזי, וזוזי לשון זוג ויש נוסחאות דגרסי דזיווי ואומרים שהוא בלש' ארמי עצי ספינה). * [אחי"ה ודע דכ"י א"פ גרם הני כראכי דזוזי אבל בדף קנ"ו: תחת מדכרכי דזוזי של דפוסי' גרס כ"י א"פ מהני כריכי דזוגי וכ"ה דזוגי בדפ' שונצ' ובי"ף כ"י וברש"י כ"י אבל שם הוא זווי (עיי' ד"ס שבת צד קצ"ג, וחידו' ששתק מגי' רבי נתן) וכ"ה ברש"י לשבת י"ט: כרכי דזיווי ומפרש בשם תשוב' הגאונים שהוא בלש' ארמי ספינה (ולא עצי ספינה כר"ב) ובלי ספק לפי' תשו' הגאוני' זה עיקר הגי' זיווי אך צ"ל בל' ערבי תחת בל' ארמי כי בל"ע ספינה לא גדולה ולא קטנה נקראת באמת الزو ולפי' רבינו נתן גי' זווי (עיי"ע זוו, וזווא) ג"כ עולה יפה וטעמו כמו זוג ובענין כרכי דזוזי פירש"י כרבינו נתן ע"ש היטב. ובע' כרך ב' כתב רבינו כרכי דזוזי כבר פירשנו בע' כר ע"כ בל"ס צ"ל בע' בד, נשמע מזה שגם גי' שלנו מונח' לפניו.] — א"ר נחמן עז לחלבה ורחל לגיזתה ותרנגולת לביצתה ותורי דרידיא ותמרי דעיסקא פלוגתא דר' יהודי ור' שמעון (שבת שם). פי' כל שהעמידן לדברים הללו ולא העמידן לאכילה עכשו אם בקש לאכול מן התמרים הללו בשבת או העז והרחל וכיוצא בהן בי"ט מותר וקיימא לן הלכ' כר' שמעון דלי' ליה מוקצ' אלא גרוגרות וצמוקים בלבד (שבת מ"ה.[4])

בדדין לוקחין מהן שמן בס"ג דהגוזל ומאכיל (ב"ק קי"ט. ובנו"ג זתים), והשיקו היקבים תירוש ויצהר (יואל ב', כ"ד) תרג' [ויטפון נעויא חמרא, עיי"ע נעו] וּבַדַּיָּא[5]) משחא. פי' גת שמבעטין בו הזיתים שמו בית הבד, והפועלין העושין שמן: בַּדָּדִין. * [אחי"ה וכנ"ה ביצ' י"ט. גתו על גב בדו ובדו ע"ג גתו כ"ה לפי גי' רבינו בע' גב ב' וגי' ישרה מאוד היא וכ"ה בתוספ' ביצ' פ"ב ועיי' תוס' יו"ט לביצ' פ"ב מ"ג ד"ה ומטבילין וכן מצאתי בכ"י מ' (ד"ס שם). והקבוץ: טהרו' פ"ט מ"ז ב' בַּדִּין, סנהד' צ"ה. בי בַּדַּיָּא, ב"ב ס"ח. בית הבדים ונגזרה המלה מל"ס בַּדָא פי' גת ובל"ע נקרא بد קורה שעל ידה נכתשו הזיתים בבית הבד. ובבית הבד היו שתי גתות, העליונה נקראה גת העליונה ושם היו עוצרין את הזיתים והתחתונה נקראה גת התחתונה (עיי' תרומו' פ"ח מ"ח והר"ש שם) ובל"מ יקב ושמה יורד הזית כתוש או יין הנעצר וכן היה בבית הבד של יונים עיי' ספרי על העתקה פרסית צד ס"ה, ולדעתי בדידה היא גת התחתונה ולשון קלילא היא (כמו אמינון תחת אמנון שמוא' ב', י"ג, כ') כלומ' בד קטן והיה כעין בור תחת גת העליונה, ועיי' עוד ע' בדד א'. ודורכי הגת נקראין בַּדָּדִין ויחיד בַּדָּד; וכנ"ה, מלבד ציוני הערוך, גיטי' ס"ב. בדד דנפיש אגריה. והקבוץ טהרו' פ"י מ"א הנועל בית הבד מפני הבדדין, ושם מ"ב ומ"ג הבדדים והבוצרים, תוספתא מעשרו' ספ"א הבדדין המדליקין מבד לבד. איכ' רבתי פ' ישבה: בגדי בדדין עיי"ע בדד ב'. ועיי"ע בית גת וע' גת] —

2 בַּד (Gesondertes; בַּד בְּבַד Abgesondertes an Abgesondertes, d. h. jedes einzeln) בפ"ק דכריתות בגמ' המפטם את השמן (כריתי' ה'.) רחמנא כתב (שמות ל', ל"ד) בד בבד ואת אמרת בהכרע "פי' רחמנא כתב בבד מתקל במתקל[6]) דהיינו עין בעין[7]) ואת אמרת בהכרע והאמר רב יהודה המקום יודע בהכרעות כלומ' שלא היה שוקל ההכרעות לבד אלא מניחין כמות שהן והמקום יודע כמה משקלן. אלמא דאית הכרע לכל שקל". * [אחי"ה וז"ל רש"י: המקום יודע בהכרעות: שלא היה שוקל ההכרעות לבד אלא מניחו כמות שהן והמקום יודע מה משקלו פי' רומי ע"כ. ולבי אומר לי שרש"י כיון על רבינו נתן שנקרא רומי עיי'

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ודפ"ר בע' קטב ג' וכ"ה בכ"י ט' לשביעי' וכ"ה בירו' וספרא (הוצאת מהאה"וו דפי' וויען צד ק"ו.) ובעי' דפ"ר, פיזי וויניצי' ע' בד אי' קוטני וצ"ל קוטבי וכ"ה בפי' הרא"ש והר"ש דפי' וויניצי' ר"פ. [2]) ובספרא לבדידה. [3]) וכ"ה דעת הרי"ף והרמב"ם הלכ' שבת כ"ו, י' וכ"ה לר"י שבתוספ' ד"ה שמן וכ"ה בחידושי המאירי ודלא כרש"י. [4]) ולא ירדתי לסוף דעתו של רבינו שלפי פי' זה קשיא לי הא דאמרינן בביצ' ב': ול"ה: שבת דחמירי וכי י"ט דקיל ואתי לזלזולי ביה סתם לן כר' יהודי דמחמר וצ"ע. [5]) בנו"ג בתרג' ביריא, וט"ס הוא. [6]) וכ"ה באונקל' וכפשיטי' ובהעתקי' פרסי' עיי' ספרי שם צד קל"א. [7]) ובע' עין א' פירש רבינו עין בעין כלומ' שוה בשוה.

לעיל במבוא צד XXII. ודע כי הפירוש עצמו של הערוך הועתק מרבינו גרשום מ"ה כי כן מצאתי מלה במלה בכ"י רגמ"ה בקובץ כ"י אנגייליקא לכריתות דף קס"ט ע"ב. — וכנ"ה במכו' י'. חרב אל הבדים (ירמי' נ', ל"ו) חרב על צוארי שונאיהם של ת"ח שיושבים ועוסקים בתורה בד בבד, וכ"ה בברכ' ס"ג: לפי גי' כ"י מ' ובב"נ ועיי' ד"ס שם קפ"ו. ונגזרה המלה משׂורש בדד שטעמה חלק ופרק אחד מכולם וכן הבין ז' גנאח בספרו אלאסול צד פ"ג ערך בד. ולפ"ד שייך לכאן ג"כ יומ' ע"א: דאמר קרא בד דבר העולה מן הקרקע בד בבד כ"ה לפי גי' כ"י מ' וכ"ה בזבחי' י"ח: וכ"ה בילק' אחרי רמז תקע"א פי' קנה העולה יחידי מכל גיזעי וכן פירש"י לזבחי' שם וכן מצאתי בירו' כלאי' פ"ט הל"א דל"א סע"ד בד שהוא עולה יחידי] —

3 בַּד (מל"מ ונרדף עם בוץ = بز Weisslinnen) בפ' א"ל הממונה בגמ' בשחר היה לבוש (יומ' ל"ה.) אמר רב עולא בריה דרב עילאי[1] דאמר קרא בד (בבד, נ"ל שהוא ט"ס תחת:) בד בד בד המובחר מבד[2]) ובפ' בא לו כ"ג בגמ' כ"ג משמש (יומ' ע"א:) שיתא שש כתיבי בבגדי לבן ואלו הן ושבצת הכתונת שש (שמות כ"ח, ל"ט), ועשית מצנפת שש (שם) את הכתונת שש (שם ל"ט, כ"ז) ואת המצנפת שש (שם פסוק כ"ח), ואת פארי המגבעות שש (שם), ואת מכנסי בד שש משזר (שם), ואת האבנט שש [משזר] (שם). מצנפת ומגבעות אחת הן קרא חד לגופיה שיהוא של בוץ והוא פשתן גמרא גמירי לה והאי בד פשתים הוא ואתא יחזקאל אסמכיה אקרא (יחזק' מ"ד, י"ח) ומכנסי פשתים ובהלכ' קמא דכל הזבחי' (י"ח: תוספ' ישני' יומא ל"ה.) בגדי' שנא' בהן בד צריכין שיהו של בוץ, חדשים שזורין, שיהא חוטן כפול ששה. * [אחי"ה ודע שביומ' שם, הובא בילק' תצוה ררמ"ז ש"פ, תפס ד' קראי ולפירוש שבד הוא שש הרי הם חמשה קראי עיי' פירש"י ומפירושו בא לגליון בילק' שם והרבה שינויים אי' בתפיסת המקראות עד כי אמר ר' אליקים ואינך קראי דכתיבי בספרים לא גרסינן עיי' ד"ס יומ' צד ק"ה. אבל בכ"י מ' ובכ"י ב' אי' ג"כ כגי' רבינו ושבצת וכ' ועשית מצנפת וכ' ובי' קראי אלה אינם מובאים ביומ' של דפוסי' ובילק' שם וגם כ"י ב' וכ"י ילקוט מסיימו שית א. קראי הוו חד לגופן שיהו של בוץ וכ' וזה ממש כגי' רבינו. ולדעתי המלה נגזרת מל"ע בַּץ וטעמו כמו בוץ בל"מ פשתן לבן עד מאוד וכן העתיקו ע' זקנים בד (ד"ה א' ט"ו, כ"ז) בוּץ (ד"ה א', ט"ו, כ"ז.) חור (אסתר א', ו'; ח' ט"ו) במלת יונית βύσσινος שהיא בכ"מ העתקה של שש ועיי' בן מתתיהו קדמוניות ג', ז, ב', ז'. ובד המפואר מכולם היה מעיר Pelusium וזה מה שכתוב ביומ' פ"ג מ"ז בשחר היה לובש פלוסין עיי' ר"ב בע' פלס ה'. וכדברי הש"ס הנ"ל שמכנסי בד כמו מכנסי פשתים של יחזקאל פי' ג"כ ז' גנאח בהך ערך צד פ"א בספרו הנ"ל] —

4 בַּד (Ast, Zweig, Stengel) בפ' אלו מציאות בגמ' כל כלי אנפוריא (ב"מ כ"ד. עיי"ע אנפוריא) בדי מחטין וצינורות. פי' עצים דקים מפוצלין כענפים שהרוכלים תולין בהן מחטיהן וצינוריהן כלומ' בדים של מחטין ושל צינורות אבל מצאן שתים שתים בבד חייב להחזיר דמי יאמר כמה מחטין תלויין בבד כיון שתלויין בה מאחד ולמעלה חייב להחזיר. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד, ופארים, ובדפ"ע חסר. וכנ"ה בב"מ שם מאי בדי שוכי ואמאי קרו ליה בדי דבר דתלו ביה מידי בד קרו ליה ופירש"י שוכי ענפים של אילן ויפה פי' ובל"פ שאך = شاخ ובל' סאנסקריט çâkhâ נקרא ענף אילן וזה עולה עם פי' רבינו בע"ה, ובסוכ' מ"ד: עלה אחד ובד אחד ושם וב"מ שם עלה אחד בבד אחד, כתוב' "ז, בד של הדם].

1 בָּד = בָּדָא, בָּדָה (בל"ע בּדא) (بدع IV) ובל"ס בדא (reden, schwatzen, dichten, lügen בס"ג דאלו הן הנחנקין (פ"ט: ועיי' אבות דר"נ פ"ל וילק' חיי שרה רמז צ"ו, ובב"ר פצ"ד אי' מה טיבו של בדאי וכ') אמר לו — אברהם לשטן — כך עונשו של בדאי אפי' אומר אמת אין שומעין לו[3]) ובר"ג דהמוכר את הספינה (ב"ב ע"ד.) ובחלק בגמ' דעדת קרח (סנהד' ק"י.) ואמרי הכי משה אמת ותורתו אמת והן בדאין. ובר"ג דברכות (ד'. ד"א זוט' פ"ג, ילק' שמות רמז קפ"ו) למד לשונך לומר אינו יודע שמא תתבדה ותאחז.

---

[1]) וכ"ה בכ"י ב' וא"פ עיי' ד"ס יומ' צד מ"ד. ובכ"י מ' אי' עולא משמיה דרב ובדפוסי' רב הונא בשם דרב עילאי, וכמוהו לא נמצא עוד בש"ס. [2]) הנוסח מבד אי' בדפ"ר וכ"ה בכ"י מ' וכ"י ל' עיי' ד"ס צד מ"ד. ושם בכ"י מ' אי' הגי' ופשט את בגדי הבד בד הבד מובחר מבד ובדפוסי' אי' בד בד בד מובחר בבד וכן נראה מרש"י ותוספ' שם וכ"ה בפירוש בירו' יומ' פ"ג הל"ו וז"ל „בשחר (ר"ל בלבישת בגדי שחרית) כתיב בד בד ארבעה פעמים" ועיי' בפי' שירי קרבן שם, וכן הגהתי בדברי רבינו, ונוסח' מוטעת בד בבד נולדה ע"י סופרים שדעתם קלה מערך הקודם. [3]) זה המאמר היה מורגלא בפיו של אריסט"ו עיי' דיאגענ. לארעט. על אריסטו י"א.

* [אחי"ה השורש ב ד א ל"מ הוא וכן בל"ע וטעמו הוציא דבר שמדמה בנפשו ובהשאילה כזב. וכנ"ה בנדר' י'. לשון שבדו להם חכמים ובירו' נדרי' פ"א דנ"א. הגי' יותר נכונה לשונות שבררו להן ראשונים אבל עיי' היטב במה"י למהרז"ף צד ט'. שהוכיח כי בדא בלש' ירו': א מ ר או ס ב ר א"כ עיקר הגי' בבבלי נדרי' אשר בדו כי ר"ל בעל המימ' שם היה אמורא ירושלמי ומלת להם מגליון בא כהאי דיומא פ"ג סע"ב אחרי בלותי וכ' ובאמת צדקו דברי אמ"ו גם בזה שהך הוספה מאוחרת היא ובאמת לי' בע"י וכן לי' בכל הכ"י עיי' ד"ס יומ' צד ק"מ. וחכם עדיף מנביא! ולדוגמאות שהביא מהרז"ף יש להוסיף ירו' ברכו' פ"א ד"ב: ושם פ"ב ד"ד ע"ג, ירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ג וירו' נדרי' רפ"ה דל"ט] — ויק"ר פ"ט לשון בָּדוּי, ב"ר מ"ח בדויים ושם פ"ק דברים בדויים. ובפיעל ירו' כתוב' פ"ב דכ"ו: מבדין היינו, ירו' קידוש' פ"ג דס"ד ע"ד מבדין אתם, ובתנחו' בלק דרש בדים (ישעי' מ"ד, כ"ה) מבדין אותן ובילק' ישעי' רמז שכ"ב בשם התנח' הגי' מבררין אותן בתשובה, ירו' שביעי' פ"ד דל"ה: מבדין בחדשים ובירו' שבת פ"ז ד"י. המברה בחדשים ובתוס' שביעי' פ"ג מגדר בחרשין וכולם קרובי ענין הם, ירו' מגיל' פ"א דע"א רע"ג בורגני אחד בִּידָא להם לשון ארמית מתוך יונית ובאסת"ר פ' וישלח אי' בורגני וכ' ברר להון לשון רומי בלשון (מלשון כצ"ל) יוני. ובאתפעל: ירו' יבמו' פ"ח ד"ט ע"ג בבלייא! עברת בידך תלתא נהרין ואִתְבְּדַת ובירו' שבת פ"ז ד"ט. הגי' בט"ס ואיתברת ופירש שם ק"ע ונשברת וטעית וכ' אבל היותר נכון כזבת, שיעורו: את ר' זכיי דבאת מבבל ועברת שלשה נהרין וכך מהלך גדול הלכת ללמוד תורה היאך תאמר דבר בלי אמת עיי' בבלי סנהד' ס"ב. — והתואר בַּדַּאי בל"ס בָּדוּיָא פי' כזבן. וכנ"ה ילק' זכרי' רמז תקע"ח בשם גמ' חולי' ס"ג. ההוא בדאה הוא (ובחולי' אי' ביידא) קידוש' מ"ט סע"א המתרג' פסוק כצורתו הרי זה בדאי (עיי"ע תרגם ועי' צר ג'), ובד"ר פ"ה דרש בראש' נ', ט"ז אמר הכתוב דברים של בדאי ליתן שלום וכ'. והקבוץ: ירו' גיטי' פ"ד דמ"ו. נמצאו הדברים בַּדָּאִים, תוספ' כתוב' רפ"ב אמרו בַּדָּאִין אנו. ובכורו' ח': מילי דבדיאי צ"ל דְּבַדָּאֵי ובע"י הגי' דנדיבי וצ"ל דכדיבי ורבינו בע' כדי א' גרס מילי דכדי. והשם בֵּידָא בל"ס בֵּדְיָא ירו' סוט' פ"ט דכ"ג סע"ג ובסופא איתמר עליהן (על צפוראי) לישן ביש ואתצידון כולהון מן בידא כלומ' נחבשו ע"י כזבנות ובירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ג אי' מן בידו. ובמלה זו נבין מאמר בספר הקבלה לראב"ד וז"ל אכן רעים היו ימי זקוניו (של רב שרירא גאון) כי הלשינו אז פריצי ישראל בו ובבנו רב האיי ותפשם מלך ישמעאל . . ונתלה ר' שרירא מ י ד ו אחת. ורבים מיגעים למצא פשר דבר עיי' שי"ר בתר"נ צד ל"ח הער' ל"ב והחכ' ד"ר גרעטץ בקורות היהודיי' ח"ה צד שנ"א אבל העיקר שמלת מידו ט"ס וצ"ל מן בידו והוא ממש לש' הירו' ביבמו' הנ"ל ופי' ע"י כזבים ולשון הרע נתפס רש"ג שהלשינו בו פריצי ישראל, שוב מצאתי כן בעמת"ל של מהרי"ל. והרב חיד"א בש"ה ע' רש"ג כתב בשם האר"י שרמוז בפסוק (איכ' ה', י"ב) שרים בידם נתלו! — ויק"ר פ"ט גדול השלום שדברו הכתובים לשון בדוי, ושם דברי בדאות, ושם לשון בדיות. ואולי מזה הענין ג"כ ב"ב קמ"ה. ושאר מקומות הא דרב אשי בדותא היא ובש"מ לב"מ דקנ"ח ע"ג כתב ר' בצלאל בשם הריטב"א וז"ל הא דרב אשי בדותא היא פי' לא אמרה רב אשי מעולם אלא אחד מתלמידיו אמרה מעצמו או דשמעה מכללא וטעה וקראוה על שמו וכן הלש' מתפרשת בכ"מ ע"כ. אבל נ"ל יותר נכון גי' רבינו בע' בר ד' שגרס בכ"מ ברותא ע"ש. ובמד' שו"ט מזמ' ע"ח אמר רעיא בדייתי, פי' הרוצה אמר כזב הוא] —

2 בָּד (= בָּדַד absondern) בפ' כל המנחות באות (מנחו' פ"ה מ"א דנ"ב: וכ"ה בספרא פ"י פרק י"ג) ר"מ אומר שאור בודה להן מתוכן ומחמצן פי' בודה לשון הוצאה כדכתיב (מלכ"א י"ב, ל"ג) החדש אשר בדא מלבו. * [אחי"ה בכ"י ב"ר הך ערך בא בהמשך עם ערך הקודם וזה בעבור שרבינו היה גוזר המלה מענין הראשון אולם יותר נכון גי' כתבי ידות ודפוסי' שבהם ע' מיוחד הוא ואני מוציא המלה מל"מ בָּדַד ואולי מזה בפיעל בִּידָּה להן לשון ארמי' מתוך יונית ובאמת תחת זה גם הנוסח ברר להון וכ' עיי"ע הקודם] —

בְּדוּבַּר (בל"ע دبر פי' גב Rücken; مستدبر mit dem Rücken zugekehrt) בפ"ק דברכות בגמ' וחכ"א עד חצות (ברכ' ו':) בדובר קיימת קמי מרך פי' [ב] אחוריך קמי מרך ועקרו ל"ע, לאחורנית קורין מוּסְתַּדְבַּר. (א"ב בנוסח' שלנו כתוב כדו בר ופירש"י כדו שתי, בר רשות). * [אחי"ה בכל כ"י ודפ"ע אי' בדבר או בדובר וטוב ויפה הוא כי בל"ע נקרא כן הגב והאחור ומי שעומד באחוריו נקרא מוסתדבר ומאוד מאוד השכיל רבינו בפירושו הנ"ל וכן הגי' בדו בר בכ"י מ' ופ' עיי' ד"ס ברכ' צד י': וצד קצ"א. וצ"ל כתיבה אחת בדובר וכתו' ר"י כ"י כתב והערו' גורס בדכד בדלי"ת ופי' אחוריך בל"ע ע"כ, וכ"ה בעדפ"ר ובל"ס ט"ס וצ"ל

בדבר, וגי' ופירש"י אי' ג"כ בתוספ' עירובי' י"ח: ד"ה ולא. ועיקר מקום הך ערך לפי זה בערך דבר, שאות ב' שמושית היא] —

1 בְּדַד = בְּדִיד (א') מל"ס בדויא Grabscheit, Haue. ב') בל"ע بئر (בל"ר puteus Grube, Furche) בכלים בפכ"ט גימי הסדין (פכ"ט מ"ז) יד הבדיד ארבעה, וברפ"ק דמשקין בג' דעוגיות (מ"ק ד':) מאי עוגיות א"ר יהודה בנכי[1]) תניא נמי הכי בריש תוספ' שביעית (פ"א) אלו הן עוגיות בדידין שבעקרי זיתים ושבעקרי גפנים, פי' בדידין בדלית[2]) והן עוגיות והן בנכי[3]) ועוד שמן ערוגות ולמה עושין עוגה כדי שתחזיק מימיה ולא יתפזרו, ותרג' מערוגת מטעה (יחזק' י"ז, ז') מעוגית [נצבתה], ואותו הברזל שבו חופרין סביבות האילן שמו בדיד ובלעז קורין בנגא[4]). ובב"ר בריש אלה תולדות נח (רפל"א המתחלת ויאמר אלהים) בין שורתם יצהירו (איוב כ"ד, י"א) שהיו עושין בדידות קטנות. * [אחי"ה בנו"ג בדירות וכן הביא הגי' המ"כ בשם הערוך וגי' מוטעת מונחת לפניו, ובילק' איוב שם רמז תתק"ט הגי' ברכות וצ"ל בריכות וכן הביאו מ"כ שם אבל בע' קולמוס הביא רבינו מפסיקתא ויהי בשלח (פ"ז.) בדודיות וצ"ל כדוריות וכ"ה בכ"י ק"ט ע"ש. ולפ"ד דרש בעל אגדה בין שורותם מלש' שוּר פי' כותל או כלש' צוּר שדרכם היו לבנות גת התחתונה בארץ בין צורים בחפירת קרקע עיי' גיזיניאוס פי' ישעי' ה', ב' צד רל"א וספרי על העתקה פרסית צד ס"ה ועיי"ע בד א'. ושיעורו אף כי יצהירו ר"ל היו עושים יצהר בדידות קטנות בגתות קטנות שהם גתות התחתונות והוא לפ"ד לשון נקיה לתאות המשגל בכל זאת יצמאו ומארה מצויה בעמל של אנשי דור המבול ונימחו מן העולם. ורבינו הבין שורתם כמו ערוגה והוא בדידין כמפורש ובדידות השוה עם בדידין, ועיקר הציון יתכן יותר להיות בע' בד א']. — ובילמדנו פ' שלח לך (בתנחו' לי') דברי נרגן כמתלהמים וכ' (משלי י"ח, ח') עד היאך עתידין לשלוט מי יוכל לראות פני אחד מהן בדידין בברזל. * [אחי"ה לפ"ד נגזרה המלה מל"ס בדויא והוא כעין קרדום לחפירת קרקע ועוד חפירה עצמה וקרוב לה ל"ע בוּר ול"ר puteus פי' גומה וכן פירש"י למ"ק בדידין גומות וכן פי' רה"ג לסד"ט צד כ' שממנו נלקח פי' רבינו בתחילת הערך ע"ש והוסיף רה"ג ובטיית ב י ל והוא בל"פ بيل = بيلاى ובל"ע الويل פי' גומה. ותחת אותו ה ב ד י ל שעושין הבדידין צ"ל בפי' רה"ג אותו הברזל כגי' הערוך לעיל] —

2 בְּדַד (או מן בַּדָּד עיי' בפנים או מל"פ بد، پوده abgeschlissen, zerfetzt) במגילי' איכה ישבה בדד (איכ' א', א') א"ר ברכיה למלך שהיה לו בן כל זמן שהיה עושה רצונו היה מלבישו בגדים נ א י ם[5]) כל זמן שהיה כועס עליו היה מלבישו בגדים בדודים, ס"א בגדים סמרטוטין כך ישראל כל זמן שעושים רצונו של מקום ואלבשך רקמה (יחזק' ט"ז, י') וכל זמן שהן מכעיסין אותו הוא מלבישן בגדי בְּדד [הה"ד] איכה ישבה בדד. * [אחי"ה לפנינו אי' בפעם ראשונה בגדי בדד ונ"ל לנקדו בַּדָּד וכצ"ל גם בערוך בגדים בַּדָּדים פי' בגדי דורכי גת (עיי"ע בד א') וידוע שבגדי הפועלים בבית הבד מלוכלכין הן. ובפעם שנית אי' לפנינו בדדין וגי' רבינו יותר טוב והוא הסכים עם דעת ס"א שבל"פ בוּדד טעמו סחופי ובלאי בגדים והוא סמרטוטין ובאמת בפסיקתא רבתי פכ"ט הגי' בודד כתיקוני] —

* בְּדַד (בל"ע بد zerstreuen; בהתפעל sich entfernen) ירו' יומ' פ"ה דמ"ב רע"ג כיצד היה עושה (ר"ל בקטורת כשמגיע הכ"ג לארון) . . בודדה ברגלי פי' פיזר המחתה כדי שתהא קולטת קטורת שבאויר ובל"ע פי' بَدّ פ ז ר ויותר נ"ל לגרוס בודרה והוא כמו פזר וכן בא תמורתו בבבלי יומ' מ"ט: וי"א מ פ ז ר ה ע"ש' ובהתפעל: איכ"ר פתיחה פ' ר' אלכסנדרי: מה הצפור מִתְבּוֹדד מגג לגג וכ' פי' ריחק עצמו ובל"ע בזה הטעם.

☞ בְּדַח (= בְּדִיח בל"ס בדח, בזח sich freuen, heiter sein ובל"ע بذخ übermüthig sein) תרג' ויעלצו בך (תהלי' ה', י"ב) ויבדחון בך. * [אחי"ה וכנ"ה בדרז"ל ברכו' רפ"ה ד"ל: דהוה קא בדח טובא (עיי"ע עצב א'), ושם ודל"א. דהוו קא בדחי טובא, שבת ל': בדחו רבנן, שם ע"ז: דהוה בדיחא דעתיה, מ"ק י"ז. בדיחא דעתאי, חולין ל"ב. לא הוה בדיחנא ביה בחביבי ובע' חביב הביאו הערוך לפי גי' הדפוסי' אבל בדפ"ר וכ"י אי' ב ד י ק נ א. נדה נ': נ"א. לאו אזהרתך דלא תבדחן, תעני' כ"ב. אינשי בדוחי אנן מבדחינן

[1]) עיי"ע ושם גרס רבינו כמו כאן וכ"ה בכ"י ו"ו, ל"ד ה"ב ובמ"ק אבל בדפ"ע אי' כאן בט"ס בדדי. [2]) נ"ל שרבינו בא להשמיענו שלא נגרוס ברירין וכ"ה באמת ריש תוספתא דמ"ק ובריי"ף ור"ן גורס בירדין ועיי' תוי"ט לכלי' שם אבל בריי"ף כ"י הגי' נכונה בדידין ובכ"י מ' ברודין עיי' ד"ס מ"ק שם צד ה' וצ"ל בדודין. [3]) כ"ה בכל כ"י ובדפ"ע אי' בדדי. [4]) בל"ר ואיטי' Spaten, vanga והוא בנכי של גמרי' פי' בלאי"ט ובל"ר כמו קרדום ועיי' עוד ע' בנכי ומש"ש. [5]) בנו"ג בגדי מלתין עיי"ע מל י"ד.

עציבי. ובמנו"ה נר ג' פ"ג כלל י' ח"ב ססי' רל"ו אי' הגי' אנשי בדיחי אנן כי חזינן אינש דעציב דעתיה מבדחינן ליה, וכן מצאתי הנוסח בכ"י מ' תעני' שם (ד"ס צד ס"ג:), פסחי' קי"ז. ושבת ל'. כי הא דרבא (כ"ה בכ"י מ' שם ושם ובנו"ג דרבה מקמי דפתח להו לרבנן בשמעתתא (כ"ה בכ"י מ' עיי' ד"ס שבת כ"ט. ולפסחי' צד קפ"ד אות ד') א"ל מלתא דבדיחותא ובדחו רבנן (ובכ"י ב' פסחי' כי היכי דניבדחי רבנן), ברכו' נ"ה. חלמא טבא אפי' לדידי בדיחותיה מפכחא ליה ובכ"י פ' ובב"נ ובע"י מפקח, עיי' ד"ס ברכ' צד ק"נ: ומוציא אני המלה מל"ס שטעמה שחק וצחק ומשמח לבות בני אדם ובל"ע בדח מי שהוא גבה לב מרוב שחוק וקלות ראש] —

בּוּדְיָא (לדעת רבינו מל"ר Matte, buda אבל לפ"ד צ"ל בוריא בל"ס מחצלת גמי וכן בל"פ بوريا בל"ע بورى בלש' צינד (Strohmatte, barezis בספ"ק דסוכ' (כ':) מסככין בבודיא[1]) ואם יש לה קיר אין מסככין בה, פי' מחצלת של קנים דאית לה גדנפא[2]) שכופפין ארבע קצותיה ואוגדין ותופרין והכפיפה והתפירה האלה נקראין קיר[3]) וכשתהא תפורה וכפופה תהא אסורה לסכך בה וכשתהא פשוטה ואינה כפופה ותפורה כשרה לסיכוך. ובפ' איזהו נשך בגמ'[4]) הלוהו על שדהו (ב"מ ס"ז:) האי משכנתא באתרא דמסלקי מסלקי [ליה] אפי' מתמרי דעל בודיא, פי' מן התמרים שעל המחצלות הפשוטות תחת הדקלים ליפול עליהם התמרים שגודרין מן הדקלים[5]) ובלע"ז שמה בודא[6]) ובפ' נערה שנתפתתה בגמ' זה מדרש דרש ר"א בן עזריה (כתוב נ':) זילו שימו מתמרי דאבודיא. * [אחי"ה בנו"ג הבו לי מתמרי דעל בודיא אבל בב"מ הנ"ל אי' כגי' רבינו דאבודיא. וכנ"ה בכור' ח': איתי כל חד וחד בודיא פשטיה, עירו' ח'. כריך בודיא וכ"ה בחיד' הריטב"א עירו' ד"ו. ד"ה רב הונא אבל בכ"י מ' אי בוריא וכ"ה בעירו' ק"ב. זיל כרוך בודייה ותוספ' שבת קכ"ה: ד"ה הכל גרסו בודיא וכ"ה בב"י טור א"ח ססי' שט"ה, אבל בכ"י מ', ברי"ף שבת שם ובחיד' הריטב"א לעירוב' ק"ב. אי' בורייא, ובירו' כלאי' פ"ט הל"ה דל"ב ע"ד הברסין בּוּדַיָּא כ"ה בהר"ש לכלאי' אבל בירו' אי' בריה ובסוכ' כ': הני בּוּדְיָתָא דבני מחוזא וכ"י מ' ביריתא ובּוּרְיָתָא, עיי' ד"ס שם; הרי שבכתבי ידות יתר שאת לגי' בוריא והקבוץ בּוּרְיָתָא ובאמת בזה עולה יפה מלה סורי' וערבי' ופרסי' בתחלת הע' שטעמה מחצלת קנים או גמי. וגם רש"י פי' בודיא בכ"מ מחצלת כפי' רבינו, אכן זה הפתרון יש ג"כ למלת בּוּדַא בלשונות רומאניות ובל' סרדיניא נקרא budedda ועל זה כיון רבינו בלעזו.] —

* בַּדִיתָא (Baditha, Name eines Kanals an dessen Mündung (פי = פּוּם) die Stadt Pumbaditha lag) מ"ק י"א. בדיתא לבאי כוורי אזיל כ"ע צוד וכ' ופירש"י בדיתא שם נהר לבאי שם מקום ורי"ף גורס בפומבדיתא לבאי ופי' המיוחס לרש"י כתב שם: פומבדיתא המקום היושב על יד הנהר בדיתא הוא הנהר ועיי"ש הר"ן ורבינו בע' לבא ב' גרס בריתא וכ"ה ברא"ש דפ' וויניצ' ובד' ווארשא השתבש מחסרון ידיעת המדפיסים בזה"ל אתמר בריית א (מ"ק י"א.) לבאי וכ'! עיי' ד"ס מ"ק ט"ז. ובפי' הראשון גרס רבינו בע' הנ"ל בזה"ל פום בדיתאי לבאי כוורי ופי' „עשו דרך לנהר שיצאו המים ונשתייר הדגים" וכ' ובעצמה ותומה פי' כן רש"י ובכ"י רש"י הוסיף עוד „א"ד פומבדיתא" ובכ"י וכן באגרת דרש"ג אי' תמיד פום בדיתא וזה מראה באצבע שנקראת העיר על שם שישבה על שפת נהר בדיתא.

בְּדַל (בל"ע بتّل trennen, sondern או מפעל בד = בְּדַד בהוספת הלמ"ד den Segen sprechen beim Ausgang, d. h. sich Trennen des Sabbaths od. Feiertags) בפ' השוכר את הפועלים בגמ' ואלו אוכלין (ב"מ פ"ט. וכ"ה בירו' מעשרו' ד"נ. ירו' ב"מ פ"ז די"א סע"ב, תוספתא ב"מ רפ"ח) יצא הבודל בתמרים ובגרוגרות. פי' שמפריש רעות מן היפות כי תניא האי דפועל אוכל בהן בתוחלני שיש תמרים רעות ואינן ראויות לאכילה ואין חייבות במעשר ועושים להם כלים של כפות תמרים ומניחים אותם בתוכן ומתבשלות בהן ובאותן פועל אוכל שלא נגמרה מלאכתן למעשר[7]). ואסירה כל בדיליך (ישעי' א' כ"ה) בגמ' דפ' ר"א תולין (שבת קל"ט.). פי' כגון המינין שמבדילין בין ישראל לאביהם שבשמים. יום טוב שחל להיות באמצע השבת אמר המבדיל בין יום השביעי לששת ימי המעשה מ"ט סדר הבדלות הוא מונה

[1]) וכ"ה בכ"י ה"ב בתחלת הע' וכ"ה בגמ' אבל כ"י ב' מ' אי' בבוריא וכ"ה ברי"ף ורש"י ובר"ן דפ' וויניצ' ד"ס סוכ' צד כ"ט: [2]) וכ"ה בע' גדנף ובכ"י ו"ו ודפ"ר כאן גודפא. [3]) וכ"ה ברש"י ע"ש. [4]) כ"ה בכ"י. [5]) וכ"ה לישנא דגמ' ב"מ פ"ט: גודרין בתמרים וכ"ת בכ"י ו"ו וה"ב אבל בע' גד ד' גרס רבינו גודרין וזה יותר נכון. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ע בודה והוא בל"ר אמצעי' עיי' עט"ש למה"ריף צד כ"ח. [7]) וקרוב מאוד לזה הפי' אי' ג"כ ברש"י ב"מ שם ועיי"ע חתל.

בספ"ק דחולין (כ"ו:). * [אחי"ה וכפי' רבינו אי' ג"כ בפירש"י בד"ה סיגיך וז"ל ואסירה כל בדיליך אלו המינין (כ"ה בדפוסי' ישנים) המבדילים שונאי ישראל מן הקב"ה ויגעתי ולא מצאתי מקור הפי' הזה ולי' בילק' ישעי' ובילק' מיכה ולי' במנו"ה סי' רכ"ט וסי' ש"ט אין זה כי אם רש"י משתמש בפי' רבינו —. וכנ"ה ברכו' ה'. יסורין בְּדִילִין הימנו; פסחי' פ"ז: בדול עצמך ממנה; ב"מ נ"ט: כמדומה לי שחבירים בדילים ממך; חולי' קט"ז: בדלינן מינייהו; ירו' חגיג' פ"ב דע"ח ע"ב בדל מן התרומה. כולם ענין פרישה והרחקה הוא וכ"ה טעם בתל בל"ע. ובהפעל: נזיר ז'. הואיל ומובדלות זו מזו; תוספתא פיאה פ"ג ב' כריכות המובדלות זו מזו ב' עמרין המובדלין זה מזה; במד"ר פ"ט כל מעשיהם של ישראל מובדלין מן או"ה וכ' — וכן נאמר השורש הזה על ברכת הבדלה להבדיל בין קדושת שבת ויו"ט לששת ימי מעשה ד"מ ברכו' כ"ז: מי בדלת א"ל אין בדילנא ולא אמר מי בדיל מר וכ' ועיי' עירוב' מ': ובבכ"י שם ושם אי' מי בדלת ממלאכה וא"ל וכ' (ד"ס ברכ' ס"ט: ועירו' ע"ו. וכ"ה בד' שונצ'), ביצ' ד': ר' אסי מבדיל מיומא טבא לחבריה; חולי' כ"ו: כיצד מבדילין המבדיל בין קודש לקודש וכ'; ירו' פסחי' פ"י דל"ז ע"ג מבדילין בלא יין; ירו' ברכו' פ"ה ד"ט סע"ב מבדיל ואח"כ אומ' מטבע ברכה, ושם: אסור לעשות מלאכה עד שיבדיל והשֵׁם אַבְדָּלָה וְהַבְדָּלָה שם ובירו' ברכו' פ"ח די"א ע"ד, די"ב ע"ג ירו' פסחי' פ"י דל"ז ע"ג, ירו' תעני' פ"ד דס"ז ע"ג ובבבלי אי' אבדלתא פסחי' ק"ג. דמשייר מקידושא לאבדלתא, נדרי' מ"ט: קדושא ואבדלתא, וקבוץ ירו' ברכו' פ"ה ד"ט: שבעה אַבְדָּלוֹת]. —

בְּדִיל (בל"ס פי' בעבור למען was dieses betrifft, umwillen, wegen) תרג' למען ייטב (בראשי' י"ב, י"ג) בדיל דייטיב). * [אחי"ה וכנ"ה ירו' קידוש' פ"ג דס"ד. בדיל דלא יכפור, ויק"ר קלספכ"ח אזל בדיל בלנאי. ונתקצר מן ב', די ומן ל' ואחד הוא עם בְּשֶׁל המקרא]. —

בְּדֹלַח (שם אבן טובה ונגזר מפעל בדל ואות ח' נוספת וא"כ בדלח auser-lesene Perle כמו בל"ע فرد מפעל פרד פי' כמו בדל. ואינו דומה למלת βδολχόν βδέλλιον Dioscor. 1, 18) ב"ר פרש' ונהר יוצא מעדן (רפט"ז) א"ר איבו את סבר כְבדלח הזה של פטמים. פי' בְּדֶלְיוֹן מין שרף הנוטף מעץ ידועה בארץ מזרח והשרף הטוב כמראה צפורן איש ותועלתו ספרו הרופאים ומתרגמי המקרא בל"י ורומי תרגמו שם הבדלח (בראשי' ב', י"ב) בדליון ואמר ר' איבו שהוא טעות.) * [אחי"ה ואמת היא שהרי נזכר עם אבן השהם יחד ואיך יעלה על לב שיהא בדלח מין שרף הנוטף כמו שהעתיקו מתרגמי התורה עיי' ספרי על העתק' פרסית צד רע"ג ואילך ורק רבינו סעדיא העתיק על נכון במלת ערבי' א ל לּ ו ؤ פי' פנינים ומרגליות וכן מפורש ביומ' ע"ה. לבן כמרגליות (עיי"ע גד ח'), והעתקת רס"ג זו הזכיר ג"כ הראב"ע לבראש' שם ע"ש ולזה הסכים החכ' הנוצרי באכארט (היאראזאיקאן ח"ג דתקצ"ג ואילך) ומהך טעם נ"ל לפרש העתקת התרג' לד"ה א', א' כ"ג שתרג' חוילה: אתר מפקנות מרגליתא. יצא לנו מזה שדעת ר' איבו כי בדלח שם אבן טובה הוא קב ונקי רק הצעת המימרא בב"ר כצ"ל: את סבר כבדלח של פטמים ויגיד עליו רעו מה זה (ר"ל אבן השהם) אבן טובה אף זה אבן טובה ע"כ. וכ"ה הגי' האמיתית בילק' בראשי' רמז כ"א אבל בב"ר אי' בט"ס איזהו בעל מגיה אשר לא חלק לו בבינה כתב יגיד עליו ריעו ועינו כעין הבדלח . . ולפי פירושינו יוצדק גי' ופי' של ידי משה יגיד עליו ריעו דכתיב ואבן השהם ורמ"ל טעה בזה. וראיתי ביפה תואר לב"ר שם שפי' כבדלח של פטמין שמשתמשין בו הפטמין מין אבני זכוכית שמפטמין הקטרת וכיוצא שוחקי' בהן הסמנין . . והוא הנקרא קריסטא"ל בלעז וכן ומצאתי ראיה לפירושו שהרי ר"י בן יוסף טאווס ז"ל העתיק בדלח במלת אַלְבַּלּוּר והוא בל"ע ופרסי' קריסטא"ל בלעז] —

בדולקי (לדעת ר"ב Wahrsager, veriloqui; ולפע"ד מל"י εὐρυκλῆς Bauch-redner) מדרש שמואל (פכ"ב) פסקא ותקח מיכל את התרפים (שמוא' א', י"ט, י"ג) תני בשם ר' איבא נקודים של בדולקי ובקצת נוסחאות כתוב של ברולקי פי' נקודים ציורים וצורות מלש' נקודת הכסף (שה"ש א, י"א), ופי' ברולקי באות רי"ש בל"ר דוברי אמת ור' איבא משיב דברים נכוחים על קושיא עצומה איך יתכן שבבית דוד עבד ה' היו תרפים ועצבים לכן אמר שאע"פ שענין תרפים הוא צלמי בני אדם יפים ובריאים עשוים בכח טומאה וחושבים עובדיהם שמגידי העתידות ודוברי אמת הם אך באמת התרפים דברי און אלו תרפים של בית דוד היו צורות דומות לתרפים עשויות להידור הבית ואולי לא היו צורות שלמות אלא עד חצי הגוף כמו שנוהגים היום לשום בהיכלי שרים וכגון אלו לא אסרה התורה). * [אחי"ה ר"ב שינה לנו הגי' על אודות פירושו כי עיקר הגי' בא"ש ניקורים של ברוקלי וכן הובא בילק'

שמואל רמז קכ"ט ולדעתי ניקורים בל"מ וערבי' ענין חלולים ומנוקבים וברוקלי הוא ל"י מדבר מכריסו ומשחיו ולמעלה ובימים הקדמונים חשבו שהוא ע"י כישוף וא"כ התרפים הם צורות דמות אדם תוכן חלולות ומדברות מבין חללן ולדעתי יפה עולה עם פי' זה פירש"י למלכ"ב כ"ג, כ"ד: התרפים צורות שמדברי' ע"י כשפים וכ' וכן ליחזק' כ"א, כ"ו בתרפים: דמות שמדבר במכשפות וכ' ואם הגי' בדולקי אמיתית אז תהיה מל"י βδελυκτός = abscheulich פי' מכוער, ודרש תרפים מל"ר turpis. ורד"ק למלכי' וליחזק' שם ושם פי' תרפים הם צלמים עשוים לדעת עתידות וא"כ לפי זה י"ל שמלת ברוקלי כמו ארקילין שבא פירושו בע' ארקל והוא ל"ר Orakel, oraculum וכן ראיתי במ"ע יאהרביכער להח' ברילל צד ק"ע, אבל בשמואל שם כתב הרד"ק בשם הראב"ע כי התרפים הם על צורת בן אדם והיא עשויה לקבל כח עליונים וכ' וגם חכם עמינו ד"ר ברעכער הוכיח בראיות ברורות (דאס טראנסצענדענטאלע צד קל"ז ואילך) שהתרפים היו צורות נעבדות בדמות זכרות שנקראין בימי קדם בל"י Φαλλός והוא מפלצת של מקרא (מלכ"א ט"ו, י"ג; ד"ה ב' ט"ו, ט"ז) והעד בע"ז מ"ד. (עיי"ע מפלצת) כמין זכרות עשתה לה והיתה נבעלת לו בכל יום. ועל צורות אלה כיון ישעיה (נ"ז, ח') באמרו ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך והם צלמי זכר של יחזק' (ט"ז, י"ז) ובימי קדם דימו נשים העקרות שע"י תרפים אלה ובהסתכל אותם יהיו להן בנים ומעתה נבין מדוע גנבה רחל את התרפים ומדוע לקחה מיכל את התרפים לשומם במטת דוד ששתיהן אין להן ולד]. —

בִּידִין (= בַּדִין מל"ס בדי Murmler וכן נקראין דורשי המתים Todtenbe-schwörer; זכורו בל"ס זכורא, זחרא, בל"ע سحر בל"י Bauchredner, σακχοῦραι) תרג' אוב או ידעוני (ויקי' י"ט, ל"א; ירו' תרג' א' לויק' כ', כ"ז; אונקלי' דברי' י"ח, י"א; תרג' שמואל א' כ"ח, ג'; מלכ"ב כ"א, ו') בידין או זכורו. * [אחי"ה עיקר הגי' בדין עיי' תרג' ישעי' מ"ד, כ"ה; ד"ה א', י' י"ג; ד"ה ב' ל"ג, ו' והוא ל"מ (ישעי' שם) מפר אתות בדים. ומוציא אני המלה מל"ס בַּדִי דבר בלחש. ודברי לחש הם היכר מובהק של כשפים כי ע"כ נקראים חֲרָשׁ ובל"ס חרשא וכן בלא"ר וסו' רטונא עיי"ע רטן. וגם כינוי אִטִּים נגזר משורש אָט ובל"ע اط צפצף בלחש עיי' ן' נֹגאח (צד ל"ו). ודע שאונקלי' תרג' בכ"מ אוב במלת בידין וזה בלתי נכון הוא שאוב הוא זכורו וכ"ה בסנהד' ס"ה. ושם ע"ב ת"ר בעל אוב אחד מעלה בזכורו. ובאמת הפשיט' העתיק' בכ"מ אוב במלת זכורא והוא לדעת אפרים הסורי (א', רמ"ו) מי שמדבר מכריסו וכן דעת רז"ל (סנהד' פ"ז, מ"ז) בעל אוב זה פיתום [Bauch-redner, πύθων] המדבר משחיו וכן בבריתא (סנהד' שם ס"ה:) בעל אוב זה המדבר בין הפרקים, וכן העתיקו ע' זקנים אוב (ויק' י"ט, ל"א; כ', ו'. כ"ז; מלכ"ב כ"א, ו'; כ"ג, כ"ד) במלת ἐγγαστρίμυθος Bauchredner וכן בעלת אוב (שמואל א', כ"ח, ז') וכ"ה בבן סירה מ"ו, ל', ובבן מתתיהו קדמוני' ו', י"ד, ב', ועיי' עוד גיזיניאוס פי' ישעי' ח"א דתק"ה. וא"כ יותר טוב להיות תרג' של ידעוני: בדין; ותרג' של אוב (מל' אוב פי' נבוב וחלול) זכורו וזה באמת שיטת ר"ב והמתורגמן בע' דכורו ע"ש. ובתרג' ד"ה ב' ל"ג, ו' בט"ס דכורו וכ"ה גי' מוטעת תרג' ירו' א' לויק' שם ושם לפי מסורת המתורגמן. ומלת בדין הוא לשון נופל על לשון עם בדא כלו' כזב (עיי"ע בד) וכן אי' בתנחומ' בלק בדים (ישעי' שם) מבדין אותן ובדרך לעג נקרא ידעוני כן שבדא מלבו שהוא יודע עתידות או לדרוש בעד החיים אל המתים. ועיי' עוד ע' אוב וע' זכר ג']. —

בְּדָם (צ"ל בְּרָם בל"ע ופ' برس wollene Bett-decke; בַּרְדַּם בלשון פרסי' برزغه بردعه Filzdecke) הבדסין והברדסין בפ'[1] כלאים (פ"ט מ"ז) פי' כגון גלופקרין שמכסין את המטות וברדסין כמו כן אלא אלו (כפופין)[2] [רפופין] ואלו עבין. פ"א בדסין בלעז (לינא קטופה)[3] [לאנא כפופה או לאנא תפורה], ברדסין בגדי צמר שאינן תפורין. * [אחי"ה כל הערך קשה להולמו עד מאוד ובעזרת האל יגעתי ומצאתי פשר דבר אך בתחילה נצדד הנוסחאות השונות. כגי' הערוך בדסין (וכ"ה בע' ברדס לפי גי' דפ"ע אבל בכ"י גם שם נכון ברסין) אי' רק בכ"י מ' עיי' ד"ס כלאי' צד י"ב. אבל מה שכתב שם בעל ההערה שכ"ה בירוש' במח"כ טעות הוא בידו שאי' גם שם במשנה הברסים (הברסין דפ' זיט') והברדסין ובגמ' שם דל"ב רע"ד הבורסין . . והברדיסין (והברדסין דפ' זיט'. והר"ש לכלאי' שם גרס בשם ירו' ברסין . . הברדיסין), בספרי כי תצא פ' רל"ד סדסים בורדסים, ובילק' כי תצא רמז תתקל"ג בורסין ובורדסין, שמחו' פ"ט

[1]) כ"ה בדפ"ר, אבל בשדפ"ע בט"ס בסוף. [2]) בל"ס ט"ס הוא ולי' בר"ש ורע"ב לכלאי' ואי' שם רכין אבל בודאי צ"ל כמו שציין הפירוש פ"מ לכלאי' ירו' פ"ט רהל"ה שגרס בשם הערוך רפופין. [3]) כ"ה בעה"ק, ובשדפ"ע חסר קטופה ונ"ל להגיה כבפנים.

הברסים הברדסים, תוספתא כלי׳ ב״ב פ״ה הבורצין
והברתצין ור״ש לכלי׳ פכ״ח מ״ח גרס בשם התוספ׳
הבורסין והברתצין והגר״א הגיה הברסין והברדסין
והדין עמו שרה״ג לסד״ט כלי׳ שם גרס ג״כ
בתוספת׳ הבירסין והבירדסין, ותוספתא נגעים פ״ה
הכורסין והברתסין. נשמע מזה שעיקר הגי׳ ברס
ולא בדם וגי׳ ברסין הביא גם הר״ש בשם הערוך
(עיי׳ למטה) ובאמת עלינו לשבח לרבינו כי בע׳
עב ב׳ גם הוא גרס באות ריש וז״ל שם: תוספתא
(ב״ב כלים פ״ה) אלו הן העבים כגון הסגוסים והלבדים,
הרכים הברסין והברדסין והפומלאות של ראש
ע״כ, והן הן דברי רה״ג לסד״ט שם צד כ׳. ועוד
נשוב בהמשך אל הך ערך. ומה שנוגע פירוש
של רבינו דע כי ז״ל של ר״ש לכלאי׳ הנ״ל:
„ובערוך פי׳ ברסין גלופקרין שמכסין המטות
וברדיסין כמו כן אלא אלו רכין ואלו עבין״ וכבר
הערתי שפ״מ בירו׳ כלאי׳ גרס בדברי רבינו אלא
אלו רפופין ר״ל דקין ואלו עבין ולגי׳ זו תקנתי
טעות של דפוסי׳ כפופין שאין לו שחר ומלת
רפופין יש לה טעם וריח שבל״ע رفف פי׳ בגדים
דקין ורכין. ורע״ב לכלאי׳ פי׳ וז״ל: הברסין
והברדסין שניהם עשויין מצמר ומכסים בה את
המטות אלא שאלו דקין ואלו עבין ע״כ ובל״ס
נלקחים הדברים האלה מערוך אע״פ שלא הזכירו
בשם. הרי נשמע על כל פנים שכולם נענו יחד
שרבינו מחלק בין ברסין ובין ברדסין שהראשונים
רכין והאחרונים עבים וזה נגד התוספתא כלים
ב״ב ששם נמנו הברסין והברדסין במנין כלים עבים
וכ״ה בר״ש כלי׳ הנ״ל ועוד בכל המקומות הנ״ל
בחדא מחיתא מחיתנהו שניהם (רק בתוספ׳ כלים
ב״מ ספ״י הוזכר ביחידי הברדין וקודם לזה אי׳
הכוסיות ואולי גם שם צ״ל הבורסיות). ועוד קשה
היאך מדמה רבינו הברסין לגלופקרין מאחר שמשני
ציונים שהביא רבינו בע׳ גלפקר ברור שגלופקר
הוא עבה ורבינו בעצמו כתב שם „כסות עבה
של צמר״ ואיך סתר דברי עצמו כאן לומר שברסין
שהן כגלופקרין רכין הן? כל אלה השיבותי אל
לבי ואומר כי נחוצים אנו לסלול דרך אחר בדברי
רבינו כי בודאי רבינו אזל לשיטתו כי גלופקרין
עבין הן והברסין והברדסין שניהם רכין וזו שיטת
רה״ג שגרס בתוספתא בהיפך ובעקבותיו הלך
רבינו בע׳ עב ב׳ כשהזכרנו לעיל, וא״כ סבר רבינו
הברסין והברדסין כגון גלופקרין אלא אלו ר״ל
הברסין והברדסין רכין או כגי׳ הפ״מ רפופין כלומ׳
דקין הן ואלו ר״ל גלופקרין עבין. ובפ״א סבר
רבינו לעולם שניהם עבין הן כגי׳ התוספתא
שלפנינו אך החילוק בין ברסין ובין ברדסין הוא
שברס הוא לאנא בלאי״ט lana וכן בל״ר כלומ׳
צמר. ולבגד או למכסה שנעשה מהצמר הזה יש
לו בשוליים תפורין או כפופין והוא גדנפא
שנקרא קיר כמוכח מע׳ בודיא ע״ש ולברדס אין
לבגדי צמר שלו תפורין ולפי זה גי׳ הדפוסים אלו
כפופין יש לקיים רק שייך לפ״א. והר״ש לא
הביא הך מלת כפופין בעבור שלא הזכיר פ״א
של רבינו. וא״כ נפקא מיניה בין שני הפירושים
שלפי׳ הראשון נקט רבינו בכלל שברסין וברדסין
הן שמיכות שמכסין בהן המטות ולפי׳ ב׳ ברר
מיהותן לומר שנעשו שניהם מצמר (וזה ג״כ דעת
הרמב״ם לכלאי׳ ורע״ב לשם) וההבדל ביניהם
שהברסין תפורין או כפופין, והברדסין אינן תפורין
וזה עולה לנו ע״פ גי׳ הערה״ק אחר תיקון המעות.
ושני פירושים אלה נכונים הם כי לפי׳ הראשון
מסכים הירו׳ כלאי׳ שם שפי׳ ברסין: ביריה או
למסורת הר״ש לכלאי׳ בודיא והוא ענין מחצלת
כמוכח בע׳ בודיא ע״ש ומחצלת היא כמו שמיכה
וגלופקרין כידוע ובלא״ש Decke, Matte, Matraze.
והברדסין פי׳ ירוש׳ דילמיא ולגי׳ הר״ש דולמא
והוא לפ״ד ל״י אמצעי׳ δουλαμά פי׳ מין בגד
לכסות בו בשרו של אדם והוא ג״כ כעין מכסה;
ולפי׳ ב׳ ששניהם צמר יוצדק מל״ע ופרסי׳
שהוראת ברס או לגי׳ רה״ג יותר נכון בירס הוא
ממש צמר כמו שכתבנו בתחילת הערך, וברדס
הוא בל״ע ופרסי צמר שאין תפורין ונעשה ממנו
בגד של לבדין (Filz). ובין לפי׳ ראשון אם אמרנו
שברסין וברדסין הן מכסאות המטה (וכן הוא נרשם
בצדו בילק׳ כי תצא) בין אם אמרנו שבגדי צמר
שאינן תפורין — ולפי זה אינן מרובעין ואין תורת
כלי עליהם — ניחא שפטורות מן הציצית הן וכן
ניחא שאין נקרעין על המת ואין מקבלין טומאה,
ומאחר שברסין וברדסין שניהם מצמר נעשים
כנים דברי המשנ׳ שלא ילבשם (כ״ה הגי׳ בירו׳)
עד שיבדוק ר״ל אולי יש ביניהן פשתה שאינו
אסור משום כלאים אלא צמר ופשתים (כלאי׳ פ״ט
מ״א). — והרימ״ז בבט״ר ח״א דקל״ה והח׳ ברילל
במאמרו על המלבושים של יהודים צד ל״ו ואילך
ששיערו שמיני מלבושים הם צ״ע מדוע אין שם
כלי עליהם! ונמטיא אפיריון לרבינו שלפי פירושו
הכל על מקומו יבא בשלום, ואודה לאלהי שסייעני
לירד לעמקי ידיעת רבינו תחת אשר גם הנשר
הגדול הרמב״ם בפ״מ לכלאי׳ מודה ולא בוש
לומר: „אלו השמות כלם לא עמדנו על פירושם״,
ומאוד נפלאתי על הגרי״ב שמשים עצמו בהפלש״ב
כמתעלם ולא הסביר דברי רבינו העמומים
וסתומים.]

בָּדַק (בל"מ ובל"ס ענין בחינה untersuchen, prüfen, er- ausforschen) שהנוה היפה בודק בסוף משנה דכתובות (פי"ג מ"י). פי' מי שמלומד לאכול ירק אם יחזור לאכול בשר יבא לידי חולי כדשמואל דאמר (כתובי ק"י: נדרי' ל"ז: ב"ב קמ"ו. סנהד' ק"א. עיי"ע וסת) שינוי וסת תחלת חולי. * [אחי"ה פי' רבינו פליאה דעת ממני שפי' נוה מענין הנאה כנראה לכל מבין וזה נגד משמעות והמשך המשנה בכתובו' שם, שכתוב שם מוציאין מנוה הרעה לנוה היפה אבל לא מנוה היפה לנוה הרעה רשב"ג אומ' אף לא מנוה רעה לנוה יפה מפני שהנוה היפה בודק ועל זה הובא בגמ' טעם דשמואל ששינוי וסת וכ' אפילו לטובה מחליאו גופו של אדם וזה החליט מפסוק כ ל ימי עני רעים (משלי' ט"ו, ט"ז) ומקשה הש"ס והאיכא שבתות וימים טובים ומפרק כדשמואל דאמ' שמ' שינוי וכ' ופירש"י בסנהד' ק"א: והאיכא שבתות וי"ט : שאין לך עני בישראל שאין לו מעדנים . . משנה וסת ואוכל יותר משרגיל לאכול . . לפיכך אפי' שבתות וימי' טובי' רעים לו ע"כ ועיי' רשב"ם לב"ב הנ"ל. ובירו' כתוב' ספי"ג דל"ו סע"ב הביא ראיה שהנוה היפה בודק מלוט דכתיב ביה פן ת ד ב ק נ י הרעה ומתי (בראשי' י"ט, י"ט) „במשרה וסמך להרה ואת אמר אכין אלא מכאן שנוה היפה בודק" כלומ' לוט היה בסדום שהיתה ארץ המישור ואומ' לו המלאך ההרה המלט ואויר הרים יותר מזוכך משל מישור בכל זאת סירב לוט לילך להרה אף ששם שולט האויר ויפה לדור הרי שנוה יפה ב ו ד ק, ודרש זה מחודד עד מאוד שדרש פן ת ד ב ק נ י וכ"ה בשינוים קצת בב"ר ספ"נ הובא בילק' וירא רמז פ"ז. מכל זה נראה שמלת נוה דוקא ענין דירה ולא ה נ א ה היא וא"כ הדרה קושיא לדוכתה מהיכן לקח רבינו פי' זר הנזכר על כן לבי אומ' לי שבע' שלנו סירוס דברים יש ורבינו לא בא לפרש מאמר של משנה שהנוה וכ' אלא טעמו של שמואל מהו שינוי וסת ועל זה הביא דוגמא מי שמלומד לאכול וכ' וזה כפי' רש"י לעיל ורשב"ם לב"ב ע"ש ומעתה הרהיבתי בנפשי עוז להגיה דברי רבינו כזה: שהנוה היפה בודק בסוף משנ' דכתוב' ו ב ג מ' (שם) כדשמואל דאמר ש מ ו א ל[1]) שינוי וסת תחלת חולי' פי' מי שמלומד לאכול ירק אם יחזור לאכול בשר יבא לידי חולי]. — ובסוף אהלות (פי"ח מ"ד והובא בפסחי' צ"ב : ובחגיג' כ"ה : ועיי' הר"ש לאהלו' שם ותוספ' בכורו' כ"ט : ד"ה היכי) בודקין לעושי פסח ואין בודקין לתרומה . . כיצד הוא בודק מביא מן[2]) העפר שהוא יכול להסיטו ונותן לתוך כברה שנקביה דקין וממחה אם נמצא שם עצם כשעורה טמא[3]). ג' בִּדְקֵי מיתה נבראו באשה ואמרי לה דִּבְקֵי מיתה א ל ו ה ן[4]) נדה וחלה ו ה ד ל ק ת הנר[5]) חדא כר"א[6]) וחדא כרבנן, פי' ב ד ק י כ ר ב נ ן[7]) דאמרי יולדות דהתם מבדקי בשעת לידה מאן דאמר דבקי כר' אלעזר דאמר יְלָדוֹת דמשמע שהמיתה נדבקת בהן ומתות ילדות והיינו דֶבֶק (Leim) שדובק בה המיתה ובֶדֶק [היינו] שבודקין אותה אִם קִיימָתָם[8]) בפ' במה מדליקין בגמ' על שלש עברות (שבת ל"ב. והובא במנו"ה סי' ה') ובר"ג דפ' אין עומדין (ברכו' ל"א:[9])). בפ' ה' בסנהדרין (מ"א ד"מ.) היו בודקין אותן בשבע חקירות ב א י ז ה שבוע וכ'[10]). ובנדה פ"ה יוצא דופן (דמ"ה:) בת אחת עשרה שנה ויום אחד נדריה נבדקין, בת י"ב שנה ויום א' נדריה קיימין ובודקין כל י"ב[11]) בן י"ב שנה ויום א' נדריו נבדקין, בן י"ג שנה ויום א' נדריו קיימין ובודקין כל י"ג, ובס"ג דמי שמת (ב"ב קנ"ו.) בודקין לגיטין ולקדושין[12]) וכ'. (א"ב תרג' וחקרת ודרשת (דברי' י"ג, ט"ו) ותתבע ותבדוק). * [אחי"ה ובָדַק ובלא"ר בְּדַק נמצא הרבה פעמי' ברז"ל ד"מ ברכו' נ"ה. שבת ל"ג. קט"ו. קל"ט. פסחי' פ"א מ"א ואילך ו' : י'. קי"א : יומ' פ"ה. תעני' כ"א : (ויק"ר בכ"ב) שם כ"ג : יבמו' ס"ה. ע"ח : כתוב' ס"א : ע"ה : ע"ו. גיטי' נ"ו. ס"ה. ס"ח : ס"ט. קידוש' ע"ו : ב"מ מ"ח. ב"ב ט'. ק"י. סנהד' פ"ג מ"ו ואילך, פ"ד מ"ה, שם צ"ג. צ"ד : מנחו' צ"ט : חולי' ט"ז : ל"ב. לגי' רבינו בע' חביב עיי"ע בדח, חולי' צ"ה: בכורו' מ"ה. נדה ל' : תוספת' נדה פ"א (עיי"ע יד) ושם פ"ה. ירו' נדרי' פ"ב דל"ז : בעי חיפה מבדקוניה, ירו' תעני' פ"ד דס"ט. מְבַדְּקִינָן חד זמן, ירו' גיטין פ"א דמ"ג : ופ"ט ד"נ ע"ד נִבדק השם, ירו' סוט' פ"ה ד"כ ע"ג לא הוות בְּדִיקָה לי. כולם ענין חפישה וחקירה הוא ובדרך כבוד וענוותנות יֵאמר

---

[1]) וכ"ה בכ"י ל"ד. [2]) בנו"ג את. [3]) ועיי' פירושו בפי' ר"ח לפסחי' צד קמ"ו. [4]) כ"ה בכ"י מ' וכ"ה בברכו' ל"א : אבל בדפ' בשבת חסר. [5]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בש"ס ובכ"י ו"ו אי' והדלקת עששית ובדפ"ע עששית. [6]) כ"ה בכ"י ה"ב ו"ו וצ"ל כר' א ל ע ז ר וכ"ה בכל דפוסי' הישני' ובכ"י מ' עיי' ד"ס שבת ל"ב : וכדפ"ע אי' כר' אליעזר. [7]) כ"ה על נכון בכ"י ו"ו ל"ד. [8]) ובכ"י ו"ו ודפ"ר קיימם. [9]) ובתוספתא שבת פ"ב ובירו' שבת פ"ב ד"ה : אי' רק הגי' דיבקי עיי"ע דבק. [10]) וכ"ה בכ"י ב' לפסחי' י"ב. עיי' ד"ס שם צד ט"ו: אבל במשנה ובגמ' ובפסחי' ובירו' אי' באיזו, באי זו ושניהם באחד טובים שמלת שבוע יש לה ב' מינים. [11]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע אי' בט"ס י"ג וזה מהיצור של סופרים אבל בכ"י אי' כל המאמר. [12]) בנו"ג לקדושין לגרושין ע"ש.

על השאלה בָּדִיק עיי' עירובי' נ"א. פסחי' נ"ה: מ"ק י"ג. כתוב' ס"א. נדרי' צ': מנחו' צ"א: חולי' קל"ג. פי' מנסה ושאל. (עיי' הליכות אלי אות קפ"ה). והתואר בּוֹדֵק מי שמכנים ידו וממשמש ריאה לדעת הטרפות חולי' מ"ח. בָּדִיק לה והשם! בְּדִיקוּתא שם ועיי' שם י': מ"ו. מ"ז. והבדיקה לענין חמץ עיי' פסחי' פ"א מ"א ושם ח'. ואילך. וירו' פְסחי' רפ"א דכ"ז. לענין שעטנז כלאי' פ"ט מ"ז, לענין מי המאררים במד"ר פ"ט בדיקה דידיה ובדיקה דידה, לענין עדים סנהד' מ'. ואילך, לענין טומאת האשה נדה מ"ד פ"ט עיי' תוי"ט — בְּדוּקֵי כינוי של שתוקי קידושי' פ"ד מ"א ומפור' בגמ' ע"ד. שבודקין את אמו ובירו' קידוש' פ"ד דס"ה ע"ד מאי בדוקי בְּדוֹק אחריו. — בתוספתא שביעית ספ"א בודקין ט"ס תחת דובקין עיי"ע דבק א' ומ"ש].

בַּדַק = בִּידְקָא (בל"ע بثق ein die Ufer durch-brechender Fluss או מל"פ آبزة Wasser-erguss, Fluss) בפ' עושין פסין בגמ' דמותר להקריב (עירו' כ"א. עיי' תוספי סוכ' ג': ד"ה ואין א"ד א"ר ירמיה בר אבא אמר רב אין בורגנין ולא פסי ביראות לא בבבל ולא בחו"ל, פי' בורגנין כמו שובכין עשויין לשדות לאצור בהן תבואה[1] ומקום שמצויין בדקי דמיא דזמנין דסלקי ושטפי להו לא עבדי וכן אי חיישי משום גנבי לא שבקי פירי בבורגנין הילכך לא צריכי להשקות ממימי ביראות ובחו"ל נמי לא שכיחא מתיבאתא[2]) ולא צריכי רבים למיתי לפרקא במקום עולי רגלים. ובפ' איזהו נשך [בגמ'] הלוהו על שדהו (ב"מ ס"ו: אתא בידקא שטפא [בנו"ג שקיל] לעידי עידית פי' נחל או אגם מים, ובפ' חזקת הבתים בגמ' כל חזקה שאין עמה טענה (ב"ב מ"א.) רב חנן[3]) שקיל בידקא בארעיה. פי' פתח מיא בארעיה ואתמלי ההוא אתרא מיא ונפלו קירות הגנות והפרדסים, ובהילכתא קמא דסנהד' (ז'.) האי תיגרא לא דמי אלא לצינורא דבדקא כיון דרווח רווח[4]), ובפ"ק דחולין בגמ' השוחט במגל יד (ט"ז.) האי דכפתיה לחבריה ואשקיל עליה בידקא[5]) וברג דכל הבשר (שם ק"ה.) יומא חד חזא צינורא דבידקא בארעיה שקליה לגלימיה כרכיה אותביה בגויה רמא קלא אתי אנשי סכרוה. * [אחי"ה רש"י פי' בב"מ ועיי' סנה' ורשב"ם לב"ב הנ"ל בידקא שטף נהר וזה נ"ל נכון שבל"ע מלה שרשמנו ענינה ג"כ מים שוטף ועובר על גדותיו ובכתיבה אחרת נקראה בל"פ כן מלה שרשמנו ואז א' חסר בראש וכן חָסר במלת התרג' פציד ובל"ס פצידא והוא ל"פ ابزن מקוה מים.] —

* בּדקא ב"ב ס"א. ט"ס תחת ברקא עיי"ע אפתא וע' ברקא ג'.

בְּדַר (נרדף עם בזר פזר ובל"ס ובלש' שומרוני פדר ובל"ע بزر = بذر aus- zerstreuen) בס' ברכו' ירו' (פ"ט הל"ח דיי"ד קלסע"ד ועיי' בבלי ס"ג. תוספ' פ"ו ילקי' תהלי' רמז תתע"ח) הלל הזקן היה או' בשעה שמכנשין[6]) בדר ובשעה שמבדרין כנש וכך היה הלל או' אם ראית התורה חביבה על ישראל בדר ואם לאו כנש. * [אחי"ה וכנ"ה שבת כ'. קנים מבדרין וכ' עיי' הנוסח' בכ"י א"פ לשבת ד"ס צד י"ח ובמ"מ ספ"ג מהל' שבת, גיטי' נ"ו: בדרי לקטמיה ושם נ"ז. מבדרו אשב ימא, חולי' נ"ד. אי בדרי לה סמא חייא, ירו' מ"ק פ"ג דפ"א ע"ד אית סגין מינהון מְבַדְּרָן במתנית' וכ', שהש"ר פ' אם חומה בדרו גרמיכון, רות"ר פ' ותקם הוה מְבַדֵּר סלעים. ובאתפְעֵל גיטי' ל"ג: ליבדרו איבדורי, ויק"ר פ"ו שריין הלין דינרין מתבדרין, סנהד' ח'. איבדור תחת איתבדור. והשֵם בתרג' בידור בל"ס בּוּדָרָא (שמואל ב' י"ד, י"ד, ישעי' ל', ל') והשרש בדר (כבר בדניאל ד', י"א) קרוב למוצאו וענינו עם בזר עיי"ע וכ"ה בל"ע]. (א"ב תרג' ומשם הפיצם (בראשי י"א, ט') ומתמן בדרינון).

☞ בָּהַה (בל"י תּוֹהַה = schreien, toben, βοάω θύω) ב"ר פרש' תהו ובהו (רפ"ב וילקי' רמז ד') ישבה לה הארץ תוּהַה וָבוּהַה. פי' בל"י פעל הקורא וצווח בקול חזק. * [אחי"ה וכ"ה שם ישב לו אותו תוהא ובוהא ועיי"ע תה ג' ותרג' ירו' א' תהו ובהו: תהיא ובהיא צדיא וריקא וא"כ שני אפי תרגום נתחברו כאן תהיה ובהיא לשון נופל על לשון מקרא והוא הוא ל"י של ב"ר הנ"ל, וצדיא וריקא תְרג' ארמי הוא]. —

* בָּהוּ (אֲבָהוּ = R. Abahu gek. aus) ברכו' מ"ה. רבי בהו אמר מהכא כ"ה בכ"י מ' ומצוי הוא בכ"י תחת אבהו עיי' ד"ס שם צד קכ"א.

* בּוּהֵיָן (E. N. eines Mannes) פסחי' נ"ז. בן בוהיין נתן פיאה לירק וכ' ובכ"י מ' אי' בן בוהין ובעל ד"ס לא העיר על השינוים כי בתוספ' פסחי' פ"ג אי' מעשה בבנו של נבו היה שנתן אביו וכ' ובירו' פסחי' ספ"ד דל"א סע"ב: מעשה בבן מביא יין שנתן בנו וכ' ור"ח בפי' לפסחי' צד צ"ח גרס בן נכי היין נותן

[1]) עיי' עוד בעי' ברגן פ"א. [2]) כ"ה בכ"י. [3]) ובכ"י ה"ב רב כהנה ובכ"י ו"ו רב נחמן וזה ט"ס שכתוב בגמ' בסמוך אתא לקמיה דרב נחמן ועיק' הגי' רב חנן ובנו"ג. רב ענן ובגי' רבינו מיושב קושית הרשב"א עיי' בתוספי ד"ה כמאן ועיי' בהפל"ש. [4]) כ"ה בכ"י אבל בדפ"ע רוח. [5]) בנו"ג ב' דמיא. [6]) בנו"ג דמכנשין . . דמבדרין.

פיאה וכ׳ ואין בידינו להבחין ולעמוד על הגי׳ היותר טובה שנפקד השם הפרטי בשאר מקומות.

בָּהַל (מל״מ eilen, beunruhigt sein; בָּהוּל eilig gedrängt,) בפ׳ ד׳ אחין בגמרא שנים שקדשו שתי נשים (יבמו׳ ל״ד.) גבי תינוקות דזמנו בָּהוּל, ובס״ג דאלו דברים בפסח (פסחי׳ ע״ב:) בתרומה בערב פסח דזמנו בהול. * [אחי״ה כ״ה על נכון בכ״י ו״ו ול״ד אבל בדפ״ע מלבד שע׳ בהמה נתערב עם ע׳ בהל עוד בע׳ כאן נתחלפו הציונים ע״ש ובד׳ אמש׳ אף כי נחלק לב׳ ערכים בכ״ז ציון האחרון נלקח בטעות מע׳ בהל לע׳ בהמה ורמ״ל הדפים כמו כן בכל הטעיות כדרכו — וכנ״ה בפסחי׳ י״א: אדם בהול על ממונו וכ״ה בשבת קי״ז: קכ״ה: וביומ׳ פ״ה. ושבת מ״ג: אדם בהול על מתו פי׳ טרוד וכ״ה בל״מ עיי׳ אוצר השרשי׳ להח׳ פירשט. ובפיעל: ירו׳ יומ׳ פ״ו דמ״ג ע״ג למה אתה מבהלינו ובבבלי ל״ט: אי׳ מבעית עצמך ועיי״ע בעת. אתפעל: ירו׳ כתוב׳ פ״א דכ״ה. דרש ותהם (רות א׳, י״ט) כל קרתא מתבהלה בגין נעמי, פסיקת״ר פל״ו וילק׳ ישעי׳ רמז שנ״ט מתרעשים ומתבהלים. במ״ר פי״ד לא נתבהל מן מעשיה, גיטי׳ י״ד: שמותיהן מבוהלין עיי״ע ארדא. והשם: ירו׳ ביכורי׳ פ״ב דס״ד ע״ד מיתה של בֶּהָלָה (ובבבלי מ״ק כ״ח. אי מיתה דחויה ובכ״י ב׳ אי׳ מיתה דחופה עיי׳ ד״ס מ״ק צד נ׳:) ירו׳ ב״מ ספ״ב ד״ח ע״ד כל קרע שאינו של בהלה אינו קרע והקבוץ במ״ר פי״א בהלות.] — (א״ב תרג׳ בחפזון יצאת (דברי׳ ט״ז, ג׳) בבהילו [נפקתא]). * [אחי״ה ול״מ הוא בעזר׳ ד׳, כ״ג וכ״ה באונק׳ שמות י״ב, י״א ובתרג׳ ישעי׳ נ״ב, י״ב. קהלת ד׳, י״ב]. —

בְּהֵמָה (Vieh, zahm. Hausthier) אינה מקבלת טומאה מחיים מפורש בפ״ק דסוכ׳ בגמ׳ זה הכלל כל דבר שאינו מקבל טומאה (סוכ׳ י״א סע״ב) מה בהמה[1] גידולי קרקע ואינו מקבלת טומאה אף וכ׳[2] בהמתן של צדיקים אין הקב״ה מביא תקלה על ידיהן בפ׳ נושאין על האנוסה בגמ׳ כהנת שנתערב ולדה (יבמו׳ צ״ט: עיי׳ כתובי כ״ח: גיטי׳ ז׳.) ובר״ג דחולי׳ (ה׳: ו׳.) ושם (ז׳.) מפורש רפב״י הוה אזיל לפדיון שבויים [וכ׳] איקלע לההוא אשפיזא רמו ליה שערי לחמריה ולא אכיל וכ׳ ובב״ר פס״א (פ״ס) ויפתח הגמלים: חמרתיה דפב״י נסיבו יתה לסטאי עבדת [טמירא][3] גביהון ג׳ יומין ולא טעמת מידי וכ׳. * [אחי״ה וכנ״ה הרבה פעמים בש״ס ד״מ ברכ׳ ל״ט. שבת צ״ד. קנ״א: ר״ה י״א. ב״מ פ״ו: סנהד׳ ק״ח: חולי׳ ה׳. ואילך כ״ז: — בהמה גסה . . בהמה דקה ב״ק ע״ט: בכור׳ ח׳. ב״ר פ״כ. בהמת ארנונא פסחי׳ ו׳. עיי״ע ארנון, ירו׳ יבמו׳ פ״ז ד״ח. בהמת מלוג עיי״ע מלג. והקבוץ ברוב מקום בהמות אך בירו׳ מעשרו׳ פ״ב ד״נ. בהמין עיי״ע אתרונגא. ועל בהמות שהוא שור הבר עיי׳ ב״ב ע״ד: ויק״ר פי״ג פכ״ב, פרקי דר״א פי״א, ילק׳ שמיני רמז תקל״ה, ילק׳ שמואל ב׳ רמז קס״א. הרחבנו דבורינו במ״ע דמ״ג חכ״א צד תקפ״ג ותקפ״ז ואילך והעלינו שם באריכות ביאור בראיות מוכיחות שבדמיונים אלה בילדי פרסיים השפיקו רז״ל —. ותואר לרועה ומנהיג בהמות נקרא בֶּהָם, בֶּהָמִי ב״ר פפ״ו א״ר יודן לבהמי (ובילק׳ וישב רמז קמ״ה אי׳ לאדם) שהיה לפניו שתים עשרה בהמות טעונות יין וכ׳. דב״ר פ״ג והבהם עמי . . א״ל הבהם תן לי רשות לומר דבר אחד . . א״ל אותו הבהם. והקבוץ שם מהו ובבהמתך (דברי׳ י״ד) ובבהמין שלך ובשהש״ר כמגדל אפי׳ בבהמין שבכם ובב״ר פל״ב בט״ס בבהמות שבכם ובילק׳ עקב רמז תתמ״ח בזמן שבבהמתך ולדעתי צ״ל בזמן שבבהממך ויחיד שם בזמן שאתה משים עצמך כבהמם, וירו׳ פסחי׳ פ״א דכ״ז: שמא הבהמים מכניסין לתוכו חמץ. ובירו׳ נדרי׳ ספי״א דמ״ב ע״ד אשה אחת שאמרה הביאם שלי פיתני א״ל אין הביאם אסור ופ״מ פי׳ הביאם כמו הביהם שומר הבהמות. ופליאה גדולה שבנודע ביהודה מהדו״ת חלק אה״ע תשו׳ י״ב פי׳ אין הביאם היינו בועל וצ״ע ע״ש ולפ״ד היפך אותיות יש כאן והביאם צ״ל הבהמי ותוספות זבחי׳ קי״ג. ד״ה לא ירד גרסו בשם ב״ר פל״ב בהמי אחד ע״ש ולפנינו שם אי׳ הגי׳ חַמָּר ע״ש וכמה שינוים וכגי׳ ב״ר אי׳ ג״כ בשהש״ר ד׳, ג׳ פ׳ כמגדל וכ״ה בילק׳ נח רמז נ״ז]. —

בֹּהַק (בלש׳ שומרוני בחקה, בל״ס בהקיתא, בל״ע بَهَق, בל״פ بهك Glanzfleck, Art Ausschlag; והתואר בּוֹהֲקָן mit Glanzfleck Behafteter) בפ׳ הקורא את המגילה עומד בגמ׳ כהן שיש בידיו מומין (כ״ד:) ידיו בהקניות לא ישא את כפיו. ובפ׳ הרואה מקום בגמ׳ דסמך על הזיקין (ברכ׳ נ״ח:) הרואה את הבהקנים[4] אומר ברוך משנה את הבריות[5] מיתיבא [וכ׳] . הרואה את החיגר

---

[1]) לפנינו הגי׳ מה חגיגה וכ״ה בע׳ חג א׳ ואולי גם הגי׳ מה בהמה היתה בספרים וכן פירש״י ד״ה כי חגיגה: כל בהמה. [2]) כ״ה בכ״י ל״ד ובדפ״ע נשמט בט״ס ועל ידי זה נתערבבו הציונים ומהר״א מונילים יפה הגיהו בערך כאן וחכם עדיף מנביא כי הוא לא ראה כ״י ל״ד. [3]) וכ״ה בב״ר שם ובילק׳ חיי שרה רמז ק״ט אבל יותר נראה הגי׳ של ירו׳ דמאי פ״א דכ״א ע״ד וירו׳ שקלי׳ דפ״ה דמ״ח רע״ד עבדת טמירא. [4]) ובכ״י מ׳ בוהקנים. [5]) וכ״ה בכ״י מ׳, ובנוסחי׳ לי׳ את.

. . ואת הבהקנין[1] אומר ברוך דיין אמת לא קשיא הא ממעי אמו הא בתר דאתילד, ובפ' כל היד בגמ' ה' דמים (נדה י"ט.) נגע טהור מי איכא וכ"ת כולו הפך לבן טהור הוא (ויקר' י"ג, י"ג) ההוא בוהק מיקרי. ובפ"ק דנגעים (מ"ה) המכוה והבוהק. בהרת תר"י (ב' לויק' י"ג, י"ט. כ"ג ואילך; י"ד נ"ו ועיי' י"ג' ל"ח. ל"ט הקבוץ) בהקיתא. * [אחי"ה השורש בָּהַק בל"מ ובל"ע ענינו כמו בהר (עיי"ע) האיר והופיע בפרט בהפעיל ד"מ ירו' פסחי' רפ"א דכ"ז: בשעה שהיו מַבְהִיקִים היינו יודעין שהוא לילה. ושם: בשעה שהיו מבהיקות (ר"ל המרגליות) היו יודעין שהוא לילה וכ"ה בב"ר פל"א בל' יחיד: שהיתה מבהקת וכ', ושם פ"מ הבהיקה כל ארץ מצרים מזיוה, ילק' ישעי' נ"ד רמז ש"ם הבהיקה כל לוד מאורו, ב"ר פ"ג הובא בילק' תהלי' רמז תתס"ב הבהיק זיו הדרו וכ' ש"ר רפ"נ והבהיק העולם מזיוו ויק"ר פל"א והבהיק כל העולם כולו מזיו הדרו, במד"ר פ"י כל מיני אבנים טובות ומרגליות היו מבהיקות וכ' (ובילי' משלי ל"א חסר), פסיקתא דהחודש דנ"ד. והובא בילק' בא רמז קצ"א, כל זמן שאורו של גדול מבהיק בעולם אין אורו של קטן מבהיק . . כך כ"ז שאורו של עשו מבהיק בעולם אין אורו של יעקב מפורסם. ובפָּעל יוצא סנהדר' ק'. הקב"ה מבהיק זיוו. ומזה הענין התואר: בכורו' מ"ה: לבן לא ישא לבנה שמא יצא מהם בוֹהֵק פי' לבן ביותר ומזה לובן הנראה בבשר אדם אודם קרוי בֹּהק (עיי' רש"י ויק' י"ג, ל"ט) וכ"ה בל"ע ופ' וסו' וכעין זה נקרא בל"י ורו' leuce ἡ λεύκη (עיי' ספרי על העתקה הפרסי' צד רפ"ג וצד של"ג) ומזה תבין ספרא פרש' א' של נגעים: שאת מובהקת וכן תר"י א' וב' בהרת (ויק' י"ג, ב') בהקי והפשיט' בהקיתא. ומעתה זכינו להבין דרז"ל בב"ר פצ"ח ארור אפם כי עז . . ריבה בהן בוהקנין מעלה חמה הדה אמרה על מי שהוא בהקן שהוא מעלה חמה ונ"ל שבעל המאמר דרש מלת ע ז בענין ב ה ר ת עזה כשלג (נגעי' פ"א מ"א, שבועו' ו'. עיי"ע הבא אח"ז) שעז תואר של צרעת לבן שהוא בהרת או בוהק ועל זה כיון וסבר שיעקב אבינו קלל אפם של בניו שהוא קשה כעזה ר"ל כבהרת עזה ועל כן אמ' ריבה בהן בוהקנין, וזאת שנית כי אפ"ה (افه) בל"פ מין צרעת היא. ועוד יש לי פי' אחר וזה כי מלת בוהקו הוא בהשאילה לָבָן כְּצורעת ושיערו כי יעקב בקללו אפם של בניו ריבה בהן בוהקנין כלומ' החשיף והלבין פניהם ופירושו בצדו מעלה חמה שמי שאחזו רגזה וכעסן הוא נעשה לבן על פני כולו וכן אומר משל הדיוט בל"א blass vor Zorn, ואחר הדברי' והאמת האלה יובן גם מאמר שבא אח"ז: למלך שהיה לו בן וצפה המלך שהנחש עתיד לישוך את בנו אמר יהי ליט חיויא דבעי למיכס ית ברי כך בא לקללן . . ארור אפם. ונ"ל שהוא דורש אפם מל"י אפים (עיי"ע) ὄφις נחש והכעס בא מזוהמתו של נחש ועיי' מ"כ שם — והקבוץ מגיל' כ"ד: ידיו בַּהֲקָנִיות פי' שידיו מלאות בהרת בהרת. ומבנין הָפעל בהשאילה איש שהולך שמעו למרחוק והופיע נקרא מוּבְהָק ד"מ קידוש' ל"ג. רבו מובהק; ובגיטי' י"א. שמות מובהקין פי' שמות אלה מיוחדים ומסוגלים להם לבדם ואין בני ישראל יכונו בהם]. —

בֹּהר (או מלש' סאנסק' abhra; הוצואריש abar בל"פ ابر Gewölk, או כמו מל"מ בהרת dunkel-weisser Fleck) בפ"ק דתעני' בגמ' דסמוך בעון גזל[2] אם ראית רקיע שנעשה בהורין בהורין[3] רוח עברה ותטהרם (איוב ל"ז, כ"א) פי' ג ד ו ד י ם ש ל ע נ נ י ם בשביל שלא ראו אור שהיא התורה, בהורין של רקיע רוח עברה ותטהרם. פ"א בהורין מ ט ו ל א י ם מלש' ב ה ר ת. בס"ג דד' מיתות (סוי')[4] [צ"ל ש'] הלכות בהרה עזה[5] כשלג. ובר"ג דשבועות (ה': ואילך) בהרת קודמת לשער לבן, ובפ' אלו הן הנחנקין בגמ' דזקן ממרא (סנהדר' פ"ז:). * [אחי"ה וכנ"ה נגעי' פ"א מ"א בהרת עזה כשלג עיי"ע הקודם וע' עז ג'; נגעי' פ"ב מ"א בהרת עזה נראה בגרמני כהה והכהה בכושי עזה עיי"ע גרמן ב' ומ"ש ושם השנוים. ודע מה שנוגע לציון הראשון מתעני' יש לרבינו ב' פירושים ולשניהם נוכל למצא סיוע ממשפט הלשון כי בענין פי' הראשון המלה לפ"ד נגזרה מל"פ שרשמתי וטעמה עננים ודורש בהיר של מקרא (איוב שם) כמו אבהר וא' בראש חסר, ונראה שרבותינו היטב ידעו טעם מלת פרסי' הנ"ל שהרי תיכף אחר מאמר הנ"ל אי' בתעני' (והובא במנו"ה ה"מ כלל ב' נר א' ח"ב פ"ב) ואין אור אלא מ ט ר שנאמ' (איוב ל"ז, י"א) יפיץ ענן א ו ר ו ולדעתי ממקור זה שאב התרג' בהעתקת הך פסוק בתרגמו

[1] ובכ"י מ' אי' הבוהקני וגי' ישרה היא דכולה ברייתא בלי יחיד נאמרה וכ"ה בראב"ן סי' קצ"ט עיי' ד"ס בכאן. [2] כ"ה בכ"י ו"ו אך שם אי', תחת בעון הגי' לסימן וט"ס הוא והך ציון דתענית ז': באמת סמוך לגמ' בעון גזל אבל בדפ"ע אי' בסמוך לסימן רבן גמליאל אומר וזה שבוש יען לפנינו ובילק' איוב רמז תתקכ"ב בכל הסוגיא לי' רבן גמליאל ולי' בכ"י ש"ס, ולפע"ד ג ז ל נשתבש למלת ג מ ל וממנו רבן גמליאל אומ'! [3] בנו"ג אפי' בשעה שרקיע נעשה בהורין ובילקו' שם: בשעה שהשמים עומדין בהורין ובכ"י מ' שהעננים עומדין בהירין (עיי' ד"ס צד ט"ז:) [4] כ"ה בדפ"ר וממנו בשאר דפ"ע בסוף! [5] כ"ה באדר"נ פכ"ה, ובסנהדי' ס"ח. שלש מאות הלכות וכו'.

מבדר ענן מטריה וכ"ה ברש"י שם וגם בתעני' פירש"י ד"ה אפילו: המלאך, אף ברי שמו. יפיץ ענן אורו גשם שלו. והנה אין ספק אצלי שמלת אור באיוב הנ"ל ולבי אומר לי שגם בקפיט' ל"ו פסוק ל' ול"ב שענינו ותרגומו ולפי פירושו בתעני' שם: מטר, אין זה כי אם מל"פ שרשמתי בתחילת ערך כלומ' גשם עננים, או מל"פ vâra ובל' סאנסקריט vári שטעמה ממש מטר; ומצאתי ראיתי שרד"ק לישעי' י"ח, ד' פי' גם כחם צח עלי אור בזה"ל והוא המטר כמו יפיץ ענן אורו ע"ש. ומעתה אפסע פסיעה דקה לומר שגם אף־ברי שעליו הטיף רש"י מלתו להחליט שהוא מלאך וכן בפירושו על איוב ל"ז, י"א מלאך הממונה על העננים או שר מטר לדעת בעלי תוספ' נדה ט"ז: ד"ה מלאך ולדעת הפייטן בתפיל' גשם (אף ברי אתת שם שר מטר) ג"כ מענינגו שמדובר בו שמלת אף בל"פ âp = آب מים ומלת ברי או כמו בהר (ענן) או כמו ווארי (מטר), ושיעור המאמר מֵי ענן או מֵי מטר יטריח ר"ל יכביד את עָב למלאותו בכובד מים רבים ועל ידי זה יפיץ ענן אורו ר"ל יפזר ענן מטרו, ובעט"ש של מהרי"ף צד ס"ב אפס קצהו מזאת השערה תראה. — ומה שנוגע פי' שני של רבינו בהורין מטולאין ר"ל מנומרים בלא"ש געפלעקט גוזר רבינו אומ' מל"מ בהרת והוא מין צרעת טלאים בגוף ורש"י בצחות לשונו אומר לדבק טוב הוא שהרכיב שני פירושי רבינו בזה"ל: בהורין כמו בהרת מנומר בעבים וכ' ע"ש ועיי' פירושו באיוב שם. וא"כ שניהם לדבר אחד נתכוונו. יצא לנו מזה שבסוגי' שלפנינו תנא דבי ר' ישמעאל הבין אור של פסוק המצויין כמו אור של תורה, ורב אמי (או לגי' הכ"י מי: ר' אסי) חולק עליו שהוכיח בראיות מוכרחות מפסוקי איוב הנ"ל שמלת אור פתרונה מטר וכל אחד הלך לשיטתו בפשט של פסוק: ועתה לא ראו אור בהיר הוא וגו' שת"ק סבר מפני שלא ראו אור של תורה נעצר הגשם שאפי' בהיר הוא בשחקים כלומ' עננים עומדין ברקיע או לפי' ב' נראו בהרות לבנות של עננים ברקיע בכל זאת ימנע הגשם ורב אמי סבר ועתה לא ראו אור כלומ' לא ראו מטר אע"ג שבהיר הוא בשחקים כלו' עננים שם או בהרות לבנות כמו שכתבנו לת"ק שבענין חצי השני של פסוק אין כאן מחלוקת הדעת ואפושי בפלוגתא לא מפשינן. ומעתה בסיוע דשמיא דבר יקר נגלה לי וזה שתרג' של פסוק באיוב הנ"ל יצא אליבא דכל הדעות שהעתיק על שני אופנים כזה: וכדון לא חמון מטרא בוטט הוא בשחקי ורוחא עברת ודכית יתהון, ובת"א אי' שם בזה"ל והשתא לא אסתכלו באורייתא איתעבידו שמיא בהירי מן לאחתא טלא ומטרא וכ'. והנה באופן הראשון מתורג' כדעת רב אמי ובאופן השני כדעת תנא דבי ר"י. ועוד ראיתי להעיר כי מלת בוטט בתרג' א' שקשה להבינו משתמע אב' אפי כמו בהיר של מקרא שטעמו א) זוהר ומבהיק ועוד ב) לפי הוראת ל"ע בהיר = بهر ככבד כמשא לעיפה, ולדעתי בהוראה אחרונה השתמש התרג' והראיה לזה כי בוטט בל"ע بهظ ענינה ג"כ חזק וכבד, ושיעור המאמר: לא ראו מטר אף כי כמשא כבד העמים את הרקיע, והבן. ור"ב בע' בטט א' לא סבר כן עיי"ע ומ"ש. ויצאתי הפעם מגדר הקיצור אשר התויתי לי שלפי פירושי כל דבר הקשה הובא לידי פתרון. וע"י בירור דברי התרג' זכיתי להבין ג"כ מאמר בויק"ר ספט"ו שהקיש שם ד' נגעים לד' מלכיות ואמר בהרת זו יון שהיתה מַבְהֶרֶת בגזרותיה על ישראל וכ' ופי' מ"כ מפורסמת ול"נ כמו שאמרנו שהמלה ל"ע بهر פי' הכביד והעמים כלו' מלכות יון ור"ל מלכות של אנטיוכס הרשע הכבידה ביותר על ישראל בגזרות קשות שאומרת כתבו על קרן השור (עיי"ע קרן) שאין לכם חלק באלהי ישראל וע"י שרצתה להעביר את ישראל מאחדות הבורא ומתוה"ק לכן היתה מבהרת ומכבדת יותר מכולם. ודוק ותשכח כי כפתור ופרח הוא.] —

* בַּהֲרַק, בַּהְרִיק (כל"ס בָּהֲרָקָא מלש' פעהלוי באארק ומלשון פרסי' بهر بهره חלק Theil ובצירוף עם ב' שמושית פי' תחת an Stelle, für, wegen כמו בל"פ بهر) בערך הרק ציין רבינו מאמר מכתובו' ס"א. הא עיילית לך איתתא בהרקאי לפי גי' כ"י ו"ו, ובשאר כ"י ודפ' בהריקאי, ושם ק"ה. הבו לי גברא דדלי לי בהריקאי וכ' פי' אדם שעומד ומשמש במקומי ע"כ. ופירושו וגי' ישרות הן עד מאוד ובנו"ג בחריקאי ובשאלתות פ' דברים בתרי קאי ובל"ס ט"ס תחת בחריקאי ופירש"י בכ"מ כפי' רבינו: במקומי. וכ"ה בערכין כ"ז: אתא גברא בחריקין ופירש"י במקומנו וגם כאן צ"ל בהריקין וכנוסח בה"א אי' עוד ביומ' ע"ז. בכ"י מ' (ד"ס צד ק"כ.) איסרא (צ"ל איסדא עיי"ע איסרא) דפרסי בהריקי וצ"ל בהריקיה ובדפ' שנשמט מן הצינזור והועתק בד"ס שם אי' בחריקיה וכ"ה בע"י ביומא לפי גי' ס"א ועוד שם גי' בדוכתיה וכ"ה בילק' ביחזק' ח' רמז שמ"ז ולמסורת בעל ד"ס כ"ה ג"כ בכ"י ב' ובכ"י א"פ. ומי לא יראה כי הגי' בדוכתיה אינו אלא רק פירושו של הגי' העיק' בהריקיה שפירש רבינו ורש"י ג"כ במלת במקומי

ורש"י לפי סיגנון הלשון בכתוב' שם ושם ראה פי' רבינו והשתמש בו שמאחר שפי' בחריקאי במקומי אי' תיכף ולי נראה, ואומר אני משמע שבפירושו במקומי הלך בעקבות רבינו אע"ג שלא הזכירו בשם. ומה שנוגע פי' במקומי אמת נכון הדבר כי כך שיעורו אבל גזירתו היא מל"פ וסו' שטעמה חלק וגורל ובל"פ מצויר ממנו מלת היחס וטעמה בעבור, תחת, וכ"ה בהרקאי אז בהריקאי: בעבורי, תחתי ולזה עולה יפה פירוש הנ"ל במקומי וגי' לעיל בדוכתי'. יצא לנו מזה שאות ב' שרשית היא יען כן הצגנו לתיבה זו מקום פה. ועיי' מהרי"ף עט"ש צד מ"ט.

1 בְּהֵת (בל"ם כמו בוש בל"מ sich schämen, beschämt werden) ולא יתבששו תר"י (ב', בראשי' ב', כ"ה) ועד כדון[1]) לא הוו ידעין מה היא בֵּהְתְתָא. * [אחי"ה וכנ"ה בירו' כלאי' פ"ט הל"ג דל"ב: וירו' כתוב' פי"ב הל"ג דל"ה. אין קמית ביני צדיקיא לא נבהת אין קמית ביני רשיעיא לא נבהת. ושם: ומה אני בהית בעֹבדאי (וירו' כתוב' בעובדי), ירו' קידוש' פ"ד דס"ה ע"ג דילמא דאינון בָּהֲתִין, ירו' ערלה פ"א דס"ה: דאכיל מן חבריה בָּהֵית מסתכל ביה, ויק"ר פל"א חמיין להון לקיין ולא בהתין. ובאַפְעֵל: ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ד איך הוא מַבְהִית לן (ושם הל"א מבעית צ"ל מבהית עיי"ע בשן), ירו' שביעי' פ"ד דל"ה: וירו' מ"ש רפ"ה דנ"ה ע"ד אילן שהוא מנבל פירותיו וכ' מבהתין ליה דְיֶעֱבד פי' אילן שפירותיו נובלות ממנו סוקרין אותו ומטעינין אותו אבנים כלומ' מכחישין ומביישין אותו בשביל שיעשה פירות וסימן בעלמא הוא עיי' בבלי שבת ס"ז. חולי' ע"ז: תוספת' שבת פ"ח. באִתְפְּעֵל שהש"ר פ' סמכוני הוא מתבהית ואזל ליה, בירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג היא מְבַהֲתָא מימור, ות' נבלעה תחת מתבהתא. והשם בהתתא בל"ס (עיי"ע בית בהתתא) והוא כמו בֵהְתָא סנהד' ק"ב: ב"ר פמ"ט ילק' יהושע ט' סבי דבהתא עיי"ע אשמאי. ובהשאילה בענין טרפות אדומין בחולי' נ"ו: איגלאי בהתייהו פי' נתגלה הרפתן כלומ' ודאי נחמרו, כריתו' ה' סע"ב ביתא דבהתא צ"ל דכהתא מלש' כהה כלומ' בבית אפל ורבינו בע' הבר ב' גרס בביתא דהברה ע"ש. — שורש בהת כמו בוש בל"מ ואות וי"ו נתחלפת לה' על דרך רוץ וממנה רהט בלא"ר.] —

* 2 בְּהֵת (נרדף עִם בעת ובל"ע بهت sich ängstigen, Andere ängstigen) בע' תכל ב' ציין רבינו מאמר של כתובו' ס"ב. דמלפא תכלא לא בהתא ופי' המלומדת להיות שכולה אין לה בשת, ואחר בקשת מחילה רבה אין נ"ל ויותר טוב פי' רש"י אינה תמיה ומפחדת במות אחד מהם שכבר לימודת. והדין עמו שבל"ע ענינו מפחד ונבהל כמו בָעַת בלא"ר וכן בירו' שקלי' רפ"א דמ"ה ע"ד הן נקרא ולא נבהת פי' היאך אפשר לקרות פסוקים אלו (שמות ל"ב, ג'; במדבר י"ד א') ולא נחרד ובירו' דפ' זיט' הגי' ולא נבעת ובשקלי' בבלי נבעית וגי' הירו' יותר טוב. ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. לא תבהית בני מריך פי' לא תבהל בני אדוניך ועיי' ק"ע.

בּוֹ בְּיוֹם (an jenem Tage, an welchem nämlich R. Gamaliel ab- u. R. Eliez. b. Azar. als Nassi eingesetzt ward) כל בו ביום דאמרינן בו ביום נשנו [שהושיבו את רבי אליעזר בן עזריה בראש] בפ' תפלת השחר (ברכו' כ"ח.). בפ' אחרון דידים (פ"ד מ"א) בו ביום נמנו וגמרו על עריבת הרגלים וכו'[2]), בו ביום אמרו (שם מ"ב) כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרין; בו ביום אמרו עמון ומואב מה הן בשביעית (שם מ"ג, עיי' יבמו' ט"ז, וירו' יבמות פ"א ד"ג). * [אחי"ה הציון הראשון השלמתי גדברי רבינו מע' בחר ומע' מחק. ודע שלפי נוסח הש"ס בברכות אי' וז"ל: וכל היכא דאמרינן בו ביום ההוא יומא הוה וכו' וזה ממסקנת הש"ס אחרי שסיפר כי ביום המחלוקת של ר"ג ור' יהושע בביה"מ הסירו לר"ג מהיות ראש הישיבה ומינו לר"א בן עזרי' וכן אי' בירו' ברכות פ"ד סה"א ד"ז רע"ד וירו' תעני' פ"ד דס"ז ע"ד אחר הסיפור וז"ל: דתנינן קמן (זבחים פ"א, מ"ג) ביום שהושיבו את ר"א ב"ע בישיבה וכו' ועל זה כיון רבינו נתן לפי תשלומנו הנ"ל כי בלא זה אין לדבריו שחר. שוב ראיתי גי' כ"י מ' לברכות שגרס כזה: מסכת עדיות בו ביום נשנית וכל בו ביום דאמרינן ההוא יומא הוה ובו ביום נסתלקו שומרי הפתח ואולי כצ"ל גם בדברי רבינו, אבל הראשון נ"ל עיקר כי סדר הכ"י מבולבל הוא במקום זה. — ובענין מינויו של ראב"ע לנשיא עיי' תוי"ט ברכו' פ"א מ"ה ורע"ב ידים פ"ד מ"א ולסוט' פ"ה מ"ב ובמ"ג ד' ה' שם. ואחרון אחרון חביב הרמב"ם בפ"מ לסוט' וידים שם ושם והוא ז"ל פי' בכ"מ שאומר במשנה בו ביום ר"ל בו ביום שהושיבו את ראבע"ז בישיבה, אבל מע' מחק יש להוכיח שרבינו נתן סובר לאו דוקא במשנה ה"ה בברייתא נאמר זה

---

[1]) בנו' לי' לפנינו. [2]) עיי"ע ערב ו'.

הכלל שהרי רבינו הזכיר בע' שם הך ב ר י י ת א דריש פ' מי שהחשיך (שבת קנ"ג:) דקתני בו ביום גדשו סאה וכ' ופירשה רבינו ביום שהושיבו את ראבע"ז בראש אבל דברי רבינו בע' הנ"ל צע"ג ע"ש וכבר עמד עליהם הרב יד מלאכי אות ב' סי' קט"ז] —

בּוּאַת (מל"י βύας בל"ע بُوهة Uhu, Schuhu ולפי גי' הש"ס בותא בל"ס בוא, בל"ע بُوة בל"י βῦζα) שבעופות, בואת שבשרצים פרק אלו טרפ' בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ג.) פי' כתיב (ויק' י"א, י"ח) התנשמת בעופות טמאים והיא בואת שבעופות וזו היא קיפוף וכתיב התנשמת בשרצים (ויקרא י"א ל') והיא בואת שבשרצים וזו היא ק ר פ ד א י. * [אחי"ה תרג' סורי ושומרוני של תנשמת הוא קפופא ובע' קדיא הביא רבינו מאמר מברכות נ"ז: כל מיני עופות יפין לחלום חוץ מקדיא וקיפופא וכ"ה באמת בכ"י מ' עיי' ד"ס ק"ס: ובנו"ג קריא וקפופא וקורפראי ומלת וקורפראי לא גרס רבינו כלל והדין עמו שאינו נמנה בין העופות אבל הוא בואת שבשרצים רק צ"ל קרפדאי עיי' למטה וע' קרפדאי וכן היתה הגי' לפני רש"י וכ"ה בחולי' שם קורפדאי. וזה שהביא רבינו אצל קיפופא ר"ל קדיא, עיי"ע, זו היא עיקר הגירסא כשאוכיח שם בעה"י והוא ממש כמו קיפופא שבל"ס עודא ובלש' שומרוני צדיא הוא עוף תנשמת נקבה עיי' באכארט היעראז. ח"ג צד ט"ו. ותר"י א' לדברי' י"ד י"ח ג"כ צדיא. — ובענין גי' קרפדאי של מעלה צריך למידע שכ"ה על נכון בכ"י ו"ו ל"ד, וכ"ה בע' קרפדאי. ובדפ"ע כאן בט"ס קרפוראי ובבכורות נ"ז: קורפראי וט"ס היא ובע' אשכרותי ככר פרשתי המלה שהיא מין אנקה בל"פ ע"ש. ועתה באתי להוסיף אולי הרי"ש נוסף וצ"ל קופדאי או הרי"ש נשתבש מאריכות הוי"ו של קופדאי ובאמת כן מצאתי אחר דרישה וחקירה ש ב כ " י מ' ברכות שם אי' כ ל מ י נ י ש ר צ י ם י פ י ן ל ח ל ו ם ח ו ץ מ ק ו פ ד א י, ובעל ד"ס באות ח' הוכיח שברור הוא שכן היתה הגי' גם לפני רש"י ע"ש ומעתה י"ל שקרפדאי או קופדאי שהוא בואת בשרצים אחת היא הן בתמונת המלה הן בהוראתה שממלת קרפדאי ככר ברותי בע' אשכרותי שהיא אנקה וממלת קופדאי עתה אגיד לך שהוא ל"מ קפוד ובל"ס קופדא ובל"ע قنفذ וזאת ממש דעת רבינו בע' קפד ד' ע"ש וגם לועז ריצו והוא לאי"ט Igel, riccio פי' אנקה. ומספרי הטבע ידוע למבין טבע אנקה שזה השרץ מפחד תמיד על כן יצא לפעלו ולמזונותיו בלילה בלבד ובזה דעת לנבון נקל מדוע נכללו בואת שבעופות שהוא קיפוף ובואת שבשרצים שהוא אנקה כמו שבירותי, תחת שם אחד ומדוע כינוי של שניהם בואת, שי"ל שבין קיפוף שאינו יכול לראות אור השמש (עיי' נדה כ"ג. ורש"י), בין האנקה שיושבה ביום בחפירת אדמהורק בלילי תפנה ללכת לתור מאכלה הצד השוה שבהן שמלבד מיאוסן וכיעור עינים בריות בל חזו אור שמש הן! וזה יפיץ לנו אור מדוע העתיק אונק' התנשמת של ויקרא י"א, ל' במלת אשותא שהוא ג"כ שרץ אשר בלי עינים או בעינים כהות בחשכת לילה ישב בדד עיי"ע אֱשֻׁת] — (א"ב תרג' התנשמת שבעופות בותא ויש גרסי כותא.) * [אחי"ה ויש להוסיף כי בחולי' שם הגי' בְּאות ונ"ל ט"ס תחת בואת וכן כותא ט"ס תחת בותא. וגי' כי תרג' בבתא (עיי' עמת"ר של מהרי"ל) היא כמו בותא וב' תחת ו' או י"ל שהיא ל"ר bubo. וגי' בואת אי' ג"כ בפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגייליקה דף שי"ז) רק הכותב טעה לכתוב כואת, ופי' רגמ"ה בואת שבעופות ייוטא בלע"ז שפורחת בלילה ולא ביום עכ"ל. והלע"ז הוא לפע"ד chouette נאכטאיילע והוא צאיט"ה כפיר' רש"י בחולין שם] —

* **בּוּבְיָא** עיי"ע בָּבְיָא.

1 **בּוֹל** בל"י βῶλος פי' גוש Zusammengeballtes (Scholle, Klumpen) בס"ג דבמה אשה יוצאה (שבת ס"ז:) ת"ר נותנין בול מלח לתוך הנר בשביל שתאיר ותדליק פי' נותנין חתיכה של מלח בתוך נר של שמן העכור מערב שבת בשביל שיצלל ויאיר בשבת [1]) וליכא איסור [2]), ובפ' מפנין בגמ' אין מילדין את הבהמה (שם קכ"ח:) אמר אביי מביא בול של מלח ומניח לה בתוך הרחם כדי שתזכור צערה ותרחם עליו. ובס"ג דלולב וערבה (סוכ' מ"ח: וכ"ה בירו' יומ' פ"א דל"ט סע"א ועיי' ירו' סוכה פ"ד דנ"ד ע"ג) אותו היום נפגמה קרן המזבח והביאו בול של מלח וסתמוה. ובזבחי' בפ' קדשי' קדשי' בהל' קמא (ס"ב.) בפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ט:) ת"ר פרות המרכסות בתבואה והדשות בתרומה ומעשר אינו עובר משום בל תחסום אבל מפני מראית העין מביא בול מאותו המין. ס"א יבול.

---

[1]) לדעת רז"ל כי השמן מדליק יותר טוב ע"י שמערבין בו מלח מצאתי סיוע בסיפור של היראדאט ב', ס"ב כי מדי דברו שם בענין ח ג ש ל ד ל י ק ת נ ר הנקרא λευχνοκαίη זכר הזכיר שע"י ערבוב מלח בתוך שמן דלק הנר כל הלילה.

[2]) הש"ס מדין שבת קמיירי וכ"ה בתוספ' שם פ"ב נותנין גרגר של מלח . . ע"פ הנר בע"ש עם חשיכה וע"פ זה פי' רבינו היטב ולא כרש"י שפירשו מענין ניתוש.

(א"ב פי' בל"י ורומי (?) גוש עפר וחתיכת דבר מה ויש מין מלח גדל במחצב כמו אבן. ושלשה בול ענין אחד להם.) * [אחיה ספחתי דברי ר"ב פה ולא כמו שאי' בד"פ אמש' קודם ציון מב"מ. וגם בשדפ"ע חוץ מעה"ק נפרד ערכינו לב' ערכים ובלי נכון הוא. וטעם המלה בל"י (לא בל"ר כדעת ר"ב) כמו גוש בעברי וכן מצאתי בירו' שבת פי"ח דט"ז פ"ג גוש מלח בתמורת בול מֶלח] —

2 בּוּל (מרחשון Herbstmonat או מל"ע بُل בלי' בקטרי' buiri בל' סאנסק' bhuri Menge, Fülle או מל' עבר כמו מבּוּל Regenmonat. ולפי אגדה א) מפעל נבל = בלה verwelken. ב) = בּוּל א'. ג) = בּלל (בּליל) Futter mengen) ירוש' בר"ג דר"ה (פ"א דנ"ו ע"ד) בירח בּוּל (מ"א ו', ל"ח) שבו העלה נ ו ב ל [1]) והארץ עשויה בּוּלוֹת [בּוּלוֹת] [2]) שבו בוללין לבהמה ב ת ו ך הבית. * [אחי"ה וכ"ה בילק' שם אבל בירו' ותנחו' וברד"ק מ"א א' מ ת ו ך הבית. ותנחו' וילק' הביאו עוד בירח בול = בירח מ בּ וּ ל. ובאמת נכון הוא אם מצאנו שורש דבר בל"מ אבל כבר אמרנו בירו' שם, שמות חדשים עלו בידם מ ב ב ל ע"כ נ"ל לומר שהוא ל"פ וטעמו רִבּוי ומלוי ונקרא כן החדש מרחשון שבו יש שבע טוב ורוב כל מְיֻבּוּל אדמה ושדה. ובדרך דרוש נאמרו בגמ' ומדרש פירושי' הנ"ל וכדעת ראשונה העתיק לפ"ד גם התרג' במ"א בזה"ל ירח מֵיסַף אִיבַּבַיָּא פי' חדש שבו הפירות ספו וכלו ר"ל מן השדה, ומֵיסַף הוא מקור מן סוף בל"ס סָף על דרך מיקם, מידן משורש קום, דון; ומהרי"ל סבר שהוא משורש אָסַף ובמח"כ טעה כי שורש זה מתורג' בכ"מ ע"י כְּנַש, אבל התרג' הבין בול מענין בלה ועיי' עוד שם פי' רש"י] —

* 3 בּוּל ירו' סנהד' פ"י דכ"ז ע"ד קום בול ט"ס תחת כול עיי"ע.

* בּוּלֵי (der Rath) עיי"ע בל ב' כי שם הביאו רבינו ועיי"ע בט ד'.

* בּוּלֶיוּטוּס (Rathsherr) עיי"ע בליוטי ושם ציינו רבינו.

* בורתירא (Trage, Bahre, φέρετρον) כצ"ל ובד' ט"ס בורתידא עיי"ע במוס' הע' ומ"ש.

* בּוּשׁ sich schämen, בפיעל beschämen; בהתפעל beschämt werden) סוט' ז': הובא בילק' איוב תתק"ז יהודה הודה ולא בּוּשׁ ושם: ראובן הודה ולא בוש. זבחי' ק"א. הודה ולא בוש משה, ברכות מ"ו. שלא יבוש בעוה"ז, פסחי' פ"ב. שלא לבייש מי שאין לו, סוכה נ"ג. אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותינו. מ"ק ט': יהא רעוא דלא תבייש ולא תתבייש. סוט' ל"ב: שלא לבייש עוברי עבירה, כתוב' ע"ח: על החדשים אנו בושים אלא שאתם מגלגלין עלינו את הישנים וכ"ה ירו' כתוב' פ"ח דל"ב. ירו' פיא' פ"ו די"ט. — קידושי' פ"א: בושה לעמוד לפניו ערום, חגיג' כ"ב: בושני (= בוש אני) מדבריכם, ירו' פסחי' מרתוף שהוא בוש . . . אוצר שאינו בוש לוכל בתוכו. ובפיעל בִּיֵּשׁ: קצת ציוני' עיי' לעיל וכ"ה ב"ק פ"ו ע"א וע"ב, סוכ' נ"ג. ב"ב פ"א: התפעל: מִתְבַּיֵּשׁ ברכו' י"ב: תעני' ט"ו: מ"ק כ"ז. סוט' מ"ט: ב"ק פ"ג: פ"ו. ושם: במד"ר פט"ו המתבייש והטמין וכ' והשם בּוּשָׁה, ובושת, ובושת פנים עיי' שבת ע"ז: כתוב' ס"ז: גיטי' נ"ז. סוט' ה'. ל"ד: ב"ק פ"ג: פ"ה: ב"ב ע"ה. זבחי' קי"ג. ירו' שבועו' פ"ז דל"ח. ירו' נדרי' פ"ה דל"ט: ברכו' ל"ב. שבת קי"ט: סנה' צ"ג. ק"ד. אבו' פ"ה, מ"כ ועיי"ע בית בשת. ותואר ביישן נדרי' כ'. סימן יפה באדם שהוא ביישן, אבו' ב', ה' לא הביישן למד, יבמו' ע"ט. ועיי' במ"ר פ"ח: ג' סימנים באומה זו רחמנים ביישנים גומלי חסדים. סופרי' פט"ו רובן של בני אבות ביישנים, וי"א ממנו ביישוני בפיאה פ"ז מ"א עיי"ע בשן א', ובירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ד אית' רחמנין ביישנין. ובע' חצף הביא רבינו משל הדיוט מפסיקת' דשובה (צד קס"א) חציפא נצח לבישא ופי' חצוף נוצח לרע ע"כ וכ' ע"ז מהר"ם די לונז' במעריך ע' חציפא פי' הערוך החצוף נוצח לרע וקשה וכי הרע אינו חצוף ונ"ל החצוף נוצח ל ב י י ש ן אח"כ מצאתי בירו' דתעני' דס"ה: חציפא נצח לכשרה ע"כ והדין עם מהר"ם, ואני באתי להוסיף כי כגי' הירו' אי' עוד באגדת ירו' עם יפה מראה אבל בילק' יונה רמז תק"ן הגי' בשם ירו' תעני' כמו בפסיקת' חציפא נצח לבישא. ולפי פי' רבינו נגזר לבישא מענין ביש פי' רע ושיעורו ע"ד שאהז"ל סנה' ק"ה. חוצפא אפי' כלפי שמיא מהני. ובבבלי תעני' ט"ו. הובא בילק' יונה ד' רמז תקנ"א אי' הדרשה בזה"ל בחזקה (יונה ג' ח') מאי אמור אמרו לפניו רבש"ע עלוב ושאינו עלוב . . מי נדחה מפני מי וכ' ועלוב היינו חצוף, משמע שגם לתלמ' בבלי היה מול פניו הך משל הדיוט ועליו תסוב הך דרשה ועיי' עוד פי' המהרש"א בח"א. וזה לכאורה ג"כ ראיה לפירושו של

---

[1]) כ"ה בדפ"ר, וכ"ה בר"ה ירו'; אבל בדפ"ע בט"ס בולל. [2]) כצ"ל וכ"ה בירו', אבל בתנחו' נח ד"ה צא מן אי' בולים בולים ובילק' מ"א רמז קפ"ד בשם התנחו' בולין בולין וכ"ה בב"ר פי"ג הארץ עשויה בולין בולין ש ל א ד מ ה.

מהר"ם שעיקר הגי' בירו' ביישן, וכפי' זה מצאתי ג"כ בכ"כ ע' בוש.

☜ בְּוֹתָא תרג' והתנשמת בעופות (עיי"ע בואת.) *[אחי"ה ועל השנות הך ע' פעמים רק מטעם שינוי הגי' הוא, ועיי"ע בואת] —

* בּוּתִּנִיִין (Bythinia) בירו' מ"ש פ"ד דנ"ד: ובירו' מעשרות פ"ד דנ"א: אי' ביתניין ועיי"ע ווּתניה וע' אנייקי.

* בִּית, בּוּת (übernachten) עיי"ע בָּת.

בִּז = בִּיזָא, בִּיזְאָה (א) שָׁדַיִם .Saugwarze, weibl Brust (ב) מל"ע بِز, بِزّة בל"ס בזא, בל"י אמצ' βυζίον (Euter bei Thieren, לייט ביזא דכן איינק ב"ר ספ"ה [1]) ובירו' פ"ק דכלאים (פ"א הל"ז דכ"ז:) לענין ארורה האדמה, ובפיסק' דזכור (כ"ג: לענין עשו. פי' לשי' יון שָׁדַיִם בִּיזְיָא [2]) [פי' ארורים הדדין שמניקים זה][3]); ובב"ר פל"ה (ל"ד) וירח ה' את ריח הניחוח [משל] לאוהבו של מלך שכבדו ביזיאה [נאה], דיסקוס נאה עמד בנו ולא כיבדו עמד בן בנו וכיבדו (פי' דורון נאה ביזיאה דסקוס נאה וי"מ כיבדו שר של שמן בשלחן נאה [4]) [וצ"ל ס"א דורון נאה דיסקוס נאה [5]) י"מ כיבדו שד שמן בשולחן נאה]. *[אחי"ה וכתב מהר"ם ד"ל במעריך ע' ביזיא . . לא נהירא לי כי אין דרך לכבד את המלך בכחול דמילתא זוטרתי היא לגביה ואינו כבודו אלא קלונו, ובג' ספרים כ"י לא גרסי מלת ביזיא גם ברבות של דפוס ובילק' לא גרסינן לה וכן עיקר עכ"ל. ולפי תיקונינו לק"מ שודאי כן היתה מלת ביזיא בספריו של רבינו דאל"כ לא היה מביאה בע' כאן אבל נמטייא אפיריון לרבינו ששמר לנו שינוי נוסחאות ואחז צדיק דרכו גם כאן לומר שמלבד הגי' דורון יש עוד גי' ביזיא ועל זה בא פירוש של י"מ שהוא שד שמן וכ"ה באמת בל"י וערבי' וסו' ומה שמקשה מהר"ם שאין כבודו למלך לשלוח לו כחול י"ל שבכל זאת הגי' ביזיא עיק' ונ"ל לפרשו מל"ע بِزّة שטעמו כלי זיין או בגדי כבוד] —. עטיניו מלאו חלב (איוב כ"א, כ"ד) תרג' ביזוהי איתמליאו חלבא לישנא אחרינא תדיוהי. (א"ב בנוסח' דידן אין ביזיאה כתוב). * [אחי"ה דברי ר"ב לאו אתרגם קאי שהרי אי' לפנינו ג"כ ביזוי אבל על ציון של ב"ר פל"ד סובבים. וקבוץ אי' בירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד תלייא בחיטי בִּיזַיָּא פי' תלוייה בחיטי דדיה] —

בָּז (מל"מ בָּזָה, בלא"ר בְּזָא, בְּזִי, בּוּז ,verachten schmähen) יחזקאל בן בּוּזי הכהן (יחזקא' א', ג') תרג' ירושלמי יחזקאל נביא בר ירמיה נביא ונקרא ירמיה בוזי על שהיו מבזין אותו. * [אחיה וכן הביאו הרד"ק ליחז' שם תר' ירושלמי ואולי היא מהדורא אחרת של תרג' יונתן לנ"ך ועיי' הרד"ק ליחז' ל"ד, ט' ויונתן חדש בו בתוספת שהוסיף בו ורש"י למיכ' ז', ג' כתב מצאתי בתרג' ירושלמי ע"ש ועיי' ג"פ של מהרי"צ צד ע"ח. בהערותיו ובקיצור אי' ג"כ בילק' ריש יחזק' רמז של"ה בן בוזי הכהן שהיו מבזים אותו ועיי' עוד ילק' ירמי' סרמ"ז רנ"ז. — ובירו' סוט' קלספ"ה ד"כ ע"ד הבוזי שהיתה נבואתו בְּזוּיָה]. — בִּזְיוֹנָא (Verachtung) דידיה עדיף טפי מצערא דגופא בפ"ק דסוטה (ח': עיי' סנהד' מ"ה.) פי' ר' יהודה סבר להתבזות להסקל ערומה עדיף לה מלהצטער ביסורין דגופה כי הנסקל ערום לפי שעה יוצאה נפשו אבל הלבוש בגדים דוחים מכות האבנים ומאחרין מיתתו הלכך בוררין לה הטוב בעיניה והיינו להסקל ערומה, ורבנן סברי צערא דגופא עדיף טפי לה מבזיונא הלכך סוקלין אותה בבגדיה. [אחי"ה וכן פירש"י בסוט' שם] — בִּיזְיתוֹ, ביישתו, קללתו בפ' ד' מתות בגמ' דבעל אוב (סנהד' ס"ה:) פי' ביזיתו ביישתו אמרת שאביו נדון בגיהנם,[6]) קללתו שהוא יהא כמו כן. * [אחי"ה השורש בוּז ל"מ הוא ונמצא הרבה פעמים בדרז"ל ודומה לו שורש בְּזָא, בְּזִי וכ"ה בל"ס, כמו בזה בל"מ, ד"מ ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד לא תיבזי בני מריך (עיי"ע בְּהֵת ב'), ב"ר ספ"ג לא תבזון לא ברומי זעיר ולא בגולייר זעיר (עיי"ע גליור וע' בסי). בִּפַּעֵל: מגילי כ"ה: שרי ליה לבַזּוּיֵי בגימ"ל ושי"ן (עיי"ע גמל א', ש' ב'

1) נוסחאות שונות יש כאן כגי' שכתבנו אי' בכ"י ו"ה, ל"ד ודפ"ר וירו' כלאי', אבל בדפי' פיזי וויניצי' דכן אוניק ובשרפ"ע בט"ס דבן . . בילק' וישלח רמז קל"ה בשם תנחו' דהכדין אינוק, ילק' כי תצא סרמ"ז תתקל"ח דהכרין אינק וצ"ל דהכדין ובפסיק' דר"כ צד כ"ג: דהכדין אוניק, תנחו' כי תצא צד של"א: כדין ינקון, ב"ר ספ"ה דהדין מניקי וגי' רבינו לגי' כ"י היותר טוב. 2) ואמת ויציב הוא כי בל"י אמצעי' כ"ה βυζία וכ"ה בל"ע והחי' הכולל פרפי' פליישער בהוספת לעמת"ר של מהרי"ל צד ת"ט: שכח לרמוז על מלת יוני' זאת וכן לא ידע מקומו מהרש"ב בפסק' דר"כ שם הער' נ"ג. 3) כן השלמתי לפי עדות בעל מ"כ שהביא הך מאמר בשם רבינו ובתנחו' הנ"ל אי' „ויהו הכל אומרים ארורים שדים שהניקו רשע זה" והגהת איזה מעתיק הוא ואולי לקוחה מפי' רבינו שהשלמתי והביאו המעתיק בגוף הספר ולכן איננו בפסיק' ולא בילק' תהלי' רמז תתס"ח בשם התנחו' ועיי' ר"ש באבער שם. 4) כ"ה בדפ"ע וטעות הוא. 5) ובאמת כ"ה הגי' בב"ר ובילק' נח סרמ"ז ס'. 6) כ"ה בכל כ"י ודפ"ע אבל בדפ"ר נשמט בטעות.

סן א'. אתפעל: כתוב' צ"ז: כי היכי דאיהי לא ניחא ליה דתתבזי יורשיה נמי לא ניחא ליה דליבזו. ותואר ב"ר פ"ל בִּיזָיָא סבא והוא כמו סבא דבהתא (עיי"ע בהת א') והשם בִּיזוּי, שבת כ"ב. ביזוי מצוה, אסת"ר פ' הוי משקה: ערית ביזוי, ושם אחר בִּיזָיוֹן (כמו בִּזָּיוֹן בל"מ אסת' א', י"ח) ונמצא הרבה פעמים בש"ס עיי' ברכו' י"ח. נוהג בהם מנהג בזיון, סנהד' נ"ב. נוהגין' בו בזיון, מנחו' צ"ט. אין נוהגין בו מנהג בזיון, ירו' חגיג' פ"ב דע"ח. נהג עצמו בביזיון, תמיד ל"א: ביזיון קדשים, ירו' שבת פי"א די"ג. שלא לנהוג בקדשי' ביזיון, ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד דבר של ביזיון. וכ"ה בלא"ר בִּזְיוֹנָא סנהד' הנ"ל בערוך ושם מ"ו: קבורה משום בזיונא או משום כפרה וכ' וכל שקלא וטריא שם נגד דעת פרסיים ישנים נאמר עיי"ע ארגז] —

בַּז (= בַּזְבֵּז, בִּזְבֵּז בל"ס וכן בל"ע بزبز verschwenden, eig. sich einer Sache entäussern, wiederholt entreissen) בפ' נערה שנתפתתה בגמ' האב אינו חייב (כתובי נ'. עיי' ירו' כתובי פ"ד הל"ח דכ"ח ע"ד) שמועות הללו מתמעטות והולכות וסימנך: קטנים, כתבו, ובזבזו, פי' הילכות קטנים [כ"ה על נכון בכ"י ו"ו ובדפ"ע בט"ס הללו ובדפ"ר הל' וצ"ל הלכות] [שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים] היו ג' חכמים: ר' אילא ור"ל ור' יהודה בר חנינא; הכותב נכסיו לבניו הוא ואשתו ניזונין מהן היו ב' חכמים, ר' אילא ור"ל; והמבזבז אל יבזבז יותר מחומש היה ר' אילא לבד, אילו ג' תקנות אושא (כתובי מ"ט: ואילך) נתמעטו בחכמים. * [אחי"ה וכפירש"י בכתוב', וכנ"ה בב"ב י"א. מעשה במונבז המלך שביזבז אוצרותיו ואוצרות אבותיו .. אבותיך גנזו והוסיפו על של אבות' ואתה מבזבזם וכ' וכ"ה בתוספ' פיאה פ"ד וירו' פיא' פ"א דט"ו: בן מתתיהו קדמוניות ט"ו, ט; כ', ג', ה' ועיי' מ"ש החכם ברילל במ"ע יאהרביכער א' צד ע"ו. ובב"ר פפ"ג אי' תחת מונבז הגי' שלטון אחד ברומי. שם פ"פ ראה כמה בזבז וכ' ירו' סוט' פ"ג די"ט. והוה מבזבזא בניכסייא. כתוב' ס"ז: בזבזיה לפלגיה ממוניה, ב"ב קמ"ב. ירו' פסחים פ"ב דף כ"ט ירו' גיטי' פ"ד דף מ"ה ע"ד ירו' יבמות פ"ד ד"ה ע"ג, ירו' בבא בתרא פ"ט דט"ז ע"ד ביזבזו ישראל את נכסיו. תוספתא מגילה פ"ג אין אדם מבזבז לעצמו]. (א"ב תרג' בפסוק וראיתי כי אין טוב (קהלת ג', כ"ב) למא דין אנא מבזבז בממונא —. ובנוסחאות כתוב [ר"ל לעיל בכתובו'] ר' אילעא). * [אחי"ה ועל ר' אלעאי עיי' ד"מ צד קל"ב ומבוא המשנה לרי"ב צד קל"ח] —

בַּז (מל"מ בזז ובל"ס בז plündern והתואר בזוזא Plünderer) בס"ג דכתובות (קי"ב: וילק' ישעי' רמ"ז רע"ו) דור שבן דוד בא קטיגוריא בתלמידי חכמים כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי צירוף אחר צירוף [1]) דכתיב (ישעיה ו', י"ג) ועוד בה עשיריה ושבה והיתה לבער בבי ר' יוסף אמרי [2]) בזוזי ובזוזי [דבזוזי]. ובחלק בענין משיח (סנהדי צ"ד.) מאי ובגד בוגדים בגדו (ישעי' כ"ד, ט"ז) אמר רבה ואי תימא ר' יצחק עד דאתו בזוזי ובזוזי דבזוזי, פי' באים שודדים על ארץ ישראל ובאים שודדים אחרים ושודדים המשודדים וישראל עמהן, הבוגדים ריקם (תהלים כ"ה, ג') תרג' בזוזין וסריקין. * [אחי"ה וכנ"ה הפעל בָּזַז או בְּזַז ירו' מכו' פ"ב דל"א ע"ד אין תימר שהיה בוזז ובונה להן דימוסיות ומרחצאות שבח! ואין תימר שהיה בוזז ומאכיל חכמים ותלמידיהם שבח שבחים! אסת"ר פ' ביום השביעי דרש בזתא (אסתר א', י') בּוֹז ביתיה, שהש"ר פ' מה יפית: מתלה אמר מן דיירות ולא מן דבזין ליה, במ"ר פי"ב למה קרי ליה קטב (תהלי' צ"א, ו') .. ר' לוי אמר דהוא בזיז סוגיה דטיהרא מן סופיהון דד' עד ראשיהן דתשע וכ', ובאיכ"ר פ' ומרוב אי' הגי' דהוא גזיז וכ' וע' עוד ערך הבא אח"ז. והתואר: ב"ר רפ"א אומה של בָּזוזים אתם.. ואתם הלא בזוזה היא בידכם. וכעין זה התואר בַּזְבּוּז והתואר בָּזִיז: שהש"ר פ' מה יפית נדרש מלת נבזביתך (דניאל ה', י"ז) בִּזְבּוּזָיִךְ בזיזין בני בזיזין אתון, אסתר פ' ביום השביעי: בגתא ואבגתא: בּוּז ובַזְבּוּז. ירו' שבת פ"ב ד"ד ע"ד בזבזא בהקדישא, והשֵׁם בִּיזָּה (= בִּזָּה בל"מ) וּבִיזְתָּא, במ"ר קלספי"ג ביזת הים .. ביזת מצרים, סוטי' י"א: בשכר תשכבון וג' זכו לביזת מצרים, איכ"ר פ' מה אעידך ר' יונתן אמ' כמה ביזות נתתי לכם ביזת מצרים וביזת הים וביזת סיחון ועוג ביזת ל"א מלכים א"ר לוי בערבייא צווחין לביזתא עדיתא (= عادية Ungerechtigkeit)] —

בִּז (= בִּיזָא = בִּזְעָא מל"ס בזעא Ritz, Spalte נגזר מפעל בזע פי' בל"ס וע' כמו פצע בל"מ) בר"ג דהמוכר את הספינה (ב"ב ע"ד.) ובחלק בסוף הלכה דעדת קרח (סנהדי ק"י סע"א) אחוי ליה תרי בזי דהוי נפיק מבי חוטרא דקוטרא מביניהו, ס"א

1) כ"ה על נכון בכ"י ו"ו ודפ"ר אבל בשרפ"ע בטעות בצירוף אחד. 2) כ"ה בדפ"ר אבל בכ"י ו"ו הגי' בבי רב וט"ס הוא ובכתו' אי' תני ר' יוסף.

אזלי וחזאי ההיא ביזתא דסליק ת נ נ א[1]) מיניה, ובפ׳ הנודר מן הירק בגמ׳ הנודר מן המטה (נדרי׳ נ״ו:) ובסנהד׳ פ׳ כהן גדול (סנה׳ כ׳:)[2]) מטה אעולי ואפוקי בבזיוני דרגש אעולי ואפוקי באבקתא. פי׳ בזיוני נקבי העצים מכניסין החבלים באבקתא [פי׳] בלולאות ועונבין אותן מבפנים[3]) ובפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ א״ר ישמעאל (ב״ב ל״ו.) והוא דבזיי בזויי[4]) פי׳ מבוקעות שורה בתוך שורה שנמצא אוכל בכל שנה י׳ מכלל השלשים אבל אם היו ג׳ שורות בכל שורה י׳ ואכל בכל שנה אחת אינה חזקה ואע״פ ששאר השורות לא הוציאו פירות. ובויק״ר כי יזוב זוב דמה (ויקרי פי״ט) והכה הבית הגדול רסיסים ואת הבית הקטן בקעים (עמוס ו׳ י״א) א״ר הונא [לא] דמי הדין ריסא להדין ביזא מן הדין ריסא לית מיניה אלא רסים מן הדין ביזא וכ׳ (א״ב ביזא כמו בזעא [וכ״ה לפנינו בש״ס], ובנוסחאות דידן כתוב הדא ריסא אית מנה אלתום והדין ביזעא לית מנה אלתום). * [אחי״ה בשניהם צ״ל אלסים עיי״ע לעיל. וציון האחרון אי׳ עוד בקהל״ר י׳ י״ח ושהש״ר ד׳. י״ד א״ר הונא לא דמי הדין רסיסא (ריסא) להדין בקיעה (ביזעא) מה הדין וכ׳. בשבת נ״ז: מפורש אסטמא (עיי״ע) בזיוני עיי״ע אב וע׳ אפודייני. אבב בזיוני (שם ל״ב.) עיי״ע בב א׳ וע׳ זיין. ושורש בזא (= בזע) אי׳ עוד במ״ר פי״ב למה קרי לה קטב ר׳ אבא בר כהנא א׳ דהוא בזא סוגייה דיומא וכ׳ (עיי״ע הקודם) ופי׳ בעל מ״כ כמו בזעא כלומר כורת וחותך מהלך עיצומו של יום וכ׳ אולם יותר נ״ל לפרשו מל״ע بزا שטעמו קפץ ורץ. ובפסחי׳ ק״י. בדיקולי בזיא לפומייכו וכ׳ כ״ה בכ״י מ׳ ובכ״י ב׳ בדיקולי בזיון ולפנינו בנוסחא בִזְיָא עיי׳ ד״ס פסחי׳ צד קס״ז. ועיי״ע חר ח׳] —

בְּזַז (צ״ל כזז מל״ע فز, كز erschrecken, zittern וכן בל״ס והשם כוזזא Furcht) בס״פ אלו דברים דפסחי׳ (ע״ב:) יבמתו בזיז מינה אשתו לא בזיז מינה, ובסוף פ׳ כיצד דמסכת יבמו׳ (כ״ז.) לא מיבעיא אביו דבזיז בניה מיניה אבל בנו דלא בזיז אביו מיניה, ובמסכ׳ נדה פרק כל היד (ט״ו:) ילדה דבזיזא למטבל פי׳ ענין בושה). * [אחי״ה כל הני ציונים הביא רבינו בע׳ כז וגם הוא פי׳ מתבייש וכן פירש״י בכל מקומות ענין בושה וכ״ה בפי׳ ר״ח לפסחי׳ צד קי״ח וז״ל שם כזיף מיניה כלו׳ כמו מתבייש הוא וכ׳ ונ״ל שהוא ט״ס תחת כזיז וראיה לדבר שבפי׳ ר״ח כ״י אי׳ כזין עיי׳ ד״ס פסחי׳ צד ק״ח: וב״ס צ״ל כזיז. וכ״ה הגי׳ בכ״י ב׳ וא״פ לפסחי׳ וברש״י כ״י (ד״ס שם) וא״כ עיקר הגי׳ בכ״ף כגי׳ רבינו בע׳ כז. וכאמת גם הוראת המלה מעידה לזה שבל״ע וסורי טעמה מפחד ורעד וכן פי׳ התוספות בנדה ט״ו: ד״ה אפילו: וז״ל ור״ח מפרש וכן ר״ת אפי׳ ילדה דבזיזא למיטבל פי׳ שהולידה ומפחדת וכ׳ ע״כ לפי זה צריכנו לתקן גי׳ בזז (וכ״ה בתוס׳ יבמו׳ מ״ב. ד״ה לאחר) כגי׳ רבינו כזז, ואם נרצה לקיים הגי׳ בזז אז י״ל שהמלה ל״ע فز פי׳ מפחד או بصيص פַּחַד כפי׳ התוספ׳ לנדה ופי׳ לשון בושה אינו משתמע בהוראת המלה] —

בְּזִיזוֹי (ל״פ بزغ seine Schalen, Löffel Wasser-behälter או מל״פ بستك Löffel) תרג׳ ירו׳[5]) כפותיו ועשית קערותיו וכפותיו (ת״י א׳ לשמות כ״ה, כ״ט.) (א״ב גי׳ בע״ה היא ותעביד פלייתוי ובזבזוי אבל גירסתינו תתכן ובזיכוי עיי׳ למטה). * [אחי״ה תיקונו של ר״ב קלקול הוא שהמלה בתחילת הע׳ לגי׳ כ״י ו״ו וה״ב הוא כמו שכתבתי בזיזוי ובכ״י ל״ד בזיוזי וצ״ל בזיזוי ולא כגי׳ כ״י ב״ר בזוזו ולא כגי׳ דפ״ע בזיזי וגי׳ בזיזוי הובא׳ ג״כ מהח׳ הנוצרי מינשטער עיי׳ בוקסט׳ ע׳ בזך ולפ״ז דברי ר״ב צ״ל פיילתוי או פילוותא (עיי״ע פייל) ובזיזוי ולפנינו בת״ר ובאונק׳ אי׳ ובזיכוי וגוזר אני המלה מל״פ בזג שטעמו כלי לקבל מים או אולי היא ל״פ בזתך שטעמו ממש כף ואם בזך עיק׳ הגי׳ אות ת׳ נבלעת ואם בזיז עיקר הגי׳ אות ך נבלעת מן המלה בזתך, ואתה תבחר] —

בְּזִבְזִיה (pers. Dew: Buzy s. Yst. 4, 4; Kohut Ang. 89) מְסַמְסִיה כַּסְכַּסִיה שדלאי ואמדלאי[6]) אלין מלאכיא דאשתלחו מארעא דסדום[7]) בס״ג דבמה אשה (שבת ס״ז.). (א״ב מין

---

[1]) כ״ה על נכון בכ״י ו״ו ודפ״ר אבל בשדפ״ע בט״ס תתא. [2]) כ״ה רק בכ״י ו״ו ובשאר כ״י ודפוסי׳ חסר. [3]) עיי׳ רש״י לסנהד׳ ור״ן לנדרי׳ שפירשו כמו רבינו, ובזיוני כ״ה בנדרי׳ כמו בזעים ועיי״ע דרווגש ושם אפרש בעה״י אמיתת ביאור אבקתא עיי׳ לולאות. [4]) כ״ה על נכון בדפ״ר, ובשדפ״ע הגי׳ דבזויי בזויי ובב״ב אי׳ דבאזי באזוזי ובלתי נכון הוא וצ״ל דבאזי בזויי וכ״ה באמת בכ״י. רגמ״ה לב״ב ופירושו קצת בענין אחר ממה שפי׳ רבינו. [5]) עט סופר הנמהר של כותב כ״י ב״ר הבין בחסרון ידיעתו הקיצור ת״ר כאלו היה ר״ת של תשובת רבותינו! וכן כתב כאן ולרוב פעמים כתב כן תחת ת״ר שהוא תנו רבנן כידוע והוא פותר תשובת רבותינו ועיי׳ מ״ש לעיל במבוא צד LIII. [6]) כ״ה בכ״י ל״ד ב״ר ודפ״ר וכ״ה שנים האחרונים בכ״י מ׳ אבל בכ״י ו״ו שדלאי ואמרין אילין וכ׳ רק בכ״י ה״ב בנכון כגי׳ הש״ס שרלאי ואמרלאי. [7]) כ״י ו״ו גרס דאדום.

לחש זה). * [אחי"ה הלחש בא בסמוך אחר זה בגמ' ומפורש בע' בזך עיי"ש. אבל דעתינו כפירש"י ששמות מלאכים הם וכמאמר של ש"ס אלין מ ל א כ י א וכ' ובאמת רק שנים האחרונים הם שמות המלאכים ושלשה ראשונים שמות שדים וככר הרחבנו פירושנו בענין זה בספרנו על המלאכים צד פ"ט ונתתי שאת לגי' ש"ס שגרס בזה"ל בז בזייה מס מסייה כס כסייה שרלאי ואמרלאי ומנהג הלוחשים להכפיל ראשי תיבות כהוכחנו שם. ושמות הנ"ל אלה המה: בזייה Buzŷ; מסיה = Mûs; כסיה Chashi, Hashi והם שדים של חלאים רעים, ומלאכים הלוחמים כנגדם הם: Ameretâṭ = Haurvatâṭ (Sarva) ובלי ספק אלה הם השמות שרלאי ואמרלאי הנקראים לקראת שדים מעלי חלאים ובזה הלשון כמעט בעצמו ותומו נקראים המלאכים Ameret. Haurvât. נגד שדים Hashi, Bashi, Buzi בצענדאפעסטא יאַשט ד' א, ב', ד' עיי' שפיעגעל צענדאפ. ח"ג צד מ"א ואם לא נעלם מעיניו שבת ס"ז. לא היה כתב בהערה ב' שם שאיזה כותב בדה מלבו שמות אלה ובודאי שגורים היו השמות בפי המון הפרסיים ומהם לוקחו להמון העם של יהודים. ותמיה לי שהח' ד"ר ברילל (יאהרביכער א', קנ"ו) הן ולאו ורפיא בידו גם אחרי שראה פירושי היותר טוב בספרי הנ"ל, ואכ"מ להאריך] —

בַּזְבְּנָא (בל"פ باژبان, باجبان Zolleinnehmer עיי' מהרי"ף עט"ש קי"ז) בפ' גט פשוט בגמ' כתוב בו מלמעלה (ב"ב קס"ז.) ההוא בזבנא דאתי לקמיה דאביי, ס"א בזבזנא[1]. פי' הממונה על ה מ כ ס של עוברי ד ר כ י ם. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ועה"ק אבל בדפ"ע אי' גשרים. וגזרת המלה מל"פ שטעמה ממש כפי' רבינו הממונה על מכס ועיי' עוד ע' בזיוני. וכן פי' רגמ"ה כ"י ההוא (זיבנא) [צ"ל בזיבנא] ב ע ל מ כ ס] —

בַּזְגָּא (Bündel, Gebund או מל"פ بساك; או מל"פ بسك Handvoll עיי' וואולירס אוצ' השרשי' צד רמ"ב) בפ' אלו טרפות בגמ' נפלה מן הגג (חולי' נ"ב.) תיבנא ועביד ביזגא חיישינן פי' ח ב י ל ה. * [אחי"ה בנו"נ בזגא וכ"ה עיק' והוראתו בל"פ ח ב י ל ה או מלא קומצו משבלים וקש וכדומה]—

בזה (hier, hiermit, Buchstbwerth = 14) בויק"ר בסוף קדושים תהיו (פכ"ה) ושחטתם בזה ואכלתם (שמ"א כ"ד, ל"ה) [ומהו ב ז ה] רבנן אמרי סבין בת י"ד אצבעות הראה להן כסדר הזה תהו שוחטין. . בֹ תרי, זֹ שבעה, הֹ חמשה. * [אחיה בענין פשט של פסוק עיי' רד"ק ורלב"ג שמוא' שם. ופליאה שרבינו לא הזכיר דרש של חולי' י"ז: מנין לבדיקת סכין מן התורה שנאמ' ושחטתם בזה ואכלתם] —

* בֵּזְיוֹנֵי (Zoll- Mautheinnehmer עיי"ע בזבן; בי זיינא = בי דיינא בל"פ וע' ديوان בלשון אספמיא Mauthhaus, aduana) בשבת ל"ב. אבב חנואתא נפישי אחי ומרחמי אבב בזיוני לא אחי ולא מרחמי, ובכ"י א"פ אי' אבי בזיוני עיי"ע בב א' וכבר בא פירושו שם ע"י רבינו שפי' בלש' ראשון ב י ת ה מ כ ס והדין עמו כי המלה ל"פ עיי"ע בזבן, ובע' זיין הביא גם הוא ציון מעירו' י"א: אזל רב ששת קם אבבא ד ב י ז י י נ א ומדמה לה רבינו בטוב טעם ודעת לבזיוני דהנ"ל ולפנינו בנוסח' אי' רק קם א ב ב א אבל בדפ' שונצ' אי' אבבא ד ב י ד י נ א ובל"ס צ"ל דבי זיינא או בתיבה אחת בזיונא ומצאתי סעד לתקוני שהרי בברכ' נ"ו. אי' בדייני דמלכא איתבר (ופירש"י א ו צ ר שתכשיטי המלך שם ישבר) ותחת בדייני אי' בב"נ הגי' בי זיונא ובכ"י פ' בזיונא (עיי' ד"ס ברכו' קנ"ד.) וא"כ שיעורו ב י ת מ כ ס של מלך נשבר. ונגזרה המלה או מל"פ باژبان מוכס או היא מלה מורכבת מב' מלות בי (=בית) זיינא, זיונא והוא בל"ע ופ' כמו שרשמנו בית שכתבי המלך ורשימות מכס שמורים שם וא"כ במלת בזיוני או ביחיד בזיונא יש להפריד בין הדבקים ולעשות מהם ב' מלות: בי זיונא או בי זיינא עיי' מהרי"ף עט"ש כ"ה. אבל רש"י בשבת ל"ב. פי' אבב ב ז י ו נ י: במקום שיש ה פ ס ד וכ' ונ"ל להסביר טעם רש"י שפי' בזיוני כמו זייני של מנחות ע"ז. לגי' רבינו בע' זיין שפי' רבינו שם זייני הפסד וכ"ה בתמורתו בב"ב צ'. ואחר כן מציין רבינו הך שבת ל"ב. ומסיים פירשנו בע' בב וסבר רש"י כי בחדא מחתה מחתינהו המלה במנחו' ובשבת כן נ"ל ברור ודעת לנבון נקל כי רש"י ראה ע' זיין והשתמש בו בפירושו לשבת וגם במנחות פי' דיאנא (כ"ה הגי' לפנינו) הפסד ועיק' הגי' כגי' רבינו זיינא והוא ל"פ زيان הפסד.

1 בָּזִךְ (Löffel, Schale עיי"ע בזיזוי) בתמיד פ"ד (ל"א:) הששי בקרביים הנתונים בבזך. * [אחיה וכנ"ה בירו' יומ' פ"ב דל"ט ע"ג קידוש

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב ונ"ל להגיהו ב ז ב י נ א וכ"ת בב"ב בנוסחאותינו ובדפ"ר אי' בזכנא וט"ס הוא וכן בדפוסי' אחרי' בזכנא וא"כ אין הבדל בין ס"א ובין גי' ראשונה.

בזך והקבוץ: מנחות פי"א מ"ה, מ"ז ומ"ח בְּזִיכֵי לבונה, ושם: סידר את הלחם ואת הבזיכין ועיי' שם פי"ג מ"ג ואילך ובמ"ר פ"ד מפורש כפות אלו הבזיכין] —

2 בַּזִּךְ (לפי דעת רבינו כמו בזך א'. ולפע"ד מל"פ بزه בל' בקטרי' Schaden, baoçu Vergewaltigung) בס"ג דבמה אשה (ס"ז.) בזך בזייך כמן כמיך עייניך ביך עייניך ביך אתריך ביך. * [אחי"ה כ"ה טוב ונכון לפי גי' כ"י ו"ו ול"ד וקרוב לזה בכ"י א"פ לשבת עיי' ד"ס שם ע"ב: ושם אי' יותר טוב כ מ א ן ובשאר כ"י ובדפ"ע נשתבש עד מאוד ואיני מטריחך בגירסא לא טובה, ובשבת דפו' ובכ"י מ' אי' עוד בזבזיך (כז בזיך) מסמסך (ובכ"י מסמסייך כסכסייך) ובודאי משמות השדים שנזכרו תיכף קודם הך לחישה (עיי"ע בזבזיה) בא ע"י כותב נמהר. ולפי גי' לעיל היטב עלה פירושו, ומלות זרות נגזרו מל"פ. ואלה המה: בזך ל"פ שרשמנו וטעמו תקיפה והפסד, כמן (= כמאן לפי גי' כ"י) ממש ל"פ خمان לעג וקלס ועיוות הדין ע"י מעשה רע. עיין הוא בל"ע ופ' عين עין רעה מוכן להזיק ושיעור הלחש כ"ה ההפסד וההיזק שאתה מפסיד בו אחרים יהיה הפסדך והיזקך הלעג וקלס יהיה לעגך עיין הרע תזיק לך ומקומך יהיה אצלך כלומר שלא תעזוב מקומך ולא תוכל לעשות רע. אבל דעת רבינו לא כך היא וזה פירושו:] פי' כל הלחישה ענין אחד הוא וכן הענין: ב כ ף שתעמוד יהא כפיך כלומ' במקום שתעמוד תעמוד שלא תרחיב יותר — תרג' כף בזך —[1]) כמן כמייך כמו שאת עכשיו תיהוי דלא תתחזק, עייניך ביך מראיך ביך שלא תתחזק, אתריך ביך שלא תרחיב מקומך. פ"א בזך בזיך בז אתה ואיני חושש ממך, כמן כמין החביא תחביא. * [אחי"ה ובאמת כמן = كمن ופי' טעמו החבא كمين מקום חביון — וגי' כמן כמין כ"ה בכ"י ו"ו, ה"ב וכ"ה בכ"י מ' וא"פ אבל בכ"י ל"ד ודפ"ר כמן כמיך וא"כ לית הבדל בינו ובין גי' ראשונה ובשדפ"ע כמך כמיך —

בַּזַּל (או בל"פ پژكال abgesondert. Stück או מל"ע بزل durchbrochenes Stück) בפ' המוכר את הבית בגמ' דמכר את הסנטר (ב"ב ס"ח:) מאי שיריה בזלי מאי בזלי א"ר אבא פיסקי באגי. * [אחי"ה עיי"ע באג ובירו' ב"ב פ"ד די"ד ע"ג מפורש שיריה: בְּזַיָּה כלומ' מחותך וכרות וכ"ה מלה פרסי' וערבי' שרשמנו וכ"ה מפורש ברשב"ם ב"ב שם ביזלי פיסקי באגי: חתיכות בקעה וכ']—

* בְּזוֹל עיי"ע ברזל ב'.

☜ בְּזַע (מל"מ פִּצַּע, בִּצַּע, בל"ע بضع בל"ס בזע spalten, theilen, zerreissen) תרג' וידקר את שניהם (אונקי' במדבר כ"ה, ח') ויבזע את תרויהון, בקע ים (תהלי' ע"ח, י"ג) בזע ימא. * [אחי"ה וכנ"ה ירו' מ"ק קלספ"ג דפ"ג ע"ד ובזעון (מנא), ירו' סנהד' פ"ב ד"כ. ובזעיה, ע"ז כ"ב: מכתבא גללא בזע דגלא בחבריה ידע (עיי"ע גלל ב', דגל א', מכתב). ויק"ר פ"ו בצע אמרתו (איכה ב' י"ז) בזע פורפריה ואכי"ר שם בזע פורפורין; פַּעֵל: ירו' כלאי' פ"ט הל"ד דל"ב: מאנוי מְבַזְּעִין, איכ"ר בריש: מְבַזַּע פורפירא שלו (עיי' אמר ג'); אִתְפְּעֵל: ירו' סנהד' פ"ז דנ"ב ע"ד אמר ההוא מינייא מה דאמר וְאִיתְבְּזַע ימא, ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג אִתְבְּזַע ימא דטיבריא, ושם: הוה ימא מתבזע קומוי, בכורו' ל"ו. אִיבְּזַע שיפתיה (תחת איתבזע)] —

* בִּיזְעָא (מערך הקודם בל"ס בֵּזְעָא Spalte, Riss, Ritze) ע"ז ע'. הוה ביזעא בדשא, חולי' צ"ה: ביזעא דדשא, שהש"ר פ' גרד: הדין ביזעה, תעני' כ"א: (לגי' רבינו בע' כסיל ב' וקרוב לזה כ"י ב' מינכ' עיי' ד"ס תעני' ס"ב.) והוה ליה לבושא דאית ביה ביזעי באפי כוסילתא. במ"ר פי"ח אזלי וחזאי תרי ביזעי וכ"ה ב"ב ע"ד. סנהד' ק"י. אבל רבינו בע' בז ה' גרס בזי ועי"ן נבלעת וכן גרס בויק"ר פי"ט הדין ביזא ע"ש.

בְּזַק (בל"ע بزق, بسق בל"ס בזק כמו בזר streuen, והשם בֵּזְקָא בל"ס ופתרונו Scherbe, abgefallenes Stück) בחלק בגמ' דאנשי דור המבול (סנהד' ק"ח:) אייתיה (בדפ"ע אתייה) קודשא בריך הוא לאברהם ואותביה לימיניה בזק בהון עפרא והוו חרבי בזק בהון גילי והוו גירי[2]). ובסוף משנת עירוב' (ק"ד.) בוזקין מלח ע"ג הכבש כדי שלא יחליק, ובר"ג דהמוכר את הספינה (ב"ב ע"ג.) דלינן גליא עד דחזינן לבי מרבעתיה דכוכבא זוטא והוי כי מיבזיק[3]) ארבעין גריוי[4]) דבזרא דחרדלא[5]). ובב"ר פכ"ז (כ"ה, ילק' בראש' רמז מ"ד) לא ידון רוחי באדם א"ר חייא בר אבא איני ממלא רוחי בהן

---

[1]) לפנינו אי' בתי"ר אי במדבר ז', י"ד, כי ואילך בָּזִיךְ, והקבוץ שם ד' ז'; ז' פ"ו בזיכיא ועיי' עוד עמת"ר למהרי"ל הך ערך. [2]) בסנה' אי' והוה שדינן עפרא וכ' ולי' בזק גם בפעם שני' ובילק' ישעי' מ"א רמז שי"א אי' והוינן שדי וכ'. [3]) אתפְעֵל, ובנו"ג והויא לי כמבזר. [4]) וכ"ה בע' גריו ולפנינו בהך ע' בכ"י ודפו' בטעות גריווי, גריזי גנוי! [5]) כ"י ו"ו אי' גירוי דברזלא! כ"י ו"ו ב' גריזי דכרזא דחמרא!

בשעה שאני ממלא רוחי באדם לפי שבעוה"ז היא נבזקת באחת מאיבריה אבל לעתיד היא נבזקת בכל הגוף הה"ד (יחזקאי ל"ו כ"ז) ואת רוחי אתן בקרבכם, ובפנ"א (פ"ג) ויבאו המלאכים סדומה: כמראה הבזק (יחזקאי א', י"ד) רב יהודה בר סימון בשם ר' לוי בן פרטא בזה שבוזק גפת בכירה פי' לשון פיזור. ויפקדם בבזק (שמ"א י"א, ח') ביומא בר"ג דבראשונה (יומא כ"ב:) מאי משמע דהאי בזק לישנא דמבזק הוא ודילמא שמא דמתא הוא [1] . . כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור מיד מתעשר דמעיקרא כתיב (שמואי שם) בבזק ולבסוף [כתיב ויפקדם] בטלאים (שם ט"ו, ד') [2]. פי' לישנא ד מ ב ד ר כלומר אבנים שמשליך אדם, ובפסיקתא דכי תשא (צד י"ח. ובמ"ר פ"ב) ובילמדנו בפ' כי תשא (תנחומא צד קנ"ד) ויפקדם בבזק כד אינון מסכינין [3] באילין [כ"ה נכון ברפ"ר ובפסיק', ותנח' ולא כדפ"ע כאילין] בזקיא כד אינון עתירין [בתנחו' עוד מלת ז כ י י ן, וקודם אי' מסכינין מ ע ו ב ד י ה ן] באילין אמריא ומפורש בהגדה (שם) מהו בזק אבן נטל מכל אחד ו א ח ד מ ה ן ו ב א ב נ י ם מ נ א ן שמנה ה א ב נ י ם[4]. כצרור אבן במרגמה (משלי כ"ו, ח') תרג' הך ביזקא דכיפא בקילעא. (א"ב בנוסחאו' דידן כתוב היך נקצא דטסא [בקלעא]). * [אחי"ה ונעלם מר"ב שתרגום מובא מרבינו הוזכר ג"כ מרש"י ורד"ק לשמ"א שם עם מדרש הנ"ל. ועוד יש להעיר על פירש"י ליומ' ועירו' שם ושם שמסכים לפי' רבינו וכן בענין פי' כמראה הבזק עיין פירש"י ליחזק' וע' אר א' ומשכ"ש] —

* בְּזָקָה ט"ס תחת בְּזִיקָה עיי"ע זק ג'.

בְּזֶר, בִּיזְרָא (= בזרנא בל"ס Samen, Aussaat בל"ע بزر) בגמ' דר' אליעזר [אומר] תולין (שבת ק"מ:) נקיט ביזרא (בכ"י ו"ו א' וב' הגי' בירזא עיי' בסמוך] בחדא ידיה ומרגניתא בחדא ידיה פי' כגון א ב ן ש א י ן ל ה ד מ י ם. * [אחי"ה לפי' גי' כ"י הנ"ל יש להמתיק טעם של פירוש זה שמלת בירזא = بيروج בל"פ אבן טובה שאין לה ערך גדול ויגיד עליו רֵעו מרגניתא עיי"ע] — וי"א ביניתא ונימא של זרע שאין לה דמים ולא צורך ומפני שהסתירה מהן נתיקרה בעיניהן ופייסוה [5] להראותה להם. (א"ב בנוסחאות שלנו גרסינן [מרגניתא בחדא ידיה] וכורא בחדא ידיה ומפרש רש"י לשו' כור צורפין (שבת ע"ח:) לשון אחר בור לשון בור שוחה (?) ולפי פירושו כינוי לערות נקבה הוא ושייך יותר פי' בעל הערוך לסוגית הגמ'). * [אחי"ה ואני אומר אף כי שניהם כאחד טובים בכ"ז פירש"י עולה יותר טוב ומסכים עם הוראת מלות זרות כי לדעתי מרגניתא איננו מהוראת פנינים אבל הוא ל"ע مركن פי' ד ד י ם גדולים ומלת ביזרא ל"ע بظر אותו מקום של אשה זה לפי גי' רבינו ולפי גי' הגמ' ורש"י כורא בל"י χοῖρος ובל"פ kîr (עיי' יוסטי צד ר': ומהרי"ף עט"ש צד ס"ו) ג"כ בית הבושת של אשה ועצה טובה בא להשמיע ר' חסדא לבתו כשבעלה ממשמש בה להתאוות לה לתשמיש ונקיט מרגניתא בחדא ידיה כלו' ואוחז הדדים בידו אחת וכורא או ביזרא בחדא ידיה כלו' ואוחז בידו אחרת באותו מקום אז ת ר א ה לו הדדים ולא אותו מקום וכן פירש"י בעוצם חריפתו אף אם נגעלו לפניו שערי פתרון מלות זרות וכתב וז"ל: נקיט מרגניתא וכ' כשבעליך ממשמש ביך להתאוות ליך לתשמיש ואוחז ה ד ד י ם בידו אחת והאחרת עד אותו מקום, מרגניתא אחוין ליה: הדדין המציאי לו . . ומקום תשמיש אל תמציאי לו וכ'. ובכ"י רש"י אי' הדד שהוא לבן ומאירה כמרגליות הראה לו לשחוק מיד ואותו מקום אל תראה לו עד שיצטער וירבה תאותו ע"כ (עיי' ד"ס שבת צד קס"ז.) ומה שפירש"י ל"א נ"ל להגיה כך "ל"א כורא ל ש ו ן כ ר ו ש ו ח ה" והוא פסוק בירמי' י"ח, כ' ועיי"ע בית גליא ורש"י לתמור' כ"ח: או אולי י"ל ל"א בור לשון בור פ י ר ו ש שוחה כלומ' כינוי לערוה וכעין זה ראיתי בפי' נפש יהודה למנוה"מ ססי' קע"ו וגי' כ"י א"פ אי' ג"כ "ו ב ו ר א דחספא אאידך ידיה אחוי להו מרגניתא ובורא דחספא עד דאיצטערון" (ד"ס שם) והוא כפי' רבינו וכ"ה גי' כורא בהמאירי וכתב וז"ל: "כלו' אם את אוחזת מרגלי' ביד אחת ו צ ר ו ר ביד אחת ובעליך שואל בשתיהם אחזי לי' המרגלי' מיד והצרור לא תראה עד שיצטרך להראותו ומתוך שבאה לו ראיתה דרך כוסף אף היא חשובה בעיניו והוא משל שאף הכעורה שבכעורות וכ' וזה קרוב לפי' רבינו ואכ"מ להאריך] — כי אוצבעתא בביזרי (עירובי נ"ג.) כבר פי' ב ע ר ך [6] אצבע[7]—. בר"ג דכיצד הרגל (ב"ק י"ט.)

---

[1]) ביהודה ראה שופטי' א', ג', ד או Βεζέκ לדעת אייזעביוס בצד דרום של בית שאן ובינה ובין שכם היו שני כפרים בשם בזק. [2]) זה עיק' הגי' אבל בפסיקתי' תנחומי' ובמד"ר הסדר בהיפך ע"ש. [3]) פי' שנעשו עניים והחכ' בוקסטי' הפליא לטעות לגוזרו מענין סכנה. [4]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ה"ב ודפ"ר ותנחו' אבל בדפ"ע לי' — והמלה ל"ס הוא צרור אבן, וכ"ה βιζάκιον בל"י מאוחרת עיי' סְוִידַאס הך ערך. [5]) בדפ"ע בט"ס ופייסוהו. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו. [7]) עיי' משכ"ש וגי' בבזרא אי' עוד באה"ת ובתוס' רי"ד אבל בגמ' עי' הגי' בבירא וברש"י כ"י בבירא וכן משמע מפירושו בדפוסי' ושיעור המאמר עיי"ע אצבע.

ד ש ד ו בה בזרני[1]) פי' שהיו ז ר ע ו נ י ן בכלי, בס"ג דאיזהו נשך (ב"מ ע"ד:) אריסא יהיב ביזרא, בפ' המקבל שדה בר"ג [ביזרא דנפל נפל] (ב"מ ק"ה.) פי' אפי' א"ל בתר הכי ב ר י כ נ א לה או נכישנא לה[2]) יכיל למימר ליה בזרא דנפל נפל כלומר כיון שגדלו העשבים והוקשו לזרע ונפל אותו הזרע על הארץ אפי' אם תחרוש או תנכש אח"כ הוא צומח, בחלק (סנהד' צ"ג.)[3]) שלחיה[4]) לאתויי ביזרא דאספסתא פי' שלחו נבוכדנצר לדניאל להביא לבבל זרע אספסתא, בפ' אין מעמידין בגמ' דהשלקת (ע"ז ל"ח:) ביזרא דכיתנא, בר"ג דמי שאחזו (גיטי' ס"ט:) ביזרא גרגילא, בפ"ק דקידושין בגמ' חוץ מן הערלה (ל"ט.) מערב ביזרני ושדי[5]), בפ' אלו טרפו' בגמ' דסימני חיה (חולי' ס':) רב חיננא [בנו"ג רב נחמן] בר פפא הוה ליה גינתא שדא ביה בזרי ולא צמחו לאורתא בעי רחמי ואתי מיטרא וצמחו, ובגמ' דנפלי' מן הגג (שם נ"א:) עביד ביזרי חיישינן כלומר אם יש לו גבעולין קשין, ובל"ע קורין לזרע בִּזַר, (א"ב ת"ר מזריע זרע (תי"ר א' בראשי' א', י"א. י"ב. כ"ט) דבזריה מזדרע, ואונק' תרג' בר זרעיה[6]) א"כ בזרא כמו בר זרעא), * [אחי"ה והדין עם רבינו שנגזרה המלה מל"ע, וכנ"ה ביזרני גיטי' ס"ח: ביזרי מאילני, ביצ' ט"ו. צררי . . דבזרני]—

בְּזַר בל"ע بذر = بَزَر וכן בל"ס בזר (zer- aus-streuen) בפ"ק דכריתו' בגמ' המפטם את הקטרת (ו':) ת"ר קטרת היו מחזירין אותה למכתשת פעמים [בשנה] בימות החמה בוזרה[7]) שלא תתעפש כלומ' מ פ ז ר ה, (א"ב ל"מ הוא בזר עמים (תהלי' ס"ח, ל"א), [אחי"ה פי' הערוך שייך לרגמ"ה בקובץ כ"י אנגייליק' דף קע"א: ובענין מ"ש ר"ב דע כי כן הובא הפסוק בפסחי' קי"ח: בכ"י מ' וא"פ וע"י ובילק' כ"י עיי' ד"ס פסחי' קפ"ט: אבל בדפי' אי' פזר, ובינוני פָּעול בספרא בהר פ"א . . אבל אתה בוצר מן המבוזר וי"ג מן המופקר ובלתי נכון הוא עיי' ראב"ד שם, וכן ט"ס כמבזר בב"ב ע"ג, עיי"ע בְּזַק].

בִּזְתָּא (ein Ort viel. Bizintha bei Nehardea, s. Assem. 3, 1, 393; oder Zintha s. Petr. Patricii Excerp. p. 135.) בס"ג דמי שהוציאוהו (עירובי' נ"ב.) תהא שביתתי ביזתא פי' מקום היה בתוך התחום של שבת, * [אחי"ה באו"ז ובריטב"א אי' בביזתא ובכ"י א"פ בזיתא ובכ"י מ' בניזיתא (עיי' ד"ס עירו' צד צ"ז:) ונ"ל שט"ס תחת ביזינתא ובאמת בדפוסי' אי' בצינתא ובד"ש בי זלתא וצ"ל ביזנתא ונ"ל שהוא מקום שרשמנו בתחיל' הערך ואם אות בית בתחיל' התיב' שמושית היא אז תהיה שם מקום Zintha ואות תי"ו נדגשת במלת בזיתא תחת בזינתא, ודע שבסוט' מ"ו: אי' בי ציניתא ובברכ' ל"א, אי' בי צניתא ובב"נ הגי' ציניתא ובכ"י פ' ציניתא (עיי' ד"ס ברכ' פ"א, אות ג') ופירש"י צניתא: דקלים, אבל ממשמעות שם מפום נהרא עד ב י צ נ י ת א נראה שהוא שם מקום ובסמוך אי' שם בברכו' מהגרוניא . . עד בי דורא, מעתה י"ל שמקום הנזכר הוא Zaitha שהיה לעדות אממיאנוס (כ"ג, ה') אצל דורא Dura עיי' מאננערט ח"ה צד של"ה, ואולי כתיבת בזיתא דכאן ג"כ הב' שמושית היא ותתכן להיות Zaitha וראיה לדבר שבכ"י רש"י הגי' בצ י י ת א! (ד"ס שם), ורש"י בעצמו פי' מקום מ ס ו י ם ולפ"ז גוזר המלה מפעל צַיֵּן] —

* בִּזְתָּא (מלש' ציגד der Angesehene, Viçtô או der die Entscheidung Fällende, Vicitha עיי' מאמרי במכתב עתי געמיינדעצייטונג שנה שניה סי' ב' צד צ"ב) באסת' א', י' אחד משבעת הסריסים המשרתים את פני המלך וגזרת המלה מל' בקטרי' שטעמה איש מפורסם כשהוכחתי במקו' אחר, או הוראתה הפוסק דין כשרשמתי לעיל (עיי' יוסטי צינדלקסי' רע"ז:)

* בִּיזְתָּא (Beute, Plünderung) עיי' סוף ע' בז ד'.

בָּחַל (לדעת רבינו נתבשל מל"ע بقل reifen, Blüthe treiben; ולפי' רש"י מל"ע بجل gross, stark werden) בשביעית בפ' בראשונה (ד', ז') בִּיחֲלוּ כונס לתוך ביתו, ובריש מעשרות (א', ב') מאימתי הפירות חייבות במעשרות התאנים משיבחילו פי' ש נ ת ב ש ל ו ולא נתבשלו בטוב מלש' וגם נפשם בחלה בי (זכרי' י"א ח' וכן פירשו הרמב"ם ר"ש ורע"ב) בירושלמי[8]) מהו ביחלו [רב חייא בר בא אמר] ח י י ת א כמה דתימר וגם נפשם בחלה בי (ירו' שביעי' פ"ד הל"ו דל"ה: ירו'

---

1) וכ"ה הגי' ברש"י וכ"ה בחולי' נ': ולפני' אי' ד א י ת ביה בזרני. 2) כ"ה על נכון בדפ"ר, פיזי וויניצי' ועיי"ע ברך ב' אבל בדפ"ע החדשי' כריכנא וצ"ל כגי' הגמ' כריבנא ובכ"י ו"ו וה"ב הגי' כדיבנא לה או נבישנא וצ"ל נכישנא (וכ"י ה"ב כבישנא) ולפי פי' רבינו דכאן גי' כריבנא הוא העיקר עיי"ע כרב. 3) בדפ"ע אי' בט"ס עוד בפ"ד ובכ"י ו"ו ברף ד'. אבל כ"י ה"ב על נכון רק בחלק. 4) בסנהד' לי'. 5) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ע אי' בט"ס ושרי ובנו"ג ו ז ר ע. 6) ועיי' אונקי' דברי' כ"ה, ל"ח; ותרגי' ישעי' כ"ה, י'; ותרגי' הזרעים, תהלי' קכ"ו, ה', נוגרא דבר זרעא. 7) בנו"ג בט"ס בזורה. 8) הך ציון אי' רק בכ"י ו"ו ל"ד ודפ"ר אבל בשרפ"ע חסר,

מעשרו׳ פ״א הל״ב דמ״ח ע״ד ועיי׳ ר״ש לשביעי׳ שם אבל שם חסר חיית ה) ובמכילתא בפסקא החודש הזה לכם (מכילי׳ בא, פ״ב) יכול אפי׳ ביחל אביב ובא ת״ל (שמות י״ג, י׳) ושמרת את החקה הזאת למועדה [למועדה] אתה מוסיף ואין אתה גורע[1]) ובנדה פ׳ יוצא דופן (מ״ז.) משל משלו חכמים באשה: פגה, בוחל, וצמל; פגה תינוקת, בוחל אלו ימי הנעורים בזו ובזו [אמרו] אביה זכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה, צמל כל שבגרה אין לאביה רשות בה, בגמ׳ (שם) פגה עודה תינוקת כדכתיב (שה״ש ב׳, י״ג) התאנה חנטה פגיה, בוחל אלו ימי הנעורים כדתנן (מעשרו׳ שם) התאנים משיבחילו ואמר רבב״ח א״ר יוחנן משילבינו ראשיהן ואי בעית אימא מהכא ותקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה בי, צמל כמ״ד (עיי׳ רות א׳, כ״א) יצאת מלאה ובאת ריקנית[2]) ואלו ג׳ סימני בדדין. * [אחיה וכנ״ה בהפעיל ירו׳ שבת פ״ז ד״י. כל דבר שהיה [צ״ל שהוא וכ״ה בסמוך] מבחיל את הפירות חייב משום זורע . . וכל דבר שהוא להבחיל את הפירי וכ׳ כ״ה על נכון בדפ׳ זיטאמ׳ אבל בדפ׳ קרטש׳ בט״ס מכחיל . . להכחיל. וגוזר אני מל״ע בַּקֶל שטעמה הניץ נץ אבל דעת רש״י בנדה ובזכרי׳ שהוא לשון גודל ועיין תוי״ט לנדה ולפ״ז י״ל של״ע בגל וטעמה גדל וחזק ובין לפי׳ ראשון ובין לפי׳ שני פסוק מזכרי׳ רק אסמכתא בעלמא היא שהרי בחל של מקרא פי׳ געל ותעב וכן בל״ס בְּחִילָא תעבת נפש, ובזה הענין מפורש בספר אלאסול של ן׳ גנאח צד פ״ח וכנ״ל שחיית ה בירושלמי אשר על ידו מפורש ל״מ בחל בל״י הורה ג״כ תעבת נפש והוא ὄχλος כלומ׳ תאני׳ שלא נתבשלו כל צרכן עד כי קץ בהם אדם ונפש היפה אינה אוכלת אותם] —

* בחנוני שם חג של בבליים עיי׳ ע״ז י״א: ועיי׳ מ״ש בזה במ״ע ישורון להרב ד״ר קאבאק ח״ה, ס׳ וס״א ועיי״ע אקניתא, ושם תמצא גם שינוי הנוסחאות.

בַּחֲנָמַל (mit Hagelsteinen; im Midr. agadisch gedeutet) בילמדנו ויהי ברד (תנחומ׳ וארא צד ק׳: עיי׳ ילק׳ תהלי׳ ע״ח רמז תת״כ) יהרג בברד גפנם ושקמתם בחנמל (תהלי׳ ע״ח׳ מ״ז) בָּא, חָן, מָל. * [אחי״ה לדעת ע׳ זקני׳ ראב״ע ורד״ק ור׳ יונה טעמו אבן ברד, ואות ב׳ שמושי׳ ועיק׳ מקומו בע׳ חי״ת] —

בְּחַר 1 (מל״מ auswählen; prüfen) בְּחִירְתָּא [= בְּחִירָה] die Auswahl, so heisst die in Edioth befindliche Halachasammlung) בר״ג דתפלת השחר (ברכי׳ כ״ז.) הלכה כר׳ יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה, ובס״ג דהלוקח (עובר, כ״ה בכ״י ו״ו ובדפ״ע אי׳ עבד, ותחת עובר שהוא קודם הך סוגיא צ״ל :) בהמה (בכורות כ״ו. עיי׳ קידוש׳ נ״ד:) פי׳ בחירתא מסכת דעדיות שהלכותיה מובחרות מקובצות מכל המשנה ונשנית ביום שהושיבו את ר״א בן עזריה בראש שסילקו שומר פתח בית המדרש ונכנסו כל תלמידי חכמים וכל אחד העיד מה שנשמע מרבו. * [אחי״ה ועיי׳ עוד ע׳ בו ביום ואולי נקרא עדיות בחירתא, וכ״ה בל״ס, שבמסכת זו נקבצות הלכות מפורסמות ומן המובחרות ונגזר׳ המלה מלש׳ עידית (עיי״ע עדית) ובאמת בדפ״ר נכתב לרוב פעמים מסכ׳ עידיות ועיי׳ על מסכ׳ זו דברי הגאון שי״ר בכ״ח ח״ו, קע״ט ואילך וד״מ של מהרז״ף צד ס״ט, פ״ט והחכ׳ הרב דיננער במ״ע של מהרז״ף וגרעטץ ח״כ, קנ״ח ואילך. — ועל בית הבחירה עיי״ע] —

* בְּחַר 2 (בל״ע صفر = بحر ent-davonlaufen, eilen) ויצפר מהר הגלעד (שופטי׳ ז׳, ג׳) תרג׳ ויתבחר מטורא דגלעד. המפרשים נלאו לפתוח דלת ומוצא שתי מלין צפר ותרג׳ בחר, פי׳ רש״י ורד״ק תרג׳ של בֹקר צפרא כלומ׳ ישכים בבקר בלתי נכון במח״כ מלבד שלא תתכן העתקת יצפר בתרגום וגם ההשערה ויתבחר חילוף תחת ויתברח טעות הוא שלא מצינו בתרג׳ הך שורש בענין ניסה וגם דעת של מהרי״ל בעמת״ר ויצפר תחת ויצרף אין נ״ל, אבל ראה זה עלה על לבי שגם צרף גם בחר בל״ע הורה ניסה ובריחה, והבן.

בָּחַרְתָּ (1 בחר du hast vorgezogen. von) מעוני (איוב ל״ו כ״א) בילמדנו אם כסף תלוה את עמי (תנחו׳ משפטי׳ ד׳ קל״ד: ועיי׳ שמ״ר פל״א וילק׳ איוב רמז תתק״ח בשם פסיקת״ר בשנויים) התחיל איוב צווח מי יתן ידעתי ואמצאהו אבוא עד תכונתו (איוב כ״ג, ג׳) כנגד מדת הדין א״ל אליהו מה אתה מונה לא אתה שבחרת בנגעים יותר מעניות שנא׳ (שם ל״ו, כ״א) השמר אל תפן אל און כי על זה בחרת מעוני. * [אחי״ה זה שייך לע׳ בחר א׳ וכ״ה המשך של ע׳ ההוא בכ״י ל״ד — וכנ״ה בפיעל ירו׳ שבת פ״ז ד״י. כד מבחר בקליפייתה, ושם כד (מכחד) [צ״ל מבחר] בגרוא, פסיקת״ר פל״ג הייתי

---

[1]) הך ציון אי׳ רק בכ״י ו״ו א׳, ב׳ ובדפ״ע חסר וכן חסר בילק׳ בא רמז קפ״ט והגי׳ ביחל אביב וכ׳ אי׳ במכילי׳ דפי׳ ליוורנא וגי׳ ישרה היא עד מאוד אבל בדפ׳ וויען גם בהוצאת אי״ש גם בהוצאת וויס (צד ג׳: וצד ד׳ שם ושם) אי׳ בט״ס כי חל. [2]) בנדה חסרו ב׳ מלין אלה.

שואלו, בהָפעל: ביכורי' א, ג' מן המובחר, ב"ק ע"ח: מצוה מן המובחר, ירו' פסחי' פ"ו דל"ג: מובחר מן המובחר, והשם בחירה עיי"ע בית הבחירה]—

1 בְּחַשׁ (מל"פ بخشيدن بخسيدن zertheilen, ver-, um- aufmischen) בפ' כיצד מברכין חוץ מן היין (ברכות ל"ח.) [ובפ' מי שהחשיך בגמ' דמהלקטין] (שבת קנ"ו.) * [אחי"ה בדפ"ע חסר כאן הך ציון ואי' בע' בחש ב' וסירוס המאמר יש כאן ועיין למטה] — בוחשין את השתית [1] פי' מ ע ר ב י ן את השתית במים ושותין אותו, פ"א נותן השתית שהוא קלי בכלי ונותן בו חומץ ומערב בו שתי וערב [2], ובפ' השולח גט בגמ' אין פודין (גיטי' מ"ה.) בחשן קידרא בכשפין פי' כשהיתה הקדירה רותחת היו מכניסות ידיהן לתוכה וגוששות כל מה שבתוכה ונראה שמחמת צדקותן הוא ולא הוא אלא מחמת כשפים, ובר"ג דמי שאחזו (שם ס"ט.) ניבחשיה בגואזא דמרמהון [3], ובס"ג דאחד דיני ממונות (סנהד' ל"ט.) אותיבתיה קמיה בביחושיה. * [אחי"ה פי' הושיבה לפניו חתיכת בשר בעוד שהיתה מנערת בה, ובנו"ג אותבה תותי בחשא ונ"ל שהוא ל"ס בָּחוּשָׁא (Rührholz) עץ שמנערין וגוששין בו כלומר הושיבה חתיכת בשר תחת עץ שמנערין בו ומגיסין בו, וכטעם הראשון אבל רש"י פי' בענין אחר עיי' בחש ד' במוסף ערוך, וילק' בראשי' רמז כ"ד גרס אותביה תותי ר ג ל ה (בדפ' חדשי' רגליה) בחשא כלו' הושיבה לפניו תחת רגלו ארצה וניער בחתיכת בשר] — ובגמ' דנותנין ביצה בפ' דר"א אומר תולין (שבת ק"מ.) ובחשו ליה בשופתא דתומא. * [אחי"ה כ"ה בשבת ובדפ"ע חדשים אבל בדפ"ר ובכ"י ערוך אי' ב ב ר א דתומא וכן הביא רבינו שתי נוסחאות בע' שפת ד' ושתיהם נכונין שופתא ל"ע شفا פי' החיצון כמו בלא"ר ברא כלומ' ניערו לו בצד קיצונה של שום ורש"י פי' ב א מ צ ע י ולא ירדתי לסוף דעתו] (א"ב תרג' בפסוק (אסתר א' י"ד) ממרסנא ממוכן הוו מרסן ובחשן ית דמא פי' מערבין). * [אחי"ה וגוזר אני המלה מל"פ שטעמה מערב ומנער] —

2 בְּחַשׁ (א) בל"ס פי' מַשֵּׁשׁ herumtasten, ב) בל"ע بحث بهش, بحث, بحص darnachforschen suchen) (בפ' מי שהחשיך בגמ' דמהלקטין) [4] [בפ' שואל בגמ' אין מעצמין (שבת קנ"ב.) אדלא אבדן בחישנא [5]. פי' הזקן שאינו מביט מה שבפניו מתירא שמא יכה ראשו באבן או בכיוצא בה ו מ מ ש ש בידיו ונראה כאלו ממשש בדבר שאבד וזהו כמין משל הזקן ממשש מה שלא אבד [6], וי"א מה שלא אבדתי אני מבקש שממשש במשענתו אילך ואילך בשביל שלא יכשל באדם שמבקש אבידתו, ובפ' הגוזל עצים בגמ' דגזל מטבע (ב"ק צ"ז:) דלא בחשי ואי משכחי קפדי [7], ובפ' שנים אוחזין בגמ' דזה ישבע (ב"מ ה':) דבחישנא באגם, ובהגד' דשוכ' את הפועלי' (שם פ"ו.) בחש בתריה. (א"ב תי"ר בפסוק (תי"ר א' לבראשי' ל"ט, י"א) ויבא הביתה לעשות מלאכתו: ועל לביתא למבחיש בפינקסי חושבניה פי' ענין חיפוש.) * [אחי"ה וכ"ה בב"ר פפ"ז לחשוב חשבונות ואולי מיבחוש של תי"ר ט"ס תחת מיחשוב! וכנ"ה שבת ל': סליק ובחיש באילני ובכ"י מ' ובדפ' ישני' עד לובלין לי' מלת סליק וגוזר אני המלה מל"ס או ערבי וטעמה ממשש וחפש וכן פירש"י במקומות הנ"ל עיי"ש] —

בַּחֵשׁ (= בחשו Justi 213[b] מלי' צינד bâzu בל"פ باهو بازو Achsel = eig. Oberarm) בע"ז בס"ג דר"י (כיון על דף ס':) כגון דהאי זב נקיט בקנה מתותי בחשי [8] פי' הוא קומטו הוא אצילי ידיו. (א"ב מימרא זו לי' בגמ' ובע' קמט גרס קנה בקומטו של זב עיי"ש.) * [אחי"ה בע' קמט גרס רבינו בע"ז ס': כמו בנדה מ"ג. קנה בקומטו של זב והסיט וכ' נשמע מזה שלפני רבינו היו מונחות בע"ז שתי נוסחאות ולפנינו לי' לא אחת מהן וגם לפני בעלי תוספ' לי' שהרי בע"ז שם ד"ה כל הקשו מנדה מ"ג. ובאמת בכ"י שלי לי' בע' קמט ציון של ע"ז אלא רק של נדה ונודה לרבינו ששמר לנו נוסחאות שונות ובאמת בחשו ל"פ וטעמה זרוע העליון ואצילי ידים, וכמו שהשוה רבינו קמט עם אצילי ידים כן פירש"י בנדה מ"ב: ד"ה קומטו. ורמ"ל הביא (בלי סימן היכר שהוספה שלו היא) ירו' ע"ז פ"ד הל"ח שאי' שם מ ת ו ת י' י ד י ה ושמחתי אלי גיל בטרם עיינתי בירו' כי

---

[1]) כ"ה בכל כ"י ובע' שתית וכ"ה בע' מרס ובשבת בדפוסי' אבל בכ"י שבת ובדפ' בברכות שתות ובכ"י פ' ברכות שתיתא וכ"ה בהרי"ץ גיאת הלכ' פסחי' צד צ"ה. [2]) כ"ה משמעות בשבת שם אבל בברכו' לי' וזאת ראיה אמיתית שרבינו ציין כאן בלי ספק שבת הנ"ל שאליו סובב פירושו ודפוסי' טעו בציונים, והיטב מצויין בע' זיתום ושם אי' שתות. [3]) וכ"ה בע' מרמהון ובע' גז האחרון אבל בגיטי' אי' בגוזא דמרמהין ורש"י בגיטי' שם ושם פי' כרבינו. [4]) ט"ס ושייך לעיל בע' הקודם וכאן צ"ל כמו שאי' בע' טר ג'. [5]) בנו"ג אבידנא. [6]) ולזה מסכים גי' אה"ת א מ א י ד ל א אבידנא, ומלת אדלא כמו על דלא וכ"ה הגי' בכ"י א"פ עיי' ד"ס שבת צד קפ"ד: אות י'. [7]) כ"ה בב"ק ובדפ"ע אבל בכ"י ו"ו אי' תחת משכחי: ואי ד מ ב ח ש י ונ"ל יותר טוב וכן בב"מ אי' משכחנא וצ"ל דבחשנא וכ"ה ב ר ש " י שם. [8]) כ"ה בדפ"ר וצ"ל בחשו ובשדפ"ע בחשיה.

תהיה לשון הירו' סעד לפירוש המלה הנ"ל אבל אחרי רואי בירו' נהפכה השמחה לתוגה כי שם השקלא וטריא מענין אחר עיי"ש] —

☞ בְּחַשׁ (לפי' ר"ב רמץ ולפע"ד מערך הקודם לזה) מסכ' סנהדרי' ס"פ אחד דיני ממונו' (ל"ט.) אייתו לי אומצא דבשרא אייתו (ליה) [צ"ל לה] אותבי תותי בחשא פירש"י תחת הרמץ.) * [אחי"ה כבר מלתי אמורה בענין זה בע' בחש א' ופירש"י קשה להולמו] —

בַּחְשָׁא (או מפעל בחש א' umrühren, mischen או מהשם הסורי בחושא Rührholz) מסכת פסחי' פ' ערבי פסחי' (קי"א:) ומיחזי בכדא דכמכא והדר ביה בחשא פירש"י כף הקדרה ואולי אות בי"ת אינה שרשית.) * [אחי"ה אף כי כ"ה גי' הספרי' בדפוס פסחי' בכ"ז גי' מוטעת היא כנראה מרש"י ורשב"ם שגרסו בהיפך הסדר וז"ל רש"י "בחשא. כף הקדרה, והדר בכדא דכמכא. מתגלגל בתוך כד של כותח" נראה מזה שגי' רש"י כגי' כ"י ב' מינכען (ד"ס פסחי' קע"א.) "ודמי לבחשא והדר ביה לכדא דכמכא" כלומר דמות של קטב מרירי ככף הקדרה ובו מגלגל כד של כותח ומעכב בני אדם לאכול פתיהם בצהרים וכן סיפר לנו פילאסטראטוס (הירוד. א', ד' עיין ספרי על מלאכים ושדים צד ס"ב הערה י"ב) ששדים של צהרים דרכם להזיק בני אדם ומונעים מלאכול סעודתם. ותהיה המלה ל"ס עץ ארוך שבו מגיסין הקדרה עיי"ע בחש א', ולגי' הרשב"ם: "בחשא בקדרא. והדר בכדא דכמכא" פָעל הוא כלו' מערב ומנער הקדרה ומגלגל כד הכותח וכן גרס ע"י הראשון בכדא . . ובחשא אבל לפנינו אי' בט"ס בי כדא . . ביה בחשא ובילק' האזינו בי בחשא. וטעם הדרש נ"ל שדייק קֶטב בהוראת قطب שפתרונה בל"ע מערב ומנער] —

1 בָּט = בָּטָא, בָּטָה (נרדף עם בדה (Gelübde das Aus- ביטוי ;unüberlegt aussprechen sprechen einer Sache die nicht nützt und nicht schadet) בכריתות בפ' ארבעה מחוסרי כפרה (כרית' י':) אלו מביאין קרבן עולה ויורד על שמיעת קול ועל ביטוי שפתים ועל טומאת מקדש וקדשיו והיולדת והמצורע, ובהוריות בפ' הורה כהן משיח (ח':) אין חייבין על שמיעת קול ועל ביטוי שפתים ועל טומאת מקדש וקדשיו, ובפ' המפקיד בגמ' השוכר פרה (ב"מ ל"ו.) כפירת ממון אשם, ביטוי שפתים חטאת, ובר"ג דכלל גדול אמרו בשבת (ס"ט.) הכל מודין בשבועת ביטוי שאין חייבין עליה עד שישגג בלאו שבה, פי' שבועת ביטוי [1]) הוא שכתוב (ויקרא ה', ד') לבטא בשפתים להרע ולהטיב, כלומ' מבטא בדבר שלא לצורך שאוכל ושלא אוכל ואינו דבר של ממון.

2 בָּט = נְבַט hinschauen) ; השם הַבָּטָה das Hinschauen ; חֲבָטָה das Hin- Drauffallen) בס"ג דב"מ (קי"ח.) כאן בהגבהה כאן בהבטה, פי' מציאתו לבעל הבית כגון שהגביהה לו הפועל דבעידנא דמגבה לה קנאה מיד אבל אם שכרו להיות יושב ומשמר ומביט במציאה כדי שלא יבא אחר ויטול אותה כיון שלא הגביהה לו לא קנאה ואם א"ל טול מה שעשית בשכרך שומעין לו, פ"א יש מי שגורס חבטה מלש' חיבוט והוא נפילה על דבר המופקר שהוא חשוב כמציאה שכל המחזיק בה זכה ותנא דסבר חבטה בהפקר לא קנה סבר לה כי הא דתנן (ב"מ י'. עיי' תוספ' ב"מ ב'. ד"ה בראייה) ראה את המציאה ונפל לו עליה ובא אחר והחזיק בה זה שהחזיק בה זכה בה ותנא דסבר קנה פליגי עליה ואמר זה שהפיל עצמו על המציאה קנאה ולא קשיא דכל כי האי גוונא אמרי רבנן תנא הוא ופליג. * [אחי"ה וכנ"ה ב"ר פמ"ד אין הבטה אלא מלמעלה למטה, איכ"ר פ' זכר הבטה מקרוב וראייה מרחוק] —

בַּט (לפירש"י ור"ב מין דג מל"י βάτος ,Dornroche ולפע"ד מל"פ [illegible] schmutzig, unrein) רבה בר רב הונא איקלע לאקרא דאגמא קריבו [2]) ליה צחנתא באורתא שמעיה לההוא גברא דהוה קא קארי בטי [3]) אמר מאי דקאמר בטי [ש"מ דבר טמא אית ביה] ולא תיכול וכ' בפ' אין מעמידין בסמוך והקורט של חילתית (ע"ז ל"ט.). (א"ב פי' בל"י מין דג טמא.) * [אחי"ה וכ"ה דעת רש"י ובעל כ"כ ורמ"ל והח' הרב לעווינזאהן (זאאלאגיע רס"ח) ואין דעתי נוחה הימנו שקשה לי טובא חדא שמלת צחנתא אף כי אמרינן שהורה דג מיוחד נודע בשם Σκίαινα, Sciaena בל"י ורומי' ובל"א Umbrine אין דומה דג זה לדג בטי שזה האחרון סביב סביב קוצים וחרולים לו כי ע"כ נקרא בל"י בַּאטוס כלומ' סנה, ודג צחנתא רק קוץ אחד יש לו בלחיו. ועוד ק"ל מאין ידעו במקום בבלי באקרא דאגמא (עיי"ע) שם יוני זה? ועוד צחנא אין זה כי אם ל"ע صحناء מין מאכל מדגים

[1]) עיי' שבועו' כ"ה: ואילי וכ"ז: ואילי וירו' שבועו' פ"ג דל"ד ע"ב וע"ג וירו' סנהדרי פ"ג דכ"א: אבל ירו' ריש נזיר דנ"א. תחת שביטוי שבועה צ"ל כבדפ' אמש' שכינוי שבועה. [2]) בנו"ג בט"ס ריבו. [3]) בנו"ג באטי.

כבושים וכן מפורש על נכון בע׳ צחן ב׳, בעבור זה אענה אף אני חלקי כי מלת בַּטֵּי ל״פ שרשמנו וטעמה טמא ומכוער ורבה בר ר״ה בשמעו קול קורא בטי דמה בנפשו שדגים כבושים שהקריבו לפניו בערב טמאים הם והזהיר בעצמו מלאכלם ומה מאוד נאה לש׳ ש״מ ד ב ר ט מ א א ית ביה] —

בָּט (המלה היוני׳ ἡ προβολή Vorwand או ἡ προβουλή Vorberathung נחלקה לשלש תיבות פרוס בולי בוטי אולי לכונת מלה פרסי׳ پرهیز بالای بد Schutz, Vorsichtsmassregel der Reichen gegen Arme) בפ׳ השולח גט בגמ׳ הלל התקין פרוזבול (גיטי׳ ל״ו: ואילך) מאי פרוזבול א״ר חסדא פרוס בולי ובוטי; בולי אלו עשירים דכתי׳ (ויק׳ כ״ו, י״ט) ושברתי את גאון עזכם, ותנא רב יוסף אלו בולאות שביהודה, בוטי אלו עניים דכתיב (דברים ט״ו, ח׳) והעבט תעביטנו, א״ל רבא ללועזא מאי פרוסבולא א״ל פורסא דמלתא. (א״ב נראה שמלת פרוסבולי ובוטי מלה אחת היא פרוסבוליבטי (πρὸς βουλευτῆ) פי׳ בל״י לפני יועצים ובי״ד עיי״ע פרוזבול וע׳ בליוט והבאים אחר רב חסדא חשבו שהן שתי מלות, ואל תתמה שהאמוראים לא ידעו פירוש מלות נכריות שהרי רבא שאל ללועזא). *[אחי״ה ואשר ל״נ אגיד לך בקצר׳ שמלת יוני׳ היטב ידעו רבני ד י ר ו ש ל י ם ששם היתה ל״י שגורה בפיהם עיי׳ סוט׳ מ״ט: ב״ק פ״ג. מאמר רבי בא״י . . אי להק אי ל״י, ומאשר ידעו מוצא וגזרת המלה לכן לא בא בירושלמי (לשביעי׳ פ״י הל״ד דל״ט ע״ג, ירו׳ גיטי׳ פ״ד, הל״ג דמ״ה: ירו׳ ב״ב פ״י הלט״ז די״ז ע״ד) קושית הבבלי מאי פרוזבול? אבל בבבל שדברו אי לש״ה אי ל״פ (שם) בל ידעו חכמים גזרת ל״י פרוזבולי (כ״ה בנכון כתיבתה במגיל׳ ט״ו.) ולכן אמרו שמורכבת המלה משלש תיבות הנ״ל ויגעו ומצאו סמך מן הקרא אף כי מגמת פניהם על ג׳ תיבות פרסיות ר״ל פרוס או פורסא דמלתא פי׳ ת ק נ ת ה ד ב ר (עיי״ע פרוזבול ועיי׳ רש״י לגיטי׳ והרמב״ם, רע״ב ותוי״ט לשביעי׳) והוא ל״פ پرهیز פי׳ אזהרת ושמירת הדבר, בולי בל״פ بالا גאונים וגבוהים (עיי״ע אסטרטיגי׳) ובוטי בל״פ קטנים ונמוכים ודלים, והמלה יוני׳ טעמה באמת טענה וטענת עצה והפי׳ הזה נתאמת ע״י עצמות של תקנת הלל עיי׳ שביעי׳ פ״י מ״ג ואילך ומה מאוד שמחתי בראותי ראיה לפירושי ברש״י מגיל׳ ט״ו. שפי׳ מאמר רב חסדא זה בא בפרוזבולי וזה בא בפרוזבוטי בזה״ל מרדכי בא אליו בט ע נ ת עושר וכ׳ ואגב גררא זכר אזכר כי זה המאמר סותר דעת ר״ב שהרי כאן רב חסדא בעל המימרא ובכ״ז הרכיב התיבות הוא בעצמו ולא אחר זולתו ועיי׳ עוד פ״א רימ״ז בט״ר ח״ב צד ע׳] —

בֶּט (= בַּיְטֵי מל״י βέτης, βαίτης unterirdischer Ort, Gruft) בב״ר פנ״א (פ״נ) ויבאו שני המלאכים סדומה ובפס״ט (ס״ח) ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה: תני משום ר׳ נחמיה כל דבר שצריך ל׳ בתחילתו נותן לו ה׳ בסופה; סדומה, שעירה [מצרימה], חרנה . . והא כתיב (תהלי׳ ט׳, י״ח) ישובו רשעים ל ש א ו ל ה ר׳ אבא בר זבדא אמ׳ לבטי התחתונה של שאול, י״מ בֵּיטֵי [1]) כמו אבטי שפירשנו במקומו (א״ב פי׳ בל״י מקום עמוק). *[אחי״ה ר״ב כיון על ל״י βάθος וכ״ה ברמ״ל אבל יותר נ״ל מלה יונית הרשומה ובפרט לפי ג׳ דפ״ר וב״ר הנ״ל ועל ג׳ הירו׳ וילק׳ עיי״ע דייט. ומה שסיים רבינו פירשנו במקומו ר״ל ע׳ אבט ועל ע׳ זה כיון בעל מ״כ בפירושו לפ״נ לביטי ״פי׳ הע׳ אמבטי או אשטיב״א בלע״ז [בלאי״ט Stube, stufa] והוא חדר ודייק לשאולה כאילו כתי׳ להשאול בה״א הידיעה השאול המיוחדת והברורה״ ע״כ אבל במח״כ סיום דברו דוחק וכן נדחק בעל יפה מראה מדלא כתיב ללשאול שהוא לשאול של שאול ותמיה לי שלא דייקו בפשוט טעם הדרש מדכתיב ל׳ בתחילתו ו ג ם ה׳ בסופה שזו לא צריך לומר זו היא אלא וודאי לדרשה אתא] —

* בִּטְבֵּט = בִּצְבֵּץ = בִּעְבַּע (עיי״ע בץ א׳; בע ד׳; בעבע ב׳; מץ hervorbrechen, anschwellen) תנחומ׳ משפטי׳ סי׳ ט׳ צד קל״ג: למה רבית דומה למי שנשכו נחש לא הרגיש לומר מי נשכו ולא ידע עד שנתבטבט עליו כך הרבית אינו מרגיש עד שהיא מתבטבטת עליו. ובשמ״ר פל״א אי׳ כך הרבית אין אדם מרגיש עד שתתבטבט עליו ופי׳ מ״כ כמו מבצבץ ויפה פי׳ עיי׳ ערכים שרמזנו עליהם בתחילת הערך.

* בִּטְבּוּט = בִּצְבּוּץ (Flachs, Hanf) ירו׳ ע״ז קלספ״ה דמ״ה: העקל של נצרים ושל בטבוט פי׳ פשתן עיי״ע בץ ד׳ ומשכ״ש.

☞ בִּטְדִי (der vierte Finger) ארבעה בטדי בתורא בע״ה גרס בטרי עיי״ש.)

בַּטַּח (= אַבְטַּח בל״ע ابطغ = بطحا eig. Wanne wanneartiger Anbau, Vorsprung am Ge-

[1]) כ״ה בדפ״ר וכ״ה בב״ר פ״נ ופפ״ו בריש פרשי׳ אבל בפס״ח אי׳ לאמבטי, ובירו׳ יבמו׳ פ״א ד״ג. אי׳ לדייטי התחתונה של שאול וכ״ה בילק׳ ריש ויצא רמז קי״ז וילק׳ תהלי׳ רמז תרמ״ה ובילק׳ ויצא נ״ב פי׳ אמבטי ובא להמפרש פי׳ זה מע׳ אבטי עיי״ש.

(bäude, הבטח אינו מביא את הטומאה בנסר פי"ב באהילות (מ"ג), איתדאמריאבטח ובתוספתא (פי"ג) אבטי כמין טיחת טיט בבנין שהוא סמך לחלון וזיז נתון עליו ס"א הבטה [1]) חלון של מאור מבפנים רחב ומחוץ צר "פי' אבטי בנין כמו אבטי של מרחץ שהוא אוונא דמיא בארמית". * [אחי"ה אלה דברי רה"ג צד כ"ד לסד"ט רק אחר ובתוספתא צריך להשלים מלת אבטי כגי' רבינו, ור"ש גורס ברבינו אמבטי אולם ס"א ופירושו איננו מזכיר אולי לא היה מונח עוד לפניו וכן לי' ברה"ג אבל לפני בעל תוי"ט כבר מונח עיי' פי' לאהלות שם ד"ה הבטח] ובלע"ז בייאן [2]) שנכנסים שם המים. * [אחי"ה וגוזר אני המלה מל"ע שרשמתי וטעמה אבטי של מרחץ וגם אבטי יש לפרש כן ואבטח הוא בנין יוצא מן הכותל לפני החלון (וכ"ה ברמב"ם פה"מ אבל פי' המלה דחוק הוא עיי"ש) ועשוי לדמות כלי מרחץ הנ"ל] —

* בָּטַח (sicher sein, vertrauen (מל"מ בָּטוּח אני ברכו' ס'. ירו' נזי' ספ"ד דנ"ג ע"ג, מוּבְטָח ברכו' ד': נ"ז. עירוב' מ"ג: פסחי' מ"ט. מגיל' כ"ח: ב"מ פ"ג: נזיר כ"ט: גיטי' נ"ח. כתובי' קי"א. ויק"ר ספט"ז, והשֵׁם הַבְטָחָה ברכו' ל"ד. ועיי' י"ז., בִטָּחוֹן שבת קל"ט. מנחו' כ"ט: ירו' ברכות פ"ט הל"ב די"ג: ויק"ר פל"א מל"מ ישעי' ל"ו, ד', קהל' ט', ד'.

* בָּטִיח (E. N.) עיי"ע בן בטיח.

בִּטָט = בּוֹטְטָא בל"פ آبيد, آبيز בל"ס בֵטא Feuerfunke) ועיי' עוד מלה ערבי' بص leuchten, بصيص das Leuchtende) בפ' הרואה בגמ' מקום שנעקרה ממנו ע"ז (ברכו' נ"ח. אית דאמרי מילתא אמר רב ששת ונפקו בוטטֵי [3]) דנורא וכבינהו לעיניה. * [אחי"ה לפנינו אי' בדפ' בזה"ל א"ל ההוא צדוקי למאן דלא חזית ליה קא מברכת ומאי הוי עליה דההוא צדוקי א"ד חברוהו כחלינהו לעיניה וא"ר רב ששת נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות. וגי' זו מלאה קמשוני טעות ובל"ס חלו בה ידי סופרים מגיהים ומגליון באו לפנים הספר התיבות "ומאי הוי עליה דההוא צדוקי א"ד חברוהי כחלינהו לעיניה" ובאמת לי' בב"נ (דל"ו.) ובכ"י פ' (עיי' ד"ס ברכו' קס"ג:) וכן לי' בע"י הראשון ובילק' מלכי' א' י"ט רמז רי"ט שאי' שם בזה"ל א"ל ההוא גברא אפיקור' מאן דלא חזי היכי מברך נתן עיניו בו ועשאו גל של עצמות ע"כ וכן לא הובא בע' כחל, חבר, מן, צדוקי. וגי' ב"נ כ"ה א"ל ההוא מינא (ברבי) [וצ"ל בר בי רב] מאן דלא חזית מאי מברכת אמר מלתא ואתי בוטטי דנורא וכייבוה לעיניה וא"ד הב ביה עיניה ועשאו גל ש"ע וכ"ה בכ"י פ' (ד"ס שם) ולפי גי' זו גי' רבינו וגי' הילק' מורכבות, אבל אמת תורה דרכה שמאמר הב ביה עיניה וכ' אינו מן המובחר שידוע שרב ששת היה מאור עינים והיאך שייך לומר בו נתן עיניו וזה אסור משום לועג לרש וכ' ומהרש"א בע"י כתב דנס נעשה לר"ש ונפקחו עיניו, ואין לנו חלק בנסתרות. אבל לגי' רבינו לק"מ שלא ציין הך מאמר כלל. ומעתה בא וחזי מה שחדשתי בגי' כ"י מ' שגרס בזה"ל: ההוא מינא. א"ד הבדיל כולהו וא"ד רב ששת הב ביה מילתא ונפק בוטיתא דנורא ונכבינהו לעיניה וא"ד ר"ש הב ביה עיניה ועשאו כו' ע"כ לפי הצעת סוגי' בד"ס ועל זה כתב הג' מהר"נ ראבינאוויטץ באות ת' הבדיל כולהו לי' ליה פיתרא ע"כ אבל לפ"ד אי' ליה פיתרא שאיזה כותב חכם מחוכם הגיה כן מדעתו הצלולה שכל א"ד יש להסיר ולהבדיל מתוך הספר ר"ל שלא נגרוס א"ד חברוהי כחלינהו ולא נגרוס א"ד ר"ש נתן עיניו וכ' וזה מה שכתב בצחות לשונו: הבדיל כולהו וא"ד רב ששת הב ביה מלתא ונפק וכ' כלומר כל א"ד יש להבדיל ולא גרסינן אלא רב ששת הב ביה מילתא וכ' וזה ממש גי' רבינו אך ביתר שאת תחת הב ביה מלתא גרס מילתא אמר, וא"כ גיר' רבינו מזוקקת שבעתים] ובהגדה דהשוכר את הפועלין (ב"מ פ"ה:) אתו תרי בוטטי דנורא מחיוה לההוא גברא בעיניה וסמיוה פי' שני ניצוצות של אש. * [אחי"ה וכ"ה ברש"י ב"מ בוטיטי: ניצוצות אישטנכילוי"ש בל"צ étincelles, Funken ועיי' ב"מ מ"ז. ד"ה מפיק. אבל בברכו' גרס רש"י כגי' הדפוס יען כי בעת שפירש את מסכ' ברכו' עוד לא ראה את ספר הערוך]. (א"ב תרג' בהיר הוא בשחקים (איוב ל"ז, כ"א) בטיט הוא בשחקיא). * [אחי"ה ותהיה בטיט ממש מלה ערבי' بصيص כלו' מאיר ובהיר אבל כבר הוכחתי פירוש יותר טוב בע' בהר עיי"ש] —

בָּטְט (Grube, Höhle מל"י βέτης עיי"ע בט ה', או מל"י βάθυνσις = βόθυνος ואות נו"ן מובלעת = בָּטִיסָא) פרשת אלה תולדות נח (ב"ר

---

1) כצ"ל וכ"ה בפי' סד"ט לרה"ג רק באל"ף בסוף הבטא, אבל בדפ"ע אי' ס"א הבטח וא"כ אין הבדל בין זה ובין גי' הראשונה. 2) צ"ל ביינא = Badewanne, ital. bagno כ"ה על נכון בכ"י ה"ב ובשכ"י ודפ"ע אי' סולי"ו עיי"ע אמבטי. 3) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע אי' בוטימי.

פל"א) א"ר הונא עריקין הוינא מן קמיה גוניתיה [1] בהדא בטיטא [2] דטבריה והוו בידיהון נרות בשעה שכהין היינו יודעים שהוא יום, ובשעה שמבהיקין היינו ידעין שהוא לילה, פי' בטיטה מערה. * [אחי"ה ובירו' רפ"א פסחי' דכ"ז. אי' כד הוינן ערקין באילין בוטיתא דסדרא רבא היו מדליקין עלינו הנרות] (א"ב פי' בל"י מקום עמוק ובטי ובטיטא אחד הוא) —

בְּטֵל (בל"מ וכמו כן בלש' שומרוני וסורי müssig sein, feiern von d. Arbeit; והתואר בַּטְלָן בל"ע بطال בל"ס בַּטלנא (Müssiggänger בפ"ק דמגילה במשנה (ה'.) אי זו היא עיר גדולה כל שיש בה עשרה בטלנין, ובס"ג דמרובה (ב"ק פ"ב.) ואתא הוא ותיקן ג' גברי י' פסוקים כנגד י' בטלנים, ובס"ג דפ"ק דסנהדר' (י"ז:) [ועשרה בטלנין של ביה"כ] פי' עשרה בני אדם יושבין בבית הכנס' ובטלין ממלאכתן ועוסקין בצרכי ציבור [3]) ירושלמי [דמגילה] (פ"א הל"ו ד"ע:) י' בטלנין בכנסת ממלאכתן. * [אחי"ה בירו' אי' בטילים ממלאכתם לביה"כ. וכנ"ה סנהד' כ"א: סוסים הבטלנין, ירו' סנהד' פ"ב ד"כ ע"ג בטלנים היו. הקבוץ ברכו' י"ז: פסחי' נ"א: נ"ה. כמה בַּטְלָנֵי איכא בשוקא. והפעל הרבה פעמים בדרז"ל ד"מ בקל: כתוב' ק"ג: אותו היום שמת ר' בָּטלה קדושה, אבות ד', י', אם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך. שם ה', ט"ז בטל דבר בטלה אהבה, ירו' מגיל' פ"א ד"ע ע"ד בטלה מגילת תענית, מגיל' תענית פי"א בעשרין ותלת ביה (ר"ל בשבט) בטילת עבידתא וכ', עירו' ס"ו: למאן ניבטיל ליבטיל לבני פנימית . . ליבטיל לבני חיצונה וכ'. נפעל: ירו' מגיל' פ"א ד"ע ע"ד עתידין לִיבָּטֵל . . אין עתידין לִיבָּטֵל, גיטי' פ"ד מ"ה יִבָּטֵל (כלומר אם יהיה פנוי מלישא אשה) והלא לא נברא העולם אלא לפור"ב. פִּיעל: שבת ס"ג: אפי' הקב"ה גוזר גזירה הוא מְבַטְּלָה, אבות ב', ד' בַּטֵּל רצונך מפני רצונו כדי שיבַטֵּל וכ', ד', ט', כל המבטל את התורה מעושר סופה לבטלה מעוני, ע"ז מ"ב. נ"ב: נכרי מבטל ע"א שלו ושל חבירו וישראל אינו מבטל ע"א של נכרי, עירובי' ס"ה: ביטל רשות, שם ס"ז. ביטולי מבטל, גיטי' ל"ב: בַּטּוּלֵי בטליה שם ל"ו: אבטליניה . . מבטלינן ליה. פּוּעַל: עירו' ס"ט: רשותי מְבוּטֶּלֶת, גיטי' ל"ב. מתנה זו מבוטלת. והתואר בָּטֵל (בל"ס בַּטָּלָא nichtig) גיטי' ל"ב. ואילך בטל הוא, ע"ז ט"ז: קהל"ר פ' כל הדברים: דברים בטלים, אבות ד', י' בטלים הרבה, והשֵׁם בְּטָלָה, בְּטֵילָה, בִּיטּוּל, בִּיטּוּלָא עיי' ברכו' ס"ג: לא יצא הדבר לבטלה, אבות ג', ד' המפנה לבו לבטלה, כתוב' נ"ט: הבטלה מביאה לידי זימה וכ' (עיי"ע שיעמום), ירו' ברכו' פ"ו ד"י. שלא להזכיר שם שמים לבטלה, ירו' כתוב' פ"ז דל"א: דברים של בטלה, ב"ר פצ"א דבר של בטלה, ירו' נזיר פ"ד דנ"ג: לא על הבטלה הן באין וכ', כתוב' ק"ה. אגר בטילא (כלו' שכר שיהיה בטל ממלאכתו) ירו' נדרי' פ"ד דל"ח ע"ג שכר בטילא. שבת ל"ב: בעון ביטול תורה . . ביטול תרומות ומעשרות, תעני' ז': אין הגשמים נעצרין אלא בשביל ביטול תרומות ומעשרו' . . ושם אין הגשמים וכ' אלא בשביל ביטול תורה, מנחו' צ"ט: פעמים שביטולה של תורה זהו יְסוֹדָהּ, שבת ט"ו, א' ביטול בית המדרש, עירוב' ס"ו: ביטול רשות, ירו' פיאה פ"ד די"ח: ביטול עניים, ירו' גיטי' פ"ד דמ"ו. ביטול פריה ורביה, ירו' ע"ז פ"ג דמ"ג: יש לו ביטול, ע"ז נ"ג: בביטולא בעלמא סגי. ושרש בטל ל"מ הוא] —

בְּטָם = בּוּטְמָא (Terebinthe בל"ס בּטמא, בטמתא, בלשון ערבי بطم ואצל ר' סעדי' גאון بطمة בר"ג דפ' אם אינן מכירין אותו (ר"ה כ"ג.) אלמונים בוטמי' [4]) כאלה וכאלון (ישעיה ו', י"ג) תרג' כבוטמא וכבלוט, תחת האלה (בראש' ל"ה, ד', ובדפ"ע בט"ס האלון) תרג' [תחות] בוטמא. * [אחי"ה והוא תי"ר וכנ"ה ירו' כלאי' פ"א דכ"ז. לוזין ובוטמין, וכן תרג' אלה (שמ"א י"ז, ב'; ש"ב, י"ח. ט'; ישעי' א', ל'; הושע ד', י"ג) בוטמא וכ"ה בהעתקת ע' זקנים ובפשיט' (עיי' גיזיניאוס תיזוירוס א', נ'.) וכן דעת ר' יונה (כתאב אלאסול צד מ"ז) אבל הרמב"ם לשביעי' ז', ה' פי' אלה ע"י בלוט بلوط וכ"ה ברע"ב ובלתי נכון הוא ורש"י פי' בוטמי: אולמי בל"ר ulmi פי' Ulmen] —

בֶּטֶן = בּוּטְנָא (לפי דעת רבינו Haselnuss ולפע"ד הוא היחיד מל"מ בטנים Pistacien-nuss) בשביעית פ' כלל גדול (פ"ז, מ"ה) לולבי

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו והוא ל"ע جونة ובל"י γοῦνδαι = צבא ולפנינו אי' יותר טוב גונדא אבל בעי' גנת ע"ש אי' ג"כ גי' גינותא וצ"ל גוניתא כגי' כ"י ו"ו. [2]) בכ"י ובדפ"ר בטיסא וכ"ה בעי' גנת ולפנינו אי' בוטיטה. [3]) וכן פירש"י לב"ק ור"ן למגילי' חולק על זה עיי"ש. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד אבל בדפ"ע בט"ס אלמוגים וכן בכ"י ב' בשתי פעמים תחת אלמונים אלגומים (עיי' ד"ס ר"ה צד כ"ו:) ובנו"ג בהיפך אלמונים בלוטי ותחת זה גרס רבינו בעי' בלט אלונים בלוטי והדין עמו.

האלה והבוטנא [1] פי' כמו בטנים ושקדים (בראשי' מ"ג, י"א) ובלע"ז נוּצֶילַי [1]) והוא אַבֶילַאנַא ובלש' ישמעאל גלוז. * [אחי"ה כ"ה רק בכ"י פאריז ונכונים הדברים וכ"ה בקצת בע' פונדק ב', אבילאנא בלאי"ט avellana. וכן הביא מהר"ם די לונז' במעריך ע' בטן "פי' הערוך אוליאנש" וגלוז הוא ממש ל"ע جلوز nux avellana פי' אגוזים קטנים וגם מכונה בל"ע بندق, فندق והוא פונדק בדרז"ל עיי"ע אבל באמת המלה בוטנא יחיד מן בטנים הוא שם אגוזים הנקראים פיסטאציען וכן פירשו ל"מ תרג' שומרוני רש"י והעתקה פרסית (עיי' ספרנו על זה צד רצ"ז ואילך) וכן פי' הרמב"ם ורע"ב בוטנא בל"ע פסתאק = فستق, אבל תרג' אונק', תי"ר א', רס"ג וכן ע' זקנים ופשיט' השוו בטנים עם מלת בוטמא, ודעת ראשונה עיקרת] —

בֶּטֶן 1 Brustkasten, Cither, die man an den Leib drückt: 2 Bauchgurt ar. بطان (בֶּטֶן) (הבטנים כ"ה בדפ"ע ובנו"ג הבטונין וצ"ל כגי' רה"ג) הבטינון והניקטמון והאירוס בס"פ [כלי עץ] כלי עור פט"ו בכלים (ט"ו מ"ו) "פי' כמין כנור גדול שהוא ניתן [3]) לפני הבטן וכך מזמרין בו שיש כנור שנתפס ביד ואינו נותן לפני הבטן [וזהו נותן לפני הבטן, פירוש אחר] כמין אזור של עור שנותנין בעלי אומנות [ובעלי מלאכה] לפני בטניהן כדי שלא יתלכלכו בגדיהן". * [אחי"ה אלה דברי רה"ג בפי' לסד"ט צד י"א ועיי' פי' הר"ש וכן השלמנו הערך לפי דברי רה"ג. ופי' ראשון אי' ג"כ בפי' הרמב"ם ורע"ב ושם נסמן ג"כ כינוי השם בל"ע אלקיתר"א القيتار, القيثار ועיי' דניאל ג', ה'. ז. י' ולפי' השני המלה ממש ל"ע הרשומה] —

בֶּטֶן = בּוּטְנָא (מל"ע بطن Bauchgeschwulst, Bauchanschwellung) בויק"ר זאת תהיה תורת המצורע בס"פ וזכור את בוראך (ספי"ח) מהיכן נתחייבו ישראל בזיבה וצרעת וכו' עד רב [4]) [יהודה בר סימון] אמר ממתאוננים הה"ד (במדבי' י"א, כ') עד חודש ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא [מהו לזרא] ר' אבוה אמר לזירנא ולבוטנא [5]) פי' נפיחה כדגרסינן איידי דצרעת [6]) מגופיה מתילדת נפיחא ליה צרעתו [7]) ומשויא ליה רך. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו וכן מצאתי ראיתי בכ"י ערוך באוצר כ"י של בריטיש מוזיאום בלאנדאן, אבל בשני כ"י של אוצר כ"י בפאריז וכן בדפ"ע אי' בט"ס כך. וכיוון רבינו בהך כדגרסינן על זבחי' צ"ד סע"א שאי' שם וז"ל "צרעת כיון דמגופיה קא פרחא מחלחלא ליה משויא ליה רך" וכ"ה בילק' צו רמז ת"צ כן האיר עיני הרב המאור הגדול מהר"י ברילל בעל המחבר מבוא המשנה וטוב ונכון הוא ובלי ספק לפני רבינו ג"י אחרת היתה מונחת בזבחי' ותחת מחלחלא ליה היה גורס נפיחה ליה ובכ"י ערוך לונדון ובשני כ"י פאריז אי' מפיחה ליה פי' שאינו דבוק הבגד בהידוק בגופו וכן פי' רבינו חלחל בע' חל י"ב עיי"ש ציון מכלי' פ"י. ומאחר שצרעת מפורש בויק' ע"י בוטנא פי' נפיחה מביא רבינו ראיה מזבחי' שגם שם משמע שצרעת מנפח הבגד, והבן, וכן יש להביא ראיה מתרג' ירו' א' לבמדב' ה' כ"ז עיי"ש] —

בְּטֵן (מל"ס בְּטֵן נתעבר schwanger, trächtig sein) במגילת איכה (שרתי במדינות) [וצ"ל רבתי בגוים] והיא בטנה תרין כלומ' שני בנים בבטנה [ד] בטנא תרין מנהין את ידע א"ל חמית מרבועיתא בארעא תרתין מקום שרבצתה בקרקע עשתה ב' רשומין שם. * [אחי"ה וכן בב"ר פצ"ח דרש טריה (שופטי' ט"ו, ט"ו) בל"י τρία שלש ואמר מהו טריה בר תלתא יומין ר' אבון אמר בטנה תרין פי' עם החמור ההוא תאומים בבטנה וחמור זה היה אחד מהם עיי' פי' יפ"ת שם, לפי' רד"ק והחכ' בוקסט' אות ב' שמושית וגוזר מלש' שדה מטוננת והמתורגמן פותרו מלש' טין תרג' טיט וכתב עליו בעל כ"כ "לא יבין דעת" ובאמת המלה בל"ס ענין הריון והתואר: ב"מ פ"ו: זגתא אוכמתא כי בטניתא וכ"ה בל"ס בַּטְנְתָא כלו' הרה ללדת ועיי"ע זגתא, והשם איכ"ר פ' רבתי: ירחי דביטנתא וכן בל"ס בטנותא —. ודע ששלשת ערכים אלה בדפ"ע בלי נכון תחת סוג ע' אחד הובאו] —

בָּטְנַי (מין עוף אולי מל"פ بودنه = בטנה Wachtel) אמר אמימר לקני ובטני שריין בפ' אלו טרפות בגמ' דסימני העוף (חולי' ס"ג.) שמות של עופות הן. * [אחי"ה בלי ספק שמות

---

[1]) כ"ה ג"כ בירו' שביעי' פ"ז מ"ח ובכ"י מ' עיי' ד"ס שם צד ט"ו אבל בע' אלה ג' גי' רבינו בוטמא עיי"ש, ובמשנה שבמשניות הגי' הבטנה וכ"ה בתוספתא שביעי' פ"ה. [2]) כ"ה בדפ"ע, ובכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ועה"ק נוקלי וכ"ה בדפ"ר בע' פונדק ב' ושניהם נכונים ובלאי"ט Haselnuss, nocella, nocciuola. [3]) צ"ל כגי' רה"ג נותן. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו וצריך להשלים. [5]) בדפ"ע בוטנא אבל בע' זר ג' היטב לבוטנא ובמד"ר פ"ז בטעות תחת לזירנא: לזרא. [6]) כ"ה בכ"י ערו' ובדפ' אמש' וכ"ה לפני הרב בעל יפה תואר אבל בדפ"ע בט"ס דערעת. [7]) ובפי' יפה תואר לויק"ר פי"ח הגי' בשם הערו' לצרעתו.

פרסיים הן שבעל מימרא אמימר חי בבבל ולדעתי המלה ל"פ שרשמתי וכן לקני הוא ל"פ لك = لكك שם עוף מים אשר בשרו טוב למאכל עד מאוד וכן שקנאי (חולי' שם) נראה שהוא ל"פ شك שם עוף אחד] —

*בָּטוּנָא (Bündel, Gebund מל"פ بستان) חולי' נ"א: כיתנא דעביד בטוני חיישינן ופירש"י חבילות חבילות וטוב ויפה הוא כי בל"פ הוראתה כן, כי בשתאן הם חבילות ואות ש' נבלעה.

*בּוּטְנָה (בל"ס באטניא עיי"ע בישן Ort, Bata-näa) ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד ירידה של בוטנה ובב"ר ספמ"ז יריד של בטנן עיי"ע בישן.

בַּטְרָא (מל"ע بنصر der 4. Finger (Ringfinger) או מל"ע بطر Fingerring) בחולין בפ' בהמה המקשה בגמ' בהמה שנחתכו רגליה (ע"ו.) אמר אביי ד' בטרי בתורא פי' ר"ח בטרא כי טחרא[1] מלש' טחורי הזהב (ש"א ו', י"ז) ואמר עוד קבלה בידינו מרבותי בטרא ד' אצבעות. *[אחי"ה בנו"ג בטדא וכן הובא בש"ע י"ד טור סי' מ"ו ועיי' סי' נ"ו וכ"ה בתש' הרשב"א סי' ל"ו שהזכיר בשם ר"ח שבטדא ד' אצבעות קבלת הגאונים וראוי לסמוך עליה וכ"ה דעת הרי"ף ובעלי תוספ' חולי' מ"ד. והרמב"ם בפ"ו מהל' שחיטה עיי' ב"י לטור סי' מ"ו, וזה כנגד שיטת רש"י שפי' בטדא אצבע ולפי זה ד' בטרי בתורא לדעת ר"ח וסייעתו הם י"ו אצבעות וכ"ה ברמב"ם בפ"ה מה"ש ולרש"י ד' אצבעות וכל אחד לשיטתיה וטעמיה אזיל עיי' ב"י לטור סי' נ"ו, והמלה נגזרה מל"ע בנסר (משרש בסר) פי' אצבע רביעית שהוא אצבע של חותם או י"ל שהוא ממש ל"ע בטר: טבעת של אצבע לפיכך כמלא בטרא (חולי' נ':) שיעורו רוחב ד' אצבעות כלומ' רוחב שהגיע עד טבעת של אצבע ר"ל עד אצבע רביעית וזהו תפיסה פי' אחיזת יד כמו שפירש"י בחולי' שם וכן פי' שם מ"ד. תפיסת יד , כשלש אצבעות וארבע וכו' ומעתה נ"ל שאולי בטדא עיקר הגי' שהרי בל"ע بضيضة טעמו אחיזת יד, והר"ן ובה"ג (עיי' תוספ' חולי' מ"ד. ד"ה כדי) פירשו בטדא ב' אצבעות אולי סברו לגזור המלה מל"ע وسطى שטעמו אצבע שנית. — וגי' בטרא ברי"ש מצאתי כתוב גם בפי' רגמ"ה כ"י לחולין נ': בקובץ כ"י אנגיליק' דף ש"ט] —

*בּוּטְרְגוּנִין (נשתבש מל"י ὀρθογώνιον grad-winklig) פסיקת"ר פ' כי תשא: זו סנהדרין שלא היו יושבין בוטרגונין שורה ארוכה אלא וכו' המלה הזרה מפורשת בצדה ע"י שורה ארוכה ובל"י טעם המלה בזוית ישרה עיי"ע אסטרונגילון.

בְּטַשׁ (מל"ס בטש an- umstossen, בל"ע بطش mit Gewalt anrennen); ביטשה בל"ס ביטשתא der Tritt, das Stampfen, eine Art Welken) אתא חמרא לובא בטשא לשרגא בר"ג דכל כתבי הקדש (שבת קט"ז:) *[אחי"ה בנוסחאותינו לי' מלת לובא ובא ממאמר הקודם עיי"ש ועיי' על ציונים בע' אנטידיקוס, ובספר רעליגיאנסגעש. שטודיען להר' החכם משה גידעמאן צד פ"ד ואילך מוכח בראיות ברורות שעיקר הגי' ישן נושן כצ"ל חֹמֶר כפה לשרגא ובל"א der Scheffel hat das Licht ausgelöscht) ורומז ר' גמליאל בעוצם שכלו על ברית חדשה (מתתיהו ה', ט"ו) שכתוב שם "אין דרך בני אדם להעלות הנרות בהשימן תחת חמר (ὑπὸ τὸν μόδιον) כי אם על המנורה" ובט"ס נהפך החמר לחמור! וההשערה הזו ראויה למי שאמרה כי באמת בשבת שם מראה באצבעותיו ההוא פילוסופא (שהוא מאמין בדת חדשה) על מאמר ישו באמרו אנא לא למיפחת מן אורייתא דמשה אתיתי וכו' וזה המאמר ג"כ נמצא במתתיהו ה' י"ז ור"ג מיניא וביה ענה לכסיל כאולתו] — ובפ' מי שהחשיך בגמ' דמהלקטין (שבת קנ"ו.) לוי בריה דר"ה בר חייא אשכחיה לגבליה דבי נשיאה[2] דהוה גביל וספי לתוריה בטש ביה. ובר"ג דכיצד מעברין (עירוי' נ"ג:) ברוריא אשכחתיה לההוא תלמידא דהוה קא גריס בלחישה בטשה ביה, ובס"ג דהכונס צאן לדיר (ב"ק ס"ב.) ההוא גברא דבטש בכספתא[3] דחבריה, ובפ' הגוזל עצים בגמ' הנותן לאומנים (שם צ"ט.) ובפ' המקבל בגמ' המחהו[4]) אצל חנוני (ב"מ קי"ב.) הכי במאי עסקינן דאגריה לבטשיה[5]) ביטשא ביטשא במעתא[6]) פי' בעיטה שהיא רפיסה ברגל. *[אחי"ה וכך הוראת המלה בל"ס וכן פירש"י בעירו' ע"י בעיטה ובב"ק ע"י דריכת הרגל ושם לועז פולייר das Walken, ובב"מ פלאר"אש walken, fouler, foulage, , ומהרי"ל בעמת"ר רוצה לפרש מן לשון יוני" πατάσσω וכבר הקדימו בעל כ"כ ולא נהירא לי] —

1) כ"ה בכ"י ו"ו ודפ"ר. 2) וכ"ה בכ"י מ' וא"פ עיי' ד"ס שבת צד קצ"א: ובנו"ג נשיה. 3) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וכ"ה בע' כסף ד' אבל בד"פ חדשי' בט"ס דכתפתא. 4) כ"ה בכ"י ו"ו, ברפ"ס בט"ס הניחהו. 5) וכ"ה ברש"י אבל בנו"ג דקא אגריה מניה לבטושי. 6) כ"ה בב"ק, אבל בב"מ בטשא.

בְּטִיתָא (Kapperblüthe נתקצר מל"ע ينبوت, או מל"פ بوته niedriger Strauch und dessen Blüthe) בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכו' ל"ו:) הוה עובדא . . . ושקלוה לניצא דפרחא וחיי בוטיתא[1]) ובפ' אלו טרפו' בגמ' אחוזת דם המעושנת (חולי' נ"ט.) א"ר יוסף האי מאן דאכיל י"ו ביעין וארבעי[2]) אמגוזין ושב בוטיתא דפרחא ושתי רביעתא דדובשא בתקופת תמוז אליבא ריקנא מתעקר תְּלִיא דליביה[3]) פי' בוטיתא היא אביונות. *[אחי"ה וכ"ה ברש"י ברכו', אבל בחולי' שם פי' בוטיתא גרעיני של צלף, ודע שלפי שיטת רבינו בע"ה האילן עצמו נקרא צלף והוא ג"כ נקרא נצפה ופרחא, ואביונות הן פרי של האילן הזה ואביונות ובוטיתא אחד הוא וקפרים הוא שומר אביונות וגם נקרא נץ של אביונות עיי' ערכים אביונות, נצפה, פרחא א', צלף ב', תמר ב' וכן מפורש בר"ש (בלי נתינת מקור) ספ"ד דמעשרות, וכנ"ה בירו' מעשרו' ספ"ד דנ"א ע"ג כד הינון כבשין הדא קפרס דיהוון מרימין אילין ביטיתא וצ"ל בוטְיָתָא ולכאורה זה תנא דמסייע לרבינו בע' נצפה שכתב שם . . פי' קפרא ויאכלו עם החומץ וכ' ונ"ל זה מה שאי' בירו' כבשין הדא קפרס. ומלת בוטיתא בל"ע ופ' פרי והנץ של צלף ועיי' פה"מ לרמב"ם בספ"ד דמעשרות שכתב צלף . . יש ממנו שהוא הפרח ויש ממנו פרי וכ' עיש"ה] —

*1 בֵּי = בֵּן (Sohn ואות ן' מובלעת) פתרונו בֶּן והרבה פעמי' בירו' ד"מ ר' ישמעאל בי ר' יוסי, ר' אלעזר בי ר' יוסי, ירו' ברכו' פ"ד ד"ז ע"ג, ירו' יבמות פ"א ד"ב: ירו' כתוב' פ"ב דכ"ו רע"ד, ר' אלעזר בי ר"ש ירו' סוט' פ"ג די"ט: ר' אלעזר (לעזר) בי ר' ינאי ירו' ברכו' פ"ה ד"ט סע"ב, ירו' מעשרו' פ"ד דנ"א: ירו' ב"מ פ"ז די"א סע"ב ותחת זה אי' בירו' גיטי' פ"ג דמ"ה. ר' לעזר בן ינאי ובבבלי חולי' נ"ה. ר' אלעזר ברבי ינאי (ברבי או בירבי עיי"ע ברבי) ר' יודן בי ר' ישמעל, ר' יודן בי ר' שלום עיי' מבה"י למהרז"ף צד צ"ה: ר' יוסי בי ר' בון, שם ק"ב. אביי בי ר' בנימין ירו' ברכו' פ"ה ד"ט ע"ד.

*2 בֵּי (בל"ס כמו בית ות' מובלעת Haus) פתרונו בית כלומ' בית מדרש ושל חכם פלוני כמו בי ר' ינאי בבבלי (ובירו' בית ר' ינאי) וכן תנא דבי ר' ישמעאל עיי' על זה מבה"י ט': ואות ת' מובלעת כמו בַּי בל"ס, וכן בל"ע בַּי פתרונו ראש וראשון של בית ועיי' עוד ע' ברבי. ומלות הרבה מורכבות עם בֵּי עיי"ע למטה.

*3 בֵּי (= בֵּין elid. ן, zwischen) ברכו' מ"ד: בי גילי, עיי"ע גלדן, שם מ"ג: בי שמשי וכ"ה בכ"י מ' וא"פ ורש"י לשבת פ"ו: (ד"ס שם צד צ"א:) ובנו"ג ביני שמשי פי' בין השמשות. כתוב' ק"ג. בי שמשי, ערב שבת עיי' פירש"י שם ולשבת שם ועיי' עוד תעני' כ"ה. ומש"כ רש"י שם נשמע מזה שכתב פירושו מסכתות שבת וכתוב' אחר פירושו של תענית — ועיי' מנחו' ק': שבת ק"ט: בי שיבבי וכ"י מ' דשיבבי ורש"י גורס בי שבבי וכ"ה בע' שב ה' ושני פירושיו של רש"י נמצאו ג"כ בע' הנזכר. יבמו' קי"ח: בי חרתא, שבת ק"י. בי חלתא וכ"ה בכ"י א"פ אבל בכ"י מ' ביה חלתא ופירש"י בין החולות (וזה הלשון אי' בשבת ל"א.) וכן פירש"י בי חלתא בב"מ כ"ו. ב"ק פ"א: קאי בי מצרי. שבת נ': בי גזרתא דקני לפי גי' רבינו בע' בי גזרתא עיי"ש. עירו' כ"ב: בי עמודי אבל ביבמ' ע"ח. ברכו' ח'. ול': ושבת י'. אי בֵּינֵי.

* בִּי (מלה כמו בל"ע بِ = בְּ בעברי in, mit, zu) שבת ק"ט. בי מיללי דנורא ובע' מל ט' אי' במללי וכ"ה בכ"י מ'. פסחי' קי"א: בי כדא . . בי בחשא עיי"ע בחשא, סוט' י', בי קארי . . בי בוציני, ובמגיל' י"ב. אי' בקרי . . בבוציני וכ"ה בע' קר ו' ועיי"ע בֵּי קַבְרֵי. וכן יורה בי כמו בל"צ chez יחס השייכות ד"מ בִּי מר עיי"ע, בִּי ארמאה . . בי ארמלתא עיי"ע ארם ג', ארמלתא, בי תרי, בי תלתא עיי' ערכם והרבה פעמי' מחובר עם שמות המקומות ד"מ בי ארדשיר, בי חוזאי, בי לפט, בי מכסי וכדומ' עיי' ערכם.

בְּיָיא (מלת הקריאה בל"ס וָיא, וָי, בל"ע وى בל"ר ach! weh! vae!) ביבמות בר"ג דפ' נושאין על האנוסה (יבמי צ"ז:) בייא מאח דהוא

---

[1]) כ"ה ג"כ בע' פרחא א' וכ"ה בב"נ צד כ"ב ע"ג ובכ"י מ' ובשניהם והויא בוטית וכ"ה בילק' קדושי' רמז תרט"ז וז"ל לניצא דפרחא והוה בוטיתא כך כתוב בספר דראמ"ה ע"כ על איזה ספר כיון בעל הילקוט בר"ת אלה הזית רענן לא הגיד לנו ובתחלה עלה על לבי שהוא ט"ס תחת דרמ"ה כי א' ומ' בכתב רש"י קרובה בציור ותמונה ור"ת הוא מרי משה הדרשן כהרבה ברש"י ובאמת בתנחו' סוף האזינו סי' ז' צד שמ"א: אי' „וכך נמצא בספר רבי משה הדרשן" אבל יותר נ"ל שט"ס הוא תחת דרב"ה והוא רבינו בעל הערוך וההערה המושכלת או מבעל ילקוט בעצמו או מאיזה כותב היא להודיענו שכ"ה גי' רבינו בעל הערוך לאפוקי גי' הגמ' בברכו' ששם אי' ושקלוה לפרחא דביטיתא ואיקיים ביטיתא ע"כ ודו"ק. וגי' בוטיתא הובאה עוד בע' אביונות, פרחא א', צלף ב'. [2]) בדפ"ר חסר. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו וכ"ה בש"ס וכן בכ"י רגמ"ה לחולין בקובץ כ"י אנגייליקי דף שט"ו אבל בכ"י ה"ב בט"ס חליא ובדפ"ע טליא.

אב והוא בעל והוא בר בעל [1]. ובר"ג דבא לו כ"ג (יומי ס"ט:) ובפ' ד' מיתות בגמ' הנודר בשמו (סנהדר' ס"ד.) א"ר יהודה ואי תימא ר' יוחנן בייא בייא היינו דאחרביה להיכלא. *[אחי"ה בנו"ג למקדשא, ופרש"י בייא "לשון זעקה וקובלנא" ורבינו אליקים כתב "הייא הייא" (וצ"ל בייא בייא) ויי ויי ואי' דגמ' (וצ"ל דמפרשי) בקשה בקשה לש' תפלה" עיי' ד"ס יומ' צד ק"א: וקרוב לזה פירש"י לבראשי' מ"ג, כ' בִי לשון בעיא (בל"ס בְּעָיָא) ותחנונים הוא בל' ארמי בייא בייא וחולק עליו הרמב"ן עי"ש וע' הבא אח"ז, בויק"ר ספי"ז דרש בבאה (יחזק' ח', ה') בייה בייה תותבא מְפַנֵי למרי דביתא וכ"ה בילק' יחזק' רמז שמ"ח, ושם רמז שמ"ו אי' גי' יותר טובה בייא בא לעלמא תותבייא מְפַנֵן למרי ביתא ובדב"ר פ"ב אי' הא בייא רבא לעלמא וכ' פי' אוי למנהג שהתושב והוא גר מפנה ומגרש אדון הבית] —

בִּיאַה (בל"י βία (Gewalt, gewaltsame Behandlung בילמדנו בס"פ בראשי' אמרו החיה והעופות והבהמה ביאה עוברת עלינו שאלו חוטאין ואנו מתים [2] ובויגש אליו יהודה ויאמר בִּי אדוני ביאה אתה מעביר עלינו למה אתה נוטל את בנימין לעבד אנחנו מכרנו את אחינו לעבד לכך נתחייבנו להיות עבדים אבל בנימין לא היה לו עסק בדבר הזה [3] ובאשה כי תזריע: או בשר (לפנינו בתנחו' לי') אמר הקב"ה לירמיה ראה מה עשו לי בני הביאו לי מצורע וסומא לתוך ביתי צווח אני ביאה עליהם, ובסמך לבנים אתם אמר להקב"ה ביאה אתה מעביר עלינו שישראל חוטאין ואנו לוקין פי' ענין זעקה על עוות הדין. (א"ב פי' בל"י בִּיאַ עָוֶל ועוות דין ובויא (βοή) ענין צעקה). *[אחי"ה הראשון נ"ל עיקר ויפה עולה גי' רבינו שמלת ביאה בעצמה ותומה ל"י פי' תקיפת עוז ועוות הדין, ויש להפריד הערך לב' ערכים ולא כאשר הדפיסו עד הנה בע' אחד ועל זה מראה כתיבת המלה, אבל בנוסחאות החליפו שתיהם זו עם זו, וכן עשה הרמב"ן במח"כ בע' הבא אח"ז עיי"ש] —

* בְּיָה, בְּיָיא (בל"י βίος (Lebensunterhalt, ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ג דרש בְּיָהּ שמו (תהלי' ס"ה, ה') אין לך כל מקום ומקום שאינו ממונה על בִּיָה שלו ומי ממונה על ביה שבכולם הקב"ה ביה שמו (כי יה) [צ"ל בייה] שמו ויותר נכון הגי' במד' תהלי' ריש מזמור קי"ד . . על בייא שלו ומי ממונה על בְּיָיאו של עולמו כביכול הקב"ה שנא' ביה שמו אתמהא אל תהי קורא ביה אלא בייא שמו ובקצת נוסחאו' אי' ביאה ובילק' תהלי' רמז תשצ"ד אי' ביא ובב"ר פי"ב בט"ס בית, עיי"ע אגריקוס ואגוסטס. והרמב"ן בראשי' מ"ג, כ' גרס בנכון בייא ופירשו צעקה ועוות והחליפו עם ע' של קודם הזה וכן דעת קרבן העדה בירו' חגיג' והאמת שהוא ל"י וטעמו מחיה ומזון, ושיעורו כל מדינה יש לה ממונה על המחיה והמזון שמפרנס את המקום והקב"ה זן ומפרנס את כולם, וגבוה מעל גבוה שומר הוא. — ובירו' נדרי' פ"ג דל"ח. כן אורחא דבר נש מימור לחבריה כורוסתי בייה לא ידעתי לפרשו וקה"ע ופ"מ נדחקו בזה ומשכנו ידינו מלבררו משום כשם שקבלת שכר על הדרישה וכ'. ואולי צ"ל בורוסתיה בייא בל"י βρῶσθι βαιόν פי' אכול מעט.

בֵּי אַבָּא רַבְּתִי (Haus (Angehörige) des Grossvaters ; בי אמא רבתי = Angehörige der Grossmutter; בי אחבי רבה = Angehörige des Grossoheims) בפ' כיצד אשת אחיו בגמ' כלל אמרו ביבמה (יבמו' כ"א: כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד אבל בדפ"ע בטעות כלל גדול אמר ר') אמר רבא אמו כולהו לאו משום גזירא לגזירא נינהו אמו ערוה אם אמו שנייה וגזר על אם אבי אביו [4] משום אם אמו מ"ט דכולהו בי אמא רבתי קרו להו. פי' לאם אביו אמא רבתי קרו לה כמו לאם אמו, אם תתיר אם אביו יבא ליקח אם אמו אשת אביו ערוה, אשת אבי אביו שנייה וגזרו על אשת אבי אמו משום אשת אבי אביו מ"ט כולהו דבי אבא רבתי קרו להו שקורין לאשת אבי אביו דבי אבא רבתי כך קורין לאשת אבי (אביו) [צ"ל אמו] דבי אבא רבתי אם תתיר זו יבא להתיר זו טעמו מאי כולהו דבי אחבי רבה [5] קרו להו אחבי הוא דוד כמו שקורין לאשת אחי האב מן האם דבי אחבא רבה כך קורין לאשת אחי האם מן האב ואם תתיר זו יבא להתיר זו.

בֵּי אַבִידַן (לפי דעת רבינו Art Akademie in der מל"פ relig. Disputationen stattfanden

---

[1]) בנו"ג שתי פעמים בייא אבל גי' רש"י כרבינו. [2]) בתנחו' בראשי' כ"ד. הגי' והיו חיות ובהמות מזדעזעות ואומרות מהו זה. [3]) ובב"ר פצ"ג אי' הגי' בי . . בייה את מעביר עלינו אדני וכ"ה בפי' הרמב"ן לבראשי' שם וכן הובא שם שמ"ר פ"כ שמא אני מעביר בייא על ברייה, ושם פכ"ז מ"ג אדם מעביר בייא על חבירו, וכ"ה בתנחו' ריש דברי' צד ש"ט. א"ל משה בייא אתה מעביר עלי לא איש דברים אנכי. [4]) בנו"ג על אם אביו ועיי' פירש"י. [5]) בנו"ג דבי דודי ועיי' רש"י שכתב רבתי לא גרסינן.

آبادان (stark bewohnter, besuchter Ort בפ"ק דע"ז בגמ' אין בונין עמהן (י"ז.) מ"ט לא אתית לבי אבידן א"ל ר' אלעזר בר פרטא זקן אני ומתירא שמא תרמסוני ברגליכם, ובר"ג דכל כתבי הקדש (שבת קט"ז.) רב לא אזיל לבי אבידן וכ"ש לבי נצרופי, פי' בי אבידן חצר ידועה למלכים ויש בה ספרי חכמות מכל אומה ויש בה ספרי תורה נביאים וכתובים כתובים בלה"ק ומפני שאין ידוע מי כתבם או ישראל או זולתן ע"כ רפיא ביד ר' אבהו להורות עליהן להצילן ובזה בי אבידן נקבצין מכל אומה חכמים ונושאין ונותנין בדברי חכמות ובדיני כל אומה ולשון. *[אחי"ה בגוף הענין פי' כן ר"ח בפי' ע"ז כ"י (קובץ כ"י אנגייליק' דף י"ב) וז"ל בי אבידן פי' לשכה בבית ע"ז שלהן ומתקבצין שם כל בעלי חכמה ודנין בדברי חכמה עכ"ל. והמלה אי' עוד בשבת שם שמואל לבי נצרפי לא אזיל לבי אבידן אזיל אמרו ליה לרבא (ט"ס וצ"ל כמו בכ"י מ': לרב) מ"ט לא אתית לבי אבידן א"ל דיקלא פלניא איכא באורחא וקשי לי ניעקריה דוכתיה קשי לי ובכ"י א"פ אי' דכותיה וכן היה כתוב בכ"י מ' ודכותיה או י"ל וגכותיה (עיי' ד"ס שבת ק"ל:) ופירש"י דבי אבידן: ספרים שכתבו להם הצדוקים (ובדפוסי' הישנים הגלחים) להתווכח עם ישראל ומקום שמתוכחים שם קרי ליה בי אבידן וכ' עיי"ש ובשבת קנ"ב. א"ל קיסר לר' יהושע ב"ח מ"ט לא אתית לבי אבידן א"ל טור תלג וכ' עיי"ע טר ג' ופירש"י בי אבידן: מקום העשוי להתווכח שם צדוקים ובייתוסים (ובדפ' הישנים ובכ"י אי' המינים והכומרים, עיי' ד"ס צד קפ"ד:) ובב"ק קי"ז. אי' רב הונא בר יהודע איקלע לבי אביוני (נ"ל לגרוס לבי אבידוני) אתא לקמיה דרבא א"ל כלום מעשה בא לידך א"ל ישראל שאנסוהו נכרים והראה ממון חברו בא לידי וחייבתיו וכ'. קשה עד מאוד לעמוד על איכותן ומיהותן של שתי מלות בי אבידן ובי נצרפי (כגי' הש"ס וכ"י מ' וא"פ) או בי נצרופי כגי' הערוך, לפי ציור תבניתה המלה בי אבידן דומה למלה פרסי' שרשמנו ועליה הטיף הגאון שי"ר מלתו בע"מ צד ב' וטעמה בל"פ מקום בנוי ומיושב אשר שמה יתאספו אנשים רבים, וזאת שנית שהמלה אינה מצויה בירו' ובמדרשים רק בבבלי וגם בציון ראשון משבת הוזכרה המלה אצל רב ושמואל ונוכל לומר שהמלה ל"פ, בכל זאת אין דעתי נוחה הימנה לבאר ככה מטעם הרשום יען שאיזורו מוכיח עליו והמשך הסיפור מסייע כי בבי אבידן ובי נצרופי ש ת י כ ת ו ת מתנגדות ליסודי דת יהודית במשמע ודע שכת אחת נקראת על שם מיסדה אבאד (اباد) בני אַבַאדַן ابادیان והית' כת מתחסדים וכת השניה נקראת כת של עתיק יומין Zrvana ולדעת בני כתה זו אשר נתחדשה בימי הסאסינידען, ולפי זה בימי רב ושמואל עיקר ויסוד האמונה הפרסי' נתיסד על עבודת כוכבים ומזלות וצבא השמים (עיי' שפיעגעל איראנישע אלטערטומסק. ח"ב קפ"ד ואילך) ושרשי אמונת הכת המתחדשת והמתחכמת הזו כחשו בקבלה נושנת של דת פרסית אשר פנתה על יסוד הצענדאפיסטא הוטבעה ובזה נבין מדוע הרחיק עצמו שמואל אוהב ונאמן של בית מלכות פרסית מכת המתחדשים אשר מגמתם כנגד אמונה מושלת של מלכי סאסאנידען היתה, מלבד כי היה לתעבת לבו של שמואל להמגות בין הוברי שמים ועובדי כוכבים ומזלות אבל לבי אבידן הלך שמואל שמעורב בבריות היה, לא כרב השונא לדת פרסית שאפי' לבי אבידן לא הלך והרחיק עצמו מן הכיעור ומן הדומה לו. יצא לנו מזה שמלות אבידן = ابادیان, ונצרופי או נצרפי באותיות הפוכות = Zrvana פרסיות הנה, ואולי י"ל גם כן כי הוראת אבידן בל"פ آبدان חצר וכאן הוא חצר המלך כמו שרגילין לקרות גם בל"א Hof מקום אסיפת גדולים ואחוזת מרעיו של מלך ועיי"ע אפדנא. אבל לא נכחד תחת לשוננו כי מציון שני של שבת קנ"ב. ומע"ז הנ"ל נראה כי אבידן איננו כת פרסית ומאי דסמכית אשני ציונים ראשונים סמוך על ב' אחרונים ואדרבה אולמיה דב' אחרונים נראה בעליל אם נקרא בשום שכל את הסוגי' בשבת קט"ז. אשר שם בראשונ' הובאו דברי ר"ט בענין ספרי הצדוקים, אחר זה דברי ר"מ ור"י כגי' כ"י גמ' (עיי' ד"ס שם ונשמט בדפ' באסילי' מן הצינזור) בענין און גליון, ואח"כ הובא נידן דידן בענין בי אבידן ומחובר לה מעשה של אמא שלום ועל המשך ענין זה תמך הרב המנוח ליבש לעף (בהחלי' ב', ק' [1]) יתדותיו להוכיח כי אבידן גי' מוטעת תחת אביון והיא כת של אביונים Ebioniten ותחת בי נצרפי גרס בי נוצרי Nazarener אבל קשה לפי דעתי לשבש גירסאות של דפוסים וכל כ"י הש"ס וערוך על כן אמרתי שבודאי שתי כתות האמורות

[1] עיין על זה גם בהשחר שנה ראשונה, חוברות ט'–י', י"א–י"ב מכתב הרב לעף אל הגאון שי"ר ז"ל שבו יתאמץ להוכיח כי בי אבידן ובי נצרופי המה בני שתי הכתות עביאניטען ונאצארענער ומענה הגאון שי"ר שבו יוכיח באותות שלא על כתות הנוצרים כי אם על כתות פרסיות נאמרו הדברים.

כאן מבטן דת חדשה של נוצרים יצאו המכונות באנשי גנאסטיקער. ואחת נקראת מהן Ophiten 'Οφῖται, Schlangenverehrer, ולדעתי בי אָבִידַן שוה עם 'Οφῖται ונקראו ג"כ Naasiten מן נחש שמאמינים בו ומפארים את הנחש הקדמוני שע"י פיתויו הבינו בני אדם דעת ושכל להבדיל בין טוב ובין רע וזכרו בני אָבִידַי את הנחש לטוב וכורעים ומשתחוים לו שאלמלא הוא לא אכל אדם הראשון מעץ הדעת, ולולא יראתי הייתי אומר שעל זה כיון רב בעוצם חריפתו בתשובתו שלא הלך לבי אבידן בעבור "דיקלא פלניא איכא באורחא וקשה לי" כלומ' בדרך לבי אבידן יש עץ שמניעני מלכת שמה וזה עץ הדעת שממנו מאמינים בני כת נוצרית הגנאסטיקער שע"י נחש נשתרש בלבנו ועל זה השיבו לרב ניעקריה! כלו' ילך רב לאסיפת הכת הזו לעקור ולהרוס דעת של טעות זו ועל זה השיב דכוָתיה (זו עיק' הגי') קשי לי כדומה לזה חרה לי ויש עוד לפקפק בדברים אחרי' שבלתי ראויים לשמעם או י"ל שעיק' הגי' וגכותיה צ"ל וגחוכיה קשי לי כלומ' יראתי ורע עלי כי מצחקים ומשחקים עלי אם אבא ללחום כנגדם ועל זה אמר מר בר יוסף אנא מינייהו אנא ולא מיסתפינא מינייהו כלומ' משבח עצמו שלא ירא ללכת לכת זו להתווכח עמהם, אבל פעם אחת שהלך לשם שם עצמו בסכנה, וכן נמנעו שאר תנאים ללכת ולערב עמהם ובזה נבין מה שסיפר רב הונא בר יהודה שפעם אחת בא לבי אביוני (אבידני) ואנסו הנכרים איש ישראל והוא הציל עצמו ע"י ממון חברו ישראל וחייבו ר"ה להחזיר המעות לבעלו, ועל סכנת ישראל לבא לבי אבידן רמז ג"כ ר' אלעזר בר פרטא (בע"ז הנ"ל) ור"י ב"ח בשבת קנ"ב, ובטוב טעם ודעת כינו חז"ל כת Ophiten בשם אבידן שבעלי חברה זו עובדים מלבד הילי מלט ומים ὑδῶρ ג"כ תהום ἄβυσσος ומלת אבידן נופל על לשון ἄβυσσᾶς. ומי הם בעלי נצרפי? לדעתי גם זה כת נוצרית של גנאסטיקער ואמונתה היתה בצירוף ושיתוף המינים וכן היו בשיטוף זימה אנשים ונשים ביחד כסיפור קלימינס אלכסנדרינוס (ג' תס"ה) שכת זו היתה מפרסמת בשם רבם ישו לעתיד לבא נגלו תעלומות וספוני טמוני חכמה בעת שבני אדם בוש לא יבושו ושני מינים מורכבים ונצרפים להיות אחד ויכלה ההבדל בין איש לאשה. והא דאמרינן רב לא אזיל לבי אבידן וכש"כ לבי נצרפי וכ' על זמן קודם עלית רב לבבל קאי וידוע שרב מקודם בא"י היה וכן שמואל היה בא"י ואסיא דרבי הוה (ב"מ פ"ה:) ובהיותם בא"י לא אזלו לכתות המינים הנ"ל ובזה הכל נכון ומיושב] —

* בֵּי אַדָּא דַיילָא (das Haus des Bedienten Ada) בברכ' נ"ג: רב יהודה מברך אדבי אדא דיילא כלומ' מברך על האור שבבית אַדָּא השמש (עיי"ע דייל). והוזכר עוד אדא דיילא בב"ק קי"ט. נדה כ"ד: ושבת קמ"ח. ובירו' שבת פ"ב ד"ד ע"ד אדא שמשא).

* בֵּי אוּבָא טַמְיָא (das Haus d. Todtenbeschwörers) בברכו' נ"ט. עיי"ע אובא טמיא.

* בֵּי אִיגָּרֵי (בל"ס בר אגרי Sohn des Daches, Dämon) פסחי' קי"א: דבי איגרי רשפי וכ"ה בכ"י מ' שתי פעמי' אבל רבינו גרס בע' רשף דבי ניגרי עיי"ש. פירש"י שדים המצויים בגגות וכ' ול"נ שהוא ל"פ agra פי' רע ותואר לשדים וכן נקרא ראש השטנים אגרומינוס ועיי' ערך אגרת.

* בֵּי אַסְיָא (das Haus des Arztes) בב"ק מ"ו: אזיל לבי אסיא עיי"ע פי' לבית הרופא.

* בֵּי אַרְדְּשִׁיר עיי"ע ארדשיר.

* בֵּי בַּנֵי, בַּאנֵי (בלן, בניה Badehaus s. Art. פי' בית המרחץ עיי"ע בלן, בניה = בי בניה, בי באני.

* בֵּי בְּלִיעֵי (Ort der Verschlingung, Charybdis) בבכו' ט' רע"א עיי"ע בלע.

* בֵּי בַּר הָבוּ (חָבוּ) (שם פרטי נבנה משם כללי פרסי خوب trefflich, schön) בברכו' דס"ג דאלו דברי' (ברכ' נ"ג.) אביי מברך על האור דבי בר חבו [1]) בפ' אלו מציאות בגמ' דמצא ספרי' (ב"מ כ"ט:) תפילין דבי בר חבו [2]) שכיחי. פי' תפילין בי בר חבו שכיחי למזבן בכל שעה שהיה אומן ועושה אותן למוכרן כדגרסינן (מגילי י"ח:) בפ"ק דהקורא את המגל' למפרע בגמ' היה כותב: אביי שרא להו לבי בר חבו למכתב תפילין שלא מן הכתב. * [אחי"ה ועיק' הגי' בר חבו וכ"ה בע' ברקא ג' וטעמו בל"פ טוב ומשובח].

* בֵּי בַּר סִיסִין עיי"ע בי סרסין גי' רבינו.

---

[1]) כ"ה בכ"י ב"ר ועה"ק וכ"ה בב"מ כ"ט: מגילי י"ח: וכ"ה בכ"י מ' לברכו' ובנו"ג שם אדבי בר אבוה ובב"נ דל"ב ע"ג וכן בכ"י פ' (עיי' ד"ס צד קמ"ג.) אי' אדבי אדא בר אהבה. [2]) בדפ"ע בכולא הגי' הבו.

* בֵּי בְּרוּךְ (Der Ort am Halse des Thieres wo man beim Schlachten den Segensspruch sagt) בברכו' מ"ד: טרח ואייתי לי מהיכא דמקרב לבי ברוך פי' למקום שברכו שם על השחיטה.

* בֵּי בַּרְצִיתָא (n. p. eines Ortes) במ"ק ד'. רב יהודה שרי לבי ברציתא, כ"ה בדפוסי' הישני' ובדפוסי' האחרוני' הגיהו ע"פ רש"י בר ציתאי (ובר ציתאי הוא שם משפחה עיי' יבמו' כ"א:) ובכ"י מ' הגי' לבני בר צרת' עיי' ד"ס צד ה'. פי' שם מקום ולדעתי הוא Barsita ונקרא כן בורזיף אצל פטלמיאוס עיי' ערך ברסיף.

* בֵּי גּוֹבַר (Ort nach Benj. Tud. in der Nähe Pumbaditha's El-Jubar) מגיל' כ"א: רב פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גובר וכ"ה בתעני' כ"ו. וכ"ה בכ"י מ' לברכו' נ'. וכ"ה בב"נ שם ובתש' תשב"ץ ח"ב סי' י"ב, אבל בדפ' אי' בברכ' דאבי גיבר ובעירו' ס"א. דבי אגובר אבל בדפ' וויניציא' רפ"ח ובכ"י מ' ובשאילתו' פ' בשלח (ושם גוברי) אי' בי גובר עיי' ד"ס ברכ' ועירו' שם ושם. ולדעתי היא אליובר או א ל ג ב ר הנזכרת אצל ר' בנימין טודילא וקרובה לפומבדיתא והיו שם בעת ההיא כשלשת אלפים יהודים ומעתה מובנה מציאת בית הכנסת הגדולה אשר היתה שם.

* בֵּי גַּבְרֵי (בל"י ἀνδρών, Männerhaus) עירוב' ס"ה. מנחו' ל"ג. בי גברי היפך לבי נשי. ראשון חדר מיוחד לאנשים והשני חדר מיוחד לנשים ונקראו בל"י ἀνδρών, γυναικεῖον.

* בֵּי גַּזָּא (בל"ס בית גזא Schatzhaus) פי' בית האוצר עיי"ע גז ב'.

* בֵּי גַרְגוּתָא (Ort, wo ein Brunnen ist) בב"מ ק"ג. ב"ב נ"ו. עיי"ע גרגותא.

בֵּי גְּזִרְתָּא (א') מל"ס גזירתא Schichte, Gebund ב') מל"ע غزل (Binsengeflecht) דקני שפיר דמי בס"ג דבמה טומנין (שבת נ':) פי' בין א ג ו ד ה של קנים וי"א ב י ן מ ח צ ל ת ש ל ק נ י ם אע"ג דלא רצה ושלפה לסכין מבעוד יום מותר לנעצה בשבת בתוך הקנים דסכין נכנס בתוך קנה לחבירו. (א"ב בנוסח' דידן כתוב בגורדיתא דקני ופירש"י קני דדיקלא). * [אחי"ה בע' אדכי גרס רבינו כמו כאן וכ"ה ברי"ף וגי' בגורדיתא אי' ברבינו בע' גרד ג' שהביא שם מעירו' י"ט: גורדייתא דקנה היינו אילן ובנו"נ שם גודריתא ובכ"י א"פ וד"ש אי' גודרייתא וכתב על זה בעל ד"ס (עירו' צד ל"ג.) ,,ולשון יפה הוא" ואין אני רואה בו יופי דאדרבה גי' מוטעת היא וצ"ל כגי' רבינו גורדייתא וכ"ה ברש"י שבת ועירו' וברי"ף כ"י (ד"ס שבת צד מ"ט:) אי' גורדיאתא ושתי הנוסחאות לדבר אחד נתכוונו רק שמלת גזירתא בל"ס דבר שסדור זה על זה, ואגודה. ומלת גורדיתא בל"פ كُرْد פי' אגודה, ולפי' ב' של רבינו המלה ל"ע גַזֵר פי' כריכת מחצלת של קנים, עיי"ע גרד ג'.

* בֵּי גַּנְנָא עיי"ע גנן א'.

* בֵּי דָגִים (Fischbehältniss) בפסחי' ח'. א"ר חיסדא בי דגים א"צ בדיקה, וכ' עד הא ברברבי הא בזוטרי וכן פי' ר"ח ז"ל לפסחים צד י"ב והעלה אליבא דדינא בי דגים קטנים . . צריכין בדיקה, וברוחב ביאור בהל' הרי"ץ גיאת הל' פסחי' ח"ב ע"ט בי דגים גדולים א"צ בדיק' שיש קבע לאכילתן בי דגים קטני' צריכין בדיק' שאין קבע לאכילתן.

בֵּי דוּגֵי (בל"פ دیگ Gefäss zum Aufnehmen d. Blutes, Topf) תותי כבדא בפ' כל הבש' בגמ' דהכחל (חולי' קי"א:) פי' כלי לקבל דם הכבד הנצלה באש אסור. [וכ"ה בפירש"י (א"ב בנוסח' דידן כתוב בי דוגא בשרא עלוי כבדא ואם תדקדק תמצא שענין אחד הוא).

* בֵּי דוֹאַר, דַּוָּר (Umhersender, Post, s. das.) עיי"ע דוור ומשכ"ש בעה"י, ועיי"ע דר ג'.

בֵּי דוּדֵי (Kochgeschirr) בֵּי כִּירֵי (בל"ע کیر, کور welches am Herde ist = בל"ס כורא Topf) פירשנו בע' מלייר [ועיי"ע אנטיכי].

* בֵּי דוֹדֵי (Oheimshaus) עיי"ע בי אבא רבתי.

* בֵּי דוּרָא (N. p. eines Ortes) עיי"ע בִּזְתָּא.

* בֵּי דִינָא (בל"ס בית דינא Gericht, Gerichtshof) סנהד' ז'. אזיל מבי דינא. שם: כי אתי לבי דינא, עירו' ס"ה. נפיק לבי דינא. ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד בי דינא שריא ועיי"ע דן א'. וע' בֵּית דִין.

* בֵּי דַיְרָא (בל"ס דַיְרָא Wohnort) ר"ה ט': מה לשון דרור כמדייר בי דיירא וכ' פירש"י מי שהוא ברשותו לגור בכל מלון שירצה ורבינו בע' דר ג' פי' בענין אחר עיי"ש ושינוי הנוסחאות שם נסמן. ועיי"ע בית דירה.

* **בֵּי דַפֵּי** (Bretterhaus, Presshaus) בי דפי למידש ולמגגד פי' בית הכד או בֵּי בד עיי"ע בד א' ועיי"ע דף.

* **בֵּי דָרֵי** (בל"ע (Scheuer, Tenne) ב"מ כ"א. במכנשתא דבי דרי עסקינן כלומ' בשעת אסיפת גרנות, ושם ע"ג. פוקו הפוכו בבי דרי עיי"ש פירש"י. ב"ב נ"ד. אדעתא דבי דרי ופיר' רשב"ם גורן לדוש שם תבואה. תעני' ג': רוח שאינה מצוייה חזיא לבי דרי ובכ"י קורוניל ובפי' רגמ"ה הגי' יותר נכון נמי מ י ב ע י לבי דרי עיי' ד"ס תעני' צד ח'. ונגזר' המלה מל"ע שרשמתי וכ"ה בית אדרא ובית אדרי עיי"ע אדר ג', ועיי' עוד ע' כנש.

* **בֵּי דָרֵי** (Gebiss, eig. Reihe der Zähne) ע"ז כ"ח. רמי מידי בי ככי ומייתי דמא מבי דרי, פירש"י ד ר י "הן שורות השנים" ולפ"ז מלי דור = הוֹר כמו שורה, ושם ודביק בי דדרי אבל רבינו בע' דר ה' גרס מדרריה . . בי דרריך (לפי גי' כ"י ודפ"ר) עיי' מ"ש בעה"י.

* **בֵּי הדיא** (N. pr. eines Ortes) ביבמו' קכ"א. ההוא גברא דטבע בכרמי ואסקוהו אבי הדיא וכ' אולי כרמי הוא נהר Corma על חוף מזרחי של טיגרים עיי' נייבויער געאגראפיע צד שצ"ד.

* **בֵּי הִילוּלָא** (יחיד מרבים הִלּוּלִים (Hochzeitshaus נדרי' נ'. אזמניה לבי הילולא עיי"ע הלולא, פי' בית חתנות עיי' פשיט' למתתיהו כ"ה, י' ותי"ר לדברי' ל"ב, נ'.

* **בֵּי הִינְדוּי** (ל"ס הֶנְדּוּ פי' הודו (Indien ברכו' ל"ו: יומ' פ"א: עיי"ע המלתא, וע' הינדוי.

* **בֵּי הַרְמַךְ** (See Urumia im nördl. Medien) גיטי' ס': הנהו בני בי הרמך, כ"ה לפי גי' רבינו בהך ערך ועיי"ע בר שניא, ומשכ"ש.

* **בֵּי וַרְדֵי** (עיי"ע ורד (Rosenhaus ב"ב פ"ד. חלפא אבי וורדי דגן עדן, שם צ"ח: מאי טרקלין קובתא בי וורדי עיי"ע טרקלין.

* **בֵּי זוֹנוֹת** (Unzuchthaus) ע"ז י"ח: על לבי זונות.

* **בֵּי זַיְינָא** (Mauthaus) עיי"ע בזיוני.

* **בֵּי חַדְיָא** (בל"ס חזיא פי' חזה (Busen שבת י"ג. עולא . . הוה מנשק להו לאחוותיה אבי חדייהו ואמרי ליה אבי ידייהו, ובע"ז י"ז. הגי' בהיפך, קידושי' ע': אפיק דיסקא דהזמנותא מבי חדיה עיי"ע חד ד' פי' חזה.

* **בֵּי חוֹזָאי** (Ort in der Provinz Chavisa auch (Chuz اهواز, خوز pehlw.חוזץ V.I,750 תעני' כ"א: א"ל לשמואל איכא מותנא בי חוזאי גזר תעניתא א"ל והא מרחק וכ' שם כ"ב. ר' ברוקא חוזאה (خوزى aus Chuz) הוה שכיח בשוקא דבי לפט (עיי"ע) ויושביה נקראו בי חוזאי שבועו' מ"ב: כתוב' פ"ה, שבת נ"א, ואצל סופרים חדשי' נקראת עיר פרסי' היום Κίσσα ובקידושי' ע"ב: נקראת העיר חוזייתא ורש"י גרס מחוזייתא והחליפה עם מחוזא! ובגיטי' ז'. הוזכר ר' אחא מבי חוזאה אבל באיג' של רש"ג צד כ"ח הובא ר' אחאי מבי חתים . . ובי חתים היא עיר שבסביבי נהרדעא. — ולפעמים בנו"ן נוספת ד"מ ב"ק ע"ב. ר' חביבי מחוזנאה, גיטי' פ"ה: ר' חנין מחוזנאה ונ"ל שהוא ר' חנינא חוזאה יבמו' קי"א: ע"ז מ"א: וכ"ה בכ"י מ' ב' למ"ק כ', וכ"ה בשאלתות ויחי עיי' ד"ס מ"ק צד ל"ג: ובשבת ק"ל: רב חנינא חוזאה ובכ"י א"פ תחת זה: הגי' חיננא חוזנאה עיי' ד"ס שבת צד קנ"ב:

* **בֵּי חַתְנָא** (der Bräutigam, od. das Haus des (Br. חולי' פ"ג. אורח ארעא למטרח בי חתנא טפי מבי כלתא.

* **בֵּי טַבְחָא** (בל"ס בית טבחא (Schlachthaus חולי' קי"ג. הא דחללי' בי טבחא הא דלא חללי' בי טבחא עיי"ע חל י"א.

* **בֵּי טַעֲמָא**, **בֵּי טמיא** (Trauerhaus) עיי"ע אגר א', טם א'.

* **בֵּי טְרְפָא** (Ort, viell. Τυροποιῶν Jos. b. j. 5, 4, 1) ב"ר פ"י בקעת בי טרפא ואולי הוא מקום הנזכר בבן מתתיהו מלחמות ה', ד' א'.

* **בֵּי יְאוֹרֵי** (Kanäle) ב"מ ק"ג: עיי"ע בית אילן וע' יאור.

* **בֵּי יוֹנָא** (Taubenhaus) קידושי' ע': תרתי זרעייתא איכ' בנהרדעא חדא מיקריא דבי יונא וחדא מיקריא דבי עורבתי (Rabenhaus) שם של שתי משפחות.

* **בֵּי יַתִּיר** עיי"ע ביתור.

* **בֵּי כַּבְשָׂא** (ein vom Regenwasser befeuchtetes (Feld קידושי' ס"ב: בשחת דבי כבשא (בנו"ג כיבשא) פי' בע' שחת שדה ששותה מי גשמים וכן פירש"י שדיה במי גשמים ועיי"ע בית בעל.

בֵּי כַּוֵּי (Fensterbehältniss, um das. die zwei Gehöfte abtheilenden Scheidebalken anzubringen, s. Art. 2 כַּו) לא הוי חזקה בר"ג דב"ב (ו'.) פי' ראובן ושמעון שכנים היו ובנו שניהן עד ארבע אמות מן הכותל ומשם ולמעלה בנאו שמעון לבדו ועכשיו נמצאו בכותל זה בית החלונות [1] להכנים בהן ראשי הקורות מחצר [2] ראובן אינו יכול ראובן לטעון שאלו הן חזקה שלי שחצי כותל שלי שיכול שמעון לומר לא עשיתי בכותלי כך אלא [3] שאם תתן לי חצי ההוצאה לא אצטריך לנקב במקבות בכותל.

* בֵּי כּוּב (מל"ע כּוּבָּה, בל"פ كوب עיי"ע כב א' Weinkrug) ב"ק צ"ז. ב"מ ס"ד: דארו עבד' דמרקד בי כובי פי' רבינו בע' כב א' כלי של יין ובאמת כ"ה בל"ע ול"פ כלומ' עבד שמרקד ומקפץ תמיד סביב כלי יין וליצן היה.

* בֵּי כּוּבִי (Ort unweit Pumbaditha) גיטי' ד'. כמבי כובי לפומבדיתא, קידוש' ע': האי בי כובי דפומבדיתא כולם דעבדי. ואי' עוד בש"ס בי כובי והוא ט"ס תחת בי כוכי עיי"ע הבא אח"ז.

* בֵּי כּוֹכֵי (Coche am Tigris) כבר מלתי אמורה בע' אקרא וע' אקרא דכוכי עיי"ש ובנו"ג כובי וט"ס הוא.

* בֵּי כּוֹכְבֵי (gestirnter Himmel) שבת ק"י. וגיגני בי כוכבי עיי' פירש"י.

* בֵּי כּוּתָאֵי (Wohnort der Chutäer, Samaritaner) חולי' ו'. חמרא מבי כותאי.

* בֵּי כִּיפִי (Ortsname) ברכו' ל"א. וסוט' מ"ו: עד בי כיפי ובכ"י מ' איתא עד בי קופאי ובכ"י פ' וכן בע' קפאי הגי' קיפאי וקרובה לדורא היתה עיי"ע בִּזְתָּא ולס"א אי' בע' הנ"ל הגי' בי כיפי ופי' גשר ובאמת גשר גדול היה אצל נהר דורא עיי' מאנערט ח"ה, ב' צד של"ז.

* בֵּי כִּירֵי עיי"ע בֵּי דוּדֵי.

* בֵּי כַּכֵּי (Backzähne, Gebiss) ע"ז כ"ח. רמי מידי בי ככי וכ' עיי"ע בי דרי ועיי' ערך ככא.

* בֵּי כַּלְּתָא (Das Haus der Braut) עיי"ע בי חתנא.

* בֵּי כְּנִישְׁתָּא (בל"ס בית כנושתא Synagoge, Schule, eig. Versammlungshaus) ברכו' ז': מ"ט לא אתא מר לבי כנשתא. שם ח'. קדמו וחשיכי לבי כנישתא. שם י"ז. באקרויי בנייהו לבי כנישתא. מגיל' כ"ו: ההוא תילא דבי כנישתא. ושם ההיא כנישתא עתיקא וכ' לא ליסתור בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי. שם סוף העמוד: מבי כנישתא לבי רבנן שרי מבי רבנן לבי כנישתא אסור כלומר לעשות מבית הכנסת בית המדר' מותר אבל איפכא אסור. שם כ"ט. בי כנישתא דהוצל ובבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא (עיי"ע שף ב' עיי' איגר' של רש"ג צד כ"ט). שם: מריש הואי גריסנא בביתא ומצלינא בבי כנישתא כיון וכ' הואי גריסנא בבי כנישתא פי' בל"ס כמו בלש' עברי חדשה בית הכנסת. והוזכרו שניהם יחד בפסחי' ק': ב"א שקידשו בבית הכנסת. וק"א. ל"ל ליקדושי בבי כנישתא וכ'.

* בֵּי כַּסֵּי (der mit zwei Säcken versehene Magen, Haube, s. Art. בֵּית הַכּוֹסוֹת) שבת ל"ו. סוכ' ל"ד. עיי"ע בית הכוסות וע' הבלילא.

* בֵּי כַּרְבָּא (Ackerfeld) מכו' ט"ז: ביניתא דבי כרבא פי' דג שנמצא במחרישה. כ"ה לפי' התוספ' מכו' שם ד"ה ביניתא וכ"ה בערוך ע' בניתא ועיי"ע כרב ב'.

* בֵּי כּוּרְסִי (Tragsessel der Braut) יבמו' פ"ג: ק"י. אותבה אבי כורסי' עיי"ע כרס ג'.

* בֵּי כְּתִיל (Geburtsort R. Gabihas) חולי' ס"ד: ע"ז כ"ב. ר' גביהה מבי כתיל.

* בֵּי כִּיתְנָא (Ort wo man den Flachs weicht od. verkauft) גיטי' כ"ז. ההוא גיטא דאישתכח בי כיתנא בפומבדיתא פי' מקום ששורין או מוכרין שם פשתה.

* בֵּי לוּעָא עיי"ע בר לועא כי כ"ה גי' רבינו והיא הגי' היותר מצויה.

* בֵּי לַפֵּט (Lapet, Hauptstadt der Prov. Chavisa בל"ס ܠܦܛ = ܒܝܬ ܠܦܛ) תענית כ"ב. ר' ברוקא חוזאה הוה שכיח בשוקא דבי לפט וכ"ה שמה בל"ס והיתה עיר ואם במחוז חוז עיי"ע בי חוזאי והיתה עיר מושב הכומרים של נוצרים הראשונים (עיי' אססימני א' תקל"ד) בלי ספק היו צוררים את היהודים ועל זה אמר לאליהו איכ' בהאי שוקא בר עלמא דאתי.

---

[1]) כ"ה בעה"ק והוא לשי' נכון ובדפ"ע בט"ס בין. [2]) ובכ"י ו"ו מהצד ועיי' רש"י לב"ב: לצד. [3]) כ"ה בדפוסי' אבל בדפ"ר לי'. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו לנכון ובדפ"ע נשמט. [5]) כ"ה לנכון בש"ס וכ"ה בע' שר ט"ו אבל כאן לפי גי' דפ"ע וכ"י בשינוי הטעיות שדר שדור, שריר שרריה, שריד שרריה וכדומה.

* בֵּי מְדְרֵי (Abhänge, abschüssige Stellen) או בהיפך אותיות מל"מ מורד, בל"ע منحدر, או מְדְרֵי = מְנְדְרֵי מפעל ندر (abschüssig sein) בשבת בפ' חבית בגמ' כל[4]) שלא בא בחמין (קמ"ח:) אמר רב הני בי מדרי דבבל מהדרי מיא לעין עיטם והאי כיון דלא שריר שדריה[5]) לא מצי סליק, ובבכורו' בפ' מומין אלו בגמ' דדין שוכבין (מ"ד:) אמ' רב פפא לא ישתין אדם מים לא ע"ג חרס[1]) ולא ע"ג מקום קשה דאמר[2]) רב הני בי מדרי דבבל מהדרי מים לעין עיטם[3]) י"מ מדרונות של בבל אם משתין עליהן מי רגלים מהדרי לעין עיטם לנהר שבא"י ויהיו שותין ממנו לפיכך לא ישתין אלא על מקום נמוך שיבלעו שם המים. *[אחי"ה מדרונות של י"מ, וכ"ה בפרש"י לשבת, שוה עם מלת מודרון (עיי"ע מדר ב') והוא בל"מ מורד ותרגומו (מיכה א', ד') מודרון ובאמת לפי גי' כ"י א"פ בי מרדי נראה שנגזר מן פעל ירד או י"ל שצריך לנקד בי מְדְרֵי ונ' מובלעת תחת מְנְדְרֵי, ובירו' שבת פי"א הל"ג די"ג, ובירו' עירו' פ"א, הל"א די"ח ע"ג אי' ג"כ מונדרן ושורש נדר בל"ע וסו' טעמו ירד ומשופע ותרג' פשיט' מגרים (מיכה א', ד') דְנַדְרִין, ועין עיטם הוא מעין מי נפתוח (יהוש' ט"ו ט') עיי' יומ' ל"א. ורש"י לזבחי' נ"ד: ורש"י ורד"ק ליהושע שם, ועין עיטם משפיע מימיו ע"י צינורות לבית המקדש ועיי' על עיטם (Ἠθάμ) בבן מתתיהו על הקדמ' ח', ז', ג'; י"ח, ה; ועל המלח' ב', ט', ד'] —

* בֵּי מִדְרָשָׁא (Studienhaus, Akademie) שבת ס"ה. נפיק בהו לבי מדרשא, חולי' פ"ו: בעידן בי מדרשא לא תקיימו אבראי, נדה מ"ב. כרכיש לה ברישיה בי מדרשא, עיי"ע כרכש א'. והרבה עוד בש"ס, ד"מ ברכו' כ"ח. גיטי' ל"ח: יבמו' מ"ב: קידוש' מ"ד. ב"ב כ"ג: ע"ז ל"ד. ועיי"ע בית מדרש.

בֵּי מַכְּסִי (Makesin am Chabor) עד אקרא דתולבקני[4]) בר"ג דמגילי' (ו'.) ובס"ג דכתובי' (קי"ב.) פי' מקומות כמו אותו דפ' החולץ בגמ' דהמחזיר גרושתו (יבמו' מ"ה.) שלחו ליה בני בי מכסי לרבא. *[אחי"ה ביבמ' וכתוב' אי' מיכסי ונוס' של רבינו יותר טובה וכ"ה בכתוב' ס"ז. תותבי דבי מכסי (עיי"ע תב ב'), בכתוב' ובמגי' הגי' כמבי כובי וגי' רבינו היותר טובה בארנו בע' אקרא ואקרא דכוכי ועתה באתי להוסיף עוד ראיה מופתית שהרי הוכחנו דאקרא דתולבקני הוא Thillacama או Rumkalah (עיי' ריטטער ח"י, תתקל"א) וממנו עד Makesin ככ"ב פרסאות וכן העיד רבב"ח על בי מכסי ואקרא דתולבקני ומה שמדמה ברכתה של א"י שהיא זבת חלב ודבש לכברת ארץ בין מכסי ובין אקרא דתולבקני גם זה נכון עד מאוד כי לעדות הסופרים מחוז הנזכר היותר ברוך בכל מסופוטמיא (עיי' ריטטער י"א, רפ"ג, תצ"ד) וא"כ פירושנו הבנוי על אבן בחן של גי' רבינו הוא פנת יקרת מוסד מוסד.]

* בֵּי מִילְחֵי (Salzmagazin) בפסחי' ח'. בי מילחי ובי קירי צריך בדיקה.

* בֵּי מְסוּתָא, בֵּי מַסְחוּתָא (Badehaus) ב"מ מ"א. קידושי' ל"ג. עיי"ע מסותא וע' אשן ג' פי' בית המרחץ.

* בֵּי מֵעַיָּא (Därme) ויק"ר פ"ג יצא מאכלה . . מכריסא לבי מעיא מבי מעיא לכרוכת קטינא וכ' עיי"ע כרוכא ועיי"ע בית כוסות.

* בֵּי מַעֲצַרְתָּא (Wein- Oelpresshaus) ב"מ ע"ד. בי מעצרתא למידש ולמנגד עיי"ע כמר א'.

בֵּי מַפְקְתֵי (א') או מל"ע نفقة (Oeffnung am männlichen Glied) או = מפתק מל"ע مفتّق Spalte. (ב') בל"ס מפקתא Mastdarm, wo die Exeremente herauskommen) בפ' ר"א אומר (בגמ', יש למחוק) אם לא הביא [בגמ' אין עושין לה חלוק] (שבת קל"ד.) פי' אין ידועה נקב שבגיד, וי"מ מקום שמוציא הרעי. (א"ב בנוסחאו' כתוב מפקתיה). *[אחי"ה כוונת ר"ב על גירסאות של דפוסי ערו' שאי' מפתקי אבל בדפ"ר בנכון בי מפקתי ובכל כ"י בי מפקתיה וכ"ה בכ"י א"פ (ד"ס שבת צד קנ"ו:) ורש"י גורס ביה מפקתיה וצ"ל בי מפק' ופירש בזה"ל שאין ניקר (אולי צ"ל ניכר) בו נקב בית הרעי ששם הוצאות זבלו ע"כ. נראה בעליל שהרכיב שני פירושיו של ערוך, לפי' ראשון נגזרה המלה או מל"ע נפקתה כלו' נקב או אולי לגי' מפתקי מל"ע מפתק כלו' נקב וחריץ, ולפי' הי"מ נגזרה המלה משורש נפק, והשֵׁם בל"ס כל דבר היוצא כגון הרעי ובי מפק' כלומ' מקום שהרעי יוצא, וכן נקרא התחתון בל"ס מַפְּקָנָא, ולדעת הרופאים ששאלתי את פיהם גם

---

1) כ"ה בכ"י ו"ו ובנו"ג לא על כלי חרס ובדפ"ע וקצת כ"י אי' חטים. 2) בדפ"ע ואמר והוא ט"ס. 3) בנו"ג הני מדרו אבל כגי' רבינו אי' בכ"י מ' ובכ"י א"פ אי' הני בי מרדי. 4) בכתובי דתולבנקי ועיי"ע אקרא.

היום מצוי החולי הזה ורפואתו ע"י קריעה באותו מקום ונקרא החולי הזה בל"ר atresia ani] —

* בֵּי מַר (das Haus des Herrn, Lehrers) פסחי' ק"א. אמר אביי כי הוינא בי מר כלו' רבה עיי"ע מר ב' ורש"י פסחי' ד"ה כל מילי, חולי' ק"ה. הני להיכא א"ל לבי מר. וגם יש לנקד בִּי מר כלומ' אצל עיי"ע בִּי.

* בֵּי מַרְזִיחָא (Trauerhaus) כתוב' ס"ט. ומאן יתיב בי מרזיחא ברישא עיי"ע מרזח.

* בֵּי נוּרָא (בל"ס בית נורא pers. Feuertempel) נדרי' ס"ב: רב אשי הוה ליה ההוא אבא זבניה לבי נורא כלו' היה לו יער (עיי"ע אבא) ומכרו לכומרים עובדי האש עיי"ע נר ב' ובית תפלת של פרסיים שבה עובדים האש נקרא כן, ובל"פ âtasgâh פי' בית נורא.

* בֵּי נַפְחָא (die Schmiede) גיטי' ס"ט: וניטווייה בנורא דבי נפחא (כ"ה לפי גי' רש"י הישרה) וניכליה במיא דבי נפחא ונישתי ממיא דבי נפחא, פי' מקום עבודת הנפָּח.

בֵּי נַצְרוּפִי (בֵּי אֲבִידָן .s. Art) בר"ג דכל כתבי הקודש (שבת קל"ד.) פי' בי נצרופי [1]) היה כמו בי אבידן שפירשנו למעלה מיהו בבי נצרופי היה ע"ז כדאמרינן בע"ז בפ' כל הצלמין בגמ' איזהו אשרה (ע"ז מ"ח.) אמר שמואל כגון דאמר הני תמרי להוון לשיכרא דבי נצרופי. * [אחי"ה ובנו"ג הני תמרי לבי נצרפי אסור דרמי בי שיכרא, ולולי דמסתפינא הייתי אומר כי אולי יש להגיה בי נְצרוּני ותהיה המלה ל"פ نونوان מלאך הממונה על עצים ואם קשה לך הדבר להולמו עיי"ע בי אבידן ומש"כ] —

* בֵּי נַשָׁא (Haus, Abstammung der Frau, daher Schwiegervater, auch Eltern des Mannes) ב"ב י"ב: ההוא דזבן ארעא אמצרא דבי נשיה פי' סמוך לשדה של חמיו עיי"ע נשא א', חולי' ק"י. שמיע ליה מבי נשא, יבמו' ל"ה סע"א תרומה דבי נשייהו, שבת כ"ג: אפיתחא דבי נשא דר' שיזבי ועיי' שם תוספ' ד"ה דבי פלוגת' דר"ת ורשב"א ותוספ' ב"ב הנ"ל ד"ה אמיצרא.

* בֵּי נַשֵׁי (Frauenzimmer) עיי"ע בי גברי.

* בֵּי נְשִׂיאָה (Haus, Schule des Nassi, Patriarchen) סנהד' ז': דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר, תעני' כ"ד. דבי נשיאה גזור תעניתא וכ', כתוב' ס"ה: אפיתח' דבי נשיאה חולי' צ"ה. דבי נשיאה אמרו, עיי' על בי נשיאה מ"ש החכ' רא"ק בהחל' ח"ב צד קי"ח ואילך.

* בֵּי סַדְיָא (= ביסדיא בל"ס בִּסְדָיָא בל"ע وسادة Kopfkissen, Polster) שבת מ"ח. אודרא (או לגי' רבינו אודדא, עיי"ע) לבי סדיא בשבתא ושם קי"ח פוריא ובי סדיא, ושם קמ"ו: דקטים ומנחי בי סדיא, ושם אייתו ליה בי סדיא, בי סדיא אסור . . בי סדיא שרי, שם קכ"ד: הנהו בי סדוותא בשמשא כ"ה לגי' רבינו בע' סד ג' וכ"ה ברש"י בדפ' וויניצ' ר"פ ושונצ', אבל לפנינו אי' בי סדיותא מ"ק כ"ו. אחתיה אבי סדיא. ומלת ביסדיא במלה אחת (כצ"ל) הוראתה בל"ס וער' כר וכסות תחת מראשתיו ועיי"ע אסד.

* בֵּי סַפְרָא (Studienhaus, wo Bibel ס"ת unter-richtet wird) במד' איכ"ר פ' רבתי סי' ט' אשכחת תלמידוי יתבין בבי ספרא ועיי' ב"ר ספפ"ט פי' כמו בית ספר עיי"ש.

בֵּי סִיסַן (שם פרטי בל"פ ساسان) בר"ג דחזק' הבתי' (ב"ב ל'.) ההוא דא"ל לחבריה כל נכסי דבי סיסין מזבינגא לך, ובס"ג דמי שמת (שם קנ"ט:). (א"ב דבי בר סיסין כתוב.) * [אחי"ה רוב כ"י ערוך גרסו בי סיסין רק כ"י ה"ב בי סרסן ודפ"ע בי סרסין ולפי הגי' האחרו' י"ל שהוא עצ"פ של עיר سرسنة אבל יותר נראה גי' הראשונה ומאחר שבל"פ תנוח היו"ד כמו אלף שלנו י"ל שהמלה עצ"פ הרשומה ונמצא השם הזה לרוב וסיסין מבית בהמאן היה מיסד מלכות פרסית של סאסאנידען וכן נמצא בר סיסי אביו של לוי הרבה פעמים בירו' עיי' מה"י למהרז"ף צד ק"י:] —

* בֵּי עַכְבּוֹרֵי (Ἀχαβάρα, Stadt in Obergaliläa Jos. b. j. 2, 20, 6; Vita 37) ע"ז ל'. ר' ינאי הוה בי עכבורי וא"ל בר הדיא הוה בי עכבורי וכ' לפי עדות בן מתתיהו הנ"ל עיר בגליל העליון והיה שם בית מדרשו של ר' ינאי עיי' הך ערך אצל מהרז"ף מה"י צד ק"ג: ועיי"ע עכבר א' ומשכ"ש.

* בֵּי עוֹלָמִין (Friedhof) עיי"ע בית עולם.

* בֵּי עַנְיֵי (die Armen) כתוב' ס"ז סע"ב וממצי נפשיה לבי עניי פי' לעניים ואולי ג"כ יש לנקד בִּי עניי אצל עניים עיי"ע בִּי.

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב ודפ"ע אבל בכ"י ל"ד ודפוסי הש"ס ובקצת כ"י ש"ס הגי' בי נצרפי.

* **בֵּי עוֹרְבְתֵי** (Rabenhaus n. pr. einer Familie) שם משפחה עיי"ע בי יונה.

* **בֵּי עֲשָׂרָה** (zu zehn, d. h. eine Körperschaft von zehn) סנהד' ל"ט. כל בי עשרה שכינתא שריא.

* **בֵּי עֶשְׂרִין וְתַלְתָּא** (zu dreiundzwanzig, d. h. eine Körperschaft von 23) סנהד' ח'. בי עשרין ותלתא למדין דיני נפשות.

* **בֵּי פּוּקְרֵי** (Mastdarm) יבמות ע"ג ומייתינן נהמא חמימא דשערי ומנחינן ליה אבי פוקרי ומקרי פי' נקב בית הרעי עיי"ע פקר ג'.

* **בֵּי פַּרְחֵי** (פי' בלש' צינד ופרסי ישנה pairika Dämonenart) פסחי' קי"א: בי פרחי רוחי . . דבי פרחי בריה שאין לה עינים וכ' נ"ל כי השם הזה נופל על שם מין שדים הנקרא בצענדאפ' פאיריקא כמו שרשמנו בתחלת הערך עיי' שפיעגעל אינדעקס להעתקת צענדאפ' ויוסטי ע"מ צד קע"ט:

* **בֵּי פְּרָת** (Euphrat) עיי"ע גיזמא וע' גשר ב'.

* **בֵּי פַּשְׂקֵי** (Teich, Wasserbehältniss) בל"פ بِرَكْ = بِرْغاب כה"ג לפי מסורת הרד"ק עיי"ע דבשק ומ"ש.

* **בֵּי צִיבֵי** (Holzkammer, Holz = ćiba) פסחי' ח'. א"ר פפא בי ציבי ובי תמרי צריך בדיקה פי' אוצרות העץ ועיי"ע צב ה'.

* **בֵּי צֲוָאר** עיי"ע בית צואר.

* **בֵּי צִינִיתָא, צְנִיתָא** עיי"ע בְּזִיתָא.

* **בֵּי קַבְרֵי** (בל"ס בית קבורא Grabstätte) יומ' פ"ג: אותביה בי קברי דאבוה ובכ"י מ' ול' ואו"ז אי' בקברא (עיי' ד"ס יומ' צד קל"ט: ב"מ ק"ז: ילק' עקב ורמ"ז תתמ"ט רב סליק לבי קברי עיי"ע עבד ב'. פי' בי קברי כמו בית הקברות עיי"ע.

* **בֵּי קִירֵי** (Wachslichtmagazin) פסחי' ח'. עיי"ע בי מילחי פי' אוצרות של שעוה צריך בדיקה לפי שעומד מתוך הסעודה להביא נרות.

* **בֵּי קַרְנָא** (die Schule Karna's) סנהד' ל': בנזיקין דבי קרנא עיי"ע זק ה'.

* **בֵּי רַב** (Haus des Lehrers, d. h. Studien-haus, besonders das von R. Akiba gegründete, dann (für Babylonien) die Schule Rabs, d. i. Abba Arekas) הרבה פעמים בש"ס בי רב כיון סתם על בית המדרש וטעמו כמו בית רבן עיי"ע הבא אח"ז וע' בר בי רב. ד"מ עירו' ע"ג. בני בי רב דאכלי נהמא בבאגא ואתו ובייתי בבי רב ופירש"י בי רב בית המדרש, ושם כי משחינן להו תחומא מבי רב משחינן להו או וכ' כתוב' ס"ב: אזיל ויתיב בבי רב, ושם בסוף העמוד אזלת לבי רב, סנה' ז': הורי' ג': ובפרט מכונה בשם בי רב בית מדרשו של ר"ע כי גדולי תלמידיו הרבים הלכו בדרך רבם עיי' מאמר הידוע סנהד' פ"ו: סתם מתניתין ר"מ וכ' וכולם אליבא דר"ע ועיי' ד"מ למהרז"ף צד קט"ז. ובית מדרשו של ר"ע מכונה תנא דבי רב והפכו תנא דבי ר' ישמעאל חולי' ס"ו. עיי"ש פירש"י ובזבחי' מ"א: ע"ש. וכתוב' שם: ר' חנניה בן חכינאי הוה קא אזיל לבי רב וכ' ובתמורתו בויק"ר פכ"א כתוב . . ללמוד תורה אצל ר"ע בבני ברק, וגם יכונה בשם בי רב בית מדרשו של רב בסורא ד"מ סנהד' כ"ד: שלחו ליה מבי רב לשמואל, שבת ס"ו: רב הונא כי הוה אתי (כ"ה בכ"י עיי' ד"ס שם) מבי רב עי"ש פירש"י. ולפעמים נמצא ספרא דבי רב עיי' ברכו' י"א: וי"ח: רשב"ם ב"ב קכ"ד: וכן ספרי דבי רב רי"ף לפסחי' פ"י עיי"ע ארבע ונסמן שם. שאר ספרי דבי רב עיי"ש וידוע שיטת הרמב"ם (בהקדמתו למשנה וליד החזקה) שבדיבור ספרא דבי רב הכונה על תורת כהנים שחיבר רב וכבר שדו בה החוקרים נרגא והעלו שהכונה על בית מדרשו של רב ובאמת נמצא כמה פעמים אמרי בי רב וכבר נסתפקו בדבר על מי מכוון אם על רב הונא או רב המנונא עיי' סנהדר' י"ז: ועיי' תוספ' יבמו' פ"ג: ד"ה אמרי. וכן יחסו לרב מה שנאמ' בשם אמרי בי רב (ב"מ ק"ב: ב"ב ק"ה:) ונגד זה מצינו שאמרי בי רב חולקים עם רב ורב יהודה וכל תלמידי רב (סנהד' כ"ז.) וגדולה מזאת הראה בעל מחבר דור דור ודורשיו ח"ב פכ"ד שאמרי בי רב נותנים טעם לדברי רב חסדא והלא ר"ח תלמיד ר"ה (זבחי' פ"ז.) מכל זה מוכרח שבי רב הוא בית מדרשו של רב ועל כן מצאנו שתנא דבי רב חולק על רב (ירו' ברכו' פ"ז הל"א) סוף סוף ספרא דבי רב אין ראיה כל עיקר שרב היה מחברו ועיי' עוד הר"ר מאיר א"ש במבואו למכילתא שהאריך למעניתו ואני קצרתי במקום שיש להאריך.

* **בֵּי רַבָּנָן** (das Haus, die Schule der Rabbinen, Studienhaus) ברכו' י"ז. ובאתנויי גברייהו בי רבנן ונטרן לגברייהו עד דאתי מבי רבנן, ופירש"י בית המדרש וכן פירש"י בקידוש'

כ"ט: על בת בההוא בי רבנן, ועיי' מגיל' כ"ח: בע' בי כנישתא. ובי רבנן כמו בית רבנן עיי"ע.

* בֵּי רֵישׁ גָּלוּתָא (die Schule des Exilsoberhauptes) גיטי' ל"א: אינשי דבי ריש גלותא נינהו, סוכ' ל"א. וכולהו רבנן דבי ריש גלותא וכ' שבת נ"ה. לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא, ובאיג' רש"ג מצויינת המלה כמה וכמה פעמים ועיי"ע ריש גלותא.

* בֵּי שִׁיחְיָא (עיי"ע שחי) (die Achselhöhlung) ירו' ע"ז פ"ב דמ"א סע"א פותתא תחות בי שיחייא והוא כמו בית השחי עיי"ע וע' שחי.

* בֵּי שַׁקְיָא (בל"ס בית שקיא ein künstlich befeuchtetes Feld) קידוש' ס"ב: שחת דבי שקיא פי' שדה בית השלחין (עיי"ע) שצריכה להשקות ע"י אדם עיי"ע שחת. ובשבת כ"א. אבי שקיא רבי כה"ג לפי כ"י א"פ עיי"ע דבשק ומ"ש.

* בֵּי שְׁבוּר (Sipphara) ברכו' נ"ט: והאידנא דשניוה פרסאי מבי שבור ולעיל וכל המאמ' לי' בכ"י ש"ס וכן לי' בע' דקר ג' ואולי היא עיר ששיער החכם נייבויער בספרו גיאגראפיא צד של"ו.

* בֵּי שׁוּתְּפֵי (Gemeinschaft) עירו' ג' סע"א ב"ב כ"ד: קדרה דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא (עיי"ע אנש אות ק' כי כצ"ל גם שם ועוד עיי' ע' קדר ב').

* בֵּי שִׁיבְבֵי (im Zwielicht od. Nachbarschaft) שבת ק"ט: עיי"ע בֵּי ג' ומשכ"ש.

* בֵּי תִּבְנָא (Strohlager) עירו' ס'. ההוא בי תיבנא דהוה ליה למר בר פופידתא וגי' בי תיבנא אי' בכ"י ש"ס (ובדפוס' בי תבנא) ושם אי' למר מפומבדיתא ולי' בר פופידתא בכ"י א"פ ובדפ"ש ובאו"ז ובראש ובריטב"א עיי' ד"ס עירו' קכ"א. פי' אוצר תבן.

* בֵּי תּוֹרֵי (der Platz, wo die Ochsen gefüttert werden) עירו' ס'. פירא דבי תורי פי' גומה גדולה שמצניעים בה מאכל לבהמה ועיי"ע פרא ב'.

* בֵּי תּוֹרְתָא (Ort auf dem Weg nach Pumbad. viel. Bithra) ע"ז כ"ה: כ"ו. רב מנשי הוה אזיל לבי תורתא פגעו ביה גנבי אמרו ליה לאן קאזלת א"ל לפומבדיתא כי מטא לבי תורתא וכ' וקרוב הדבר שהיתה עיר הרשומה שרוב יושביה היו יהודים ובמסעיו של קיסר יוליאן נשרפה באש (עיי' מאננערט ח"ה צד רפ"ו) אולי ע"כ יושבי העיר העניה ירדו מטה מטה עד כי נמצאים שם גנבים יהודים.

* בֵּי תְּלָתָא (zu Dreien) ב"מ ע"ד רע"א הני בי תלתא דיהבי זוזי וכ' מ"ק ט"ז. הני בי תלתא דשמיתו וכ' ושם אתו בי תלתא אחריני.

* בֵּי תַּמְרֵי (Dattelnlager) פסחי' ח'. עיי"ע בי ציבי.

* בֵּי תַּפֵּי (בלש' הוצואריש תאפק בל"פ تابه Esse, Kochpfanne מפעל تافتن brennen) ברכ' ל"ט. והוא דיתיב אבי תפי, שבת ע"ז: משום דדיירי אבי תפי כ"ה לפי גי' רבינו בע' תפי ב' ובנו"ג אדפי וילק' כ"י אספי עיי' ד"ס שבת צד פ"ב: פי' מקום שפיתת הקדרה וגם כלי טיגון וגזרתו בל"פ עיי' מהרי"ף עט"ש צד י"ח ובל"ס כירים נקרא בית תְּפָיָא ג"כ נגזר מל"פ תאפתן פי' בוער באש.

* בֵּי תְּפִלָּה (Gebethaus, Synagoge) גיטי' ל"ט: קאי אפיתחא דבי תפלה, פי' בית התפלה.

* בֵּי תַּרְבּוּ (Ortsname) יומ' ע"ז. רב יוסף שרי להו לבני בי תרבו פי' רש"י שם מקום ובב"ק כ"ג: הני עיזי דבי תרבו פירש"י שם משפחה ובכ"י מ' ליומ' (עיי' ד"ס צד קכ"ג.) גרס בתרבו ובכ"י ב' ביתרכו ובכ"י ל' בתרכו ודע שעיר בפרס שמה ترك.

* בֵּי תְּרֵי (zu Zweien) שבת קנ"א: אריה אבי תרי לא נפיל, ב"מ פ"ד: כי הוו אתי בי תרי לדינא. ושם ק"ה. הני בי תרי דעבדי עיסקא, ב"ק כ"ז: עיי"ע גרגרתא. גיטי' ס"ו. בי תרי מינייכו, זבחי' כ"א: בי תרי היכרי הוו עבדי; ברכ' ס"ב. כי הוו עיילו בה בי תרי וגי' הכ"י מ' אי' בהו תרי ובמנוה"מ סי' של"ו בתרי וצ"ל בי תרי.

* 2 בֵּי תְּרֵי (Ortsname, viel. Bi Tharis) סנהד' צ"ה. כי מטא בי תרי וכ' לדעת מהרי"ש דאס הייל' לאנד ק"ו עיר אחת שרשמנו קרובה ללוד.

* בִּיאָה (1. das Hereinkommen, Eintritt übtg. 2. Coitus) זו היא שיבה זו היא ביאה עיי"ע בא. יומ' פ"ו: פ"ז. ולואי שתהא ביאה כיציאה, ב"מ ק"ז. שתהא יציאתך מן העולם כביאתך לעולם מה ביאתך בלא חטא וכ' יומ' נ"ג. ביאה ריקנית, ירו' נזי' פ"ז דנ"ו ע"ד, פרה י"ב ד' ביאת המקדש, ירו' קידוש' פ"א דס"א ע"ג

הקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע, בבלי קידוש' ל"ז: ביאה ומושב (ג' פעמים), שהש"ר פ' שמאלו דרש ביתך (דברי' ו', י') ביאתך מן השוק לביתך; ברכו' ב'. ביאת שמש (Sonnenuntergang) והקבוץ: ירו' סוט' פ"ז דכ"א ע"ג ופ"ט דכ"ג ע"ג ירו' חלה פ"ב דנ"ח: ירו' ערל' פ"א ד"ס ע"ד כל ביאות שנאמרו בתורה ובבלי קידוש' ל"ז: הואיל ונאמרו ביאות בתורה והוא ל"מ בִּאָה (יחזק' ח', ה') ובדרך השאילה בלש' נקיה תשמיש מפעל בוא עיי"ע בא, קידוש' ב'. ואילך בכסף בשטר ובביאה, שם י"ב: רב מנגד אמאן דמקדש בביאה יבמו' ל"ד. אין אשה מתעברת מביאה ראשונה. יבמו' ס"א: כל ביאה שאין בה פירצה אינה אלא בעילת זנות, ירו' יבמו' פ"ב ד"ג ע"ג ביאת ערוה. והקבוץ כריתו' ב', ג' הבא על השפחה ביאות הרבה, נדרי' נ"א. כולהון ביאות, שהש"ר פ' גן נעול שתי ביאות לאשה וכתב רא"ל בתשבי ע' בעל: ויש להפרש בין בעילה לביאה כי לא נקרא הביאה רק הפעם הראשונה שהאיש משמש עם האשה ולכן לא תתרבה לומר ביאות כמו שנאמ' בעילות ודוק ותמצא עכ"ל, ומשנה הוא כמוכח מציונים שהבאתי.

* בִּיטָא עיי"ע ביעה.

* בֵּיטָא (der zweite Buchstabe gr. βῆτα) שקלי' פ"ג מ"ב אלפא ביטא עיי"ע אלפא ביתא, ורבינו גורס ביתא עיי"ע.

* בִּיְיכָה (בייבא) בל"פ پیچه Frauen-Kopfputz, Schleier) ב"ב קמ"ו. תרגמה רבא בייכא וסבכתא כ"ה לפי גי' רבינו בע' ייכא וע' סבכה לגי' כתבי ידות ודפ"ר אבל בנו"ג בט"ס בייבא פי' בל"פ צעיף וקישור נשים וכן פי' הרשב"ם אך גם שם גי' משובשת בייבא ורבינו סבר שאות ב' שמושית היא בעבור כן היה מסדרו בע' ייכא.

בַּיְיכָה (בל"ע بوكاء verwirrt, närrisch מפעל باك) בב"ר פפ"ח (רפ"ז) ותאמ' שכבה עמי, הומיה היא וסוררת (משלי ז', י"א) בייכה היא וטעיה. * [אחי"ה בנו"ג שגישא אבל בעל מ"כ הביא גי' הילק' משלי (רמז תתק"מ) בוכיה ולפנינו שם אי' בוכה והוא ממש ל"ע שרשמנו והוא מל"מ בוך (שמות י"ד, ג'; יואל א', י"ח; אסתר ג', ט"ו) פי' מהומה ודרש כן הומיה ובאמת נוסח' שלפנינו שגישא בל"ס שגושא טעטה ג"כ מבוכה וכן מצאתי בירו' תעני' פ"ב הל"א דס"ה: מפורש מבוכה: מן גוא דאינון ב י י כ ן, ואולי ברות"ר ספ"ג ושמעי קלהון דברייאתא ב י י ב י ן צ"ל ג"כ בייכין פי' שמעו קול מבוכת אנשים ועיי' עוד ע' בַּיֵּב] —

1 בִּין (מל"פ بن, בל"ס בנתא Körnchen von Getreide) בס"ג דבמה אשה (שבת ס"ז.) שב ביני כמונא [1]. פי' ז' גרגרים כמון, אי בבינתא לא משכחא ליה בר"ג דלא יחפור (ב"ב י"ח:). פי' הזרע שעל הירק בעת שנעשה קשה, פ"א אי משום ביניתא גרעינין דחרדל ליכא למיחש דאכלי ליה דבורים דכיון שהן דקין מאוד לא משכחי להו דבורים בעפר, אי בטרפי [2]) הדר פארי כלומ' אם אוכלין העלין של חרדל מאי איכפת ליה חוזר וגדל [3]). ברפואות דמי שאחזו (גיטי' ס"ט.) נזדהר מביניתא דאי לא מנקב להו למעייניה פי' יזהר שלא ישתה זרע גרגילא. * [אחי"ה וכ"ה בע' גרגל ובנו"ג גלגילא. לגי' רש"י שבת בנ"א ועיי' גיטי' שם שגרס בוני ופי' מלא אגרוף י"ל שהוא ל"פ بنوه אגודה ואחיזת יד] —

2 בִּין (בל"פ پینه = بانه Haar) בס"ג דבמה אשה (ס"ז.) שב ביני מדיקנא דכלבא. פי' ז' שערות מזקן הכלב, ובס"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ח.) ו ב ג מ ר א [4]) וחכמי' אומרי' עד חצות בפ' מאימתי קורין את שמע (ברכ' ח'.) כמישחל ביניתא מחלבא. וחשאי מביניתא דרישי ועד טופרא דכרעאי [5]) בפ' ר"א אומ' תולין בגמ' יינומלין (שבת ק"מ.). ביניתא מ מ ז י ה [6]) בר"ג דבא לו כ"ג (יומ' ס"ט:). משתמיט ביניתא [7]) בר"ג דהשוכר את הפועלין (פ"ד:). אריש ביניתא בעי למיקם בפ' ג' מינין אסורין בנזיר בגמ' דסתם (נזי' ל"ט.). קלע [באבן] אל ה ש ע ר ה ולא יחטא (שופטי' כ', ט"ז) תרג' [דשדן אבנא בקילעא ומרמן] בבינת שערה.

בֵּין . . . בֵּין (sowohl . . als auch) בין זכאי ובין חייב בשבועה לא תיעול בויק"ר פ' אל תהי עד חמס והוא עד (פ"ו). * [אחי"ה וכ"ה ירו' שבועו' פ"ו הל"ו דל"ז: אבל בויק"ר ובילק' משפטים רמז שמ"ו וילק' זכרי' סרמ"ז תקע"א אי' תחת בשבועה: למומי ובילק' זכרי' נ"ב "פי' לשבועה" ועיי"ע מס. ובתנחו' משפטי' צד קפ"ד

[1]) וכ"ה בכ"י מ' ובכ"י א"פ עיי' ד"ס צד ע"ב. ובנו"ג בוני כמוניא. [2]) בכ"י פאריז אי' באשפה. [3]) וכ"ה בפירש"י. [4]) כ"ה רק בדפ"ר. [5]) כ"ה בע' חש ב' ושם עוד חשאי בנפשאי ובדפ"ע חוץ מדפ' אמש' אי' כאן וע' בינתא הגי' רישיה. כרעיה וטעות היא וכגי' רבינו אי' ג"כ ברש"י כ"י ושם בזה"ל וחשאי בי מבינתא דרישאי עד טופרא דכרעאי עיי' ד"ס שבת קס"ח. ולא העיר ב"מ של ד"ס על גי' רבינו. [6]) כ"ה בכ"י מ' ממזייה ובנו"ג ממזייא אבל בסנהדי' ס"ד. אי' מיניה וכ"ה בכ"י ב' ליומ' עיי' ד"ס שם ק': ובע' מז אי' אראך שהמלה ל"פ וטעמה שער מן העפעפים ולכן בטעות הגיה מי שהגיה מ י נ י ה תחת ממזיה ושיעורו נפל שער אחד מעפעפיו. [7]) בנו"ג עוד: מ י נ י ה כמו בסנהדי' הנ"ל.

ובריש מטות בסיגנון אחר עיי"ש. וכנ"ה ב"ק ל"ז: בין תם בין מועד, יבמו' כ"ג. בין שאומרים לו לאביך קיים בין שאומרים לו הוצא, נדרי' ס"ג. בין כך ובין כך. מדר' אסת' א' ד' עיי"ע בת קבריא בין מדיליה ובין מדלא דידיה מתגלגלת בת קבריא. בין בעיסה בין בקדירה עיי"ע בן ב'. פסחי' ט"ז: בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון בין ביחיד בין בציבור] —

* בֵּין (inmitten, zwischen; בֵּינַיִים, בֵּינְתַּיִים (dual. Mitte, zwischen והוא ל"מ והרבה בש"ס וחדלתי לספור כי אין מספר ובמספ' הזוגי לש' זכר ביניים ולש' נקבה בינתיים ד"מ ב"ר פ"ד דרש בתוך (בראש' א' ו') ביניים ובינתיים, ויק"ר רפכ"ג צדקת הזו יוצאת מבינתיים, ירו' ברכו' פ"ב ד"ה: ימי טהרה בינתיים, ירו' תעני' קלספ"א דס"ד ע"ד ימים שבינתיים, ירו' מעשרו' רפ"א דמ"ח ע"ג טול מבנתיים, ירו' כלאי' פ"ז ד"ל ע"ד בנתיים מהו וכ"ה ירו' נזיר פ"ז דנ"ו ע"ג עיי"ש. ובל"א בֵּינֵי = בל"ס ܒܝܢ כמו בין, גיטי' ס"ט: ביני אדכי, שבת קל"ב: חולי' קי"ד. אתיא מביניא, יבמו' ע"א. זבנינהו ביני וביני פי' בינתיים ועיי"ע חולי' מ"ז. ביצ' ז'. י"ד: — ב"מ מ"ז: ורבים עוד: איכא בינייהו.

* בֵּינוֹנִי (der, die in der Mitte) סוט' מ"ב: דרש הבנים (ש"א י"ז, ד') בינוני שבאחיו, כלי' י"ז, ח', ברכו' ל"ט. לא גדול ולא קטן אלא בינוני עיי"ע אגר ב'. ירו' שבת פ"א ד"ב ע"ד לא לח ולא יבש אלא בינוני, ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ג אדם בינוני, ולשון נקבה בינונית עיי' גיטי' פ"ה מ"א, ירו' ברכו' פ"ה ד"ט ע"ג, ירו' תעני' פ"א דס"ד. וקבוץ זכר בינונים ר"ה ט"ז: ירו' ר"ה פ"א דנ"ז. ויק"ר פ"ל, ול' נקבה ירו' סוט' פ"ח דכ"ב ע"ג כל האמות היו בֵּינוֹנִיּוֹת (ובקצת דפוסי' בט"ס בביניות) ובכלי' י"ז, א' צ"ל ג"כ בינוניות (ובקצת דפוסי' בט"ס בבינויות) ובכלי' י"ז, א' צ"ל ג"כ בינוניות ועיי"ע בֵּנְנִי.

בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת (Zwielicht, d. i. zwischen Sonnenneige und Mondaufgang) בר"ג דברכו' (ב':) ר' יהודה סבר בין השמשות טובא הוי וכי טובלין מבעוד יום טובלין ור"מ סבר לה כר' יוסי[1]) דאמר בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא וא"א לעמוד עליו, ובס"ג דבמה מדליקין (שבת ל"ה.) א"ר יהודה אמר שמואל בין השמשות דר' יהודה כהנים טובלים בו למאן אילימא לר' יהודה ספיקה הוא אלא בה"ש דר' יהודה לר' יוסי כהנים טובלים בו פשיט' מהו דתימא בה"ש דר' יוסי מישך שייך כר' יהודה קמ"ל דשלים בה"ש דר' יהודה והדר מתחיל בה"ש דר' יוסי. ובס"ג דבא סימן התחתון (נדה נ"ג.) הך תנא סבר שלים בה"ש דר' יהוד' ומתחיל בה"ש דר' יוסי והאי תנא סבר בה"ש דר' יוסי מישך שייך כר' יהודה. * [אחי"ה וכ"ה בתרג' שמו' י"ב, י'; ט"ז, י"ב בין שמשיא וביני שמשתא להעתקת של בין הערבים ועיי' לשון הזהב של רמב"ן לשמו' י"ב, ו' ועיי' בש"ע א"ח סי' רס"א] —

☞ 1 בִּינָא (לפי דעת ר"ב ערבה Weide ולפע"ד מל"ס בינא Tamariske עיי"ע הקודם בין א' (Terebinthenkorn גיטי' פ' הנזיקין (שזרבינא) [2]) [צ"ל שורבינא] ובינה ואסא דרא פי' ערבה). * [אחי"ה והאמת שבל"ס אשל וכן הביא הך פירוש ר' יונה ן' גנח בע' אשל (צד ע"א במחברתו) בשם רש"ג וז"ל (לפי העתקתי מל"ע ללשה"ק) "וראיתי לפירוש המלות במי שאחזו קורדיאקוס שאמר רש"ג בינא הוא אשל" ע"כ. ובל"פ בַּן הוא גרעינים של אֵלוֹן, ובענין שורבינא עיי"ע אשכרע ובענין הגי' עיי"ע אסא] —

☞ 2 בִּינָא (Blutegel, wahrsch. zusammenhängend mit پینه Haar, wegen dessen dünner Beschaff.) גיטי' פ' הנזקין (ס"ח:) שב ביני דמיא פי' עלוקה). * [אחי"ה זאת דעת רש"י ז"ל ונ"ל לגזרו מל"פ אשר רשמנו (ועיי"ע בִּין ב') פי' שער ונקרא כן שדמתה לשער מצד ארכה ודקותה ובאמת נקראת כן גם נימא של מים (ע"ז י"ב:) פי' חוט דק של מים, ועוד י"ל שעיק' הגי' כינא והוא ממ"ש ל"פ كنه פי' עלוקה מוצץ דם של חיות] —

* בִּיניתא (מל"פ پندو (Insect, Raupe מכות ט"ז: דאכיל ביניתא פי' בל"פ תולעת עיי"ע בניתא ומ"ש, וגם כתיבת המלה ביו"ד אחר הבית מראה שיש להבדילה מבְּנִיתָא.

* בּוּנָא עיי"ע כן ג'.

* בּוּנָה (ein Amoräer) ירו' גיטי' פ"ב דמ"ד: תנא בונה בר שילה ובדפ' קראט' אי' בט"ס בינה שילוה, ועצ"פ בונה קיצור תחת אבונה

[1]) כ"ה על נכון בכ"י ו"ו ול"ד ובדפ"ע בט"ס כר' יהודה ובלי ספק נולד מקיצור כר"י. [2]) אצל רמ"ל שזר בינא מבלי ראות מה דאי' בגיטי' וע' שרבינא ועיי"ע שגא א'.

כמו שקיצרו הסופרים ר' בון תחת ר' אבון עיי"ע ר' בון במה"י למהרז"ף צד ס"ז:

* בּוּנִי (תלמיד של ישו אולי Bini פי' תאומים (Thomas (Zwilling) סנהד' מ"ג. חמשה תלמידי' היו לו לישו מתא נקאי נצר ובוני ותודה . . אתיוהי לבוני אמר בוני יהרג והכתי' בני בכורי ישראל א"ל אין בוני יהרג דכתי' וכ' ואולי היה אחד מתלמידיו השלוחים שנקרא תאומא עיי' ברית החד' יהננים י"א ט"ז, כ', כ"ה, כ"א, ב' ובל"ר תאומים bini אבל בתעני' כ'. (הובא בילק' דברי' רמז תת"ט) אי' לא נ י ק ד י מ ו ן (כ"ה בד' פיז') שמו אלא בוני שמו ולפ"ז בוני הוא ניקדימון בן גוריון עיי' בן מתתיהו על הקדמוניות י"ד, ג', ב' ועל Νικόδημος כתוב באון גליון שהיה מאחוזת מרעיו של ישו (עיי' יהנני' ג'; י"ט, ל"ט) וב"ם שקר ענה בפיו שהרי אדרבה בתעני' נכבדות מדובר על ניקדימון.

בַּיִין (מל"י βάϊον Palmzweig, Siegespalme ועיי' מלה ערבית البَايَة (Palmfest בפסיקתא דסוכ' (ק"פ.) ובילמדנו בשור או כשב או עז (תנחו' אמור סי' י"ח) מי שנוצח נוטל ביין[1] פי' מסתברא ענין כידון, (א"ב פי' בל"י לולב וכף תמרים והיה מנהג ליתן ביד המנצח כף תמר לאות נצחון). * [אחי"ה ואמת היא וכן כתב פויזאניאס ח' מ"ח, ב'. וגי' הפסיק' מאן דנסב ב א ג י ן אנו יודעים דהוא נצח ובויק"ר פ"ל אי' בלשון ישר' מאוד כזה מאן הוא נצח אלא מאן דנסב ב א י י ן בידיה וכ"ה בילק' אמור רמז תרנ"א ושם כגי' רבינו ביין ונ"ב „פי' הערוך כידון" ובמנו"ה סי' קמ"ו בשם ויק"ר מהו נעימות בימינך נצח א"ר אבין זהו לולב כמו שהוא נוצח ונוטל באיין משל . . אלא מאן דנסיב כ י ד ו ן כו' וזה ע"פ פי' הערוך והציג כידון תחת באיין ועיי' רש"ב בפסי' שם. ועיי"ע איפרפוס ומ"ש ועוד עיי' מהרי"ף במ"ע מהרז"ף — גרעטץ חכ"א צד קל"ז] —

* בִּיר (בַּר = Sohn) ברכו' ה': ב"ב קט"ז. דין גרמיה דעשיראה ביר פי' זה עצם מבן עשירי שמתו בניו של ר' יוחנן ונשאר בידו שן מבן עשירי ובו היה מנחם למרי נפש עיי' הרשב"ם לב"ב שם וע' גרם א' וכן תרג' בר (תי"ר א' שמות א', ט"ו. ט"ז. כ"ב; במדבר כ"ז, ד'; דברי' כ"א, ט"ז; איוב י"ח, י"ב. י"ט) ב י ר ונראה שהיא לשון ירושלמית ותנוח אות י' כמו אִיבָּא תחת אַבָּא, אִיתָא תחת תא וכן תנוח אות וי"ו כמו אוף תחת אף.

* 1 בִּירָא (כל"ס בירא, בל"ע بِئْر (Brunnen ברכ' ג"ו. חביתא דנפל לבירא, ושם נפל פתא בבירא ובכ"י מ' הגי' כי הני מידי דנפל לבירא (עיי' ד"ס קנ"ד: ועיי"ע אנש אות ג') ושם: שדיא ליה לבירא, שבת ס"ו: נפל פותא בבירא; ב"ק צ"ב: וילק' כי תצא תתקל"ג (עיי"ע אנש אות ב') בירא דשתית מיניה מיא אל תשדי ביה קלא (ובילק' משפטי' תשפ"ה תמורתו קודש בור ששתית מים אל תזרק בו אבן). והקבוץ עירו' י"ז: י"ח. תוספת' ב"מ פ"ט ביראות, ובירו' עירו' פ"ב ד"כ: בירות וגם ביריות.

* 2 בִּירָא (Grube, Graben) ב"מ פ"ה. הוה קיימא בירא מליא מיא. חולי' ק"ו. עיי"ע בת ברתא. והקבוץ שבת ק"י: שבע בירי. סנהד' ז'. שב בירי לשלמנא וחד לעביד ביש. ב"ר פמ"ב בירין בירין מסקן חמר — ועיי' עוד ע' בר ז' וערך הקודם לזה וע' הבא אח"ז.

בַּיָּיר (Brunnengräber מל"ע بَارٌ עיי"ע הקודם לזה) בפ' כלל גדול אמרו בשביעי' (פ"ח, מ"ח) לא לבייר ולא לבלן ולא לספר ולא לספן פי' בייר חופר בורות, בלן בעל המרחץ, ספר גלב, ספן מלח. * [אחי"ה וכנ"ה ירו' ב"מ רפ"ט די"ב. ותוספ' ב"מ פ"ט הבייר והבלן, ושם הב י י ל י ן והחפורות הסנטור והאנקולמוס וצ"ל הכיילין וכצ"ל בירו' ב"מ פ"ח די"א ע"ד תחת מן הב י י ר או מן הסנטור ובדפ' זיט' כייר וצ"ל כייל עיי"ע] —

* בַּיֵּיר (unbebaut lassen) עיי"ע בר ג'.

* בַּיְירָא (leer, unbebaut ריש ויק"ר פ"א חמי חקליה ביירא כרמיה ביירא ותואר מפעל בור עיי"ע בר ב' וממנו נגזר ג"כ ערך הבא אח"ז.

* בַּיְרָנִית (leer, männerlos) ויק"ר פי"ט הושיב נשים בַּיְרָנִיּוֹת בירושלים מהו בירניות בַּיְרָן צַיְרָן שהיה הורג את בעליהן ומענה את נשיהם וכ' עיי"ע ברן ג' ומ"ש. ותואר לנקבה הוא.

* בִּירָאָה, בִּירָא, בִּירָיָה (Stadtnamen am Euphr. Bir, بِيرَة) מ"ק כ"ו. עולא ביראה ובירו' מ"ק ובירו' מגילי' עיי"ע ביברי ומשם היה ג"כ ר' שמלאי ונקרא ר' שמלאי דבירה שם ושם. והעיר היתה ידועה גם לרומיים עיי' מאננערט ח"ח צד קצ"ט.

בִּירָה (כל"ס بَايْ, بِرْج 1. Tempelburg = Ἄκρα in der gr.-mac. Periode; = Βάρις unter Hyrkan I. (bei Jos.); 2. Burg, Castell בפ' אלו

---

[1]) בתנחו' אי' בט"ס אגין ובפסיק' באגין עיי"ע איפרפוס.

עוברין בפסח (מ"ט.) ושורפין לפני הבירה מעצי המערכה, ובר"ג דיומ' (ב'.) בירה תוכיח שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים, במידות בפ"ק (כ"ו.) במסיבה ההולכת תחת הבירה, פי' תחת המקדש —, בפ"ק דב"ב בגמ' דסמך לו כותל (ב"ב ו':) א"ר נחמן אמ' רבה בר אבוה המשכיר בית לחבירו בבירה גדולה, וכר"ג דהמוכר את הבית (שם ס"א:) דאמר רב נחמן אמ' רבה בר אבוה המוכ' בית לחבירו בבירה גדולה, ובפ' מי שמת בגמ' השולח סבלונות (שם קמ"ו.) וזו הלכה העלה רב אחא שר הבירה (עיי' נחמי' ז', ב') לפני חכמים באושה פי' פלטורין. *[אחי"ה שני פירושיו של רבינו טובים מאוד שבטעם הראשון בירה ל"מ (נחמי' שם, ושם ב' ח') ושוה עם אקרא ובארים אצל בן מתתיהו ובשם ἄκρα מכונה מגדל הר הבית בימי מלכות יון ובשם βᾶρις בימי החשמונאים עיי' על הקדמוניות י"ג, י"א, ב'; ט"ו, י"א, ד'; י"ח, ד', ג' והרחיב כבר דעתו הצלולה החכ' גרעטץ במ"ע שלו חכ"ה צד קמ"ה ואילך וזה הבירה או בית הבירה (עיי"ע) היה מגדל בהר הבית כ"ה בפירו' בירו' פסחי' פ"ז דל"ה. א"ר יוחנן מגדל היה עומד בהר הבית והיה קרוי בירה ובפסיקת' רבתי פי"ד מגדל היה עומד בהר הזתים [צ"ל הבית] והיה שמו בירה, וביומ' שם ובזבחי' ק"ד: א"ר יוחנן מקום (וטוב לגרוס מגדל) יש בהר הבית ושמו בירה, ובירו' פסחי' שם אר"ל כל הר הבית קרוי בירה והוכיח החי' גרעטץ שדעת ר"י היא העיקר. ורש"י ליומ' ט': בירה תוכיח פי' בית המקדש כרבינו וא"כ נטו לדעת רש"ל בירו' פסחי' וכן המשמעות שם א"ל תנו עיניכם בבירה א"ד א"ל עדיכם בירה, ובירו' גורס תחת זה (בית) הבחירה וזה ג"כ ראיה שכל הר הבית קרוי כן. ערלה ב', י"ב יועזר איש הבירה וכ' ובזבחי' קי"ט. שלש בירות הן שילה ונוב וגבעון ובית עולמים עיי"ש פירש"י ועיי' פרה פ"ג מ"א. — ובטעם הב' מורה המלה בל"ס ופרסי' ולש' בקטרית והונגרי' (vár) מקום מצודה ובנין חזק ומזה הענין שושן הבירה (נחמי' א', א'; אסתי' א', ב'. ה' ועוד) ומחובר לפעמים עם שם המקום ד"מ מן בירת מלכא דבית לחם יהודה ירו' ברכו' פ"ב ד"ה. ובמד' איכ"ר פ' על אלה אי' בירת ערבא בדבית לחם יהודה; בירת סריקה בע"ז ה', ד' ובגמ' שם ל"א. ובירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד אי' בירת סיריקה; בירת הפליא עדיות פ"ז, מ"ג; ובקידושי' ע"ב. לפי גי' כ"י (הובא בגעאג. תלמודי' של נייבויער צד שצ"ט) אי' פסגירא (לפנינו' מסגריא) איכא בבבל., בירתא דנדה (לפנינו בירקא) איכ' בבבל., בירתא דסטיא איכ' בבבל וכ' סוט' ל"ח: בירתא דשחורי, אבל בירו' פיאה פ"ז ד"כ. בירתא דחרובתיה דארעא דישראל פי' בירתא כמו ברתא כמו ברת שבע עיי"ע ועיי' פי' אהבת ציון למהרז"ף שם צד פ"ה ע"ב. ובלי חיבור עם שם עצם פרטי טעמו כמו בל"ס בנין חזק ופלטרין ד"מ ב"ר רפל"ט ראה בירה אחת דולקת אמור תאמר שהבירה הזו בלא מנהיג הציץ עליו בעל הבירה א"ל אני הוא בעל הבירה וכ', פסיקת' דשמעו דקי"ז וילק' ירמיה רס"ד בשם הפסיקת' כד תמוט בירה בירה שמה וכד תרום קלקלתא (קיקלא, ועיי"ע קקל ב') קלקלתא שמה, והקבוץ בירות עיי' רש"י לחולי' קל"ט: ד"ה ובבירות] —

* 1 בִּירִי, בִּירְיִי (nach Schw. h. L. 149 = Birja, eine halbe Stunde von Zefat) ב"מ פ"ד: שדרוהו רבנן לבני בירי, פסחי' נ"א. ואין יוצאין בקורדקיסון בשבת בבירי ומעשה ביהודה והילל בניו של ר"ג שיצאו בקרדקיסון בשבת בבירי וכ' ובתוספת' מ"ק פ"ב בקורדקיסין של זהב בשבת בבירי וכ"ה בירו' פסחי' רפ"ד ד"ל רע"ד ושם אי' בבירו וצ"ל בבירי ובע' קרדקיים הגי' בירה ולפי גי' כ"י ה"ב ול"ד ודפ"ר בירם (עיי"ע), ובירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג ביריי רבתא, ולפי דעת מהרי"ש היה כפר כחצי שעה מצפת.

* 2 בִּירִי (Stadt in Babyl. Bir) ע"ז מ' סע"א ר' דוסתאי דמין בירי, יבמו' פ"ג: טומטום דבירי, כבר מלתי אמורה אודות העיר הזאת בע' ביברי וע' ביראה.

* 3 בִּירִי ט"ס תחת כִּירִי עיי"ש וע' קר ט"ו.

* בִּירְיִים (E. N. eines Amora) חולי' צ"ח. א"ר בִּיריים משום זקן אחד וכ'.

* בִּירְנִית (Bedeckung, Festung, bakt. Varena) פסחי' קי"ח: היו בה שס"ה בִּירָנִיּוֹת וכל בירנית ובירנית וכ' ול"מ הוא והעתיקה הפשיט' לד"ה ב' י"ז, י"ב, כ"ז, ד' ܒܝܪܢܝܬܐ ובל' בקט' כמו בירה בעברית ובכ"י הגי' בירה עיי' ד"ס צד קפ"ט:

* בִּירִית וגי' היותר טובה עיי"ע ברית ב'.

* 1 בִּירָם (Stadt jenseits des Euphrat wahrsch. Οὐρήμα, Urma, Mannert 6, 1, 492) ר"ה כ"ג. מאי בית בלתין אמר רב זו בירם, קידוש' ע"ב. לענין יוחסין א"ל אביי לרב יוסף להא גיסא דפרת עד היכא א"ל מה דעתך משום בירם מְיחסי דפומבדיתא מבירם נסבי, אולי היא עיר שרשמתי שהוזכרה אצל פתלימיאום ובעבר פרת היתה ושם גבול קיצון של גולה ועיי"ע בית בלתין.

* 2 בִּירָם, בִּירָם (Ort mit einer Quelle, wahrscheinlich Baaras (des Jos.) = Baris, Baru (Eus.)) סנה' ק"ח. כל מעינות תהום רבה א"ר יוחנן שלשה נשתיירו מהם בלועה דגדר וחמי טבריא ועיניה רבתי דבירם, ובכ"י ל' לר"ה (עיי' ד"ס שם צד כ"ז.) הגי' בירם ונ"ל שהיא העיקר והית' שוה עם Βαάρας בסיפור בן מתתיהו על המלחמה ז', ו', ג' ואצל אייזיביאוס נקרא ברים והיתה קרובה לבעל מעון ויש לה מעינות עיי' רילאנד פאלעשטינא ש"ג, תתפ"א ולדעת ר"ת (עיי' תוספ' לר"ה כ"ג: ד"ג זו) בירם מא"י היה ונוכל להסכים עמו בענין בירס אבל לא בענין בירם של קידושין הנזכר בע' הקודם לזה.

* בִּירָן (Flussname) עיי"ע בורצנין.

* בַּרְתּוּתָא (Barthotha) ר' אלעזר איש ברתותא נזכ' באבות פ"ג מ"ח, פסחי' י"ג. ערלה פ"א, מ"ד וטבול יום פ"ג, מ"ד ובתעני' כ"ד. בט"ס אלעזר איש בירת ובדפ' חדשי' בקו על ת' וצ"ל איש ברתותא וכ"ה בכ"י ב' ובילק' ובע"י הראשו' ובכ"י מ' איש כפר ברתותא וכ"ה בשאר המקומות עיי' ד"ס שם צד ע"א; ונקרא הכפר אצל Chamam עוד היום כך ומראים שם קבר של ר"א איש ברתותא. עיי' מהרי"ש תבואות הארץ צד קס"א.

* בּוּרְתְיוֹת עיי"ע קבטיות.

* בֵּישׁ (בל"ס בְּאֵשׁ (missfallen, schlecht sein ב"מ ע"ה סע"ב דביש ליה בהא מתא ולא אזיל למתא אחריתי וכ' פי' הירע לו.

* בִּישׁ (בל"ע بئس בל"ס ביש, בישא elend, bös, schlecht) ב"ק קט"ו. חנן בישא. שבת קכ"ט. בישא מי הוה טבא ויק"ר פכ"ב וקהל"ר פ' ויתרון ארץ טב לביש עבדת, בישא עבדת טב לביש לא תעביד וביש לא מטי לך. איכ"ר פ' בלע למה נקרא שמה כפר ביש דלא הוה מקבלת אכסנייא, ונקב' בִּישְׁתָּא ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ג (החומץ) טב לבישתא וביש לטבתא. ויק"ר פל"ג מינה טבתא ומינה בישתא כד הוה טב לית טבא מיניה וכד ביש לית ביש מינה. והקבוץ לזכר ירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ג מבקרה בישיא (בנו"ג ביישייא וט"ס הוא) ויק"ר רפ"ג לגי' רבינו בע' גר ד' גירא בחזורין ומפלגא לבישיא ותמורתו קודש בשמ"ר קלספל"א מנאפת בתפוחים וחולקת לחולין, והקבוץ לנקבה סנהד' ז'. טוביה לדשמע ואדיש חלפוה בִּישָׁתָא מאה עיי"ע דש א'. והנקבה בישתא משתמע ג"כ להוראת השם והוא כמו בישותא ועיי"ע הבא אח"ז.

* בִּישׁוּ, בִּישׁוּתָא (בל"ס (Bosheit, Schlechtigkeit שבת קנ"ו. אי כולי לטיבו אי כולי לבישו, איכ"ר פ' רבתי בישו עבדית, פסיקת' דר"כ כ"ד: (והובא בתנחומ' תצא ובילק' תהלי' רמז תשי"ט ועיי"ע גז' ה') למיגזא בישא לבישתא וצ"ל למיגזי לבישא בישתיה ועיי' ר"ש באבער שם הער' ס"ט. ב"ק קט"ו. מפורסם לבישותא, ע"ז ס"ה. עינא דבעיא למחזי לכו בישותא, מנחו' נ"ב. מבישותין אמרי קמייהו מטיבותין לא אמרי קמייהו, מכו' ה': כתובי' כ"ה: חזיא לר' אלעזר בישות פי' בפנים זועפות עיי"ע בשות, ופסחי' נ"ג: חזא ביה ברכב"ח בישות.

* בַּיְישָׁן, בּוֹיְשָׁן עיי"ע בוש וע' בשן א'.

* בֵּישָׁן עיי"ע בשן ב'.

* בֵּי"ת (der zweite Buchstabe des Alfab.) שני לאותיות, עיי"ע אלף וע' אלפביתא והקבוץ שבת ק"ג: בֵּיתִי"ן וגם מורה מספר של שְׁנַיִם ירו' נדרי' פ"ג דל"ח. דורש ביצחק (בראש' כ"א, י"א) בית תרי בן שהוא עתיד לנחול שני עולמות וכ' האות בי"ת תתחלף באותיו' של מוצאה: ד"מ בויו ווא תחת בא (עיי"ע בָּא ב'), בִּיבֶי (עיי"ע), בילון (עיי"ע בלן ג'), בִּמִין (עיי"ע איפרפוס) ועוד אחרים, וכן בפ' ד"מ פקר, והפקר תחת בקר והבקר עיי"ע, פומבי תחת פומפי. אות בי"ת נשמטה בסוף המלה ד"מ תו תחת תוב, כדי תחת כדיב עיי"ע, נסי (בירו' עירובי' פ"ה דכ"ג.) תחת נסיב, וכן באמצע המלה ד"מ נסתיה, נסתון (ירו' עירובין פ"ז דכ"ד ע"ד) תחת נסבתיה, נסבתון, וגם תבא לפעמים תחת אות וי"ו עיי"ע בירם א' ותחת שאר אותיות ההברה ובפרט אם ההברה ארוכה עיי"ע אבגינוס וזולתו.

* בית ט"ס תחת בִּיָה או ביא עיי"ע וע' אגבאסטס וע' אגריקוס.

1 בַּיִת (Haus, Wohnung, euphem. weibl. Scham) ובא אשר לו הבית (ויק' י"ד ל"ה) מי שמיוחד ביתו לו בפ"ק דיומ' (י"א:[1]). פי' מי שאינו מכנים אורחין בתוך ביתו אלא ביתו מיוחד לו ולא לזולתו, פ"א שאין משאיל כליו לאחרים[2])

---

[1]) כ"ה לגי' כ"י א"פ ול"ד עיי' ד"ס שם צד י"ג ובדפוסי' אי' מי שמייחד וכו'. [2]) לפנינו. בגמ' אי' בפירוש כן שאינו רוצה להשאיל וכו' אבל לי' בכל הכ"י וכן לי' בילק' מצורע תקס"ד ופירוש היה והובא בפנים עיי' ד"ס שם ותמיה לי שלא העיר על ערך שלנו וכן נראה שגי' הדפוסי' לא היתה לפני רש"י ז"ל עי"ש.

נגעין באין בביתו. ביתא בוא ואייתי בר"ג דהמוציא יין (שבת ע"ז:) [1] ביתא איתבא [בנו"ג מיתבא] יתיב בפ' הגוזל עצים בגמ' ר"מ אומ' בעבדים (ב"ק צ"ז.) ובר"ג דכיצד הרגל (שם כ"א.) פי' בית שדרין בו בני אדם הוא מיושב ואינו חרב ואפי' אישתמש בתיבני וציבי לא חריב. אחד . . . . לתקן את הבית בפ"ב בנדה (י"ד. וקטיע הוא) פי' אותו מקום. * [אחי"ה וכן פירש"י וכנ"ה נדה פ"א מ"ז לשמש את ביתה, נדה ע"ב וירו' שבת פ"ט די"ב. שמשה את ביתה, ירו' סוטי' פ"א דט"ז ע"ג אסורה לביתה וכ"ה ירו' נדה רפ"א דמ"ח ע"ד; נדה ה'. מתוך שמהומה לביתה פי' ממהרת לשמש (ועיי"ע מהם א') ירו' נדה פ"ב רהל"ב דמ"ט סע"ד כדי שתקנח פי הבית מבחוץ אבל לא מה שבחדרין וכ' ולש' נקיה היא וכן מקואות פ"ח מ"ד ולא כבדה את הבית ופי' רה"ג (בסד"ט צד ל"ד) פי' לש' נקיה כלומר שלא קינחה את אותו מקום וכן מפורש בלי הזכרת רה"ג בע' כבד ב' ובזה הענין תרג' ידלף הבית (קהלת י', י"ח) מתעבדה דוותא בגו ביתה לדעת המדרש ויק"ר פי"ט ידלף הבית הרי היא מתרבה בדמים וכ' ובענין זיבת אשה נדרש ג"כ בקהל"ר עיי"ש. ובדרך כבוד נקראה האשה בית ד"מ יומ' ב'. ביתו זו אשתו (ודורש ויק' ט"ז, י"ז), שם י"ג. י"ג: בית אחד ולא שני בתים, שבת קי"ח: גיטי' נ"ב. מימי לא קריתי לאשתי אשתי . . אלא לאשתי ביתי ועיי' רות"ר פ' וימת, כי אשר ע"כ נקרא אשה של פלוני דביתהו ועיי' ברכו' כ"ז. (ובכ"י מ' אי' אתתיה) מ"ד: נ"ו. תעני' כ"ג: כ"ד: ואילך, חולי' ק"י. ב"ב ע"ד: נדה ל"ז. נדרי' כ"ג. נ"א. קידושי' מ"ה:] —

* 2 בַּיִת (das Innere, übtg. Leib) ברכו' מ"ד: אוי לו לבית שהלפת עוברת בתוכו (בב"נ בתוכו תדיר ובכ"י פ' שהלפת מצוי בו) פי' אוי לכרם שירק λάπαδον מצוי תמיד בו.

* 3 בַּיִת (Gehäuse für Pflanzen u. s. w.) שביעי' פ"ב מ"ד ועושים להם בתים וירו' שבת פ"ז ד"י המזהם . . והעושה בתים ומפורש בירו' שביעי' דל"ג ע"ד בית עושה לה צל ועיי"ע זהם וע' בת ג'. מנחו' ל"ד: ומניחין (התפילין) בד' בתים, ובחיבורה עם מלות אחרות אי' בית הרבה פעמי' ואזכירם במקומותם למושבותם, ועיי' ערך בֵּיתָא א'.

* 4 בַּיִת = בֵּי (Haus, Schule, Anhang) הרבה פעמים בחיבורו עם שעצ"פ ד"מ בית שמאי . . בית הלל, בית רבי, בית ר' ינאי וטעמו כמו בי כלו' בית המדרש ואחוזת מרעהו של תנא פלוני, ועיי"ע בית רבה.

* 5 בַּיִת (jerus. Tempel) חולי' ע"ה. ואילך בפני הבית ושלא בפני הבית כלומ' בית המקדש של ירוש' עיי"ע בִּירָה.

1 בֵּית אָב (Priesterabtheilung) בפ"ק דיומא בגמ' מפרישין כ"ג (יומ' ו':) היכא דאיכא טומאה וטהרה [2] בההוא בית אב כדתני' בתוספת תעניות בפ' שני. * [אחי"ה ודע שרבינו כמעט מאה וחמשים פעמים הביא התוספתא כמו שארך בעה"י במפתח לזה החיבור וכמה פעמים אי' בפרט בדפ"ר וכ"י ערוך לשון יחיד תוֹסֶפֶת וככר בא בזה הלשון בירו' הוריות פ"ג דמ"ח ע"ג משפט זה התלמוד לה' זה התוספת . . נכסים אילו הלכות וכבוד זה התוספת (וקהל"ר ו', ב' הגי' בעל תוספתא ועיי' ב"ב קמ"ה:) והקבוץ תוֹסְפוֹת וכ"ה ירו' פיא' פ"ב הל"ו די"ז, וירו' חגיג' פ"א הל"ז דע"ו: לא מן ההלכות ולא מן ההגדות (האגדות) ולא מן התוספות, ורשב"ם לב"ב ק"ל: ד"ה עד שיאמרו הביא הגי' מירו' פיא' שם ולא מן התוספתות וכ"ה בתש' רדב"ז ח"ב סס' תרמ"ז ובספר כפתור ופרח הובאה התוספתא מאה ועשרים ותשעה פעמים ובתוכם ע"ג פעמים בשם תוֹסֶפֶת, ל"ו פעמים תוספות, י"ג פעמים תוספתא וז' פעמים התוספתא עיי' הרב ד"ר צוקערמאנדל במ"ע ייד. ליטער. בלאטט ח"ה סי' י"ד. ומעתה בא וראה עד כמה טעה ר"י ייטלש בבכ"ע שנ' תקפ"ט צד מ"א בהערה שכתב שם בזה"ל: "ותמיה קא חזינא הערוך מביא תוספות ותוספות מביא ערוך" ויותר תמיה לי היאך יוכל לטעות כל כך עד כי לא הבין כי רבינו כיון בע' נסן על התוספתא (פסחים פ"ג, כ"ה בכ"י ק"ט, ולא כגי' הדפוסי' זבחים) וכן ציין פה ובע' חלק ג', וע' עשר ושאר מקומות התוספת ואכ"מ להאריך] — ד' משמרות עלו מן הגולה וכ' עד עמדו ראשי משמרות וקבעו עצמן בבתי אבות וכ' עד משמר שיש בו ז' בתי אבות כלומר ז' משפחות כדכתי' (ד"ה א' כ"ד, ו' ועיי' תעני' כ"ז.) בית אב אחד אחז לאלעזר (ואחד, כ"ה בדפ"ע ובכ"י מ' לתעני' שם אי' והאחוז אבל ל"מ אי':)

---

[1] כ"ה בכ"י ו"ו, ל"ד ודפ"ר וכ"ה בכ"י א"פ רק שם בט"ס בעי ואייתי וצ"ל בוא וכ' ובדפ"ע אי' בא ואיתיב וכ"ה בכ"י ש"ס וכ"י ילק' וברש"י עיי' ד"ס שבת פ"ב: ובנו"ג עוד בה. [2] בנו"ג טמאין וטהורין וכ"ה בכ"י מ'.

ואחז אחז לאיתמר. כל בית אב מקריב יומו הקבועה לו משמר שיש בו ח׳ מקריבים ו׳ ימים וב׳ מקריבים יום אחד וכ׳ [1] ככר פירשנו בע׳ אנשי [משמר].

* 2 בֵּית אָב (1. Vaterhaus, 2. Stammhaus (der Exilarchen und Patriarchen ב״ב מ״ו: אריסי בתי אבות ותוספ׳ תרומ׳ פ״ב האריסין והחכירות ובתי אבות פי׳ שדות שניתנו באריסות ומוחזקין ממשפחה אחת והאבות מורשים לבנים ועיי׳ פירש רשב״ם לב״ב שנובע מפי׳ רבינו בע׳ ערם ד׳ עיי״ש. ולדעתי זה נקרא בירו׳ ב״ב פ״ג הל״ה ארים לעולם והפוכו ארים לשעה. — ויק״ר רפ״א א״ר יוחנן מבית אב שלהן נקראו הנביאים מלאכים כלו׳ שהנבואה בא להם מתפקידו של הקב״ה ומביתו של אבינו שבשמים מקבלים שליחותם וכן נאמ׳ במשה רבינו ע״ה (במד׳ י״ב, ז׳) בכל ביתי נאמן הוא. — סנה׳ ל״ח. הובא בילק׳ ישעי׳ ח׳ סרמ״ז ר״פ אין בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות מישראל ואלו הן ראשי גולה שבבבל ונשיא שבא״י.

* 3 בֵּית אָב (väterl. Haus, übtg. Anwendung einer Analogie auf nicht ausdrücklich Gegebenes (hermen. Regel) ירו׳ שבת פי״ט ד״ז. ירו׳ פסחי׳ פ״ו דל״ג. כל תורה שאין לה בית אב אינו תורה כלו׳ כל תורה שאין לה ענין ודוגמא ממקום אחר אע״פ שהיא הל״מ קרוב להשתכח עיי׳ פי׳ קה״ע שהש״פ הביאני בית אב של הלכה. פי׳ בית אב כמו בנין אב וראיתי סמך לפירושי שהרי במד׳ תהלי׳ ק״ד פ׳ תסתר פניך אי׳ איזה בית אב שלהם ותרעש הארץ וכ׳ ובילק׳ מזמ׳ ק״ד רמז תתס״ב תמורתו אי׳ זה בנין אב לכלם.

* בֵּית אֶבְטִינָס עיי״ע אבטינס (Name einer Tempelhalle)

* בֵּית אֵבֶל (Trauerhaus, מל״ט) שהש״ר ח׳ ב׳ אית אתרין צווחין לבית אבל בית קצופה ועיי׳ מדר׳ תהלי׳ ק״ו, ט״ז אית אתרין דקרין לאבלא קיצפא. ועיי״ע בית מנחמין.

בֵּית אֶבֶן ככר פירשנו בע׳ אבן. *[אחי״ה ר״ל בע׳ אבן מסמא, ורמ״ל השמיט ערך קטן ז[?]]—

* בֵּית אוּלְפָנָא (Lehr, Studienhaus) תרג׳ של אהל מועד (אונקל׳ שמות ל״ג, ז׳), שובי שובי (שה״ש ז׳, א) תרג׳ תובי לבית אולפן אוריתא פי׳ בית המדרש ובקהל׳ ז׳, ה׳ באו שנים יחד: במדרש בית אולפנא. ונגזר מפעל אָלַף ובל״ס אֵלֶף פי׳ למד.

* בֵּית (יד) אוּנְקְלִי (Aermel eines eng anliegenden Kleides) ככר פירשנוהו בע׳ אונקלי א׳ ועיי״ע בית יד ב׳.

*בֵּית אוּרְיוֹן (מיתוריון (Grenze עיי״ע אוריון ומ״ש.

* בֵּית אֲחִיזָה (Henkel anzufassen) שבת קכ״ה. אין להם בית אחיזה, שם קכ״ו רע״ב יש להם בית אחיזה פי׳ בית יד (עיי״ע) לתפוס ולאחוז בו את הכלי.

* בַּיִת אַחֲרוֹן (der zweite Tempel in Jer.) שהש״ר פ׳ אם חומה אלו חמשה דברים שהיה בית אחרון חסר מן הראשון וכ׳ וביומ׳ כ״א: ירו׳ תעני׳ פ״ב דס״ה. וירו׳ מכו׳ פ״ב דל״ב. והוריו׳ פ״ג הל״ב אי׳ מקדש האחרון ועיי׳ במ״ר פט״ו.

בֵּית אֵל (Bethel, bei Jos. Ant. 13, 1, 3 Βεθήλλα = Βηθηλλᾶ bell. j. 4, 9, 9 alte Stadt im Geb. Ephr.) בב״ר פע״ט (רפע״ח) ויאמר שלחני: א״ר הונא בסוף אמר [2] אני אגלה לו ואם יאמר לי הקב״ה למה גלית אומר לפניו רבון כל העולמים בניך גזרו גזרות ואין אתה מבטל גזירתן ואני יכולתי לבטל גזרתן א״ל עתיד הוא להגלות עליך בבית אל ולהחליף שמך ואני עומד שם הה״ד (הושע י״ב, ה׳) בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו, עמך אין כתיב כאן אלא עמנו. ובפפ״ג (פ״ב ועיי׳ ילק׳ ישעי׳ רמז שכ״ג) וירא אלהים אל יעקב ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי (מי מקים) [צ״ל משמקים] דבר עבדו אין אנו יודעין שעצת מלאכיו ישלים אלא מלאך אחד שנגלה על יעקב וא״ל עתיד הוא ליגלות עליך בבית אל ולהחליף את שמיך ואני עומד שם שנא׳ בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו עמך אין כתיב כאן אלא עמנו ונגלה עליו הקב״ה בשביל לקיים דבריו של מלאך, ירושלים [3] שכל הנביאים מתנבאים עליה [4] על אחת כמה וכמה. *[אחי״ה ידועה שירבעם שם עגל זהב בבית אל (מל״א י״ב, כ״ט) כי על כן נקרא ג״כ בית און (עיי׳ הושע י׳, ה׳) וכן הוא בתרג׳ שם וכן מכונה בזמן מאוחר הרבה עיי׳ ירו׳ שבת פ״ט ד״א ע״ד, ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ג. ב״ר קלספל״ט מקדם קורין אותו בית אל ועכשיו קורין אותו בית און, ואולם לוז שם העיר לראשונה (בראשי׳ כ״ח

---

[1]) כ״ה לנכון בדפ״ר ובתוספתא, אבל בדפ״ע אי׳ מקריבים ו׳ בו׳ ימים ובדפי׳ וויניצי׳ בט״ס כ״ו ימים! [2]) כ״ה בכ״י ו״ו ודפ״ר וב״ר אבל בדפ״ע חסר בטעות. [3]) כצ״ל תחת ירושלמי בקצת דפוסי׳. [4]) בדפ״ע בט״ס עליך.

י"ט; שופטי' א', כ"ג. כ"ו; יהושע י"ח, י"ג) ושיעור מאמר יהושע ט"ז, ב' מבית אל לוזה הוא מבית אל שנקרא לוז וה"א בלוזה נוספת כמו לישה ביטבתה וכדומה ועיי' מהרי"ש בתבואות הארץ צד ס"א עיי"ש] —

* בֵּית אַלְמָנוּת (Witwenhaus) ב"ב צ"ח: לעשות לו בית חתנות לבנו ובית אלמנות לבתו ושם בגמרא כמה פעמים עי"ש ועיי"ע אלמנות.

בֵּית אִילָן (Baumgarten) בפ' המקבל בב"מ (ק"ג:) המקבל שדה מחברו והוא בית השלחין[1] או בית האילן יבש המעיין ונקצץ האילן [וכ'].

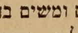
* בֵּית אִילְנִים (Ort in Palästina, ein berühmter Marktplatz) ספרי האזינו סי' ש"ו פ' יערף וילק' האזינו רמז תתקמ"ב מי שהלך לבית אילנים לשוק וצריך מאה מנה או שתי ריבוא וכ' פי' שם מקום ומקום יריד היה.

* בֵּית אֵלִים (Ort neben Tabor) ב"ר רפצ"ט תבור בא מבית אלים וכ' עיי"ע אספמיא ב'.

* בֵּית אוּמָן (Handwerksstätte) כלי' פ"ה מ"ד תנור שהוסק . . מבית האומן ושם מ"ט תנור שבא מחותך מבית האומן עיי"ע למד ב'.

* בֵּית אֶנִיכִי, בֵּית אוּנִיכִי עיי"ע אנייקי.

* 1 בֵּית אֶצְבַּע (das Loch der Schleuder bestimmt zum Hineinstecken des Fingers) עדיות פ"ג מ"ה נפסק בית אצבע שלה וכ' פי' לול בקלע להכנים בו האצבע עיי' הר"ש.

2 בֵּית אֶצְבַּע (das Loch im Spunde des Fasses zum Hineinstecken des Fingers; בֵּית אֶצְבָּעוֹת eine Art Lederhandschuh hineinzulegen Früchte) בית אצבע שלה שוקע בתוכה [ובדפ"ע חסר ואי' בסמוך] בכלי' פ"י אלו כלים (מ"ג) ובפכ"ו סנדל עמקי (פכ"ו, מ"ג) כל בית אצבעות טהורות חוץ משל קייצים מפני שהוא מקבלת את האוג[2], נקרעה [אם] אינה מקבלת את [רוב] האוג טהורה, פי' בית אצבע שלה שוקע בתוכה זה צורתו[3] ופי' ב' אצבעות דבר שעשוי מן עור בתים ומשים בהם אצבעותיו שהוא מקבלת את האוג לפי שבשעה שמקבצין את הקוצין[4] מקבצים עמו את האוג ו מ ש י ם[5] אותו לתוכה.

* בֵּית אוֹצָר (Magazin zu Getreide, Oel u. s. w.) פסחי' קי"ח: תני רב יוסף לא יאצר (ישעי' כ"ג, י"ח) זה בית אוצר והוא ל"ט (מלאכי ג', י') וכ"ה בתרג' שם וד"ה ב', ח"י ט"ו וד"ה ב' ח', ד' והקבוץ יומ' י"א. ירו' פסחי' רפ"א דכ"ז: בית אוצרות, ועיי' עוד ע' בית יוצרה, וע' בית עצים.

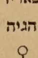
* בֵּית אַרֵים (Betharem = Ἀρὴμ, Euseb. s. v. neben Lud) ירו' חגיג' פ"א דע"ו ע"ג נימנו בעלית בית ארים התלמוד קודם למעשה ובירושלמי פסחים פ"ג ד"ל: איתא נמנו בעליית בית ארום ב ל ו ד התלמוד קודם למעשה ובשהש"ר פ' יונתי הגי' בבית עליית ערים בלוד וכ' בילק' עקב רמז תתס"א בבית שעורים בלוד ובספרי עקב (דברי' י"א, י"ג) הגי' בבית ערוד ואין אצלי ספק שהגי' האמיתית כירו' חגיג' או כגי' שהש"ר בית ארים או בית ערים בלוד ומצאתי און לי אחר חיפוש גדול כי כבר בא זכרון של כפר ההוא בֵּיתאַרֵים באייזיביוס ועיי' רעלאנד ח"ב צד אלף ס"ח והיה סמוך ללוד שנקרא Diospolis והח' גרעטץ (קורות היהודי' ח"ד צד תס"ד בהדורא תנינא) מהר במח"כ לחרוץ שבית ארים ט"ס הוא! ובקידוש' מ': שאי' שם בעליית בית נ י ת ז ה בלוד נשמט שם העיר, והזכיר רק שם האיש עיי"ע בית נתזה.

* בֵּית אַרְמוֹן (צ"ל בית אַרְכִיוֹן Archiv) שמ"ר פ"ה המתינו עד שאחפש ב ס פ ר שלי מיד נכנס לבית ארמון שלו וכ' בע' ארמון ועיי' ע' ארך כבר הזכרנו שצ"ל בית ארכיון פי' אוצר ששם כתבי וספרי המלך והעם גנוזים וראיה לפירושי שתיכף אח"ז אי' שם א"ל חפשתי שמו בבית ג נ ז י וכ'.

* בֵּית בַּד (Presshaus; בֵּית הַבַּדִין Kelter) עיי"ע בד א', וע' בית בצירה.

* בֵּית בַּדְיָא (viel. Bedyeh im Norden Sefat's?) בתוספת' שביעית פ"ג מונה בין הערים האסורות בתחום צורא ג"כ שם המקום בית בדיא וזה לפי גי' כ"י ו"ו אבל בירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד אי' הגי' בית כריא וכ"ה עיקר הגי' עיי"ע בית גליא וע' כר י' ואם בית בדיא הגי' אולי היא עיר שרשמנו וכן דעת בע"מ געאגר' תלמוד' דכ"ב.

---

[1]) עיי"ע בית בעל. [2]) בכ"י פאריז אי' עוד פי' א:ג אילן הוא ושמו בטיית סמאק ובעליו מתקנין העורות לבנים וכבר נכתב בע' אג ע"כ נראה שכן הגיה איזה סופר מדעתו מועתק מע' אג. [3]) כ"ה בכ"י ה"ב ופאריז; ובכ"י ב"ר משונה קצת כזה ○< ; ובכ"י לונדון. [4]) כ"ה בכ"י ובד' הישני' וכ"ה בפי' הר"ש. [5]) כ"ה לנכון לפי גי' הר"ש, ובדפ"ע בט"ס ועושין.

* בֵּית בַּהֲתְתָא (בל"ס בֵּהֲתְתָא Schamort des Weibes, Scham) כמו בית בושת עיי"ע ובא כמה פעמי' בתרגומים ד"מ תי"ר א' לבמד' כ"ה, ח'; אונק' לדברי' כ"ה, י"א; תרג' לש"ב י', ד,; לד"ה א', י"ט, ד' ועיי"ע בהת. ועיי"ע בית תורפה.

* בֵּית בּוּקְיָא עיי"ע בקיא.

* בֵּית בּוּרְסְקִי (Gerberstätte) יומ' י"א. באמת אמרו בית הכסא ובית הבורסקי וכ' פטורין מן המזוזה, ילק' וירא רמז פ"ד בשם פדר"א למה הוא דומה לנכנס לבית הבורסקי אע"פ שלא לקח ולא נתן ריח רע לקח ובילק' משלי י"ג רמז תתק"ן הגי' למי שנכנס לחנותו של בורסקי וכ'. פי' בית בורסקי כמו בורסקי בשבת ט': מקום שמעבדין בו העורות עיי"ע בורסי.

* בֵּית בּוֹשֶׁת עיי"ע בית בשת.

* בֵּית בְּחִירָה (das auserwählte Haus, d. i. der Tempel zu Jerus. vergl. Deut. 12, 14) סנהד' כ': לבנות להם בית הבחירה, ירו' פסחי' רפ"ט דל"ו ע"ג ותוספ' פסחי' רפ"ח ניתן לישראל לבנות בית הבחירה, מכו' י'. יבא שלמה בנו ויבנה בית הבחירה, סוט' ל"ח. וילק' יתרו רמז ש"ה לשום את שמי שם מה להלן בית הבחירה אף כאן בית הבחירה . . והיכן אבא אליך וברכתיך בבית הבחי' שהש"ר פ' אתי מלבנון לכשתחזרו לבית הבחירה בקרוב אני עמכם, ובלי בית בירו' יומ' פ"א דל"ח ע"ג עידיכם הבחירה יוכיח וביומ' בבלי אי' בית הבירה עיי"ע. פי' בית הבחירה בית המקדש אשר בו בחר ה' אלהינו לשכן שמו שם עיי' בסמ"ג קס"ג, כ"ג ויד החזק' הל' בית הבחירה פ"א הל"א.

* בֵּית בִּירָה (der Tempelberg) זבחי' ק"ד. במשנה נשרפין בבית הבירה ועיי"ש בגמ' ובע' בירה.

בֵּית בְּלַע = ב' בְּלִיעָה (Schlund) בריש טהרות (פ"א מ"א ועיי' מ"ג) מטמא טומאת אוכלין כביצה וכזית בבית הבליעה. *[אחי"ה וכנ"ה חולי' כ': כ"ח. זבחי' ס"ח: ס"ט. כתובו' ל': נדה מ"ב. ירו' ברכו' פ"ו ד"י ע"ד, ירו' נזי' פ"ג דנ"ב ע"ד, ומזה הענין מבלעתא עיי"ע בְּלַע] —

* בֵּית בַּלְתִּין = בֵּית בַּלְתִּיָה (Baaltis jenseits des Euphr. s. Mannert 6, 1, 316 oder Balta s. Not. Dign. C. 30, p. 82) ר"ה. פ"ב מ"ד ומאין היו משיאין משאות . . ומחוורן לבית בלתין ובתוספת' ר"ה פ"א הגי' בית בלתיה, ואמרינן בגמ' ר"ה כ"ג. מאי בית בלתין אמר רב זו בירם, ובירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. אמר רבי חונה כד סלקינן להכא סלקינן לראש בית (כלתין) [צ"ל בלתין] והוינן חמיין דקלייא דבבל כאילין חגייא. לפי דעתי היא העיר הרשומה מעבר לפרת והיתה בגבול קיצון של גולה וזה קרוב לפומבדיתא עיי' ר"ה כ"ג: מ א י ג ו ל ה (כלו' אמתניתין קאי מבית בלתין לא זזו משם וכ' עד שהיה רואה כל הגולה) א"ר יוסף זו פ ו מ ב ד י ת א ויפה עולה עם זה הא דאמרינן בקידושי' (ע"ב.) לענין יוחסין א"ל אביי לרב יוסף להא ג י ס א ד פ ר ת עד היכא א"ל מה דעתיך משום בירם? מייחסי דפומבדיתא מבירם נסבי ע"כ נשמע מזה שבירם ובית בלתין קרובים זה לזה וסוף גולה וקרובים לפומבדיתא היו ועיי"ע בירם.

בֵּית בָּעַל (בל"ע بعل ein natürlich berieseltes, vom Regen befruchtetes Feld) בחזקת הבתים (ב"ב כ"ח.) שדה בית הבעל [1] חזקתה שלש שנים, ובר"ג דמשקין (מ"ק ב'.). פי' בית הבעל שדה שהוא בעומק ומלוחלחת אין צריך להשקותה ופי' בגמ' [2] ענין בעולה וכן קורין בלי ערבי. *[אחי"ה כ"ה לנכון רק בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה באמת כי בל"ע הוראת המלה שדה מסתפק במי גשמים וכן פירש"י לב"ב ושדה בית השלחין הוא לפי דעתי ג"כ ל"ע سلخ מי גשמים נקבצים במקות מים וההבדל בין שניהם כי שדה בית הבעל כולו משקה ע"י טבע ושדה בית השלחין ע"י אדם ועיי"ע שלח ה' ועוד ראוי לעורר על הוראת בעל ושלח, כי בל"ע شلخ פי' שכבת זרע ומדרך משפט הלשון לחבר ולכנות את הגשם בפעלים הוליד, הצמיח ונתן זרע עיי' ישעי' נ"ה, י' וכינוי הגשם חתן וכלה תעני' ו': ברכו' נ"ט: עיי"ע חתן ועיי"ע בעל, וע' בית שלחין] —

בֵּית בָּמַיָא (= בֵּית בָּמוֹת götzendienerische Höhentempel) בר"ג דמגילה (ו'.) והסירותי דמיו (זכרי' ט', ז') זה בית במיא שלהן. (א"ב בית מוכן לע"ז). * [אחי"ה כמו בית במות בל"מ מל"א י"ב, ל"א; י"ג, ל"ב; מל"ב י"ז, כ"ט. ל"ב וכן קרוב לענין זה ל"י βωμὸς עיי"ע במס]—

* בֵּית בְּצִירָה (Presshaus für Wein, Oel u. s. w.) ירו' מכות פ"ב דל"א ע"ד אין עושין

[1]) וכ"ה לנכון בתוספת' ב"ב רפ"ב וכ"ה גי' הב"ח אבל בנו"ג שדה הבעל. [2]) עיי' בב"ב ובמ"ק בהרחבת ביאור.

כתוכן לא בית הבד ולא בית הבצירה וכ׳ פי׳ מקום שבוצרין שם יין ושמן.

* בֵּית בָּקָר (Rinderstall) יומ׳ י״א. בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות פטורים מן המזוזה. ירו׳ פסחי׳ רפ״א דכ״ז: בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות . . אין צריכין בדיקה, פי׳ בית הבקר רפת בקר וכ״ה באמת פסחי׳ ח׳. ועיי׳ עוד ע׳ בית עצים.

* בֵּית בְּקוּעַ עיי״ע בקע ג׳.

* בית בריא בירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ד ט״ס תחת בית בדיא או בית כריא עיי״ע בית בדיא.

* בֵּית בַּרְסְנָה ט״ס וצ״ל בית כרסנה והוא כרזין במנחו׳ פ״ה. ומצינו מקום ששמו כך Χωραζίν עיי׳ נייבויער ר״כ ומהרז״ף מה״י צד קכ״ט: ושם נסמן.

1 בֵּית בֹּשֶׁת (Zeigungsglied beim Vieh) בפ׳ העור והרוטב (חולי׳ קכ״ב. וירו׳ פסחי׳ פ״ז דל״ה.) עור של בית הבשת. פי׳ עור של בית הרחם.

* 2 בֵּית בֹּשֶׁת (weibl. Schamtheil) ירו׳ יבמות רפ״ו ד״ז: כל בית הבושת קרוי בית החיצון ועיי׳ נדה רפ״ה וגמ׳ שם מ״א: ובית בושת כמו בית בהתתא עיי״ע פי׳ בית תורף של אשה ובתר״י א׳ לבמד׳ כ״ה, ח׳ שניים באים כאחד בית בהתת תורפא ועיי״ע בית תורפה. ועיי״ע בית חיצון ב׳.

* בֵּית גּוּבְרִין (eig. Heldenstadt=Eleutheropolis =Beit Gibrin nordw. von Hebron) ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ג רבי התיר בית גוברין, ב״ר פס״א מטל השמים מעל זו בית גוברין, ירו׳ יומ׳ פ״ז דמ״ד סע״ב ר׳ יונתן דבית גוברין וכן בירו׳ מגילי׳ פ״א דע״א: א״ר יונתן דבית גוברין ד׳ לשונות נאים וכ׳ וכ״ה בירו׳ סוט׳ פ״ז דכ״א ע״ג אבל באסת״ר פ״ד הגי׳ א״ר נתן דבית גוברין. ובית גוברין שוה עם אליותרופולים עיי״ע ונקרא אצל פתלימיאוס (ה׳ ט״ז) Βαιτόγαβρα וגם Βαιθαγαύρη ונראה שהיא נקראת בבן מתתיהו (על המלחי׳ ד׳, ח׳, א׳) Βήγαβρις ולדעתו מונחת באדום ר״ל בדרומא של יהודה (עיי׳ על המלחי׳ ד׳, ט׳, ד׳. ז׳; ועל הקדמוניו׳ הי׳ א׳, כ״ב) וכן לב״ר פס״א בית גוברין תחת יד עשו והוא אדום, וגם דרש שם פמ״ב את החורי אליותרופולים וזה מסכים עם היערונימ׳ שהשוה בפירוש עובדיה פ״א החורים עם אדום, ומעתה נוכל להבין מה שכתב ר׳ בנימין טודילה במסעותיו וז״ל „ומשם (מחברון) חמשה פרסאות לבית גברין והיא מרשה״ עכ״ל ועיר מרשה (ד״ה ב׳, י״א, ח׳; י״ד ח׳, ט׳; מיכ׳ א׳, ט״ו) שהוזכרה בספר ב׳ של מקביים י״ב, ל״ה ובבן מתתיהו על הקדמו׳ ח׳, י׳, א׳ ועל המלחמ׳ י״ב, ח׳, ו׳ היתה באמת בקרובה של עיר אליותרופולים. ומה מאוד נכון תר״י ב׳ בראש׳ כ״ג, ב׳ שהעתיק קרית ארבע היא חברון קריתהון דגובריי״א. — ר׳ יהודה בן יעקב מבית גוברין עיי״ע בית גופנין.

* בֵּית גִּיבְרָא (כל״ע قبراة = das männl. Glied) הובא בתר״י א׳ לבמד׳ כ״ה, ח׳ וכן תרג׳ ירו׳ א׳ דברי׳ כ״ה, י״ח ויזנב: וקטע בית גיבריהון (עיי׳ תנחומ׳ כי תצא: חותכין מילותיהון של ישראל) וכן תר״י א׳ לשמות י״ז, י״ג ויחלש קטע רישי גבריא ולקוח הוא מדרוש של מכילת׳ סוף בשלח צד נ״ד בהוצ׳ פריעדמ׳ ובילק׳ כי תצא רמז רס״ד ירד וחתך ראשי גבורים, והמלה ל״ע שרשמנו וטעמה עטרה של אבר המוליד ועיי״ע ע׳ בעל גבר, גרבתן ושעבז.

* בֵּית גִּדְגַּד ס״א שהביא רבינו בע׳ בית גלגול עיי״ש.

* בֵּית גְּדִי בתוספתי טהרו׳ פ״ז צ״ל בית גדר עיי״ע גדר.

* בֵּית גַּדְיָא, גַּדְיָיא (Glückshaus, eine Colonie bei Jericho) ירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ד ע״ג, ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ג, ירו׳ הוריו׳ ספ״ג דמ״ח ע״ג מעשה שנכנסו זקנים לעליית בית גדייא ביריחו ושהש״ר פ׳ אם חומה הגי׳ בית גדיא ביריחו וסנהד׳ י״א. אי׳ בית גוריה.

בֵּית גִּלְגֻּל (abschüssiger, steiniger Steg) או מל״ע جلجل sich winden, abschüssig sein או בכפלות מלת גל=גדוד (Geröll) בעירו׳ פ׳ עושין פסין בגמ׳ א״ר יהודה (כ״ב:) ובטהרו׳ פ״ו (מ״ו) שבילי בית גלגול [1]) ואילו הן [2]) שבילי בית גלגול [אמרי דבי ר׳ ינאי] כל שאין העבד יכול ליטול סאה של חטים וירוץ לפני סרדיוט איכא דגרסינן [3]) כל שאין העובר ומפרשי לה אחד

---

[1]) כ״ה ג״כ בכ״י מ׳ עיי׳ ד״ס עירו׳ צד מ״א: ובנו״ג גילגול. [2]) וכ״ה בכ״י מ׳ ובד״ש ובר״ש לטהרו׳ אבל בנו״ג ואיזהו.
[3]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו, ובדפ״ע הגי׳ איכ׳ דאמרי.

מעוברי דרכים[1]) פי' בית גלגול מקום מדרון וכשאדם טעון משאוי אין יכול לרוץ לא ממטה למעלה ולא ממעלה למטה. ס"א גדגד פי' שבילי מקום מעבר צר כדמתרגמינן במשעל הכרמים (במד' כ"ב, כ"ד) בשביל כרמיא ופי' משעול מֹש עוֹל כשיבא אחד יסור אחד שאין המעבר מכיל שני בני אדם[2]). בית גדגד מלשון (גידוד חמשה ומחצה [וצ"ל (כמו בע' גד ה') גידוד חמשה ומחיצה] חמשה (עירו' צ"ג:) ואמרי דבי ר' ינאי (עירו' כ"ב:) כל שאין העובר יכול ליטל סאה של חטין וירוץ לפני סרדיוט זהו שביל בית גדגד כלומ' מקום צר. * [אחי"ה עיקר הגי' בית גלגול נ"ל מושאל משם מקום גלגל ופעם אחת (נחמי' י"ב, כ"ט) בית הגלגל ומעיר הזאת שהובא' ג"כ במקביי' א' ט', ב', ובן מתתיהו על הקדמו' ה', א', ד' נודע שהיתה בנוייה על הרי יהודה ובהם מעלות ומורדות גדולות מאוד וכתב מאריטי (הובא מראזענמיללער על הקדמונ' כרך ב' ח"א צד קכ"ב) עלייה ובפרט ירידה סכנת נפשות היא ומשעול להר ההוא צר מאוד ורק ע"י נעיצת ידים ורגלים יש להלוך בו וסביב סביב לו שְׁנֵי סלעים גדודים ורכסים הם ושוחה עמוקה תחתיהם וא"כ דעת לנבון נקל אשר מטעם זה נקרא כל משעול צר ומקום של מעלות ומורדות בית גלגל וסייוע מל"ע שהוראת המלה כן. וגם נוסחת בית גדגד לדעת רבינו כמו גדוד (Gerölle) יש לה מובן שטעם המלה אבנים קטנים וגוש עפר כמו ריכסא בדרז"ל (ב"ב ג'. עיי"ע רכס ב') וכן תרג' רכסים (ישעי' מ', ד') בית גדודין. ובע' גלגל ז' פי' רבינו המלה כמו כאן ושם הובא ג"כ נ"א גדגד בשם הגאון והוא בלי ספק רה"ג אבל בפי' לסד"ט לא מצאתיו] —

בֵּית גַּלְיָא (Tempel der Ἀγλαΐα ונדרש מלשון גלוי Entblössung; בית כריא Tempel der Chariten ונדרש מל"י χοῖρος weibl. Scham u. Schwein) בר"ג דמגילי' (ו'.) ושקציו מבין שניו (זכרי' ט', ז') זה בית גליא שלהם[3]), ובפ' כל הצלמים בגמ' כל הגוים העובדים את ההרים (ע"ז מ"ו.) ובתמור' בר"ג דפ' כל האסורין (כ"ח:) בית גליא קורין אותו בית כריא, פי' בית גליא שם גבהות כמו גל, מכנין לה בית כריא שתפול לשחת כמו כרו שוחה (ירמי' י"ח, כ'); ואמרי לה גליה לשון שמחה ומכנה לה כְּלָיָה שתִּכָּלֶה מן העולם; ואמרי לה בית גליא גלויה ומפורסמת, בית כליא מלש' בית הכלא[4]) פ"א[5]) בית גדיא קורין אותו בית כריא, פי' גדיא גדי, כריא חזיר, בל"י קורין לחזיר כירי [χῖρος, χοῖρος כ"ה לנכון בכ"י ודפ"ר, אבל בט"ס בשדפ"ע כרי] (א"ב פי' אגליא (ἀγλαΐα) בל"י חסד חנינה שפע וזיו וכבוד הנכרים (צ"ל יונים) שהיא היתה בתולה ומנוה בין האלוהות הנעבדות ופי' אכריא (ἀχάρις) בל"י דבר שאין לו חן ואינו מועיל לכלום). * [אחי"ה ודע כי הפי' בית גליא גלויה וכו' שייך לרגמ"ה כי כן מצאתי בפי' כ"י לתמורה (בקובץ כ"י אנגייליק' דף רמ"ג ע"ב) וז"ל בית גליא כלומ' גלוייה ומפורסמת לכל קורין אותה בית כליא כלו' לכלות עיניהם ע"כ ולפי זה גי' דפ"ע שתכלה ולא תראה יש לקיים. — והנה כבר חויתי דעתי בהעתקה אשכנזי' בית גליא ודאי כדעת ר"ב אבל בית כריא הוא ממש בהיפך מדעת ר"ב בל"י χάρις חן וחנינה ויופי וא"כ בית גליא ובית כריא שוות בהוראתן ובאמת לדעת היזיאד (תיא"ג. תתק"ז ואילך) שֵׁם Χάριτες (= Gratien) כולל שלש שמות: א') תַּאלִיאַ, ב') אֵייפְרָאזִינֵי, ג') אַגְלַייאַ, ולדעת אחרונים החַרִיטען היו בנות אגלייא ושני כינוים היו תוארים לאלילית בֵּנוּת (Venus) ונעבדת ע"י גילוי הערוה ולדעת החכם סיקלער (Kadmos 86) גם אגלייא נגזר מפעל גלה וזה מ"ש רבינו לפי' האחרון בית גליא גלויה ומפורסמת ועולה יפה ג"כ שם בית כריא שטעמה כמו בית גליא וגם נופל לשון עליה וטעמה בית בושת ואבר תשמיש עיי"ע בזר א' ועוד טעמה בל"י חזיר ובאמת היו מזבחים לאלילית בֵּנוּת חזרים וגדיים ומזה הטעם הגי' בית גדיא מלש' גדי ג"כ נכון הוא וכ"ה בירו' ע"ז פ"ג דמ"ג. גדייא קורין אותו גלייא ועיי' ירו' שבת פ"ט דו"א ע"ד גדיא גלייא ובתוספ' ע"ז פ"ז הגי' גריא קורין אותו גליא וצ"ל גדייא קורין וכ' ועוד י"ל שבית כריא בל"י κριός איל דיכרין ותמורתו בלש' עברית בית גדיא ועיי"ע אמון ב'. ועוד יש להעיר כי בסנהד' ק"ג: ובמכיל' בא פי"ד פ' ויהי ועיי' ספרי בהעלותך סי' פ"ד ובמ"ר פי"ז דרש גלים (זכרי' י', י"א) צלמו (פסלו) של מיכה] —

* בֵּית גְּנִיזָה (Aufbewahrungsort, Magazin) פסחי' קי"ח: לא יאצר (ישעי' כ"ג, י"ח) זה

[1]) כ"ה לנכון בכ"י פאריז ובדפ"ר ובדפוסי' אחרי' נשמט' מלת אחד. [2]) כ"ה לנכון ע"פ גי' כ"י ו"ו ובדפ"ע בלתי יפה עיי"ש. [3]) במד' תהלי' מזמ' י"ד וילק' תהלי' רמז תרס"ב דרש נבל „שהעמיד בתי קוצין וכתי קלקלין וכו'" נ"ל להגיה בתי שקוצין וכו'. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו' אבל בדפ"ע שתכלה ולא תראה בלתי נכון שכבר הביא רבינו זה הפי' מקודם. [5]) נ"ל יותר נכון ס"א.

בית אוצר ולא יחסן זה בית גניזה פי׳ כמו בית אוצר מקום שמכניסין וגונזין שמה כל דבר שבא להטמן ונגזר מפעל גנז עיי״ע.

* בֵּית גְּנְנָא (Hochzeitshaus, Thalamus) נדרי׳ נ׳: כתב על בית גננא . . נפק על בית גננא פי׳ בל״ס בית בילת חתנים, ועיקר הגי׳ גינונא עיי״ע גנן א׳.

* בֵּית גּוֹפְנִין (جفنا Toparchie Gofna, ar. 15 Meilen von Jerus.) תוספתא סוף אהלות (פי״ז) העיד ר׳ יהודה בן יעקב מבית גוברין ויעקב ברבי יצחק מבית גופנין על קיסרי וכ׳ לדעת רוימער פאלעשטינא צד ק״פ וראבינזאהן עיי׳ ח״ג תוכן הדברים צד תתצ״ז נקראה כך עיר שרישמנו והובאה בבן מתתיהו (על הקדמוני׳ י״ד, י״א, ב׳; ועל המלחי׳ ג׳, ג׳, ה׳; ה׳, ב׳, א׳) והוזכרה בבן מתתיהו Γόφνα עם עיר Ἀκραβαττά תחת ממשלת והגמוניא אחת וא״כ קרוב הדבר ששם בית גוברין שיבוש תחת גוברינבת ולא בית גוברין שדברנו בה למעלה עיי״ע. וגופנין הוזכר עוד בברכו׳ מ״ד. לפי גי׳ כ״י מ׳ ובב״נ עיי׳ ד״ס ברכו׳ צד קי״ז: ובנו״ג בט״ס גופנית וצ״ל גופנין ובתעני׳ ירו׳ פ״ד דס״ט ע״א אי׳ גופנא וזה ראיה מופתית להשערתי. ועיי׳ עוד ע׳ גפנה ומ״ש.

* בֵּית גֶּרֶם (Jrem od. Yerim, Stadt im südl. Arabien) עירו׳ י״ט. ואם בערביא בית גרם פתחה (של גן עדן) ונמצאה עיר בערביא דרומית ששמה כן וברוכה היא עד מאוד בתבואות הארץ עיי׳ הרב וויעזנער שאליען לעירו׳ צד ט״ו ונייבויער צד שפ״ג.

*בֵּית גַּרְמוּ, גַּרְמַי (בל״ס בית גַרְמַי בל״ע بَاجرمى מחוז באשור die Familie aus Beth-Garmai) יומ׳ ל״ח. במשנה ובגמ׳ שם וירו׳ יומ׳ פ״ג דמ״א. וירו׳ שקלי׳ פ״ה דמ״ח ע״ד ועיי׳ תוספת׳ יומ׳ פ״ב בית גרמו היו בקיאין במעשה לחם הפנים ובמד׳ שהש״ר ג׳ ה׳ פ׳ מי זאת הגי׳ בית גרמי ולדעתי זה העיק׳ ובל״ס וערבי שם מחוז הוא באשור עיי׳ פתלימיאוס פ״ו, א׳ ואססימאני ג׳, ב׳ צד תשמ״ה ואילך וא״ס שמשפחה ההיא שהוזכרה לגנאי נולד׳ או נקראה לשם מחוז הלז ויושביה רובא דרובא מאמיני ישו היו!

* בֵּית גְּרָנוֹת (קבוץ מן גֹּרֶן Scheuer) מכות י׳. לחלוק תרומו׳ בבית הגרנות, בכורו׳ כ״ו. כהן המסייע בבית הגרנות, ושם הכהנים הלוים . . והמסייעים בבית הרועים ובבית הגרנות, ירו׳ דמאי פ״ו דכ״ח סע״ב הכהנים והלוים המסייעין בבית הגרנות, ובירו׳ נדרי׳ פי״א דמ״ב ע״ד ובירו׳ ספ״ב דקידוש׳ דס״ג: הגי׳ בגרנות ובתוספת׳ דמאי פ״ה מן הגרנות, עיי״ע גרן.

* בֵּית גַּת (Kelter) ירו׳ ב״מ פ״ח די״א ע״ד בית הבד כל שעת בית הבד בית הגת כל שעת הגת עיי׳ בד א׳.

בֵּית דְּבַח = בֵּית מַדְבַּח (בל״ס מדבחא Altarstätte) בגמ׳ דפ״ק דפסחי׳ (י״ז.) בית מדבחיא[1] ובית מטבחיא „פי׳ דם ומים מצויין בבית המטבחיים תמיד; בית מדבחיא דם ויין ומים ושמן, הדם נזרק, והמים מתנסך וכן היין, והשמן קרב עם הקמצים״. *[אחי״ה עכ״ל של פי׳ ר״ח לפסחי׳ צד כ״ז והמו״ל לא הרגיש בו. ומלת מדבח כבר באה בעזר׳ ז׳, י״ז ובל״מ מזבח ותרג׳ הפשיט׳ מזבח (בראשי׳ ח׳, כ׳) מדבחא. ועל בית מטבחים עיי״ע וע׳ טבח] —

* בֵּית דַּד עיי״ע עגל.

* בֵּית דְּיוֹ (Dintenfass) בתוספת׳ כלי׳ ב״מ פ״ד כסוי טני ובית הדיו טמאין פי׳ כלי מחזיק הדיו ועיי״ע דיו.

* בֵּית דִּין (Gerichtshof) יבמו׳ מ״ז: סנהד׳ מ״ט: ד׳ מיתות נמסרו לבית דין, יבמו׳ ל״ט. מ״ז: ב׳ קברים נמסרו לב״ד; יבמו׳ צ׳: שמעתי שב״ד מכין ועונשין שלא מן התורה מעשה . . והביאו לב״ד וסקלוהו וכ׳. שם ק״א. כשם שב״ד מנוקין בצדק וכ׳, כתוב׳ מ״ו. אזהרה לב״ד שלא יהא רך לזה וקשה לזה, סנהד׳ י״ז: עיר שאין בה ב״ד מכין ב׳ לדבר וא׳ לשמוע וכ׳, שם ל״ב. ילך אחר ב״ד יפה, שם ל״ג: מניין ליוצא מב״ד חייב וכ׳, מ״ד: שלא להוציא לעז על ב״ד, מ״ח: הרוגי ב״ד נכסיהן ליורשין וכנ״ה במקומות אין מספר, בירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח: וירו׳ סנהד׳ פ״א די״ח. בית דין של מעלן בית דין שלמטן; בית דינו של משה קהל״ר פ׳ דור הולך; ושם בית דינו של ירובעל, בית דינו של יפתח; ב״ק ס״א. בית דינו של שמואל הרמתי; ב״ד דרבה תעני׳ כ״ד: בית דין שרייא ירו׳ נדה פ״ג ד״נ ע״ד עיי״ע בי דינא. בית דינא של חשמונאי סנהד׳ פ״ב. בי דינא רבא והוא ב״ד הגדול עיי׳ סנהד׳ פ״ח: ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ב: תוספת׳ חגיג׳ פ״ב תוספ׳ סנהד׳ פ״ז תוספת׳ שקלי׳ פ״ג ועיי׳ תשו׳ תשב״ץ סי׳ תכ״ו. אב בית דין עיי׳ מהרז״פ מ״ע ח״א צד שמ״ו ואילך ודה״מ צד מ״א: וס׳ ואילך.

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו וכ״ה בכל הסוגי׳ בפסחי׳ ובדפ״ע חסר, וגי׳ בית מדבחיא אי׳ ג״כ בכ״י ב׳ וא״פ ובדפוסי׳ וויניצי׳ ולובלין עיי׳ ד״ס שם צד כ״ב: וכ״ה כפי׳ ר״ח אבל בנו״ג בי מדבחיא.

בֵּית דִּירָה (Wohnhaus) ירו׳ עירו׳ ספ״ב ד״כ: כבית דירה עבד לה ר״י, ירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ג סע״ג אין תימר לבית דירה ניתנו וכ׳, ירו׳ יומ׳ פ״א דל״ח ע״ג בשעריך וכי בית דירה הן וכ׳ ושם: נכנסין לבית דירה, ועיי״ע בית וועד בסוף הע׳, תוספתא עירו׳ פ״ד הגשר והקבר שיש בהן בית דירה בית ע״ז שיש בו בית דירה לכומרין ובעירו׳ ע״ב: אינו אסור אלא בית דירה בלבד ועיי״ש.

* בֵּית דְּלִי (שם עיר בל״ס בית דיאל ובל״ע بادِيال) יבמו׳ קט״ו, וקכ״ב, א״ר עקיב׳ כשירדתי לנהרדעא לעבר השנה מצאתי נחמיה איש מבית דלי וכ׳ ובירו׳ במשנ׳ יבמו׳ פט״ז מ״ז ובגמ׳ שם דט״ז, הגי׳ נחמי׳ איש בדלא ונ״ל ששניהם נכונים בל״ס נקרא׳ עיר הרשומה בית דיאל ובל״ע באדאל והיתה מונחת במחוז מאזול ור׳ נחמיה חי בחו״ל וזה ברור כשמש שהרי ר״ע שמע מפיו הלכה בירדתו לנהרדעא ועיי׳ תוי״ט ליבמו׳ שם ומזה תראה שמהרי״ש בתבוא׳ ארץ צד פ״ט ונייבויער צד רס״ג טעו לומר שהיא בא״י, והנכון מ״ש Assemani II, 456; III, 2. 726.

* בֵּית דִּילְפָּה (Die Rinne auf dem Tempeldach) מדות פ״ד מ״ו ואמתים בית דילפה ורמב״ם ז״ל גו׳ בית דליפה ופי׳ שם טיף המים מן הקירוי עיי״ש ועיי״ע דלפה.

* בֵּית דְּמָכָא, דְּמוּכָא (Schlafgemach) מל״ס דְּמָכָא, דָּמְכוּתָא Schlaf והפעל דמך ובל״ע دمك פי׳ שכב) תי״ר א׳ לשמו׳ ז׳, כ״ח בחדר משכבך: ובקיטון בי׳ דמכך ובתרג׳ אסת׳ ב׳, כ״א בית דמוכיה ונגזר מל״ס וער׳ שרשמנו ועיי״ע דמך.

* בֵּית דֶּמַע (Getreidehaufen, in welchem sich Teruma befindet) בתוספת׳ תרומ׳ ספ״י כהן שנתנו לו תרומה ומצא בו דברי׳ אחרי׳ הרי אלו אסור שמשלימין (נוס׳ אח׳ שהכל משליכים) לבית הדמע פי׳ כרי שמעורב בו דמע כלומ׳ תרומה עיי״ע דמע.

* בֵּית דֶּשֶׁן (Aschenplatz) זבחי׳ פ״ה מ״ב ושם ק״ד: הרבה פעמים בית הדשן והקבוץ בית הדשנין פי׳ מקום שמוציאין שם את הדשן של מזבח החיצון.

* בֵּית הוֹרְדוֹ (das von Herodes sich gesetzte Denkmal Herodium Ἡρώδειον, Ἡρώδιον) יומא פ״ו מ״ח סימן גדול היה להם מירושלים ועד בית הרודו שלשת מילין וכ׳, ושם בגמ׳ ס״ח: אמר אביי ש״מ בית הרודו במדבר קיימא וכ׳ כ״ה בגי׳ כ״י ל׳ ב׳ פעמים וכ״ה במשניו׳ דפ׳ נאפולי וגי׳ נכונה עד מאוד היא ובנו״ג בית חדודו ובירו׳ יומ׳ בית חורון ובתש׳ גאוני׳ קדמוני׳ סי׳ ק״י בית הרורו ובכ״י מ׳ בית הדורי והוג׳ הדורו עיי׳ ד״ס יומ׳ צד צ״ז: אות ג׳ ואות ר׳ ורבינו בע׳ חרר גרס חרורו עיי״ש ובתשו׳ הגאוני׳ דפ׳ ליק סי׳ ט״ו צד ט׳ הגי׳ בית חדודו אבל הגי׳ האמיתית הרודו ובית הרודו היה מבצר בדרומה של ירושלים כערך ב׳ פרסאות מירוש׳ לפי עדות בן מתתיהו על המלח׳ א׳, י״ג, ח׳; כ״א׳ י׳ ועיי׳ על הקדמוני׳ י״ה, י״ג, ט׳; ט״ו, ט׳, ד׳ ומלך הורדוס הקים לו לשמו לזכר נצחו על היהודים מצבת זכרון זו ועיי׳ גרעטץ בקורו׳ היהודי׳ ח״ג, קפ״ד במהדורא תנינא, ובע׳ הרדוס אחזק בעה״י נוסח זה עוד ע״ש.

* בֵּית הוֹרָדַת הַמַּיִם (der Ort des Wasserab-fliessens) מדות פ״ד מ״ז ובית הורדות המים שלשה אמות פי׳ מקום אשר שמה נגרים המים ארצה.

* בֵּית הִינֵי (Bethanien) עיי״ע ביתואני.

* בֵּית הֵרָיוֹן (Stelle der Schwangerschaft, Leib) ערכין ז׳, האשה היוצא׳ ליהרג מכין אות׳ כנגד בית הריון וכ׳ פי׳ מקום שאשה הרה והוא כרס מל״ס רות ד׳, י״ג: הושע ט׳, י״א ועיי׳ ערך הרה.

* בֵּיתוּאַנִי, בֵּתַאנְיָא (Bethania, Βηθανία 15 Stad. = ½ Stunde von Jerus.) פסחי׳ נ״ג, פגי ביתואני כ״ה לנכון בכ״י ב׳ וברש״י כ״י בתואני עיי׳ ד״ס לפסחי׳ ע״ו: אות פ׳ ופי׳ ר״ח לפסחי׳ צד פ״ט גרס ביתוני וכ״ה בע׳ פג ד׳ לפי גי׳ כ״י ו״ו ול״ד ובדפ״ע ובכ״י ק״ט וה״ב ביתווני ובכ״י עירובי׳ כ״ח: הגי׳ בית ואני ובית ווני ובכולם צ״ל ביתואני או בתאניא וכן הגיה על נכון הגליון בכ״י לפסחי׳ ובע״מ ד״ס כתב „והגהת הגליון איני מבין" אבל יש להבין כי הגיה בשום שכל והוא בעצמו ותומו מקום שרשמנו והוא כחצי שעה מירושלים והרבה פעמים נמצאה העיר הזו באון גליון (יהננים י״א, י״ח; מרק. י״א, א׳; לוקי י״ט, כ״ט; כ״ד, נ׳) וכן בל״ע بثنية טעמו חיטי ביתאניא וזה מה שכתב הש״ס ב״מ ע״ב: הא חיטי בהיני וצ״ל בתיני (אבל רבינו סבר שאות ב׳ שמושית עיי״ע הני) ובנו״ג בפסחי׳ ובעירו׳ בית היני וכ״ה בב״מ פ״ח, ובתוספת׳ שביעי׳ פ״ז הגי׳ בית אוני וצ״ל במלה אחת ביתאוני או ביתאני ובירו׳ פיא׳ פ״א דט״ז ע״ג ובספרי דברי׳ צד צ״ה: בהוצאת

פריעדמ' א' חניות בני חנן וכ' וצ"ל ביתאני. ועיי' עוד בית פאגי. — ובירושלמי מעשרו' ספ"ד דנ"א סע"ב א' ותני כן נהגין בבית נייין בירקו בהיתר וכו' ולפע"ד הוא מקום המדובר בו ובדפ' זיטאמי' נשתבש בבת נייין!

* בֵּית וִילָאוֹת (בל"ס וילא der Ort der Umhänge מל"ר velum) ב"ב ס"ז סע"ב המוכר את המרחץ וכ' ואת בית הוילאות כ"ה בגמ' אבל במשניות ולגי' רבינו בע' וילון ורמב"ם ורשב"ם רק וילאות ובמשנה של ש"ס בט"ס הבלניות ועיי"ע בלן. פי' בית וילאות מקום מסך כנגד פתח או חלון בית המרחץ ולפ"א הובא ברע"ב סינר שמכסין בו הערוה כשיושבין בבית המרחץ וכן דעת הרמב"ם ורשב"ם ז"ל. וגי' יותר טובה הוילאות בלא בית וכ"ה בתוספת' רפ"ג דב"ב.

* בֵּית וַעַד, וַעֲדָא (מל"ס בית ועדא Versamm-lungs-, Lehrhaus) אבות א', ד' בית וועד לחכמים. סוט' מ"ט: סנהד' צ"ז. שהש"ר פ' התאנה בית וועד יהיה לזנות. ירו' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג ברומשא נחית לבית וועדא. ירו' שם פ"ד ד"ז ע"ג כשאכנס לבית הוועד עמוד ושאול את ההלכה וכ"ה בירו' תעני' פ"ד דס"ז רע"ד. ירו' דמאי פ"א דכ"ב. מה את מנע לי מן בית וועדא. ירו' פיא' פ"א דט"ו ע"ג וירו' קידושי' פ"א דס"א: כד נפיק מבית וועדא. ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח רע"ב לבית הוועד הולכין אחר הרגיל. ירו' פסחי' פ"א דכ"ז סע"ב בבית וועד שואלין קודם לשלשים יום. ירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ג. ירו' ב"ק פ"ט ד"ו ע"ד. וירו' גיטי' פ"ה דמ"ז. לא נחית לבית וועדא. ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ד מעשה ביום סגריר שלא נכנסו חכמים לבית הוועד ונכנסו התינוקות אמרין נעביד בית וועדא דלא ייבטול ושם פ"ד דע"ה ע"ג מילין דשמע מן אבוי בבית וועדא. ירו' נזיר פ"ח דנ"ז. שלא תנעול תשובה מבית הוועד. ירו' סנהד' רפ"ב די"ט סע"ד סלק ר' יוחנן לבית וועדא וסליק ר' יודן נשיאה לבית וועדא. ירו' מכות פ"ב דל"א ע"ד אם היה ת"ח עושים לו בית וועד. ב"ר פצ"ה ואת יהודה שלח לפניו . . להורות וכ' חד אמר להתקין לו בית דירא וחד אמר להתקין לו בית וועד. ובל"ס דרש להורות אשר על כן הגי' בילק' ויגש רמז קנ"א להתקין לו בית תלמוד שיהא מורה שם תורה ועיי' פירש"י לויגש מ"ו, כ"ח. ונגזר' המלה מפעל יעד ובל"ע وعد פי' קבע זמן או מקום להתאסף וממנו שם מועד ובל"ע موعد ובית וועד או רק וועד כמו בל"ס אסיפה ומקום מיוחד שת"ח מתקבצים שם ללמוד וללמד.

* בֵּית זַבְדַּאי, זַבְדִּין (בל"ס בית זבדי ובל"ר Zabdicene עיר על נהר טיגרים) ירו' תעני' פ"א דס"ו. (בשבעת ביה) [צ"ל בשבעה עשר ביה] (ר"ל של אדר) קמון עממיא על פליטת ספריא במדינת בולקוס ובית זבדין והות פרקן ובירו' מגיל' פ"א ד"ע ע"ג הגי' במדינת כלקים ובית זבדין ובמגיל' תעני' פי"ב א' בשבעה עשר ביה קמו עממיא על פליטת ספריא במדינת בליקי' ובית זבדאי והוו פורקין לבית ישראל וכ' ועוד שם . . ושרו במדינת קוסליקוס . . והלכו להם לבית זבדאי וכ' ולדעתי בית זבדאי עיר ואי על חוף הטיגרים אשר רשמנו וידועה היה לר' בנימין טודילא שהזכיר שרחוק כד' פרסאות מן המקום ההוא תנוח תיבת נח, ודע שכן מתתיהו (על הקדמוני' כ', ב', ב') הביא עיר כררון Καρρῶν אשר עליה אמרי אינשי ששם תנוח תיבת נח והעיר הלזו נקרא' אצל סופרים אחרים Chiliocomum במסופוטמיא (עיי' מאנגערט ח"ה ב' קס"ד, שכ"א) ודעתי נוטה שמלת כלקים וקוסליקוס שבוש מעיר הנ"ל וגרעטץ קורו' היהוד' ח"ג, ב' צד תכ"ו ונייבויער צד רצ"ו סברו בית זבדין הוא זביד דגלילה (ב"ר פצ"ח) אבל בענין שם עיר אחרת לא מצאו ידיהם אבל לפירושי ניחא. ועיי' Assemani II, 103, 108, 251, 419.

* בֵּית זְבָלִים (Düngerfeld) מנחו' פ"ה. אין מביאין לא מבית הזבלים וכ' פי' שדה שצריכין לזבל ועיי"ע זבל.

* בֵּית זַגָּג (Glaserwerkstätte) פסחי' נ"ה: מ"ק י"ג. והכוס מבית זגג עיי"ע זג ח' ובמ"ק א' זוגג והרי"ף גיאת ה' חוה"מ צד כ"ב וכ"י לפסחי' לנכון זגג.

* בֵּית זֵיתָא (Olivenfeld) ויק"ר פ"ל מטון חד דבית זיתא אמר הדין בית זיתא דידי הוה וזבינית יתיה וכ' וכ"ה בשהש"ר פ' מים רבים ועיי' בשמ"ר פמ"ז. פי' שדה אילני זית.

* בֵּית זְנִיתָא (Grenzort Paläst.? Ain Zeitun) ירו' שביעי' פ"ו דל"ו רע"ג תוספ' שביעי' פ"ד (ושם ט"ס כזניתא) וספרי סוף עקב וילק' עקב רמז תתע"ד נמנה בין עיירות של תחום א"י לדעת נייבויער צד ט"ו צ"ל בית זייתא והוא מקום שרשמנו בצפונה של צפת ולדעת מהרי"ש צד י"ד צ"ל בית זויתא Suite ט"ו מיל מטבריא.

* בֵּית חֲבִירְתָּא (ein an ein anderes grenzendes Feld) ירו' עירובי' פ"א די"ט ע"ג והראהו שדה אחת ובית חבירתא היתה נקראת פי' שדה סמוכה ומחוברת עם שדה שבצדה עיי'

קה"ע שם ובירו' סוכ' פ"א דנ"ב בט"ס וביתרתה היתה נקראת.

* בֵּית חֲבִישָׁא (Gefängniss) ירו' יבמו' פי"ב די"ב סע"ד עבר קומי בית חבישא דר"ע וכ' פי' בית האסורים שהיה ר"ע חבוש בו עיי' עירו' כ"א: ברכ' ס"א: פסחי' קי"ב. יבמו' ק"ד. סנהד' י"ב. ותנחומ' פ' כי תבא. וכן נקרא בל"ס בית חבושיא: בית הסוהר.

* בֵּית חוֹנְיוֹ (der Oniastempel in Alexand.) עיי"ע חניו ומשכ"ש בעה"י.

* בֵּית חוֹרוֹן, חוֹרוֹן, חוֹרוֹתָן (= Beth-Horon Βαιθωρών (LXX Jud. Mak.) (Βαιθώρα, Βεθωρόν, Βαιθωρῶ bei Jos.) סנהד' ל"ב: במעלות בית חורון, ובברכות נ"ד. במורד בית חורון, נדה ס"א. תוספ' נדה פ"ח מעשה בסלע בית חורון שהיו מחזיקין בה טומאה ולא יכלו חכמי' לבדוק מפני שהיתה מרובה ובתוספ' שם אי' מפני שהיה מדרון ובב"ר ספע"ג א"ר הונא דבית חורין ול"נ שצ"ל ר' חונייא דבית חורון ונזכר בירו' שקלי' פ"א דמ"ו. ירו' מ"ק פ"א ד"פ: ירו' סוט' פ"א דכ"ג ע"ג מעשר שני פ"ה דנ"ה ע"ד ובכל הני מקומות אי' עוד ר' חונייא דברת חוורן (חוורון) ואין ספק אצלי שצ"ל דבקעת בית חוורון וכ"ה ר' נחוניא איש בקעת בית חוורתן בסוכ' ל"ד. מ"ד. תעני' ג'. מ"ק ג': זבחי' ק"י: לפי גי' כ"י ש"ס עיי' ד"ס סוכ' צד נ"ב: וצד ס"ה. וד"ס מ"ק צד ד'. וכ"ה ברש"י כ"י אבל בנו"ג בית חורתן ובית חורתון ובית חורון שהוזכר עוד במשנה ז' דנדרי' פ"ה ובירו' שם דל"ט: בודאי שוה עם בית חרון של מקרא ועיר ההיא נחלקה לבית חרון עליון (יהושע ט"ז, ה') ולבית חרון תחתון (שם ט"ז, ג; י"ח, י"ג; מ"א ט', י"ז) ושניהם בפסוק אחד (ד"ה א' ז' כ"ד; ד"ה ב' ח', ה') וכן מצאנו מעלה בית חרון (יהושע י', י') ומורד בית חרון (שם פסוק י"א) וקרוב הדבר מאוד שמעלה או לדברי הש"ס (ועיי"ע בֵּית מִירוֹן) מעלות בית ח' היה בית ח' עליון ומדרון בית ח' היה בית ח' תחתון וגם נקרא סלע בית ח' וכ"ה בבן מתתיהו על המלח' ב', י"ט. א. ה'. ועיי' ב', י"ב, ב'; על הקדמוני' י"ג, א' ג', מקביים א', ג', כ"ד; ג' ט"ז, כ"ד וע' ראבינזאהן פאלישט' ח"ג צד רע"ג ואילך.

* בֵּית חוֹטֶם (Nase) עיי"ע בִּיב.

* בֵּית חַיִּים (1. Ort des Lebens = Paläst.; 2. Friedhof; 3. Lebenszweig) ויק"ר פי"ט אנו שפירשנו מבית חיינו ומבית קדשינו ותפארתנו וכ' פי' בית המקדש או ארץ ישראל וכמו בית עולמים (עיי"ע), ועוד נקרא בית חיים: בית הקברות והוא כמו בֵּית עַלְמָא ועיי' סמ"ק סי' מ"ח, אבני זכרון ד"ה תשו' רדב"ז רח"ג; תשו' רי"ל סי' נ"ה, תשו' ר"מ מינץ סי' ו', תשו' אלשייך סי' ק"ז ועיי' מהר"ם די לונז' מעריך ע' בית עלם. וגם נקרא בית חיים כמו מחיה בל"מ (בראשי' מ"ה, ה', שופטי' ו"ז, י'; עזר' ט', ט') ב"ק צ"ט: וק', וב"מ ל': והודעת להם (שמות י"ח, כ') זה בית חייהם וכ', וכ"ה במכילת' שם והודעת להם את הדרך זו תלמוד תורה .. דברי ר' יהושע ור' אלעזר המודעי אומ' והודעת להם הודע להם בית חייהם וכ' (ובילק' אי' את חייהם) וכתב רש"י ב"ק בית חייהם: תלמוד תורה ובב"מ פירש"י בית חייהם ללמוד להן אומנות להתפרנס בו והב"ח הניח סתירת רש"י בצ"ע ונ"ל ליישבו שבב"ק נקט רש"י דעת של ר' יהושע ובב"מ של ר"א המודעי דמכילתא והרב וויים המוציא לאור של מכילת' (צד ס"ח) מיישב בדרך רחוקה עיי"ש. וכעין ראיה שחזר רש"י בב"מ מפירושו של ב"ק ודעתו נוטה לפי' של ר' אלעזר המודעי מצאתי בפירש"י לכתוב' ה', ד"ה ללמדו אומנות עיי"ש.

* 1 בֵּית חִיצוֹן (1. das äussere Wohnzimmer; 2. Badehausvorzimmer entsprechend dem röm. propigneum) סנהד' ס"ז. ירו' סנהד' פ"ז דנ"ב ע"ד מושיבין אותו בבית החיצון פי' חדר החיצון והפכו בית הפנימי. שם. תוספת' יומ' ספ"ב ומתפלל תפילת קצרה בבית החיצון .. שבת מ'. נכנס ומזיע ויוצא ומשתטף בצונן בבית החיצון כ"ה לגי' כ"י מ' וכ"ה בתוספ' שבת פ"ד אבל בנוסח' חסרה מלת בצונן פי' בית החיצון חדר מיוחד למים צוננים לפני חדר של בית הזיעה וכן היו המרחצאות אצל הרומיים. — והקבוץ בתים החיצונים ובתים הפנימים בבא בתרא ס"ז.

* 2 בֵּית חִיצוֹן (das äussere Haus, euphem. die weibl. Scham) נדה פ"ה, מ"א כל הנשים מיטמאות בבית החיצון ומפורש בגמ' שם מ"א: הי ניהו בית החיצון כל שתינוקת יושבת ונראת עיי"ש ובירו' יבמו' רפ"ו ד"ז. מוחלפת שיטת ר' יוחנן ורשב"ל עיי"ש ודעת אחרת שם כל בית הבושת קרוי בית החיצון ועיי"ע בית בשת ב'.

* בֵּית חָלָל (Höhlung) טרפות פ"ג, מ"א ניקב הלב לבית חללו.

* בֵּית הוֹלְסָאוֹת עיי"ע חלס.

בֵּית חֲלַף = חֲלִיפָא (מל״ם חֲלָפָא (Aufbewahrungsort der Schlachtmesser) בפ׳ אמר להם הממונה בגמר׳ בא לו אצל פרו (יומי ל״ו.) (ובסיפ׳) [1] [צ״ל ובסיפרא] (לויק׳ א׳, י״א סי׳ ס״ז) על ירך המזבח צפונה אבל מבית החליפות ולפנים [2] פי׳ ואותן כלפי דרום נקרא בית החליפות ששם מצניעין סכיניהן [3] והכל מודים שדרום הוא ופסול לגבי שחיטת חטאת. *[אחי״ה וכנ״ה בזבחי׳ נ״ה: נ״ו: שני פשפשין היו בבית החליפות, ורש״י ליומ׳ פי׳ וסכין קרוי חילוף בל׳ ערבי ע״כ וצ״ל בל׳ סורי ובל״ע غلاف קרוי תיק של סכין ובל״ע خلف הוראתו חלק עליון של מספריים, ובדפ״ע אי׳ בית החילפות ובירו׳ סוכ׳ הנ״ל בית החולפות וצ״ל החילפות] —

בֵּית חֵץ (Köcher) בית החצים בכלי׳ פט״ז (מ״ח) פי׳ קוקור״א. *[אחי״ה והוא בלאי״ט coccaro, בל״י אמצעי׳ ובל״ר אמצעי׳ κουκουρόν cocura, cocurra = בל׳ אספמיא chuchar בל׳ אנגל. cocer] —

* בֵּית חֲקַל, חַקְלָא (Feld) ויק״ר רפ״ל ועיי׳ שהש״ר פ׳ מים רבים מטון חד בית חקל אמר הדין בית חקלא הוה דידי.

* בֵּית חֲרוֹסֶת עיי״ע בית שאור.

* בֵּית חֲתֻנּוֹת (Hochzeitshaus, d. h. das Haus, welches der Vater seinem Sohn schenkt) ב״ב פ״ו מ״ד המקבל מקום מחבירו לעשות לו בית חתנות לבנו. תעני׳ י״ד: מגיל׳ ה׳: איזהו בנין של שמחה זה הבונה בית חתנות לבנו, ירו׳ נדרי׳ פ״ה דל״ט סע״א האומר ליורשיו תנו בית חתנות לבני פי׳ כשמשיא אשה לבנו היה בונה או נותן לו בית ועושה לו חופה בתוכו עיי׳ פירש״י למגילי הנ״ל.

* בֵּית טְבִילָה (Badehaus der Priester) יומ׳ י״א. בית המרחץ ובית הטבילה פטורין מן המזוזה, פסחי׳ י״ט: ושקלי׳ פ״ח מ״ב כל הכלים הנמצאים בירושלים דרך ירידה לבית הטבילה טמאין, ובירו׳ שקלי׳ פ״ח דנ״א סע״א מכיון שנמצאו דרך ירידה לבית טבילה נעשו הוכיח, ועיי״ע בית מוקד.

1 בֵּית יַד (Handschuhe) בפ׳ במה אשה בגמ׳ במוך שהתקינה לנדתה (ס״ה.) עשתה לו [4] בית יד מהו פי׳ בית יד שעשתה לידה כדי שתכסה אותה כדי שתבדוק [5] מוך לנדתה ולא תגע בו ולא תטנף בו.

* 2 בֵּית יַד (Handfass, Henkel) שבת קכ״ה סע״א העיד ר׳ יוסי . . על כיסויו שאינו צריך בית יד פי׳ כמו בית אחיזה, שם, עיי״ע. סוכ׳ ל״ז. כי גדליתו הושענא דבי ריש גלותא (ובע׳ הושענא לי׳ מלות דבי ר״ג וכן לי׳ בראב״ן ובפיסקי רי״ד ובאו״ז סי׳ ש״י ובראי״ש ובאמת מיותר הוא אבל עיי׳ בד״ס סוכ׳ צד נ״ח.) שיירי ביה בית יד ועיי״ע הושענא הגי׳ והפי׳.

בֵּית יַד אוּנַקְלֵי (der Aermel eines hemdartigen Unterkleides, nach R. N. des Ellenbogens) בס״ג דהקורא את המגיל׳ עומד (מגיל׳ כ״ד: במשנה) פי׳ אצילי ידיו. (א״ב בנוסח׳ דידן כתוב בית אנקלי). *[אחי״ה ר״ב משנה לנו הנוסח׳ מטעם פירושו בע׳ אונקלי א׳ שבנו״ג אונקלי ובע׳ שם גרס רבינו בית אונקלי וכ״ה במשנה שבש״ס בבלי ובמשניות אבל בירו׳ מגיל׳ פ״ג הל״ט דע״ד ע״ג אי׳ כגי׳ רבינו כאן בית יד אונקלי. ורבינו נקט כבי תרי כדרכו הישר בשינוי הנוסחאות. ובענין פי׳ המלה עיי״ע אונקלי א׳. וכנ״ה נדה פ״ח מ״א בית יד של חלוק; ומ׳ ע״ב: בית יד של בגדי כהונה וכפי׳ רבינו אי׳ ג״כ בפ״מ לרמב״ם במגיל׳] —

* בית יוני עירו׳ כ״ח: ט״ס עיי׳ ביתואני.

* בֵּית יַעֲזֵק (Name eines Hofes) ר״ה כ״ג: במשנה: חצר גדולה היתה בירושלים ובית יעזק היתה נקראת ושם בגמ׳ בית יעזק תנן או בית יזק תנן בית יעזק תנן לישנ׳ מעלי׳ הוא דכתי׳ ויעזקהו וכ׳ ובירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח. מהו בית יעזק ששם היו עוזקין את ההלכה ועיי׳ פירושים בע׳ עזק א׳ ובתוספות סוכ׳ ל״ט: ד״ה בד״א.

* בֵּית יוֹצְרָה (בית האוצר, Magazin für Getreide, Oel) ירוש׳ ב״מ ספ״ח די״א ע״ד בית הבד (צריך שיודיעו) כל שעת בית הבד בית הגת כל שעת הגת בית היוצרה אין פחות מי״ב חודש, נ״ל שצ״ל בית האוצר פי׳ שאוצרין בו דגן ותירוש עיי״ע בית אוצר ויגיד עליו רעו בית הבד ובית הגת וזה מה שסיים ירו׳ שם אבל באילן וכ׳ כונס גורנו ומסתלק. וגם

---

[1]) בדפ׳ אמש׳ ובאסי׳ ובסיפא, ובדפ׳ פראג נשמט מחסרון ידיעה. [2]) כ״ה בסיפרא ובמדו׳ וביומ׳ שם לפי גי׳ כ״י מ׳ וריטב״א ולפנינו בנוסח׳ נשמט׳ שם מלת בית. [3]) המקור במדות פ״ד מ״ז וירו׳ סוכ׳ ספ״ה דנ״ה ע״ד עיי״ע בלגה ועיי״ע חלף א׳ וילק׳ ויקרא רמז תמ״ו ונ״ב לישכא ששם גונזים הסכינים ועיי׳ פירש״י לזבחי׳ נ״ה: ד״ה שני פשפשין. [4]) וכ״ה ברש״י ברי״ף, ברא״ש ובחידו׳ הר״ן וכ״ה בכ״י מ׳ ובנו״ג לה. [5]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ובדפ״ע בט״ס שתדביק.

י"ל שבית יוצרה הוא בית יצירה פי' בית היוצר עיי' תוספתא כלי' ב"ק פ"ג חזקת חרסין .. טהורין חוץ מן הנמצאין ב ב י ת ה י צ י ר ה מפני וכ'.

* בֵּית יְקַמִּין צ"ל קַמִּין (die Stelle des Badeheiz-ofens בל"ע קמין, בל"י κάμινος) ב"ב ס"ז: המוכר את המרחץ מכר את בית הנסרין ואת בית היקמין .. אבל לא את נסרין עצמן ולא יקמין עצמן ובתוספתא פ"ג הגי' היותר טובה בית הקמין .. וקמין וגי' הקמין א"י ג"כ בירו' ב"ב פ"ד די"ד ע"ג וזה נ"ל עיק' ופירושו בל"ע ויוני תנור שמחממין בו מים לבית המרחץ וקרוב לזה פי' הרשב"ם בפי' הראשון וז"ל יש מפרשים חדר שמצניעין בו הגיגיות שמשימין בו מים חמים ולא נהירי לי דהיינו נמי בית היורות ע"כ אבל האמת כמו שכתבנו ופירושו השני יקמים סודר שמעטפין בהן ראשו מפני חום המרחץ נלקח מפי' רבינו בע' יקמין עיי"ש.

* בֵּית יֶרַח = בֵּי תֶּירַח (das 30 Stadien südl. von Tiberias am Genesareth geleg. Tarichäa) ב"ר פצ"ט כנרת ר' שמואל בר נחמן אמר בית ירח ר' יהוד' בר סימן א' סנבראי ובב"ר פצ"ד בית ירח ס י נ י ם ונ"ל להגיהו סינבראי והוא צנבריא של ירושלמי (עיי"ע) ואצל בן מתתיהו Σενναβρίς והיתה העיר הזו רחוקה מטבריה כשלשים שטאדיען (על המלחמות ג', י"ט ז') וגם תריח Ταριχέα היתה רחוקה מטבריה כל' שטאדיען ומונחת אצל ים הכינרת (עיי' בן מתתיהו על המלחמ' ג', י', א' וחייו סי', ל"ב, וכ"ה בפליניאוס ה' ט"ו) והרבה לדבר עליו בן מתתיהו עיי' על המלח' ב', כ"א ג' ואילך, חייו סי' כ"ו ואילך. וא"כ נ"ל שבמקום בית ירח צ"ל בי תירח ובמד' שמואל פ"ל מפורש ארץ תחתים חדשי (ש"ב כ"ד, ו') על ידי בית ירח.

* בֵּית כַּדָּד (Werkstätte des Böttchers מל"י כד = κάδος) פסחי' נ"ה: ומ"ק י"ג: מביאין כלים מבית האומן כגון כד מבית הכדד כ"ה בכ"י מ' וא"פ לפסחי' ובמ"ק בדפו' אבל בדפוסי' ישני' אי' בית הכדר ונגז' מל"י כד עיי"ע ובל' הונג' kádár פי' עושה כדים וחביות.

* בֵּית כְּהוּנָּה (Priesterabstammung) שמות רבה פמ"ח ויעש להם בתים מה היו בתים בית כהונה ובית המלכות עיי' פדר"ע הובא בילק' שמות רמז קס"ד.

* בֵּית כְּחוֹל (Schminkkästchen) כלי' פט"ז מ"ח תיק מכחל ובית הכחול פי' כלי שמשימין בו הכחול.

* בֵּית כְּנֶסֶת (Bet- Versammlungshaus = Συνα-γωγή) בית מיוחד שמתכנסים ונאספים להתפלל בתוכו ומצויין הרבה בש"ס עיי' ד"מ ברכו' ו': ח', ח': ס"א, ס"ב: ס"ד, שבת י"א, י"ג, ל"ב, עירו' כ"א: פ"ז, מגיל' ו', כ"א: כ"ו: כ"ז, כ"ז: כ"ח, כ"ח: יבמו' צ"ו: כתוב' ק"ה, ב"מ כ"ח: ק"ז, ב"ב ג': סנהד' י"ז: צ"ד: ק"ח: קי"א: ובל' ארמי בי כנישתא עיי"ע.

בֵּית כִּסֵּא (Abtritt או בלשון נקיה כמו בל"ר secretus או מל"ס כסא Sitzplatz, sella = heimlich, abgesondert) בפ' מי שמתו בגמ' היה עומד בתפלה (ברכ' כ"ג.) לא שנו אלא בית כסא קבוע [אבל בית כסא עראי וכ']. פי' מקום שהוכן לבני אדם להפנות בו לגדולים (וכל שכן וכ' עד נבלעין במקומן יש למחוק וסירוס ועירבוב יש כאן וצ"ל בסוף הערך) בית כסא עראי מקום שנזדמן לאדם בהליכתו בדרך ונפנה או השתין מים בו. הני בתי כסא דפרסאי כסתומין דמו בגמ' דמי שמתו בסופו (ברכ' כ"ו.). פי' שעושין חפירות בקרקע עמוקות שיורדת צואה לתוכן וכל שכן ל ה ש ת נ ה מ ק ו ם מ ד ר ו ן[1] ש ה מ י ם נ מ ש כ י ן ו י ו ר ד י ן ו א י נ ן נ ק ו י ן ו ל א נ ב ל ע י ן ב מ ק ו מ ן. *[אחי"ה כצ"ל ובדפ"ע וגם בכ"י עירבוב מאמרים כאן ובזה הכל נכון ולא הוצרכנו לדחק של בע"מ לימוד ערוך לברכו' צד י': וכוונת רבינו: בתחילה פי' ההבדל בין בית כסא קבוע ובין כסא עראי ואח"כ ציין ופי' בתי כסא דפרסאי שעמוקות היו לצואה כדי שיגלגל הרעי וכש"כ שיגלגל השתן שמאחר שמקום מדרון היה, המים יורדין לעומק הגומא ועיי' פירש"י ברכו' כ"ו. ד"ה דפרסאי. ונ"ל שמהך טעם משבח ר"ג פרסאי שצנועין בבית הכסא, ברכ' ח': ובאמת עון פלילי היה אצלם אפי' להשתין מים על רגלם עיי' ווענדידאד י"ח, צ"א. ובימים הראשוני' היו לבני א"י בתי כסאות חוץ למקום וזה מה שאמ' ר' יהודה ברכו' ס"ב. לעולם ינהיג אדם עצמו שחרית וערבית כדי שלא יהא צריך ל ה ת ר ח ק והטעם משום מצות התורה דברי' כ"ג, י"ד וידוע כי האסיים מקפידין בהמצוה הזאת מאוד, אבל בזמן מאוחר היתה בית הכסא ג"כ סמוך לבית ור' יוסי אמר בשבת כ"ה: איזהו עשיר

[1]) וכ"ה בפסחיי מ"ב. אבל בדפ"ע בט"ס מדרון מקום.

כל שיש לו בית הכסא סמוך לשלחנו ור' יוחנן דרש בב"מ ק"ז. ברוך אתה בעיר שיהא בית הכסא סמוך לשלחנך, וכן היה בעזרה בית הכסא של כבוד ועיי' ברכו' ס"ב: ותמיד כ"ו. ירו' פסחי' פ"ז דל"ה: ובענין התנהגות בבית הכסא עיי' ברכו' כ"ד. נ"ד: נ"ה. ס': ס"ב. ס"ב: שבת קמ"ו: סוכ' נ"א: סנהד' י"ז: י"ט. (ועיי"ע בית מרחץ) בית הכסא מטולטל ירו' ברכו' פ"א ד"ד ע"ג וקהל"ר פ' וכל הנחלי' אילו נתן הקב"ה חכמה לטפשים היו יושבין והוגין בה בבתי כסאות ובבתי תיאטריאות ובבתי מרחצאות, שמ"ר פ"ט בימסאות צ"ל דימסאות ובתי כסאות] —

* 1 בֵּית כּוֹסוֹת (בל"ע كيس, בל"פ كيسه שק קטן die sog. Haube, d. h. der mit zwei Säcken versehene Magen) חולי' פ"ג, מ"א דמ"ב. נ': המסס ובית הכוסות ופירש"י בית הכוסות: סוף הכרס שקורין פנצ"א [Wanst, Magen, panse] עשוי ככובע וקרוי בית הכוסות והמסס מחובר בו וכ' ובשבת ל"ו. אהאי דאמר רב חסדא הני תלת מילי אשתני שמייהו מוסיף אביי אף אנו נאמר הובלילא בי כסי בי כסי הובלילא וכ"ה בסוכ' ל"ד. וגי' הכ"י מ' בהיפך הובלילא בי כסי בי כסי הובלילא וכ"ה בע' הבלילא ועיי"ש ושם פירש"י וע' חצצרת ועיי' המהרש"א שמברר היטב שיטת רש"י והתוספ' חולקין על רש"י אבל בזה אין חילוק שקורין במקום הובלילא דהיינו המסס בזמן אביי בי כסי או בית הכוסות ותחת בי כסי או בית הכוסות קורין המסס ולפ"ז קושית תוי"ט לחולי' דלפי סדרן ה"ל למתני בית הכוסות והמסס שפיר יש לישב שהמשנה נקט' קודם שנשתנה שמם ועיי' יישוב זה באורך בתוספות חדשים לחולין. ובענין מלות זרות יש להעיר שמלת המסס ל"ר omasum ואות ה' שרשית ולא כדעת רבינו בע' מסס עיי"ש ומלת הובלילא ל"פ جوبال, جوال פירוש שק (ועיי"ע גאלק) והוא כמו בית הכוסות או בי כסי שגוזר אני מל' כיס פי' שק וכ"ה בל"ע ופרסי. ובקהל"ר פ' החכמה נקרא בית כסא וביק"ר פ"ג בית כסיא עיי"ע כרוכה.

* 2 בֵּית כּוֹסוֹת (Becheruntersatz, B. Gestell) עיי"ע בית לגין.

בֵּית כַּפֹּרֶת (die Sühnstätte, d. i. das Allerheiligste) בר' מדות (פ"א מ"א)[1] ואחד לאחורי בית הכפורת פי' אחד[2] שומר היה אחורי בית קדש הקדשים ששם ארון וכפורת. * [אחי"ה וכן פי' רבינו (בע' כפר י' עיי"ש) בית הכפרת שנמצא כבר בד"ה א', כ"ח, י"א, וכן משמע לישנא דקרא מעל הכפרת עיי' היטב סיפרי פ"א סי' ה', ספרא במדב' ז' פ"ט ססי' נ"ח ובמדב"ר ספי"ד, ילק' ויק' רמז תל"א, אחרי מות רמז תקע"א ועיי' עוד מנחו' כ"ז: ובית הכפרת אשר בה רק הארון (יעויין שמות כ"ה, י' וכ', דברי' י', א' וכ' בן מתתי' על הקדמוני' ג', ו', ה'; על המלחמו' ה', ה', ה') נקרא' בית קדש הקדשים ולא היה לשומרי הלוים רשות לבא בתוכה בגלל זה אינה נקראת לשכת בית הכפורת אלא אחורי בית הכפורת, ותרג' דביר (מ"א ו', ה', י"ט ואילך; ד"ה ב', ג' ט"ז) בֵּית כַּפּוֹרֵי והעתקה נכונה היא שדביר אשר בו ארון ברית ה' נקרא קדש הקדשים ומקרא מלא הוא במ"א ח', ו' — ברכו' ל'. היה עומד אחורי הכפורת יחזיר פניו כנגד בית הכפורת כ"ה בכ"י מ' עיי' ד"ס צד ע"ח. ובילק' מ"א רמז קפ"ד הגי' בית הפרוכת] —

* בֵּית כּוֹר (Ein Feld zur Aussaat eines Kor Getreide) עירו' כ"ג. שמעתי מר' אלעזר אפי' היא כבית כור, ב"ב פ"ז, מ"א: האומ' לחבירו בית כור עפר אני מוכ' לך וכ' פי' אורך המדה הראוי לזריעה כור תבואה וכור הוא מדה לדברים יבשים עיי"ע כר י"ב ואורך בית כור היה ע"ה אלפי אמה בריבוע עיי"ע בית סאה.

* בֵּית כַּרְיָא (Charitentempel gedeutet Schandhaus, Ferkelhaus) כבר בא פירושו בע' בית גליא עיי"ש.

* בֵּית כִּירַיִם (נרדף עם ל"ט כור die Stelle des Koch- Feuerherdes) ויק"ר פ"כ בר קפרא בשם ר' ירמיה בן אלעזר אמ' בשביל ד' דברים מתו בניו של אהרן . . על אש זרה אש מבית בידים הכניסו וצ"ל מבית כירים וכ"ה בדפ' זולצב' עם פי' יפה תואר והנוסח' המוטעת בידים אי' ג"כ בילק' שמיני רמז תקכ"ד והוגה שם צ"ל כירים וכ"ה בהדיא בתנחומ' אחרי מות סי' ו' דרט"ז. שהביאו אש זרה מבית הכירים, ובספרא שמיני פ"י תוספתא דמלואים סי' כ"ד ר"ע אמר: לא הכניסוה אלא מן הכירים פי' בית הכירים כמו כירים בויק' י"א, ל"ה פי' בית תפיא ותפיין להעתקת הפשיט' ותי"ר א' כלומ' מן החולין הביאו ולא נטלו גחלי אש מן המזבח, ורד"ק פי' כירים הוא מקום שפיתת שתי קדרות לכך נקרא בלש' שנים עכ"ל ול"נ שהכירים בנויה כעין שלש רגלים לשפיתת הקדרות וכן העתיקו ע' זקנים

---

[1] כ"ה לנכון בכ"י ודפ"ר אבל בדפ"ע בטעות ב ד. [2] כ"ה לנכון בכל כ"י ודפ"ר, ובדפ"ע ט"ס אחר.

χυτρόπους, וטאווס ديكدان פי' ב ע ל ש ל ש ר ג ל י ם ולפי זה היטב תתכן ל' רבים והיחיד כירה נמצא ג"כ בדרז"ל עיי"ע כר ב', וע' כפח א'.

* 1 בֵּית כֶּרֶם, כַּרְמָא (Weinberg) שהש"ר פ' מים רבים מטון חד בית כרם ובויק"ר רפ"ל מטון חד דבית כרמא אמ' הדין בית כרמא דידי הוה פי' כרם.

* 2 בֵּית כֶּרֶם (Beth-Kerem = LXX Βαιθαχαρμά Βηθακχαρίμ = Bethacharma neben Tekoa) מדות פ"ג מ"ד אחד אבני הכבש ואחד אבני המזבח מבקעת בית כרם, נדה י"ט. וכמימי אדמה מבקעת בית כרם ובגמ' שם כ'. מביא אדמה שמנה מבקעת בית כרם ובתוספ' דנדה פ"ג בט"ס מבוקעת צ"ל מבקעת בית כרם והוא בית כרם של מקרא ירמי' ו', א'; נחמי' ג', י"ד והיתה אצל תקוע כמוכח מירמי' שם, וכן העיד היעראנימוס בפי' שם ועיי' מהרי"ש ת"א צד פ"ו וראבינזאהן פאליסט. ח"ב צד שצ"ח והיו בתלה של תקוע המונים של נקיקי סלעים וחפירות, ומה מאוד מדוייקת לשוז המשנה במדות שם וחופרין למטה מבתולה ומביאין משם אבנים שלימות שלא הונף עליהן הברזל, והרמב"ם בה' בית הבחירה פ"א הי"ד השמיט בקעת בית כרם והביא רק וחופרין למטה מ ב ת ו ל ה ע"כ וזה אינו שם מקום כי אם קרקע שלא חפרו שם מעולם עיי' רע"ב למדות וכ"ה בנד' פ"ט מ"ה בודק עד שמגיע לסלע או ל ב ת ו ל ה ועיי' תוספתא שביעי' פ"ג, וגם בהל' איסורי ביאה פ"ה מ"ח העביר הרמב"ם על שם מקום בית כרם והעלה תחתו בקעת ס י כ נ י כדעת ר' יוסי בנדה כ'. וכדעת ר' יהוד' בתוספת' נדה פ"ג.

* בֵּית לָבָן (Dorf Luban) מנחו' פ"ט, מ"ז אלפא ליין שנייה להן בית רימה ובית לבן בהר וכ' עיי' גיאגרפיא להחכ' נייבויער צד פ"ב והלאה.

בֵּית לַגִּין (מל"ם לגינא ול"י λάγηνος Gehäuse, Behältniss für Flaschen) בכלי' בפ' ט"ז כל כלי עץ (מ"ב) בית הלגינין ובית הכוסות אע"פ שלא קינב מבפנים טמא[1] שכן מקיימין, פי' תיק של כלי חרש מלשון לוג השמן (ויק' י"ד, י"ב. כ"ד). (א"ב בל"י ורו' כדי חרש). * [אחי"ה ורה"ג בסד"ט די"ב פי' וז"ל בית לגינין פי' גלאף בטיית [جلوف Aufsatz, Gefäss] ולגינין פירושו בטיית רטליא [رطل Weinkrug] כדכתיב ולוג [ה]שמן ע"כ. ורמב"ם פי' הקנונית והוא ל"ע ופ' قنينة Glasflasche, ובית הכוסות פי' על נכון ב ס י ס כוסות] —

* בֵּית לֶחֶם צרייה (Das nazarenische Beth-lehem in Galil.) ירו' מגיל' פ"א הל"א מפורש בית לחם (יהושע י"ט, ט"ו) ע"י בית לחם צרייה ור"א נייבויער צד קפ"ט האריך לבאר שאות נ' נשמט' וצ"ל נצרייה Ναζωραῖος. ואולי בעל המאמר בחר לשון ערומים מל' צר וצורר! ותואר בית לחמי עיי"ע לחם ג'.

* בֵּית לִינָה (Nachtherberge) ספרי ואתחנן סוף פכ"ט וראה בעיניך משל למלך שגזר על בנו שלא יכנס לבית לינה וכ'.

* בֵּית לִיצָנוּתָא (Belustigungsort, Ort der Spötterei) תרג' בבית שמחה (קהלי ז', ד') בחדות בית ליצנותהון מל"מ לצון ובדרז"ל סנה' ס"ג: מגיל' כ"ה: ע"ז מ"ד. ליצנותא.

* בֵּית מְבָתָא, מַבְתּוּתָא (Herberge) תרג' אונק' (בראשי' מ"ב, כ"ז; מ"ג, כ'; שמות ד', כ"ד) מלון: בית מבתא ותי"ר בית (בי) מבתותא ותרג' הפשיט' בית: בותא, ובע' בע ג' וע' ערסל א' הביא רבינו תרג' ישעי' א', ח' כערסל מבתותא ונגזר משורש בית עיי"ש.

* בֵּית מִדְרָשׁ (Studienhaus, Akademie) פי' מקום שמתקבצים חכמים עם תלמידיהם ללמוד וללמד ולדרוש בתורה וכ"ה בתרג' שופטי' ה', ט' למידרש באורייתא ובתרג' שה"ש ו', ה' קבעי מדרשא לאולפן אורייתי והרבה פעמים בש"ס עיי' ד"מ ברכו' כ"ח. כ"ח: מ"ג: שבת י"ג. פ"ג: קי"ח: קכ"א: קכ"ז. עירו' כ"א: פסחי' ע"ב. פ"ז. ק"ט. יומ' ל"ה: סוכ' כ'. כ"ח. נ"ב: ביצ' כ"א. מגילי' ו'. ט"ו: כ"ז. כ"ז: כ"ט. חגיג' ג'. יבמו' ט"ז. קי"ג: כתוב' ק"ה. גיטי' ז'. ל"ח: סוט' כ"ב. ב"מ כ"ח: ב"ב פ"א: סנהד' ע"א: פ"ב. צ"ד: ק"ה: קי"א: כרית' כ"ז. ע"ז ה', י"ד דא"ר זוט' פ"ט וכ"ה הרבה פעמי' בתרג' עיי' עמת"ר למהרי"ל הך ערך, ועיי"ע בי מדרשא. והקבוץ בתי מדרשות עיי"ע גלע.

* בֵּית מוֹקֵד (Heizhalle im Tempel, wo ein best. Feuer unterhalten war) תמיד פ"א, מ"א ומדו' פ"א, מ"א בג' המקומות הכהנים שומרים וכ' בית המוקד . . ובמדו' פ"א מ"ה ויומ' י"ט. שלישי לו בית המוקד, ומדו' פ"א מ"ו ויומ' ט"ו: ד' לישכות היו בבית המוקד וכ' עיי"ע קטן

[1]) כ"ה בכ"י ודפ"ר, אבל בדפ"ע ניקב טמא מבפנים וט"ס הוא.

ד', מדו' פ"א מ"ז שנים שערים היו לבית המוקד וכ', מדו' פ"א, מ"ח ותמיד שם בית המוקד כיפה ובית גדול היו מוקף רבידין וכ' עיי' רבד ב', שבת כ"ט: מאחיזין את האור במדורת בית המוקד ועיי' בגמ' שם כ'. וע' אחז ופירש"י לישכה גדולה היא שכהנים מתחממין שם במדורת אש הנסקת תמיד מפני שמהלכין יחפים על רצפת שיש בעזרה ורמב"ם ז"ל למדו' פ"א מ"ו פי' הלשכה שיש בה מדורות האש ששם מתחמם מי שטבל .. היא נקראת לשכת בית המוקד וכ' ועיי' ג"כ פי' של ר"ח ז"ל בתוספות יומ' ט"ו: ד"ה ואחת ועיי' צורת בית המוקד בפ"מ להרמב"ם סוף מדות. ומלת מוקד ל"מ הוא וכ"ה בל"ע موقد מפעל וקד ובל"מ יקד פי' בָּעֵר. ועיי' חי' הריטב"א ליומ' ט"ו: מ"ש בשם הערוך.

* בֵּית מְזוּזָה (Das Gehäuse der Thürpfosten Mesusa) כלי' פט"ז מ"ג בית הנגר בית המנעול ובית המזוזה פי' הרמב"ם בית מעון כמין קנה יכניסו בו המזוזה וישימו אותו בשער, ורבינו בע' בית נגר פי' מקום המזוזה וכ"ה בר"ש, ירו' מגיל' פ"ד קלספ"ד דע"ה ע"ג בית מזוזתו של רבי היה עשוי כמין נגר, וכ"ה במנחו' ל"ג. כולהו מזוזתי דבי רבי כמין נגר הוו.

* בֵּית מִיחוּשׁ (Besorgniss, Bedenken) קידוש' ה': הריני אישך הריני בעליך הריני ארוסיך אין כאן בית מיחוש .. איני אישך וכ' אין כאן בית מיחוש. פי' אין כאן ספק ולא מקום לחשש. ועיי"ע חש.

* בֵּית מִחְיָה (Ort, wo Lebensmittel verabreicht werden) ספרי מסעי סי' קנ"ט וילק' מסעי רמז תשפ"ז מגיד שלא היו שם אלא שווקים ובית המחיה ועיי' מכו' י'. ותוספ' מכות פ"ב פי' מקום שמוכרים שם מזונות וכל צרכי חיי האדם.

* בֵּית מְטַבְּחִים, מְטַבְּחַיָּא (Fleischerhaus, Schlachtbank) בכור' כ"ו: בית הגרנות ובבית המטבחים (כ"ה לגי' רש"י ולפנינו אי' המטבחיים) עיי"ע בית גרנות, חולי' נ"א: בית המטבחים אין בו משום ריסוקי אברים. עדיות פ"ח מ"ד ושם נסמן וכ"ה בירו' חגיג' פ"ג דע"ה ע"ד על משקה בית מטבחייא עיי"ע טבח וע' דבח. כלי' פט"ו מ"ו כל המשקין טמאין ומשקה בית מטבחייא טהורין ועיי"ע בית דבח פי' רבינו של בית מטבחייא וכ"ה בפ"מ להרמב"ם לכלים הנ"ל עיי"ש.

* בֵּית מַטָּרָא, מַטַּרְתָּא (כל"ם Ort zur Bewachung, Gefängniss) תרג' אונק' (בראש' מ"ב, י"ז. י"ט) משמר, ובית משמר והוא כמו מטרה של מקרא משורש נטר.

בֵּית מַיִם (Ort des Wasserlassens, Pissoir) במגילה בפ' בני העיר (כ"ז:) וחכ"א מוכרין אותו ממכר עולם חוץ מד' דברים למרחץ ולבורסקי לטבילה ולבית המים פי' בית מיחדין להשתין. * [אחי"ה וכנ"ה בירו' ברכו' פ"ב ד"ד סע"ג ר' זעירא בשם ר' אבא לא יכנס אדם לבית המים וספריו ותפיליו בידיו ובבבלי ברכו' כ"ג. אי' מה שיכנוס אדם בתפילין .. להשתין מים, וירו' שם נכנס אדם לבית המים וספריו ותפיליו בידו וכ'. וגם בל"פ נקרא מקום שמשתין שם آبتاخت פי' בית מים] —

* בֵּית מֶכֶס (Zollhaus, Steueramt) ב"ב קכ"ז: היה עובר על בית המכס ואמר בני הוא וחזר ואמר עבדי הוא נאמן אמר עבדי הוא וחזר ואמר בני הוא אינו נאמן פי' בית ששם פורעים המכס ומפני רוע מעללי המוכסים המציקים את העם רגילין היו להבריח מן המכס וכן דרשו בסוכ' ל'. ועיי' ילק' ישעי' רמז שס"ד משל למלך בשו"ד שהיה עובר על בית המכס אמר לעבדיו תנו מכס למוכסים א"ל והלה כל המכס כולו שלך א"ל ממנו ילמדו כל עוברי דרכים ולא יבריחו עצמן מן המכס אף הקב"ה וכ' ובע' מכס א' אסיף מלתי בעה"י על המוכסים.

* בֵּית מָלוֹן (Herberge, Ruhestätte, trop. Grab) בפר"א פ"כ כי ידעתי[1]) מות תשיבני ובית מועד לכל חי (איוב ל', כ"ג) אמר אדם עד שאני בעולם אבנה לי בית מלון לרבצי להר המוריה וחצב ובנה לו בית מלון וכ' וכן חסר בית, מדרש משלי פ"ט וילק' משלי רמז תתקמ"ד אשריך ר"ע שנמצא לך מלון ערב בשעת מיתתך. כלו' מקום לינה ומנוחה כמו שאי' חולי' צ': סנהד' ק"ה: ילק' ויצא רמז קי"ח אמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני יפטר בלא לינ'. ובהשאילה מקום קבר אשר בו נח צדיק ונפשו בטוב תלין והרבה פעמים השתמשו בזה הלשון המליצים והפייטנים עיי' מ"ש רי"ט צונץ בספרו צור געשיכטע צד שס"א והלאה וגם הפרסיים קראו שני עולמים دو منزل פי' שתי בתי מלון, ועיי"ע בית עולָם.

* בית מליון, מלוון (Ort entw. Βηθμαελά oder Bethmillo) ירו' סוף מגיל' דע"ה

1) בפר"א אי' אמרתי.

ע"ג של בית מליון (ובר' קראט' בית מלוון) היו עושין כן בפולמסיות פי' בני אותה העיר כשהיו הולכין למלחמה היו נושאין עמהן המזוזה חקוקה במקל להיות עמהן בבית אשר חונים שם ומצינו כפר ששמו כך כ"ח מיל מבית שאן עיי' רעלאנד צד תרמ"ט או אפשר שהיא בית מלוא אצל שכם שופטי' ט', כ'.

* בֵּית מַמָּל (Name einer Familie) עירובי' נ"א: מעשה באנשי בית ממל ובאנשי בית גוריון בארומה ובכ"י מ' ברומ' והוא ברומא כדאי' בתוספת' עירו' ספ"ג ובירו' עירו' קלספ"ד דכ"ב. אי' מעשה במשפחת בית ממה [וצ"ל ממל] ומשפחת בית גוריון מרומה עיי"ע ארומא. ומלת ממל או ממלא מורה ג"כ על שם מקום עיי"ע בֵּיבִּי, מל ז' וע' ממלא. וע' דברים מחוכמים על המלה הזאת מהגאון שי"ר בהשחר שנה ג' חוב' ב'.

* בֵּית מְנַחֲמִין (Das Haus der Tröstenden) מ"ק כ"ז. הא בבית האבל הא בבית המנחמין פי' הרי"ץ גיאת בהלכ' אבל דס"ז אין מביאין את המוגמר . . דוקא לבית המנחמין אבל לבית האבל ששם המת מביאין אבל אין מברכין עליו וכו' ור"ח סבר איפכא דוקא לבית האבל אין מביאין (ע' הגהת יצחק ירנן שם) אבל לבית המנחמין מביאין ע"כ ופירש"י לפנינו אין לו שום הבנה ועיי' פי' ותיקונו של מו"ה איסר בד"ס מ"ק צד מ"ח.

* בֵּית מְנוּגָּע (ein mit Aussatz behaftetes Haus) ברכו' מ"א. עירו' ד'. סוכ' ה': חולי' ע"א: נגעי' י"ג, מ"ט מי שנכנס לבית המנוגע, תוספתא דנגעי' רפ"ו בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות למה נכתב אלא לומ' דרוש וקבל שכר. ירו' מע"ש רפ"ה דנ"א ע"ד בית מנוגע נותנין עליו אפר מקלה. ובענין בית המנוגע עיי' יד החז' הל' טומ' צרעת פט"ז הל"א.

* בֵּית מִנְעוֹל (Gehäuse für die Schlüssel) עיי"ע בית נגר.

* בֵּית מָעוֹן (Bethmoan = Βηθμαοῦν, Jos. Vita 12. 4 Stadien von Tiberias) ירו' עירו' פ"ה דכ"ב סע"ב יכול אני לעשות שתהא בית מעון מתעברת עם טיבריא. ירו' ב"מ רפ"ז די"א: בני טבריא לא משכימין ולא מעריבין בני בית מעון משכימין ומעריבין וכמה פעמים אי' שם ההבדל בין טבריא ובין בית מעון עיי"ש. ירו' סוט' פ"א די"ז סע"א הדא בית מעיין [צ"ל ב' מעון] שיורדין בה מפלטתה [Strasse πλατύς, πλατεῖα] ועולין בה מטבריא. ובבמד"ר פ"ט הגי' הדא בית מעון שיורדים בה מפלוגתה ועולים לה מטבריא ובב"ר פפ"ה הדא בת. (צ"ל בית) מעון דסלקין לה מן טבריה ונחתין לה מן כפר שובתי. ירו' מגיל' פ"א דע"ב ע"ד הדא בית מעון ובבלי זבחי' קי"ח: הגי' כנישתא דבי מעון. ובל"ס עיר שרשמנו והיתה לעדות בן מתתיהו כחצי שעה מטבריא ולזה הסכים ב"מ כופ"ר פי"א ועיי' מהרי"ש תב"א צד ק"מ ונייבויער צד רי"ט.

* בֵּית מַעֲקָה צ"ל בֵּית מַעֲכָה (Ort im äussersten Norden Paläst.) ירו' מעש' ש' פ"ד דנ"ד סע"ד ר' מנא הוה ליה משח ואחתיה לעכו א"ל ר' חייא בר אדא אין ההוא (מישחף) [וצ"ל מישחך] (ובדפ' זיטאמ' מישחה) דבית מעקה קיים הא ענתך דיפרקיניה כלומ' ר' מנא היה לו שמן מע"ש ולא פדאו בעבור שהיה לו במקום אחר שמן אחר וכששמע ר"ח ב"א נער בו ואמר וכי בעבור שיש לך שמן בבית מעקה לא פדית השמן שהוליכך לעכו ונ"ל שבית מעקה ט"ס תחת בית מעכה שהיתה עיר בצפונה של א"י ושיעורו בעבור שיש לך שמן אחר במקום רחוק לא פדית שמן שבידך ומהרי"ל בעמת"ר טעה לומר שבית מעקה כמו מַעֲקֶה של מקרא! ועיי' עוד פי' של פ"מ לירו' שם.

* בֵּית מִקְדָּשׁ (der jerus. Tempel) והוא בית הבחירה והרבה פעמים נזכר בש"ס ד"מ: ברכ' ל"ג. נ"ח. שבת י"ב: ל'. קי"ט: פסחי' ה'. נ"ד. פ"ז: יומ' כ"א: סוכ' מ"ט. נ"א: מגיל' ט"ו: כ"ו. כ"ו: חגיג' י"ב: יבמו' י'. גיטי' נ"ו: ס"ח: סוט' מ"ח: קידו' ס"ו. ס"ט. ב"ב ד'. סנהד' ק"ז: מנחו' ק"י. תמיד פ"א. מ"א; מדו' פ"א. מ"א ועוד מקומות אחרי'. והקבוץ מגיל' ט"ז: בתי מקדשים.

* בֵּית מְקוֹשֵׁשׁ (Familienname) תוספ' רפ"א דיבמו' מעיד אני (ר' יהושע) על משפחת בית עלובאי מבית צבעים ועל משפחת בית קיפאי מבית מקושש שהם בני צרות ומהם כהנים. ולכאורה נראה ששמות אלה שם משפחות של גנאי הם כנרא' מיבמו' ט"ו: (שני) [צ"ל שתי] משפחו' גדולות היו בירו' משפחת בית צבועים מבן עכמאי ומשפחת בית קופאי מבן מקושש וכו'.

* בֵּית מִקְלֶה (Ort im Thale Kidron) תוספתא מנחו' פ"י עומר היה בא מבקעת בית מקלה של נחל קדרון.

* בֵּית מֵירוֹן, מֵרוֹן (Ort im Norden Pal. neben Giskala) שמ"ר פ"ה מעשה היה באח ובאחות שהיה א' מהן בגוש חלב וא'

מהן בבית מרון; ושהש"ר פ' מי יתנך הגי' מירון, ר"ה י"ח. עירו' כ"ב. מעלות בית מרון ועיי' פי' רש"י בדפ' שונצ' לעירו' ור"ה הגי' ואפי' כמעלות בית חורון א"ל אין ואפי' כמעלות בית מרון א"ל אין עיי' ד"ס שם ושם. ולפי עדות בן מתתיהו על המלחמ' ב', כ', ו' וחייו סי' ל"ז היה מרות Μηρώθ מן המקומות המבצרים. וגם מצויה בלי בית רק מרון והוזכרה יחד עם גוש חלב Giskala (עיי"ע גש חלב) עיי' ירו' שביעי' פ"ט דל"ח סע"ד ועיי' קהל"ר פ' תן חלק ועיי' אוצר השרשי' להח' פירשט ע' מראון.

* בֵּית מֶרְחָץ (Badehaus) ברכ' כ"ד: שבת מ': ק"ג. קידוש' ל"ג. ע"ז מ"ד: זבחי' ק"ב: ר"ה ל"ד: בכ"מ מותר להרהר בד"ת חוץ מבית המרחץ ובית הכסא. ברכ' ס'. וכמה פעמי' בדא"ר וזוט'. שבת י'. הנכנס לבית המרחץ. שבת י': אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ. יומ' י"א: בית המרחץ ובית הטבילה (עיי"ע בית טבילה) ובשבת ט': במשנה אי' רק מרחץ וכן במקומות אחרי' עיי' שבת ל"ג: גיטי' ס"ח. סנהד' י"ז: ע"ז ב': מ"ד: מנחו' מ"ג: והקבוץ מרחצאות.

* בֵּית מֶרְקָחִים (Gewürzladen, Apotheke) ילק' וירא רמז פ"ד בשם פרד"א למה דומה לאדם שהוא נכנס לבית המרקחים אע"פ שלא לקח ולא נתן ריח טוב לקח פי' בית הבושם ובילק' משלי רמז תתק"ן הגי' נכנס לחנותו של בושם.

* בֵּית מִשְׁרָה (Teich zum Einweichen der Kleider) קהל"ר ט' פ' בכל עת הלך . . כוכס לבית המשרה שלו פי' למקות מים לשרות בו את הבגדים.

בֵּית נַגָּר (בל"ע نجران פירושו מנעל Behältniss für den Riegel) בבלי' בפט"ז (מ"ז) בית הנגר בית המנעל ובית המזוזה פי' מקום שמשימין שם הנגר ומקום המנעל ומקום המזוזה[1]. (א"ב תיק שמכניסים בו המנעל). * [אחי"ה וכן בפ"מ להרמב"ם: הוא נרתק מעור יכנס בו המנעול אשר ינעלו בו השערים. ע"כ. ובל"ע מורה נגראן המנעל] —

* בֵּית נְטוֹפָה (Ort südwestl. von Jer. das heut. Beit Nettif, Rob. II, 600) שביעי' ט', ה' עד שיכלו סגריות מבקעת בית נטופה וע' גורס סנריות עיי"ע סגר ב' ושם אכתוב בס"ד חלופי נוסחאות. פי' שם מקום שרשמנו והוא נטפה של מקרא עזר' ב', כ"ב: נחמי' ז', כ"ו; י"ב כ"ח.

* בֵּית נְסָרִים (Aufbewahrungsort der Badhaus-bretter) ב"ב ס"ז: המוכר את המרחץ מכר את בית הנסרים פי' בית שמכניסים שמה את הנסרים לאחר הרחיצה זו דעת הרשב"ם אבל התוספ' ד"ה לא פירשו בענין אחר עיי"ש.

* בֵּית נֶפֶשׁ (Magen, eig. Ort des physischen Lebens, Sitz der Lebensgeister) ירו' שבת פ"ו ד"ח: דבר שניתן על בית הנפש עיי"ע אסטומכא לגי' הדפוסי'. ספרא פ' אחרי פ"ז תענו את נפשותיכם עינוי שיהא בבית נפשותיכם ואיזו זו זו אכילה ושתיה. ושם פי"ב יכול לא יטמא בגדים בתוך המעיים אבל תטמא בגדי' בתוך הפה ת"ל נפש בבית נפש הוא מטמאה ולא בתוך המעיים ולא בתוך הפה והרב המו"ל הגיה אבבית נפש תחת אב בית נפש של ירו' יומ' פ"ח דמ"ד: וקה"ע הגיהו אבידת נפש ובאמת כ"ה לפנינו בבבלי יומ' ע"ר: עינוי שיש בו אבידת נפש אבל בכ"י ל' ליומ' הגי' גם לפנינו בבלי עינוי שהוא אבית נפש עיי' ד"ס שם צד קי"ב וא"כ בל"ס כצ"ל גם בירו' ופי' בית נפש הכרס וחלל הגוף כלומ' מקום אשר שם המזון שמחיה נפשו של אדם. — ולענין בתי נפש עיי' תוספ' ב"ב קנ"ו: ד"ה כבינתי.

* בֵּית נִיצוּץ (בל"ע نصيص erhöhter Sitz וא"כ בית ניצוץ erhöhter Standort der Priester) בתמיד כ"ו: מדו' כ"א מ"ה יומ' י"ט. שער הניצוץ כמין אכסדרא [Balkon ἐξέδρα] היה ועלייה בנויה על גבה שהכהנים עומדים מלמעלה וכ' המפרשים משכו ידיהם מלפרשו וגם רבינו הביא המלה בלי פי' בע' נצוץ ול"נ שטעם המלה בל"ע מקום גבוה ולזה יפה עולה הצעת הסוגיא.

* בֵּית נָמֵר = נִמְרִין (Beth Namer, das heutige Nymrein, Raumer 227) פיא' פ"ד מ"ה ירו' פיאה פ"ד די"ח: של בית נמר היו מלקטין וכ' עיי"ע נמר א' ופליאה נשגבה ממני שפי' שם רבינו "שם איש" והאמת שהוא שם מקום בית נמרה של מקרא עיי' הר"ש וכ"ה נמרים ישעי' ט"ו, ו'; ירמי' מ"ח ל"ו וגם היום מצוי תל של נמרין בנחל ירדן והוא נמרין שנזכרה בירו' שביעי' פ"ו הל"א תוספת' שביעי' פ"ד (נמרים)

---

1) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וכן משמע מציון בפי' הר"ש אבל בדפ"ע נשמט מן בית המנעול עד בית המנעול.

ספרי סוף עקב ילק' עקב רמז תתע"ד ועיי"ע בית רמתא; ובית נמרין של ת"ר ב' לבמדב' ל"ב, ג', ל"ו; ובית גימרי בת"ר ב'.

* **בֵּית נֶקֶב** (Hinterschlitz an den Beinkleidern) נדה י"ג: ואין להם בית הנקב עיי"ע בית ערוה.

* **בֵּית נְקוּבָה, נְקִיבָה** (die Oeffnung am Schwanz des Thieres) פסחי' פ"ז מ"א עד בית נקובתו וכ"ה בילק' בא רמז קצ"ח ובאו"ז הל' פסחי' סי' רכ"ט. אבל בירו' פסחי' פ"ז דל"ד, תוחבו מבית נקיבתו פי' נקב בזנבו.

* **בֵּית נֵר** (Ort auf dem Herd für das Licht) עיי"ע בית פך.

* **בֵּית נְתְזָה** (Personenname) סנהד' ע"ד. ירו' סנהד' פ"ג דכ"א רע"ב. קידוש' מ': בעליית בית נתזה בלוד וירו' שביעי' פ"ד דל"ח. הגי' בית לבזה נ"ל שהוא שם איש ולא שם מקום ובמקומות אחרים שסמנתי בע' בית ארים הובא שם עיר עיי"ש.

בֵּית סְאָה (ein Feld, dessen Besäung einen Seah [= 1½ Modius] beansprucht, (d. i. ein Bodenraum von 2500 Quadratellen) בכלאים פ"ב (מ"ב) בנופל לבית סאה, ובפ"ב בעירו' (מ"א די"ח.) ר' יהודה אומ' עד בית סאתים, פי' מקום שראוי לזרוע בה סאה נקרא בית סאה לזרוע בה סאתים נקרא בית סאתים והוי חמשה אלפי גרמידי בתבריתא דילפינן (עירו' כ"ג: ועיי' רש"י למ"א י"ח, ל"ב ורש"י לנדה נ"ז. ד"ה בית ארבעה סאין ור"ש לאהלו' י"ז, מ"א) מחצר המשכן דהויא ה' אלפי גרמידי דכתיב (שמות כ"ה, י"ח) ארך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים, חמשים פעמים מאה הוי חמשה אלפי גרמידי. * [אחי"ה זה שיעור ס א ת י ם, ולשיעור ב י ת ס א ה אמרינן בב"ב כ"ז, בית סאה . . כמה הוו להו תרי אלפי וה' מאה גרמידי ומאחר שמדת סאה שליש איפה וכור יש לו י' איפה א"כ בית כור (עיי"ע) ע"ה אלפי גרמידי; ולתך (עיי"ע) הוא חצי כור א"כ בית לתך ל"ז אלפי וה' מאה גרמידי ועיי' עוד ערך בית רובע.

* **בֵּית סְכָל = בֵּית סוּכּוֹת** (בל"ע بيت ساحور Bethsean = S c y t h o polis = Beith Sâhûr) ירו' שביעי' פ"ז דל"ו ע"ג נמרון ובית סכל וצ"ל נמרין (עיי"ע בית נמר) ובית סכל וכ"ה באמת בתי"ר א' לבמדב' ל"ד, ט' לגי' פאליגלאטטע של לונדון, אבל בספרי סוף עקב וילק' עקב רמז תתע"ד אי' תחת בית סכל הגי' בית סוכות ול"נ שיש לקיים שתי הגירסאות: בית סוכת לדעתי בית שאן (עיי"ע) ונקרא סקיתפלים כלומ' עיר של סוכות והוא סוכות של מקרא וגם נקרא אצל פָאקאק בית סוכור עיי' רזינמיללער ח"ב, שצ"ד וא"כ סכל כמו סכר, ודוק.

* **בֵּית סִלּוֹנִי** (Wahrsch. Schilo (Nablus) bei Jos. Σιλοῦν, das heut. Seilun) ב"ר פס"ג הגמון אחד שאל לחד מן אילין דבית סלוני ובעל עקיד' גרס בבית סלוא וילק' תולדו' רמז ק"י גרס לר' גמליאל. וקרוב הדבר שהוא כמו שילוני של מקרא פי' מעיר שילה וכן נקרא' העיר סִלון בבן מתתיהו על הקדמו' ה', א' י"ט, כ'; ושם ב', ט', י"ב וגם היום נקרא סִילון עיי' ראזינמיללער ח"ג, ש"ג והלאה.

* **בֵּית סְפָלִים** (der Ort der Waschbecken) מל"מ ספל; בית סַפְסְלִים בל"ס סַפְסְלָא, בל"ר (der Ort der S e s s e l, subsellium) ב"ב ס"ז: המוכר את המרחץ מכר . . את בית הספלים פי' ל"מ והוא כלי אגנות שרוחצין בהן ואית דגרסי ספסלין שיושבין עליהן אחר המרחץ וכתב הרשב"ם וראשון עיקר דהא במתני' נמי ספלים גרסינן אבל י"ל שמאחר שבמשנה שבמשניות וכן במשנ' של ירו' ובפ"מ של הרמב"ם הגי' ספסלי (ספסלים) נוכל לקיים גם גי' בית ספסלים. ופירושו מקום שמניחין שם הכסאות לישב עליהן אחר הרחיצה.

* **בֵּית סוֹפֵר, סֵפֶר, סִפְרָא** (Lehrershaus, Schule, Unterrichtshaus) בירו' מגיל' רפ"ג דע"ג ע"ד וירו' כתוב' רפ"ג דל"ה ע"ג פסיקתא דר"כ דקכ"א עיי' הערה נ"ה לר"ש באבער ובמד' איכ' רבה בפתיחתא סי' י"ב ופ' בלע ובילק' ישעי' רמז רנ"ז ורש"י לישעי' א', כ"א הובא בקצת שינויים מאמר דרב פנחס ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושלים וכל אחת ואחת היה לה בית ספר ובית תלמוד בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה ועיי' כתוב' ק"ה. סוט' נ"ט: גיטי' נ"ה. וירו' תעני' פ"ד דס"ט. ושם הקבוץ בתי סופרים כאילו היחיד בֵית סוֹפֵר לדוגמא בֵית רַב, פי' בית לימוד של תינוקת וכ"ה בב"ר פמ"ח משל לשני תינוקות שברחו מבית הספר, ושם פס"ג כל י"ג שנה שניהם (עשו ויעקב) הולכים לבית הספר ושניהם באים מבית הספר, ויק"ר פ"ט חד זמן עבר קמי בית ספרא וכו', במ"ר פ"ג והובא בלי מקור בילק' תהלי' צ"ב רמז תתמ"ה שתולים בבית ה' אלו התינוקות שהם בבית הספר, איכ"ר פ'

טומאתה אית לי חד זעיר בבית ספרא ושם פ' על אלה אתי מבי' ספרא ועיי' עוד רש"י לקידו' פ"ב. ד"ה משום אמהתא וי"ד סי' רמ"ה, כ', פי' בל"י אסכולי עיי"ע.

* בֵּית סֵתֶר (Versteck) סוט' פ"א מ"ב נכנסת עמו לבית הסתר וגי' המשנה שכמשניו' בסתר, וביבמו' י"א. לסתר, אבל בסוט' ה': לבית הסתר.

* בֵּית סְתָרִים (verhüllte Stellen am menschl. Körper) מקואות פ"ט מ"ב ומ"ג בית הסתרים באשה . . בית הסתרים באיש, נדה מ"א: טומאת בית הסתרים ושם מ"ב: כמה פעמים עיי"ש ועיי"ע בית קמטים, וע' בית שחי.

* בֵּית עוֹלָם, עֲלָם, עַלְמָא, עַלְמִין (בל"ס בית עַלְמָא Haus der Ewigkeit, d. i. Gottesacker) כבר אמר המקרא (קהלת י"ב: ה') הלך האדם אל בית עולמו פי' הוא הקבר והבית אשר ידור שם לעולם וגם ע"י שיובל האדם לקבר באה נשמתו לעולם הנצחי וכן הבינו הך מקרא המעתיקים הישנים ומפרשים וכן תרגומו לבית קבורתיה ופשיט' לבית עמלה [צ"ל עלמה] וכן משמע מפירושם של רז"ל שבת קנ"ב. ועיי' ב"מ פ"ג: וקהל"ר י"ב, ה' ויק"ר פי"ח ועל זה הכינוי סמך הדרש במ"ק ט': קרבם בתימו לעולם (תהלי' מ"ט: י"ב) הא עלמא אושפיזא הוא והך עלמא ביתא כ"ה לנכון בכ"י מ' (ד"ס צד י"ב:) ועיי"ע בית מלון, איכ"ר פ' היו צריה, ויק"ר ברפ"ב ויהבוני בחד בית עלם . ויק"ר שם עברין שפיין בתרע בית עלם וכו' פרקין טעוניהון בגו בית עלם (עיי"ע שף ה'), ירו' מ"ק פ"א ד"פ קלסע"ב בית עלמא דבר מקטיא איתפחת במועדא, סנהד' י"ט. בית עלמין דהוצל, איכ"ר פ' רבתי נח נפשיה ואיתפטר לבית עלמין, קהל"ר פ' אם קהה אזל ליה בכי לבי עולמין פי' כמו בית עולמים ועיי' תשובת רא"ש סי' י"ג, י"ד, תשו' מהרי"ל סי' כ"ג — ובתר' ישעי' י"ד, י"ח בֵּית עַלְמָא.

* בֵּית עוֹלָמִים (das ewige, beständige Gottes-haus, der jerus. Tempel) סוכ' ה': וילק' מלכי' רמז קפ"א מה מצינו בבית עולמים, מכו' י'. וילק' מלכי' א' סרמ"ז ק"ע טעה (יואב) שאינו קולט אלא מזבח בית עולמים והוא תפס מזבח של שילה וירו' מכו' פ"ב דל"א ע"ד סבור היה יואב . . של שילו קולט ושל בית העולמים אינו קולט ואני אומר . . ולא של בית העולמים קולט. זבחי' ס"א: ילק' יתרו רמז ש"ה שילה . . נוב וגבעון ובית עולמים; זבחי' קי"ט. שלש בירות הן שילה ונוב וגבעון ובית עולמים עיי"ע בירה, איכ"ר פ' מה אעידך גלגל ושילה ונוב ובית עולמים, שהש"ר פ' יונתי . . . על דעתי' דרבנן בבית העולמים יונתי בחגוי הסלע שהיו חבויין בסתר בית עולמים, תוספת' יומ' ספ"ב בין נוב לשילי לבית עולמים, מכילת' יתרו ספ"י וילק' יתרו רמז ש"ג לפי שמצינו כל כלי בית עולמים שאם אין להם של זהב עושים אותו של כסף וכו', וילק' שם לא תעשון לכם שלא תאמר הואיל ונתנה תורה רשות לעשות בבית עולמים הרי וכו' ובמכילת' שם הגי' לעשות בבית המקדש, פי' בית עולמים בית מקדש אלהינו בירושלים מקום לשבתו עולמים עיי' מ"א ח', י"ג, ומזה בספרא ר"פ מצורע: תורת מצורע לבית עולמים וכ"ה בילק' מצורע רמז תקנ"ט, פי' בזמן של בית המקדש וראב"ד פי' מיד ולדורות.

1 בֵּית עֲלִיָּה (מל"מ עליה, בל"ע علية Söller, Obergemach, בל"י ὑπερῷον) בר"ג דסנהד' (ז': ילק' דברי' רמז תת"ב) ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו (דברי' א', ט"ז) א"ר יהודה אפי' בין בית לעלייה „פי' צריך הדיין להיות בקי במשפט הפסדת העלייה על הבית כמה הוא כדי שידין כמה יש לבעל העליה בתחתון" כמפורש בפ' הבית והעליה (ב"מ קי"ז:) ר' נתן אומר בעל הקרקע[1] נוטל ב' חלקים ובעל העליה נוטל שליש [וכו'] קסבר כמה מפסדא עליה לבית תילתא תילתא בעי למשקל[2]; ובין גרו א"ר יהודה בין תנור לכירים „פי' צריך להיות בקי כמה הרחקת התנור מן הכותל או מן המעזיבה שתחת (התנור) [צ"ל הקיור] וכמה הרחקת הכירה [ובפי' ר"ח עוד: והמחזיק בכירה אין לו לעשות] וכיוצא בדינין הללו ולא יהיו בעיניו כבזויין מפני שהן בלא נשיאת ממון ובלא נתינת ממון אלא צריך להתעסק בכולן כמו שהן מפורשין בפ' לא יחפור" (עיי' ב"ב כ': ועיי' ב"מ קי"ח: ב"ק ס"א:).

* [אחי"ה עד כאן פי' ר"ח בכ"י לסנהד' (בקובץ כ"י אנגייליק' דף ע"ד.) ורבינו העתיקו מלה במלה כל מה שסמנתי בסימני רמז. ולפע"ד נ"ל להסביר פירושו של ר' יהודה שבאופן ראשון דרש בין איש ובין גרו כלומ' בין בעל הבית ובין גרו והוא בן בית עליה, ובאופן שני דרש בין איש ובין אחיו מלשו' אח (ירמי' ל"ו, כ"ב ועיי"ע אח) כלומר תנור. ועל ציון בני עליה סוכ' מ"ה: עיי"ע על א'] —

[1]) בנו"ג תחתון. [2]) בנוס' בקצת שנויים.

* 2 **בֵּית עֲלִיָּה** ([Act. 9, 37. 39] wie ὑπερῷον Todtenkammer, Dachkammer in der gemauerten Gruft) אהלו׳ פי״ז מ״ה ותוספת׳ אהלו׳ פי״ז שדה שאבד קבר בתוכה ובנה בה בית ועליה על גביו אם היתה פתחה של עליה מכוון כנגד פתחה של בית עליה טהורה ואם וכ׳ פי׳ אהל קבר בנוי על קבר עיי׳ פ״מ לרמב״ם.

* **בֵּית עָם** (Volkshaus) שבת ל״ב. בעון שני דברים עמי הארץ מתים על שהם קורין לביהכ״נ בית עם ולאה״ק ארונא כ״ה בכ״י מ׳ וב׳ וברש״י ובמנו״ה סי׳ ה׳ ועיי׳ ד״ס צד ל״ב: ובתרג׳ משלי ל׳, ל״א בית עַמָּמֵי.

* **בית עמד, בית עמל** עיי״ע עמד ב׳ וע׳ הרהון.

* **בֵּית עֵצִים** (Holzkammer) יומ׳ י״א. וירו׳ פסחי׳ רפ״א דכ״ז: עיי״ע בית בקר, עירו׳ ע״ב סע״ב מי שיש לו בית שער וכ׳ אינו אוסר עליו בית התבן ובית הבקר בית העצים ובית האוצרות הרי זה אוסר עליו. כ״ה בכ״י מ׳ וא״פ ובד״ש ועיי׳ ד״ס שם צד קמ״ו. סוט׳ מ״ג. ילק׳ שופטי׳ רמז תתקכ״ג מנין לרבות בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות ת״ל אשר בנה מ״מ. פי׳ חדר מיוחד להעצים.

* **בֵּית עֲרָבָא** (Ortsname) באיכ״ר סוף פתיחתא עובדא הוי . . בבקעת בית ערבא והוא בירת ערבא עיי׳ ערך בירה ועיי׳ נייבויער צד קל״ג.

* **בֵּית עֶרְוָה** (Vorderschlitz zum Uriniren) נדה י״ג סע״ב וילק׳ תצוה ררמ״ז שפ״ד מכנסי כהנים למה הן דומין כמין פמלניא [גי׳ הערו׳ פלניא עיי״ע וכ״ה בילק׳ ועיקר הגי׳ פמלנייא עיי״ע והוא = feminalia den Oberschenkel bedeckende Beinkleider של פרשים . . ואין להם לא בית הנקב ולא בית הערוה פירש״י דרכן היה לעשות נקבים במכנסים כנגד בית הערוה להשתין מים לחוץ דרך שם וכן כנגד בית הרעי וכ׳ אבל מכנסי כהנים אין להם נקבים אלה משום כבוד בגדיהם ושימושיהם וכן העיד בן מתתיהו על הקדמונ׳ ג׳, ז׳, א׳ והיעראנימוס במכתבו אל Fabiola.

בֵּית פַּאגֵי (א׳ Ort des Speisens או מל״י φάγω אכל, או מל״מ בַּג בל״ע بَاج Speise פי׳ מקום אכילת הקרבנות. ב׳) שם מקום בהר הבית (Βηθφαγή) בפ׳ תמיד נשחט בגמ׳ השוחט [את] הפסח על הפסח (פסחים ס״ג: ירושלמי יומא פ״ו דף מ״ב ע״ד) דתנן השוחט את התודה כפנים (לחומה) [צ״ל ולחמה] חוץ לחומה לא קדש הלחם מאי חוץ לחומה ר׳ יוחנן אמר חוץ לחומת בית פאגי[1]) ר״ל אמר [אפילו] חוץ לחומת עזרה [לא קדש], ובפ׳ האשה בגמ׳ האונן (שם צ״א.) לא שנו אלא דקאי חוץ לחומת בית פגאי אבל קאי לפנים מחומת בית פאגי שוחטין עליו, ובמשנת מנחות בפ׳ שתי הלחם (צ״ו.) ולחם הפנים כשרות בעזרה וכשרה בבית פאגי, ובפ׳ השוכר את הפועלים בגמ׳ ואלו אוכלין (ב״מ צ׳.) כגון [שדש] לפנים מחומת בית פאגי[2]) ובר״ג דעגלי׳ ערופ׳ (סוט׳ מ״ה.) ובפ״ק דסנהד׳ בגמ׳ דעריפת העגלה (סנה׳ י״ד:) מצאן אבית פאגי והמרה עליהן. פי׳ חומת בית פאגי הוא חומת ירושלים. (א״ב בל״י פירושו אכילה והענין מקום אשר שם הפסח והקדשים נאכלים והיא מחומת ירושלים ולפנים). * [אחי״ה ודע שבע׳ פגי כתב רבינו וז״ל הומת בית פאגי שם מקום חוץ לירושלים פ״א בעְ׳ בית פאגי ע״כ והפי׳ הזה לוקח מפי׳ ר״ח לפסחי׳ צ״א. צד קמ״ד שפי׳ ר״ח וז״ל בית פאגי פי׳ מקום חוץ לחומות ירושלים ע״כ וכצ״ל גם בע׳ פגי. ומזה תראה שפירושו של רבינו סותר זה לזה, ובאמת יותר קשה פירש״י שכמעט בכל מקום פי׳ באופן אחר מלת בית פאגי ולפום ריהטא לית נגר ובר נגר דיפרקיניה סתירתו, וכן יישובו של הגאון בע״מ הפשב״ע בהך ערך לא יצלח ומה שחנני ה׳ בזה הוא שיש לבית פאגי שתי הוראות א) כדעת ר״ב מקום אכילה או מל״י או יותר טוב מל״מ בג ובל״ע באג וטעמו אכילה וכ״ה דעת הרמב״ם ז״ל בפ״מ למנחו׳ פ״ז מ״ג וז״ל: ונכון אצלי שבית בגים היה המקום שאופין בו המנחות ולכך קורין אותו בית בגים מגזרת מפת בג המלך והוא קרוב להר הבית וכ׳, וכן כתב רע״ב בשם הרמב״ם ותוי״ט למנחו׳ פי״א מ״ב ומה מאוד נכון גי׳ כ״י מ׳ בית פגים והוא כגי׳ הרמב״ם בית בגים וא״כ אצלי אין ספק שהוא מקום שאוכלים שם הפסח וקדשים קלים וחמורים ובעבור זאת בית פאגי שהוא בית פגים הונח פעם חוץ לעזרה וחוץ לחומת הר הבית פעם לפנים מן חומת העיר וזה מה שפירש״י מנחו׳ פ״ח: בית פאג: חוץ לחומת הר הבית, ולסוט׳ מ״ה. פי׳ כל

[1]) בסנהד׳, סוט׳ ובע׳ פגי נכתבה המלה בלא אל״ף ובכ״י ב׳ בעקד ספרי מינכען הגי׳ בית פגים וצ״ל בית פגים וכ״ה ברצ״א. וכתב במ״ח ד״ס צד צ״ג. לא מצאתי חבר אבל עיי׳ בסוף הך ערך. [2]) כ״ה רק בכ״י ו״ו ול״ד ובדפ״ע חסר הך ציון.

שהוא בתוך היקף החיצון של ירושלים קרי בית פאגי ע"כ, וזה כענין חוץ לחומת הר הבית אבל לסנהד' פי' בית פאגי מקום לפנים מן חומת העיר ונידון כירוש' בכל דבריו וכן פי' למנחו' צ"ה: בית פאגי: בכל ירושלים. וכן מצאתי בפי' רגמ"ה כ"י למנחו' בית פגי: כל העיר, וראיה שבית פאגי מורה מקום אכילה מצאתי באריגינעס שכתב לפי' של מתיאום דרוש י"ד וז"ל בית פאגי הוא מקום הלחיים שכהנים אוכלים אותם שם וכ"ה בהיעראנימוס למתיאום כ"א ובכריזאסתאמוס למרק. דרוש י"א ונראה שגזרו פאגי מל"ס פַּפָּא ול"ע فك = לחי. ב) מורה בית פאגי בל"ס בית פַּגֵי מקום פגים והיה נקרא כן שם מקום בהר הזית קרובה לביתאניא ומצויה איזה פעמים באון גליון (מתיא' כ"א, א'. י"ז; מרק' י"א, א'; לוקי י"ט, כ"ט). ותו לא קשה מידי בפי' רבינו שאם נקט כאן בית פאגי היא חומת ירושלים ובע' פגי נקט שם מקום חוץ [לחומות] ירושלים, ושני הפירושים עולים יפה וגם דברי רש"י נכונים הם ואפשר שנגרר אחרי רבינו בראותו שפי' פעם חומת ירוש' ופעם חוץ לחומות ירוש'. ובציונים הראשונים של הערך הנוכחי בודאי בית פאגי כמו בית פגים או בית פגי מקום אכילה שהיא חומת ירושלים וחוץ לעזרה וכ"ה מפורש בתש' גאוני' קדמונים ס' סימן קנ"ב עיי"ש ופי' רבינו סובב והולך על ציוני' ראשונים, אבל בציונים האחרונים הוא שם מקום חוץ לחומות ירוש' ר"ל Bethphage ובזה הענין ג"כ בסנהד' הנ"ל ולכן היטב פי' ר"ח כ"י לסנהד' פגי מקום נקרא בית פגי והוא חוץ לירושלים. וא"כ נראה לי ברור כחמה שבערך הנוכחי צ"ל בית פגי = בית פגים (וכ"ה בל"פ ﭙﺎﻩ) ובע' פגי צ"ל באל"ף: פאגי שהוא בית פאגי. ודו"ק ותשכח, ובזה הותרו כל הספקות] —

* בֵּית פַּג (בל"פ ﭬﮓ (Zaum, Gebiss ב"מ ט'. זה קנה חמור ובית פגיה פי' בל"פ מתג ורסן ועיי"ע פג ה', ובל"ס וערבי נקרא פך: לחי (עיי"ע הקודם) וא"כ בית פג רסן שמשימין על לחי של חמור.

* בֵּית פַּגְרֵי עיי"ע בן ציון.

* בֵּית פְּגוּשׁוֹת, פְּגִישׁוֹת עיי"ע פגש א' וע' פגז.

בֵּית פַּךְ (Ort des Oelkruges מל"מ פך, בל"ע فكة, אצל ע' זקנים φάκος) בבלי' פ"ה תנור תחילתו ארבעה (מ"ג) ובר"ג דבמה טומנין (שבת מ"ח:) בית הפך ובית התבלין ובית הנר שבכירה מטמאין במגע ואין מטמאין באויר דברי ר"מ ור"ש מטהר, פי' בית הפך מקום שמשימין שם פך של שמן; בית התבלין מפורש למטה בסוף זה הפרק [עיי"ע בית תבלין]; בית הנר מקום הנר [1]) עשוי בכירה לשום בו הנר להאיר הכירה. * [אחי"ה כ"ה לנכון בכל כ"י ובדפ"ר ודפ' וויניצ' אבל בשדפ"ע בט"ס הבירה, פי' להאיר מגזרת אור בהפעיל (עיי' במדבי' ח', ב', ישעי' כ"ז, י"א, מלאכי א', י') כלומ' להצית אש בכירה] —

* בֵּית פְּעוֹר Bethpoer בל"ע بيت فاغور עיר במואב מול יריחו) סוט' י"ג: ילק' קל"ס זאת הברכה וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל גסטרא של בית פעור הראנו היכ' משה קבור וכ' עיי"ע גסטר. ובסנהד' ס"ד. וספרי בלק סי' קל"א אי' פעור ועיי"ע אריח ועיר המואבית הוזכר' במקרא דברי' ד', מ"ו; יהוש' י"ג, כ', ולפי עדות של אייזיביאוס שש פרסאות מבית חרן היתה.

* בֵּית פְּקִיעַ (der Schleudergriff, wo der Riemen angebracht ist) עדיות פ"ג מ"ה נפסק . . בית הפקיע שלה טמאה פי' הקלע אשר בקצה האחד שאוחזין ביד לזרוק האבן פקיע שהוא הרצועה מחובר' בו עיי"ע פקע ד' קלע ב' ופ"מ להרמב"ם ז"ל.

* בֵּית פַּרְוָה עיי"ע פרוה.

* בֵּית פָּרָם (או מל"י φάρος או מל"ע فرز חלק הנבדל Flächenraum von hundert Ellen, ein abgesondertes, auch gepflügtes Stück Land) בפי"ז באהלות (מ"א, תמורי י"ג. ועיי' תוספתא אהלי' רפי"ז) החורש את הקבר הרי זה עושה בית הפרס עד כמה הוא עושה מלא המענה מאה אמה [בית ארבעה סאים], בפ"ק דמשקין בגמ' ומציינין בית הקברות (מ"ק ה':) והא תניא [2]) שלשה בית הפרס הן: שדה שאבד בה קבר ושנחרש [3]) בה קבר ושדה בוכים. מאי שדה בוכים ר' יהושע משמיה דעולא אמר [4]) שמפטירין בה מתים. ובית הפרס דרבנן כדאמרינן בפ' מי שמתו (ברכו' י"ט: ועיי' כתוב' כ"ח: בכורי' כ"ט.) [בבית הפרס דרבנן]. ובפ' חומר בקודש (חגיג' כ"ה:) [בית הפרס . . לא העמידו דבריהן במקום כרת]. ובפסחי' ס"פ האשה (צ"ב.) האונן והמצורע ובית הפרס לא

---

1) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד, אבל בדפ"ע נשמט. 2) כ"ה בכל הדפוסי' הישני' וכ"ה בכ"י מ' וכ"ה בחידי' הריטב"א וכתב שם וז"ל ואע"ג דמתניתין היא במסכ' אהלות והל"ל דתנן משום דמתניתין איכא מילי טובא נקט ברייתא שהיא מדברת בקוצר בענין זה ואורחא דש"ס הוא וכ' ע"כ. 3) וכ"ה בכ"י מ' ובכל דפוסי' הישני' וכ"ה בריטב"א ובנו"ג ושדה שנחרש. 4) וכ"ה בע' בך וכ"ה בכ"י מ' רק שם אי' רב הושעיא אבל בנו"ג ר' יהושע בר אבא.

העמידו דבריהן במקום כרות. * [אחי"ה ויש עוד להביא ראיה שבית הפרס רק גזירת דרבנן היא מירו' שבת פ"א ד"ג ע"ג שמנה שם בין י"ח דבר שרבו ב"ש על ב"ה ג"כ כיצד בוצרין בית הפרס ובירו' פסחי' פ"א דכ"ז סע"ד בית פרס שהוא מדבריהן ובירו' עירו' פ"ג ד"כ ע"ד סומכוס אומר אף בחולין לכהן בבית הפרס מעתה אפי' בבית הקברות ראוי הוא לעבור על השבות ולוכל וכ' ועיי' שם פ"מ וקה"ע, וירו' פסחי' ספ"ח דל"ו ע"ב נטמא בטומאת בית הפרס משלחין אותו דרך רחוקה כלומ' מטעם שהוא ספק טמא עיי' שם פ"מ וקה"ע. ודע שבענין שיעור וגזרת המלה הרבה דעות בין המפרשים, ורע"ב לאהלו' י"ז, א' כללם יחד בזה"ל: בית הפרס, מקום שהטומאה פרושה ומתפשטת שם, ורבותי פירשו פרס לשון (דבור) [צ"ל כמו שאי' ברש"י נדה נ"ז. ד"ה נידש דבר פרוס] ושבור שעצמות שלמות נפרסו שם, ומפי אחרים שמעתי על שם שפרסות בני אדם נמנעים ללכת שם מפני הטומאה עכ"ל. ודע שפי' א' נלקח מפ"מ להרמב"ם אהלו' י"ז א'; פי' ב' מרש"י לנדה שם; ופי' ג' מבעלי תוספות נדה שם ד"ה בית הפרס ועיי' תוי"ט שם. אבל אחר מחילה רבה לא יכשר אף לא אחד מן הפירושים האלה אם נשים עין בקורת על כל המקומות והמשך הענין אשר שם הוזכרה המלה ביה"פ וכבר קם חברי מבית המדרש הגדול של רבינו מהרז"ף וד"ר צוקערמאנדל שמו ושדא נרגא בפירושים הנ"ל (עיי' מ"ע פראנקעל = גרעטץ חכ"ג) וכמה חידושים ניאותים העלה ובפרט שמלת וענין ביה"פ בתוספת' וירו' אינו נאמר רק על שדה שנחרש בו קבר ובאמת תוספתא דאהל' רפי"ז נקט כלל גדול בידו וז"ל: „אין לך שעושה ביה"פ אלא החורש את הקבר בלבד" וגם מ"א של פי"ז דאהלות פתחה ואומרת „החורש את הקבר הרי זה עושה בי"פ" ועיי' עוד מ"ב שם ומקומות אחרים. ולעולם כן משמע ג"כ מבבלי מ"ק ה': ומה שהעיר החכם הנ"ל (מ"ע שם צד קל"ב) שאדרבה ממ"ק שם משמע שבית הפרס שדה שאבד בה קבר ולא שדה שחורשין בה קבר הוא לא דק כהוגן מפני שהוא נגרר אחר גי' המוטעת שלפנינו, והאמת שבדפ' ויניצ' ובסיליאה לי' „בית הפרס כדתנן החורש את הקבר הרי הוא עושה בית הפרס וכמה הוא עושה מלא מענה מאה אמה" וגם לי' לפני רבינו בע"ה ובעבור זה לא ציינו בראש ערך כאן אחר שציין משנה של אהלו' וכן לי' בריטב"א וכתב בחיד' וז"ל הא דאיכ' במקצ' נוסח' ביה"פ כדתנן החורש וכ' ל"ג ליה דביה"פ דאיירי ביה לענין ציון לאו היינו הא אלא בית הפרס שאבד בה קבר כדאי' בסמוך וטעותא דספרי הוא ע"כ וכן מה שמקשה הש"ס מ"ק שם ושדה שנחרש בה קבר ביה"פ קרי ליה? טעות ספרי הוא ובאמת בכ"י מ' הגי' האמיתית שדה שאבד בה וכ'. וכן הגיהו הגר"א וא"כ בלי ספק סתם ביה"פ אף לבבלי שדה שנחרש בה הוא וזה הועיל לנו למצא פתח פתרון המלה של ביה"פ ולדעתי הוא ל"י שרשמתי בתחילת הע' וטעמה כמו פרז בל"ע מדת ארץ שחלוקה ונבדלת וגם טעמה מדת ארץ שנחרשת ובשתי הוראות האלה שנכללו בל"י φάρος יהיה העקב למישור ונוכל לומר האח ראינו אור! ועתה ברור הוא כי נכללו בשם בית הפרס מלבד שדה שנחרש בה קבר ג"כ שדה שאבד בה קבר ושדה בוכין או לגי' התוספ' אהלו' פי"ז היותר טוב שדה כוכין (עיי"ע כוך), שהרי מאחר שגזרו רבנן טומאה גם על שדה שאבד בה קבר וגם על שדה בוכין שמפטירין או לגי' הכ"י מ' שמספידין (ועיי' פ"מ להרמב"ם) בה מתים, בטוב טעם ודעת הונח הכינוי בית הפרס כלו' מדת ארץ (= בית) חלוקה ונבדלת ונאצלת מלבא שָׁמה הכהנים ועל שדה שנחרשה ג"כ שפיר שייך כינוי בית הפרס כלומ' מדת ארץ שנחרשת וזו ממש העתקת המלה. ומה שרצה לחדש לנו הרב צוקמנ"ד שבית הפרס טעמה כמו פרס הפסח או אוכל שנפרס טעות הוא עיי"ע פרס, וגם לא מוכח שבית פרס כמו חצי של צמד המקרא וגם בע"מ ד"ס מ"ק צד ו': אות צ' רצה לפרש שביה"פ כמו חצי מענה "ולפי זה דמענה מאתים אמה (!) והוא (ר"ל ביה"פ) אינו מטמאה רק מאה אמה מחצית המענה נוכל לומ' דלכן קוראין לו ביה"פ" אבל האמת שמענה רק מאה אמה וגם עיק' הגי' מלא מענה עיי' פ"מ לרמב"ם לאהל' רפי"ז וכ"י מ' ורש"י למ"ק שגרסו חצי מענ' יש לתקן כבדפוס. ומאחר שדלא לי הגאון בע"מ ד"ס חספא הוית משכחת מרגניתא תותיה שי"ל עוד בית הפרס ממש בל"י πρασία (Beet) וכ"ה בל"ר forus כמו מענה בל"מ, והראשון נ"ל עיקר] — (א"ב פי' בל"ר חצר בית הקבר ומקום פנוי בין הדרך ובין בית הקברות). * [אחי"ה ר"ב כיון על ל"ר forum] —

* בֵּית צְבָאִים עיי"ע בית מקושש.

* בֵּית צְבִיתָה (בל"ע ضبط מקום אחיזה die Stelle, an der man das Gefäss festhält) עיי"ע הבא אח"ז.

בֵּית צֶבַע = בֵּית צְבִיעָה (die Stelle am Gefäss, wo man beim Trinken die Finger ansetzt) בריש משנת חומר בקדש אחוריים ותוך ובית הצביעה בתרומה אבל לא בקדש (חגיג׳ פ״ג מ״א)[1], פי׳ (בגמ׳ כ״ב:) ר׳ יוחנן מקום שנקיי הדעת שותין בו[2] והוא אצל אוזן הכלי שאין דרך בני האדם להטות׳ הכלי ולשתות מכנגד אזנו מפני שאוחזין אותו באזנו ונקיי הדעת משנין ואין שותין ממקום שכל אדם שותה בו אלא שותין מאצל אזנו כמו שאמרנו. *[אחי״ה כזה פירש רה״ג בתש׳ גאוני׳ קדמוני׳ שם ד״ה מעלה שנייה וכתב שם וז״ל פי׳ בית הצביעה מקום אוזן הכלי וסביבותיו שכך פירשו מקום שנקיי הדעת שותין ומנהג כל אדם להטות את הכלי ולשתות מכנגד אזנו כיון שאוחזין אותו באזנו ונקיי הדעת מושכין את המקום ושותין מאצל אזנו שאין דרך כל אדם לנגוע בו ע״כ והן הן דברי רבינו כמעט מלה במלה]—. ושמואל[3] פי׳ מקום שצובטו מן ויצבט לה קלי (רות ב׳, י״ד) כמו במקום שתופסו וכן משמע בית הצביעה מקום שאוחזו באצבעותיו. *[אחי״ה נ״ל שכיון רבינו על ירו׳ חגיג׳ פ״ג דע״ח ע״ד שפי׳ כן "בית צביעה שאמרו . . כדרך שהנקיים תופסין בו ושם (ג׳ פעמים) "אחזו בבית צביעתו" אפשר שנשמטו אחר מלת "כמו" שתי תיבות "שאיתא בירושלמי". וכנ״ה בית צביעה בירו׳ שם ובבלי׳ ב״ב פ״ג כמה פעמים. ודע ששורש צבט וצבע בל״ע מן הנרדפים הם כי ضبط מורה אחז ביד וצבע ضبع מורה שימת אצבע בדבר וכ״ה בפ״מ להרמב״ם לחגי׳ (ועיי׳ לכלי׳) והיו עושין בכליהן בעובי הכלי מקום שמכנים בו האצבע כדי לשום שם האצבע בעת השתיה . . והוא הנקרא בית הצביעה ע״כ, ואולי כיון הרמב״ם במלת בעובי הכלי על צביט שטעמה בל״ע עוביו של כלי, וא״כ כלל שתי הנוסחאות בצחות לשונו] —

* בֵּית צַבָּע (Färberwerkstätte) פסחי׳ נ״ה: מ״ק י״ג: והרי״ץ גיאת החוה״מ ר׳ עמוד כ״ב אבל לא צמר מבית הצבע מל״מ לך מצבעין (דניאל ד׳, כ״ב).

בֵּית צַוָּאר (Hemdkragen) בר״ג דבמה טומנין (שבת מ״ח.) מתירין בית הצואר בשבת אבל לא פותחין פי׳ אם קשור בחוט שהוא יכול להתיר מתירו אבל אין פותחין לכתחילה. *[אחיה וכנ״ה בשבת שם ובמכו׳ ג׳: הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת ועיי׳ פירושו בע׳ פתח א׳ ולזה הפי׳ עולה יפה פי׳ ר״ת הובא בכס״מ הל׳ שבת פ״י, הל״י עיי״ש; וכן מצינו חללה דבי צואר שבת ס״ו: עיי׳ פירושו בע׳ חל י״ב]—

* בֵּית צְלָמִים (Götzentempel) מגיל׳ ט״ו. הובי׳ בילק׳ תהלי׳ כ״ב רמז תרפ״ה כיון שהגיעה (ר״ל אסתר וכ״ה בילק׳) לבית הצלמים נסתלקה הימנה שכינה פי׳ בית ע״ז.

* בֵּית צִיפְּרָא, בֵּית צריפא עיי״ע בן ציון.

* בֵּית קִבּוּל (ein Theil am Gefässe worin man Geld u. s. w. legen kann) כלי׳ י״ז, ט״ז קנה מאזנים והמחוק שיש בהן בית קבול מתכות והאסל שיש בו בית קבול מעות וקנה של עני שיש בו בית קבול מים וכ׳ עסה״מ, עיי״ע קן ב׳, מחק, אסל, מקל וכן הובאה המשנה בקהל״ר ט׳ פ׳ גם זה. שבת פ״ד. אם יש לה בית קבול רמונים עיי״ע דרס ג׳, עגל ט׳. — ובע׳ פנס מביא רבינו כלי׳ פ״ב מ״ד פנס שיש בו בית קבול שמן ועיי׳ שם הר״ש, ותוספ׳ כלי׳ ב״ק פ״ב בית קבול מים או צרורות.

* בֵּית קְבָרוֹת (Begräbnissplatz) ברכות י״ח: אבדר״נ פ״ג מעשה בחסיד אחד וכ׳ והלך ולן בבית הקְברות אע״ג שאמרנו במקום אחר (חגיג׳ ג׳: תוספת׳ תרומ׳ רפ״א) איזהו שוטה. . הלן בבית הקברות בכל זאת נקרא חסיד שהוכרח לכך משום מעשה שהיה עיי׳ שם וגדולי התנאים והאמוראים רגילים היו ללכת לבית הקברות להשתטח להתפלל וגם לקבוע ישיבה מדי שנה בשנה ביום מיתת אדם גדול (עיי׳ רש״י ליבמו׳ קכ״ב. ד״ה תלתי ועיי׳ יומ׳ פ״ז. ירו׳ יומ׳ בסוף דמ״ה ע״ג, חגיג׳ כ״ב: מכו׳ ה׳: ב״ק ט״ז:) ברכ׳ י״ט: ב״מ ל׳. סנהד׳ י״ח: אם היה כהן והוא בבית הקברות; שבת ל״ד. טיהר בן יוחי בית הקברות, תוספתא מ״ק ספ״א מְטַמֵּא בבית הקברות; תעני׳ ט״ז. ירו׳ תעני׳ רפ״ב דס״ה. למה יוצאין לבית הקברות וכ׳, מסכת שמחות רפ״ח יוצאין לבית הקברות וכ׳, ב״מ קי״ד. קאי בבית הקברות ושם:

---

[1] כ״ה על נכון בכ״י ו״ו א׳ וב׳ וכ״ה הגי׳ בירו׳ במשנה ובתוספתי חגיג׳ פ״ג וכ״ה בפ״מ של הרמב״ם שם וכ״ה בתש׳ גאוני׳ קדמוני׳ סי׳ ע״ב וכ״ה בבלי׳ פכ״ה, ז׳ ותוספתא ב״ב כלים פ״ג אבל במשנה שבמשניו׳ כלי׳ שם גם נ״א בית צביטה ודפ״ע גרסו כאן בט״ס בית צביטה וצ״ל בית צביעה וכן נראה מע׳ צבע ד׳ עיי״ש. [2] וכ״ה בפי׳ רה״ג לסד״ט כלי׳ פכ״ה צד י״ח, ובכ״י מ׳ אצל הנוסח צובטין ובנו״ג צובעין ובכ״י ב׳ הגי׳ מקום שבנ״א שותין וכ״ה בכ״י קורוניל וכ״ה בתש׳ גאוני׳ קדמונים שם ועיי׳ ד״ס חגיג׳ צד מ׳: [3] ולפנינו בנוסחי וכ״ה בפי׳ רה״ג לסד״ט שם אי׳ א״ר יהודה אמ׳ שמואל.

מ"ט קאי מר בבית הקברות, עירו' פ"ג, מ"א ר' יהוד' אמ' אפילו בבית הקברות כ"ה לגי' המשניות ובפ"מ להרמב"ם ובריי"ף ובראיש וכ"ה בכ"י מ' ובציון המשנ' עירו' ל': אבל בנו"ג במשנ' שבש"ס בבלי ובירו' עירו' ד"כ ע"ג בין הקברו' וכתב בע"מ ד"ס עירו' נ': ונר' שכאן היה כתוב בי' בקו על היו"ד ופשטו לה בטעות ע"כ וכ"ה בירו' תעני' דס"ה, בין הקברו' ותחת זה בבבלי תעני' ט"ז, בית הק', נדה י"ז. הלן בבית הקברות מתחייב בנפשו, יבמו' פ"ו: כהן שאין יכול לאוכלו בבית הקברות וירו' יבמו' פ"ד ד"ו: עד כשהוא בבית הקברות, ירו' עירו' פ"ג ד"כ ע"ד עיי"ע בית פרס, טהרו' פ"ג, מ"ז תינוק שנמצא בצד בית הקברות, ירו' שקלי' פ"ח דנ"א סע"ג מריצה את האבן לבית הקברות, והקבוץ סנהד' מ"ו, שתי בתי קברות היו מתוקנין לבי"ד וביבמ' מ"ז: אי' ב' קברים, ילק' רמז רפ"א והלך לבקשו בבית הקברות, ויק"ר פ"ה וילק' ישעי' ס' רמז ר"צ מסמר או יתד קבוע בבית הקברות, ועיי"ע גל ז', פי' בית קברות שהוזכר כבר בנחמי' ב', ג' או בית קבורתא תרג' איוב ז', ט' כמו מקום הקברות, בירו' נזיר פ"ז דנ"ו, מקום שקוברין בו מתים ובד"א זוט' פ"ח מקום בית הקברות ועיי' ב"ב ט"ו: ורש"י למ"א י"ג, ל' ולמ"ק ט': ד"ה ליחרב ועיי' עוד הצר ב', ועיי' בי קברי, והיחיד בית קבר עירו' ע"ב:

* בֵּית קָדְשֵׁי קֳדָשִׁים (der Raum des Allerheiligsten) שהש"ר פס' עמודיו בית קדשי קדשים של מעלה . . מכוון כנגד בית קדשי הקדשים שלמטה, וילק' בשלח רנ"ג כסא של מעלה . . של מטה.

* בֵּית קוֹלִין (Gefängniss) שהש"ר ח' פ' היושבת וחבשן בבית קולין פי' בל"י בית כלא או חדר קטן ועיי"ע קל ח', והוא מל"י κάλιος בל"ע قلية בל"י אמצעי' κέλλιον Zelle.

* בֵּית קוֹטְנָא (männl. Schamglied, was zwischen den 2 Hüftbeinen) מל"ע قطن עיי"ע קטן ה'.

* בֵּית קִילוֹן (ein Feld, das vermittelst eines κήλων Brunnenschwengels berieselt wird) ב"ב צ"ט: אמה בית הקילון אני מוכר לך עיי"ע אם ד', שלח ד', ועיי' הרשב"ם נ"א בית הסילון.

* בֵּית קְמָטִים (Falten am Körper) נדה ס"ו: אשה מדיחה בית קמטיה במים ושם, ועיי' מקוא' פ"ח מ"ה בית הקמטים ובית הסתרים אינן צריכין לביאת מים ועיי' ערך קמט.

* בֵּית קְצוּפָה (מל"ע قصف Trauerhaus, eig. Haus des Gemüthzerbrechens) עיי"ע בית אבל הציונים, ופי' קצף בל"ע לב נשבר ונדכה, וזה כינוי טוב לבית אבל.

* בָּתֵּי קְרִיּוֹת (gewölbte Häuser) ב"ר רפי"ח ובתי קריות של אבנים טובים ומרגליות. פי' מל"מ המה קרוהו (נחמי' ג', ג') ועיי' קר י' וקר י"א.

* בֵּית קַתְרוֹס עיי"ע קתרוס א' וע' קולמוס וע' קייף.

* בֵּית רֵאִי עיי"ע בית רעי.

* בֵּית רַבָּה (das grosse Studienhaus) ירו' סנהד' פ"י דכ"ח קלסע"א. מן דבית רבה דבר קפרא עד בית רבה דר' הושעיא פי' כמו סידרא רבה שבא בסמוך בסנה' שם כלו' בית המדרש הגדול, ובירו' שבת פ"ו ד"ח. הגי' בית רבא . . עד בית רביה דר' הושע.

* בֵּית רַבִּי (Haus, Familie Rabbi's, R. Jehuda Hanassis) כמה פעמי' בש"ס ד"מ ברכו' מ"ג. שבת קכ"ב. ר"ה כ"ו: תעני' י"ז. יבמו' ל"ד: כתובי' ק"ה. ע"ז י"ט. ירו' שבת פ"ד ד"ו ע"ד ושם רפ"ז, ירו' סוט' פ"ו הל"ד דכ"א. ירו' סנהד' פ"א הל"א, ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. ועוד מקומו' אחרים. פי' משפחתו או בית מדרשו של ר' יהודה הנשיא וכן בית רבינו בנזי' ד': ובנדרי' י"ג. אי' תחת זה משום רבי אמרו.

* בֵּית רַבָּן (das Haus ihres Lehrers = Lehrhaus) תינוקות של בית רבן הרבה פעמים בש"ס עיי' ד"מ ברכו' ה'. שבת קי"ט: גיטי' כ"ט. נ"ח. סוט' ל"ה. חולי' פ"א: ע"ז ג': ב"ב כ"א. מלשון בית רבן וכן מל' בי רב ובית סופר עיי' בית ספר, יש לכאורה להוכיח שבית לימוד היתה ממש בביתו של מְלַמד וגם יש לי השערה קטנה והיא כי מתחילה מובן תחת מלת רבן: רבן גמליאל אביו של רשב"ג והוא הראשון אשר יכונה בשם הכבוד הזה עיי' ד"מ למהרז"ף צד נ"ח ובנו (רשב"ג) מעיד ב"ק פ"ג. אלף ילדים [רש"י בחורים] היו בבית אבא ובזמן מאוחר נתפשט הכינוי של בית לימוד תינוקות על שמו של רבן גמליאל בשם בית רבן.

בֵּית רוֹבַע (ein Flächenraum von 10½ Ellen im Geviert = 101 Quadratellen) בפ"ג

בפאה (מ״ו) ר׳ אליעזר אומ׳ קרקע בית רובע חייב בפאה פי׳ דיליף שדך משדך מכלאים גבי כלאים רובע בעינן כדתנן (כלאי׳ פ״ב, מ״א) כל סאה שיש בה רובע זרע ממין אחר ימעט, ר׳ יהושע אומר בעושה [1] (בית, ויש למחוק) סאתים דיליף שדה שדה מושכחת עומר בשדה (דברי׳ כ״ד, י״ט) ותנן גבי סאתים בפ״ו בפאה (מ״ז) קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה וכן עומר נמי, ר׳ טרפון אומ׳ ו׳ על ו׳ טפחים שיכול לזרוע בה ה׳ זרעונין בערוגה זה פי׳ ר׳ דניאל ז״ל. פי׳ בית רובע, בית רובע הקב, מצאנו בתוספת כלאים (פ״ב) רובע הקב עשר אמות ומחצי על י׳ אמות ומחצי. * [אחי״ה רוב מנינו ורוב בנינו של פי׳ זה נמצא בירו׳ פאה פ״ג ד״ז ע״ג עיי״ש רק בדעת ר״ט חסרו שם מלות שיכול וכ׳ ולפ״ד אלה הם דברי ר״ד ז״ל] — וכפי פי׳ הנ״ל בית רובע הקב שיעורו כמו רובע בית קב שבית קב הוא ארבע מאות וששה עשר אמות ושני שליש אמה וא״כ בית רובע מאה אמה וארבע אמה ושישית אחת והוא י׳ אמות וחצי על י׳ אמות וחצי ויתר מעט וזה קרוב מאוד לחשבון התוספתא] —

* בֵּית רֶחֶם (Muttermund, weibl. Scham) שבת ס״ד. כומז זה דפוס של בית הרחם (ובירו׳ שבת פ״ו ד״ח: הגי׳ זה טפוס של רחם) ועיי״ע כמז. ובירו׳ חלה פ״ב דנ״ח ע״ג המסתכל בעקיבה של אשה כמסתכל בבית הרחם והמסתכל בבית הרחם כילו בא עליה (ועיי׳ ברכו׳ כ״ד. ושבת ס״ד: בשנויים).

* בֵּית רִימָה (viel. Rame bei Usah, s. Schw. 141) מנחו׳ ט׳, ז׳ שניה להן בית רימה אולי הוא בית רמתא עיי״ע הבא ולדעת מהרי״ש הוא כפר שרשמתי.

* בֵּית רַמְתָה (בל״ס עיר ששמה במקרא בית הרם ואצל אייזיביאוס ובן מתתיהו (Βηθαραμφθά, Βηθραμφθά ירו׳ שביעי׳ פ״ט הל״ב דל״ח ע״ד בית הרים בית רמתא בית נמרה בית נמרין, ובתוספ׳ שביעית פ״ז הגי׳ בית נמרא רמתא ובל״ס היא עיר בית הרם ובית הרן של מקרא (במדבי׳ ל״ב, ל״ו; יהושע י״ג כ״ז) ובירו׳ שם העברי ושם הארמי הוזכרו יחדיו וכן הענין בשם בית נמרה שהוא ל״מ (עיי״ע בית נמר) ושם האחרון בית נמרין. אבל בתוספ׳ שביעי׳ הנ״ל אי׳ רק שם אחד וצ״ל תחת רמתא: בית רמתא וגם היעראנימ׳ (ערך בית הרם) ואייזיביאוס (אונומסטיקון הך ערך) קוראין כזה, וכתבו שהעיר נקראת מהורדוס אנטיפס לכבוד אשת הקיסר אוגוסטוס Libias וכן הוזכרה עיר Λιβιάς אצל בן מתתיהו על הקדמונ׳ י״ד, א׳, ד׳ אבל במקומות אחרים (עיי׳ על הקדמ׳ י״ח, ב׳ א׳; ושם ב׳; ושם ד׳, ו׳; ושם כ׳, ח׳, ד׳; ועל המלחמ׳ ב׳, ט׳, א׳; ב׳, י״ג, ב׳; ד׳, ז׳, ו׳) הוזכרה העיר Ἰουλίας וקרובה היתה לעמק חשבון וזה מה שאמ׳ הירוש׳ שם יתר ממלכת סיחון מלך האמורי אשר מלך בחשבון בית הרים [והוא בית הרם] בית רמתא וכ׳, וכן בתוספ׳ שביעי׳ הנ״ל איזהו הר שבעבר הירדן כגון הרים [צ״ל בית הרם] וכ׳ שפלה שלה חשבון וכל עריה וכ׳ כגון בית נמרה רמתא [צ״ל בית רמתא], והיתה העיר הזו במזרחו של ירדן ובצפונו של ים המלח וזה מה שדרש ר׳ יוסף (בשבת כ״ו. עיי״ע אפרסמון) כורמים (ירמי׳ ל״ט, י׳) אלו מלקטי אפרסמון מעין גדי ועד רמתה ור״י דרש כורמים כמו בית הרם והוא בית רמתא ובאמת קו הישר הולך בשפת מערבית של ים המלח מעין גדי ועד בית רמתא על כן אמר שפיר מלקטי אפרסמון מעין גדי ועד רמתה ושם באמת צומחין עצי בלסמון. והעיר ההיא היום נקראת er Rameh עיי׳ ראבינזאהן ח״ב, תקנ״ד ועיי׳ גרעטץ קורות היהוד׳ ח״א צד תס״ד והלאה.

* בֵּית רִיסָא (פי׳ בל״פ اسپرِس, בלש׳ הוצואריש (açpraç Pferdebahn, Rennbahn בתרג׳ בראש׳ י״ד, י״ז עמק המלך, ובתרג׳ לירמי׳ ל״א, ל״ט שער הסוסים בית ריסא פי׳ בל״פ מקום מרוצת סוסים אסף ריס ועיי׳ מהרי״ף עט״ש נ״ו ועיי״ע רס ד׳.

* בֵּית רֵעִי, רֵאִי (בלש׳ בקטרי׳ ri, iri בלש׳ הוצואריש ré, בל״פ החדשה ريدہ Unrath וא״כ נסתעפו ארבע הוראות א׳) Abtritt ב׳) Nachtgeschirr ג׳) Kropf der Vögel ד׳) Mastdarm) שהש״ר ג׳ פ׳ כמעט אין דרכם של מלכים להיות מניחים בית הרעי שלהם לפנים מטריקליניהון פי׳ אין דרך מלכים לפנות חוץ מטרקלין שלהם וכן הוא ממש הגי׳ בילק׳ ישעי׳ כ״א רמז רפ״ח — בכלי׳ פי״ז מ״ב בית הרעי שאינו מקבל משקין אע״פ שמקבל את הרעי טמא והגי׳ יותר נכונה כיון שמקבל וכ׳ עיי׳ הר״ש שם. ולפי גי׳ הרא״ש ורע״ב ותוי״ט בית ראי מובן דרשת הספרא (ויקר׳ א׳, ט״ז) פי׳ והסיר את מראתו. מה אם במקום שהכשיר בית הראי פסל את העור

---

[1]) כ״ה ג״כ בכ״י מ׳ וכ״ה בירו׳ ובנו״ג העושה וט״ס הוא.

כאן שפסל בית הראי וכ' ודרש מראתו שהוא בל"ע مري פי' זפק מלשון ראי מקום שהאכיל' נעשה ראי = רעי וכן תרגומו באוכליה עיי"ע אכל ב' וכ"ה בזבחי' ס"ה סע"א דרש בנוצתה זפק ופירש"י לשון פרש ודבר מאוס הוא וכ' ונ"ל שמלת נוצתה לשון קטיעה תחת נוצאתה משרש יצא וממנו בדרז"ל ציאה וע"י פי' זה הותרו כל הספקות בין פירושי המפרשים ורש"י ורד"ק וראב"ע פירשו ג"כ כראִי של מקרא (נחום ג', ו') מלש' ראי. — ב"ב כ"ב. מנחו' ס"ט. והקיאה דרך בית הרעי ועיי"ע פיל וא"כ הוראת המלה בל"פ ציאה ודבר מיאוס ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים א') בית הכסא, ב') כלי מיוחד לעשות האדם בו צרכיו, ג') מקום זבל וטינוף בזפק של עוף, ד') בית הנקב להוציא גללים שם ועיי"ע בית ערוה ועיי"ע רע ה'. ועוד עיי"ע גטש וע' לקט.

* בֵּית רוֹעִים (Hirtenwohnung) בכור' כ"ו: והמסייעים בבית הרועים עיי"ע בית גרנות ובית מטבחים.

* בֵּית שׁוֹאֵבָה = בֵּית שְׁאוּבָה (בל"ס שׁוּבָא das Fackelhaus, d. h. der jer. Tempel in seiner Beleuchtung) סוכ' רפ"ה מ"א חליל של בית השואבה ושם בגמ' נ': חד תני שואבה וחד תני חשובה מאן דתני שואבה לא משתבש דכתיב (ישעי' י"ב, ג') ושאבתם מים וכ' ובירו' רפ"ה דסוכ' דנ"ה. למה נקרא שמו בית שואבה שמשם שואבין רוח הקודש על שם ושאבתם מים וכ' ועיי' תוספות סוכ' שם ד"ה חד, סוכ' שם מ"ב דנ"א. מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו. במוצאי י"ט הראש' של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול מנורות של זהב היו שם.. ובידיהם כדי שמן של מאה ועשרים לוג וכ' (כ"ה לגי' כ"י מ' וכן הוא במשניות נאפולי ופיז' וכן הוא בירושלמי ועין יעקב וכן הוא בציון המשנ' בסוכ' נ"ב:) ולא היה חצר בירושלים שאינה מאירה מאור בית השואבה (ובכ"י מ' מאור של שואבה) חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין בפניהם באבוקות של אור שבידיהן (ובכ"י מ' ובמשני' נאפו' ופיז' ובירו' ובתוספתא פ"ד לי' שלאור שבידיהן וכן העיק' כמו שאוכיח בסמוך). ובגמ' סוכ' נ"ג רע"א אשה היתה בוררת חטים לאור של בית השואבה (ועיי' תוספ' שם ד"ה אשה ועיי"ע קל ה') ושם ובתוספת' סוכ' פ"ד ועיי' ירו' סוכ' שם דנ"ה רע"ד אמרו עליו על רשב"ג כשהיה שמח שמחת בית השואבה היה נוטל שמונה אבוקות של אור וזורק אחת ונוטל אחת וכ'. אמנם כן הוכרחתי להאריך בציונים לחזק דעתי המתנגדת למפרשים וביניהם להתייר הגדול רש"י ז"ל שפי' בית השואבה: ניסוך המים כדמפרש ושאבתם מים בששון ע"כ וכ"ה ברע"ב ועיי' תוי"ט שהביא דברי הרמב"ם אבל עינינו הרואות שבירו' ציין הך פסוק לשאיבת רוח הקודש ודע שתוי"ט נזיר פ"ה מ"ה נקט כלל גדול בידו וז"ל ונתקיים דברי הרמב"ם אע"פ שבגמ' לא פירשו כן הואיל לענין דינא לא נפקא מיניה ולא מידי הרשות נתונה לפרשו.. שהרשות נתונה לפרש במקראות כאשר עינינו רואות חיבורי הפירושים שמימות הגמ' אלא שצריך שלא יכריע ולא יפרש שום דין שיהא סותר דעת בעלי הגמ' עכ"ל הזהב, ועיי' הקדמה לספר ע"מ של הגאון שי"ר. ועל יתד נאמן תליתי גם אני פירושי יען כן שסיפור בעלמא הוא ולא נ"מ לדינא ואומר שבית שואבה צריך לגרוס כגי' כ"י ב' בכל הפרק בית שאובה עיי' ד"ס שם צד ע"ט: ודע שבל"ס שובא פתרונו אור ואבוקה ונגזר משורש שוב ובל"ע شب פי' בוער וכן בל"ס שובבא פי' חמימת אש ומזה הענין שביב בל"מ ואם גם נקיים גי' הדפוסי' שואבה י"ל שהוא כמו ל"ע שהאב פי' אש בוערת (וההברות מתחלפות לרוב פעמי' כנודע) וא"כ בית השואבה הוא מקום (בבית המקדש) אשר שם אבוקות בוערות ומאירות ולזה יסייעו כל הציונים הנ"ל וגם סיפור על רשב"ג שהיה נוטל ח' אבוקות וכ' אבל גי' המשנ' בדפוסי' באבוקות של אור שבידיהן איני' הגונ' כל כך שהרי אבוקות היו מושמות ומחוזקות בבית המקדש ולא היו נוטלי' אותן, והבן זה.

* בֵּית שְׁאָן (Bethsan, Scythopolis) עיי"ע בשן ב' ושם אפרשנו.

בֵּית שְׂאוֹר (Gefäss zum Sauerteig); בית חֲרוֹסֶת (Behältniss zum Anstellen von einer Tunke, Essig u. Sauerem) בפ' כל שעה בס"ג חמץ של נכרי (פסחי' ל':) כל הכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה בצונן חוץ מבית שאור הואיל וחימוצו קשה [1]) א"ר אסי [2]) ובית חרוסת כבית שאור שחימוצו קשה דמי [3]). פי' כלי עץ שנשתמש בהן בצונן חמץ משתמש בהן מצה בלא הגעלה דכיון דצונן הוא לא בלע חוץ מבית

1) כ"ה בכ"י מ' ובכ"י א"פ עיי' ד"ס פסחי' צד מ"ב: ובנו"ג בקצת שנויים. 2) בנו"ג ר' אשי ובב"י מ' ובבה"ג ובר"ף וברא"ש הגי' אביי. 3) עד כאן חסר ברפ"ר.

שאור כלי שעושין בו שאור לחמץ העיסה כיון דחריף הוא כרותח הוא ובלע ואין משתמש בו מצה אלא בהגעלה, ובית חרוסת כלי שעושין בו כל השנה חומץ וציר כדי ללפת בו פת ואפשר שטובל בה פת חמה[1]) ומחמת חריפות בלע הכלי ואין משתמש בו מצה אלא בהגעלה, ובכלי' פ"ח תנור (מ"ו) בית שאור מוקף צמיד פתיל, פי' כלי חרש עשוי להניח בו שאור והוא צמיד פתיל. * [אחי"ה ור"ח לפסחי' צד נ"א פי' ג"כ כלי חרש שמצניעין בו שאור ע"כ והגי' כל הכלים של חרש אי' ג"כ בריי"ף ובראי"ש בשם הר"ח, ופתרון חרוסת עיי"ע ומש"כ] —

* בֵּית שְׁחִיטָה (1 die Schlachtstelle am Halse des Thieres, 2. Schlachthaus) חולי' ח', והאיכא צדדין בית השחיטה, שם ע"ב בית השחיטה רותח . . בית השחיטה צונן, פסחי' ע"ד סע"א כיון דאיכא בית השחיטה דמחלחל, פי' מקום בצואר ששוחטין שם הבהמה, ועוד פתרונו מקום השחיטה בבית מטבחים שמ"ר פ"כ מלך שקנה פרה לקנין והיתה ביתו אצל בית השחיטה אמר אם אני מוליך אותה אל דרך ביתי היא רואה את בית השחיטה וכו', פי' בית הטביחה וכן פי' רבינו בע' טבח בית הטביחה עיי' בית השחיטה, ועיי' עוד ע' נפש א'.

* בֵּית שֶׁחִי (1. Achselbug, 2. Krümmung) נזיר נ"ח, המעביר בית השחי ובית הערוה הרי זה לוקה, ושם נ"ט, המעביר בית השחי ובית הערוה לוקה משום לא ילבש גבר וכו' עיי"ע לא א'; ספרא פ' תזריע פ"ד וכ"ה בשמ"ר פט"ו האיש נראה כעודר וכמוסק זיתים כעודר בבית הסתרים וכו' וכמוסק בבית השחי האשה . . כעורכת בבית הסתרים וכו' עיי' הר"ש לנגעי' פ"ב מ"ד, פי' מקום כפיפה תחת אציליו עיי"ע שחי וע' בי שיחיא, ופתרונו עוד כפיפת הנהר ועקומו ומזה הענין בירו' הוריו' פ"ג דמ"ח: אמת בית השחי . . שהיה שוחה אמה עד שלא יפתח (כ"ה בדפ' זיטאמ' ובד' קרט' אי' שיחה וכ"ה בירו' ב"מ ספ"ב ד"ח ע"ד אמת בית השיחי ובתמי' פ"ג מ"ו רק השחי).

* בֵּית שִׁירְיוֹן עיי"ע בית שריי.

בֵּית שְׁכִינָה (Aufenthalt der göttl. Majestät) במד"ר פ"ז ארץ כנען כשרה לבית שכינה ואין עבר הירדן כשרה לבית שכינה.

* בֵּית שַׁלְחִין (ein künstlich durch Menschenhand berieseltes Feld) כבר חוינו דעתינו בענין גזרת המלה הזו בע' בית בעל ועתה באתי להוסיף על הציונים שם עוד תוספת' שביעי' פ"ה אף קלחין של בית השלחין שיבשו אסורין בהנאה, תוספתא מנחו' פ"י אסור לקצור בית השלחין שבהרים בית הבעל שבעמקים קוצרין וכו', וזה הציון ראיה לפי' של רבינו בע' שלח ד' עיי"ש.

* בֵּית שֶׁמֶשׁ (Sonnenstadt, Heliopolis) במנחו' ק"י, וכבר הוזכרה עיר מצרית כמה פעמים במקרא.

* בֵּית שִׁנַּיִם (der Ort der Zähne, euph. die inneren Theile der weibl. Scham) ירו' יבמו' רפ"ו ד"ז: כל הטמאות שהיא מטמא אינה מטמאה אלא עד בית השינים . . עד בית השינים ומבין השינים ולפנים ובבבלי נדה מ"א: הגי' עד בין השינים ופירש"י כמין שינים יש בתוך הרחם תלתולי בשר.

1 בֵּית שַׁעַר (der Platz vor dem innern Thor) בס"ג דהדר (עירו' ע"ב:) ובסוט' בפ' משוח מלחמה (מ"ג.) בית שער אכסדרה ומרפסת פי' יש למגדלים ב' שערים זה לפנים מזה והריוח שבאמצע נקרא בית שער. * [אחי"ה וכנ"ה עירו' ע"ה: ע"ו. ועיי' שם פירש"י והצורה] —

* 2 בֵּית שַׁעַר (Der Sitz des hohen Gerichtes) שהש"ר פ' שריך פי' מקום ישיבת הסנהדרי' ועיי"ע הבא אח"ז.

* בֵּית שְׁעָרִים (wahrsch. Esch-Schayerah im Osten von Sephoris vgl. Rob. 3, 585) הוא מקום בית ישיבת רבי אולי מגזרת ע' קודם לזה אבל יותר נראה שהיא עיר הרשומה וקרובה לציפורי היתה וזה ששנינו לענין גלות סנהדר' בר"ה ל"א: והובא בילק' ויחי רמז קס"א וילק' ישעי' כ"ו רמז רצ"ו משפרם לבית שערים ומבית שערים לצפורי, ובסנהדר' ל"ב: כתוב' ק"ג: הלך אחרי רבי לבית שערים ועיי"ע בית שריי.

* בֵּית שׁוּפְרִי (Sawâfir südöstl. von Asdod) ויק"ר פכ"ב עובדא הוה בחד גברא דהוה קאים וחפר בהדה בקעת בית שופרי אולי מל"מ (מיכ' א', י"א) יושבת שפיר ונ"ל שאחת היא עם כפר ספורייא בירו' קידושי' פ"ג דס"ד סע"ד וכעת שם העיר הקרובה לאשדוד כך שמה ועיי' מהרי"ש ת"א צד פ"ז וראבינז' ח"ב, צד תרל"א.

* בֵּית שְׁפִיתָה (Rand, Saum) כלי' פ"ח מ"ט (בור) [צ"ל כור] שיש בו בית

---

[1]) כ"ה רק בכ"י ו"ו ובדפ"ע חסר ועיי' פירש"י ד"ה בית חרוסת.

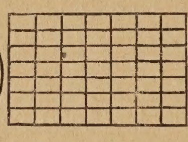
שפיתה טמא, והקבוץ שם ובכלי' פ"ד מ"ד שפיות עיי"ע ספ ג' והוא כמו זר ולזבז עיי' פ"מ להרמב"ם כלי' פ"ד, מ"ד ורע"ב שם פ"ח מ"ט, ונגזרה המלה מל"מ שפה, בל"ס סִפתא בל"ע شفا קצה, שולים.

בֵּית שְׁקוּעַ (Vertiefung eines Hohlgefässes das Licht hineinzustecken) בספ"ב בכלים (מ"ח) ובית שקועו של נר מטמא באויר. פי' "כלי נחושת והוא משוקע ומניחין אותו למעל' מן הפרח של מנורה ועל אותו כלי מניחין הנר והוא לשני דברים אחד שלא יתלכלך הפרח של מנורה ואחד שיקבל השמן הנשפך מן הנר". * [אחי"ה לוקח אות באות מפי' רה"ג לסדט"ה רק שם צד ד' אי' עוד אחר והוא משוקע התיבות : "כמעט כדי שינתן בו הנר בטיית כלי שרן" ול"נ שצ"ל שֹׁרג = בל"ע سراج, سرج פי' נר בוער במנורה, וקרוב לפי' זה אי' ג"כ בפ"מ להרמב"ם עיי"ש אבל הר"ש לא פי' כן אף כי בענין לפיד בסמוך פי' כרבינו מלה במלה] —

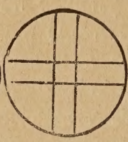
* בֵּית שָׁרְיֵי (= בֵּית שְׁעָרִים = wahrsch. das obige Schayerah) ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: וירו' כתוב' פי"ב דל"ה, ואחתוניה לבי שריי פי' הניחו ארונו של רבי למקום ההוא ונ"ל שהוא בית שערים למעלה וכן משמע מבבלי כתוב' ק"ג: וכן פירש"י שם מקום קברו מוכן לו בבית שערים ובירו' תרומ' פ"ח דמ"ו רע"א מעשה שירד ר' יוחנן בן נורי אצל ר"י בן ברוקא אבא לבית שריי ובתוספ' תרומות פ"ז הגי' מעשה שהלך ר' יוחנן בן ברוקא אצל ר"י בן נורי לבית שערים ומזה נראה בעליל שיווי שני המקומות וגם לעדות כו"פ שם העיר אשערה ולדעתי הוא שיירה שדברנו בה אבל לדעת מהרי"ש ת"א צד קל"ד בית שיריין, בירו' סנהד' פ"ז דכ"ד: הוא כפר מעבר לירדן בין טבריא ובית שאן אבל לפנינו בירו' שם אי' הגי' בית שיריון ומצאתי סמך לדעתי מב"ר ספצ"ח רובצת תחת זו בית שאן בבית השריי ובדפוסי' ישנים אי' זו בית שאן בבית שאן בבית השריי נשמע מזה שבית שריי היה אצל בית שאן ולולי מסתפינא הייתי אומר שהיה זה כינוי לבית שאן ולא שם מקום על שם שאי' בחולי' ו': ובירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג ר' התיר בית שאן עיי' שם על כן קראו בית שריי לדוגמת (עדיו' פ"ה, מ"ד) יוסי שריא, דרך לעג, אכן בית שריי לעיל הוא בל"ס בית שערים (וכ"ה בפ"מ לירו' כלאי' הנ"ל) כי מדרך הירושלמי להבליע ההברות וזה נמצא לרוב בשמות פרטיים עיי' מבה"י למהרז"ף צד ח' : ובירו' מ"ק פ"ג דפ"ב רע"ג כגון דאילין דקברין בבית שריי ובהרא"ש מ"ק פ"ג סי' פ"ו הגי' בשם הירו' כגון אלו דקסרין דקברין בבית בירי וצ"ל בבית שיירי ועיי' עוד גי' התוספ' במ"ק כ"ב. ד"ה מהדריתו.

בֵּית תַּבְלִ[ין] (Gefäss zur Aufbewahrung von Gewürz = ar. تابل, in Fächern getheilte Gewürzbüchse) בפ"ב בכלי' (מ"ז.) בית תבלין של חרש[1], פי' כלי חרס הוא ויש בו בתים הרבה כדי לשום בו תבלין לבד לבד וזה צורתו. * [אחי"ה ואי' הצורה רק בדפ' פיז' ובכ"י ה"ב, ובכ"י פאריז ואני אציירם כולם זה אצל זה.

בדפ' פיז' הצורה כזה :

בכ"י ה"ב כזה :

בכ"י פאריז כזה :

ומפי' הרמב"ם לכלי' שם נראה שכיון ג"כ על צורה ראשונה שכתב שם הוא כלי חרס נחלק בעת עשייתו לרבועים רבים נעשו לשום בהן מיני תבלין כדי שלא יתערבו קצתם בקצתם] —

* בֵּית תֶּבֶן (Strohmagazin) עיי"ע בית עצים.

* בֵּית תּוֹרֵי (Rinderstallung) ואל הבקר (בראש' י"ח, ז') תרג' כ"י ולבית תורי עיי' עמת"ר למהרי"ל הך ערך, ובנו"נ ולות תורי.

* בֵּית תֵּיאַטְרִיאוֹת, תֵּיַטְרִיוֹת (בל"י θέατρον das Theater) קהל"ר פ' כל הנחלים בבתי כסאות ובבתי תיאטריאות עיי"ע בית כסא, ובירו' ברכו' פ"ט דיי"ג ע"ג בשעה שהקב"ה מביט בבתי תיטריות ובבתי קרקסיות יושבות בטח ושאנן וכ' עיי"ע קרקס ד' וע' תיאטריות.

* בֵּית תַּלְמוּד (Lehrhaus für Traditionsunterricht) עיי"ע בית ספר.

* בֵּית תּוֹרֶף=תּוֹרְפָה (בל"ע الطرفان weibliche Schamtheile) נדה פ"ח, מ"א ובגמ' שם נ"ח כמה פעמים בית התורפה פי' כמו מקום תורפה ברכו' כ"ד, ושבת ס"ד: ועיי"ע תרף ב' והושאל גם על דבר שאינו חי עיי' שבת קט"ו, פסחי' ט"ו. כ': בכור' ל"ג: תרומ' פ"ח, מ"ח פי' מל"ע כמו שרשמתי וכן מורה על שפת גליון בל"ע طرف וזהו תורף הגט ועיי"ע תרף ב', בתי"ר א' במדב' כ"ה, ח' העתיק אל קבתה: בבית בהתת תורפה

[1] וכנ"ה שם בית תבלין של עץ ופי' ר"ש עשוי מגורות. וכ"ה הלשון בתוספתי' כלי' ב"ק פ"ב בית תבלין של עץ העשוי מגורות מגורות וכו'.

ונראה ששתי העתקות נתחברו יחד ובספרא: לתוך נקבות שלה וזה מה שהעתיק התרג' בשני אופנים האלה. ותר"י א' לדברי' כ"ח. נ"ז מבין רגליה: דתיפק מבית תורפה. וכן הוא בל"ע الطرفان רגלים, ולישנא דמישתמע אבי תרי אפי הוא ר"ל רגל ובית הערוה.

* בִּית, בּוּת (בל"ע بت בל"ס בָּת (übernachten עיי"ע בת כי שם ציינו רבינו ועיי' מ"ש וממנו השם ביתא עיי"ע הבא אח"ז.

* 1 בֵּיתָא, בַּיְיתָא (Haus, übtg. Gehäuse) שבת ע"ז: ביתא בוא ואייתי עיי"ע בית א', מגיל' ט"ז. ווי מביתא ווי מברא. ירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג ההין ביתא דלרע לא נהגין כן, ובירו' ר"ה פ"ב דנ"ח סע"א ההן בייתא דלרע וכ', יבמו' ק"ט: דבייתיה כי בייתיה דמי, ב"ר פל"ב ביתא קילקלתא, ובהשאילה כמו תיק ברכו' ו'. בחד ביתא אשריך ישראל ומי כעמך ישראל בחד ביתא או הנסה אלהים בחד ביתא ולתתך עליון בחד ביתא וכ', ושם תינח בחד ביתא בשאר בָּתֵּי מאי פי' תיק של תפילין שפרשיות כתובות בו. — ועוד עיי"ע בית ג'.

☞ 2 בֵּיתָא (Der 2. Buchst. im Gr. Βῆτα) משנת שקלי' פ' בשלשה פרקים (פ"ג מ"ב) יונית כתוב בהן אלפא ביתא גמלא פי' שם אות שנייה של יונים. * [אחי"ה ויותר טוב הגי' גמא = Γάμμα עיי"ע גם ג' ועיי' עוד יומא ס"ב. ס"ד. מגיל' כ"א: ועיי' תוספות קידוש' נ"ד. ד"ה מעלין] —

* בִּיתְאִינִיקִי (בל"ר Bythinisch, Bythinicus) עיי"ע אנייקי. ועיי"ע ותינייקי.

* בָּיְתּוֹס, בָּיֵיתּוֹס עיי"ע הבא.

בָּיְתּוֹסִי. . . . סִין (Anhänger des Boethos eig.= gr.) Βοηθόος im Kampf Anstürmer; dann E. N. der nach ihm benannten rel. Sekte) בר"ג דח' שרצים (שבת ק"ח ועיי' ירו' מגילי פ"א הל"ט דע"א ע"ד) שאל ביתוסי אחד את ר' יהושע הגרסי מנין שאין כותבין תפילין אלא ע"ג עור בהמה טהורה. ובר"ג דר' ישמעאל במנחות (ס"ה.) שהיו ביתוסין אומרי' עצרת אחר שבת [1]. פי' ביתוסין תלמידי ביתום ומפורש באבות דר"נ (פ"ה) [2] ב' תלמידים היו לו לאנטיגנוס איש סוכו ושמם צדוק וביתום ושנה להם (אבות א', ג') אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס וכ', והלכו ושנו לתלמידיהם ולתלמידי תלמידיהם ולא אמרו פירושו עמדו ודקדקו אחריהן אמרו אילו היו יודעין אבותינו שתחיית המתים ומתן שכרן של צדיקים בעוה"ב לא היו שונין כך עמדו ופירשו מן התורה ואמרו מסורת ביד פרושים לצער עצמן בעוה"ז ולעוה"ב אין להם שכר ויצאו מהם שנים משפחות רעות צדוקין וביתוסין ונקראו צדוקין לשם צדוק, ביתוסין לשם ביתוס. * [אחי"ה וכנ"ה ר"ה כ"ב: פעם אחת ביקשו בייתוסין להטעות את החכמים שכרו שני בני אדם וכ', ובתוספ' פ"א פעם אחת שכרו בייתוסין שני עדים לבוא להטעות את חכמים לפי שאין בייתוסין מודים שתהא עצרת אלא בא' בשבת וכ', וירו' ר"ה רפ"ב דנ"ז ע"ד מעשה ששכרו בייתוסין וכ', ירו' יומ' פ"א רהל"ה דל"ט. ולמה משביעין אותו מפני הבייתוסין שהיו אומרי' וכ' ובבבלי יומ' י"ט: הגי' כדרך הצדוקין עושין, תוספת' סנהד' קלספ"ו בשביל לעקור מלבן של ביתוסין (מכו' ה': צדוקים). ושם פרטי זה נ"ל לגזור מל"י שרשמתי וטעמו הלך בראש במלחמה חזקה, וזה הכינוי מאוד מאוד יאות למייסד הכת שלוחמת לנגד הפרושים וכן נקרא משפחתו: בית בייתום פסחי' נ"ז. ושם עצם פרטי נמצא עוד גיטי' נ"ו. סוכ' נ"ב: יבמו' ס"א. מרתא בת ביתוס, ובאיכ"ר פ' על אלה הגי' מרים בת בייתוס פי' שהיתה מכתתו של בייתוס. ירו' ב"מ פ"ה ד"י: בייתוס בן זונין, ירו' עירו' פ"ו דכ"ג ע"ג ר' יוסטי . . בשם רבי בייתוס עיי' מבה"י למהרז"ף ס"ח: ודע שגי' דפ"ר בית סין ובכ"י ע' ביתסין וגם מסודר שם ובדפ"ע לפני ע' בית עליה וכל זה טעות הוא ועל נכון הוא בדפ' אמש'] —

בֵּיַתּוֹר [צ"ל בֵּייתּוֹר=בֵּי יַתּוֹר] die Gegend von יַתִּיר .Jattir, das heut. Jather = bibl) בסוף חלה (פ"ד מ"י) נתאי איש תקוע הביא חלה מביתור פי' שם מקום. * [אחי"ה ונ"ל להוסיף מפי' הר"ש לחלה: שם מקום בחוצה לארץ. ודע שט"ס נפל בכתיבת שם מקום זה מאשר החליפוהו עם ביתר של ערך הבא אח"ז ועיקר הגי' במשנה דפ' נאפולי בייתר או בדפ' ווינצי' ר"פ מביתיר רק נ"ל לכתבו בשתי תבות בי יתר או בי יתיר ובהגה' ריי"פ נ"ב סוף חלה וז"ל במקצת ספרי ירו' כתוב בייתות והוא טעות וצ"ל ביתתר כי ביתר קורא בירו' ביתתר ע"כ ובמח"כ גם זה טעות שבלי

---

[1] עיי' ספרנו על העתקה פרסית שהארכנו למעניתו צד רנ"ו ואילך. [2] ועיי' שם בשנויים הבאים בל"ם מזמן מאוחר ועיי' עוד ג"כ בשנויים ובקיצור בפי' הרשב"ם לב"ב קט"ו: ד"ה עם בת הבן ועיי' בפי' הרע"ב לאבו' א', י"א ולידי' פ"ד, מי"א בלי מקור.

ספק אין זה ביתר הסמוך וגי' בייתות (וכ"ה בדפ' זיט') צ"ל בייתור והוא כגי' דפו' נאפ' הנ"ל ול"נ שהיא יתיר של מקרא (יהושי ט"ו, מ"ח; עיי' כ"א, י"ד) ולמפות מהרי"ש וקיעפערט היתה לצד דרומי מערבי מעיר תקוע וגם היום נקראה Attir, Jather עיי' מהרי"ש ת"א צד ע"ה וראבינז' ח"ב תכ"ב ואילך וכן כתב כו"פ פי"א למערב ירושלים דרומי כשלש שעות הוא ביתר ע"כ ול"נ להגיה כשלשים שעות ובזה הותרו הספקות של תוי"ט בסוף חלה עיי"ש. וראיה מופתית לתיקוני: בי יתור, בי יתיר מצאתי מירו' שביעית פ"ו דל"ו ע"ג תוספתא שביעי' פ"ד, ספרי סוף עקב וילק' עקב רמז תתע"ד שנמנה בין תחומי א"י מחרתא (תוספ' סחרתא, ספרא נחוראתא, ילק' נחורתא) דייתיר או דייתר פי' עמק או מחוז של יתיר (ועיי' ב"ח ח"י פארשונגען צד קע"ו) והסופרים טעו לכתוב בי יתיר בתיבה אחת או י"ל שגם בימי קדם היתה נקראת בפי העם בתיבה אחת ביתור או ביתר ומצאתי סמך לזה מבן מתתיהו על המלחמ' ד', ח' שהזכיר שני כפרים באדום והוא בדרומה של א"י בשם Βήταριν καὶ Καφάρτοβαν ולדעתי זה ביתר וכפר טבי (עיי' ר"ה ל"א: תוספת' מעש' שני פ"ה] —

* בֶּיתֶּר Nach Lebrechts Unters. im Magazin) f. d. Wiss. d. J. III = veter = castra (vetera, Belagerungsort in Sephoris = Tur Malka ואלה המקומות אשר הוזכר שם המקום הזה: בגיטי' נ"ז סע"א וכ', בירו' תעני' פ"ד הל"ז דס"ח ע"ד ודס"ט. ואיכ"ר פ' בלע ופ' צדו והרבה לספר שם מכרך ומחורבן ביתר וירו' ברכו' פ"א ד"ג ע"ד הרוגי בתר ועיי' עוד ר"ה י"ח: תעני' כ"ו: כ"ט. יבמו' קכ"ב. סנהד' י"ז: ושהש"ר פ' עד שיפוח ושם בית תר וצ"ל ביתתר כאי' בירו' כמה פעמים. ובענין שם המקום הזה הדעות מתפרדות מאוד ועיי' מ"ש הח' גרעטץ קורות היהוד' ח"ד, ב' צד קנ"ו ונייבויער צד ק"ג ואילך ואחרים. והחכם החריף לעברעכט ז"ל חיוה לנו דעתו הצלולה ומעט קודם פטירתו העלה פרי חקירתו ותאוה הוא לעינים ונחמד להשכיל ותפקחנה עינינו וידעו המבקרים כי עד עתה ערומים הם. והחכם הזה סותר כל ההשערות בענין ביתר והוכיח שמלת ביתר אינה שם מקום אבל בעצמה ותומה ל"ר vetus, veter ר"ל ישנה כלומר מחנה וקסטרא ישנה ללון שם אנשי מלחמה והרומיים בנוה אצל ציפורי ועיי"ע גסטר ג' במוספיא ומסכים החכם הנ"ל ג"כ את דברי רש"י ז"ל לערכי' ל"ב. וקידושי' פ"ד מ"ה ולפ"ז קסטרא (ה)ישנה של ציפורי או ערכי (ה)ישנה של ציפורי היא ממש castra vetera Sephoris וזה ביתר. והוא ביתר הוא ציפורי הוא טור מלכא הוא טור שמעון אשר שם לחם כנגד אדריאנוס והתגבר כארי בר כוזיבא שהוא בר דרומא (גיטי' שם) עיי' כל המאמר הנ"ל בכלליו ובפרטיו ודקדוקיו שהוא מתחלתו ועד סופו כפתור ופרח ועיי"ע בן כוזיבא, וע' גסטר ג' ומ"ש, וע' בני קצרא של ציפורן.

* ביתרתה ט"ס תחת בית חברתא עיי"ש.

בַּיְיתוֹת Hausthiere) מהתואר היחיד בייתי בל"ס בַּיְתָיָא zum Hause gehörig) [בסוף גמר'][1] דכירה (שבת מ"ה:) ובסוף גמ' דשבת (שם קנ"ז.) ובס' משנת ביצה (מ'.) אין משקין את המדבריות אבל משקין ושוחטין את הבייתות אלו הן הבייתות הלנות בעיר והמדבריות הלנות באפר. * [אחי"ה וכ"ה במשנ' שבירו' אבל במשנ' בבלי ובמשניות חגי' בייתות וכ"ה בכ"י מ' שבת מ"ה: עיי' ד"ס שם וד"ס לביצ' צד נ"ד: שהעיר שם בע"מ שתיבות אלו הן הבייתות וכ' לא היו כתובין בכל המשנה והיה לו לרמוז על רבינו שלפניו היתה הגי' במשנה אבל משבת קנ"ז. בנוסחאותינו משמע שהן דברי הברייתא עיי"ש ולרבינו גם שם היו כתובין מאחר שכללן כאן בחד ציון] —

* בִּיתִין (או מל"י Armenunterstützung, βοήθεια או נשתבש מן כתין בל"ר coetus (Vereinigung ירו' דמאי רפ"ג דכ"ג: אילין דיהבין בביתין אסור ליתן מדמי שביעית שאינו אלא כפורע חוב מדמי שביעי'. ופי' פ"מ שנוהגין לחלק בבתיהן לעניים וכ' ויותר נראה דעת מהרי"ל בעמת"ל שהיא ל"י הרשומה פי' גמילת חסדים לעניים ומהרז"ף בפירושו לדמאי בא"צ פי' וז"ל נראה מענינו שנאמ' פה על בני אנשים המתאספין לאכול בחבורה חלילה פעם בביתו של זה ופעם בביתו של זה וכל א' וא' נותן ביום המגיע אליו דמי הסעודה וכ' ואפשר שצ"ל . . בכ"ף והוא מל' כיתא עכ"ל הישר וא"כ היא ל"ר הרשומה פי' חברת המתאספין.

בָּךְ (בְּכָא, בְּכִי weinen; בּוֹכִים Weinende) באהילות פ' אחרון (פי"ח, מ"ד) שדה בוכים[2] ובפ"ק דמשקין בגמ' מציינין את הקברות (מ"ק ה':) מהו שדה בוכים ר' יהושע משמיה דעולא[3] אמר שדה

---

[1]) כצ"ל עיי"ע אפר ב'. [2]) כ"ה בפירש"י למ"ק ועיי' תוספ' נדה נ"ז. ד"ה בית הפרס, אבל באהילות ומ"ק ופי' רה"ג לסרט"ה צד כ"ה הגי' בוכין. [3]) עיי"ע בית פרס על השינויים.

שמפטירין בו מתים ופי' שדה מיוחד בין ב' מקומות ומנהגם לשם מוליכין המת אנשי מקום זה וכאין הדרין במקום אחר ששם בית הקברות ונוטלין אותו מהן ומוליכין אותו וקוברין אותו במקומם ואמרי' עלה[1]) משום יאוש בעלים נגעו בה גזירה שמא נדלדל ממנו אבר ונפל לשם ולמה נקרא שדה בוכים שדה שמפטירין בו מתים שכן דרך כשמתוועדין אלו עם אלו כולם בוכים. * [אחי"ה ורה"ג שם פי' מקום ששמו בוכים ע"כ וכ"ה ל"מ (שופטים ב', א', ה') ויעל . . אל הבוכים . . ויקראו שם המקום ההוא בֹּכִים. והגי' היותר טובה כגי' התוספת' אהלו' פי"ז שדה כוכין ועיי"ע כוך. ובל"ס נקרא בֵּית בָּכָא מקום שמאבלין המת. ודומה לה ל"מ (תהלי' פ"ד ז') עמק הבכא] —

בְּכָאִים (בל"ע بكاء der Balsamstaude ähnliche Bachabäume) ובאת להם ממול בכאים ש"ב ה', כ"ג; ד"ה א' י"ד, י"ד. ועיי' ש"ב ה', כ"ד; ד"ה א' י"ד, ט"ו) תרגומו אילניא. * [אחי"ה רד"ק, רלב"ג וו' גנאח פירשו תות = توت בל"א מוילבערביימע ולהעתקת ע' זקני', וולגאטא הם אילני אגם ולדעתי הם כמו בל"ע שרשמתי עצים דומים לעצי אפרסמון] —

* בְּכִין (בל"ע بكي ובל"ס בכיא Weinender) בתרג' אסתר ב' כ"א לית רבותא לסלקא תרין קלוסנתרין ולאוקמא חד בכין פי' אין תפארת להוריד מגדולתם שני מספרים שבחו של מלך בל"ר collaudator או שני בדחנים בל"י γελοιαστής ולהקים במקומם איש בוכה ואבל ר"ל מרדכי. ועיי"ע קלסרקין.

* בְּכִיִּים (hustenstillende Pflanze, Huflattig בל"ר tussilago) בל"י βήχιον) ירו' כלאי' פ"א הל"ד דכ"ז. מתניתין פליגא על רב דתני אף הבכים פי' בל"י עשב מסוגל כנגד גינוח.

בַּכְיָאר (בל"ס בכיא, בל"ע بكى Weberschiffchen מל"ע بكر אורג; נפש המסכת Fach, Sprung מל"ע نفس Erweiterung der Kettenöffnung או מל"ע نفز Sprung; לכתא בל"ע لحت Kettenbaum; מתנא בל"י στήμων (Weberfaden, בר"ג דהזורק (שבת צ"ו:) שכן אורגי יריעות זורקין בוכיאר ביריעה ויש שגורסין בוכיאן[2]). פי' הקנה שהחוט של ערב תלוי בו שזורקו האורג לתוך היריעה לרחבה להיארג בכלל היריעה ואותו מקום שנארג בו החוט נקרא נפש המסכת והוא כעין לכתא ומתנא (שבת ק"ב. ועיי"ע לכתא) ופי' לכתא עץ קטן כמו זרת שחקוק באמצעו מקום לאגוד בו מתנא שהוא חוט חזק, פ"א לכתא ומתנא קנה קשור בחוט ארוך שכשיזרקנו לא יאבוד אלא מושך בחוט והוא נמשך אחריו. * [אחי"ה ועיי"ע נפש א', וע' שוול. ומלת בוכיאר וכן גורס רבינו בערכים הנ"ל גוזר אני מל"ע שרשמתי וטעמה אורג ושיעורו כאן כמין ספינה קטנה שמשליך האורג בנפש המסכת או י"ל שהגי' האמיתית כוכיא וכ"ה בכ"י סוכ' הנ"ל (ובסנהדר' צ"ט: בט"ס כוביא ובילק' ישעי' רמז ר"ע נשמט) ופירשו רבינו בע' ככיא: הכלי שמשליך האורג בנפש המסכת עליו הערב כרוך נקרא כוכיא ע"כ ואולי צ"ל כרכיא והוא בל"פ كارگاه עץ של אורג וכ"ה בל"פ خرك, ונפש המסכת (כלי' כ"א, א') הוא חוט הערב אשר ילך בתוך האריגה בין חוטי השתי קודם שיכה במסרק ויחבר אותו וכ"ה בפ"מ להרמב"ם שם. ומלת לכתא בל"פ הוראתה עץ ומקל שאורגין עליו המסכת. ומתנא בל"י חוטי האריגה] —

בַּכַאן, באכנא, בַּכְנָא, בּוּכְנָא (אולי בהיפך אותיות מל' בקטרי' hâvana בל"פ هاون, هاوون (Stössel im Mörser, Mörserkeule בר"ג דהמוציא יין (שבת ע"ז:) מאי בוכאנא בוא ואכנה, ובפ' המוציא תפילין בגמ' דנגר (עירו' ק"ב.) א"ל בכנא קא אמרת, ובספ"ק דביצה (י"ד.) רב ששת שמע קול בכנא. ובפ' לולב הגזול בגמ' ניטלה פטמתו (סוכה ל"ה:) תני רב (יוסף) [יצחק][3]) ניטלה בוכנתו, ובפ' בנות כותי' בגמ' המקשה נדה (נדה ל"ו:) אנא בוכנא דפרזלא, ובפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רוב צלעותיה (חולי' נ"ב.) בכנא ואסיתא, פי' בכנא עלי, אסיתא מכתשת וראש הצלע משופה כמין עלי ובחוליה חקוק כמין מכתשת משני הצדדין ושני ראשי הצלעות נכנסין בהן ובר"ג דהגוזל עצים ועשאן כלים (ב"ק צ"ג:) בבוכני דהיינו שיפן. * [אחי"ה בנו"ג ועשאן כלים בוכאני והתוספ' ד"ה עצים גרסו בוכני ופירשו בזה"ל דוקא שיפוי כי האי שנעשה בכך בוכני מועיל דחשיב שינוי מעשה וכו' ובזה הפי' עולה יותר טוב גי' רבינו בבוכני פי' כלים שנעשו ע"י כתישת ופצירת בוכנא ואולי בוכאני בב"ק כמו בוכסני והוא ל"י ἀποξέειν = feilen והוא ממש בלא"ר שייף עיי"ע שף ב' והשם שופינא וכן בל"ס תרג' של פצירה (ש"א י"ג, כ"א). וכנ"ה ירו' ביצה פ"א ד"ס ע"ג מודין חכמים לר"ג בזירה ומזורה ובוכנא..

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ב"ר ה"ב ודפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס ואמר עולא. [2]) אולי צ"ל כוכיא ועיי"ע ככיא וכ"ה בכ"י מ' לסוכ' נ"ב. (עיין ד"ס שם צד פ"ד.) ובכ"י לשבת שם הגי' בוביאר ובכ"י א"פ בוכיאר. [3]) וכ"ה לפנינו ובכ"י ב' מינכען ובריי"ץ גיאת הל' לולב עמוד ק"ה ובע' פיטמא.

בוכנא דו כתת ביה ובירו' שבת פי"ז דט"ז: בט"ס במכונה וגי' נכונה אי' בע' זיירי עיי"ש. וגוזר אני מלת בכאן (כ"ה בכ"י ו"ו א' וב') מל"פ שרשמתי וכ"ה בל"ע ופעלוי עיי' יוסטי ע"מ צינד צד שכ"ד ושפיגעל העתקת צינד ח"ב צד ס"ח שטעמו מדוכה. והמלה באותיות הפוכות כבאן כמו בכאן. רימ"ז ב"ט ח"ב, ע"א טעה בפירושו] —

* בְּכֵין (מל"ס sodann, hierauf) עיי"ע כן.

בְּכוֹר (= בכיר בל"ע بكور, بكيرة 1 Erstgeborener, 2 Frühreifes) בפ' כיצד אשת אחיו בגמ' מצוה בגדול ליבם (יבמי' כ"ד.) ת"ר והיה הבכור (דברי' כ"ה, ו') מכאן שמצוה בגדול ליבם. אשר תלד פרט לאילונית שאינה יולדת יקום על שם אחיו לנחלה. ובתרומ' בפ' המפרש (פ"ד מ"ו) בג' פרקין משערין את הכלכלה בבכורות ובסייפות ובאמצע הקיץ. פי' בבכורות אביכות, בסייפות אפילות. * [אחי"ה וכ"ה בר"ש לתרומ' בלי הזכרת רבינו ויותר טוב גי' ירו' בבכירות ועיי' שביעי' פ"ו מ"ד וע' אפל א' ובירו' דמאי רפ"א דכ"א ע"ג הבכירות והמסוייפות, ירו' ר"ה פ"א דנ"ו ע"ד הבכירות ובירו' שקלי' רפ"ג דמ"ז: הבכורות וצ"ל הבכירות, ירו' סוט' פ"ג די"ט. תאינה בכירה, סנהד' י"ח: עיי"ע לקש, ושם צ"א: ויק"ר פ"ד בְּכּוּרות נאות, ב"ר פכ"ב הבְּכּוּרות הסייפות, ותחת בְּכּוּרה אי' בתנחו' ויק' בְּכֵרָה והקבוץ שם: בְּכֵרִיות נאות אני רואה בפרדס, ושם: ענבים ותאנים ורימונים בכריות ונגזר מל"ע הרשומה וטעמה מי שיצא ראשונה וכן פירות הממהרות להתבשל] —

* בְּכוֹרָה, בְּכוֹרוּתָא, בְּכֵרוּתָא (בל"ס בוכרותא Erstgeburt, Erstgeburtsrecht) ב"ב קכ"ג. קכ"ד והלאה ראויה היתה הבכורה לצאת מרחל וכ', חולי' ק"ל. קל"ב והלאה חייבין בבכורה. פטורין מן הבכורה, ברכו' ז': זבניה לבכירותיה, ושם שקליה יוסף לבכירותיה מיניה, סוט' י"ג. בכירותא פשיטותא.

בִּכְרָא (die unterste Lehmschichte) ואטפתא וארכבתא. כבר פי' בע' ארכבתא. * [אחיה עיי"ע ופי' ר"ח בשמ"ק לב"מ ק"ג: וע' תוס' שם ד"ה בוכרא וסיימו ובערוך פי' כפי' הקונטרוס ויותר ניחא לומ' ובקונטרוס פי' כפי' הערוך] —

בכריא (צ"ל כבריא كبر Kappernstrauch, -beere) בשביעית בפ' כלל גדול ראשון (פ"ז מ"ב) הערקבלין[1] והחלבצין והבכריא[2] בל' ישמעאל כנגר. (א"ב פי' בל"י מין עשב ושרשו נודף כקנמון ובו היו עושים שמן ערב והעשב מנגד הכשפים.) * [אחי"ה ר"ב כיון על עשב βάκκαρις baccharis אבל בלתי נכון הוא כי מקום מוצאו רק בארץ החדשה אמעריקא עיי' ע"מ של ערש וגרובער ח"א כרך ז' צד כ"ז ולא היה ידוע חלק הארץ ההיא לחכמי המשנה, אבל לפ"ד עיק' הגי' כגי' כ"י מ' כובריא והוא ל"ע קפרס ויגיד עליו רעו פירושו של רבינו שבל' יש' נקרא כנגר (וכ"ה ברע"ב) והוא ממש ל"ע قنغر ופתרונו כמו כבר = Kapperstaude וכן צריך להגיה תרג' נפת (משלי כ"ז, ז') בכריתא: כבריתא והוא ל"ס עיי' מהרי"ל עמת"ר ח"ב, שנ"ב אבל בעמת"ל ח"א, רל"א טעה לציין בשם רבינו בנגר תחת כנגר וכ"ה בכל הדפוסי' וכ"י. ועיי' עוד ע' ברכוייר] —

* בַּכּוּשָׁא, מַכּוּשָׁא (בל"ע محاش Hausgeräth) ירו' מגיל' פ"ג דע"ג ע"ד ר' ירמיה אזל לגוולנה חמתון יהבין בכושא בגו ארונה אתא שאל לר' אימי א"ל אני אומ' לכך התנו עליו מבתחילה, וגי' הרא"ש במכילתין ותשוב' הרשב"א סי' רצ"ו מכושא וזה נ"ל עיקר ובל"ע ממש כ"ה ופתרונו כלי הבית ויפה עולה עם הסוגי' שם ומאחר שלב ב"ד התנה עליו לשמש בארון גם תשמיש חול ככלי בית הכנסת הוא ועיי' תש' הרשב"א שם וזה מה שהתחיל בירו' שם כל כלי ביהכ"נ כביהכ"נ.

בְּכוֹשָׁרוֹת (בל"ע كسر הקבוץ كسور in Fesseln או ענין מצוקה בל"ע كسرة Bedrängniss) בילמדנו בריש כי תשא (בתנחו' סי' ה') מוציא אסירים בכושרות (תהלי' ס"ח, ז') דלא בעי בכי, ודבעי אמר שירות. * [אחי"ה וכ"ה בב"ר רפס"ח מהו בכושרות בכי ושירות מאן דבעי אומר שירה ומאן דלא בעי בכי. וזה הדרש בענין זיווג אי' ג"כ בסנהד' כ"ב. רק שרש"ל מוחק שם תיבות "א"ת מוציא אסירים אלא כמוצא אסירים א"ת בכושרות אלא בכי ושירות" ולא ידעתי למה מוחק ובאמת הב"ח קיים הגי' שהרי בסוט' ב'. פי' רש"י בכושרות וז"ל הוציא את ישראל ממצרים בחודש כשר לא חמה ולא צינה וכ', וכתב הב"ח ובסנהד' כ"ב. דריש בע"א על בכושרות וכ', עיי"ש בגליון לסוט' אבל בסוט' שם חסר הך דרוש ומטעם זה מוחק בל"ס רש"ל גם בסנהד' ובאמת הגי' לא היתה לפני רבינו בע"ה[3] שא"כ לא שבק גמ' סנהד' והביא מדר' ילמדנו אבל קשה שגם לא הביא

[1]) וכ"ה בעי' אצווא, חלבץ, וערקבל ובירו' שביעי' פ"ז הל"ד וברע"ב ובמשניות ובמשני' בש"ס בבלי הערקבנין ובפ"מ להרמב"ם הגי' העקר בנין. [2])ובכ"י מ' הגי' הכובריא. [3])וכן לי' בכ"י ש"ס לסנה' וכן לי' בפי' ר"ח כ"י לסנה' (בקובץ כ"י אנגיילי' דף פ"ד סע"א).

ב"ר הנ"ל ובענין דרש של רש"י לסוט' וכ"ה בפי' לתהילי' ס"ח, ז' י"ל שהוא בעצמו ותומו נלקח מספרי ראה פ' קכ"ח "כי בחודש האביב חודש שהוא כשר לא חם ולא צונן וכ"ה אמר מושיב יחידי' ביתה מוציא אסירים בכושרות" ובמכילתא בא ס"פ ט"ז שני הדרושים נצמדו יחד בחדש אביב . . חדש שהוא כשר לא חמה קשה ולא גשמים וכ"ה אומר מושיב וכ', שאין ת"ל בכושרות מה ת"ל בכושרות אלא חודש שהוא כשר לכם לא חמה קשה ולא גשמים ר' נתן אומר בכושרות אלו בוכים ואלו שוחקים וצ"ל משוררים וכ"ה בילק' תהלי' ר' רמז תשצ"ה, ותרג' תהלי' הנ"ל דרש בכושרות מענין כשר: על עובדי אבהתהון דכשרין בפומבי זו היא גי' אמיתית של רבינו בע' פמבי וא"כ דרש בכושרות כמו ל"ס כשירותא וזה ג"כ דרש במכילת' שם ר' נתן אומר בכושרות במעשה הכשרות שלהם ע"כ אבל בפשטות הוראת המלה בל"ע שרשומה טעמה קישור וכבל וכ"ה מפורש בראב"ע ומלת כושרות קשורה עם אסירים כאילו אמ' אסורים בזיקים וטעם כושרות כבל ע"כ וכן פתר ן' גנאח الكبول ע' נייבויער צד של"ד] —

בָּל (בל"ס כמו בָּלַל בל"מ ופי' mischen, mengen
בִּילָה=בְּלִילָה das Vermischen, Rühren des Mehlopfers) בפ' אחרון [צ"ל שלשה עשר או אולי היה לפי ספריו של רבינו ככר פ' אחרון] בזבחי' (קי"ב: ועיי' ספרא ויקרא ספי"ב) היוצק והבולל והפותת, ובפ"ג דמנחות (כ"ב.) זו בלילתה עבה וזו בלילתה רכה, ובדמאי בפ' הלוקח מן הנחתום (פ"ה מ"ה) בתמרים ובגרוגרות בולל ונוטל [1]) ס"א בורר ונוטל. ובפ"ק דר"ה בגמ' ולירקות (י"ג: וזבחים פ'.) ר' שמעון שזורי סבר יש בילה, ובפ' המוכר את הספינה בגמ' הקונה שני אילנות (ב"ב פ"א:) ובפ' אלו הן הלוקין [בגמ'] האוכל ביכורי' (מכו' י"ח:) ובר"ג דכיסוי הדם (חולי' פ"ג: ועיי' יבמו' ק"ד: קידו' כ"ה. מנחו' ק"ג: נדה ס"ו: נדרי' ע"ג.) כדר' זירא דאמ' [ר' זירא] כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו. פי' [2]) כל מנחה הראויה לבילה והיא עד ס' עשרונים אין בילה מעכבת בה אלא אע"ג שלא בלל כשר, וכל שאין ראוי לבילה כלומ' מנחה מרובה יותר מס' עשרוני' ולמעלה בילה מעכבת בה הילכך פסולה. * [אחי"ה וכן פי' רגמ"ה כ"י לחולין פ"ג: ובכ"י למנחות ק"ג: השורש בל=ביל במנחו' ס"ה. הוה בייל לישנא ודריש, וממנו השם בילה עיי' מלבד ציונים הנ"ל ר"ה י"ד. לכל אין בִּילָה חוץ מיין ושמן והוא נרדף עם שורש בלל ועיי' עוד מנחו' י"ח: ק"ג: ששים נבללין ששים ואחד אין נבללין, ושם ט', י"ח: פסחי' ל"ו: יציקה ובלילה, והקבוץ יציקות ובלילות מנחו' י"ח: וש"נ. ירו' מעש"ש פ"ב דנ"ג ע"ג זתים הנבללין, מנחו' ק"ג: מנחה שיכולה להיבלל, ירו' שקלי' פ"ו דמ"ט ע"ד אש מובללה באש, סנהד' כ"ד. בלולה עיי"ע בבל. ירו' ב"ק רפ"ד ד"ד: איפשר לבלול, ירו' ר"ה פ"א דנ"ו ע"ד בוללים לבהמות עיי"ע בול ב', ועיי"ע בלבל — תוספת' ב"מ פ"ט הביילן צ"ל הכיילן עיי"ע וע' בַּיָּיר, ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ד שיבללו שפתותיהם ט"ס תחת יבלו עיי"ע בל ג', ירו' יבמו' ספ"ח ד"ט ע"ד קריבה בבלל ט"ס וצ"ל בכלל] —

בָּל = בּוּלֵי (בל"י βουλή פי' עצה ונקראת כן עצת הזקנים βουλή γερόντων Rathsversammlung) בולי ואיסטרטיגי ככר פי' בע' אסטרטיגי ובע' בוטי [בט ד'] ובויק"ר זאת תהיה בס"פ רפאני ה' (לפנינו פי"ט ועיי"ע דכום) ויגל את מסך יהודה (ישעי' כ"ב, ח') גלי בולאות [3]) ס"א גלי דוכסַיָּא, בב"ר פ"ו בשעה שיוצא תהא בולי ודֵימוס יוצאין עמו פי' חיילות הם. * [אחי"ה ובע' דמס ב' הביא רבינו הך מימרא בלי פירוש ובאמת פי' חיילות וכ"ה במ"כ לב"ר פ"ו אינו נכון כל כך וטעמו יועצים כלומ' השרים והעם כלומ' מקטנם ועד גדולם ובשמ"ר פט"ו אי' דימוס . . כולי וצ"ל בולי וכן בירו' יומ' פ"א ה"ב רדל"ט. אי' ג' פעמים כולי ואסרטגי וצ"ל בולי ואסטרטיגי כגי' רבינו בריש הערך וכ"ה בב"ב קמ"ג. ירו' קידושי' פ"א דס"א רע"ב דמה בן נתינה ראש פטרבולי (πατρο-βουλή) הוה פעם אחת היתה אמו מסטרתו לפני בולי שלו וכ', ובירו' פיא' פ"א דט"ו רע"ג בט"ס ראש פטרכולי . . בפני כלבולי שלו וצ"ל פטרבולי . . בפני כל בולי פי' היה רב העצה כלומ' ראש השופטים ותי' ראש הוספה מאוחרת עיי' פי' א"צ למהרז"ף פיאה דנ"ט. ועיי"ע פטר ד'. ירו' שקלי' פ"ז ד"נ ע"ג, וירו' תעני' פ"א דס"ד. כנישתא דבולי, ירו' מ"ק פ"ב דפ"א: אם הזכירוך לבולי יהא הירדן בעל גבולך. ושם: קבלין רשות להיפטר מבולי ובירו' סנהד' פ"ח דכ"ו רע"ב בט"ס מכולי. והקבוץ בולאות עיי' בראש הע' ובע' בט ד' ובירו' נדרי' פ"ג דל"ח. ירו' שבועו' פ"ג דל"ד ע"ד כ"ד בּוּלְייוֹת

---

[1]) וכ"ה בירו' דמאי ובמש' שבמשניות אבל במשנה שבש"ס בבלי אי' עוד אוכל! [2]) וכ"ה ברש"י ורשב"ם לב"ב שם.
[3]) הקבוץ מיחיד בולי עיי"ע בט ד' ודרש מסך כמו נָסִיךְ פי' מושל ושר ולכך דורשו בעל המאמר כמו דוכסיא עיי"ע דכוס וקהל"ר פ"י, ט"ז; איכ"ר פתיחי' סי' כ"א. ובמד' שהש"ר ד', י"ב חסר.

היו בדרום בפסיק' רבתי פכ"ב בט"ס אלות אבל יותר טוב הגזרה מיחיד בולית עיי"ע] — (א"ב פי' בל"י אנשי העצה וקריאי העדה ופי' דימוס המון העם ואלו שני ערכים מענין אחד). * [אחי"ה והדין עמו בכל זאת הפרידו המדפיסים אף בדפ' אמש' בין הדבקים והוא טעות. ול"י βουλή או βουλαῖος איש העצה כלומ' שופט והמלה נסתפחת גם ללשון סורי כי בולי, בולא פי' עצה] —

בל = בְּלָאֵי (Fetzen, Lumpen בל"ס בליא בל"ע بالي ונגזר מפעל بلى וכן בל"ס בלי, בלא ובל"מ בלה (morsch sein בפ' כל הבשר בס"ג דהעוף עולה (חולי' ק"ז:) כי סליק ר' זירא אשכחינהו לר' אמי ור' אסא דקא אכלי בִּבְלָאֵי חמתות (ובס"ג דהקומץ רבה)[1] פי' "כרכי ידייהו בחמת ישן ואכלי בלא נטילת ידים תרי גברי רברבי כרבנן ליטעו בדרב ושמואל כלו' דסבורין אתון דרב אכיל בלא נ"י במפה הא קא"ל (שם) דעתי קצרה עלי" כלומ' נטלתי ידי אלא מה שאני אוכל במפה דעתאי אנינא איני יכול ליגע באוכל. * [אחי"ה הועתק מלה במלה מפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגייליק' דף שכ"ג ע"א). וכנ"ה סוכ' ט"ו: ט"ז. סככה בבלאי כלים פסולה, שם נ"א. מבלאי מכנסי כהנים וכ' עיי"ע המין ופקע ד', ובירו' סוכ' פ"ה דנ"ה: מבלאי מכנסי כ"ג מבלאי מכנסי כהן הדיוט וכ', כלי' כ"ז מ"ה בלויי נפה וכברה ול"מ הוא (ירמי' ל"ח, י"א; ושם י"ב) וכ"ה בפשיט' ובתרג' שם. וגם הקבוץ בל' נקבה בְּלָאוֹת יבמו' ע"ז: במשנ' כתוב' ס"ג: ס"ד: במשנ', ס"ה: גיטי' ע"ט: במשנה ובירו' כתוב' פ"ה ד"ל: ובפי"א דל"ד. אי' בְּלָיוֹת. והיחיד בלא"ר בְּלִיתָא עיי' הציונים בע' בלתא גם כי שייך לכאן. והשם נגזר מפעל בלה, בלי וטעמו בל"מ ובל"ע וסו' נשחת ונרקב והרבה בדרז"ל ד"מ ברכ' ה': לההוא שופרא דבלי בעפרא קא בכינא, שם ו'. הני מאני דרבנן דבלו מחופיא דידהו עיי"ע חופיא, ב"ב קמ"ו. סבלונות העשויות ליבלות ולא בלו, ב"מ פ"ז. נתבלה הבשר, דב"ר ספ"ז מהו לא בלו שלמותיכם . . מה שהיו עליהן לא בלו אבל מה שהיה להן בתוך התיבות נתבלו. . מה שהלבישו אותן מלאכי השרת בסיני לפיכך לא נתבלו. בכור' ט'. ובלו להו ואזול, קהל"ר פ' והארץ לפיכך הוא בּוֹלֶה . . אינה בּוֹלָה, אסת"ר רפ"א כל מה שנברא ביום הראשון הן עתידין לְהִבָּלוֹת, שהש"ר פ' שוקיו: אדם בונה בנין ואחר מבלה אותו, ויק"ר פ"ד הנפש מבלה את הגוף והקב"ה מבלה את עולמו ושם פי"ט דרש אין בִּלְתֶּךָ (שמ"א ב', ג') אין לְבַלּוֹתֶיךָ, ובדרך השאילה אבות פ"ה מכ"ב סיב וּבְלֵה בה, תענית ט'. דורש עד בלי די (מלאכי ג', י') עד שיבלו שפתותיכם מלומר די, ובירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ד ט"ס יבללו עיי"ע בל א' ויק"ר פל"ג דורש בָּלָה (יחזק' כ"ג, מ"ג) פליאה פורני παλαιὰ πόρνη פי' זונה זקנה) דהיא מבליא גייריא עיי"ע פלאה ופרן ו' וע' בימי] —

☞ בָּל (בל"ע بال, בל"ס בָּלָא ,Sinn, Gedanken (Herz בדניאל (ו', ט"ו) ועל דניאל שם בל פי' לב בחילוף אותיות) * [אחי"ה זה רק מקרה אבל האמת שטעם המלה בל"ע וסו' לב ורעיון ונגזר משורש بال כלומר שים לב וכן העתיקה הפשיטה שית לב ושום על לב (שמו' ז', כ"ג; ט', כ"א; ש"א ד', כ'; ש"ב י"ג, כ'; י"ט כ': ישעי' מ"ב, כ"ה) איתי על בלה, רק בדניאל שם אי' רַעְיָנֵה, וכן מצוי הפעל בלי בתרג' כ"י לפעמים עיי' מהרי"ל בעמת"ר ח"א, צ"ט, ועיי' גיזיניאוס תיזוירוס ח"א, ר"ח] —

* בֵּלָאִי (בל"י βηλός ,Schwelle) בסוף נדרי' צ"א: אתא גברא סליק נואף איתיב בבלאי בבא הוה מחתן תחלי תמן וכ', ובע' בב הצגתי גי' כ"י ו"ו איתיב במחבא בבאלי ופי' רבינו על כיפת השער ויש לברר ג"כ דעתו היפה מירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ג וירו' ע"ז פ"ב דמ"א. שאי' שם הסיפור באריכות ושינוי הדברי' ותחת איתיב בבאלי וכ' הגי' איסלק יהבתיה גו ע י ל י ת א ובירו' נדרי' איסליק וטמרתיה בעיליתיה וזה סמך לפי' רבינו אבל בכ"ז אין דעתי הקלוש' נוחה הימנה שדוחק לומ' שהיה נואף מחתה השחלים בכ י פ ת השער ובאמת בירו' מעשה יסופר בע"א עיי"ש, ומטעם זה נ"ל לומר שמלת בלאי בל"י מ פ ת ן ובכלאי ט"ס הוא וצ"ל בבלאי כבדפוסי הערוך וגם חסר לפנינו בנוסח' תי' ב מ ח ב א וטוב ונכון הוא שמאחר שישב במפתן של דלת לא היה במחבא, וק"ל.

* בּוּלִית (בל"י πόλις עיר, והקבוץ בוליות = πόλιες, πόληες Städte) ירו' פ"ג דשבועו' הל"י דל"ד סע"ד כ"ד בולייות היו בדרום וכולם חרבו על שבועת שוא שהוא אמת ובירו' נדרי' פ"ג הל"ב דל"ח. ארבע בולייות היו ביהודה וכולן חרבו וכ', ובפסיק' רב' הגי' אלות צ"ל בלות והוא לפ"ד קבוץ עברי מל"י שרשמתי שטעמה ע י ר

---

[1]) כ"ה בדפ"ע ובכ"י ובלי ספק מגליון איזהו כותב ערוך הוא להראות בקיאותו שגם במנחו' ל"ז: אי' חמתות והך ציון יש למחוק וכן לי' בע' גבל א' עיי"ש.

והראיה שבתנחום' ויקר' צד קפ"ד. ומטות צד ש"ב: ואיכ"ר פ' בלע הגי' עיירות ועיי' שם ובירו' שבועי' פ"ו דל"ז. וירו' נדרי' שם ובבלי גיטי' ל"ה. ויק"ר פ"ו דוגמאות על שבועת שוא שהוא אמת.

☜ בַּלְבֵּל (בל"ם וכן בל"ע بلبل vermischen verwirren) תרג' שם בלל (בראשי' י"א, ט') תמן בלבל. * [אחי"ה וכנ"ה בבכור' ל"ח: תְּבַלּוּל (ויק' י"א, כ') . . דבר המבלבל את העין, שם מ"ד. מבלבלן, מבלבליתא עיי"ע בלבל. סוכ' כ"ב. סוכה מבולבלת עיי"ע דבל ב', חולי' כ"ז: מִיבַּלְבְּלֵי, סנהד' ק"ח. בלבל את חופתו. מ"ק ט': ליבלבל פתורך בבני ובנתי, שבת נ"ה: מלמד שבלבל מצעו של אביו . . שתי מצעות בלבל וכ', ועיי' פירש"י לבראשי' ל"ה, כ"ב. ובלבל משקל פלפל הוא משרש בלל וכ"ה בל"ע וסו']—

☜ בֻּלְבָּס (בל"י βολβός וכן בל"ר bulbus ובל"ם בולבסא ובל"ע بلبوس Zwiebel) בולבוסין הנמכרין בקיסרין (ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג עיי"ע בלפסין). * [אחי"ה ולפנינו בנוסח' בט"ס כולכוסין, וכן שם סע"ג השום והכולכסין האפונין וכ', וצ"ל הבולבסין, עוקצי' ג', ב' עיי"ע בלפסין, פי' בל"ע ופ' וסו' יוני ורו' בצלים].

* בַּלְבַּקִי (בל"פ بلبكه wahrsch. ausgelassene frische Butter) קהל"ר פ"ט פ' ג"זראיתי זו מחשבתן של רמאין ברמיותן כגון המערב מים ביין, בלבקי בשמן וכ', וקהל"ר פ' יש רעה הגי' מי בלקים בשמן ותוספתא ב"ב פ"ה ולא יהא מערב מים ביין מי בלקייא בשמן וספרא ויקרא פכ"ב פרש' י"ב צד כ"ה (להוצ' וויס) המערב בלבקיא בשמן זה גי' הראב"ד וכן משמע מילק' ס"פ ויקר' רמז תע"ט בלנקי בשמן ובלי ספק צ"ל בלבקי והוא ממש בל"פ שרשומה חמאה נִתכה אבל לפנינו בספר' אי' גלוביא בשמן ורבינו גרס בע' גלבק: גלבקיא ותהיה המלה עשב הנקרא כן בל"ר ויוני עיי"ש.

* בְּלַג (בל"ע بلغ niedergeschlagen, bestürzt וכן בל"ע بلق betäubt sein) דב"ר פ"ט כיון שרואה אדם צרתו לפניו דעתו מוּבְלֶגֶת פי' בל"ע נמוך ונדכה.

* בַּלְגָּא (פְּלוּגָא = בל"ע فلوج Stück, Theil, Portion) יומ' פ"ג: אהדרוהו בלגי וצעי ובכ"י ב' ובע' פלג הגי' פלוגי פי' חתיכות בל"ע וכן פי' רבינו ור' אליקים ע"א פלגי וצעי חתיכות של לחם וכ' עיי' ד"ס יומ' צד קל"ט. ורש"י פי' בליגי: לגינין. ולפי זה י"ל שהוא ל"פ بلوك כוסות מלאות יין.

בִּלְגָּה (Name des Stammvaters eines der 24 Priesterposten) לעולם חולקת בדרום [וטבעת' קבוע וחלונה סתומה] בסוף משנת סוכה (נ"ו. ועיי' ירו' סוכי דנ"ה ע"ד, תוספתי' סוכ' פ"ד). פי' בלגה שם המשמרה ומסקנא דשמעת' מפני ששהתה ולא באה בשבתה במקדש לעבוד עבודתה קנסוה רבנן בחלוקה ובטבעתה ובחלונה. פי' בחלוקה שתחלק בדרום לעולם ותנא (תוספתא וירו' סוכ' שם ושם) לפיכך בלגה נראית יוצאה לעולם[1] טבעתה קבועה פי' שהיה לכל משמר טבעת של ברזל קבוע בקרקע שמשימין שם ראש השור ואינו יכול לזוז משם שהטבעת רחבה מלמעלה וצרה מלמטה כנגד ראש השור ולא היו נטרחין לאוחזו ביד וטבעת של זו קבועה שלא כדרכה שלא היה הרחב מצד השוחטין ואינן יכולין לשום ראש השור בתוך הטבעת ולכל משמר היה לו חלון לתת בהן הסכינין ששוחטין בו ולזו סתמו חלונה שלא היה מקום שישימו הסכינים אלא בידם שיהא להם טורח וזילות. * [אחי"ה פי' זו נלקח מפי' ירו' שם: ר' בא בשם רב יהוד' טבעות עשו להן רחבות מלמעלן וצרות מלמטן וכן תקנתי אבל בדפ"ע הגי' מוטעת שהטבעת רחבה מלמטה וצרה למעלה! ובש"ס שלנו לא איתפרש מהו טבעתה קבועה ועיי' פירש"י ורע"ב שפי' בע"א לא כרבינו נתן וכן הרמב"ם בפ"מ פי' בע"א עיי"ש. וראיתי להעיר כאן שתחת לוקוס עד מתי וכ' של בבלי וירו' ותוספת' שהוא בל"י λύκος זאב הביא הרמב"ם הגי' יאריב יאריב עד מתי וכ', וכבר הוכיח רמ"ש שצ"ל יא דיב והוא ממש בל"ע يا ذيب פי' זאב זאב! — וגם סוף דברי רבינו נלקח מירו' סוכ' שם: שלא העמידו אותה על סכיניהן כהיא דתנינן תמן (יומי' ג', ח'; מדות ד' ז') הוא היה נקרא בית החולפות ששם היו גונזין את הסכינין ע"כ. ועיי"ע בית חלף, ושע"פ בלגה הוזכ' כבר בד"ה א' כ"ד, י"ד, ונחמי' י"ב, י"ח ועיי' י', ט']

(בלדד) בִּלְדָּר (בל"ם בילדרא, ברידרא ונגזר מל"י ורו' האמצעי' βερεδάριος, βεριδάριος Postreiter, Courier, veredarius, עיי' מהרי"ף עט"ש קי"ד) בב"ר פ' ויכולו (פ"י וכ"ה קהל"ר פסוק ויתרון וילקי' קהלת רמז תתקע"ב ובמ"ר ספי"ח) עבר חד בלדר ונכשל בה, ובויק"ר פ' ויתרון

[1]) אולי חסר לפני ותנא מעשה מרים בת בילגה וכ', ולפני רבינו היטב היה מונח הך מעשה כנראה מע' לקס כגי' ב"י עיי"ש.

ארץ (פכ"ב) עבר עלה חד בלדרין מן מלכותא ונכשל בה. [ובב"ר] פע"ט (ע"ח) אתא חד בלדר וחמאה וחמדה ונסבה. לא כן עבדי משה (במדי י"ב, ז') [תר"י] לית כות עבדי משה בכל קמיטטון דידי הימן הוא ענין אחר לבלדין[1]) ובכי ימוך אחיך בס"פ אשרי משכיל אל דל (ויק"ר פל"ד) בתר יומין עבר חד בלדרין דמלכותא וחמאה והא אינון עבדין בהדין מטכסא[2]) [פי' שר חשוב מחצר המלך][3]) פ"א חד מן רברבני. (א"ב פי' בֶּרֶדַר בל"ר רץ וציר ובמלות נכריות למ"ד ורי"ש מתחלפות) * [אחי"ה והדין עם ר"ב וכן טעם המלה בל"ם ציר ושליח של אגרות וכתבים וכן מוכח מב"ר פ"י ויק"ר פכ"ב וקהל"ר פ' ויתרון ותנחו' ריש חוקת שבכל מקומות אלה באה המלה מחובר' עם הדיבור: טעון (או מצאו בידו) כתבין בישין ויותר מוכח מאסת"ר פ' והשתיה: כיון שיצאו הכתבים והבולדרין .. ושלח בולדארין והחזיר את הכתבים וכתב ספרים אחרים. וכנ"ה בירו' פ"ד דס"ח ע"ג ביום ולילה נפק בלדרה מן ירושלים ואתי לצור ופ"מ פי' טוב מאוד בלדרה הוא המביא הכתבים והשליחות וכו', ובקהל"ר פ' בכל עת אמרו לאשתו של בולדרים וכו' והוא קבוץ תחת יחיד בילדר וכ"ה בתנחו' ריש פ' חקת צד רע"ח עבר בלדרים וכשל. וכ"ה בל' אישפ' buldero עיי' עיר דוד וכ"כ לר"ד די"ל. ומזה תדין שגי' בלדד, בד' בסופו, ט"ס של דפ"ע הוא] —

* בלדרסין ט"ס תחת פרנדסין וכ"ה גי' הישרה בע' פרנדסין עיי"ש ציון מעירו' פ"ד מ"א ומ"ש בעה"י.

* בָּלֵווּטֵי (N. pr. eig. Rathsherr, βουλευτής) ערכי' י"א. בלווטי א"ר יוחנן פי' שם איש וטעמו בל"י איש העצה עיי"ע בליוט.

בַּלְזָם (בל"י Tanz, Ball, βαλλισμός ועוד ראה בפנים) בויק"ר ויהי ביום השמיני פ' אל תרא יין (פרשי' י"א, וילקי' ירמי' ל"א רמז ש"כ) כיון שבנה שלמה בית המקדש ונשא את בת פרעה אותו הלילה שותה יין והיו שם שתי בלזמאות[4]) אחת שמחת בית המקדש ואחת שמחת בת פרעה. (א"ב פי' בל"י מחול וחברת אנשים מרקדים ושמחים.) * [אחי"ה ויש להביא ראיה לפי' ר"ב שהרי ויק"ר וילק' שם פי' ר' הונא (חוניא) פ' מיני ריקודין רקדה בת פרעה באותו הלילה ע"כ בכל זאת נ"ל יותר טוב גי' כ"י ו"ו א' שגרס בכל מקום בלום ובלומיות וכ"ה בדפ' פיז' בלום וכן הביא הך גי' הח' בוקסט. צד ש"ח ונ"ל שהוא ל"י βρόμος (ולמ"ד ורי"ש מתחלפות, עיי"ע בלדר) ופתרונו צהלה והמית קול וראיה נצחת מצאתי לפירושי בבמד"ר פ"י שגרס שם: באותו הלילה שהשלים שלמה מלאכת ביה"מ ונשא בתיה בת פרעה (ו)היה שם צהלת שמחת ביה"מ וצהלת בת פרעה וכ', נשמע מזה שמלת צהלת ממש העתקתו של ברומוס הנ"ל וא"כ עיקר הגי' בלומיות ויחיד בלומא, ויש להעתיק בל"א fröhliches Gelage, geräuschvolle Belustigung] —

* בְּלַח (בל"ע بلخ in die Länge, in die Höhe hinziehen) ירו' פסחי' רפ"א דכ"ז. מהו לבדוק לאור האבוקות? מה צריכה ליה מפני שאורן מבליח ונ"ל להסבירו דהא ר' שמואל בר רב יצחק תי' קושית הגמ' שם למה לאור הנר מפני שהנר בודק כל שהוא ועל זה הקשה מה לבדוק באור האבוקה פי' מי אמרינן אור הנר דוקא או דלמא כ"ש לאור האבוקה ופריך מה צריכא ליה כלומ' פשיט' שאור האבוקה מהנא ותי' מפני שאורן מבליח כלומ' מושך לגבוה ואינו מראה בטוב מה שבחורין וסדקין והמלה ל"ע ונגזר' משם בלח פי' אריכה וגבהות וכן בבבלי פסחי' ח'. רבינא אמר האי משך נהורא ופירש"י אור הנר נמשך ומאריך במקומו ואינו דולג (כ"ה בכ"י ובכל הדפוסי' הישנים עיי' ד"ס שם צד י'.) בקפיצות וכ', וא"כ הבבלי חולק עם ירו' עכ"פ משמע שמלת מבליח הוראתה כמו משך נהורא רק בהיפך הענין שלפי בבלי הוא שבח של נרות ולפי ירו' שבח של אבוקה בענין דליקתו אבל גנאי לאבוק' בענין בדיקתו.

---

[1]) כ"ה רק בכ"י ו"ו ולפנינו בתי"ר ב' אי' לית כות עבדי בכל קומיטיטון ריש לבילדין קומיטיטון דידי הימן הוא. ונ"ל לתקן לגי' רבינו כזה: לית כות עבדי בכל קומיטיטון דידי הימן הוא (ריש ט"ס וצ"ל לישי' והוא לישנא אחר וזהו ענין אחר בע' כאן) לבילדין קומיטיטון ונ"ל עוד בין בע' בין בתי"ר תחת לבילדין צ"ל לבלרין והוא כמו בל"ר librarius פי' סופר עיי"ע לבלר וכן נקרא משה בסוטי י"ג: ספרא רבה דישראל, ועיי' תי"ר ב' במדי' י"א, כ"ו; תי"ר א' כ"ד, ט'; לדברי' ל"ג, כ"א; לשה"ש א', ב' ומאשר לא הבין רבינו על נכון גזרת המלה בלדר טעה לציינו תי"ר לבלדין שדומה לה ובאמת אין ענינו לכאן וגי' מוטעת היא וכן נפלה הך טעות בספרי' בתי"ר ובדפ' פאליגל' של לונדון הפליא לטעות לכלדין וצ"ל לבלרין. [2]) לפנינו הגי' כד הוו יתבין ועסקין בהדה מטכסא אתא חד גבר ממלכות וכ', ובילק' ישעי' נ"ח ררמ"ז שנ"ב אתא חד גבר סב מן מלכותא. [3]) כצ"ל לפי עדות בע"מ מ"כ לב"ר פ"י או שר ומושל עיי' מ"כ ב"ר פע"ח, ויק"ר פכ"ב במ"ר פ"ח וקהל"ר פ' בכל עת וכ"ה בעה"ק לשון שר ומושל וכ"ה במעריך: בלדד פי' הערוך שר וכ"ה בצ"ד של ר"ד די פומים, ובדפ"ע חסר בט"ם פי' ראשון ואי' רק פ"א. [4]) כ"ה בכ"י ה"ב ודפ"ר ובכ"י ו"ו ב' הגי' בלזמיאות ובילק' ירמי' שם בלזמיות אבל בויק"ר הגי' בלוזמאות וכ"ה בעי' דפ' אמש' ובאסיל.

1 בַּלּוּט (בל"ם ובל"ע بلوط 1 Eiche, 2 Eichel) ויקח תרזה ואלון (ישעי' מ"ד, י"ד) תרג' ונסיב תרז ובלוט. אלונים מבשן (יחזקי כ"ז, ו') [תרג' בלוטין ממתנן]. * [אחי"ה תרג' בשן, עיי"ע, הנקרא אצל בן מתתיהו (על הקדמי' מ', ח', א'; ט"ו, י', א'; י"ז ב', א'; י"ח ד', ו'; כ', ז', א'; ועל המלח' ב', ו', ג'; ג', ג', ה') Βαταναία או בתנייא (תר"י בי לדברי ל"ב, י"ד), בותניים (שם ל"ג, כ"ב), בותנן (תרג' תהלי' ס"ח, ט"ז) או מתנן (אונקי לבמדי כ"א ל"ג; תרג' לד"ה א' ה', י"ב. ט"ז; תהלי' כ"ב, י"ב) וכ"ה בל"ס ܒܠܘܛܐ עיי' אפרים הסורי ח"ב צד א'. אבל אלוני בשן תרג' לישעי' ב' י"ג; זכרי' י"א, ב' בדרך השאילה: טורני מדינתא (עיי"ע טרן) והעתיק אלון כמו אילן ואֵשל (עיי"ע) ופתרונו חזקים וגדולים אבל מדינתא קשה להולמו ונ"ל שהוא משובש תחת מ ת נ ן תרג' של בשן] — תחת האלון (בראשי' ל"ה, ח') תרג' (תי"ר ב') [תחות] בלוטין. בר"ג דואם אינן מכירין (ר"ה כ"ג. וילק' ישעי' רמז שי"ד) אלונים בלוטי[1]) בס"ג דכל המנחות באות (מנחו' ס"ג.) ב"ה אומרים כלי היה במקדש ומרחשת שמה ודומה כמין כלבוס (עיי"ע וע' תפוח) עמוק וכשבצק מונח לתוכו דומה כמין תפוחי הברתיים וכמין בלוטי היונים, פי' פירי האלונים וכן קורין אותם בל' ערבי[2]). * [אחי"ה ר"ל בל"י βάλανος עיי' רש"י לר"ה שם אבל בלתי נכון למנחו' שם שבפי' לר"ה לועז בלוט בנכון צירקווה=quercus וליחזק' כ"ז, ו', וזכרי' י"א, ב' לועז קיישנ"א=chéneau וקישנ"ש Eichen=chénes שגדלין בו פרי שקורין גליאנד"א gland אבל למנח' פי' הגדילים באלוני שקורין קשטני"א! ונ"ל לתרץ שכונת רש"י על פרי אלונים גדולים שנקראו קעניגסאייכעלן וכן נקראו בל"ע شاهبلوط ובל"ס בלוט מלכא פרי הקשטניא וכ"ה בל"ר balanus או י"ל שמלת קשטני"א במנחו' ט"ס תחת קישנ"ש כמו לעיל] —

* 2 בַּלּוּט (בל"י βάλανος Zapfen an der Thür- pfoste) פסיקת' רב' פ"ו הובא בילק' מ"א ר' רמז קפ"ו מה כתיב למעלה והפותחות אשר לדלתות הבית סביב (ודע שבפסוק א' מ"א, ז', נ' והפתות לדלתות הבית ובד"ה ב', ד', כ"ב ופ ת ח הבית דלתותיו הפנימיות) . . הבלוטין שבפותחות היו של זהב . . ואלו היה הפותחת חסרה בלוט אחד לא היתה המלאכה שלמה פי' בלוט והקבוץ בלוטין ציר הדלת והפותה הוא הנקב להציב בו צירי הדלתות לסבב אילך ואילך, ובמש' כלי' פי"א, ב' והפותה שתחת הציר עיי"ע פתא וצר ה' ונקרא בלוט ממה שבולט לחוץ בדלת ויותר נראה שהוא מע' בלוט א' שטעמו בל"י אלון וגם ציר הדלת ואולי שעיק' כתיבתו בלוני ונשתבש בלוט. אבל יותר משתבש בירו' שבת פ"ח הל"ו די"א סע"ב תמן הוא עבד חף כ ל ו ט כלומ' התם קורא חף שבמפתח כלוט וב"ם צ"ל בלוט וכן מוכח מע' חף א' שפי' שם רבינו חפי פותחות (שבת פ"א.) . . המפתח יש בו חפין ב ו ל ט י ן וכ' עיי"ש ובודאי כיון רבינו על הירו' הנ"ל ובדפ' וויניצ' כלוטין ושיבשתא כיון דעל על.

בְּלַט (בל"ם hervorstechen, hervor- heraussteher) כפ"ב במשנ' סוט' (כ'. במד"ר פ"ט) פניה מוריקות ועיניה בולטות. לחי הבולט בר"ג דעירוב' (ה'.), חותמה בולט בס"ג דאם אינן מכירין (ר"ה כ"ד:) בולט כדינרי זהב בגמ' דבכל כותבין בהמביא גט שני (גיטי' כ'.), בפ' הוציאו לו בגמ' משנטל הארון (יומ' נ"ד. ירו' שקלי' רפ"ו דמ"ט ע"ג, מנחו' צ"ח רע"ב ועיי' תוספ' יומ' פ"א, ועיי"ע דחק) הא כיצד דוחקין ובולטין ויוצאין [בפרוכת] כמין שני דדי האשה שנא' (שה"ש א' י"ג) צרור המור דודי לי בין שדי ילין, בס"ג דבא לו כה"ג (יומ' ע"ג:) כיצד נעשה ר' יוחנן אמ' בולטת ר"ל אמ' מצטרפת, ובפ' המוכ' פירות (ב"ב צ"ט.) ודילמ' בולטין כתרנגולין הוו[3]) פי' ר"ח בולטין נ ו ב ט י ן כלומ' צומחין כצמחין שצצין ויוצאין כגון בגפי התרנגולי' כשפושטין אותן מתחברות קצות כנפיהן ונראין כפיקה בולטות כמו חותמה בולט ובפ' בהמ' המקשה בגמ' בהמ' שנחתכו רגליה (חולי' ע"ו.) בליטי הוו צומת הגידין. * [אחי"ה וכ"ה בחולין מ"ה: בליטן והפכו בליעא עיי"ש וכן הפך של בלע: פלט עיי' חולי' ק"י ע"ב ואילך ושם קי"ב: וא"כ בלט כמו פלט ובאמת ירו' גיטי' הנ"ל א' בפולט תחת בבולט. וכעין פי' ר"ח שטעם בלט כמו נבט פי' דונש נבעה (ישעי' ל', י"ג) בליטה עיי' פירש"י שם. שגם שרש בעה, בוע ענינו דבר שיוצא מן הגוף וכן ענינו בל"ם בלט

---

1) וזהו עיק' ולא כנוסחי הש"ס ר"ה שם, וילק' שם וב"ב פי': אלונים בוטמי אלמונים בלוטי וצ"ל בהיפך וכ"ה בע' בטם עיי"ש וכנוסח רבינו אי' ג"כ בירו' כתובי' ספ"ז דל"א ע"ד וב"ר פט"ו אלונים בלוטים וכן העתיקה הפשיט' אַלון (בראשי' י"ב, ו'; י"ח א'; י"ג, י"ח; י"ד, י"ג; דברי' י"א, ל') בלוטא. 2) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד, ודע מן ציון מנחו' עד גמירא אי' בדפ"ע חוץ דפי' אמ"ש בע' בליוט וטעות הוא. 3) וכנ"ה ירו' יומ' ספ"ז דמ"ד ע"ג הכתב בולט, ירו' שבת פי"ב די"ג ע"ד ועיי' ירו' גיטי' פ"ב דמ"ד: בבולט במקום הכתב.

ובלץ דבר היוצא מן הארץ והיינו צומח, ואין להאריך] —

* בלטיתא, בולטיתא (בל"ס בֵּלְטִיתָא Fäulniss, Wurmfrass) לעץ רקבון (איוב מ"א, י"ח) תרג' לקיסא בולטיתא וכ"ה בפשיט' וכ"ה בתרג' כ"י למשלי י"ב, ד', וכ"ה, כ' ובפשיט' שם ושם אבל בנו"ג מלטיתא ונראה שהוא משובש ממלת בולטיתא וגי' מוטעת היתה גם לר"ב בע' מלטיתא וכן טועה לגרוס כולטיתא עיי"ע וטעות זו אי' ג"כ בפשיט' הוצ' וואלטאן כלטיתא וצ"ל בֵּלְטִיתָא.

* בְּלֵטוּרָא (Schütze, Schleuderer, βλήτωρ) שהש"ר פ' אחזו: אי זו היא מדה קשה המוציא רכב וסוס חיל ועזוז (ישעי' מ"ג, י"ז) א"ר יודן קיניגין מכללה ודיארטיאה עתידים מן בלטוורא דא דיחתו וייטורד זה שטיהם אחריהם בים. המאמר הזה בלי תיקונים אין לו שחר וכבר הרב בעל מ"כ הודה ולא בוש שלא מצא פי' וגם מה ששמע מפי איש א' בקי בל"ע אפס והבל הוא ובר בי רב אחד חוה דעת מושכלת במ"ע של מהרז"ף כרך ג' צד ע"ג והסכים עמו מהרי"ל בעמת"ל שכל המאמר ל"י הוא כזה κυνήγιον μεγάλα ἐδιάρτα, ἐζήτουν μὲν βλάδαροι δε διῶκται ἐθηρῶντο פי' "הוא, ר"ל אלהים, הפליא להטעות את הציד ואם גם השימו ארבם בכל זאת הרודפים הפתאים נלכדו" ולא נהירא לי שאין למאמר לא תואר ולא הדר וגם לא הסביר הפסוק הנ"ל מישעי' ואשר נ"ל הוא שצ"ל קיניגין מכללה ודיארטים (וכ"ה בנוסח' קצת דפוסים) פי' בל"י כזה κυνήγιον μεγάλον διάρσις כלומ' ציד גדול וקימת רדיפה; עתידים מן בלטוורא פי' היו מוכנים מן הצידים ורובי קשת, דא דיחתו וייטורד זה צ"ל דא דיחתו וטורדו זה כלומ' זה דוחה את זה וזה טורד את זה; שוטיהם צ"ל וסוסיהם אחריהם בים. וזה פי' נכון של פסוק המוציא רכב וסוס חיל ועזוז יחדו ישכבו וזהו מדה קשה כלו' מידת הדין קשה למצרים, או י"ל תחת שוטיהם שוטריהם או שריהם אחריהם בים וכ"ה בשמ"ר ספכ"ג ותנחומ' וישלח רמה בים ראה מה בים רומו של עולם אני רואה בים . . מלמד שנטל הקב"ה שר שלהם תחלה והשליכו לתוך הים ותחת זה אי' בשהש"ר פ' לסוסתי: ראה מה בים איפתוסים נעשית להם בים פי' בל"י ἀποθέωσις כלומ' דמות אלהים ועבודתו נתראה להם בים ולא כמו שמפורש לעיל בע' אפתיסים עיי"ש. ובזה תלק"מ.

* בְּלִי ט"ס תחת פולי עיי"ע ברכסין.

בְּלֶיוּטֵי (= בּוּלֶיוּטֵים בל"ס בולוטא, בלוטא מל"י Rathsherr, βουλευτής) בפ"ק דיומ' בגמ' דלשכת פרהדרין (ח':) לשכת בליוטי היתה [1] פי' חכמי העצה ול"י הוא, ובב"ר פע"ז (ע"ו) ויירא יעקב מאוד ויצר לו: פלן עתיר נעבדיניה בוליוטום [2] ובמגיל' איכ' יעיב (פ' בלע) (אמרו מקום בוליטום של בני ירושלים דאת בעי מתעבדא וכ' לשון משובש הוא וצ"ל כמו בע' ארך ד') הבליוטין שבירושלים היו יושבין באמצע המדינה וכד הוה סליק חד מנהון לצלאה א"ל בעית לאיעבדא בוליוטין א"ל לא, בעית לאיעבדא ארכונטום א"ל לא [3] [ובמגיל' איכ'] דרכי ציון אבלות (א', ד') מבלי בורגנין מבלי בוליוטים [4]) ובויק"ר ויהי ביום השמיני (פי"א) ויהי בימי אחשורש . . החרש והמסגר אלף (מ"ב כ"ד, ט"ז) אלו הבוליוטים. *[אחי"ה ובירו' נדרי' פ"ו ד"מ. הגי' אלו הבולווטין ובירו' סנהד' פ"א די"ט. אלו הבלבוטין ובריש אסת"ר אלו הבליוטין וכ"ה ברות רב' פ' ושם האיש. וכנ"ה בקבוץ איכ"ר פ' היו: הוון בירושלם ארבעה בוליוטין בן ציצית וכ' ובקהל"ר פ' טובה חכמה הגי' ג' בליוטין היו בירוש' בן צצית (ובגיטי' נ"ו. תלתא עתירי, ובב"ר רפמ"ב הגי' וגדולי מדינות), וגם הקבוץ ירו' יומ' פ"א דל"ח ע"ג לישכת בּוּלְוָוטִין, ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד וירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג עביד אריסטון לבוּלְבְּטַיָּא, דב"ר רפ"ג שנים עשר בְּלֶבִיטָן, והיחיד בשהש"ר בליוטס שהיה גדול בביתו של מלך ובקהל"ר הגי' בלווטס ובלוובטוס, וגם בהוספת ס' בספרי האזינו רסי' ש"ט כנגד בלייוסטום . . כנגד בלאייוסטום ובילק' האזינו רמז תתקמ"ב בליוסטוס. . — טים, ועיי' עוד ע' בט ד' ובל ב'] —

בְּלִיַּעַל (1 Midr. gedeutet ohne Joch, d. h. zügellos, gesetzlos, 2 Unnützigér, Nichtsnutziger) בפ' חלק יצאו אנשים בני בליעל מקרבך (סנהד' קי"א: במשנ') פי' בגמ' (שם) בנים שפרקו עול

---

[1]) בדפ"ר הגי' בילותי וכ"ה בכ"י מ' ב' ובנו"ג בלווטי ובכ"י א"פ ול' וברש"י בדפ' ישנים בלוטי עיי' ד"ס שם ז':

[2]) בנו"ג בליוטס. [3]) וכ"ה באיכ"ר פ' צדו ובקצת שינויים בירו' תעני' פ"ד דס"ט רע"א . . שהיו בולווטי ירושלים יושבים באמצע המדינ' וכדו דהוון חמיי חד בר נש סליק לירושי' הוון אמרין ליה בגין דשמעינן עלך דאת בעי מתעבדה ארכונטום ובולבוטוס וכ', וזהו קרוב לגי' רבינו בע' ארך עיי"ש. [4]) בירו' שבת פי"ב די"ג סע"ג וירו' הוריו' בסוף דמ"ח ע"ג אי' בולווטיא ופגניא והוא בל"ר pagani כלומ' יושבי כפר ושיעורו יועצים ויושבי כפר היינו אדונים ודלים ופוחזים ואולי גם כאן תחת בורגני כצ"ל, אבל גם בע' ברגן הגי' בליוטין.

שמים מצוארן, פ"א בל יועילו. * [אחי"ה הדגש באות י' עד על גזרת האחרון וכפי' ראשון העתיקו ע' זקנים ואקילס ἀποστασία, ἀνομία (עיי' ש"ב כ"ב, ה'; כ"ז ה'; משלי ט"ז, כ"ז; נחום א', י"א ואקילס שופטי' י"ט, כ"ב: ש"א כ"ה, י"ז) פי' בלי דת וכפירה וכן העתיק רס"ג كافر] —

(בְּלוּלִין היו פתוחין בעלית בית קדש הקדשים במדות בפ' פתחו של היכל (פ"ד מ"ה) פי' ארובות) (א"ב בנוסחאות דידן כתוב ולולין.) * [אחי"ה ואין אצלי ספק שהערך הזה לא מעטו של רבינו יצא שהרי בע' לול ב' נסדר לנכון כל הערך רק שם הביא רבינו הציון מפסחי' כ"ו. והוא ממש משנת מדות הנ"ל ושם סיים רבינו כמו ובלולים יעלו ועל זה נשען איזהו סופר הדיוט ואולי מבורך הסופר שמדובר בו בע' אנוס וקפץ בראש להביא משנת מדות מה שנעדר בע' לול ב' ולציינו כאן בע' מיוחד ויש להציב כל הע' בסוגר ובענין לול אחוה דעתי בהגיעי לשם בעה"י]—

1 בְּלַם (בל"ס וכן בל"ע بلم stopfen, verstopfen (verschliessen בפ' מומין אלו בגמ' החרום (בכו' מ"ג:) חרום . . חוטמו בלום[1]) בלם ליה אומצא בפ' כל הבשר בסוף הלכה העוף עולה (חולי' ק"ז:) ובנדרי' בס"ג ר"א אומ' פותחין (ס"ו:) חוטמו נאה בלום הוא, בס"ג דכיסוי הדם (חולי' פ"ט. ילקי' איוב רמז תתקי"ג) תולה ארץ על בלימה (איוב כ"ו, ז') אמר רב אילעא[2]) אין העולם מתקיים אלא בזכות מי שבולם עצמו בשעת מריבה פי' חוטמו בלום סתומין נקבי חוטמו. * [אחי"ה וכן פירש"י לבכו' ונד' שם ושם ולחולי' פ"ח, ק"ז: פי' סגור וכן הוא טעמו בל"ס וכן פי' ר' יונה בלם (תהלי' ל"ב, ט') והזכיר משל הקדמונים בלום פיך מלדבר וכן פירשו אוצר בלום אבל כאן יותר נראה הגי' בלוס. (עיי' תוספות בכו' מ': ד"ה בלמא וע' בלם ב' וע' אצר) ובזה הענין ירו' חגיג' פ"ב דע"ח סע"א ובלבד שיבלים לעיסתו פי' יהיה פיו סגור מלאכול העיסה אבל התוספ' חגיג' י"ז: ד"ה אלא גרסו בשם ירו' בלבד שיכלה עיסתו. והשֵם בלמא וכן בל"ס פי' סגירה ב"מ ק"ג: כל עיקר בלמא דבעל הבית ועיי' שם התוספ' אבל רבינו בע' כלם גרס כלמי. ובענין בולם עצמו יש לרמוז על בלם שהוראתו בל"ע נעשה אִלֵּם וכ"ה בתרג' ישעי' ל"ב, ד' לישנהון דהוה בלים] —

* 2 בְּלַם (בל"ע بلم angeschwollen sein) בבכו' מ': פיו בלום ורגליו מְבוּלָּמוֹת פי' בל"ע נפוח וכן פירש"י באופן ב' והביאו התוספ' שם ד"ה פיו בשם רש"י וחולקים עליו ולא זכיתי להבין למה כי פי' ב' נכון עד מאוד, וכן נקרא בל"ס בלמא נפיחת ובעבועת הגוף.

3 בְּלַם (לדעת רבינו בעט, ולפע"ד מל"ע بلم (vor Brunst ungestüm, heftig sein בפסיקת' דזכר (כ"ד: עיי' תנחומי' כי תצא צד שלי"ב, ילקי' כי תצא סרמ"ז תתקל"ח וילקי' תהלים תשי"ט ועיי' מ"ש החי' רש"ב בפסיקתא שם בהגהותיו) אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדיו לבלום (תהלים ל"ב, ט') הסוס הזה את ממתגו והוא בולם (משכשכו[3]) [מכשכשו][4]) והוא בולם וכ', פי' מבעט. * [אחי"ה וכ"ה בע' כש ד' ובתנחו' כי תצא א' בפירוש ועוקם צוארו ומבעט ונ"ל שהוא מל"ע הרשומ' ופתרונו רגש ודפק בחזקה מרוב תאות המשגל ובאמת בפסיק' שם נמנה בין ששה דברים שנאמרו בסוס אוהב זנות וכ"ה אומ' בירמי' ה', ח' סוסים מיוזנים וג' עיי' רד"ק שם ותרג' סוסון אגיריסין עיי"ע. וא"כ שיעור המאמר אם ממתגים אם מכשכשים אם מקשטים אם מאכילים אם מוליכים הסוסים למלחמה בכל עת אוהבי זנות וניאוף הם].

בּוּלְמוּס (לדעת רבינו הורכב מן βοῦς שור ומן λαῖμος גרון, ולפע"ד מל"ס בולימוס, בל"י βούλιμος, בל"ר Heisshunger, bulimia) בפ' יום הכפורי' (יומא פ"ג. ושם:) מי שאחזו בולמוס. ובב"ר פמ"א וישא לוט את עיניו כל מי שלהוט אחר בולמוס [של עריות][5]) סוף שמאכילין אותו מבשרו. פי' בל"י גרונו של שור כלומ' זה החולי אוכל הרבה כלחוך השור (עיי' במדי' כ"ב, ד'); וי"א לשון לעז הוא למי שאוכל הרבה קורין לו בולימא [bulimo בלאי"ט]. (א"ב פי' בל"י ורו' פוגת נפש מפני רעב עד שידיו ורגליו של אדם קרים ופניו ירוקים וחושיו נחלשים עד כמעט לא נותרה בו נשמה ונעתקה מלה זו לחושק חזק של דברים אחרים). * [אחי"ה כנים דברי ר"ב ועל זו כיון רבינו ג"כ בפי' י"א וכפי' ראשון פי' מהר"ם די לונז' בשמו ולא הזכיר מקורו וכן פי' ר"ד די פומ' ושט של שור ובלתי נכון הוא, ורעב חזק נקרא ג"כ בל"ע جوع البقر כלומ' רעב של שור (ועיי' תולד' ר"נ צד כ"ט הער' ט"ו) וכנ"ה בקהל"ר פ' טובה

---

1) בנו"ג בט"ס בולם וצ"ל כגי' רבינו. 2) בילקי' הגי' א"ר אלעזר. 3) וכ"ה בילקי' תהלי' הנ"ל וט"ס וצ"ל כמו שהוא בע' כש ד'. 4) ורש"י לתהלי' הנ"ל מכסכס. 5) וכ"ה בב"ר פנ"א.

חכמה: מעשה בר' יוחנן שאחזו בולמוס. ועיי"ע הבא אח"ז] —

* בּוֹלְמָס (Parfumflasche) צלוחית מבית השבלול הנקרא bulimus פי' בל"ר flaschenartig (gewundene Vielfrassschnecke בתוספת' דשבת פ"ט המוציא בולמס לעשות ממנו צלוחית קטנה של פלייטון, לפי דעתי נגזרה מע' הקודם ופתרונו שבלול הנקרא כן בל"ר מרוב רעבו ותיקנו אותו לצלוחית של אפרסמון ועיי"ע פלייטון. וגזרה אחרת עיי' בע' בלם ב' סוף הע'.

בַּלָּן (Bader, Bademeister, balneator βαλνεύς) לא לבלן ולא לספר בפ"ח בשביעית כלל גדול (מ"ה) נתנה לבלן במעילי' בפ' הנהנה שוה פרוטה (כ'.) ובפ' הזהב בגמ' כיצד (ב"מ מ"ח.) ובזבין בפ' ר' יהושע (פ"ד מ"ב) ר' יוסי אומר אף על קורת הבלנים טהור פי' אם נמצא שרץ במקום שיושב בעל המרחץ שמשמש לבני אדם ומדליק האש של מרחץ טהור. [אחי"ה וכג"ה בירו' ב"מ עיי"ע בייר, וירו' ב"ב ספ"ד די"ד ע"ג מקום הבלן, ירו' מע"ש פ"ד דנ"ד ע"ד כמה בר נש בעי בטהרה . . בתר בלני מסיק לזורייה, [עיי' ערכו], ויק"ר ספכ"ח אזל בדיל בלנאי פי' הלך המן לבקש בעל מרחץ בשביל ולצורך מרדכי ובאסת"ר פ' קח הגי' אזל בעא בלנא, ויק"ר שם: מאן דעביד מנסטאר פלטין (minister palatii) איתעביד בלנאי וספר ועיי"ע קומים, ויק"ר שם בלנאי וספר ועיי"ע סטכטון ובפסיקת"ר פי"ח בלני וספרא. ובפסיקת"ר פ"ז ובמד"ר פי"ב עיי"ע פוליטומנון במ"ע; ב"ב ס"ז: בַּלָּנִיּוֹת ויותר טוב הגי' בית ווילאות עיי"ע] — (א"ב תרג' ויקח המן את הלבוש (אסתר ו', י"ב) ובלאניא דאסחי יתיה פי' בל"י בעל המרחץ). * [אחי"ה לפנינו אי' באניא, וכן בדא"ז ספ"י הבורסקי והבנאי ותחת זה בקידוש' פ"ב. הבלן והבורסקי] —

בֶּלֶן (Spitzkopf מל"י βελόνη Spitze או יותר טוב לגרוס כילון בל"ר cilo) בפ"ו בבכור' מומין אלו (מ"ג:) הבילן והלפתן פי' "[הבילן] דומה לאובלא דדנא שהוא משופע וחד למעלה". (א"ב פי' בל"י חץ וכל דבר חד למעלה ול"נ גי' כילון יותר נכונה עיי"ש). * [אחי"ה פי' רבינו הועתק מפי' רגמ"ה כ"י בכורות בקובץ כ"י אנגיילי' דף ק"ז: בע' אבלה וכאן גרס דמי לאבלה ולפי זה יהיה יותר טוב הגי' בילון וגם בל"פ بَلَنى פתרונו חד מלמעל' כמו ראש ההר, אבל בנו"ג דמי לאכלה ולזה מסכמת גי' כילון ובאמת הרמב"ם בפ"מ גוזר כילון מן אכלא עיי' ברוחב ביאור בהפשב"ע ע' בלן] —

בֶּלֶן (= וילון בל"ר Vorhang, velum) בכלים בפ"כ (מ"ו) סדין שהוא טמא מדרס ועשאו בילן טהור מן המדרס ויש הרבה וילן והנם בע' וילון ופי' מסך ובלע"ז וֵילוֹ [it. velo]. (א"ב כן שמו בל"ר). * [אחי"ה בנו"ג וילון וכ"ה בפרה"ג לסד"ט צד ט"ו, והגי' בבי"ת אי' עוד בתר"י א' לבראש' כ"ה, כ"ה ובתרג' איוב ל"ח, ל"ז לפי גי' כ"י עיי' מהרי"ל עמת"ר ח"א, צ"ג. וכ"ה בל"י אמצעית βῆλον עיי' מיורסיוס צד פ"א. ורה"ג הנ"ל פי' בטיית מתארה והוא ל"ע مِيثَرَة פי' מסך לכסות בהן הבגדים] —

בְּלָן (בל"פ بالِين פי' מה שבולט hervorragend, erhaben או תהיה בליונא כמו בלימא וקצור מל"י ἔμβλημα Bild in erhobener Metallarbeit) בגיטין בהגדה דנזיקין (נ"ז.) אדליקו שרגא עד דמיתחזי בילוניא דגושפנקא[1], חשובי דרומאי הוו מייתי בילוניא דגושפנקא ומשמשין (גיטי' נ"ח.) ס"א בילונא[2] פי' חותם של טבעת. * [אחי"ה ולדעתי בשיבוש נכתבה המלה תחת בלימא וכתיבה תמה תהיה אמבלימא ופתרונה בל"י צורה בולטת וכן פירש"י פעמים צורה עיי"ש או י"ל שהוא ל"פ באליין כל מה שבולט למעלה ור"ד די לארא שיער שהוא bulla עיי' מהרי"ף במ"ע מהרז"ף חי"ז, רס"ג ורחוק הוא] —

☞ בַּלְנִי (לדעת ר"ב מל"י βάλανος Behennuss, עיי"ע בלוט ב'. ולפע"ד או מל"י βαλάνιον Eicheltrank, או מל"י βαλανεῖον בל"ר balneum בל"ס בלני בל"ע بَلَّن Bad) ירו' דברכו' בפ' כיצד מברכין (פ"ו ד"י ע"ג) כהדין דשתי חמר בתר בלני פי' בל"י שם כללי של פרי עץ ארז, [ונ"ל שצ"ל לוז] וגם הערמונים נקראו כן ושתיית היין אחריהם ממהרת עכול שלהם באצטומכא ולכן היין עיקר ומברכים עליו). * [אחי"ה כונת הרב לל"י שרשמנו וטעות היא ועיי' פי' א"צ למהרז"ף לירו' שם והוא פי' ל"ר bilis ופתרונו מרירות שאכל דבר מר קודם הסעודה לעורר תאות האכילה וכ' והדין עמו בענין ולא בגזרת המלה שהיא לפ"ד ל"י הרשומ' שהיא משקה מר עשוי

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' וכ"י ג"ג ועה"ק וכ"ה בע' גשפנקי, וכ"ה בגיטי' וילק' איכ' ד' רמז אלף רמ"ב ובדפ"ע בט"ס גושפנא — וכהיפך תחת גושפקא הגי' מוטעת גושפנקא עיי"ע גלפקר. [2]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בליונא בגיטי' פעמים אבל בילק' איכ' הנ"ל ט"ס כוליינא ועיי"ע בלוגיא.

מפרי אלונים אבל יותר נ"ל שמלת בילני (כ"ה בירו') הוא ט"ס וצ"ל כגי' ר"ב בלני והוא בל"י ורו' וע' וסו' מרחץ ודרכם היה לשתות אחר המרחץ. ובאמת מצאתי סיוע מבבלי ברכו' מ"ב: לא שנו (רש"י דייק שלפני המזון פוט' את של אחר המזון) אלא .. בשעה שאדם יוצא מבית המרחץ ומה מאוד שמח לבי שמצאתי בגי' מהרש"ם בירו' הנ"ל שגרס בי בני ופי': אחר ש־יצא מבית המרחץ והכי אי' נמי בגמ' דילן ע"כ. ועוד יש לי ראיה מירו' פסחי' פ"י דל"ז רע"ג דיפלי פוטירין [διπλῆ ποτήριον Doppelbecher] אחר המרחץ ועוד שלש ראיות ברורות עיי' בע' פטר ה', ובע' דפלון ומ"ש] —

☞ בְּלַנְטִיאַ (לדעת ר"ב מל"י βαλάντιον Seckel, Geldbeutel ולפע"ד מל"י האמצעי' βλαντία ועוד βλαύτης והקבוץ βλαῦται ובל"ר blantae (Art Schuhe, Pantoffel ספרא פרש' דהר סיני בפיסק' לא תעבוד בו עבודת פרך (ויק' כ"ה, ל"ט, ספרא בהר פ"ז) שלא יטול אחריך בלנטיא פי' בל"י שק ואמתחת מוליכין בו דבר מה). *[אחי"ה וכדעת ר"ב פירשו ר"ד די"ל, רמ"ל וב"מ המשביר ומהרי"ל ולא נ"ל שהרי רש"י בפי' על ויק' שם ובסמ"ג לאוין סי' קע"ז וביד החזק' הל' עבדי' פ"א הל"ו תחת גירסא הנ"ל גרסו ולא יחלוץ לו מנעליו וזה אמת שמלת בלנטיא או יותר טוב בלווטיא בל"י ורומי' מין מנעל קטן שחופה את כף הרגל, וילק' בהר רמז תרס"ו גר' שלא יטייל אחריך בגלטיקא lectica עיי"ע גלוגדקא. ומפרש המלות טעה לכתוב פי' בשוק ואולי ר"ל בשק כפי' ר"ב] —

* בליבירין, כליבירין עיי"ע זנר וע' כלינדין.

* בְּלוּנְיָא קהל"ר פ' צוארך: בלוניא של מרגליות וילק' שם רמז תתקפ"ג גרס כלוניא עיי"ע.

* בְּלוּנקי (בל"ע بَلْنقع Markt, eig. offener, freier Platz) ירו' דמאי פ"ב דכ"ב סע"ג דמאי בלוקח מן הבלונקי . . ודאי בלוקח מן הגינה ופי' מהרז"ף בא"צ שם הבלונקי הוא הבאלונקי ואלונקי הוא מרדעת של (כותים) [צ"ל כתפים] וכ' עיי"ש. ול"נ שהוא ל"ע וטעמו דרך הפקר ומקום רחב ידים וכשיעור זה פי' ג"כ פ"מ לירו' בלונקי מל' פלן! כלו' הגדלי' בשדה וחזקתן הפקר וכ', אך גזרת המלה לא תתכן. ור"ד די לארא טעה לפרשו (בכ"כ הך ערך) בעל מרחץ!

☞ בַּלְנֵרִי (Badegeräthe, Badewäsche, balnearia) ירו' מ"ק פרק אלו מגלחי' (פ"ג דפ"ב. וכ"ה ירו' כלאי' פ"ט דל"ב. עיי"ע אנטיניא) בלנרי נשים פי' מטפחות של בית המרחץ עיי"ע בלר [ב'] [ועיי"ע בנרי].

בלם (לדעת ר"ב מל"ר vilis, ולפע"ד מל"פ پَلِيد = پَلَشت schmutzig, unrein) בס"ג דפ' כלל גדול אמרו בשבת[1] (ע"ו:) שכן עני אוכל פתו עיסה בלוסה[2] פי' שאינה נקייה ואין מנפין אותה יפה וסובה ומרסנא מעורב בה, ובפ"ט במקואות (מ"ה) על הנקיים חוצצין על הבלוסין אין חוצצין. פי' בלוסין כמו מלוכלכין כמו עיסה בלוסה[3]. ובב"ר פכ"ט (כ"ח) אמחה את האדם למלך שהיו לו אוצרות בלוסין והיו בני מדינה מליזין אחרי המלך (כלומר) [צ"ל לאמר] עינו של מלך רעה[4] מה עשה המלך פתח להן את המאושרין[5] בהן ומלאו כל המדינה סריות[6] (א"ב פי' בל"ר דבר נבזה). *[אחי"ה והאמת שהמלה ל"פ הרשומה ופתרונה מלוכלך וטמא ועל דרך השאילה מעורב ומבולבל ועיי"ע אצר וכן פי' רש"י לשבת שם ורשב"ם לב"ב נ"ח. אוצר בלוס ועיי' תוספ' ב"מ ק"ג: ד"ה בלמא בענין ציון של גיטי' ס"ז. ושל ב"ר אבל התוספ' לגיטי' שם ד"ה בלום ציינו הך ב"ר בזה"ל משל למלך שהיו אוצרותיו בלוסין וחתומין ומעורבין ואין אצלי ספק שמגליון איזה כותב באו שתי תיבות האחרונות בעבור שראה פי' מלת בלם א' שענינו סתומין וחתומין ועוד ראה פי' בלס שענינו מעורבין והן ולאו ורפיא בידו לאיזה פי' יתן יתרון ע"כ מצדדם זה אצל זה. ועוד י"ל לענין אוצר בלוס שהוא מל"י βλύω, βλύσω וענינו מלא על כל גדותיו ועתה גם יש לקיים גי' אוצר בלום שיתכן לגוזרו מל"י πλεῖον פי' מלא. אבל בענין ציונים ראשונים ודאי גזרת המלה מל"פ טובה ונכונה היא וראיה שהמלה פלסת היא ממש כמו מלת פרסית בלעדה ופירושו נמאס ונבזה וזה האיר לנו מאמר ירו' חושך ישופנה שאי' בירו' תרומ' פ"ח הל"ז דמ"ו. חד בר נש הוי סני קופד דאימר חד זמן הוי אכיל קופד ועבר חד וא"ל דאימר הוי (ואיתכלעס) [צ"ל ואיתבלעס] ומית. פי' קצה בו והיה נמאס ונבזה בעיניו וב"ס בלעס כמו בלעדה بلغده בל"פ הנ"ל. ויפה פי' מ"פ ירו' שם ונתבהל וקצה עליו אבל בהפי' בדפ' קראט'. מבואר בטעות גדול מתפלל בעצמו ומת!] —

בַּלַם (= בַּלְוַס, בּוּלְוַס מל"פ بلوانه ונרדף עם بلوانه, بلور ופתרונו Glas, Krystall, Spiegelglas,

---

[1]) וכ"ה בכ"י ו"ו ול"ד, אבל בדפ"ע בט"ס בשביעית. [2]) וכ"ה בע' אצר ובנו"ג בעיסה בלוסה ובפי' רה"ג לסדר"ט צד ל"ה חסר בעיסה, ובדפ' שונצי' הגי' לעוסה (צ"ל לעיסה) בלוסה. [3]) וכ"ה בפי' רה"ג הנ"ל. [4]) בנו"ג מזגו של מלך. [5]) עיי"ע אשר ד'. [6]) עיי"ע סר ט'.

התם בבלוסא בר"ג דמי שהחשיך (שבת קנ"ד:) (א"ב בנוסח' דידן כתוב בכולסא). * [אחי"ה ותהיה אז ל"י ὕαλος פי' Glas, Krystall וגם המלה הזו נגזרה מל"פ שרשמתי אבל הגי' היותר נכונה בבולסא וכ"ה באמת בכ"י רש"י לשבת עיי' ד"ס שבת צד קפ"ט] — פי' חתיכות גדולות של זכוכית. ויש אומרים שהוא לשון ערבי[1]) כדכתיב ברזל עשות (יחזק' כ"ז, י"ט). בב"ר פי"ב אלה תולדות השמים: בשר ודם מוסך בלום[2]) אנגקי על ידי שהות הוא מעלה חלודה, בסוף פסיקת' דפרה אדומה (דל"ט.[3]) יקרות וקפאון (זכרי' י"ד, ו') יקפאון כתיב דברים שהן מכוסים מכם בעולם הזה עתידין הן להיות צפון לכם כהדין בולוס הה"ד (ישעי' מ"ב, ט"ז) והולכתי עורים בדרך לא ידעו[4]). במכילתא ואתה הרם את מטך (שמות י"ד, ט"ז בשלח פרש' ד') הקפא הים לשני חלקים[5]) ונעשה כמין בולוס[6]) של זכוכית שנא' (שמות ט"ו, ח') קפאו תהומות בלב ים[7]). פי' בולוס מראה של זכוכית[8]) והוא תרקייא האמור בב"ר לענין בולס אנגקי וי"א תרקיא הוא גוהר[9]) והוא תרג' (שמות כ"ח, י"ט; ל"ט, י"ב) לשם שבו ואחלמה [עיי"ע תרק א' וב'] וי"מ בולוס גל [כונת רבינו על ל"י βῶλος פי' גוש עפר וגל] (א"ב פי' בולים [=βόλις] בל"י עופרת הנקשר בחבל ארוך לידע עומק קרקע הים וזה ענין מאמר והולכתי עורים אתן להם בולים[10]) ועוד פי' בילום [βῆλος] בל"י השמים והכוכבים וזה ענין מאמר צפים לכם כהדין בילוס. ועוד פי' בלום [βέλος] בל"י חץ וחנית וחרב וזה הענין מאמר מוסך בלום פי' לוטש החץ (ומשחו[11]) [ושחוט], א"כ שלשה ענינים נפרדים בע' זה). * [אחי"ה והאמת שכולם מענין אחד הוא והדין עם רבינו שכללן יחד וטעם המלה בל"פ זכוכית וגביש (קריסטאל) ומראות שנעשות מהן והראיה מירו' קידוש' פ"א ד"ס רע"ג ר' זעירא בעי קומי ר' מנא אילין בולסייא א"ל חכים את דאית לך בולסין פי' ר"ז הקשה אם הנך מראות של זכוכית שהבנות רואות בהן אם הן כבגדים של חול והן לעצמן או לא והשיבו ניכר אתה שיש לך מראות הרבה לפיכך אתה שואל עליהן עיי' ק"ע ופ"מ. והמראות נעשות מקריסטאל על כן פי' הרמב"ם (לכלי' ל', ב') אספקלריא (specularis, עיי"ע) שהוא מן זכוכית או בלאר ע"כ ומלת בלאר הוא כתיבה אחרת בל"פ וע' תחת בלאס והוא בלום שעסקנו בו ועיי"ע בלר ד'. — ואולי תחת המוציא בולמס לעשות ממנו צלוחית וכ' עיי"ע בולְמס צריך ג"כ לגרוס בולווס ודו"ק] —

* בְּלַסְטִינִי עיי"ע פנקיה.

בַּלִסְטַר[י] (בל"י βαλιστής בל"ר balista ועוד βαλλιστάριος וכן בל"י אמצעי' ballistarius Ballistenschleuderer, והשם בַּלִיסְטְרַא בל"ר balistarium ובל"י אמצעית βάλλιστρα grobes Geschütz) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני חיה (חולי' ס':) [וכי משה רבינו[12]) קניגי היה או בליסטרי[13]) היה מכאן תשובה לאומרים אין תורה מן השמים "פי' צייד או רובה קשת מכאן תשוב' לאומרים אין תורה מן השמים כלומ' משה לא היה [לא] קניגי ולא בלסטרי וידע שמם ברוח הקדש"[14]). ובפסיקתא דויהי בחצי הלילה (ס"ז.) ובילמדנו ויהי חושך אפלה (ילק' בשם תנחומ' וארא רמז קפ"ב) השליך עליהם אבני בלסטרא (ברד ויהי הברד ט"ס) [וצ"ל כמו בילק' שם: זהו הברד[15])] ובלע"ז הַקֶּשֶׁת בַּלִיסְטְרוֹ [בלאי"ט balestrajo

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד ובעה"ק וכיון רבינו על מלת ערי بلز פי' התיכה גדולה ועבה וכן פי' בעי' עשת והוא מפי' רה"ג לסר"ט צד ז'. [2]) כ"ה על נכון, אבל בב"ר וכן בירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד ובמכילתי' בסמוך גרסו בט"ס כלים אבל מהרש"ס גרס בירו' בולים ועיי"ע אנגקי. [3]) וכ"ה פסיקת"ר פי"ד ובילק' חוקי רמז תשנ"ט וילק' ישעי' שט"ז ועיי' רש"ב בהערה קע"ג אבל שם גזרת המלה אינה מיושבי. [4]) בתנחו' חוקת סי' ז' ובמ"ר פי"ט בט"ס כהדין סמיא דצפי. [5]) והאה"ו בהוצאת מכילתי' מותק תיבות לשני חלקים ולא ידעתי למה ובילק' גרס משני חלקים. [6]) במכילתי' בט"ס כלים אבל בילק' בשלח סרמ"ז רל"ג הגי' בולום וצ"ל בולוס. [7]) הך ציון אי' רק בכ"י ו"ו אבל בדפ"ע נשמט. [8]) וכן נ"ב אצל גליון של ילק' בשלח מזה תדין שגם לפני היה מונח בעי' שלנו ציון ממכילתא ובעל מ"כ הביא בב"ר פי"ב בפירוש הך מכילתא בשם הערוך עיי"ש. [9]) כ"ה על נכון בכ"י ב"ר ובכ"י ו"ו א' וב' ול"ד ודפ"ר הגי' יוהר, וה"ב יזהר, ודפ"ע זוהר ובכולם צ"ל גוהר והוא בל"ע جوهر ובל"פ گوهر פי' אבן טובה וכן תרקיא = Türkis, turcosa אבן טובה. [10]) וכבר הוכיח ידידי הנכבד ר"ש באבער בפסיק' הערי קע"ג כי הטעות הזאת נצמחה לר"ב בעבור שלא ראה המאמר בפסיק' וחשב שזה מאמר בפני עצמו תחת שהוא סיום המאמר. [11]) ט"ס וצ"ל שצ"ל כל"מ חץ שחוט, ירמי' ט', ז'. [12]) כצ"ל וכ"ה בעי' גנג עיי"ש. [13]) כ"ה בכ"י ו"ו, אבל בדפי' בליסטורי. [14]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגייליק' דף שי"ו ע"א) רק שם הגי' בפעם אחת בלסתרי. [15]) ובתנחו' בא סי' ד' צד ק"ב: אי' רק משליך עליהן אבני בליסטראות, אבל בפסיק' אבני בלסתרא כגון הברד.

[Armbrustschütze]. (א"ב פי' בל"י כלי מלחמה אשר בה מורים אבנים וחניתות לרדות החומות ולהרוג האויבים והאיש המורה באותו כלי נקרא בלסטרי וגם הרובה חצים להרוג בהמות). * [אחי"ה וכנ"ה במכילת' בשלח פ"ד, ילק' וארא שם, קהל"ר פ' בלע ופ' וישב העפר אבני בליסטרא, והקבוץ תנחו' בא הנ"ל ותנחו' שופטי' סי' י"ד צד שכ"ח: אבני בליסטראות; מכילת' בשלח פ"ב ברד כנגד בלסטראות, ספרי דברי' כ', כ' סי' ר"ד בלסטריאות, ילק' שופטי' רמז תתקכ"ג בליצטראות וכן בירו' סוט' פ"ח הל"ג דכ"ב: בליצטורא וכן נמצאו הדוגמאות שהש"ר פ' לסוסתי אבני בליסטרוס, איכ"ר פתיח' סי' כ"ג אבני בליסטרס, פסיקת"ר קלספכ"ט אבן בליסטראה]. —

☞ בַּלְסַמוֹן (בל"י ורו' balsamum, βάλσαμον בל"ע بلسام ובל"פ بلسان) ב"ר פ' וירא יעקב כי יש שבר (קלספצ"א) מעט צרי: בלסם [קטף] ותרג' הפסוק (שה"ש ז', י"ד) הדודאים נתנו ריח איתבסם קדמי כריח בלסמון פי' בל"י ורומי' מין שמן ערב והוא ראש שמנים עיי"ע אפופלסמון). * [אחי"ה ועיי' מה שכתבתי שם וכנ"ה ויק"ר פל"א ושהש"ר פ' הנך יפה (א', כ"א) קינמון ובלסמון] —

* בּוּלְסִיף עיי"ע ברסיף.

בְּלַסְפֵּימִיסוֹן (הציווי מן βλασφημέω lästern; בלספימיא = βλασφημία Gottes-lästerung) בילמדנו (בתנחו' לי') ברך נבות אלקים ומלך (מ"א, כ"א, י"ג) ברך בלספימיסון, שנא' (תהלי' י', ג') ובוצע ברך נאץ ה'. ובצו את בני ישראל [ואמרת עליהם] את קרבני לחמי (בתנח' לי') שדי לא מצאנהו שגיא כח (איוב ל"ז, כ"ג) מי שהוא קורא פסוק זה סובר שמא יש לו בלספומיא שהוא אומר שדי לא מצאנוהו שגיא כח אינו אלא כן אינו בא על בריותיו לפי כחו אלא לפי כחן וכ', פי' לשון הירוף הוא ובלע"ז בלספמיא. * [אחי"ה בלאי"ט blasfêmia כ"ה בדפ' אמ' ועה"ק בדפ' החדשי' אבל בעה"ק דפ' קראקא שנת שנ"ב הגי' בלסטמיא ונ"ל עיקר שהוא לאי"ט bestemmia כלו' חירוף וגידוף] — (פי' בל"י ורו' בלספימיסון מחרף ומגדף; בלספימיא חירוף וגידוף).

1 בֶּלַע (E. N. einer Pers.) ובכר ואשבל (בראשי' מ"ו, כ"א) מפורש בסוט' (ל"ו: ועיי' שם.) בפ' אלו נאמרין בגמ' (עשרה) [צ"ל ששה] שבטים.[1])

* 2 בֶּלַע (Verschlungenes) עיי"ע הבא אח"ז.

1 בְּלַע (מל"מ einsaugen, verschlingen; מַבְלַעְתָּא = مبلع בל"ע der Schlund; בְּלָעָא בל"ס בַּלּוּעָא Haken, alles, was stecken bleibt) בר"ג דפ' אלו טרפות (חולי' מ"ג:) איזהו ושט עצמו כל שחותכו וכווץ יונה א"ר ירמיה מבלעתא[2]). פי' בית הבליעה וכמה א"ר אויא פחות משערתא ועדיף מחיטתא. בסוף מגיל' איכ' נפלה עטרת ראשינו (ה', ט"ז) בר בריה דר' יהושע בן לוי הוי ליה חד בלע[א] אתא חד ולחש ליה. (א"ב גי' זאת אינ' בנוסחאו' שלנו אבל היא במד' קהלת על פסוק כשגגה שיצא מלפני השליט (י' ה') ובירו' דשבת פ' שמונה שרצים (פי"ד הל"ד די"ד ע"ד ועיי' ירו' ע"ז פ"ב הל"ב דמ"ט, ע"ד) ונ"ל שפירושו חולי בגרון מעכב המאכל והמשקה. ובמס' שבת פ' במה אשה (ס"ז סע"א) מי שיש לו עצם בגרונו לימא הכי חד חד נחית בלע בלע נחית חד חד). * [אחי"ה בלי ספק סיפור מבר בריה דריב"ל היה מונח בכתובים בספרי רבינו גם באיכ"ר שם וכן הביאו רבינו בע' נשם עיי"ש. ודוגמא אחרת אי' עוד היום באיכ"ר שם לביאור הפסוק נפלה עטרת ראשנו ועיי' ירו' סוף סוט' דכ"ד ע"ב וע"ג, ופי' בלעא לא כדעת ר"ב אבל הוא בל"ס הרשומה בלועא וטעמו כל דבר חד ועקום ועל זה נפל לשון המ' לאפקא בלעיה וכן לשון הירו' שבת כד נפיק וכצ"ל בירו' ע"ז תחת מי נפק וכן שיעור הלחש בבבלי שבת שם ופתרונו דבר חד ירד בלע בלע נחית כלומ' דבר חד ועקום ירד וכפל הענין במלות שונות כרוב פעמים בלחישות ובכ"י א"פ הגי' חר חר נחית וכ', וכ"ה בע' חרחר ד' ועיי"ש פירושו. — ובשרש בלע שענינו כמו בל"מ נשתמשו כמה פעמים רז"ל ד"מ בקל: ובלעיה עיי"ע ארז, כלי' פ"ט מ"ו מלמד שבלע את הדרבן עיי"ע דרבן וע' מלמד. חולי' ע"א. טומאה בלועה, שם צ"ז: ואילך מאי דבלעא קדירא, שם ק"י: קי"א. פולטת ואינה בולעת, שם דבליעה דמא, סנה' ק"י. אבלעו להו, שם: קרח לא מן

[1]) עיי"ע בְּלַע א'. [2]) כ"ה על נכון בכ"י ל"ד וב"ר, ובע' תרבץ גי' רבינו לפי דפ"ר וכ"י ק"ט יונה א"ר זירא וכ"ה בחולי' שם וכן היה מונח הך גי' לרמ"א בד"מ לטור הלכ' שחיטי' סי' כ' וכן לפרישה שם והביאו מע' תרבץ ראיה נגד מרנא ב"י שיונה שם חכם ולא יונה וכן פליג המהרש"ל בחידושיו וביש"ש לחולי' סי' ו' על הב"י אך לא הזכיר ע' תרבץ ודע שבדפ"ע כאן אי' רק א"ר ירמיה ובע' תרבץ א"ר זירא ותיבת יונה נשמטי' וכעל הפש"ב שלא ראה כ"י ולא דפ"ר של ערוך הניח הדבר בצ"ע ויש ליישב בקל שרי יונה היה תלמידו של ר' ירמיה וגם של ר' זירא עיי' מה"י למהרז"ף צד צ"ת. ואילך וא"כ זימנין אמר יונה בשם רבו ר' ירמיה וזימנין בשם רבו ר"ז, ובלא כינוי ר' אי' ג"כ בשקלי' פ"ו ד"י. יונה אמר ר' אבא.

הבלועים, שם בלועי דקרח, ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד מגמע הוא חומץ ובולע עיי"ע טבל א', ירושלמי תרומה פ"ח דמ"ה: הלעוס כבלוע, ירו' שקלי' פ"ו דמ"ט ע"ג האור בולע והעבים בולעין והיורה בולעת, ירו' ר"ה פ"א דנ"ו: חשבון מרובה בולע לחשבון ממועט; נפעל: סוט' ל"ו: בלע שנבלע בין האומות ובב"ר פצ"ד בלע שנבלע ממני (ובתי"ר א' בראש' מ"ו, כ"א בלע דאתבלע מניה); הפעיל: ברכו' כ"ד: מבליעו בטליתו . . מבליעו באפקרסותו, חולי' קי"ג. מבליע דם באיברים, בכור' ל"ב. מהו להבליעו בעצמות חד א' מבליעו וחד א' אין מבליעו עיי' פירש"י. בדרך השאילי' ב"מ ס"ד. הגוזל את חבירו והבליע לו בחשבון, ושם ואבלע ליה בחשבון עיי' פירש"י, ירו' שבת פ"ז ד"י: זה שרוקק מבליעו בכסותו כמו בברכות הנ"ל. באפעל: חולי' ס"ז: אַבְלַע לי ואנא איכול פי' תן לי להטעים וכן פירושו בל"ע بلع בבנין שני ובדרך השאילי' על טעימת הלימוד בברכ' כ"ד: הא מלתא אַבְלָעָה לי בי רב המנונא ובמנח' י"ז. הא מלתא אבלע לי ר' חנינא ופירש"י הטעימני ולמדני ועיי' יחזק' ב', ח; ג', א'. ובנין הפועל עיי"ע הבא אח"ז. והשם: ב"מ פ"ג, מ"ח לוג ומחצה בֶּלַע ועיי' פירש"י. במ"ר פי"ד בלע בן בעור והוא הנקרא על שם עשו שהיה בַּלָּע [בל"ס בָּלוּעָא פי' גרגרן] ומכר בכורתו בשביל בליעתו. והשם בי בליעא, בית הבליעא עיי"ע בית בלע, ומזה ג"כ בלעם] —

* 2 בְּלַע (1 an einer Grenze anlangen, begrenzt sein; 2 trop. die Grenze der Vollk. erreichen, hervorragen) ב"ב ס"ב: לא אמרן אלא דלא מבלע אבל מבלע קנה ושם כמה פעמים פי' בא לתחום ומוקף סביב ול"ע הוא וכן השיעור לפ"ד בירו' ב"ב פ"ז דט"ו ע"ג וע"ד במובלעים בה פי' שהיו הנקעים וסלעים מפוזרים במיצר השדה ובתחומו. וכן ירו' עירו' פ"ד דכ"א ע"ד עיירות המובלעות פי' שהם בתוך התחום. ובדרך השאילי' מי שבא לתכלית השלמות והגיע למחוז התושיה נקרא בל"ע بالغ וכן בל"ס מושלם ומשובח וזה הפתרון ג"כ בברכו' ל"א: מאי זרע אנשים (ש"א, א', י"א) . . זרע שמובלע בין אנשים כלומ' שיהא מובחר ומושלם בין אנשים.

* 3 בְּלַע (בל"ס geschlagen werden, Schläge empfangen, vapulare) ברכו' נ"ו. תרין קולפי (= κόλαφος) בלעת, מנחו' ז'. ערכי' כ"ב. קולפי' טאבי בלעי, עיי"ע קלף ז', וקרוב לל"מ (ש"ב י"ז, ט"ז; איוב ל"ז, כ'). וכן טעם מלת בלע בל"ס, וכן תרג' ואין מענה (משלי כ"ט, י"ט) ולא בליע צ"ל כמו בפשיט' ולא בלע וגזרו: מענה מלש' עֲנֵה וכן העתיק' הפשיט' הכו, ומכים (בראשי' י"ט, י"א; שמות ה', ט"ז).

* בַּלָּע (בלש' סאנסק' bhru הוצאריש bru בל"פ ابرو בל"י ὀφρύς Augendeckel, Augenbrauen) במד"ר ספ"ה ולא יבאו לראות כבלע (במד' ד', כ') מהו כבלע א"ר לוי אם רואין בארון כבלע הזה שהוא נופל מן העין מיד הם מתים. ונ"ל שהוא ל"פ הרשומה ואותיות רי"ש ולמ"ד מתחלפות ודורש כן שלשון נופל על לשון הוא וטעם המלה בל"פ מכסת העין ועפעפים ויפה פי' בעל מ"כ כשיעור הרף עין שהמכסה יורד למטה על העין ומכסה העין וחוזר ונגלה עד מהרה וזהו הרף עין שנרפה העין מראייתה. וגם רש"י ומעתיקים ישנים פתרו כבלע של מקרא בל' כסוי וע' זקנים העתיקו בהרף עין ראה ספרי על ההעתקה הפרסית צד ר"ס ואילך. וגם בל"ע נאמר על עפעפים حاجب פי' מסך ומכסה.

* בְּלָעִין ט"ס וצ"ל בעלין ור"ה הגי' בדפ' זיטאמי' ובפי' א"צ ירו' דמאי פ"ג. דכ"ג סע"ב [illegible] ש.

בִּלְעָם (לדעת רבינו: א') Volksverschlinger ב') nicht zum Volk (Isr.) Gehöriger) ולפע"ד מל"ע بلعم וכן בל' עבר החדשה בַּלְעָן (Schlemmer, Verprasser) בלע עם בחלק (סנהד' ק"ה.) פי' שיעץ עצות לבלע עם ישראל [1]. פ"א בלעם בלא עם פי' שאין לו חלק עם ישראל [2]. פ"א בלא עם שיצא ממקומו ומעמו והלך לעם אחר אל בלק. (א"ב בנוסח' שלנו כתוב שבלה עם ומפרש רש"י שבלבל בעצתו). * [אחי"ה ואם ננקד שֶׁבִּלָּה עם (עיי"ע בל ג') אז נוכל לומר ששיעורו מבלה ומכלה עם כמו בֹּלַע עם וכן גרם ג"כ תי"ר א' לבמד' כ"ב, ה' שהעתיק הוא בלעם דבעא למבלוע ית עמא דבית ישראל וכן יש להוכיח מהברת המלה אצל ע' זקנים שגרסו Βαλαάμ והוא כעין דוגמא ארמילוס פי' מחריב עם עיי"ע ארמילוס וכן שיעור של שמות פרטים Laonicus, Nicolaus, Nicodemus וזולתם וכן הָעִיר בִּלְעָם בד"ה א', ו' נ"ה ובתמורתו יִבְלְעָם (יהושע

---

[1]) עיי' על העצות שיעץ בסנהד' ק"ו. ירו' סנהד' פ"י הל"ב דכ"ח רע"ד, במדר' פ"כ, וילמדנו הובא בילק' בלק פכ"ג ד"ה וישב ופירש"י לבמדב' כ"ה, א' ולסנהד' ק"ה. ד"ה שבלה. [2]) וכ"ה בפירש"י סנה' שם ד"ה בלא עם.

י"ז, י"א) אולי נקראה כן יען שאויר אותו מקום רע היה וארץ אוכלת יושביה היא, ועל יתר דרושי רז"ל בענין בלעם עיי' ברכ' ז', סוט' ט': י"א, סנהד' ק"ו, ואילך, זבחי' קט"ז, ע"ז פ"ה, י"ט, אבות פ"ה מי"ח ומי"ט, ב"ר פס"ה עיי"ע אבנימוס, ספרי סוף וזאת הברכה ובמ"ר ספי"ד, — ודע שבכ"י ו"ו אין לע' בלעם ערך בפני עצמו אבל נבלע בע' בלע א' ובשאר כ"י וברוב דפ"ע תחת סוג ע' בלעם נכלל ג"כ ע' בְּלַע א' ואנן בתר דפ' אמש' גררינן ששם נסדר יפה — וגוזר אני המלה מל"ע הרשומ' וכ"ה בל' עברי' חדשה בַּלְעָן פי' גרגרן ואח"כ מצאתי סמך לדברי מבמד"ר פי"ד בלע בן בעור והוא הנקרא על שם עשו שהיה בַּלָע וכ', עיי"ע בְּלַע א' בסוף הע'] —

* בַּלְעַם (בל"ע بلغده (verächtlich, ekelig עיי"ע בלם א' סוף הע'.

בְּלַפְּסִין (באותיות הפוכות מל"י φίβαλις, frühreife Feigenart או כמו בלוסין בל"ע بلس eine Art Maulbeerfeige; בלונסין = בלוסין צ"ל לבוסין מל"ע لبسة כמו بلنصة (eine Art Küchengewächs בר"ג דהנודר מן המבושל (נדרי' מ"ט:) ר' יהודה ור' שמעון אייתי לקמייהו בלופסין [1]) ר' יהודה אכל ר' שמעון לא אכיל, ובפ' ב' במעשרות (מ"ח) היה עושה בבלופסין [2]) לא יאכל בבנות שבע, ובפ' הנוד' מן המבושל בגמ' ביצ' טרומיט' (נדרי' נ':) תנן התם היה אוכלין בבלופסין מאי בלופסין מיני ד ת א י נ י דעבדין מנהון לפידי [3]), ובפ' אחרון דעוקצין (פ"ג, מ"ב) ר' יוסי אומ' חוץ מן הבלופסין [4]) וזאת טעות היא שהוא מין ירקות כמפור' בלפסן, ומצאתי בס"א בלונסין, ס"א בלוסין, ס"א בולבסין [5]) ומין עכביות הן, (א"ב פי' בולבוסין בל"י ורו' מין חסית כמו בצל מעורר תאות המאכל והמשגל אבל פיבולסין בל"י מין תאנים וגרגרות וכן תוכן הגי' ולא בלפסין ובפירוש גרסינן בירו' דדמאי פ' אלו דברי' (פ"ב הל"א דכ"ב סע"ג) בולבוסים הנמכרין בקיסרין ושם אומר שיש מהם אדומים ומהם לבנים וכן האמת). * [אחי"ה עיי"ע בלבס שהביא כבר ר"ב הך דירו' ושם הצגתי ט"ס בנוסח' של ירו' והנה ראש דברי ר"ב אמת שבולבוס בצל ופיבולוס מין תאנה ובאמת נקראה כן מעיר Φίβαλις באטטיקא יונית אבל בולבוס פי' בצל מאן דכר שמיה בציונים רשומים בערך הנוכחי, ואם גם הביא רבינו ס"א בולבסין (ובדפ' אמש' בטעות בלוכסין) בודאי ט"ס וצ"ל לבסין או לבסים כגי' הרמב"ם במעשרו'; ודע שבציוני נדרים ומעשרו' עסקנו ממיני תאנים ובמשנ' עוקצי' ממיני הירק כפי' רבינו בעצמו (ועיי"ע לפסן וע' עכביות) וא"כ בג' ציונים ראשונים תתכן הגי' או פיבולסין כדעת ר"ב או בלוסין כס"א שהביא רבינו, הראשון בל"י תאנים הבכירים והשני בל"ע הרשומה בתחלת הע' ג"כ מין תאנים וכן פי' הרמב"ם במעשרות, אבל בעוקצי' ששם פי' המלה מין ירק צ"ל שגי' אמיתת בלונסין או לבוסין ושניהם מורים בל"ע מין ירק ובע' לפסן באמת גי' בעוקצי' בולסין לפי גי' כ"י ק"ט ובולוסין בדפ"ר וצ"ל לבוסין וכן בנוסח' דידן בעוקצ' הגי' בלוסין ופי' הרמב"ם שם הוא הנקרא בל"ע ענב אלדב = عنب الدباء פי' בל"ע אבטיחי' וקשואים, ורע"ב לעוקצי' הביאו ולא פירשו, — ודע שבערך כלם הביא רבינו ג' ציונים מסוף תרומות (פי"א מ"ד) מריש עוקצי' (פ"א מ"ו) עוקצי תאנים וגרוגרות הכליסין (ויותר נראה גי' הירו' במעש' ו ה כ ל ס י ם) ומחולי' ס"ז: היתושין שבכליסין ורבינו לא פירשו ופי' ר"ב לא נהירא עיי"ש ונ"ל לגרוס בכל הני מקומות בבי"ת הבלוסין או הבלסים והוא ל' ערבי שרשמנו بلس פי' מין תאנה וכן פי' הרמב"ם בעוקצ' ובמעשר' (אף כי היתה מונח' לפניו גי' מוטעת בכ"ף) ודבר הלמד מענינו הוא שטעמו תאנים ועיי' תוי"ט לעוקצי' ספ"א אבל רש"י לחולי' וכן הר"ש לעוקצ' פירשו מין קטניות ותוי"ט שם העיר כבר על הך סתירה ונ"ל לישב שלדעת רש"י מוכרחים אנו לומ' שפירשו כליסין בחולי' כמו הכלוסין בעוקצ' פ"ג מ"ב וכ"ה באמת הגי' במשניות וכבר אמרנו לעיל ששם עיק' הגי' בבית וכן כתב התוי"ט בפ"ג בעוקצ' ד"ה כלוסין וא"כ בלוסין של חולי' ובלוסי' של עוקצין שפתרונם מין ירק הוא بلنصة שרשמנו פי' מין ירק, והכל על מקומו יבא בשלום] —

* בַּלְצָא (E. N. eines Mannes) שמ"ר פכ"ט שאל בלצא את ר' עקיבא, פי' שם אדם.

* בְּלִיצְטְרָא עיי"ע בלסטרי.

* בּוּלְקס עיי"ע בית זבדאי ומ"ש.

* בִּילֵק עיי"ע חלק ו'.

---

[1]) צ"ל פבולסין או בלוסין ולפנינו בגמ' אי' בלוספיין ושם נ': כלופסין ושניהם ט"ס. [2]) גם כאן צ"ל בפבולסין או בבלוסין וכ"ה באמת בירו' מעשרות פ"ב ד"נ. רק שם אי' בט"ס בכלוסין וצ"ל בבלוסין ובמשנה בבלי וירו' דפ' זיטו' הגי' בלבסים (ודפ' קראס' בט"ס בלכסים). [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובעה"ק דפ' קראקא שנת שנ"ב ובדפ"ע בט"ס לפירו ועיי"ע לפרא. [4]) צ"ל הבלונסין כס"א בסוף הע' או לבוסין וכן גרס הרמב"ם בפ"מ למעש' היה עוש' ל ב ס י ם. [5]) ונ"ל שצ"ל ל ב ס י ן.

* בִּילְקָאוֹת (ט"ס) ספרי ואתחנן פיסק' ל"ו אפי' שערי בילקאות ובמסיות וכ', צ"ל בסילקאות עיי"ע בסלקי.

* בִּילַקְטִירִים (= פילק . . . . . φυλακτῆρες בל"י (Wächter פסיקת"ר פ' קרבני מי פורע להם שני בילקטירים מרדכי ואסתר מרדכי מבחוץ ואסתר מבפנים ומובא' הך פסיקת' בילק' בא רמז קצ"א ושם בט"ס סלקטירין וצ"ל פלקטירין פי' בל"י שומרים וכן צ"ל בילקטירים עיי' רימ"ז בט"ר ח"א, קס"ב ועיי' ערך הבא אח"ז.

* בְּלַקְטֵירִים (χαρακτῆρες=Charaktere) בפסיקת' רבתי פכ"ד ובפסיקתא דר"כ פ' החודש נ"ו. לפי גי' כ"י אקס' שני בלקטירים מרדכי ואסתר וט"ס במקום כרקטירים או כלקטירין עיי"ע ומ"ש הרב הח' באבער בהערה רל"ט בפסיקת' שם ואולי מן הענין הזה גם ע' הקודם לזה.

בְּלָר (או בהפוך אותיות כמו ברולית מל"ע بْرايل langes, kreiselförmig herabfallendes Haar או מל"ס בֵּלורא (Haarflechte, Haarbüschel בפ"ק דע"ז (מ"ג דף ח'.) יום תגלחת זקנו ובלוריתו, בפ' כה"ג בגמ' דלא ירבה לו (סנהד' כ"א. ועיי' שם מ"ט. קידוש' ע"ו:) כולם מגדלי בלורית היו [1]) בפ' אין אין מעמידין בגמ' אין מסתפרין (ע"ז כ"ט.) ובפ' ואלו הן הלוקין בגמ' וכתובת קעקע (מכו' כ"א. וכ"ה בביצ' כ"ח: כתוב' ס"א: ע"ז כ"ט. נדה נ"ב.) בלורית ואפר מקלה וגבינה, תפשה בבלוריתא בפ' אלו הן הנשרפין (בפרק) [צ"ל בגמ'] הגונב את הקסוה (סנהד' פ"ב. במדר"ר פ"כ ועיי' תי"ר א' לבמדי' כ"ה, א'), פי' "ציצית של שיער". * [אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (והוא בקובץ כ"י אנגייליק' דף פ"ג.) שפי' כן ר"ח לסנהד' כ"א. ופי' רבינו הובא בתוי"ט לע"ז פ"א מ"ג, וכ"ה דעת רש"י ובע"ז י"א: לועז אפודליץ וצ"ל אפוכליץ Haarlocken = boucles; וכנ"ה בויק"ר רפכ"ג אלו מגדלי בלורית ואלו מגדלי בלורית וכ"ה בשהש"ר פ' כשושנה, תוספתא שבת פ"ז ודב"ר פ"ב העושה בלורית אינו מגדלה אלא לשמה של ע"ז. ובענין גזרת המלה יש לי ב' פירושים או מל"ס הרשומה וטעמה מחלפות ומעשה מקשה וכן העתיקה הפשיט' ישעי' ג', כ"ט, או מל"ע הרשומ' בחילוף אותיות וטעמה שער ארוך נופל מאחוריו ומאחורי העורף וכן דעת רש"י בכ"מ ועל זה מעיד התואר מגדלי בלורית וזה היה מדרך עובדי עכו"ם ובזה נבין ע"ז כ"ט. ונכרי המסתפר מישראל כיון שהגיע לבלוריתו שומט את ידו (ובקצת שינויים בתוספת' ע"ז פ"ג ובירו' ע"ז פ"ב דמ"א רע"א). ואותה בלורית קדשו עכו"ם לע"ז וכן מצאתי בפי' ר"ח כ"י לע"ז שם (בקובץ כ"י אנגייליק' דף י"ח) וז"ל: פי' בלוריתו מקום בראש שמגלחין אותו הכומרים לע"ז וכו'. ועיי' פ"מ להרמב"ם לע"ז]—(א"ב פי' כלרית בל"ר [cirrus] קווצות שער).

בַּלֵּר (כמו בלנרי בהשמטת הנו"ן והוא מל"ר (Badekleider, balnearia בס"ג דחבית (שבת קמ"ז:) האוליירין מביאין בלרי נשים, פי' סדינים לפי שהנשים אין רוחצות בלא סדינין, פ"א צניפות שעל ראשי הנשים (א"ב עיי"ע בלנר). * [אחי"ה בלר כמו בלנר ונו"ן מבלעת ודוגמ' אחרת בנרי ששם למ"ד מובלעת, ובתוספת' כלאי' פ"ה הגי' בלארי נשים] —

בָּלַר (Scholle, βωλάριον מל"י Grundsteuer) בפ' הגוזל זוטא בגמ' אין פורסין (ב"ק קי"ג:) אמר רב בר מתא אבר מתא מיעבט [2]) והני מילי בבולרא וכרגא פי' בולרא יבול הארץ כלו' מס הארץ. (א"ב בנוסח' דידן גרסינן בורלא). * [אחי"ה ויש לקיים ג"כ גי' הספרים שאז תהיה המלה ל"ע בוראל برايل ارض פי' ממש כדברי רבינו יבול הארץ ולגי' רבינו הוא ל"י הרשומה ופתרונה גוש עפר כלומ' מס שפורעין מן הקרקעות] —

בֵּלָר (בל"ס בלורא, בל"ע ופ' بلور Perle, Beryll (Edelstein בב"ר נעשה אדם (פ"ח) למלך שהיה מטייל בפתח פלטין וראה בולרין אחת מושלכת אמר מה נעשה בה וכ'. (א"ב פי' בל"י לבֵנה קטנה). * [אחי"ה ר"ב כיון על ע' הקודם ולא נ"ל אבל היא מלה ערבי' פרסי' וסו' וטעמה אבן יקרה הנקר' בחילוף האותיו' Beryll, (עיי' על סגולותיו פליניאוס ל"ז, ה') ושיעור המאמר המלך ראה אבן שוהם מושלכת בארץ אמר מה נעשה בה כלו' בתמורת ערכה מהן אומרי' דימוסיות פי' מרחצאות עיי"ע דמוס ג' כלומר מרחצאות לרבים מהן אומרי' פריבטאות (privatus) כלו' מרחצאות ליחידים אבל המלך בעצמו גזר אומר צורת פסל דהיינו אנדרטין (עיי"ע) כך הקב"ה אם גם מתיעץ עם מה"ש בכל זאת עצת ה' היא תקום ודרכו יחפץ. ועל גי' מוטעת בירזלין עיי"ע. ועיי' עוד במ"ע ע' בורלא א'] —

* בַּלָר, בלרית או מל"ע بلور Stücke או מל"ר (Barren, barra, barri בב"ר פכ"ח ויתרם אכלה אש (איוב כ"ב, כ') שהיו רואים בלריות של

---

[1]) בסנהי' כ"א. הגי' בטעות בלוריות. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו, ל"ד ודפ"ר, אבל ברפ"ע מיבעט !

זהב נתכות באש וכתב בעל מ"כ בלריות פי' הערוך חתיכות וחבל דאבדי ולא משתכחי בדפוסי' שלנו וגם בכ"י נעדרה המלה ונאמן בעל מ"כ לסמוך עליו שהיה לפניו ערוך יותר שלם. ובענין הפי' י"ל שהוא ל"ע חתיכות גדולות או י"ל שהוא בל"ר אמצעית בַּדֵי זהב, ובילק' צפניה רמז תקס"ו הגי' בלוריות של זהב. ומהר"ם דילונז' פי': לש' לעז ופירושו "כדורים" ונראה שכיון על ל"י βωλάριον ולא דק היטב.

* בַּלּוֹרְיָא (Frauenname, Valeria) בר"ה י"ז: שאלה בלוריא הגיורת את רבן גמליאל כתיב בתורתכם וכ', והמלה בתורתכם לי' בשאלתות ויקהל סי' ס"ו; יבמו' מ"ו. מעשה בבלוריא הגיורת שקדמו עבדיה וטבלו לפניה וכ'. מכילת' בא פט"ו מעשה בבלוריא שטבלו מקצת שפחותיה וכ', ובמסכ' גרי' פ"ב הגי' ברוריא (ולא ברוציא כגי' החכ' קירכהיים) וכ"ה בכ"י ר"ה עיי' ד"ס ר"ה צד י"ט וכתב דיל"ר בכ"כ "שהיא ברוריא" ור"ל שאותיות רי"ש ולמ"ד מתחלפות ולא שבלוריא היא ברוריא אשת ר"מ ובתו של ר' חנניה בן תרדיון ועיי"ע קלסטרא.

* בָּלוּרִין (בל"י ורומי φόλερα φόλλερα, follera, (follarion, Geldmünze = 1/4 Unze בריש שהש"ר אין הקב"ה מקפח שכרך משל לאדם אם מאבד סלע או בלורין בתוך ביתו הוא מדליק כמה נרות וכ'. פי' בל"י ורו' מין מטבע אשר בא זכרונו גם בשם פולר עיי"ע פלר ג'. והרב בעל מ"כ טעה לפרש "מין תכשיט כדאי' בפ' במה אשה ולא בכליאר", עיי"ע ככליאר.

* בְּלוּרִין (בל"י Schwätzer, φλύαρος, φλύηρος (Possenreisser ע"ז י"ח: ההולך לאיצטדינין ולכְּרְקוֹס וראה שם וכ' בלורין הרי זה מושב לצים ואין ספק אצלי שהיא מלה יוני' הרשומה בעל מדבר בפטפוטי מלין הבל וריק למען יתענג ההמון וזה מושב לצים ועיי"ע בקיון אבל המלה המצויינת לי' בגירסתו.

בָּלַשׁ (בל"ע فلس בל"פ پاليدن aus- durchsuchen; בלשת = Durchsuchungsmannschaft; בְּלוּשִׁי Durch- Ausforscher מקל הַבַּלְשִׁיִּין der Stock der Durchstöberer) בפ"ק דמדות (פ"א מ"ז) פשפש קטן היה לו שבו נכנסין לבלוש את העזרה פי' לחפש, תרג' ויחפש (אונק' לבראשי' ל"א, ל"ה) ובלש. בלשת [1] שנכנסה לעיר בשעת שלום בפ' אחרון דע"ז (ע':) [ו]בר"ג דכל היד (נדה י"ג.), ובכתוב' בפ' האשה שנתאלמנה בגמ' עיר שכבשה כרקום (כתוב' כ"ז. ועיי' שבת מ"א. כגי' הירו') ובשבת בפ' חבית [בגמ'] כל שלא בא בחמין (קמ"ה:) אין לך כל רגל ורגל שלא בא בלשת לציפורי [2], ובפ' יו"ט בגמ' מביאין שלמים (ביצ' כ"א.) בלשת שבא לעיר ובקשה לחטוף את העיר, בס"ג דכיצד מברכין (ברכ' מ"ד.) שדר בלושי ומייתי ליה [לביתיה] [3] ובפ' בא סימן בגמ' תינוקת שהביאה שתי שערות (נדה נ"ב.) שדר בלושא ואפקוה פי' גדוד מייתי ליה לביתיה ענין חפוש הגדוד שמחפשין את העיר. מקל הבלשיין [4] בכל כלי עץ בפט"ו בכלים (מ"ד), פי' בעלי המכס יש להם שמשים שעומדים לעיין הנכנסים והבאין ובידן מקל של עץ או של מתכת לראות ולידע מה בתוך השק והוא כעין שפוד (תרג' ויחפש ובלש). * [אחי"ה יש למחוק שכבר הביא רבינו בתחילת הע' ועל השנותו פעמים נ"ל בעבור שרבינו שואב פירושו מפי' רה"ג והוא מהפך הסדר בציונין ודברי רה"ג הובאו בקובץ מעשה ידי גאוני' קדמוני' צד י"א בקיטוע אבל ר"ש לכלי' שהזכי' פי' הגאון הביאו באריכות ואנו משלימים משם מפני שמו"ל לא היה מעורר עליו, וז"ל של רה"ג: מקל הבלשיים א"ד הבלסיין אלו שמחפשין ומפשפשין במקל בין של עץ בין של מתכת לראות ולידע מה בתוך כלי אחר שמו בלישא [והוא כעין שפוד ובעלי המכס יש להם עבדים שממשמשים במקל לידע מה בתוך השק] וחפש מתרגמינן ובלש ושנינו פשפש קטן וכ' ע"כ]. — ובילמדנו ויהי בעת ההיא וירד יהודה, בנוהג שבעולם בלשיי מסר לפרסוף [5] אם בורח ממנוחי' ובפ' לכה ארה לי שלח עמה אופיקילון [6] ובלשיין כבר פי' בע' אפקילין. * [אחי"ה בתנחו' לי' שני ציוני' אחרוני'. וכנ"ה בויק"ר פל"ו בולשין אותה מתחתיה ואח"כ נוטעין אותה, וגוזר אני המלה מל"ע או פרסי הרשומה שטעמה חפש ולדעת א"ד שהביא רה"ג לעיל מזה הענין גם שרש בלס ובאמת עקילס תרג' בולס (עמוס ז', י"ד) ἐρευνῶν כלו' חופש ושוחר והרבה מורגל בתרג' עיי'

[1]) בכ"י ו"ו, ל"ד ב"ר ועה"ק הוא המשך הע' וכן הוא נכון. [2]) בש"ס תמיד בולשת אבל בע"ז פ"ה מ"ז כגי' רבינו. [3]) עיי' שינוי הנוסח' בברכו' ומלת לביתיה לי' בכ"י ערוך וכן לי' בכ"י ש"ס עיי' ד"ס שם ולי' בב"נ צד כ"ז. ואין אצלי ספק ששייך לציון הבא בסמך ונשמט בדפ"ע ואי' רק בכ"י ו"ו ול"ד. [4]) בנו"ג ביוד אחת אבל בפי' רה"ג לסד"ט צד י"א הבלשיים, ובירו' דמאי רפ"ז דכ"ו. מקל בַּלָּשֵׁי. [5]) כ"ה לנכון ולא פרצוף כגי' דפי' וויניצי' ופיז', ועיי"ע פרסוף. [6]) עיי"ע אפקלין.

מהרי"ל עמת"ר ח"א, ק' ולציון מעובדיה ו' יש להעיר על ב"ק ג' סע"ב] —

בְּלִיתָא (מל"ס בְּלָיְתָא abgenutzte Kleider, Lappen, Fetzen) אייתי קירה דבק בבליתא. בר"ג דהאשה שהלך בעלה (יבמ' ק"כ. ועיי' תוספ' לבכור' ל"ו: ד"ה חזייה), פי' הדביק שעוה בבלאי בגדים ושם במצחו ועבר לפניהם ולא בשקרוה[1] (ס"א ולא סקרוה)[2] כלומ'[3] ולא הכירוהו. ובפ' האיש מקדש בו בגמ' התקדשי לי בכוס (קידוש' מ"ח:) צייר בבליתא. ובר"ג דהכל שוחטין (חולי' ח':) בליתא דפרסא [Vorhang, φάρος] בפ' ר"א אומר אם לא הביא [בגמ' אין עושין לה חלוק] (שבת קל"ד:) לייתי בליתא דאית[4] ליה שפתא פי' חתיכה של בגד בלוי. * [אחי"ה וכ"ה ברש"י כ"י עיי' ד"ס שבת צד קנ"ו: בדפ"ר ובדפ' פיז' אי' עוד הסיום: בלי סוף ולי' בכ"י ו"ו ול"ד ודפ' ויניצ' ואמש' ויש למחוק. וכל ערך זה שייך לע' בל ג' כי טעם המלה בל"ס וע' שחק של בגד ובשבת וקידוש' בנוסחאותינו הגי' בלייתא וכ"ה בל"ס הרשומה] —

בָּם (über sie, an, in ihnen) ולא בתפלה בספ"ק דיומא (י"ט. מובא בילק' ואתחנן רמז תתמ"ב ועיי' שאילתות ואתחנן סי' קמ"ג) פי' [בשאילתות][5] בקרית שמע אתה קורא בקול רם אבל לא בתפלה בקול [רם] אלא בלחש. בם יש לך רשות לדבר ולפסוק מן התלמוד ולא בדברים אחרים בם עשה קבע[6] אמר רבא המפסיק בשעת שקורא בתלמוד ושח שיחת חולין עובר בעשה שנא' (דברי' ו' ז') ודברת בם בם יש לך רשות להפסיק ולקרוא קרית שמע ולא בדברים אחרים. פ"א[7] ודברת בם בם ולא בתפלה שבק"ש אתה יכול להפסיק בין פרשה לפרשה ולהחזיר שלום לכל אדם דתנן (ברכו' פ"ב, מ"א) בפ' היה קורא ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. ירושלמי (ברכו' שם ד"ד:) רב הונא בשם רב יוסף ודברת בם מכאן שיש לך רשות לדבר בם אבל בתפלה אי אתה יכול להפסיק בין פרשה לפרשה ולהחזיר שלום דתנן בפ' אין עומדין (פ"ה מ"א ד"ל:) אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו א"ד ולא בתפלה שלא יאריך בתפלה שחיי שעה היא לבטל התורה שהיא חיי עולם.

בָּמָה (Anhöhe als Opferstätte) בפ"ק דמגיל' (ט': ועיי' זבחי' קי"ח. ותוספ' זבחי' קי"ז: ד"ה ר' שמעון, ותוספ' פסחי' ל"ח: ד"ה זאת) אין בין במה גדולה לבמה קטנה אלא פסחים ואוקימנא בגמ' (מגיל' שם) כעין פסחים והן חובות[8] הקבוע להן זמן, ומפורש בסוף פרת חטאת פ' אחרון דזבחי' (ק"כ.) ובסוף תוספת דזבחי' (תוספ' קרבנות ספי"ג) אלו דברים שבין במה גדולה [לבמה] קטנה קרן וכבש ויסוד וריבוע וכיור וכנו בבמה גדולה ולא בקטנה חזה ושוק ועור העולה לכהנים בבמה גדולה, חזה ושוק ועור העולה לבעלים בבמה קטנה[9] אבל נותר זמן וטמא זה וזה שוין (זבחי' שם ודקי"ג. במשנה) איזו היא במה גדולה בשעת (איסור) [צ"ל כגי' תוספ' קרבנות שם היתר] במה אוהל מועד נטוי כדרכו אין הארון נתון שם[10], איזו היא במה קטנה בשעת היתר במות עושה אדם במה על פתח חצרו ועל פתח גינתו ומקריב עליה הוא ובנו ובתו [ועבדו ושפחתו][11]. * [אחי"ה ד"ה של ערך כאן במה אי' לנכון רק בכ"י ה"ב אבל בשאר כ"י ודפ' ד"ה בם. וגם הציון מסוט' לא שייך לערך נוכחי כי אם לערך הבא אח"ז]—

בֵּימָה (מל"י βῆμα ובל"ס בים ein erhöhter Ort, u. z. 1 Rednerbühne, 2 Schaubühne, 3 Richterstuhl) בסוט' בפ' ואלו נאמרין בכל לשון (מ"א. ותוספת' סוט' פ"ח) במוצאי שביעית עושין לו בימה של עץ בעזרה והוא יושב עליה. ובר"ג דהחליל (סוכ' נ"א: וירו' סוכ' פ"ה דנ"ה רע"ב) ובימה של עץ בנויה באמצע[12] וחזן הכנסת עומד עליה פי' מגדל עץ. בפ"ק דע"ז (ט"ז.) אסטדיא (עיי"ע) ובימה פי' מזבח לשם ע"ז. ובילמדנו (תנחו' שמות סי' י' צד פ"ד:) וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה: העלה את משה לבימה להרגו. פי' מקום שדנין בו. (א"ב פי' בל"י בנין

1) ובדפ' אמשי' ופראג בט"ס בשקרות. 2) בכ"י ו"ו לי' וגם לי' בע' בשקר לפי גי' הכ"י. 3) בדפ' פראג בט"ס כלי. 4) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד ובשבת אבל בדפ"ע בט"ס דלית. 5) כנ"ל להשלים וכ"ה בשאילתות הנ"ל וכן הביאו רש"י ליומא שם ורבינו בע' בס ב' הביא „פי' בשאלתות" אבל לא נמצא כמוהו שם ונ"ל שלוקח מע' שלנו וע"י חסרון ידיעה איזה כותב או מדפיס נעתק ממקומו ר"ל מע' בם לע' בס שלא במקומו. 6) וכ"ה בכ"י מ' וב' ול' ובילק' וברי"ף ובתא"ש עיי' ד"ס יומי' צד כ"ב. אבל בנו"ג ר' אחא אמר ודברת בם וכי עשה קבע ואל תעשם ארעי ולולי מיסתפינא הייתי אומר שזה מן הגליון בא לפנים ואיזה כותב הגיה לעצמו שאי' כן בשאילתות דרי' אחאי גאון. 7) וכ"ה בתוספ' ליומי' שם וברכו' י"ג. ד"ה ובאמצע ועיי' הפשב"ע. 8) כ"ה בכ"י ו"ו, ל"ד ה"ב וכ"ה במגילי' ובזבחי' קי"ט. 9) וכ"ה בירו' מגילי' פ"א הלי"ד דע"ב ע"ג ובזבחי' משונה הגי' עיי"ש. 10) וראיה להך תיקון אי' בירו' מגילי' שם דע"ב רע"ד זה סימן כל זמן שהארון מבפנים הבמות אסורות יצא הבמות מותרות. 11) כ"ה בתוספ' שם. 12) כ"ה בע"י ובירו' סוכ' שם ובכ"י ב' מינכי אי' בימה של זהוב בנויה באמצע ועיי' ד"ס סוכ' שם צד פ"ב: ובנו"ג עץ באמצעיתה.

גבוה מוכן לדרוש ברבים או לדון או לזבוח ומלה זו נעתקה ליוני' מלה"ק במה). * [אחי"ה בשני ציונים הראשונים מורה המלה מקום גבוה לדרוש ברבים ובציון מע"ז מקום גבוה לראות השחוק באיצטדיא כמוכח מפ"ק דע"ז וכן ספרו לנו חכמי יונים ורומיים עיי' ד"מ אריסט"ו פראבלעמ' ל"ח ו'; איליאני' י"ד, י"ח; ציצערא תוסקול' ה', ג', ברוטוס פס"ט. ואם כדברי רבינו ור"ב שהוא מקום גבוה לזבוח יש להביא ראיה מפאללו' ד', י"א. פ"ו. פ"ז; פויזאניאס ה', י"ד. ז' שסיפרו לנו שמזבח בנוי אצל איצטדיא לזבוח שם. ובהוראה ראשונה נמצא' המלה עוד ירו' יבמו' פי"ב די"ג. וב"ר מ"ב ורפפ"א וקהל"ר פ' טוב ילד ועשו לו בימה גדולה והושיבו אותו למעלה ממנו וכ'. ב"ר רפל"ז כנגד בימה של רשע אמר, עיי' מ"כ שם; שמ"ר פט"ו שאם תעלו לפני לבימה שאעביר אילוגין שלכם, שם פ"ל משל לאדם שקפח איקונין של מלך ועלה לבימה וכ', ושם הראו לו למלך יושב בבימה וכ', שם פמ"ג וישב על בימה ודנו וחייבו נטל את הקולמוס לחתום גזר דינו וכ', ויק"ר פי"ג והובא בילק' תהלי' רמז תת"ל (בלי מקורו) מלכות אדום מתגאה וחומסת וגוזלת ונראת כאלו מצעת בימה ובמד' תהלי' מזמור פ' הגי' ומראה כאילו הם דינים של אמת וכן נ"ב בילק' שם ושם הגי' דיינין ועיי' מ"כ לויק"ר. במד"ר פט"ז משל למלך שעלה אחד לבימה שלו לידון וכ', ובתוספת' חולי' פ"ב עיי"ע גרדון. מכילתא בשלח עיי"ע דדכאות. קהל"ר פ' כל הדברים העלו על הבימה לידון אותו. והקבוץ פסיקת' דר"כ דפ"ד. טבליאות בימאות, ובילק' ריש בשלח רמז רכ"ה ושהש"ר פ' גן נעול בתמורתו הגי' תיבות ומגדלים עיי' מהרש"ב פדר"כ שם הערה פ' ופ"א ולכאן שייך ג"כ ציון ממגיל' ל"ב. ועיי"ע בֵּמוֹת] —

בָּמָס, בִּימוּס (מל"ס בומסא, בל"י βωμός Unter-satz, Gestell zum Altar und der Altar) בפ' כל הצלמין (ע"ז מ"ז:) ג' אבנים הן אבן שחצבה מתחלה לבימוס הרי זה אסורה. פי' אבן שחצבה לעשות כן לע"ז. בב"ר פנ"ד (פנ"ג וילק' וירא רמז צ"ד) וה' פקד את שרה שהיתה שרה [אמנו] רואה את ישמעאל בונה בימוסות [1]) וצד חגבים ומקריבן עליהן. והשמדתי את במותיכם (ויק' כ"ו ל') תר"י (א') במוסיכון [2]). פי' מזבחות לשם ע"ז. (א"ב פי' בל"י מזבח). * [אחי"ה טעם המלה בל"י מקום מושב ובפרט לשם מזבח ע"ז ומזבח בעצמו ויפה פי' רש"י לע"ז שם: מקום מושב ע"ז שמושיב הצלם עליו וכ', ובזה הענין ירו' ב"מ פ"י די"ב ע"ג העלה על גבי בימוס, וכן בע"ז נ"ג: בימוס אבן אחת, מזבח אבנים הרבה, ושם בימוס שנפגם וכ', ושם עולא יתיב אבימסא פגימא. ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד. רב אמר בימוס לא בטל. והקבוץ ע"ז נ"ג: בימוסיאות של מלכים עיי"ש פירש"י ושם נ"ד. בימסיאות של נכרים, ושם בימוסיאות לא ביטלו. שמ"ר ספ"ט בימסאות ובתי כיסאות, ושם פל"א בימסאות ומרחצאות ובע"ז ט"ז. בימסאות ובית מרחצאות בכולם צ"ל הגי' דימוסאות עיי' מ"כ שם ושם וכן גרס רבינו בע"ז בע' דמוס ג' ועיי"ע בית כסא] —

בֵּמוֹת = בֵּימוֹת (הקבוץ מן בימה (עיי"ע die Estrade in der Mitte des Tempels; לוחות (die Tafeln der zehn Gebote בס"ג דמגלה (ל"ב. אמר שמואל הלוחות והבמות [3]) אין בהן משום קדושה, פי' הלוחות שעושין לספר תורה, הבמות עמודין של עץ שעושין לספר תורה, פ"א החלק של מעלה ושל מטה פנים ואחור הם נקראין במות וריוח שבין עמוד לעמוד של ס"ת הם הלוחות. * [אחי"ה שני פירושים האלה קשה להולמם גם לפי פתרון המלה גם לפי הענין וסוגי' זו מבוארת יותר בירו' מגילי' פ"ג הל"א דע"ג סע"ד ר' יהודה בשם שמואל בימה ולווחין אין בהן משום קדושת ארון ויש בהם משום קדושת בית הכנסת אינלגין (עיי"ע) אין בו משום קדושת ארון יש בו משום קדושת ביה"כ. נשמע מזה שהבימה והלווחין והן הן במות (או יותר נכון בימות וכ"ה הגי' במראה הפנים) ולוחות של בבלי, הם תשמישי כלי ביה"כ כמו אנלגין בסמוך, כי על כן אמר הירו' שאין להם קדושת ארון אבל קדושת ביה"כ יש להם. וב"ס גם בבבלי כצ"ל שאין בהם קדושה ר"ל קדושת ארון אבל קדושת ביה"כ יש להם ואם כדברי רבינו שהבימות ולוחות דברים שעל הספר תורה או שבס"ת אפי' קדושת ארון יש להם! ולפי פירושנו שתשמישי ביה"כ הן לא קשה מידי וכן מפורש בטור י"ד סי' רפ"ב בהל' ס"ת: אבל הבימות שעומד עליהן האוחז הספר אין בהן קדושה וכתב על זה הרב"י בזה"ל: אמר רב מתנ' אמר שמואל הלוחות והבימות אין בהם קדושה וכתב הר"ן שאמרו בירו' שאין בהם משום קדושת ס"ת אבל יש בהם משום קדושת

[1]) לפנינו בב"ר בימסות ובילק' בימוסיאות. [2]) בנו"ג במותיכין. [3]) וכ"ה בכ"י מ' אבל צ"ל הבימות ע"י בסמוך ציון של ירו' מגילי'.

ביה"כ ע"כ, וכעין זה כתב הטור בעצמו הל' ביה"כ א"ח ססי' קנ"ד הבימה אין בה קדושת ארון אלא קדושת ביה"כ ועיי' ג"כ ב"י שם. אחר הדברים והאמת האלה בלי ספק הבימות קבוץ מיחיד בימה (עיי"ע) והוא מקום מוכן לדרוש ולקרוא בו בספר תורה ברבים וכ"ה מפורש ברמב"ם הל' ס"ת פ"י הל"ד עיי"ש וכ"מ שם. והלוחות לפי דעתי הם לוחות הברית כתובות בהן עשרת הדברות והם ג"כ תשמישי ביה"כ והיינו חידושם אע"פ שמונחות ע"ג הארון, כמנהגינו גם היום, בכ"ז אין להם קדושת ארון אלא רק קדושת ביה"כ וכן כתב הטור א"ח רפ"ב דברים שבלוחות הברית הן [הן] שבס"ת לכך צריך לכבדו ע"כ מזה משמע דוקא לכבדו כשאר תשמישי ביה"כ אבל קדושת ארון אין להם. ורש"י למגיל' (הובא באו"ז הלכות קריאת מועדים והפטרות סי' שצ"ז) פי' הלוחות לא ידעתי מה הן וי"מ הן העשויין לספרים שלנו שאינן עשויין בגליון ע"כ, וכיון על פי' ראשון של ערוך, ופי' ב' הובא בתוספ' שם ד"ה הלוחות עיי"ש] —

* בְּמַגְנִימִין (מגניגמ, μίγμα (durch Farbenmischung עיי"ע בן אימרנא.

* בִּימַיִן (בל"ר (Gerte, Zweig, Palme, vimen עיי"ע איפרפוס וע' בַּיִיִן ומשכ"ש.

1 בִּן (= בִּין מל"מ וכן בל"ס בַּיִן einsehen, verstehen. בהפעיל אוֹבִין בל"ע ابان zu verstehen geben, klar machen) בע"ז בפ' כל הצלמין (מ"ה.) אמר ר"ע אני אהיה אובין לפניך פי' לשון בִּינה כלומ' מלמד[1]. בב"ר פל"ה (ל"ד) ויבן נח מזבח (בראש' ח', כ') וַיִּבֶן כתיב נתבונן ואמר מה טעם ריבה הקב"ה בטהורין יותר מן הטמאין אלא שרוצה מהן להקריב לו שנא' (שם) ויקח מכל הבהמה הטהורה וגו' [2]. ובפע"ג (ע"ב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים (ד"ה א' י"ב, ל"ב) וכו'. * [אחי"ה עיי"ע קרם ד'. בהפעיל אובין כדרך נחי פ"י עיי' דקדוק לשון כלדית מרשד"ל בהעתקת הרב החכם קריגער צד פ"ח וגם בדרך גזרת חסרי ע"ו ד"מ שבת ל"א. הבנת דבר מתוך דבר] —

2 בַּן (מל"ע بان, בל"י βυνέω vollstopfen, mästen, ובאגדה נדרש א') מהשם תֶּבֶן, ב') מהשם בִּנְיָן, ג') מן בִּינָה) במנחות בהקומץ רבה בס"ג או שפתתה (מנחו' כ"א.) תמלח (ויק' ב', י"ג) למאי אתי לכדתניא בתורת כהנים (פרש' י"ב סי' קמ"ד, קמ"ה ד"ל להוצ' מלבים ופרש' י"ב פרק י"ב ד"י"ב להוצ' ווייס) בפ' כל קרבנך במלח תמלח יכול תבניהו[3] ת"ל תמלח אי תמלח יכול במי מלח ת"ל במלח. ולא תשבית הבא מלח שאינה שובתת. פי' שנעשה בשבת כבחול זו מלח סדומית שהים מוציא גליו בכל יום ונעשה מלח. * [אחי"ה ולפי זה גזרת המלה מל"ע سبخ נשפך המים וכפי' רבינו אי' ג"כ ברש"י: הים משליכה לאגפיה ע"כ וא"כ יש לפרש שובתת מלש' שפת שמניחים גלי הים את המלח על שפת גדותיו ולזה מסכים מה שסיפר ראבינזאן פאלעשטינא ח"ב תנ"ח ואילך עיי"ש ועוד יש לפרש מלח סדומית מלח של ים המלח ששם היתה עיר סדום ויש להביא ראיה לפי' זה סיפור מגללניום ד', י"ט] — איסתרוקנית (עיי"ע) מין אחר שנעשה ע"י בני אדם. פ"א סדומית מלח חזק שאינו מתפשר ומתבטל לאלתר[4]) אסתרוקנית שמתבטל לאלתר כמפורש בס"ג דפ' משילין (ביצ' ל"ט.) מים אין מלח לא והא תניא מים ומלח בטלין בין בעיסה בין בקדרה לא קשיא כאן במלח סדומית שהוא קשה (מלח לא מלח[5]) [צ"ל מלח אינו נימוח] איסתרוקנית שהוא (רפה) [צ"ל רכה] בטל. מאי תבניהו אמר רבא בר עולא הכי קאמר יכול יתבלנו[6]) הרבה במלח כתבן בטיט.. יכול יעשנו כבנין שיתן על המנחה אבנים של מלח זו ע"ג זו ושורות קמח באמצע[7]) יכול יתן בו טעם כבינה[8]) כלומ' כל דהו מלח עד כדי להבין שיש בו טעם מלח. * [אחי"ה וכן פי' הראב"ד שם כבינה: דבר מועט — וגזרת המלה לדעתי מל"ע ויוני ופתרונה מַלֵּא מבית ומחוץ ודרש כן מתוך כפילות הלשון במלח תמלח והקשה הש"ס יכול תבניהו או תבינהו כלו' ימלא הקרבן במלח ומסיק יכול יתן בו טעם כבינה וכפי' רבינו שאין למלוח אלא מעט ת"ל תמלח כלו' הפעל מורה שיש למלוח כדַי וכיצד יעשה מביא האבר ונותן עליו מלח וחוזר והופכו וכ' ועיי' ירו' נדרי' פ"ב הל"ד ושם פ"ו הל"ג. וג' פירושים נשענים על גזרת המלה משמות תבן, בנין, ובינה ומזה תדין גודל הטעות של רמ"ל בהעתקת הע' עיי"ש]—

---

[1]) כגי' רבינו אי' במשני' של ירו' ע"ז פ"ג מ"ז וכ"ה בפי' ר"ח כ"י לע"ז (בקובץ כ"י אנגיילקי דף כ"ח:) אבל בבבלי ובמשניות אי' אני אובין ואדון לפניך. [2]) בילקי' נח רמז נ"ט הגי' ויבן נח מזבח התבונן נח וכו'. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר וכן בסמוך ובעה"ק תבינהו ובדפ"ע תבנינהו, מנחו' וספרא תבונהו, וילק' ויק' ב' רמז תנ"ד יתבנהו. [4]) וכ"ה דעת הראב"ד לתורת כהני' שם וז"ל י"מ שהיא עזה ואינה נימוחה במהרה. [5]) כ"ה בט"ס ואין לו הבנה ונ"ל לתקנו כאי' בע' אסתרוקנית. [6]) וכ"ה בילקי' לויק' שם, ובמנחי' יתבוננו. [7]) וכ"ה בפירש"י עיי"ש. [8])כ"ה בנוסחי הש"ס וכ"ה בדפ"ר וויניצי' וכ"י ו"ו וכן היתה הגי' בכ"י ל"ד אך שם בט"ס כביצה ובכ"י ב"ר גבינה וצ"ל כבינה ובדפ"ע חדשים תבינה, ובילקי' הגי' בבינה.

בֵּן (Sohn) בפסיקתא דשוש אשיש (צד קמ"ו: ומובא בילק' וירא רמז צ"ג ובב"ר פנ"ג משונה הלשון קצת ולכן לא הביאו רבינו) הניקה בנים (בראשי' כ"א, ז') בן אין כתיב כאן אלא [בנים] מלמד שהניקה בניהן של אומות[1]) ובב"ר פנ"ד (נ"ג והובא בילק' הנ"ל) הניקה בנים שרה כל מי שבא לשם שמים נעשה ירא שמים. *[אחי"ה עיי' הגי' בילק' איוב י"ב רמז תתק"ו] —

בֵּן (=בֵּין zwischen ; מבונה מל"ע مُبَيَّن unterschieden, übtg. ausgezeichnet) בס"ג דכתובו' (קי"ב.) ובר"ג דפ' אלו נאמרין בכל לשון (סוטי ל"ד. והובא בילק' שלח רמז תשמ"ג) וחברון שבע שנים נבנתה (במדבי' י"ג, כ"ג) מאי נבנתה אילימ' דאיבני ממש וכ' עד אלא שהיתה מבונה על אחת משבעה בצוען[2]) ובר"ג דפ' משוח מלחמה (סוטי' מ"ב: ילק' שמוא' רמז קכ"ה) ויצא איש הבנים (ש"א, י"ז, ד') מאי בנים אמר רב שמבונה מכל מום כלו' כל מום לא היה בו[3]) [דבי ר' שילא אמר] שהוא עשוי כבנין כלו' גדול כבנין [ר' יוחנן אמר בר] מאה פאפאי וחד נאנאי[4]), פי' שבאו מאה אנשים על אמו וכלב אחד. *[אחי"ה ובמד' אגדת שמואל פ"כ כתוב בפירוש והנה איש הבינים וג' ממערכות פלשתים ממערות כתיב ממאה ערלות פלשתים ר' תנחומ' אומר אף כלב אחד וכן הדרש ברות"ר ספ"ב פ' ותשאנה: ממערכות פלשתים (ש"א י"ז, כ"ג) ממערות כתיב ממאה ערלות גוים שנתערו בה כל הלילה ר"ת אומ' אף כלב אחד וכ' ועיי' ירו' יבמו' פ"ד הל"ב ד"ה סע"ג ועיי' מנחת שי לשמואל הנ"ל. ותוספ' סוט' מ"ב: ד"ה מאה שהסכימו עם פי' רבינו נגד דעת רש"י עיי"ש. ולולא מסתפינא הייתי אומר שתחת חד נאנאי או נאני צ"ל כאני והוא ל"ר canis ול"י κύων ובל' בקט' çunis פי' כלב. ופאפי בל"פ ויונית (پاپ, بابا πάππος) פי' אב. וטעם של דרוש זה לפ"ד שהבין איש בֵּינים מלש' תערובת זרע] —

בָּן, = בָּנָה, בְּנִי (בל"ס בנא ובל"ע بنا bauen והתואר בַּנָּאִי בל"ס בַּנָּיָא, בל"ע بنّاء, بانى Baumeister ובאגדה מתואר כן תלמיד חכם) ר' יוסי אומ' של בנאים מצד אחד חוצץ בפ"ט במקואות (מ"ו) ובס"ג דואלו קשרים (שבת קי"ד.) פי' ר' יוחנן בנאים אלו ת"ח שעסוקין בבנינו של עולם וקפדי על רבב שבבגדיהן[5]) לכבסו ולהוציאו שלא יהו מן המשניאים לפיכ' אפי' מצד אחד נראה חוצץ ולא עלתה לו טבילה אבל בגדי הבורים אם רבב עבר מצד לצד חוצץ ואם לאו אינו חוצץ. *[אחי"ה וכעין זה פירשו כל המפרשים אבל רה"ג לסד"ה למקואו' שם צד ל"ה הביא גם יש אומרים: של אלו הבנאין אפי' מצד אחד של בגד חוצץ טיט של בורות הוא וטיט היון משני צדדין של בגד כדאמרי' בתוספה (מקוי' פ"ז והובא בר"ש למקואו' פ"ט מ"ז ולפנינו בתוספי' משובש הוא) ר' יוסי וכ' וסיים רה"ג אבל טעות הוא ומהרי"ל בעמת"ל בע' בנאים תפש זה הפי' ונעלם מעיניו דברי רה"ג] וכן הלכה[6]) [ו] אמר ר' יוחנן (שבת שם) איזהו ת"ח שמחזירין לו אבידה בטביעת עינא זה המקפיד על חלוקו להפכו. *[אחי"ה עיי' ירו' ב"מ פ"ב ד"ח רע"ד. וכנ"ה ירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ג, ירו' גיטי' פ"ז דמ"ח ע"ד, ירו' ב"ב פ"ח דט"ז ע"ד בניה דאורייתא. וזה הענין בירו' מגילה פ"ד דע"ד רע"ב מפני בַּנָּה הוא עומד, וירו' ביכו' פ"ג דס"ה ע"ג אין התורה עומדת מפני בַּנָּה וכן נדרש דברי' ח', ט' א"ת אבניה אלא בוניה (תעני' ד.) וכן נדרש ישעי' נ"ד, י"ג א"ת בניך אלא בוֹנַיִךְ (ברכו' ס"ד.) וכן נדרש שה"ש א', ה' בוֹנוֹת ירושלים זו סנהדרי גדולה של ישראל שהן יושבין ומְבַנִּין אותם. וכנ"ה בלא השאילה שבת קט"ו. אמר לבנאי שקעהו תחת הנדבך (עיי"ע נדבך), שם קנ"ו. בנאי וסתיר סתיר ובנאי; כליי פי"ד מ"א הקנטר של בנאי (עיי"ע קנטר א'); ב"מ קי"ח. עיי"ע ארדכל; ב"ק פ"ט מ"ג הבנאי שקיבל עליו לסתור את הכותל, ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ד הבנאי שיישב את האבן בראש הדימוס, ירו' חגיג' פ"ב דע"ז: אומנתיה דהן בנאי. שמ"ר רפי"ג אבא יוסף הבנאי, סוף דאר"ז עיי"ע בַּלָּן. והקבוץ יומי' י'. בנאין ביד סתרין כ"ה לגי' כ"י ב' מינכ' עיי' ד"ס יומ' צד י"א: ובנו"ג בונין, ובנויי; ירו' ברכו' פ"ט ד"ג. בַּנָּיָן עיי"ע אמן א' — ר' בנייה, בנאי, בנויי שם תנא בדור הראשון עיי' מה"י למהרז"ף צד

---

[1]) הך סיום חסר בפסיקת' כמו שהעיר ג"כ ר"ש באבער שם הערה י"ב. [2]) פי' שהיתה מפורסמת ומשובחת ז' פעמים יתר על צוען ובספרי ר̇יש עקב ובמד"ר פט"ז אי' בפירוש נבנתה משובח הרבה יותר עיי"ש ולדעתי הוא ל"ע הרשומה ופתרונה מובדל ומשובח ועוד י"ל שכיון בעל אגדה על לשון רו' bonus פי' טוב עיי' הרב ברילל יאהרביכער ח"א, רו"א. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר אבל בשדפ"ע חסר בט"ס לא, וכן פירש"י מתוקן ומנוקה מכל מום. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ע' פאפאי ועיי"ע נביי וכ"ה בכ"י ו"ו כאן ושם הגי' נאני ובכ"י ל"ד בנאי וצ"ל נגאי וכ"ה בילק' שמוא' שם. [5]) וכ"ה ברש"י שבת ונראה שהיה כן בגי' ספרי' וכן משמע מפי' ר"ש למקו' פ"ט מ"ו. [6]) ונראה שכונת רבינו להוציא דעת של יש אומרים שהובא ברה"ג.

ס״ט והציונים בברכ׳ נ״ה: ב״ב נ״ח. וב״ר רפי״ח. ובהבלעת כ׳ א׳ ברכ׳ ל״ח: ב״מ ב׳. רבנאי תחת רב בנאה, ובויק״ר פכ״א רבי בנאה, אבל בכ״י פ׳ לברכ׳ הגי׳ רבא (ד״ס ברכ׳ צד ק״ה.)] —

* **בֶּן אֲכִילָה** (geniessbar, zum Genuss tauglich) חולי׳ קכ״ז: כיון דיבשן לאו בני אכילה נינהו.

* **בֶּן אֱלוּל** (der im Monat Elul Geborene) ירו׳ שקלי׳ רפ״ג דמ״ז: והן מתעשרין עם בני אלול פי׳ שנולדים בירח אלול.

בֶּן אַלְמָנָה (Witwenkind) בנדרים[1] בפ׳ ר״א (ס״ו:) ר״ש לא טעים אמר ימותו כל בני אלמנה ואל יזוז שמעון ממקומו. פי׳ תתאלמן וימותו בניה אם לא אטעום[2] לא אזלזל עצמי ועוד[3]) אם הייתי טועם היה מרגיל להדירה.

בֶּן אֶלְעָשָׂה (Rabbi's Personenname, Schwiegersohn) חתניה דרבי הוה ועשיר גדול הוה בגמ׳ דפ׳ הנודר מן המבושל (נדרי׳ נ״א.) ובגמ׳ דיציאת השבת (ט׳:) תספורת בן אלעשה. * [אחי״ה עיי״ע לוליינית. וכנ״ה נדרי׳ שם וסנהד׳ כ״ב: עיי״ש ובירו׳ מ״ק רפ״ג דפ״א סע״ג ר׳ הוה מוקר לבר אלעשא ועיי׳ סיפור שם הובא בשנויים בויק״ר פכ״ח וקהל״ר פ׳ מה יתרון ועל פתרון משלו של בר קפרא שם לא רבים יחכמו ועיי׳ רא״ק בחלוץ ב׳, פ״ד ואילך וגרעץ קורות היהודי׳ ח״ד ב׳ צד רט״ו בהערה] —

* **בֶּן אוּמְנוּת** (בל״ס בר אוּמָנוּתָא (Handwerker) ב״ר רפל״ב אין לך אדם אוהב בן אומנותו אבל החכם אוהב בן אומנותו . . והקב״ה אוהב את בן אומנותו וכ׳, וכ״ה בילק׳ תהלי׳ י״א סרמ״ז תרנ״ה ובמדר׳ תהלי׳ מזמ׳ י״א הגי׳ כל איניש סני בר אומניתיה אבל הקב״ה אינו כן וכ׳, ומזה משל הדיוט מורגל בפי המון כל אדם שונא את אומנתו.

* **בֶּן אִימְּרָנָא** (בל״ס אֵמְּרוּנָא (junges Schaf ר״ה י״ח. מאי כבני מרון . . כבני אימרנא פי׳ בל״ס ככבשים ועיי״ע אמר א׳. וכ״ה מפורש בירו׳ ר״ה פ״א דנ״ז: כהדין ד י ר י ן ומדי דברי בו זכר אזכרנה ג״כ דעת אחרת של פי׳ רבנן אמרי כהדה במגנימין מה טעמא היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם. המפרשים נדחקו בפי׳ המלה הזרה ולא עלה בידיהם ול״נ שהיא בל״י שרשומה בע׳ במגנימין משורש μαγγανον והשם μάγγον ולדעת רז״ל μαγγανον פי׳ שחיקת ועירוב צבע לצבוע בו וא״כ שיעור המאמר ממש כמו בבבלי ר״ה י״ח. והובא בילק׳ תהלי׳ ל״ג רמז תש״ך וכולן נסקרין בסקירה אחת . . אף אנן נמי תנינא היוצר יחד לבם וכ׳, פי׳ כולם נצבעים בצביעה אחת עיי״ע סקר א׳ ולפ״ז עיקר הגי׳ בירו׳ כחדא במגנימין (במגמין) כלומ׳ כולם יחד בצבע אחד.

* **בֶּן אָמוּרְיֵי, אֵימְּמֵרְיֵי** (Geissel) עיי״ע אמר אחרון.

בֶּן אַרְזָא (שם פרטי של מנגן אחד בזמן בית שני ובל״ע ارز (Kräftiger על הצלצל בפ״ה בשקלי׳ (מ״א) פי׳ היה ממונה על כלי שיר מן בצלצלי שמע (תהלי׳ ק״נ, ה׳) והיה מנגן בהן כדתנן בסוף תמיד (ל״ג). והקיש בן ארזא בצלצל. * [אחי״ה צלצל בל״ס ציצלא, צצילא ובל״ע جلجلة נקרא כלי שיר שהיה במקדש (ש״ב ו׳ ה׳; ד״ה א׳ י״ג, ח׳; ט״ז, ה׳. מ״ב; עזרי ג׳, י׳; מקביים א׳ ה׳. נ״ד; בן מתתיהו על הקדמוני ז׳, י״ב. ג׳) ומעששיות גדולות של נחושת נעשה (עיי׳ בן מתתיהו שם) והמנגן בכלי שיר זה היה בעל כח ואולי בן ארזא שם כולל שהוראת המלה בל״ע בעל כח וגבור. ובתוספתא שקלי׳ פ״ב אי׳ בן ארזא על הדוכן]—

* **בֶּן בַּג בַּג** (E. N.) עיי״ע בג, וע׳ בן הא הא.

* **בֶּן בּוּהֲיָן** (E. N.) עיי״ע בוהיין.

* **בֶּן בּוּכְרִי** עיי״ע בן כוברי.

* **בֶּן בּוּנְיוּם, בֶּן נִיוּם** עיי׳ גירסאות שונות בע׳ סבן לפי גי׳ כ״י ושם אעריך אם יהיה חלקי בחיים.

בֶּן בָּטִיח (שם פרטי ובל״ע بطاخى, der Grosse (Robuste בבלי׳ פי״ז (מי״ב מוסב על אהלות פי״ג, מ״א תוספתי׳ אהלות רפי״ד) מאור שלא נעשה בידי אדם שיעורו כמלא אגרוף גדול זהו אגרופו של בן בטיח א״ר יוסי ישנו כראש גדול של אדם, פי׳ מאור שלא נעשה בידי אדם אלא נפתח מעצמו שיעורו מלא אגרוף של אותו אדם הנקרא בן בטיח וכבר פירשנו בע׳ אגרוף. * [אחי״ה פי׳ בל״ע אדם גדול ובעל בשר, ואולי גם בן בטיח בן אחותו של ריב״ז (קהל״ר פ׳ טובה חכמה ועיי׳ איכ״ר פ׳ היו צריה) שם כולל לגבורתו וכוחו ובגיט׳ נ״ו. הגי׳ אבא סקרא ריש בריוני . . בר אחתיה דריב״ז עיי״ע בריוני] —

---

1) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד וכ״ה בעה״ק משנת שנ״ב ובדפ״ע חסר. 2) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד ודפ״ר אבל בשרפ״ע יטעום. 3) ב״ח מחק בגמ׳ תיב׳ זו ולא ידעתי למה.

בֶּן בְּרִית (Bundes-, d. i. Glaubensgenosse) בפ"ק דישועות [1]) ונכסים שהן של בני ברית פי' בני ברית הן ישראל לפי שאמר הכתוב (שמות כ"א, ל"ה) כי יגח שור איש את שור רעהו ולא גוי הוציא כל האומות באמרו רעהו. * [אחי"ה בדפ"ר ווינציא' מחקם הצינזור בקו דיו ובב"ק י"ג: יותר מדויק למעטי שור של עכו"ם ובב"ק ל"ח. וירו' ב"ק פ"א ד"ב ע"ג שור של נכרי ובמכילתא משפטי' רפי"ב רעהו להוציא שור של כותי שור של נכרי וכן דרש בפי' ב"ק ט"ו רע"א ותוספת' ב"ק רפ"א בני ברית למעוטי נכרים ובירו' ב"ק שם יצאו גוים ובדפ' זיט' עכו"ם. בן ברית כמו בל"ט בעל ברית ועיי"ע ברית] —

* בְּנֵי בְּרַק (Stadt, südöstlich von Jaffe, Ibn Ibrak, Neub. 82) עיר קרוב' ליפו והיא נזכרה כבר ביהוש' י"ט, מ"ה והיה מקום ישיבת ר"ע עיי' סנהד' ל"ב: ויק"ר פכ"א ותוספת' שבת רפ"ד ושם הוזכר ג"כ מרחץ של בני ברק.

* בֶּן בְּתֵירָה, בְּתֵירָה, בְּנֵי בְּתֵירָא הרבה חכמים מכונים כן עיי' ד"ט למהרז"ף צד צ"ד. ואילך, ומבוא המשנה ממהרי"ב צד כ"ז ואילך.

* בֶּן גביית עיי"ע גביית.

* בֶּן גֶּבֶר (E. N. eines Mannes, der über das Thorschliessen gesetzt war zur Zeit des 2. Tempels) שקלים פ"ה, מ"א (מ"ב) בן גבר על נעילת שערים פי' שם איש אחד שהיה ממונה להכריז בבא השמש לנעילת שערים ובירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד וירו' סוכ' פ"ה דנ"ה ע"ג והתנינן בן גבר אית לך מימר בר תרנגולא פי' לשון בתמיה אלא שם אדם נקרא גבר ולאפוקי דבי ר' שילא שסבר שקריאת גבר (יומי' כ':) פתרונו קריאת התרנגול עיי"ע גבר ד'.

בֶּן גַּן (בל"ם d. Innere, die Eingeweide ובדרז"ל רק בקבוץ בני גַוָּיָא כמו בני מֵעַיִם) תרג' ירושלמי והקרב והכרעים (ויקר' א' י"ג) בני גויא * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו, ל"ד, ב"ר דפ"ר ודפ' ווינציא', אבל בדפ' אמש' הגי' ת"י ורמ"ל הפליא לטעות וכתב תרג' יונתן וכבר עמד על טעות זו הגאון שי"ר בתולד' ר"נ צד מ"ה הערה מ"ד רק שם בטעות הדפוס אי' בע' גיא תחת בע' בן גוא. ודע שבתר"י אי' בנוסחאותינו כריסא ובתר' אונקל' גוא בלי חיבור עם "בני" אבל בת"ר א' לשמות כ"ט, י"ג. י"ז ותרג' תהלי' ק"ג, א' נמצא מועתק קרב: בני גווא, ואין אצלי ספק שגם בציון כאן כך מצא רבינו בכתובים וגו בל"ם מורה כמו קרב בל"מ וחיבורו עם בני ממש כדרך מלת בְּנֵי מֵעַיִם] —

* בְּנֵי גּוֹלָה (die in der Diaspora Wohnenenden) ע"ז ל' רע"ב ובני גולה נהגו בהן איסור.

* בֶּן גּוֹרְיוֹן (ein reicher Mann in Jerus.) ב"ר רפמ"ב ועיי' ציונים אחרי' בע' בליוטי נקדימון בן גוריון ועיי' עוד ע' בוני.

* בֶּן גְּזֵירָא (E. N. eines Amora) עיי"ע אשכול.

בְּנֵי גֵּיהִנָּם (Frevler, Bewohner der Hölle) ר"ה י"ז. ומקריין בני גיהנם עיי"ע בני מחוזא.

בֶּן גִּיל (von gleicher Geburtszeit, gleichem Geschick) עיי"ע גל ג'.

* בְּנֵי גָּלִיל, גְּלִילָא (die Galiläer) עירו' נ"ג סע"א בני גליל שלא הקפידו על לשונם וכו', בני גליל דלא דייקי לישנא וכו', בני גליל דלא גמרי מחד רבהו וכו', שבת קנ"ג. בני גלילא אמרי עשה דבריך לפני מטתך וכו', ובכ"י מ' מיתתך, ירו' מע"ש פ"ה דנ"ו ע"ג וירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ד אחינו בני גלילא עילאה ובני גלילה ארעיתא שלמכון יסגא ובבבלי סנהד' י"א: אחינו בני גלילאה וכו', וצ"ל בני גלילא. והוא כמו אנשי גליל נדרי' מ"ח. והיחיד בר גלילא עיי"ע.

* בֶּן גַּמְלָא (Priester, viel. aus der Stadt Gamala gebürtig) ירו' יומ' פ"ה דמ"ב: אפי' כבן גמלא שלא היתה ידו מחזקת אלא כשני זתים פי' שם כהן גדול ואולי על שם עיר גמלא (עיי"ע) מכונה כן. — בן גמלא במשנ' יומ' דף ל"ז. והובא בילק' משלי רמז תתקמ"ו. יהושע בן גמלא יומ' י"ח. ב"ב כ"א.

* בְּנֵי גְּנָנָא (בל"ם בני דגנוּנָא die Anfertiger des Hochzeitsbaldachins) עירו' מ'. הנהו בני גננא דגזו להו אסא ביו"ט שני לאורתא שרא להו רבינא לאורוחי בהו לאלתר פירש"י (כ"י עיי' ד"ס עירו' צד ע"ד:) קושרי כילות חתנים וכו', וכ"ה באמת עיי"ע גנן א' וע' כל ה' וכ"ה בל"ם.

* בֶּן גַּרְבָּאֵי (כינוי של כה"ג בבית שני מהשם גרבא בל"ם ובל"ע خريب Weinkrug ‏Saufbold) פסחי' נ"ז. ויכנס ישמעאל בן פיאבי תלמידו של פינחס וישמש בכהונה גדולה וכו', ויכנס יוחנן בן גרבאי תלמידו ואי"כ נוכל להעתיקו

[1]) והוא לפי דרש של שבת ל"א. ילק' ישעי' ל"ג רמז ש"ב סדר נזיקין ובדפוסי' חסר הציון מחסרון ידיעה והוא בב"ק ט': במשנה.

של פינקאי וכ׳, אמרו עליו על יוחנן בן גרבאי שהיה אוכל ג׳ מאות עגלים ושותה ג׳ מאות גרבי יין וכ׳, ועיי׳ בכמה שינויים בכריתו׳ כ״ח. והגי׳ בן גרבאי כ״ה בע״י ונכון הוא שלשון נופל על לשון הוא ונגזר מן מלת גרב יין האמור בסמוך ועיי״ע גרב ג׳ וכינוי של גנאי הוא שכה״ג זה היה זולל וסובא וכן תלמידו של פינחס השנויה אצל ישמעאל בן פאבי[1]) לשון נופל על לשון תלמידו של פינקאי פי׳ מעונג עיי״ע פנק א׳ וגם זה כינוי של גנאי הוא ותמיה לי קושית של מהרש״א בח״א לפסחי׳ שכתב וז״ל אין שֵׁם רבו פנקאי מפורסם מי הוא! ועיקר שמו של כה״ג זה הוא נדבאי וכ״ה בכ״י מ׳ בכולן (ולפנינו בט״ס נרבאי עיי׳ ד״ס שם) וזה נ״ל ברור הוא אחד עם שם כה״ג Ἀνανία τοῦ Νεβεδαίου = חנניא בן נבדאי שנזכר בבן מתתיהו (עיי׳ על הקדמו׳ כ׳, ב׳, ג׳; כ׳, ה׳, ב׳) אשר מינהו הורדוס השני לכה״ג תחת יוסף מבית קאמית. ועיי׳ קצת מהדברים שנגענו במ״ע של מהרז״ף — גרעטץ חכ״א, רנ״ו ומה שכתב שם מהרי״ף.

* בֶּן דָּוִד (Sohn Davids, d. i. der Messias) עירו׳ מ״ג. יום שבן דוד בא, יומ׳ י׳. אין בן דוד בא עד שתפשוט מלכות הרשעה תשעה חדשים על כל העולם כולו[2]) מגיל׳ י״ז: סנהד׳ צ״ז. במוצאי שביעית בן דוד בא. יבמו׳ ס״ב. ע״ז ה׳. ילק׳ ישעי׳ רמז תתל״א אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף (עיי׳ מאמרינו על משיח, תחית המתי׳ ועוה״ב במ״ע דמ״ג כרך כ״א צד תקע״ד), כתוב׳ קי״ב: דור שבן דוד בא קטגוריא בת״ח וכ׳ עיי״ע קטיגור וע׳ בז ד׳. סנהד׳ ל״ח. אין בן דוד בא עד שיכלו ב׳ בתי אבות עיי״ע בית אב. ושם צ״ז. דור שבן דוד בא ת״ח מתמעטין, שבוע שבן דוד בא וכ׳, שם: ביובל האחרון בן דוד בא וכ׳, ועיי׳ ברוחב הביאור על כל זה במאמרינו הנ״ל והעלינו שם בראיות ברורות שכמה וכמה מאמרי רז״ל נתפרשו מסיפורי הפרסיים בתכלית ענין זה ואכ״מ להאריך.

בֶּן דֵּינַאי (ein Zelotenschaaranführer, Eleazar Sohn Deinai, bei Jos. Ant. 20, 6, 1;8, 5 Δεινaίου παῖς . . Ἐλεάζαρ) בסוף משנת סוט׳ (מ״ז. וירו׳ סוט׳ פ״ט מ״ה, ספרי שופטי׳ סי׳ ר״ה, ילק׳ שופטי׳ קלסרמ״ז תתקכ״ג) משבא אלעזר בן דינאי[3]) ותחינא בן פרישה היה נקרא[4]), ובפ״ב דכתוב׳ בגמ׳ האשה שנחבשה (כתוב׳ כ״ז.) כגון אשתו של בן דינאי, פי׳ אדם לסטים ורוצח. * [אחי״ה ובאמת בירו׳ כתוב׳ פ״ב דע״ו ע״ד החליט לכתוב תחת אשתו של בן דנאי אשת לסטים וגם לפי סיפור בן מתתיהו היה בן דינאי ראש הרצחנים ומכת הקנאים ויארב במסתר לירות במו אופל לתמימי דרך והיה עוסק באומנות זו עשרים שנה עד שלכדו אפרכום רומי פֵלִיקס ושלחו בנחושתים לרומה (קדמוניו׳ הנ״ל ועל המלחמ׳ כ׳, י״ג, ב׳). והנה מתחלה לטובה נתכוון ללחום בעד חפשה ולקרוא דרור לארץ (יעויין בשהש״ר פ׳ השבעתי) ולא ארכו הימים ונטה מדרך הישר והלך ארחות עקלקלות והקנאים נעשו רצחנים יצפנו לנקי חנם והם נקראו סקרין (עיי״ע סקר ד׳ ובן מתתיהו על המלח׳ ב׳, י״ג, ג׳. ד׳. ו׳; ז׳, ח׳, א׳; על הקדמונ׳ כ׳, ח׳, י׳) וזה מה שאמרה המשנ׳ סוט׳ הנ״ל אלעזר בן דינאי תחינא בן פרישה היה נקרא חזרו לקרותו בן הרוצח. וידידי החכם השלם מהו״ר זעליג לויטערבאך אשר כבר יצא טבעו בעולם המדעי׳ בשם זה״ל כתב לי פי׳ אחר ולא אמנע טוב מבעליו ואלה הם דבריו: הנני לבאר מאמרם (סוט׳ פ״ט) משרבו הרצחנים וכו׳ ומאחר שלא הבינו השמות מחקו רבים פעם הב׳ בן פרישה כסבורים שאלעזר בן דינאי תחינה בן פרישה היה נקר׳ וכ״ז יען שלא ידעו שיש שם תחינה בכתובים (ד״ה א׳, ד׳, י״ב) אכן פי׳ המשנה: משרבו הרצחנים בטלה ענל׳ ערופ׳ והוא מעת שבא אלעזר בן דינאי (ר״ל שראוי לדונו כפי׳ התוי״ט), והשני תחינה בן פרישה ובראשי׳ נקרא אך בן פרישה שפיר׳ מדרך הטוב (ובשם תחינה המורה על הטוב לא קראו עוד כמו שלא קראו בודאי לאלעזר שמורה אלהי עזרי) וחזרו לקרותו בן הרצחן כאלו משרש הרצח גזעו או כמו גברא קטילא. והראיה כי על שני אנשים כיונו ממה שמתחילה המשנה הרצחנין בל׳ רבים, עכ״ל] — בפ״ה בכלים (מ״י) תנור תחלתו ד׳ ושיורו ד׳: זה תנורו של בן דינאי[5]) אמר הגאון אנו קורין[6]) תנורו של בן דינאי שהיו בו דברים. * [אחי״ה על איזה גאון כיון רבינו לא ידעתי

---

[1]) כ״ה עיקר הגי׳ וכ״ה ביומ׳ ט׳. ל״ה: וכ״י פסחי׳ עיי׳ ד״ס צד פ״ד: והוא Ἰσμάηλος τοῦ Φαβί נזכר בבן מתתיהו על הקדמוניות י״ח, ב׳, ב׳. [2]) כ״ה בדפוסי׳ הישנים ונשתנה בדפ׳ באזיל מן הצינזור וגרס תחתיו מלכות ארם וכגי׳ דפוסי׳ ישני׳ אי׳ ג״פ בכ״י מ׳ ובע״י הראש׳ ובילק׳ מיכ׳ ה׳ דפ׳ שאלוני׳ עיי׳ ד״ס יומ׳ י״א: [3]) כ״ה בכ״י ה״ב גם בראש הע׳ אבל שאר כ״י ודפוסי ערוך בט״ס בן דן, והנוסח בן דינאי בכ״מ שרשמנו רק בכתוב׳ בסמוך בט״ס בן דונאי. [4]) ועיי׳ בתוי״ט סוט׳ פ״ט מ״ט על נוסח׳ אחר׳ ובילק׳ אי׳ ותהינא. [5]) כ״ה ג״כ במשנה שבמשניות וכ״ה בגי׳ הרמב״ם ותוי״ט, וכ״ה ברע״ב לכלי׳ פ״ח מ״ט. [6]) כ״ה בדפ״ר, ובשדפ״ע שונין.

ורה"ג ז"ל לי' במשמע שלא פירש מאמר בן דינאי בסד"ט צד ה' וכן לא הביאו הר"ש ואשר נ"ל הוא שאיזה כותב הערוך הגיה לעצמו כן וכיון על הרמב"ם ז"ל שפי' לכלי' שם בזה"ל וכן נפלו דברים רבים ביורות הערביים . . ולזה תקרא זאת התמונה תנורו של בן דינאי מיוחס אל דין וכ', ע"כ וכן פירש רע"ב בשם ואני שמעתי, עיי' תוי"ט לכלי' שם, וכן כתב הרא"ש בשם י"א. ואין אצלי ספק שתנור בן דינאי נקרא על שם בן דינאי של מעלה ונ"ל להסבירו שהרי בן דינאי היה יושב בגליל (עיי' בן מת' על הקדמ' כ', ו', א') וגם ערב מקום היה בגליל (עיי"ע ערב) על כן נקראו היורות הערביין שהיו הפורין בארץ לאפות בו: תנורו של בן דינאי, וקרוב הדבר שהוא היה רגיל לאפות כן לאנשיו הסרים למשמעתו שחונים תחת כיפת השמים] —

* בֶּן דַּעַת (ein Vernunftbegabter) ב"מ ח'. דקא מגבה ליה בן דעת, ירו' קידו' פ"א ד"ס רע"א זה זיכה לבן דעת וזה לא זיכה לבן דעת. והקבוץ בני דעה גיטי' כ"ג. יבמו' צ"ט: חגיג' ב': מנחו' צ"ג. ערכי' ה': פי' בעל שכל.

* בֶּן דְּרוֹסָאִי עיי"ע בר דרוס . . וע' אכל.

* בֶּן הֵא הֵא (E. N. eines Tana) אבות פ"ה מכ"ג בן הא הא אומר וכ', ובחגיג' ט': בר הי הי עיי' תוספ' שם ותוי"ט לאבות טעם של כינוי זה ולדעתם הוא בג בג דעולה גימטרי' שלו ה'.

* בֶּן הַהֹדַיָּה (Geier, Habichtart) ספרי פרש' ג' פ"ה (צד נ': להוצאת ווי) נץ זה הנץ למינהו להביא בן ההדייה וההודאה. והוא מל"מ הדיה (דברי' י"ד, י"ג, ישעי' ל"ד, ט"ו) וההודאה הוא דאה ומסיק בחולי' ס"ג: דאה וראה דיה ואיה אחת היא אבל ר' ישמעאל בספרי שם רפ"ה לא סבר כן עיי' ראב"ד שם אבל להצעת הילק' ראה רמז תתצ"א ד"ה והנשר לית כאן פלוגת' ועיי' שם ותמצא נוסח' יותר שלמה בשם ספרי והמו"ל של ספרי לא העיר על זה. ובחולי' ס"ב. הגי' להביא את בר חיריא ורבינו גורס בר הודיא עיי"ע וזהו עיק' וכ"ה בל"פ ע"ש. או י"ל שמלת הדייה הוא ל"ע حداية = Weihe.

* בֶּן הדימה עיי"ע ארקל.

* בֶּן הֲרִיגָה (Sohn des Todes, Todes schuldig) ברכו' ס"ב: אמר דוד לשאול מן התורה בן הריגה אתה פי' מותר להרגך וכן גרס באמת ע"י והילק' שמואל רמז קל"ג וכן מצאתי אח"כ בכ"י מ' ובב"נ עיי' עוד ד"ס ברכו' צד קפ"ב.

* בְּנֵי הַרְגָּשָׁה (Spürende, die Empfindung haben) נדה י"ג. נשים לאו בנות הרגשה נינהו . . אנשים דבני הרגשה נינהו וכ' עיי' פירש"י.

* בֶּן זוּג (Ehepaar, Gattin) מפעל זַוֵּג בל"ס וערבי زوج (verbinden) גיטי' צ"ו: סוט' ו'. במ"ר פ"ט וירו' סוט' פ"א ד"ז. שאין זה בן זוגו לראשון (ירו' שאינו . . של ראשון) ב"ר פי"ב שאין לו בן זוג . . ערובתא שבתא לית לה בן זוג. והקבוץ שם פ"ז בהמות ולויתן שאין להם בן זוגות (ועיי' ב"ב ע"ד:).

* בֶּן זוֹמָא (Ben Zoma, Schüler R. Akiba's) עיי' ד"מ קל"ו ואילך ומבוא המשנ' ממהרי"ב צד קמ"ז ואילך, ועיי' עוד ע' בן עזאי.

* בֶּן חאפון עיי"ע אפנין.

* בְּנֵי חֲבוּרָה (die zu einer Genossenschaft Gehörenden) שבת כ'. עירו' ק"ג. בני חבורה זריזין הן, ירו' פסחי' פ"ז דל"ה: מפני שבני חבורתן ראויין להימשך אצלן עיי' מכילת' בא פט"ו.

* בְּנֵי חֵילָא (Truppe, Soldaten) ביצ' כ"א. קימחא דבני חילא, חולי' צ"ד: בישרא לבני חילא . . טריפתא לבני חילא.

* בֶּן חֲכִינָאִי (ein Talmudlehrer) כתוב' ס"ב: ירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד. חגיג' בבלי י"ד: פסיקתא דר"כ אחרי מות דקע"ו: ויק"ר פכ"א. ובספרא פ' אמור פ"ז פ"ז ובשאילתות פ' אמור וכ"ה בכ"י א"פ לשבת ק"י: עיי' ד"ס שבת צד קכ"ג. ובכתוב' שם בת חכינאי בת חכינאי.

* בְּנֵי חוּפָּה (die Hochzeitsangehörigen) סוכ' כ"ה: ירו' סוכ' פ"ב דנ"ג. השושבינין וכל בני החופה פטורין מן הסוכה פי' אנשים הנקראים ומסובים בחופת חתנים מל"מ כחתן יצא מחפתו (תהלי' י"ט, ו').

* בֶּן חוֹרִין (Freier) שבת קנ"ב. דעל סוס מלך דעל חמור בן חורין, סנהד' פ"ה: במשנ' מי שחציו עבד וחציו בן חורין; תרומ' פ"ח מ"א עשאך בן חורין, ב"ק י"ד: ט"ו. בני חורין בני ברית, ושם בני חורין למעוטי עבדים; אבות פ"ב מט"ז ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה ושם פ"ו אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בת"ת. ונקבה בת חורין גיטי' מ"א: ועיי' עוד שם מ'. ירו' גיטי' פ"א דמ"ג ע"ד וירו' ב"ב פ"ח דט"ז ע"ג ותוספת' ב"ב ספ"ט. ובהשאילה מנכסים שאינן משועבדים ב"ק ח': עידית בני חורין הואי . . כל זמן דאיכי בני חורין, ב"מ י"ג. וי"נ: וירו' ב"ק פ"י ד"י: לא

גבי מן משעבדי מבני חרי מגבי גבי, אין גובה לא ממשעבדי ולא מבני חרי. במדרש חזית פ' לא ידעתי אתמול הייתם עובדים בטיט ולבנים והיום נעשיתם בני חורין וסגנים על כל העולם.

* בֶּן חֲרִיץ (kleine Grube) ב"ב ק"ז: במשנ' חריץ ובן חריץ וכמה הוא חריץ ששה טפחים ובן חריץ שלשה. ובגמ' שם חריץ מבחוץ ובן חריץ מבפנים, ושם ק"ח. וכמה בין חריץ לבן חריץ טפח. פי' גומא קטנה עיי"ע חרץ.

* בֶּן טוֹטֶפֶת (E. N. des Schlüsselbewahrers im jer. Tempel) תוספת' שקלי' פ"ב בן טוטפת על המפתחות אולי הוא שם כולל מן טוטפת של מקרא פי' קישורה שהיו מפתחות קשורין ואדוקין על ידיו.

* בְּנֵי טַעֲמַיָּא (Rathsherren) אסת"ר ספ"א פ' בשנת יכולני וברקוריאני [Joviani, Herculiani עיי' רימ"ז בט"ר, ח"א צד קי"ג] ר' הונא אמ' בני טעמיה ובני סגניה דיליה ר' יצחק אמ' בני טעמיה בני עצתיה פי' נותני טעם ועצה.

* בְּנֵי יַבָּשָׁה (die auf dem trockenen Lande leben) ירו' נדרי' ל"ח. נדר מיורדי הים לאחר שלשים יום נעשו בני יבשה עיי' ר"ן לבבלי נדרי' ל'. ד"ה וחד תני לה.

* בֶּן יוֹם (eintägig) שבת קנ"א: ב"ר פל"ד תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת, ע"ז נ"ז. תינוק בן יומו עושה י"נ, ב"ק ס"ה. איל בן יומו קרוי איל, מגיל' י"ט. מוקף בן יומו קרוי מוקף, ועיי"ע בר יומא. והקבוץ תנחומ' קרח צד רע"ג ובמ"ר פי"ח תינוקות בן יומן.

* בְּנֵי יַמָּא, בְּנַת יַמָּא (Delfin) עיי"ע דלפן.

* בֶּן יָצָף (E. N.) ירו' תעני' פ"ד דס"ח. מגילת יוחסין מצאו בירושלים וכתוב בה . . בן יצף מן דאסף וכ' ובב"ר פצ"ח הגי' בית יצאת (ובקצ' דפוסי' בית יצאה).

בֶּן יְכַבֵּד אָב ("ein Sohn verehrt den Vater" Mal. 1, 6) בגמ' דחלק (סנהד' צ"ו. ושם:) בן יכבד אב: זה בלאדן [בן בלאדן. אמרי בלאדן] מלכא הוה ואישתני אפיה כעוקבא דכלבא פי' כדמות כלב[1] הוה יתיב בריה על מלכותא כי הוה כתיב כתיב שמיה ושמא דאבוה, ועבד אדוניו זה נבוזראדן (עבד שר הטבחים) [צ"ל רב טבחים] דכתיב (ירמי' נ"ב, י"ב) ובחודש החמישי וג' בא נבוזראדן רב טבחים] עמד לפני מלך בבל בירושלם ומי סליק נבוכדנצר לירושלם והכתיב ויעלו אותו[2] [וילך אתם] אל מלך בבל רבלתה וא"ר אבהו רבלתה זו אנטוכיא, רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי חד אמ' דמות דיוקנו היתה חקוקה לו על מרכבתו וחד אמ' אימה יתירה היתה לו ממנו ודומה כמי שעומד לפניו תמיד.

* בֶּן כּוּזִיבָא, בֶּן (=בַּר) כּוּזְבָה, כּוּזִיבָא (der bekannte j. Freiheitsheld in der Erhebung gegen Hadrian) בכתיבה זו נמצא שם הפרטי זה בדרז"ל יעויין סנהד' צ"ג: צ"ז: ירו' שבת פי"ט די"ז. ירו' יבמו' פ"ח ד"ט. ירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד איכ"ר פ' בלע וקרוב הדבר שהיה מעיר כזיב ביהודה והיא בדרומה של א"י אשר על כן נקרא במקום אחר (גיטי' נ"ז. ועיי"ע ביתר) בר דרומא. ור"ע שבח את בן כוזיבא שהוא משיח ישראל ודרש עליו דרך כוכב מיעקב דרך כוזבא מיעקב ירו' תעני' שם ועיי' שהש"ר פ' עד שיפוח וגם דרש עליו עוד אחת מעט היא וכ' סנהד' צ"ז: וגם אינו רחוק מה ששיער מהרי"ב במבוא המשנ' (קכ"א) מה שאמר ר"ע סוט' מ"ד. הירא ורך לב כפשוטו שלא יכול לעמוד בקשרי מלחמה לפי שרצה ע"י זה להלהיב רוח גבורה בלב העם ללכת עם בן כוזיבא למלחמה נגד האדריאן. ומכינוי תפארת שענד לראשו ר"ע נקרא ג"כ בר כוכבא אבל עיקר שמו בן (בר) כוזיבא וראב"ד בשה"ק הפך הסדר וסבר שכוזיבא שם גנאי הוא. וכן כתב מהרי"ל בעמת"ל ואינו נכון.

בֶּן כּוּבְרִי (E. N.) בריש שקלי' (פ"א מ"ד ועיי' ערכי' ד'. מנחו' כ"א: מ"ו:) א"ר יהודה העיד בן כוברי ביבנה. פי' שם אדם. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ל"ד ו'ו, ה"ב וכ"ה בירו' שקלי' וכן הזכירו בעל יוחסין בע' כ"ף צד מ"ה: וכתב שם וז"ל פי' בערוך שם אדם עושה כברה וכפ' התכלת גריס העיד בוכרי כבריתא ע"כ וכתב על זה בעל ס"ה אות בית צד נ"א. ואני לא מצאתי בערוך והגי' בערוך בן כוברי . . ובכל המקומות בוכרי בבי"ת ע"כ וכ"ה בילק' צו רמז תפ"ח ונ"ב שם אדם וא"כ גם

[1] וכן ציינו רבינו ע' נוכחי בע' עקובא ובנו"ג והוה כי דכלבא ודי' מן דכלבא מראה ברור שמלת עוקבא נשמט' ובילק' מ"ב פ"כ רמז רמ"ד הגי' בעבור זאת: והוה כי כלב ובילק' מלאכי א', ושהש"ר ב', י"ד (י"ג) הביא בקיצור. ומלת עוקבא נ"ל לגזרה מל"ע עקֻבָּה וטעמה חילוף ותמורת הדבר ושיעורו כמו כדמות או אולי עיק' הגי' עוקסא ותהיה ל"י εἰκοσία פי' דמות ותואר. [2] ונפלא בעיני שכ"ה ג"כ בסנהד' וצ"ל כל"מ מ"ב כ"ה, כ'; ירמי' נ"ב, כ"ו.

לפני בעל הגליון לא היתה מונחת גי׳ היוחסין אבל בכ״ז נאמן הוא לסמוך עליו כי היה לפניו ערוך יותר שלום ועיי״ע ביבי. ובדפ״ע בט״ס בן כובדי, וכן העתיק מהרי״ל] — (א״ב ובנוסח׳ דידן בן בוכרי).

* בֶּן כַּלְבָּא שָׂבוּעַ (ein Vornehmer in Jerus.) גיטי׳ נ״ו. ב״ר פמ״א ובציוני׳ בע׳ בליוטי אחד מג׳ עשירי ירושלים ור׳ עקיב׳ נשא בתו שלא ברצון אביה וחי עמה חיי צער ועניות ואמצה אותו ללמוד תורה ובשובו בתלמידי׳ רבים אמר שלי ושלכם שלה נדרי׳ נ׳. ועליה כיון במאמרו הנחמד (שבת כ״ה:) איזה עשיר כל שיש לו אשה נאה במעשים — ועיי׳ עוד ע׳ בן ציצית הכסת.

* בֶּן כְּפַר (Dörfler מל״מ כפר וכן בל״ס ובל״ע كفر (Dorf מגילי׳ י״ט. בן כפר שהלך לעיר פי׳ היפך לבן עיר שם במשנ׳ בן עיר שהלך לכרך וכ׳, וכן היפך לבן כרך וכ״ה בפירש בחגיג׳ י״ג: למה יחזקאל דומה לבן כפר . . ולמה ישעי׳ דומה לבן כרך, והקבוץ בנקבה בנות כרכים, בנות כפרים נדה מ״ח: ועיי״ע כפר א׳ וכרך ג׳.

* בֶּן כּוּפְרָא (Schiffsleute, eig. Pechanstreicher) ב״מ ע׳ רע״א ונהגו בני כופרא אגרא בשעת משיכה ופירש״י בעלי ספינה קרי בני כופראה לפי שזופתין אותם בזפת ועיי״ע כפר ח׳.

* בֶּן כְּרַךְ (Grosstädter, Gegens. zu בֶּן עִיר Kleinst.) עיי״ע בן כפר וירו׳ קידוש׳ פ״ב דס״ב ע״ג בן כרך ונמצא בן עיר בן עיר ונמצא בן כרך וכ״ה בבבלי קידוש׳ מ״ט: במשנ׳ ועיי׳ פירש״י ועיי׳ תוספת׳ קידוש׳ רפ״ב. ובל״ס עיר גדולה: כַּרְכָּא.

* בְּנֵי כַּרְכּוּשְׁתָּא (בל״ס ܟܪܟܘܫܬܐ die Jungen des Wiesels) ב״מ פ״ה. ילק׳ תהלי׳ קמ״ה רמז תתפ״ח אמתיה דרבי . . הוה שדיא בני כרכושתא וכ׳, פי׳ מוטלין שם בני חולדה וכן פירש״י וכ״ה בל״ס עיי״ע כרכשתא ומהרי״ל בעמת״ל טעה לומר שהוא בני מעים ומה עשה עם המשך הענין שרבי גער באמתו ואמר שבקינהו כתיב ורחמיו על כל מעשיו!

* בְּנֵי לְוָיָה (Geleitgebende) חולי׳ ז׳. דלא לימא כך עושין לבני לויה פי׳ מי שמלוין אותו ר״ל לפנחס בן יאיר.

* בֶּן לַעֲנָה (Ein Spruchdichter, dessen Schriften apokryph waren) ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח. הקורא בספרים חיצונים כגון סיפרי בן סירא וספרי בן לענה.

* בְּנֵי מָבוֹי עיי״ע מבוי.

* בֶּן מְגוּסַת עיי״ע מגסת.

* בְּנֵי מַדִינְחָא (בל״ס מדנחא die Morgenländer = Babylonier) ירו׳ שבת פי״ב די״ג ע״ד וירו׳ גיטי׳ פ״ב דמ״ד: אילין בני מדינחא ערומין סגין פי׳ בני מזרח עיי״ע הבא אח״ז. תרג׳ ירו׳ ב׳ לבראשׁ׳ ט״ו, י״ט הקדמוני בני מדינחא והפכו בני מערבא (עיי״ע אמר ו׳) וידוע כי בני מזרח היו בני בבל ובני מערב היו בני א״י.

* בְּנֵי מִזְרָח (Morgenländer s. vor. Art.) ב״ר רפע״ד וקהל״ר פ׳ כל זו: בג׳ דברים אני אוהב את בני המזרח וכ׳, ובברכ׳ ח׳: הגי׳ המדיים והם היו במזרח של א״י.

* בְּנֵי מְחוֹזָא (die Leute aus Mechusa) ר״ה י״ז. אינהו שפירי משפירי בני מחוזא ומקריין בני גיהנם זו גי׳ נכונה של כ״י ועיי׳ פירושו בד״ס לר״ה צד י״ז.

* בְּנֵי מְסִבָּה (Tischgäste) ספרי עקב פ׳ מ״ג וילק׳ עקב ררמ״ז תתס״ז אכל ושתה יותר מצרכו והקיא וטינף את בני המסיבה פי׳ אורחים שיושבים סביב לשולחן.

* בְּנֵי מֵיעַיִם, מֵעַיִם, מֵעַיִן, מֵעַיָּא (Eingeweide) קנים פ״ג מ״ו בני מעיו לכינורות, עיי׳ תוי״ט על הגירסאות. חולי׳ נ״ג: בשר כנגד בני מעיים, ושם נ״ד. בדיקה כנגד בני מעיים, שם ט׳. בא זאב ונטל בני מעים . . אלא נקב בני מעים, ירו׳ תרומו׳ פ״ח דמ״ו. חטפו זאבים בני מעיה כשירה שחזקת בני מעים כושר. ב״ר פל״ד חוטט את בני מעיה ויוצא וכ׳ (עיי׳ סנהד׳ צ״א:) פי׳ הדקין והקרבים וכ״ה במגילה י״ד. וילק׳ שמ״א רמז פ״ג רוח ונשמה קרבים ובני מעים, ויק״ר פ״ג מכרסא לבי מעיא מבי מעיא לכרוכת קטינא ובקהל״ר פ׳ החכמה תעוז הגי׳ בנת מעים ועיי״ע כרוכה.

* בְּנֵי מַעֲרָבָא (die Abendländer d. i. Palästinenser) ועיי׳ ציונים בע׳ אמר ו׳. ונקראו בני מערבא בני א״י כידוע עיי״ע בני מדינחא וע׳ בעל.

* בְּנֵי מְצַרְנֵי (die Nachbarn) ב״מ ק״ח סע״ב הני ד׳ בני מצרני פי׳ שכנים והיחיד בר מר מיצר (שם) עיי״ע.

* בְּנֵי מַרְוָותָא (Söhne der Herrschaft) גיטי׳ מ׳ סע״א זילו אהדרו אבני מרוותא קדמאי פי׳ חזרו לבני אדוניכם הראשונים.

בֶּן מָרוֹן (امرة = אימרא = مار בל"ע junges Lamm) בפ"ק דר"ה (י"ח.) כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון ככר פי' בפ' אמר [1].

* **בְּנֵי מִשְׁפָּחָה** (die Verwandten) בכורו' פ"ח, מ"י היורש את אשתו יחזיר לבני משפחה פי' הקרובים עיי' רע"ב.

* **בְּנֵי מָתָא** (die Stadtbewohner) ברכו' י"ז: בני מתא מחסיא וכ', ב"ב כ"ב. אתו בני מתא פי' בני עיר עיי"ע מתא.

* **בְּנֵי נַהֲרָא** (die längs des Flusses sich hin-dehnenden Felder) גיטי' ס': בני נהרא רב אמר וכו' פי' שדות שעל שפת הנהר עיי"ע אלם ב'.

בֶּן נֹחַ (Noachide, wahrsch. jeder Anhänger der Naturreligion) נהרג על פחות משוה פרוטה ולא ניתן להישבון בר"ג דהדר (עירובי' ס"ב. יבמו' מ"ז: ע"ז ע"א: ועיי' ש"ע א"ח סי' שפ"ב מג"ד ס"ק י') ובגמ' דהשוכר את (הפועלים) [צ"ל הפועל] בע"ז (ע"ב.) אמר מאי לא ניתן [להישבון] אינו בתורת הישבון פי' דלא מהניא ליה השבת גזילה לבעליה כלום אלא נהרג. * [אחי"ה ונ"ל להסבירו כיון דבן נח אפילו בפחות משוה פרוטה לאו בר מחילה הוא וגזל אחד מז' מצות בני נח הוא (סנהד' נ"ו. ע"ד: תוספתי' ע"ז פ"ט) בדין הוא שיהרג אפי' על פחות משוה פרוטה ועיי' עוד תוספות לעירו' וע"ז ע"א: ד"ה בן נח ורמב"ם הלכ' מלכי' פ"ט, הל"ט אבל מה שכתב שם הרמב"ם פ"ח הל"י וי"א אין לו שורש בגמ', וחזון לבו דִבר. ובענין בני נח הרבה שקל וטרא הש"ס בסנהד' נ"ו—נ"ט ועיי' ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ג ב"ר פצ"ח שמ"ר פכ"ה] —

* **בֶּן נַפָּח** (Beiname R. Jochanan's) בירו' ר"ה פ"ב הל"ו דנ"ח סע"ב וירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג נקרא כן ר' יוחנן גדול האמוראים של הירו' ובבבלי בכמה מקומות בר נפחא ועיי' רש"י סנהד' צ"ו. ד"ה טבא ועיי' מבה"י למהרז"ף צ"ה: והלאה.

1 **בֶּן נְפִיל, = נְפִילִין** (eine Eidechsenart, das sog. Meerskink, Erdkrokodille = κροκόδειλος χερσαῖος, daher Sohn der Riesen) בפ' העור והרוטב בגמ' עכבר (חולי' קכ"ז.) ת"ר הצב זה הצב [2] למינהו (ויק' י"א, כ"ט) להביא חכרבר [3] ובן [4] הנפילין וסלמנדרא. פי' מין שרץ הוא. * [אחי"ה ולדעתי הוא מין הלטאה אשר יכונה בל"ע אלשַׂקַנְקוּ ולעדות סופרים ערביים שהביא החכ' בוכארט בשקידה רבה (תע"ז ואילך) נולד' הלטאה זאת מביצי של קראקאדיל המוזרים על חוף הנילוס ועל זה מורה ג"כ כינוי בל"י הרשומה וא"כ לו נאה ויאות להקָרא בן הנפילין שבא מלידת הנפילים מביצי התנינים הגדולים והונח זה הכינוי גם על חיות לעדות סופרים ערביי' ובזה נסתלקה קושית המהרש"א שהביאה הפש"ב בע' זה. וטעות גדול של החכ' בוקס' (ובעקבותיו הלך רמ"ל) לגזור המלה מל"ר nauplium הראה בראיות נצחות בוכארט תע"ו והרב לעויזאהן בזאאלאג' צד רכ"ו. ולדעתי ערוד וחכרבר הם ג"כ מיני הלטאה וראשון הוא ל"ע عرود פי' קל המירוץ והוא כינוי של הלטאה, וחכרבר מל"מ ירמ' י"ג, כ"ג וטעמו מנומר בבהרות וגוגים, וסופרים יונים ורומיים הזכירו מין הלטאה מנומר ומלא חכרבר עיי' בוכארט תפ"ד, אבל מה שמגיה שם תע"ו ערוד למלת עסוד טעות הוא בידו] —

2 **בֶּן נְפִיל = נְפִילִין** (או מפעל נָפַל Fallsucht, Epilepsie, בל"ר morbus caducus או מלש' נפילים Riesenkrankheit וכן בל"י Ἡρακλεῖος νοῦσος, בל"ר morbus major) בפ' מומין אלו (בכור' מ"ד:) בגמ' (שם) רוח קצרית [מאי ניהו נאלא] [5] תנא רוח בן הנפילין באה עליו פי' רוח שידה. * [אחי"ה כפי הנראה הועתק הפי' מפי' רגמ"ה כ"י לבכורות (בקובץ כ"י אנג' דף ק"ח: וז"ל רוח קצרות באה עליו . . מאי ניהו נאלא רוח שטות בן נפלים רוח שידה שגעון עכ"ל, ולפי זה גם בסוף הערך צ"ל רוח שידה שגעון ועיי"ע נאלא. ודע שלפי גי' הש"ס בן נפלים (ובט"ס אי' בתוספתא בכור' פ"ה בין הנפלים וצ"ל בן הנפלים) יש לגזור המלה מפעל נפל והוא חולי נופל כמו שפירש"י מלת נכפה וכן פי' רבינו בע' כף ו' שגעון שנופל לארץ אבל יותר נראה גי' רבינו בן נפילין פי' חולי של ענקים וכן נקרא באמת מחלה נכפה בל"י ורו' בעבור עוצם תקפה של המחלה הזאת שאין לה רפואה ועוד נקרא' מחלה זו בל"ר morbus divinus וזה מה שפירש רבינו בע' קצר ג' רוח קצרית בלע"ז

---

[1] בעי' אמר ז' ועיי"ע בן אימרנא. [2] בל"ע ضب Art Eidechse עיי' בוכארט היעראזאיקאן ח"ב צד תס"ג ואילך. [3] כ"ה לנכון בכ"י ו"ה, ל"ר ודפ"ר, ובשאר דפ"ע בט"ס. ונכון הוא בעי' ערוד א', ובחולי' הגי' הערוד וכ"ה בעי' סלמנדרא ועיי' בעי' ערוד א' ששם ציין רבינו ס"א חכרבר ובשמ"ר פט"ו הוזכר אצל בן הנפילין מלת הדואר והוא בלי ספק ט"ס תחת הערוד או חכרבר. [4] בחולי' בט"ס וכן. [5] כצ"ל וכ"ה בעי' נאלא ועיי' הפלשב"ע שם.

דימונ״ס כיון על הכינוי morbus daemonius והוא ממש כפירושו כאן רוח שידה כלו׳ תקפה שידה ובאמת זה כונת רש״י ג״כ שפי׳ במשנה רוח קצרה: רוח שד ובגמ׳ ד״ה נאלח (צ״ל נאלה ובדפ׳ בט״ס וכן מוגה בטעות בן נפלים וצ״ל כמו שהגיה בעל הפשב״ע בע׳ נאלא) פירש״י רוח שטות ע״י שד זהו בן נפלים נוייטן ע״כ וב״ם היא הוספה מאוחרת ובן נפלים מתחיל הדיבור כמו שמעורר בעל השב״ע שם ולע״ז נוייטן צ״ל לוטי״ן בל״צ Kobold = lutin וכן לועז במעיל׳ י״ז: בן תמליון (עיי״ע) ובתוס׳ שם ד״ה יצא פירש״י בזה״ל אותו הוא שקורין למטו״ך בלעז וכמו תינוק קטן הוא ורגיל בין הנשים להתלוצץ בהן ע״כ ותחת למטו״ך צ״ל ג״כ לוטין וכ״ה במפורש בויכוח של ר׳ יחיאל מפאריש: ויש הרבה שיש להן גוף ונשמה ופרין ורבין כאדם ומתין כאותן שקורין לוטין הרבה מצוי בינינו . . עיי׳ החכם ברילל יאהרביכער ח״א, קמ״ז ועיי׳ עוד החלוץ כ״ח, ט״ז ועתה אני חוזר ומתחרט ממה שכתבתי במאמרי על השדים ומלאכים צד ס׳. והנה כבר הוכחתי במאמרי הנ״ל צד נ״ח ואילך שלפי דעת הפרסיים ורבז״ל שנוטים בזה לדעתם הרוחות והשדים הם מסיבה לכמה חלאים רעים ונגעי בני אדם על כן פירשו רגמ״ה ואחריו רבינו ורש״י רוח קצרית ובן נפילים שהוא חולי ע״י שד ושידה ודעתי שרוח קצרית ונאלה הם כינוי לחולי של בן נפילין או נכפה ופי׳ רוח קצרית בל״א Kurzathmigkeit כי בעת תקיפת חולי נופל זה נתמעטת ונקצרת נשימת החולה ולאחר רגעים נשימתו ממהרת לבוא פסקי פסקי ואנק ונאנח החולה ועליו מראה הכינוי נאלא וטעמו בל״פ نالہ אניקה ויללה. או י״ל שמלת קצרית או לגי׳ רש״י קצרה צ״ל קצרב והוא ממש בל״ע قطرب מחלה נכפה. ולולי מיסתפינא הייתי אומר עוד שמלת בן נפילין נגזרה מלש׳ תרג׳ ניפלא והקבוץ ניפלין והיא העתקת כוכב כסיל (איוב ט׳ ט׳; ל״ח, ל״א, ישעי׳ י״ג, י׳) ומזקנים נתבונן כי לחלי נופל יש מי שקראוהו חלי לְבָנה או חלי כוכבים (morbus lunaticus, m. astralis) לפי שחשבו בימי קדם לידת מחלה זו, רחמנא ליצלן, מכח לבנה או ככבים באה ומאחר שמחלה זו נקרא ג״כ חלי של שגעון (עיי״ע כף ו׳) וכ״ה בל״ר delirium maniacum, ecstaticum וכסיל בל״מ שוטה על כן קראוהו כן רז״ל בלישנא דמשתמע לתרין אפי. ולפי פי׳ האחרון לשון בן נפילין יצדק מאוד. והבוחר יבחר ואין להאריך] —

בֶּן נַצַּר (= נַצּוּר der palmyrenisch-arab. Eintags-kaiser Odenath, Nachkomme eines Nasor, Νασώρ) בפ׳ נערה שנתפתתה בגמ׳ אם תשתבאי (כתובי נ״א:) ליסטים אליסטים לא קשי׳ הא כבן נצר הא בליסטים דעלמא. * [אחי״ה וכנ״ה בב״ר פע״ו הצילני נא מיד אחי מיד עשו הצל את בני לעתיד לבא מיד בני בניו שיבאו עליהן מכחו של עשו הה״ד (דניאל ז׳, ח׳) מסתכל הוית בקרניא ואלו קרן אחרי זעירא סלקת מביניהון זהו בן נצר עיי״ע קרן א׳ שהביאו בקיצור הך מימרא ובילק׳ דניאל ז׳ רמז אלף ס״ד הגי׳ זהו בן נצור ורומז בעל המאמר על ישו הנוצרי אבל כונה על מלך בן יומו מתדמור משבט ערביים ששמו אצל הסופרים אודינאט וכגנב בא פשט גדוד בחוצות ירושלים ועליו נאמר בירו׳ תרומו׳ פ״ח דמ״ו: עלל חד סרקיי (Saracener) טעין חד ספסר אמר לון בהדה ספסירא קטל בר ניצור לאחוי ועיי׳ גרעטץ קורו׳ היהודי׳ ח״ד, ב׳ צד תפ״ט ושם בטעות ירו׳ תענית וצ״ל תרומות. וזהו בר ניצור הוא פפא בר נצר שהחריב לנהרדעא לעדות סדר עולם זוטא, סדר תנאים ואמוראים ואיגרת של רש״ג (דל״ב דפ׳ מאינץ) ובכותבת יונית, הוזכרה בקורות היהודי׳ שם, נקרא אודינאט בן נצר τοῦ Νασώρου, ולדעתי הוא שבט ערבי ישן נושן שנקרא بنو ناصر ולוחם מלחמות רבות עיי׳ מ״ע דמ״ג חי״ז׳ רי״ז וחיי מחמד מחכ׳ שפרענגער ח״ג, שכ״ה ואילך] —

* **בן נקדימון** (einer der drei Angesehenen in Jerus.) עיי״ע בליוטי וע׳ בוני ובכתוב׳ ס״ו: בת נקדימון בן גוריון.

* **בְּנֵי נַשׁ** (Menschen) ירו׳ תעני׳ פ״ב דס״ה רע״ב בני נש דאמרין עלי לישן ביש, ירו׳ יבמו׳ פ״א ד״ג סע״א בני נש בעו מילף והיחיד בר נש עיי״ע.

* **בְּנֵי סוּרְיָא** (Syrier) שמ״ר רפי״ב בני סוריא לא יעלו לרומי, ועיי״ע בני רומי.

בֶּן סְטַדָא Jesus, Sohn der Stata, eine im heidn. Alterthum verehrte Göttin, (vergl. Pitisc. Lex. Ant. 3,483) בס״ג דפ׳ הבונה (שבת ק״ד:) בן סטדא [1] הוציא כשפים ממצרים

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו ל״ד, ה״ב ובדפ׳ וויניצי׳ ואמשי׳ וכ״ה בע׳ סטדא לגי׳ כ״י אבל בדפ״ר ובכ״י ב״ר בן סטרא ובתוס׳ שבת פי״ב בן סיטרא ובירו׳ סנהדי׳ פ״ז דכ״ב ע״ד בן סוטרא, ובירו׳ יבמו׳ פט״ז דט״ו ע״ד בן סטרא וצ״ל כמו בירו׳ שבת פי״ב די״ג ע״ד בן סטדא וכ״ה בכ״י מ׳ וכן מוכח מדרש סטת דא.

בסריטה שעל בשרו וכו'. * [אחי"ה ובע' סטדא כתב רבינו בס"ג דפ' הבונה ובס"ג דפ' ד' מיתות אמו סטדא סטת דא מבעלה ע"כ ולישנא קטיעה היא וגם בדפוסים נפקד מקומו והשמיטו מפני חמת המציק של צינזור אבל בכ"י ש"ס ודפוסי' ישנים ובבית יעקב פ"ז דסנהד' אי'. ומאחר שעתה, ברוך משנה עתים, הדברים נמסרו לאמירה אמרתי להציג הנעדר בדפוסים פה. וז"ל של כ"י מ' בד"ס שבת צד קי"ג: בן סטדא בן פנדירא הוא א"ר חסדא בעל סטדא בועל פנדירא בעל פפוס בן יהודה הוא (אלא, לי' בכל הדפוסי' הישני' והוסיפו המהרש"ל בדפ"ר) אמו סטדא אמו מגדלא נשיא הואי (אלא, נ"ל למחוק ולי' בדפ' הישני') כדאמרי בפומבדיתא סטית דא מבעלה. ופירש"י בדפוסי' הישני' בעל סטדא בועל פנדירא ונקרא על שם בעל אמו אע"פ שהוא היה ממזר. ובדפ' ויניצ' בלי צינזור דס"ז. ובבית יעקב דקכ"ז עמוד ב' וג' אי' וכן עשו לבן סטדא בלוד ותלאוהו בערב הפסח בן סטדא בן פנדירא הוא אמר ר' חסדא בעל סטדא וכו' אמו מרים מגדלי [שער] נשי וכו' כדלעיל. ותחילת הדיבור אי' ג"כ בירו' יבמות הנ"ל ובירו' סנהד' הנ"ל כך עשו לבן סטדא (כצ"ל) בלוד והכמינו עליו שני ת"ח והביאו לב"ד וסקלוהו עיי"ע כמן ב'. מכל זה נראה בעליל שסטדא היא מרים מגדלא שער כלומ' קולעת שער נשים (עיי' רש"י לחגיג' ד':) והיתה אמו של ישו ובעלה היה פפוס בן יהודה ובועלה איש אחד שמו פנדירא. והנה שם פנדירא מצוי הרבה בנכרים בימי קדם ובל"י Πάνδαρος עיי' איליאס ב', תתכ"ד; ד' פ"ח; ה' צ"ה. ר"ט; שטראבו י"ב, תקס"ה; י"ג, תקפ"ה; י"ד תרס"ה ולעדות אפיפאניוס כינוי של יוסף וקְלֵיאָפַּס בני יעקב ג"כ Πάνθηρ וא"כ שם נכרי הוא מעיקרו ונכון הוא מ"ש ר' אברהם פאריזאל (מגן אברהם פנ"ט) וז"ל זה פנדירא כתב הרמב"ם ז"ל כי גוי היה ע"כ ומעתה נוכל לומר שגם מלת סטדא נגזרה משם נכריים ובאמת היתה שם ע"ז נקבה כמו שרשמנו בתחילת הערך וקרוב הדבר שכן היתה נקראה מרים אמו של ישו בפי המון של עכו"ם במאה ראשונה למספרם כשבאו בברית עם בעלי דת חדשה של נוצרים ורז"ל השאילו השם למשענת לדרוש סטית דא מבעלה, וכן נקרא בן סטדא בפסיקתא רבתי פכ"ג ברא דזניתא. ובענין פפוס בן יהודה אמרינן בגיטי' צ'. ותוספת' סוט' פ"ה ילק' כי תצא רמז תתקל"ו יש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ואינו שותהו וזו היא מדת פפוס בן יהודה שהיה נועל בפני אשתו ויוצא. ופירש"י ומדה שאינה הוגנת היא זו שמתוך כך איבה נכנסת ביניהם ומזנה תחתיו ע"כ. ובירו' סוט' פ"א ד"ז. ועיי' ירו' קידושי' פ"ד דס"ו. ויש לך אדם זבוב שוכן על כוסו והוא נוטלו ומניח כמות שהוא זהו פפוס בן יהודה שנעל וכו'. אמרין לית נהיגין הוון אבהתך עבדין כן פי' א"כ תחוש לעצמך לפסול ממזרות. ובאמת לפי מאמרים הנ"ל אשתו היתה מזנה תחתיו שבועלה היה פנדירא וסתירת ונעילת דלת בפני אשתו לא היתה מגינו לפפוס יען שאין אפיטרופוס לעריות. ובא וראה כמה גדולים אפי' שיחת חולין של רז"ל שהרי סופר צעלזוס אשר חי בימי הדריאנוס הרבה לספר שמרים בעת שהיתה אירוסה הפקירה עצמה מבלעדי המארס אותה לאיש אחר ופנדירא שמו! עיי' אוריגינים נגד צילזוס א', כ"ח—ל"ב. והתוספו' לשבת ק"ד: ד"ה בן סטדא בדפוסי' הישנים כתבו וז"ל אומ' ר"ת דאין זה ישו הנוצרי דהא בן סטרא אמרינן הכא דהוה בימי פפוס . . וישו היה בימי יהושע בן פרחיא כדמוכח בפ' בתרא (דסוט') [ונ"ל שצ"ל דסנהד'] והוא בדף ק"ז: לפי גי' אמשט' (ולפנינו חסר) ולא כר' יהושע בן פרחיה שדחה לישו הנוצרי בשתי ידים ור' יהושע הוה קדים טובא לר"ע ע"כ. אבל לכאורה גם זו צ"ע שהרי ר' יהושע ב"פ חי בימי יוחנן הירקאנוס וישו נולד כערך שבעים שנה אחרי כן ואכ"מ להאריך. ועיי' עוד ע' בן=בר פנדירא] —

* בֶּן סִירָא (Josua ben Sirach der bekannte Spruchdichter nach Simeon d. Gerechten und sein gleichnam. Enkel ca. 132 ante) קהל"ר פ' ויותר כל המכנים בתוך ביתו יותר מכ"ד ספרים מהומה הוא מכנים בביתו כגון ספר בן סירא וספר בן תגלה ועיי"ע בן לענה. בכל זאת בש"ס ובמדרש כערך מ' ציונים נזכרו ממשלי בן סירא וכבר צדדם וקבצם ר' עזריה מן האדומים במאור עינים, אמרי בינה פ"ב, ורי"ט צונץ ג"פ דר"ב ועיי' דוקעס בלומענלעזע ס"ז ונכוחים דבר בענינו חברי וידידי הרב הח' הורוויץ במ"ע של מהרז"ף כרך י"ד ובענין זמן שחי המחבר ונכדו שהעתיק משלים מלה"ק לל"י דעתי נוטה לדעת החכם גרעטץ עיי' קורות היהודי' ח"ב כרך ב' צד רפ"א. ורבינו הזכיר בן סירא בע' פריש, ועיי"ע ע' בר סירה, ורבינו כיון בלי ספק על העתקה סורית של ספר בן סירא והובאה ראשונה ע"י רבינו עיי' מבוא צד IV.

* בֶּן סַנְסַן (E. N.) ב"ר פי"ט א"ר חנינא בן סנסן ארבעה הן שפתחו באף וכו'. ובאסת"ר

פ' ויאמר המן חסר בעל המאמר אבל בילק' אסת' סרמ"ז תתרנ"ו הגי' בשם ב"ר ר' חנינא בר פפא וצ"ל ר' חיננא בר פפא ועיי' ערכו במה"י למהרז"ף צד פ"ד:

בֶּן עוֹף (junger Vogel) בר"ג דפ"ק דכתובות (ה'.) [גזירא שמא ישחוט בן עוף] פי' כיון שידע שיבעול במוצאי שבת טריד בסעודה שצריך לעשות באחד בשבת וחיישינן שמא ישחוט בן עוף קודם שיחשיך מפני הטירוד ולמה אמר בן עוף שדרך התורה לומר בני יונה ולא יונים. * [אחי"ה מן ולמה עד גמירא חסר בכ"י ו"ו ובדפ"ר ואולי מגליון איזהו כותב בא לפנים וכן הוא בתוספות כתוב' ד"ה שמא: יש גורסין בו עוף וכ' ושפיר גרסינן נמי בן עוף דדרך בני אדם לשחוט הרכין והקטנים כדכתי' שני בני יונה ע"כ. וכנ"ה בקידושי' ל"ו: בן עוף אתיא בק"ו מבן צאן, ושם בן עוף שקבע לו כהן למליקתו, זבחי' מ"ח: יכול יהא בן עוף טעון צפון עיי' תוספו' שם ד"ה מה ובקידו' שם ד"ה ומה] —

בֶּן עַזַּאי (Simon ben Azai, berühmte Tanaite aus der 1. Hälfte des 2. Jahrh.) בסוט' בפ' עגלה ערופה בגמ' נמצא טמון בגל (מ"ה.) אמר אביי הריני כבן עזאי בשוקי טבריא, ובפ"ק דקידושין בגמ' עבד עברי בסמוך לסי' עבד בית (כ'.) ובפ' אחרון דערכין המוכר שדהו בגמ' מכרה לראשון (ל' רע"ב) אמר אביי הריני כבן עזאי בשוקי טבריא א"ל ההוא מרבנן לאביי מכדי הני קראי איכא למידרשינהו לקולא וכ', פירוש[1]) אמר אביי הרי אני כבן עזאי ידוע ומפורסם בפי' שמוע זו כמו שהיה בן עזאי ידוע ומפורסם בשוקי טבריא שאין בחכמי דורו כמותו וטבריא היתה מדינתו. * [אחי"ה ובגוף הדבר פי' רש"י בכל המקומות ג"כ כמו רבינו ועוד הוסיף לרמוז על בכורו' נ"ח. שאית' שם בן עזאי אומ' כל חכמי ישראל דומין עלי כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה ופירש"י שם הקרח: היינו ר"ע ובע' קרח גרס רבינו בפירוש כן וז"ל אמר בן עזאי כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה ומנו ר"ע בן יוסף וכ', ועוד יש להעיר כי גי' רש"י בכל מקומות הנ"ל ובעירו' כ"ט. ג"כ כגי' רבינו כל חכמי ישראל לפני וכ' וההערה הקטנה הזו מועלת לנו לפ"ד לבאר מאמרו של בן עזאי שזר הוא עד מאוד לדמות לערך עצמו כל חכמי ישראל לקליפת שום וגם לכנות את ר"ע בשם גנאי הקרח עד כי התוספ' בבכורו' נ"ח. ד"ה חוץ נדחקו עד מאוד לפרש בע"א עיי"ש ובאמת קשה הדבר לשום בפי בן עזאי חו"ח גנאי כנגד ר"ע שהרי ב"ע היה תלמיד חבר לר"ע (ב"ב קנ"ח: וירו' שם פ"ט הל"ב, וירו' שקלי' פ"ג הל"א) ומפי עצמו שמענו (נדרי' ע"ד:) שמצטער ואומר חבל עלך בן עזאי שלא שמשת (יותר) את ר"ע וגם מדבר ממנו כתלמיד מרבו (ברכו' ס"ב. ועיי' ספרא פ"ב אני איני כמשיב על דברי רבי אלא כמוסיף) וגם זאת קשה להולמו שידבר בגאות לבו נגד חכמי ישראל והוא עצמו אמר (אבות פ"ד מ"ג) אל תהיה בז לכל אדם, וגם היה חסיד וצדיק עד כי אמרו עליו (ברכו' נ"ז: אבות דר"נ פ"מ) הרואה בן עזאי בחלום יצפה לחסידות, ועיי' עוד חגיג' י"ד: ושמעון בן עזאי מת על צדקתו (עיי' מכילת' משפטי' פי"א ומדר' משלי ט') לכן אמרתי לישב קושיא עצומה הנ"ל שבן עזאי לא מגאות ומגסות רוח אמר כל חכמי ישראל וכ' כי אם כמו שבנקל יש להפריד הקליפה משום וגם השום בעצמו משותף מחלקים יחידים שבנקל יוכל האדם להפריד החלקים: כן התפאר על עצמו בן עזאי שכל חכמי ישראל לפני כקליפת השום כלומ' לפניו ובעיניו דעות החכמים במשקל ובמדידת ואומדן הדעת והוא יכול להכריע ולשום דרך להראות בישע ואמיתה של הלכה, ויכול להפריד בין הדבקים ולהבחין טעם של מי מסתבר יותר חוץ מן הקרח הזה פי' ר"ע שלא יכול לרדת לסוף דעתו מגודל תקפו וגבורתו ובל"ע תוקף וגבורה ושלימות נקרא قارح = קורח ולישנא דמשתמע לתרי אפי הוא ועי"ז מובן היטב כונת הגמ' בבכורו' הנ"ל וליחזיה טעמא דמאן מיסתבר וכ"ת לא מצי קאי אטעמייהו והתניא ב"ע אומר כל חכמי ישראל וכ', פי' שהוא מבחין ומברר דעת מי נכונה וישרה ובזה הכל אמת ויציב ועיי' ביאור שאין דעת נוחה הימנו בשל"ה ריש מסכת שבועות דף קפ"א סע"א, ומבה"מ ממהרי"ב צד קמ"ד שהשיג עליו וקצת השערתו נוטה למ"ש פה. ומן התימה שמהרז"ף בד"מ קל"ה ואילך והרב וויים בספרו היקר דור דור ודורשיו קכ"ד ואילך לא הביאו מאמר הנ"ל — ובענין מאמר הריני כבן עזאי יש להעיר שגם חכמים אחרים ברצונם להראות תוקף ידם בהלכה ובחריפות הרגילו לדבר כן ד"מ עירוב' כ"ט. אמר רבא הריני כב"ע בשוקי טבריא ובכ"י מ' הגי' הריני בעירובין כב"ע; ירו' פיאה פ"ו די"ט ע"ג וירו' סוט' פ"ט דכ"ג ע"ג רב כד נחת לתמן אמר אנא הוא בן עזאי

---

1) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ודפ"ר אבל בשדפ"ע חסרי הך מלה.

דהכא. ירו' ביכורי' פ"ב דס"ה, ר' יוחנן אזל לחד אתר אמר אנא בן עזאי דהכא. ומאחר שלא היה יכול להשיב על נכון אמרו עליו בדרך גנאי אזל בן עזאי דהכא (שם). — ב"ע נקרא על שם אביו אולי בגלל הדבר אשר ישב בדד ולא נשא אשה כי נפשו חשקה בתורה (יבמ' ס"ג:) אבל מה נעשה עם בן זומא שגם הוא נקרא על שם אביו. והטעם שנותן רע"ב לאבות פ"ד מ"א שמתו בעוד צעירים לימים ולא נסמכו אין מספיק ועיי' במבה"מ צד קמ"א ואילך טעם אחר. — ולמאמרו של בן עזאי (תוספתא ברכו' פ"ג) "כל שנטרפה דעתו מפני חכמתו סימן יפה לו כל שנטרפה חכמתו מפני דעתו סימן רע לו" יש לו יחוס אל מאורעות זמנו ורומז על שמעון בן זומא שנטרפה דעתו מפני חכמתו ועל אלישע בן אבויה שנטרפה חכמתו מפני דעתו, עיי' דור דור ודורשיו הנ"ל] —

* בֶּן עִיר (1. einer, der mit Jem. aus derselben Stadt ist; 2. Kleinstädter) גיטי' כ"ד. עירו' י"ג רע"ב סוט' כ': זבחי' ג. ילק' כי תצא רמז תתקל"ו מצאו בן עירו פי' מי שהוא מעיר אחת עמו. ובשהש"ר פ' סמכוני וחלקו כבוד לר' יהודה שהיה בן עיר וכו'. ובאסתר רבה פ' בהראותו נמלך בבן עירנו. ומה שטעמו היפך בן כרך עיי"ע בן כפר וע' בן כרך.

* בְּנֵי עֲלִיָּה (die Emporsteigenden, d. h. für den Himmel Bestimmten) סוכ' מ"ה: סנהד' צ"ז: ילק' יחזק' מ"ח רמז שפ"ד ראיתי בני עלייה והן מועטין פי' מי שעולה לשמים ומזומנים לעוה"ב ובירו' ברכו' פ"ט די"ג סע"ד הגי' בני העולם הבא.

* בֶּן עוֹלָם הַבָּא עיי"ע בר עלמא דאתי.

* בֶּן עָמָד, בֶּן עָמָל עיי"ע עמד ב' וע' הרהון.

* בְּנֵי עַמְּמִין (בל"ס בְּנֵי עַמְמַא Nachkommen der Heiden) יומ' ע"א רע"ב ובמנוה"מ נר ב' כלל ג' ח"ב, פ"ב ייתון בני עממין לשלם לשון גנאי אמר כה"ג ההוא על שמעיה ואבטליון שהיו מבני בניו של סנחריב (גיטי' נ"ז: סנהד' צ"ו: ועיי' פירש"י).

* בְּנֵי עֲצָתָא עיי"ע בני טעמיא.

בֶּן עָרֵל (ein Mann von schwerfälliger Aussprache) בֶּן עָדֵל=בֶּן תְּעָדֵל, תַּדַל Mann des Tadels, Tadelnswerther מל"ס עודלא, עֲדָליא בל"ע عذل, تعذال Tadel) בס"ג דפ' הזרוע והלחיים (חולי' קל"ד.)

[אל תשנה אותה אלא בלשון בן ערל והא טעמא קאמר]. פי' א"ל ר"ל לר' יוחנן ואילו שנית אותה בלשון איש ערל שפתים, ויש מי ששונה עדל בדלית והיה אדם שלא היה מדקדק בשמועותיו וכן אמר לו אם שונה אותה בן עדל דליכא חשש שמא טעות הוא דהא קאמר טעמא. ואבא מרי ז"ל היה שונה בלשון בן תדל פי' ראשי תיבות[1] תן דעתך לומר כלומ' תן דעתך בדבריו דהא קאמר טעמא. * [אחי"ה ויש לקיים גם נוסחאותינו גם נוסח רבינו שמלת עדל בל"ס וער' וכן תעדל טעמה נזיפה ותוכחת מגולה וזה היה כינוי לאדם שלא היה מדקדק בשמועותיו ובן תדל הוא כמו בן תעדל וע' מובלעת וגי' בן תדל כ"ה על נכון בכ"י ו"ו ל"ד ודפ"ר וכן הביא בעל יוחסין אות העיין דע"ה. וכותב כל הערך מלה במלה בלי הזכרת מקורו וכן הגיה בעל סד"ה אות ע' דק"פ: נוסח דפ"ע בן גדל שצ"ל בן תדל וכ"ה בחולי'] — (א"ב כתוב בנוסחאות שלנו בן תדל ופירש"י שוטה שבעולם ששמו בן תדל).

* בֶּן פַּטִּישׁ (der kleine Hammer) עיי"ע פטיש.

* בְּנֵי פָּלְטִין (בל"ס Diener, eig. die sich im Schloss aufhalten) שמ"ר פכ"ג והלכו בני הפלטין מבקשין לקלס למלך וכו', פי' עבדים היושבים בארמונו של מלך ובילק' בשלח סרמ"ז רמ"א וילק' תהלי' ס"ח רמז תשצ"ט בשינוים ועיי"ע הבא אח"ז.

* בְּנֵי פַלְטִירִי (s. den vorang. Art.) במ"ר ספ"א אני מקרבן (בני לוי) ועושה אותן בני פלטירי וכו'. עיי"ע הקודם וע' פלטר.

* בְּנֵי פַמַלְיָא (die zur Familie Gehörigen, familia) ב"ר פמ"ח אני ובני פמליא שלי נגלים עליך פי' בל"ר בני משפחה כלומ' המלאכים.

* בֶּן פַּנְדְּרָא (Jesus, Sohn des Pandaros) עיי"ע בן סטדא, ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד ולחיש ליה בשמיה דישו בן פנדרא ואינשם ועיי"ע בלע ובירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד הגי' מן שמיה דישו פנדירא, ובקהל"ר פ' יש רעה הגי' מן אלין דבר פנדירא ולגי' רבינו גם באיכ"ר פ' נפלה אי' לחיש ליה משום ישו בן פנדירא עיי"ע נשם לגי' הכ"י. וכבר חוינו דעתינו בענין פתרון המלה בע' בן סטדא.

בֶּן פָּנָיו לְמַטָּה (ein Sohn hat das Gesicht nach unten (im Mutterleib) zugekehrt)

[1] כ"ה לפי גי' היוחסין.

בת פניה למעלה בפ"ק דסוט' (י"א:) בגמר' וכן לענין הטובה, (ילק' שמות רמז קס"ד ושמ"ר פ"א) פי' במסכ' נדה בס"פ המפלת (נדה ל"א:) [מפני מה איש פניו למטה ואשה פניה למעלה כלפי האיש זה ממקום שנברא וזו ממקום שנבראה]. פי' טעמא דמילתא דזכר פניו למטה כדרך תשמישו נקבה פניה למעלה כדרך תשמישה. * [אחי"ה וכן פירש"י בסוט' ובנד' ובשמ"ר פ"א אי' סימן גדול מסר להן אם פניו למטה תדעו שהוא זכר שמביט באמו בארץ שממנו נברא פניה למעלה היא נקבה שמבטת בברייתא בצלע. ודע שכל זה דרש בעלמא הוא ואם קבלה נקבל ואין משיבין על הדרש ואם אמת יש לדין שאין זה סימן כלל אבל בכ"ז נשמע מזה שכבר היה לרז"ל ידיעה מלידת הגולגולת ומלידת אפים Scheitel u. Gesichtsgeburt ראשונה אם בלדת הולד הגולגולת יצאה ראשונה וזהו בן פניו למטה וגולגלתו למעלה והשנית נקרא' לידת אפים אם אפיו של ולד למעלה]—

בֶּן פְּקוּעָה (מל"ע فقع וכן בל"ס aufreissen וא"כ בן פקועה das aus dem aufgeschlitzten Leib eines geschlachteten Thieres genommene Junge) הבא על הבהמה מעליית א[1]) בחולין בר"ג בהמה המקשה (ס"ט.). פי' בן פקועה כגון בהמה שנשחטה ובקעו כריסה ומצאו בתוכה ולד כדתנן (שם ע"ד.) השוחט את הבהמה ומצא בה בן חי או מת[2]) או בן ט' מת קורעו ומוציא את דמו מצא בן ט' חי וכ' עד וחכ"א שחיטת אמו מטהרתו. * [אחי"ה ור"מ סבר בן פקוע' טעון שחיטה ב"ק ק"ו: וחולי' ע"ד: ועיי' ש"ע י"ד סי' י"ג. ומלת פקועה וכ"ה בל"ע וסו' כמו בקועה בל"מ עיי"ע פקע ו']—

* **בְּנֵי פִּירְקֵי** (Schüler, die den Vortrag (פרק) ihres Lehrers anhören) כתוב' ס"ב. מאי טיילין . . בני פירקי פי' תלמידים שבכל יום הולכים ללמוד תורה וחוזרין ולנין בביתם עיי"ע טייל ב', וכן פירש"י לכתוב' שם.

בֶּן צִיּוֹן (Sohn Zions, oder viel. בֵּית צִיּוֹן Haus Zenos (Jos. bell. jud. 2, 6, 3)) בר"ג דפ' י' יוחסין (קידושי' ע"א.) וריחקה בן ציון בזרוע מפני שפסולין היו ועוד אחרת היתה שם וקירבה שהיו כשרין. פי' בן ציון שם אדם חשוב. * [אחי"ה ואחר מחילה רבה אין משנת רבינו כאן קב ונקי שבהיפך צריך להיות וריחקה בן ציון בזרוע אע"פ שכשרין היו ועוד אחרת היתה שם וקירבה אע"פ שפסולין היו. ופי' בן ציון שם אדם חשוב ואיש זרוע כ"ה גם ברש"י קידושי'. ודע דהצעת הסוגי' שם כך היא משפחת בית הצריפה היתה בעבר הירדן וריחקה בן ציון בזרוע עוד (צ"ל ועוד וכ"ה בכ"מ בסמוך) אחרת היתה וקירבה בן ציון בזרוע וכ', והיא משנה שלמה בסוף עדיות והובאה בשהש"ר סוף פ' גן נעול ובילק' סוף מלאכי ושם הגי' כגי' רבינו בן ציון וכ"ה בירו' יבמו' פ"ח ד"ט ע"ד ובירו' קידושי' פ"ד דס"ה ע"ד פעם אחת בן ציון ופעמים בני ציון וכ"ה במשנת עדיות ושהש"ר והנה בקידושי' בבלי שם אי' עוד וז"ל תאנא עוד אחרת היתה (ופירש"י משפחה אחרת היתה לבד אותה שקרב בן ציון) ולא רצו חכמים לגלותה אבל חכמים מוסרים אותה לבניהם ולתלמידיהן פעם אחת בשבוע וכ', ובירו' יבמות וקידושי' שם ושם כתוב כן אהך שקירבה בן ציון בזרוע אעפ"כ לא בקשו חכמים לפרסמן אבל חכמים מוסרין וכ'. ונ"ל לתת יתר שאת לבבלי על הירו' בכאן, ואם נשים עין בחינה על קורות היהודים קרוב לחרבן בית שני אז נמצא פשר דבר כי כונת סוגיתנו היתה על מאורעות זמן ההוא וכי משלש משפחות, מהן אחת כשרה ושתים פסולות ליחוס, צריכין אנו לדבר. וכבר הניף ידו החזק' הרב המנוח ציפסער ז"ל במ"ע ב"ח. ח"י פארשונגען סי' י"ב צד קס"ה ואילך והעלה ששלש משפחות הנ"ל היו משפחת אגריפס, משפחת ארכילוס ומשפחת אנטיפס. כי להורדוס הזקן היו י' נשים ומהן מאריאמנע מבית החשמונאים והוליד עמה שני בנים (אלכסנדר ואריסטובול אשר הרגם אביהם) ובת: שמה סלמפסיא והיא נשאת לאחיו של הורדוס וילדה לו בת אחת שמה ציפרה וזו האחרונה נשאת לאגריפס הראשון והיתה אם של אגריפס השני. ומאשה אחרת שומרונית, שמה מלתכה, ילדו להורדוס הזקן שני בנים ארכילוס ואנטיפס. והנה כל בית הורדוס בולמוס של עריות אחזה אותה וגם נשאו בחייבי כריתות נשותיהם בפרט ארכילוס ואנטיפס (עיי' באריכות אצל בן מתתיהו על הקדמ' י"ז, י"א, ב'; י"ח, ה', א', ד'; על המלחמ' ב', ו', א') על כן החליטו (קידושי' ע': ב"ב ג':) כל מאן דאתי ואמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא; ועבד אין לו אחוה ב"ק פ"ח רע"א ועיי"ש פירש"י. ורק את אגריפס השני הוציאו מן הכלל ואמרו חכמים (משני סוטי דמ"א.) אל תתירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה, ומאוד יפה פירש"י "שאמו מישראל" ואמו היתה ציפרה שבאת מסלמספיא והיא ממריאמנע כאמור. ומעתה קרובה

---

[1]) כ"ה בדפ"ר. [2]) כ"ה בדפ"ר.

ההשערה שבית הצריפה היא בית הציפרה והיא משפחה כשרה של אגריפס ושתי משפחות אחרות שפסולות היו משפחות של ארכילויס ואנטיפס, ובן ציון ריחק בזרוע הכשרה וקירב בזרוע הפסולין. ומעתה קרוב הדבר שמה ששנינו בערכי' י'. ר' יוסי אומר משפחת בית פגרי ובית ציפרא מעימאוס היו משיאין לכהונה הן הן משפחות הפסולות והכשרות שעסקנו בהן ובית הפגרים (לגי' רש"י) לדעתי שתי משפחות של ארכילויס ואנטיפס ובית ציפרא היא משפח' הגונה של אגריפס וזו הגי' הנכונה תחת בית הצריפה. אך קשה לי למה ניתן רשות לבית פגרי להנשא לכהונה מאחר שהן פסולות היו? ובאמת בכ"י מ' לסוכ' נ"א. הגי' יותר נכונה כך היא משפחת דבית ציפריא מעמעם היו משיאין ע"כ ולא זולת. — וזה בן ציון היה מזרע פריץ אחד ששמו לעדות בן מתתיהו (על המלחמ' ב', ו', ג') צִינוּ, Ζηνών, או לפי קדמוני' ט"ו, י', א' ואילך; וי"ח, י"א, ד' Ζηνοδωρός ונקרא (שם) ראש הגנבים והוא מרד במלכות רומי' ונכסיו ניתנו לאגריפס השני (על הקדמי' י"ז, י"א, ד'; כ', ז') וקרוב הדבר עוד שבזמן מאוחר אחר חורבן הבית ואחר שנפלה עטרת תפארת מראש אגריפס, גבר אחד מזרעו של צינו ורצה לרחק בית הצריפה והיא משפחה הגונה של אגריפס ולקרב שתי המשפחות הפסולות של ארכילויס ואנטיפס ששיחדו וחזקו ידי בן או בני צינו ומאימת המלכות לא הרהיבו חכמים בנפשם עוז ללחום כנגדו ורק לכם נכון בטוח שבימי אליהו תתקרב משפחה רחוקה ותתרחקנה משפחות פסולות שנתקרבו ע"י בני ציון! ועיי' עוד תוי"ט לסוף עדיות שפלפל בחכמה לבאר המשנה הלזו בענין אחר] —

* **בֶּן צִיצִית הַכֶּסֶת** (Name eines Reichen in Jerus.) גיטי' נ"ו. ב"ר פמ"א אחד מעשירי של ירושלים עיי"ע בליוטי. וירו' תעני' פ"ד דס"ח סע"א בן ציצית הכסת מן דאבנר בן קוביסין מן דאחאב בן כלבא שבוע מן דכלב.

* **בֶּן קוּבִיסִין** (Nachkömmlinge Achab's) עיי"ע הקודם לזה.

* **בֶּן קָטִין** עיי"ע בר ז'.

* **בֶּן קַיָּימָא** (lebensfähiges Kind, nämlich im Alter von 30 Tagen) ירו' יבמו' פ"ד ד"ה רע"ג להקים לאחיו שם בישראל עד שתדע אם בן קיימה הוא אם אינו בן קיימה (ועיין היטב בבבלי יבמ' קי"א:), ב"ק פ"ד מ"ו נתכוון להרוג. לנפלים והרג בן קיימא פטור. נדה כ"ו: כאן בנפל כאן בבן קיימא פי' כל שעבר עליו חדש ימים יצא הולד מתורת נפל וכ"ה בפירוש בשבת קל"ה: וירו' יבמו' פי"א די"ב רע"ד עיי"ש. וכ"ה במ"ר פ"ג אין בן יום בן קיימא אבל בן חודש ידוע שהוא בן קיימא.

* **בֶּן קִמְחִית** (Name eines Mannes, der grosse Hände hatte) ירו' יומ' פ"ה דמ"ב: בן קמחית שהיתה ידו מחזקת כארבעת קבין.

בֶּן קַמְצַר (E. N. zur Zeit des 2. Tempels) לא רצה ללמד על מעשה הכתב ביומ' במשנה ס"פ אמר להם הממונה (ל"ח.) פי' בין ה' אצבעות היה נוטל ד' קולמוסין והיה כותב השם בבת אחת שאסור לספר משעה שמתחיל השם עד שגומרו. * [אחי"ה וכן פירש"י בקצת שינויים במשנ' שם נשמע מזה שלא היה לפני רבינו ורש"י פירוש של גמ' יומ' ל"ח: אמרו עליו שהיה נוטל ד' קולמוסין וכו', וכן בתוספתא יומ' פ"ב וירו' יומ' ספ"ג דמ"א רע"ב ושהש"ר ס"פ מי זאת וילק' משלי רמז תתקמ"ו לא איתפריש מעשה דבן קמצר וכן לי' בכ"י מ' עיי' ד"ס צד נ"ב. ובענין גזרת המלה קמצר אם שם כולל הוא נ"ל לומר שהוא ל"ע קמץ וטעמו נוטל באצבעות או מל"ע قمطرير איש חמס בכפו וממנו הפעל مقمطر וטעמו מי שאינו מעורב בין אנשים ולא שת לבו לכל אדם וזה כינוי היותר טוב על מה שלא רצה ללמד את מעשה הכתב] —

* **בֶּן קוֹף** עיי"ע קייף.

* **בְּנֵי קַצְרָא שֶׁל צִיפּוֹרִין** (die Leute der Burg Sephoris, d. i. die Besatzung von Veter) ירו' יומ' פ"ח דמ"ה: וירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ד וירו' נדרי' פ"ד דל"ח ע"ד מעשה שנפלה דליקה בחצירו של יוסי בן סמאי בשחין וירדו בני קצרה (וירו' שבת בני קיצרא) של ציפורין לכבותו ולא הניח להן (לכבות) אמר הניחו לגבאי שיגבה את חובו וכו', ובמוצאי שבת שלח לכל אחד ואחד מהן סלע ולאיפרכוס שלהם חמשים דינר אמרו חכמים לא היה צריך לעשות כן. וזה המעשה יסופר ג"כ בבבלי שבת קכ"א. (עיי' תוספת' שבת פי"ד) מעשה ונפלה דליקה בחצירו של יוסי בן סימאי (כ"ה בכ"י מ' וא"פ עיי' ד"ס צד קל"ז:) בשיחין ובאו אנשי גיסטרא של ציפורי (ובתוספ' שם אנשי קצטרה של ציפורי) מפני שאפוטרופוס של מלך היה ולא הניחן מפני כבוד השבת ונעשה לו נס וכו' עד ולאיפרכוס שלהן (כ"ה בנכון בכ"י) חמשים וכששמעו חכמים בדבר אמרו לא היה צריך לכך שהרי שנינו

נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה. הארכנו בהצעת הסיפור שהחזיקה השערת הרב המנוח לעברעכט בע' ביתר שקצרא של ציפורין היה ביתר ומי יגלה עפר מעיניו שתחזינה הך תניא דמסייע כי בל"ס בני קצרא דציפורי נכרים היו כמוכח מהנ"ל והם שבאו לכבות הדליקה בשבת היו מחיילות של מחנה רומי ויוסי שלח לאיפרכוס כלומ' לשר של חיילות מנחה בעד טובו בעבור שלא עיכב את אנשיו ללכת לכבות הדליקה בשיחין, וזה שיחין (עיי"ע) נקרא אצל בן מתתיהו מלח' א', ד' ב'; ובקדמונ' י"ג, י"ב ב' Ἀσωχίς ולפי עדותו היתה העיר הזו קרובה לציפורין, וגם לזאת מצאתי ראיה אצל בן מתתיהו במלחמ' ג' ד' א' שהרומיים עשו בנין מבצר אצל ציפורי להושיב שמה חיילותיהם ואף אם בן מתתיהו עסק במקום הנ"ל ממלחמות של וועספאזיאן אבל בלי שום ספק כן היה דרכם של רומיים גם בזמן מאוחר במלחמות של אדריאנוס כנגד בן כוזיבא. ויוסי בן סימאי הנ"ל אפשר היה המשביר ופקיד ממונה על המזונות לצורך חיילות של רומיים כי ידוע שאנשי גליל ובלבד של מחוז ציפורין היו אוהבי הרומיים. ואבא יוסי בן סימאי שחי בזמן רבי עיי' יבמו' קט"ו סע"א אפשר היה נכדו של יוסי בן סימאי דהכא. וגם ראה זה מצאתי בבמד"ר קל"ר פ"ט ארכי ישנה של ציפורי הוזכרה אצל איסטרטיא של מלך ומציאה יקרה היא אצלי להחזיק במעוזה של ההשערה הנ"ל.

* בְּנֵי רוֹמִי (die Römer) שמ"ר פי"ב וילק' תהלי' קט"ו רמז תתע"ג בני רומי לא ירדו לסוריא וכ'.

* בֶּן שְׁלָקוֹת (E. N.) עיי"ע כלכל א'.

* בֶּן תגלא עיי"ע בן לענא וע' בן סירא.

בֶּן תֶּמַלְיוֹן (Dämon, finsterer Geist, bkt. temanh, temanhaêna, Justi 136) צא כיון דקרו ליה נפק אזדא[1] במעילה בפ' קדשי מזבח (י"ז: ילק' שמיני רמז תקל"ז) פי' שד. *[אחי"ה וכן פירש"י שד שקורין נוטיו"ן וצ"ל לוטין = Kobold, lutin עיי"ע בן נפיל ב' וגוזר אני המלה מלש' בקטרי' הרשומ' וטעמה רוח רע ושחור ובכ"י ו"ו וה"ב הגי' בן תלמיון וגם לזה שיעורו בל"ע ظلمانى שחור. ועיי"ע בן תלמיון] —

* בֶּן תּוֹרָה (Gelehrter, Gesetzeskundiger) ירו' תעני' פ"ד דס"ז ע"ד לא שהוא בן תורה יותר ממני אלא שהוא בן גדולים יותר ממני, פסיקתא דהחודש (מ"ד:) ועץ חיים תאוה באה (משלי י"ג, י"ב) זה שאול . . ר' נחמיה בשם ר"ל אמר שהיה בן תורה וכ"ה במד"ר פי"א ובילק' משלי רמז תתק"ן בשם הפסיקתא, ובפסיקתא רבתי פט"ו ושם בט"ס הורה ר' נחמן וצ"ל יהודה בר נחמן כן הגיה בטוב טעם ודעת ר' שלמה באבער בפסיק' דר"כ שם הערה מ"ה. ובילק' שמואל ט"ו רמז קכ"ד מבית לחם יהודה ר' נחמיה בשם ר"ל שהיה בן תורה, מדרש שמואל פל"ב אין את בן תורה ואין דוד בן תורה, ב"ר פע"ד נתנאל בן צורי נשיא יששכר מפני מה מפני שהוא בן תורה; ושם, והובא בילק' שופטים רמז נ"ב וכל השבח הזה מניין היה לו ליששכר משל זבולון שהיה עוסק בפרגמטיא שלו ומאכילו את יששכר שהוא בן תורה. והקבוץ שבת קל"ט: עירו' מ'. אינן בני תורה. במ"ר פ"ג נעשו כולן בני תורה וכ"ה שם בעלי תורה עיי"ע.

* בֶּן תּוֹרְתָא (viel. Rinderzüchter, Beiname des R. Jochanan, Zeitgenossen des R. Akiba) יומ' ט'. ירו' יומ' פ"א דל"ח סע"ג תוספתא מנחו' ספי"ג אמר ר' יוחנן בן תורתא מפני מה חרבה שילה וכ', ירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד איכ"ר פ' בלע א"ל (לר"ע) ר' יוחנן בן תורתא עקיבה יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא בא. ונ"ל שבן תורתא כינוי ולא שם אביו הוא וראיה שילק' ש"א רמז פ"ט גרס ר' יוחנן בן תורא והוא לפ"ד כמו בר תורא כינוי של פטם הנקרא זבידא (ע"ז ט"ז.) או בר תורתא כינוי של רב הונא (חולי' קכ"ז.) פי' מגדל ומפטם שוורים והריטב"א כתב ליומ' ט'. וז"ל אמרו בירו' שנקרא כן (ר"ל בן תורתא) ע"ש שמכר פרתו לעכו"ם ולא רצתה לחרוש בשבת עד שהלך ולחש באזנה ע"כ, ואני בעניותי לא מצאתיה בירו' אבל קרוב לזה אי' בפסיקת' רבתי פי"ד וביותר אריכות בספר קטן מעשיות והובא בס"ה אות חי"ת צד צ' עיי"ש ואי' עוד על ר' יוחנן בן תורתא סיפור אחר שבא פעם אחת לפני ר"ע א"ל עמוד וקרא בתורה א"ל לא עברתי על הפרשה ושבחוהו חכמים, שמ"ר רפ"מ. ועוד נמצא בירו' פאה פ"ג ד"ז ע"ד ר' חנינא תורתייה, ובירו' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ד חנינא תרתיה (מהרש"ם גרס תירטאה), ובירו' תרומו' פ"י דמ"ז: ר' חנינא תירתא, ובירו' קידושי' פ"א ד"ס ע"ג ר' חנניה תרתייה וא"כ י"ל ג"כ שר' יוחנן בן תורתא כמו ר' חנינא הנ"ל נקראו על שם בי תורתא עיין ערכו לעיל ועיי' עוד מה"י למהרז"ף צד פ"ז: וכתב בעל ספר היוחסין צד נ"ט סע"ב ר' אלעזר בן תורתא ור'

[1] וכן גרס רבינו בעי' אזדא ובנו"ג אזל.

חלבו אומר משמו ואולי הוא אח של ר' חנינא בר תורתא ע"כ וכן הביאו בעל סד"ה שם אבל אני בעניותי לא מצאתיו בשום מקום ואח"כ מצאתי בסד"ה אות אל"ף צד מ"ב רע"ד שגם הוא כותב "ל"מ" והיינו לא מצאתיו.

בּוֹנְיָא (Name eines zum Genuss erlaubten Vogels) [שרי][1] פרווא אסור בע"ה גרס כניא עיי"ש).

בָּנָיָה = בי בניה, בי בני (Bad, Badhaus syr. ܒܢܝܐ pl. ܒܢܘܬܐ gekürzt von בַּלַנֵי) מסכת שבת פ' במה מדליקין (ל"ג:) עייליה לבי בניה תר"י (א' לויק' כ"ג, כ"ז ועיי' שם ט"ז, כ"ט ולבמד' כ"ט, ז') ועניתם את נפשותיכם: ותסגפון ית נפשותיכון מן מיכלא ומשתיא מבי בני. ותרג' כנסתי לי גם כסף וזהב (קהל' ב' ח') ובנוואן נ"א ובי בנוון). * [אחי"ה ולפנינו אי' ובי בנאון וצ"ל ובי בַּאנְוָן וכצ"ל התרג'. אל בית הנשים (אסת' ב', ג') לבית נשיא די תמן דימוסן ובנאון או בַּאנְוָן ושם בט"ס ובגאון ועיי"ע דמוס ג', ובכ"י א"פ לשבת ל"ג: הגי' לבי בני ואסחיה וכ"ה במגיל' ט"ז. בדפוסים עייליה איהו לבי בני ואסחיה, ושם עוד פעמַים בי בני וגם הגי' בלאני ובהשמטת הלמ"ד בשבת מ"א. אשכחיה דקאי בי באני, ושם פעמַים מיא דבי באני ולמ"ד מובלע' וכ"ה בל"ס, ועיי' סוף ע' בַּלן] —

בַּנְכִּי (א') מל"ר vangā ובל"פ بنكن Spaten und Grube, ב') מל"פ بغ; das Gegrabene Loch) בר"ג דמשקין (מ"ק ד': ועיי' ירו' מ"ק פ"א ד"פ רע"ב) מאי עוגיות אמר רב יהוד' בנכי כבר פירשנו בע' בדד [א']. * [אחי"ה ודע שמלה רומי' ופרסי' טעמה קרדום לחפור בו גומות ובהשאילה גם גומה או י"ל שאות נו"ן מובלעת בל"פ בג והוא בפי רז"ל בנך והקבוץ בנכי ויותר נראה שהמלה ל"פ היא ולא רומית מאחר שהירו' מ"ק הנ"ל לא הביאה ורש"י למ"ק יפה פי' בנכי: בורות תחת הגפנים וזיתים והוכרח רש"י להוסיף תחת הגפנים וזיתים יען שהגמ' הביאה ראיה תניא נמי הכי (תוספת' שביעי' פ"א והסכים עם ירו' מ"ק הנ"ל) אילו הן עוגיות בדידין שבעיקרי זתים ושבעיקרי גפנים ובאמת גם לשון המשנה עוגיות לגפנים ואם כן אולי י"ל שמלת בנכי תתכן להיות ל"פ ونك = בנך וטעמה גפנים ועיקר גפנים, והבוחר יבחר!] —

בֵּנֹנִי = בֵּינוֹנִי (der, das Mittlere; אַמָּה בֵּינוֹנִית die 6 Handbreiten betragende (mittlere = mosaische Elle) כל האמות היו בבינוניות[2] בר"ג דסוכ' (ה':) ובגמ' דשתי הלחם (מנחו' צ"ז. ועיי' כלים פי"ז, מ"י, עירובי' ד': וירו' סוט' וירו' שקלי' שם ושם) ובפ' י"ז בכלי' כל כלי בעלי בתים (מ"ט) האמה שאמרו באמה הבינונית ומפרש שם (בכלי' וכן פסחי' פ"ו. מנחו' צ"ח. בכורו' מ'. ורבינו הביא רק תוכן הענין) כי האמה של משה היתה קטנה ואחרת היתה [יתרה] עליה חצי אצבע ואחרת היתה עליה יתירה חצי אצבע נמצאת האמה שהיא בת ו' טפחים וחצי אצבע היא הבינונית[3]. פ"א אמה בינונית היא היתה של משה והיא ו' טפחי', וגדולה יתירה על של משה אצבע, והקטנה היתה בת ה' טפחים. וזה פי' עיקר שאחר משה עשו האמות יתרות. * [אחי"ה ואמת ויציב הוא ורבינו היה יכול להביא ראיה לשיטתו מגמ' עצמה שבפירוש אי' כן במנחו' צ"ח. וכמה אמה בינונית א"ר יוחנן ששה טפחים, ובגוף הדבר אי' כן גם בירו' סוט' ובירו' שקלי' שם ושם א"ר יוחנן באמה של ששה טפחים היה הארון עשוי מאן תנא אמה של ששה טפחים ר"מ היא דתנן ר"מ אומר כל האמות היו בבינויות וכ' ור"ש לכלי' שם מ"י פי' ג"כ "בינונית היא בת ששה" ומן התימה שלא הסמיך פירושו על הגמ' הערוכה הנ"ל. והנה אמה של משה ואמה בינונית שוות במדתן היינו שהם ששה טפחים ונ"ל להסבירו כי ממשנת כלי' שם משנה ט' וי' מוכח ששלשה מיני אמות הן א') אמה בינונית, ב') אמת האומנין והיא קטנה וגדולה ר"ל יתירה על אמה של משה חצי אצבע או יתירה אצבע שלמה ושניהם ממין אחד היו, ג') אמה של כלים חמשה טפחים. נשמע מזה שאמת משה ששה טפחים כמו אמה בינונית שאם יתירה עליה חצי אצבע כבר יצאה מכלל אמת משה ותהיה אמת אומנין ואם פחות מו' טפחים אז תהיה אמת כלים א"כ אמת משה בין מדת אמה של כלים ובין מדת אמה של אומנין היתה עומדת ובעבור זה יאות לה הכינוי אמה בינונית. וגם מן הנחוץ שתהיה אמת משה דוקא ששה טפחים כמו אמה בינונית שאם תהיה גדולה מששה טפחים כך צריך להיות הסדר א') אמה בינונית והיא ששה טפחים ב') אמת משה יותר מששה טפחים ג') אמת אומנין. אבל מטה שהמשנה מסדרת אמת אומנין תיכף אחר אמה בינונית משמע על כרחך שכל

[1]) בצ"ל וכ"ה בחולי' ס"ב: ובדפ' אמש' חסר אבל גם בע' כניא חסר בט"ס. [2]) בנו"ג בינוניות וכן בכל המקומות בכ"י ש"ס אבל כגי' רבינו אי' בירו' סוט' פ"ה דכ"ב ע"ג בבינויות ובירו' שקלי' פ"ו דמ"ט ע"ג כבגיינות וצ"ל בבינוניות.
[3]) ועיי"ע שתי א'.

מדה שהיא יתירה משישה טפחים לא אמת משה נקראה כי אם אמת אומנין ואם נאמר שאולי אמת משה קטנה משישה טפחים אז ג"כ לא מצינו ידינו בחשבון ובסדר שתהיה אז מכסת ויחוס האמות כזה: א') אמה היותר קטנה והיא ה' טפחים = אמת הכלים. ב') פחות משישה טפחים = אמת משה ג') ששה טפחים = אמה בינונית ד') יותר משישה טפחים = אמת האומנין, וזה מן הנמנע בעבור כי הדמיון המחובר עם מלת בינוני אינו משיג ארבעה ענינים והונח רק על ג' יחוסי דבר ובינוני תמיד הממוצע בין שתי קצוות ר"ל בין הגדול והקטן, בין ראשון ושלישי. וא"כ גם בנדון שלנו אמה בינונית רק בשלשה ולא בארבעה מיני אמות היא אפשרית. ולפי מה שהוכחנו ברה כשמש שמדת אמת משה היא אמה בינונית והיא ששה טפחים ובלי ספק טעות נפלה בתוספתא כלים ב"מ ספ"ו "ואיזו היא אמה בינונית זה אמה של ה' טפחים" וצ"ל של ו' טפחים. והרמב"ם בהלכ' מעילה פ"ח הל"ה פי' באופן אחר משנת כלים. ובענין מדת אמות אחרות עיי' עוד ע' אצבע, גרם ה', כוון ג', סחק, עצב א', שחי, שתי א', תבקיון] —

בְּנַס (בלש' שומרוני פנש מל"פ پنکیدن erzürnen, והשם בַּנְסִים בלש' פרסי پنجش (Zorn, Unglück, Schmers) תרג' ירו' ויקצף פרעה (בראש' מ', ב') ובנס פרעה). * [אחי"ה אין זה די באר ור"ב קצר במקום שהיה לו להאריך ובזה אני בא למלאות החסרון. המלה כבר נזכרה בדניאל ב', י"ב בְּנַס וקצף ורש"י הביא שם מחלוקת של מנחם בן סרוק ודונש בן לברט כי על דעת מנחם הבית שרשית ועל דעת דונש שמושית וזאת האחרונה דעת רש"י והבאים אחריו עיי' המתורג' ע' נסס וכן העתיקו העתקות הישנות וגם מהרי"ל בעמת"ר ח"א, ק"א וסוף ח"ב האריך למעניתו כי השרש נסס ובי"ת שמושי' ורא"ג במ"ע שלו ח"ד, רל"ט ובמ"ע דמ"ג חי"ח תרנ"ה שדא ביה נרגא אבל לא עלה בידו למצא פתרון המלה כהוגן ועיי' עוד מ"ע דמ"ג חי"ט, ש"ז וטעות בידי המבקרים הנ"ל לגזור המלה מל"י והטעם חָלַש או מחלה כי בהשקפה ראשונה נבין כי בכל המקומות ענין המלה קצף, זעם, רגז ובשֵׁם כאב, עצב עיי' ד"מ והנם זעפים ת"י"ר (בראש' מ', ו') והא אינון בניסין; פנים נזעמים (משלי כ"ה, כ"ג) תרג' אפי בניסתא; ויעבור (אסתר ד', י"ז) ונסס ובנס (בדפ' בט"ס וכנס) והעתיק מלש' עֶברה וכ"ה במגיל' ט"ו. ויעבר מרדכי שהעביר . . בתענית. יחד עלי יתמלאון (איוב ט"ז, י') תרג' כחדא עלי בנסא מתמלאין כלו' כלם נתמלאו עלי חמה מל"מ דניאל ג', י"ט התמלי חמא. ושרש בנס בענין שמדובר בו נמצא ג"כ בלש' שומרוני בְּרַכות הבי"ת לפ"ה ותרג' השומרוני יקנאהו (דברי' ל"ב, ט"ז) פנסתה, קנאוני (שם) פנסוני, ויקנאו (בראש' כ"ו, י"ד) וכנסו וצ"ל ובנסו וטעות זו ג"כ בתי"ר (בראש' מ', ב'. ו'; במדב' ל"א, י"ד) כנס, כניסין במקום בנס, בניסין. וגוזר אני המלה מל"פ פנכידן פי' קָצַף ורגז כמשפט הלשונות שיחליפו אות כ' באות ס' וכן להיפך (עיי' פירשט אוצר המילין ח"ב דס"ו סי' ה' וא"מ יוני של פאססאיו ח"ב תתס"ו סי' ו') ובאמת במלה פרסית הרשומה הוחלפה אות ד' לאות ש' בתיבת פַּנְשִׁשׁ והוא שֵׁם מפעל פנכידן וטעמו עצב וכאב ואשר אני אחזה לי ועיני ראו ולא זר כי ע"י מלת פרסי' פנשש נגלה לנו תעלומת איזה מאמרי חז"ל והובאו בקצת שינויים בג' מקומות א') במכילתא ליתרו ספ"ב למסכתא דעמלק, ב') בתמור' ט"ז, ג') בספרי דברי' בס"פ וילך וילק' סוף וילך רמז תתקמ"א. במכילת' דרש לבלתי עצבי (ד"ה א', ד', י') הא אם אין אתה עושה לי כן הריני יורד כבן סיסי לשאול ובתמורה הגי' היותר נכונה בנסיסי ופירש"י בעצבוני וכן צ"ל במכילתא לפי תיקונו של איפת צדק אך יותר נכון לגרוס בבנסיסי ואיזה סופר שלא הבין הך מלה מתוך חסרון ידיעה הפריד בין הדבקים ומשבש לכתוב כבן סיסי כאילו הוא שם פרטי (עיי' הרב החכם א"ה וויס בהוצאת המכילת' דס"ט.) ואחרי שנתפרדה החבילה ונכתבה המלה בשתי תיבות הפליא איזה סופר לטעות עוד וכתב בר סיסי תחת בן סיסי עיי"ע בר סיסי, ושבשתא כיון דעל על. אבל האמת יורה דרכו שמלת בנסים היא מלה פרסי' הנ"ל פַּנְשִׁש פי' עצבון ובכינוי מדבר בעדו בַּנְסִיסִי = עצבוני כפירש"י הנ"ל ורז"ל דרשו עָצְבִּי מלש' עֶצב וכאב. וגם מובן עתה מאמר של ספרי וילך: משיב משה לפני הקב"ה הואיל ואני נפטר (בנסים) [צ"ל בבנסים] גדול מן העולם הראיני אדם נאמן שיעמוד על ישראל וכ', כלומר מאחר שנפל לי הגורל ללכת מן העוה"ז בעצב גדול, וילק' גרס בטעות בנסיון וכן הגיה החכם פריעדמאן במכילת' ואתו תלין משוגתו שבן ז"א בנכון גרס בנסים. וראיה לאמיתת פירושנו כי וכעס הרבה (קהלי' ה', ט"ז) תרג' ובנסים סגי חזי] —

* בניסין (צ"ל ביניהון (zwischen ihnen) ירו' שקלי' פ"ד דמ"ח סע"ב מה בניסין רב אמר שיבטא דכדכד ביניהן וט"ס וצ"ל מה ביניהון וכן הגי' בדפ' זיט' ועיי' פי' ק"ע שם.

* בְּנִיסָן (צ"ל כְּנִישָׁן (Versammlungen) ירו' כתוב' פי"ב דל"ה. ואישרוניה תמני עסרי בניסן ט"ס וצ"ל כנישן וכ"ה בירו' כלאי' פ"ט דל"ב: וכ"ה בדפ' זיט' בכתוב'. פי' קבוצים.

☞ בֶּנֶפִיקִין (בל"ר ובל"י האמצעי' βενεφίκιον (Gunstbezeugung, beneficium משל לשושבינה של בת מלך שביקש בנפיקין. בע"ה הביאו בע' נפק ולא דקדק עיי"ש). * [אחי"ה והדין עם ר"ב ופי' בל"י ורו' מַשְׂכּוֹרֶת ורבינו סבר שאות בית שימושית היא וכן טעה החכם הנוצרי בוקסט' בעמת"ל צד אלף שע"ד וכן פי' שם מאנין נפיקא (ויק"ר פכ"ו) אבל זו גי' מוטעת וצ"ל פגינא (עיי' מ"כ שם) והוא פגניקא בל"ר paganica וכ"ה במד' ש"א כ"ח, ח' ודרש בגדים אחרים ובע' חפש א', וע' פגן ב' נתקצר הציון. וציון שלנו בראש הע' הוא מילמדנו פ' קרח אבל בתנחו' קרח סי' ח' ובילק' קרח רמז תשנ"ב חסר' המלה ואי' שם משל לה"ד לשושבין בתו של מלך שהיה עדותיה בידו.. א"ל אם אין אתה מוציא זה להורגו בפני הכל אף אני אומר וכ', וגי' היותר טובה עיי' בע' נפק ג' וכנ"ה במ"ר פי"ח (ובל"ס נלקח מילמדנו) אם אין אתה תובע בנפקין שלך (וצ"ל שלי) ואין אתה מוציא את זה והורגו בפני הכל אף אני אומר וכו'] —

* בֶּנֶיפִיקַרִים (מל"ר Beneficarii ובל"י האמצעי' (Fiscusgeldeintreiber, βενεφικιάλιοι בספרי האזינו פיסק' ש"ז והובא בשנויים בילק' האזינו סרמ"ז תתקמ"ד ויניקהו דבש מסלע (דברי' ל"ב, י"ג) .. אלו מציקים שהחזיקו בה בא"י והם קשים להוציא מהם פרוטה כצור .. חמאת בקר אלו הפיטקים[1]) והגמונים שלהם, עם חלב כרים אלו (כליסריקים) [וצ"ל כמו בילק' שם כלירקין], ואילים אלו בני פוקרים (צ"ל בניפיקרים) שלהם, בני בשן אלו קונטרינים (שמבינים נ"א שמכינים והיותר טוב שמכישין כ"ה בילק') [וצ"ל שמושכין] מבין שניהם, ועתודים אלו (סנקנירקים, בילק' סרקני דקין אבל היותר נכון בפסז"ו) [סנקליטין] שלהם, עם חלב כליות חטה אלו (מטרוניות) וצ"ל מגסטרניות או מסטוריות] שלהם ע"כ ורבינו לא הביאו מאחר שלא הזכיר הספרי מסדר נצבים עד סוף הספר (עיי' בהמפתח לחיבורי זה) וכולם שמות פקידים ושררות הם ואלו הם בלש' יוני' היפטקין: ὑπατικοί = Consuln; הגמונים ἡγεμόνες (עיי"ע, כלירקין χιλίαρχοι Befehlshaber über 1000 Mann; בניפיקרים כצ"ל בתיבה אחת ופתרונה בל"י ורו' בעלי מכס שממונין לגבות בחזקה הממון לאוצר של מלך ואולי בעל המדרש בחכמה שִׂכֵּל את ידיו לשנות לומר שהם בני פוקרין (עיי"ע אפיקורוס); קונטרינים Hauptmann über 100 Mann, Centuriones וטאציטוס אנגאל. א', י"ז, ד' מכנה את הקנטורינים בני אכזר (saevitia centurionum) ולכן הטיב דרש בני בשן מפעל בִּשֵּׁן כלומ' שנושכין וזה הוא שמושכין מבין שניהם ר"ל בחזקה אוחזין ומושכין רכוש של המון; סנקליטין (עיי"ע סנקלט) = συγκλητικοί, Rathsherr; מגסטרניות (וכ"ה בתרג' שני לאסתר ט' ג') = μαγιστριανοί Magistratsbeamte או אולי צ"ל מסטרוניות (עיי"ע במוספיא) קסטור = μάστωρ Inquisitor ועיי' על פתרון של שמות הנ"ל בעט"ש למהרי"ף צד צ"ג.

☞ בַּנָּרֵי (בל"ס בַּנָּרָא בלש' רומי' balneator Bademeister ועוד כמו בלנרי (עיי"ע (Badekleider דליות ובנריות נתנה למרחץ עיי"ע כנר כי כן גרס בע"ה). * [אחי"ה ושם גי' רבינו דליים ובב"ר פמ"ה הגי' דליים ופנדיות הוליכה לה למרחץ ומערי' גורס בנדיות ובעל מ"כ כתב בע' גרס בנריות ולא פירשו ע"כ וצ"ל בע' גורס כנריות וכיון על ע' כנר ועיקר הנוסחא באמת בנריות ול' מובלעת והוא כמו בלנריות עיי"ע בלן, בלנרי וכן ל' נשמט' בל"ס ובעל מרחץ נקרא בל"ס בַּנָּרָא ובית המרחץ בַּנָּרוּתָא, והגי' שלנו אי' עוד בירו' ב"ק פ"ז ד"ו. מן דמר לי הדא מילתא אנא נסיב בנרייתיה והוא כמו מאמר של ר"י בבבלי ב"מ מ"א. סנהד' ס"ב: עירובי' כ"ז: מובלנא מאני בתריה לבי מסותא ורגילין היו לומר הוליך כלי אחרי לבית המרחץ פסחי' ד'. מ"ק כ': קידוש' כ"ב: וירו' קידו' פ"א הל"ג ועיי' עוד ע' בלנטיא. וכן כאן בנרי כלי ובגדי בית המרחץ וכן פתרונו בל"י βανιάρια [Badezeug, —

☞ בנרסאי (או נשתבש מן דרדסי' Art Schuhe או מהופך מן בִּרְנְסָאִי בל"ר burnus (mantelart. Schulterkleid כלאים דירו' פרקא בתרא (פ"ט הל"ג דל"ב רע"ב) אלבישוני בנרסאי ויהבון מסאנא ברגלי. המפרש פי' מין לבושים חשובים ובמד' [בראשית] רבה פ' דעו כי ה' (פ"ק גרס דרדסאי). * [אחי"ה ובירו' כתוב' פי"ב דל"ה. הגי' אלבשוני דנרסיי יהבון מסנאיי ברגלי, ובענין

[1]) בילקי בט"ס הפיקטין וצ"ל הִיפַּטְקִין וכ"ה בילקי האזינו רמז תתקמ"ו ועיי"ע אפטיא וע' הפאטיקון.

בנרסאי התעורר כבר הרב החכ׳ יעללינעק בשפת חכמים שצ״ל ברנסאי ובל״ע ופרסי برنس הוא מין מלבוש כמו מעפרת ומכסה את הראש עד שכמו של אדם וזה המלבוש נקרא ג״כ דרעת = دراعة ואולי דרדסי הוא שיבוש מתיבת דרעתי אבל מציונים אחריי של ירו׳ מוכח שמין מנעול היה כי בירו׳ כלאי׳ ספ״ט דל״ב ע״ד פי׳ מנעלות הפינון דרדסין, ושם: מודה ר׳ אילא בהן דילבש דרדסין דעמר ע״ג דרדסין דכיתן דהוא אסור דלא שלח עילייא לא שלח ארעייה פי׳ כל זמן שאינו פושט מנעלים העליונים אינו יכול לפשוט התחתונים והוי כחיבור צמר ופשתן ומזה ראיה למ״ש ההג״ה ספ״ק דביצה בשם או״ז וז״ל ואסור ללבוש באנפילאות של צמר ע״ג אנפילאות של פשתן ע״כ ועיי׳ מראה פנים לירו׳ כלאי׳ שם. וכן ירו׳ ערלה פ״ג דס״ג. משמע שהוא מין מנעול ואי׳ שם בגד גדול שצבעו על מנת לחתכו מיעבדיניה דורדסין עיי׳ פ״מ שם. ואם מין מנעל הוא כמו שפי׳ ג״כ ר״ב בע׳ דרדסין אז מוכרחין לתקן מְעוּת דרדסי ולגרוס בררסי והוא ל״ר Bardaicus calceus מין מנעול שאנשי מלחמה לובשין אותו עיי׳ מרטיאל ד׳, ד׳. ה׳ ועיי׳ יווינאל ט״ז, י״ג ועוד הרימ״ז בט״ר ח״א קל״ה] —

* בָּנְתִּיקָה בל״ע بندق, فنداية Schlag mit einem (B e i l, Wurfgeschoss ירו׳ סנהד׳ פ״ז דכ״ה ע״ד והוה כל מאן דעליל הוה יהיב ליה חד מרתוקה וכל מאן דנפיק הוה יהיב ליה בנתיקה פי׳ כל הנכנס לבית המרחץ היה מכה את המכשף במקבת (מרתקה ל״ע مطرق עיי״ע מרתק) וכל מי שיצא מן המרחץ מכהו בגרזן או בכלי חנית כי כן פתרון המלה בל״ע והמפרשים ומהרי״ל בעמת״ל שגו בפירושו.

בְּנוֹת שׁוּחַ = בְּנוֹת שֶׁבַע (die weissen Früchte (eig. Töchter) des Feigenbaumes = שוּח) [σῦκον] der 7 Mal trägt בראש דמאי (פ״א, מ״א) ובראש ע״ז (י״ג:) ובפ׳ [חמישי] בשביעית (מ״א) בנות שוח שביעית שלהן שנייה שהן עושות לשלש שנים, ובפ״ק דר״ה בגמ׳ באחד באדר (צ״ל בשבט) (ר״ה ט״ו:), בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ דנובלות (ברכו׳ מ׳: ע״ז י״ד.) [בנות שוח אמר רבב״ח א״ר יוחנן תאיני חיוורתא] ובבכורו׳ בפ׳ הלוקח עובר בגמ׳ היוצא מן הטמא (בכור׳ ח׳.)[1]) [וכנגדן באילן בנות שוח]: ובפ׳ שני במעשרות (מ״ח) [היה עושה בבלוסין[2]) לא יאכל בבנות שבע]. ובב״ר פט״ו: ויתפרו עלה תאנה (בראשי׳ ג׳, ז׳) מה היתה אותה תאנה א״ר אבין ברת שבע דאמטיית[3]) שבעת יומיא דאבלי לעלמא[4]). פי׳ בנות שוח: תאנים לבנות כדאמ׳ בכיצד מברכין בגמ׳ דנובלות (הובא למעלה) ובר״ג דע״ז לענין האסורין למכור לגוים בנות שוח בפטוטרותיהן[5]) אמר רבה בב״ח [א״ר יוחנן] תאיני חיורתא, ובנות שבע (ובלופסין צ״ל פיבולסין או) בלוסין כולן מיני תאנים הם [ופי׳] בנות שוח שביעית שלהן בשנה שנייה של שמיטה שמה שחונטין בשמיטה אחר ט״ו בשבט נוהגין בהן דין שביעי׳ בשנה שניי׳ של שבוע כי מתאחרו שלשה שנים באילן אבל מה שחנטו קודם ט״ו בשבט בשביעי׳ מן הששית חשובין ומותרין בשנה אחת של שביעית וכן דרכן בשנה אחת חונטין והן פ ג י ן ובשנייה ב ו ח ל ובשלישית נגמרין והן צ מ ל ובכל שנה הן חונטין וכן סידורן מה שחונטין בשנה ראשונה של שבוע נגמרין בשלישית, ומה שחונטין בשנייה נגמרין בד׳, ומה שחנטו בג׳ נגמרין בחמשית ונוהגין בהן מעשר עני דקיימא לן (ר״ה הנ״ל ירו׳ שביעי׳ פ״ה הל״א דל״ה ע״ד) אילן בתר חנטה אזיל ואלו שנגמרו בחמשית בשלישית חנטו לפיכך הן פירות שלישית, ושחנטו ברביעית נגמרו בששית ושחנטו בחמשית אע״פ שנגמרין בשנה של שמיטה מותרין הן כי פירות חמשית הן, ושחנטו בששית נגמרין בשמינית ונוהגין בהן מעשר עני, ושחנטו בשנת השמיטה בשביעית נגמרין בשנה התשיעית שהיא שנה שנייה של שבוע ונוהגין בהן דין שביעית בשנה שנייה של שבוע והיא שנת גמירת הפרי הנחנט בשביעית עצמו, נמצאין בכל שנה שלשה פירות בזה האילן מקצתן צמל והן שחנטו מקודם לכן בשנתים ומקצתן בוחל והן שחנטו מאשתקד, ומקצתן פגין והן שחנטו בזו השנה[6]), וכענין שפירשנו הן מפורשין בתלמוד א״י בגמ׳ דהא מתניתין (ירו׳ שביעי׳ הנ״ל) מהו[7]) בנות שוח פיטיראה ופי׳ בל״י מין תאנים כאשר אמרנו. * [אחי״ה לא נמצאה מלה יונית זו בהוראה הנזכרת אבל היא לפ״ר פיטיראה לשון יונית φυτήριον strauchartiges Gewächs פי׳ צומח ממיני השיחים ודרש הירו׳ שוח

[1]) לפי משנה שבמשניות שתי המשניות אחת הנה ובזה מובן ציון של רבינו. [2]) כצ״ל עיי״ע בלפסין. [3]) כ״ה בכ״י ל״ד וב״ר, ובכ״י ו״ו וה״ב כאן ובע׳ ברת שבע הגי׳ דאיטיית וצ״ל דאמטיית או ד א י י ת י א ת כגי׳ דפ״ע ובעין זה גירסת הפסיקתא הובאת בע׳ ברת שבע. [4]) ולפני בעלי התוספי׳ ר״ה ט״ו: בכורו׳ ח׳. ע״ז י״ד. שבועו׳ י״ב: בכולם ד״ה בנות שוח היתה הגי׳ במדרש תאנים שאכל אדה״ר איכא דקרו להו בנות שוח לפי שגרמו שוח לאדם ואיכא דקרו להו בנות שבע שגרמו שבע אבלות לאדם כו׳. [5]) כן לפי מסקנא ע״ז י״ד. [6]) והנחת זו מסכמת עם סיפורי חכמים שלא מבני עמינו עיי׳ וויענער ע״מ ח״א שס״ז; וראזינמיללער קדמוניו׳ כרך ד׳ ח״א, רפ״ז ואילך. [7]) כ״ה לנכון בדפ״ר אבל בדפי׳ אחריי׳ מהן.

מל' שִׂיחַ ובל"ס שוחא הוא שיח של מקרא] ואמרם בכל שנה הן עושין או אחת לשלשה שנים ופירשו בכל שנה עושות אלא שאין פירותיהן נגמרין אלא עד ג' שנים כיצד יודע, כלומר איך יודע פירות של כל שנה ושנה, ר' יונא אמר קושרין בחוט[1] פי' אלו בחוט לבן ואלו בחוט שחור ואלו בחוט אדום, תני שמואל תותב בהן קיסמין, גם זה בענין הראשון, וכ' תני רשב"ג אומר (שם) בהוצאת העלין עד חנטת הפגים נ'[2] יום ומן הפגים ועד השיתין הנובלות נ' יום ומן השיתין [הנובלות] עד התאנים נ' יום .. ליקט תאנה ואינו יודע מתי חנטה א"ר יונה מונה מאה יום למפרע אם חל בתוכו חמשה עשר בשבט (הוא) [והוא] יודע מתי חנטה (אמר) [אמרו] לו והלא (עמי) [עמך] בטבריה ועושות לשנה אחת אמר להן והלא (עמי) [עמכם] בציפורי ועושות לג' שנים[3]. (א"כ מין תאנים לבנים מדבריים מתבשלין באילן אחר שלש שנים וכתבו התוספו' בפ' אין מעמידין בע"ז [וכן בכ"מ שציינתי לעיל] שהם ובנות שבע מין אחד והראיה הוא דאמר בב"ר תאנים שאכל אדה"ר איכא דקרו להו בנות שוח לפי שגרמו שוח לאדם ואיכא דקרו להו בנות שבע שגרמו שבע אבילות לאדם). * [אחי"ה ועוד נ"ל להביא ראיה שבנות שוח ובנות שבע ממין תאנים אחד הן מהא דאמרינן בברכו' מ': ובע"ז י"ד. בנות שוח .. תאיני חיוורתא ובירו' ב"ב ספ"ב די"ג ע"ג (מר נפק) [צ"ל מדנפק] חמא חד אילן דברת שובעין חיורין. וכינוי בנות שבע נ"ל לפרשו מטעם שהוציא אילן תאנה פירותיו שבע פעמים בשנה כן סיפרו לנו פליניאוס י"ג, י"ד וסָאלינוס פאלוהיסטאר פל"ב ולעדות בן מתתיהו (מלחמ' ג', י', ח') העץ תאנה (σῦκον) עשרה חודש בכל שנה נותן את פריו. ובענין מלת שוח כבר מלתי אמורה שהוא ל"י הרשומה ואולי נוכל לגזרו ג"כ מל' עברי' שׁוּחַ פי' שפלה כי עצי תאנה צומחים ונותנים פרים רק בשפלה ומקרא מלא הוא כשקמים אשר בשפלה (מ"א, י', כ"ז; ד"ה ב' א' ט"ו) ורבז"ל אמרו (ירו' שביעי' פ"ט דל"ח ע"ד תוספתי' שביעי' פ"ז פסחי' נ"ז.) סימן לשפלה שקמה ועיי"ע הבא אח"ז. — ודע שבכ"י ו"ו בנות שבע נכלל עם ע' בנות שוח והוא ע"פ מה שאמרנו כי ממין אחד הם טוב ונכון אבל בדפ"ע בנות שבע ערך מיוחד הוא. ובכ"י ה"ב ע' בנות שוח נסדר קודם בנות שבע. וכנ"ה גם במקומות אחרים ומצויינים הם בתוספ' הנ"ל עיי"ש. ועיי"ע ברת שבע] —

בְּנוֹת שִׁקְמָה (מל"מ שקמים בל"ע سوقّم בל"י Maulbeerfeigenbaum, συκόμορος Sycomorenbaum) בראש דמאי (מ"א) ובר"ג דנובלות בכיצד מברכין (ברכו' מ':) פי' בלע"ז צִילָצ"ו [= Maulbeerfeigenb. it. geloso]. (א"ב מין תאנים מדברים). * [אחי"ה וכ"ה בפי' המשניו' להרמב"ם (דמאי שם) ובנות שקמה נקרא גמיז והוא ג"כ תאנים המדברים ע"כ ול"ע جميز הביא ג"כ רבינו בע' גמז ב' וכן גירסתו באיכ"ר א', ה'. ודע שרבה בב"ח א"ר יוחנן פי' בברכ' (שם) בנות שקמה: דובלי וצ"ל כגי' כ"י מ' וב"נ תאיני דולבי וכ"ה בר"ש ובראש בדמאי אבל קשה לי מה שייכות יש בין תאינים ובין ערמונים כי פי' דלוב או דולב בל"ע וסו' ערמון עיי"ע דלב. וכן פי' הר"ש וברטינור' תאנה המורכבת בערמון, ולעשות הבדל בין שקמה ובין בנות שקמה כדעת התוי"ט לדמאי שם לא נהירא ועיי' עוד התוי"ט לשביעי' פ"א, מ"ח ולכן לבי אומר לי שעיקר הגי' בברכו' ככ"י פ' (הובא בד"ס ברכו' דק"י:) בנות שקמה לולבי וזה התואר יאות לשקמה שעצה גבוה וחזק מהתאנה וענפיה גבוהים ורבים ומחזיקים לפעמים ארבעים פסיעות עיי' ווארנעקראס ברעפערטאריום של אייכהארן חי"א צד ר"נ ואם לא נתקצצו ענפי שקמה נקראה בתולת שקמה (נדה ח': תוספתא שביעית פ"ג עיי"ע בתול וע' שלש) ומזה תדין שדברי ר"ב בע' דבל צריכין תיקון גדול עיי"ש. והמלה כבר מצויה במקרא אולם רק בקבוץ שקמים ופעם אח' שקמות (תהלי' ע"ח, מ"ז)] —

בָּנִיתָא (בל"ע البنى בל"ר cyprinis Binni, der Binni, eine Art Karpfen) בס"ג דפ' צדין (ביצ' כ"ח.) הנהו שב בנייתא[4] דאתיין לבי רבי, ובפ' כיצד הרגל בגמ' כיצד השן (ב"ק י"ט:) חמרא דאכיל בינית' משלם. ובפ' השוכר את האומנין בגמ' או שנעשית אנגריא[5] (ב"מ ע"ט סע"ב) ביניתא אכריסא תקלא. פי' כמו כובד בטנה[6] כלומ' אם יאמר אדם לחבירו ביניתא אני מוכר לך צריך לתת לו ביניתא דתקלא כריסה. ובפ' אלו הן הלוקין בגמ' אכל נבלות (מכו' ט"ז:) ההוא דאכיל

---

[1]) בירו' הגי' משיקשור עליו חוט. [2]) כ"ה בירו' וכ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב אבל בדפ"ע ל'. [3]) בירו' הגי' לשתי שנים. [4]) כ"ה לנכון בעה"ק וכ"ה בדפ' שונציגו בביצ' ועיי' ד"ס ביצ' דל"ו. ובדפי' הש"ס וערו' בחד יו"ד. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפי' אמש', ובשדפ"ע וכן בכ"י ה"ב בט"ס אגריא. [6]) כ"ה לנכון בדפ"ר אבל בשדפ"ע פי' כובד האשה בבטנה.

ביניתא דבי כרבא נגדיה רב יהודה פי׳ בשאילתות גדולות בויהי ביום השמיני [1] מי שאוכל דג שנמצא כשחורש הארץ לא מחייב אלא חד מלקות מהיא דרב יהודה וכן הלכה. * [אחי״ה וכ״כ התוספ׳ בשם ר״ת דלא כרש״י שפי׳ ביניתא.. תולעת הנמצאת בכרוב שקורין צייל״א ע״כ, והתוספ׳ גרסו ברש״י יותר טוב צמל״א והוא בל״צ chenille ובל״א רויפע ולפ״ד הדין עם רש״י ז״ל כי זולת טעם שהביא הרב לעוויזאהן בספרו צאאלאגיע של״ב ואילך עיי״ש גם פתרון המלה בִינִיתָא שגוזר אני מל״פ پندو כלומ׳ תולעת הנמצאת על פירות וזולתם מורה כשיטתו] — ברפואות דמי שאחזו (גיטי׳ ס״ט:) ליתי ביניתא וניטוויה. (א״ב פי׳ דג אבל ביניתא שהוא גרעין עיי׳ בע׳ בין [א׳]). * [אחי״ה וכן פירש״י בכ״מ חוץ ממכות הנ״ל. עד הֵנה חשבו החוקרים ובראשם הרב לעוויזאהן בספרו הנ״ל כי הוא הדג שנקרא בל״א Bonitfisch אבל השֵם הזה מושאל מלש׳ איט׳ בריטניא וספרד ומאין יבא התואר הלזה לרז״ל כי בל״י ורו׳ נקרא דג זה ,Ἀμία, Amia thymnus polamys (עיי׳ אריסטו׳ תולד׳ חיות ב׳, י״א ז׳; פליניאוס ט׳, ט״ו, י״ט) אבל האמת כי מין דג הנקרא בל״א קארפּפען הוא ומל״ע נגזרה המלה ובקרבי דג קארפּפען מצא החכם המפואר ר״ש בלאך כערך שש מאות רבבות ביצים ומעתה נבין משל הדיוט בניתא אכריסא תקלא. וגם במשל אחר נלקח לדוגמא הדג הזה עיי׳ ב״מ נ״ט: ילק׳ משפטי׳ רמז שמ״ט, ילק׳ קידושי׳ רמז תרט״ז וע׳ דיותק. וגם בל״ס שם דג זה ביניתא] —

בִּינְתָּא (Haar) כמשחל בינתא (ברכו׳ ח׳.) מבינתא דרישי (שבת ק״מ. כצ״ל עיי״ע בין ב׳ ומש״ש) כבר פי׳ בע׳ בין [ב׳]. * [אחי״ה והמשל כמשחל בינתא מבצק נמצא ג״כ בספרי ערביים עיי׳ שפרענגער חייו של מחמד ח״ג, ע׳] —

בֵּס =בֵּיסָא (בל״י βῆσσα ein unten breites, oben schmales Gefäss) בפ״ק דמנחות בגמ׳ אחת מנחת חוטא (מנח׳ ז׳.) רב עמרם אמר [2] כגון שהחזירו לביסא גדושא . . (ביסא) [צ״ל כמו בע׳ טפף לביסא] טפופה כלומ׳ כלי שרת שמקדשין בו המנחות ובלע״ז קורין לכלי בַסוּ [.Gefäss l. vas it. vaso] פי׳ גאון ביסא ביסאה אלף (?) מובלעת [3], ובמגילת איכה ותזנח משלום נפשי (ג׳, י״ז) שתה מן כל ביסי וביסי. * [אחי״ה בנו״נ כזה אייתין קדמיהן תמנין פטילקין אבל מכל פטילק חד פת ומכל פטים חד כס . . אכל ר׳ חדא פתית ומחדא פטים אישתי ר׳ חד כס וכ׳, ואם נבקר פינקסו של רבינו בערכים עגל ב׳ (עיי״ע פטיליקין במוספיא), נפש א׳, פס ה׳ אז נמצאת למד שהוא גרס כזה: אייתין קדמיהון תמנין עיגולין דפיתא אבל מכל תבשיל חד פס . . שתה מן כל ביסי וביסי [וצריכנו להשלים: חד כס] וכן נשתנה נוסחתו באותו מדרש כאשר אוכיח בע׳ מן ב׳]—(א״ב פי׳ בל״ר כלי). * [אחי״ה ואם גם רבינו להך מלה כיון בכ״ז נראה יותר לגוזרה מל״י הרשומה שהוראתה כלי רחב מלמטה וצר מלמעלה ועיי׳ רימ״ז ח״א קל״ה ולזה כיון ג״כ בעל כ״כ. ולזה מורה ג״כ היו״ד אחר בי״ת וכן נכתבה המלה בכ״מ ד״מ מנחו׳ כ״ד. והניחו בביסא (ב׳ פעמים בתחילת ובסוף העמוד) ושם עמוד ב׳ מונחין בביסא, שם נ״ז: והא איכא ביסא דלח הוא, ושם בשלמא ביסא לא כתב רחמנא דלעביד ביסא למילש ביה וכ׳, ומזה לכאורה ראיה לשיטת רש״י שביסא כלי שרת שבו בוללין מנחות וא״כ מדת לח הוא ועיי׳ תוספ׳ חולי׳ ל״ו. ד״ה צריד ומהרש״א בחידושיו שהביא פירוש רבינו ועיי׳ הפשב״ע ושם נשמט׳ תיבת חולין. ובענין המלה יש להעיר עוד על ל״י אמצעית βούτζη, βοῦττις, Kufe פי׳ כוס גדול לשתית יין grösseres Weingefäss, עיי׳ מיורסיאום צ״ג, והיותר שוה עם תמונת המלה היא ל״י אמצעית βίσσα ,βίτζα ,Flasche פי׳ מין צלוחית, שָם צד פ״ו, וכן בל״פ צלוחית של יין נקראה בס = بط ובל״ע بطّة ועיי״ע אכטא] —

בַּס (= בִּיסָא, βατία, βάτος, Dornstrauch, gr. βάτις, Stachelpflanze) בר״ג דפ׳ המוציא יין (שבת ע״ז:) מ״ט גמלא זוטרא גנובתיה משום דאכלי ביסי כי היכי דלא נסתרכו ביה. פי׳ בשאלתות ביסי עשבים שיש בהן קוצים [קשים, כ״ה בעה״ק] ביותר ואי אפשר לאוחזן ביד והן מאכל גמלים [4] לכך אין זנבה ארוכה שאם היתה ארוכה היתה מגעת להן והיו אוחזין אותה ולא היתה יכולה לזוז ממקומה. * [אחי״ה בנו״נ רק מ״ט וכ׳ משום דאכלי כיסי ופירש״י כיסי קוצים וגי׳ יותר שלמה מונח׳ לפני בעלי התוספ׳ ב״מ מ״ב: ד״ה בכיסי וז״ל דגמלא זוטרא גנובתיה

---

[1]) לפנינו בשאילתות ל״ י עיי׳ הגרי״ב במכו׳ שם. [2]) כ״ה במנח׳ ובדפ״ע אבל בכ״י ו״ו ול״ד ר׳ נחמן אמר. [3]) ול״נ שבצ״ל ותי״ו מובלעת וכוונתו ביסאה כמו בית סאה כלומ׳ כלי מחזיק סאה וא״כ בקיצור ביסאה תחת בית סאה התי״ו מובלעת ובתחלה ב״ס היה כתוב ת׳ מובלעת ונשתנה לאות א׳ ואח״כ כתבו הסופרים באותיות האל״ף. [4]) עיי׳ שבת קמ״ד: ב״ב קנ״ו: ועיי׳ כלאים ספ״ה וע׳ קם ב׳.

משום דאכלה כיסי כי היכי דלא לישתרבו בה וצ״ל כי היכי דלא ליסתרכי וכ״ה מוגה בכ״י מ׳ בשבת וגם שם הגי׳ בוצי ובילק׳ כ״י דאכלה בסיסי היכי דלא נסתרכו ביה ובעל ד״ס שם צד פ״ב: תיקן כגי׳ הערוך ביסי כי היכי וכ׳ — ועל אודות בשאלתות כבר חויתי דעתי בע׳ בם שמלת בשאלתות דכאן שייך לשם ויש למחוק מע׳ בם. או י״ל שכצ״ל פי׳ בשאלות ותשובות וכ״ה בע׳ אנדרטא ועיי״ע הרסנא ובתולדות ר״נ צד ל״ד הער׳ כ״ג כתב הגאון שי״ר וז״ל ״בע׳ בת [צ״ל בס] כתב פי׳ בשאלתות ר״ל בשאלות הגאונים״ — והמלה בם נגזרה מל״י הרשומה ועוד י״ל אולי היא ל״ם בֵּסָא מאכל בהמות שהוא קוצים וברקנים, ואם הגי׳ כיסי שהוא קבוץ מיחיד כיסתא נכונה אז תהיה ל״י ורו׳ κύτισος, cytisus עיי״ע כסתא במוספיא. ובענין פירש״י ותוספ׳ בשם ר״ח על הך ר׳ אשי אמר בכיסי (ב״מ מ״ב סע״ב) עיי״ע כס ט׳ כי ממנו נלקח]—

* בִּיסָא (N. pr. eines Amora) ירו׳ גיטי׳ פ״ד דמ״ו רע״א רבנן דקיסרין אמרין בשם ר׳ ביסא וכ׳, אבל ירו׳ פסחי׳ פ״ב דכ״ט. הגי׳ בשם ר׳ נסא.

* בַּסְבַּג (בל״ע بسبايج ein Farrenkraut, Engel-süss, polypodium) בהלכות גדולו׳ שבת רפ״כ וכן תחלי וכן בסבג מדקינהי ממעלי שבתא ומשדא בהו חלה בשבתא שרי פי׳ מין עשב הוא בל״ע הרשומה.

* בסבסטי עיי״ע סבסטי.

* 1 בַּסְגַּר (Burg, Kastell, Radix סגר einschliessen) איכ״ר פ׳ גדר: בסגר של ערבייא פי׳ מבצר ויגיד עליו רעו ר׳ ברכיה אמ׳ זה קסטרה של פרסיין אולי הוא בשכר עיי״ע והוא שם מקום.

* 2 בסגר (Abbreviatur 4 halachischer Themata) חולי׳ מ״ב. ואילך והוא קיצור ור״ת של ארבעה הלכות בֹּ בהמה, סֹ חסרון, גֹ גלודה, רֹ חרותא.

☞ בֶּסְטַיָּא (בל״ר vestis בל״י אמצעי׳ βέστιον Kleidungsstück βέστης) במד״ר פ׳ וישלחו מן המחנה (רפ״ז) מלך בו״ד מחלק כלים ובסטיא לאיסטרטיות פי׳ בל״ר מלבושים. * [אחי״ה בנו״ג לאיסרטיוטות וצ״ל לאיסטרטיוטות, ובעל מערי׳ פי׳ טפיטיש ולש׳ ישמעאל הוא וכיון ר״מ די לונזי׳ על ל״ע בסאט פי׳ מכסה קירות הבית ולא נהירא שהרי במדר׳ שם בא לפרש שמלתך לא בלתה, ועל דרוש אחר לפסוק זה עיי׳ ב״ר מ״ט, ע״א; פסיקתא ויהי בשלח צד ל״ב. שהש״ר ד׳, י״א, קהל״ר ב׳, י״ז, דב״ר ספ״ז ילק׳ דברי׳ ח׳ רמז תת״נ, אגדת שמואל פ״א ועיי״ע קר י״ז. ומן בסטיא פי׳ בל״י ורו׳ בגד נגזר השם בסתייר עיין ערכו] —

בֵּסְיָא (בל״ם ובל״ע بسوء, بساءٌ, بسأ Geringachtung Vernachlässigung) בפ׳ הגוזל ומאכיל בגמ׳ שטף נהר (ב״ק קט״ו:) אבדה בבסיא אין מעמידין אותה פי׳ בסיא פשיעה. * [אחי״ה וכנ״ה הרבה פעמים זה אחר זה בירו׳ ב״מ פ״ה הל״ו ד״י סע״ב: מתה בבוסיא יהב כוליה דלא בבוסיא יהב פלגא כיצד שמה במנה והשביחה ושוה מאתים מתה בבוסיא יהב ששה של זהב דלא בבוסיא יהב ששים זוז הכחישה ויפה המשים זוז מתה בבוסיא יהב ג׳ של זהב דלא בבוסיא יהב חמשים זוז; ובתוספת׳ ב״מ פ״ה בכל הני בבי של ירוש׳ הגי׳ בכוסיא וכ״ה בתוספת׳ שם פי״א וכ״ה בב״מ קט״ז: וברש״י שם ופירושו בפשיעה עולה עם פי׳ רבינו וכן כתב הרמב״ם ז״ל בפי״ב מהל׳ גזילה ואבידה הלי״ב ואם פשע בה הוא ואבדה אין חייבין להעמיד לו. ובהל׳ ט״ו פשע בה ואבדה וכ׳ הרי שגם הוא פי׳ כרבינו את המלה הזרה. ונגזרה מל״ע וסורי ופתרונה של שורש בסי = بسا بسى, ܒܣܐ בז ומתרשל בדבר וכ״ה בירו׳ תרומ׳ פ״ח דמ״ו ע״ג לא מבסי לא ברומי זעיר ולא בחבר זעיר ובב״ר פס״ג הגי׳ לא תבזון עיי״ע גליור, והשם בל״ע וסו׳ כמו שרשמנו בתחילת הע׳ ואם רצינו לקיים הגי׳ בכ״ף אז תהיה כוסיא ל״י ἑκουσίᾳ כלו׳ במזיד ובפשיעה וכן תי״ר א׳ שמות כ״ב, ח׳ פשע: כוסיא, והחכ׳ בוקס׳ בעמת״ל צד שכ״ג הפליא לטעות להעתיק המלה ע״י מלה רומית passus פי׳ פשיעה וזה נזדמן לו שכן נקד המלה בפירוש רבינו ורמ״ל הלך בעקבו (ובלוח הטעיות של רמ״ל בתולד׳ ר״נ צד נ״ג ואילך הער׳ ע״ב—צ״ו לא הרגיש הגאון שי״ר בזה) וגם ר״ד די פומים העתיק בסיא: אשור, passus בחשבו כי היא ש שמאלית וכן לא יעשה!] —

* בַּסִילְגּוּם ט״ס עיי״ע הבא אח״ז.

בַּסִילְיאוּם (בל״ם וכן בל״י König, βασιλεύς) בב״ר פצ״ד (צ״ג) וישימני לאב לפרעה (בראש, מ״ה, ח׳) לַפַּטְרוֹן בסיליאום [1] לאדון לרבון מושל

[1]) כ״ה בכ״י ו״ה, אבל בדפ״ע בסיליון ובב״ר בט״ס כסיליון ובעי׳ פטר ד׳ הגי׳ בסיליאון אבל בכ״י ק״ט בסיליוס. ואשר נ״ל שעיקר הגי׳ כצ״ל לבסיליאוס פטרון והוא ממש בל״י אמצעית βασιλέως πατήρ או בתיבה א׳ βασιλεοπάτωρ והיה כינוי של שרה עיי׳ היטב אצל מיורסי׳ צד ע״ב ודרש כן לאב לפרעה.

ושליט. ובויק"ר בריש אם בחקתי [1] בסיליאוס נומוס אגרפוס [2]) בירו' בפ' הרואה (פ"ט די"ב סע"ד ועיי' ב"ר פ"ח, ילק' יהושע סרמ"ז ל"א ועיי"ע אגריפס, נמוס) אל אלהים ה' (יהושע כ"ב, כ"ב) שלשתן שם אחד הן כדאמרי אינשי בסיליאוס, אגוסטוס, קיסר. * [אחי"ה וכ"ה הסדר לפי גי' המהרש"ם צד ל"ד סע"ב ובנו"ג בסילייוס קיסר אגושתוס ובב"ר פ"ח בט"ס בסילגום קיסר אגוסטוס קיסר, ובילק' יהושע שם בנילאס קיסר אגיסטוס וזה המאמר נאמר כנגד דת הנוצרים שמאמינים בשילוש אלהים וביקשו להוציא מן המקרא (יהושע שם) ראיה לטעותם ולכן בב"ר הובא מאמר של ירו' בכ"מ שפקרו המינים וכ' [כ"ה לפי גי' המהרש"ם, ובנו"ג בטעו' פרקו] בזה"ל בכ"מ שאתה מוצא פתחון פה למינים ובילק' הגי' האפיקורסים שאלו ועל זה השיב ר' שמלאי תשובתן בצידן כלומ' באותו המקרא עצמו התשובה וראיה לסתור וכדמפרש] —

* בַּסִילֶיוֹן (תואר השם בל"י βασίλειον königlicher Sitz) ירו' סנהד' פ"ב הל"ו ד"כ ע"ג והוו מרין ליה (ר"ל לשלמה) מלכא יתיב על בסיליון דידיה ותימר אני קהלת פי' בל"י מקום מושב של מלך ובתנחו' ריש אחרי מות ורות"ר ב', י"ד וילק' קהלת רמז תתקס"ז תמורת בסיליון הגי' כסא ושם בלה"ק אי' המאמר כזה והן אומרין לו שלמה המלך יושב על כסאו ואתה וכו' ועיי' עוד ע' בסילקי במ"ע.

בַּסִילִיקֵי (בל"ס וכן בל"י ורומי Βασιλική [στοά] Basilica, ein mit Säulengang geziertes Gebäude) אין בונין עמהן בסילקי בפ"ק דע"ז (ט"ז.) ובטהרות פ"ו (המתחיל מקום) [מ"ח, ונראה שאיזה סופר הוסיף כן] בסילקי רשות היחיד לשבת ורשות הרבים לטומאה, ובר"ג דהחליל (סוכ' נ"א: ירו' סוכ' רפ"ה דנ"ה. ועיי' בן מתתיהו מלחמ' ז', י', ג'), ובפ"ב דיומ' בגמ' בא אביו של תינוק (כ"ה. תוספתא שם פ"א, תוספת' סוכ' פ"ה) לשכת הגזית כמין בסילקי [ובתוספ' טהרו' פ"ז בט"ס בסילקו] גדולה היתה. פי' פלטין גדולה [3]) ובלע"ז בסיליק"א [it. basilica] (א"ב פי' בל"י ורו' היכל מלך ובית גדול מוכן לקהלת דיינים ושרים, ובירו' סנהד' פ' כה"ג (עיי"ע בסיליון) מלכא יתיב על בסיליון דידיה ופי' בל"י היכל מלך). * [אחי"ה וכבר ציינתי למאמר האחרון ע' מיוחד כי שם מקומו, ובפתרון קהלת דיינים ושרים ששם היו כסאות למשפט (עיי' פליניאוס אגרות ו', ל"ג, ג') אי' בב"ר קלס"פ ס"ח משל למלך שהיה יושב ודן עולים לבסילקי ומוצאים אותו דן, ובאסת"ר פ' בשנת שלש: לבסילקי גדולה שמלאה בני אדם שהמלך יושב במסיבו וכל העם שטוחין על פניהם וכ', וכפי' רבינו פלטין גדולה אי' ג"כ במ"כ ב"ר שם ושמ"ר פט"ו ועוד ברש"י לסוכ' שם: ד"ה בסילקי: פלטירים גבוהים אבל ליומ' שם פי' בית גבוה שעל עלייה וקרוב לזה פי' רה"ג לטהרו' צד ל"ו בית גדול ביותר ויש לו ב' פתחים ע"כ ודרכם היה לבנות פלטין לבית המרחץ וזה מה ששנינו בטהרו' ו', ח' שלש בַּסִילְקָאוֹת הן של מלכים של מרחצאות ושל אוצרות, ובשמ"ר פט"ו שמא אצל בסילקי אמ' לי להמתיני או שמא אצל בית המרחץ וכ', ובסיליקא חִצבה עמודיה הרבה עיי' בן מתתיהו על הקדמוניות ט"ו, י"א, ג', ה', והתואר בסִילִיקֵי עיי"ע אסרט אבל בויק"ר פל"ד וחבשתינון בסלקי ט"ס תחת פילקי עיי"ע] —

1 בְּסַם (מפעל ערבי بسم angeheitert, berauscht sein וכן בל"ס באתפעל אתבסם heiter sein ועיי' עוד מלה פרסי' بزم in Wonne schwimmen Trinkgelage) בר"ג דפ' המוכר את הספינה (צ"ב ע"ג סע"ב) כמאן דמִיבַּסְמִי וגנו, בפ"ק דמגיל' (ז':) איבסום [4]) קם רבא שחטיה לר' זירא ענין שכרות. * [אחי"ה ובנו"ג יותר טוב איבַּסוּם, ושם אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא וצ"ל לאיבסומי, סנהד' ל"ח. כיון דאיבסום, שבת ס"ו: כי הוה מיבסמי, ובנתפעל: קהל"ר פ' שמח אכל ושתה ונתבסם. והמלה נגזרה מל"ע וסו' וטעמה מצחק ומענג את בשרו או מל"פ משתה ושמחה וכ"ה בל"ס בוּסָמָא] —

2 בְּסַם (בל"ס süss, lieblich sein והשם בסמא Süssigkeit) בר"ג דמגיל' (ז':) רווחא לבסומי שכיח [5]) ובר"ג דהחליל (סוכ' נ"א.) ועל ידי כלי דוד מלך ישראל נמי לבַּסוּמֵי קלא [6]) ענין מתיקות. וימתקו המים תרג' (אונקלי' לשמות ט"ו, כ"ה) ובסימו מיא. * [אחי"ה וכנ"ה באיכ"ר פ' טומאתה יערב לך ויבסם לך ובב"ר ספ"ה יבושם לכם, ב"ר ספס"ז בשמת שנתבסמה דעתו עליו. פי' נתישבה דעתו עליו בנעימות והתואר בסים עיי"ע והשם בסומא והקבוץ בסומי עיי' תחלת

[1]) לפנינו לי' ועיי"ע אגריפס, נמוס וכן נשמט בילק' בחקתי רמז תר"ע לפני הדבור בנוהג שבעולם כמוכח מירו' ר"ה פ"א דנ"ז. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו, ובדפ"ע אגריפס, עיי"ע. [3]) ועיי"ע דיופלוסטין לגי' דפ"ר. [4]) כ"ה בכ"י ב"ר. [5]) ובנו"ג לבסומא וכ"ה בעירובי פ"ב: לגי' כ"י א"פ אבל לגי' כ"י מ' גם שם כגי' רבינו לבסומי והוא קבוץ מיחיד בסומא ובנו"ג בסימא עיי' ד"ס שם צד קס"ג: [6]) וכ"ה בערכי' י"א. וכלי לבסומי קלא הוא דעבידי.

הערך, וכן בשהש"ר פ' עד שהמלך: מבשומי גן עדן] —

בֹּסֶם (מל"מ בֹּשֶׂם ובל"ס בֵּסְמָא Wohlgeruch Gewürz) קח לך סמים תרג' (אונקל' שמות ל', ל"ד) קח לך בוסמין. * [אחי"ה והוא ג"כ תרג' קטרת משלי כ"ז, ט' ובתרג' תהלי' קמ"א, ב' יש לו שתי העתקות: קטרת בוסמין, ובאריכת הקבוץ בוסמנין (ת"יר א' שמות ל', כ"ה; רות ג', ג') בוסמניא תרג' למ"א י', י'; וגם בושמנין תרג' ד"ה א', ט', ל'. ובדרז"ל היחיד בוסם: סנהד' ק"ח. מקום הבוסם והקבוץ במ"ר פי"ג בוסמני גן עדן עיי"ע הקודם לזה] —

* בַּסָּם = בַּשָּׂם (בל"ס Apotheker, Gewürzkrämer) קידושי' פ"ב: ב"ב ט"ז: אי אפשר לעולם בלא בסם ובלא בורסקי אשרי מי שאומנתו בסם (בב"ב בורסי . . בוסמי ועיי"ע ברסי). ירו' שבועו' פ"ו דל"ז: המוכר שטרות לבסם (ב"מ נ"ו לבשם) שבת פ"א. מדוכה קטנה של בַּשָּׂמִין, ירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ג היה יושב בחנותו של בשם (ועיי"ע בית מרקחים) ובתוספת' ברכו' ספ"ה חנות של בַּשָּׂמִים, ותרג' אונקל' שמות ל', כ"ה רֹקח עובד בוסמנו. רקח מרקחת (שם) בוּסַּם מְבַסַּם ועיי' עוד תרג' ד"ה א' ט', ל'; ד"ה ב' ט"ז, כ"ד וממנו נגזר הפעל בַּסֵּם עיי"ע הבא אח"ז.

* בַּסֵּם (בל"ס אפעל אבסם wohlriechend machen parfümiren) שמ"ר פכ"ג כלה מקשטין וּמְבַסְּמִין אותה ואח"כ מכניסין אותה לחופה, במ"ר פ"כ נערה יוצאה מקושטת וּמְבוּסֶּמֶת, ברכו' מ"ג: דא"ז פ"ו ת"ח אל יצא כשהוא מבושם לשוק. מבוסמים עיי"ע דהן. ובפסיקת' רבתי ספכ"ג מבוסם. ירו' יומ' פ"ג דמ"א. אשה מבושמת. ובהתפעל: יומ' ל"ט: נשים שביריחו אינן צריכות להתבשם ושם לגי' התוספ' ד"ה כלה: כלה שבירושלים לא היתה צריכה להתבשם מריח הקטרת ועיי' תוספ' כתוב' ס"ו: ד"ה לא נאמרו. ב"ר פי"ז מפני מה האשה צריכה להתבַּשֵּׂם ואין האיש צריך להתבסם וכ', תרג' לחנוט (בראשי' נ', ב') לְבַסְּמָא, פי' בסם לעדן הבשר בבשמים וכן הוראת הפעל בל"ס באפעל.

* 1 בַּסִּים (התואר מן בסם א' בל"ס süss, angenehm) ר"ה כ"א. בסים תבשילא דבבלאי ביומא רבה דמערבא. כתוב' ק"ד. בסים אוירא, ב"מ ס'. אייתו ליה חמרא . . לא הוה בסים. שם ס"ט רע"א חמרא כולי עלמא ידעו דאיכא דבסים ואיכא דלא בסים.

* 2 בַּסִּים (Essig, euphem. Bezeichn. das Süsse) ירו' מע"ש פ"ד דנ"ה ע"ג חמרא דההוא גברא מפיק בסים ואנת מינסב חסין וצבע בכסין צ"ל בבסין פי' כמו בבסים ובבבלי ברכו' נ"ו. הגי' בסים חמרך . . תקיף חמרך. ירו' פסחי' רפ"ג דכ"ט: בסימה דרומיא ובע' עלת א' הביא רבינו איכ"ר פ' נחפשה: אין דעוליתא מרירן בסימא חמיע ובנו"ג בשינויים. ושם פ' רבתי: וטעניה תרין זיקין חד דחמרא וחד דבסים. סשהש"ר הדין כרמא כד מקטיף בלא ענתיה אפי' בסמיה לית היא טב. פי' החומץ העושין מן האשכולות ונגזרה המלה מע' הקודם ונקרא כן החומץ בלשון סגי נהור.

* 3 בַּסִּים (=בֵּסְמָא וכן בל"ס Salböl) יין ושמן (משלי כ"א, י"ז) תרג' חמרא ובסמא ובתורגמן ע' בסם הגי' בסימא ושם הובא ג"כ תרג' משלי כ"ז, ט"ז ושמן ימינו יקרא ובסים [צ"ל ובסים] דימינא מיתקרייא, ולפנינו הגי' ובשמא דימינא וכ"ה בפשיטה אבל יש לקיים גי' המתרג' כי שמן משחה נקרא בל"ס בסמא ואולי המאמר שהבאתי בע' הקודם מאיכ"ר פ' רבתי חד דחמרי וחד דבסים ג"כ שיעורו בנוד אחת יין ובנוד אחרת ש מ ן. ובאמת בסנהד' ק"ד רע"ב כ"ה הגי' . . וטעונה שתי נודות אחת של יין ואחת של שמן. ונעלם זה ממהרי"ל בעמת"ר וגם נתן יתר שאת לגי' הדפוסי' מתרג' משלי על גי' המתורג' ולא ידעתי למה.

בַּסִּים (בל"ס בָּסֵם מל"י βάσις Untersatz, Gestell, Fundament) בפי"א בכלים (מ"ז) המתחיל כלי מתכות [1]) קני מנורה טהורין הפרח והבסיס טמאין. ובפ' כ"ד (מ"ו) (המתחיל ג' תריסין) ג' בסיסאות [2]) הן שלפני המטה ושלפני סופרין טמאה מדרס ושל דלפקי טמאה מת ושל מגדל טהורה מכלום פי' [בסים] ספסל הוא [3]) כמו מגדל עץ. של דלפקי שלחן של עץ הוא ועורכין עליו הכוסות וכלי יין [4]), בפ' נוטל אדם את בנו בגמ' (האבן חבית כולה) [וצ"ל האבן שע"פ החבית וכ',] (שבת קמ"ב רע"ב וכ"ה שם קי"ז רע"א) [נעשה] בסים לדבר האסור, פי' נעשית החבית כַּן לאבן ואסור להטות החבית כלל. ירכה וקנה ת"יר (א' לשמות כ"ה, ל"א; ל"ז, י"ז) בסים דידיה וקנה, ואת המכונות

---

[1]) ואולי כמו בע' בסלקי ובע' בסר א' וכן בסמוך בציון מכלי' פכ"ד מאיזה סופר נכתב. [2]) בנו"ג בססיות. [3]) וכן פי' הר"ש. [4]) עיי"ע דלפק.

(מ"א ז', כ"ז, כ"ח, ל"ז. ל"ח. ל"ט; ירמיה כ"ז, י"ט) תרג' וית בַסִיסַיָּא. (א"ב פי' בל"י ורו' כַּן ומכון ורגל, עמוד, שלחן או דבר אחר אשר עליו נשען). * [אחי"ה והיחיד בסיסא תרג' המכנה מ"א ז', ל', ל"ב, ל"ד, ל"ה, ל"ח, וכנ"ה בע"ז מ"א: מ"ב. עומדין על בסיסן, וירו' שבת פי"ז דט"ז: בסיס דידיה, ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה: כל דתלי מאה אמין בעי בסיס תלתין ותלת, ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד כוס בסיס לדרקון אסור, דרקון בסיס לכוס מותר, ויק"ר פכ"ה ושהש"ר פ' שוקיו כעמוד הזה שיש לו בסיס מלמטה וקיפלוס (κεφαλίς) מלמעלה עיי"ע טפף וע' קפל ב'. ובמד"ר רפ"י הקבוץ מה העמודים הללו יש להם קיפליות מלמעלן ובסיסיות מלמטן, מוסדי ארץ (תהלי' פ"ב, ה') תרג' בסיסי ארעא. ומן השם נגזר הפעל בַּסֵּס Fundament legen פי' כונן ומיסד: שהש"ר פ' לסוסתי ושם פ' שובי שובי מי ביסס העולם ובריש רות"ר בט"ס ביסס ובפסיקת"ר פכ"א בישם וצ"ל ביסס, ועיי' מ"כ לשהש"ר לסוסתי, תנחומ' בהעלותך סי' י"א צד רס"ד, ובמד"ר פט"ו הבונה בשמים מעלותיו (עמוס ט', ו') אימתי כביכול כסאו מְבוּסָּס למעלן וכו', בנתפעל: במ"ר פי"ב כיון שעשו לו רגל שלישי נתבַסֵּס ועמד כך כיון שנעשה המשכן מיד נתבסס ועמד, בתנחו' נשא צד רנ"ו כיון שעמד המשכן עמד העולם ונתבסס ובב"ר פס"ו ונתבשם העולם וילק' משלי ל' רמז תתקס"ב שנתבסם בו כל העולם ובשניהם צ"ל נתבסס ובילק' תהלי' ע"ה רמז תתי"א נתבס' העולם בקו על הס' וצ"ל נתבסס ומדר' שוח' טוב מזמ' מ"ז שעל ידו נתבססה מלכותו, וכן יסד הפייטן במתן תורה העולם נתבסס אשר מתנאו נמסס עיי' מ"כ לשהש"ר פסו' לסוסתי] —

בָּסַס (מל"מ בוס ובכפילת הסמ"ך בוסס mit Füssen treten, zerstampfen) בפ"ק דעוקצין (פ"א, מ"ה) ובפ"ק דסוכה (י"ד.) בגמ' דחבילי קש: כל ידות האוכלין שבוססן בגורן טהורים "אית דאמרי פססן, ובשאלות הראשונות הביאו ראיה מאותה דע"ז (כ"ג. ועיי' שם מ"ב. וע' פחס א') קטע ראש אזנה . . (פסה צ"ל כמו בע' פחס א' ובפירה"ג) פחסה והוא פססה אבל לא צרכנו בכך שבססה ופסיסה אחד הוא דכתיב (ירמי' י"ב, י') בוססו את חלקתי ומתרגמינן דושישו" ופסיסו, (א"ב בנוסחאות גרסינן פחסה וכן גרס רבינו בע' (פסס), [וצ"ל פחס]), * [אחי"ה כל הערך מתיבת א"ד עד גמירא נלקח מפירה"ג לסדמ"ה צד מ"ג ושם הגי' יותר נכונה בזה"ל וכבר שאלו בשאילתות מה לשון פססן והביאו להם ראיה וכו'.— ותיבת ופסיסו הוספנו מעה"ק דפוס קראקא שנ"ב ולפנינו רק דושישו וכ"ה בכ"י ע' ובפירה"ג ודע שבסוכ' י"ד. מתוך שקלא וטריא דש"ס איכ' במשמע שלתיבת בסס ג' הוראות יש לה א') התיר אגדן ב') בסס ממש ג') הופך בעתר, ובאמת על הוראת א' רומז מלת פסס בל"ע כי فَسَّ, فَصَّ טעמה מנתך לחלקים והתיר אגודה ובזה הענין יש לפרש ב"ר פל"א כמין קטרקטין היו לו פוססן מן הצד כלומ' הדלתות היו כמו אשנב או דלת פתוחה מלמעלה למטה עיי"ע קטרקטין ויכולין להפריד הדלתות מן הצד ורבינו בע' פס י"א לא פירשו, ובענין הוראת הופך בעתר י"ל שכיון על מלת פ"ס בל"ר bessa מרא שחופרין בה עיי"ע פס ה', וכג"ה בפסיקתא דר"כ פרשת החודש דמ"ה, ובפסיקתא רבתי פט"ו שבע מחיצות של אש היו כוססות זו בזו בילק' משפטי' רמז שס"ב ובילק' תהלי' רמז תשצ"ה הגי' נוצצות ובמד"ר פי"א הגי' כוססות ובמד' שהש"ר פ' הנה מטתו הגי' טוכסות ובכולם צ"ל בוססות וכצ"ל גי' מוטעת של מדרש אגד' שמואל פי"ז שאי' שם טונסות והרב החכם מוהר"ר שלמה באבער הגיה נוססות ועיי"ש הערה נ"ו] —

* בססטאות עיי"ע כססטאות.

* בְּסִיתָא (Koralle בל"פ بسد, بسّام בל"ע بسذ, ובל"ס כסלא, כסנא נשתבש מן בַּסנא) ר"ה כ"ג. וילק' ישעי' מ"א רמז שי"ד ב"ב פ' סע"ב ופ"א דע"א אלמוגים כסיתא, כתוב' צ"ח. כיסתא דיתמי ופירש"י ל"א כסיתא גרסינן עצי אלמוגי' שקורין קורא"ל וכ"ה בע' כסיתא ואצלי אין ספק שבכל מקום צ"ל בסיתא ובילק' שם גם הגי' סכסיתא וצ"ל בסיתא וכן נקרא בל"ע ופ' הקוראל, וגם בל"ס נשתבש הבי"ת לאות כ"ף, ועיי"ע אלמוגים.

בֹּסֶר (מל"מ וכן בסורי בֻסְרָא unreife, sauere Früchte, Trauben) בפ"ד (במעשרות) [צ"ל בשביעית] (פ"ד מ"ח) (המתחיל בראשונה)[1] הבוסר משהביא מים, ובס"פ כל הגט (ל"א.) בג' פרקין בודקין את היין בקדים[2] של מוצאי החג, ובהוצאת סמדר ובשעת כניסת מים לבוסר. ובסוף עוקצין (פ"ג מ"ו) הפגין והבוסר ר"ע מטמא טומאת אוכלים,

[1]) נ"ל שאיזה סופר הגיה כן בגליונו אחרי ראותו שיבוש הציון ממעשרות אבל גם הגליון גם השיבוש נדפס בטעות. [2]) כ"ה ג"כ לפי גי' הירו' גיטי' פ"ג מ"ח ולפי גי' המשני' שבמשניות אבל במשני' של ש"ס בקדום וברש"י בקידום.

ובפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכו' ל"ו:) ובפ' מקום שנהגו בגמ' כיוצא בו (פסחי' נ"ג רע"א) א"ר אסי הוא בוסר הוא גירוע . . ושיעורו כפול הלבן, כי השעורה אביב תי"ר (א', לשמות ט', ל"א) ארום שערייא הוו ב ס י ר ן. * [אחי"ה כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובדפ"ה, אבל בשדפ"ע בסיר ועה"ק שנת שנ"ב בסירא, ולפנינו בתרג' א' בט"ס עיי"ש. ופירושו של ר"ח לפסחי' צד פ"ט הביא רבינו בלי הזכרת מקורו בע' גרע עיי"ש. ורמב"ם לעוקצי' פי' בוסר הוא ענין הפירות אחר הפיגום האחרון וקודם תכלית הבישול ע"כ. ולזה מסכים מה שאמרנו בב"ק נ"ט. וירו' ב"ק פ"ו ד"ה: אכלה פגים או בוסר ושם נאמר זה מלולבי גפנים ומיחורי תאנים וכן בל"ע بسر נאמר מפגי תמרים וכן פירשו ר' יוגה בספרו אלאוסול צד צ"ט והעלה כי כל דבר קיהות נקרא כן וכ"ה באמת בירו' שביעי' פ"ד דל"ה רע"ג גבי בוסר מה אית לך אמר א"ר אבון שכן דרך הקיהות אוכלות אותו. ובירו' מעשרו' פ"א דמ"ט. אתרוג הבוסר. וממנה נאצלה גם מלת בסורה בע' הבא אח"ז] —

בָּסֹר = בְּסוֹרָה בל"ע بسر Terumawein, d. h. neuer Wein) בר"ג דהאשה שנתאלמנה (כתובי' ט"ז:) העבירו לפניה כוס של בסורות [1] ופי' (שם) מאי כוס של בסורות כוס יין של תרומה מעבירין לפניה כלומר . . זו ר א ש י ת כתרומת ראשית. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ונכון הוא, ובנו"ג כוס של בשורה אבל בירו' כתוב' פ"ב הל"א דכ"ו: הגי' חבית של בסורות ובדפ' קרט' בשורות וגוזר אני המלה מל"ע שטעמה ר א ש י ת ו ח ד ש ונקרא כן יין של תרומה ומעבירין אותו לפני כלה לסימן בתוליה ומי שגוזרו מלשון בשורה אינו אלא טועה] —

בְּסַר (בל"ס בֵּסְרָא פי' בשר Fleisch) בפ"ק דמע"ש (מ"ג) הלוקח בהמה לזבחי שלמים [או חיה] לבשר תאוה, ובפ' אלו עוברין בפסח (מ"ט.) וכן מי שיוצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קודש, בפ"ב בנדרי' (י"ח:) אמר הרי עלי כבשר מליח כיין נסך, ובסוף הלכה קמה דסוט' (ה'.) בֹּשׂר בֹּושה, סֹריחה, רֹימה אית דאמרי בֹושה, שׂאול רֹימה דכתיב בשין [2]. (א"ב תרג' בשר בסרא). * [אחי"ה עיי' ד"מ אונקל' בראשי' ב', כ"א, כ"ג, כ"ד; ויק' ט"ו, ב' ואילך; במדב' י"ב, י"ב; תרג' יחזק' י"ב, כ"ו אבל בע' סרבל הגי' בשר, וכן בראש הך ערך הגי' בשר בדפ"ע, וט"ס הוא שהרי סימן לו רבינו ע' בפני עצמו בע' בשר עיי"ש] —

☞ בְּסַר (בל"ס פי' מבזה verachten) תרגם (אונקל' במדבר ט"ו, ל"א) דבר ה' בזה פתגם דה' בסר). * [אחי"ה וכנ"ה ב"ר ספל"ד לב בשר (יחזק' ל"ה, כ"ו) לב בוסר בחלקו של חבירו כ"ה לפי גי' רבינו בע' בשר, שמות רב' פ"א יתרו כומר היה לע"ז וראה שאין בה ממש וביסר עליה, ושם פמ"ב אלא כך היתה בוסרת עלי, שם פמ"ה בוסר הוא על הנבואה, ירו' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג בר נש דאימיה מבַסְּרָא ליה ואיתתיה דאבוהי מוקרא ליה להן ייזיל ליה, ירו' סנהד' פ"א די"ט. וירו' נדרי' פ"ו ד"מ. בעא מבסרתהון, תנחומ' ריש פ' עקב שמא . . בסרתי בהן ח"ו אלא וכ' והשֵׁם בוסרן, בסרנותא בסירותא ותואר בַּסִּיר הרבה בתרגומים עיי' עמת"ר של מהרי"ל וכ"ה בל"ס וטעמה כמו בוז, בזה בל"מ] —

☞ בְּסַר (בל"מ בִּשֵּׂר verkünden) תרג' ובשרת ביום אחר (ש"ב י"ח, כ') ותבסר ביומא אוחרן). * [אחי"ה והרבה בתרגומי' עיי' עמת"ר שם] —

* בסרייא ט"ס תחת קיסרייא עיי"ע ופסיקתא דר"כ דקנ"ה: והערה צ"ב של הרב החכם מוהר"ר שלמה באבער ומבה"י ממהרז"ף צד ק"ל ואילך.

בָּסְתַּן = בּוּסְתַּן (בל"פ بستان, بوستان Garten, Baumgarten) בס"ג דעושין פסין (עירובי' כ"ה סע"ב) ההוא אכוורנקא [3] דהוה ליה לריש גלותא בבוסתניה, ובר"ג דאלו מציאות (ב"מ כ"ב סע"א) אמימר ומר זוטרא ורב אשי איקלעו לבוסתנא דמרי בר איסק, ובר"ג דהמוכר את הבית (ב"ב ס"א סע"ב) ואי א"ל כל ארעתא דאית לי לבר מבוסתני ופרדסי פי' "ואי א"ל מזביננא לך כל ארעתא דאית לי זבין ליה [הכל] שהן בני זריעה לבד מבוסתני גינה של אילנות ופרדסי גינה של ירק ואי א"ל זיהרא [4] מזביננא לך משמע כל נחלות שלו מכר ואפי' בוסתני ופרדיסי דנחלות נינהו בר מבתי ועבדי דנכסים נינהו". (א"ב תרג' בפסוק ישנו עם

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו. [2]) בנו"ג רק א"ד שאול אבל בילק' תזריע רמז תק"ן כתוב בפי' רק בהיפך הסדר ואית דאמרי רימה שאול בושה וט"ס הוא. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד, וכ"ה בכ"י מ' וא"פ ובכ"י רש"י עיי' ד"ס צד מ"ז: ועיי"ע למעלה ובנו"ג אבוורנקא. [4]) בכ"י ו"ו ול"ד זיהרדא וט"ס הוא וצ"ל זיהרא וכ"ה בכ"י רגמ"ה והיותר טוב כמו בב"ב ובע' זהרא גי' זהרא ולפ"ד ל"ע صحراء פי' שדה.

אחד (אסתר ב׳, ג׳, ח׳) ונפקין לבוסתננא. * [אחי״ה פי׳ דרבינו הועתק מלה במלה מפי׳ רגמ״ה כ״י לב״ב. ופי׳ המלה בל״פ גן ובדרז״ל גן ופרדס של אילנות וכן פירש״י לב״מ ועירו׳ ויש להביא ראיה משכת ל׳ רע״ב הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה . . ובחיש ב א י ל נ י וכ׳] —

בַּסְתְּק (בל״פ بستو, بستك, בל״ע بستوقة בל״ס (irdenes Gefäss, Krug בסתא, בסתוקיא בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ ניקב׳ הקבה (חולי׳ מ״ט:) מנימין כנדוקאה איגלי ליה בוסתקא דדובשא. פי׳ כלי של י ר ק. * [אחי״ה כ״ה בעה״ק שנת שנ״ב ובדפ״ע כלי של ד ב ש ונגזרה המלה מל״פ וער׳ וסו׳ ופתרונה כלי של חרס ובקבוק לטמון בו ירקים וכדומה ורמ״ל העתיק בטעות יען שהלך בעקבות של חכם הנוצרי בוקס׳ עיי׳ עמת״ר צד שכ״ט — וגי׳ כנדוקאה כ״ה בכ״י ל״ד וכן הגיה כנדוקא ברש״י ועיי׳ במ״ע ע׳ כנדוקא ובנו״ג בנגדוקא ובדפ״ע קנדוקאה ונ״ל שהוא נ״א שהביא רבינו בע׳ כואנגר וטעמה בל״פ מבשל ומה שפי׳ רש״י מוכר כדים נראה שגזרו מלש׳ כד ובגליון הש״ס נ״ב פסחי׳ ל׳. וכיון על זביני א כ נ ד י כ י וזה בלתי נכון הוא שלי׳ בכ״י מ׳ וא״פ וגם לי׳ בכ״י רש״י וצ״ל שם ז ב י נ י כ ו וכן העתיקו בעלי תוספ׳ סוכ׳ ל״ד: ד״ה ולידרוש עיי׳ ד״ס פסחי׳ מ״א.].

* בָּסְתִּיַּיר (בל״ר ויוני אמצעי׳ vestiarius, βεστιάριος (Kleideraufseher, Garderobenmeister פסיקתא רבתי כי תשא והיה מפקיד כל שעה את הבסתייר שלו על אותו פורפירא פי׳ בל״ר ויונית האמצעית איש המלתחה עיי׳ רימ״ז בט״ר ח״א קס״ז וכבר הקדימו בזה הפי׳ בעל כ״כ צד כ״ו. ועיי׳ מיורסיאוס צד ע״ט ובלשון חז״ל נקרא מלביש (שקלי׳ פ״ה מ״א עיי״ע לבש) או הסַּרָּד לפי גי׳ רבינו בע׳ סרד ד׳ והובא ביומ׳ פ״ה. ולגי׳ כ״י א״פ הסרדי ועיי׳ עוד ע׳ טרזיא. ובפסיקתא דר״כ פ׳ שקלים ט״ז: ילק׳ כי תשא רמז שפ״ו עיי״ע פרפירא הובא מאמר הנ״ל בשינויים.

בִּסְתַּרְקֵי (בל״פ بستر, پستر, בל׳ פעהלוי יסתרק Decke ונגזר מִפּעל בקטרי aiwiçtar הוצוארי׳ veçtartan בל״פ گستردن (bedecken בפ׳ סדר תעניות אלו בגמ׳ איזהו דבר (כ״א סע״ב) אכלינהו אשקינהו ומאיך ליה ביסתרקי[1]) ובפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ אלו דברים שיש להן חזקה (כ״ב נ״ח.) חביתא דאודרא[2]) לחד ברי . . אית לכו ביסתרקי. ובפ׳ הבא על יבמתו בגמ׳ לא יבטל אדם (יבמו׳ ס״ג.) זבין ולא תדויל והני מילי ביסתרקי אבל גלימא לא דלא איתרמי ליה. פי׳ זבין ולא תדויל מכור תשמישי ביתך ולא תהיה עני[3]) וה״מ ביסתרקי שיכול לשהות עד דאיתרמי אחריני וזבין אבל גלימא לא ימכור משום דצריך לה תדיר וכי צריך דילמא לא מתרמיא ליה. פ״א זבין ולא תדויל[4]) קנה מ צ ע ו ת ולא תטוה ותארוג כמו דוללא בשוקא (חולי׳ ס׳.)[5]) וה״מ ב כ ל י מ צ ע אבל בכלי מלבוש לא דילמא לא מתרמי ליה כמדתו. ובחלק בענין סנחריב (סנהד׳ צ״ה. ילק׳ ישעי׳ רמז רפ״ד) כי מטא [ליה] [נ״ל שמעיקרו היה כתוב ליר׳ והוא קיצור לירושלים ונשתבש למלת ליה וצ״ל ל י ר ו ש ל י ם] אשדו[6]) ליה ביסתרקי פי׳ כרים וכסתות. * [אחי״ה וכן פירש״י שלועז בסנה׳ תפי״ט והוא בל״צ bunte Decke, Teppich, tapis; ולב״מ שם ולב״ק קי״ז. תפיד. ליבמו׳ טואפי״ט וצ״ל טאפיטו וכ״ה לתעני׳ טפיד״ו והוא בלאי״ט tappeto וכ״ה אצל רבינו בע׳ טפיט. ונוזר אני המלה מל״פ הישנה וגם החדשה ופתרונה מצע שיוצע לארץ לישן עליו וכ״ה בפ״א של ע׳ הנוכחי ובל״ס נקרא ג״כ בסטרקא והוראתה אצל קאסטיללוס "כל דבר ששולח החתן לכלתו" טעות הוא ותורה גם פה מ צ ע לשכוב עליו. ובדרך השאילה י״ל שטעם המלה כרים וכסתות כמו שפי׳ רבינו וכן נ״ב בילק׳ ישעי׳ ובכ״ק י״ז. ר׳ יוחנן הוה יתיב אשבע בסתרקי שלפי ליה חדא בסתרקא מתותיה וכ׳ ובתי״ר א׳ לדברי׳ ל״ד׳ ו׳ מיכאל וגבריאל אצעון דרגשא דדהבא . . מתקנא בבסתרקי מילת ועיי׳ דברי׳ רבה ספי״א מיכאל הציע מטתו של משה. ורמ״ל הביא גם הוא הך תרג׳ אבל לא שם לבו לעשות הבדל בין דבריו ובין דברי רבינו! והיחיד ביסתרקא והקבוץ ביסתרקי וכ״ה בבכורו׳ ח׳ סע״ב שיתין ביסתרקי] —

בְּעַ = בּוּעַ (קרוב לפעל עברי פעה או מל״י (schreien, jauchzen (vor Freude), βοάω בקדוש ישראל יגילו (ישעי׳ כ״ט, י״ט) תרג׳ במימר קדישא דישראל יבועון[7]). ותגל ערבה (שם ל״ה, א׳)

---

[1]) בנו״ג אי׳ עוד בליליא אבל בכ״י מ׳ לי׳. [2]) בנו״ג דאודרא ועיי״ע אודרא על השינויים. [3]) וכן פירש״י ותוספות הקשו עליו וכתבו פ״א בשם ר״ח ופי׳ זה הוא פ״א של רבינו בכאן. [4]) וכן גרס רבינו בע׳ דל ה׳ ובנו״ג תיזול. [5]) וכ״ה בע׳ דל ה׳ ובע׳ סתר ג׳ לגי׳ דפ״ר ובנו״ג דוללי אבל התוספ׳ יבמו׳ שם גרסו זוללי. [6]) כ״ה בכ״י ו״ו ובנו״ג שדו ובילק׳ בט״ס שרו ובדפ״ע אשרו. [7]) כ״ה בכ״י ו״ו ובדפ״ר, אבל בדפוסי׳ אחרי׳ יבעון.

(ויבעון) [צ"ל ויבוען דשרן], אף גילת ורנן (שם פסוק ב') [אף ביע וחדוה], רני ושמחי (זכרי' ב', י"ד) תרג' בועי וחדי. * [אחי"ה והרבה בתרגומים עיי' מ"מ בעמת"ר של מהרי"ל אך הוא גוזר השרש מפעל נבע ומשגה הוא ויותר טוב לגוזרו מל"י הרשומה שטעמו צעק מרוב שמחה או צער ובזה הענין אסתר שני א', ב' נמרין בָּעְיָן, או י"ל שנגזר מפעל ארמי וסו' פְּעִי, פְּעָא ובל"מ פעה וכ"ה באסתר ב' שם אמרין פָּעְיָן, והשם בִּיעָא, בּוּעָא = βoή עיי' תרג' ישעי' ט"ז, י'; כ"ב י"ג; ירמי' ז', ל"ד; מ"ח, ל"ג; איוב כ', ה', וכן בל"ם בְּעָיָא ענינו צעקה] —

1 בְּעָ = בְּעָא = בַּעַת (בל"ע بغا schnell, hurtig sein וממנו بغت schnell geschehen بعث schnell gehen) מ ה ר ה מיכיהו בן ימלה (מ"א כ"ב, ט') תרג' אבע מיכיה [1], אל תאיצו לנחמני (ישעי' כ"ב, ד') לא תתבעיתו לנחמותי, וחש עתידות למו (דברי' ל"ב, ל"ה) תרג' ומַבַּע דעתיד להון. * [אחי"ה והקבוץ חשים (במדב' ל"ב, י"ז) תרג' אונקל' נזדרז מַבְעִין והוא בנין אַפְעל משרש בעא וגוזר אני אותו מל"ע הרשומה שפתרונו מִהַר ונרדף עם מלת בעת ומזה נבין תרג' ויחרד (ש"א כ"א, ב') ואתבעית; בהפחזם (מ"ב, ז, ט"ו) באִתְבַּעוּתהון והוא בנין אתַפעל ובדפ' רגיא באִתְבְּעָתותהון, וצ"ל באתבעותהון, בחפזה (ש"ב ד', ד') תרג' באתַבַעוּתיה וכן צ"ל ש"א כ"ג, כ"ו נחפז מתַבַּע למיזל ובנו"ג בט"ס מִתְבְּעֵי ומהרי"ל לא פירש מוצאו על נכון] —

2 בְּעָ = בְּעָא, בְּעִי (מל"ם verlangen, wollen suchen ובאפעל auf, durchsuchen) כמלונה במקשה (ישעי' א', ח') תרג' כערסל מבתותא [2] במקשיא בתר דאבעיוהי [3]) אין לו שחר (שם ח', כ') תרג' [מן] דשחר ומבעהי (א"ב פי' (אחר) [וצ"ל שחר] שבקשוהו. ואולי מזה הלשון שלש אבעיות ביום במשנת דפיאה (פ"ד מ"ה ועיי"ע אבע), וזהו דעת רש"י בפי' פסוק כמלונה במקשה. ותרג' (מה אתה מבקש) (שופטי' ד', כ"ב; ש"ב כ', י"ט) (מה) את בעי, ובל"מ (ישעי' כ"א, י"ב) אם תבעיון בעיו. * [אחי"ה בקשתי את הפסוק ולא מצאתי ואם הוא פסוק בנחמי' ב', ד' שם כתוב על מה זה אתה מבקש ולנחמי' אין לו תרג' אבל נחוץ הוא למחוק תיבת מה וצ"ל אתה מבקש, והמלה בְּעָא היא בל"ס ובל"ע בַּעַא ופתרונה בקש, דרש, חפץ ושאול ובזה הענין הרבה מאוד בדרז"ל ד"מ ב"ק ל"ג. ואילך בעא מיניה, ירו' חלה פ"א דנ"ז ע"ד בעי, ושם פ"ג דנ"ט. אנא בעיתה פי' אני שאלתיו, ירו' תעני' פ"א דס"ד. אימת דאתון בעיי הוא בעי, ברכו' ב': איכא דבעו לה מיבעיא, סנהד' י'. מי בעיתו מינאי מילתא וכ', ברכו' ז'. בעא רחמי עלה דמילתא, שם ח'. ליבעי אינש רחמי וכ', חולי' צ"ב. ליבעי רחמים, כתוב' ל"ט: לא בעינא לך, ב"ק ק"ב: לא יקרייכו בעינא ולא זילותייכו בעינא, ושם י"ט: נ"ג: איבעית אימא (תחת אי בעית אימא) ועיי' עוד יד מלאכי סי' ס"ג. ובבנין אִתְפְּעֵל אִיבָּעִי תחת איתבעי וכן הוא בל"ם אֶתְבעא ברכו' ז': מיבעי ליה (כ"ה בכ"י מ' ובקצת דפוסי' אבעי ליה בט"ס), שם י'. איבעי לך, ב"ק כ"א: איבעי ליה לאסוקי דעתא, שם כ"ז: ל"ב: איבעי ליה עיוני, שם נ"ד: לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא שור וכ', ב"מ ט"ז: איבעי ליה למכתב, ע"ז י': מבעי ליה האי . . ב"מ מ"א. ביצ' ל"ז. לא מיבעי, עירובי' י"א: כתוב' נ"ג: ב"ק מ': חולי' פ"ו. מ"ק כ"א סע"ב ועוד הרבה איבעיא להו ועיי' יד מלאכי סי' צ"א ואילך, וממנו השם בַּעְיָא עיי"ע, וערכים בעו, ובעותא] —

בְּעַ = בּוּעָה, בּוּעֲתָא (Anschwellung, Blase משרש ערבי بغا, بغ, باغ V; ובכפולים בעבוע וכן בל"ס) בר"ג דפ' אלו הן (הלוקין) [4] [הנחנקין] (סנהדר' פ"ד:) לא שביק ליה לבריה למפתח בועתא [5]. ובפ' אלו טרפות בגמ' הריאה שנקבה (חולי' מ"ו:) אין מקיפין בבועי, חבורת פצע (משלי כ', ל') תרג' שיחני ובועתתא [6]. פי' למפתח ליה בועתא לפתוח לו מורסא דילמא מרחיב לה וקא עביד חבורה לאביו שהוא שגגת חנק, חבירו שגגת לאו: לא יוסיף פן יוסיף (דברי' כ"ה, ג') [7]. בעבוע שבחביות שניקב מבפנים ומבחוץ זה כנגד זה טמא בפ"ב בטבול יום (מ"ח) פי' (כלי [8]) [אלו] היוצרים כשאינם שועין ושופין את החבית מבפנים ומבחוץ יפה יפה או שהיה כחומר [9]) צרור יוצא מן החביות

1) וכ"ה בתרג' דפ' רגיא. 2) וכ"ה בע' ערסל א' ובנו"ג בט"ס מכתותא. 3) כ"ה בנכון בדפ"ר אבל בדפוסי' אחרי' ובעה"ק דאבעהי, ובנו"ג דיבעיניה ! 4) ט"ס הוא ורמ"ל הגדיל המבוכה בהוסיפו עוד מלת במכות אבל האמת שצ"ל כמו בע' סל ד'. 5) בנו"ג כוותא ונ"ל שצ"ל בותא וכן הזכירו רבינו בע' בותא ואות ע"ן מובלעת. 6) בנו"ג פועתתא ועיי' ב"ק פ': בכורו' מ"א. דרש של שחין אבעבועות. 7) כונת רבינו לפרש דיבור בסנהד' שם: אי הכי אחר נמי ? אחר שגגת לאו ומסבירו איזה שגגת לאו לא יוסיף וכ', וכן הוא בספרי סי' רפ"ו אם היה מוסיף עובר על לא תעשה ועיי' פירש"י למכו' כ"ג רע"א ד"ה אין לי אלא מכה רבה. 8) צ"ל כמו בפירה"ג לסדר"ט צד מ"ב. 9) וכ"ה בפירה"ג אבל יותר נראה כגי' הר"ש החומר.

מבחוץ קליפות כמין אלו בעבועין שעושה המטר כשימטיר הרבה, ועיקר הדבר הזה מן שחין אבעבועות" (שמות ט', י' ע"כ מפירוש רה"ג ועיי' ג"כ הר"ש ושם ג"כ לי' מלת כ ל י ע"ש). ובסוף מקואות (פ"י מ"ד) בגדים שהטבילן מכובסין עד שיבעבעו, הטבילן נגובין עד שיבעבעו וינוחו מבעבוען, פי' עד שיבעבעו המטביל בגד רחוץ צריך להמתינו במים עד שעולה למעלה; וינוחו מבעבוען פי' עד שינוחו המים מאותן אבעבועין שעולין עליו "כי כשמטביל אדם בגדים במים עושה הבגד כמין בעבועין כמו שעושה המטר כשימטיר הרבה". * [אחי"ה ע"כ בפירה"ג שם צד ל"ה וכ"ה בר"ש בלי מקור. — ובענין גזרת המלה דעתי שהיא ל"ע הרשומה ונשנה השרש בוע פעמַים ונרדף עם בִּעְבַּע עיי"ע, וממנו השם בעבוע וכ"ה בל"ס ובהוספת אל"ף בראש הוא ל"מ. וא"כ שתי המלות שוות בטעמן ועל כן נכללו בכ"י ו"ו ול"ד בערך אחד ונכון הוא מאוד אבל בדפ"ע נפרדו לב' ערכים] —

בָּע = בָּעָה (בל"ע بغا, بعا zerstören, vernichten, (eig. gewaltthätig handeln בריש ב"ק (ב'.) המבעה וההבער פי' בגמ' (שם ג':) מאי מבעה רב אמר זה אדם ושמואל אמר זה השן ופירושו בע' גלל [ב']. * [אחי"ה ובתוספת' לב"ק רפ"ט גרס תחת המבעה: המבעיר ועיי' מהרי"ל בעמת"ל צד רמ"ז. ול"נ שנגזרה מל"ע הרשומה וטעמה עשה בעול ובעיוות, אבל זה הונח רק על מעשה אדם ולשיטת רב, אבל לשמואל שפירשו משן בהמה עלינו לגזור המלה מלשון שומרוני פעה ובעה וטעמה רועה והבעיר בשדה וכן תרג' ירו' א' במדב' כ"ב, ד' היכמא דמבע[י] תורא ית עסבא] —

* 1 בִּעְבַּע (כפול משורש בוע בל"ע بغ עיי"ע בע ד' empor- heraufdringen, empor- (quellen, aufwallen מקואות פ"י מ"ד עיי"ע בע ד'. ירו' סוט' פ"ג ד"ט., ירו' שבת פי"ג די"ד: ועיי' תוספות סוט' כ"א: ד"ה היכי דמי איזהו חסיד שוטה ראה תינוק מבעבע בנהר אמר לכשאחלוץ תפילי אצילנו וכו', ירו' יומ' פ"ג דמ"א. כיון שהגיע ללמינה [פי' בל"י ܐܡܘܓܐ נמל עיי"ע נמל] של יפו התחיל מבעבע מתחת הספינה, ילק' שמואל רמז קנ"ז וקרן ישעי שהיה שמן המשחה מבעבע עליו ויותר טוב הגי' במד' תהלי' מזמור י"ח קרן ישעי שהיה שמן המשחה מבעבע ויורד עליו. מלת בעבע היינו, בלי כפילות, ב ו ע אחד הוא עם ל"מ בעה (ישעי' ס"ד, א') ונרדף עם נבע ובִעְבַּע נרדף ג"כ עם שרש בצבץ עיי"ע בץ א' וכן פירש רבינו מי תמצית (מקואו' א', ד') כלומר שיתמצו המים ו מ ב ׳צ ב צ י ם ו מ ב ע ב ע י ם עיי"ע מץ.

* 2 בִּעְבַּע (בל"ע بغبغ (schnarchen ויק"ר קלספכ"א וילק' בריש אחרי מות בשם ויק"ר ופסיקתא דר"כ אחרי מות צד קע"ז ר' יוחנן כד הוה סליק למשאל שלמיה דר' חנינא הוה מבעבע על שום ונשמע קולו (שמות כ"ח, ל"ח) ובערוך ע' כעכע גרס כזה בויק"ר פ' אחרי מות מה אם בו"ד שנכנם לבית חבירו צריך לכעכע כה"ג שנכנם לבית קה"ק עאכ"ו על שום וכ', ור"ב נדחק לפרש כעכע שהוא כמו כיחה, ור' שלמה באבער שיער שהגי' הנכונה כמו שהביא הרשב"ם לפסחי' קי"ב. בשם ויק"ר כי הוה עייל לביתיה מ נ ע נ ע ובאמת יש להביא ראיה לגי' זו מילק' תצוה ררמ"ז שפ"ב שגם שם הגי' בשם ויק"ר היה מנענע אבל לי נראה לקיים הגי' מבעבע והוא ממש ל"ע בַעבַע פי' נחירה בגרון והשמעת קול עב וזה עולה יפה למה שצוה ר"ע את ר' יהושע בנו אל תכנס לביתך פתאום כ"ש לבית חברך (פסחי' שם, מסי' ד"א פ"ה, ומנו"ה נר ג' כלל ד' ח"ז פ"א.)

בְּעַד = בּוּעְדָא בּוּעֲתָא (Mastbaum ונגזרה המלה או מל"ם בועתא das Schwirrende, das (Zitternde כמו תורן מפעל רנן או מל"פ بَغاز, بغاز (langes, dickes Holz כתורן על ראש ההר (ישעי' ל', י"ז) כבועדא על ריש טורא. * [אחי"ה וכבר הודה ולא בוש בעל המתורגמן בע' בעד וז"ל כבועדא . . איני יודע מה הוא ובעל הערוך הביאו ולא פירשו ע"כ. ודע שבערוך דפ"ר הגי' כבועתא והיא היותר נכונה ודעתי שהיא או ל"ס או ל"פ הרשומה ואם מלה סורי' היא אז הוראתה: רעדה וא"כ העתיק התרג' תורן מפעל רנן או יותר טוב שגוזרו מל"ע עָרֵן גבה קומה עיי' פירשט אוצר שרשים וא"כ כשחר נכון מוצא המלה מל"פ בעֹאת פי' עץ ארוך וגבה, וראיה לפירוש זה שגם הפשיטה העתיקה עדרא ופתרונה עץ ארוך זקוף עיין מ"ע דמ"ג ח"ג, שצ"ג ואילך ומ"ע ג"ג ח"ד רמ"ג, ובקצת דפוסי' בט"ס עררא וזה הטעה את מהרי"ל בעמת"ר, וגם גי' התרגומים וכ"י ל"ד בהך ערך שגרסו בוערא מוטעת היא] —

* בַּעַד (מל"ע بعد והצווי ابعد sich entfernen, (einen weiten Zwischenraum machen שהש"ר ד', א' דרש מְבַּעַד לצמתך: ר' לוי אמר לשון ערבי הוא אין בעי ליה מימר (צ"ל למימר) אַרְוַח לי הוא אומר אבעד לי כ"ה גי' נכונה במעריך של מהר"ם די"ל (אבל שם ע' אבעד ובע"מ ע' אבעד שהועתקו שם דברי מהר"ם בטעות

מצויין עוד מלת שערך שנמשך למאמר של אחריו) ובנו"ג מבעד לי ויש לקיים גם גי' זו כי בל"ע בַּעְד מורה רִחֵק והשם רֶוַח ובציווי אַבְעִד וכ"ה אַבְעֵד בל"ס הרחיק ובבינוני פעול בל"ע מֻבְעָד ובל"ס מַבְעַד פי' רחוק ודרש מִבַּעַד כמו מֻבְעָד. והנה לוי בעל הך מאמר אמר עוד שם בזה"ל מבעד לצמתך א"ר לוי . . האשה הזאת כשמצמתת שערה לאחוריה והוא תכשיט לה כך היתה סנהדרי גדולה יושבת אחורי ביהמ"ק והיא היתה תכשיט של ביהמ"ק וכ', ונראה שדורש מבעד מל"ע בעד = بعد פי' אחריו, אחריה.

* בָּעוּ, בָּעוּתָא (בל"ס Bitte, Gebet) הרבה בתרגום ד"מ לירמי' ז', ט"ז ולא תתחנן עליהן בבעו וצלו, תי"ר א' לשמות ח', כ"ז בעותא דמשה, לדברי' ד', ז' ועביד בעותן, לש"ב ז', כ' בעות עבדך ועוד הרבה כולן לשון בקשה ותפלה ובקיצור בבעו כלומ' בתפלה אני באתי כמו אני תפלה (תהלים ק"ט, ד') והרבה בתרג' עיי' מ"מ לעמת"ר של מהרי"ל וכ"ה בפשיטה עיי' לשמות ל"ב, ל"א; לדברי' ג', כ"ד; לנחמי' א', י"א; לדניאל ט', ד' ונגזרה מפעל בעא ובל"ע بغا עיי"ע בע ג'.

בְּעַט (א' בל"ע بعط ובל"ס בעט stampfen, ausschlagen mit dem Fuss וכן בל"מ; ב' umschlagen, sich senken) בפ' ואלו מנחות נקמצות (ע"ו.) שיפה ובעיטה בחיטים ור' יוסי אומר בבצק, פי' שיפה שיעמול ביד, ותרג' ואכת (דברי' ט', כ"א) ושפית, בעיטה שיעמול ברגל וי"מ שתיהן ביד, ובפ"ג במדות המזבח (מדות פ"ג, מ"ח) וכלונסות של ארז [1] היו קבועין מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט פי' כדי שלא יטה. * [אחי"ה בפי' י"מ כיון רבינו על פי' רגמ"ה שפי' כן כמוכח מפי' כ"י למנחות בקובץ כ"י אנגיילק' דף כ"ה. — והשרש בעט ל"מ הוא ויבעט (דברי' ל"ב, ט"ו) פי' דחף ברגל וכ"ה בל"ס וער' הרשומה וכנ"ה ברכו' ל"ב. דרש ויבעט: מי גרם ליך שתהא מבעטת בי וכ', ב"ק פ"ב, מ"א היתה מבעטת, ע"ז נ"ה ע"א וע"ב גת בעוטה, ירו' יומ' פ"ח דמ"ה: אל יאמר לך אדם . . שבעטתו פרדה וחיה, שמ"ר פ"ל משל לבריון שהיה שכור בעט בפילקי וכ', עיי"ע בריון, ויק"ר פכ"ז, שהש"ר פ' חכו, במ"ר פ"י כד הוה במעי הוה מבעט ועיי"ע אפקלין, וע' מגלב. והשם בעוט, ביעוט, בעיטה. וכ"ה בל"ס בועטא, בעטא. ב"ק י"ט מחמת ביעוט, ושם הזיקה בביעוטה, ושם כ"ז: לרכובה שלש ולביעוטה חמש ובע' סנוקרת הגי' בעיטה עיי"ש. ירו' ב"ב רפ"א ד"ב. בעיטה דחייה, ירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד יהב ליה חד בעוט וקטליה ובאיכ"ר פ' בלע הגי' יותר נכונה יהב ליה חד בעיטה ברגליה פי' בן כוזיבא נתן לר' אלעזר דריסה ברגל. ב"ק ב': רביצה ובעיטה תולדה דרגל היא ובמכילתא לשמות כ"א, ל"ד בכלל נגיפה דחיה רביצה בעיטה. ותואר נקבה ב"מ פ'. פרה בעטנית. — ובדרך השאילה טעמו ממאס ומבזה וכן בל"מ למה תבעטו בזבחי (ש"א ב', כ"ט) ובזה הענין בברכו' י"ז. שלא יהא קורא ושונה ובועט באביו ובאמו וברבו, חגיג' ה'. ההוא מבעט ברבותיו הוה, סוט' כ"ב. המבעט ברבותיו, ירו' ברכו' פ"ט די"ד: אי חרש את אי מבעט בייסורין את . . לא חרש אנא ולא מבעט בייסורין אנא, ועיי' ירו' סוט' פ"ה ד"כ ע"ג, ירו' שבת פ"ח די"א. בעט ביה, ושם בגין דשאל לך את בעיט ביה, ירו' שקלי' פ"ג דמ"ז ע"ג בגין דלא הות דעתי בי בעיטנא ביה. — אבל במדות הנ"ל בדרך שאילה פתרונו לשון נטיה כפי' רבינו וכ"ה במפרש למדות וברע"ב] —

☜ בֵּיעָ[ה] (= בֵּיעָתָה בל"ס בִיעתא, בל"ע بيضة פי' ביצה Ei) תרג' אפרוחים או ביצים (אונקל' דברי' כ"ב, ו') אפרוחין או ביעין. * [אחי"ה וכנ"ה בדרז"ל הרבה פעמים ד"מ ברכו' מ"ד רע"ב על הביעה ועל מיני קופדא עיי"ע קפד א', ירו' נדרי' פ"ג דל"ח: ביעה ומרגליתא (ובירו' שבועו' פ"ג דל"ד ע"ד לדפ' דירנפ' הגי' ביטא ומרגליתא והוא כמו בערבית), ברכו' מ"ד: טבא ביעתא מגולגלתא משיתא קייסא סולתא (עיי' גי' אחרת בערך גלגל א' וע' קס א'), יומ' ס"ט: ביעתא בת יומא, שם פ'. ביעתא דצפורתא, שבת פ': ביעתא דצילצלא ועיי"ע דייציפי וע' צצלא. מנחו' מ"ב: ושקילנא פורטא בביעתא, ושם ושדינן ליה לההוא ביעתא וכ', ויק"ר פי"א בעא למזבן בכל ביעתא ובאסת"ר סוף פ' ויהי בימי: בעא דיזבון בכל ביתא צ"ל ביעתא, ברות"ר פ' ויהי בימי אמרי זבין בביעתא עיי"ע ביצה (בץ ב'). והקבוץ בֵּיעֵי וכ"ה בל"ס ܒܝܥܐ, ܒܥܐ. חולי' צ"ג. ושם: ביעי חשילתא עיי"ע חשל א', שם ה' קרמי הוו . . דבעי וכ' עיי"ע קרם א', שם אומצי ביעי ומזרקי עיי"ע אמץ, מזרק א', ביצ' ז'. ביעי דפחיא . . ביעי דשחוטה . . ביעי דדכרא . . ביעי דספנא מארעא עיי"ע פח ב', ספן ב'. כתוב' ס"א. דאכלא ביעי הוו לה בני עייני עיי"ע עין. כתוב' ע"ז: ר' אמי ור' אסי לא הוו אכלי מביעי דההיא

[1] וכ"ה במשנה שבמשניות ועיי"ע כלנס ב' ובנו"ג של אבן.

מבואה, ובויק״ר פט״ז הגי׳ לא הוו אכלין ביעייא דיליה (של בעלי ראתן) ושם: ר׳ מאיר לא אכיל ביעי מן מבואה דמצורע. וביעתא והקבוץ ביעי. ביעין בתרג׳ עיי״ע אצל מהרי״ל] —

בַּעְיָא (בל״ע בָּיְעַ Angeber, Denunciant) כפ׳ נגמר הדין בגמרא[1] ואם אינו יודע (סנהדר׳ מ״ד, סע״ב) וכההוא מעשה דְבעיא מוכסא[2] (ובגמר׳) [צ״ל ובירושלמי בגמ׳] אמר להן[3] ר׳ אליעזר והלא שמעון בן שטח תלה שמונים נשים באשקלון (ירו׳ סנהדר׳ פ״ו דכ״ג ע״ג ועיי׳ ירו׳ חגיג׳ פ״ב דע״ז ע״ד) מפורש המעשה. * [אחי״ה וכבר הניף ידו בעל תולדות ר״נ על שגגה שיצאה מלפני השליט הגרי״ב שהסגיר דברי הש״ס בסנהד׳ „כי ההוא מעשה דבעיא מיכסא" וצ״ל מוכסא וכתב שם (ועיי׳ בהפלש״ב ע׳ בעיא) שזה ג״י הערוך ונעלם ממנו שכן איתא בירו׳ סנהד׳ במקומו ובירו׳ חגיג׳ הנ״ל ופליאה עוד שהרי בהגהותיו בחגיג׳ ט״ז: על התוספ׳ שם ד״ה אב ב״ד שסיימו בזה״ל „כולה עובדא וכ׳ הביאו רש״י בנימוקו" העיר הגרי״ב בעצמו: קצת בסיגנון אחר ירושלמי דהכא עיי׳ ע״כ שם. הרי שנגלה לפניו סוגי׳ דירו׳ חגיג׳, ודע שבירו׳ סנהד׳ וחגיגה הגי׳ בריה דמעין מוכס (בר דמעיין מוכס) ובעל תולדות ר״נ האריך לברר החילוף בין מ״ם לבית בירוש׳ עיי״ש אבל לפ״ד כאן לא הוצרכנו לזה ונחוץ הדבר לתקן מלת מעיין או מעין (רמ״ל שבשו למעוז!) כגי׳ רבינו וכגי׳ בבלי סנהד׳ בעיא או בַעְיָן והוא ממש ל״ע בעצמו ותומו ונקרא כן המסור. וידוע כמה גדולה היתה השנאה נגד בעלי וגבאי המכס ומה גם נגד מסור של מכס וא״כ בעיא או בעין מוכסא הוא מסור של מכס] —

* בַּעֲיָא (בל״ס בְּעָיָא Bitte, Frage) ירו׳ יבמו׳ פי״ב די״ג. בעא [צ״ל בעיא] תתן לן חד בר נש דריש דיין וחזן ספר מתניין וכ׳, פי׳ רצוננו שתתן לנו וכ׳, ובב״ר רפפ״א הגי׳ רק תן לנו ועיי׳ שם השינויים. ובקבוץ סנהד׳ ק״ו: ארבע מאות בַּעֲיֵי בעי וכ׳, ושם רבותא למבעי בעיי, ירו׳ תעני׳ פ״א דס״ד. עיי״ע בע ג׳ ומשכ״ש.

1 בַּעַל (Herr; בַּעַל בַּיִת Hausherr, Eigenthümer) רפי״ז דכלים (מ״א) כל כלי בעלי בתים שיעורן כרימונין, ובס״ג דפ׳ המצניע (שבת צ״ה: ועיי׳ תוספ׳ עירובי׳ ד׳: ד״ה שיעורן, ותוספ׳ סוכ׳ ו׳. ד״ה שיעורן; ותוספתי׳ שבת ק״ב: ד״ה עד) נקב כמוציא רימון טהור מכלום, ובר״ג דעירובי׳ (ד׳:) ובר״ג דסוכ׳ (ו׳.) רימון דתנן כל כלי בעלי בתים שיעורן כרימונים, וכן בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ היה לפניו מינים הרבה (ברכו׳ מ״א.) פי׳ כל כלי בעלי בתים כלים שיש להן בית קיבול. ובפ׳ אלו נאמרין בכל לשון (סוט׳ ל״ה. וכ״ה ערכין ט״ו. מנחו׳ נ״ג:) כי חזק הוא ממנו (במדבר י״ג, ל״א) מנו לא נאמר אלא ממנו כביכול אפי׳ בעל הבית אינו יכול להוציא את כליו משם[4] פי׳ מנו משמע מדידן, ממנו דגש משמע כלפי למעלה כביכול אילמלא שאי אפשר לומר דבר זה כלפי שכינה. * [אחי״ה וכן היה מונח׳ הצעת הערוך גם לפני בעל המעריך ומהר״ם די״ל בערך בעל אחר שהביא דברי רבינו כתב וז״ל: ואני אומר מ״ש מנו לא נאמר אלא ממנו אם כך היה גורס בגמ׳ שלו נוסחא משובשת נזדמנה לו ואם הם דברי עצמו כבודו במקומו מונח כי אין הפרש בין ממנו שפירושו ממנהו כמו לא תאכל ממנו ובין ממנו שפירושו ממננו כמו כי עצמת ממנו כי שניהם דגושים להורות על האות החסרה וכ״כ רש״י בסוט׳ דל״ה וז״ל אין הפרש קריאה בין ממנו הנאמ׳ על יחיד שנדברים עליו לממנו של רבים המדברים בעדם עכ״ל (ועל יתר דברי מהר״ם אדבר אי״ה בע׳ רש). והגרי״ב בהפש״ב הרבה נושא ונותן בענינינו ויורד להבדיל בין מִמֶּנּוּ ובין מִמֶּנּוּ ובדברי רבינו ר״ל כי יש לנקד מֶנּוּ דקאי רק על הרבים המדברים על עצמם ומִמֶּנּוּ על יחיד הנסתר וכל הפירוש זר מאוד ולא זכיתי להבינו יעויין שם היטב. ועתה עשה אזנך כאפרכסת לפירושי שינעם לאזן שומעת ודע שראב״ע לשמות א׳, ט׳ כתב וז״ל: כל ממנו בספרי אנשי מזרח סימן לרבים הנו״ן רפה כמשפט להפריש בינו ובין ממנו פנה שהוא סי׳ לשון יחיד שאיננו נמצא בפני המדבר שהוא דגוש כמשפט וכל ספרי מערב שניהם דגושים בין שהוא סי׳ לשון יחיד ובין שהוא סי׳ לשון רבים וכ׳, ועל זה השיג הראב״ע ועיי׳ עוד בלשון קצרה לבראש׳ ג׳, כ״ב וְרָמַז על שני הציונים החכ׳ גיזיניאוס (לעהרגעביידע צד רכ״ב) והוסיף שם שקצת כ״י של בני מזרח שמרו ההבדל זה בכתבם מִמֵּנוּ סי׳ לרבים ומִמֶּנּוּ סי׳ ליחיד נסתר. וע״י זה ראיתי אור גדול במאמר דרז״ל שכך צריך לנקדו אל תקרי מִמֵּנוּ אלא מִמֶּנּוּ וידוע

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ה, אבל בדפ״ע נשמט. [2]) כ״ה על נכון בכ״י ל״ד אבל בכל דפ״ע אי׳ עוד אחר דבעיא מלת ההוא וט״ס היא וכבר הרגיש בזה הגאון שי״ר בתולד׳ ר״נ צד ע״א. [3]) בירו׳ חסרה מלת להן אבל במשנה שבמשניות אי׳. [4]) עיי׳ שאלתות פ׳ שלח לך ותשובי׳ הרשב״א המיוחסות לרמב״ן סי׳ רל״ב.

כי אנשי מזרח הם בני בבל ואנשי א״י נקראו בני מערבא (עיי' ערך בני מדינחא וערך בני מערבא) על כן נמצא החילוק בין נון רפה ובין נו״ן דגושה רק בתלמוד דבני בבל ולא בתלמוד ירו' ובמד' רבות שמקורן מא״י נחצב. וזה ראינו מיניה וביה שהרי בירו' תעני' פ״ד דס״ח ע״ד המאמר שעסקנו בו כ״ה: דיברו דברים כלפי למעלן כי חזק הוא ממנו אמרו כביכול לא יכול להון ובמד״ר רפט״ז כי חזק הוא ממנו אמר ר' ל ק י ש הטיחו דברים כלפי מעלה. הרי שבני א״י לא ידעו לחלק בין נו״ן רפה ובין נון דגושה ומהך טעם לא מצינו שם דרש אל תקרי וכן לי' בשאלתות כי נמשך אחרי בני א״י כידוע שבא״י חיבר ספרו, וכן בע״י לסוט' לי' א״ת שהושם בין שני חצאי לבנה אבל י״ל שהוגה כן לפי פי' רש״י שכתב לסוט' א״ת לא גרים ובאמת לערכי' ומנחו' ששם לא שנה כן רש״י גם בע״י נדפס א״ת וכן בילק' במדבר רמז תשמ״ד לי' א״ת ואולי ג״כ ע״י השגת רש״י על כל פנים נשמע מזה שבני מזרח יצאו לחלק בין מִמֵּנוּ (פאן אונז) ובין מִמֶּנּוּ (פאן איהם). ועוד מצאתי ראיה מופתית בדוגמה אחרת, וזו ג״כ רק בש״ס בבלי והוא בברכות ה'. מה ת״ל מתורתך תלמדנו אל תקרי תלמדנו אלא תלמדנו דבר זה מתורתך תלמדנו כו', ונ״ל שכצ״ל א״ת תְלַמְּדֵנוּ אלא תְלַמְּדֶנּוּ כלומ' א״ת תלמד אותנו אלא תלמד אותו דבר זה מתורתך תלמדֶנּוּ ופירש״י על זה כלומ' מתורתך אנו לומדין א ו ת ו ע״כ וטוב ויפה הוא פירושו לפי הנחתינו. ו ב י ר ו ' לא נמצא דרש כזה וכן הילק' תהלי' צ״ד רמז תתמ״ט לא גרים א״ת. ואחר הדברים והאמת האלה דעתי נאמנה שרבינו היטב ידע מחילוק של בני מזרח בין מִמֵּנוּ ובין מִמֶּנּוּ ולפי הך חילוק בא לפרש המאמר בהשכל ודעת ורק כותבי הערוך השמיטו מקוצר רוח ומעבודה קשה אות אחת מן תיבת ממנו וכתבו רק מנו וכצ״ל: כ י ח ז ק ה ו א ממנו. מִמֵּנוּ לא נאמר אלא מִמֶּנּוּ כביכול וכ', פי' מִמֵּנוּ משמע מדידן מִמֶּנּוּ דגוש משמע כלפי למעלה וכ', מזה נראה בעליל שרבינו בפירוש מבדיל בין רפה ודגש וראיה נצחת לפירושי בכוונת רבינו מצאתי בתוספות ערכי' ט״ו. ד״ה א״ת וכתבו בזה״ל: פי' א״ת ממנו רפי אלא ממנו דגש ואינו כן שכל ממנו שבתורה דגושין ואינו מחליף כלל זה בזה וכ', ובב״ס בעלי התוספ' לפי' הערוך כיוונו שאין יכולין להשיג על רש״י שהוא בעצמו פירש כן בסוט' אלא על כרחך על רבינו נתן סובבים וקרוב הדבר שמלת "ערוך" נשמט בדפוס וצ״ל פי' ערוך א״ת ממנו וכ', וגם זה סייע לתיקוני שתחת מנו לא נאמר צ״ל בערוך מ מ נ ו לא נאמר ובגוף השגת בעלי תוספות מוכרחים אנו לומ' שנעלמה מהם תורת חילוק בין בני מזרח ובני מערב הנ״ל. שוב ראיתי אחר זמן כי גם בעל מנחת שי לפ' שלח כבר עמד בענין המדובר וברוך שכיונתי. — ועוד יש להעיר כי בכל דפוסי הערוך חוץ מדפ' פראג כל תיבות הנצמדות עם בעל בערך הנוכחי נכללים ובלתי הגון הוא] —

2 בַּעַל (Buhle ; Gatte) בּוֹעֵל בב״ר פנ״ג (נ״ב וילק' וירא סרמ״ז פ״ט) והיא בעולת בעל (בראשי' כ' ג') אמר רב אחא [1]) בעלה נתעטר בה והיא לא נתעטרה בבעלה רבנין אמרין מרתא דבעלה בכ״מ האיש גוזר כרם הכא [2]) כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה (בראשי' כ״א י״ב) כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל שנא' ובאו ובאו, (עירוב המאמר יש כאן וכצ״ל נטמאה ונטמאה) (במדבי' ה' כ״ט) בר״פ כשם שהמים בודקין [בגמ' ובאו ובאו] (סוט' כ״ח. ועיי' משני' א' פ״ה דסוט'), ירושלמי (פ״ה ד״כ.) [מנין] הַמְּאָרְרִים כנגד רמ״ח איברים שבאיש ושבאשה [3]).

* 3 בַּעַל = בֵּית בַּעַל (بعل בל״ע ein Regen befruchtetes Feld) שביעי' פ״ב מ״ט ושל בעל שמנע מהם מים שתי עונות, ירו' שביעי' פ״ב דל״ד סע״א מכיון שמנע מהם מים שלשים יום לפני ר״ה נעשו כבעל, תוספתא שביעית רפ״ב בד״א בשל שקיא אבל בשל בעל שמנע הימנו שתי מרבעות וצ״ל מרביות והוא לש' ירושלמי שביעי' שם מנע ממנו שלש מורביות עיי״ע מרביות א'. סוכ' פ״ג מ״ג תוספת' סוכ' פ״ב ערבה של בעל ירו' סוכ' פ״ג דנ״ג סע״ג אין לי אלא של נחל של בעל ושל הרים מניין וכ', וכ״ה בתוס' סוכ' שם של בעל ושל הרים וכ״ה בכ״י מ' בסוכ' במשנה וזה מוכיח אמיתת פירושינו שהמלה ל״ע הוא כי בעל בל״ע פתרונו שדה בהר או במקום גבוה שאין צריכין להשקותה ומסתפק במטר השמים וכ״ה בפירש״י סוכ' ל״ג סע״ב ועיי״ע בית בעל ומ״ש. ובעל כלומ' שדה בעל היפך מבית השלחין (עיי״ע) והיפך שקיא עיי' לעיל

---

[1]) וכ״ה בב״ר אבל בילק' הגי' רב. [2]) כ״ה לנכון בכ״י ובדפ״ר אבל בשרפ״ע בט״ס הלא. [3]) בירו' שם בקצת שינוים, ודע שהציון מן תיבת כשם שאסורה עד גמירא נעתק ממקומו ונדפס בע' למטה וסירוס הדפוס הוא אבל בנכון בדפ' פראג.

ראש הערך וכצ"ל במד"ר פט"ז אלהיהן של מצרים שקר הם וצ"ל של שקיא הם אבל של כנען של בעל הס.

* בַּעַל אֲבֵידָה (der Eigenthümer eines Verlustes, d. h. wer etwas verloren hat) נדרי' ל"ג: ול"ד. נכסי בעל אבידה וכ'. עיי"ש כל הסוגי'.

* בַּעַל אַגָּדָה, הַגָּדָה (der Agadist, Agada- (Hagada-) kundige) חגיג' י"ד. כל משען מים (ישעי' ג', א') אלו בעלי אגדה שמושכין לבו של אדם כמים באגדה ובילק' ישעי' רמז רס"א חסר' מלת באגדה ובשבת פ"ז. והובא בילק' יתרו סרמ"ז רע"ח ויגד משה דברים שמושכין לבו של אדם כאגדה וכ"ה באה"ת עיי' ד"ס שבת צד צ"ב: וכתב בעל ד"ס וטעות הדפוס היא. ולא ידעתי למה ואדרבה מזה נוכל לברר שמלת אגדה יש לגזרה מל"ס וארמי אֲגַד שהוא כמו מ ש ך בעברי ונקראו כן בעלי אגדה שמושכין לבות בני אדם בדברים נעימים עיי' הסיפור בסוט' מ'. ומדרש שהש"ר פ' סמכוני באשישות א"ר יצחק לשעבר היתה התורה כלל והיו מבקשין לשמוע דבר משנה ודבר תלמוד ועכשיו שאין התורה כלל היו מבקשין לשמוע דבר הגדה וכ', אין מבקשין לשמוע אלא דבר ברכות ונחמות ע"כ, ועיי' מס' סופרי' פט"ז וילק' יתרו רמז רע"א. ואם נגזור המלה מפעל נגד בהפעיל הִגִּיד יש לנקד הַגָּדָה על משקל הצלה ונקראו כן בעלי הגדה על אשר הגידו דבריהם ליעקב ודורשין בקהל עם עיי' רש"י לברכו' ל'. ר"ה ז'. סנהד' פ"ז. סוט' מ"ט. וע"כ נקראין ג"כ דרשנים עיי' פסחי' ע': משנ' סוט' ספ"ט וסוף ירו' סוט' ופ"ק דאליהו זוט' תנחו' פרש' וארא ועיי"ע דרשן. ואלה החכמים העוסקים ודורשים באגדתא (ירו' פסחי' פ"ה דל"ב סע"א, ירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ד, בבלי שבת פ"ט, אבדר"נ פל"ט) או סדרו באגדתא (ברכו' י'. עירובי' כ"א:) נקראין ר ב נ ן ד א ג ד ת א (ירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד וירו' יבמו' פ"ד ד"ה ע"ג) או בעלי אגדה או הגדה עיי' ב"ר פצ"ד חזרתי על כל בעלי אגדה שבדרום שיאמרו לי פסוק זה וכ'. ויק"ר פל"ו ישראל יש בהם בעלי מקרא בעלי משנה בעלי תלמוד בעלי אגדה וכ'. ילק' ריש ויקהל בשם מ' אבכיר רבותינו בעלי אגדה אומרים וכ'. ב"ב קמ"ה: עתיר נכסין עתיר פומבי זהו בעל הגדות וכ'. ב"ר פמ"א מהם בעלי מקרא מהם בעלי משנה מהם בעלי תלמוד מהם בעלי הגדה, במ"ר רפ"ג הגי' בעלי אגדה. והיחיד בעל אגדה ב"ר פ"ג ויק"ר פל"א שמעתי עלך שאתה בעל אגדה, ירו' הוריו' ספ"ג דמ"ח ע"ג וקהל"ר פ' איש אשר יתן: ודל מבין יחקרנה (משלי כ"ח, י"א) זה בעל אגדה. ועיי"ע בר אגדה.

* בַּעֲלֵי אֶגְרוֹפִין (Faustmänner, d. h. Gewalt-thätige) סנהד' כ"א. מ"ט. והם היו בעלי אגרופין של בית דוד, קידושי' ע"ו סע"ב והן הן בעלי אגרופיא של בית דוד פי' בעלי זרועות ובני חמס או בני מלחמה שהכו באגרופם עיי"ע אגרוף.

* בַּעַל אַכְסַנְיָא (Gastherr, Wirth) פסיקת' רבתי פי"א בנימין בעל אכסניא שלו וכ"ה בילק' ש"ב רמז קס"ה בשם הפסיקת' רב' ובתמורתו בילק' תהלי' פ' ס"ח רמז תשצ"ט ונעשה אושפיזן להקב"ה ומקור זה הדרש בסוט' ל"ז. ונעשה אושפיזכן לגבורה, וכ"ה בילק' וזאת הברכ' קל"ס רמז תתקנ"ז ועיי' מגיל' כ"ו. ועיי"ע בעל אושפיזין ופירושו בנימין כביכול בעל מכנים אורח של הקב"ה יען הוא שכחו וגבורתו מלא עולם שוכן בחלקו של בנימין ונחלתו שפרה עליו בנעימים כי נבנה בית המקדש בגבולו, ובענין גזרת המלה עיי"ע אכסניא.

* בַּעֲלֵי אֲמָנָה (Vertrauensvolle, Gläubige) תעני' ח'. וילק' תהלי' רמז תתל"ד אין גשמים יורדים אלא בשביל בעלי אמנה . . כמה גדולים בעלי אמנה מנין מחולדה ובור וכ'. עיי"ע חלד א'. חגיג' י"ד סע"א אפי' בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו מהם בעלי אמנה. ושם: לא חרבה ירוש' עד שפסקו ממנה בעלי אמנה, פי' אנשי אמנה שמאמינים בהקב"ה, ובכ"י מ' הגי' באמת אנשי אמנה וכ"ה בשבת קי"ט: ובילק' ישעי' רמז רס"א ובילק' ירמי' רמז ער"ה, ועיי' סוט' מ"ח: והופכו מחוסרי אמנה (ב"מ מ"ט.) וקטני אמנה (סוט' מ"ו: מ"ח:) ובל"מ אֱמוּנָה כתוב מלא.

* בַּעַל אוּמְנוּת (Handwerker) יבמו' ס"ג. וילק' יחזק' רמז שס"ז עתידים כל בעלי אומניות שיעמדו על הקרקע, ב"ב כ"א: ולא אחר מבעלי אומניות כ"ה לפי גי' הרי"ף והרא"ש, ובנו"ג מבני בעלי אומניות. חולי' נ"ד: קידושי' ל"ג. אין בעלי אומניות רשאין לעמוד בפני ת"ח בשעה שעוסקים במלאכתם. ושם ושם ובביכורי' פ"ג, מ"ג כל בעלי אומניות עומדים מפניהם ושואלים בשלומם וכ', עיי' תוספו' חולי' שם ד"ה אין פי' בני אדם בעלי מלאכה ועל שבח מלאכה הרבו לספר רז"ל עיי' ד"מ ברכו' ס"ג. גיטי' ס"ז: נדרי' מ"ט: קידושי' כ"ט. ב"ק ע"ט: סנהד' כ"ט. אבות פ"א, מ"י; פ"ב, מ"ב. ועיי"ע אמן, וע' קהל.

* בַּעֲלֵי אוּשְׁפִּיזִין (Gastwirthe) מגיל' כ"ו. לפיכך עורות קדשים בעלי אושפיזין נוטלין אותן בזרוע, תוספת' מע"ש פ"א בעלי אשפזין באין ונוטלין כו', פי' מכניסי אורחים מקבלים אותם בביתם עיי"ע אשפיז.

* בַּעַל בַּיִת עיי"ע בעל א'.

* בַּעַל בּוֹהֶקִית (der mit einem Glanzfleck Behaftete) תוספת' בכורו' רפ"ה בעל בוהקית רוח קצרות באה עליו וכ', עיי"ע בהק וע' בן נפיל ב'.

* בַּעֲלֵי בְּטָחָה (Vertrauende) ילק' יתרו סרמ"ז ר"ע אנשי אמת אלו בעלי הבטחה, ושם: אנשי חיל אלו בעלי הבטחה ובמכילת' יתרו מסכ' עמלק פ"ב הגי' בעלי אבטחה פי' אנשי אמנה שנאמנים דבריהם ולפי דבריהם מעשיהם ושמו בטחונם בהשי"ת.

* בַּעַל בֶּכִי (بعلبك aus Baal-Bek, Baalbek ar. im Libanonthal) סוף מעשרות וירו' רפ"ב דמאי שום בעל בכי, ובירו' סוף מעשרות אי זו שום בעל בכי (דפ' קרט' בט"ס ביבי) כל שאין לו אלא חור אחד מקיף את העמוד ובתוספת' ספ"ג דמעשרו' בט"ס בזור אחד וצ"ל דור כגי' רבינו בע' שם ד' או חור כגי' הירו' ועיי' ר"ש סוף מעשרו' ויפה פי' שבכי שם מקום אך צ"ל בעל בכי שם מקום, ועיי' תוי"ט סוף מעשרו' ורע"ב פי' בע"ל קורין בערבי ללבנון וכבר השיג עליו מהרי"ש בספרו ת"א צד ל"ז. ומסיק שבודאי כונת המתניתין על בע"ל ביק"י שהוא במחוז לבנון וכתב ר' בנימין בעל המסעות וז"ל ומשם לבעל ביק חצי יום והיא בעלת בבקעת הלבנון אשר בנה ש"ה לבת פרעה וכ'. אבל לפי דעתי ב כ י אינו נגזר מן בקעה אבל היא ל"פ ישנה וגם חדשה بخت, بغ bagha, וטעמו אֵל, וגָד ומזה נבין השערת כמה חוקרים נוצרים שהשוו בעל בכי עם בעל גד (יהושע י"א, י"ז; י"ב, ז'; י"ג, ה') עיי' ראזינמיללער קדמוניות כרך א' ח"ב צד ר"פ ואילך וגזיניאום תזוירוס ח"א רכ"ה. וא"כ בעל בכי העתקת של בעל גד הוא וראה זה חדש הוא. ויו"ד של בכי כינוי של יחס הוא כמו ראובני ומזה תדין שגזרת המלה מפעל בכה כדעת המפרשים (רמב"ם ר"ש ורע"ב) בלתי נכון הוא. וגם יריד שבעין בכי ע"ז י"א: נראה שהוא שוה עם בעל בכי ויריד הוא מקום שוק שע"ז נעבד שם עיי"ע אסקרנדא וע' יריד ושם היה ע"ז וקרוב הדבר שנקרא Baaltis והיא בעלת שבנה ש"ה לכבוד בת פרעה. אבל בלבק עיי"ע אינו בעל בכי ובענין זה טעה בעל גיאגרפיא תלמודית צד רצ"ח.

* בַּעַל בָּשָׂר (fett, beleibt) ב"מ פ"ו. ר' שמעון בן חלפתא בעל בשר הוה.

בַּעַל גֶּבֶר (der ein langes männliches Glied hat) בפ"ז בבכורו' מומין אלו בין קבועין ובין עוברין[1] [בגמ'] המשועבן[2] ובעל גבר (בכור' מ"ד:) פי' שארוך ביותר הגיד עד הארכובה כמו שמפורש בגמ'[3] ובויק"ר קדושים תהיו (פכ"ה) גדלי בשר (יחזק' ט"ז' כ"ו) . . בעלי גברים היו. * [אחי"ה ובילק' יחזק' סרמ"ז שנ"ו גרס כולם בעלי ג ב ו ר ה היו וכן גרסו ופירשו הרב בעל מ"כ ויפה תואר לויק"ר וטעות היא ואמת שבל"ע טעם המלה גיד עיי"ע בית גיברא] —

* בַּעֲלֵי גְּבוּרָה (Kräftige, Helden) בב"ר ספע"ה יש לי גבורים בעלי גבורה וזרוע, וילק' וישלח רמז קל"א גרס יש לי גבורים ובעלי מלחמה.

* בַּעַל גְּמָרָא (Gemara- (Talmud-) Kundiger) עירובי' כ"א סע"ב הנצו הרימונים (שה"ש ז', י"ג) אלו בעלי גמרא ובכ"י מ' ובדפוסי' ישנים עד בסיליאה הגי' בעלי תלמוד, ב"ב קמ"ה: כל ימי עני רעים (משלי ט"ו, ט"ו) זה בעל גמרא, ושם: בוקע עצים יסכן בם (קהל' י', ט') אלו בעלי גמרא ובילק' משלי תתקנ"ג הגי' זה בעל תלמוד וכ"ה הגי' בסנהד' ק': ועיי"ע בעל תלמוד.

* בַּעַל דְּבָב (כל"ם בְּעֵלְדְּבָבָא פי' שונא Feind או دابَ מל"ע feindlich anrücken עיי' הוספות הח' פליישער לעמת"ר למהרי"ל א', תכ"ב, או מל"ע دبّ aufscheuchen והשם דבוב = دبوب Verläumder) גיטין נ"ה סע"ב רחמיה קמצא ובעל דבביה בר קמצא, סנהד' צ"ה. אגב אורחך לבעל דבבך אישתמע, מדרש שהש"ר פ' וחכך: הייתי נעשה בעל דבב לאלו וכ', ספרא בחקותי פ"ד ובעלי דבב מקיפים אתכם מבחוץ, ושם קל"ס אמור פי"ט יהיו כל העדה כבעלי דבב לו, ספרי נשא פיסקא מ"ב ומה במקום שאין איבה ותחרות

[1]) כ"ה בכ"י. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו, ל"ד ודפ' פיזי בט"ס משועבדין ובשדפ"ע ובבכורי' הגי' המאושבן וצ"ל מאושכן וכ"ה הגי' בע' משעכן לפי דפוס וויניציי' ועה"ק שנת שנ"ב בשם יש ששונין ותחת משועכן אי' ג"כ נ"א משועבז עיי"ע שעבז, וכ"ה בתרג' כ"י לאיוב מ', י"ז ועיי' עוד גי' משוכין בע' קק ג' ועל גי' היותר אמיתית אטיף מלתי בע' קק ג'. [3]) וכוונתו על פי' בגמ' שם בעל גבר ב גיד. וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לבכורו' (בקובץ כ"י אנגי' ק"ח:) וממנו הועתק בערוך.

ושנאה ובעלי דבבא צריכים שלום ק״ו למקום וכ׳, וילק׳ נשא רמז תשי״א וילק׳ איוב סרמ״ז תתקי״ב שאין שנאה ואיבה ובעלי דבבא צריכים וכ׳, והרבה דוגמאות בתרג׳ עיי׳ עמת״ר של מהרי״ל הך ערך אבל גזרת התיבה מן כבא בלתי נכון הוא וכבר עמד על זה החכם פליישער במקום הנ״ל ואני גוזר המלה מל״ע הרשומה וטעמה הולך רכיל ואויב וכ״ה בל״ס. ועיי׳ עוד ערך דבב א׳.

* בַּעַל דְּבָרִים (der Rede und Antwort steht) ב״מ י״ד. לאו בעל דברים דידי את, ולנקבה בעלת דברים כתוב׳ פ״א והוא מל״מ (שמו׳ כ״ד, י״ד).

* בַּעַל דִּין (1 Gegner bei einer rechtsstreitigen Sache; 2 Ankläger in moralischer Bez.) שבת קל״ט. עורכי דיינין ובעלי דינין, סנהד׳ י״ז סע״ב ושני בעלי דינין, שם ל׳. מכניסין לבעלי דינין וכ׳, שבועות ל׳: בעלי דינין בעמידה, ושם טענתיה דבעל דינין, ב״מ ג׳: הודאת בעל דין כמאה עדים דמי, במ״ר פי״ח בעלי דינין הולכין אצל הדיין כלומר בעלי דברים והאנשים אשר להם הריב. — בירו׳ נזיר פ״ו דנ״ד ע״ד קבלה כאינש דאמר בעל דינא קבליה ובירו׳ ערלה פ״ב דס״ב ע״ב הגי׳ כאינש דשמע מיליה דבעל דינא קבלה עיי׳ פירושו במבוא הירו׳ למהרז״ף י״ז. ועוד נקרא כן תובע ומקטרג בדין ד״מ ספ״ד דאבות הוא עד הוא בעל דין, מנחו׳ ק״י סע״א שלא ליתן פתחון פה לבעל דין וכ׳.

בַּעַל דַּלְדּוּל (ein mit Warzen Behafteter) מל״ע دلدل=تلتل bewegen, herabhängen lassen) [בפ׳ מומין אלו בגמ׳ הכושי הגיחור] (בכורו׳ מ״ה:) ר׳ אליעזר אומ׳ אף בעלי הדלדולין פסל באדם פי׳ בלע״ז פור״י [Warzen, it. porri] שיוצאין בידי אדם. * [אחי״ה בע׳ דל א׳ הביא רבינו סוף פ״ו דנגעים היבלות והדלדולין ופי׳ א״ד התלתולין והוא כמו תל בשר ונדלדל למטה ע״כ ונלקח מפירה״ג לסדט״ה צד כ״ו וכן בפי׳ רגמ״ה כ״י לבכורו׳: דלדול תלתול, והוסיף רה״ג שם והתלתולין תאלול בטיית וכוונתו לל״ע تلتل פי׳ מקום גבוה ותל וכן גרס רש״י התלתלין ופי׳ כמין חתיכות בשר יוצאות ותולות להם ע״כ פי׳ בל״ע דלדל ותלתל כל דבר שנתפרק ונשאר תלוי ומנענע אנה ואילך, ורמ״ל הביא פירש״י בפנים הערוך ומכניסו בין דברי רבינו!] —

* בַּעֲלֵי הוֹדָיָה, הוֹדָאָה (Männer des Dankes, d. h. Dankbare) ב״ר פע״א בעלי הודיה ורבינו בע׳ פלך א׳ גרס בעלי הודאה עיי״ש.

* בַּעַל הֲנָאָה (Wollüstling) מפעל הני, ובל״ס הַנְיוּתָא (Vergnügen) סוט׳ מ״ז: משרבו בעלי הנאה וכ׳, סנהד׳ כ״ו: שבנא בעל הנאה היה פי׳ מעונג ומפונק וכן דרש בויק״ר פי״ז שבנא היה נהנה מן ההקדשות אבל בויק״ר פ״ה וילק׳ ישעי׳ רמז ר״צ דרש לשבח עיי״ש. והקבוץ תוספת׳ סוט׳ רפי״ד משרבו בעלי הנאות בא חרון אף לעולם.

* בַּעַל הֶרְיוֹן (der Beschwängerer) (מל״מ מכילת׳ משפטי׳ פ״ח ת״ל הרה (משפטי׳ כ״א, כ״ב) מגיד שאינו חייב אלא לבעל ההריון ובילק׳ משפטי׳ רמז של״ה בשם מכילת׳ מגיד שאינו משלם אלא לבעל ההריון וכ״ה בירו׳ ב״ק פ״ה ד״ה רע״א (ועיי׳ בבלי ב״ק מ״ט.) ותוספת׳ ב״ק פ״ט מה ת״ל הרה ולדות לבעל הריון נתגרשה מזה ונשאת לזה נתגרשה מזה ונשאת ולדות לבעל הריון, ירו׳ ב״ק שם ועיי׳ תוספ׳ ב״ק דמ״ג. ד״ה אפילו בא על אמו בא על אחותו אף הוא בעל הריון הוא וכ׳, ועיי׳ פי׳ מראה פנים שם.

בַּעַל זְמוֹרָה (der Zuchtmeister, eig. mit einem Rebstock Versehener) בפ׳ חבית בגמ׳ כל שבא בחמין (קמ״ח:) אין לך כל רגל ורגל שלא בא לטבריה הגמון וקומון[1]) ובעלי זמורה[2]). פי׳ בעלי זמורה שוטרים וי״א ליצנים כגון זמר. * [אחי״ה ופי׳ ראשון נ״ל עיקר וראיה לדבר מתוספתא סוט׳ פט״ו שאי׳ שם משלו משל למה הדבר דומה לאחד שסרח בעיר ומסרוה לרוצען וריצעו היה קשה מן הרוצען מסרוה לבעל זמורה וחבטו היה קשה מבעל זמורה מסרוה לקטרון וחבשו, היה קשה מקטרון מסרוה לשלטון והטילו בקמין אף כן ישראל צרות האחרונות משכחות את הראשונות, ובירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ד: הגי׳ משלו משל לה״ד לאחד שקילקל בעיר מסרו לבעל האגמון וחבשו והיה קשה מבעל האגמון מסרו לבעל הזמורה וחבשו והיה קשה לבעל הזמורה מסרו לבעל הרצועה וסטרו והיה קשה מבעל הרצועה מסרו לשלטון והחזירו לקמין כך צרות וכ׳, ומזה נשמע שמלת אגמון (מל״מ ישעי׳ ט׳, י״ג; י״ט, ט״ו), זמורה (מל״מ במדבי׳ י״ג, כ״ג; ישעי׳ י״ז, י׳), רצועה וקיטרון (והוא כמו קנטר בל״י

1) וכ״ה בע׳ הגמון ובכ״י ב״ר הגי׳ קומוס ובגו״ג בשבת אגמון וקמטון ובכ״י מ׳ קמטורי. 2) וכ״ה בכ״י מ׳ וא״פ ובגו״ג בעל זמורה.

κέντρον עיי"ע) כולם דברים שמכין וחובטין בו ובכל המקומות הגי' האמיתית וחבטו תחת וחבשו וא"כ בעל אגמון ובעל זמורה ובעל רצועה הפקיד שממונה להכות את החייבים ע"י אגמון, זמורה או רצועה (ועיי' עוד פערלעס בספרו עט"ש צד צ"ב) ולפי זה כנים דברי רבינו בפי' ראשון בעלי זמורה שוטרים אבל יתכן להיות שבעל זמורה כינוי ליקר וגדולה מיוחדת והיא העתקת כינוי רומי centurio ונקרא כן הפקיד שנושא זמורות לפני השליט לענוש את אנשי חיל המתעצלים עיי' רימ"ז בט"ר ח"ב צד ע"ז וא"כ הגמון וקומון בשבת הנ"ל לגי' רבינו או קמוטרי לגי' הכ"י מ' ג"כ כינויים של גדולה הן ר"ל ἡγεμών, κόμης, ητος, עיי"ע הגמון וע' קמים, וקמטור נ"ל שהוא בל"ר Gerichtsbote, commentariensis פי' משולח של בית דין הממונה על המלקות. ועל הוראת גדולה מיוחדת של בעל זמורה רמז ג"כ הציון בשמ"ר פכ"א א"ר סימון משל לבעל הזמורה שהיה מהלך בחוץ והזמורה בידו אמרו אולי שהזמורה בידו [ונ"ל להגיה לולי שהזמורה בידו] לא היה מתכבד שמע המלך וא"ל העבר הזמורה ממך וצא לחוץ וכל מי שאינו שואל בשלומך וכ', ועוד מצאתי ראיה נצחת ממדר' תהלים מזמור ע"ג' ובקצת שינויים ילק' תהלי' רמז תת"ח נתת להם יותר ממה שהם מבקשים יש שהיה מסכים להיות בעל זמורה עשיתו דוכוס ומי שהיה מסכים להיות שלטון עשיתו שר צבא וכ', ומעתה נבין מאמר בב"ר פי"ח ובילק' קרח קל"ס רמז תש"ן משל למלך שהיו לו עבדים הרבה ורצה לעשות א' מהן בן חורין וליתן לו זמורה חזר (בילק' חסר) ועשה אותו סנקליטיקום וכ'] —

* בַּעֲלֵי זְנוּת (Unzüchtige) ויק"ר פכ"ג כולן בעלי זנות ובעלי כשפים, שם: היו מצרים בעלי זנות . . וכשנכנסו לארץ כנען היו כנענים בעלי זנות ובעלי כשפים.

* בַּעַל זָקָן (der einen Bart hat) מסכ' סופרים פי"ד הלי"ז עד שיהא בן עשרים שנה ובעל זקן אבל אין לו זקן וכ'.

* בַּעֲלֵי זִקְנָה (alte Männer) מנחו' ס"ה רע"א ובקצת שינויים סנהד' י"ז סע"א אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי חכמה בעלי מראה בעלי קומה בעלי זקנה בעלי כשפים וכ'.

* בַּעַל זְרוֹעַ (Gewaltthätiger) ירו' שביעי' פ"י דל"ט: שהיתה מכורה לבעל זרוע וכ' עד מצויין הן בעלי זרוע ליפול, ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ג מפני בעלי זרוע ומפני טללים הרעים, ירו' נדרי' פ"ג דל"ח: תוספ' פ"ב תני תולים בגוים ובמלכות אבל לא בישראל שבעלי זרוע מצויין ליפול וכ', ובלי' נקבה ב"מ קי"ח סע"א חיישינן לבעלי זרועות וע"ב חוששין לבעלי זרועות, וסנהד' נ"ח סע"ב לא ניתנה קרקע אלא לבעלי זרועות פי' עריצים העושקים עניי עם וגם ענינו גבורי כח עיי"ע בעל גבורה, וסוט' מ"ט עיי"ע גבר א'.

* בַּעַל חָבִיּוֹת (Besitzer von Fässern) עיי"ע בעל מארה, וב"ק ל"א: ול"ב. בעל קורה . . . בעל חבית.

* בַּעַל חוֹב (Schuldherr, Gläubiger) הרבה פעמים בש"ס עיי' ד"מ ב"ק ו' סע"ב ז'. ז': ח'. ח': ל"ד. ב"מ י"ד. י"ד: ט"ו. כתוב' פ"ד. ואילך צ"א: גיטי' ל': ערכי' ז': ונקבה בעלת חוב, כתוב' ס"ט. צ"ד. ואילך, וירו' כתוב' פי"ב דל"ד ע"ד, וקבוץ בעלי חובין נדרי' מ"ז:

* בַּעַל חוֹטֶם (der Grossnäsige [vergl. lat. Naso] Zuname R. Gamliels, viel. Bezeichnung des Stolzes) תעני' כ"ט סע"א בא אדון אחד (כ"י מ' הגמון אחד) ועמד בבית המדרש ואמר בעל החוטם מתבקש בעל החוטם מתבקש שמע רבן גמליאל אזל טשא מינייהו וכ', ופירש"י בעל החוטם בעל קומה וצורה ל"א גדול הדור ויפה פי' שבל"ע خطم תורה אף וכל דבר שבולט ובהשאילה גדולה וא"כ בעל החוטם אדם גדול וחשוב ואולי כינוי של גדלות וגבוה לב הוא ונקרא כן ר"ג על שם שהזהירו רבי בני נהוג נשיאותך ברמים (כתובי ק"ג:) עיי' פי' רבינו בע' דם ב', אבל היותר טוב אשר נ"ל כי הוא ממש העתקת תיבה גַמָּלָא שפירושו בל"ס בעל חוטם Nasutus.

* בַּעַל חֲזָזִית (mit Hautflechten behaftet) בכורו' מ"א. עיי"ע חזז.

* בַּעַל חַטְּרוּת (Buckliger) בכורו' מ"ג. עיי"ע חטר ה'.

* בַּעֲלֵי חַיִּים (lebende Wesen, beson. Thiere) הרבה בש"ס עיי' ד"מ שבת קכ"ח: קנ"ד: ב"מ ל"ב: ועוד זולתם ונקראו כן בהמות וחיות שהם רק בעלי חיים אבל בלתי מדברים ובלתי בעלי שכל.

* בַּעֲלֵי חָכְמָה (Weise, Gelehrte) עיי"ע בעלי זקנה.

* בַּעַל חָלוֹם (Traumgeist) סנהד' ל'. תוספתא מע"ש פ"ה בא בעל החלום וכ"ה בברכו' י' רע"ב בכ"י מ' ובב"נ אבל בנו"נ שם בעל

החלומות אומר פי' רוח הממונה על חלומות ובירו' מע"ש פ"ד דנ"ה: הגי' תחת כא בעל החלום: נראה לו בחלום.

* בַּעַל חֲנוּת (Inhaber eines Kramladens) מעשרו' פ"ב מ"ב בעל השער ובעל החנות חייבין פי' התגר שמוכר בחנות ועוד נקרא כן השולחני המחליף ופורט את המעות.

* בַּעַל יַבֶּלֶת (der mit Eiterwunden behaftet ist) בכורו' מ"א. ובעל גרב ובעל יבלת ובעל חזזית פי' מוכה במין שחין, עיי"ע חזז.

* בַּעַל יְסוּרִין (Schmerzbehafteter) ב"ר פצ"ד אין הקב"ה מייחד שמו . . אלא על בעל יסורים . . עד שהיה בעל יסורין ושיעורו כמו שאי' בברכו' ה'. כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין, ועיי' עוד תעני' ח'. קידושי' מ': סנהד' ק"א. ושם: ע"ז ד'. מנחו' נ"ג: ועוד מאמרי' אחרי' מספרי' בשבח של יסורין.

* בַּעַל כַּדִּין, בַּעֲלֵי כּוֹסוֹת (Besitzer von Wein-fässern, Bechern) עיי"ע בעל מארה.

בַּעַל כִּיסִים (Beutelbesitzer, Reiche) בפ' ר' ישמעאל במנחות בגמ' ר"ע מחייב בחלה (מנחו' ס"ז.) [1] מירוח הגוי אינו פוטר גילגול הגוי פוטר [2] מדרבנן גזירה משום בעלי כיסים. "פי' בני אדם עשירין שלוקחים תבואה מגוים ומישראל ואי אמרת האי דזבין מגוי ליפטור דמירוח הגוי פוטר זימנין דזבין מישראל [דחייב במעשר] ואמר מגוי זבן או תבואה שנגדלה בשדהו ואמר מגוי זבנה כדי ליבטל עצמו מן המעשר". * [אחי"ה הועתק מלה במלה מפי' רגמ"ה כ"י מנחו' (בקובץ כ"י אנגייליק' דף י"ח:) ועל פיו השלמתיו. ועוד אי' בכ"י רגמ"ה כדי ליפטר עצמו וכו'] —

* בַּעַל כְּנָפַיִם (der Mann der Flügel, Beiname Elischa's) שבת מ"ט. ק"ל. ילק' תהלי' ס"ח סרמ"ז תשצ"ה, מנו"ה סי' קכ"ו אלישע בעל כנפים, ירו' ברכו' פ"ב ד"ד סע"ג כל שאינו כאלישע בעל כנפים לא ילבש תפילין ועיי' שבת הנ"ל פי' המעשה.

* בַּעֲלֵי כְּשָׁפִים (Zauberkunstkundige) עיי"ע בעלי זקנה פי' בעלי כשפים יודעים בכישוף, ועיי' פי' רה"ג הובא בתוספ' מנחו' ס"ה. ד"ה בעלי.

* בַּעֲלֵי לְגִינִין (Besitzer von Weinflaschen) עיי"ע בעל מארה.

* בַּעַל הַלָּשׁוֹן (Verläumder) ויק"ר פכ"ו אין יתרון לבעל הלשון (קהלת י', י"א) דיתיב ברומא וקטיל בסוריא וכו', קהל"ר פ' אם ישך אמרו לבעל הלשון דהוא אומר כאן והורג ברומי וכו', ושם אמרו לבעל הלשון מפני מה לשונך שותת היא גרמה לי וכו', וכ"ה כל הענין בירו' פיאה פ"א דט"ז. פי' מספר לשון הרע ועיי' תעני' ח'. ערכי' ט"ו: ול"מ הוא. בעל לשון הרע עיי"ע בעלי מחלוקת.

* בַּעֲלֵי לְשׁוֹנוֹת (Sprachkundige) ירו' ב"ב פ"ח דט"ז ע"ג חיזרתי על כל בעלי לשונות לידע מה דיאתימון (עיי"ע) פי' מבינים ובקיאים בלשונות שונות.

* בַּעֲלֵי מָאָרָה (פי' בל"ר איחור mora die Schüler, die am spätesten den Vortrag verliessen, eig. Männer der Verzögerung) ביצ' ט"ו: מעשה בר' אליעזר [בן עזריה כ"ה בכ"י מ'] שהיה יושב ודורש כל היום כולו בהלכות יו"ט יצתה כת ראשונה אמר הללו פטסין, כת שניה אמר הללו בעלי חביות, כת שלישית א' הללו בעלי כדין, כת רביעית א' הללו בעלי לגינין, כת חמישית אמר הללו בעלי כוסות (התחילו צ"ל כמו בכ"י מ') התחילה כת ששית לצאת אמר הללו בעלי מארה ובע' פטס פירשו רבינו וסיים בזה"ל: בעלי מארה [כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בנוסחאות ובעה"ק שנת שנ"ב אבל בדפ"ע בט"ס מאירה] אין להם כלום לא קיימו שמחת יו"ט ולא מצות ביה"מ שכבר יצאו ע"כ ונ"ל שרבינו גרס כגי' כ"י מ' שאי' שם בזה"ל בעלי מארה עד מתי הן יושבין ולא באין לביה"מ וכן היה לפני רש"י ומחקו והרא"ה ושט"מ קיימוהו כתב בתוס' כ"י עד מתי הן יושבין פ"ה ל"ג ליה לפי שלא אמר אלא על אותן שהלכו א"נ גרסינן ליה וכעס אף על היושבים דכיון שהתחיל בית המדרש להתרוקן היה להן לצאת לפי שגנאי הוא לו לדרוש בעם מועט וגם לפסוק לא רצה בעוד שהיה שם עם ולכך כעס גם עליהם ע"כ עיי' ד"ס ביצ' י"ז. ונ"ל כי בשיטה זו הלך ג"כ רבינו ודעתו שכעס ר"א על כת ששית יען שיושבים שם אף אחרי שהתרוקן ביה"מ והתחיל גם כת ששית לצאת רק אחדים אֵחרו עוד ולכן קוראן ר"א כת זו בעלי מארה וזה ל"ר

[1] עיי' בהרחבת ביאור ירו' חלה פ"ג דנ"ט רע"ב. [2] כ"ה בדפ"ר אבל בשדפ"ע אינו פוטר.

הרשומה כלומ׳ אנשים המתאחרים ועליהם אמר ר״א לפי פי׳ רבינו לא קיימו שמחת יו״ט שכת ששית יצאה באחרונה ושהתה עד לאחר חצות, ולא מצות ביה״מ שכבר יצאו ר״ל רוב כת ששית התחילו לצאת ולא אחרו עד סיום הדרשה ואחרי רואו ר״א שפני תלמידיו האחרונים התחילו להשתנות השיב במענה רך בני לא לכם אני אומר אלא להללו שיצאו וכו׳, ובזה הכל עולה יפה גם המשך הענין גם הוראת המלה הזרה שלא נתפרשה עד עתה כראוי מכל המפרשים, ודו״ק.

* בַּעַל מוּם (mit einem Leibesfehler behaftet) מגילי׳ כ״ט. האי מאן דיהיר בעל מום הוא, סוט׳ י״ב: בכור׳ מ״ד. א״כ עשיתו למשה רבינו בעל מום וכו׳, קידושי׳ ס״ו: בעל מום עבודתו פסולה . . בעל מום פסולו ביחיד, בכורו׳ כ״ה סע״א וכ״ו. עדיות פ״ה מ״ו שיער בכור בעל מום שנשר וכו׳, שם פ״ד מ״א ואם בעל מום הוא וכו׳, בין תם בין בעל מום ולנקבה בעלת מום תמורה כ״ז. והקבוץ בעלי מומין בכורו׳ כ״ה: מגיל׳ כ״ט. ילק׳ תהלי׳ רמז תרע״ה ור׳ רמז תשצ״ו ועוד מקומו׳ אחרים.

* בַּעֲלֵי מַחֲלוֹקֶת (Hader- Zanksüchtige) ירו׳ פיא׳ פ״א דט״ז רע״א הובא בילק׳ ריש מלכי׳ א׳, א׳ סרמ״ז קס״ו מותר לומ׳ לשון הרע על בעלי מחלוקת ושם היו מבקשין להתיר דמן של בעלי המחלוקת, ובילק׳ שם בשם שו״ט ואותו ילדה אחרי אבשלום (מ״א א׳ ו׳) מה זה בעל מחלוקת אף זה בעל מחלוקת, קהל״ר פ׳ מה יתרון בעולם שהייתם בו לא בעלי מחלוקת ולשון הרע וכל רעות הייתם ולא בעלי מריבות וחמסים הייתם וכו׳, במ״ר פ״ג ג׳ של דרום שהיו לבעלי מחלוקת סמוכין אבדו עמהם . . ומי היו בעלי מחלוקת קרח בן יצהר וכו׳ ראובן שמעון וגד היו כולם בעלי מחלוקת, פי׳ אוהבי ריב ומדנים ומפריעים השלום בין אחים.

* בַּעַל מַחֲשָׁבוֹת (Gott; בַּעֲלֵי מַחֲשָׁבוֹת Bedenken Tragende, Nachsinnende, eig. Herren der Gedanken) סנהד׳ י״ט רע״ב הובא בילק׳ משפטי׳ ורמ״ז ש״ם א״ל שמעון בן שטח בעלי מחשבות אתם יבא בעל מחשבות ויפרע מכם כלומר יבא הקב״ה שהוא איש מחשבות ויגיד לאדם מה שיחו ויענש אתכם בעבור שחושבי מחשבות אתם ומכסים אתם הגיוני לבכם לכבוד ינאי המלך, ועיי׳ עוד ע׳ בעל עצה.

* בַּעֲלֵי מְלָאכָה (Arbeiter) מדרש תהלי׳ מזמור כ״ה וכ״ה בלי מקור בילק׳ תהלי׳ רמז תש״ב זמן לי בני אדם תגרים ולא בעלי מלאכה א״ל וכו׳, אין מספקין לה התגרים אלא עם בעלי המלאכה וכו׳.

* בַּעֲלֵי מָמוֹן (Vermögliche, Reiche) מכילת׳ יתרו מסכת׳ דעמלק פ״ב וילק׳ יתרו קל״ס רמז ר״ע אנשי חיל אלו עשירים ובעלי ממון.

* בַּעֲלֵי מִסְתְּרִין (Geheimnissvolle) עיי״ע פלך.

* בַּעַל מָעוֹת (Ausgeber des Geldes) כתוב׳ צ״ח: הכל לבעל המעות עיי״ש פירש״י.

* בַּעֲלֵי מִצְוֹת עיי״ע בעלי תורה.

* בַּעֲלֵי מִקְרָא (Bibelkundige) עירובי׳ נ״ד: ב״מ ל״ג: עיי״ע בעל אגדה.

* בַּעֲלֵי מַרְאֶה (Wohlgestaltete) עיי״ע בעלי זקנה.

* בַּעַל מַשָּׂא וּמַתָּן (Handels- Kaufmann) במ״ר פ״ט פי׳ אנשים שנושאים ונותנים ועוסקים בלקיחת ומכירת הסחורה.

* בַּעַל מִשְׁנָה (Mischnakundige) עיי״ע בעל אגדה.

* בַּעֲלֵי נְגָעִים (Aussätzige) בכורו׳ מ״ה: בעלי נגעים טהורי׳ פסולי׳ באדם וכשרים בבהמה, עיי׳ פירש״י.

* בַּעַל נֶחָמוֹת (der Herr der Tröstungen, Gott) כתוב׳ ח׳: בעל נחמות ינחם אתכם.

בַּעַל נֶפֶשׁ (1 Gieriger, 2 Gewissenhafter, der auf sein Seelenheil bedacht ist) בר״ג דחולין (ו׳.) ר״ש בן אלעזר שדריה ר״מ לאתויי חמרא מבי כותאי אשכחיה ההוא סבא א״ל ושמת סכין בלועיך אם בעל נפש אתה (משלי כ״ג, ב׳) כלומ׳ אם אתה גרגרן לשתות מיין הכותים מוטב לך לשום סכין בלועיך . . פשטיה דקרא במאי כתיב בתלמיד היושב לפני רבו דתני ר׳ חייא[1] כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך (משלי שם) אם יודע תלמיד ברבו שיודע להחזיר לו טעם בין שאל לו[2] ועשה לו קושיות ואם לאו תבין את אשר לפניך: מה שיאמר לך מדעתך ואל תלבין פניו (ואם לא אל תזח מיניה) [צ״ל ״ואם לאו דלא תגור מיניה] ותלבין פניו ושמת סכין בלועיך אם בעל נפש אתה דרעתך ללמוד פרוש ממנו לדבר אחר״. * [אחי״ה הפי׳ הזה נעתק מפי׳ רגמ״ה כ״י לחולין (בקובץ

[1]) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב וכ״ה בנוסחי׳ ובילק׳ משלי כ״ג. [2]) וכ״ה בפירש״י.

כ"י אנגליקא דף רפ"ב ע"א) ושם אי' כן מלה במלה ועל פיו תקנתי טעות הדפוס ראשון בערוך: ואם לא אל תזח מיני' ובשאר דפוסי ערוך נשמט כל המאמר יען שלא ידעו לפתור אותו דאדרבא תזח מיניה צ"ל אבל עפ"י כ"י רגמ"ה הכל נכון]— בפ' כל היד בגמ' בי"ש אומ' צריכה ב' עדים (נדה ט"ז:) א"ר זירא מדברי כולן נלמד בעל נפש לא יבעול וישנה רבא אמר בועל ושונה ואין בכך כלום כי תניא ההוא לטהרות. ובפ' תינוקות בגמ' ראתה ועודה בבית אביה (שם ס"ה:) א"ל ר' אבא לר' אשי אלא מעתה בעל נפש לא יגמור ביאתו. ובס"ג דכל שעה (פסחי' מ.) בעל נפש . . לא ילתות "פי' חסיד המתרחק מריח עבירה ומדקדק [ה ר ב ה][1] על עצמו". וי"מ בעל נפש דכל שעה שאין לו אנינות הדעת שיכול לאכול כלפת. * [אחי"ה וכפי' ראשון פירש"י, ובענין ציון מחולי' הטיב רבינו לפרש גרגרן ועיי' עוד ע' בית נפש]—

* בַּעַל עֵצָה (Rathgeber) אסת"ר פ' אם על המלך: בא (עמלק) מאצל בלעם הרשע שבא ליטול עצה ממנו וא"ל יודע אני שבעל עצה אתה וגם בעל מחשבות רעות וכל הנוטל עצה ממך אינו נכשול ובילק' שמות רמז רס"ב גרס רק בא בעצה.

* בַּעַל עֲצָמוֹת (Thier, das Knochen hat) ספרא שמיני פרק ד' פ"ג התרתי בעל עצמות ופרה ורבה אף לא אסרתי אלא בעל עצמות ופרה ורבה ומנין בעל עצמות ואין פרה ורבה ואין בעל עצמות ופרה ורבה וכ', עיי' פי' הראב"ד צד מ"ט: להוצאת ראה"ו.

* בַּעַל פּוּל, פִּיל (או מל"י πύλη שער וא"כ בעל פול Thorhüter או מל"ע فول כמו בל"ר faba עיי' בפנים הערך) תוספתא כלים פ"א נכנסין לבין האולם למזבח בלא ריחוץ ידים ורגלים דברי ר"מ וחכ"א אין נכנסין וכו'. א"ל העבודה אפי' כה"ג פוצעין את מוחו בגזירין מה תעשה שלא מצאך בעל הפול ור"ש לכלי' פ"א מ"ט גרס בעל הפיל ופי' איש הר הבית הממונה ובודק כמו אין פולין (שבת י"א.) וכ"ה בתוספ' סנהדר' פ"ג. ד"ה ולא ועיי' תוספ' יומ' ה': ד"ה להביא וגם לע"ד פי' איש הממונה ובודק פתח ושער האולם ול"י הוא כי פול או פיל פתרונו שער ומבוא עיי"ע פל ד'. ולדעת פערלעס במ"ע מהרז"ף כ"א. רג"ו הוא כינוי לישמעאל בן פאבי (עיי"ע) כי פול בלא"ר וער' כמו פאבי בל"ר.

* בעל פיטסין עיי"ע בעל מארה וע' פטס.

* בַּעַל פִּלְפּוּל (Scharfsinniger, von פלפל Pfeffer) ב"ב קמ"ה: עתיר תקוע זה בעל פלפול. פי' חריף כפלפול ונקרא כן בעל שכל שיורד לעמקי הלכות ונושא ונותן בטעמן ועיי"ע פלפל א'.

* בַּעַל פּוּלִיפּוּס עיי"ע פליפוס.

* בַּעַל פִּיק (כל"ע فوق der ein grosses männl. Glied hat) בכורו' מ"ד: הגרבתן זה בעל פיק כ"ה בנוסחאות בקצת דפוסי' וכן נ"ל עיקר וטעמו בל"ע מי שיש לו גיד ארוך וכן פתרון של בעל גבר וגרבתן עיי"ע אבל בקצת דפוסי' הגי' בעל קיק. וכ"ה בע' גרב ד' ובע' קק ג' ועיי"ע בעל קיק.

* בַּעַל פִּקָּדוֹן (Depositär) ירו' שבת רפ"ד ד"ו ע"ד ההן תבן בעל פקדון הוא כמה דאת יהיב לה הוא יהיב לך. פי' התבן כמו שנותנים לתוכו מחזירו ואינו מוסיף לא חמימות ולא קרירות. והקבוץ ילק' ש"א סרמ"ז קי"ח הקב"ה בעל פקדונות וכ"ה בילק' וירא סרמ"ז צ"א ובב"ר פנ"ג אי' בעל פקדונות אני.

* בַּעַל פִּיקָה, פִּיקִין, פִּיקוּם (der an der grossen Zehe einen Fleischwulst hat) בכור' פ"ז מ"ו ובעל הפיקים . . פיקה יצא מגודלו וכ'. ובמשנה שבמשניו' הגי' בעל פיקה ובגמ' בכורו' מ"ה. בעל הפיקין וכ"ה גי' רש"י להוציא גי' המוטעת הקיפין עי"ש ורבינו בע' פקס ג' גרס בנ"א בעל הפיקן וכ"ה בע' כסת ב' ועיי' פירושו שם ובתוספ' בכורו' שם ד"ה בעל הפיקין ובענין גי' פיקס עיי"ע וע' עקל ג'.

* בַּעֲלֵי צְדָקוֹת (Wohlthäter) במ"ר רפ"ג מהם בעלי מקרא מהם בעלי משנה מהם בעלי אגדה מהם בעלי מצות מהם בעלי צדקות ועיי' ילק' תהלי' רמז תתמ"ה ושם חסרו שלש תיבות אחרונות. ויחיד בעל צדקה הובא בילק' קהלת פ"י פ' שלח בשם אבדר"נ ע"ש.

* בַּעֲלֵי קַבִּין (Stelzfüssige) חגיג' ג'. ד'. יבמו' ק"ג. ערכי' י"ט: עיי' תוספ' בכורו' ו': ד"ה רוטב. רגלים פרט לבעלי קבין עיי"ע קב א'.

* בַּעֲלֵי קוֹמָה (Leute von hoher Statur) עיי"ע בעלי זקנה.

---

[1] הוספנו עפ"י פי' ר"ח לפסחי' צד ס"ט שממנו לוקחו דברי רבינו מלה במלה.

* **בַּעַל קְווּצוֹת** (Lockentragender) פי' שם כינוי של אליהו, עיי' פסיקת' רבתי פכ"ו ועיי"ע קווץ.

1 **בַּעַל קוֹרָה** (der Balkenträger, Tragbalken, bildl. für Jakob) [בברכות ספ"ט (ס"ד. ילקי' תהלי' רמז תר"פ) מכאן לבעל הקורה שנכנס [1] בעוביה של קורה כלומ' יעקב שהוליד בנים הרבה והכל בניו ובני בניו הוא מבקש רחמים יותר מאבותיו שלא הולידו אלא מעט. * [אחי"ה וכנ"ה בב"ר פמ"ב הוב' בילק' לך לך רמז ע"ב בא כדרלעומר בעל קורה טעין בעוביה ועיי' מ"כ שם. וכן דרש הירו' סוט' פ"ז דכ"א ע"ד וישראל מקוראי (ישעי' מ"ח, י"ב) מה התקרה הזו עובייה דהן גבי קוטנה דההן ועוביה דהן גבי קוטנה דההן ובשמ"ר רפ"א אי' תמורתו קדש בזה"ל זה שמתקן תקרה כראוי נותן עוביה של תקרה זו בצד ראשה של אחרת שאינה שוה לה וכו'].

* 2 **בַּעַל קוֹרָה** (Der Balkeneigenthümer) עיי"ע בעל חבית.

* **בַּעַל קִיק** לדעת רבינו פי' מל"ע قيقة wer lange Hoden hat) בעל קיק בביצים בכורו' מ"ד: כ"ה לגי' רבינו בע' גרב ד' ובע' קק ג' ושם פירשו כלומ' מי שביציו משוכין ביותר ע"כ ולפי זה נ"ל שהמלה ל"ע הרשומה היא וטעמה ארוך ומשוך ביותר ובנו"ג קיין בביצים ועיי"ע קיין במ"ע.

* **בַּעַל קֶרִי** (mit nächtlicher Pollution Behafteter) הרבה בש"ס והקבוץ בעלי ־קְרָיִין ברכו' כ"א: כ"ב: ב"ק פ"ב. סנהד' ק"ו. וירו' תעני' ספ"א דס"ד ע"ג פי' שנזדמן לו טומאה בלילה שיצאה לו ש"ז לבטלה ונגזר מל"מ קרי.

* **בַּעֲלֵי רָאָתָן** (Schleim- Blutfluss Behaftete) תואר מל"י ῥώδης או מל"י ῥώς, ῥεῦσις, ῥῦσις, fliessend) גיטי' ע'. נדה י"ז. ויק"ר פט"ז הקיזו שניהם ושמשו הוין לו בנים בעלי ראתן וכן בכתוב' ע"ז: ועוד שם וביוק"ר שם הזהרו מזבובי בעלי ראתן, ובכתוב' שם מי איכרכת בבעלי ראתן פי' בל"י כל מין נזילה וזוב דם עיי' מ"ע ע' ראתן ורבינו לא פירשו ורש"י לגיטי' פי' בענין זר מאוד עיי"ש.

* **בַּעַל רַחֲמִים** (Herr des Erbarmens = Gott) בויק"ר פי"ז אין בעל הרחמים נוגע בנפשות תחלה וכ"ה בילק' איוב ב' רמז תתצ"ב.

* **בַּעַל שׁוּק** (Marktmeister) תנחומ' בלק סי' י"ב דרצ"ב: במ"ר פ"כ וילק' בלק רמז תשס"ה משל לשולחני המשקר במשקלות בא בעל השוק והרגיש בו. פי' איש הממונה על השוק וקוצץ דמי ושער השוק עיי' ערך אגרדמין וערך אגרנימון.

* **בַּעַל שְׁטָר** (der Inhaber eines Documentes) כתוב' פ"ג רע"ב ועוד מקומו' אחרים יד בעל השטר על התחתונה.

* **בַּעֲלֵי שֵׂיבָה** (Greise) נדרי' ל': הנודר משחורי הראש אסור בקרחין ובעלי שיבות עיי"ע שחר א' ועיי' עוד על בעל שיבה ערך קק ב'.

* **בַּעַל שֵׁם** (כל"ס בְּעַל שְׁמָא denselben Namen führend) פסחי' פ"ו: מ"ט קרית לך [בכ"י מ' לשמך, ובכ"י א"פ לנפשך עיי' ד"ס פסחי' קל"א:] רב הונא א"ל בעל השם אני פי' שמי כשמו וכ"ה בל"ס.

* **בַּעַל שְׁמוּעָה** (-wer eine Lehre (Halacha) vor trägt) ירו' שבת פ"א ד"ג ע"ג והוב' בילק' תהלי' ל"ט רמז תשל"ה כל האומר שמועה מפי אומרה יהא רואה בעל השמועה כאלו הוא עומד כנגדו.

* **בַּעַל שְׁמוּעוֹת** (der Inhaber vieler Traditionen) ב"ב קמ"ה: עתיר כמס זהו בעל השמועות פי' מי שהוא בקי בהלכות הרבה.

* **בַּעֲלֵי שַׁ"ס** (ששה סדרים Abbreviatur von, Talmudkundige) סנהד' ק': ובוקע עצים יסכן בם (קהלי' י', ט') אלו בעלי הש"ס ושם ק"א. בעלי הש"ס הן יעסקו בהלכות הפסח בפסח וכו'. ובילק' קהל' רמז תתקנ"ג הגי' בעלי תלמוד ובאמת אין נ"מ כי ידוע שמלת ש"ס קיצור מששה סדרים, ובב"ב קמ"ה: הגי' בעלי גמרא.

* **בַּעֲלֵי שֵׂעָר** (behaarte Menschen) נדרי' ל': מ"ט (של משנה הנודר משחורי הראש וכו', עיי"ע בעלי שיבה) מדלא קאמ' מבעלי שיער פי' אלמא אפי' בעלי קרחין בכלל עיי' הר"ן שם.

* **בַּעַל שַׁעַר** (Pförtner) עיי"ע בעל חנות.

* **בַּעַל תּוֹסֶפְתָּא** (Tosiftakundiger) קהל"ר ו', ב' איש אשר יתן לו אלהים . . כבוד זה בעל תוספתא.

---

[1] כ"ה בילק' ובכ"י א"פ ובב"נ עיי' ד"ס ברכו' קפ"ז: אות ל' ובנו"ג שיכנס.

* **בַּעֲלֵי תַלְמוּד** (Talmudkundige) עיי"ע בעלי אגדה ועיי' עוד ויק"ר רפכ"ב הובא בילק' קהל' רמז תתקע"א מלך לשדה נעבד (קהל' ה', ח') זה בעל משנה לשדה נעבד זה בעל תלמוד ובילק' הסדר בהיפך. קהל"ר ו', ב' כי איש נכרי יאכלנו זה בעל תלמוד שמטמא ומטהר וכ', ושם חכם בעיניו איש עשיר זה בעל תלמוד.

* **בַּעֲלֵי תוֹרָה** (Thorakundige) ירו' סוט' פ"ז דכ"א רע"ד עתיד הקב"ה לעשות צל לבעלי (מות כ"ה בדפ' קרט') [וצ"ל מצות כצילה של בעלי תורה מ"ט כי בצל החכמה בצל הכסף ובילק' קהל' ררמ"ז תתקע"ה הגי' מצינו שעתיד הקב"ה לעשות צל וחופה לבעלי מצות אצל בעלי תורה שנאמ' וכ', ובד"ס אהך מאמר של ירו' כיון בעל הילק' אע"פ שציין מאמ' פסחי' נ"ג: בתחילה כל המטיל מלאי לכיס של ת"ח זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנא' כי בצל וכ', וכגי' הילק' מצאתי ג"כ בכ"י מ' לפסחי' עיי' ד"ס ע"ז: והרב בעל ד"ס לא העיר בזה ובנו"ג בקצת שינוי והבאתי מאמ' מפסחי' שקרוב למשמע ממנו שצריך להיות בירו' ובילק' הנ"ל לבעלי מעות (ועיי' עוד כתובי' קי"א: ושבת ס"ג.) ושיעורו שכר המחזיקים שוה לשכר העוסקים בתורה ודרש דומה לזה עיי' בע' בן תורה, אבל אם גם הגי' בעלי מצות כך פירושו אנשים שמחזיקים לימוד התורה וכן נשנו יחד בבמ"ר פ"ג דגל יהודה שהיו בעלי מלוכה בעלי תורה בעלי מצות . . משה ואהרן ובניו שהיו בעלי תורה בעלי מצות.

* **בַּעֲלֵי תְרִיסִין** (Schildbewaffnete, d. h. heftig Disputirende) ברכו' כ"ז: בכור' ל"ו. עיי"ע תרים ב'.

* **בַּעַל תְּשׁוּבָה** (der reuige Büsser) הרבה בש"ס עיי' ד"מ יומ' פ"ו: סוכ' נ"ג. ב"מ נ"ח: והקבוץ בעלי תשובה שבת נ"ו: פסחי' קי"ט. יומ' פ"ו: סנהד' ק"ג. ע"ז ד : י"ז.

* **בַּעַל תְּשׁוּבוֹת** (wer viele Einwände erhebt) ב"ר רפ"כ נחש זה רשע בעל תשובות פי' הרבה טענות היה לו לנחש לטעון וכ"ה באמת בעצם תומו הגי' בסנהד' כ"ט.

* **בַּעֲלָה** (Herrin, Besitzerin) ונמצא במלות מורכבות בלש' נקבה כמו בבעל בלש' זכור ד"מ בעלת הגט יבמות נ"א. בעלת דברים עיי"ע בעל דברים, בעלת חוב עיי"ע בעל חוב, בעלת חמש עיי"ע בצר ג', בעלת יופי תעני' כ"ד., בעלת כשפים מסכ' סופרי' פט"ו, בעלת מום עיי"ע בעל מום, בעלת נוי פסיקת' רב' פל"א והקבוץ בעלות נוי (שם), בעלת אברים ברכו' ל"ב. ובכל ההרכבות האלה פתרון בעל ובעל' כמו בל"ע صاحب ובל"פ یار וטעמו חבר ואדון של דבר.

בְּעָמְדָם (als sie standen) תרפינה כנפיהם (יחזק' א', כ"ה) בב"ר פס"ו (ס"ה והובי בילקי יחזק' ררמ"ז ש"מ) הקול קול יעקב: מהו בעמדם: בא, עם, דם בשעה שישראל אומרים שמע שותקין.

בַּעַץ (Zinn מל"ע بياض = ابياض כמו אבצא עיי"ע) בפ' המוכר את הספינה בגמ' מקום שנהגו למוד בגסה (ב"ק פ"ט רע"ב) ת"ר אין עושין משקלות לא של בעץ [1] ולא של אבר, ובפ' אם אינן מכירין בגמ' דמות צורות לבנות (ר"ה כ"ד:) ובפ' כל הצלמים בגמ' המוציא כלים (מ"ג.) ובפ' הקומץ רבה בגמ' ז' קנה מנורה (מנחו' כ"ח:) ר' יוסי ב"ר יהודה אמר אף של עץ [2] לא יעשה כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי א"ל משם ראיה שפודים של ברזל חיו וחיפום בבעץ, ובסוף כלים (פ"ל, מ"ג) ניקבן ועשאן בין בבעץ ובין בזפת טהורים, תי"ר [א'] את הבדיל (במדבי ל"א, כ"ב) בעצא [3] ותרג' שלנו [4] אבצא.

בָּעַר (Wegräumung ;בִּיעוּר wegräumen) בנדה בפ' בא סימן התחתון (נ"א: במשנה) כל שיש לו ביעור יש לו שביעית ויש שיש לו שביעית ואין לו ביעור . . ופי' בגמ' ובפ' אחרון דמע"ש (פ"ה, מ"ו) ערב יו"ט הראשון של פסח של רביעית ושל שביעית היה ביעור כיצד היה ביעור וכ'. * [אחי"ה וכ"ה בכ"י מ' עיי' ד"ס מע"ש דכ"ה אות ז' ובנו"ג כיצד נותנים תרומ' וכג"ה מע"ש פ"ה מ"ג, שביעי' פ"ז, מ"א, פסחי' ו': ואילך, ירו' תרומ' פ"ג דמ"ב: והקבוץ ירו' חולין פ"ד ד"ס. בִּיעוּרִין] —

* **בָּעוֹר** (brennende Fackel מפעל עברי וסורי בער brennen) תרג' אונקל' בראשי' ט"ו, י"ז בעור דאשא וב"מ פ"ה: בעורין דאשא פי' לפיד אש. מפעל בָּעַר והפעל שבת ל"ז. ושם: הוּבְעֲרָה, והשם הבערה ב"ק נ"ט: — אבל מבערים את העין בבמד"ר פ"ט ט"ס תחת מערערים עיי' ערך ערער.

---

1) כ"ה בנכון בדפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס של עץ. 2) בדפי פראג בט"ס בעץ. 3) בנו"ג בתי"ר א' ובי קסטירא וקסטרא עיי"ע גסטרון והוא ל"י κασσίτερος וכן העתיקו ע' זקנים ובל"ר stannum ורש"י לועז. סטיינ"ו והוא בל"צ etain. 4) ועיי"ע בקר, וכל בו סי' ל"ז.

* בְּעִיר (Vieh מל"מ וכן בל"ס בעִירָא ובל"ע ܒܥܝܪ) ירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג ב"ר פל"ג ויק"ר פכ"ז בעיר דקיק ושם בעירא דקיקא כמו בהמה דקה, פסיקתא ויהי בשלח דצ"ג, אתקין לי בעירא.

☞ בְּעַשׁ (= בְּאַשׁ missfällig sein) ת"ר [בי׳] נתון תתן לו ולא ירע לבבך (דברי׳ ט"ו, י׳) לא יבעש באפיכון, פי׳ כמו לא יבאש). * [אחי"ה ועיין עוד דוגמאות אצל מהרי"ל בעמת"ר צד ק"ז] —

* 1 בְּעֵת (sich fürchten, erschrecken בל"ס בעֵת ועיי׳ עוד בהֵת ב׳) ירו׳ ריש שקלי׳ לדפ׳ בבלי הנקרא ולא נבעית ויותר טוב נבהת עיי"ע בהת ב׳ וכן מבעית לחבריה ירו׳ פיאה פ"ז ד"כ. ויותר טוב מבהית עיי"ע בשן א׳. חולי׳ נ"ג. בעותי קא מבעתי אהדדי, נדה ס"ו. אזל ביעתה, ושם משום דבעיתא, מגיל׳ ג׳. האי מאן דמיבעית, כתוב׳ ק"ו. מיבעית ליה בעותי, ושם ע"ז: דלמא מבעתת לי באורחא, ירו׳ שבת פ"ו ד"ח: שהוא מִתְבְּעֵית וכ׳, ירו׳ ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד הוא סבר דינון בני נש והוא מתבעת, במ"ר פי"ח נזדעזע אהרן ונבעת, ובפעל יוצא בהפעיל: יומ׳ ל"ט: היכל היכל מפני מה אתה מבעית עצמך (ועיי׳ בשינויים בד"ס יומ׳ דנ"ה. ובירו׳ יומ׳ פ"ו דמ"ג ע"ג גי׳ היותר נכונה למה אתה מבהלינו) ושם נ"ב: לא היה מאריך בתפילתו שלא להבהית את ישראל והשֵׁם בִּיעֲתוּתָא בל"ס בֵּעתָתָא עיי׳ פסחי׳ ג׳. ושם: שבת מ"א. מ"ק כ"ח. גיטי׳ ס"ח. סוט׳ כ׳: ב"ק ע"ה. נדה ע"א. חולי׳ נ"ג: מל"מ בעת והשם בְּעָתָה ענין פחד ובהלה וקרוב לפתרון בהת ב׳ עיי"ע.

* 2 בְּעֵת (מל"ע ܒܥܬ 1 wegschicken, 2 aneifern) תרג׳ נער משלח (משלי כ"ט, ט"ו) וטליא דלא מקבל בעתא, לא שמע גערה (שם י"ג, א׳) תרג׳ לא מקבל בעתא, תחת גערה במבין (משלי י"ז, י׳) עלא בעתא במן דמתבין והנה א"ס אצלי שהוא ל"ע ܒܥܬ מפעל בעת וטעמו מְשַׁלֵּחַ ומעורר.

בַּץ = בִּצְבֵּץ (hervorquellen, auftauchen מל"ע ܒܨܒܨ aufsprossen ועיי׳ עוד ל"ע ܒܨ ܒܨܒܨ מהוראה ראשונה) היה חמץ מבצבץ ויוצא בגמ׳ דפ"ק דפסחי׳ (י"ג.) ובפ"ק דסוט׳ בגמ׳ וכן לענין הטובה (י"א: וכ"ה בשמ"ר פ"א) ולאחר שהולכין מבצבצין ויוצאין כעשבי השדה שנא׳ (יחזק׳ ט"ז, ז׳) רבבה כצמח השדה, ובס"ג דכתוב׳ ק"א: ילקי׳ תהלי׳ תת"ו) א"ר חייא עתידין צדיקים שמבצבצין ועולין לירושלים שנא׳ (תהלי׳ ע"ב, ט"ז) ויציצו מעיר כעשב הארץ, ובפ׳ אלו טרפות בגמ׳ הריאה שניקבה (חולי׳ מ"ו: מ"ז:) מותבינן עלה גדפה או גילה או רוקה אי מבצבצה טריפה, ובפ׳ אלו טרפות בעוף (שם נ"ו.)[1] איתמ׳ רב ושמואל ולוי דאמרי מכנים ידו לתוך מוחו אי מבצבץ ועולה טריפה ואם לאו כשרה כמו אדם המפים מורסא ורואה אם מבצבץ ועולה ויוצא מן המוח טריפה. * [אחי"ה וכנ"ה גיטי׳ נ"ו: היה הדם מבצבץ ויוצא, במ"ר פי"ח התחיל דם לבצבץ וענינו כמו מבעבע עיי"ע בעבע א׳ ונגזר מל"ע הרשומה וגם קרוב לפתרון השורש בצץ עיי"ע.] —

בֵּץ = בֵּיצָה (1 Ei, 2 ovale Masse von Cement, Kalk) בפ׳ המוציא יין בגמ׳ הסיד (שבת פ׳:) נראין דברי ר׳ נחמיה בביצת הגיר[2] ובספ"ק דביצה (ט"ו.) תניא ר׳ יהודה [מתיר בשחור] ואוסר בלבון מפני שצריך ביצת הגיר פי׳ גיר הוא סיד וכן קורין בלש׳ ערבי[3] ועשוי כמו ביצה והוא חזק, ועוד פי׳ בגיר [גר י"ב]. ביצת החרגול פ׳ במה אשה (שבת ס"ז.) ופי׳ בחרגול. ובפ׳ י"ז בכלי׳ כל כלי ב"ב (מי"ג) ביצת הנעמית המצופה[4] פי׳ היא בת היענ׳ כדמתרגמינן בת נעמית׳. ומצופה במתכת בר"ג דפ׳ח׳ שרצים (שבת ק"ז:) והאמר מר יושב [הקב"ה] וזן את כל העולם כלו מקרני ראמים ועד ביצי כינים, ובר"ג דע"ז (ג׳:) שלישית יושב וזן את כל העולם כולו מקרני ראמים ועד ביצי כינים פי׳ בע׳ אנבא, ובפ׳ איזהו נשך (ב"מ ע"ד.) על הביצים של יוצר, ובפ"ה בפרה המביא כלי חרש (פ"ה מ"ו) ביצת היוצרים כשרה פי׳ כל כלי שמתחילין עושי כלי חרס לעשותה תחלה עושין החומר עגול כצורת ביצה ואח"כ פותחה כאותה ששנינו לענין רבית באיזהו נשך (ב"מ שם.) * [אחי"ה כי בת היענה היא בת נעמיתא עיי׳ על זה אונקל׳ ויקר׳ י"א, ט"ז; דברי׳ י"ד, ט"ו, וכן מפורש בירושלמי שבת פ"א ד"ג ע"ד בת היענה זו ביצת הנעמית אבל בחולי׳ ס"ד: אי׳ ביצת טמאה אבל פי׳ הירו׳ יותר טוב וכן נקרא בת היענה בל"ע אם אלביץ פי׳ אם של ביצים ב"ס יען שהטילה ביצים גדולים — ופי׳ לפרה הנ"ל הובא בקצת שינוי הלשון בפיר׳ רה"ג לסד"ט צד כ"ט ועיי׳ פי׳ הר"ש לפרה שם וכן נזכר ביצת היוצרים ויק"ר ספכ"ג ופי׳ בעל

---

[1]) ובדפ׳ פראג בשני ציונים בטעות. [2]) וכ"ה הגי׳ בעי אנדיפי ובעי׳ גר י"ב אבל בנו"ג סיד. [3]) جيار Kalk, כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד אבל בדפ"ע חסר. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו׳ ל"ד ה"ב, פאריז וכ"ה בנוסחאות אבל בדפ"ע המחופה.

מ"כ "עגולים של חמר שעושים ממנו כלים" והוא כפי' רבינו ורש"י לועז לשבת פ': ד"ה ודברי ר"נ מטונ"ס וכ"ה בביצ' והוא בל"צ Erdklumpen, mottons ובלי ספק כצ"ל גם בב"מ ע"ב: תחת מעונט"ש ובנכון לועז ג"כ רש"י לפסחי' ס"ב: שקל קלא [בל"פ کل، کلوخ Lehm עיי"ע קלא א', שקל ב') מוט"א] —

* בֵּיצָה (Ei מערך הקודם או מל"ע بيض Samen) ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד. כאבני גיר מנופצות (ישעי' כ"ז, ט') רדוף אחריהם עד שתקעקע ביצתם מן העולם ודרש אבני גיר כמו ביצי גיר (ומשונה בע"ז נ"ד. והובא בילק' ישעי' רמז ש"ב). שהש"ר פ' כמעט: קעקע הקב"ה ביצתן מן העולם והעמיד אחרים תחתיהם, אסת"ר פ' בשנת שלש: וקעקע הקב"ה את ביצתן והעמיד אחרים תחתיהם. ויק"ר פי"א ביקש לקעקע ביצתן של ישראל בעא למזבן בכל ביעתא וכ"ה באסת"ר סוף פ' ויהי בימי, וברות רבה סוף פ' וישם האיש הגי' המן הרשע בקש לעקור את כל הביצה אמרי זבין בביעתא וכ' נ"ל שבג' מקומות אלה מגליון איזה מפרש בא לפנים לפרש ביצתן או ביצה ע"י ביעתא (עיי"ע) ובמקום אח' לי' הך הוספה וכן לי' בילק' ריש אסתר וילק' ריש רות ולי' בויק"ר ספכ"ו כיון שלא עשו (תשובה) בקש לזרקן (ר"ל הגחלים) ולקעקע ביצתן (ובאיכ"ר פ' ממרום שלח חסר אבל לפני רבינו היה גם שם כמוכח מע' הן א' עיי"ש). איכ"ר פתיח' סי' ט' באותה שעה נשבע הקב"ה שהוא מקעקע ביצתן מן העולם, קל"ס רות"ר פ' ותאמרנה: לא נתקעקעה ביצתו של דוד בימי עתליה. פסיקת"ר פי"ב ביצתו (של עמלק) מתקעקעת, פסיקת' רב' פי"ג לשרש ביצתו. ורבינו בע' הן א' הביא ציון מויק"ר פכ"ו ואיכ"ר א', מ' ועיי' עוד ע' קעקע א' ולא פירשו ונ"ל שהוא או כמו ביצה מע' הקודם וטעמו ע"י השאילה זרע או יותר טוב שהוא ל"ע הרשומה ופתרונו זרע של אדם ובכל המקומות האלה שיעורו עוקר השורש וענינו כמו עיקר מטרין (סוף רות"ר) או חתך מיטרין עיי"ע מטר והוא ל"י μήτρα פי' רחם ובאמת ביץ = بيض בל"ע פתרונו ג"כ רחם של אשה. ונשתמשו רז"ל גם לזרע של ירק ד"מ ירו' שביעי' פ"ה דל"ה ע"ד עשה (הלוף) ביצים לפני שביעי' וכ', פי' נשתרש ונקלט זרעו אבל פ"מ ומ"פ פירשו נתגדל כשיעור ביצה! ובירו' שביעי' פ"ז דל"ז: מפורש חלבץ (עיי"ע) ביצי נץ חלב פי' שרשין של נץ חלב וכן פי' בנכון פ"מ ועיי' ר"ש לשביעי' פ"ז, מ"ב.

בִּץ = בִּיצָה (Sumpf, stagnirtes Wasser מל"ע بضض، بضوض، והקבוץ بضاض) בפ' ח' בפרה שנים שהיו (מ"י) מי קרמיון ומי פיגה פסולין מפני שהן מי בצים, ובר"ג דסנהד' (ה':) תלמיד אחד בא לכאן והורה לנו מי ביצים אין מכשירין ולא פי' כי מֵי בֵּיצִים החלמון שלהם הוא והשומעין חשבו כי מֵי בִּיצִים הן [1]) כדכתי' (איוב ח', י"א) היגאה גמא בלא בִצָּה, וטעו [גמי] בהא דתנן (פרה שם, ב"ב ע"ד:) מי קרמיון ומי פיגה (עיי"ע קרמיון וע' פגה) פסולין לגבי חטאת מפני שהן מי ביצים איני (ט"ס וצ"ל ואינהו) סבר וכ'. (א"ב וכן נקרא בל"י גיא מלא מים ואולי ביצים כמו ביצעי מים [2]) והעי"ן מובלעת). * [אחי"ה ר"ב כיון למלה יוני' βῆσσα, Waldthal ודוחק הוא עד מאוד ודע שבע' בצע ג' אוכיח שהוא ל"פ וטעמו מקוה מים ובבבלי מלבד ציון מסנה' הנ"ל הוזכרה בצעים עוד במקומות אחרים עיי"ע בצע ג' ותחת זה בירו' סנהד' פ"א די"ט סע"ב הגי' בצים וטעם הדבר בעבור שחכמי א"י פותרים ביצים מל"ע וחכמי בבל מל"פ ונ"ל ביצה הוא ל"ע הרשומה וטעמו מים צר ונקרא כן גבא מלא רפש וטיט ואין בו רק מעט מים ובל"מ מצאנו בל' נקבה בִּצָּה (איוב שם) וקבוץ בִּצֹּאתו וגבאיו (יחזק' מ"ז, י"א) וגם בלשׁ' זכר: הטבעו בבֹּץ (ירמי' ל"ח, כ"ב) וממנו נבנה הקבוץ בדרז"ל] —

בֻּץ = בצבוץ (Flachs מל"ע ופ' بز ומל"י ורו' βύσσος, byssus) בס"ג דע"ז (ע"ה.) העקלין של נצרין ושל בצבוץ מנגבן ובר"ג דתינקת (נדה ס"ה: ותוספתא טהרו' פי"א) פי' בצבוץ פשתן מלשׁ' בוץ. * [אחי"ה ובירו' ע"ז פ"ה דמ"ה: הגי' בטבוט עיי"ע, ורש"י בשני מקומו' פי' בצבוץ: קנבס cannabus ופי' רבינו נתן נראה יותר וכ"ה בלשונות שונות] —

☞ בֶּץ (לדעת ר"ב מל"ר bes 8 Unze ⅔ As ולפע"ד משובש מן [ה]ניץ) ירו' הקידושי' פ' האשה נקנית (פ"א הל"א דנ"ח ע"ד) שלשה דרוסים מעה שני ביצים דרוסה פי' בל"ר מין מטבע ושויו שתי שלישיות של איסר). * [אחי"ה גי' מוטעת נזדמן לו לר"ב וכן לבעל כ"כ שעיק' הגי' לפנינו בירו' קידו' שני ניצים ותחת זה אי' בקידושי' בבלי י"ב. שני הינצין ותוספ' ב"ב ספ"ה שני הניצין וכ"ה בע' הדרם וע' הנץ ושם אטיף מלתי עליו בעה"י] —

☞ בּץ = בְּצָא (= מל"ס ܒܨܐ aufsuchen, durchforschen) תרג' חפש כל חדרי

[1]) בסנהדי הגי' בצעים אבל בירו' שביעי' פ"ו דל"ו רע"ג ובירו' גיטי' פ"א דמ"ג קל"ד ע"ג הגי' ביצים. [2]) עיי"ע בצע ב'.

בטן (משלי כ׳, כ״ז) ובציא כלהון גויא דכריסא. * [אחי״ה ועוד הרבה בתרג׳ עיי׳ מהרי״ל בעמת״ר] —

1 בְּצִין = בּוּצִינָא (א׳) בל״ס וכן בל״פ بوجينا Gurke ב׳) בל״ס ובלש׳ שומרוני בוציניה Leuchter, Leuchte וכן בל״ר אמצעי׳ businus (Licht, Lampe מקיניה ידיע[1]) בפ׳ ג׳ שאכלו בגמ׳ נשים ועבדים וקטנים (ברכו׳ מ״ח.), פי׳ כשיוצאין הקשואין נראין לאלתר אי שפירי הווי אי לא. ובנדרי׳ בס״ג דפ׳ ר״א אומ׳ אין (פוחתין) [צ״ל פותחין] (נדרי׳ ס״ו:) א״ל אייתי לי תרי בוצינין פי׳ קשואין [ו]תרג׳ (במדבר י״א, ה׳) ית בוציניא אייתיאת ליה תרי שרגין דסברא נרות א״ל [וכ׳] ותרג׳ נרות (שמות ל׳, ז. ח׳) בוציניא. בוצינא טב מקרא בס״ג דהחליל (סוכ׳ נ״ו:) ובכתוב׳ ר״פ הכותב לאשתו דין ודברים (כתוב׳ פ״ג:) ובפ״ק דתמורה בס׳ הלכ׳ א״ר יוחנן ב״נ (ט׳.) פי׳ בע׳ דל [ג׳]. * [אחי״ה שתי מלות שוות נפרדות הן בהוראתן כי בוצינא בענין קשואים הוא ל״ס ונגזר מל״פ הרשומה ובוצינא בענין נרות הוא לש׳ שומרוני (עיי׳ התרג׳ שומרוני לשמות כ״ה ל״ז; כ״ו ל״ה; ויקרא כ״ד, ב. ד׳) ול״ס וכ״ה בל״ר אמצעי׳ ונעלם זאת מרימ״ז ב״ט ח״א צ״ב ואילך וכן מעיני מהרי״ל ואולי נגזר מל״פ باشانه פי׳ שמן.—וכנ״ה בענין ראשון יומ׳ ע״ח. רבה מצטנן בבוציני (כ״ה לפי גי׳ ישרה של כ״י מ׳ עיי׳ ד״ס צד קכ״ה. לפנינו הגי׳ בינוקא!) מגילׂ׳ י״ב. איהו בקרי ואתתיה בבוציני עיי״ע אנש וע׳ קר ו׳. ובענין שני נמצא׳ המלה עוד שהש״ר פ׳ כמעט: צפה הצפית (ישעי׳ כ״א, ה׳) אקימת מנרתא אדלקת בוצינא ונראה שהוא מגליון בא לפנים שהרי בילק׳ ישעי׳ רמז רפ״ח בשם מד׳ חזית רק הגי׳ אקים מנרתא, שבת ל׳. עיי״ע באישא, ירו׳ שבת פ״א ד״ג סע״ב אילין בעיי דיטפי בוצינא ואילין דלא בעיי דיטפי בוצינא, פי׳ שיכבה הנר. ובהשאילה בדרך כבוד כתוב׳ י״ז, סנהד׳ י״ד. בוצינא דנהורא ובזוהר הרבה פעמים מכונה רשב״י בוצינא קדישא. ב״ר פפ״ה בוצינא דאתרא] —

2 בְּצִין = בּוּצִינָא (לפי׳ האחר Thürangel מל״פ بانو אבל עייע סדן ג׳) בר״ג דפ׳ מי שהיה טמא (פסחי׳ צ״ד:) מתקיף לה רב אחא בר יעקב דלמא כבוצינא דריחיא, פי׳ אפי׳ תימא גלגל חוזר והא דמעולם לא מצא עקרב בצפון [וכ׳] לא קשיא משום שהוא עומד באמצע הגלגל כבוצינא דריחיא אותו חור שבאמצע הריחים שכל מה שמתגלגל וחוזר הריחים מ״מ הוא עומד במקומו אי נמי כצינורא דדשא (שם) פי׳ כמו שהדלת עומד בציר שכל מה שהדלת נפתח לכאן ולכאן מ״מ הוא עומד במקומו. * [אחי״ה מסוף ע׳ סדן ג׳ מוכח שגי׳ בוצינא עם פירושו דכאן מפי ר׳ גרשום ז״ל נאמר אבל ר״ח ז״ל פי׳ בענין אחר עיי״ש וגירסתו היתה כסדנא דריחיא וכפי׳ ר״ח לפסחי׳ דל״ג באמת הגי׳ כי סדנא דריחיא וכ״ה בכ״י ב׳ מינכען עיי׳ ד״ס פסחי׳ דקמ״ו: וזה הפי׳ נראה יותר עיי׳ שם ואם כפי׳ ר׳ גרשום הוא אז מוכרחים אנו לומ׳ שמלת בוצינא הוא ל״פ הרשומה וטעמו מזוזת הדלת תחת הציר. ולולי מיסתפינא הייתי אומר שלפי פי׳ זה צ״ל כצין והוא כמו אכסן (עיי״ע) בל״י ἀξών פי׳ גלגל ועל גוף המאמר של ש״ס עיי׳ תשוב׳ חות יאיר סי׳ רי״ט צד ר״ד ואילך והחכם הגדול הומבאלדט קוסמוס ח״ב שנ״ב ואילך] —

בְּצִית (Kahn, Boot בל״ע بوصى ובל״פ بوزى ובל״ר אמצעי׳ (bussa, buza, bucia בס״ג דפ׳ הזורק מרשות היחיד (שבת ק״א.) א״ר הונא הני בצייתא דמישן[2]) אין מטלטלין בהן אלא בארבע אמות . . אמר רבה[3]) (שבת שם ק״א:) לא נצרכה אלא להתיר בוצית שביניהן. ובר״ג דהמוכר את הספינה (ב״ב ע״ג. תוספתי ב״ב רפ״ד) ר׳ נתן אמר המוכר את הספינה מכר את הבוצית סומכוס אומר מכר את הספינה מכר את הדוגית אמר רבא בוצית היינו דוגית ר׳ נתן בבלאי הוה קרי לה בוצית כדאמרי אינשי הני בוציתא דמישן. פי׳ בוציתא ספינות קטנות שמהלכות לפני הגדולות במקום מים מועטין שאין הגדולות יכולות ללכת שם ונכנסין בקטנה ויוצאין ליבשה והיא קלה ומהלכת אפי׳ בבִּיצה ולכן נקראת בוצית ומישן קורין ישמעאלים מייסן [ميسن, Messene, Μεσσήνη] והיא בקצה בבל[4]) במקום אגמי מים ובמקום ביצה יש גומא וקנים ועושין להן ספינות קטנות קלות[5]) ויש שעושין לספינות גדולות ספינה קלה שיש לה דפנות שהן מחיצות ובארעיתא חלל שהיא עשויה מן נסרים שתי וערב והמים נכנסין בה ולא תטבע לעולם ופי׳ זה כמו פי׳ [סרח] ופ״א בגד. * [אחי״ה כ״ה בד׳ ווניצ׳ ושדפ״ע סרה ונ״ל להגיה עפ״י תוספ׳ שבת ק״א. ד״ה הני ששם מוכח כי כל פי׳ זה

[1]) ובכ״י ו״ו ל״ד, ה״ב ודפ״ר הגי׳ מכניה וט״ס הוא וגי׳ הש״ס מקטפיה וכ״ה בתוספ׳ סוכ׳ נ״ו: ד״ה בוצינא ורש״י ציין שתי גרסאות מקניה ומקטפיה. [2]) וכ״ה ברש״י בדפוסי׳ הישני׳ ובכ״י א״פ ביצייתא ובנו״ג ביציאתא. [3]) וכ״ה בכ״י א״פ וה״ב ובנו״ג רבא. [4]) כ״ה בכ״י ובדפ״ע הישנים אבל במ״ע ואצל רמ״ל כשתבש עיי׳ תולד׳ ר״נ צד ע״ה. [5]) וכן העיד לאיארד בספרו ננוה ובבל צד תקס״ה ועיי׳ שם צד שנ״ט.

נלקח מר"ח וא"כ צ"ל ר"ח כלומר רבינו חננאל. או י"ל שצ"ל ר"ג והוא ר' גרשון ובאמת בכ"י רגמ"ה לב"ב ע"ג. כ"ה כמעט אות באות — וסיום בגד כ"ה בכ"י פאריז ודפ"ר ור"ל בע' גד ב'. ובענין בוצית (וכצ"ל בוי"ו וכ"ה בב"ב ובירו' ב"ב רפ"ה דט"ו.) בלי כל ספק הגזרה מל"פ וער' וטעמו ספינה קטנה ונעתק לל"ר אמצעית לספינה גדולה ורש"י לשבת לועז קוייט בדפ' שונצ' וט"ס הוא וצ"ל קניי"ט בל"צ Boot, canot פי' ספינה קטנה או כגי' הרשב"ם לב"ב קוקיי"ט והוא caquèt Fischbutte, והוא כמו סירות דוגה ובוצ"א בפי' רשב"ם היא Schiff, vaisseau פי' ספינה ולדעת רבינו נגזר בוצית מן ביצה מים וכ"ה כפי' ר"ח (הובא בתוספ' הנ"ל) "ועל שם שמהלכות על בצעי מים קרי להו ביציאתא" ע"כ. ולפי פי' זה י"ל שגם דוגית הוא ל"ר אמצעי' doga פי' גומא וגבא ובצעי מים וא"כ בוצית ודוגית שוות בהוראתן וזה דעת רבא וכנים דבריו שמלת בוצית ל"פ על כן נשתמש בה ר"נ שהיה בבלי ומלת דוגית ל"ר על כן שגורה בפיו של סומכוס שהיה בא"י] —

בָּצֵל (מל"מ וכן בל"ס בֵּצְלָא (Zwiebel בצלים הסריסים בפ"ב בשביעית (מ"ט) ובפ"ב דר"ה בגמ' ולירקות (י"ד.) פי' בצלים שנחתך זרעם [1] ולא יעשו זרעונים כמו הסרים שאינו עושה זרע [2]. ירושלמי (שביעי' פ"ב דל"ד סע"א) מהו בצלים הסריסין אילין [3] בצלייא (קפראי) [צ"ל קפדאי] [4] דלא עבדין זרע [5] פ"א שמיעך זרעם קודם שהוקשו כדי לגדל ראשם. בצלים הקיצונים (שביעי' פ"ה, מ"א) פי' בע' קייץ [6]. בצל של רכפה פי' בע' רכפה [7], הבצל והבצלצול בראש כלאים (פ"א, מ"ג) בירושי' (ריש כלאי' דכ"ז.) בצלצול פגלגולה לשי' ערבי צנון פוגלא [فُجْل, فُجْلة Rettig] וי"מ בצלצול של יער. * [אחי"ה ובערך פלסלום פירש רבינו בצל המדבר, וכן פי' הרמב"ם בצל המדבר, ובירו' הגי' פללגולה וכ"ה בר"ש כלאים ונ"ל להגיה פולפולא בל"ר bulbulus פי' בצלים קטנים ומצאתי ראיה מפ"מ לרמב"ם שכתב אולי בצלצול שם לבצל הקטן וכן פירשהו אחד מן המפרשים. — וכנ"ה נדה י"ז. בצל קלוף, קידושי' ס"ב רע"א בצלי . . בצלים קשים לגוף כחרבות, עירו' כ"ט: לא יאכל אדם בצל מפני נחש שבו עיי"ע נחש א'. ב"ר פפ"ב קליפת בצליא, ושם פצ"ה קלף בצליא. ובעירו' כ"ט. הרבה פעמי' עיי"ש. וכן שם הפרטי במ"ר פי"ב ר' בצלה, ירו' סנה' פ"ו דכ"ג ע"ג, ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד מרים בת (ברת) עלי בצלים] —

* בְּצַל (בל"ע بصل ונרדף עם פצל abschälen, sich abzweigen) עירו' כ"ט רע"ב לא אבציל זירתא אבל איבציל זירתא לית לן בה ובדפ' פיזארו הגי' אפציל וכ"ה בתוס' חולי' נ"ט: ד"ה והרי וכ"ה הגי' בע' פצל ובאו"ז סי' קל"א ס"ק י' אבל בע' פצל לגי' דפ' ווינצ' ועה"ק שנת שנ"ב בשם יש גורסין מצויין ג"כ הגי' איבצול ובאמת כן גרם רש"י בקידושי' ס"ב: ד"ה דבוצלנא . . והבירו בעירו' כ"ט: דלא איבצול זירתא שלא גדל זרת וכעין זה פי' רבינו בע' פצל וז"ל (לגי' כ"י ק"ט) פי' אם הוציא עלין וכ'. פי' בל"ע כמו פצל בל"מ ושיעורו העלין מתפצלין ועולין מן הארץ וכן פירש"י קידושי' ס"ב: האי אגם לישנא דבוצלא (כ"ה בע' אגם וכ"ה בתוס' חולי' הנ"ל דבוציל ולפנינו הגי' בוצלנא ועיי"ע פצל גי' דפ' וויניצ') ופירש"י שהוא מבצל ועולה מן הארץ. וכן שיעור המאמר איכ"ר פתיחתא סי' כ"ג על אם הדרך (יחזק' כ"א, כ"ו) על אמא דבצליה בראש שני הדרכים ובקהל"ר פ' וישב הגי' על אם דבצלי בראש שני הדרכים פי' בראש הדרך שמתפצלין הדרכים ופורשין זה כאן וזה כאן וכן הוראת פעל פצל בל"ע ובילק' יחזק' רמז שס"א הגי' על מה דנעלה בראש שני הדרכים.

* ביצול עיי"ע יצול.

1 בְּצַע (בל"ס וכן בל"ע بصع, بضع נרדף עם פצע ובלא"ר בזע zer- anbrechen פי' פרם לחם; ב') פרם דבר מחלוקה, והושאל: הפשיר (ausgleichen הבוצע הוא פושט ידו תחלה בר"ג דג' שאכלו (ברכו' מ"ז.) ובגיטי' פ' הנזקין בגמ' אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום (נ"ט:). אמרו עליו על פנחס בן יאיר מימיו לא בצע על פרוסה שאינה שלו בר"ג דהכל שוחטין (חולי' ז':) כלומ'

[1]) כ"ה בכ"י ו"נ ל"ד ה"ב ודפ' וויניצי' אבל בשדפ"ע ראשם. [2]) וכן פי' הרמב"ם בפ"מ לשביעית עיי"ש. [3]) בדפ' וויניצי' גי' הערו' אמר ליה וט"ס תחת אילין וסבר הכותב אילי הוא קיצור אמר ליה. [4]) והוא בל"ס ܟܦܪܐ פי' נקמט ונמוך וכן בל"ע فقغ פי' מיעך בראשו וגי' קפדאי אי' בכ"י ל"ד אבל בכ"י ו"נ ובדפ"ע אי' קפראי ובתוס' שם ר"ה י"ד. ד"ה בצלי' הגירסא בשם הירו' קופראי ולפנינו בירו' הגי' כופראי וכ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בר"ש שביעי' ב', ט'. [5]) בדפ"ר ובד' פיז' לי' ציון זה. [6]) עיי"ע קץ ב'. [7]) ושם הביא רבינו תוספתא פ"ג דמעשרות איזהו בצל של רכפה כל שעוקצו מעוך לתוכו ע"כ וגי' ישרה היא וכ"ה בירו' סוף מעשרו' דנ"ב ע"ג הרי שמפורש בצל של רכפה כמו בצלייא כופראי הנ"ל וזה מטעם שהבינו כי רכפה היפך אותיות של מלת כופרה אבל האמת אראה לך בעי' רכפה שהוא שם מקום.

לא בירך המוציא על פת שאינה שלו [1]) ולא נהנה אלא מיגיע כפו. (א"ב מחלק פת שלימה אחר ברכת המוציא ליתן למסובים). *[אחי"ה וכן פי' רגמ"ה כ"י לחולי' שם וז"ל: ולא היה נהנה] — בר"ג דסנהד' (ו': ותוספתי סנהדר' פ"א) אי זהו משפט שיש עמו שלום הוי אומר הביצוע. בצע אמרתו (איכ' ב', י"ז) כבר פי' בע' אמר [ג']. (א"ב פי' פשרה בין בעלי דינים כי בה נחלקים דמי התביעה). *[אחי"ה בדפ"ע בטעות נחלק הך ערך לשני ערכים וטעמו פרס ושבר וכ"ה בל"ע וסו' ובהשאילה פרס התביעה היינו עשה פשרה וכנ"ה בענין ראשון: ברכו' מ"ו. בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה, ושם מ"ז. אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן וכו', ושם ל"ט: ושבת קי"ז: ילק' בשלח רמז רנ"ח בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות.. רב כהנא נקיט תרתי ובוצע חדא ר' זירא הוה בצע אכולא שירותא (עיי"ע שר ט'), ב"ב צ"א: כד הוה בצע ינוקא חרובא, והשם ביצועא, בִּיצְעָא והקבוץ בִּיצוּעֵי, ביצעי וכ"ה בל"ע بضاع שבת ק"מ: לא ליבצע ביצועי, סוכ' כ"ו. וכמה אכילת ארעאי א"ר יוסף תרתי תלת ביצעי כ"ה בכ"י מ' ובעל ד"ס צד ל"ח אות ח' הוכיח שכן היה ג"כ לפני רש"י שפי' בזה"ל: שתים או שלש פעמים יתן לתוך פיו מורשייל"ש ע"כ ופי' בל"צ חתיכה Stück, morceaux וכן לועז רש"י לשבת ק"מ. כ"י מורשי"ל עיי' ד"ס שבת צד קס"ו: אות כ'. — ובענין פשרה נמצאה המלה עוד סנהד' ו': ז'. צאו ובצעו, ושם אסור לבצוע וכל הבוצע הרי זה חוטא, ובירו' סנהד' פ"א די"ח: המבצע חוטא והמברך את המבצע הרי זה כמנאץ לפני המקום שנא' (תהלי' י', ג') ובוצע ברך נאץ ה', סנהד' ו': ריב"ק אומ' מצוה לבצוע, ובירו' סנהד' שם הגי' מצוה לְבַצֵּעַ, ושם ועיי' בתוספתא סנה' פ"א פעמים שאתה רשאי לְבַצֵּעַ פעמים שאין אתה רשאי לבצוע וכ' והשם בִּיצּוּעַ עיי' מאמר הנ"ל מסנהד', ובירו' סנהד' שם הגי' איזהו אמת שיש בו משפט שלום הוי אומ' זה ביצוע ובספרי דברי' פיסק' י"ז וילק' דברי' רמז תת"ב איזהו שלום שיש בו משפט אמת הוי אומר זהו ביצוע] —

* 2 בְּצַע (בל"ע بصع einsammeln, zusammen-tragen) בירו' מגיל' פ"א ד"ע. וירו' תעני' פ"ד דס"ט: וכדון אין את מבצע לה קניי לא נסבה פי' ועתה אם אתה ממלא בקנים בית שמש כמספר אנשים שחיו שם בקדם קדמתה לא יכילם המקום ההוא וגוזר אני המלה מל"ע הרשומ' וטעמה מקבץ ומאסף וממלא.

בַּצַּע (בל"פ برغ Wasserbehältniss) כפ"ב בשבועו' בגמ' כל שלא נעשית (ט"ז.) אבא שאול אומ' שני בצעים היו בהר המשחה העליונה והתחתונה. (א"ב במס' סנהד' פ' החלק (צ"ו.) מה ביבשה כך בין בצעי המים על אחת כמה וכמה פי' פלגים ואגמים). *[אחי"ה בנו"ג בשבועו' ביצעין אבל בתוספת' סנהד' פ"ג בצעין ובסנהד' ו': בצעים וגי' ר"ב בסנה' צ"ו כמו גי' רש"י בצעי ובנו"ג ביצעי וכ"ה בשבת ל"א. מפני מה רגליהם של פרסיים [כ"ה בכ"י מ' ובנו"ג אפריקיים וכ"ה באדר"נ פט"ו] רחבות.. מפני שדרין בין בצעי המים ובכ"י מ' בבצעי המים ובאדר"נ שם בט"ס בבעי המים וככר העירותי בע' בִּץ שגי' הירו' בכ"מ בצים כי זה האחרון נגזרה מל"מ וער' ובצע ל"פ הוא וטעמו בריכת ומקוה מים ורש"י לסנהד' ושבועו' לועז מרשק"ו ולשופטי' ד', י"א מרישק"ך ובל"צ אגם מים מלא רפש וטיט Sumpf, marécage ובה לועז גם ביצה (לאיוב ח', י"א ויחזק' מ"ז, י"א) ואחו (בראשי' מ"א, ב') וכן לועז אגם תעני' כ"ב סע"א] —

* בְּצַץ (בל"ע بصّ، بضّض Wasser ausschwitzen, tröpfeln ובל"ס בצץ) ירו' פסחי' רפ"ז דל"ד. כל העצים בוצצין משקין ושל רימון אינו בוצץ משקין.. אם בלחין אפי' של רימון בוצץ אם ביבישין אפי' כל העצים אינן בוצצין, ירו' מ"ק רפ"א ד"פ. ותוספתא מקואו' פ"א כל זמן שהגשמים יורדין וההרים בוצצין פסקו גשמים אע"פ שההרים בוצצין הרי הן כמי תמציות פסקו מלהיות בוצצין הרי הן כמי גביים פי' בצע בל"ע וסו' מוציא מים טיף טיף ועניינו קרוב לפתרון מבצבצין עיי"ע בץ א' וע' מץ.

* בציצטראות ט"ס תחת כצוצטראות עיי"ע גזוזטר.

* בְּצוּצְרִיּוֹת עיי"ע סאה וע' קרנית.

בָּצֵק חֵרֵשׁ (der taube Teig, der beim Klopfen keinen Schall von sich giebt daher noch nicht gährt) בפ' ואלו עוברין בפסח (מ"ו.) פי' שלא [ניכר אם] נחמץ [2]) (וסימנו) תכהו ביד ולא תשמע ממנו קול. *[אחי"ה פירש"י שאין ניכר אם החמיץ אם לאו שמשונה הוא כחרש הזה וכ', עיי"ש וכ"כ הרמב"ם בפי"מ ובצק החרש הוא שיכה עליו ביד ולא ישמע לו קול.. וכאשר לא נודע אם נחמץ או לא וכ', ור"ח לפסחי' צד ע"ז פי'.. חרש ואין אדם יכול להרגיש בו וכ', ובלי ספק גם בדברי

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ופאריז ודפ"ר אבל בשרפ"ע נשמט. [2]) לי' בדפ"ר ועיי' בסמוך בפנים.

רבינו צ"ל שלא ניכר אם נחמץ כמו שתקנתי. ודע ששמנו מלת וסימנו שאי' בדפ"ע חוץ מדפ"ר תחת שני עיגולים מטעם שהחרשות אין סימן דא"כ אמאי הצריכו לעיסה אחרת שכשיוצא בו ולמה לא החמירו מספק וכ"כ מ"פ נגד שיטת הראב"ד שכתב בהשגות הלכ' חו"מ פ"ה הי"ג והחרשות גם הוא סימן לחימוץ וכ' וְלכאורה י"ל שראב"ד מדברי רבינו הביא ראיה לשיטתו אבל האמת מלת וסימנו יש למחוק וכן לי' בדפ"ר. — וירו' פסחי' פ"ג סהל"ב ד"ל. מפורש חרש בצק: בצק שצינן ועיי' פירושו בק"ע] —

בָּצֵק תַּחַת צִפּוֹרֶן der Teig, klebrige Masse) (unter den Nägeln בצק שתחת הצפורן באלו חוצצין במקואו' פ"ט (מ"ב פי' הצוי[1]) שתחת הצפורן בין צפורן לבשר שהוא לח כמו בצק. * [אחי"ה והקבוץ מבצק פסחי' מ'. בצקות של נכרים] —

1 בָּצַר durch das Abschneiden, Absondern) umschlossen, מְבוּצָּר מל"מ ; ummarken (ummarkt מן הצד ונעשית מבוצרת בפ"ק דנגעים (מ"ה ועיי' מ"ו) פי' מגודרת[2]) סביבות המכה כעיר בצורה (ישעי' כ"ז, י')[3]) ובפ"י בנגעים (מ"ב ומ"ג) מבוצר ושלא מבוצר. * [אחי"ה וכנ"ה ירו' פסחי' פ"ז דל"ה: ירו' שבועו' רפ"ח דל"ח: גג ֿ מבוצר, דב"ר פ"א הובא בילק' תהלי' סרמ"ז תשע"ט עיר מצור (תהלי' ס', י"א) עיר שמצירה ומבצרה לישראל (בילק' עיר שמצרה לישראל ומבצרה לישראל) ד"א . . שמבוצרת מכל מקום שאין אדם יכול לכבוש אותה, ד"א . . עיר שהכל מבצרין אותה, ובבנין נפעל: מגילי' י"ד. סנהדי' ק'. תנחומ' קרח סי' י"א דרע"ו. במ"ר פי"ח ילק' קרח תשנ"ב מקום נתבצר להם (לבני קרח) ועמדו (ס"א וישבו) עליו וכ', קהל"ר פ' טוב ללכת: ויבא איש ממקומו (איוב ב') ממקום שנתבצר להם בגיהנם וכ', שמ"ר פל"א עד שתגיע עונתן ליבָּצֵר כולם ענין סגירה והקפת סביב לגדור בינם ובין אחרים זולתם כמו לבצר החומה ישעי' כ"ב, י'. וממנו נגזר בצירתא עיי"ע] —

2 בָּצַר (winzern) בפ' אחרון[4]) דאהלות (פי"ח מ"א או בוצר בצור פי' בוצר באבן. * [אחי"ה ועיי' הר"ש, וכנ"ה באהלי' שם וירו' שבת פ"א ד"ג ע"ג כיצד בוצרים בית הפרס וכ', עיי"ע בית פרס. שבת ט"ו. י"ז. ע"ז, ל"ט: חולי' ל"ו: הבוצר לגת, שבת י"ז. פסחי' ג': מפני מה בוצרין בטהרה וכ' והשם בצירה שבת שם אם הגיעו ענבים לבצירה וכ', ובשעת בצירה עדיין משקה טופח עליהם והקבוץ ב"ב ל"ו: ג' בצירות, מל"מ ויקר' כ"ה, ה'] —

3 בָּצַר מל"מ וכן בל"ס ובל"ע بصر (abschneiden בס"ג דהקומץ רבה (מנחי' ל"ז:) האי מאן דבצריה לגלימה לא עביד ולא כלום פי' שחתך ממנה קרן אחד שוייה בעלת חמש כנפים. * [אחי"ה בנו"ג טלית בעלת חמש] —

☞ בְּצַר (מל"מ verringern והתואר בציר וכן בל"ס (wenig, klein בסנהד' פ' החלק (ק"ח:) לא בציר משיתא ולא טפי מתריסר פי' פחות [עיי"ע זקיתא] תרג' (ירו' לדברי' ט"ו, א') ולא תגרעו ממנו ולא תבצרון מיניה). * [אחי"ה בדפ' אמש' נסדר הך ערך בקישור עם ערך הקודם וטעות היא. ומה שענינו חסרון ומגרעת כמו לא יבצר מהם (בראשי' י"א, ו') הרבה בש"ס ד"מ עירו' ה' רע"ב דמטפי ביה או דמבצר ביה, ב"מ ק"ג: בצרי לך, ע"ז ט'. ושם: ונבצר מנייהו, חולי' ס"ה. בצר להו חדא, נדה ס"ה. למבצר לה חדא, שבת י"ט. אי טפי אפסדיה . . ואי בציר אפסדיה, ב"מ כ"א. בציר מהכי, ע"ז ט': ספרא בצירא תנא תוספאה ועיי"ע ספר ב'] —

בְּצִירְתָּא Abgesondertes, der abgesonderte Theil) (im Tempel והגזרה והבניה וקירותיה (יחזקא' מ"א, י"ג) תרג' ובצירתא ובניינא וכותליא. * [אחי"ה ועיי"ע גזזטרא נ"א] —

* בִּיצוּר, בֶּצֶר (ענין פצירה (eindringliche Bitte דב"ר רפ"ב עשרה לשונות נקראת תפלה ואלו הן שועה וכ' ביצור קריאה וכ' ביצור וקריאה דכתיב בצר לי אקרא ה' וכ', ובילק' ואתחנן ררמ"ז תתי"א הגי' נקראת בֶצר וקריאה שנא' וכ' אולי הוא מל"מ הפציר ושרש פצר נופל על לשון בצר ואין זה כי אם זכר לדבר לדרוש בְּצַר לי וכ', ובאמת במד' שוח' טוב הובא בילק' ש"ב רמז קנ"ז חסר' בין י' שמות של תפלה מלת ביצור או בצר.

* בּוֹצְרָה (כל"ס בוצר ובל"מ בָּצְרָה die idum. (Stadt Bozra ירו' ברכו' פ"ג ד"ו סע"א, ירו' נזי' פ"ז דנ"ו. אתת אימיה לבוצרה, ירו' שבת פ"ג הל"א ר' אבהו הורי בבוצרה, ירו' שביעי' פ"ו

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ועה"ק שנת שנ"ב וכ"ה בשאר מקומות בע' צוי ובפסחי' נ"ו. אי' צאוי ובכ"י ל"ד כאן הגי' הצאו וצ"ל הצאוי ובמקואות הגי' הצואה. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר, ובשדפ"ע מגוברת. [3]) כן הוא בפירה"ג בסר"ט דכ"ו אך שם בטעות נשמט' מלת מגודרת. [4]) כ"ה לנכון בכל כ"י ובדפ"ר אבל בדפ"ע בט"ס בפ' ב'.

דל"ו רע"ג רשב"ל אזל לבוצרה (ובבלי ע"ז נ"ח: ר"ל איקלע לבצרה), ירו' כלאי' פ"ח דל"א ע"ג ושם רפ"ט דל"א ע"ד וירו' מ"ק פ"ב דפ"א: וירו' יומ' פ"ה דמ"ב: ירו' עירו' פ"ג ד"כ ע"ד וירו' נדרי' רפ"ו דל"ט ע"ג, ירו' נזי' פ"ו דנ"ה רע"ג ר' יונה בוצרייא, בוצריה, שהש"ר פ' שובי ר' ברכיה בוצריה, איכ"ר פ' רוח אפינו ר' אלעזר בצראה, ירו' ביכורי' פ"ג דס"ה ע"ג אם היתה בוצרית אינו מביא, ושם העיר באדום ידועה מל"מ.

* בֶּצֶת (Baza nördl. von Akko) ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד שצת ובצת ובתוס' שביעי' פ"ד שנץ ובצת ונזכרות בין העיירות האסורות בתחום צורא ולדעת מהרי"ש ת"א צד ק"ז בין עכו ובין כזיב הכפר באצא.

בַּק = אֲבַק (חָבַק = anhängen, anschliessen) מיבק הוא דאביק בה בפ"ק דע"ז בגמ' ואלו דברי' (י"ד:) ובר"ג דפ' התכלת (מנחו' מ"ב.) אביק להו מיבק פי' ענין דבוק כלומ' "היה עונבן ומדבקן סמוך לכנף". * [אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה כ"י למנחו' (בקובץ כ"י אנגיילי' דף ג' ע"ב), וכן פי' רש"י למנח' וכנ"ה ע"ז שם אביק ביה כולי עלמא נמי אביקי, ושם י"ז. אביק בה טובא, סנהד' ס"ד. בתר דאביקי בהו פי' ענין דיבוק וקישור מל"מ ויאבק איש עמו (בראשי' ל"ב, כ"ד) עיי"ש דברי הרמב"ן וע' אבק ב' וממנו אבוקה תחת חבוקה ואות חי"ת מובלעת כמו תותיה תחת תחותיה, מסותא תחת מסחותא וגם בל"מ אמוצים (זכרי' ו', ג', ז') תחת חמוצים כמו חמוץ בגדים (ישעי' ס"ג, א'), ורבינו היה לו לסדר המלה בע' אבק כי שם מקומו] —

בק = בְּקָא (בל"ס ונרדף עם בְּצָא schauen, aus- forschen, durchsuchen) זיל בקי מאי דיניה בר"ג דפסחי' (ג':[1]) וברפואות דמי שאחזו (גיטי' ס"ט:) ואי לא ליבקי שכיבה דשכיב בשבתא, פי' ענין חיפוש. (א"ב בקי כמו בדקיה, ליבקיה כמו ליבדקיה ואות דל"ת מובלעת.) * [אחי"ה ולא נצרך לזה ויותר טוב היה לר"ב לומר שאות ע' מובלעת ובקי כמו בקיע עיי"ע בקע אבל היותר טוב שהוא ל"ס הרשום' וטעמו בחן השגיח והכיר וכ"ה בל"ע بقى וכנ"ה ב"מ פ"ד: בקי באבוך ופירש"י בקי לשון בקיאות וידיעה, קהל"ר פ' תן חלק עד דאינון בקיין פי' עוד הם מחפשים, והתואר בקי עיי"ע] —

בַּק = בַּקָא (בל"ע بق בל"ס בַּקָא ולנקבה בַּקְתָא Mücke, Wanze) בפ' אלו טרפו' בגמ' נשתברו (חולי' נ"ח:) אמראי בקתא לבקא[2]) [ושם לית בקא בר יומא[3]), ובר"נ דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) מ"ט תורא אריכא גנובתיה משום דדייר באגמא ובעי לכרכושי בקי[4]), ובפ' הישן בסוכ' בגמ' חולים (סוכ' כ"ו.) משום בַּקֵי פי' י"א פשפש [فسفس Wanze] בל"ע בַּק ונמצאות במטות ובמחצלאות ששוכבין בהן בני אדם ובספינות ובכל מקומות וי"מ זבובים קטנים. * [אחי"ה וכי"מ פירש"י בחולי' מין זבוב ובשבת יתושין ובסוכ' לא פירש אלא במלה זרה צינצל"ש והוא לפי דעתי לאי"ט zenzara, zanzara וכן צ"ל בחולי' תחת צינצא ופי' יתוש בל"א Mücke, Schnacke] —

בְּק = בְּקָא (Weinkrug וכן בל"ס בוקא מל"פ بك בל"י βῖκος (לפי העתקת ע' זקנים לירמיה י"ט, א', י') ובל"י אמצעי' βύκος ובל"ר אמצעי' bauca, buza) לא תיתלו בּוּקֵי סריקי ברב נחמן הכי א"ר נחמן הרי הוא כמתנת בריא והויא קנין בפ' מי שמתו בגמ' שייר קרקע (ב"ב קנ"א:) ובפ' אין מעמידין בסמוך להשלקות (ע"ז ל"ז:) א"ל רבא לא אמינו לכו לא תיתלו בוקי סריקי ברב נחמן הכי א"ר נחמן ספק טומאה ברה"ר התיר להם, ובפ' אלו טרפות בסמוך לכרס הפנימי' (חולי' נ':) א"ל רבא לא אמינא לכו לא תיתלי בוקי סריקי בר"נ הכי אמר ר"נ מקום הרבק אפי' ניטל כולו כשר. פי' כלים רקים כמו בקבוק (מ"א י"ד, ג'; ירמי' י"ט, א', י') כלומ' דברים שאין בהם ממש. * [אחי"ה וכנ"ה עוד הפעם ב"ב ז'. א"ל רבה [צ"ל רבא] לאו אמינא לכו לא תיתלו ביה בוקי סריקי בר"נ הכי אמר ר"נ כי דדיירי אינשי וכ', ופי' רגמ"ה כ"י לב"ב ז'. כלומ' לא תאמינו בדברים רקים הללו. וכפי' רגמ"ה כ"י לחולי' שם פי' בוקי סריקי גודות רקים. ודע כי בגוף המאמר הזה ששגור בפי רבא ביחוס לר"נ כבר חויתי דעתי במכתב עתי נייצייט להחכם סאנטו (חי"א צד תקל"ו ואילך) ומאשר לא כל אדם יכול לחזור על דברי שכתבתי שם אחזור ואשנה כאן תוכן דברי בקיצור נמרץ. היתד הנאמן לתלות בו דבורו של רבא מצאתי בעירובי' ס"ד. א"ר יהוד' אמר שמואל שתה רביעית יין אל יורה אמר רב נחמן לא מעליה הא שמעתא דהא אנא כל כמה דלא שתינא רביעתא דחמרא לא צילאי דעתאי א"ל רבא מ"ט אמר מר הכי האמר ר'

---

[1]) ובנו"ג בדוק אבל רש"י כ"י ובכ"י מ' נתקן כגי' רבינו ובעל ד"ס פסחי' צד ד': לא העיר על זה. [2]) עיי"ע אמר ב' ושם השינויים וגי' רבינו יותר טוב. [3]) עיי"ע דרב. [4]) עיי"ע כרכש א'.

אחי ב"ח וכ' כל האומ' שמועה זו נאה וזו אינו נאה מאבד הונה של תורה א"ל הדרי בי ופירש"י לא אוסיף עוד ע"כ כלו' לא יאמר עוד על השמועה לא מעליה אבל לא חזר מלשתות רביעית יין קודם שהורה. נשמע מזה שר"נ אהב לשתות יין וגם הרבה חביות יין היו לו בבי חמרא שפעם אחת כעסה ילתא אשתו ושברה ארבע מאות דני דחמרא עיי' הסיפור בברכו' נ"א: ומרוב אהבתו אל כום מלא יין היה רבא רגיל לומר מר"נ אל תיתלו בוקי סריקי בר"נ כלומ' לא תתנו כליי רקים לר"נ שאינם ראוים ונאותים לו וכן אינו ראוי דבר זה שתאמרו בשמו וקרוב הדבר שמשל הדיוט היה בפי העם נגד ר"נ שלא היתה דעתו מעורבת עם בני אדם והפריז על מדותיו בגסות הרוח ויהירות לא בלבד נגד ההמון אבל גם נגד ת"ח עיי' קידושי' ל"ג סע"א ושם ע'. ב"מ קי"א. חולי' קל"ב: ועיי' סנהד' ה'. אשר על כן המשילו אנשי דורו כזה לר"נ לפגום בכבודו ואולי שבני שכנציב דליצני הוו ומשכו בליצנותא (פסחי' קי"ב:) הם נשאו המשל הזה נגד ר"נ כי בשכנציב ישב ר"נ אחר חרבן נהרדעא עיי' קורות היהודי' מגרעטץ ח"ד, ב' צד ת"צ] —

בְּקָה (בל"פ بُوك das Hohle וכן בל"ר bucca והושאל לכף הירך das Hüftbein in der Hohlpfanne) בר"ג דאלו טרפות (חולי' מ"ב:) ובגמ' דאלו כשרות בבהמה (שם נ"ג:) האי בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טרפה, פי' בוכנא דהיא באסיתא של ירך שזז ונמשך ממקומו, שף מלשון שפיפון עלי אורח (בראשי' מ"ט, י"ז) (שהוא נחש וזז ודולג תמיד). *[אחי"ה שמתי סוף הע' בין שני עגולים ובלי ספק דברי ר"ב הם אף כי לא מסומן בדפ' אמש' ובכל כ"י ודפוסי הערוך ועה"ק חסר. וגוזר אני המלה מל"פ ורו' הרשומ' ונקרא כן כף הירך על שם שהוא חלול והוא חור שבעצם האליה כי ראש הצלע משופה כמין עלי וכן נקראה בוקא דאטמא קולית והוא בל"י κοῖλος פי' חלול] —

בּוּקְיָא (Ortsname) בס"ג דפ' הערל (יבמו' פ"ד.) חברו עליו תלמידיו כתרנגולין של בית בוקיא פי' תרנגולין של אותו מקום חריפין ואין מניחין לתרנגול אחר להיות עמהן. *[אחי"ה וכן פירש"י בקיאים וחריפים ואין מניחין תרנגול נכרי ביניהן ע"כ ובין רבינו בין רש"י גוזרים בקיא מלש' בקי עיי"ע הבא אח"ז. ובירו' ספ"ח דיבמו' א' רק וחברה עליו חבורה וכן אמ' רבי בעירו' נ"ג. כשהיינו לומדין תורה אצל ר' אלעזר בן שמוע היינו יושבין ששה ששה באמה] —

☞ בָּקִי (פי' בל"ס הורגל בדבר kundig, erfahren) משנ' דסנהד' פ' ארבע מיתות (פ"ז, מ"ב דנ"ב.) שלא היה בית דין של אותה שעה בקי. תר"י (ב', בראשי' מ"ט, י"ב) בפסוק חכלילי עינים בקיין בהלכה ממיכל בהון חמסין). *[אחי"ה ובתשבי הגי' בקיאין ולדעת הח' לעווי בעמת"ר יש לתקן נקיין כחלבא וכ"ה באמת בב"ר פצ"ח .... וסודרים דברי תורה בשינים עד שהן מוציאין אותן נקיים כחלב. — וכנ"ה ברכו' ל"ח. בקי בברכות, ר"ה כ"ט: ילך אצל הבקי ללמוד, תעני' ט"ז סע"א בקי לקרות בתורה וכ', ובקי בכל הברכות כולן, קידושי' י': בקי בחדרי תורה, ירו' כתוב' פ"ה דכ"ט: בקי בסתרי תורה, בבלי כתוב' ו': בקי מותר שאינו בקי אסור (לבעול בשבת), ב"ק נ"ה. בקי באגדה מ"ק כ"ח: בקי באגדות, חולי' נ"ז. אינו בקי בתרנגולים, בכורו' ה'. משה רבינו בקי בחשבונות הוי, יומ' מ"ט. בקי ברפואות, יבמו' ק"ב. כלום אתה בקי בר' יהוד' בן בתירא ובתוספ' יבמ' פי"ב הגי' בקי היה לך ר"י ב"ב ובירו' יבמו' פי"ב די"ב ע"ג בקי לך ריב"ב מימיך פי' מורגל לך ומכיר אותו, וכן בב"ר ספי"ט יחזקאל מצאו בקי מכולם, פי' מכיר להשיב תשובה שלמה עיי' מ"כ. תוספת' כלאי' פ"ג שהוא בר ובקי בהלכות הכרם, ובב"ר ספס"א עיי"ע גביע. והקבוץ שבת פ"ה. שהיו בקיאין בישובה של ארץ וכ', יומ' ל"ח. בית גרמו היו בקיאין וכ', כתוב' ו': אין בקיאין . . יש בקיאין בהטייה עיי"ע ט. גיטי' פ"ו: הבקיאין בדבר הלכה, קידושי' ל'. אינהו בקיאי בחסרות ויתרות אנן לא בקיאינן, ב"ב פ"ט: שמא יאמרו הרמאין אין ת"ח בקיאין במעשה ידינו. סנהד' צ"ד: שלא היו בקיאין בהלכות טו"ט. חולי' ד'. אין בקיאין בדקדוקי מצות כישראל. מגילי' ד' סע"ב אין הכל בקיאין במקרא מגילה, ר"ה כ"ט: אין הכל בקיאין בתקיעת שופר. ובלש' נקבה חגיג' ה' סע"א שאני בת ר"ח דקים ליה בגווה דבקיאה] —

☞ בִּיקְיָא (או מל"י ἀφάκη linsenförmige Hülsenfrucht עיי' דיאסקארידים ב, קי"ח ובל"ע بِيقِيَة או מל"י βίκιον, βίκια בל"ר vicia בל"ע بِيقَة Wicke) ירו' דמעשרו' פ' העוקר שתלים (סוף פ"ה דנ"ב.) זרע ביקייא (הבקייא) [צ"ל הא בקייא] עצמה לא פי' בל"י ורו' וישמ' מין עשב וקטנית אשר זרעו שחור דומה לעדשה והזרע עם העשב מאכל בהמה). *[אחי"ה והדין עם ר"ב וכנ"ה ירו' סוף חלה ד"ס: מפני מה לא גזרו על הבקייא וכ', ותוס' מעשרו' ספ"ג זרע אסטים ובקיא] —

בְּקְיוֹן (Possenreisser בל"ר אמצעי' bucco, buco; מוּקיון Grimassenmacher בל"י μωκός בל'

הונגרי mokus בל"צ moqueur; מוליון Mundverzieher בל"י μυλλαινῶν; לוליון λαλός, Schwätzer λάλιος; (ס)גלרין Schwätzer בל"ר garrulus; סגלריון Puppen- Marionettenspieler מל"י אמצעית ומל"ר אמצ' σιγιλλάριον (sigillarius, בפ"ק דע"ז בגמ' אין בונין עמהן (ע"ז י"ח:) ת"ר ההולך לאסטדינין ולכרקום וראה את הנוחשים ואת החברין[1] כגון בוקיון מוקיון מוליון ולוליון סגרלין[2] וסגלריון[3] הרי זה מושב לצים פי' כולם עניני ליצנות הם. * [אחי"ה בנו"ג ההולך לאיצטדינין ולכרכום וראה שם את הנחשים ואת החברין בוקיון ומוקיון ומוליון ולוליון בלורין סלגורין הרי זה וכ', וילק' תהלי' רמז תרי"ג הביא בשם ע"ז חגי' כזה וראה את הנחשים והחברים כגון בוקיון מוליון ולולין סגלין סגלרין בלרין ובלריין מלרין ומלריין הרי זה וכ' ונ"ל שבעל הילק' אחז ג"כ בגי' הירו' ע"ז פ"א ד"מ. שאי' שם מוקיון מופיון מוליון מילרין מילריה סגילרין סגילריה ובתוספת' ע"ז פ"ב הגי' היותר מוטעת .. מיליון סגילאדין סגילאדה. בענין מלות זרות אלה כל אנשי חיל לא מצאו ידיהם ובתוכם גם רימ"ז בט"ר ח"א, קכ"ג וח"ב קכ"א אמר נואש לרוב מלות אלה ועל ג' הראשונות העיר שהם שמות פרטיים אבל אמת תורה דרכה שכל מלות אלה כינויים לליצנים כמו שרשמתי בתחילת הערך ותחת סגרלין גי' הנוסח של ש"ס בלורין ובאמת שוים בטעמן כי בלורין בל"י, וגרלין (כצ"ל ואות ס' בתחילת התיבה באה מתיבה הבאה אחריה) בל"ר פתרונה בעל דברים ופטפוטי מלים. ואנשים הדיוטים אלה היו אצל היונים ורומיים למלא שחוק פי של ההמון הבא לאיצטדין וכרקום Stadium, Circus וטוב ונכון הוא גי' הילק' (שם) ההולך ליצטדינין ולבית השחוק ולכרכום וראה את הנחשים וכ'] —

בקינום (בל"ם בוכינא מל"י ורו' gewundene Trompete, buccina, βούκινα, βουκάνη; סלפידם, סלפינגם בל"י σάλπιγξ ובל"ר אמצעי' Trompete, salpings, salpix) בפסיקת'[4] דר"ה המתחלת לעולם ה' (פסיקי דר"כ בחודש השביעי ונקראת פסיקי' דר"ה צד קנ"ב.) ובויק"ר אמר אל הכהנים (פכ"ט) פי' לעולם ה' דברך: ר' יאשיה פתח אשרי העם יודעי תרועה (תהלי' פ"ט, ט"ז) וכי אומות העולם אינן יודעין להריע כמה קרנות יש להן כמה בוקינום יש להן כמה סרפיתות יש להן, ענין חצוצרות ושופרות המה. בוקינום לשון ערבי קורין לחצוצרות בוק [= بوق כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ול"ד ועה"ק אבל בשדפ"ע נשמט]. (א"ב פי' בל"י ורומ' קרנות וחצוצרות ושופרות ובנוסחאות דידן כתב כמה סלפינגס במקום ספרפיות וכן נראה שגרס בע"ה בע' סלפידם).* [אחי"ה ואולי שלפני ר"ב היה כך הגי' בב"ר אבל לפנינו אי' כפי גי' כ"י ו"ו כמו שכתבתי בפנים: כמה סרפיתות ונ"ל שצ"ל סלפידם וכ"ה בע' סלפידם ובכ"י ה"ב בכאן הגי' פרפיתות ובדפ"ע ספרפיות, בויק"ר סלפורנסי ובקצת דפוסי' סלפורגסי ובילק' פנחס רמז תשפ"ב וילק' תהלי' רמז תת"ם סלפירס, ב"ר פצ"ט סולפירים, ילק' אמור רמז תרמ"ה סנפירים, איכ"ר פיתחא כ"ג סרפינוס ורבינו גורס יותר טוב סלפידם עיי"ע ובילק' יחזק' כ"א רמז ל"ו סלפינוס וצ"ל בכולם סלפינגס כס"א שמובא בסמוך ועיי' הרב החכם ר' שלמה באבער בפסיק' שם אות מ' שהעיר כבר על הנוסחאות שונות והעיר עוד ברוחב בינתו על מדר' שו"ט מזמור פ"א ד"ה תקעו . . והלא או"ה יש להם ספק ידים וכ', וצ"ל סלפינגס כי בתחלה היה כתוב סלפידים ואח"כ נשתבשה המלה ונפרדה לשתים ספק ידים. וכן בתנחומ' נשא צ"ל תחת לפידין: סלפידין עיי' פסיק' דר"כ צד ה' ומ"ש החכם הנ"ל אות פ"ט. ודע שבל"ר אמצעי' מלבד מלה יונית הרשומה היה עוד המבטא salpix והיא סלפידם של גי' הערוך עיי"ע וכצ"ל גם כאן ונשתבשה המלה הזרה ע"י סופרים שאין בהם תבונה ודעת] —

* בְּקְלַאן (בל"ר אמצעי' gewundene Trompete buccula = buccina) שהש"ר פ' עד שהמלך העמיד עליהם בקלאנין בוקינס ושופר. ושם: התחיל העמיד עליהן בקלאנין הה"ד (שמות י"ט, ט"ז) ויהי קולות וברקים וג' ואין כל ספק בוקינס בא מגליון לפרש בקלאנין ובאמת בילק' שה"ש עד שהמלך רמז תתקפ"ג לי' ושם אי' העמיד להם קלנין לעורן וכ' וצ"ל בקלנין ולפע"ד היא מלה הרשומ' וטעמה בל"ר אמצעי' כמו בוקינס כלומ' שופר עיי"ע הקודם.

בַּקְלָם (בל"ם בוכלא מל"ר baculus ובל"י המאוחרת Stock, Stab, βάκλον) בב"ר בס"פ אלה תולדות נח (פל"ח) קם נסיב בקלסיה ותברהון ויהב

[1]) כ"ה בדפ"ר. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וכ"ה בדפי אמ'. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ודפי אמ', ובדפ"ר וויניצי' ועה"ק הגי' סגלדיון וצ"ל סגלריון ובכ"י ה"ב סנגלרין, ובפי' ר"ח כ"י לע"ז אי' ממש כגי' רבינו רק שם סגולרין וסגולרין וצ"ל בראשון סגורלין ונוסחאות אחרו' עיי' בד"ס לע"ז צד כ"ג ושם: גרס ר' אלחנן הגלורין וצ"ל הגרולין. [4]) בדפי וויניצי' בט"ס בפ"ק ונכון בכל כ"י ודפ"ר ודפי' אמש'.

ההוא בקולסה [1] בידוי דרבה דבהון ענין כלי שמכה בו הוא. (א"ב פי' בל"י מקל ושבט הוא). * [אחי"ה וכן פירושו בל"ר וסו' וכנ"ה בזבחי' ק"ה. דנקיטי לה בבקולסֵי ופירש"י במקלות נכון הגי' ורבינו הביא זה המאמר בע' קלם ג' וגרס רק בבי"ת אחד בקולסי ופליאה היא אחרי אשר היטב לפרש המלה בזה והיה צריך להביא בע' הנוכחי] —

* בְּקִילֵי, בַּאקְלַי (בל"ע ופ' باقلاء, باقلى (Bohnen בה"ג ברכו' ח': כל מיני קטניות כגון חמצי וטלפחי ובקילי וכ', ובהלכו' יין נסך דקכ"ב ע"ג והני קליות דמזבני גוים בשוקא כגון בקילי וחמצי כולהו שרי וכתב התשב"ץ ח"ג סי' י"א ולפי פי' בה"ג שפי' יתושין שבכלוסין באקל"י בל' ערבי. ובאקלי הם פולין ע"כ ועיי' קול מבשר להחכם ר' יעקב רייפמאן צד ט"ז. ובאמת המלה בל"ע הרשומה טעמה פולין וכן טעם חמצין בל"ע حمص אפונין עיי"ע אפונין וע' חמץ ד' ועיי' ע' טלפח.

* בקס עיי"ע מקס.

בקע (= בִּקְעָה א') מל"מ Bruchebene ב') מל"ע بقعة (Baumfeld בפ"ק בפסחי' בגמ' אין חוששין (פסחי' י'.) ספק על ספק לא על היינו בקעה דתנן בפ"ו בטהרות (מ"ה; ב"ב נ"ה: ע"ז ע'.) נכנס לבקעה בימות הגשמים והטומאה בשדה פלונית וכ', ובר"ג המוכר את הבית (ב"ב ס"א:) המוכר שדה לחבירו בבקעה גדולה וכ', פ י' בקעה היינו באגא [2] יש בה שדות הרבה [3] ובר"ג דשבת (ו':) ובקעה אינה לא כרשות הרבים ולא כרשות היחיד והא תנן בפ"ו בטהרו' (מ"ז; ב"ב קנ"ג: וירו' שבת פ"א ד"ב ע"ד וירו' ב"ב פ"ט די"ז. ועיי' תוספ' ב"ב שם ד"ה אמר רבא) בקעה בימות החמה רשות היחיד לשבת ורשות הרבים לטומאה, בימות הגשמים רשות היחיד לכך ולכך פי' לפי שמלאה מים ואין אדם נכנס בה לכך רשות היחיד לזה ולזה, פ"א בימות הגשמים רשות היחיד לכאן ולכאן לפי שיש בו תבואה ואין רגל אדם מצוי שם ויש פי' [נ"ל דצ"ל וכן יש פי' עיי' תוספ' סוף ד"ה אמר רבא בב"ב הנ"ל] בגמ' דשבת. * [אחי"ה וכן משמע מתוספתא טהרות פ"ז ועיי' ר"ש לטהרו' פ"ו מ"ז. ופי' בקעה בל"ע שדה ולזה היטב עולה יפה כ"י ו"ו שהשוה בקעה לענין באגא שבא פי' לעיל] —

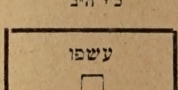
בְּקַע = בְּקִיעַ (בל"ע بقعة Ebene, in der eine Wasseransammlung sich befindet, או צ"ל נקיע מל"ע نقيعة עיי' סוף הערך) בפ"ק דמשקין בגמ' ועושין נברכת במועד (מ"ק ח':) מאי נברכת אמר רב יהודה בקיע והא תניא הנברכת והבקיע (אמר רב יהודה) [4] אמר אביי וכי תימא רב כהנא. (א"ב בנוסחאות אביי ואי תימא רב כהנא כתוב) (גוה ובר גוה) [5] [גיהא ובר גיהא]. פי' בקיע כדגרסינן בלא יחפור (ב"ב י"ט.) ולא נברכת הכובסין ופי' ר"ח (עיי' תוספו' מ"ק שם ד"ה גיהא) שם אין חופרין כגון בקעה לעשותה נברכת הכובסין אלא א"כ הרחיק מן הכותל ג' טפחים א"ר נחמן אמ' רבה בר אבוה לא שנו ג' טפחים אלא מן הבקיע ששורין הבגדים לתוכה ומחמצין אותם במים ובמיני נתר כדי לכבסם אבל מן הנברכת העשויה (למנדיאן [6]) [למן נדיין], פי' להטיל בתוכה הבגדים לכבס בנדנוד בהולכה ובהובאה ברגלים או בכלי עץ כדרך שהכובסין עושין ומנתזין ניצוצות טיפות של מים על הכותל לא סגי ליה ג' טפחים אלא צריכה להרחיק ד' אמות [7] ר' חייא בר אויא (ב"ב שם) מתני לה בהדיא ולא נברכת של כובסין אלא א"כ הרחיק משפת מחמצן [8] ולכותל ג' טפחים וסד בסיד ומפורש במסכ' משקין (מ"ק שם) דתנן ועושין נברכת במועד ואמר מאי נברכת אמר רב [יהודה] זה בקיע פי' [אחר] בקיע אבן של כובסין והתניא מרחיקין את הנברכת ואת הבקיע אמר אביי וכי תימא רב כהנא גיהא ובר גיהא [9], פי' דוכתא דמתקני לחבוט בו בגדים אתרא רויחא ומנה לכותל ד' אמות ומתקני ובסופה דמן נדיין [בדפ"ע בט"ס דמנדיאן, אבל בכ"י לנכון] דוכתא לחוורי בה מאני ומקריא שפת מחמצן [10] והיא בר גיהא ומשפת אותו מקום ולכותל ג' טפחים ומסתייע [11] זה הפי' מתלמוד א"י דגרסינן פ'

[1] כ"ה בכ"י ו"ו וכ"ה בזבחי' בסמוך, ובדפ"ע בוקלסה ובכ"י ה"ב בקלסה. [2] כ"ה רק בכ"י ו"ו וכן משמע בדפ"ר אך שם בט"ס בחא וצ"ל באגא עיי"ע באג. [3] וכ"נ מפירש"י לפסחי' ומפי' הרשב"ם לב"ב ומפה"מ לרמב"ם לטהרו' שם. [4] ב"ס ט"ס ובא משורה שלפניה ובאמת לי' בסמוך בקרוב לסוף הערך. [5] ונוסח היותר טוב כגי' כ"י ו"ו ל"ד ה"ב ודפ"ר בע' גיהא. [6] וצ"ל כמו בכ"י ו"ו וכ"ה בע' נד. [7] ובריט"ץ גיאת הלכי' חו"ה עמוד י"ג כך מפורש הסוגי' מאי נברכת בקיע והוא בר גיוהא שהכובסין חופרין חפירה וסדין אותה בסיד לשרות בה הבגדים ונקראת גיוהא ועושין מצירה כשעושין חציה [ומשובש וצ"ל ועושין חפירה קטנה בצידה עיי' יצחק ירנן שם] וכשמוציאין את הבגדים מן הגדולה מטילין אותן לתוכה כדי לנקותן ולכבסן ונקראת בקיע ובר גיוהא וכ', והרא"ש במ"ק סי' י"ג פי' בקיע כעין קברות שלגו. [8] כ"ה בנוסחי' וכ"ה בכ"י ו"ו וה"ב ובדפ"ר, אבל בדפ"ע בט"ס מנדיאן. [9] כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה בנוסחי' וכן בכ"י ש"ס ובדפ"ע גוהא ובר גוהא. [10] ובדפ"ע בט"ס מנדיאן. [11] נשמט בכ"י ו"ו ול"ד עד גמירא ולא ידעתי למה ואי' בנכון בכ"י ה"ב.

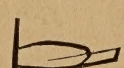
משקין (פ"א הל"ו ד"פ ע"ד) ועושין נברכת במועד זה הבקיע כל שהוא תושב נקרא בקיע. (א"ב בנוסח' שלנו כתוב משפת מחמצן ולכותל ג' טפחי' כלומ' שמרחיקין משפת הבקיע ג' טפחי' אבל לפי גי' הערוך גרסינן שפת מנדיאן כי המנדיאן הוא גוהא, שפת מנדיאן הוא בר גוהא והוא מובדל מן המנדיאן). * [אחי"ה אמת הדבר שכן גי' הערוך בדפוסי' אבל בכ"י עתיקי יומין וכן בדפ"ר הוא כגי' שלנו כהוכחתי. ודע שמלת בקיע בל"ע הוא מקום פתוח לרוחה בשדה ששם נקבצים המים ונעשו כמו בריכת מים וכן טעם מלת נקיע בל"ע ויש להעיר כי באמת בכ"י מ' למ"ק ובכ"י רש"י הגי' תחת בקיע: נקיע והוא מלשון נקעים מלאים מים מ"ק ג'. עיי' ד"ס מ"ק צד י"א וכן פי' רבינו בע' נקע נקעים מים פי' בקיעות של שדות כעין גומות ע"כ. ופי' גיהא בל"ע جبأة מקות מים ובריכה ונ"ל שלזה כיון הירו' מ"ק בדיבור כל שהוא תושב כלומ' המים מקובץ ומיושב במקום אחד וקצת מזה עיי' פירוש מ"פ שם. ומלת נדיין בל"ע ندى ארץ שכלה משקה ומקום מלא לחות ועיי' עוד ע' נד. ועוד נ"ל שבפי' ר"ח יתכן להיות כי גם הוא גרס נקיע בפרשו: בקיע ששורין הבגדים בתוכה וכ' כי בל"ע נקע פתרונו שורה במים. ובזה הכל על מקומו יבא בשלום] —

בָּקַע (מל"מ spalten, durchbrechen; **בֵּית בִּיקוּעַ** der Theil eines Grabscheits, womit Holz gespalten wird; **בְּקַעַת** Holzstück, Span) בפי"ג בכלי' הסייף והסכין (מ"ג) קרדום שניטל עושפו[1] טמא מפני בית ביקועו[2] וזה צורתו[3]

כ"י ה"ב

ולכ"י ב"ר הצורה כזה:

ובפכ"ט בכלי' (מ"ז) יד קרדום של ביקוע[4] ושל עדיר ששה. פי' קרדום שמבקעין בו העצים מן (בראשי' כ"ב, ג') ויבקע עצי עולה[5]. ואפי' אוכלת בְקָעְיוֹת בפ' השוחט אחד בעוף בגמ' השוחט את המסוכנת (חולי' ל"ז:) "פי' חתיכות של עצים". * [אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לחולי' שם. וכנ"ה במד' קהל"ר פ' אמרתי אני (קהלי' ג' ט"ז) הוציאו את מוחו בגזירין פירוש בבקעיות ונראה לי שהיא הגהת איזה סופר שראה ברש"י סנהד' פ"א: גזירין: פקעין. ועוד עיי"ע דיופלי. ובירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ד לי' עיי"ע גזר ב'. והיחיד בקעת אי' בשבת י"א: חקק קב בבקעת בשבת וכ' עיי"ע קב א', ושם כ"ט רע"א נכרי שחקק קב בבקעת ישראל מסיקה ביו"ט. ביצ' כ"ב. ותוספ' שם ספ"ג אין מכבין את הבקעת וכ"ה בירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ג, ב"ק ל"ב: נתזה לו בקעת, ירו' מכו' פ"ב דל"א ע"ג נתזה הבקעת עליו ורש"י לביצ' לועז אישטיל"א ולסנהד' פ"א: אשעל"ש והוא Holzsplitter, Span, éclat]. אי אתה מודה שמא יבקע הנוד ונמצא שותה טבלים למפרע א"ל לכשיבקע הנוד בר"ג דכל הגט שנכתב (גיטי' כ"ו. חולי' י"ד: יומי' נ"ו: סוכי' כ"ד. תוספתי' דמאי פ"ז, ירו' דמאי פ"ז דכ"ו: ירו' גיטי' פ"ג דמ"ה.) פי' לכשיִבָּקַע הנוד ונשפך היין ואין שם יין בנוד שיאמר זה התרומה והמעשר אם באותה שעה ישתה הן טבלים אבל קודם שישפוך הנוד לא. בפ' שואל את הפרה בגמ' שואל את הפרה ושילחה לו (ב"מ צ"ט.) ובפ' האיש מקדש בו ובשלוחו בגמ' האומ' לה התקדשי לי בתמרה זו (קידושי' מ"ו:) א"ר הונא השואל קרדום מחברו בִקע[6] בו קנאו לא בקע בו לא קנאו. * [אחי"ה מל"מ הוא וכנ"ה בקל בהשאילה: אהלו' פ"ו מ"ו, פ"ט מי"ד טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת, קהל"ר פ' ועוד ראיתי והיה הדם בוקע ועולה, והרבים: מדר' שו"ט מזמ' ע"ח שהיו (הצפרדעים) בוקעות אותם באמרם אנו שלוחי המקום והם נבקעות לפניהם, ובילק' תהלי' רמז תת"כ הגי' הצפרדעים היו בוקעות ועולות לתוכן, ועיי' בקצת שינויים שמ"ר פ"י, מד' שו"ט שם וילק' שם שרשי התאנה שהם רכין ובוקעין את הצור ושם ושם, ובילק' ש"א רמז ק"ב שרשי חטה בוקעים בארץ חמשים אמה וכ', ירו' פסחי' פ"א דכ"ז: חצר שהרבים בוקעין בו. בפיעל: ע"ז ס"ה: במשנה יין נסך שנפל ע"ג ענבים . . אם היו מבוּקָעוֹת אסורות ושם סוף העמוד מבוקעות אין שלא מבוקעות לא . . שאני חיטי הואיל ואגב צירייהו כמבוקעות דמיין, שבת ס"ז: המבקעת ביצים בכותל ורש"י גורם המקבעת

---

[1]) בל"ס עֶשפא עיי"ע עשף פירושו שהוא פי' רה"ג בסד"ט צד ט'. [2]) כ"ה עיקי הגי' וכ"ה בעי' עשף ובנו"ג בית בקועו וגי' ביקוע אי' ג"כ בפירה"ג לסדט"ה צד כ"א. [3]) בדפ"ע חסרה הצורה ואי' רק בכ"י ה"ב וב"ר עיי' בפנים. [4]) בנו"ג בקוע אבל בפי' רה"ג שם ביקוע וכ"ה בירו' מגילי' פ"א דע"א רע"ב בקורדום של בקיע וכצ"ל בירו' נדרי' רפ"ד דל"ח ע"ג תחת של בקעי ובק"ע באמת הגי' של ביקוע וכן הגי' סיפרא רי' בהר כיסות וביקוע. [5]) וכ"ה בפירה"ג שם ושם עוד פי' מ ד א ונ"ל לתקנו מרא והוא ל"ע مر פי' קרדום. [6]) בנו"ג ביקע.

ופירשו כרבינו שהוא גרס ג"כ המקבעת עיי"ע קבע א'. ירו' ביצ' פ"א ד"ס. ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ג מעשה בבניו של יהודה בן שמועיי שביקעו (שבקעו) להם זאבים יותר משלש מאות צאן וכ'. ירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ב מבקעין בקורדום. הפעיל: שביעי' פ"ד מ"ה המבקיע בזית. ירו' כלאי' פ"ג דכ"ח ע"ד להבקיע ד' שורות בבקעה. והשם בְּקִיעָה שבת ק"א. בקיעת דגים. קהל"ר פ' כי כל ימיו בקע לי ב' בקיעות ובב"ר פכ"ז הגי' בקעיות וקהל"ר פ' מסיע שתי בקיעות שבקע אברהם. ויק"ר פי"ט וקהל"ר פ' בעצלתים הדין בקיעה ויותר טוב גי' רבינו בע' בז ה' עיי"ש וכ"ה בשהש"ר פי נרד] —

* בְּקִיַע (בל"ע بٰاقِيعة erfahren) ב"ב קס"ד: ומי בקיע רב במקושר וכ'. וגי' הע' פקיע. עיי"ע פקע ז' ופי' כמו בקי. סנה' ה': בקיע במומי. שבועו' מ"ב. דכמה דנפישי בקיעי טפי פי' בל"ע מורגל ובקי.

* בְּקִיעִין (= פְּקִיעִין E. N. einer Stadt zwischen Jabne und Lydda) עיקר מקום מושבו של ר' יהושע עיי' סנהד' ל"ב: חגיג' ג'. וירו' חגיג' רפ"א דע"ה ע"ד. ועיי' מכילת' בא פט"ז ותכונתה היתה בין יבנה ללוד וכעת לא נודעה.

* בִּקְעֲתָא (מל"מ בקעה Thal, Ebene) ב"ר פ"י למיחצד בהדא בקעתא. ירו' שביעי' פ"ג דל"ד ע"ג פקועא דבקעתא. עיי"ע פקע א' ובהרכבת שמות מקומות הרבה פעמים ד"מ בקעת בי טרפא עיי"ע בי טרפא. בקעת בית כוזבא תנחומ' ר"פ חקת. בקעת בית נטופה עיי"ע בית נטופה. בקעת (בקעתא) בית רמון מד' איכ"ר א'. י"א. ב"ר פס"ד ירו' חגיג' פ"ג דס"ח ע"ד וידים מוכיחות כי היא בקעת ידים גיטי' נ"ז. עיי' גרעטץ קורו' היהוד' ח"ד, ב' צד ת"ס ואילך. בקעת בית שפורייא ויק"ר פכ"ב עיי' נייבויער צד פ"א. בקעת בית תופת במ"ר פי"ח. בקעת יטבת תוספתא נדה פ"ג עיי"ע ידפת. בקעת עין סוכר מנחו' ס"ד: ועל תכונתה עיי' מהרי"ש ת"א צד צ': בקעת פני מנון שמ"ר פנ"ב. והקבוץ ב"ר צ"ח ישתי בְּקָעוֹת.

* בָּקִיק (בל"ס בְּקִיקָא morsch, faul) בכל אלהי מצרים אעשה שפטי' (שמות י"ב, י"ב) תי"ר א' טעוות פחרא מתעבדין בקיקין ועיי' לבמד' ל"ג, ד'. פי' בל"ס רקוב.

בָּקַר (spalten, pflügen ובהשאילה דרש וחקר להבדיל בין דבר לדבר וכן בל"ס ובל"ע بقر) בחולין בפי' ב'[1] (חולי' ל"ב. ושם ט'.) ר' שמעון אומר אם שהה כדי ביקור ובגמ' כדי ביקור טבח חכם פי' בדיקת הסכין. *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לחולי' ל"ב. וכנ"ה פסחי' צ"ו. טעון ביקור, כריתות י"א. בביקור תהיה עיי"ע בקר ד'. והפעל כמו בל"מ ענינו דרש וחפש כתוב' ק"ו. מבקרי מומין שבירושלים. ירו' ביצ' פ"ב דס"א ע"ג ביקרן ממומין. חגיג' ט': אין אומרים בקרו גמל בקרו חזיר אלא בקרו טלה ואי זה זה ת"ח שפירש מן התורה. קהל"ר פ' מעות אין אומרים בקרו גמל ואת מי מבקרין את התמידין. ירו' ברכו' פ"ד ד"ז: טליים מבוּקָרים. אסת"ר פ' ויהי בימי לכשאבקר פנקסותיהן וכ'. ב"ר ר"פ פ"א נתבקרה פנקסו עיי"ע אחר ג'. תנחומ' ס"פ וישלח פנקסו מתבקרת (ב' פעמים). ובענין מבקר חולה והשם ביקור חולה הרבה פעמים בש"ס עיי' ברכו' י'. י"א. כ"ח: שבת י"ב. ושם: קכ"ז. נדרי' ל"ח: ל"ט. ושם: מ'. מ"א. גיטי' ס"א. סוט' י"ד. ב"ק ק'. ב"מ ל': סנהד' ס"ח. ע"ז י"ח. אבדר"נ פ"ל ופמ"א. ב"ר פמ"ט ותרג' ירו' א' לשמו' י"ח, כ' הדרך זה ביקור חולים וכ"ה במכילתא שם] —

בָּקַר (= פָּקַר freigeben, sich eines Eigenthums-rechts begeben; הֶבְקֵר = הֶפְקֵר Freigebung, herrenloses Gut; בַּקְרְנוּתָא Freiheit, Ausgelassen-heit; בַּקְרִין Freie, Zügellose) בפ"ק דפיאה (מ"ג) נותן משום הבקר. (א"ב בנוסחאות שלנו כתוב הפקר). *[אחי"ה אבל בכ"י מ' ובירו' אי' כגי' רבינו והרבה מצוי בירו' ד"מ ירו' פיא' פ"ג די"ז ע"ג והבקר חייב בפיאה ושם פ"ה די"ח ע"ד הבקר בית דין הבקר וכ"ה בירו' שקלי' פ"א דמ"ו. — ירו' פיא' פ"ו די"ט: וירו' נדרי' פ"ד ל"ח ע"ד (הרבה פעמים) הבקירו הבקר . . אין הבקירו הבקר. וירו' פיא' שם הבקר לבהמה וכ'. ירו' מעשרו' רפ"א דמ"ח ע"ג וירו' חלה פ"א דנ"ז סע"ג . . היא פיאה היא הבקר. פיאה פ"ו מ"א לגי' כ"י מ' וירו' שם הבקר לעניים הבקר וכ"ה בעדיו' פ"ד מ"ג וירו' כתוב' רפ"ח דל"ב. (ובבבלי ב"מ ל': הגי' הפקר). ירו' גיטי' פ"ז דמ"ח ע"ד אף בהבקר כן. וכן הפעל שם וירו' פיא' פ"ו די"ט: שדי מובקרת . . וירו' פיא' שם בשהבקירה לזמן מרובה אבל הבקירה לזמן מועט . . בשהבקיר סתם וכ'. ירו' דמאי פ"ג דכ"ג: ואין המבקיר מבקיר בגסה . . כיון שאדם מבקיר בדבר ויצא מרשותו הבקירו הבקר ועיי' ירו' נדרי' פ"ד דל"ח ע"ד. ירו' שקלי' פ"א דמ"ו. התקינו שיהו מבקירין את כל השדה.

---

[1]) כ"ה בדפ"ר.

ירו׳ שביעי׳ פ״ט דל״ט. ואבקרה קומיהון, רות רב׳ פ׳ ותקם היה (מבקר) [צ״ל מבקיר] גרישין] — תשמטנה ונטשת (שמות כ״ג, י״א) תר״י [א׳] תשמטון יתה ותבקרון יתה [1]) אני ידעתי את זדונך (ש״א י״ז, כ״ח) תרג׳ ית בקרנותך, וישכר בהם אבימלך אנשי רקים ופוחזים (שופטי׳ ט׳, ד׳) תרג׳ ואגר בהן אבימלך גברין סריקין [2]) ובקרין.

בָּקָר = בַּקְרָא, בַּקְרְתָּא (בל״ס בקרא Rinder-heerde; בַּקְרוּת, בַּקְרוּתָא בל״ע بقرة Rinderei, Rinderstallung; בַּקָּר בל״ס בַּקָּרָא Rinderhirt) בר״ג דמי שהפך (מ״ק י״ב.) ושאר כל הבהמות מכניסין אותן לבקרות, ובב״ר פכ״א (פ״כ) [3]) הרבה ארבה עצבונך והרונך: והא בַּקְרוּת [4]) של אנטונינוס היתה רובעת והרביעו ממנה בקרות של ר׳. והיה למשלח שור (ישעי׳ ז׳, כ״ה) תרג׳ ויהי לבית ארבע בקרן דתורין, ואל הבקר רץ אברהם (בראשי׳ י״ח, ז׳) תרג׳ ולבקרותא רהט אברהם, שגר אלפיך (דברי׳ ז׳, י״ג; כ״ח, ד׳) תי״ר [א׳] בקרת תוריכון, ותרג׳ שלנו [5]) בקרי תורך. פי׳ מקום ששם עומדין השורין, בר״ג דהשוכר את הפועלין (ב״מ פ״ד.) הוה עיילא בקרא דתורי בין חד לחד [6]) פי׳ צמד בקר, ובס״ג דהמפקיד (שם מ״ב:) בקרא שומר שכיר דיתמי הוא, ובפ׳ הכותב לאשתו בגמ׳ הניח פירות תלושין (כתובי פ״ד:) ההוא בקרא דיתמי. ובפ׳ אחרון דסוט׳ ב ג מ ׳ [בסמוך] ע ד י מ י ו ה י ה [7]) פטיש (סוטי מ״ח. ועיי״ע זמר א׳) א״ר הונא זמרא דבַּקָּרֵי ודנגדי שרי ודגלדאי [8]) אסיר, פי׳ נגדי מושכי הספינות, בקרי מושכי המשואות עם הבקר והם מזמרין בשביל שתהא עזר למושכים ועיין בהון רב הונא ולא היה בהן גדופין והתיר, דגלדאי שהן עבדנין היה בהן גדופין ואסר. * [אחי״ה וכג״ה ירו׳ ביצ׳ פ״ה דס״ג: המוסר בהמתו לבַקָּר, ב״מ מ״ב: אנא לבקרא מסרתיה פי׳ רועה בקר ובל״מ בּוֹקֵר (עמוס ז׳, י״ד) — וכגי׳ דפ״ע אי׳ ג״כ בקורת ירו׳ פסחי׳ פ״ד דל״א רע״ב מוליכין אותה לבקורת, ירו׳ יבמות פ״ד ד״ו. בקורת משל מלכות עיברה, וירו׳ נדה פ״א דמ״ט: בקורת של אנטנינוס וכ׳, ובתוספת׳ בכורו׳ כ״א. ד״ה ת״ק הגי׳ בקורות וצ״ל בקרות ובירו׳ סנהד׳ ספ״ז דכ״ה ע״ד גנב ליה עגל מן בקרותא ואייתי ליה (כ״ה בד׳ זיט׳ רק שם ג״כ בט״ס בקורתא ובדפ׳ קראטשי׳ נשתבש יותר עיי״ש). איכ״ר פ׳ טומאתה חד בענא חד בבקרותא פי׳ רפת של בקר וכ״ה בל״ע] —

בִּקֹּר = בִּקֹּרֶת (לדעת רבינו מהשם בקר ג׳ או מן קרא, אבל לפע״ד מערך בקר א׳ ופירושו strafgerichtl. Untersuchung) בכריתות בס״ג דפ׳ ד׳ מחוסרי כפרה (י״א.) ת״ר בקרת תהיה (ויקי י״ט, כ״א) מלמד שהיא לוקה יכול שניהן לוקין ת״ל תהיה היא לוקה והוא אינו לוקה [9]) מאי משמע דהאי בקורת לישנא דמלקות תהא בקראי (כדתנן) [צ״ל כדתניא] (ב״ק ל״ב: מכו׳ כ״ג.) גדול שבדיינין מקרא וכ׳. * [אחי״ה המפרשים רס״ג ראב״ע, ר׳ יונה ורד״ק ור״ד די לארא פותרים בקרת בענין מלקות ברצועה של בקר וכן פירשו החכם הנוצרי בוכארט בספרו היעראזאיק׳ ח״א דרע״ז ועוד פי׳ הרד״ק בספר השרשים ע׳ בקר או יהיה הבי״ת במקום פ״א . . ופי׳ בקורת תהיה להפקר היא לפי שלא חופשה ע״כ לא יומתו אבל מלקות יש עכ״ל. ול״נ שהמלה מלשון ביקור מע׳ בקר א׳ וכ״ה בכריתות שם בפי׳ ר׳ אשי אמר בביקור תהיה פי׳ אומדין אותה ומבקרין ומחפשין אותה אם יכולה לקבל ארבעים וכן מלת פקד בעברי אישתמע לב׳ אפי שמירה ועונש וכן העתיקו ע׳ זקנים בקרת ἐπισκοπή ופתרונה פקידה ועונש. ומהגזרה הזאת ג״כ איגרת ביקורת כתוב׳ פי״א מ״ה דף צ״ט: וק׳: מגיל׳ פ״ד מ״ד, ירו׳ מגיל׳ פ״ד דע״ה: סנהד׳ פ״א מ״ב וירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט: ועיי״ע אגרת פי׳ הכרזה שעל ידה מבקרין בני אדם]—

בִּקְתָּא (מלש׳ בקטרי׳ viç = Clan, Haus, Familie וממנו בל״י οἶκος ול״ר vicus בל״י אמצעי׳ βίκος; בת ביקתא Tochter eines Clans, von gleichem Fall; בְּנֵי חֲדָא בִּיקְתָּא Kinder einer Familie, gehören zu einer Gattung) ביבמות בר״ג דפ׳ יש מותרות (פ״ד.) אלא משום בת ביקתא פי׳ משום זו הסמוכה לה במשנה והוא חלל שנשא כשרה ואיידי דתנא כבת ביקתא נשא תנא סיפא נמי נשא. ובכתוב׳ בס״פ נערה שנתפתתה (נ״ד.) תני רב יוסף בביתי ולא בביקתי. פי׳ בהרויח בביתי ולא בעקתי בדוחקי, ובפ׳ הנושא בגמ׳ אלמנה שאמרה אי אפשי (כתובי ק״ג.) ובפ׳ הקומץ רב׳ בסוף הלכה שתי מנחות (מנחו׳ כ״ד:) אביי אמר אפי׳ מטמא אחד נמי שניהן מצטרפין מ״ט כולהו נמי בני ביקתא דהדדי נינהו, ובמעיל׳ בס״ג דקדשי

[1]) בתרג׳ בשינויים אבל ראיה לגי׳ רבינו מצאתי בירו׳ פיאה פ״ו די״ט: עיי״ש. [2]) בנו״ג בסירין אבל גי׳ המתורגמן בע׳ סרק א׳ הוא כגי׳ רבינו. [3]) בכל כ״י אי׳ לנכון פרשי׳ כ״א אבל בדפ״ע בט״ס כ״ח. [4]) בדפ״ע בט״ס בקורת. [5]) כונתו לתרג׳ אונקלי׳ ועיי״ע בעץ. [6]) בנו״ג בינייהו. [7]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו. [8]) וכן גרס רבינו בעי׳ זמר א׳, ובנו״ג דגרדאי. [9]) וכ״ה בספרי לויקי׳ שם מכות היא לוקה והוא אינו לוקה.

מזבח (י"ז:) ר' אשי אמר ראשון ושני לגבי שלישי בני חדא ביקתא אינון. בר"ג דהמוציא יין (שבת ע"ז:) ביקתא בי עקתא[1]) כלומ' מ ק ו ם צ ר הוא ושני ענינים לביקתא י ש ל ש ו ן ש כ י נ ו ת ו י ש ל ש ו ן ב י ת. *[אחי"ה ואמת נכון הדבר שטעם המלה בל"פ בית ומשפחה וממנו נגז' ל"י הרשומ' וכן ל"ר ול"י אמצעי' הרשומה ומן מלה רו' vicus נאצלה מלה רומי' vicihus שכן עיי' פערלעס בספרו עט"ש צד פ"ב וכן פירש"י למעילה ומנחו' בית וליבמ' ב צ ד ה, ופירושו של גמ' בשבת ביקתא בי עקתא בדרך אגדה הוא וכן כל הדוגמאות שם ד"מ אסיתא בוכנא ואסיתא, ועפ"י אגדה זו פי' רבינו ורש"י בכתוב' אבל מסוף דברי רבינו ניכר שראש דברו אינו אמת] —

בַּר (בל"פ بار Erlaubniss) בג' דפ' לולב וערבה (סוכ' מ"ה:) ובחלק בענין משיח (סנהד' צ"ז:) הא דעיילי בבר הא דלא עיילי בבר. פי' ששמענו החשובין הנכנסין בלא ר ש ו ת המלאכים העומדין לפני השכינה מועטין אבל אותן שאין נכנסין עד שימלכו עם השכינה המלאכים הרבה וי"א הצדיקים העולין בגן עדן בבניהן כלומ' שיהא צדיק ובנו כמותו כמו ר' שמעון ובנו מועטין בדור הזה. *[אחי"ה ופי' ראשון הוא העיקר וכן פירש"י וטעם המלה בל"פ רשות ועוד נ"ל שמלת בר הוא חיצון עיי"ע בר ד' ושיעורו בית ודירה החיצונ' בגן עדן וכן נאמר בחגיג' ה': וי"ג רע"א הא בבתי גואי הא בבתי בראי] —

בר = בְּרַר (absondern, wählen, klar daraus-thun; בָּרוּר klar gemacht, rein, einleuchtend; שטר בֵּירוּרִין Wahldocument) בכלאים פ"ב (מ"א) וב"ב פ' המוכר פירות לחברו בגמ' הרי זה מקבל עליו רובע טינופת לסאה (ב"ב צ"ד:) וכל סאה שיש בו רובע זרע ממין אחר ימעט ר' יוסי אומ' יבור ומפורש (שם ובמ"ק ו'. ואילך) היינו טעמו דר' יוסי משום דמיחזי כמקיים כלאים. ובפ"ב במעשרו' (מ"ו) האומר לחבירו הילך איסר זה בכ'[2]) תאנים שאבור לך[3]) בורר ואוכל וכ' ובפ' כלל גדול בגמ' אבות מלאכות (שבת ע"ד.) ת"ר היו לפניו מיני[4]) אוכלים בורר ואוכל בורר ומניח. ובמשנ' פ"ק דביצה (י"ד:) הבורר קטנית ביו"ט בי"ש אומ' בורר ואוכל וכ' תניא (שם) רבן גמליאל אומ' מחלוקת[5]) כשהפסולת מרובה על האוכל וכ' פי' בורר נ ו ט ל פסולת מן האוכל ומשליכה או נוטל האוכל ומניח הפסולת, ובפ"ק דב"מ (כ'.) שטרי בֵּירוּרִין וכל מעשה בי"ד הרי זה יחזיר גמ' מאי שטרי בירורין הכי תרג' שטרי בירורין: שטרי טענתא ש י מ ו ש ב י"ד ר' ירמיה אומ' זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד. ובפ' גט פשוט פי' בתרא דב"ב (קס"ח.) שטרי בירורין וכל מעשה בי"ד אינו אלא מדעת שניהן ושניהן נותנין שכר פי' שטרי טענתא בי"ד שקיבלו טענות בעלי דינין וכתבום בשטר[6]) ובכריתות ר"ג דפ' אחרון (כ"ד.) המביא אשם תלוי: מנחת קנאות לאו לכפרה קא אתיא אלא לברר עון, פ"א [צ"ל ס"א] לגרר. ובר"ג דסנהד' (ז': וכ"ה שבת קמ"ה: ילק' משלי רמז תתק"ם ועיי' סנהד' ע"ב.) אם ברור לך הדבר כבוקר אמרהו "פי' אם ברור לך הדין כמו שברור לך הבוקר שהיא שעה אחת[7]) של יום בלא ספק. אמר לחכמה אחותי את (משלי ז', ד') אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך מן התורה פי' כאחותך שיצאת ממעי אמך שהיא אסורה לך אמרהו ואם לאו אל תאמרהו". ובס"ג דפ' מי שמת (ב"ב קנ"ט:) אתא לקמיה דר"נ א"ל זיל ברור אכילתך פי' ברור דבריך כי אכלתה שני חזקה. ובפ' מי שמת בגמ' שכיב מרע[8]) שכתב כל נכסיו (שם קמ"ז.) ת"ר ג' דברים צוה אחיתפל לבניו וכ', תניא אבא שאול אומ' יו"ט של עצרת ברור סימן יפה לכל השנה ועיקר הדבר מפורש [בתוספתא] תחילת מסכת ערכין (ספ"א) כי כך היה יום נתינת התורה צח וברור [בתוספתי' שם בכמה שינויים עיי"ש]. ובכל היד בפ"ב בנדה (י"ט.) וכקרן כרכום בברור שבו פי' כרכום דרכו לצמוח ג' שערות בכל שורה והשער האמצעי הוא המובחר והברור. ברור (לך יום מיתה) [וצ"ל לו מיתה] יפה (פסחי' ע"ה. כתוב' ל"ז: סוטי ח': ב"ק נ"א. סנהדי מ"ה. נ"ב.) כבר פירשנו בע' (בו[9]) [צ"ל בז] [ב']. *[אחי"ה ובזה נסתלקה תמיהת הגרי"ב בהפש"ב — ודע שיותר טוב לסדר המלה

1) בכ"י ו"ו בט"ס ביקעתא. 2) כ"ה בכ"י ודפ"ר וכ"ה בכ"י מ' אבל בדפ"ע בט"ס בבי' ובנו"ג בעשר וצ"ל בעשרים וכ"ה בירו'. 3) בנו"ג לי. 4) כ"ה בנוסחאות וכ"ה בדפ"ר אבל בשדפ"ע שני מיני וכ"ה בשבת שם בסמוך אבל בכ"י מ' גם שם לי' שני עיי' ד"ס שם צד ע"ט. 5) כ"ה גם בכ"י מ' וכ"ה במ"מ פ"ג מהל' יו"ט הל' ט"ו ובנו"ג א"ר גמליאל בד"א, והגהת הגרי"ב רשב"ג בלתי נכון הוא. 6) ועיי' רשב"ם לב"ב שם ויש יתרון לדעת ר' ירמיה ומפורש בהרחבת ביאור בירו' מ"ק פ"ג דפ"ב. ושטרי בירורין ר"י אומר [והוא בלי ספק ר' ירמיה של בבלי] קומפרומיסין [compromissum עיי"ע במ"ע] זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד. ובירו' ב"ב ספ"י ד"ז ע"ג אפי' בשטרי בירורין בי"ד עושין לו קיום. 7) בפי' ר"ח כ"י לסנהד' (בקובץ כ"י אנגיוליקי דף ע"ג) הגי' יותר הגונה ר א ש ו נ ה. וכל הפי' הועתק משם. 8) כ"ה בכ"י ו"ו אבל בדפ"ע ש"מ בקיצור. 9) בכ"י ל"ד בן וט"ס הוא.

בע' ברר כי זה עיקרה ובכל המקומות ענינה כמו בל"ם הפריש והאציל, וזך וצח. וכנ"ה עוד בקל: פיאה פ"ב מ"א יבור, סנהד' פ"ג מ"א זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד ושניהם בוררין להן עוד אחד ועל היסוד הזה בונה לו ר' ירמיה פירושו של שטר בירורין עיי' לעיל. ובירו' שבת פ"ז ד"י. כמה פעמים משום בורר. ובכתוב' מ"ו. דרש ופרשו השמלה (דברי' כ"ב כ"ז) ובוררין את הדבר כשמלה חדשה ונ"ל שדרש כמו ופרשו. ובפיעל: ירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ג דש זרה בירר, ירו' סנהד' פ"י דכ"ח. בירו הברזל, ירו' נדרי' רפ"א דנ"א. לשונות שבירו להן ראשונים (בבבלי נדרי' י'. הגי' שבדו עיי"ע בָּד ושם גם אסת"ר פ' וישלח), סנהד' כ"ג. צריך לברר; בהָפעל: חולי' י"ד. נשחטה הוברה דלאכילה עומדת לא נשחטה הוברה דלגדל עומדת. תואר: בָּרוּר פסחי' נ'. עולם ברור ראית. גיטי' פ"ט. דבר הברור, ירו' ברכו' פ"ב ד"ה. מקום הברור, ירו' שבת פ"ג ד"ו: ירו' חלה פ"א דנ"ח. וירו' מעשרו' פ"א דמ"ט: איזהו חלוט ברור . . איזהו תבשיל ברור, ירו' יבמו' פ"ד ד"ה ע"ג חֵלב ברור, ירו' גיטי' פ"ט ד"נ ע"ג קיים שריר וברור, ב"ר רפכ"ג הברור שבהן היה למך וגי' רבינו המרוד עיי"ע והקבוץ: ירו' קידושי' פ"ד דס"ו. ובמ"ר פ"ט הברורין שבאחיך, ובב"ר פצ"ח דרש גרם (בראשי' מ"ט, י"ד) מה חמור זה גרמיו ברורין וכו', ביצה כ"ט. ברורי המדות והגי' היותר נכונה ברוצי עיי"ע ברץ ומ"ש. והשֵם: ירו' שבת פ"ז ד"י: וירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ד הותר מכלל בְּרִירָה ביו"ט פי' הפרשה, ומבנין הָפעל נגזר השם בְּרֵרָה כלו' מה שהוברר מתחילה או בסוף ד"מ בכורו' נ"ז. אי אמרת יש ברירה ליברור חד מינייהו לבהדי כלבא ולשקול והנך נשתרי, ירו' שקלי' פ"ו ד"נ: אי אמרינן ברירה נברור ד' זוזי ונשדי בנהרא ואידך לשתרי, ותוספות תמור' ל'. ד"ה ואידך נקטו כלל גדול בידם וז"ל דודאי כל דבר שהוברר האיסר מתחילה ואח"כ נתערב בהיתר לא סמכינן אברירה כיון שתערובתו היתה באיסור אבל הני תערובתו בהיתר כי האיסר לא היה מבורר . . ולאחר התערובת נולד האיסור אז סמכינן אברירה ע"כ ועיי' עוד תוספ' בכורו' נ"ו: ד"ה ליברור ותוספ' סוט' י"ח. ד"ה חזר ופלוגתא רבתא הי"א אם אמרינן יש ברירה או אין ברירה עיי' גיטי' כ"ה: ואילך עירובי' ל"ו: ואילך ושם נסמן, ביצ' ל"ז: ואילך, חולין קל"ה: ב"ק נ"א: ס"ט. ואילך ב"ב כ"ז: ובענין חלוקי דעות בין המפרשים בעניננו ע' פחד יצחק ע' ברירה] —

בָּר = בּוּר (כל"ס בר leer, unbebaut sein; בהפעיל אוביר = הֵבִיר brach, unbebaut liegen lassen) בהמקבל פ"ט בב"מ (מ"ג דק"ד.) ומשזכה בה הֶבִירָה[1]) אם אוביר ולא אעביד פי' שדה שלא נזרעה תרג' לא תשם (אונקלי' בראשי' מ"ז, י"ט) לא תָבוּר כלומ' לא יעלו בה קוצים, לשמיר ולשית יהיה (ישעי' ל"ב, י"ג) תרג' להובאי[2]) ובור יהא. ובפ' השואל פרה בגמ' שטף נהר את זיתיו (ב"מ ק"א.) א"ר יוחנן כדי שתהא ברא בידו פי' ופרקינן לעולם יש קנין לגוי בא"י להפקיע מיד מעשר ומקבל לאו כחוכר הוא חוכר חייב שפורע חוב שעליו מן הפירות הללו אבל מקבל שלו נוטל ובשדה אבותיו ממש קאמר ר' יהודה וקניסא הוא דקנים ליה דלא ליזיל וליטפי עלה איידי דחביבה ליה דמשתכח גרים לגוים דלגזלו ארעתא דישראל אחריני אלא לישבק דתהוי בורה אצלו. ובפ' גט פשוט (ב"ב קס"ח.) אין כותבין שטרי אריסות וקבלנות [בגמ'] פשיטא לא צריכה בשדה שהיתה בורה מזמן גדול מהו דתימא ריוח דהנותן הוא שמתקן שדהו חריבה והוא יתן קמ"ל דלא[3]). ובר"ג דחזקת הבתים (ב"ב כ"ט.) א"ר חייא[4]) ומודה רב הונא באתרא דמוברי באגי "פי' במקום שמנהגם לזרעה שנה ולהובירה שנה אחרת"[5]), ובפ' המוכר פירות בגמ' מקבל עליו עשר (שם צ"ה.) ת"ש המקבל שדה מחברו ליטע בשכר הרי זה מקבל עליו י' בוראות למאה יותר על כן מגלגלין עליו את הכל, "פי' המקבל שדה מחברו ליטע בשכר הרי זה מקבל עליו בעל השדה עשר בוראות למאה אילנות דאי מכר הנוטע אילנות בין מאה אעפ"כ אין מפחית לו מדמיו ומקבל עליו בעל השדה אבל אם [מביר][6])

---

1) כ"ה במשני' של ירו' ב"מ פ"ט מ"ג ומקורה בתוספתא כתובו' פ"ד וזה ראיה להנחת הרב החכם צוקערמאנדל שמשנת הירושלמי בנתה עמודיה על יסוד של התוספתא וכגי' הירוש' זו ג"כ נוסח הרי"ף וכן העתיק הרמב"ם עיי' מ"פ בירו' שם. 2) כ"ה בכ"י וי"ו וכ"ה בתרג' וכ"ה בע' הובאי אבל כאן בדפ"ע בט"ס חובאי. 3) בנו"ג רק: לא צריכא בבורה ומפי' הרשב"ם עיי"ש נראה קצת שמונח' לפניו ג"כ גי' רבינו ובב"מ לפנינו הנוסח כדי שתהא ברה אבל לפי עדות התוספו' שם ד"ה כדי גי' ר"ח בורה ופירושו מסכים עם פי' רבינו דכאן עיי"ש היטב, ובענין כתיבת המלה יש לקיים שתי הנוסחאות ר"ל בורה שהוא ל"ע بور, بائر וברה שהוא ל"ס ברא כלומ' שדה שאינה נזרעה וחריבה. 4) בנו"ג ר' חמא. 5) וכן פי' רגמ"ה כ"י לב"ב כ"ט. וכמו כן נמצא בדף צ"ה. כהפי' הנמצא בערוך מיד בסמוך. 6) השלמתי עפ"י כ"י רגמ"ה.

יותר מכאן[1]) מגלגלין עליו את הכל אפי' עשר בוראות". * [אחי"ה בנו"ג בוריות פי' אילנות שאינן עושין פרי ול"ס הוא בורא, בוירא, בוריא כלומ' עקר ואין עושה פרי ומזה איזה פעמים בתרג' הובאי ובור פי' ענין קוץ הוא והוא העתקת של שית ושמיר (עיי' עמת"ר להח' לעווי צד פ"ז) וקבוץ בקהל"ר פ' כי ברב חכמה: דין אכל מילין בוּרִין ולא אתנזיק. ובשמ"ר רפל"ב דרש אשיתך (ירמי' ג', י"ט) ביירתם עצמכם ודורש מלשו שַׁיִת (ישעי' ה', ו'; י', י"ז) וכענין זה תעני' ו': לא בָּיְרֵי תרביצי כלומ' אין מניחין שממה החצירות עיי"ע תרבץ. ובקל: ירו' ע"ז ספ"א ד"מ: ר' סימון היו לו נוטעי כרמים בהר המלך שאל לר' יוחנן א"ל יבורו, ירו' דמאי פ"ו דכ"ה: תיקנו במקבל שלא תבור א"י. ובהפעיל: ב"ר פפ"ב . . מי שהוא חוכר שדות הרבה ומבירן, ושמ"ר פכ"ז משנכנס לתוכו הבירה . . ומשקבלה עליו נכנס בה והבירה ובדפ' חדשים בב"ר ובש"ר הגי' הובירה, קהל"ר פ' טוב מלא מי שהוא שוכר גנות הרבה והוא מביירן פי' מבטלן ומאבדן וכ', וב"ס זה הפי' וכ' הגהת איזהו סופר הוא ובא מגליון ויותר טוב לגרוס והוא מבִירָן ובשנויים בויק"ר רפ"ג. ובאפעל: ב"מ ק"ד: אוּבֵיר תילתא, ושם אם מוברנא, ב"ב כ"ט. איכא דמובר ואיכא דלא מובר והאי גברא מוברה. באתפעל: ב"מ ק"ז. דתתְּבוּר ארעיה] —

בַּר (בל"ס בָּרָא, בַּרָיָא das Aeussere, was draussen ist; בְּרוּתָא das draussen Befindliche, Verworfene, nicht Angenommene; בָּר פי' טהור rein; בְּרָא durchstechen) בפ"ק דב"מ בגמ' היו שנים רוכבין (ט'.) אלא הא דר' אבהו ברותא הוא, ובפ' איזהו נשך בגמ' מלוה ישראל (שם ע"א:) אלא דרב אשי ברותא היא, ובמנחו' פ' ר"י בגמ' בא לו לעשרון (מנחו' ס"ח.) אלא דרב אשי ברותא היא, ובפ' מי שמת בגמ' האחין שעשו מקצתן (ב"ב קמ"ה.) רב אשי אמ' גיטה מוכיח עליה והא דרב אשי ברותא היא[2]) ובס"ג דפ' המוכר פירות לחברו (ב"ב ק"א:) והא דרב הונא ברבי יהושע[3]) ברותא היא. וביבמו' כיצד אשת אחיו בגמ' כלל אמרו (יבמו' כ"א.) והא דרב אשי ברותא היא התם שלפניו מיהת משתמר[4]) פי' מקום שטעו חכמים ולא דיברו בהלכה לא רצו לגנותם ולומ' טעו אלא אמרו ברותה כלומ' דעת חיצונית היא. ובפ' חזקת הבתים בגמ' ג' ארצות לחזקה (ב"ב מ':) היכא דמי מתנתא טמירתא א"ר יוסף דאמר להו לסהדי זילו איטמורו וכתובו ליה וא"ד א"ר יוסף דלא א"ל תיתבו בבריתא ובשוקא[5]) ותכתבו ליה מאי בינייהו איכ' בינייהו סתמא דלא פריש לא איטמרו ולא תיתבו בשוקא ובבריתא, ואר"ח דהוה קשה הא לישנא טובא דהא תרי לישני דרב יוסף מיחזו סתמא כשרה היא ואמר דפריש לה אביו חושיאל ז"ל[6]) הכי להאי לישנא דאמ' זילו איטמרו מיתחזי דבהאי לישנא אי פריש הכי מיפסלא ואי לא פריש אלא אקני לה סתמא כשרה ולהאי לישנא דפריש לא תיתבו בשוקא ובבריתא ותכתבו ליה מכלל דכל מתנתא צריך למיתב בשוקא ובבריתא למיכתב ליה ואי לא כתיב בה הכי פסולה, אישתכח ללישנא קמא דרב יוסף סתמא כשרה וללישנא בתרא דרב יוסף סתמא פסולה. — בסנהד' בפ' דיני ממונות (בגמ') [צ"ל בג'] זה בורר לו אחד בגמ' סוחרי שביעית (סנהד' כ"ה:) בהמה בת הכי היא אין בשור הבר דתנן בכלאים פ"ח (מ"ו וחולי' פ'.) שור הבר מין בהמה ר' יוסי אומר מין חיה. * [אחי"ה ועיי"ע שר ז' וגם שם לא פי' רבינו ובמקום אחר פרשתי כי שור הבר הוא העתקת מלה פרסית Çarçûk פי' שור טהור ובר מל"מ בּר (ש"ב כ"ב, כ"ה), וכן תרנגול ברא שבת ע"ח. גיטי' ס"ח: היא העתקת מלה פרסי' Çinamru פי' עוף של בר ומי שרוצה לעמוד על כל הענין יעיין במאמרי על המלאכים ושדים צד פ"ג וגם במ"ע דמ"ג כרך כ"א צד תקפ"ח ואילך ועיי' עוד ע' בר יוכני. אבל איל הבר חולי' פ'. וחזיר של בר ירו' שבת פי"ד די"ד: פי' יער וכ"ה בל"ס בַּרָא — ובענין תוך בר בפסחי' ע"ד. לגי' רבינו וכ"י מ' וירו' עיי"ע תך ב'] — ובהקומץ בגמ' ד' פרשיות שבתפילין (מנחו' ל"ד:) החליף פרשיותיה פסולה אמ' אביי לא אמרין אלא גווייתא לברייתא

---

[1]) כ"ה בכ"י פאריז ובשאר כ"י ודפ"ע חסרה שורה שלמה זו ובלעדה אין לו מובן לכל המאמר וחידוש הוא שלא העיר על זה מאומה בעל הפשב"ע. [2]) כ"ה בכ"י ל"ד אבל בשאר כ"י ודפ"ע חסר. [3]) בנו"ג בריה דרב יהושע ב' פעמים. [4]) כ"ה בכ"י ל"ד אבל בדפ"ע נשמט הך ציון מיבמות על כן לא מצא ידיו הגרי"ב בהפשב"ע ומשים ד' תיבות התם וכ' בין שני חצאי עגולים ופליאה שנעלם ממנו המקור והוא ביבמות כ"א. אע"פ שהגרי"ב בעצמו העיר על היבמו' ק"א. וצ"ל כ"א. וכן ציין בהגהותיו לפסחי' י"א. — ולפנינו לפסחי' שם, שבת כ"א. כ"ז. יבמו' כ"א. גיטי' פ"ח: זבחי' ק': ב"ב קמ"ה. הגי' בדותא בדלית אבל בכ"י מ' לפסחי' ושבת היא כגי' רבינו ברי"ש וכ"ה בכריתות י"ד סע"א אלא דרפרם ברותא היא. [5]) בנו"ג בשוקא ובבריתא וכן משמע בסמוך מפי' רבינו. ודע לפי פי' דר"ח הגי' וא"ד א"ר יוסף דא"ל לא תיתבו וכ"ה בפי' הרשב"ם לב"ב שם בשם ר"ח. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד אבל בדפ"ע נשמט.

ובריתא לגוויתא אבל וכ', ובר"ג דפ' אלו טרפות (חולי' מ"ג:) חיוי ברייתא[1]) קוצי אכלן ובגמ' הריאה שניקבה (שם מ"ז.) ההיא דביני ביני דאתי לקמיה דרב אשי סבר למטרפה א"ל הונא מר בר רב אויא לרב אשי כל הני חיוי ברייתא הכי אית להו.— ובר"ג דפ' אלו טרפות (שם מ"ג:) אמר עולה ישב לה קוץ בושט אין חוששין לה שמא הבריא פי' הבריא יצא לחוץ כדמתרגמינן חוץ (עיי' אונקלי' דברי' כ"ה, ה' ותרג' שופטי' י"ב, ט') ברא, ובפ' גיד הנשה [בגמ'] ונוהג בשליל (שם צ"ג:) אצדדין אי דץ ביה מידי דמברי ליה[2]) שרי ואי לא אסור. (א"ב תרג' חית השדה (בראשי' ג', א') חיות ברא). * [אחי"ה בשני ציונים האחרונים יותר נראה גזרת המלה מל"מ (יחזקאי' כ"ג, מ"ז) וברא אותהן בחרבותם וכן פירש"י בחולי' מ"ג: בשם ואני שמעתי. ולדעתי משם "רגמ"ה" שמע שכן פי' באמת (בקובץ כ"י אנגייליק' לחולין מ"ג: דף ש"ה) וז"ל הבריא כלומ' שמא נקב לשון וברא אותן בחרבותם עכ"ל. ונכון הוא ועניינו: כרת וכ"ה בל"ע עיי' רד"ק בספר השרשים. וכן בחולי' קי"ב. ה"מ דאבריה ופירש"י שנקב הדם את הכיכר וכ'. אבל מה שענינו חוץ נמצא עוד המלה שבת ק"ו. ביצ' י"ב: סנהד' ס"ב ע"א וע"ב פוק תני לברא והוא מלש' ברותא הנ"ל, מ"ק י"ז: וב"ב צ"ג: [לגי' רבינו בע' תן א' לקצת דפוסי' עיי"ש] תנא ברא כלומ' תנא של ברייתא, יומ' ע"ב: ת"ח שאין תוכו כברו אינו ת"ח, שבת קל"ט: ברא דתומא כלומ' צד החיצון של שום ורש"י פי' צלע של שום. וכן מלת היחס בר ועניינו חוץ הרבה בתרגומים וכן בדרז"ל ברכו' ל"ח: בר מן דין ובר מן דין, חולי' צ"ח. לבר מינה, ב"ב צ': שתותא מלבר, ירו' עירו' פ"ז דכ"ד ע"ד בר מדעתיה, שהש"ר פ' זאת קומתך לבר מישראל] —

בָּר = בָּרִיא (בל"ע برء וכן בל"מ gesund, kräftig, ganz) הטופל את הבריא טהור ואת הרעוע טמא בכלי' פ"ג (מ"ח) פי' כלי חרש שלם[3]) אם טיפל עליו רעי של בקר אם נגע אדם טמא באותו הרעי לא נטמא הכלי ואת הרעוע הנסדק ולא נתפרד, ובהבגד פכ"ז בכלי' (מי"א) שלש על שלש באשפות בריא וצורר [מלח] בבית או בריא או צורר מלח ולא תשבר. (א"ב בנוסחאו' שלנו חסרו מלות ולא תשבר). פי' בגד מושלך באשפה ויש בו ג' על ג' והיא שלמה ויתכן להיות צרור בה מלח ולא תשבר טמאה ואם היא שלמה וידוע שאם צרר בה מלח [תשבר אינו, כצ"ל] מקבלת טומאה ואם היתה בתוך הבית והיא שלמה אע"פ שאינה מחזקת לצרור בה מלח טמאה. ובארץ ישראל[4]) פ"ח במקוואות (מ"ה; נדה מ"ג. חולי' כ"ד:) בעל קרי שטבל ולא הטיל מים כשיטיל מים טמא ר' יוסי אומ' בחולה ובזקן טמא בילד ובבריא טהור, פי' אם טבל בעל קרי ולא השתין קודם טבילה יהא טהור עד שישתין ובשעה שישתין נטמא כבתחלה וצריך לטבול שנית וזה הדבר בזקנים ובחולים שלא תצא מהן ש"ז בכח אבל הבחור אינו כן שאם טבל קודם שישתין נטהר, פי' בריא שאינו חולה ולא שכיב מרע, ובגמ' שחיט' חולין (כ"ד:) נתנו חכמי' שיעור לחולה לזקן ולילד דאמר ר' יוסי בילד טהור בחולה ובזקן טמא[5]) בילד עד כמה . . כל זמן שעומד על רגלו אחת ונועל מנעלו, ובזקן עד שירתת עד אימת א"ר חנינא כל זמן שעומד על רגלו אחת וחולץ מנעל ונועל מנעל[6]). בכלי' פכ"ד ג' תריסין (מי"ז) מטלית מהוהא[7]) שהטליה על הבריאה פי' בגד בלוי שתפרו על בגד חדש הולכין אחר הבריא[8]). בפ' י' יוחסין (קידושי' ע"א:) בבל בריאה כולם מיוחסין, מישן מיתה, כלומ' כולם פסולין כממזירי ונתיני, מדי חולי כלומ' רובן כשרים שרוב חולין לחיים, עילם גוססת שרובין פסולין שרוב גוססין למיתה. * [אחי"ה בירו' קידושי' פ"ד דס"ה ע"ד הגי' אילם והוא Elymais ונשנית עוד שם ובב"ר ס"פ ל"ז גבביי וצ"ל גבניי והוא Gabiane עיי' שטראבו ט"ז, תקי"ד שהיה מחוז באילם, וכן אי' בירו' כתוב' פי"ב דל"ה. חמתיה גובני ולא אתכנע מן קומוי. ועיי' עוד ע' גאובאי. — וכנ"ה נדה מ"ז: ב"ב קמ"ח. ירו' נזיר פ"ו דנ"ה: והפכו כחוש,

---

1) כ"ה בכ"י ל"ד ובנוסחאות אבל כ"י ו"ו עיזי ברייתא. 2) בנוסחאו' לי' ועיי' מ"ש בעי' דץ א'. 3) וכ"ה בפ"מ להרמב"ם. 4) כ"ה לנכון בכ"י פאריז וכ"ה בדפ"ר ופיז' אבל בכ"י ל"ד בט"ס בתלמוד ארץ ישראל וממנו נשתבש בדפ' וויניצ' באסי' אמשי' פראג בירושלמי. וכבר העיר הרב החכם ר' שלמה באבער בהוספה כבוד הלבנון שנה תשיעית נומער ד' צד י"ח: על שגגת המדפיסים זו ובדפ"ר בכ"מ כתוב לנכון בארץ ישראל פ"ח במקואות. ועיי"ע אם ה', חלק ב', טף ג', כבש ג', לבן א', ענ' קלון ובדפ"ר בערך דכאן אי' עוד מלת כלים קודם פ"ח דמקואות וט"ס הוא. 5) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ר ובשדפ"ע נשמט. 6) בנוס' בשינויים עיי"ש. 7) וכן הגי' בעי' מהה א' וגי' רה"ג בסד"ט צד י"ח מיהותא. 8) וכן פי' רה"ג שם מיחותא בלויה כלקא ע"כ ומלת כלקא הוא ל"ע كلخ פי' גמאס ונמבזה ועיי' הר"ש שהיה לפניו ביאור בהרחבה מפירה"ג.

חולה, תש עיי״ש ושהש״ר פ׳ כמעט דבש בריא כאבן פי׳ חזק ומענין זה ג״כ כתוב׳ י״ב: י״ד. ב״מ ל״ז: ועוד מקומות אחרי׳ ברי ושמא כלומ׳ חזק ודאי אשר נכון מוצאו וכן תעני׳ כ״ט: בריא מזליה, יומ׳ נ״ז. השתא ברי טמאים אתון, חולי׳ י׳. בריא לי שלא היה עלי וכו׳, ירו׳ עירו׳ פ״ט דכ״ה ע״ד ברי לי שנעשו בטהרה, ירו׳ סוכ׳ פ״א דנ״ב: דבר בריא וכו׳, וכן בירו׳ פסחי׳ פ״ב דכ״ט: והקבוץ חולי׳ פ״ד. אבא ממשפחת בריאים הוה, ויק״ר פי״ז עשיתים בריאים כאולם. כתוב׳ ס׳: בני בְּרִיֵי ושם ס״א. בריי דאכלה ביעי, ולנקבה ירו׳ עירו׳ פ״א די״ט. בְּרִיּוֹת. והשם ירו׳ גיטי׳ פ״ז דמ״ח ע״ג נשתתק מתוך בּוֹרְיוֹ, ירו׳ נדה פ״א דמ״ט: פירש מתוך בוריו וכן בירו׳ כתוב׳ פ״ה ד״ל. ותרג׳ אונקי׳ (שמו׳ כ״א, כ״ט) משענתו: על בורייה וכ״ה במכילת׳ שם ובירו׳ כתוב׳ פ״ד דכ״ח ע״ג על בוריו. ירו׳ סוט׳ פ״א דט״ז ע״ד במ״ר פ״ט עמדי על בורייך, ב״ר פ״ע מעמידין אותו על בוריו. וכן השם בריות, בריותא סוט׳ י״ט: כ׳, יבמו׳ צ״ז. מחמת בריותא, נדה מ״ז: מחמת בריאותא, בכורו׳ מ״ה: בריותא אתחלא בשמאל, אסת״ר פ׳ בשנת שלש עשרה חלקים של בריות בעולם וכו׳ — והפעל מעיל׳ י״ז. יכחיש או יבריא, חולי׳ ל״ג. הרוצה שיבריא, שבת קל״ז. אין מוהלין אותו עד שיבריא וכן בירו׳ יבמו׳ פ״ח ד״ט. יבמו׳ צ״ז. (ועיי׳ ב״ב קנ״ה: נדה מ״ז:) אי כחוש אמ׳ זילו אבריוהו ואי ברי אמר וכו׳, ירו׳ פיאה פ״ג די״ז ע״ד שמא יבריא, חולי׳ מ״ו: צ״ג: מדלא קא בריין וסוכ׳ מ״ד: אברויי אילני פי׳ להשמין אילנו׳ בזבל עיי״ע אברויי, ע״ז נ׳: גיזום אברויי אילנא עיי״ע גזם א׳ וכן בילק׳ מ״א ד׳ רמז קע״ו בריאים מפוטמים] —

בָּר = בָּרָא (מל״מ וכן בל״ס בְּרָא erschaffen; בְּרִיָּה Schöpfung) במקוואות פ״ו (מ״ז) כל שהוא מבריית מים טהור פי׳ דגים וכדומה להם. ובויק״ר זאת תהיה תחלת פרש׳ וזכור את בוראך (רפי״ח) תנינן (אבות ג׳, א׳) עקביא בן מהללאל אומ׳ הסתכל בשלשה דברים וכו׳ שלשתן דרש עקביא בן מהללאל מתוך תיבה אחת[1] בורך בארך בוראך[2] וכן בשבת בפ׳ שואל אדם (קנ״א:)[3] ובפסיקתא ולקחתם לכם ביום הראשון (פסיקתא דר״כ דקפ״א. וכן בויק״ר פ״ל וילק׳ אמור תרנ״א ומדרש שוחר טוב וילק׳ מזמור תהלי׳ ק״ב ועיי׳ הערת ר׳ שלמה באבער פסיקתא שם אות נ״ה) תכתב זאת לדור אחרון (תהלי׳ ק״ב, י״ט) זה דורו של מרדכי ואסתר שהיו נטויים למיתה ועם נברא יהלל יה (שם) שבראן הקב״ה בריה חדשה וכו׳. * [אחי״ה הפעל בְּרָא וּבְרֵי כמו בָּרָא בל״מ שבת ע״ז: כל מה שברא הקב״ה לא ברא דבר אחד לבטלה, סנהד׳ ל״ח. בשעה שבקש הקב״ה לבראות את האדם ברא כת אחת של מ״ה וכו׳, שם ס״ה: אי בעי צדיקי ברו עלמא . . רבא ברא גברא, ושם ומיברו להו עגלא תילתא. וכנ״ה בקל ברכו׳ ז׳: ל״א: ל״ב: נ״ב: ס״א. סוכ׳ נ״ב: ר״ה ל״א. מגיל׳ י״ג: חגיג׳ י״ב, ט״ו. ב״ב ט״ז. ע״ד. ע״ח. סנהד׳ ל״ח. ל״ח: ל״ט. אבות פ״ו אבדר״נ פל״א. בינוני בב״ר פמ״ד ברואה ומתוקנת. ובנפעל נִבְרָא, נבראה. מקור להבראות עיי׳ ברכו׳ נ״ט. ס״א. עירו׳ י״ג: ס״ה. פסחי׳ נ״ד. ושם: יומ׳ ל״ח: נ״ד: סוכ׳ מ״ט. ר״ה י״א. כ״א: חגיג׳ י״א: י״ב. י״ג: סוט׳ י׳. ב״ב י׳. סנהד׳ ל״ז. ל״ח. ושם: תמיד ל״ב. נדה ל״א: אבות פ״ג. מי״ד מנחו׳ כ״ט: ב״ר פ״ח מהם אומרים יִבָּרֵא מהם אומרים לא יברא. איתפעל ב״ר פע״ח מן הן דאיתבריין, שהש״ר פ׳ מי זאת: וכדון אתברית ברייה חדתא ובהשמטת התי״ו איברי ברכו׳ נ״ד. איברי ליה עינא דמיא, שם ס״א: לא איברי עלמא אלא לצדיקים גמורי׳ וכו׳, שבת קנ״ו. דאיברי ביה אור וחושך וכו׳. פסחי׳ נ״ד. אור במ״ש איברי וכו׳, סנהד׳ צ״ח: לא איברי עלמא אלא לדוד למשה למשיח. והשם בורא ובהבלעת האל״ף ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט. אני ובורך וכן במשקל סורי בָּרְיָא בָּרוֹיָא נמצא ג״כ השם ברייא. בוריא, ברייה ד״מ ירו׳ ברכ׳ פ״א ד״ב ע״ד איקריה דבריי כלומ׳ כבוד בוראי. ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ט. ברייכון סעודינכון ובאיכ״ר פ׳ בלע ברייא בסעדיכון פי׳ הבורא יהיה בעזרכם, ירו׳ הוריו׳ רפ״ג דמ״ז, דיגמא דידכון דמי לברייכון, ובירו׳ סנהד׳ פ״ב ד״כ רע״א בט״ס לביריתכון וצ״ל לבורייכון, ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ט. לא דברייך עבדת ולא דבלק עבדת, ב״ר ספט״ו גנב דעתיה דברייה ושם רפס״ח לית אנא מובד סברי מן בריי ושם ורפנ״ג מה אני מובד (מובדת) סברי מן בריי, ובב״ר פנ״ו הן אראלים צעקו חוצה (ישעי׳ ל״ג, ז׳) . . חוצה הוא ברייה למיכם ית בריה וגי׳ הילק׳ ישעי׳ רמז ש״ג חוצה היא לך חוצ׳ היא לאבא למיכסית בריה עיי׳ מ״כ לב״ר ויפה תואר שם. ויק״ר פט״ו בורייך קאים לך, איכ״ר סוף פתיחתא סי׳ ל״ד: ייזיל מלכהון

---

[1]) וכ״ה בקהל״ר פי׳ והסר אבל בירו׳ סוטי׳ פ״ב די״ח. הגי׳ מפסוק אחד. [2]) וכ״ה בקהל״ר אבל בויק״ר אי׳ בוראך . . בארך . . בורך ובירו׳ סוטי׳ בוראך . . באירך, בורך. [3]) אבל לפנינו לי׳ אבל לפני בעל מ״כ היתי׳ מונחי׳ הגי׳ כרבינו עיי׳ מ״כ לקהל״ר שם ובשנויים הובא המאמר הנ״ל גם בקהל״ר פ׳ שמר רגלך ואיכ״ר פתיחתא סי׳ כ״ג ומסכ׳ ד״א פ׳ בן עזאי.

ברייהון עמהון, וירו' תעני' שם. אסת"ר פ' בהראותו ברייך ימלא חסרונך, ושם במצוותא דבריי וכ'. והשם בִּרְיָה, בִּרְיְתָא בל"ס בְּרִיתָא, ברכו' י"ז. אני בריה וחברי בריה, גיטי' נ"ו: בריה קלה, במ"ר פי"ח בריה שפלה, מכו' י"ז. בריית נשמה, ירו' ברכו' פ"ד ד"ח: לכל בריה ובריה צרכיה, ירו' גיטי' פ"ג דמ"ד ע"ד לא עבר שם בריה, ירו' כתוב' פ"ז דל"א: אין בריה משגחת עליה, שהש"ר פ' לריח: כל המכנים בריה אחת לתוך כנפי השכינה וכ'. דב"ר פ"א לא כיבד בריה את אבותיו וכ', איכ"ר פ' היו צריה לא הוות ידעה ברייה מה חרבת וכ', ילק' תהלי' רמז תתס"ב בשם הפסיקת' אין בריה רואה אותו וכ', וקבוץ איכ"ר שם בריאָתָא אמרין, ב"ר פ"ס ויק"ר פכ"ב ברייתא אמרי ויק"ר פל"ד בריאתא קיימי בצערא; יומ' פ"ו. מה הבריות אומרות, ושם יהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, חולי' קכ"ז: וילק' תהלי' רמז תתס"ב יש לך בריות גדלות בים וכ' עיי"ע ביברי, ירו' שקלי' פ"ג דמ"ז ע"ג אדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום, ב"ר פ"ח ופי"ד ברא בו ד' בריות מלמעלה וכ' — וכן השם בריאה בל"מ או בְּרִיָּה בלא"ר נמצא בב"ר פי"ז ויק"ר פל"ו לבריאה שמים קדמו ולשכלול הארץ קדמה, ברכו' ב'. ב"ר פ"א ופ"ח, ירו' ר"ה רפ"א דנ"ו. ברייתו של עולם, מכו' י"ז. ירו' שבועו' פ"ג דל"ד ע"ג חיטה כברייתא, ב"ר פ"ח ברייתו (של אד"ה אינו אלא אחר בהמה חיה ועוף וכ'] —

בֹּר = **בּוֹר** בִּירָא (Brunnen, Grube בל"ס בִּירא בְּארא בל"ע بير، بئر) בפ' הבונה [בגמ'] החורש כל שהוא (שבת ק"ג.) למאי חזי לבירא דקרא פי' לגומא של דלעת. (א"ב בנוסחא שלנו כתוב לביזרא ומפרש רש"י לזרוע בתוכה נימא של דלעת). *[אחי"ה וכגי' רבינו אי' ג"כ בכ"י מ' וכן נראה הגי' במאירי עיי' ד"ס שבת צד ק"י:] — וכר"ג דפ' אין צדין (ביצי' כ"ה.) וצפרים שקננו בטפיחים ובכורות חייב א"ד שקננו בבירה, ובפ"ק דנזיקין בגמ' הצד השוה שבהן (ב"ק ו'.) רבא אמ' לאיתויי בור המתגלגל, פי' אבן המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה היכא דמי אי בהדי דקא מתגלגל קא מזקי כחו הוא[1]) דההוא שמתגלגל ברגליו הוא חייב ולא בעל האבן ולא דמי לבור דבור מעשיו גרמו לו ובהאי אבן לא נעשה מעשה שור יוכיח שאין מעשיו גרמו לו אף אני אביא את האבן[2]). בפ' המוכ' את הספינ' בגמ' קנה שלשה (ב"ב פ"ג:) ובפ' האומ' לחברו (שם ק"ד:) בעי רב אשי בור מהו שתפסיק, בס"ג דנגמר הדין (סנהדי' מ"ט. וילקי' ש"ב סרמ"ז קמ"א) וישבו אתו מבור הסרה (ש"ב ג', כ"ו) אמ' ר' אבא בר כהנא בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג "מפורש בתלמוד ירו' בפיא' פ"א (דט"ז.) ובסוט' פ"א (ירו' סוט' פ"א די"ז: ועיי' ויק"ר רפכ"ו ומ"כ שם, במ"ר פי"ט ופכ"ג, שו"ט מזמור ז' ונ"ח ותנחומ' ר"פ חקת סי' ד' צד ר"פ) שרצה שאול להשיב את דוד מפני שאמ' הנה בעת שלקח את הצפחת והחנית היה יכול להרגני וכיון שלא הרגני צדיק הוא ואין לרדפו א"ל אבנר לא כי אלא הצפחת והחנית הנערים הלכו להביא מים מן הבור ושכחום שם ומצאם דוד ולקחם מן הבור א"ל הצפחת והחנית כבר נשארו בבור[3]), כנף מעילי מה תאמר בו א"ל כנף מעילך בסירה הוערת[4]) כלומ' נסבך בקוצים ונחתך ומצאו דוד ולקחו משם וכיון שלא הניחו אבנר להתפיים לדוד נענש עליהם וזהו בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג". *[אחי"ה הועתק מלה במלה מפי' ר"ח כ"י אנגייליק' A 2 .10 דף ק"ד: ונראה בעליל שר"ח מצא כן בספריו אבל בציונים הנ"ל בהרבה שינויים וכבר תפס לשון רבינו מהר"ם די לונז' בע' בר וכתב על דבריו שאינן אלא מן התמיהין עיי"ש אבל גם מפירש"י לסנהד' נראה שלא היתה מונ' לפניו הצעת הסוגי' בירוש' כמו שאי' לפנינו דאם כן לא שבק מלהזכירו ולפרש על פיו — ובענין פשט של בור הַסִּירה נראה שהוא מקום ששמו אצל בן מתתיהו קדמוני' ז', א', ה' Bησιρᾶ = בי סירה ותכונתו כערך עשרים שטאדיען מחברון] — בור ספינה אלכסנדריא בכל כלי עץ (כלי' פט"ו מ"א) ובאהלו' בפ' יש מביאין (פ"ח מ"ג) ובס"ג דפ' במה מדליקין (שבת ל"ה. ועיי' ספרי שמיני פרק ז' פ"ו) פי' הוא כלי עץ גדול וממלאין אותו מים בספינות גדולות של אלכסנדריא[5]). במעשרו' פ' הכובש (מעשרו' פ"ד מ"א) המקפה לתבשיל פטור ולקדרה חייב מפני שהוא כבור קטן, פי' הלוקח ענבים מן הגת כדי לבשל בהן כלומ' בתבשיל

[1]) וגי' זו כגי' כל הספרים שזכרו בעלי התוספות ב"ק ו'. ד"ה לאתויי ובנוסחאות שלנו הוגה עפ"י רש"י ובעלי תוספ' חלקו עליו בצדק ופליאה שלא רמזו על רבינו לחיזוק דבריהם וגם בעל הפשב"ע לא הרגיש בזה כלום. [2]) רבינו פי' דברי הגמ' ולא ציינן מלה במלה וכפי' בור ע"י אבן אי' ג"כ ברש"י עיי"ש ונ"ל לפי זה בור ל"ע ופרסי بر ארץ וחרש יבשה או כמו בירזא פי' אבן עיי"ע בזר א'. [3]) בפי' ר"ח אי' הנה אמרת נשארו בבור. [4]) כ"ה בירו' שם ושם ובמד' שו"ט כ"ח הורעו וצ"ל הועדו ומזמ' ז' הגי' נכרת וזה כפי' רבינו אבל במד' ויק"ר במ"ר ותנחומ' הגי' הועדת, הועדה ועיי' עוד ע' גלגל ט'. [5]) ופירוש רש"י כיון ג"כ לזה הענין רק שם בהרחבה ביאור עיי"ש ותמצא נחת.

לערב עמו בקערה פטור, בור קטון כמשמעו לפי ששנינו למעלה (שם פ"א מ"ז) שמן גמרו למעשר משירד ל ב ו ר. ירושלמי מעשרו' (פ"ד דנ"א רע"ב) אשכול שסחטו לכוס נטבל[1]) לתמחוי לא נטבל, בלא כך אין האור טובל תיפתר בתבשיל צונן לקדירה חייב א"ר אלעזר בקדירה ריקנית היא, מתניתא לא כך אמרה אלא המקפה לתבשיל פטור לקדירה חייב מפני שהוא כבור קטן: בַּיָּיר כבר פירשנו בע' בייר. בסוף עירובי' (פ"י מי"ד דק"ד.) וממלאין מבור הגולה בגלגל בשבת ומבאר הקר ביו"ט. * [אחי"ה הגירסא "מ ש י ר ד ל ב ו ר" כ"ה בערך קף ד' מציון של גמרא ע"ז נ"ו. וב"מ צ"ב:, אבל במעש' בנו"ג לעוקה וכ"ה בירוש' ב"מ פ"ז די"א: וכן גורס רבינו בע' עקה, ובור בענין גומא לפני הגת של שמן או יין נמצא ג"כ בטבול יום פ"ד מ"ז התורם את הבור, ושם כדי שתתגלגל ותגיע לבור, ובירו' תרומ' פ"ב דמ"א רע"ג נתפרשה המשנה הזו בטומאת טבולי יום . . שכן טבולי יום מצויין ב י ן ה ג י ת ו ת ועיי' הר"ש לטב"י והתוספת' שהביא שם, ובתוספתא תרומ' פ"א פועלים שתרמו את הבור אין תרומתם תרום' ואם היה בור קטן ואחרים משתמשין בו תרומתם תרום' וכ' ושם פ"ג התורם את הבור (בכ"י ו"ו הגי' את הגת) צריך שיכוין את לבו על מה שבגפת וכ' שם גת אחת לשתי בורות שתי גיתות לבור אחת שתי גיתות לשתי בורות . . תורמין ומעשרין מן זה על זה, והגירסא "מ ב א ר ה ק ר" ב י ו"ט כ"ה בכ"י מ' וכן הובאה המשנ' בירו' עירו' פ"ב די"ט סע"ד ממלאין מבור הגולה בגלגל בשבת וכ', וכ"ה בירו' עירו' פ"י מ"ב ובירו' גמ' שם דכ"ו ע"ד, ובירו' שם במשנה הגי' כגי' רבינו ו מ ב א ר הקר וכ"ה בתוספת' עירובין ספ"ח וכ"ה במשניו' נאפולי ופיזרו רק בסמוך בגמ' גרס רבינו מבור הקר וכ"ה בכ"י מ' ובדפ' שונצ' ובאו"ז סי' רט"ז ובירו' עירו' בגמ' שם, ולפנינו במשנ' בדפוסי' הג' וממלאין מבור הגולה ומבור הגדול בגלגל בשבת ומבאר הקר וכנוסח הכ"י מ' וכנוס' רבינו היה לפני הרמב"ם בפי"מ עיי' ד"ס צד ר"ה, ולא העיר מאומה על הערוך, ודיבור "ומבור הגדול" שאי' בכל הני מקומות לעיל לא הביא רבינו כאן וגם לא בע' גלגל ד' עיי"ש, ואולי נשמט בדפוסים] — פי' תנן בסוף מדות (ל"ז:) לשכת הגולה שם היה בור הגולה והגלגל נתון עליו ומשם היו מספקין מים לכל העזרה, והגלגל הזה יש מפרשי' אותו אופן ובלע"ז (קונוקולא)[2]). ויש מפרשי' עץ גדול ארוך נתון על עץ מפוצל ובראשו אחד של אותו העץ גדול תלוי חבל עם הדלי ע"ג הבור וכשממלאין בו מוציא קול גדול כדתנן בתמיד (כ"ח: וכן זבחי' כ"ח:) מיריחו היו שומעין קול העץ שעשה בן קטין מוכני לכיור וזה לא התירו אלא במקדש, פי' בגמ' (עירובי' ק"ד:) מאי בור הקר[3]) א"ר יהודה אמ' שמואל[4]) בור שהקרו עליה נביאים[5]) והתירוה כלומ' דקדקו על הבורות והקרו[6]) ולא מצאו בהן צד איסור כדי לגזור עליהן והתירום, ואותבינן לשמואל מדקתני לא כל הבורות הקרות התירו אלא זה בלבד ואי ס"ד בור שהקרו עליה והתירוה מאי שנא זו בלבד מכל הבורות כל הבורות הקרות נמי נשתרו ולא קמא דשמואל א"ר נחמן בר יצחק בור מים חיים וכ"ה אומ' (ירמי' ו', ז') כהקיר בור מימיה וזו בלבד שניא משאר בורות מים חיים כמפורש בהלכה אלא זו בלבד וקמא ד"ר נחמן בר יצחק, בפ' המוכ' את הבית (ב"ב ס"ד. במשנה) לא את הבור ולא את הדות ומפורש בגמ' (שם) שהבור בחפירה והדות בבנין, ובר"ג דהמוכ' את הבית (שם ס"ג.) האומר תנו חלק לפלוני בבור וכ', "פי' פשיט' אם אמ' חד שכיב מרע יחלוק פלוני בנכסי פלגא ודאי יהבינן ליה אבל אי אמר כהאי לישנא תנו חלק לפלוני בנכסי מהו" ת"ש האומ' לחברו תנו חלק לפלוני בבור סומכוס אמ' אין פחות מרביע וכ'[7]) סומכוס לטעמיה דאמ' ממון מוטל בספק חולקין הילכך מקבל מתנה טוען חצי הוא שלי וחצי הוא שלך ויורש טוען החצי שתודה שהוא שלי אקחנו והחצי שהוא שלך אינו כן דלא פי' המוריש תנו לו חצי הבור אלא תנו לו חלק קאמר וכן אעשה אתן לך חלק כל שהוא והוה ליה זה החצי ממון המוטל בספק וחולקין אותו ונותנין לו רביע הבור והכי נמי בכולהו נכסיו יהבינן ליה רביע כי אמר תנו חלק לפלוני מנכסי סתם פי' בחביות אין פחות

---

1) כ"ה על נכון בכל כ"י ודפ"ר אבל בשדפ"ע וטבל בט"ס. 2) ונ"ל להגיהו קורוקולא בלאי"ט carrucola Zugwinde, ורש"י ז"ל לועז טורנ"ו כ"ה בד"ש והוא ג"כ לאי"ט torno Drehrad, Winde, או י"ל לגי' כ"י רש"י טור והוא לי"צ tour Walze, Rad, פי' אופן וזה כדעת יש מפרשין דכאן. 3) וכ"ה בכ"י מ' ולפנינו באר ועיי' בפנים. 4) וכ"ה בכ"י מ' ובכ"י א"פ עיי' ד"ס ר"ו: ולא העיר על רבינו, ובנו"ג רק אמר שמואל. 5) בנוסחאות ובכ"י מ' הגי' ד ב ר י ם ואולי מפי' רבינו הוא כדאי' בסמוך בגמ' ונביאין שביניהם התירו. 6) כ"ה בדפ"ר ופיז' וכן פי' הרמב"ם במשנה חקרו והקרו שוין, וכן פי' רש"י בד"ש הקירו שהביאו ראיה לדבריהם וכ'. 7) בדפ' באסי' בט"ס רב עכי!

משמונה לפי ששתי חביות בבור וכשנותנין לו רביע דחבית יבא שמינית הבור, בקדירה אין פחות משנים עשר לפי ששלש קדרות יש בבור וכשנותנין לו רביע הקדירה יבא אחד מי"ב בבור, בטפיח אין פחות מי"ו לפי שד' טפיחים יש בבור וכשנותנין לו רביע הטפיח יבא אחד מי"ו בבור וכולן שיעור אחד הוא נותן. והרבה פירושים ראינו בזו הבריתא וזה שקרוב לנו [1]. באלו חוצצין פ"ט במקואות (מ"ב) איזהו טיט היון זה טיט הבורות שנא' (תהלי' מ', ג') ויעלני מבור שאון מטיט היון, ובר"ג דפ' המוציא (שבת ע"ז:) בור זינקא בור זה נקי פי' נקי שאין בו מים [2]. בויק"ר ריש צו (פ"ז וילק' צו רמז תע"ט) מתחילת הספר ועד כאן כתוב והקריבו בני אהרן (ויקר' א', ה'), ונתנו בני אהרן (שם פסו' ז') וערכו בני אהרן (שם ח') (והקטירו) [3] [וצ"ל וזרקו] בני אהרן (שם י"א) אמר משה לפני הקב"ה בור שנוי ומימיה חביבין, לעצים חלקת כבוד בשביל בניהן, כדתנן (תמיד פ"ב מ"א דכ"ט.) כל העצים כשרים למערכה חוץ משל זית ומשל גפן, ולאהרן אי אתה חולק כבוד בשביל בניו וכ'. * [אחי"ה הערך הזה נחלק בדפוסי' לג' ערכים אבל לפי כ"י ו"ו ל"ד ב"ר הכל מערך אחד הוא ועל זה העיד באמת גם הענין אחרי שבכל הציוני' הנ"ל הוראת המלה באר וגומה, ובע' בירא א' וב' הוספנו להביא ציונים עיי"ש. וגמ' ב"ק נ': מפורש בע' הבל א' וחבט א' ומעשה חולדה ובור תעני' ח'. בע' חלד א'. ובענין בור הגולה עיי' עוד ע' גלגל ד'] —

בָּר (fett, genährt sein בל"ע ورا, ورى = مرا, مرى nähren, עיי"ע בר ה' ובהפעיל כמו הבריא בל"ם stärken) בסוף (משקין) [וצ"ל מועד קטן] (כ"ד:) לא חולצין ולא מברין [4] פי' כמו ויבא כל העם להברות את דוד (ש"ב ג', ל"ה). * [אחי"ה וכ"ה בתרג' שם לאוברה ית דוד, ותַבְרֵנִי לחם (שם י"ג, ה') תרג' ותיכלינני לחמא, ותרג' אוכל לחמי (תהלי' מ"א י') מברי סעודתי ומזה הענין סעודת הבראה שבת קל"ז. ושם: יום הבראתו ובב"ר פמ"ט הובריא. ובענין סעודת הבראה באבל עיי' ריצ"ג במקום הנ"ל בשם ר' נטרנאי ותש' גאוני' קדמוני' הנ"ל בשם ר' נחשון, וכנ"ה מ"ק כ"ו סע"ב עיי"ע גם ב' ההולך לבית האבל אם היה לבו גם בו יברוהו על מטות כפויות ואם לאו יברוהו על מטות זקופות רבא איתרע ביה מילתא על לגבי אבא בר מרתא דהוא אבא בר מניומי ל א ב ר ו י י (כ"ה בתש' גאוני' קדמוני' ולפנינו בנוסח' ליי וכן ליי בכ"י מ' ולי' ברי"ץ גיאת שם). תעני' כ"א: והוה ליה (לאבא אומנא) דוכתא מאבראי למירמא ביה פריטי, דאית ליה רמי דלא אית ליה הוא אתי ולא מכסיף וכד הוה חזי איניש דלא אפשר ליה הוה יהיב ליה פריטי א"ל זיל איבראי נפשך, כ"ה בכ"י ב' ובמנוה"מ נר ו' כלל ב' ח"ב פ"ב וכ"ה בע"י וגי' איבראי אי' ג"כ בכ"י מ' ובנו"ג בריא נפשך עיי' ד"ס תעני' צד ס"ב. ובדרך השאילה ירו' סנהד' פ"ח דכ"ו ע"ג מכיון דאיברי ליביה עלוי למיעבד ליה דא מילתא וכ', ועיי' עוד ציונים שענינם קרוב לענין כאן בע' בר ה' בסוף, וכן סוט' ל"ה. כי הוו מברי אבילי תותי ארזי הוו מברי, סנהד' כ'. במשנ' וכשמברין אותו, ושם בגמ' ולבסוף להברותו, ושם ס"ג. אין מברין על הרוגי ב"ד ועיי' עוד ע' אכר הערה ד'] —

* **בַּר אֲבָהָן** (בל"ס אַבָהָא Sohn (grosser) Ahnen d. i. von vornehmer Abkunft) מנחו' נ"ג: אי בר אוריין הוא יאי אי בר אוריין ובר אבהן יאי (ואי) [צ"ל ויאי] וכ"ה בילק' שמות ררמ"ז קס"ו, ובתש' ריב"ש סי' צ"ד הגי' אי בר אוריאן הוא יאי אי בר אבהן ובר אוריאן יאי ו'יאי פי' בן אבות כלומ' ממשפחת היוחסין. ואבהן קבוץ מיחיד אב והוא כמו אבהתא קידוש' פ"ב. ב"ב ל"א. ואילך, ס"ה. וכן בל"ס אבהתא. ול' נקבה בת אבות עיי"ע.

* **בַּר אֲבָיָה, אֲבָיֵי** (Sohn des Betens, Vorbeter) עיי"ע אבייה ושם פירשתיו ונשמטה בטעות הדפוס שורה קטנה כזו "עיי' מבוא הירו' למהרז"ף הך ערך" ושם נדפס בטעו' ירו' ש ק ל י ם וצ"ל ירו' ש ב ו ע ו ת פ"א דל"ג רע"ב.

בר אביו ובר קפיו [צ"ל בַּר אִיבּוּ וּבַר קְפִּיף] (שמות של שני הספדנים וכנוים הם Sohn des Geiers, Sohn der Nachteule עיי"ע אבו, אייבו, וע' בואת) בסוף הלכה ראשונה דפ' מצות חליצה (יבמו' ק"ג.) אמ' רב אשי למאי דקאמר אמימר האי מאן דמסגי על לוחתא דכרעיה

---

[1]) עיי' פי' הרשב"ם ורגמ"ה כ"י פי' קצת בענין אחר בסוף אבל תחילת פי' דרבינו היא ממש העתקת פי' דרגמ"ה כ"י לב"ב שם. [2]) בל"ע ضنك, ضنيك, مزيج ein Brunnen, der wenig Wasser enthält פירושו מעט מים ורש"י פי' בור שיבשו מימיו קורין כן. [3]) וכ"ה בילק' אבל יותר טוב בויק"ר. [4]) כ"ה במשניו' דפ' נאפולי וכ"ה בכ"י מ' ובפי' רע"ב ובנו"ג א י ן מברין וכ"ה ברי"ץ גיאת הל' אבל עמוד נ"ח מציון של הברייתא מ"ק כ"ו: וכ"ה בתש' גאוני' קדמוני' סי' ל"ו.

לא ליחלוץ לאו בר אביו חליץ ולאו בר קפיו חליץ [1], ובפ' אלו מגלחין בגמ' אין קורעין (מ"ק כ"ה:) אתהפוך כרעייהו דבר אביו ובר קפיו [2] ההוא יומא לא ספדוה לרב אשי והיינו דאמ' רב אשי לאו בר אביו וכ'. (א"ב ביבמו' בר אובא ובר קיפוף, ובמ"ק בר איבון ובר קיפוק כתוב). *[אחי"ה ודע שבמ"ק שם אי' על מיתת דרבה בר הונא ורב המנונא בזה"ל קאת וקיפוד הוכפלו לראות שוד ושבר ובכ"י ב' תחת קאת וקפוד הוכפלו הגי' ואבו וקיפוף הוכפלו ופירש"י כ"י כלומ' ואפי' אלו עופות רעות באו לראות כשמתו לנחם ע"כ, וכ"ה בע' קאת (עיי' ד"ס מ"ק צד מ"ג) וא"כ י"ל ששמות הספדנין (לגי' הגמ' ביבמו') בר אובא ובר קיפוף נשאלו משמות העופות הרעות האלה ואצלי אין ספק שעיק' הגי' אבו או אייבו או איבו עיי"ע למעלה, ובאמת גי' הכ"י ב' גם בשמות הספדנין בר אבו ובר קיפוף הוא וביוחסין הגי' בר איבו ובר קיפוף עיי"ע בר איבו וקיפוף ביוחסין השלם צד ק"י וק"פ, והגי' קיפוף אי' ג"כ ברש"י שבע"י הראשון למ"ק ומאשר כי טבעם של עופות אלה להשמיע תמיד קול יליל על כן היו למלה לכנות בהם הספדנין ועיי' קצת מזה במאמר דברי שלום ואמת לשי"ר צד כ"ו, אבל לפ"ד גם גי' מ"ק בר אבין ובר קיפוק או לפי גי' כ"י מ' קיפוץ (והוא קרוב לגי' כ"י ו"ו ול"ד קפיז) נוכל לקיים ואז שתי המלות נגזרו מל"פ כִּי אבִין (ابيون) פתרונו שחור וקיפוק או קיפוץ (كيفوز) טעמו קבר ועוד בהוראה שניה ינשוף וא"כ איש שחור ובעל קבר או ינשוף עולים יפה עם תכונת ועסקי הספדנין, וכן נקרא עוף אחד קברין או בת קבריא עיי"ע ומ"ש. ובענין פי' ראשון הנוגע לשמות העופות עיי"ע אבו ואייבו וע' בואת].

* **בַּר אֲגָדָה** (Agadakundiger) ב"ר רפפ"א דלמא דלית בר אולפן בר אגדה הוא נשאליה קראי וכ' והוא כמו בעל אגדה עיי"ע.

1 (**בַּר אַדָא**) **בראדא** (Aloemischung, Sohn des Aloe) בל"פ ادوى, או בתיבה אחת ברדא כמו בדרא בל"פ بادرو בל"ע بادروج (Basilien-kraut) שרי בגמרא דבמה טומנין (שבת נ':) פי' בערך עפר לבינתא. *[אחי"ה כ"ה לנכון בכ"י ה"ב אבל בדפוסי הע' חסר בט"ס מלת בערך, ובאמת בערך עפר מפרש רבינו המלה הזרה על פי פי' של רב יוסף בשבת שם מאי ברדא אמר ר"י תילתא אהלה ותילתא אסא ותילתא סיגלי עיי"ש וה' לעווי בעמת"ל השיג על רבינו וכתב שפי' עפר לבינתא מבטן אמורא אחר יצא ואיך פי' רבינו על ידו מלה זרה זו, אבל לפי מה שכתבנו שעיקר הגי' פי' בערך עפר לבינתא סלקא תמיהתו. ודע שבכ"י מ' פעם אחת הגי' בר אדא כגי' רבינו כאן ובשאר ציונים משבת שם גורס כ"י כגי' הדפוס' ברדא בתיבה אחת ובאמת גם רבינו בע' עפר גרס בראדא בתיבה אחת וגי' הרי"ף כ"י וע"י ובה"ג ורש"י בדפוסי' הישני' ורא"ש דפ' ווניציא' תחת ברדא אי': בדרא (עיי' ד"ס שבת צד מ"ט.) ואם בר אדא עיקר הגי' אז המלה ל"פ הרשומה ופתרונה אהלה ופי' בר: תערובה, ואם בדרא עיק' הגי' אז תהיה המלה ל"פ ול"ע הרשומה וטעמה עשב הנ"ל שריחו נודף ויפה עד מאוד ומשתמשין במיץ שלו לרחיצת אפים] —

2 (**בר אדא**) **בראדא** (= ברדא בל"ס בַּרְדָא בל"ע بُرد Vogel von gesprenkter Farbe) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ב:) א"ר יהודה צרדא [בדפ"ר ווניצ' הגי' בע' צארדא: צארדא וכ"ה בכ"י ק"ט] שרי בר אדא אסור וסימנך בר מיניה. *[אחי"ה בנו"ג ברדא וכצ"ל בתיבה אחת אצל רבינו והראיה שבשני הערכים (הנפרדים על נכון בכ"י ל"ד) יש לגרוס המלה בתיבה אחת ממה שהם סדורים בכ"י וגם בדפוסי' הישנים קודם ע' ברבל. ובקובץ כ"י אנגיילקא A. 5. 18 דף שט"ו ע"ב גרס ג"כ רגמ"ה בפי' לחולין: ברדא — וגוזר אני המלה מל"ס וער' הרשומה מי שיש לו כתמים הרבה וכ"ה בל"מ בְּרֻדִּים (בראשי' ל"א, י'; זכרי' ו', ג') ומלת צרדא הוא ל"פ زرد פי' ירוק ככרכם, ומין שני העופות האלה בלתי נודע כעת ומה שאמ' הגמ' וסימנך, לענין טומאת ברדא, בר מיניה נ"ל שכיון הש"ס למלה פרסי' برد כלומ' זולת זה! הרחק עצמך! ומעתה זכינו להבין מאמר של רב מרדכי שאמר על הא דרב ששת ברדא (עיי"ע הקודם) שרי: בר מניה דמר דאפי' בחול נמי לא סבירא ליה (שבת נ':) ורב מרדכי בחר לשון ערומים בר מניה שהוא העתקת ל"פ ברד שנפל על לשון ברדא, ובפי' רגמ"ה הנ"ל מצאתי מפורש וסימניך בר מיניה: "כלומ' בר דברדא". ולפי זה נוכל לומ' שכונת הש"ס על ל"פ بار=עברה, וחטא ואסור]—

* **בַּר אֶלְעָשָׁא** (Schwiegersohn Rabbi's) ירו' מ"ק פ"ג דפ"א ע"ג ר' הוה מוקר לבר אלעשא עיי"ע בן אלעשה.

[1] בכ"י ו"ו ול"ד הגי' קפיז ועיי' בסוף הע'. [2] כ"י ו"ו ול"ד קפיז.

* בַּר אוּלְפַּן (Gesetzkundiger) (בל"ס בר יוּלְפָּנָא) ויק"ר רפ"ג ורעות רוח (קהל' ד', ו') רעותיה דמתקרי בר אולפן ובילק' קהל' רמז תתקע"א הגי' דמתקרי רוח אולפן וצ"ל בר אולפן פי' מי שהוא בקי בהלכות והוא כמו בר הילכן עיי"ע והפכו בר אגדה כלו' מורגל ובקי בדרוש של מקראות ולא בהלכות עיי"ע בר אגדה.

* בַּר אוּרְיָא, אוּרְיָן (Gelehrter) סוכ' מ"ג: גיטי' ל"א: כבר פירשנו בע' ארייא ג' ובע' אורין ב'.

בַּר אַמּוֹדָאִי (Der Taucher, Schwimmer) פי' בע' (מר) [וצ"ל מד] (ב') פי' אדם שידוע לשוט תחת המים. *[אחי"ה כ"ה בעה"ק שנת שנ"ב והועתק מפי' רבינו בע' מד, וגי' אמודאי כ"ה בעה"ק ובע' מד ב' וכ"ה בכ"י מ' ר"ה כ"ג. עיי' ד"ס שם וכ"ה בע"י הראשון וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב ושם מפורש בר אמודאי "אומן שיודע לשוט על פני המים" הוברר שממנו שאב רבינו פירושו. אבל בדפוסי' בר"ה וב"ב ע"ד: שם ושם וכן בערוך לפי גי' הדפ' וויניצ' כאן בט"ס (בת) [בר] אמוראי. וגוזר אני אמודאי כמו עמודאי והוא ל"ס עַמּוּדָא, עַמִּדָא פי' טובל במים וא' וע' מתחלפות] —

* בַּר אִינַשׁ (= בַּר נש Mensch) ע"ז י': לית דין בר אינש, שבת קי"ב: ועירו' כ"ד: לית דין בר אינש וא"ד כגון דין בר אינש ובע"י גרס בר נש, עיי"ע. ב"ר פל"ח אתי בר איניש וכ', ושם ונסגוד לבר אינשא וכ', ושם רפ"ז בר אינש דאמר מילתא וכ', ושם בר נש דאמר וכ'.

* בַּר אַרְיָא (Löwensohn, junger Gelehrter) עיי"ע אריא. והקבוץ בר ארין תרג' ישעי' ה', כ"ט; הושע ה', י"ד.

בַּר אוּשְׁפַּרְתִּי (Sohn der Flickschneiderin) (לפע"ד בס"ג [1]) דסדר תעניות האלו (כ"ד: רב פפא גזר תעניתא חלש ליביה טעים מידי בעי רחמי ולא אתא מיטרא א"ל רב נחמן בר אשפרתי, פי' הוא שם אמו של רב פפא. *[אחי"ה וכנוסח רבינו משמע גם מכ"י ב' וע"י ופי' המיוחס לרש"י לתעני' עיי' ד"ס תעני' צד ע"ד: והגי' אושפרתי אי' ג"כ ביוחסין השלם צד ק"ע ע' רב נחמן (וביוחסין שלפנינו כבדפוס אושפזתי) ולפי היוחסין הגי' רב נחמן בר אושפרתי אמר רב פפא ובעל ד"ס שם טרח להביא ראיות שהדין עם בעל היוחסין עיי"ש. ובענין המלה בלי ספק היא ל' נקבה ממלת אשפרי (עיי"ע אשפר) כלומ' אומן מתקן בגדים] —

בַּר בִּטְנִי (Kind meines Schosses, Spr. 31,2) בפ' בן סורר בגמ' מאימתי חייב (סנהד' ע':) ובילמדנו בריש ואלה שמות (תנחומ' שם צד פ"א וילק' משלי רמז תתקס"ד) דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו (משלי ל"א, א' ואילך) מהו אשר יסרתו אמו מלמד שכפתתו בת שבע על העמוד ומכה אותו ואמרה לו לאו מאל שאלתיך מה ברי הכל יודעין שאביך ירא שמים ואם יהא בך דופי יאמרו אמו גרמה ומה בר בטני כל נשים של בית אביך כיון שמתעברות לא היו רואות פני אביך ואני סיכנתי בעצמי ודחקתי ונכנסתי וכל כך למה כדי שיהא לי בן מלובן ומזורז וכ'.

* בַּר בֵּי רַב (Jünger des Studienhauses, Gelehrter) בשבת ק"מ: עשרת פעמים נזכר בר בי רב עיי"ש ועיי"ע כש א' וע' ענק. גיטי' ס"ב: חולי' ו'. בר בי רב ליכול חמימא וכ', ברכו' נ"ח. ההוא מינה בר בי רב כ"ה לגי' כ"י מ' וכ"י א"פ ובנו"ג אשכחיה ההוא צדוקי עיי' ד"ס צד קס"ג. חגיג' ה': בר בי רב דחד יומא חלש דעתיה עיי"ע בר יומיה, והקבוץ בני בי רב עיי"ע בי רב פי' בחור וחבר של בית המדרש.

* בַּר בַּר (Sohnes Sohn, Enkel); בר בְּרַתָּא (Tochter Sohn) אסת"ר סוף פ' ויהי בימי אחשורש: נין ונכד (ישעי' י"ד, כ"ב) בר ובר בר, ב"ב קמ"ג: הוה ליה ברא ובר ברא קרו אינשי לבר ברא ברא וכ' עיי"ש איזהו פעמים, סנהד' צ"ה. בר ברך קירא ליזבון ואת לא תצטער עיי' פירש"י, ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד בר בריה פי' בן של בן וכ"ה בל"ס. ובן של בת נקרא בר ברתא סוט' מ"ח. רבי רבי בר ברתך אנא.

* בַּר בִּשְׂרָא (1 der Fleischgeborene=Mensch, 2 die Fleischseite des Leders) כל בשר (דברי' ה', כ"ג) תר"י א' כל בר בישרא, ביצ' ט"ו. לגי' רבינו בע' גר י"ב בר בשרא לתחת . . בר בשרא לעיל ובנו"ג בשרא.

* בַּר בִּתְיָה עיי"ע בתיה.

* בַּר גּוּרְיָא (N. pr. m.) ב"ק צ"ט: איתיביה רב חמא בר גוריא לשמואל, ירו' קידושי' פ"ג דכ"ו ע"ד א"ל רב חמא בר גוריא הן דעמך מגליך עד דאתי שמואל ויפסלינך. מגיל' י"ח:

---

[1] כ"ה לנכון בכ"י ל"ד ו"ו; אבל בדפ"ר בפ"ק וכן בט"ס בדפ"ר בפר'.

י"ט. א"ר חלבו אמר רב חמא בר גוריא. שבת ל"ז: א"ר חלבו א"ר חמא בר גוריא אמר רב. ועיי' עוד שבת ט'. עירו' ט'. ושם נסמן ועיי' עוד סד"ה צד פ"ד: ע' רב חמא ב"ג.

בַּר גַּזָּא (Schwarzadler = אזא עיי"ע וכן בל' שומרוני עוזא מל' עוז. בל"ע عز die Starke) תרג' ירו' [א'] את הפרס ואת העזניה ואת הנשר (ויק' י"א, ל'; ת"ר א' דברי' י"ד, י"ב) [ית נשרא וית עוזא וית בר גזא] * [אחי"ה וגוזר אני המלה מל"ע הרשום' ומל"מ עוז ועיי"ן עם הנקודה שוה בהכרת מבטא עם גימ"ל ועיי' עוד ע' גז א'. ועיי' היעראזאיקן להח' באכארט ח"ב צד תשע"ד] —

* בַּר גּוֹזָלָא (מל"מ גוזל בל"ע جوزل junge Taube) חולי' ע"ו סע"ב ההוא בר גוזלא וכ' בר גוזלא קאמרת בר גוזלא דרכיך שאני.

* בַּר גִּיבּוּל עיי"ע גבל א'.

בַּר גִּיהָא (kleiner Teich) עיי"ע בקע ב' וע' גיהא.

* בַּר גִּירַאנְטֵי (E. N. eines Arztes) ירו' ביצ' פ"א ד"ס סע"ג רב ירמיה הורי לבר גירנטי אסיא וכו'.

* בַּר גְּלִילָא (Galiläer) עירו' נ"ג: ההוא בר גלילא דאמר ואזיל כ"ה בכ"י מ' ובע"י עיי' ד"ס עירו' צד ק"א: שבת פ': ההוא בר גלילא דאמרו ליה כה"ג בכ"י מ' וא"פ ובד' הישנ' עיי' ד"ס שבת צד פ"ה: והקבוץ בני גלילא עיי"ע.

* בר גמזא (Ortsname, crrm.) איכ"ר פ' סלה בבר גמזא צווחין וכ'. ויותר נראה גי' רבינו בורגיא בע' סח ג' עיי"ש.

* בַּר גְּרוֹגְרוֹת (גרגרת Feigensohn, Beiname des R. Jehuda) יומ' ע"ח. תני יהודה בר גרוגרות ובכ"י מ' הגי' תני רב יהודה בר גרגרת ובכ"י כ' בר גרוגרת ורבינו לא גרס בר עיי"ע גרגרת. והוא שם כינוי כמו בר תמרי. בר דיקולי עיי"ע.

* בַּר דְּכַר (ein Sohn, eig. männlich. Kind) ירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג וב"ר פל"ג אית לך בר דכר . . אית לך ברת נוקבה ובויק"ר פכ"ז יותר טוב אית לך ברא . . אית לך ברתא. והקבוץ בנין דיכרין כתוב' י'.

* בר דלייה עיי"ע ברדלא.

* בַּר דַּעַת (Vernunftbegabter) ב"מ פ' רע"ב אם איתא דלא מצי ביה בר דעת הוא לשדיה עיי' פירש"י ד"ה קב ועיי"ע בן דעת.

* בַּר דִּיקוּלֵי (Dattelsohn, Zuname) חולי' ק"י. רמי בר תמרי דהוא רמי בר דיקולי ובמנחו' כ"ט: אי' רמי בר תמרי דהוא חמוה דרמי בר דיקולי ועוד עיי"ע גרגרת ג'.

* בַּר דְּרוֹמָא (der Sohn des Südens, d. i. Bar Kosiba) גיטי' נ"ז. ההוא בר דרומא דהוה קפיץ מילא וכ' והוא בר כוזיבא עיי"ע בן כוזיבא וע' ביתר.

* בַּר דְּרוֹסַיי (Personenname) ירו' ע"ז פ"ד דמ"ג סע"ד ר' יוחנן אמר לבר דרוסיי חות ותבר כל אילין צלמייא דגו דימוסין ונחת ותבר כולהון פרא [בל"י חוץ πάρα] חד וכ'. ושם הפרטי בירו' שבת פ"א ד"ד. בן דרוסא עיי"ע אכל אכילת בן דרוסאי.

בַּר הוּדְיָא (מין עוף בל"פ هُدْهُد, هُوْدُه Sperling; שׁוּרִינְקָא سارنك, سارج Staar, Speher; בַּר שהינא בל' ערבי' ופרסית شاهين weisse Falkart) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ג.) הנץ זה הנץ למינהו להביא את בר הודיא[1] מאי בר הודיא אמר אביי שורינקא והוא לשון ערבי[2] ובויק"ר פרש' והוא ישקיט (רפ"ה) ובריש אחרי מות[3] ר' לוי בשם ר' יוחנן בר שהינא[4] הדין בר הודיא צופה מאכלו בשמונה עשר מיל. שהינא לש' ערבי. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד. ב"ר וכ"ה באמת וגם בל"פ נקרא כן העוף ההוא והוא מין נץ וכן בר הודיא בל"פ מין נץ הוא ולפי זה בן ההודייה של ספרי ג"כ מן השם הזה עיי"ע למעלה. אחרי הדברים והאמת האלה חזרנו מהשערה אשר הצגנו במאמרנו על מלאכים ושדים צד ק"א ואילך וגם Sark של בונדיהיש בלי כל ספק אחד הוא עם שורינק = سارنك. של ערך הנוכחי ופירוש בר חיורא בזאלאגיע של הרב החכם לעויזאהן צד קס"ה טעות היא וכן גי' הגמ' משובשת מן בר הודיא. ובכ"י רגמ"ה לחולין (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ש"ז) מצאתי כתוב בן ההדיה שאירנקא וצ"ל בן הודיא שאירנקא, וזה מסכים עם سارنك דלעיל] —

* בַּר הַדְיָא (בל"פ هذيان בל"ע هذاءٌ Aberwitz, Albernheit) ונקרא כן בכינוי בעל

---

[1]) כ"ה על נכון בכ"י ו"ו. ל"ד ב"ר ובע' שרנקא ובדפ"ע שם בט"ס בר הוריא וצ"ל בר הודיא ובדפ"ע כאן ובויק"ר רפ"ה חסר וי"ו בר הדיא (הדיה) ובנו"ג בר חיורא. [2]) כ"ה רק בכ"י ו"ו ול"ד. [3]) בדפוסי' חסר לפנינו עיי"ע אמבוניא אבל בכ"י ח"ב לי' הציון מריש אחרי מות. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו. ל"ד. ב"ר בדפ"ע שחינא ובויק"ר בר שאונה.

פתרון החלום) ברכו' נ"ו. בר הדיא מפשר חלמא הוה וכ', ע"ז ל'. בר הדיא הוה בי עכבורי וכ' ונ"ל לגוזרו מל"ע ופ' ופתרונו איש המדבר רעות רוח ודברי תהפוכות ורימ"ז בט"ר ח"ב, פ"ט ואחריו החי' לעווי בעמת"ל פירשו בדרך רחוק עיי"ש וגם י"ל שנאצל מלש' הדיא עיי"ע.

* בַּר הֲוָיָה (einer, dessen Ehe von Wesenheit, Bestand ist) סוט' כ"ו. ובת כהן כי תהיה לאיש זר אמר רחמנא דבר הויא אין דלא בר הויה לא קמ"ל בר הויה פי' מי שקידושיו עומדין וקיימין ותופסין בו. הויה בל"ס עמידה וקיום.

* בַּר הֵא הֵא (E. N.) עיי"ע בן הא הא, ויוחסין השלם צד ס"ב ועיי' שם צד נ"ט.

* בַּר הָכִי (einer, der so und so ist, d. h. für etwas fähig, tüchtig) סוט' כ"ו: ושכב איש אותה . . והא לאו בר הכי הוא.

* בַּר הִילְכָן (der Halachothkundige) ויק"ר רפ"ג רעות רוח (קהלת ד', ו') רעותיה דמתקרי בר הילכן פי' מי שהוא בקי בהלכות.

* בר המג, בר הנג עיי"ע אברתא וע' אזביון. וגי' בר הנג כגי' רבינו אי' ג"כ בכ"י מ' וכ"י א"פ לשבת ק"ט: עיי' ד"ס שם צד ק"כ:

בַּר הַמְדוּדֵי (חַמְדוּדֵי E. N. nach R. N. Kesselheitzer, von חם u. דוּדֵי) בס"ג דיומא (פ"ז:) יש מפרשי' בר מיחם דודי דאבא, דוּדֵי הם הסירות. * [אחי"ה וז"ל של יוחסין השלם צד ק"ל ובעל הע' פי' חמדודי כמו בחי"ת פי' מיחם דוד ר"ל בר מיחם יורות וסירות וא"כ הנוסחא שלו בשני דלתים ע"כ וגי' חמדודי אי' ג"כ בדפ"ר אבל בכל כ"י ודפוסי ערו' הגי' המדודי וכ"ה בדפוסי' הישנים ובמקצת דפ' החדשים ליומ' שם וכ"ה בכ"י ב' ליומ' עיי' ד"ס שם צד קנ"ה. וכ"ה בכ"י מ' (ב' פעמים) לשבת דק"ז: (ד"ס צד קי"ח.) וכ"ז בכ"י מ' וא"פ לשבת קכ"ה. וכ"ה ברי"ף כ"י שם ורא"ש דפ' וויניצי' (ד"ס שם צד קמ"ב.) אבל בדפוסי' בכל המקומו' הנ"ל הגי' בר המדורי וכ"ה ביבמו' פ"ג: מנחו' ל"ח:] —

* בר המדך ט"ס וצ"ל בני הרמך עיי"ע בר שניא וע' הרמך.

בַּר הִימְצָא (בל"ע خميت שמן das Fett — fett auf dem Darm) עיי"ע המצא וע' יתר א'.

* בַּר זוּג, זוּגָא (א') פי' בל"ס בר זוגא: חבר (Genosse ב') Weibchen Genossin) יבמו' ס': פ"ג. שבקיה (ר' יוסי) לבר זוגיה וגי' רש"י לדף פ"ג. שבקיה ר' יוסי לר' שמעון בן זוגיה וכן בתרג' ירו' ב' בראשי' ב', י"ח. כ' בר זוג כד נפיק ביה, תי"ר א' לבראשי' א', כ"א לויתן ובר זוגיה (עיי' ב"ב ע"ד ואילך) פי' כמו בן זוג עיי"ע ומן בר זוג נבנה הפעל ברזג פי' מזווג עיי' הציונים בתרג' אצל החי' לעווי הך ערך.

* בַּר זוּזָא (im Werthe eines Sus) מ"ק כ"ז: צרדא בר זוזא ועיי"ע צרדא במ"ע ורבינו גרס צדרא עיי"ע צדר, ושם גרס ג"כ בת זוזא וכ"ה במקומות אחרים.

בַּר זִיזָא (E. N.) ירו' ב"ק פ"ו ד"ה ע"ג ובקצת שינויים ירו' שבועו' פ"ז דל"ז ע"ד אריסיה דבר זיזא אפקיד גבי חד בר נש ליטרא דהב מית בר זיזא ומית אריסיה דבר זיזא וכ' פי' שם אדם.

* בַּר זְרַע (Samen, Aussaat) הרבה בתרגום להעתקת זרע וכ"ה בל"ס עיי' פשיט' ויק' י"א, ל"ז. ל"ח.

* בַּר חָבוּ עיי"ע בי בר הבו.

* בַּר חוּבֵּץ (Spottname, Käsesohn) עיי"ע חבץ א') ירו' פיא' פ"א דט"ז. חנותא דכיתנאי (כ"ה בדפ' וויניצי', ובדפ' אחרי' בט"ס דכותנאי) הוה לון צומות והוה תמן חד מיתקרי בר חובץ ולא סלק, אמרי מה אנן אוכלין יומא דין אמ' חד חובצין אמר ייתי בר חביץ [צ"ל בר חובץ] א"ר יוחנן זה אמ' ל"ה בהצנע כלומ' עתה יבא בר חובץ בשמעו שיש כאן חובצין כלו' גבינות וזה מבני החבורה בדרך לעג אמר כן בלי' נופל על לשון.

* בַּר חִיוּבָא (Verpflichteter) ב"מ י'. היכא אמרינן דאין שליח לדבר עבירה היכא דשליח בר חיובא הוא אבל בחצר דלאו בר חיובא הוא וכ' ושם כל היכא דשליח לאו בר חיובא מיחייב שולחו וכ', והקבוץ בני חיובא (שם).

בַּר חַיְתָה, חַיוּתָא (E. N.) ירו' סוט' רפ"ז דכ"א ע"ג וירו' שבת ספ"ו ד"ח ע"ד ושהש"ר פ' עד שיפוח: ר' לוי בר חיתה, חיותא. ורבינו בע' אלנסתין גרס (אולי בט"ס) בר חזותא.

בַּר חוּלְיָא (der kleine Ring in der Gurgel) חולי' נ'. מקיפין בקנה . . מבר חוליא לבר חוליא אבל לא מחוליא לבר חוליא ולא מבר חוליא לחוליא ועיי' פירש"י ורבינו בע' חלי ב' הביא קצת מזה ולא פירשו.

* בר חיור גווני ט"ס תחת כאר הזר גוונא עיי"ע כאר.

* 1 בַּר חֲמָרָא (בל"ע حمار 1 Eselsfüllen, 2 Eseltreiber) חולי' ע"ט. האי בר סוסיא וחמרא והאי בר חמרא וסוסיא כולהו חדא מינה נינהו פי' פרד הנולד מן החמור, ועניננו ג"כ מנהיג החמור: ברכו' נ"ט. תעני' ו': מיטרא במפתח בבא[1] בר חמרא מוך שקיך וגני פי' פשוט וערוך שקיך[2] והצע בקרקע ושכב. ורש"י ז"ל פי' בדרך אחרת.

* 2 בַּר חַמְרָא (Sohn des Weines=Essig) חולי' ק"ה. אמר מר עוקבא אנא להא מילתא חלא בר חמרא לגבי אבא. ירו' מעשרות פ"ג ד"נ ע"ד צווח ליה חלא בר חמרא פי' ר"י בן קרחה קרא כן לר' אלעזר בר' שמעון משום דקא תפיס גנבי עיי' ב"מ פ"ג: ושם אי' בל"ה חומץ בן יין עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה (עיי"ע ארכוליפרין). ובדרך השאילה אומרים על מי ששב מצדקו ועשה עול: שהחמיץ עיי"ע חמץ.

* בַּר חַסְדַּי (E. N.) שהש"ר פ' אמרתי אעלה: אבון בר חסדי אמר ועל ר' חסדיי ורב חסדא עיי' מבה"י למהרז"ף צד צ'.

* בַּר חֲקוּלָא (או שם פרטי או שם כללי מל' ארמי וסורי חקלא Landmann) ירו' דמאי פ"ד דכ"ד. ר' יונה זבין חיטי מן דבר חקולא פי' מבן עובד אדמה או י"ל שהוא עצם פרטי כמו בירו' נדרי' רפ"ז ד"מ: וירו' גיטי' פ"ח דמ"ט ע"ג ר' יצחק בר חקולא וכן אי' ר' יצחק בן חקולא עיי' מבה"י למהרז"ף ק"ז.

* בר חיורא ט"ס תחת בר הודיא עיי"ע למעלה.

* בר חריא (בל"ס בר חִירָא Freier) ב"ר רפצ"ב ר' חמא חזי חד סגי נהור . . א"ל שלום לך בר חריא א"ל מהיכן שמע לך דההוא גברא בר עבדים א"ל לא אלא שאת בן חורין לעוה"ב ובילק' עקב רמז תת"ן הגי' בשם תנחומ' ר' חמא חמי חד סגי נהורא . . א"ל שלם לך בר חוריא א"ל ההוא גברא בר עבדין א"ל שאתה בן חורין לעוה"ב. ונ"ל ברור שר' חמי בחר לו לשון ערומים כי חור בל"פ عور טעמו עִוֵּר ונפל על לשון בן חורין וא"כ שלם לך בר חוריא משתמע אבי"ת אפי' כלומ' שלום לך בן עִוֵּר ושלום לך בן נשתחרר, ועיי"ע בת חורין.

* בַּר חוֹרִין (wie oben) סנהד' נ"ב. קטל עבדא בר חורין . . עבדא בסייף בר חורין בחנק פי' כמו בן חורין עיי"ע ועיי"ע הקודם לזה. מ"ק כ"ח: לבר חרי עיי"ע שיול.

* בַּר טַבְרִי (E. N.) ירו' מגיל' פ"ד דע"ה ע"ג בר טברי שאל לר' יצחק וכו'.

* בַּר טֶבֶת (E. N.) שהש"ר פ' זאת קומתך: ר' חוניא בשם ר' דוסא בר טבת.

* בַּר טוֹבִים (בל"ס בר טבא ein Sohn guter, d. i. vornehmer Eltern) ברכו' נ"ח: דלמא אתי עני בר טובים.

* בַּר טִינָא (Lehm vom alten Gemäuer) יומ' כ"ט. וסימנך טינא בר טינא עיי"ע טן ב'.

* בַּר טִינָא, טִימָא, בַּר טִיט (pers. Dämonen) כולם שמות שדים בל"פ וכבר פירשנו בע' אסטמיטיתיה והרב החכם האמבורגער בספרו היקר רעאלענציקלאפעדיע ע' גייסטער צד רפ"א נענע לי ראשו בזה.

* בַּר טִירָה (E. N.) ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג סע"ג בר טירה אמר האומ' שמועה משם אומרה שפתותיו רוחשות בקבר ובירו' ברכו' פ"ב ד"ד: לוי בר נזירא ובירו' שקלי' ספ"ב דמ"ז. שמעון בן נזירא בעל מאמר זה.

* בַּר יוּדָאי (Jude) ירו' ברכו' פ"ב ד"ה רע"א בר יודאי בר יודאי שרי תורך וכו'. בר יודאי בר יודאי קטור תוריך וכו'. עיי"ע קנקן ב'. פי' יהודי.

* בַּר יוּדְנָא (E. N.) ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. בר יודנא הוה ליה קונדיטון מגלי וכו'.

* בַּר יוֹחְנִי (E. N.) אסת"ר פ' בהראותו: בר יוחני ביקש לעשות סעודתא לגדולי רומי וכו'.

בר יוכני (צ"ל בַּרִיכְנַי = Varaghna פי' בל' בקט' fabelhafter Vogel, wahrsch. Strauss = flügelschlagender Vogel) עיי' בפנים) בפ' יום הכפורי' (פ'.) ונימא ביעתא דבר יוכני[3] ובר"ב דסוכ' (ה' סע"א ורע"ב) ואימא (אפי') [צ"ל אפי'] דבר יוכני, ובפ' אחרון דבכורו' בגמ' הכל נכנסין לדיר להתעשר (בכורי' נ"ז: עיי' ילקי' צו רמז תרפ"א, וילק' איוב ל"ט רמז תתקכ"ו) פעם אחת נפלה ביצת בר יוכני וטבעה ס' כרכים ושברה ש' ארזים. (א"ב

---

[1]) כ"ה לפי גי' נכונה של רבינו בע' מך א', וכ"ה בכ"י מ' בתעני' וכ"ה ברש"י שם ובכ"י מ' בברכו' מיטרא במפתח אבבא וצ"ל במפתחא בבא וכ"ה בכ"י פ' ובב"נ עיי' ד"ס שם צד קס"ח. ובנו"ג כד מפתח בבי מטרא וכ"ה בילק' הושע רמז תקכ"ב מטרא כד מפתח בבא ובתעני' במפתח בבי מטרא. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ועיי' רש"י פסחי' מ"ט. ד"ה מך.
[3]) בכ"י ב' של מינכען דבריכני וגי' ישרה עד מאד היא עיי' בפנים הע'.

עוף גדול מאוד אולי משל הוא כי איננו בישוב. * [אחי"ה כבר חויתי דעתי במאמרי על המלאכים ושדים צד ק"א כי עוף זה אשר עליו נשאו רז"ל משלים בדרך גוזמא אין זה כי אם עוף המשלי הנזכר בצענדאפיסטא ח"ג יאשט י"ד, י"ט; י"ט, ל"ה ובונדיהעש צד ל"א והעתקת שם פרסי Vâraghna הוא: מכה זנבו או כנפיו ועליו נאמר בצענד בציון הראשון שהוא היותר קל ברגלים בין העופות וכי את רגלים רץ ויתחרה את הסוסים וא"כ אין אצלי ספק שהכונה על בת היענ' ורבותינו השאילו זה השם ב ר י כ נ י[1]) להוראת בת היענה גם הלום ראיתי שכן נקרא בת היענה בדרך מליצה באיוב (ל"ט, י"ג) כנף רננים ונוכל לפרשו עוף שמרנן ומשמיע קול בכנפיו וידוע כי זה מטבעה של בת היענה במרוצה ועיי' שולטענס פ' איוב צד 1117 ובאמת כנף רננים ובריכני הושוו זה לזה עיי' בכורו' שם מנחו' ס"ו: וילק' צו שם, ורש"י לאיוב בפירוש כתב כנף רננים כן שם עוף גדול רננים ולש' משנה קרוי בר יוכני ועיי' רש"י למנחו'. וזאת שנית במנח' שם דורש נעלסה לשון נוטריקון נושא עולה ונתחטא עיי' פירש"י שם ולבכורו' שם ותוספ' מנחו' ד"ה כנף ונתחטא מלש' מתחטא לפני (תעני' י"ט.) פי' לשון טיול ומה מאוד נחמדים דברי רז"ל כי ידוע שגם זה מטבעה של בת היענה שנושאת ביצתה למעלה על ראש ההר ותשים בסלע קנה ובעוד שרובצת האם על הביצים הזכר מטייל לפני הקן ויעמוד על משמרתו להגין בעד הקן (עיי' ראזינמיללער קדמוניו' כרך ד' ח"ב צד ש'). ועוד נ"ל להעיר כי אחרי אשר תגדל בת היענה כערך שמונה פסיעות ויותר נוכל לאמר עליו בדרך גוזמא (ב"ב ע"ג:) דקאים עד קרצוליה במיא ורישיה ברקיע וכ', ורב אשי אמר על עוף זה ההוא זיז שדי הוא דכתיב וזיז שדי עמדי (תהלי' נ', י"א) ועל זיז נאמר בויק"ר פכ"ב כשהוא פורש כנפיו מכהה גלגל חמה ונ"ל שהאציל זיז מל"ע زيزاء פי' כנפים והתרג' השוה ג"כ זיז וכנף רננים ששניהם העתיק ע"י ת ר נ ג ו ל ב ר א, אבל זה האחרון לא ממין זה הוא עיי"ע בר ד'] —

בַּר יוֹמֵיה (בל"ם בר יומא) (der (das) von einem Tag) בגמ' בפ' במה טומנין (שבת מ"ט:) אותיביה ההוא מרבנן בר יומיה לרבא בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן[2]). פי' דבאותו יום נכנס לשורה[3]) פ"א ר' אידי הוה וקוראין אותו בר יומיה כדמפורש בחגיג' בפ"ק בסמוך איזהו קטן (ה': ועיי' ילק' שלח סרמ"ז תשמ"ד וילק' ישעי' ר' רמז שנ"א) רב אידי אבוה דר' יעקב בר אידי הוה רגיל דהוה אתי תלתא ירחי באורחא וחד יומא בבי רב והדר אזל ג' ירחי באורחא והוה חד יומא באושפיזא והדר אתי והוו קרי ליה בר בי רב דחד יומא. * [אחי"ה וכ"ה לנכון בכ"י ו"ו ול"ד וה"ב, וכן משמע מיוחסין השלם צד ק"י ערך ר' אידי ע"ש, ובדפ"ע חסר מאמר מן חד יומא עד והוה חד יומא וכגי' רבינו בכ"י א' ג"כ בכ"י ב' ומנוה"מ סי' רמ"ג רק שם הגי' חד יומא בביתא במקום חד יומא באושפיזא ובכ"י מ' הגי' חד יומא באושפיזא וחד יומא בבי רב וקרו ליה וכ', וכ"ה בע"י עיי' ד"ס חגיג' צד ח': ובעל ד"ס ציין מערוך גי' מוטעת של דפוסי' ובילק' שם ושם הגי' הוה אזיל תלתא ירחי באורחא והוה יתיב חד יומא באושפיזא והוו קרו ליה (והדר אתי והוו קרו) וכ', ובנו"ג קטיע כזה: אזל תלתא ירחי באורחא וחד יומא בבי רב והוו קרי וכ', ובר יומא כמו בן יום עיי"ע. וכן בחולי' נ"ח: לית בקא בר יומא עיי"ע בק ג', ב"ר פל"ח ווי ליה לההוא גברא דהוה בר שתין ובעי למסגד לבר יומי] —

* **בַּר יְשִׁיטָא** (E. N. eines Amora) ירו' מגילי' פ"ד דע"ה ע"ג בר ישיטא הוה אמורא דר' אבהו.

* **בַּר כּוּזְבָה, בַּר כּוּזִיבָא** עיי"ע בן כוזיבא.

* **בַּר כִּיחָא** (E. N.) ירו' שבת ספי"ד די"ד ע"ד בר כיחא[4]) נגרא רחם איתא וכ' פי' שם אדם אחד שאהב אשה אחת וכ'.

* **בַּר לְוָאִי** (E. N., oder Lewi's Sohn) שבת ק"ח. בר לואי הוה קאי קמיה דמר עוקבא וכ' כ"ה בדפ' שונצ' ווינצ' ר"פ ור"צ וכ"ה בכ"י מ' (ד"ס שבת צד קי"ט:) ובנו"ג בר ליואי וא"כ הגי' אז תהיה כמו בסנהדרי' צ"ח. שלום עליך בר ליואי כלומ' בן לוי והוא ר"י ב"ל.

בַּר לוּעָא (בל' ארמי וסו' לועא Kinnbacken ופירוש בר לועא das Bret, das man dem Thiere ans Kinn bindet) בפ' במה בהמה [על] מתניתין ולא בסולם שבצוארה (שבת נ"ד:) א"ר הונא בר לועא פי' כשיש מכה לבהמה קושרין לה דף בצוארה אצל ל ח י י ם כדי שלא תחזיר ראשה לחכך במכה. * [אחי"ה וכן פירש"י ובל"ם לחיים נקרא לועא ורש"י גוזר ג"כ בלעך

---

[1]) כ"ה הגי' האמיתית בכ"י ב' עיי' ד"ס יומי' צד קכ"ט: [2]) בנו"ג עוד טומנין בגיזי וכ' אבל בכ"י מ' וא"פ ובדפ' הישני' לי' עיי' ד"ס שבת צד מ"ח. [3]) וכ"ה בפירש"י לשבת. [4]) כ"ה בדפ' זיט' ובדפ' קראט. בר כוחא.

(משלי כ"ג, ב') מן בלוע ופי' בלהייך וכ"ה התרג' בלוֹעָך ועיי' עוד ע' לועא במ"ע לע ב'. וגי' בר לועא אי' ג"כ בע' סולם וכ"ה בכ"י מ' וא"פ ובר"י"ף כ"י ובר"אש ובאו"ז סי' פ"ג ס"ק ט' (עיי' ד"ס שבת צד נ"ה) ובנו"נ בי לועא. ומהרש"ל הגיה כדפוס ראשון בר בי לועא] —

* בַּר לוּפִיינִי (E. N.) אסת"ר פ' בהראותו: בר לופייני הוה משיא את בתו מן צפורי לעכו וכ' פי' שם אדם.

* בַּר לְקִישָׁא (der Sohn des Lakisch, d. i. R. Simon) ב"מ פ"ד סע"א את כבר לקישא, בר לקישא כי הוה אמינא מילתא הוה מקשי וכ' בכי ואמר היכא את בר לקישא היכא את בר לקישא וכ', והוא ר' שמעון בן לקיש נודע שמו לתפארת בשני התלמודים.

* בַּר מְאָה פַּאפַּאי וְחַד נַאנַאי (Goliath, der Sohn von hundert Vätern und einem Hunde) עיי"ע בן ד'.

* בַּר מְבוֹאָה (der Einwohner eines Gehöftes) ב"ב כ"א סע"ב בר מבואה אבר מבואה דנפשיה לא מצי מעכב . . בר מבואה אבר מבואה אחרינא. מאי? עיי' פירש"י שם, ושם רע"ב האי בר מבואה דאוקי ריחיא ואתא בר מבואה חברי' וכ'.

* בַּר מְהִילָא (beschneidungsfähiges Kind) יבמו' ע"א סע"א והאי לאו בר מהילא הוא פי' שאין יכול להמול.

* בַּר מַזְּלֵיה (der mit Jem. unter gleichem Gestirn geboren ist, gleiches Geschick hat) ב"ב י"ב: דילמא להא מילתא בר מזליה הוא ושם סע"א תרוייהו בני חד מזלא נינהו ושיעורו כמו בן גיל עיי"ע גל ג'.

בַּר מְחִים תַּנּוּרֵי (der Ofenwärmer, Schmarotzer; בַּר מָךְ רְבַע Faulenzer, der seine Bettdecke überall ausbreitet; בַּר מְרַקֵּד בֵּי כוּבֵי der Weinkufen Umhüpfer; בַּר מְלַחֵיךְ פִּינְכֵי Tellerlecker) בס"ג דאלו עוברין בפסח (מ"ט). (א"ב כל אלו כנויים של זולל וסובא מחמם תנורים, מקפל לבושו תחתיו ורובץ, מרקד בין החביות, מלחך קערות. ובנוסחאו' שלנו בר מך רבע כתוב אחרון.) * [אחי"ה וכ"ה בילק' עמוס ו' רמז תקמ"ה ושם הגי' מלחך פינכי וכ"ה בע' פנך א' ובפי' ר"ח לפסחי' צד. פ"ב בט"ס מלכח וצ"ל מלחך וכן בט"ס רבעי וצ"ל רבע].

בַּר מְחַוַּנִיתָא (בל"פ خاوند Grenzwächter, eig. der gesetzt ist über das Abgegrenzte) פרק המוכר את הבית בגמ' רשב"ג (ב"ב ס"ח.) פי' עבדא דמרי מתא שעומד בעיר ויודע כל שדות העיר בסימניהן ובמצריהן וכל שדה ושדה ביד מי היא ומי עדים שלה והכל יודע לחוות. * [אחי"ה ודע שמלת סנטר של משנה נתפרש' שם בגמ' הכי תרגומו בר מחווניתא ומזה נשמע שמלה זרה סנטר נתפרשה ע"י מלה זרה אחרת וסנטר הוא שומר עיי"ע סנטר וזוהי דעת של ר"ח הובא ברשב"ם שם והוא ל"פ زنده دار או جان دار והוא ממש בל' הונגרי zsandár פי' שומר העיר וכן מחווניתא שומר השדות ומצריהן ובל"פ הרשומ' טעם המלה: מצרים ותחומי השדה ובר מחווניתא הוא הממונה על תחומי השדה ועיי' פירש רשב"ם אך הוא ורבינו האצילו המלה הזרה מפעל חוא. וכן יוצא מפורש מפי' רגמ"ה כ"י לב"ב וז"ל: בר מחווניתא זה ממונה המדינה שהוא מחווה ויודע כמה בני אדם פורעין מס למלך ומכמה בתים ומכמה שדות וכמה שייכו לעיר עכ"ל. אבל לפע"ד האמת כי הוא כמו מנטר באגי עיי"ע באג. וכן צ"ל בפירוש ר"ש בן אבטולמוס תחת באגי או מנטר באגי, או בר באגי כלומר שומר השדות] —

* בַּר מְכִילָאן (der Gesetzesnormenkundige) ויק"ר רפ"ג ורעות רוח רעותיה דמתקרי בר מכילאן עיי"ע מד א', מכל א' ועיי"ע בר אגדה ובר אולפן, ועיי"ע כל ו' וספר גט"ד פארטרעגע לריט"ל צונץ צד מ"ז הערה ד'.

* בַּר מִצְוָה (der zur Ausübung des Gesetzes Verpflichtete) ב"מ צ"ו סע"א שליח דבר מצוה הוא אבל עבד דלאו בר מצוה וכ', ויק"ר רפ"ג וקהל"ר פ' טוב מלא: בר מצוותא עיי"ע מצוה.

* בַּר מִיצְרָא (der Grenznachbar) ב"מ ק"ח: דינא דבר מיצרא (כמה פעמים) עיי"ע צר ב'. פי' מצרן ובעל גבול ששדהו קרוב לשדה חבירו וכ"ה בל"ע مصر.

* בַּר מַקְטַיָּא (Ortsname) עיי"ע בית עולם.

* בַּר מְרִינָא (Personenname) ירו' ברכו' פ"ו ד"י רע"ב בר מרינא בריך קומי ר' זעירא וכ', וירו' שבת רפי"ט דט"ז ע"ד בר מרינא הוה ליה עובדא שאיל לר' סימון וכ'.

* בַּר מָתָא (Stadtbewohner) ב"ק קי"ג: בר מתא אבר מתא מעכב פי' יכול למשכן בן

העיר על מס בן עיר חבירו דדינא דמלכותא דינא, ב"ב כ"א: בר מתא אבר מתא אחריתי מצי מעכב עיי"ש פירש"י.

* **בַּר נַגָּר** (Zimmermeister) ב"ב ע"ג: נפל ליה חציצא לבר נגרא פי' גרזן של חרש עצים נפל למים, ובדרך השאילה ע"ז נ"ז: לית נגר וכר נגר דיפרקנה עיי"ע נגר א'. ועוד בר נגרא שם פרטי עיי' ערך ר' אייבו בר נגרי במבה"י למהרז"ף צד ס"ג.

* **בַּר נְזִירָא** (Personenname) עיי"ע בר טירה.

* **בַּר נְטוּזָא** (Personenname) ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. בר נטוזא איתגליין ליה גיניתיה וכ', פי' שם אדם.

בַּר נִירָא (כל"ס ܢܝܪܐ kleines Joch) בפ' במה בהמה מתניתין אין העגל יוצא בגימון (שבת נ"ד:) א"ר הונא בר נירא פי' עושין לו ניר קטן כדי שילמוד לשאת העול. *[אחי"ה ועיי"ע גמן א' בפי' אחר אבל לפי' ראשון ענינו תולין לוח בפיו שלא יוכל לשתות החלב ולזה עולה יפה פי' הירו' ספ"ה דשבת רב חיסדא א' פינקסה והוא בל"י πινάξ פי' לוח עיי"ע פנקס].

1 **בַּר נַפְחָא** (Sohn des Schmiedes, nämlich R. Jochanan) בחלק סוף מעשה דסנחריב (סנהד' צ"ו.) ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וירדפם (בראשי' י"ד, ט"ו) א"ר יוחנן אותו מלאך שנזדמן לו לאברהם לילה שמו שנאמ' (איוב ג', ג') והלילה אמר הורה גבר ר' יצחק אמ' שעשה עמו מעשה לילה שנא' (שופטי' ה', כ') מן שמים נלחמו הכוכבים ממסילותם א"ר לקיש טבא דנפחא מדבר נפחא פי' מסתבר טעמא דר' יצחק נפחא מטעמו דר' יוחנן דהוו קרו ליה בר נפחא. *[אחי"ה בכמה מקומות נקרא ר' יוחנן בשם בר נפחא עיי' ב"מ פ"ה: כתוב' כ"ה: מכו' ה': חולי' נ"ד: וכתב רש"י בסנהד' שם נראה למורי דאביו של ר' יוחנן הוה נפחא ולהכי מיקרי בר נפחא ואית דמפרשי בר נפחא על שם יופיו עכ"ל. ומירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: וירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג ראה לשון שלימדנו בן הנפח יש להביא ראיה ברורה לדעת פי' ראשון לרש"י] —

2 **בַּר נַפְחָא** (wahrsch. Blashuhn) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ב:) פי' שם עוף שהוא ספק.

בַּר נָפְלֵי (= der Messias, eig. Wolkensohn νεφέλη s. Math. 24, 30; 26, 64; Apol. 17; 14, 14, u. s. w.) בחלק בראש ענין משיח (סנהד' צ"ו:) א"ל רב נחמן לר' יצחק מי שמיע לך אימתי אתי בר נפלי פי' משיח שיקים סוכת דוד הנופלת. *[אחי"ה עיי' עמוס ט', י"א ובסנהד' קצת בסיגנון אחר עיי"ש. ובלי כל ספק טעם המלה בל"י הרשומה ענן וכן נאמר בכמה מקומות באון גליון על משיח שלהם שנראה בענן והושאל מדיבור של מקרא ישעי' י"ט, א' ועיי' תהלי' ק"ד, ג'; נחום א', ג' ועפ"י הפסוק (דניאל ז' י"ג) וארו עם ע נ נ י שמיא כבר אנש נקרא המשיח בר נפלי או עֲנָנִי וכ"ה בפירוש בתרג' ד"ה א' ג', כ"ד ענני הוא מלכא משיחא דעתיד לאיתגלאה ועיי' עוד ספרי הסיבילין ב' צד רע"ז ומיתאלאגיע של יונים מפאָסס ח"א כ"ב — כ"ט]—

* **בַּר נֵצָא, נֵצְצָא** (כל"ס נֶצָא Sperber, Habicht) תרג' נץ (איוב ל"ט, כ"ו) בר נצא, וקבוץ בני נֵצָן (אסתר שני א', ב') וכ"ה בר נצצא, ובר ניצצא (ת"ר ויק' י"א, ט"ז; כ', כ"ה).

* **בַּר נַצַר, נִיצוּר** עיי"ע בן נצר.

* **בַּר נָשׁ, נָשָׁא, בַּר אֱנָשָׁא** (כל"ס Mensch) כמה פעמים בדרז"ל ובפרט בתלמוד ירו' עיי' ד"מ ירו' מע"ש פ"ד דנ"ה: ואילך חד בר נש אתא לגבי . . (י"א פעמים), ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד ולא תימ' קומי בר נש, ושם אתא חד בר נש ולחש ליה וכ', ושם כחדא חד בר נש רחם איתא וכ', ירו' שקלי' פ"ז ד"נ ע"ג חד בר נש בציפורין אזל וכ' (שני פעמים) ושם חד בר נש הוה מהלך בשוקא וכ', ירו' סוכ' פ"א דנ"ב: ופ"ג דנ"ג סע"ג לית בר נש אמר וכ', ירו' כתוב' פי"ב דל"ה, וכאן תימר (ובדפ' זיטמ' יותר טוב הגי' ואין תימר) הוה ר' יסא בר נש זעירא וכ', פי' שמא תאמר היה ר' יסא אדם קטן ואינו חשוב, ירו' ב"ב פ"ב די"ג ע"ג לית הוא בר נש, ירו' ספ"ט דכלאי' דל"ב ע"ג ריגלוי דבר נשא ערבתיה למיקמתיה כל הן דהוא מתבעי ובכ"ר פ"ק הגי' רגלוהי דבר נש ערבתיה מקמאתיה בכל אתר דמתבעי ובבבלי סוכ' נ"ג. רגלוהי דבר איניש אינון ערבין ביה, לאתר דמיתבעי תמן מובלין יתיה. ויק"ר ספל"ד אית בר נש הב מגן וכ', אסת"ר פ' בהראותו בר נש דאית ליה כל הדין ממונא יהא הוא אכיל בטפלוחין דטמאשא א"ל אי (בל"ע يا התחלת דיבור של תימא) רבי! אתון אורייתכון מוקרא לכון ברם אנן אי לית לן ממונא לית בר נש דמוקר לן ועיי"ע בר סילני, והקבוץ בני נש עיי"ע.

* **בַּר נָשׁ דְּטוּר** (Waldmensch) עיי"ע אדן א'.

* **בַּר סוּסְיָא** (Füllen eines Pferdes) עיי"ע בר חמרא א'.

* בַּר סילני (E. N.) ירו' הוריו' פ"ג דמ"ח סע"א ר"ח בר בא עביד פסיק בהין בימ' דטיבריא והוה תמן מן אילין דבר סילני ופסק חדא ליטרא דהב ובויק"ר פ"ה הגי' והוה תמן בר נש מן בנו דסילכא ופסק וכ'.

בר סיסי ([צ"ל בַּנְסִים, בְּבַנְסִיסִי] in meinem Schmerz, Verdruss) (בתרומה) [צ"ל בתמורה] בגמ' דפ' יש בקרבנות (ט"ז.) אם עושה לי כן מוטב ואם לאו (הוא) [צ"ל הריני] יורד ברסיסי [צ"ל בבנסיסי] לשאול פי' זעוף, לשאול: לקבר כמו והנם זועפים (בראשי' מ', ו') ומתרגמ' נסיסין. * [אחי"ה כ"ה באונק' ובתר"י א' בניסין. כבר הנפתי ידי על כל הענין בע' בנס עיי"ש. ועתה מצאתי ראיתי כי כל הפי' של ערוך הועתק מלה במלה מפי' רגמ"ה כ"י לתמורה (בקובץ כ"י אנגיילי' צד רכ"ב ע"א) וגם שם הגי' ברסיסי. ולבי אומר לי כי לפני רגמ"ה גי' מוטעת בן סיסי הית' מונחת ומזה נשתבש עוד יותר הגי' בר סיסי] —

* בַּר סִיסִי, סיסיי, סוסיי (E. N.) עיי"ע לוי בר סיסי במבה"י למהרז"ף צד ק"י: ושי"נ ועיי' עוד ב"ר קל"ס פל"ט בר סיסי הראה בריכה לפני ר' וכ'.

☞ בַּר סַיסִין (E. N.) בעל הע' גרס סרסין בע' בי סרסין עיי"ש). * [אחי"ה ולרוב כ"י ערוך הנוסח' שם ג"כ בי סיסין עיי"ש. — ר' יעקב בר סיסין עיי"ע א ל ה ב']—

* בַּר סִירָה (der Spruchdichter Sirach) ירו' חגיג' פ"ב דע"ז רע"ג ר' לעזר בשם בר סירה פליאה ממך מה תדע וכ', ובב"ר פ"ח הגי' ר' אלעזר בשם בן סירא אמר בגדול ממך אל תדרוש וכ', ב"ר פ"י בר סירא אמר אלוה העלה סמים מן הארץ, ושם ספע"ג בר סירא אמ' לב אדם ישנה פניו בין לטוב ובין לרע. ועיי"ע בן סירא.

* בַּר סַמְכָא (zuverlässiger Mann, eig. auf den man sich stützen kann) גיטי' ו': מאן לימא לן דר' אביתר בר סמכא הוא, יבמו' ס"ד: יצחק סומקא לאו בר סמכא, פי' אין ראוי לסמוך עליו.

* בַּר עֲבָדִים, —ין (Sklavensohn) עיי"ע בר חריא.

* בַּר עוּלָּא (E. N., ein Synagogenaufseher in Bab.) ירו' שבת פ"ד ד"ז. ר' יונה ור' יוסי סלקון לסדרא דבר עולא וכ', ירו' מגיל' פ"ד דע"ה: ר' יוסה מפקד לבר עולא חזנא דכנישתא דבבלייא עיי"ע חזן ומ"ש.

* בַּר עִיטְיָין (E. N. eines Lehrers) ירו' ב"ב פ"ו דט"ו רע"ג בי מדרשא דבר עיטיין.

* בַּר עַלְמָא דְאָתֵי (Sohn der zukünftigen Welt, d. i. des Jenseits theilhaftig) תעני' כ"ב. האי בר עלמא דאתי הוא פי' בן עולם הבא ומזומן לעו"ה הוא, והקבוץ שם בני עלמא דאתי והוא כמו בני עולם הבא עיי"ע בני עלייה והיחיד בן עולם הבא שבת קנ"ג. פסחי' ה'. מגיל' כ"ח: כתוב' קי"א.

* בַּר עַמְמַיָא, עַמְמִין (כל"ם בַּר עַמְמֵא Sohn des (nichtisrael.) Volkes, Heide) ב"ר רפ"ז אם אתי בר עממיא לגבך ויאמר לך אנא בעי מיתעבדי יהודי וכ'. ותרג' יר' א' בראשי' כ', ד' ה ג ו י; ותרג' דברי' כ"ט, כ"א; מ"א ח', מ"א. מ"ג ה נ כ ר י ותרג' יחזק' מ"ד, ט' ב ן נ כ ר: בר עממין. והקבוץ עיי"ע בני עממין.

* בַּר עֵשָׂו (Sohn Esaus, die Römer) גיטי' י"ז. רחמנא אי בטולך אי בטולא דבר עשו עיי"ע חבר ב'.

* בַּר עַשְׁתּוֹר (E. N.) עיי' מבה"י למהרז"ף צד ס"ט: וע':

* בַּר פַּדָא, פַּדְיָא (E. N.) עיי' מבה"י שם צד ע':

* בַּר פַּחִין (מל"י παχύνος ein Dummer, Stumpfsinniger) ירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ד וירו' סנהד' פי"א ד"ל רע"ג ושהש"ר פ' סמכוני אתא חד בר פחין וקהל"ר פ' שמח עבר חד בר פחין פי' בל"י הרשומה אויל ושוטה ולש' נקבה בויק"ר פכ"ה וקהל"ר פ' וסבותי אנתתיה דמגירא הות ברת פחין אמרה לבעלה וכ' ועיי"ע בר קבלוי. ובעל מ"כ ופני משה ומהר"ם די"ל גזרו מן לש' פחית פחות ואחרים פירשו ובתוכם גם הפי' אהבת ציון לברכו' ירו' שם בן גדולים והאצילו מע' הבא אח"ז ואין נ"ל. ובמ"ע של הרב ג"נ ח"ג, רי"ב נאצלה המלה מל"ס פחח פי' חלש.

בַּר פַּחְתִּי (לדעת רבינו בר רברבני אולי מל"י παχύς Vornehmer ולפע"ד מל"פ ܦܚܬܐ Gereifter, Kenntnissreicher) בפ' כיצד מברכי' בגמ' בא להן (ברכו' מ"ג.) פי' בר רברבני כדכתי' (נחמי' ה', ט"ו) והפחות הראשונים, איכא דאמרי בר פאתי כדכתי' (במדבי' כ"ד, י"ז) ומחץ פאתי מואב פי' שהיה לו פנים בהלכה ובכל מקום[1]. ובר"פ דהיא

[1]) כ"מ בכ"י ה"ב וכ"ה בכ"י פאריז רק שם לי' תיבות ובכל מקום.

קורא (ברכו׳ י״ג:) בר פחתי בשעה שמעביר ידיו על גבי עיניו[1]) פי׳ רב האי מפרשי[2]) רבנן שלא יראו עיניו כשהוא מסביבן ומתגנה. פ״א ששמענו מין היה באותו היום לפניו וחשש שלא ילעיג כשהוא מסביב עיניו בד׳ רוחות, פ״א היה מכסה עיניו שלא יביט הנה והנה ויהרהר אחר מעשים אחרים. ור״ח פי׳ בעת שהיה מעביר ידיו על עיניו לרחצן במים ומפרשינן בירו׳ (ברכו׳ פ״ב ד״ד סע״א) כד תחמיניה לר׳ יהיב ידוי על אפוי ההיא שעתא מקבל עליה מלכות שמים. *[אחי״ה וכונת רבינו בהביאו הירו׳ למה שאמרינן בברכו׳ שם חוזר וגומרה או אינו חוזר וגומר׳ וראיה מאו״ז שהביא בשם ר״ח בזה״ל והא דאמר חוזר וגומרה אפרשת ויאמר קאי דפריש בירו׳ כד תחמוניה לר׳ יהיב ידוי וכ׳— ובר פחתי נמצא עוד בשבת ג׳: כ״ט. נזיר נ״ט. והחכם לעברעכט רוצה לתקן בר אחתי מאשר שגורה היה הך קריאה בפי ר׳ חייא מול רב שהיה בר אחתיה (עיי׳ מ״ע למהרז״פ י״ג, ר״ע) אבל קשה הדבר להולמו ולשבש כל הגירסאות וכ״ה בכ״מ בכ״י כמו בדפוס ואשר נ״ל שהוא מל״פ הרשומה וטעמו בר אוריין ומושלם בידיעתו ותלמודו וכן מפורש בפי׳ המיוחס לרש״י בנזי׳ בנו של תלמיד חכם, וברש״י לשבת ג׳: וכ״ט. מפורש בן גדולים וזה כפי׳ רבינו ונ״ל לגוזרו לפי זה מלשון יוני׳ הרשומ׳ ופתרונו חשוב ורברבן, אבל בברכו׳ לא פירש״י כלום ואולי שבעת שפרש המסכתא הזאת עדיין לא היה נגד עיניו הערוך וזה מוכח מהרבה דוגמאות. ובענין פי׳ איכא דאמרי עיי׳ מ״ש לעיל במבוא צד XVIII] —

* בַּר פַּטָּא (E. N. eines Mannes) ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״א ע״ד חדא אמהא מן דבר פטא הוות עברה קומי חדא כנישא וכ׳ פי׳ שם אדם.

בַּר פַּיילִי (E. N. eines Mannes) הוה קאים קמיה דשמואל בפ׳ גיד הנשה בגמ׳ הנוטל (חולי׳ צ״ו.) פי׳ שם איש. *[אחי״ה וכה״ג בע׳ גם א׳ ע״ש, ובנו״ג פיולי אבל ביוחסין השלם צד קע״ז הגי׳ כגי׳ רבינו והביא פירושו והוסיף, ואמרי לה שם טבח ד״ק ע״כ. וכ״ה בסד״ה אות פ׳ ורמ״ל הביא גם הוא סד״ה אבל בצירוף דברי רבינו מבלי לעשות הבדל ניכר בינו ובין דברי בע״ה] —

* בַּר פְּלוּגְתָּא (Antagonist) ב״מ ל״ז: למאן מודה לר״ע בר פלוגתיה פי׳ ר״ע הוא בעל מחלקותו של ר״ט עיי׳ בבבא קמא ק״ג:

* בַּר פַּנְדִירָא עיי״ע בן פנדרא וע׳ בן סטדא.

* בַּר פִּיקָה (E. N.) ירו׳ נזי׳ פ״ט דנ״ז ע״ד בר פיקה שאל לרבי וכ׳.

* בַּר צַעֲרָא (Schmerzenskind) ב״ר פפ״ב בן עוני בר צערי ועיי׳ במ״כ. וכ״ה בילק׳ וישלח רמז קל״ו.

* בַּר קָבַּלוּי (מל״י κόβαλος Verschmitzter, Pfiffiger) ויק״ר פכ״ה ברת פחין אמרה לבעלה בר קבלוי חמי דהדא מלכא רחמא תינין ומפרגא בדינרין ובקהל״ר פ׳ וסבותי הגי׳ בר קיבליי וצ״ל בר קבלוי ופי׳ בל״י איש יודע תחבולות והופכו ברת פחין פתי ותם עיי״ע בר פחין.

* בַּר קוּרְיָיה (E. N.) ב״ר פי״ט אבא בר קורייה אמר וכ׳.

* בַּר קְטָלָא (ein Mann des Todes, d. i. todes-schuldig) מכו׳ ה׳. גברא לאו בר קטלא הוא.

* בַּר קַפָּרָא (berühmter Mischnalehrer, Schüler Rabbi's) תלמידו של רבינו הקדוש וחבירו של ר׳ חייא עיי׳ עליו מבה״י למהרז״פ צד ע״א. וגרעטץ קורות היהודי׳ ח״ד ב׳ צד רט״ו. רכ״ט ובעל משלים ובדחן גדול היה אם גם שפגע עד״ז בכבוד של רבי עיי׳ ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״א ע״ג ובבלי נדרי׳ נ״א. וקהל״ר פ׳ מה יתרון בכ״ז מליצותיו מצאו חן בעיני רבי עיי׳ מבוא המשנה למהר״י ברילל צד רכ״ט ועיקר שמו היה אבא בר קפרא (קהל״ר פ׳ מה יתרון) ובירו׳ שבועו׳ פ״ו דל״ז. רבי חמא אבי בר קפרא ור׳ הושעיה ט״ס הוא וצ״ל ר׳ חמא אבי דר׳ הושעיה ובר קפרא עיי׳ מבה״י שם. ולדעת בעל מבוא המשנה צד ר״צ שם של בר קפרא לא אבא היה אלא אלעזר ועיי״ש כל עומק חקירתו בענין בר קפרא.

בַּר קַשָּׁא (= בַּר קַשְּׁיָא או מל״פ كزية, בל״ע جزية מס וא״כ Steuerbeamter או בהשמטת אות רי״ש מל״פ كزير, Steuerpräfect, Aufseher) דפומבדיתא דטרקיה חיויא בסוף שמונה שרצים בגמ׳ אבוב רועה (שבת ק״י רע״א)

---

[1]) וכ״ה בכ״י מ׳ ובב״נ ובר״אש בפסקיו ובתשו׳ הרשב״א סי׳ ס״ט וסי׳ שכ״א ועיי׳ ד״ס ברכו׳ צד ל״א. ובנו״ג . . ידיו על פניו. [2]) כ״ה בכ״י ה״ב, פאריז ודפ״ר, אבל בדפ׳ אחרי׳ אי׳ מפני וט״ס הוא וכגי׳ כ״י מוכח מס׳ האשכול ח״א הלכו׳ תפלה וקריאת שמע רסי׳ ו׳ וז״ל אבל רב האי גאון כתב וכו׳ דהא דמעביר ידיו על פניו מפרשי רבנן שלא יראו תלמידיו כשהוא מסביב עיניו לכל הרוחות עכ״ל.

ובר"ג דפ' יש נוחלין (ב"ב קי' רע"ב) ואלא מאי [צ"ל מאן] בו לירות [1]) בר קשא דמתא לירות פי' בר קשא מוכס העיר, וי"א ממונה על העיר. * [אחי"ה פי' י"א הוא פי' של רגמ"ה כמוכח מפי' כ"י אשר תחת ידי ונוכל להצדיק שני הפירושי' כי לפי פי' הראשון אני מוציא המלה מל"פ קשיה ול"ע קזיה וטעמה מכס הושם על היהודים ונוצרים ולפי פי' השני הוא מל"פ הרשומה ממונה ושוטר העיר וכן פי' הרשב"ם לב"ב מושל העיר ולפסחי' קי"א: שוטר העיר ורש"י שם שומר העיר ולשבת שם ממונה למלך וא"כ בין לפירוש א' בין לפי' ב' עיקר הגי' קשיא ביו"ד וכ"ה בב"ב ובכ"י פסחי' עיי' ד"ס שם צד ק"ע: ובדפ"ר בראש הע' הגי' בר קשיי וגם זה נכון וצ"ל שאות רי"ש נשמט' מסוף התיבה וכצ"ל לפי' ב' בר קשייר ועיי' דוגמאות ע' איזגדא תחת איזגדר וע' סרכא (סרך ג') תחת סרכאר . . ובעל החלוץ ח"ה, קי"ז הגיה תחת בר קשא: בנדך שאה ואין זה תיקון אלא עיוות הדבר וכל השומע יצחק לו] —

* בַּר רֵכָא (מל"ר rex ובל"י מאוחרת ῥηγᾶς מלך) ב"ב ד'. לא רכא ולא בר רכא . . מאי רכא מלכותא ובד' פיז' בע' רק ב' גרס ריכא בר ריכא פי' בל"ר וכן בל"י אמצעי' מלך ועיי' חיבורי על העתקה פרסי' צד קמ"א.

* בַּר רְשִׁיעַ (Frevler) ירו' סנהד' פ"י דכ"ח רע"ג חמית דאנא מקים בר רשיע וכ' פי' בן רשע.

* בַּר שַׁאן ט"ס תחת ברשאן עיי"ע.

בַּר שׁוּרָא (בל"ס kleine Mauer, Vormauer (um den Tempelvorhof בס"ג דפ' כיצד צולין (פסחי' פ"ו. וירו' פסחי' פ"ז דל"ה:) פי' בר שורא חומה קטנה שבנוייה סביב העזרה והיינו חיל והיתה שוה עם קרקע העזרה, והחומה שחוץ ממנה גבוהה והיא שורה וזה נקרא חיל וזו נקראת חומה. * [אחי"ה הפי' הזה נלקח מפי' ר"ח לפסחי' צד קל"ט ואי' שם בזה"ל פי' חומה שוה בקרקע עזרה כגון בר שורה והוא החל שעושין החל נמוך והחומה שחוץ ממנה גבוהה וזה נקרא חל וזו נקראת חומה עכ"ל ועיי' עוד פי' רש"י קרוב לפי' זה וכן העתיקה הפשיט' חיל (ישעי' כ"ו א') בר שורא. וחיל וחומה (איכי ב', ח') נתפרש בפסחי' שם, ובאיכ"ר פ' חשב ע"י שורא ובר שורא. ובעל הפשב"ע כתב לפנינו אי' שורא ובר שורא ע"כ. ובאמת כן נדפס בד' לובלי' שפ"ו ובנבנשתי עפ"י המהרש"ל בדפ' הראשון וכבר חרץ משפטו הרב בעל ד"ס (פסחי' צד ק"ל: אות ת') כי לא אמר הגאון שטות כזו ובוקי סריקי תלו ביה וכן שגגה יצא מלפני השליט הגרי"ב ולא העיר בעל ד"ס עליו מאומה] —

בַּר שָׁטְיָא (בל"ס שטא Wahnsinniger) ביבמו' פרק ד' אחין בגמ' וכולן (שאין להן) [צ"ל שהיו בהן] קידושין (יבמו' ל"א.) ובפ"ב בכתובו' בגמ' העדים שאמרו כתב ידינו זה (כתוב' כ'.) מידי דהוה אנכסי דבר שטיא זבין נכסי אתו (בתרי) [וצ"ל בי תרי] ואמרי [וכ'] כשהוא שוטה זבין.

* בַּר שִׁידָא (Dämonensohn) חולי' ק"ה: עיי' חולי' ק"ה: עיי' מאמרי על מלאכים ושדים צד ס"א.

* בַּר שִׁישַׁךְ (E. N. eines pers. Fürsten) ע"ז ס"ה. רבא אמטי ליה קורבנא לבר שישך וכ' עיי' כל הסיפור שם עד פקע עיניה דבר שישך. מהמשך גראה שבר ששך שם פרטי הוא אבל י"ל ג"כ שהוא מלה פרסי' شه شاه כלומר חצר המלך וא"כ בר שישך עבד או שר של חצר המלך ומעתה נבין פתרון של ששך בירמי' כ"ה, כ"ו; נ"א מ"א אשר נדרש בבמ"ר פי"ח ששך בא"ת ב"ש בבל עיי"ע אתב"ש ובאמת בבל קיצור מן בָּב בֵּל פי' חצר של מלך ואדון בֵל וכן ששך בל"פ חצר המלך והיא העתקה של בבל.

* בר שניא ט"ס תחת ברשניא עיי"ע.

* בַּר שַׁפִּיר (Pirisabora (Amm. 24,3) Persabora Πηρσαβώρα (Zosim 3, 18) am Euphrat) מ"ק י"א. רב איקלע לבי בר שפיר וכ' כ"ה בדפ' ווניצ', באסי' ולובלין וכ"ה בכ"י מ' (ד"ס שם צד ט"ז:) ובנו"ג בט"ס לבי רב שפיר ובלי כל ספק בר שפיר או היותר טוב בתיבה אחת ב ר ש פ י ר היא עיר הרשומה המפוארת באשור על שפת הפרת עיי' מאננערט ח"ה ב' צד רפ"ד ופירשט קולטורגעשיכטע צד ו' ונייבויער געאגראפיע צד שנ"א והיא העיר אשר נקראה ג"כ פירוז שבור בל"פ אולם החכמים הנזכרים לא העלו זכרון עיר ברשפיר יען נוסחא מוטעת של דפוסים היתה מונעת טוב מבעליו.

* בַּר תּוֹטְנִי, תיטני (Amora) שבת ע"א. אמר ר' לקיש משום בר תוטני. ובכריתו'

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד ובדפ"ע בט"ס בתיבה אחת ב ו ל י ר ו ת וצ"ל בו לירות נשמע מזה כי גי' רבינו כמו שתקן המהרש"ל תחת כו' צ"ל בו.

י"א: הגי' משום בר תוטיני ובכריתו' ד': משום בר תאיטני ובכ"י מ' שבת בר תאטוני ובכ"י ב' תאוטני ורש"י גורס תיטני וכ"ה ביוחסי' השלם צד קמ"ה בשם ויש גירסא וגי' אחרת שם בר טוביני וכ"ה בדפ' שונצ' בשבת בר טוביאני ובסמוך טוביאייני ועיי' בד"ס שם צד ע"ז.

* בַּר תּוֹרָא, בַּר תּוֹרְתָּא (Ochsenmäster, Rinder-züchter) עיי"ע בן תורתא פי' שם מפטם שוורים ומלת בר אני מוציא מל"מ הבריא ומל"ע ورى פי' מפטם עיי"ע בר ח'.

* בַּר תְּלַמְיוֹן, בַּר תֵּמַלְיוֹן (ein ungerechter, finsterer, d. h. böser Mensch) ויק"ר פ"ו עיי' פסיקת' רבתי פכ"ב הוה עובדא בבר תלמיון.. דאפקיד חד גברא גבי בר תלמיון ק' דינרין אזל בעא להון מיניה . . מה עביד בר תלמיון נטל חד קנה וחקקיה וכ' (עיי' המעשה בשינויים בנדרי' כ"ה.) ובילק' ויקרא רמז תע"א בכל הענין הגי' בר תמליון וכשתי נוסחאות ראינו ג"כ בע' בן תמליון וכבר מצאתי שורש המלה בל"ע ופי' ופתרונו רוח רעה ואדם רע מעללים וכן הוראתה בל"ע ظالم איש מעות הדין ונטה מני דרך הישר ואם עצם פרטי הוא אז תהיה המלה בל"ס בר תולמַי Bartholomäus.

* בַּר תַּמְרִי (Dattelsohn) עיי"ע בר דיקולי.

* בַּר תְּפַקַן (E. N.) ירו' כתוב' ספ"י דל"ד רע"א כהדא קריבין דר' יוסי זבנין חקלוון מן אילין דבר תפקן אזלון אילין דבר תפקן וכ' פי' שם אדם.

* בַּר תַּרְנְגוֹלָא (Hahnensohn) ירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד בן גבר אית לך מימר בר תרנגולא עיי"ע בן גבר.

* בַּר תַּשְׁלוּמִין (Zahlungsverpflichteter) מכות ה' סע"א בעידנא דקא מסהדי גברא לאו בר תשלומין הוא, ושם בר תשלומין הוא פי' מי שמחוייב לשלם.

* בְּרַבִּי, בְּרִיבִּי (נתקצר מן בר = ביר פי' בן ומן רבי = ריבי והוא שם כבוד לגדולי הדור) ב"מ פ"ה. אסמכיה ברבי, חולי' י"א: והתניא ברבי אומר ובמכו' ה': תנא בריבי אומר, חולי' קל"ז סע"א אילמלא דבריהן דברי תורה ודברי בריבי קבלה אנן בדברי בריבי שומעין וכ"ש שדבריהן דברי קבלה ודברי בריבי דברי תורה, שם נ"ז. מדבריו של בריבי ניכר וכ', שם כ"ח. פ"ד: ר' אליעזר הקפר ברבי, שבת קט"ו. ר' גמליאל בריבי (וקצת דפוסי' ברבי), עירובי' נ"ג. כשהיינו לומדין תורה אצל ר' אושעיא ב ר ב י[1]) ושם: ר' אושעיא בריבי בדורו כר"מ בדורו וכ', ופירש"י אדם גדול בדורו וכל היכא דקרי הכי פירושו ע"כ וכ"ה ברש"י חולי' י"א: וכן פי' בכל מקום אדם גדול בדורו וקצת משמע כן מירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ג וב"ר פ"ק חד ברבי אמר הדא דר' יוחנן קומי דרשב"ל וכ', פי' אדם גדול ומפואר ובירו' סוף פ"ח דסוט' דכ"ג. (עיי"ע אנגריא) לית רבי בריבי, פי' אין גדול בן גדול דאפי' רבן בן רבן יצא לעבודת המלך עיי"ש ק"ע ופ"מ. ובענין גזרת המלה נ"ל שהיא קיצור מן בן או בר (ביר) ומן רבי (עיי"ע בֵּי א') ונקרא כן בכינוי ברבי מי שהוא ת"ח בן ת"ח או מי שהעמיד תלמידים מפוארים ועיי' ב"ב נ"ט. ותוספ' שם ד"ה החוט.

* בַּרְבַּיי (= בַּר בַּיִת Hausgenosse) ויק"ר ספכ"ה ושהש"ר פ' שוקיו הוא אזל ומתעביד ברביי פי' נעשה בן בית וראיה מבסמוך מתוך שהוא יוצא ונכנס בתוך ביתו וכ' וברביי תחת בר בית ועיי"ע בֵּי ב'.

בַּרְבֵּל (= בַּלְבֵּל בל"ס vermischen; מְבַרְבְּלִיתָא das mit dem Schwarzen vermischte Weisse) בבכורו' בפ' מומין אלו בגמ' החרום (מ"ד.) אבל מברבליתא לא כתב רחמנא תבלול (ויקי' כ"א, כ') "פי' שמבולבל לבן בשחור". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה כ"י (בקובץ כ"י אנגייליקי דף ק"ז ע"ב) ושם אי' ג"כ גי' דרבינו אבל בנו"נ מבלבליתא] —

בַּרְבַּר בל"ע بربر בל"י אמצעי' βερβερίζειν והשם בַּרְבַּר בל"י βάρβαρος בל"ר barbarus, der eine fremde (unverst.) Sprache redet; בַּרְבַּרְיָא בל"ע البربر Berberei; בַּרְבְּרִים gemästete Vögel) בס"ג דהבא על יבמתו (יבמו' ס"ג:) בגוי נבל אכעיסם (דברי' ל"ב, כ"א) אלו בני ברבריא ובני מרטניא שהולכין ערומין בשוק שאין לך משוקץ מתועב ומבוזה לפני המקום יותר ממי שהולך ערום בשוק[2]). מעם לועז (תהלי' קי"ד, א') תרג' מעמא ברבְּרָאֵי. תוגרמה (בראשי' י', ג', ד"ה א', א', ו') תרג' ירו' [ב'] ברבריא. ובהגדת ילמדנו (בתנחומ' עקב חסר) כי אם שמור תשמרון כל זמן שהקמיע הזה בידך הברברין רואין אותו ובורחין ממך. בויק"ר בכי ימוך אחיך בפ' אשרי משכיל אל

---

[1]) כ"ה בכ"י מ' ובנוסחי' חסר. [2]) ביבמו' נדרש כן על פסוק תהלי' י"ד, א' אבל בספרי האזינו פיסקי ש"כ ועיי' ילקי' האזינו סרמ"ז תתקמ"ה אי' כהצעת רבינו.

דל [1]) מהו ברברים אבוסים (מ"א ה', ג') ר' ברכיה בשם ר' יהודה אמר מיני ב ר ב ר י א [2]) ורבנן אמרי עוף טהור הוא ומעולה הוא והיה בא מברבריא והיה עולה על שולחן שלמה בכל יום. (א"ב ברבריה היא מדינה באפריקי ומוריטניא מדינה אחרת סמוכה לה). * [אחי"ה היונים והרומיים קראו כל אחד ואחד שאינו מדבר כלשון עם יוני ורומי בתואר בַּרְבַּר כלומ' מדבר בלעגי שפה וכן טעם הפעל בל"ע הרשומה מצפצף ומדבר בעמקי לשון ובהשאילה מכונה כן בדרז"ל כל שונא וצר לישראל אשר לא מבני עמינו וכן נקרא בלא"ש Barbar אכזר, ועריץ ומי שאינו יודע נימוקי עמינו. בזה הענין אי' בירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג מה אתון סברין שמעון בן שטח ברברון הוה ובענין ילדי שפה נכריה עיי' דוגמאות אלה: אסת"ר פ' בימים ההם ומושיב הברברי הזה, איכ"ר פ' על אלה ופ' קלים עד דאת מכבש בּרבריין בא וכבוש אילין דיהודאי דמרדו בך וכ"ה בירו' סוכ' פ"ה דנ"ה רע"ב ובריי"ש אסת"ר. ויק"ר פכ"ב ואיכ"ר פתיחת' ר' יהושע (סי' כ"ג) וקילסו אותו נקיטא ברברון כ"ה לפי גי' רבינו בע' נקט ב' ושם גם הציון בב"ר ספ"י כתוב כן ולפנינו לי' פי' נוצח עם לועז בל"י νικητὴς βαρβαρῶν. שמ"ר פ"כ משל לבן מלך שנשבה בין הברברים. ומדינת ברברא ומוריטניא Barbarei und Mauritanien הוזכרה מלבד יבמות של ציון הערוך גם בסיפרי האזינו הנ"ל אלו הבאים מברבריה (ומטונס, הך מלה לי' בילק' האזינו הנ"ל) וממורטניא, ובילק' שם הגי' ומברטניא, ובתרג' ירו' א' לבראשי' י', ז' מוריטינוס, ותרג' ד"ה א' א', י"ט מוריאטינוס וצ"ל מוריטאניוס. ובשמ"ר קלרפ"ג שפחה אחת מ ט ר ו נ י ת ושפחה כושית נ"ל להגיה שפחה אחת מ ו ר ט נ י ת וכן הוזכר ברבר אצל כושי בב"ר רפ"ס שמא יבא כושי אחד או ברבר אחד וישתעבד בי ובשהש"ר פ' קול דודי כותי צ"ל כושי אחד או ברברי אחד בא ומשעבד בכם. והקבוץ באו ברבריים ב"ר פמ"ב ויק"ר פי"א ריש רו"ר וריש אסת"ר. — והמדינה עם יושביה בשמ"ר פי"ח משל למלך שהלך בנו לברבריאה עמדו הברבריים וקבלו אותו ועשו אותו מלך עליהם. והוזכרה עוד בצירוף מדינות אחרות באלה המקומו': שהש"ר פ' קול דודי אחד מכם גולה לברבריה ואחד מכם גולה לסמטריה וכן הוא בפסיק' רב' פ"ה וצ"ל סרמטיה Sarmatia עיי"ע סמרטין, ב"ר קלספכ"ג בראשונה עלה עד קלבריאה ובשניה עד כיפי ברבריאה, ב"ר פע"ה וילק' תהלי' רמז תתפ"ח אלו בני ברבריאה ובני גרמניא שהאדומיים מתיראים מהם ושו"ט מזמור ק"ט וילחמני חנם אם עשו שנא ליעקב שלקח ממנו את הבכורה לברבריה ולשתותייה מה עשה ונ"ל ברור שמלת שתותייה הוא עם של Skythen וכן העיד פליניוס ד', י"ב Scytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos כלומ' שם של שקיתיא נכלל בשם סרמטיא וגרמניא ומעתה נבין מאמרי חז"ל הנ"ל שנכלל ונזכר ברבריא עם גרמניא וכן בא בסופרים הישנים במקום גרמניא השם ברבריאה עיי' טאציאוס אננאלען י"ב, י"ד; היסטאריא ד', י"ג; גערמ. פי"ח; אממיאנוס י"ח, ד' ואכ"מ להאריך] —

* בַּרְבַּרִית (Barbarissus, Stadt in Syrien, u. z. in Chalybonitis) ירו' מ"ק פ"ג דפ"א ע"ד רשב"ל הוה מעייני (תונין) [וצ"ל תינין] בברברית והיא עיר במחוז חלבון עיי' ע"מ צד כ"ט ונייבויער צד ש'.

בֻּרְגָּן (א') בל"ר אמצ' burgus, burgum, burgium בל"י אמצ' βούργον Flecken, Landhaus, Vorstadt. ב') בל"ר אמצ' burgones, Einhegung zur Aufbewahr. von Getreide) בפ"ג במעשרות (מ"ז) הצריפין והבורגנין ואלקטיות, ובעירו' בפ' עושין פסין בגמ' מותר להקריב (כ"א.) אין בורגנין בבבל, ובשבת בפ' שואל בגמ' לא ישכור אדם (ק"נ:) שאם יש שם בורגנין הולך. ובסוף פסיקתא את קרבני לחמי (צד ס"א. וכ"ה בויק"ר פ"ז ובילק' צו רמז תע"ט ובילק' פנחס סרמ"ז תשע"ז ובפסיקתא רבתי ס"פ ט"ז) למלך שהיה מהלך בדרך הגיע לבורגן [3]) הראשון ואכל שם ושתה שם הגיע לבורגן השני וכ' בורגנין כבר פירשנו בע' בדק [ב'] [4]). פ"א בתים שעושין מחוץ לעיר בפחות פחות מע' אמה ושירים ושם מוכרים מזונות לעוברים ושבים ובלע"ז בּורגו [5]), מ ג ד ל ב ל ש' ע ר ב י

---

[1]) פל"ד חסר לפנינו ובקצת שינויים אי' בקהל"ר ב', ז' פי' קניתי, ובלי ספק רבינו מצא כן גם בויק"ר ונוסחא יותר שלמה מוגחת לפניו כנראה מע' סלתרין ומע' קשר ב'. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וכן בקהל"ר הגי' מיני ברברייה, וילק' פנחס סרמ"ז תשע"ז מיני ברבורי, ילק' מלכי' סרמ"ז קע"ו מיני ברבורים, פסיקת' דר"כ את קרבני לחמי צד נ"ח: ג"כ כגי' רבינו מיני ברבריא וכתב שם אות ל"ז הרב החכם ר' שלמה באבער: בפסיקתא רבתי דפי' פראג ודפי' לבוב ביברייה אך בדפי' שקלאב וברעסלוי ציברייה ותיקן הרב המו"ל הנ"ל גם בפסיקתא רבתי גם בערוך (שאי' בדפוסי' הגי' מוטעת מיני ביברים) מיני ברבריא וחכם עדיף מנביא כי באמת כ"ה בכ"י ע' ו"ו. [3]) ובילק' ויק' טעות נפלאה לכור דגן עיי' ר' שלמה באבער בפסיק' שם אות צ"ט. [4]) וכפי' רבינו שם פי' ג"כ המפרש בשו"ט מזמור י' עיי"ש. [5]) בלאי"ט Flecken, borgo.

ב ו ר ג[1]) ובפ' הדר עם הנכרי בג' דהאחין (עירו' ע"ג.) הרועין הקייצין והבורגנין, ובפ"ק דסוכ' בגמ' ושחמתה (סוכ' ח':) סוכת רועים קייצין בורגנין שומרי פירות[2]) ובמגילת איכה מבלי באי מועד (א', ד') מבלי בורגנין ומבלי בליוטין פי' בני אדם הדרים בבורגנין. * [אחי"ה עיי"ע בליוטי ומ"ש וכנ"ה עירו' ס"ד: ויק"ר ספל"ז עיירות בורגנין ובירו' ע"ז פ"א ד"מ. בט"ס עיירות של בורגין וצ"ל כמו בדפ' זיט' של בורגנין, ירו' עירוב' פ"ה דכ"ב: יכול אני לעשות שיהו מהלכין מצור לצידון מטיבריא לציפורין ע"י מערות וע"י בורגנין, ושם עמוד ג' שלשה צריפין ושלשה בורגנין, ירו' תעני' קלספ"ד דע"ה ע"ג הדר בבורגנין ל' יום צריך ליתן מזוזה. פי' בורגן בל"י ורו' אמצעי' ממש כפי' רבינו בפ"א ועוד פתרונו כמין שובכין שבשדות לאצור בהם אוצרות תבואות והוא כפי' רבינו בע' בדק וכן משמע בעירו' נ"ה: האוצרות שבשדות ויש בהן בית דירה והבורגנין שבתוכה . . הרי אלו מתעברין עמה וכ' ופירש"י לסוכ' ג': בורגנין צריף שעושין מן ערבה וקנים לשומרי פירות וכ' ולדף ח': ועירו' כ"א. פי' סוכות שעושין שומרי העיר. ומי שממונה על בורגן נקרא בורגני עיי' מדרש שו"ט מזמור י' כיון שהחשיך בא לו (הבורגן) [צ"ל הבורגני] א"ל הכנים עצמך לבורגן מפני חיה רעה ומפני הליסטין . . אמר הבורגני אין דרכו של בורגן להפתח בלילה ואין דרכו לקבל אדם בלילה בשעה הזו. — בורגני אחד וכ' עיי"ע בד ה' וכן נקרא בל"ר אמצעי' שומר שדה burgarius ולדעתי באה המלה בזה הענין בירו' ע"ז פ"ד דמ"ג ע"ד ר"ש בר' הוה ליה מרקולים גו חקלה (בדפ' קראט' חלקה) אתא גביה בורגנרה (בדפ' קראט' בט"ס בורגנה) פי' ממונה על השדה. ועיי' עוד ע' הבא אח"ז] —

בְּרְגַּר (מל"ר אמצ' ländlich, burgarius; בּוּרְגְּרוּתָא (Landwirthschaft בב"ר פל"ו ויחל נח איש האדמה (בראש' ט', כ') בורגר לשם בורגרותא[3]) פי' נקרא איש האדמה על שם שעובד את האדמה. * [אחי"ה פי' בל"ר אמצעי' נקרא כן איש כפר ועובד אדמה ומן מלה הרומי' נגזר ג"כ לא"ש בירגער והוא בל"ר אמצעי' burgward כלומ' מי ששומר את האדמה אשר עובדה. ואולי מזה הענין הציון בירו' ע"ז עיי' סוף ע' הקודם לזה] —

* בּוּרְגְּתָא, בַּרְקְתָא, בַּרְקָאֵי viel. der Flecken) (Borkeas, Βορκέως Jos. j. Kr 3,3.5 ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד יינה . . של בורגתא ובבבלי ע"ז ל"א. הגי' ברקתא וקרוב הדבר שהוא מקום שנזכר בבן מתתיהו על המלחמו' ג' ג' ה' ותכונתו היה בין גליל ושומרון ואולי אחד הוא עם כפר ברקאי סוף כריתות ופסחי' נ"ז. אבל לפי גי' הכ"י א"פ וכ"י של פי' ר"ח לפסחי' הנוסח בדקאי עיי' ד"ס פסחי' צד פ"ה.

* בַּרְדַּא עיי"ע בראדא.

* בַּרְדָּא (Hagel) עיי"ע גז י' וע' ברזא ג'.

בְּרְדֵּל מל"ר אמצ' Geisselung, Stockstreich) burdillus ומל"י אמצ' βουρδουλισμός) בפסיקתא ויהי בשלח (פ"א:) או סירוית אתה אוכל או מאה בורדולין אתה לוקה או ממון אתה נותן לשון רומי קורין לגורדילו[4]) בורדילו. (א"ב פי' מכות ובלש' המוני של יון קוראים לשוט ורצועה בורדלו). * [אחי"ה כבר העיר רימ"ז בט"ר ח"ב צד פ"ח שר"ב כיון על ל"י הרשומה וכן משתמשים כותבים יונים בפעל βουρδουλίζειν פי' הכה בשוט וברצועה עיי' מיורסיאוס צד צ"ג וגם רבינו כיון לדעתי על ל"ר האמצעי' הרשומה ופתרונה ג"כ מכות בשוט וברצועה ולא הוצרכנו לתקן כורדולי בל"י ἡ κορδύλη כדעת ר' שלמה באבער (פסיקתא שם הערה ל"ה) וכתיקון של בעל מחבר המשביר ומהרי"ל בעמת"ל, וכבר הקדימן בהך תיקון בעל כ"כ ורמ"ל ציין ראה גרדילו אבל לא נמצא ערך כזה אבל ראה זה מצאתי כי בע' פרגל ב' פי' רבינו מלת פרגל [בל"י φραγγέλιον Geissel] ע"י לע"ז גורדיל"ו והוא לדעתי לא"ט cordiglio בלא"ש קנאטענשטריק פי' חבל של קשרים להכות בו. ובמכילת' בשלח פ"א הגי' או תלקה מאה מ כ ו ת, ובילק' בשלח רמז רכ"ה הגי' בורלודין וצ"ל בורדולין ונמצא' עוד המלה בבמ"ר פי"ג משל למטרונה כו' חמת שוטין וברדליא והיא מדחלת] —

* בּרדלא, בר דליא, דלייה (Ortsname) ב"מ י': אבא כהן ברדלא וכ"ה בב"ר פע"ו אבל בירו' פיאה פ"ד די"ח סע"א, ירו' גיטי' פ"ח דמ"ט ע"ג אבא כהן בר דליא, ובירו' ב"ב פ"ח דט"ז סע"א בר דלייה, סוכ' כ"ו. רב שרא לרב אחא

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד והוא בל"ע ופי' برج ובל"י πύργος ובל"א Thurm, Burg וקרוב לזה פי' הרמב"ם למעשרו' הנ"ל הבורגנין הם כמו מ ג ד ל י ם עשויין לשמור הדרכים. [2]) בנו"ג סוכת רועים סוכת קייצים סוכת בורגנין סוכת שומרי פירות ובמראה מקום בדפ"ע יצויין בטעות דף ג' : יען ששם נזכר ג"כ מלת בורגנין. [3]) בנו"ג בורגרות ובילקי נח רמז ס"א בורגרותיה. [4]) בכ"י ב"ר הגי' לגוזרים.

ברדלא, גיטי' י"ד. א"ל רב לרב אחא ברדלא, אבל בדפ' פיז' ובדפ' וויניצ' רפ"ו הגי' בסוכ' בר דלא וכ"ה בכ"י ב' ובכ"י רי"ף עיי' ד"ס סוכ' צד ל"ח, ירו' שביעי' פ"ב דל"ג סע"ד ר' יעקב בר אביי דברדלייה, ירו' פיאה ספ"ג די"ז סע"ד, ירו' סוף פ"ח דכלאים, ירו' תרומ' פ"י דמ"ז: ר' יודה בר פזי דבר דליה, ובירו' כלאים פ"א דכ"ז. א"ר יוחנן אייתיתיה מן דבר דליה תרנגול וכ', ובירו' עירו' פ"ו דכ"ד. אנשי בר דליה ואין בידינו להכריע אמיתת הנוסחא ותכונת המקום ואולי הוא אחד עם בית דלי עיי"ע.

בַּרְדְּלָס (א') pantherartig gefleckter Iltis. ב') Panther, Leopard ג') gestreifte Hyäne וכולם נגזרו מל"פ پَردِل עז נפש kühn, verwegen ועוד בשיתוף הוראת לשון ערבי اَبرَد בל"ס ברדא (gefleckt בפ"ק [דפסחים] בגמ' אין חוששין (ט':) בכל מקום שחולדה וברדלס מצויין שם. ובנדה בפ' כל היד בגמ' כל הנשים (ט"ו: וכ"ה ע"ז מ"ב.) מפני שחולדה וברדלס מצויין שם: ובפ"ק דנזיקין (ב"ק ט"ו:) הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס הרי אלו מועדין, ובפ' השוכר את הפועלין (ב"מ מ"ב.) [הארי הדוב והנמר והברדלס והנחש] הרי אלו אונסין: פי' בגמ' [ב"ק] (ט"ז.) ברדלס זו אפא וז' השנים הראשונים שהוא זכר נקרא צבוע וכשמתהפך לנקבה נקראת נפרזא ורעה היא יותר מן הזכר וכבר פי' בע' אפא. (א"ב פי' פרדלים בל"י ורו' נקבה של מין חיה אורבת וטורפת כמו נמר ולא יכולתי להבין מאמר ברדלס זו אפא כי אפא הוא אפעה ונחש). * [אחי"ה ודע שבגירסאות של דפוסי ערוך ערבוב וסירוס המאמרים מצאתי ולפי מה שתקנתי הכל עולה יפה. וג' מיני חיות נבדלות כאן מין אחד בשני ציונים הראשונים, מין שני בציונים בב"ק וב"מ הבאים אחרי ציונים הראשונים, ומין שלישי בציון האחרון, ומוציא אני המלה מל"פ הרשומה וטעמה עז וטורף ולוחם כנגד חבירו. וזאת שנית כי בשלשתם יחד הצד השוה שבהם כי כולם מנומרים ועל זה מורה המלה ערבי' וסורי' הרשומה וכן הוראת חיה πάρδαλις ובל"ר pardus ובל"ס ברדון והיא נקבה של נמר כלומ' מלא בבהרות חמוצות וברודות כי על כן נקראה חיה זו גם בל"ע نمر ובל"ר variae עיי' פליניאוס ח' י"ז, י"ג. ומין ראשון היא Iltis ובאמת בעה"ק שנת שנ"ב הגי' בסוף הערך וי"א אילטים. וגם רש"י הבין כן כי לועזו בל"צ פוטוישי והוא putois כלומ' אילטים ודרכו להרוג אווזים ותרנגולים (עיי' רש"י לב"מ כ"ד) ולעז זו נכונה בפסחי' ט': אלמנ"ם פוטויש"י פי' olans putois אילטים סרוחה אבל בלתי נכון בסנהד' ט"ו: וב"מ כ"ד. שהוזכרה שם החיה ברדלס אצל חיות טורפות גדולות כגון הזאב והארי וכ' ובאלה המקומות ועוד בב"ק שם וב"מ צ"ג: ובכורו' ח'. החיה ברדלס פירושו נמר נקבה וכן הוכיחו היטב בעלי התוספות בסנהד' ט"ו: נגד רש"י אבל גם הם שגו ברואה במח"כ בפירושם ברדלס הנזכרת בבכורו' ח'. ע"י פוטיי"ש ואמת תורה דרכה שגם בבכורו' טעם מלת ברדלס הנזכרת אצל חיות גדולות מין נקבה של נמר או כדעת רש"י אפא ויגיד עליו רעו אפעה (יולד) לשבעים שנה וכן מורה בב"ק ט"ז. ברדלס אפא והיא צבוע וכ"ה בל"ע الضبع בל' אשכנז Hyäne ונקרא אפא ὄφις ὕαινα כלומ' צבוע מנומר כנחש עיי"ע אפא ובזה נסתלקה תמיהת ר"ב ולא יכולתי להבין וכ', ולפי פירושנו הכל נכון וישר. והסיפור בענין שינוי וחילוף מין אפא מזכר לנקבה הוזכר ג"כ בסופרים יונים ורומיים (עיי' איליאן תולדות החיות א' כ"ה; אפפיאן על הצידות ג', רפ"ט; פליניאוס ח' מ"ד) אבל כל זה לדעת אריסטו (תולדות החיות ו' כ"ח. ב') פיטפוטי דברים הן, ובירו' פסחי' פ"א דכ"ז ע"ג הכתיבה היותר נכונה בַּרְדְּלִים] —

* בְּרַדִּינוֹן (בל"י πράσινος, ον Smaragd, lauch-grüner Edelstein) שמ"ר פל"ח יהודה ברדינון ונקרא כן אבן טובה ירוק כחציר וע' זקנים העתיקו חצר πράσον וממנו נגזר כינוי של אבן טובה הנ"ל וע' זקנים העתיקו שהם (בראש' ב', י"ב) פרזינום עיי' ספרנו על העתקה פרסי' צד רע"ג. ואצלי אין ספק כי הוא הוא ברדינון.

* ברדיוני בנדה ס"ז. עיי"ע אדוותא. והגרי"ב בסוף ח"ב של הפשב"ע כתב בערוך לא מצאתי, ועוד עיי"ע דידיוני.

בַּרְדַּנִיקוֹם (= הַדְּרַנִיקוֹם, בל' בקטרי' drâjang בלש' פרסי' درنگ ein sehr Langer, Riese) בסמוך לגמ' דעל הזיקים בפ' הרואה מקום ברכו' נ"ח: ותוספתא ברכו' פ"ו) הגיחור והלווקן [הקיפח והננס] והברדניקוס. פי' גאון פתרו הראשונים ברדניקוס שהוא איש שקומתו ארוכה יותר משאר בני אדם. (א"ב פי' בריטניקוס, Britanicus בל"ר איש אי בריטניא הגדולה נגד צרפת ואנשיה בעלי קומה). * [אחי"ה וכן פתר הרימ"ז בט"ר א', כ"ג. והח' לעווי בעמת"ל פי' ῥόδινος סומק כוורדא וטעות הוא והדין עם רבינו כי בל"פ דרנק הוראתו ארוך ביותר ועיקר הגי' הדרניקוס כן גרס רבינו בעצמו בע' הדרניקוס אצל ברדניקוס של כאן וע' לווקן וכן גי' התנחומ' פנחס צד רצ"ט דרנקוס וכן גי' בברכו' הדרניקוס וכ"ה בכ"י פ' (עיי' ד"ס ברכו'

קס״ו וגי׳ כ״י מ׳ הרדינקס ט״ס תחת הדרניקס) וכן גרס הרא״ש וכ״ה בתוספת׳ ברכו׳ הנ״ל רק שם בט״ס הדרניקים ובירו׳ ברכו׳ פ״ט די״ג: חסרה המלה. וראיה מופתית להוראת המלה בענין ארוך ביותר מהופכו ננס νάνος שהוזכר אצלה פי׳ קטן ביותר. ורש״י שלא ראה הערוך בעת שהיה מפרש את מסכת ברכו׳ פי׳ המלה בלע״ז ורודא״ש verrudé = איין ווארציגער פי׳ איש המנוגע ביבלת] —

בְּרָדָם (Hämorrhoidalfluss) מל״י אמצ׳ βρύση, βρύσος מעין נובע) בפ׳ אין בן המודר בסמוך מרפאהו רפואת נפש (נדריי מ״א:) א״ר יוחנן ברדם אין מבקרין ואין מזכירין אותו מ״ט מפני שהוא כ מ ע י י ן ה נ ו ב ע וא״ר א ל ע ז ר ל מ ה נ ק ר א ש מ ו ב ו ר ד ם ש ה ו א כ מ ע י ן ה נ ו ב ע[1] פי׳ בורדם חולי מעים שמשלשל כמעין הנובע. * [אחי״ה בנו״ג בורדם וצ״ל בורדם כפי׳ ראשון של הפירש המיוחס לרש״י ולדעתי צ״ל ברודם וטעמו בל״י האמצעי׳ הרשומה ממש מעין הנובע ראה זה חדש והח׳ לעווי נדחק לפרשו] —

בַּרְדַּם (Wolldecke, Filzdecke) בסוף כלאים הברסין[2] והברדסין. ובמדרש פנים אחרים של וישלחו (ספרי כי תצא סי׳ רל״ד ועיי״ע בדס וש״נ) לענין צצית. וכבר פירשנו בע׳ בדס. * [אחי״ה הספרי נקרא מדרש וישלחו עיי״ע ספר ב׳ וע׳ יחניף מהתחלת דיבורו וישלחו (במדב׳ ה׳, ב׳) ורבינו קראו בכינוי מדרש פנים אחרים של וישלחו וכ״ה בע׳ טג, ועוד בע׳ קטה ספר וידבר בפנים אחרים של וישלחו ובע׳ קטף ה׳ מדרש ספר וידבר בפנים אחרים של וישלחו, ובע׳ רנק ג׳ ספרי מדבר סיני שהוא כעין מדרש וישלחו. ובדפ׳ ווינִיצא ובאסי׳ הגי׳ בט״ס במדרש פ י ר ו ש אחר של וישלח ורש״י לויק׳ י׳, י״ט מכנה הספרי בשם ספרי של פנים שני ובפירושו לסוט׳ ט״ז. מדרש שני בפנים אחרים. ור״ע מן האדומים (אמרי בינה פ״כ) כתב בזה״ל בספרי זוטא אשר בעל הערוך ע׳ טג כנהו מדרש פנים ורש״י ז״ל בביאור התורה פ׳ שמיני קורא אותו בריתא של פנים שני ע״כ ולא בדקדוק ציינו שהגי׳ הזו לי׳ לא בערוך בע׳ הנ״ל ולא ברש״י שלפנינו וכן לי׳ בכ״י רש״י עיי׳ רש״י בהוצאת הרב הח׳ ר׳ אברהם בערלינער צד ק׳ הערה י״ח אבל ברש״י לסנהד׳ כ״ט. א׳ ברייתא דסיפרי. ועוד יש להעיר כי כ״י ו״ו ול״ד בערך ברדם גרסו ס פ ר י ק ט ן והוא בלי ספק אחד עם סיפרי זוטא אשר בא זכרונו הרבה פעמים בר״ש עיי׳ הציונים בספר גד״פ לריט״ל צונץ צד מ״ט] —

בֶּרְדַּק (ein- durchbohren) מל״פ پرداختن (aushöhlen פי׳ נקב תרג׳ ירו׳ [ב׳] ויעש את הבריח התיכון לברֹח (שמות ל״ו, ל״ג) ועבד ית נגריא מציעיא לברדוק [ביני לוחיא].) * [אחי״ה ומוציא אני המלה מל״פ הרשומה ופתרונה חָלַל ולעשות ריוח בפנים הדבר. והח׳ לעווי בעמת״ר נדחק בפירושו עיי״ש] —

בּוֹרְדְקָאֵי (Koch, Bäcker) וצ״ל כורדקאי עיי׳ בפנים, ולפירש״י אולי מל״י βρωτικός) בפסחי׳ פרק כל שעה (מ׳:) רב פפי שרי ליה לבורדקאי דריש גלותא למימחת קדירה בחסיסי פירש״י נחתומין). * [אחי״ה וכן פירש רבינו בע׳ כורדק נחתומים המבשלין ועיקר הגי׳ כגי׳ רבינו כורדק ועיי׳ עוד ע׳ זמלסטר לפי גי׳ כ״י ו״ו הנכונה אבל בנו״ג בורדיקי וגי׳ ר״ב בורדקאי וכ״ה בכ״י מ׳ וכ״ה בריצ״ג הלכ׳ פסחי׳ ריש עמוד צ״א אך שם בט״ס בור דקאי וצ״ל בורדקאי, ואם נרצה לקיים הגי׳ הזאת אולי י״ל שנגזרה המלה מל״י הרשומה ופתרונה ראוי לאכילה כלומר הנחתומין מכינים הפת עד כי ראוי לאכילה, אבל יותר טוב לגרוס בכ״ף עיי״ע כורדק] —

בּוֹרִידְקַיָא [צ״ל ברדיקיא] (färbige, mit Weiss und Schwarz untermischte Kleider מל״ע ابرد, بردة בל״ם ברדא färbig) ירו׳ דכלאים פ׳ אינו אסור (ירו׳ כלאי׳ פ״ט דל״ב: וירו׳ כתובי פי״ב דל״ה רע״א) אלבשוני בורידקיא לא חיורין ולא אוכמין פי׳ בל״ר בגדים צבועין בגוון ירוק ככרתי. בב״ר פ׳ ויחי (קלספצ״ו) ופרש׳ דעו כי ה׳ (קלרפ״ק) גרס דבריקא. * [אחי״ה וגי׳ מוטעת נזדמנ׳ לו לר״ב ומצאתי בב״ר בצ״ו דפ׳ פירדא וז״ל בכלים צבועים בדרוקא וצ״ל ברדוקא ובפ״ק מאנין בריקא חסר דל״ת וצ״ל ברדיקא וכן הוא באמת בירו׳ כתוב׳ הנ״ל אלבשוני בורדיקא, ובירו׳ כלאי׳ בדפ׳ קראט׳ בט״ס בירידיקא אבל בדפ׳ זיט׳ בורידיקא ופי׳ פ״מ לכתוב׳ בורדיקא הוא צבע כמראה התכלת וממוצע בין הלובן והשחרות ע״כ וקרוב לאמת פי׳ כי בל״ע וסו׳ פתרון המלה הרשומה צבוע ממוצע בין הלובן והשחרות והוא ל״מ ברודים (עיי״ע ברדלס) ומעתה עולה יפה שיעור המאמר לא כלים לבנים ולא שחורים אלא ברודים כלומר מורכבים מן לבנים ושחורים והיינו צבועים וכ״ה בב״ר שם ושם רק

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד וכ״ה בגמ׳. [2]) כ״ה בכ״י ו״ו וזה ראיה לאמיתת הגהותינו בע׳ בדס שבכ״מ צ״ל ברסין.

נ״ל שמלת צבועים באה מגליון לפרש מלת (בדרוקא) ברדוקא, וילק׳ איוב רמז תתקכ״ד גרס בשם ירו׳ כלאי׳ אלבשוני בורקיא וצ״ל בורדקיא. ובשבת קי״ד. ונדה כ׳. אי׳ כלים האולירין ונ״ל לפרשו ג״כ בזה הענין בל״ר coloreus, eum פי׳ צבוע ואות כ׳ או ק׳ בתחילת התיבה נשמטה ודרכה להשמט קודם האל״ף בראש המלה עיי״ע אטלס. ורימ״ז בט״ר א׳, קל״ה ואחריו הח׳ לעווי בעמת״ל פתרו המלה כמו ברדס ע״י מלה רומי׳ אמצעי׳ bardaici cuculli וטעות היא בידם שבכל מקומות הנ״ל במין צבע ולא במין בגד עסקינן. ובע׳ אליירין א׳ פירשתי המלות אליירין וברדיקא באופן אחר ע״ש והבוחר יבחר] —

1 בַּרְזָא (משרש בְּרַז נרדף עם פרז, פרץ בל״ע فرص, فرض durchstechen והשם فرض Loch, Einschnitt) בפ׳ כל כתבי הקדש בגמ׳ מצילין תיק הספר (שבת קי״ז.) לא צריכא[1] דשקיל ליה בברזי, פי׳ ברזי נקבים והכי קאמר מאן דבזע ליה לעור כשהוא מפשיטו מוכחא מילתא דלא בעי לעור ואין לו הנאה ממנו ולא דמי לפסיק רישיה ולא ימות[2]. בפ׳ המפקיד בגמ׳ יוציא לו שתות ליין (ב״מ מ׳:) איכא טירחא ודמי ברזנייתא[3]. ובפ׳ השואל בגמ׳ דסמך המחליף פרה (ב״מ צ״ט סע״ב) ומנכי ליה אגר טירחיה ודמי ברזנייתא[4] פי׳ טורחיה שמודד[5] לקונה לזה עכשיו ולזה למחר ומתבטל ממלאכתו והדמין למי שנוקב נקבים בחביות להוציא היין[6]. ובפ׳ המוכר פירות לחבירו בגמ׳ המוכר יין לחבירו והחמיץ (ב״ב צ״ח.) ולא אמר אלא דלא שני ליה בברזא אבל שני ליה בברזא לא. פי׳[7] אמר רבא מאן דזבין חביתא דחמרא לחנווני אדעתא לזבוניה[8] ולמיתב ליה דמי ותקיף אפלגא או אתילתא דינא הוא לאהדורא למוכר וה״מ דלא שני בברזיה אבל שני לא יכיל לאהדורי ליה דיכיל מוכר למימר ליה ללוקח אנת הוא דאפסדת כששינית הברזא נעכר היין והחמיץ ולא אמרן דינא הוא דמהדרא ליה אלא אכתי יומא לזבינא לא מטא אבל מטא ולא זבנה לא יכיל לאהדורה דלא הוי ליה לשהוייה. ובפ׳ אלו הן הנשרפין בגמ׳ ואלו הן הנהרגין (סנהד׳ ע״ו:) והני מילי דברזו מברז[9]. אכה בדוד ובקיר (ש״א י״ח, י״א) תרג׳ ואברזיניה בכותלא. ובע״ז בס״ג דפ׳ ר׳ ישמעאל (נ״ט: ס׳.) דעד ברזא [חמרא] אסיר ואידך שרי. ובהלכ׳ ראשונה דחולי׳ (ח׳.) ליבן שפוד והכהו בו נידון משום מִכות אש אלא חבטה קדים התם נמי דברזא מברז פי׳ ברזא נקב. * [אחי״ה וכנ״ה בשבת קל״ט: ברזא דדנא פי׳ נקב של חבית, והפעל בשבת קמ״ו. למיברז חביתא עיי״ע ברטיא, סנהד׳ נ״ב: בריז ליה מיבריז, שם נ״ו. ואימא מיברז הוא דכתיב ויקב חור וכ׳, גיטי׳ פ״ד. אי בעי מבריז נפשיה בסלואתא ולא נאים עיי״ע חרז א׳] —

2 בַּרְזָא (לפי׳ רבינו יש לגזור מל״י βυρσίνη ולפע״ד מל״פ برس Zügel, Halfter, Zaum) בס״ג דפ״ק דחגיגה (ט׳:) נאה[10] עניותא ליהודאי כברזא סומקא לסוסיא חיורא[11] פי׳ רצועה כדאמרן (ב״ק ס״ו:) מעיקרא משכא והשתא אברזין. (א״ב ובע׳ אברזין פי׳ מכסה טפיטן של סוס). * [אחי״ה ונ״ל להסביר פירושו דרבינו כי בע׳ ערקא ב׳ ציין רבינו משל הדיוט כזה בויק״ר זאת תהיה פ׳ ר׳ פנחס (פי״ג) ווריש אם בחקתי (פל״ה) ובפסיקתא דשמעו (דף ק״ז) יאיא מסכנותא ליהודאי כערקתא סומקא וכ׳. ובע׳ ערקא ב׳ אני מצדד השינויים ממקומות אחרים שהובא המשל ובכולם אי׳ ערקתא (או ערקא) דסומקא והוא בל״ס ערקתא פי׳ כמו רצועה בלש׳ עבר יען כן פי׳ רבינו גם בע׳ שלנו ברזא כמו רצועה והבין כי הוא כמו אברזין של מעלה ואף כי פירושו היותר נכון הוא: טפיטן של סוס, עיי״ע אברזין ומ״ש. בכל זאת יש להביא קצת סמך לפירושו דכאן כי בל״י בְּרְזִינֵי הוראתה רצועה. אבל כל זה לשיטת רבינו ובאמת ברזא ל״פ היא וטעם המלה מתג ורסן ועניגו כמו אפסר עיי״ע] —

* בַּרְזָא ט״ס תחת ברדא וכ״ה בע׳ גז י׳ וכ״ה בברכו׳ י״ח: ונ״ט. לפי גי׳ כ״י וטעמו בל״ס בַּרְדָא כמו ברד בל״מ. עיי״ע גז י״א ומ״ש.

---

[1]) וכ״ה בכ״י מ׳ אבל בנוסחי׳ לי׳. [2]) בפי׳ זה נתיישבה היטב קושית התוס׳ שבת שם ד״ה שקיל עיי׳ הפשב״ע שהאריך למעניתו, ומה שמסתפק הגאון בענין שיעור להפשטה כדי חשיבות עור ואפשר כדי לעשות קמיע וכו׳ עיי׳ למור הערוך לשבת בבאורים שרמז על תוספ׳ יומא ל״ה ורמב״ם פי״א מהלכו׳ שבת ה״ה ורא״ש פ׳ הבונה שמפורש כן בבירור. [3]) כ״ה בנוסחי׳ דידן וכ״ה בכ״י ו״ו ול״ד, ובדפ״ע ברזנייתיה. [4]) כ״ה רק בכ״י ו״ו ול״ד ודפ״ר אבל בשדפ״ע נשמט בטעות ודע שלפי׳ רש״י ב״מ מ׳: וצ״ט: לפניו היתה מוגהת ג״כ הגי׳ כרזנייתא. [5]) כ״ה בדפ״ר וכצ״ל בכ״י ו״ו ושם בט״ס במודר אבל בדפ״ע מוכר. [6]) וכן פי׳ רש״י בשם י״מ עיי״ש. [7]) כ״ה על נכון בדפ״ר אבל בשדפ״ע נשמט בטעות. [8]) בנו״ג לסבוייה אבל רבינו פירש מצד עצמו הסוגיא. [9]) בנו״ג דברזיה מיברז וכ״ה בחולי׳ ח׳. [10]) וכ״ה בכ״י מ׳ ובספר הישר לר״ת סי׳ שכ״ד ובמנוה״מ סי׳ קפ״ט ובנו״ג יאה ועיי׳ בסמוך. [11]) בנו״ג כי ברזא ובכ״י מ׳ כורדא ובמנוה״מ שם ובע״י כוורדא, ובספר הישר שם כוורדני׳ וגי׳ התוספ׳ חגיג׳ ופירושם ממש כגי׳ ופי׳ רבינו.

בְּרִיז (Furche מל"ם ברזא ול"פ بُرز אבל עיי' ג"כ סוף הערך) תרג' הֵלֶךְ דבש (ש"א י"ד, כ"ו) [בריז דובשא]. * [אחי"ה ורד"ק בפי' לשמואל הביא הך תרג' ופירושו ערוגה ושורה וכן פי' ר"א בחור במתורגמן ע' ברז: ערוגה והדין עמו שבל"ס ברזא פתרונו ערוגת זרע וכ"ה בל"פ. גם י"ל שהוא ל"ע بُرز פי' הלך לשוק והוא ממש העתקת הֵלֶךְ של קרא והח' לעווי בעמת"ר נדחק, אבל מה שנוגע העתקתו ע"י קאנאל, ריננע י"ל שַׁמלת בריז כמו אבריז ופי' בריג בל"ס, וכן בל"פ ابريز פי' צנור ומרזוב] —

* בַּרְזֶג (paaren) עיי"ע בר זוג.

☞ בַּרְזִל [צ"ל כַּרְזִיל] מל"ם כרזוילא (Oberhirt תרג' בפסוק אם לא תדעי לך (שה"ש א' ח') על פום ברזילהא פי' מנהיגיה). * [אחי"ה וכן פתרו ר"א בחור במתורגמן אבל הגי' היותר טוב' בכ"ף עיי"ע כרזיל אבל גם בב"ק נ"ו: דאורחיה דרועה למסר ל ב ר ז י ל י ה. וכן גרס רש"י ופירשו לתלמידו, ולדעתי נמשך אחרי הדרוש קהל"ר י', י' פ' אם קהה: ד"א אם קהה הברזל אם נקהה ת ל מ ו ד ך עליך כברזל וכו' וכן העתיק התרג' בקהלת שם וממנן ברזיליהן למיבעי רחמין וכו' וכן הושאל ברזל על התורה עיי' ירו' סנהד' פ"י דכ"ח. וקהל"ר פ' דברי חכמים. אבל כל זה בדרך דרוש אבל בענין פתרון המלה עיקר הגי' כגי' רבינו כרזילא פי' בל"ס אביר הרועים, או כפי' רבינו הרועה הגדול] —

☞ בַּרְזַל [צ"ל בְּזוֹל] (כל"פ پژولیدن durch- (schütteln, durchmischen גמ' דשבת בפ' במה אשה (ס"ו סע"ב) וליחתמיה בשתין גושפנקא ולברזיליה ולידריה פירש"י ינענעו וישאנו). * [אחי"ה וגי' מוטעת היא ועיק' הגי' וליבזול וכ"ה בכ"י מ' וכ"ה בד' שונצינו ושם ברש"י ו ל י ב ז ו ל י ה (עיי' ד"ס שבת ע"א:) והוא ממש בעצם תומו ל"פ הרשומה וטעמו מנענע ומערב זה בזה. ותחת גי' של דפוסי' ברזל אי' בכ"י א"פ ולפרזיל, ורבינו לא הביאו כלל . . וקרוב לרפואת של לחש הזה נמצא בפליניאוס כ"ח סכ"ג עיי"ש ותמצא נחת] —

* בִּירְזְלִין [צ"ל בִּירוּלִין] (Edelstein, Beryll) תרג' ירו' ב' שמו' כ"ח, י"ט שבו ואחלמה בירזלין וזמרגדין וגי' מוטעת היא והיותר טוב בירולין וכ"ה בפוליגלאטטע של לונדן ובענין האבן הטובה הזאת עיי"ע בלר ד'.

* בַּרְזִילָה Zuname des R. Jehuda bar Pasi viel. (Eisenverfertiger ירו' מגיל' פ"א דע"א. ר' יהודה בר פזי דברזילה ואולי הוא שם כללי פי' עושה ברזל כמו שם בר נגרי והרבה פעמים הוזכר בירו' ר' יהודה (ר' יודה) בר פזי עם ר' אייבו בר נגרי עיי"ע במבה"י למהרז"ף צד ס"ג. וצד צ"ד: אבל מקום ציון שלנו נפקד אצל מהרז"ף.

בַּרְזִינָא (לפע"ד מל"ע برزين Trinkglas בל"פ برزن (Tiegel בפ' אמר ר"ע בגמ' מי רגלים (שבת צ'.)[1] ובפ' ח' שרצים [בגמ'] אבוב רועה (ק"ט:) מי רגלים בן ארבעים יום[2]) ברזינא לזיבורא פי' אם נשכו זיבורא ישתה אחד מח' ברביעית. * [אחי"ה ועיי"ע שפר ג' ושם הגי' בדפוסי' הישנים בר זינא וכ"ה בכ"י א"פ עיי' ד"ס שבת צד קכ"א וט"ס הוא וצ"ל בתיבה אחת ופירושו בל"ע כוס לשתות. ורש"י פי' כוס קטן מאוד שמו ברזינא ובע' שפר ג' פי' רבינו כוס של זכוכית ארוך שיעור טפח או יותר וכ' וההכ' בוקסט' בעמת"ל ע' ברזינא הביא בשם אריאס מאָנטאנוס פי' ארוך מאוד בשם הערוך ולא ידעתי מאין היה מוציא פירושו ונראה שכיון לערוך של ר"ש פרחון. ובענין רפואה ע"י מי רגלים עיי' פליניאוס כ', ל"ג] —

בִּרְזַיִת (או הורכב מן בִּר = ביר ומן זית Olivensohn או אולי מלש' בקטרי' berezaiti בל"ע برزه (gross an Einsicht בב"ר פע"ב בא גד (ספע"א וילק' ד"ה א', ז' רמז אלף ע"ז) שהיו בנותיהן נאות והיו נשואות למלכים ולכהנים שנמשחו בשמן זית. * [אחי"ה ורבינו תפס הקרי וכ"ה בילק' שם אבל בב"ר נתפס הכתיב ברזות. ובל"פ וע' טעם המלה בעל שכל ומחודד] —

בַּרְחָא (Widder, Bock בל"ם ברחא בל"פ بره, בפעהלוי ורך, בל"ע ورّق בל"י אמצעית βάριχος ועוד βάριχος ובל"ר (vervex בס"ג דפ' שואל אדם (שבת קנ"ב.) ברחא קרחא כלומ' עז זכר שהוא קרח והוא שעיר עזים, וי"א איל. אתא ברחא דמרי ביתא בר"ג דשור שנגח את הפרה (ב"ק מ"ה.) וממכלאתיך עתודים (תהלי' נ', ט') תרג' ומן עדרייך ברחי, ודם עתודים אשתה (שם י"ג) ודמא דברחי. * [אחי"ה וכנ"ה שבת י"ח: בשרא . . דברחא ושם ק"י: רישא דברחא, ב"ק כ' רע"א ההוא ברחא דחזא ליפתא וכ' וסנהדר' ס"ג: עיי"ע אשימא ודרש אשימא מלש' צענד maêsha צאן וכ"ה בירו' ע"ז פ"ג דמ"ב רע"ד אשימא אימרא,

---

[1]) ולפנינו בשבת לי. [2]) וכ"ה בכ"י מ' ובנו"ג בני.

אשר על כן היה לרבותינו בקבלה שאליל דאנשי חמת היה ברחא קרחא. ורש"י פי' בסנהד' שם: ברחא קרוי כל צאן וכ' ובשאר מקומות הנ"ל פירש"י איל או עז עיי' הפשב"ע, ובירו' ב"ק ספ"י ד"ז ע"ג מה כגון אהן ברחא .. אית דמרין תיישא רבא] —

בָּרִיחַ = בָּרִיחִים (רֵחַיִם .Flüchtige, midr. gedeut) במגילת איכ' בחורים טחון נשאו (פ"ה, י"ג) לא היו רחיים בבבל וכיון שעלה נבוכדנצר לא"י היה תופס הבחורים ומטעינן רחים להוליכן לבבל באותה שעה אמר הקב"ה כבר נשבעתי לבני עמו אנכי בצרה בדין שאהא עמהן בכל צרה הה"ד (ישעי' מ"ג, י"ד) כה אמר ה' גואלכם קדוש ישראל למענכם שלחתי בבלה והורדתי בריחים ברחים כתיב וכשדים באניות רנתם הוון רכבין זמרין קדמיהן ואנון טוענין ומהלכין על ארעא על כרחיהן ולא בטיבותהון. * [אחי"ה מן באותה שעה עד גמירא לי' במדרש לפנינו ובעל מ"כ הביא שם גי' רבינו מלה במלה, וכן בע' שלח א' הביא רבינו מדרש מגילת איכ' ולפנינו לי' אבל אי' במדר' ויושע פסוק תביאמו ועיי' מנחת שי לישעי' מ"ג וכתב שם אחרי שציינו איכ"ר הנ"ל וז"ל ובכל ספרים שלנו בריחים מלא דמלא ונראה לי שאין המדרש חולק על הספרים דאע"ג דלא אשכחן בכוליה קריא לישנא דרחים כ"א חסר יו"ד קדים לחי"ת מ"מ מצינן למימר דקרי ביה ריחים בצירי הרי"ש וביו"ד נחה ויש אם למקרא ולמסורה ע"כ. ודרושים אחרים בענין הפסוק הנ"ל עיי' ילקו' תהלי' קל"ז רמז תתפ"ד] —

* בריחי בשבת כ"א. וקמ"ה: ט"ס וצ"ל כריהי עיי"ע כרה.

בָּרְטִיא (Wurfspies, Pfeil בל"פ ‍‍‍‍‍‍verutum, בלשי' רוי' βηρύτται, βεροῦτα בל"י אמצ' ובלשון קלילה βαρδούκιον, kleiner Spiess) בשבת בפ' חבית בגמ' שוכר אדם (קמ"ו.) בעו מיניה מרב ששת מהו למיברז חביתא בבורטיא בשבת ובפ' דיני ממונות (בגמ') [צ"ל בגימל] זה בורר לו אחד בגמ' א"ר (שמעון) 1) [יהודה] (סנהד' כ"ז.) חד אמר קמי דידי גנב כפא דחושלא וחד אמ' קמי דידי גנב קתא דבורטיא פי' מקדח וי"א רומח. * [אחי"ה וכי"א פירש"י בשני המקומות הנ"ל וכנ"ה בפסיקת' רבתי פל"ג הברטיא הזה ותחת ברטיא ובורטיא צ"ל ברוטיא והוא בל"פ ורומי' ויוני' האמצ' רומח והח' לעווי בעמת"ל לא הבינו]—

בַּרְיוֹנֵי (Folter-, Plagegeist או מל"י βαρυνέω בל"י אמצ' βαργεῖν plagen, belästigen או מל"ר אמצ' barigena, barginus, verworfener Mensch, Raufbold) בגמ' מאימתי קורין את שמע בשחרי' בפ"ק דברכו' (י'.) ובפ' הניזקין בגיטי' בגמ' לא היו סיקריקין (נ"ו.) אבא סיקרא ריש בריוני דירושלים בר אחתיה דר' יוחנן ב"ז הוה. ובילמדנו ויבא עמלק (תנחומ' בשלח צד קי"ט) ואת יואש עשו שפטים (ד"ה ב' כ"ד, כ"ד) א"ת שפטים אלא שפוטים 2) עמדו עליו בריונות קשים 3) שלא ידעו במשכב אשה וְעִנּוּ אותו במשכב זכר שנא' (הושע ה', ה') וענה גאון ישראל בפניו. ובפיסקא ודי זהב 4) תבעו אותו הבריונים ונתן להם. פי' לסטים ופריצים. * [אחי"ה כ"ה בעה"ק שנת שנ"ב וכ"ה ברש"י לברכו' ולסנהד' ל"ז. הנהו בריוני דהוו וכ' פירש"י בריוני פריצים לשון בורים, ולגיטי' נ"ו. פי' אנשים פוחזים ורקים ותמיה לי על הגאון שכתב בהפלש"ב ובגיטי' לא פירש"י כלום. ושגה ברואה. ובתעני' כ"ג: פי' משום בריוני בורים עמי הארץ ועוד אי' המלה בתעני' כ"ד. לפי גי' כ"י מ' אמרו ליה הנך בריוני שבקיה אנן טפי קא מצער לן ובנו"ג בני מאתי ועיי' ד"ס שם צד ע"ב ועיי"ע קק ד'. ובשמ"ר פ"ל משל לבריון שהיה שָׁבוּר בעט בפילקי [φυλακή = בית הסוהר] והוציא איסרין רגם איקונין (εἰκόνον = דמות) של מלך קלל לשלטון אמר וכ' ושם: משל למלך שהבריונים שלו גינו אותו בפורפרא שהוא לבוש וכ' ופי' בעל מ"כ הבריונים אנשים פוחזים פריצים. ומוציא אני המלה או מל"י הרשומה וטעמה איש אשר הוא לחברו למורת רוח ולמצוקת נפש או מל"ר האמצעי' איש מפחות משפחה ובעל מריבות. ופירושים אחרים אבל בלתי מיושבים על אופנם תמצא בספר בט"ר לרימ"ז א' ח' ובמ"ע מהרז"ף ג' ת"כ. וכונת של ר"ב לא זכיתי להבין. (א"ב פי' בל"י אלמים עושקים ואנשי מלחמה).

בָּרֵךְ ((Gott) loben, den rabbinischen Segens-spruch sagen) בר"ג דפ' ערבי פסחי' (ק"ד: ברכו' מ"ו.) חוץ מברכת המצות וברכת הפירות שפותח בהן 5) בברוך ואין חותם בהן בברוך, ברכת הפירות פירות ממש. ברכת המצות תפלין

---

1) ט"ס וצ"ל כמו בע' חשל א'. 2) וכ"ה בשמ"ר פ"ח. 3) בתנחו' בריונים, וכ"ה בכ"י ו"ו אבל במכילתי בשלח רפ"א פי' ויבא עמלק ובילק' בשלח סרמ"ז רס"ב הגי' העמידו עליו בריונות ובילק' בירינות קשים ובירו' קידושי' פ"א דס"א. בט"ס בורניות. 4) עיי' גד"פ לריט"ל צונץ צד קצ"ב. 5) כ"ה ג"כ בכ"י מ' וכ"ה בפי' ר"ח ובנוסחי' חסרה המלה הזאת.

ומזוזה וציצית, ברכת הפירות בא"ה אמה"ע בורא פרי העץ, בא"ה אמה"ע בורא פרי האדמה, ברכת המצות [1]) ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אקב"ו להתעטף בציצית. בפ' לולב וערבה (סוכ' מ"ו. ומנחו' מ"ג.) תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהן דברי ר' וחכמים אומרים אין מברכין עליהן אלא שחרית בלבד אתמר אביי אמר הלכה כר' רבא אמר הלכה כחכמים [2]) אמר רב מרי בריה דבת שמואל חזינא לרבא ולא עביד כשמעתיה אלא כל אימת דמנח להו מברך וכן הלכתא. תנן בסוף פסחיי (קכ"א. במשנה) בירך ברכת (הפסחים) [וצ"ל הפסח] [3]) פטר את של זבח וכ' תניא בתוספתא דסוף פסחי' (ספ"י) איזהו ברכת הפסח אומר בא"י אקב"ו לאכול הפסח אי זו ברכת הזבח בא"י אקב"ו לאכול הזבח. ובזבחי' בר"ג דפ' ב"ש (ל"ז.) ואכתי להכי הוא דאתא מיבעי ליה לכדתניא מניין לניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא ת"ל ודם זבחיך ישפך (דברי' י"ב, כ"ז) סבר לה כר"ע דאמר (פסחי' קכ"א.) לא זריקה בכלל שפיכה ולא שפיכה בכלל זריקה דתנן (שם במשנה) בירך ברכת הפסח פטר את של זבח וכ', ובסוף פסחי' (שם) כשתמצא לומר לדברי ר' ישמעאל זריקה בכלל שפיכה ולא שפיכה בכלל זריקה, לדברי ר"ע לא זריקה בכלל שפיכה ולא שפיכה בכלל זריקה. פי' [4]) קיימא לן הפסח דמו בשפיכה כדתנן כהן הקרב אצל המזבח זורקו זריקה אחת כנגד היסוד והזבח כגון השלמים וכיוצא בהן דמן בזריקה ואמרי [צ"ל ואמרי'] [5]) כשתמצא לומר לדברי ר"י דאמר ברכת הפסח פוטר את של זבח ואינו צריך לברך על הזבח ברכה בפני עצמה אבל ברכת הזבח אינה פוטרת של פסח [הרי] [6]) זריקה בכלל שפיכה כלומ' הטעון זריקה אם תזרקהו בכלל שפיכה [7]) יצא אבל אין שפיכה בכלל זריקה והטעון שפיכה אם יזרקהו לא יצא אלא טעון שפיכה לדברי ר"ע לא זו פוטר את זו [8]). בפ' כיצד מברכין (ברכו' מ"ב.) בירך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון פי' [9]) לאחר המזון אחר שהשלים סעודתו [10]) ונטל ידיו לברך ברכת המזון אם בקש לשתות יין קודם ברכת המזון אינו צריך לברך בפ"ה וה"מ בשבתות וימים טובים ובעת שיצא מן המרחץ ובשעת הקזת הדם וכיוצא בהם שאדם קובע סעודתו על היין ובדעתו לשתות אחר סעודתו וכי מברך בתחילה דעתו על כל מה שישתה אבל בשאר ימות השנה ברכת היין שלפני המזון אינו פוטרת היין של אחר המזון [11]) אבל היין של אחר ברכת המזון בין בזה בין בזה צריך לברך וברכת המזון ודאי מפסקא וכיון דמפסקא איתסר ליה למשתי ולא שתי עד דבריך כדרבה בר מרי דבריך על היין שלפני המזון ואחר ברכת המזון. בר"ה בס"ג דפ' ראוהו ב"ד (כ"ט.) תני אהבה בריה דר' זירא כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם המוציא לחם מן הארץ, ברכת היין בורא פה"ג שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא. ירו' בברכו' בפ' מי שמתו (פ"ג ד"ו:) תני כל מצות שאדם פטר אדם מוציא הרבים ידי חובתן חוץ מברכת המזון והא תנינן כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן הא מחוייב אע"פ שיצא מוציא א"ר אילא [12]) שניא [היא] ברכת המזון דכתיב (דברי' ח', י') ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא יברך. בעי רחבא [13]) ברכת הלחם של מצה שצריך לברך המוציא ועל אכילת מצה וברכת היין של קידוש היום שצריך לברך ברכת היין וברכת קידוש היום מהו מי אמרינן כיון דחובה הוא מפיק או דלמא ברכה לאו חובה ופשטינן ליה מההיא דאמר רב אשי כי הוינן בי רב פפי היה מקדש וכי הוו אתו [14]) אריסי מדברא הוו מקדש להו שמעינן מינה שאע"פ שיצא מוציא והוא הדין לברכת הלחם (ר"ה כ"ט סע"א ורע"ב עם פירושו של רבינו). כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא בפ' אין עומדין בגמ' מזכירין גבורת הגשמים (ברכו' ל"ג.) ובסוט' פ' ואלו נאמרין בכל לשון (מ"א:). ברכת הבית ברובה בכתובו' בפ' הנושא את האשה (ק"ג. תוספתא שם פ"ב, ב"ב קמ"ד:) פי' [15]) ברכת הבית כגון הא דאמר (שבת קכ"ב.) נר לאחד נר למאה כל כי האי גוונא אין נותנין אלא כגון פת וכיוצא בה נוהגין לה ואפי' בבית אביה. בפ' הקורא את המגלה (כ"ג:) אין אומרין ברכת אבלים [ותנחומי אבלים וברכת] חתנים ואין מזמנין על המזון בשם פחות מי' [גמר'] ברכת אבלים ברכת רחבה וא"ר יצחק א"ר יוחנן ברכת חתנים בעשרה

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד אבל בדפ"ע נשמט בטעות. [2]) וכ"ה בכ"י מ' ובבעל העטור ריש הלכ' סוכ' ובהרא"ש הלכו' תפלין ובנו"ג הלכתא כרבנן. [3]) כ"ה בנוסחאות ובכ"י מ' ובירו' וכן הביאו רבינו בסמוך. [4]) כ"ה מלה במלה בפי' ר"ח לפסחי' צד קע"ג. [5]) וכ"ה באמת בפי' ר"ח. [6]) כצ"ל וכ"ה בפי' ר"ח. [7]) בפי' ר"ח אי' בשפיכה. [8]) ובפי' ר"ח אי' לדברי ר"ע דאמרי' לא זו פוטרת זו ולא זו פוטרת זו לא שפיכה בכלל זריקה ולא זריקה בכלל שפיכה. [9]) וגם הפי' הזה נלקח מר"ח הובא באור זרוע סי' קנ"ו עיי"ש. [10]) כ"ה בכ"י ו"ו ונכון הוא. [11]) וכן הפסק בבה"ג הלכות ברכו' ה': עיי"ש. [12]) בנו"ג לייא וכן בכמה פעמים בירו' אבל גם ר' אילי ור' אילא נמצא בירו' גיטי' פ"ד דמ"ה ע"ג עיי"ש ועיי' במבה"י למהרז"פ צד ע"ה: [13]) וכ"ה ברי"ף ברא"ש ובריטב"א וכ"ה בכ"י א"פ עיי' ד"ס ר"ה צד ל"ט ולא העיר על הערוך, ובנו"ג רבא. [14]) כ"ה בכ"י מ' ובri"ף ובנו"ג אתי. [15]) נלקח מר"ח עיי' תוספ' לכתובי ולב"ב שם ושם ד"ה ברכת.

וחתנין מן המנין ברכת אבלים בעשרה ואין האבלים מן המנין וכ׳, ובגמ׳ בפ"ק דכתובו׳ (ח׳:) א"ר יצחק א"ר יוחנן מברכין ברכת חתנים בי׳ וחתנים מן המנין וכ׳ וא"ר יוחנן ברחבה ואסיק ברכת רחבה[1]) כל ז׳ מי איכא משכחת לה בפנים חדשות כי הא דר׳ חייא בר אשי מקרי בריה דר"ל הוה ואמרי לה מתני בריה דר"ל הוה וכ׳ פי׳ רב האי גאון ברכת רחבה מאי דבריך יהודה מתורגמניה דר"ל ואית ביה נפישי מילי כגון צדוק הדין וחותם דילה ב"א מחיה המתים ומנהגא דילה הכי הוה אחר שקוברין את המת נקבצין ועומדין במעמד והוא שדה שמפטירין בה מתים ועומדין מעומד ומיושב אחורי קבורה יש להם מקום קבוע מוכן ברחבה ומכריזין ואומרין שבו יקרים שבו (ב"ב ק׳:) ויושבין וממתינין כמעט ומכריזין עמדו יקרים עמודו (שם) ועומדין למקום אחר ומכריזין שבו יקרים שבו ובאותה עמידה ובאותה ישיבה מנחמין את האבל בין שאבלין עוברין וכל העם עומדין ובין שאבלין עומדין וכל העם עוברין במקום שרגילין לעמוד בשורה ובין שיושבין ואין מנחמין בעמידה אלא בישיבה כמנהגינו שעכשיו כשאר העם אבל בראשונים מנהג לעמוד בשורה (עיי׳ ברכו׳ פ"ג מ"א ורש"י שם ולברכו׳ י"ט: מ"ק כ"ה. שמחו׳ פי"א, ועיי׳ הריצ"ג הלכ׳ אבל עמוד מ"ב ואילך) ואבלין עוברין ומקודם ישיבה ראשונה מאחרי לקבורה לאלתר מברכין ברכת רחבה קודם עטיפת ראש האבל ומאלתר עוטפין את ראשו לומר שחלה עליו אבלות (ועיי׳ הריצ"ג שם מ"ו ואילך). וי"ל ברכת רחבה כמה שערים בצידוק הדין וכל אחד מוסיף מחכמתו ואין מנהג ברכת רחבה בבבל. — תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני (יהושע ט"ו, י"ט). ויקרא יעבץ אל ה׳ ויאמר אם ברך תברכני (ד"ה א׳, ד׳, י׳) בתמורה בפ׳ יש בקרבנות (ט"ו. ועיי"ע בר סיסי). מברך רעהו בקול גדול בבקר השכים קללה תחשב לו (משלי כ"ז, י"ד) בילמדנו ראה החילותי (בתנחומ׳ דברי׳ ל׳ אבל עיי׳ ברכו׳ נ"ח.) הרואה את המלך כך חייב לברך. ברכת לבנה כא"י אשר במאמרו ברא שחקים וכ׳ בסנהד׳ בס"ג דפ׳ היו בודקין (מ"ב.). מפני מה מברכין על האור במוצאי שבת מפני שהיא תחילת ברייתה רב הונה בשם ר׳ יוחנן אמר אף מוצאי יום הכפורים מברכין מפני ששבת האור כל היום (פסחי׳ נ"ג: נ"ד. ועיי׳ ירו׳ ברכו׳ פ"ח די"ב:). בב"ר פי"א ופי"ב ובס"פ פ"ג (פ"ב) וברכו׳ ירו׳ פ׳ אלו דברים בגמ׳ (שם) ב"ש אומרים שברא מאורי האש. * [אחי"ה ואודות תשלום הערך אציין עוד ברכה אחרונה ר"ל הברכה אשר נתן לנו תורת אמת וכ׳ בקריאת התורה. ברכת ארוסין כתוב׳ ח׳: ברכת הזימון ברכו׳ מ"ה: ברכת היין ר"ה כ"ט. ושם: ברכת כהנים (במדב׳ ו׳, כ"ד—כ"ו) סוט׳ ל"ז: עיי"ע כהן. ברכת התורה ירו׳ ברכו׳ פ"א ד"ג ע"ג ובברכו׳ בבלי כ"א. ועיי׳ עוד בענין ברכות אלה המקומות ברכו׳ ל"ג: ל"ה. מ׳. ושם: מ"ב. מ"ה. מ"ח: נ׳. נ"א. נ"א: נ"ג: נ"ה. ס׳. שבת כ"ג. קט"ו: פסחי׳ ז׳: ק"ט: יומ׳ ל"ז. ל"ט: סוכ׳ מ"ו. מגיל׳ כ"ז: נזיר ס"ו: נדרי׳ פ"א. סוט׳ ל"ח: סנהד׳ מ"א: מ"ב. מנחו׳ מ"ג: עיי"ע מאה, חולי׳ פ"ו. במ"ר פ"כ כשראיתי שאכלת בלא נטילת ידים ובלא ברכה הייתי סבור שאתה גוי. ובלא"ר ברכתא בל"ס בורכתא ברכו׳ נ"א: כסא דברכתא, חגיג׳ ה׳: איכו השתא מנעתן מהאי ברכתא. והקבוץ ירו׳ ברכו׳ ספ"ט די"ד ע"ד כל ברכיא טבין וברכיא דאורייתא בישין ובנו"ג כדבייא, ומהרש"ם גרס חרשיא ובעל יפה מראה מביא נוסחאות שונות, ועיי"ע ברך ז׳] —

בָּרֵךְ (= הִבְרִיךְ, beugen, biegen, d. h. das Gewächs (besonders die Weinrebe ein- absenken בפ"ז בכלאים (מ"א) המבריך את הגפן בארץ פי׳ חופר בארץ ומבריך היחור וטומנו בעפר ומוציא ראש היחור במקום אחר[2]) ובלע"ז פרופיינירי"י[3]). ובריש ערלה (פ"א מ"ה) אילן שנעקר ובו בריכה פרח מן האילן טמון בארץ מלשון המבריך. * [אחי"ה כ"ה בדפ"ר, ובשדפ"ע הבריך וכונת רבינו על ציון הראשון. וכנ"ה שביעי׳ פ"ב מ"ו ר"ה י׳: יבמו׳ פ"ג: אין נוטעין ואין מבריכין וכ׳, ואם נטע או הבריך וכ׳, ועיי׳ ירו׳ שביעי׳ פ"ב דל"ג ע"ד — ירו׳ שבת פ"ז ד"י. הנוטע המבריך המרכיב וכ׳ ירו׳ כלאים פ"ז ד"ל ע"ד אפי׳ הבריכה בדלעת או בסילון וכ׳, ושם הבריכה בסלע וכ׳, ושם המבריך ג׳ גפנים, ר"ה ט׳: וירו׳ שביעי׳ פ"ב דל"ג ע"ד הנוטע המבריך המרכיב שלשים יום לפני ר"ה וכ׳, ביבמ׳ ס"ג. הושאל על האדם ע"י הדרוש ונברכו (בראשי׳ י"ב, ג׳) שתי בריכות טובות יש לי להבריך בך רות המואביה ונעמה העמונית] —

בָּרָךְ (Pflugkrümmung) מפעל ברך ב׳ או מל"ר Pflugkrümme, bura, buris ולגי׳ בכ"ף הוא

1) עיי"ע רחב. 2) וכ"ה בר"ש ערלה א׳, ד׳ בלי הזכרת רבינו. 3) כצ"ל ובכ"י ו"ו הגי׳ פרובייניירי ובעה"ק פורבינייר ובדפ"ע פרופייני וצ"ל פרופייברי וכצ"ל כ"י ל"ד שגרס פרופיצרי ותחת צ׳ צ"ל יג והוא לאי"ט propagginare וכ"ה בפי׳ רש"י ב"ב י"ט: מבריך, כופף זמורות גפן מחוברת בלע"ז פרובנייר = provigner, ein- absenken.

מל"ס כורכא = כרובא Pflüger והוא ברזל המחרישה) בס"ג דסדר תעניות אלו (כ"ה:) ת"ר עד היכן גשמים יורדים והציבור פוסקין ומתענין ר"מ אומר כמלא ברך המחרישה [1]) וכפי"ז באהילות (מ"א) (עד) [צ"ל על] ברך [2]) המחרישה. פי' כשיעור חפירת האֵת בקרקע. בחרישה ובבורך וביצול טמא בפ' כ"א בכלים (מ"ב) [3]) "אית דאמרי ובכרך פי' בוכרא [4]) בארמית והוא עץ של מחרישה שכשחורשין הצמד בארץ אחר כך מביאין מחרישה אחרת [5]) שיש לה אֵת קטן ובריש תבואה שכשתלך המחרישה בארץ שמה בטיית כורך החרב חלול כמין מרזב תרד התבואה מעט [מעט] ותזרע בארץ והוא כמעשה המחרישה שאינה לזריעה אלא שהחרב שלה שהיא מחרישה של זריעה חלול". פ"א עץ המחרישה שיש בו הברזל ונמשך בארץ. * [אחי"ה ובעה"ק שנת שנ"ב אי' עוד שאר"א בל"א ור"ל Pflugschar ודע שלפי גי' א"ד כורך וכ"ה בנוסחאותינו בכלי' ובפה"מ להרמב"ם י"ל שהוא ל"ע خارق פי' חרב וחנית חד ועליו כיון רה"ג ורבינו בטיית כורך וכ', ובע' חרב ב' ובע' יצול אחז רבינו ג"כ בגי' כורך ואם גי' ביכרב בפי' רה"ג אמת אז י"ל שהוא כמו כרובא בל"ס שטעמו כמו כרוכה פי' החרש ונקראה כן המחרישה שחופר ונוקב האדמה אבל גם גי' בורך יש לקיים ותהיה אז המלה מל"ר הרשומה פתרונה מחרישה. ועיי"ע כּוּרִית ב'. ורש"י לתעני' פי' ברך: שקורין קולטר"ה והוא ל"ר culter בלא"ש פפלוגאייזען והוא אֵת, וכ"ה בר"ש שביעית פ"ה מ"ו. וכן פירש"י לשבת קכ"ג: יתד של מחרישה: קולטרא. ועיי' פליניאוס י"ח, מ"ח] —

בֵּרֵךְ (brüten = über dem Knie gebeugt sein) והשם בְּרֵיכָה בל"ס בְּרָכָא (Brut בפ"ק דביצה בגמ' ב"ש אומרים לא יטול אלא א"כ נענע (ביצ' י'.) א"ר חנן בר אמי מחלוקת בבריכה ראשונה פי' אפרוחים חדשים שלא הולידו בזה השובך אלא בריכה אחת. ובפ"ק דר"ה בגמ' באחד בשבט (ט"ו:) בד"א באילן שעושה ב' בריכות בשנה שתי בריכות סלקא דעתך פי' וכי יונים הם שעושין שתי בריכות אלא שעושין פירות ב' פעמים בשנה כמו יונים שעושין ב' בריכות והוא דיופרין [διφόρος] שטוען פירות ב' פעמים בשנה כגון תאנה שעושה פירות בקיץ ובחורף. * [אחי"ה וכן פירש"י ועיי' רשב"ם לב"ב פ'. — בתוספתא דמאי רפ"א הברכות והסייפות ט"ס תחת הבכירות עיי"ע בכור גי' אמיתית של ירו' דמאי] —

בָּרָךְ (לפי' רבינו כמו בּוּר Thörichtes בהוספת ךְ ולפע"ד מל"פ برخ (uneben, ungeformt בס"ג דפ' אע"פ שאמרו (כתובי ס"ג:) אמר רבא האי בורכא א"ל ר"נ בר יצחק מאי בורכתא אנא אמריתא ניהליה, ובפ"ק דשבועות בגמ' דסמוך ועל זדון טומאת (י"ב:), ובס"ג דכיסוי הדם (חולי' פ"ח:) פי' האי בורכתא כלומ' דבר בורות הוא ובור הוא בעולם [6]) מי שאמר דבר זה. * [אחי"ה בכתוב' ובחולי' הגי' מאי בורכתיה אבל בשבועו' כגי' רבינו בורכתא וזהו העיקר ונ"ל שהוא ל"פ הרשומה פי' דבר שאין לו תואר והדר ובלתי הגון וזה מסכים עם פירש"י לכתוב' דבר שאינו הגון ולשבועו' פי' דבר הבדוי מן הלב ולחולי' מסכי' עם פי' רבינו ואם כדברו כ"ה אז נחוץ לומר שאות כ' נוספת בסוף כמו אושפיזכן במקום אושפיזנא עיי"ע אשפיז] —

בְּרֵךְ = בְּרֵיכָה (מל"מ בּרכה בל"ע بركة, בל"פ برخ (Teich, Wasserbehältniss עושין נברכת במועד בפ"ק דמשקין (מ"ק ח':) ובפ' ב' דב"ב (י"ז.) ולא נברכת של כובסין כבר פי' בבקיע [בקע ב']. ובכל המעורב בפ"ו במקואות (מ"א) כמה יהא בנקב ויהיה בו שלשת לוגין אחד משלש מאות ועשרים לבריכה פי' [7]) בריכה שיעורו במקוה מ' סאה והסאה כ"ד לוגין יעלה המקוה [8]) תתק"ס לוגין יבא ג' לוגין אחד [9]) מש"כ. בריכת עגובאי תרג' [של] חצר התיכון אשר אל גבול חורן (יחזק' מ"ז, ט"ז). * [אחי"ה וכן תרג' ברכה: בריכתא עיי' ש"ב ב', י"ג; מ"ב י"ח, י"ז; ישעי' כ"ב, ט. י"א. ופתרונו בל"ע ופ' מקות מים. ובב"ר פל"ט ובמ"ר פי"א דרש בְּרָכָה (בראשי' י"ב ב') קרי בְּרֵיכָה מה בריכה זו מטהרת וכ'. ובדפ"ר הגי' בתרג' יחזק' ענובאי וכן גרס מהרי"ש בספרו דאס הייליגע לאנד ועיי' פירושו שם צד רע"ח] —

☞ בַּרְךָ, בַּרְכָּאן (מל"י ἐπάρκιον genügend, (hinreichend ב"ר פ' ויאמר שלחני כי עלה השחר (פע"ח) א"ל אית במאתן ברכאן ובס"פ בתרא דברכו' בירו' (פ"ט די"ד ע"ד) כל ברכיא טבין וברכיא דאורייתא בישין ענין ספוק כלומ' אין

[1]) ובכ"י מ' בט"ס הגי' כמלא פי כון ולית ליה פתרא ובפי' רגמ"ה הגי' כמלא כוך ופי' גומות של מחרישה עיי' ד"ס שם צד ע"ח: [2]) בנו"ג בורך. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב אבל בדפ"ע בט"ס בכלאים. [4]) וגי' רה"ג בסדר"ט צד ט"ז, אשר ממנו העתיק רבינו מלה במלה פירושו, יותר טוב הלי' ובכורך א"ד וביכרב פי' כירכא. [5]) בר"ש הסר מלת מחרישה בט"ס. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו ודפ"ר אבל בשרפ"ע נשמט. [7]) וכעין זה בפה"מ להרמב"ם. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו אבל בדפ"ע נשמט. [9]) כ"ה בדפ"ר אבל בשרפ"ע נשמט.

אדם! רשאי לומר יש לי סיפוק בלימודי אלא צריך ללמוד ולהוסיף תמיד. * [אחי"ה כבר הבאתי מאמר זה בסוף ע' ברך א' כי שם מקום מושבו שענינו ברכה ושבח ושיעורו בכל דברים יוכל האדם להתפאר על עצמו חוץ מדברי תורה שאם למד תורה הרבה אל יחזיק טובה לעצמו וגי' ברכיא אי' ג"כ בע"י אבל הפי' לשון ברכיים אין ענינו לכאן כמו שהשיג הרב בעל יפה מראה ועוד כתב שם ואי גרסינן ברכייא נ"ל לשון סיפוק והגבלה שכל הדברים ההסתפקות בו טוב מה שאין כן בתורה שאין ראוי להסתפק אלא להגדיל תורה ולהוסיף תמיד וחבירו בב"ר פע"ח אית במאתן ברכאן וכ' וזה ממש כפי' ר"ב ונ"ל להסבירו ע"י פי' המלה מל"י הרשומה שענינו סיפוק ואות א' נשמטת כהרבה פעמים. ובנו"ג כל כדבייא ובע"י עוד הגי' כרביא וכ"ה בריש אגדת שמואל ועוד בע"י כל חרשייא וכ"ה במהרש"ם עיי"ע ברך א' וכ"ה בהקדמת רבינו זרחיה הלוי וכולם צריכין להיות ברכייא. ושיעור מאמר בב"ר הוא אם יש לך מאתים משלים ברכאן כלומ' בלש' יוני ἐπάρκιον די] —

* בַּרְכְּתָא (E. N. eines Wirthshauses) ירו' ברכו' פ"ו ד"י סע"ב נתארחו אצל בעל הבית בהדין פונדיקא דברכתא. פי' כן שם הפונדק.

* בְּרוּכִי (Personenname) סנהד' י"ז: רמי בר ברוכי כ"ה גי' רבינו בע' נהרבלאי ובנו"ג ברבי והיוחסין השלם צד קפ"ח גרס רמי בר ברבי ורמי בר ברכי שניהם בשם דעת קצת.

* בּוּרְכֵי בל"פ پرخو, בלש' רו' אמצעי' barcus, (abgeschnittene Zweige) תמיד ל' רע"א ותלת בורכי מינייהו לא מחזקה להו גמלא כ"ה לפי גי' הישרה של רבינו בע' שרטון ופי' רבינו ושל המפרש לתמיד: ענפים והגון הוא שכן בל"פ נקראים ענפים נקצצים ברכו. ובנו"ג ביריכי, וכ"ה בל"ר האמצעי'.

* ברכוייר צ"ל כברוייא (Kapperbeere) תוספתא כלאי' ספ"ג חלביצין והברכוייר וכ' צ"ל כברוייא עיי"ע בכריא ואין אצלי ספק שגם בתוספתא מעיקרו היתה הגי' בכריא כמו בשביעית פ"ז מ"ב החלבצין והבכריא.

בְּרַכַּייר (לפי' רבינו Kniegewand בל"ר bracca עיי"ע ברקין, ולפע"ד מל"ר אמצ' bracale, (bracarium, Lendengürtel הזון [1]) והברכייר [2]) טמאים בכלים בפכ"ו (מ"ג) סגדל עמקי. פי' עור שמשים האומן בין ברכיו [3]) פ"א עושי המלאכה שצריכין לעמוד כרועין על ברכיהן לעשות מלאכה עושין מטלית מעור ומשימין אותו תחת ברכיהן. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד, ובדפ"ע חסר הסיום ופירושו של רבינו נלקח מפי' רה"ג שם עיי"ש]—(א"ב פי' בל"ר לבוש זרועות). * [אחי"ה כונת ר"ב על ל"ר brachile, brachialium פי' אזור שנותנים על זרועותיהן וכ"ה בל"י האמצ' βραχιάλιον ויותר קרוב הברתו בל"פ پرگر, پرگار אבל בכל זאת נראה לי ברור שהיא מלה הרשומה בל"ר אמצעי' ופתרונה אזור של מתנים ויגיד עליו רעו הזון שהוא בל"י ζώνη ג"כ אזור על המתנים. ורבינו וכן הרמב"ם בפ"מ מוציאין המלה מלש' ברכיים. ואם כדעתם כ"ה לדעת מבין נוטה יותר לפתרו מלשון ברקין עיי"ע פי' כעין מכנסיים וראיה שהוזכר במשנה אצל שרולין והוא בל"ע سروال ג"כ מכנסיים. ועיי' עוד ע' שרוול]

בְּרֶכְסוֹן (βρέξον lass regnen, ציווי מפעל יוני βρέχω) ירו' שבועו' פרק שבועו' שתים (פ"ג דל"ד ע"ד) אהן דחמי מיטרא נחית ואמר קורי פולי בריכסון[4]) ובנדרי' פ' ארבעה נדרי' (ירו' נדרי' פ"ג דל"ח.) ההן דחמי מטרא נחית ומר פולי קירי בריכסון [5]) פי' [ברכסון] בל"י מטר ופי' פולי הרבה ופי' קירי אדון היא שבועה האלקים המטר הרבה. * [אחי"ה וצריכנו לנקד הַמְּטֵר כי בריכסון הוא צווי מפעל בְּרֶכָא, ומי שאומר כן בעוד הגשם יורד מן השמים עובר משום שבועת שוא] —

1 בּוּרְלָא (כל"ם בְּרוּלָא ובל"י ורו' Edelstein, (Beryll, βήρυλλος, beryllus תרג' אבני שהם (בראש' ב', י"ב; שמות כ"ח, ט', כ') אבני בורלא מין אבן טובה כן שמה בל"י ורומי'. * [אחי"ה והקבוץ בורלין בתרג' אסת' א', ד' וגם בירולין תר"י א' שמות כ"ה, ז' ואיוב כ"ח, ט"ז וכט"ס בירזלין עיי"ע, ובמשקל ארמי בורלתא תר"י א' שמות ל"ט, י"ג בירלוות תר"י א' במדב' ב', כ"ה, בירליוות תר"י א' שמות כ"ח, כ', וע' זקנים העתיקו שהם (שמות כ"ח, כ') βηρύλλιον ולקצת דפוסי' βήρυλλος. ובל"ע ופר' נקרא אבן טובה זו בלור עיי"ע בלר ד'] —

בּוּרְלָא (יותר טוב בּוּלְרָא (Grundsteuer והני מילי בבורלא וכרגא בעל הע'

---

1) כ"ה בכ"י ו"ו, ה"ב וכ"ה בדפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס הזיזין 2) בנו"ג בורכייר אבל בפי' רה"ג לסדר"ט צד י"ט הזון והבורכיאן. 3) כ"ה בכ"י ה"ב אבל בדפ"ע אי' עקביו. 4) βρέξον πόλυ κύριε = קורי. 5) לפנינו אי' בולי קורי בריקשון, ובציון הראשון בריכסון, ור"ב גרס ברכסין ובלתי הגון הוא.

גרס בורלא עיי"ש). * [אחיה עיי' ערך בלר ג' ומ"ש] —

* **בְּרַם** (כל"ס ובלש' שומרוני aber, allein) שבת י"ג: ב"ב כ"א: סנהד' י"ג: ברם זכור אותו האיש לטוב וכו', שבת ס"ג: עירו' ט"ז סע"ב, חולי' נ"ו, ברם כך אמרו, ב"ב נ"ח: ברם סאבי דיהודאי אמרי, ב"מ קי"ד, ברם כך היתה שאלה, ירו' דמאי פ"ה דכ"ד ע"ה, ירו' פסחי' פ"ז דל"ד; ירו' קידושי' פ"ב דס"ג רע"א ברם הכא, ירו' גיטי' פ"ד דמ"ה סע"ג ברם כמאן דאמר וכו' פסיקתא רבתי פכ"ו ברם כשהגיע קיצם וכו', ב"ר פצ"א לשון דרומי הוא אבל ברם, וכן הרבה בתרגומים עיי' עמת"ר להח' לעווי. פירושו בל"ס ושומרוני אך, רק, אבל, וככר נמצא בדניאל ד', י"ב; ה', י"ז.

בַּרְמָא (כל"ר parma בל"י אמצ' πάρμα Schild) מדרש איכ' דרך קשתו ויציבני כמטרה לחץ (ג', י"ב) כברמא לאיספריסא פי' בל"ר מין צנה עיי"ע איספריתא).

* **בּוּרְמָא** מל"ע ופרסי برمه Kochtopf ואולי ממנו בל"ר אמצ' barmus Küchenmeister) בה"ג בפסחי' פ' כל שעה דכ"ט ע"ד ובורמא דגללא וכו', ושם דהני בורמי דגללא ככלי מתכות דמיאן ושריאן, וברי"ף על משנת חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח: ובורמי דגללי דאישתמש בהו חמירא ובספר שערי תשובה סי' רפ"ג ולענין הני בורמי עתיקתא וכו' ועיי' עוד הריצ"ג הלכו' פסחי' עמוד פ"ט פי' בל"ע ופי' סירות וכן נקרא בל"ר האמצעי' ברמוס איש הממונה על הסירות והוא אדון של בית המבשלים.

בָּרָן =בִּירָנִית (Burg, Castell = בִּירָה) ויחגרו ממסגרותיהם (תהלי' י"ח, מ"ו) תרג' ויזועון מברנייתהון, שכיות החמדה (ישעי' ב', ט"ז) תרג' בירניות שפירן, וכן תרג' ארמנות בן הדד (עמוס א', ד') וענה איים באלמנותיו (ישעי' י"ג, כ"ב) תרג' וינצפון חתולין בבורנייתהון, בלע כל ארמנותיה (איכ' ב', ה') תרג' שייצי כל בירנייתהא (פי') [צ"ל ספר] אחר כל פלטורהא. * [אחי"ה המלה אשר באה זכרונה בד"ה ב' י"ז, י"ב נבנתה מן בירה ובנו"ן נוספת בִּירָן והקבוץ תר"י א' ויק' כ"ה, כ"ט בירנין דמקפין שור וראיה ששמות נרדפין הן שהרי בגמ' פסחי' קי"ח: אי' היו בה שס"ה בִּירָנִיּוֹת וכל בירנית ובירנית היו בה שס"ה מעלות ותחת זה הגי' בכ"י ב' וכל בירה ובירה יש בה וכו' עיי' ד"ס פסחי' צד קפ"ט: ובענין פתרון המלה עיי"ע בירה, ועיי' עוד ע' ברן ג' ולמעלה בע' בירנית] —

בָּרָן =בּוּרְנִי (או מל"פ پرنده ובל"י ורו' βᾶρις, baris, Boot, kleines Schiff או בהשמטת הלמ"ד =λιβυρνίς) בפ' יום הכפורים [בגמ'] תשמיש המטה (ע"ז:) יכול יעבירנו בברני קטנה[1]) ובר"ג דפ' אם אינן מכירין (ר"ה כ"ג.) וצי אדיר לא יעברנו (ישעי' שם) אמר רב יהודה אמר רב[2]) זו בורני גדולה, ותרג' וצי אדיר ובורני רבתי לא תגוזיניה, והשיבך ה' מצרים באניות (דברי' כ"ח, ס"ח) תר"י [א'] בבורניא ואלפיא. (א"ב פי' בל"י ספינה). * [אחי"ה ר"ב כיון על מלה יוני' הרשומ' או י"ל שאות ל' בתחילת התיבה נשמט' וצ"ל לבורנא והראיה כי במקום בבורניא בתרג' ירו' א' דברי' כ"ח, ס"ח הגי' בתר"י ב' בלברניא ועיי' ג"ב לדברי' כ"ד, כ"ד ובמ"ע ע' לברניא. או י"ל שהמלה ל"פ הרשומה ופתרונה ספינה קטנה וקלה על פני המים עיי' ספרי על העתקה פרסי' צד רכ"ב. ולולי מיסתפינא הייתי אומר שט"ס נפלה בכל המקומות שבאה המלה ותחת ברני צ"ל בַּרְכֵי והוא בל"י האמצ' ורומי βάρκα barce, barca Barke, ספינה קטנה. והבוחר יבחר. — ובורני גדולה נטענת בג' כורין כדאמרן בב"מ פ': כור לספינה שלשת כורים לבורני גדולה] —

בָּרָן (או ברניות כמו בַּיְרָנִיּוֹת leer, männerlos או נשתבש מן כרניות verwitwet מל"י χῆρον, χήρειον) בויק"ר ואשה כי יזוב זוב דמה (פי"ט וילק' מ"ב כ"ב רמז רמ"ט) ריב"ל אמר ע"י שהושיב יהויקים נשים ברניות בירושלים מהו ברניות בירן צראין שהיה הורג בעליהן ומכניס ממונם (לטימון[3]) [לטמיון] הה"ד (יחזק' י"ט, ז') וידע אלמנותיו ועריהם החריב ותשם ארץ ומלואה מקול שאגתו וכו'. * [אחי"ה בנוסח' גרסינן בויק"ר בירניות . . ביורן ציירן ובילק' בריין צדיין וצ"ל בַּיְרָן מלש' בור ורק וצדיאן פי' שוממות כלומ' עשה אותן רקות בלי בעלים ועיי"ע בירנית אבל היותר נכון שהוא ט"ס תחת כרן, כרניות שהוא בל"י אלמנות וכן צְרָאִין הוא ל"י χήρειον נתאלמן ודרש אלמנותיו של פסוק, ואם נאמר אלמנותיו כמו ארמנותיו אז תהיה ברניות כמו בירניות פי' פלטרין עיי"ע ברן א' והעד ועריהם החריב וכן תרג' ואצדי בירניתיה ועיי' רש"י ורד"ק ליחזק' שם] —

---

[1]) בנו"ג בבורני קטנה וכן שם בבורני גדולה, ושם בבורני רבתי וכ"ה בתרג' ישעי' ל"ג, כ"א. [2]) וכ"ה בכ"י מ' וא"פ ול' ובע"י ובנוסחי חסרו התיבות אמר רב יהודה עיי' ד"ס שם צד כ"ו: [3]) צ"ל כמו בויק"ר וילק' ועח"ק וכ"י ה"ב ועיי' ערך טמיון.

* בִּירָן (E. N. eines Flusses) עיי"ע בורצנין.

* בְּרַיִן (viel. Boureim) ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד ורם ברין פי' שני מקומות בתחום צור עיי' נייבויער צד כ"ג, ובתוספ' שביעי' פ"ג בט"ס ורומברך.

בַּרוּנִי (ܒܪܘܢܝ, der Varonite, Sohn des Varon Βάῤῥων) סברוני [Sohn des Severianos Σεβηριανός] סכוני [Sohn des Sacon, Σακόν] מאבוי בפסיקתא דויהי בשלח פרעה (פ"ג.). * [אחי"ה ושם הגי' ברוני סברוני סכיוני ובמד' שהש"ר פ' גן נעול וילק' פנחס רמז תשע"ג ברוני סברוני סיבויי, בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד ה"ב כמו שציינתי בפנים וכ"ה בדפ"ר אבל בשדפ"ע תחת סכוני הגי' סבוני. והגאון בעל תולדות ר"נ צד ל"א הערה כ' הביא דברי רבינו וכתב ולא נודע לי היטב הכונה עכ"ל. ולדעתי כולם שמות פרטיים הם כמו שהוכחתי עפ"י גי' רבינו כ"י ונבנה ע"י יו"ד בסוף שם העצם שם בן של אותו שם העצם פרטי כמו שמעון שמעוני וזה מה שכתוב בפסיקתא ובמדרש שם לראובן משפחת הראובני לשמעון משפחת השמעוני כאינש דמר סברוני וכ', א"ר אידי ה"א ברישי דתיבותא [עיי' רש"י במדבר כ"ו, ה' כמו שהעיר הרב החכם ר' שלמה באבער בפסיקתי שם הערה ס'] ויו"ד בסופה י"ה מעיד עליהן שהן בניהן של אבותיהן ע"כ ועל זה כיונה גי' הישרה של רבינו בהוספת המלה מ א ב ו י כלומ' ברוני הוא בן של שם פרטי ברון וכן כולם. והח' לעווי בעמת"ל פי' בענין אחר אבל לפירושו עיי"ש מלת מאבוי אינו עולה יפה] —

* בְּרוּנָא (E. N. eines Amoräers) ע"ז ל"ח. אמר רב ברונא אמר רב. ברכו' ט': אמר ליה רב אלעא [1] . . . שאיל בשלומא דרב ברונא אחי.

* בּוּרְנִי (שם מקום ואולי יכונה על שם יפיו מל"פ برنا schön, auserwählt) סנהד' ל"ב: קול רחים בבורני וכ' עיי"ע אור וע' ברור חיל ומ"ש.

בַּרְנְט (מל"פ וע' برنية irdenes, gläsernes Geschirr לשמור בו דבר מה) במגילת איכ' טומאתה בשוליה (איכ' א', ה') מטרונה שאמר לה אוהבה עשי לי חמין נטלה ברנטין של מלך ועשת לה חמין ס"א נטלה (טורתוק[2]) [נוורתוק][3] אחד של מלך פי' קומקום. * [אחי"ה פי' ברנט בל"ע ופ' הרשומה כלי חרס או זכוכית לשמור בו דבר מה וראיה מס"א נוורתק והוא בל"י כמו כן כלי לגנוז בו דבר מה. א"ב בנוסחאות דידן כתוב לורטיא עיי"ש עכ"ל, ובע' לוטריא הביא ר"ב המאמר וגורס לוטריא ופי' בל"י ספל וכלי מיוחד לרחוץ בו וכונת ר"ב על מלה יוני' λουτήριον, λούτηρ וכ"ה בל"ר האמצעי' lavatrina, lavatorium, lavarium אבל בילק' יחזק' סרמ"ז שנ"ו גרס כרבינו נטלה לברנטין של מלך . . א"ל המלך מכל כלים [באיכ"ר בטעות עצים וצ"ל כלים] שהיה לך לא הוה ליך לעשות חמין אלא בברנטן שלי וכ' ובמלת נטלה ל ב ר נ ט י ן אות ל' הוא יחס שאליו ואם נאמר שאות ל' שרשית אז לברנטין באותיות הפוכות לבטרין ממש כמו בל"ר lavatrina או ל"י λεβητάριον Waschbecken, פי' ספל קטן לרחוץ בו את הידים] —

* בּוּרְנִיץ (E. N. eines Flusses) עיי"ע בורצנין.

בַּרְנַק (מל"ר אמצ' varnazonus mantelartiges- Frauenkleid) המטפחות והחריטים (ישעי' ג', כ"ג) תרג' ברנקיא ומחטיא. (א"ב פי' בל"ר מין לבוש ובגירסאות שלנו כתוב לבורנקיא ומחכיא). * [אחי"ה לא איתפרש לי על איזה מלה כיון ר"ב אולי על ל"ר birrus, birrum, byrrhum, pyrrhum, πυῤῥός ובספרי על העתקה פרסית צד נ"ז נסיתי את חילי לפתור ברנק ע"י מלה ערבי' برنس והחכ' ברילל במאמרו על המלבושים של היהודים צד ס' רוצה לפרש ע"י מלה ערבי' بركان, برنكان ואצלי אין ספק שהוא מלבוש נשים וכמין אדרת אשר שמה בל"ר האמצעי' ב ר נ ק נ ו ס וגם הנביא מונה מטפחת בין מלבושי נשים. והמלבוש הזה נעשה מפשתים לבנים ודקים (עיי' בהרחבת ביאור באוצר מילין רומיים אמצעים של דוקאנש ח"ב צד תקל"ז) ומעתה נבין שנזכרו אצל המטפחות ג"כ סדינין שהוראתן כתונת דקה מן הדקה] —

* בִּרְנִשׁ, בִּרְנִישׁ (Stadt in Babyl. Birnus, Ritter 11,787 s. Wiesner Scholien 3, 18) עירובי' פ"א. א"ל רב חסדא למרי בריה דרב הונא . . אתיתו מברנש לבי כנישתא דדניאל בכ"י מ' ובריו"ף ברניש והוא מקום בבבל שנקרא בִּרְנוּשׁ וכ"ה בב"מ ע"ג: רבא מברניש והיוחסין השלם צד קפ"א הביא ג"כ הנוסחא רב הונא מברניש ונ"ל להביא ראיה לזו הגי' מעירו' הנ"ל שרב חסדא אמר למרי בריה דרב ה ו נ א אתיתו מברניש וכ'.

---

[1]) ובכ"י מ' ר' אלעזר וביוחסי' ע' ברונא הביא את שתי הנוסחאות. [2]) ט"ס הוא שאותיות נו נשתבשו לאות ט'. [3]) וכ"ה בפירוש בע' נוורתק לגי' כ"י ק"ט או ע' נורתק לגי' הדפוסי' ושם כתב רבינו כבר פי' בע' ברנט.

בְּרְסִי (בל"ס בורסָיָא בל"י βυρσεύς בל"ר אמצ' Gerber byrsa; בורסקי Gerberei הורכב מל"י βῦρσα ומל"פ كا, كا Ort) בס"ג די' יוחסין (קידושי' פ"ב.) הגרע והבלן והברסי [1]) ובכתובי' פ' המדיר (ע"ז.) והיה לו אח בורסי פי' אומן המעבד עורות. פ"ק דשבת (ט':) ולא לבורסקי פי' מקום שמעבדין בו עורות. (א"ב וכן בל"י). *[אחי"ה וכן בל"ר האמצעי' ובל"ס. וכנ"ה תוספתא קידושי' פ"ב וירו' כתובי' ספ"ז דל"א ע"ד בסם ובורסי. ב"ב כ"א: לא חייט ולא בורסקי צ"ל בורסי וכן בקידושי' פ"ב: אי אפשר לעולם בלא בסם ובלא בורסקי.. אוי לו מי שאומנתו בורסקי צ"ל בורסי וכ"ה על נכון בפסחי' ס"ה. וב"ב ט"ז: — כתובי' ע"ז. כאן בבורסי גדול כאן בבורסי קטן. ושם: המקמץ זה בורסי עיי"ע קמץ ב'. והקבוץ סוכ' נ"א: ובורסיים בפני עצמן כ"ה לפי גי' כ"י מ' ובנו"ג וטרסיים וכ"ה בע' טרס א' ונוסח הדפוס ושל רבינו נראה עדיף עיי' ד"ס סוכ' צד פ"ב: ו מ ק ו ם שמעבדין בו עורות נקרא בורסקי ונ"ל שהוא מורכב מן בורסה פי' עור שנעבד ומן קִי בל"פ מקום וכנ"ה שבת ט': בורסקי גדולה, ושם התחלת בורסקי, ב"ב כ"ה. במשנה מרחיקין.. את הבורסקי מן העיר נ' אמה אין עושין בורסקי אלא למזרח העיר, ירו' ע"ז ספ"א ד"מ: כגון בורסקי שבצידון ושהש"ר פ' משכני מתמן לבורסקי ומבורסקי לשוקא עילאה וכ'. ומן השם נבנה פעל, ירו' שבת פ"ה ד"ז: עור מבורסינון פי' עור עבוד ומתוקן ובנו"ג מכורסנין וט"ס הוא] —

* בּוּרְסִי קיצור תחת בורסיף עיי"ע ברסיף.

* בּוּרְסַגְנִיּוֹת (mitl. byrsagium, Strafsteuer od. Jahrsteuer vom Feldertrag mitl. burgagium D. C. 1,748) שהש"ר פ' כשושנה אע"פ שהן נגבין ארנוניות בורסגניות פי' בל"ר האמצ' מין מס שנותנין מיבול האדמה או מס של קנס. ובעל מ"כ לא הבינו. ורבינו בע' דמס ג' גירסא אחרת היתה לו עיי"ש.

בַּרְסָם (Seitenstechen, Rippen- Brustfellentzün-dung בל"ע ופ' بارسام = כרסם בל"ע جرسام) בר"נ דמי שאחזו (גיטי' ס"ט.) לברסם ליתי כי פסתקא דנשדור (עיי"ע נשדור וע' פסקתא א'). ובר"נ דפ' כל הבשר (חולי' ק"ה:) אמר אביי מריש הוה אמינא האי דלא שתי הופיא [2]) משום מאיסותא אמר לי מר משום דקשה לברסם, משתיא קשה לברסם לברסם דחמרא שכרא מעבר ליה דשכרא מיא מעבר ליה דמיא לית ליה תקנתא היינו דאמרי אינשי (שם וב"ק צ"ב. ב"ב קע"ד: ערכי' כ"ג. ילקי' תזריע רמז תקנ"ג) בתר עניא אזלי עניותא, פי' ברסם פלוּרִיטִיקוֹ [בלאי"ט pleuritico בל"י πλευρῖτις, פי' Seitenstechen, Rippenentz.]. (א"ב בנוסחאות דידן כתוב כרסום). [אחי"ה וגם יש לקיים גי' האחרונה שאי' בחולין אצל ברסם שאי' בגיטי' כי שניהם בל"ע ופ' מורים חולי הצד ודלקת הצלעות והחזה. ורש"י פי' רירין הבאין מן החוטם ובחולי' חולי שקורין צ ו ר י י ר והוא בא מן הראש דרך החוטם ע"כ. ולפ"ד הוא ל"צ córyza, coryse וכ"ה בל"י κόρυζα והוא בל"א הירנשנופפען וכן נמצאה המלה צ ר י ר ו ת במכתב הרמב"ם עיי' כ"ח ח"ג צד ל'. ובפי' רגמ"ה כ"י לחולין ק"ה (בקבוץ כ"י אנגייליקי דף שכ"ב) מצאתי בזה"ל: "כרסם קדרן בלע"ז מי שאינו יכול להוציא ניע זהו קדרן בלע"ז" ואולי צ"ל קרדן או קרדו מלש' צרפת הנ"ל. ועל כל פנים כונת כולם על חולי הזלת החוטם שנקרא בלא"ש Schnupfen ובעה"ק שנת שנ"ב כתוב כן בפירוש בסיום הע' "ש נ ו פ י ן ב ל"א" וזה נכון לשיטת רש"י אבל לא לדעת רבינו וכן טעה בזה רמ"ל בהעתקתו אבל במרפא לשון לגיטי' חזר מדיבורו וכיון יפה. ודע שבספר הכוזרי ה', י"ד כתוב בלבול שחורי או ברסאם, וקודם מעט נתפרש ברסאם כלומר מ ו ר ס א ב מ ו ח ואצל שם טוב אמונות צד ט"ו: נקרא חלי הקדקד וא"כ היותר טוב להגיה תחת ברסאם: סרסאם והוא בל"פ سرسام פי' דלקת של קדקד עיי' הרב קאססעל בהוצאת הכוזרי שם צד ת"ג. והח' שטיינשניידער במאמרו דיא פרעמדשפראכליכן עלעמענטע צד ט"ו ואילך. אבל גם סופרים ערביים בלבלו וערבו שני שמות החולי ברסאם וסרסאם עיי' החכם פליישער בהוספות לעמת"ל להח' לעווי ח"א צד רפ"ח] —

בְּרְסִיף = בּוּרְסִיף (Stadt am Euphrat Borsippa Βόρσιππα (nach Jos. Apion 1,20 Βόρσιππον bei Babel) בבל, בבל ברסיף בס"ג דבמה מדליקין (שבת ל"ו.), ובלולב הגזול [בגמ'] ערבה גזולה (סוכ' ל"ד סע"א) ובחלק בגמ' דדור המבול (סנהד' ק"ט.) אמר רב אויר [3]) מגדל משכח את

[1]) וגי' ישרה היא אבל בקידושי' ובד"א זוטי' ספ"ו אי' בט"ס הבורסקי ושם עוד הבנאי תחת הבלן עיי"ע. [2]) כ"ה בכל כ"י ודפ"ר וכ"ה בע' הפיא ב' ובדפ' וויניצי' ואמשי' גרסו חופיא וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לחולין ובנו"ג אופיא ועיי"ע אפי. [3]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בערך אויר וערך חצצרת אבל בשדפ"ע בט"ס אויא וגי' מוטעת זו נזדמני למהרש"א בח"א לסנהדרין.

התלמוד א"ר יוחנן[1]) בבל ובורסיף סימן רע לתורה מאי בורסיף בור שפת[2]) ובב"ר ויפץ ה' אותם (ספל"ז) א"ל מן הדין אתר את א"ל מן בורסיף א"ל לא כן אלא בולסיף כי שם בלל ה' שפת (בראשי' י"א, ט') פי' בע' חצצרת. * [אחי"ה בכתב רעץ שם המקום bart sip והחוקר אפפערט פירשו במ"ע דמ"ג כרך ז' צד ת"ו בר כמו בער והוא כמו בצר כלומ' מבצר וְסִפְּר הוא לדעתו ניפפער ולא ידעתי למה לא פתרו בור בל"פ بارو מבצר, והחכם ראבלינזאהן השוה עם בור ספרוים והחכם אפפערט סותר הפי' הזה ואמר שלא מצאנו כתיבת בורספר, אבל אם השערתינו כי כן גרס רבינו בע' חצצרת אמת היא היטב י"ל שדעת ראבלינזאן יש לה סמך ומשענה. אבל גם גי' בור שפת יש לקיים והראיה מקידושי' ע"ב. שאמרינן שם ועיי' ירו' קידוש' פ"ד הל"א וירו' יבמו' פ"א ד"ג: חביל ימא תכילתא דבבל פי' אחרית בבל עיי"ע תכלת ומקשינן בקידושין שם מאי חביל ימא אמר רב פפא זו פרת דבורסי וזה בלי כל ספק שיבוש או קיצור מבורסיף וביומ' י'. בפירוש כתוב כלח זו פרת דבורסיף ולפי עדות של פטלאמיאוס נקרא ג"כ Barsita או לעדות באכארט א', ט' Byrsia וזה ממש בורסי ועיי' מאננערט כרך ה' ח"ב צד ש"ה. היוצא לנו מזה בורסיף הוא תכלת פי' אחרית וסוף של בבל וזה הועיל לנו לקיים גי' רבינו בור שפת או לגי' כ"י רש"י בור שפו והוא ל"ע شفا כלומר סוף ואחרית והגי' זו מועילה לנו עוד להסביר דרש של סנהד' אויר מגדל משכח ופי' רבינו בע' אויר ובכאן וכן רש"י בסנהד' משכח את התלמוד וזה ממה שדרשו בורסיף כמו בור ספה או בור שפה והוא ל"ע سفه פי' משכח.— ובע"ז י"א: בית בל בבבל בית נבו בכורסי בודאי צ"ל בבורסי והוא בורסיף] —

* בּוּרְסְקִי (מל"פ برزق roher, unwissender Mensch) מורגל בפי המון עם לומר בורסקי על איש בור ועם הארץ ושאין לו דרך ארץ והוא ממש ל"פ.

בְּרַץ (א') מל"י βρύω, βρύζω, βρυάζω vor Fülle strotzen, überströmen; ב') מל"ם βράζω an- durchbohren) בריש משנת מנחו' (פ"א מ"ב ד"ו.) הקומץ החסר והיתר פסול איזהו יתר שקמצו מבורץ חסר שקמצו בראשי אצבעותיו כיצד יעשה פושט אצבעותיו על פיסת ידו, וכפ' שתי מדות (שם צ'. ועיי' ירו' שקלי' פ"ד דמ"ח.) הלח בירוציהן קודש מדת היבש בירוציהן חול פי' היוצא מהן וירוץ לחוץ, והלח יורד בתוך הכלי ויוצא לחוץ וקדשו הכלי על כן קודש ובירוץ היבש אינו נכנס בכלי קודש על כן חול, ובר"ג דפ' הוציאו לו (יומי מ"ז. ירו' יומי פ"ה דמ"ב: ספרא ויקרי' ב' פ"י) ת"ר מלא קמצו (ויק' ב', ב') יכול מבורץ, ובע"ז בס"ג דפ' ר' ישמעאל (נ"ט:) נקטוה לידיה כי היכא דלא לישכשך ובירצוה עד דשפי[3]) פי' עשו נקב בצד החביות והוציאו את היין עד שיגיע ממקום שיד הגוי מגעת. * [אחי"ה פי' המלה בל"י הרשומה נתמלא עד שיוצא ויורד בצד הכלי ומה מאוד נחמד פירש"י למנחו' צ'. מה שנופל מן הכלי לאחר שנתמלא היינו בוריצין וליומ' מבצבצין מכל צד ויוצא ע"כ, אבל בציון של ע"ז פירש"י מענין ע' הבא אח"ז ודעת רבינו נתאמתת ע"י הוראת המלה בל"ס הרשומה] —

בְּרָץ = בּוּרְצָא (בל"ס ברצותא מל"פ برز، پرزه، فرزه Rand, Saum, Ende) בס"ג דע"ז (ע"ד:) סחיף להו אפומיהו וחתים להו אבורציהו[4]) ס"א וחתים להו אשולייהו * [אחי"ה ורש"י פי' ג"כ המלה הזרה ע"י שוליים וכן פי' בירצוה של ע"ז נ"ט: עיי"ע הקודם לזה, ובל"פ הרשומ' טעם המלה שוליים ושפה] —

* בְּרַץ (בל"ע برز klar, sichtbar werden) תוספת' כלאי' פ"ג ר"א בן יעקב אומר נראין דברי ר"א [וט"ס הוא וצ"ל ר"א אומר נראין דברי ר"א בן יעקב וכ"ה בכ"י אשר היה לפני בעל מראה הפנים בירו' כלאי' פ"ה הל"ג עיי"ש] בחריץ מבורץ פי' בחפירה וגומה שכל כך נתפשטה עד שתהא ניכרת ונראת בעין וכן טעמה בל"ע והראיה שבירו' כלאי' פ"ה דכ"ט ע"ד הגי' עד שיהא מבריק . . מודין חכמים לר"א בן יעקב בחריץ מבריק.

* בִּירְצָא כגיטי' ס"ט: ט"ס תחת כירצא עיי"ע כרץ.

* בִּירוּצִין (מל"פ بيروزه، بيروز، بيروجد Beryll, Krystall) תרג' ראמות וגביש (איוב כ"ח, י"ח) סנדלכין ובירוצין כ"ה בגי' רבינו ע' סנדלכין ובנו"ג בורלין ועיי' תר"י א' דברי' ל"ד.

---

[1]) בנו"ג ר' יוסף ולא נהירא שהרי ר' יוסף קרי אנפשיה ורב תבואות בכח שור, סנהדי' מ"ב. ואיך יאמר על בבל גנאי כל כך אבל לגי' רבינו לק"מ ועיי' בהפשב"ע. [2]) וכן הביא בעל מ"כ לב"ר פל"ז ובנו"ג בור שאפי ולפי גי' כ"י רש"י לסוכ' שם הגי' בסנהד' בור שפו עיי' ד"ס שם צד נ"ג: ומעי' חצצרת יש להוכיח שלפני רבינו היה מונח גם הנוסח בור ספר שפי' בור מן ספרים. [3]) בנו"ג וברצוה עד דשייפא. [4]) כ"ה בכל כ"י חוץ מכ"י ו"ו ושם בט"ס אמירציהו, ובנו"ג אבירציהו.

ו' תרג' אסתר א', ד' ויש לקיים גי' שתיהם כי בִירוּץ בל"פ כמו בלור וטעמו קריסטאלל ובורלין נתחלף פעמים עם בולרין עיי"ע בלר ד' וע' בורלא א' ועיי"ע בירזלין, והח' לעווי טעה לומ' שהוא כמו אובריזין עיי"ע.

* בּוּרְצְנִין (der Fluss Brizoana, Brizana an der Küste von Persis) מ"ק ד' סע"ב רב אשי שרא להו לבני מתא מחסיא לאקדוחי נהר בורצנין[1] שבאמצע הנהר ששמו בורצנין עכ"ל הזהב של רבינו וכן העיד אממיאנוס כ"ג, כ"ג ואררי‌אן קורות הודו ל"ט על נהר בריצנא או בריצואנא על חוף פרסית שהוא מלא שרטון ועיי' עוד מאננערט כרך ה' ח"ב צד שצ"ב. ובר"ץ גיאת הלכו' חוה"מ עמוד י' הגי' בירן וכ"ה בר"ף בדפוסי' החדשי' ומוגה עפ"י ב"מ כ"ד: שהוזכר שם כך שם הנהר ועיי' ד"ס מ"ק צד ה'.

☞ בַּרְצוּץ (לפ"ע מל"פ بِرْنِس Zier, Schmuck) תרג' ירו' [א'] ואת פארי המגבעות (שמות ל"ט, כ"ח) וית ברצוץ כובעיא. * [אחי"ה פי' בל"פ פאר והדר והח' לעווי טעה במח"כ] —

* בַּרְצִיתָא עיי"ע בי ברציתא.

בְּרַק (בהפעיל מל"ע بَرِقَ blitzen, vom Blitz geblendet sein; בּוּרְקִית, בְּרוּקְתִּי Blendung, Blindheit in Folge des Blitzschlags) בפ' המוציא יין בגמ' ושאר כל המשקין (שבת ע"ח.) דם כדי לכחול עין[2] אחת שכן כוחלין לברקית[3]. ובפ' ערבי פסחי' בגמ' לא יפחתו לו בסוף הלכה (קי"א סע"ב) משתא מיא[4] בצעא קשה לברקתי[5], ובר"ג דמי שאחזו (גיטי' ס"ט.) לברוקתי ליתי עקרבא דשב חומרי וכ', ובבכורו' בפ' על אלו מומין (ל"ח:) לבן צף הרי זה מום משוקע אינו מום וסימנא בורקא[6], ובפ' השוכר את האומנין (ב"מ ע"ח.) השוכר את החמור והבריקה גמ' (שם: ועיי"ע אבזקת) הכי תרגומ' נהריתא. פי' שעיניה יפים ואינה רואה ע"י רוח יבא זה החולי וכן פי' קשה לבורקתי[7] רוח שאוחזת את העינים. * [אחי"ה ונגזר' המלה מערך הבא אח"ז עיי"ש, והבריק פתרונו מוכה מברק וכ"ה בל"ע וברוקתי או בורקתי פי' עורון ע"י הכאת הברק ולזה כיון ג"כ לישנא דגמ' הכי תרג' נהריתא. או י"ל שהוא בדרך לשון סגי נהור. ורש"י פי' המלה בשבת, בכורו' ובב"מ הנ"ל ע"י לע"ז מייל"א והוא ל"צ maille פי' כתמים בעין וכצ"ל בגיטי' שם תחת טייל"א אבל טול"א וטייל"א שעל ידו לועז רש"י בפסחי' ע"ג. בכורו' ט"ז. כ"ח. ל"ח. זבחי' ל"ה: חגיג' י"ב. ובפי' על ויק' כ"א, כ' מלת דוקין הוא ל"צ toile בל"א הייטכען אים אויגע פי' עור לבן או שחור בעין ונקרא החולי כידוע בל"א שטאר ולפי פירש"י זה אולי יש להוציא את המלה מל"ע بَرَقٌ פי' תבלול של לבן ושחר בעין, וע' זקני' העתיקו תבלל (ויק' שם) λεύκωμα פי' כתם לבן בעין וכ"ה בספר טוביה ב', ט'; ג', י"ז; ו', ח'; י"א, ה', ח'] —

בָּרָק (בל"ע بَرْق והקבוץ بُرُوق Blitz, Glanz בּוּרְקִי Glanz = Morgenstern בל"ע البارقة Morgenanbruch) בפ' הרואה מקום (פ"ח מ"א דנ"ד.) על הברקים ועל הרעמים, פי' הברק הזה מאש של מעלה הוא יוצא ומבהיק העולם שנאמ' (יחזקא' א', י"ג) ודמות החיות מראיהם כגחלי אש בוערות כמראה הלפידים. הרואה אומר בורקי בפ' אמר להם הממונה (יומי פ"ג, מ"א דכ"ח.[8]) ובתמיד פ"ג (ד"ל.) ובמנחו' בגמ' דשתי הלחם (ק'.) פי' בורקי שהאיר השחר ענין ברקים ורעמים, וי"א ענין פטדה וברקת (שמות כ"ח, י"ז; ל"ט, י'). * [אחי"ה ושני הפירושים בבירור הם כתובים בירו' יומ' וירו' ר"ה שם ושם מהו בורקי: ברקת תמן אמרינן ברוק ברוקה (בירו' ר"ה יותר טוב ברק ברקא) אנהר מנהרא. וכפי' ראשון של רבינו מצאתי בפי' רגמ"ה כ"י למנחו' (בקובץ כ"י אנגייליקא דף מ"ג) בורקי: כלומ' עלה ברק השחר עכ"ל וכעין זה פירש"י ביומ' כ"ח: ברקאי: האיר יותר מברק, ובמנחו': האיר היום. ובארקה בל"ע בקיעת אור השחר. ומקור פירוש רבינו על הברקים (ברכו' שם) הוא בויק"ר פל"א וכ"ה במד"ר פט"ו הברק הזה אחד מתולדות האש של מעלן הוא. ברכו' נ"ט. מאי ברקים אמר רבא ברקא ובכ"י מ' לי' כל המאמר וכתב בעל ד"ס שם אות ס' ובאמת אינו מובן מאי צריך פי' לברקים עיי' צל"ח. ול"נ שרבא בא לפרש ברקים

[1]) כ"ה לפי גי' הישרה של רבינו ע' קרח א' ובנו"ג נהר בורניץ אבל בדפוס וויניצי' ובסילי' גרס רש"י בורנצין וצ"ל בורצנין כגי' רבינו וכן פירושו מסכים מלה במלה עם פי' רבינו לאקדוחי נהרא פי' לפנות שרטון [= בל"י σύρτις Sandbänke]. [2]) וכ"ה בכ"י מ' וא"פ עיי' ד"ס שם צד פ"ג. ובנו"ג בעין. [3]) וסגולה נגד ברקית שאי' בגמ' שם כתב ג"כ פליניאוס כ"ט, ל"ח. [4]) וכ"ה בילק' כ"י ובאה"ת עיי' ד"ס צד קע"א: ובנו"ג מאן דשתי. [5]) בנו"ג לברוקתי אבל בכ"י ב' כגי' רבינו, ד"ס שם ועיי' בסמוך בערך. [6]) בנוסח' דידן דק לבן משוקע אינו מום צף הרי זה מום וסימנך ברקא ועיי"ע דק האחרון. [7]) ובאה"ת הגי' לבורתקי וט"ס ניכר וצ"ל כגי' רבינו. [8]) וכ"ה במשניות נאפולי ובפי' הרמב"ם ובמשניו' פיזרו וכ"ה בירו' יומי רפ"ה ושם בגמ' ד"מ: וירו' ר"ה רפ"ב דנ"ז ע"ד וכן מצאתי בכ"י ב' ול"ד מצוין בד"ס יומי צד ל"ו: ובנו"ג ברקאי.

ע"י מלה ערבית הרשומה بارقة פי' אור שחר וצוהר ולהוציא ברק של אש וזה מה שפי' רש"י בצחות לשונו על ברקא וז"ל אישלוזיר"א ל' מבריק צוהר ע"כ כלומר בל"ר elucere (ועיי' עוד ע' גלה) האיר והבריק הצוהר אבל על ברקא תקיפא שאי' בברכו' שם קודם מזה קצת פירש"י ברקים של אש. ודו"ק ותמצא אמת ויציב ועיי' עוד ע' גז י'.] —

בֶּרֶק (בל"ם בורכא בל"ר borax בל"ע بورق בל"פ Borakwein, mit Salpeter gemischter بوره Wein) יין כושי, יין[1]) בּוּרַק (ב"ב צ"ז:) וי"א בּוֹדֵק שהוא קשה ובודק את כל הגוף. * [אחי"ה פי' בל"ע ופ' וסו' ורו' ניטרום ודרך בני אדם בימי קדם לערב ניטרום והוא נתר עם היין ומשתמשים בו בבית המרחץ עיי' פליניאוס ל"א, מ"ו והיין הזה אסור לקידוש ורשב"ם פי' לבן ורע כמו ברק ברקאי יומ' כ"ח. ור"י פי' שם מבהיק ומתלבן קצת. וכפירושי מצאתי אח"כ בכ"כ; ועוד נ"ל שמלת בורק כמו בארג פי' יין מתוק עיי"ע בארג ומ"ש]—

1 בַּרְקָא (לְפִי' רבֵּינו; משובח, ולפע"ד או מל"פ بارگی, پارگی בל"י אמצ' ורו' אמצ' buricus βούριχος Zug- Lastpferd, או מל"ע البراق bunt-scheckiger Maulesel בל"פ וע' برقاء buntscheckiges Pferd) בחלק בענין משיח (סנהדר' צ"ח. ילקי' זכרי' ט') א"ל שבור מלכא לשמואל אמריתון משיח על חמרא אתי אשדר ליה סוסיא ברקא פי' סוס משובח. ס"א סוסיא בהרג. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ב"ר, ולדפ"ר ופיז' בהרגי, ובשאר כ"י ודפ' וויניצ' ואמ"ש, בחרג וכ"ה בעה"ק שנת שנ"ב ורש"י לע"ז ל'. ברגא ובכ"י ו"ו בחגר ודע שיש לקיים גם גי' בהרג גם גי' בחגר ושתיהם בל"פ משובח ומפואר כי ראשון בל"פ بارك והשני بهاگير. ובהשקפה ראשונה עלה במחשבתי לומר שמלת ברקא הוא ל"פ ויוני' ורומי' האמצעי' וענינו סוס למס עובד אבל אחר עיון מצאתי לבבי נאמן לפתרו מל"ע ופ' הרשומה בתחילת הערך וענינו סוס מסורק וצבוע בהרבה גוונים ולזה עולה יפה מאוד מאוד תשובת שמואל מי אית לך כאר הזר גונא (לפי גי' האמִיתית של ע' כאר) ומאמר פרסי הוא خر هزار گونه פי' חמור בר אלף גוונין ושיעורו: שבור מלכא בדרך גנאי אמר אשלח למשיחכם סוסיא ברקא כלומ' סוס מנומר ומסורק בגוונין ושמואל ידע מה שישיב לאפיקורס וללץ הוא יליץ מי אית לך חמור שיש לו אלף גוונין לא מסורק בגוונים מעט אלא הרבה מאד. ורש"י פי' בסנהד' ברקא: מסורק ואמת היא. ומה שאי' עוד ברש"י ומכוון ונאה נ"ל דנמשך אחר פי' רבינו שפי' ברקא משובח וכ"ה בפי' רש"י בע"ז ל'. ועיי"ע בארג. ומה שפי' עוד ל"א סוסיא בדקא סוס בדוק לרוץ ע"כ נ"ל להגיה ל"א סוסיא ברקא סוס בדוק לרוץ כי בל"פ برق פתרונו קל המירוץ. ועיי' עוד ע' ברקא ד'] —

2 בַּרְקָא (Haar או מל"פ برك Kameelhaar או מל"פ پرك Haar an den Augenliedern) בס"ג דמי שאחזו (גיטי' ס"ט.) לשברירי דליליא ליתי שדרא ברקא[2]) פי' חבל של שיער, ובפ' אין מעמידין בגמ' דמתרפאין (ע"ז כ"ח:) ובפ' במה אשה בגמ' דהבנים (שבת ס"ז.)[3]) נירא ברקא פי' ליציא. * [אחי"ה כ"ה בכל כ"י והוא בלאי"ט Kette, Zettel, licio כן קורין החוטין הנמתחין באורך אל כס האורג ובדפ"ע כאן ובע' נר ה' הגי' ליצו. וכן לועז רש"י בשבת ע"ג. ד"ה בתי נירין ליצ"ש והוא בל"צ lice, lisse וכן פי' רש"י בע"ז נירא ברקא; ליצא של שיער בהמה ובגיטי' חבל של שיער בהמה. ובכולם נמשך אחר רבינו. ובסוף הערך אי' עוד בכ"י פאריז "ובלע"ז שלטליגא ולא ידעתי לפתרו. ובענין ברקא נ"ל שהוא ל"פ וטעמו שיער בפרט שיער של גמל ועוד משמעו שיער של ריסי עינים] —

3 בַּרְקָא מל"פ برگوك, پرگوك Stockwerk בנין גבוה, ובל"ר אמצ' Wohnzimmer, burica) בריש פרק המוכר את הבית (ב"ב ס"א.) מאי יציעה הכא תרגומו אפתא[4]) ר' יוסף אמר ברקא חלילה כבר פירשנו בע' אפתא. ובפ"ק דעירובי' בסוף הלכה ר' יוסי אמר רחבן ג' טפחים (עירו' ט"ו.) ההוא ברקא דהוה בי בר חבו פי' בנין כמין תא דהוה בי בר חבו עפ"י המבוי וחלקו בו אביי ורבא כל שנותם ומפורש בהמוכר את הבית (ב"ב שם). * [אחי"ה פי' ברקא בל"פ בנין גדול שיש לו תחתיים שניים ושלישים וכן פירשנו למעלה בע' אפתא שמלה אחרונה זו בל"י עליה העליונה. והוא כמו יציע של מקרא ופיר' היציע הוא שעושין באמצע הבית מקיר לקיר כמו עליה והוא כמו חדר להשתמש בו בהצנע, אלה דברי רד"ק בס' השרשי' ע' יצע ועיי"ע גרע והוא הנקרא ג"כ תא בל"מ. וכן הבין רש"י שפי' לב"ב אפתא אפנטי"ץ והוא בל"צ appendice וכן לועז ביחזק' מ', ז' תא יציע שקורין אפנדיץ וכן לועז רש"י ב"י יציע בפסחי' ח'. עיי' ד"ס שם והוא בנין בנוי ע"ג בנין.

---

1) בנוסחי' חסר. 2) כ"ה לגי' אמיתית של כ"י ו"ו ודפ"ר ולפי זה הערת ר"ב בע' שודרא מיותרת כי נזדמנה לו גי' מוטעת של דפוסי' שריא. 3) כ"ה בנכון בכ"י ו"ו אבל דפ"ע דהכנים בט"ס. 4) עיי"ע ὑπάτου.

ומעתה נוכל לפרש גם אפתא מל"י ורומי' אמצעית ἀψίς, absis, absida שעניני בנין החיצון בנוי ע"ג בנין תחתון ופאת ראשו בלוט וקמור וחלול עיי' דוקאנש ח"א צד ל"א ופערלעס במאמרו צור ראבביניישען שפראכ- אונד אלטערטומסקונדע ל"ז] —

* בַּרְקָא (Maulesel, namentl. der im Koran genannte البراق) ירו' כ"ב פ"ח דט"ז: ארכביה אתרי רכשי ברקי א"ר חזקיה לא אמרין אלא מייתי תרין סוסון חיורין ומרכיבין על תריהון ודין אזלה בדא ודין אזלה בדא וכו'. זה הפי' הביא הירו' על מי שכתב מתנה בלשון קנין וכ"ה בירו' קידושי' פ"א ד"ס סע"ג כתב מתנה בלשון קניין א"ל ארכביה אתרי ריכשי. . מהו ארכביה אתרי ריכשי ברקי וכו'. ולפי זה פי' ריכשי הוא ברקי ורכש הם פ ר ד י ם עיי' רד"ק מ"א ה', ח' וכאמת ברקא בל"ע הוא הסוס שרכב עליו מחמד והיה חציו סוס וחציו חמור כלומ' פרד וזה מה שאמר שבור מלכא לשמואל אשדר ליה סוסיא ברקא כלומ' תחת חמור אשלח למשיחכם פרדי שהוא מין סוס ומין חמור וקל המירוץ הוא. ועל זה השיב שמואל שאין לך חמור מאלף גוונים ודחוי בעלמא הוא ומה שאמר מאלף גוונים בחר לו לשון ערומים כי הוראת המלה ג"כ מסורק וצבוע בגוונים עיי"ע ברקא א'. ובמשל הנ"ל ארכביה אתרי רכשי ברקי לפנינו ב"ב בבלי קנ"ב רע"א חסרה מלת ברקי יען שהש"ס בבלי לא ירד לשקלא וטריא מהו ריכשי כי בבבל הבינו היטב הוראת ריכשי.

* בּוּרְקִי, בּוּרְקַיי (ein jer. Amoräer) תלמידו של ר' מנא עיי' הציונים במבה"י למהרז"ף צד ס"ח. ועיי' עוד קהל"ר פ' ראה חיים.

* בְּרוּקָא (ein Tanaite) ר' יוחנן בן ברוקה עיי' ד"מ למהרז"ף צד קל"א ומבוא המשנה למהרי"ב צד קל"ז ובפסיקתא רבתי פ"א רבי ברוקיא.

* בִּירְקָא (Birki, Stadt in Babyl. am Tigris) קידוש' ע"ב סע"א בירקא איכא בבבל ונקראה כן עיר בִּירְקִי על טיגרים עיי' ריטטער ערדקונדע ח"י צד תתקט"ו ואססימני ג', א' תפ"ה.

* בַּרְקָאֵי (Dorf nach Euseb. bei Asdod) פסחי' נ"ז. ונ"ז: וסוף כריתות יששכר איש כפר ברקאי ועיי"ע מטרפס. ותכונת המקום לעדות אייזיביאוס קרובה לאשדוד היתה וכעת בלתי נודעה ועיי' עוד ע' בורגתא.

* בַּרְקָא, בַּרְקָן, ברקתא (בל"ס ברקא ובל"מ בָּרֶקֶת Smaragd) תרגם ברקת ועיי' עמת"ר להח' לעווי.

☞ בְּרַקִין Pluderhosen בל"ס בראקין בל"ר bracae, braccae ובל"י אמצעית (βρακία בריש ילמדנו פסקא מן האדם (בתנחו' לי' ועיי"ע פטש) פטשיהון (דניאל ג', כ"א) אלו ברקין הנתונות על ירכותיהן, ובירו' דשבת פ' כתבי הקודש (פט"ז דט"ו: ועיי' בבלי ק"כ.) שני סבריקין ושני אבריקין פי' בל"ר מכנסיים. * [אחי"ה וכ"ה בל"ס ובל"י האמצעי'. וכן נמצא' כתיבת המלה אוורקסין, אברקסין ובתר"י שמות כ"ח, מ"ב בט"ס אברסקין, וכן ספריקין ועיי' כל ע' המיוחד לעצמו] —

* ברוקלי כבר פירשתיו בע' בדולקי עיי"ש.

* ברקום (Weinpfahl, χάραξ) ט"ס תחת כרקום עיי"ע כרקום במ"ע.

* בַּרְקִירְיָה (pal. Amora) ירו' סוף כלאים דל"ב סע"ג רב ברקיריה ור' לעזר וכו'. אמר רבי ברקיריה לר' לעזר וכו'.

* בִּרְקוּרִיאַנִי (לדעת רימ"ז במ"ר א', קי"ג Herculiani . . Joviani ולפע"ד (Wegaufseher, Viocuri = Stadtaufseher Jecori אסת"ר פ' בשנת שלש: פרתמים אלו וכו'. והעמיד אחרים תחתיהם ואלו הם . . יכולני וברקוריאני ונ"ל שפתרונם בל"ר האמצ' הרשומה פקידים על הדרכים ועל ענין מצב ומעמד של עיר ורימ"ז שם נדחק לפרש כרשום בתחילת הערך. וכ"ה דעת הח' לעווי בעמת"ל.

* בְּרֵיקְשׁוֹן עיי"ע בְּרֶכְסוֹן.

* בִּרְקְתָא עיי"ע בורגתא.

בְּרוּר חַיִל (eig. ausgewähltes Heer, Stadt ca. 3 Stunden von Jerus. das heut. Baburaia für Baruraia, d. h. Barur Chail) כבר פירשנו בע' אור. * [אחי"ה שם המקום הזה אשר היה מקום ישיבת ריב"ז הוזכר בסנהד' ל"ב: ירו' כתובו' פ"א דכ"ה ע"ג. תוספתא מעשרו' רפ"ב מגיל' תעני' פ"ו. ובירו' דמאי פ"ג דכ"ג: הגי' בלי חיל אבל לפי גי' הר"ש לדמאי פ"ג מ"א ברור חיל ובירו' מעשרו' פ"ב דמ"ט ע"ד בני חיל ובמגיל' י"ח. ובצ"ל בכתובי' ס"ה. כפר גבוריא ואמרי לה כפר גבור חיל ולפי דעת מהרי"ש (תבואות הארץ צד ס"ד:) נקראה העיר כן על שם שישבו שם אנשים שהם ברורי חיל וכן כתב בן מתתיהו על המלחמו' ז'.

26

ו', ו' כי ווייספאזיאן הניח מאנשי חילו שלחמו זמן הרבה מלחמותיו בעיר אמוים שהיא רחוקה מירושלים ששים רים (ג' שעה). ומצאתי סמך להשערה זו מסנהדרי' שם שהוזכר בורגי אצל ברור חיל ולדעתי על עיר אחת נתכוון הש"ם ופתרון בורגי בל"פ יפה ומבורר והוא ממש העתקתה של ברור (חיל). ובענין ישיבת רבי יוחנן ב"ז מתחלה בברור חיל ואח"כ ביבנה כפי עדות אגרת של רש"ג עיי' מבוא המשנה למהרי"ב צד נ"ט] —

בְּרִירִי (Abkürz. von שברירי Blindheit, corr. aus שבכירי = pers. شبكورى nächtliche Blindheit) בפ' ערבי פסחי' בגמ' דסמוך ואפי' מן התמחוי (פסחי' קי"ב.) ובע"ז בפ"ק בגמ' עיר שיש בה ע"ז חוצה לה (י"ב:) לימא איהו לנפשיה פלניא פלניא [1]) אמרה לי אמי אזדהר משברירי, ברירי, רירי, ירי, רי דשברירי ברירי רירי רי [2]) בכסי חיורי ש כ י ח י [3]) פי' לחישה היא בתחלה פותח ש' מן התיב' ואח"כ ב' ואח"כ ר' כדי שתהא התיבה מתחסרת והולכת. * [אחי"ה ופחיתה זו מדרך הלחישה הוא כמו Abracadabra של לחישת רומיים שמתחסרת והולכת עד סוף האות ועיי' ג"כ רש"י לע"ז ובענין שברירי הרחבתי דיבורי במאמרי על המלאכים ושדים צד צ"ד. ובספרי על העתקה פרסי' צד קס"ח ואילך ושם רציתי לפרשו מהרכבת שתי תיבות פרסיות כי שב מורה לילה ומלת רֵי: ממלכה וא"כ שברירי שהוא תרג' סנורים פתרונו ממלכת לילה כי חושך ישופנו את העִוֵּר. ועתה ברור לי שבכל מקום צ"ל שבכירי והוא ל"פ הרשומה וע"י תיבה זו העתיק ר' יעקב טאווס סנורים של מקרא וטעם המלה עורון של לילה וכן הבדיל הש"ם בגיטי' ס"ט. שברירי דיממא ושברירי דלילה. ואחר הדברים והאמת האלה כי שב ענינו לילה וכורי או חוורי ענינו עורון נתפרש לנו הלחישה בכסי ח י ו ו ר י שכיחי פי' השברירי או לפי תיקונינו השבכירי כלומ' שד של עורון של לילה נמצא בכסי חיוורי = كورى בכלים של עורון ושיעורו לא ישתה אדם מים בלילה כי שד מצוי בכלים של עורון ושם רובץ ואל השותה תשוקתו וכן ראינו בע' בביתא א' ג"כ נגד ברוקתי שהוא חולי עורון (עיי"ע ברק א') הלחישה ו ל י ח ר ו לכלבא וכ'. פי' יעור בבת עינו של כלב. ועיי"ע בת חורין א'] —

* בְּרוּשְׁיָא לפי' רבינו מל"פ خروش Gericht ולפע"ד אברושך (עיי"ע Butterhonig-kuchen) גיטי' ס"ט: ליתי תלת ברושייאתא דחיטי ונישטרינהו בדובשא וניכול, ושם ליתי תלת ברושייתא דשערי ונשטרינהו בכמכא וכ'. ומזה נשמע דדרכו להעשות מחיטים או שעורים ודרכו לשרות בדבש ולאכלו בכותך של כמכא ולפי זה שוה בטיב של חלות הנעשות מחיטים או שעורים ועוד בצירוף דבש וחמאה ושמם בל"פ أفروشه עיי' ערך אברושך. אבל רבינו בע' כרושייתא גרס בכ"ף ובע' כמך גרס קרושיתא ופי' חלות וכן פי' רש"י לגיטי' וא"כ נוכל לומר שהוא ל"פ הרשומה וטעמו מאכל ונזיד.

* בְּרִישׁ (E. N.) גיטי' י"ד: עיי"ע ארדא.

בַּרְשַׁאן (בל"פ برهنه nackt ואותיות h, s מתחלפות כמו ἕξ (sex) ἑπτά (septem) ἅλ (sal) וא"כ ברשאן כמו ברהאן) ויפול ע ר ו ם דשאול (ש"א י"ט, כ"ד) תרג' ונפל ברשאן. * [אחי"ה בכל כ"י ע' ועה"ק במלה אחת וכ"ה בתרג' שם רק הגי' ברשן ומסדר הערוך ג"כ משמע שעיק' הגי' ברשאן אבל בדפ' אמ' ופראג בטעות נסדר תחת סוג מלות המורכבות עם בר כאלו תהינה שתי מלות. וּבַרְהַן בל"פ ערום וידוע כי אותיות ה' וש' נתחלפות בלשון עמים זרים וכן העתיק ר' יעקב טאווס ערומים (בראשי' ב' כ"ה) ויתגל (שם ט', כ"א) תגלה (שמות כ', כ"א) ע"י برهنه ושם עירום (דברי' כ"ח, מ"ח) برهنگى. וז"ל רש"י לשמואל שם ויפל ערום ונפל ברשן, תר"י ונפל ע ר ט י ל א י ובשם ר' מנחם ששמע מפי ערבי א' ברשן בל"ע משוגע ע"כ וכונת ערבי זה בלי ספק למלת جنون ובל"ס שניא פי' משוגע וא"כ בר שן איש משוגע אבל עיקר הוראת המלה כמו שאמרנו בל"פ ערום והח' לעווי בעמת"ר גם הוא פותר בענין משוגע ושגגה היא] —

בַּר שְׁנָיָא (בל"ס שׁוּנָיָא = שׁוּנָיָא דנהרא kleine, d. h. theilweise Wasserableitung; שניא Wasserableitung nach dem ganzen Umfang des Flusses) בגיטין בפ' הניזקין (ס' סע"ב) הנהו

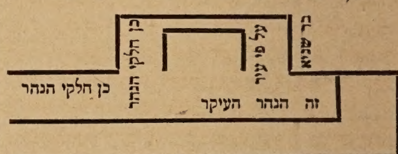
---

[1]) וכ"ה במנוה"מ סי' שט"ו וכ"ה בכ"י א"פ ובאה"ת פלוני פלוני עיי' ד"ס פסחי' צד קע"ב: ובנו"ג פלניא ובע"ז פלניא בר פלניתא. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו אבל בשאר כ"י ודפ"ר לא נכפל ובדפ' וויניצי' ואמשי' נכפל רק דשברירי. [3]) וכ"ה באה"ת וכעין זה במנו"ה דמשתכח בכיסי חיורי, ובנוסחי' שלנו חסרה מלת שכיחי ואי' בפסחי' וצחינא מיא בכסי חיורי, ובע"ז כגי' רבינו רק בלי מלת שכיחי.

בני בי הרמך [1]) דאזול [2]) כרו [3]) בר שניא וכ׳, פי׳ בר שניא בל׳ ישמעאל מחול, ופי׳ דבר המועתק ממקום למקום כי משנין את מי הנהר מללכת נגדם ומסיבן אותן או רובן ממקום שהיו הולכין בו אל מקום אחר אותו המקום המשונה אם לכל מי הנהר נעשה נקרא שניא ואם למקצת מי הנהר נעשה נקרא בר שניא. ובי הרמך זו עיר היא אצל פומבדיתא ושם מימי פרת מתחלקין לכמה חלקים, באו בני הרמך ופתחו נהר אל אחד חלקי פרת שמכנים קצת מימיו וסובב בג׳ וד׳ פרסאות וחוזר ומטיל את המים אל סוף הנהר העיקר, והעליונים הם בני המקום אשר תחת השניא ולמעלה ממקום חזירת המים וכן הוא: *[אחי״ה כאן חסר׳ בדפוסי׳ הצורה וכן חסרה ברש״י לגיטי׳ אבל אי׳ בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ה״ב ל״ד ופאריז ולונדון.

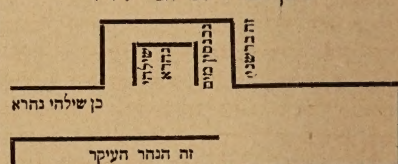
א.

סימן הצורה לפי הכ״י ו״ו א׳, ב׳ ה״ב ואאריז:

ב.

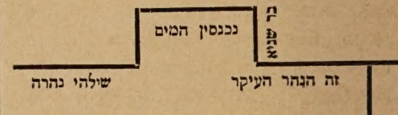
סימן הצורה לפי הכ״י ל״ד:

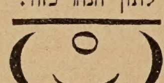
וכן עילאי

ג.

סימן הצורה לפי כ״י לונדון:

כיון שעשו כן באו בני המקום שהסיבו המים ממנו וצעקו לפני אביי אמרו לו הרי הנהר אשר לפני ארצינו (מתקין תיקנא) [נ״ל להגיה: מתקיל תיקלא] [4]) ופי׳ שקרקעיתו עולה למעלה ואין המים עולין עליו אלא נשפכין כולן אל בר שניא אמר להן לבני בי הרמך לכו וסייעו את בני המקום הזה בכרותם את הנהר כדי שיורידו בו מעט למען הביאו שם מים [5]) ולא ישפכו כולם לבר שניא אמרו לו הרי השדה אובדת והפירות מתייבשין אמר להם א״כ צאו מן המקום דהכין דינא כל דאלים גבר, זה פי׳ רב האי גאון. *[אחי״ה ודע דהצעת הסוגי׳ בגיטי׳ כך היא: הנהו בני בי חרמך דאזיל כרו בריש דשנוותא ואהדרוה ושדיוה בשילהי נהרא אתו עילאי לקמיה דאביי אמרו ליה קא מתקיל לנהרין וכ׳, ופירש״י חרמך שם העיר, שנוותא שם הנהר, כרו בריש דשנוותא וכ׳, רצו להקיף את שדותיהן במי הנהר וכרו מלמעלה שדותיהן לצד ראש העליון של הנהר והשיבו מקצתן סביב שדותיהן ובסוף שדותיהן הסיבוהו עד שחזר ונפל לתוך הנהר כזה:

כן הצורה במהרש״ל. והנה אם פי׳ רבינו בעל הערוך קבלה נקבל אך לוא היה בידינו להכריע בין הגדולים אז היינו מסכימים לפירש״י שקרוב יותר למובן ולמשמעו של גי׳ הש״ס כי לגי׳ רבינו ורה״ג יש הבדל בין בר שניא ובין שניא והבדל זה מאן דכר שמיה ודעת לנבון נקל כי בר שניא נשתבש מן בריש שניא או בריש שנוותא ולקצת כ״י ערוך ועה״ק הגי׳ ברשניא בתיבה אחת. ועוד יותר ברור כי שניא שם עיר כמו בי הרמך שם עיר ושם אגם וכן הוא באמת שם אגם ارميا Urmia וקרוב לאגם ההוא העיר ארמיה בצפונה של מדי ובלי ספק זו הרמך או הרמיך (לגי׳ כ״י מ׳ למ״ק עיי׳ לעיל). מעיר הרמיך נמשכה מסילה למזול Mosul אשר תכונתה בבקעה גדולה ומצד אחד לעיר اشنه, اشنويه Uschnu, Uschnûje על רגל ההר הגדול של קורדישתאן ועיר זו נמשכה למטה אל גיא כלה משקה ונהרים בזאו ארצו, עיי׳ על כל הענין באריכות עראנישע אלטער-טומסקונדע להחכם הגדול שפיעגעל ח״א צד קכ״ה ואילך, ומעתה זכינו להבין דברי חז״ל הנהו

[1]) כ״ה ג״כ בעי׳ הרמך וכ״ה ברי״ף ובר״אש למ״ק ד׳ סע״ב ובר״יץ גיאת הלכות חוה״מ עמוד י׳ ובמ״מ פ״ח מהל׳ יו״ט הל״ד, ובכ״י מ׳ למ״ק הגי׳ בני הרמיך ובדפוסי׳ שם בר המדך וצ״ל הרמך ובגיטי׳ שם ובזבחי׳ בי רע״ב בני חרמך וגי׳ רבינו היא העיקר עיי׳ בסמוך. [2]) בכ״י ג״ג דאזלו אבל גם בגיטי׳ דאזיל ועיי׳ בסמוך. [3]) כ״ה בדפ״ר אבל בשדפ״ע בט״ס בדו. [4]) בנו״ג קא מתקיל לנהרין. [5]) כ״ה לגי׳ כ״י ו״ו ובדפ״ע יבאו שם.

בני בי הרמך דאזיל ולדעתי צ"ל דמזול (וכצ"ל תחת דאזול של גי' רבינו) כלומר בני אדם של עיר Urmia מצד עיר Mosul כרו בריש דשנוותא כלומר כרו חפירות וצנורים לפלג לנהר תעלה וכרו אמת המים בראש של עיר שניא או שנוותא כלומר מתחילת ההר אשר עליו נסמך שניא ואהדרוה ושדיוה בשילהי נהרא כלומר 'ורצו להקיף את שדותיהם מכל צד במי הנהר עד שהסיבו אמת המים עד סוף הנהר וע"י העקמומית נתקלה ונכבדה מרוצת הנהר לצד מעלה ועל כן צעקו בני עילאי קא מתקיל לנהרין ויעץ להם אביי כרו בהדייהו טפי פורתא ופירש"י בנכון העמיקו המים אצלכם בראש המסיבה כדי שישטפו המים במרוצה ובזה כל הסוגיא עולה יפה. ולפי' רבינו צריכין לפתור שניא מל"ם הרשומה כלומר אמת וזרוע של נהר ואולי הוא ג"כ ל"ר sinus פי' עקמימות של מים בלא"ש קריממונג דעס וואַסערס, בוזען, באיי. וכן נתפרש בספר המשביר. וזו ג"כ הוראת מלה ערבי' שניה = ثنى כלומ' עקמומית והקפת של נהר וזו כונת הערוך בר שניא בל' ישמעאל מחול: kreisförmige Krümmung. וראיה לפירושי הנ"ל בענין בי הרמך שהם אנשים שדרים על חוף אגם הגדול שנקרא Urmia מצאתי במ"ק ד' סע"ב שאי' שם אביי שרא לבני בר המדך לשחופי נהרא והיותר נכון גי' כ"י מ' שרא להו לבני הרמיך לסחופי נהרא וגי' לסחופי כ"ה ברי"ף ברא"ש ובריצ"ג הלכ' חוה"מ עמוד י' ולפ"ד הוא ל"ע صحف פי' חופר בכלי ברזל בארץ וא"כ מה דהתיר אביי לבני הרמיך לחפור חפירות אפי' בחוה"מ בודאי להשקות שדותיהם ולהקיף מי הנהר ע"י צינורים וחפירות לשדותיהם משמע וכענין זה במ"ק שם תיכף ר' ירמיה שרא להו לבני סכותא למיכרא נהרא טמימא פי' בע' טם ב' לפנות מקור המעיין שנסתם וכ"ה ברש"י שם ועוד במ"ק שם רב אשי שרא להו לבני מתא מחסיא לאקדוחי נהר בורניץ (עיי"ע בורצנין) ופי' בריצ"ג שם לנקוב נקב שיצאו המים ממנו וכ'. והנה היתר דאביי לבני הרמיך לחפור חפירות שוה בראשו ובעצמותו למה שאמר אביי בגיטי' הנ"ל לבני הרמיך כרו בהדייהו טפי פורתא ונוכל להסבירו יען שמי אגם של Urmia נתקלין ונכבדין עד מאוד עיי' שפיעגעל שם צד קכ"ח על כן נחוץ הדבר לבני הרמיך לחפור בארץ אחר צינורים כדי שישטפו המים במרוצה ויקיפו שדותיהם ע"י מסיבות המים. ודו"ק וחקור ותמצא כי כן הוא ואכ"מ להאריך יותר] —

* בְּרַתָּא, בְּרַת (בל"ס בת Tochter) ב"ב קמ"א. ברתא נמי לא חסריה רחמנא לאברהם. שבת פ': ועיי' מ"ק ט': רב ביבי הויא ליה ברתא ובכ"י ילק' פ' תצוה ובכ"י מ' למ"ק הגי' ברתא אוכמתא ושם ושם קטלה (רב) ביבי לברתי עיי' ד"ס לשבת צד פ"ה: ולמ"ק צד י"ג: ועיי"ע טפל א'. ברת אליתא עיי"ע הבא אח"ז. ברת חוורן עיי"ע בית חורון. ירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג אית לך בר דכר . . אית לך ברת נוקבה פי' בת נקבה והקבוץ: כתובי' נ"ב: בנן נוקבן. ברת פחין עיי"ע בר פחין. ברת עלי בצלים עיי"ע בצל א'. ברת קלא עיי"ע בת קול. פי' ברת בל"ס סמיכות של ברתא ואות רי"ש מובלעת וכן מובלעת הנו"ן במלת בת תחת בנת וכ"ה בל"ע.

בְּרַת שֶׁבַע (weisse, jährlich siebenmal reifende Feigenart; ברת אליתא מל"י ὄλυνθος Feige ונו"ן נשמטת ועפ"י האגדה Tochter der Trauer) בב"ר פט"ו ויטע. ובפסיקתא[1]) רני עקרה (דקמ"ב:) ויחפרו עלה תאנה (בראשי' ג', ז') ומה היתה אותה תאנה ר' אבין אמר ברת שבע (דאייטיאת)[2]) [דאיתיאת] שבעת יומיא דאבלא לעלמא. ר' יהושע בשם ר' לוי[3]) אמר ברת (אלי) [וצ"ל אליתא] דאיתיאת אליתא ובכיתא לעלמא. *[אחי"ה ודרש אליתא שהוא שם למין תאנים בל"י הרשומה בלשון נופל על לשון כי אליא ובנקבה אליתא פי' הספד וקינה. עיי' הרב החכם ר' שלמה בובער בפסיקת' שם אות ל"ה. ולמה נקרא מין התאנה זה ברת שבע כבר פירשנו בע' בנות שוח עיי"ש] —

בְּרוֹתָא (ברות, ברוש .hb Cypresse, syr. ܒܪܘܬܐ s. hb. Lex.) בר"ג דאם אינן מכירין (ר"ה כ"ג.) ובפ' המוכר את הספינה בגמ' זיתים לקוץ (ב"ב פ': ועיי' ילק' ישעי' מ"א רמז שי"ד וב"ר פט"ו וירו' כתובי' ספ"ז דל"א ע"ד) ברוש ברתא[4]), כארזים עלי מים (במדי' כ"ד, ו') תרג' ירו' [כ'] דמיין ומנטלין כבריתא[5]), בכל עצי ברושים ובכנורות (ש"ב ו', ה') תרג' בירתין[6]) ובכינרין, בצלעות ברושים (מ"א ו', ט"ו), ברוש תדהר ותאשור (ישעי' מ"א, י"ט; ס' י"ג). *[אחי"ה וכן כאן בתרג' בירון והטעם בעבור שהבינו בעלי התרג' כי סוף התי"ו במלת ברות סי'

---

1) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו אבל בכ"י ה"ב בפרשי' ובכ"י ל"ד בפסי' ובדפ"ע בט"ס בסוף. 2) וצ"ל כמו בב"ר דאמטיית או כגי' פסיקתא ועיי"ע בנות שות. 3) בב"ר בשם ר"א ובפסיקתא רק ר' לוי. 4) ובנוסחי' בב"ב גרסי' ברתי, בב"ר ברתה, בילק' בראתא. 5) ולפי גי' המתורגמן כבריותיה אבל בנו"ג בט"ס בכריותיה. 6) בנו"ג בירון וכ"ה במתורגמן והביא שם את בעל הערוך אבל בכ"י ו"ו הגי' בראון ובכ"י ה"ב בראין.

הרבים לנקבה וזה מן התימה שהרי בפירוש כתוב (בשה"ש א', י"ז) רהיטנו ברותים ושם בנכון בתרגום בראתי לגי' המתורגמן ובנו"ג ברתי] —

בְּרִית (1 Bund, Bündniss; vocativisch !הברית (Eidesformell: beim Bund בר"ג דברכות (ה'.) נאמר ברית במלח ונאמ' ברית ביסורין וכו', פי' ברית במלח ברית מלח עולם הוא לפני ה' (במדי' י"ח, י"ט)[1] ברית ביסורין והבאתי אתכם במסורת הברית (יחזקי' כ', ל"ז) וי"א אלה דברי הברית בסוף תוכחות והיה כי תבא (דברי' כ"ח, ס"ט)[2]. בפ' שלשה שאכלו כאחד בגמ' נשים ועבדים (ברכו' מ"ח סע"ב) פלימו אומר צריך שיקדים ברית לתורה שזו ניתנה בג' בריתות וזו נתנה בי"ג, פי' בג' בריתות דתורה בלוחות שניות הנה אנכי כורת ברית (שמות ל"ד, י') כרתי אתך ברית ואת ישראל (שם כ"ז) (כמכתב הראשון אלה, נראים מיותרים הם) דברי הברית (שם כ"ח)[3]. י"ג בריתות דמלה מפורש בפ' ויהי אברם (בראשי' י"ז)[4] בפ' כל שעה בגמ' חלות תודה (פסחי' ל"ח:) ברית הן הן הדברים שנאמרו לו למשה בסיני[5] א"ד בתמיהא וא"ד ברית הן הן הדברים שנאמרו לו למשה בסיני בניחותא, פי' ללישנא קמא גראין הדברים כי ר' אליעזר אמר לו לר' אלעאי ברית הן הן הדברים שנאמרו לו למשה בסיני כלומ' בתמיהא, ללישנא בתרא כי ר' יהושע עצמו הוא שאמר לו ברית הן הן הדברים "כלומ' ודאי ברית בשבוע נשבע לו כי הן הן הדברים שנאמרו למשה בסיני ואע"פ שהן הלכה למשה בסיני לאו טעמא בעיא ש"מ שכל הדברים המפורשים במשנה הלכה למשה בסיני אע"פ שהן שנויין סתמא". *[אחי"ה אלה דברי ר"ח לפסחי' צד ס"ז ותחילת דברי רבינו ללישנא קמא וכו', הם אצל ר"ח בסוף דיבור ועיי' עוד הרב החכם יוסף שטערן בפי' ר"ח שם הערה ב'. ועיי' עוד כללי גמר' למהרי"ק על הליכות עולם יבין שמועה דק"ט. — וכנ"ה שבת קל"ה. ירו' יבמו' פ"ח ד"ט, דם ברית, כריתו' ט'. לא נכנסו בברית אלא במילה וכו', אבות פ"ג, מ"א, ירו' פיאה פ"ח דכ"א. בריתו של אברהם אבינו, ר"ה י"ז: ברית כרותה לי"ג מדות, סנהד' ק"ב. מ"ק י"ח. במד"ר פי"ח ברית כרותה לשפתים וכו', גיטי' ס': לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא וכו', והקבוץ בריתות סוט' ל"ז: מ"ח בריתות על כל מצוה ומצוה. ועיי"ע ע' בן ברית] —

1 בּוֹרִית (רבינו פירשו לפי דעת ר' יהודה, והוראת המלה בל"ע بُرَة (Schenkelband טהורה ויוצאין בו בשבת בפ' במה אשה (ס"ג. במשנה) פי' בגמרא (שם:) א"ר יהודה זה אצעדה ומסקנא בב' יריכות בלא שלשלת נקראת ברית ואם יש ביניהן שלשלת נקראת כבלים. *[אחי"ה כ"ה בכל כ"י ע' וכ"ה לנכון בדפ"ר ובדפ' פיזרו אבל בדפ' ווניצ' רצ"א ובאסיל, ואמש' ופראג נוסח הערך כ"ה פי' זו שלשלת שמטילין בין כבל לכבל כדאמרינן במסקנא הטיל שלשלת ביניהן וזו היא ברית וכך סלקא שמעתתא ע"כ וקצת מזה בעה"ק שנ"ב פי' שלשלת שבין כבול לכבול פ' במה אשה ע"כ וכתב הגרי"ב סח"ב דהפשב"ע וצע"ג דהא בש"ס מסיק דהיינו כבלים ע"ש ודע דבערוך דפ' ב' שנת שנ"ט ובד' ווניצ' שנת ת"ג לי' לזה כלל וכן מה דאי' בסמוך אות ברית ב' ברית בשבת בפ' אמר ר"ע ג"כ לי' שם עכ"ל. ופליאה גדולה לי על בעל הפלאה שב"ע איך יצא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו שהרי מפורש כתוב כן בדפוסי' שהביא ורק מסדר אחר ע' ברטיא וכן הסדר בכל כ"י ודפ' ישנים רק בדפ' אמש' נשתנה הסדר ומודפס אחר ע' ברית א'. וכעין זה שגה הגאון ברואה בע' איצטגנין ע"ש. ואמת הדבר כי בדפ' האחרוני' הגי' כמו שהעתקנו לעיל משובש וחלו בו ידים, והראיה שאין עליה תשובה ממה שנכפל הך ע' בדפ' פיזרו אחד בע' ברית אחר ברטיא והוא כנוסחא המוטעת בעצמה ותומה ואחד בע' ברית של כאן והנוסח' הזו נכונ' היא ונפקד מקום הך ערך בדפוסי' חוץ מדפ"ר. ועיק' הגי' כמו שהחזקנו לפי גי' כ"י ודפוסי' הישני' ולפי זה תו לא קשי מידי ומיושב הצע"ג ועל כל זה לא שם עין פקוחה בע"מ למוד הערוך ח"ב צד נ"א: אות פ"ח ע"ש. ודע שגי' כ"י ל"ד בראש הע' בורית וכ"ה באמת ברי"ף דפ' קונשט' ווניצ' וזהו עיק' וכ"ה בל"ע וטעמו חבל של שוקיים עיי' פירש"י ד"ה בירית (בשבת ס"ג:) ועיי' קה"ע לירו' שבת פ"ו הל"ד ד"ה בירית כל שהיא יחידית כבלים כל שהשלשלת בנתים] —

בּוֹרִית (Reinigungsmittel, Laugensalz = bh. von 3 ברק Art. بَوْرَق s. auch ar. ;ברר)

---

[1]) וצ"ע שלא הביא רבינו ויקי ב', י"ג כמ"ש בברכו' ואולי בנוסח ספרי רבינו לא היה מצויין פסוק כלל וכן משמע מילק' כי תבא קל"ס רמז תתקי"ס עיי"ש. [2]) ושתי נוסחאות אלו גם בכ"י מ' לברכו' עיי' ד"ס שם צד ז' אות ס'. [3]) וזה כדברי רה"ג המובא בסי' המפתח להר"ן ברי"י ז"ל עיי' למוד הע' ברכו' צד כ"ז. [4]) ועיי' תוי"ט נדרי' פ"ג מי"א ד"ה שנכרתו אבל בבמ"ר פי"ד כתוב עשרה בריתות האמורות בפרשת מלה. [5]) בתוספתא חלה פ"א וירו' פיאה פ"ה דכ"א. הגי' הברית הן הן וכו' (למשה) בחורב.

בשבת כפ' אמר ר"ע (פ"ט: במשנה) מי רגלים נתר ובורית ובפ"ט בנדה בפ' האשה (ס"א סע"ב במשנה) ובפ"ק דכריתות בגמ' המפטם (ו'.) בורית כרשינא ט' קבין ככר פי' בע' אהל. ואצרוף כבור (ישעי' א' כ"ה.) תרג' ואברור כמה דמנקין בבוריתא. * [אחי"ה ול"מ הוא כברית מכבסים מלאכי ג', ב'. וגם ע' זה אשר עליו חרץ הנרי"ב משפטו שלי' בדפוסי' נמצא אחר ע' הקודם לזה] —

* 2 בּוֹרִית (בל"ר אמצ' buris, die Krümme des Pfluges, Pflug) בתוס' כלים ב"מ פ"ה כל הבורית טהורה בורית מחרישה טמאה פי' בל"ר האמצ' עץ כפוף ובפרט של מחרישה ועיי' עוד ע' ברך ג'.

☞ בּוּרְתֵּידָא [צ"ל בּוּרְתֵּירָא] (בל"י אמצעי' φέρετρον, φέρτρον, Tragsessel, Sänfte) מדר' שה"ש פיסק' אתי מלבנון כלה (ד', ז') כאילין סביא דלית אינון יכולין מטענין בִּכְלֶקְדִיקָא[1]) ואינון מטענין ליה בבורתידא פי' מין כסא מיוחד להוליך בו אדם ממקום למקום. * [אחי"ה ר"ב יצדק בדברו רק צ"ל בורתירא ודרש בעל המאמר מלת כרכרות (ישעי' ס"ו כ') מל"ר האמצ' ויוני' האמצ' carruca, καροῦκα, καρούχα (Meurs. 223) καρουχίον פי' קרון ועגלת צב ושיעורו הזקנים יובילו שי למשיח בעגלת צב. ועיי' ילק' ישעי' רמז שע"ב ד"ה והביאו. ובמד' שו"ט ס' מזמור פ"ז משובש הגי' הזקנים שבהם אינן יכולין להשען מה הם עושים מביאין אותן ושוענין [צ"ל וטוענין] אותן בידיהן וצ"ל בבורתירא. ובילק' תהלי' סרמ"ז תתל"ח גרס הזקנים שבהם אינן יכולין לטעון כל קרקיא . . טוענין אותן בידיהם. ועיי' עוד ע' גלוגדקא] —

* ברתצין עיי"ע בדס.

☞ בִּשׁ, בִּישׁ (בל"ם ובל"ע רע böse, schlecht) תרג' בין טוב לרע (ויק' כ"ז, ל"ג' ש"ב י"ט, ל"ו; מ"א ג', ט') בין טב לביש והעיקר ביש או באש. * [אחי"ה ועיי"ע באש, באיש, באישא באישות, ביש, בישו ועיי"ע בשות. בפסיקת' דשובה (קס"א) חציפא נצח לבישא עיי"ע בוש ומ"ש] —

* בשכי, בושכי עיי"ע אשבי וע' גד א'.

* בַּשְׁכַּר ט"ס תחת כשכר וכ"ה בכ"י ש"ס עיי"ע כשכר.

1 בְּשֵׁל (בל"ע بسل trocken; בּוּשְׁלָא לדעת רבינו trockene Haut. בּוּשְׁלֵי כומרא בל"ע بسر getrocknete, unreife Datteln) בפ' המוציא יין בגמ' עור כדי לעשותו קמיע (שבת ע"ט.) התם בבושלא[2]) פי' העור שנעזב כמו שהוא בלי מלח ובָשֵׁל[3]) ונפסד כשמלבישין אותו על משקל או על זולתו יבש וקשה מאוד ודרך החנוני לצרור משקל של אבן שלא יחסיר[4]). בושלי כומרא[5]) בפ' כיצד מברכין בגמ' ועל הנובלות (ברכו' מ':) פי' בע' כומרא (כמר א'). * [אחי"ה ודע שלפי גי' כ"י ו"ו ול"ד הכל ע' אחד הוא. וכ"ה הנכון בפרט לפי' רבינו שהוראת המלה יבש וכ"ה באמת בל"ע הרשומה ובושלי כמרא או כומרא ממש בל"ע פי' פגי תמרים יבשים טמונין בארץ מפני הבישול, ורש"י פי' בשבת שם בישולה לח כמו שהופשט וכ' עיי"ש וא"כ נ"ל לפרשו מל"ע הרשומה בע' בצל ב' עיי"ש ולברכו' פירש"י בישולי כמרא: שרופי חמה וכ'] —

2 בְּשֵׁל (בל"ע بسل ganz, unversehrt) ולקח הכהן את הזרוע בשלה מן האיל (במדי' ו', י"ט) אין בשלה אלא שלימה ר' שמעון בן יוחאי אומר אין שלימה אלא שנתבשל עם האיל דכולי עלמא בהדי איל מבשל ליה ר' שמעון בן יוחאי סבר מבשל והדר חתיך ליה ומר סבר חתיך ליה והדר מבשל ליה בפ' גיד הנשה בגמ' ירך שנתבשל בה (צ"ח רע"ב). * [אחי"ה ורש"י הודה ולא בוש לא נתפרש באיזה לשון ע"כ ולפ"ד הוא ל"ע הרשומה ופתרונו ממש משומר בלי חסרון ושָׁלֵם ובעלי התוספ' נדחקו לפרש בשלה כמו בְּשֶׁל לָהּ] —

* 3 בְּשֵׁל (reif, gar werden, reif, gar machen durch Sonne, Feuer u. s. w.) ע"ז ל"ח. אי לא היפך בה הוה בשיל. ושם לבשולי מנא. חולי' ק"א. ריבעא דבישרא כמה חלבא בעי לבשולי. נדרי' מ"ט. אפי' צלי קרוי מבושל. ושם כל מידי דמתבשלא ביה רפתא תבשיל קרי ליה כ"ה לפי גי' רבינו בע' עסה עיי"ש ובנו"ג כל מידי דמתאכל וכ'. סנהד' צ"ה: אמר לו הקב"ה לגבריאל כשאתה יוצא לבשל הפירות ופירש"י גבריאל ממונה על בישול הפירות ע"כ וכן מצאנו סנהד'

---

1) בנו"ג בכל קדוקה וט"ס הוא. 2) כ"ה ג"כ ברש"י דפי' שונצי' ובשאר דפו' הישני' וכצ"ל בכ"י מ' עיי' ד"ס שבת צד פ"ד: ובנו"ג בבישולה. 3) כ"ה לנכון בדפ"ר, אבל בשדפ"ע ונתבשל. 4) וכ"ה בפירש"י שבת שם ד"ה רבע. 5) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד ובדפ' וויניצי' ועיי"ע כמר א' וכ"ה עיקר וכ"ה בר"ש דמאי פ"א, מ"א וכ"ה בכ"י מ' ובשאר מקומות שהביא בעל ד"ס ברכו' צד ק"י:

ל"ח: אש דגבריאל, ודב"ר פ"ה גבריאל כולו אש, ועיי' עוד מנחו' כ"ט. גבריאל חגור כמין פסקיא היה והראה לו למשה מעשה המנורה, ומנורה של אש היה ע"ש ועיי' ספרי על המלאכים ושדים צד ל"ג. ובהשאילה פסחי' קי"ב. לא תבשל בקדירה שבישל בה חבירך, סוט' י"א. שמ"ר פ"א ועיי"ע זד בקדירה שבשלו בה נתבשלו, ירו' סנהד' רפ"ח דכ"ו. בשל הזרע מבפנים השחירה הקדירה מבחוץ, והשם בישול, בישולא חולי' קט"ו: לא תבשל גדי וכ' ואחד לאיסור בישול, ועיי' ירו' ע"ז פ"ה דמ"ה רע"ב מכילת' משפטי' פ"כ. ירו' שבת פ"ז ד"י. וירו' ביצ' פ"א ד"ס: הותר מכלל בישול. סנהד' צ"ה: זמן בישול פירות. פסחי' כ"ז. קבלה בישולא, ע"ז ל"ח. קרובי בישולא, והקבוץ שם בישולי נכרים . . בישולי כותים וכל בישול מענין ל"מ הוא ויש משמעו בשול המעשה ע"י אש או ע"י הטבע ועיי' ספר השרשי' לרד"ק ע' בשל.

* בִּשְׁלָמָא (מלה תוכנית ופירושה כמו הניחא in Nachgiebigkeit, Richtigkeit, zugegeben, recht) אי אמרת בשלמא יומ' י"ז: עירו' י'. פסחי' ע"ו. בשלמא למאן דאמר . . היינו וכ', פסחי' נ'. ועוד פעמים אין מספר וכתב יד מלאכי סי' קי"א כל מקום דקאמר תלמודא הכי דרך המעיינים לבקש איזה דוחק לאותו אמורא דאתמר עלה הניחא או בשלמא ומתוספות יומ' כ"ד: ד"ה אלא מעתה נשמע שבדיבור אלא מעתה צריך שיהיה בו אי אמרת בשלמא עיי"ש ובשלמא ענינו כמו הניחא כלומר אם אתן לך שלום והנחה בדבר או בפלוני זה אבל מה תאמר לדבר או לפלוני זה.

* בַּשָּׂם עיי"ע בסם.

* בַּשְׁמָא הביאו רבינו בע' דלת בשם יש גורסין אצל גי' גשמא, ובע' גשם ב' אוכיח בעז' האל שעיק' הגי' גשמא או גישתמא.

בִּשַׁן (או משרש בשן ב' פי' aus Beth-Schean או כמו ביישני Beschämer כלומ' שעושה שמן הרבה יותר מחבירו עיי' בפנים) בפיאה כל זית בפ' ז' (מ"א) שפכוני או בישני[1]) פי' בע' שפך. *[אחי"ה ובעה"ק הביא שלשה פירושים ולקוחים הם מע' שפך, ושם בעה"ק חסרו. וז"ל רבינו בע' שפך . . בישוני יבשין שאינן עושין שמן פ"א ממקום ששמו בישן (דפ' פיז' בישאן) כמו חיפני וּבישני פ"א בישני שהוא מבייש את חבירו שעושה כפלים מחברו וכ' וכשני הפירושים האחרונים העתקתי וכן כולל הרמב"ם בפה"מ שני טעמים אך בהופך הענין וז"ל ובישני הוא נקרא ע"ש המקום והזיתים ההם לא היו עושין שמן הרבה ע"כ נקראו בישני לקוח מבושה ע"כ, ופליאה על התייר הגדול הזה שהרי בירו' פיאה פ"ז ד"כ. מפורש בהיפך וז"ל בישני אית דבעי מימר בישני ממש אית דבעי מימר דהוא מבעית [ויותר טוב לגרוס מבהית עיי"ע בהת וע' בעת כלומ' מבייש] לחבריה עד דיעביד ארבעה כיפלסין. והר"ש פיא' פ"א' מ"א מפרש הך ירו' (בלי שהזכירו) אית דבעי מימר בישני ממש כלומ' יבשין וכ', וזה ממש כפי' ראשון של רבינו בע' שפך ולפום ריהטא נעלם זה מפי' אהבת ציון ד"ה בישני (עיי"ש פיאה צד פ"ד). והתוי"ט פיאה שם (וכ"ה קצת בשנות אליהו) הביא ג"כ אית דאמרי בירו' שהאילן הזה מבוייש משאר אילנות וכ' ולא זכיתי למצא מקורו בירו' ואף כי על ידי אית דאמרי זה יפה עולה שיטת הרמב"ם, ועוד לזה היה מסכים פי' ראשון של רבינו בע' שפך] —

בֵּשַׁן (כמו בית שאן של מקרא = בישאן Βαίσων אצל שטיפאנוס ביצאנט' ובל"ע بيسان ואצל ע' זקני' Βαιθσάν ואצל בן מתתיהו Βήθσανα, Βεθσάνη, Scythopolis) בפ' הקורא את המגילה עומד בגמ' כהן שיש בידו מומין (מגילי כ"ד:) אמר רב אסי[2]) חיפני ובישני[3]) לא ישא את כפיו תניא נמי הכא אין מורידין לפני התיבה לא אנשי חיפה ולא אנשי בית שאן וכ'. *[אחי"ה בנו"ג לא אנשי בית שאן ולא אנשי בית חיפה וכ', ודע שהברה ירושלמית בישן או בישאן בהבלעת תי"ו (עיי' מבה"י למהרז"פ צד ט'.) הוא כמו בית שאן של מקרא (יהושע י"ז, י"א. י"ב; שופטי' א', כ"ז; ש"א ל"א, י' וש"מ, וכ"ה בחולי' ז': וירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג ובב"ר רפי"ט וספ"כ), וכנ"ה בירו' ברכו' פ"ב ד"ד ע"ד אין מעבירין לפני התיבה לא חיפנין ולא בישנין ולא טיבעונין מפני שעושין היהי"ן חיתי"ן ועיינין איי"ן אם היה לשונו ערוך (פי' מתוקן) מותר. (ובברכו' בבלי ל"ב. אי' כן על דבי ר' אליעזר בן יעקב ע"ש ונ"ל שהוא ראב"י המאוחר עיי' ד"מ למהרז"פ צד ע"ג, כי על ראב"י הזקן אמרינן כמה פעמים משנת דראב"י קב ונקי ובלי ספוק גם לשונו היטב הדק). ירו' ב"מ פ"י די"ב ע"ג דרייא דבישן, ירו' מגילֹ' רפ"ג דע"ג רע"ד

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט בע' שפך וכ"ה בקצת דפוסי', וכ"ה בפיא' אבל בדפ"ר שם בישוני, ובכ"י ו"ו כאן בשני ובכ"י ה"ב בוושני ועה"ק בושני, ובכ"י מ' שסמני או ביישני וכ"ה בדפ' וויניצי', ובעי' שפך גרס ביישוני. [2])כ"ה בנוסחי וכ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ר רב אשי ובשרפ"ע נשמט. [3]) כ"ה בכל כ"י ע' וכ"ה בדפ"ר וכ"ה בע' שפך אבל בדפ"ע כאן חפני ובשני וט"ס הוא.

ביישנאי [צ"ל בֵּישנאי] שאלין לר' אימי וכ', ובבבלי פסחי' נ'. בני בישן נהגו דלא אזלי וכ', כ"ה בע"י ברי"ף ובהרא"ש ובפי' ר"ח וכ"ה בכ"י א"פ עיי' ד"ס פסחי' צד ע"ד. ובנו"ג בני ביישן, ובכ"י מ' מ י ש ן! ובישן נקראת העיר ג"כ אצל שטיפנוס ביצנטינוס ואצל הערביים וסקיתפלים נקראת בראשונה עיי' ע' זקנים לשופטי' א', כ"ז ובן מתתיהו על הקדמוניו' ה', א', כ"ב; י"ב, ח', ה'; י"ג, ו', א' ותכונתה היתה בדרומה של גליל (שטראבו ט"ז, תשס"ג ובן מתתיהו מלחמו' ג', ג'. א') ובאמת אמרינן על בני גליל דלא דייק לישני (עירו' נ"ג.) והחליפו אותיות הגרון עיי"ש נ"ג: וכן אמרינן בציונים הנ"ל על חיפני ובישני או אנשי חיפה ובית שאן, וחיפני הוא כפר חיפנון אצל בן מתתיהו (חייו סי' ס"ה Ἱππηνῶν κῶμαι) ופי' היפוס ἵππος בל"י סוס ובפסיקת' רבתי פל"א הוזכרו סוסיתא וגדר וממש כן גם אצל בן מתתיהו (שם Ἵππος, Γαδάρων" אצל Σκυθόπολις ועיר סוסיתא הוזכרה כמה פעמים בדרז"ל עיי' מהרי"ש תבואות הארץ צד ק"ו: ושם שיער ג"כ הרב החכם הנ"ל שהיא העיר הנקראה בלש' חכז"ל חיפן, ובהיות בישן בגליל כמו שכתבנו עפ"י עדות בן מתתיהו (וכן משמע מפסחי' נ': שבני בישן קרובים לצידון היו ולפי זה לא רחוקים מגליל היו וכן נדרש ב"ר פצ"ח וירכתו על צידון ר"א אמר זבוד דגלילה) לכן מצינו לאמר שמלת בישני של ע' הקודם לזה שוה עם בישן של כאן ונקרא הזית ע"ש המקום וידוע שבגליל מצוי שמן הרבה עיי' מקומות שהובאו בתוספו' שבת מ"ז. ד"ה בגלילא] —

בַּשְׁקַר (בל"פ آشكار בלי' הזווארישׁ aschkarak ועיי' בפנים) klar, deutlich sein בר"ג דפ' עושין פסין (עירו' י"ט.) בר מאן דבעיל גויה ומשיך ליה ערלתיה ולא מבשקר ליה [1]) פי' ולא נ י כ ר הברית. בפ' בתרא דיבמות בגמ' אין מעידין (ק"כ.) אבא בר מרתא דהוא אבא בר מניומי הוי מסקיה ביה דבי ריש גלותא זוזי אייתי קירי דבק בבליתא דבק באפותיה חלף קמייהו ולא בשקרוה [2]) ס"א ולא אישתמודעוה [3]), ולבקר בהיכלו (תהלי' כ"ז, ד') תרג' ולבשקרא בהיכליה. * [אחי"ה בנו"ג ולבקרא וצ"ל כגי' רבינו ובאמת כ"ה בגי' המתורג' והח' לעווי בעמת"ר לא ראהו כי סימן רק גי' רבינו וגי' כ"י תרג'. וכן תרג' יחקר זאת (תהלי' מ"ד, כ"ב) יבשקר דא. ותרג' מ פ ל ש י (איוב ל"ז, ט"ז) מבשקרנא וא"כ מוציאו מלש' ב ל ש עיי"ע. ומלת בשקר אני גוזרה מל"פ הרשומה וטעמה בָּרוּר ובהיר ונגלה לעיני כל איש. ואות ב' נוספת בתחילת המלה לחזק הענין וכ"ה בעברי בשם וששם ועוד אחרי' וכן בדרז"ל ד"מ בדר בזר תקיפת הענין של דר (דרי) זר (זרי, זרע). ואולי גם שׂקר בעברי וסקר בלש' חכמים שענינו ראה נגזר מל"פ [א]שקר הנ"ל] —

בָּשָׂר (Fleisch) בגמ' דפ"ק דפסחי' (ט"ז:) הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו (חגי ב', י"ב) פי' הוא שרץ ואמאי כתב בכנף בגדו ולא בידו משום דתנן בעירובי' (ק"ד:) שרץ שנמצא במקדש כהן מוציאו בהמיינו [4]) כמו כן הוציאו בבגדו ונגע בכנפו במקצתו של שרץ [5]) היקדש היטמא כמו פן תקדש (דברי' כ"ב, ט, ועיי' חולי' קט"ו. קידושי' נ"ו:) (בפ"ק) [צ"ל בריש פ' ב'] דאחילות (מ"א) אבר [לפנינו עוד: מן החי] שיש עליו בשר כראוי פי' נשאר על האבר בשר במקום שיתכן להדבק ולהתרפאות וככר פי' בע' ארך (ב') [6]). ובב"ר פל"ה (ספל"ד) צא מן התיבה ברוך שנתן חן מקום על יושביו [אף לעתיד לבא כן שנא'] ונתתי לכם לב בשר (יחזק' ל"ו, כ"ו) לב בוסר בחלקו של חבירו. * [אחי"ה ועיי"ע חן ג', ועיי"ע בסר ג', ובסר ד'. בשר תאוה עיי"ע בסר ג', חולי' י"ז. בשר נחירה, ברכו' ל"ג. פסחי' קי"ט. ירו' ברכו' פ"ט די"ג: בשר ודם כלומ' אדם. חולי' ק"ט. בישרא בחלבא, שבת ק"מ: תילתא מיני בישרא. ערכי' ט"ו: בשרא וכורי, ב"ב כ"ב. בישרא שמינא. ותואר כתוב' ס"א. בני בִּישְׂרָנֵי כלומ' בעלי בשר] —

---

[1]) בנו"ג בר מישראל דבא על הכותית דמשכה ערלתו ולא וכ', ובתוספי' שם הגי' בר מבא על הכותית אבל בכ"י מ' לבר מהבא על הגויה ושם ג"כ הגי' ערלתיה ועיי' ד"ס עירו' צד ל"א. ושם נסמנו שאר שינויים אבל באלפא ביתא דאו"ז סי' י"ג צד ו' ע"ד מצאתי הגי' קרובי' לגי' רבינו בר מן מאן דבעל ארמית דממשך ערלתיה ולא מבשקר ליה, ובתוספי' בכורי' ל"ו: ד"ה הזייה הגי' מאן דבעל נכרית וכ' ע"ש ועי' ארפס. [2]) כ"ה בנוסחאות וכ"ה לגי' כ"י ו"ו ול"ד אבל בדפ"ע מקוטע הציון וכדפ"ר וכ"י ה"ב, ב"ר נשמט כלו אבל בע' בליתא הביא רבינו פי' המאמר בלי ציון המאמר וכן פי' שם בשקרוה כלומ' ולא הכירוהו וכן פי' בע' ארפס מלת בשקריה (ולי' בדפוסי' ערו') והכיר וכ"ה ברש"י בכורו' ל"ו: ד"ה בשיקריה וצ"ל בשקריה וכ"ה בתוספי' שם: דבשקריה לשון הכרה וכ'. [3]) ובע' בליתא בדפ"ע עוד ס"א ולא סקרוה ולי' בכ"י ונ"ל שהיא הוספה מאוחרת הבאה מגליון לפנים. [4]) בל"פ אזור هميان וכ"ה בל"ס [illegible] ועיי"ע. [5]) וכ"ה בפירש"י לפסחי' ועיי' עוד פי' ר"ח לפסחי' צד כ"ו ועי' רבע. [6]) שם הובא הציון מכלי' פ"א מ"ה ואולי גם כאן להך ציון נתכוון רבינו וצ"ל בפ"ק ד כ ל י ם.

* בְּשׂוֹרְתָּא (בל״מ בְּשֹׂרָה gute, schlechte Botschaft) ר״ה י״ט. בשורתא טבתא, איכ״ר פ׳ היו צריה: בשורתא טבא אתבשרת. ב״ר פפ״א באת ליה בשורתא שמתה אמו. והוא כמו בשרה בל״מ. והקבוץ בשורות ברכו׳ פ״ט מ״ב במדב״ר פי״ד.

בְּשַׁשׁ Zukost, Zuspeise מל״ע بسيسه Gericht aus Grütze, Brodmehl, Oel u. s. w.) בר״ג דפ׳ עושין פסין בגמ׳ על הירקות (ברכו׳ מ׳.) לית דין צריך בשש. היאכל תפל מבלי מלח (איוב ו׳, ו׳) תרג׳ כמה דלא מתאכיל מידי בשש בלא מילחא. פי׳ כל דבר שיאכל עם הפת הוא.[1]) בשש לפתן בל׳ משנה ובלישנא דרבנן שמו בשש[2]) ועוד בא״י[3]) נותנין חמאה בקדרה וביצים ופלפלין ומבשלין אותו וקורין אותו תבשיל בשש. פ״א אין צריך המברך להתבושש ולחזור על לפתן אלא מברך לאלתר מפני שיש בו מלח. פ״א מפני שהוא לחם יפה ואין צריך לא מלח ולא לפתן. * [אחי״ה ודע שפי׳ הראשון לוקח מפי׳ רה״ג לנגע׳ פי״ב מ״ג עיי״ש וכן רומז רבינו על פי׳ זה בע׳ לפתן עיי״ש ולפי׳ הראשון מסכים הרמב״ם הלכ׳ ברכו׳ פ״ז הל״ג הובא גם בש״ע סי׳ קס״ז סעיף ה׳ ועיי׳ עוד הכ״מ והגה׳ מיימוני שם. ורש״י פי׳ בושש עיכוב כמו בושש רכבו (שופטי׳ ה׳, כ״ח) כלומ׳ פת נקיה היא זו ואינה צריכה ליפתן וכן כתב הרא״ש לדעת י״מ איחור עד שיביאו לליפתן מלש׳ כי בשש משה ומעתה הנך רואה כי רש״י וי״מ של הרא״ש פירשו כפי׳ השני או השלישי של ערוך עיי׳ בהפלש״ב והדעה הזו היא כפי׳ ר״ח ז״ל הובא באו״ז שם עיי״ש, והובא בהגמיי״מ. ובענין גזרת המלה דעתי שהיא ל״ע הרשומה וטעמה תבשיל נעשה מגרש וקמח מעורב בשמן וחמאה וזה קרוב למה שפי׳ רבינו ולזה עולה יפה הוראת לפתן שהוא ל״י ἄλφιτον בל״א גערסטענגריטצע עיי׳ במ״ע ע׳ לפתן ודרכו לקנח בו את התבשיל עיי׳ אדיססיום י״ד, ע״ז. וא״כ קיצור בא״י של ערוך לדעתי צ״ל בארץ ישמעאל כי הוא תבשיל בשישה מפורסם בארץ ישמעאל. אבל רה״ג בנגעי׳ פתר אותה בטיית אודום ונ״ל לתקנו ארדום והוא ارضى בלא״ש ארטישאקען והוא מין צומח ותהיה אז בשש ל״ס בַּשָּׁשָׁא ובל״י βησασᾶ Raute עיי׳ בט״ר להרימ״ז ח״א, קל״ט אבל ליפתן לא λάπαθον (הרימ״ז שם ק׳) אבל ל״י λεπίδιον ובל״ע لبذيون מין ירק צומח בסוריא. ותרגם תפל באותיות הפוכו׳ לפת וכ״ה ליפתנא בתרג׳ כ״י הובא בעמת״ר להח׳ לעווי] —

בֹּשֶׁת עור בית הבושת ככר פירשנו בע׳ בֵּ י ת [בּ שֶׁ ת] —

בִּשׁוּת (= בִּישׁוּת, בִּישׁוּ בל״ס ופי׳ Bosheit, Missmuth) חזייה לר׳ אלעזר בישות[4]) בס״ג דפ״ב בכתובו׳ (כ״ה:) פי׳ החזיר ר״ל פניו והביט בר׳ אלעזר בפנים זועמות. * [אחי״ה ובעה״ק שנת שנ״ב הובא במקום הציון כתוב׳ הציון: חזייה לרבה בר בר חנה בבישות במקום שנהגו פי׳ בפנים זועמות ע״כ והוא בפסחי׳ נ״ג סע״ב ובנו״ג בישות וכ״ה ברש״י ובפי׳ ר״ח אבל בכ״י ב׳ מינכען וא״פ ובדפוסי׳ הישני׳ בבישות עיי׳ ד״ס פסחי׳ צד ע״ח. ופי׳ רש״י ד״ה הדר נסתכל בו בפנים ז ו ע מ ו ת כ״ה בכ״י רש״י והוא כפי׳ רבינו ועיק׳ הגי׳ בישות וכן העתיק׳ הפשיט׳ ברע פנים (קהל׳ ז׳, ג׳) בישות אפא]—

* בַּת אָבוֹת (eine Tochter vornehmer Ahnen, Vornehme) במ״ר פ״א ראה ענייה יתומה בת אבות וכ׳ זו בת אבות היא צנועה היא וכ׳, פי׳ בת טובים מבתי אבות. והזכר בר אבהן עיי״ע — ירו׳ כתוב׳ פ״ב דכ״ו ע״ד ר׳ חייה בר יוסף שלח בת איתתיה צ״ל בתר איתתיה, וכ״ה בירו׳ סוט׳ פ״א דט״ז ע״ג. — ירו׳ גיטי׳ ספ״ט ד״נ רע״ד לא בא קומי רב כ ב ת יווני מיומוי וכ׳ וט״ס וצ״ל כמו בדפ׳ זיט׳ כ ת ב יוני.

* בַּת אַבָּא סוּרָאָה (die Tochter des Abba Surâh oder aus Sura) כתוב׳ ל״ט: רב פפא אמר אמרה לי בת אבא סוראה, סנהד׳ י״ד: כגון רב פפא ובת אבא סוראה ופירש״י אשת רב פפא היא. ונראה שאבא מעיר סורא בבבל. עיי״ע סורא.

* בַּת אוֹר בל״ע اور, اوار die Tochter der Flamme, d. h. Heizung) שבת כ״ה רע״ב תתן לו (דברי׳ י״ח, ד׳) לו ולא לאורו מכלל דבת אורו הוא פי׳ דבר הראוי לו לאכול ולא לתת לאורו להסיק ובת אור פי׳ ראוי להסקה. פי׳ אור בל״ע שלהבת.

בַּת אֲחוֹתוֹ (seine Schwestertochter) בפ׳ המביא גט שני בגמ׳ נכתב ביום (י״ז.) איתמר מפני מה תיקנו זמן בגטין ר׳ יוחנן אמר משום בת אחותו פ י ר ו ש[5]) כיון שאין טורפין בזמנו של גט לא ממשעבדי ולא מבני חרי למה לי למיכתב ביה זמן ר׳ יוחנן אמר משום בת אחותו

---

[1]) כ״ה בדפ״ר ובאו״ז הלכי ברכת המוציא סי׳ קמ״א בשם הערוך. [2]) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב ו״ו וכ״ה באו״ז שם. [3]) כ״ה באו״ז ונ״ל שהוא קיצור תחת ב א ר ץ י ש מ ע א ל אבל בדפ״ע כתוב בארץ ישראל ועיי׳ בסוף הע׳. [4]) כ״ה בכ״י ו״ו, ה״ב ודפ״ר, ובשדפ״ע הגי׳ בבישות. [5]) כ״ה בכ״י ו״ו וה״ב אבל בדפ״ע נשמט בטעות.

דזימנין דזניא ומחפה עליה [וכן פירש"י ד"ה מפני] ירו' (גיטי' פ"ד הל"ג דמ"ה קלסע"ג ועיי' תוי"ט גיטי' פ"ב מ"ב) מעשה באחד שהיה נשוי בת אחותו וזינתה עד שהיא אשת איש ועמד וגירשה והקדים זמן הגט אמר מוטב תידן כפנויה ואל תידון כאשת איש. זה המעשה בירו' בפ' השולח גט לאשתו. בר"ג דפ' אלו הן הנשרפין (סנהדר' ע"ו.; יבמו' ס"ב: ילקו' ישעי' נ"ח רמז שנ"ח) ת"ר האוהב את שכניו והמקרב את קרוביו והנושא את בת אחותו וכו'. * [אחי"ה וכ"ה נאמ' נדרי' פ"ח מ"ז היו מסרבין בו לשאת בת אחותו ופי' רע"ב מפני שהיא בת גילו ועיי' עוד טעמים אחרים הובאו בתוי"ט שם ד"ה לשאת. וגם אצל פרסיים זכות גדולה היתה לשאת בת קרובים עיי' מאמרי על ספר טוביה במ"ע ג"ג ח"י צד ס"א ואילך] —

☞ **בַּת אַחַת** (מל"מ בַּת פי' מִדָּה כלו' במדה אחת (ein Maas = auf einmal

מסכת יומ' ס"פ אמר להם הממונה (ל"ח:) היה כותבה בבת אחת. פי' בפעם. * [אחי"ה וכנ"ה בחולי' פ"ב מ"ג התיז את הראש בבת אחת ושם והתיז שני ראשי' בבת אחת. יבמו' ל"ג. מליקה בבת אחת. ושם: איסור בבת אחת. ושם: איסור בת אחת. ב"ק ע"ג. העידו בבת אחת ושם: עדות אחת בבת אחת. מנחו' כ"ד: התם בבת אחת הכא בזה אחר זה. תנחומ' סוף חוקת אני מבערן מן העולם כבת אחת. במד"ר פ"ד לא היו משפילין אותה בבת אחת ועיי' עוד ע' בת ראש ובעצם וראשונה הוראת בת אחת מדה אחת ולשון ערומים בחרו להם רז"ל כמאמר הכתוב (ישעי' ה' י') יעשו בת אחת. והרחיבו שימושו על כל הנעשה בזמן אחד עיי' משפט הלשון והמשנה מהרב הח' מהור' איה"ו צד כ"ח]—

בַּת אַרְעָא (= בַּתָּאָרָא בל"ע بثر (Beule, Geschwür בפ' במה אשה בסלע שעל הצנית (שבת ס"ה:) מאי צינית בת ארעא [פי'] מכה שתחת הרגל מ"ש שמשימין סלע של כסף עליה אילימא דאקישא מעלי לה כלומ' כל דבר שהוא קשה מועיל לה ליעביד ליה חספא כלומ' טס של חרס שקשה אלא משום שוכתא[1] כלומ' שהוא כסף מלש' נסכא[2] נעביד ליה טס של כסף אלא משום צורתא נעביד ליה פולסא כלומ' מטבע של נחושת שכן בל' ישמ' קורין לפולר[3] פלס[4] אמר אביי ש"מ כולהו מעלי לה ולא משכחת לה מילתא דאית בה כולהי אלא סלע דאקישא וצורתא ושוכתא. וי"א שוכתא חלודה כמו דאישתוך טפי (כ"מ כ"ו.). * [אחי"ה ושם הגי' דשתוך וכ"ה בכ"י ל"ד כאן אבל בע' שתך תפס רבינו ג"כ גי' דאישתוך וכפי' י"א אי' ג"כ ברש"י ולועז רוי"ל פי' חלודה rouille ובשבת נ"ב: ד"ה חלודה: רואיירא"ה וביומ' ל"ח: ד"ה רקביבות: רדוליא וצ"ל רולי"א עיי' ערך חלד ג'. ובענין בת ארעא והובא כן בע' סלע ב'. צינית. ושוכתא נ"ל שעיק' הגי' בתארא וכ"ה באמת בדפ"ר ע' צנית בל' ערבי אלבתר וכ"ה בכ"י ו"ו וה"ב וק"ט. ובדפ"ע אי' אלבתר ודע שיש לקיים שתי הנוסחאות וטעם بثر כמו حثر אבעבועות ומין שחין הוא. ובע' צנית הביא רבינו ירו' שבת פ"ו הל"ו ד"ח ע"ג צינית פודגרה = ποδάγρα. ולולי מסתפינא הייתי אומר כי מלת בת ארעא הוא שיבוש מתיבת פדגרא אבל ברי"ף פ"ו בשבת ראיתי בת ארעא פי' בלש' ישמעאל פצה אל"אר"ץ והוא בל"ע فضة الارض כלומר חתיכת צור וסלע של ארץ וא"כ פותר צינית מל' ציני הר הברזל (סוכ' פ"ג מ"א) כלומ' קשה כסלע וכן נקראת בל"ע חרסית של אדמה بنت الارض והוא בת ארעא. ורש"י פי' בת ארעא מכה שהיא תחת פרסת הרגל וכו' והוא כפי' רבינו] —

בַּת בִּירְתָא (= בַּת בְּרֵיתָא בל"פ آبريز kleiner Kanal) בר"ג דכל הבשר (חולי' ק"ז.) כי פליגי דפסיק מיניהו[5] בבת בירתא פי' כגון שלל לאנפיה. (א"ב ענין מלה זו בת בור כלומ' בור קטן ובעל הע' כיוון למימרא דר' יוחנן (ב"ק ס"א. עיי"ע שלל ג') מאי שלולית אמת המים המחלקת שלל לאנפיה). * [אחי"ה ורש"י פי' חריץ קטן וכ"ה אמת כי בל"פ אבריתא טעמו צינור וחריץ מים ועיי"ע בריז. ומצאתי און לי בפי' רגמ"ה כ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגיוליקי דף שכ"ב ע"ב) וז"ל בבת בירתא כלומ' שהיו עושין בצדי הנהר כמו צנורות שהולכות לשדות ומשקי מהם שדותיו דלא היו המים במקום רבותא דנהרא אלא בצינורות דהיא בת בירתא עכ"ל] —

* **בת גינס**. בת גניסים עיי"ע גנס.

* **בַּת גִּשְׁתָּא** עיי"ע גשתא ב'.

* **בַּת דּוּמָה** עיי"ע דומה ב'.

* **בַּת הָכִי** (von solcher Beschaffenheit) סנהדר' כ"ה: בהמה בת הכי היא. והזכר בר הכי עיי"ע כלומר ראוי לכך. מן אותה תכונה הוא.

בַּת חוֹרִין (לפי' רבינו Edeltochter ולפע"ד מל"פ كوري Blindheit וכן בת מלך העתקה

[1] בל"ע סיגים של כסף נקרא سحت [2] עיי"ע נסך ב'. [3] כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב ופאריז וכ"ה בדפ"ר. ובדפ"ע הגי' למטבע ועיי"ע פלר. [4] فلس פי' מטבע של נחושת. [5] בגו"ג דפסקינהו.

של מלת kavan ופי' בלשון בקטרי' מלך ועִוֵּר) היא זו ומקפדת[1]) עד ג' פעמים[2]) בפרק ח' שרצים (שבת ק״ט.) בגמ' אין עושין הילמי פי' רוח רעה ששורה ע״ג העין יש לה כבוד ברוחות כבן חורין בבני אדם ואינה עוברת עד ג' פעמים[3]) והיא נקראת בת מלך ופוך מעבירה. * [אחי״ה ואת אשר נ״ל כי בת חורין ובת מלך שניהם פתרונם בל״פ עורון כי חורין בל״פ החדשה פי' עורון עיי״ע ברירי ומלך העתקה עברית של לש' בקטרית הרשומה (עיי' יוסטי צנדל״ק צד פ״א:) שענינו מלך ועור ולשון ערומים בחרו רז״ל כי בת חורין ובת מלך מלבד הוראתן האלה רומזין על הוראת גדולה וייחוס שמקפדת על נקיון וכל זה הראיתי לדעת במ״ע Izr. Közlöny 1869 זה עשר שנים ונעלם זה מעיני החכ' ברילל שכתב כן במ״ע יאהר-ביכער ח״א, קנ״ח בשם עצמו. ועיי״ע ע' בת מלך]—

* בַּת חוֹרִין (die Freie) עיי״ע בן חורין.

* 1 בַּת יוֹמָה (eintägiges Mädchen) ירו' קדושי' פ״ג דס״ד רע״ב בת יומה מתקדשת בכסף וכ' והזכר בר יומיה ובן יומא עיי״ע.

* 2 בַּת יוֹמָא (an demselben Tag) ע״ז ע״ו. קדירא בת יומי' דלאו נותן טעם לפגם הוא . . גזירה קדירה שאינה בת יומא משום קדיר' בת יומא וכ', פי' מאותו היום שבישלו בקדיר'.

בַּת מִזְגָא חַמְרָא (Vogelname, eig. Wein-mischers Tochter, οἰνάνθη) שריא בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס״ג רע״א) פי' שם עוף. * [אחי״ה ויש מין עוף שנקרא מנוון יין אצל אריסטו בל״י הרשומה ועיי' הרב החכם לעווינזאהן זאאלאגיע קפ״ו ועוד יש להעיר כי שם עוף אחד נקרא בל״ע مزقة]

* בַּת מְחוֹזָא-בגיטי' ס״ט סע״א עיי״ע נטלא, וע' נקד ב'.

* בַּת מִינָא (von derselben Gattung) ע״ז כ״ח סע״א ליתי עינבתא בת מינא (ועיי״ע גגדר) פי' מאותו המין ודומה לו.

* בַּת מֶלֶךְ (פי' כמו בת עין ובל״ע بنات العين die Königstochter bildlich für Auge, Pupille und Thränen) תוספתא ב״ק פ״ט הכהו על מוחו וירדו מים וחפו את עיניו ויצאו בנות מלך וסימא[ו] את עיניו יצא בן חורין ופי' בעל מגן אברהם אפשר דבת עין קרי הכי. ויפה פי' ונ״ל להסבירו כי בת מלך בדרך משל נאמרה כי הראש נקרא מלך כ״ה בפירוש באבות דר״נ פל״א מלך באדם ראשו וכן בבה״ג רפ״ה מהלכ' ברכו' ד״ה. וליתני מתוך כובד הגוף כיון דאמר מר ראש מלך על כל האיברים וכ', וא״כ בת מלך הושאל לכינוי העין וכמדומה לי שכן כתוב בתשו' הרשב״א. ובנות מלך שוה עם בנות עין וטעמו בל״ע אישון ובבת עין וגם טעמו דמעה, עיי״ע בת עין. וא״כ שיעורו ויצאו בנות מלך שיצאו בבות עיניו מחורן וסימאו את עיניו יצא בן חורין וכן אמרינן בקידושי' כ״ד: וב״ק צ״א. וצ״ח. היכהו על עינו וסימאו עבד יוצא בהן לחירות, ועיי' ירו' כלאי' פ״ח הל״ב. ומעתה זכינו להבין גם מאמר הש״ס וקצת הובא בע' בת חורין אמר ר״י פוך מעביר בת מלך ופוסק את הדמעה ומרבה שיער בעפעפים (שבת ק״ט. וכ״ה במנו״ה סי' קי״ט וסי' שי״ד ובפסקתא עניה סוערה פסדר״כ צד קל״ה נשתנה הסדר ע״ש) והנה לדעתי הדיבור "ופוסק את" בא מגליון לפנים לפרש מהו פוך מעביר בת מלך ובאמת לי' בכ״י א״פ ופוסק את הדמעה (עיי' ד״ס שבת צד ק״כ.) וטעם מעביר בת מלך ממש פוסק את הדמעה ואולי י״ל שמלת מלך ל״ע ملك היא וענינה מים. והראיה שכן שיעורו כי הפוך (fucus) סגולה להפסקת מי העין הנוזלים ממה שכתב פליניאוס ל״ג, ל״ג ממין כחול עינים הנקרא stibium כי ע״י פוסקת נזילת מי העין והדמעה. ועוד מצאנו בע״ז כ״ח. עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת . . כגון מאי (כלומ' איזה חולי העין) . . כגון רירא דיצא דמא דימעתא וכ', עיי״ע רר, דק א', ועוד אי' בקידושי' כ״ד: הרי שהיה רבו רופא וא״ל לכחול לו עינו וכ' וגם בשבת פ'. הבדיל בין כחול לרפואה ובין כחול לקשש עיי״ש. והשתא דאתינו להכי לא הוצרכנו לומר שבת מלך שוה בהוראתה עם בת חורין ועוד כי במקום בת מלך צ״ל בת חורין כדאי' בדפוסי' הישנים ברש״י. ואולי בהיפך י״ל שגם בת חורין היא כמו בת עין כי י״ל חורין הוא ל״י κόρη, κούρη פי' בת ובתולה ונקרא כן עוד בבת עין בל״י. ודי לחכימא רמיזה. ובעל חלוץ ח״ח, ק״י הפליא לטעות וכן בעל המשביר בספרו המלואים צד י״ד. ועיי' עוד מ״ש פערלעס במאמרו עט״ש צד ס״ד. ומה דמשתמש ר״י בשבת בדיבור בת מלך תחת בת עין נ״ל כי נגרר אחר ל״מ אשריך ארץ שמלכך בן חורים

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו ל״ד וה״ב אבל בדפ״ע בט״ס ומפקדת. [2]) וכ״ה הגי' במנו״ה סי' קי״ט וסי' שי״ד ובכ״י מ' על ג' פעמים וצ״ל עד וכן משמע מחי' הר״ן ובנו״ג עד שירחץ ידיו ג' פעמים. [3]) וכן כתב הר״ן בחי' בשם ר״ח ז״ל עיי״ש.

(קהלי' י', י"ז) ויען שקורא תנא קמא בת עין ע"י בת חורין קראו ר"י בת מלך.

בַּת נִירָא (בל"ס וכן בל"ע نير Weberfaden, Kettenaufzug) בר"ג דפ' ר"א אומר האורג (שבת ק"ה.) מאי בנירים[1] אמר אביי תרתי בבת נירא וחדא בנירא[2] פי' כד אזלא נירא תרי זמני סחור סחור נקיט חדא זמנא מאותו חוט עבה שהולך בעבר על הנירא[3].

* בַּת נַעֲמִיתָא (= נעמיתא בל"ע نعامة Strauss) מ"ק כ"ו. אתאי בת נעמיתא בעא למבלעי' (ר"ל הטוטפות), ובירו' מ"ק פ"ג דפ"ג: הגי' אתת נעמיתא וחטפת תפילוי וכ', ועיי"ע ע' בץ ב' וע' נעמה, פי' בת נעמיתא ונעמיתא היענה ובת היענה וכ"ה בל"ע.

* בַּת עַיִן (Augapfel, Pupille) שמ"ר פ"ל לפי שחביבין ישראל כבת עין העליונה שנא' (זכרי' ב', י"ב) כי הנוגע בכם נגע בבבת עינו אלו הסופרים והחכמים שתיקנו הסייג הזה כלומ' שכינו הכתוב כביכול כלפי מעלה שצ"ל בבת עיני וזה אחד מן י"ח תיקוני סופרים ועיי"ע כבד א' ומ"כ לב"ר פמ"ט ומנחת שי לזכרי' ב', י"ג. וילק' זכרי' רמז תקס"ט כי (כל הנוגע בם כנוגע בבת עינו) [וצ"ל כי הנוגע בכם נגע בבבת עינו] בבת עין לא נאמר אלא בבת עינו ע"כ ופי' בת עין כמו בבת עין והוא כמו אישון בת עין (תהלי' י"ז, ח') אל תדם בת עינך (איכי ב', י"ח).

בַּת עֵינָא (Loch im Mühlstein; בל"ע عين Loch, durch welches Wasser fliesst) בפ"ק דמשקין בגמ' מכבשין (מ"ק י'.) מאי מכבשין ר' יחיאל אמר בת עינא, פי' נקב שבאמצע ריחים. * [אחי"ה וכ"ה בפי' רש"י וכן ענינו עין של תנור, עין של כירה וכ', בכלי' פ"ח מ"ז עיי"ע עין א'] —

בַּת צִידְעָא (בל"ס צדעא. בל"ע صدغ der untere Theil der Schläfe und das Haar daselbst) בפ' המוציא יין (שבת פ':) מאי כלכול ומאי אנדיפי אמר רב צדעא ובת צדעא. ובס"ג דפ' חזקת הבתים (ב"ב ס':) עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט מאי היא אמר רב בת צידעא[4] ובתשובות כתב בת צידא[5]. פי' כשהאשה קולעת שערה כולן משיירת ממנו דבר מועט בין אזניה לפדחתה כנגד צדעיה ומביאה סיד טרוף כשהוא חבוט וטחה אותו שער ואינה קולעת אותו אלא מטילה אותו כנגד פניה זה עושה בת עניים אבל עשירה שורקתו בבשמי' בשמן טוב שיתחברו שערות זו בזו ולא תהיינה כאבילות ויתייפו. * [אחי"ה ועיי"ע אנדיפי ומ"ש] —

☞ בַּת קַבְרִייא (או שבוש תחת קרבייא בל"י κόρβος, corvus ורו' Krähe, Rabe או מל' קבר Grabvogel, Eule ועיי' עוד כפנים) מדר' אסתר פ' בהראותו את עושר (א', ד' ועיי' א', ט') בין לא מדידיה[6] מתגלגלת בת קבריא עיי"ע צרצרא). * [אחי"ה ושם פי' ר"ב בסוף הע' והוא עוף המתפאר באברה ונוצה של עופות אחרים ע"כ וכעין זה מספר משל של איזוף מן העוף זרזיר והוא צרצרא עיי"ע שממנו נאמר מאמר קרוב לזה במד' אסת' א', ט' וא"כ נוכל לפרש המלה בהיפך האותיות כמו קרבייא שהוא בל"י ורו' הרשומה זרזיר ועוד י"ל שנגזר מן לשון קבר והוא כעין ינשוף שמקונן על הקברים עיי"ע בר אביו ובר קפיו ובעל מ"כ מצא בכתב ישן נושן "קברין שקננן על שפת הים" ולפי זה נוכל להשותו עם שם עוף של מים שנקרא בל"ע קברון, אלקבה, غبرون, الاغبر, ועוד נקרא בל"ע עוף אחד ממש כמלה הנ"ל قبرة ובלא"ש Lerche והבוחר יבחר. ומי שמתגאה בדבר שאינו שלו יכונה עוד בדבור המתגאה בטלית של ת"ח, עיי' ב"ב צ"ח: ילק' חבקוק רמז תקס"ב] —

בַּת קוֹל (א') בת (ברת) קלא בל"ס Echo, Widerhall ב') מל"ע بث מגלה ומפרסם וא"כ בת קול גלוי ופרסום או ע"י אנשים או ע"י שמים ונוכל להעתיקו: 1) das Kundgeben, Offenbaren der Stimme der Menschen (vox populi); 2) das Kundgeben Gottes = himmlische Offenbarung, וכן בל"י θείη ὀμφή קול אלוה) בפ"ק דברכות ירו' (פ"א סהל"ד עיי' עירו' בבלי ו': והתוספ' שם ד"ה כאן) קודם שיצאת בת קול הרוצה לעשות כבית הלל בקוליהן וכחומריהן עושה כבית שמאי עושה לאחר בת קול העובר על דברי בי"ה חייב מיתה היכן יצאת ב"ק ר' ביבי בשם ר' יוחנן אמר ביבנה. * [אחי"ה הא לך מסורה יפה וסדורה על בת (ברת) קול שנמצאת במקומות האלה א') בתרג' ירו' א' וב' לבראשי' ל"ח, כ"ו; תרג' ירו' א' וב' לבמדב' כ"א, ו'; תר"י א' לדברי' כ"ח, ט"ו; ל"ד,

[1]) כ"ה ג"כ בשבת דפ' שונצי' וויניצי' ר"פ יושטי' ובאס'. [2]) ובדפ"ר ופיזי' וויניצי' הגי' בכורא וכן הובא בע' כר ז' אבל בכל זאת ט"ס הוא ועיי' עוד ע' כר ז' גי' כ"י ו"ו ומ"ש. וגי' בבת נירא אי' ג"כ בכ"י מ' וא"פ וכן הגיה הב"ח והמהרש"ל בדפ"ר ועיי' ד"ס שבת צד קי"ד: [3]) ורמ"ל הרכיב בדברי הערוך פי' רש"י בלי לעשות היכר והטעה את הקורא. ועיי' עוד ע' נר ה'. [4]) כ"ה רק בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב, אבל בדפ"ע חסר. [5]) וכ"ה פעם אחת בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב. [6]) בדפי' אמ' בט"ס מדיריה אבל בנכון בע' צרצרא.

ט"ו; תרג' שה"ש ב', י"ד; ד', א'; איכ' ג', ל"ח; אסת' ה' י"ד; ב') מכילתא יתרו מסכתא דעמלק פרש' ב'. ספרי לדברי' ל"ד, ה' פסקא שנ"ז. ג') משנה יבמו' ט"ז, ו'; אבות ו', ב'; ד') תלמוד ירו' ברכו' הנ"ל, ירו' פאה פ"א הל"ה; ירו' כלאי' פ"ט, הלי"ג (כתובו' פי"ב הל"ג) שבת פ"ו הל"ט; חגיג' פ"ב הל"א; מ"ק פ"ג הל"א; יבמו' פ"א הל"ו; קידושי' פ"א הל"א; סוט' פ"ג הל"ג; שם פ"ז הל"ה; שם פ"ט, הלי"ג (תוספתא סוט' פי"ג) שם פ"ט הלי"ז; ע"ז פ"ג הל"א; סנהד' פ"י הל"ב הוריות סוף פ"ג. ה') תלמוד בבלי ברכו' ג'. י"ז: נ"ב. ס"א:; שבת י"ד: ל"ג: נ"ו: פ"ח. קמ"ט:; עירו' ו': ז'. י"ג: כ"א: נ"ד:; פסחי' קי"ד.; חגיג' י"ג. י"ד: ט"ו.; מ"ק ט'. ט"ז: י"ח:; ר"ה כ"א:; יומ' ט': כ"א: (רש"י ד"ה שלמא) כ"ד: כ"ט.; מגיל' ג'. י"ב. כ"ט. ל"ב.; יבמו' י"ד. קכ"ב.; כתוב' ע"ז: ק"ג: ק"ד.; גיטי' נ"ו: נ"ז:; סוט' ב'. י': י"ג: כ"א. ל"ג. מ"ח:; ב"מ נ"ט: פ"ה. ושם: פ"ו.; ב"ב ג': נ"ח. ע"ג:; ע"ז י': י"ז. י"ח.; סנהד' י"א. כ"ב. ל"ט: צ"ד. צ"ו: צ"ט: ק"ב. ק"ד:; מכות כ"ג:; הוריו' י"ב.; חולי' מ"ד. פ"ו. פ"ז.; כריתו' ה': ו') ב"ר פל"ה פס"ז פע"ט, פפ"ה שהש"ר פ' לריח פ' התאנה, פ' אם חומה; איכ"ר ריש פתיחתא: קהל"ר פ"ט פ' כל אשר ופ"י פ' חופר ופ' תן חלק (ברת קלא) אסת"ר פ' ויאמר לה המלך; שמ"ר ספכ"ח וספכ"ט, ופ"ל; ויק"ר פ"ו, ספי"ט, פ"כ; במדב"ר רפי"ד, דב"ר פי"א. מד' שו"ט מזמור צ"ג וילק' תהלי' רמז תתמ"ח; רות רבה פ' ליני — ואם נביט בעינים פקוחות בכל מאמריי של הציונים הנ"ל אז מן הנחוץ ליעד שלש הוראות לדבור בת קול א') הֵד הָרִים וכן פירש הרד"ק (בשרשים ועיי' עוד ליחזק' ז', ז') הקול היוצא בין ההרים כשאדם נותן קולו שם שילך אותו הקול עד מקום כלותו וישוב לאחור וישמע הקול ההוא בעצמו ואותו הקול נקרא הד הרים. ובלע"ז אֵיקוֹ echo. ובזה הענין מובן המדרש שמות רבה ספכ"ח קול גדול ולא יסף (דברי' ה', י"ט) ר' יוחנן אמר קול אחד נחלק לז' קולות . . רבנן אמרי שלא היה לו בת קול וכ' פי' לאותו קול של סיני לא היה לו קול הד וזהו לא יסף עיי' מ"כ שם ועל זה הציון העירני ידידי הרב החכם מוהר"ר יעקב גרינוואלד וכן ראיתי אח"כ בספר שבלים מלא על כל גדותיו מדברים נעימים שהביא הרב המחבר ידידי החריף מוהר"ר משה דוד האפמאן בספר הנ"ל צד נ' המדרש שמות רב' ספכ"ט קול גדול ולא יסף א"ר שמעון בר לקיש מהו ולא יסף אלא כשאדם קורא לחבירו יש לקולו בת קול והקול שהיה יוצא מפי הקב"ה לא היה לקולו בת קול ועיי"ש כל המדרש. ועוד אני מוסיף להביא ראיה שבת קול שיעורו קול ע"י הד ממה שאי' בשהש"ר פ' לריח מה השמן הזה אין לו בת קול כך ישראל אין להם בת קול בעוה"ז אבל לעוה"ב כתיב וכ' וע"ש מ"כ. ועל פי שלשה עדים יקום דבר כי בת קול מורה קול ע"י הד ומן התימה שכן כתבו בעלי התוס' לסנהד' י"א. ד"ה ב"ק בשם עצמם מבלי שהזכירו המדרשי' הנ"ל ואלה הם דבריהם: . . מתוך אותו קול יוצא קול אחר כמו פעמים שאדם מכה בכח ושומע קול אחר היוצא ממנו למרחוק ואותו קול היו שומעין לכך קורין אותו בת קול עכ"ל. ומוציא אני גזרת המלה מל"ס ברת קלא שענינו קול ע"י הד וכן אי' הגי' ברת קול בתרגומים ובאיזה מקומות של ציוני הירו' הנ"ל. — ובקהל"ר פי"ב פ' ביום שיזעו שמשם בת קול יוצאת צ"ל קול יוצא עיי' ויק"ר פי"ח. ב') בהוראה שנית פתרון של בת קול קול בני אדם שע"י נגלה והוברר דבר אחד ומורגל בפי כל והוא כמו קול דאמרי אינשי וראיה מופתית להשערה זו מהך דאי' בב"ר פס"ז בת קול אומרת הרבה סייחין מתו ונעשו עורותיהן ע"ג אמותיהן ובסנהד' נ"ב. כתוב תחת זה הגי' היינו דאמרי אינשי נפישי גמלי סבא דטעיני משכי דהוגני עיי"ע הגן א' וע' אינשא — ואם הוברר ונגלה דבר מה ע"י שמים נקרא ג') הבת קול בהוספת כנוי הייעוד מן השמים כמו בסנה' י"א. סוט' מ"ח: חגיג' י"ד: ושמ"ר פ"ל ע"ש היטב. וזהו מן המדרגה למטה מן רוח הקודש ופחות מן הנביאות כגון ביומ' ט': נסתלקה רוח הקודש מישראל ועדיין היו משתמשין בבת קול. ובזה הענין ברוב הציונים שהובאו לעיל. ובשתי הוראות האחרות נ"ל ברור לגזור המלה בת מל"ע הרשומה וטעמה מה שנגלה והוברר. ראה זה חדש הנה זאת חקרנוה ואתה דע לך. ובטרם אכלה לדבר מזה הענין אעריך לקורא מבין דעות גדולי חקרי לב ובראשם התייר הגדול רש"י ז"ל שפי' לסוט' ל"ג. בת קול: אותה מדה הממונה על כך יודעת בשבעים לשונות מפני שעשויה להשמיע והיא משתלחת לכל הלשונות פעמים לזה ופעמים לזה ע"כ [1]. וקרוב לזה כתב בעל התשבי '. ובעלי הקבלה אומרים שהוא קול של מדה אחת הנקראת קול. עיי"ע בת קול בתשבי. וכן כתב ר' ליפמאן בס' הנצחון:

[1]) ומצאתי און לי לקצת פירש"י משמות רבה ספכ"ח קול אחד נחלק לז' קולות והם נחלקים לע' לשון וכו' ע"ש.

ופירושו של בת קול מדתו של בת קול. והרמב״ם במו״נ ח״ב קל״ס פמ״ב כתב בת קול שזכרוה חכמים תמיד והוא ענין אחד ילוה לאיש שאינו מזומן ופירשו הרב שם טוב: לפי דעת הרב ב״ק הוא שיהיה אדם חזק הדמיון באופן שיחשוב קול חוץ לנפש ע״כ. והמליץ המפואר ר״י הלוי בכוזרי ח״ג, י״א, מ״א. ע״ג חשב ב״ק למדרגה ממטה לנביאות וכן הרמב״ן לשמות כ״ח, ל׳ והרב בעל תוי״ט ליבמו׳ פט״ז, מ״ו והרב בחיי פ׳ זאת הברכה. וקרוב לזה כתב הרלב״ג לשמואל א׳ י״ח, ז׳, והנה זאת המדרגה מההודעה יקראו רז״ל ב״ק ואחשוב שהיא חלק מה מהקסם השלם עכ״ל] —

* בת ראש (auf einmal, plötzlich) אולי בתיבה אחת בתראש ונתקצר מן באתראש מל״י ἄθρους והבית שמושית) יומ׳ ל״ח: ירו׳ שקלי׳ פ״ה דמ״ח קלסע״ד עד שהיו אחיו הכהנים נזקרין בבת ראש לאחוריהן (ובירו׳ רק בבת ראש) ובשהש״ר פ׳ מי זאת הגי׳ נסקרין בבת ראש לאחוריהם, סוכה י״ד: כדי שיזדקר בה גדי בבת ראש עירובי׳ ט״ז. כדי שלא יזדקר הגדי בבת ראש, יומא ס״ז: זורקו בבת ראש עיי״ע זקר א׳ ששם הביא רבינו הציונים מעירו׳ סוכ׳ ויומ׳ בלי פי׳ המלה הזרה וגם רש״י באר רק לפי הענין בעירו׳: להדיא בלא עכוב, ובסוכ׳ בהדיא ובריוח ולא זכיתי להבין מאין בא לו ביאור כזה בכונת המלה כי בכל מקומות הנ״ל ענינו בפתע פתאום ובבת אחת ובאמת בכ״י מ׳ ליומ׳ (ד״ס צד נ״א: ובכ״י ב׳ מינכ׳ לסוכ׳ (ד״ס צד כ׳:) ובאו״ז הלכ׳ עירו׳ ססי׳ קכ״ד, ובכ״י מ׳ לעירו׳ (ד״ס צד כ״ד.) במקום בת ראש הגי׳ בבת אחת ולפי זה היטב יש להמציא המלה מל״י הרשומה שענינה פתאום ובבת אחת והמלה צ״ל בתיבה אחת בתראש ואלף נבלע׳ במקום באתראש (וקצת מזה ראיתי בספר המשביר) ומתוך חסרון ידיעת המלה הזרה הפרידו הסופרים בין הדבקים ושבשוה.

בַּת תִּיהָא (בל״פ تِيهُو = تِهى eine kleine Oeffnung im Spunde des Fasses) כבר פי׳ בע׳ תיהא. * [אחי״ה ר״ל בע׳ תה ד׳ ושם פי׳ רבינו בטוב טעם ודעת נקב, וכ״ה ברש״י לע״ז ס״ו: וכן ענין המלה הרשומ׳ בל״פ נקב וחור. ומלת בת תורה לשון קטנות כמו בת צידעא עיי׳ ערכו] —

בָּת (בל״ע بَاتَ וכן בל״ס בָּת משורש בית, בות פי׳ לן (übernachten, weilen) דינא בטל דינא בחלק במעשה דסנחריב (סנהד׳ צ״ה. ילקי׳ ישעי׳ י׳ רמז רפ״ד) פי׳ לן הדין בטל הדין. בת טות בר״ג דפ׳ ערבי פסחי׳ (ק״ז.) פי׳ לן בתעני׳. (א״ב פסוק בדניאל (ו׳ י״ט). תרג׳ והוא לן בלילה ההוא (אונקלי׳ בראשי׳ ל״ב, כ״א) והוא בת בלילה ההוא) בת בקלנבו בגמ׳ דהנודר בשמו בפ׳ ד׳ מיתות נמסרו לבי״ד (סנהד׳ ס״ג:) (א״ב בעיר קלנבו ושמה על שם ע״ז). * [אחי״ה וכן דעת רש״י לסנה׳ שם ולי נראה שהיא עיר Chalybon Χαλυβών הנזכרת אצל פתלימיאום ע״א, כ׳, ל״ה ותכונתה במחוז Chalybonitis אשר בסיריא (פתלימיאום ה׳ ט״ו) — ודע שבכ״י ו״ו על נכון נכללו הערכים בת דינא, בת טות ובת קלנבו לע׳ אחד וכ״ה בדפ׳ אמש׳ אבל בשדפ״ע בלי נכון נפרדו לערכים מיוחדים. וכנ״ה ברכו׳ ס׳: בת בדברא, תעני׳ כ״א. בת בהאי דירה ועיי״ע גן ב׳. סנהד׳ ק״ט. בעא לְמֵיבַת, פסחי׳ מ״ב. דרש רב יהודה אשה לא תלוש אלא במים שלנו ע״ש כל הסוגיא היאך טעו אנשי פפוניא שכיונו במלת לנו על מים שלהם עד שאמר להם אנא במיא דביתו קאמינא[1]) ופירש״י דביתו תרגי׳ של לנו. ובפַּעֵל: עירו׳ ע״ג. אתו וביתו בבי רב, ושם: בייתו בביתיה. ונגזרה המלה מפעל בוּת או בִּית עיי״ע וכ״ה בל״ע וסו׳]—

1 בַּת (Tochter) בפ׳ נערה שנתפתתה בגמ׳ בנין דיכרין (כתוב׳ נ״ב:) בשלמא בנו בידו אלא בתו בידו היא פי׳ ומתמהינן[2]) וכי בתו בידו היא לתתה לאנשים וכי נקבה תסובב גבר. המשיא בתו לזקן והמשיא אשה לבנו קטן והמחזיר אבידה לגוי עליו הכתוב אומר (דברי׳ כ״ט, י״ח) למען ספות הרוה את הצמאה (סנהד׳ ע״ו:[3]).

2 בַּת (מל״ע بَتّ Absonderung, Umzäunung או כמו בַּיִת Gehäuse עיי״ע בית ג׳, ביתא א׳) בע״ז בפ׳ ר׳ ישמעאל בר״ג (נ׳.) ובשביעית בפ״ב (מ״ד) מזהמין את הנטיעות וכורכין אותן וקוטמין אותן ועושין בתין עד ראש השנה, ירו׳ (שביעי׳ פ״ב דל״ג ע״ד) עושה להן בתים לצל והיא גדלה מחמתו. * [אחי״ה בירו׳ אי׳ לפנינו בית עושה לה צל והיא גדלה מחמתן וכנראה מפיה״מ לרמב״ם גם הוא סבר כי בית ממש משמע כן עשויין להסך מן הגשם והשמש שלא יזיקם אבל הר״ש פי׳ ועושין להם בתים גדר ע״ש וזה נ״ל

---

[1]) כ״ה בכ״י מ׳. [2]) כ״ה בכל כ״י וכ״ה בדפ״ר ודפי׳ אמש׳ אבל בדפי׳ פיזי׳ וניצי׳ ובסיל בט״ם ומשמחינן. [3]) ועיי״ע בת אחותו. ובדפי׳ אמש׳ כל העי׳ נשלב לעי׳ בת אחותו.

עיקר כי בל"ע בת ענינו כן. ורע"ב פי' כשיטת הר"ש והרמב"ם מבלי להזכירם כדרכו] —

בְּתָא (= בּוּעֲתָא ועי"ן נבלעת Anschwellung, Geschwulst) למפתח ליה בותא (סנהד' פ"ד:) כבר פי' בע' בועתא[1].

בתוותא (= מתוותא, מגובתא Mitte gr. μεσότης, ג für צ oder ז u. ב=ו vocalisch) בס"ג דח' שרצים (שבת ק"י:) ואי לא ליכול כרתי מבתוותא דמשרא ס"א מגובתא[2] פירוש מאמצע ערוגה. *[אחי"ה מלת פי' בנכון בכל כ"י ערוך וכ"ה בעה"ק שנ"ב אבל בדפ"ע נשמט' וכפי' רבינו אי' ג"כ בפירש"י וז"ל מאמצע הערוגה שהם חריפים ע"כ ואם כגי' כ"י ו"ו העיק' אז י"ל בוכתא וכצ"ל כ"י א"פ במקום בובתא ל"פ بقعة כלומ' מה שמבושל כל צרכו וזה מה שכתב רש"י שהם חריפין כלומ' מבושלין וגמורין ובתכלית בישולן הכרתי' חריפין הן, ואם נדקדק פי' מאמצע אז י"ל שמלת בתוותא כמו מתוותא והוא ל"י הרשומ' וענינו אמצע ועל זה העיד ג"כ ס"א מגובתא כי ג' במקום ז' או צ' וחליפות כאלה מצויין הרבה בלשונות שונות ובי"ת בתיבת מגובתא היא כמו הכרה ארוכה תחת וי"ו] —

* **בִּתְיָה** (שם הפרטי Anhängerin Jah's על דרך בְּנָיָה פי' בֶּן יה) שם הפרטי כבר בד"ה א' ד', י"ח בני בתיה בת פרעה. ויק"ר רפ"א אמר לה הקב"ה לבתיה בת פרעה משה לא היה בנך וקראתו בנך אף את לא את בתי ואני קורא אותך בתי . . בת יה. וסנהד' ל"א: לרזיו ליה ככר בתיה ופירש"י כמשה שהוא בן בתיה שגדלתו בתיה והוא ממש כפי' רבינו בע' זיו. וילק' משלי רמז תנ"ו בשם פסיקת' רב' בתיה בת פרעה בכורה בת פרעה היתה ובתפלתו של משה ניצולה. וידוע כי שמה של בת פרעה המצלת את משה אצל בן מתתיהו נקרא Θερμοῦθις וכן נקרא ג"כ במצרים מלאך המות ואולי כונת זה הכנוי לדעת בן מתתיהו אפי' מלאך המות לא היה שולט במשה וסיפור כזה אי' בהרחבת דבור בסוף דברי' רבה עיי"ש.

בְּתוּלָה (1 Jungfrau, 2 jungfräulicher, unbearbeiteter Boden) בפ"ג בתוספתא שביעית[3] ג' בתולות הן בתולת אדם, בתולת אדמה בתולת אילן וכ' עד שהוא מגיע לסלע או לבתולה כפ' י"ו[4]) באהלות (מ"ד) פי' ארץ שלא נחרשה מעולם. בתולת שקמה בשביעי' בפ' בראשונה (פ"ד מ"ה) ובפ' המוכר את הספינה בגמ' זתים לקוץ (ב"ב פ':) פי' כל שלא החליפה. במגיל' איכ' נשים בציון ענו בתלת בערי יהודה (ה' י"א) נבוכדנצר הרשע כנס את כל חיילותיו וא"ל אלהיה של אומה זו שונא את הזנות הזהרו שלא תגעו באשת איש וכיון ששמעו אלמנותיהן של ישראל עמדו והשיאו את עצמן לאנשים והיו אומרות לשכיניהן לחמינו נאכל ושמלתינו נלבש רק יקרא שמך עלינו אסוף חרפתינו (ישעי' ד' א') בר מן תלת דאיתעצלן ולא עבדין ונתקיימה עליהן הגזירה נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה בתלת כתיב. *[אחי"ה בנוסח' באיכ"ר בשינויים ועיי' מ"כ שם. בסוט' כ"ב. בתולה צליינית Betschwester; ירו' סוט' פ"ג די"ט. בתולה ציימנית פי' שיושבת בצום. וציור בתולה במרכז גלגל המזלות (Sternbild) הוזכר בילק' פקודי רמז ת"ח וילק' מ"א ז' רמז קפ"ה ובפסיקת' רב' פ"כ] —

בְּתוּלַת הַוֶּרֶד (לפי' רבינו die unerschlossene Rosenknospe; לפי' רה"ג Streifen rosenrother Wolle ולפע"ד מל"ע بتول Rosenbaumzweig) בשבת בס"ג דפ' א"ר עקיב' (צ'.) בתולת הוורד אחת. פי' שושן סתום. רב האי גאון שונה פתילת הוורד[5]) שעושין מצמר גפן צבועה כמין וורד וקורין אותו וורד. וכן [בכתוב' בפ' המדיר בגמ'] וטווה בשוק (ע"ב:) וורד כנגד פניה פי' הגאון צמר אדום הצבוע בלכא[6]) וכיוצא בו כי הגון האדום קורין אותו וורד ובל' ארמי[7]) צמר אדום קורין אותו ורדא וזו האשה אם טווה ורד בשוק "שהוא צמר אדום כדי להראות פניה כנגדו שנופל זיהורו על פניה הרי זה עזות מצח ופריצות. *[אחי"ה ע"כ דברי ר"ח הובאו בתוספ' כתובות הנ"ל ד"ה בטווה, ובכינוי הכבוד: הגאון כיון רבינו כאן על ר"ח ז"ל. ורש"י לשבת פי' בתולת הוורד: עלה של וורד בחור אחת עיי' בחידו' המאירי. ול"נ שהוא ל"ע כי בתול ענינו ענף ובזה הענין לפ"ד ג"כ בע' הבא אח"ז] —

בְּתוּלוֹת (מע' הקודם בל"ע بتول, بتيلة die zwei im Fussboden der Kelter sich befind-

---

[1]) עיי"ע בע ד' ומ"ש. [2]) כ"ה בכ"י ל"ד וה"ב, ובדפ"ע מכוותא ובנו"ג מכבתותא ובכ"י מ' ממכתוותא, ובכ"י א"פ מבובתא וברש"י דפי' שונצי' מבבתותא עיי' ד"ס שבת צד קכ"ב: ובכ"י ו"ו ערוך אי' מבוכתא. [3]) וכ"ה נדה ח': וירו' נדה פ"א דמ"ט. [4]) כ"ה בכ"י אבל בדפ"ע בט"ס י"ז. [5]) וכ"ה בכ"י א"פ לשבת עיי' ד"ס צד צ"ח. [6]) עיי"ע יניבא, ובמו"ע ע' לכא. [7]) אולי צ"ל ערבי כי כן הוא בל"ע وردة אדום.

lichen Zweige, Stangen) כפ׳ המוכר את הבית המוכר את בית הבד מכר את הים ואת הממל ואת הבתולות (ב״ב ס״ז: במשנ׳) פי׳ בגמ׳ (שם) א״ר יוחנן כלונסות של ארז והן מוטות כדכתיב (במדבי י״ג, כ״ג) וישאוהו במוט בשנים וכדתנן במסכת ר״ה (כ״ב:) מביאין כלונסות שהן עצים עבים וארוכים. *[אחי״ה ופי׳ הר׳שב״ם ובלע״ז קורין יזמיילין תאומים ויש מקומות שקורין שרור״ש אחיות ע״כ פי׳ בל״צ jumelles, gemelles תאומים; וכן soeurs ובל״ר sorores פי׳ אחיות וכן נקראין המוטות של בית הבד זה על זה, וזה ראיה לאמיתת גזרת המלה שענינו בל״ע הרשומה מוטות וענפי עץ עבים וארוכים] —

* בָּתַר (בל״ס אחר, אחר כן hierauf, hinter, nach) הרבה בתרגומי׳ (עיי׳ עמת״ר להחי׳ לעווי ע׳ זה) ובש״ס ד״מ ברכו׳ ה׳: בתר גנבא גנוב וטעמא טעים; חולי׳ ק״ה. עירו׳ כ״ה. ב״ב קע״ב. ב״ק צ״ב. ילק׳ תזריע תקנ״ג בתר עניא אזלא עניותא. ושם צ״ג. בתר מרי ניכסי ציבי משך; עירוב׳ מ״א. בתר רישא גופא אזיל. פסחי׳ פ״ד. בתר השתא אזלינן בתר בסוף אזלינן, קידוש׳ ע״א: זיל בתר אשתיקותא. ע״ז י׳: ליהוו למאן דבתרך דיהבי לבתראי דאתו בתרך עיי׳ פירש״י. ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ג. ההוא דתנינן לבתרה, ירו׳ גיטי׳ רפ״ו דמ״ז ע״ד ולעתה בתריה ארבעין זימני, וממנו נאצל התואר בתרא פי׳ אחרון גיטי׳ מ״ז. יומא בתרא, והקבוץ חולי׳ ק״ה: מיא בַּתְרָאֵי פי׳ מים אחרונים. נזיר נ״ו: קמאי ובתראי. ועוד במקומות אחרים הרבה.

☜ בּוּתְרָא (בל״י βότρυον βότρυς Weintraube) יתר היך גופנא בותריה [1]) תרג׳ של בסרו (איוב ט״ו, ל״ג) וכן נקרא בל״י אשכול ענבים]—

* בְּתַשׁ (בל״ע بطش zudringlich sein, in Jem. drängen) חולי׳ ז׳: מבתש ביה טובא ופירש״י מפציר ויפה פי׳ כי כן ענינו ג״כ בל״ע ועוד כתב רש״י ז״ל וחברו בשבועו׳ ל׳: אבל שם בנו״ג בטש ביה בטי״ת ורבינו גורס כתש עיי״ע ורש״י לוחם נגד גי׳ זו באמרו מבתש גרסינן בבית ולא בכ״ף, ונפקא מיניה לדינא עיי׳ הגהת של הגרי״ב לשבועו׳ שם.

[1]) וכ״ה בכ״י תרג׳ עיי׳ עמת״ר להחי׳ לעווי ובנו״ג בורתיה.

* * *

נשלם בסיוע נחלנו ממרום נשבית, הוחסל מספר הערוך ערך בית חסד לחייבים גומל, יזרזני בערך גימל. *[אחי״ה החרוז הזה אי׳ בקצת שנויים בכ״י ו״ו א׳ וב׳, ל״ד וב״ר. מלת נשלם לנכון רק בכ״י ב״ר וה״ב, בכ״י ל״ד אי׳ ניהלני ובכ״י ו״ו ב׳ ינחילני וטוב הוא בכ״י ו״ו א׳ נחלנו; כונת ממרום נשבית על התורה עיי׳ תהלי׳ ס״ח, י״ט ותרג׳ ורש״י שם ועיי׳ שבת פ״ט. וילקו׳ תהלי׳ רמז תשצ״ז. בכ״י ל״ד במקום יזרזני הגי׳ יורני. — ובכ״י ה״ב כ״ה הגי׳ נשלם ערך בית תהלה לאל חי׳ אתחיל ע׳ גימל בעזרת שדי ובכ״י לונדון של בריטיש מוזיאום לי׳ החרוזים אחר בי״ת]—

אות הגימל

* ג' אות שלישי בסדר א"ב ומספרו שלשה ומתחלף בדלי"ת שכנו הקרוב אליו ד"מ גור, דור; גוח, דוח; גונבא, גנובתא, דונבא; גלוסקמא, דלוסקמא; חרג, חרד; שגר שדר; וגם מתחלף בכ"ף וקו"ף ד"מ גשורא כשורא; זגוגיתא, זכוכית; גולפא, קולפי; גניגי קניגי; גזף קצף, ולפעמים נוסף בתחילת המלה ד"מ גלוגדקא גלקטיקא. עיי' כל ע' וע' בפני עצמו ועיי' עוד ע' גימל.

1 גֵּא (= גאה, גאוה Stolz, Hoheit, Hochmuth)

בס"ג דפ' אלו טרפות (חולי' ס"ז:) ר' יוסי בן דורמסקית אומר לויתן דג טהור הוא שנא' (איוב מ"א ו') גאוה אפיקי מגינים וכ' אלו קשקשים שבו, תחתיו חדודי חרש (שם פסוק כ"א) אלו סנפירין שפורח בהן, פי' למה הוצרך לומר שהוא טהור מפני שהוקש לנחש דכתיב (ישעי' כ"ז, א') לויתן נחש בריח, סלקא דעתא אמינא הואיל והוקש לדבר טמא טמא הוא קמ"ל דלא. * [אחי"ה הפִעל משרש גָאָה, גְאִי במכילת' מסכתא דשירתא רפ"ב כי גאה גאה גֵאַנִי וגאיתיו גאני במצרים . . וגאיתיו במצרים . . גאני על הים . . אף אני גאיתיו על הים וכ' פי' רוממני ואני רוממתיו. ירו' תעני' פ"ג דס"ז. אני אמרתי להשפילן ואת אמרת לגָאוֹתָן, בהתפעל: במכילת' שם גאה גאה: גאה [כ"ה בילק' בשלח סרמ"ז רמ"ב, ובמכילת' חסרה המלה] ועתיד להתגאות, ושם ובילק' שם ררמ"ז רמ"ג כי גאה גאה מתגאה הוא על המתגאים שבמה שאומות העולם מתגאים לפניו וכ' ושם: בטובה שהשפעתי לכם אתם מתגאים בה לפני וכ' ושם במה שנתגאו לפניו בו נפרע מהם וכ', חגיג' ה': פרנס המתגאה על הציבור. שם י"ג: שירה למי שמתגאה על הגאים . . הקב"ה מתגאה על כולן ועל כל העולם כולו. סוט' ט': אבשלום נתגאה בשערו. ב"ב צ"ח. המתגאה בטלית של ת"ח ואינו ת"ח וכ' ועיי"ע בת קברייא. סנהד' ק"ח. דור המבול נתגאו בשביל טובה וכ', ושם ק"ט. אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה. קהל"ר פ' ומוצ־א אני י"ד דברים קשין זה מזה וכולן מתגאין זה מזה תהום קשה והארץ מתגאה עליו שהוא כבוש עליו הארץ קשה וההרים קשין מתגאין עליה ההר קשה והברזל מתגאה עליו וכ', עיי' כל המאמר ובקצת שנויים בב"ב י'. ובילק' ישעי' רמז שמ"ה. — שמ"ר פכ"ג הכל מתגאין זה על זה חשך מתגאה על התהום שהוא למעלה הימנו והרוח מתגאה על המים שהוא למעלה הימנו והאש מתגאה על הרוח שהוא למעלה הימנו, והשמים מתגאים על האש שהם למעלה ממנו והקב"ה מתגאה על הכל. ויק"ר קל"ס פ"ז כל המתגאה אינו נידון אלא באש . . דור המבול ע"י שנתגאו . . סדומיים ע"י שנתגאו . . פרעה הרשע ע"י שנתגאה . . סיסרא הרשע ע"י שנתגאה . . נבוכדנצר ע"י שנתגאה . . לא נידון אלא באש, בכולם ענין גאוה וגובה לב. והתואר: גֵאֶה, ברכו' י': ילק' מ"א רמז ר"ב ואותי השלכת אחרי גוך (מ"א י"ד, ט') א"ת גויך אלא גיאך אמר הקב"ה לאחר שאכל ושתה ונתגאה זה וכ', כ"ה בכ"י מ' ובילק' שם וברי"ף ובראו"ש. והקבוץ ירו' קידושי' פ"ה דס"ו ע"ג רוב עבדים גֵאִים, ברכו' נ"ז: ועיי' ע"ז י"א. א"ת שני גוים (בראשי' כ"ה, כ"ג) אלא שני גאים זה אנטנינוס ורבי שלא פסקו מעל שולחנם וכ', כ"ה לנכון בכ"י מ' וכ"ה בילק' תולדות, אבל בנו"ג גיים ובלתי נכון הוא עיי' ד"ס ברכו' שם צד קס"א: אות נ'. ובב"ר פס"ג דרש הכתיב גיים: שני גיאי גוים בבטנך. חולי' צ"ב. דרש שריגים (בראשי' מ', י') אלו ג' שרי גאים היוצאים מישראל וכ' ובילק' וישב רמז קמ"ו בלתי נכון שרי ג ו י ם. בשמ"ר פכ"ג ד' מיני גאים נבראו בעולם גאה שבבריות אדם, גאה שבעופות נשר וכ' וכ"ה בשהש"ר פ' עמודיו אבל בחגיג' י"ג: הגי' מ ל ך שבבהמות שור מ ל ך שבעופות וכ', ובכ"י מ' לי' מלת מלך. ובספרי פ' בחוקותי פרק ה' ובילק' שם סרמ"ז תרע"ג ושברתי את גאון

עוזכם (ויק׳ כ״ו, י״ט) אלו הגאים שהם גאונם של ישראל כגון פפוס בן יהודה ולוליינוס אלכסנדרי וחביריו. — וממנו נאצל ג״כ גיותן עיי״ע ועוד עיי״ע גת ג׳] —

2 גֵּא (או מל״מ גַּי, גיא Thal או מל״פ چاه Grube) באימתי בפ״ג בשביעית (מ״ח) אין בונין מדרגות עפ״י גאיות פי׳ כמו גומות ,מל׳ כל גיא ינשא (ישעי׳ כ״ו, א׳). *[אחי״ה וכ״ה בע״ז נ״ד: הרי הן עובדים . . לאפיקים ולגאיות. ונ״ל שהוא מל״פ הרשומה וטעמו גומה] —

גְּאוּבָאֵי (die Leute von Guba, wahrsch. Gabba, Gabe in Syr. s. Plin. h. n. 5, 16; 12 40) טפשאי בס״ג דפ׳ היה קורא בתורה (ברכ׳ י״ז:) פי׳ גוים רשעים ונקראים על שם מקומם. *[אחי״ה ונ״ל שהוא מקום הנ״ל בסוריא ועוד נמצאה עיר אחת בפרס שנקראת Gabae ,Γαβαί לפי עדות שטראבו ופתלימיאוס, ובקידושי׳ ע׳: גובאי גבעונאי, ושם ע״ב. שוניא וגוביא וציצורא תכילתא דחביל ימא, ובירו׳ יבמו׳ פ״א ד״ג: הגי׳ גווכייא וצ״ל גווביא ובירו׳ קידושי׳ פ״ד דס״ה רע״ד אי׳ גבביי ובע׳ בַּר ה׳ הגהתי גבניי, ועתה הראית לדעת כי גם גבביי נכון הוא ובב״ר ספל״ז הגי׳ גובבי, כצ״ל במקום גובכי של דפוסים הראשונים, ובירו׳ קידושי׳ שם הגי׳ עוד: שנייא וגבביא, והוא ממש Gabba אצל שטיפנוס ביצנטינוס, ופליניאוס י״ב, מ׳] —

☞ גָּאוֹן (Ehrenbeiname der Oberhäupter der bab. Akademien von der Mitte des 7. Jahrh.) אחר רבנן סבוראי נקראו החכמים הגדולים ובפרט ראשי ישיבות ואבות בתי דינים גאונים, וגאון הוא שם דבר ואינו שם תואר אולי נקראו כן מפני שהם גאון ופאר הדור או על שם ישיבת גאון יעקב אשר שם ישבו כסאות למשפט כסאות לגאונים כמבואר בע׳ אביי, או הישיבה נקראת על שמותם). *[אחי״ה ולפי זה נאצלה המלה מל״מ שמות ט״ו, ז׳; מיכ׳ ה׳, ג׳; ישעי׳ ב׳, ג׳ ועוד במקומות אחרים שענין ופתרון המלה כמו כבוד ופאר והדר וכן בל״ר magnificus, majestas נגזר מן magnus, majus כלומ׳ גדול וחשוב. ויותר נראה להיות כי שם הכבוד גאון מל״ע ופי׳ נגזר והוא לדעתי בל״פ کانون פי׳ איש מכובד ומורה דת וחוק לאנשים סרים למשמעתו ונסתעפת המלה מל״י κανών וכ״ה בל״ע قانون שענינו קו המשפט אשר על פיו נחתך הדין. וקרוב לזה כתב הרמב״ם ז״ל במבוא ליד החזקה: כל החכמים שעמדו אחר חיבור הגמ׳ ובנו בו ויצא להם שם בחכמתם הם הנקראים גאונים וכ׳, ושאלות רבות שואלין אנשי כל עיר ועיר לכל גאון אשר היה בימיהם לפרש להם דברים קשים שבגמ׳ והם משיבים להם כפי חכמתם וכ׳. ועל שלשלת זמן הגאונים כבר הביע דעתו היפה הח׳ דר. גרעטץ במ״ע של מהרז״ף ח״ו, של״ו, שפ״א והלאה] —

* גאוזא, גואזא עיי״ע גז האחרון.

גָּאַל (erlösen, von der egypt. u. mess. Zeit gebr.; גּוֹאֵל Erlöser, insbes. der Messias) בפסיקתא דסליחות (דקס״ו.) ובמגילת איכה [א׳, ו׳][1] ר׳ יהודה ב״ר סימן בשם ר׳ לוי בן פרטא כל זמן שישראל עושין רצונו של מקום מוסיפין (כח וגבורה) ובלי ספק צ״ל כח בגבורה[2]) כמו דאת אמר (תהלי׳ ס׳, י״ד) באלהים נעשה חיל, ואם לאו כביכול וילכו בלא כח לפני רודף (איכ׳ א׳, ו׳) אמר רב אחא רודף מלא כשם שגלו ברודף מלא כך נגאלין בגואל מלא הה״ד (ישעי׳ נ״ט, כ׳) ובא לציון גואל מלא[3]). ובילמדנו בראש וירא בלק (בתנחו׳ לי׳) אמר הכתוב (ישעי׳ מ״ד, כ״ד) כה אמר ה׳ גואלך ויוצרך מבטן אפש׳ לומ׳ כן, יוצרך וגואלך צ״ל אלא אין מדותיו של הקב״ה כמדת בו״ד, בו״ד מכה ואח״כ מרפא והקב״ה מרפא עד שלא יכה שנא׳ (הושע ז׳, א׳) כרפאי לישראל ואח״כ ונגלה עון אפרים וכ׳ (שם). *[אחי״ה ואלה הם ציוני מקומות בענין גאולה ברכו׳ ט׳. שבת קי״ח: עירוב׳ קי״ח: ר״ה י״א. ל״א: מגיל׳ ט״ו. י״ז: ב״ב צ״א: סנהד׳ צ״ט: חולי׳ צ״ב. ב״ר ר״פ צ״ז מה פרנסה בכל יום אף גאולה בכל יום . . שהגאולה ע״י מלאך ופרנסה ע״י של הקב״ה, שהש״ר פ׳ כשושנה גאולת מחר, ירו׳ ערל׳ פ״א ד״ס ע״ד היא גאולה היא פדייה. — ועוד נקראה גאולה הברכה קודם תפילת שמונה עשרה ברכו׳ ט׳: הסומך גאולה לתפלה וכ׳, ושם י׳: והטוב בעיניך עשיתי שסמך

[1]) ובכ״י ל״ד הגי׳ מגילת קינות ורש״י ז״ל ליחזק׳ י״ב, ג׳ מכנה את מדר׳ איכה ג״כ מדרש קינות. והפסקא הזאת הובאה בילק׳ שלח רמז תשמ״ד ובילק׳ האזינו רמז תתקמ״ה וילק׳ איכ׳ רמז אלף א׳ ועיי׳ עוד ילק׳ איוב רמז תתקי״ז. [2]) כ״ה בפסיקתא דסליחו׳ ובמדרש איכ׳ וילק׳ איכה אי׳ בגבורה של מעלה, אבל בילק׳ שלח, וילק׳ האזינו שם וילק׳ איוב שם אי׳ כגי׳ רבינו כח וגבורה והכונה שמוסיף כ״ח בהקב״ה שנקרא גבורה כמו אנכי ולא יהיה לך מפי גבורה שמענו סוף מכות וכן הסביר לנכון הרב החכם ר׳ שלמה באבער בפסיקתי׳ שם הערי׳ ו׳ ועיי׳ עוד הערה י״א. וכ״ה בפסיקתי׳ שם בתחלת המאמר ובילק׳ שלח יוסיף אומץ (איוב י״ז, ט׳) זה הקב״ה. [3]) ועיי׳ פי׳ רש״י ז״ל לאיכ׳ שם.

גאולה לתפלה, ועוד נקראה כן ברכה שביעית בשמ"ע מגילי׳ י"ז: ומה ראו לומר גאולה בשביעית אמר רבא מתוך שעתידין ליגאל בשביעית לפיכך קבעוה בשביעית וע"ש פירש"י. ובויק"ר ספל"ב דרש גולה (זכרי׳ ד׳, ב׳) גאולה פרוקא ובקהל"ר פסק׳ ושבתי אני הגי׳ גואלה והוא כמו גואל] —

2 גָּאַל (= גָּעַל beschmutzt sein, d. h. vom Priesterdienst entweiht sein) בר"ג די׳ יוחסין (קידושי׳ ס"ט:) ויגאלו מן הכהונה (עזרי׳ ב׳, ס"ב; נחמי׳ ז׳, ס"ד) פי׳ געולים כמו חללים. * [אחי"ה ועיי׳ פי׳ המיוחס לרש"י לעזר׳ שם וכן פי׳ הרד"ק שם וכן פי׳ ר׳ יונה ן׳ גנאח בספרו אלאוסול צד קי"ט] —

גּוּאלְק (בל"ס גוּלְקָא בל"ע جوالق בל"פ كوال, جواله, جوال, جولخ Sack, Mantelsack) בגמ׳ דפ׳ סדר תעני׳ אלו (כ"ג:) הבו לי גואלקא[1] ואיזל ואיזבון רוזינקא. ובס"ג דפ"ק דסוכ׳ (כ׳:) של שק ושל ספירה חזיין לגואלקי ומזבלי[2], ובר"ג דפ׳ מי שהחשיך לו בדרך (שבת קנ"ד:) מאי לאו בחבר גואלקי פי׳ שקים. * [אחי"ה וכ"ה ממש בל"פ הרשומ׳ וממנה בל"ע וסו׳ וכנ"ה בתרג׳ איכ׳ ה׳, ה׳ ולמיעבד מנהון גואלקאן. והוא רבים מיחיד גואלק וכצ"ל בראש הע׳ וכ"ה בכ"י ג"ג אבל בדפ"ע אי׳ בראש הע׳ גאלק וט"ס הוא. ורש"י לסוכ׳ פי׳ כעין שקים ולתעני׳ לועז טשק"א והוא לאי"ט Sack, Ranzen, tasca ולשבת ט"ס עשקנ"ס וצ"ל טשקא"ס. — וגי׳ רוזינקא אי׳ לנכון בדפ"ר וכ"ה בכ"י ו"ו ב׳ וה"ב ובכ"י ק"ט בע׳ רזניקא הגי׳ הישרה ג"כ רזינקא והוא ממש בל"פ روزانه פי׳ צורך מידי יום ביומו ונגזר ממלה פר׳ روز יום וממנו ג"כ בל"ע رزق, رزقة ובדפ׳ פיז׳ וויניצ׳ בט"ס רזוינקא וצ"ל רוזינקא. ובנו"ג ואיזיל ואייתי לי בזוזא עיבורא] —

גַּב (trocknen) בפ׳ חומר בקודש (חגיגי כ׳:) אוכלין אוכלין נגובין בידים מסואבות ובע"ז בפ׳ השוכר את הפועל (ס"ט:[3]) ויסתום ויגוב ויגוף ותיגב מנגיבה והיא טהורה ושל עץ ר׳ אומר ינגוב[4]. פי׳ לש׳ יבשות. וירא והנה חרבו (בראשי ח׳, י"ג) תרג׳ נגובו. (א"ב העיק׳ נגב). * [אחי"ה ובע׳ נגב הביא רבינו על נכון התרג׳ הזה וגם ציון של חגיג׳ כ׳: מטביל ומנגיב וא"כ גם רבינו חזר מגזרת המלה של כאן. ובענין דקדוק ומשפט הלשון אצל רבינו מה שנוגע סדר הערכים עיי׳ מ"ש לעיל במבוא צד X] —

גַּב (rücksichtlich, Rücksicht, Absicht גַּב = עַל גַּב substantivisch gebrauchte Präp.) בביצה בפ׳ יו"ט (פ"ב מ"ד דף י"ז:) מטבילין מגב לגב, מפורש בגמ׳ (שם י"ט.) ת"ר כיצד מגב לגב הרוצה לעשות גיתו על גב בדו עושה בדו על גב גיתו עושה[5] פי׳ אם כשהטביל כליו לבדו לעשות שמן רוצה לשומרם באותה הטבילה עד זמן גיתו יכול לעשות יינו באותן כלים על אותה טבילה וכל זה בחול הילכך ביו"ט אם אמר אע"פ שהטבלתי כלי לבדי רוצה אני להטבילם לגיתי יכול לעשות דלאו כלום קא עביד דהא אין צריכין טבילה, היה אוכל בחבורה זו והטביל כליו לשום אותה חבורה ועכשיו רוצה לטבול בחבורה אחרת אינו צריך להטביל כליו לשום חבורה אחרת ואם צריך להטביל לשום חבורה אחרת ביו"ט יטביל דלאו כלום קא עביד דלא הוה מתקן מנא. ירושלמי (ביצי׳ פ"ב דס"א:) כיצד מגב לגב רצה לעשות עיסתו על גיתו או גיתו על גב עיסתו מטביל כליו, מחבורה לחבורה היה אוכל בחבורה זו ובקש לאכול בחבורה אחרת טובל. * [אחי"ה ורז"ל נשתמשו כאן במלת גב בהוראה: על גב שהיא מלת היחס ופתרונה בערך וביחס ולפי תעודה וזאת כונת רש"י ז"ל בפי׳ גתו על גב כדו מי שהיה כליו טמאין והטבילן לדעת דריכת זיתיו ונמלך לעשות גתו ע"כ וכן פי׳ הרע"ב אך הגי׳ היותר טובה על גב בדו. וכן פירשו פני משה וקרבן העד׳ לירו׳ ביצ׳ הנ"ל על גב כמו על דעת. אבל התוי"ט גוזר אומר שהוא לש׳ גבא (עיי"ע גב י"ז). וכן הענין לפ"ד בירו׳ חגיג׳ פ"ב דע"ח: חולין שנעשו על גב הקדש פי׳ על דעת הקודש ובחולי׳ ב׳: אי׳ על טהרת הקדש] —

גַּב (ערות האשה מענין כפיפות וגובה ועיי׳ בלי׳ תרג׳ גיבבא Buckel, Gekrümmtes, בל"ס גַּיְבָּא בל"ע جوب krummbuckliger Schild) בפ׳ מרובה מידת תשלומי בגמ׳ גנב עפ"י שנים (ב"ק ע׳:) ובפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ היו שנים מעידים (ב"ב נ"ו:) ובס"ג דפ׳ דיני ממונות בשלשה זה בורר לו אחד (סנהדי ל׳:) ובפ׳ בא סימן התחתון בגמ׳ תינוקת (נדה נ"ב:) שתי שערות שאמרו אחת בגבה ואחת בכריסה. פי׳ אמרינן (נדה שם) לענין זכר אמר רב

---

[1]) בנו"ג גואלקי. [2]) וכ"ה בכ"י מ׳ אבל בנו"ג לגולקי. [3]) ובדפ"ע בט"ס הפועלין. [4]) בנו"ג כדי שיפתח ויגוף ותיגוב עיי"ע גף ב׳. [5]) וכ"ה לנכון בתוספתא ביצ׳ פ"ב ובירו׳ בסמוך וכ"ה בכ"י מ׳ ועיי׳ תוי"ט שהוכיח כן ובנו"ג בט"ס כדו בכ"ף.

יהוד׳ אמר שמואל שתי שערות שאמרו אפי׳ אחת על הכף ואפי׳ אחת על הבצים, תניא נמי הכי שתי שערות שאמרו אפי׳ בגבה אפי׳ בכריסה. פי׳ כף זה מקום יש למעלה מן הגיד ונקרא כף כמו כף האשה במקום ערותה כדגרסינן (נדה מ״ז:) צמל מלמעלה בידוע שנתמעך הכף מאי כף א״ר הונא מקום תפוח יש באשה למעלה מאותו מקום ונקרא כף וכיון שמתגדלת מתמעך והולך ומפני שהוא מקום תפוח קורין אותו על גבה כלומ׳ הוא מקום גבוה וזהו על גבה. וכריסה הוא מקום שפתי הערוה ושתיהן במקום אחד כי הגב והכרס שניהם במקום אחד הן הלא תראה דאמרי בדיני ממונות זוטא (סנהדר׳ שם) וכן שתי שערות[1] שבבן ושבבת היכי דמי אילימא אחד אומר אחת בגבה ואחד אומר אחת בכריסה האי חצי עדות הוא אלא אחד אומ׳ שתים בגבה ואחד אומ׳ וכ׳, וכפ׳ חזקת הבתים (ב״ב שם) אמר כי האי גוונא. הכי נמי (בנדה נ״ב:) בתינוק יש לו מקום למעלה מן הגיד ונקרא כף ושנמצאו כף ולמטה מן הבצים ושניהם בית הערוה[2] וכן הלכה כרבנן וכשמואל. זה פי׳ ר״ח בבא סימן. * [אחי״ה וגב לשון גובה וכפיפות ועיי״ע גב ז׳, וכ״ה בלשונות שונות הרשומות בתחלת הע׳ וכן פירש״י לנד׳ נ״ב: גובה שעל האבר למטה מן הכרס אבל בב״ק וסנה׳ פי׳ קישורי אצבעותיה] —

גַּב = גְּבָא, גְּבָה, גְּבִי (בל״ע جبا בל׳ סורי׳ גְּבָא Steuer erheben, Schulden einfordern) בפ׳ הזהב בגמ׳ שומר חנם אינו נשבע (ב״מ נ״ח., כתוב׳ ק״ח. ירו׳ שקלי׳ פ״ב דמ״ו ע״ג) תורמין על הָגָבוּי ועל האבוד פי׳ על הגבוי אע״פ שלא הגיע לידם. * [אחי״ה והוא בינוני פעל משרש גבא או גבי וכ״ה בל״ע וסו׳. — וכנ״ה בב״מ ס״ב. יבמו׳ ל״ח: כתוב׳ פ״א. גיטי׳ ל״ז. שבועו׳ מ״ח: שטר העומד לגבות כגבוי דמי; כתוב׳ צ׳. והלאה בעל חוב מאוחר שקדם וגבה מה שגבה גבה. מאריך רוחו . . וגובה מהם עיי״ע ארך ג׳. ב״מ י״ב: י״ג. נהי דלא גבי ממשעבדי מבני חרי מגבא גבי, ירו׳ גיטי׳ פ״א דמ״ג ע״ד נחתון מיגבי לחבריה תמן. ב״ר ר״פ ל״ג גובה מהם מיעוט מעשים רעים שעשו בעוה״ז וכ׳. ושם פפ״ה וספצ״ב מצא בעל חוב לגבות שטר חובו וב״ר פפ״ה השטר מצוי להגבות. שמ״ר פכ״ה מוציא שטרותיו וגובה מהם. ובנפעל: ב״ב ח׳: קופה של צדקה נִגְבֵית בשנים. באַפעל: ב״ק צ״ח: אַגְבֵי ביה, ושם מגבֵי ביה. שבועו׳ מ״ח: לא מקרע קרעינן ליה ולא אגבויי מגבינן ביה. וה.שם גַּבָּאי וכ״ה בל״ס גַּבָּיָא: נדרי׳ ס״ה: כל הנופל אינו נופל לידי גבאי תחלה, סנהד׳ כ״ה: סתם גבאי כשר ערכי׳ ו׳. סלע זו לצדקה עד שלא באתה ליד גבאי מותר לשנותו משבאתה ליד גבאי אסור לשנותו, ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ג. חבר שנעשה גביי וכ׳ ובבכורו׳ ל״א. אי׳ חבר ונעשה גבאי. ובדרך השאילה על הקב״ה בירו׳ שבת פי״ג דט״ו. ירו׳ יומ׳ פ״ח דמ״ה: ירו׳ נדרי׳ פ״ד דל״ח ע״ד ואיכ״ר פ׳ על אלה הניחו לגבאי שיגבה את חובו עיי״ע בני קצרא של צפורין. ויק״ר פי״א ושלח המלך גבאי טמיון (Schatzmeister עיי״ע טמיון) לגבות מה עשו בני המדינה עמדו ותלו אותו וגבו אותו. והקבוץ ב״ק צ״ד. הרועין והגבאין והמוכסין תשובתן קשה, סנהד׳ כ״ה: הוסיפו עליהן הרועים הגבאין והמוכסין וכ׳, ב״ק פ״י מ״א כיס של גבאין, אבות פ״ג מט״ז הגבאין מחזירין תמיד ונפרעין וכ׳, פסחי׳ י״ג. שבת קי״ח: ב״ק קי״ט. ב״ב ח׳: ט׳. גבאי צדקה. ואומנת קבלת המס נקראה גַבְיוּתָא (וכ״ה בל״ס), גַּבִּיָּה או גַּבָּאוּת סנהד׳ כ״ה: עבד גביותא תליסר שנין, ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ג. יצא מגבייתו הרי הוא כחבר ובתוספתא דמאי רפ״ג אי׳ פירש מגבאותו ובכ״י תוספ׳ (עיי׳ צוק״מ צד מ״ט) ג״כ הגי׳ מגבייתו. ומס הנגבה נקרא גִיבּוּי וְגוּבַיְינָא, בכורו׳ ה׳. גיבוי כסף, כתוב׳ ס״ח. קודם שיבא לידי גיבוי, ב״מ ס״ג: סנהד׳ כ״ט: יבמו׳ ס״ו: מחוסר גוביינא, ב״מ ק״י. האי שטרא כיון דלגובינא קאי וכ׳, ועיי׳ עוד ע׳ מגביתא] —

גַּב = גִּיב (בל״ס גָב באפעל אַגִיב וכן בל״ע جاب اجاب פי׳ השיב antworten) בב״ר פפ״א (פ״פ) ותצא דינה: ואין שאילא ליה הא מגיב לי א״ל אין[3] וישיבו אותם דבר (במדב׳ י״ג, כ״ו) תרג׳ ואגיבו יתן פתגם. * [אחי״ה הערך הזה אי׳ רק בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ול״ד אבל בדפ״ע חסר וגם לי׳ לפני ר״ב כנראה מהוספתו בע׳ גיב ע״ש וציונים מבנין אפעל. ובתרג׳ אי׳ לפנינו במקו׳ ואגיבו יתיבו] —

גַּב = גְּבַב (בל״פ جبابت = جبا ענין אסיפ׳ ולקיט׳ auflösen, zusammenklauben; גבבא בל״ס גובתא מל״פ چوبه Holzspan, eig. Zusammengeklaubtes, Gestoppeltes ועיי״ע גב י׳) בשביעי׳ בפ׳ הפיגם (פ״ט מ״ו) המגבב ביבש עד שתרד רביעה

[1] כ״ה בדפ״ר. [2] כ״ה בדפ״ר ובדפי׳ פיז׳ אי׳ שנמציא הכף וכ׳, שניהם וכ׳, ובדפ׳ החדשי׳ אי׳ ונמצא הכף למטה מן הבצים ושניהן וכ׳. ומי שלבו שלם יתקן המעוות. [3] בקצת נוסחי׳ בב״ר בט״ס מניב וצ״ל מגיב וכ״ה בירו׳ סנהד׳ ספ״ב ועיי״ע גיב במו״ע.

שנייה, ובביצה בפ' המביא (ל"ג.) מגבב מן החצר ומדליק, ובר"ג דפ' יוה"כ (יומ' ע"ו.) עד מתי אתה מגבב ומביא עלינו[1]) פי' מקבץ[2]). לקושש קש (שמות ה' י"ב) תרג' לגבבא גילי[3]). בשבת בפ' כירה שהסיקוה (פ"ג מ"א, ובירו' שבת פ"ג ר"ה ע"ג) בקש או בגבבא, ובפרה בפ"ד (מ"ג) שרפה שלא בעצים או בכלי עצים אפי' בקש או בגבבא, ובכלי' פי"ז כל כלי בעלי בתים (מ"א) [של בעלי בתין] בתבן ושל בלנין[4]) בגבבא פי' סילתי של עצים[5]) כמו קש. * [אחי"ה ולפי זה יש להמציא המלה מל"פ הרשומ' שטעמה חתיכת עצים קטנים עיי"ע גב י"א. ורש"י לשבת שם פי' גבבא: הנגבב מן השדה אשטובל"א וכ"ה בדפוסי' הישנים לשבת כ': ד"ה גבבא: אישטובל"א והוא בל"צ Stoppel, esteuble והשם נגזר מפעל גבב שענינו כמו גבא בל"ע וסו' מקבץ ובל"פ נכפלה ג"כ אות בי"ת. וכנ"ה ביצ' פ"ד מ"ו מגבב מן החצר ומדליק, ב"ק ק"א: עלי קנים ועלי גפנים שגיבבן בחובא עיי"ע חב. ירו' יבמו' פ"ח ד"ח ע"ד מגבב מעל פני השדה, איכ"ר פ' רבתי מגבב כובין] —

גַּב (מל"ע كف beugen, krümmen עיי"ע גב ג') בר"ג דאלו עוברין בפסח (מ"ב.) שלשה גובבין את הקומה כלומ' כופפין את הקומה. * [אחי"ה בנו"ג וכופפין וכ"ה בעירו' נ"ה סע"ב ומפירש"י נראה שהיתה מונחת לפניו גי' אחרת והגיה ואולי גובבין היה מונח ובדפ' שונצ' אי' גופפין. ודע שכל הע' מחובר בדפוסים הישני' עם ע' הקודם לזה ואנן לדפ' אמש' נגררנו] —

גַּב = גְּבָבָא (בל"ס גְּבָבְיוֹתָא, גַּבָּא Stück, Theil; גְּבָבָא דְעַמְרָא Wollstücke, Wollflocken) בפ"ק דברכו' בס"ג וחכמים אומרים עד חצות (ח'. וכן במד"ר פי"ח) אסכרה דומה לחיזרא דשלפא לה מגבבא דעמרא[6]) פי' חיזרא קוץ, כלומר כמו צמר שנסתבך בקוץ ובא לשלפו מגבי הקוץ שאינו יכול לשלפו אלא בשבירת צמחי הקוץ כך מיתת אסכרה אבל מיתת נשיקה היא סתימת הפה בלא צער כגון ותשק ידי לפי (איוב ל"א, כ"ז). ובגמ' מאימתי קורין את שמע בשחרית (ברכו' ט':) מאי בין תכלת ללבן אילימא בין גבבא דעמרא חיורא לגבבא עמרא דתכלתא[7]), ובר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ח.) וסתמינהו בגבבי דעמרא פי' גיזי צמר. * [אחי"ה פי' בל"ס הרשומ' חלק אחד וחתיכה אחת וכן בל"ע جب חתך וגזז וכן ענין פתרון המלה של גיזי צמר, ועיי' עוד דוגמאות בע' גב י"א] —

גַּב = גָבוֹהַּ (מל"מ der Hohe, Hochmüthige) בר"ג דסנהד' (ה':) אבוה דהאי גברא גבה עינים הוה ונתן עיניו בגרושה וחללה[8]) פ"א [וצ"ל או פי' או ס"א] בשרירות לבו היה הולך[9]). ובגמ' דפ"ק דסוט' (ה'.) גבוה רואה את הגבוה, פי' אדם גדול חולק כבוד למי שהוא גדול כמותו. * [אחי"ה וכנ"ה סוט' שם: הוא גבוה ורואה את השפל, פי' הקב"ה הוא גבוה וכן תוארו ד"מ פסחי' ג': אליה לגבוה סלקא, ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה: עבודת גבוה, ירו' נזי' רפ"א דנ"א. לישון גבוה, במגיל' ט"ו. גבה המן מאחשורוש ושם גבר מלכא עילאה ממלכא תתאה, כינוי היא להיפך בלש' נקייה תחת גבה מלכא תתאה ממלכא עילאה עיי' פירש"י. והפעל גבהּ כמו בל"מ בהפעיל נדרי' נ"ה. אם הגביה עצמו הקב"ה משפילו. ואם חוזר בו הקב"ה מגביהו, ובעירו' י"ג: כל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו וכל המגביה עצמו הקב"ה משפילו. ויק"ר פ"ח וילק' תהלי' סרמ"ז תתי"ב עושה סולמות מגביה לזה ומשפיל לזה. והפעל שם ושם ובתנחו' כי תשא בלשון זה הוגבהו. סוט' מ"ז: שפלים הוגבהו והגבוהים הושפלו. ירו' שבועו' פ"א דל"ב ע"ד מה לשון שאת (ויקר' י"ג, י"ט) מוגבהת. אפעל: סוכ' מ"ד: אַגְבְּהֵיהּ, ב"מ ח'. אנא אגבהתה. — והשם גובה, גַבְהוּת מנחו' ל"ז: גובה שביד, ירו' יבמו' פ"ח ד"ט. ירו' שבת פי"ט די"ז ע"ד גובהה של עטרה, ברכו' י': אין גבהות לפני המקום, תנחומ' כי תשא גבהות של עולם הרכין עצמו פי' הקב"ה הרכין עצמו] —

גַּב (מל"מ Rücken, Rückenseite, Oberfläche) אין מטמאין מגביהן בכל כלי עץ פ"ב בכלי' (מ"א). אין חולקין את הגביים[10]) בכל הכלי' בפ' כ"ה (מ"ה), פי' מגביהן כמו על גבי חרשו חורשים (תהלי' קכ"ט, ג'). * [אחי"ה וכנ"ה יבמות ס"ג:

1) וכ"ה בכ"י מי ובמכילתי בשלח וילקי בשלח וכ"ה בספרא דבורא דנדבה פ"ד. ובעל ק"א גרס מגבב עלינו הכתובים, וכ"ה בהוצאת מלבי' ובנו"ג ביומי מגבב דברים. וגי' רבינו היא היותר טובה. 2) כ"ה לנכון בכל כ"י ובדפ"ר וכ"ה בעה"ק שנ"ב אבל בשדפ"ע נשמט. 3) לי' בכ"י ה"ב. 4) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר ובכ"י ה"ב אי' ושל אומן אבל בשדפ"ע בט"ס דגים. 5) כ"ה בכ"י ל"ד וב"ר וה"ב וכ"ה בדפ"ר ועה"ק שנ"ב אבל בשרפ"ע בט"ס של דגים. 6) וכ"ה בכ"י מי עיי' ד"ס צר ט"ו: ובהוספות צד קצ"ב: וגי' הנוסחאות הובאת לך בעי' אסכרה ע"ש. 7) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד ובכ"י ו"ו ודפ"ע בט"ס גבה ונשמטי הבי"ת האחת. 8) ובירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג הגי' עיניו של אבא היו גבוהות ונשא אשה שאינה הוגנת וכ'. 9) ורש"י פי' הלך אחר עיניו. 10) כ"ה בכ"י ל"ד ה"ב ודפ"ר, ובכ"י ו"ו ודפי' וויניצ' ואמ' הגביין ובדפ' פיזי נשתבש הגבנין.

מקשטא ליה תכא ומהדרא ליה גבא עיי"ע תכא. יומ' ע"ח. גבא דכרעא הוה ובכ"י א"פ אי' אגבא וכ'. פי' על שטח העליון של הכרעים וכן פי' הרמב"ם ז"ל בפיה"מ לכלי' כ"ה, ה' הגביין זה השטח. וכן הענין ביתרת בחולי' מ"ז רע"ב אבל אגבא אפי' כטרפא דאסא טרפה. וכן שבת ק"ט. ע"ז כ"ח. גב היד וגב הרגל, פי' שטח העליון של יד ורגל, ובירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד וירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד הגי' גבות ידים וגבות רגלים. והקבוץ חולי' ס': נדה כ"ד. ושם: שני גבין, ב"ר רפ"ח ונסרו ועשאו גבַּייה גב לכאן וגב לכאן. ועיי"ע דיופרצוף ושם הגי' גביים] —

גַּב (בל"פ چوب, جيبا, הוצואריש Holzstück, ćiba) בפ' ח' שרצים בגמ' אבוב רואה (שבת ק"ט:) ונפק מיניה גובי גובי, ובס"ג דשבת (קנ"ו:) אשכח בה חיויא דפסק [ו]שדי בתרי גובי, ובר"ג דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ו.) דיקלא ופסקיה בגובי גובי נמי לא קני [1]) מ"ט השתא נמי גובי דדיקלא מיקרו פי' חתיכות. * [אחי"ה וכן פירש"י בשבת שם ושם ולועז ג"כ טרונ"ץ ובב"ק טרינקיי"ש והוא ל"צ abgeschnittene Stücke, tronçons והמלה נרדפה עם גבבא עיי"ע גב ח' ובלי ספק נגזרה מל"פ הרשומה ועיי' עוד ע' צב האחרון] —

גַּב (Kinnbacken, der hohe Theil der Wange) בפ' אלו מגלחין בגמ' דסמך ר' אליעזר אומ' משחרב בית המקדש (מ"ק כ"ד.) כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה עד כמה [2]) א"ר נחמן [3]) עד גובי דיקנא. פי' ר' שרירא גאון עד גובי דיקנא ואינו עד גבי דיקנא וגובי דיקנא הוא שיער שעל הלסתות [4]) והרי עטיפה זו למעלה מן החוטם היא ועדיין ישמעאלים מחזירין קצת המצנפת שלהן על פיהן ועל ראש החוטם ועיקריה דכתיב (יחזקי כ"ד, י"ז) ולא תעטה על שפם, ובנדה פ' המפלת בגמ' וחכמים אומרים כל שאין בו מצורת אדם אינו ולד (נדה כ"ג:) המצח והגבינים והעינים והלסתות וגבות הזקן, פי' גבות הזקן היינו הפנים מקום הזקן עד שיהו כל אלו כאחד שוין לצורת אדם זה פי' ר' גרשום. * [אחי"ה ומוציא אני המלה מל' גבוה והוא מקום גבוה של לחי העליון ואם כדברי ר"ג אז תהיה גב בהיפך אותיות בג ל"ע وجه פנים, ורש"י למ"ק פי' גובי דיקנא: גומות שבלחי למטה מפיו וכן מצאתי סעד לפירושו מירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ג ואלו הן הסימנין המצח.. והזקן וגומות הזקן ע"כ. ולפי זה גובי ל"ע جب, جوه וכ"ה בל"ס גובא ועניגה גומא עיי"ע גב י"ז. ובנדה פירש"י רק גבות הזקן סנטר שקורין מנטו"ן menton פי' לחי] —

גֵּב = גֶּבָא Wasseransammlung, Cisterne arab.) جباوة جبا) בריש מקואות (פ"א מ"א) שש מעלות במקוה זו למעלה מזו וזו למעלה מזו מי גבים [5]) שתה טמא [וכ'], ובחלק בענין סנחריב (סנהדי' צ"ד:) כמשק גבים שוקק בו (ישעי' ל"ג, ד') מה גבים הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף ממונן של ישראל כיון שנפל ליד גוי טהור כדרב פפא דאמר עמון ומואב טהרו בסיחון (גיטי' ל"ח. חולי' ס':) [6]) ובהמקדש בפ"ו בפרה (מ"ה) המפנה את המעיין לתוך הגת או לתוך הגבי. פי' מן: עשה [7]) הנחל הזה גבים גבים (מ"ב ג', ט"ו) וכן בל"ע [8]) והוא פציד [9]) והן רקקין שיש בהן מים. * [אחי"ה וכנ"ה במ"ק כ"ה: בנחל שוטף נפלה חכה מה יעשו מי גבים, שהש"ר פ' ישקני כאדם שהוא משיק ב' גֵּבִין זה על זה ובירו' מ"ק פ"א ד"פ. הקבוץ מי גְבָיִם. ול"מ הוא ישעי' ל', י"ד; יחזק' מ"ז, י"א. ועניגו מקוה מים וכ"ה בל"ע הרשומ' ועליה כיון רבינו לפי גי' כ"י הנ"ל ותרג' גבא: פציד וכ"ה בל"ס פצידא. ועיי' עוד פי' רע"ב שנגרר אחר פי' רבינו ומעיני הרב בעל תוי"ט לפרה נעלם זה] —

גֹּב = גּוֹב, גּוֹבָא, גּוֹבַאי (בל"ע جاب, جابى Heu-schrecke עיי' גיזיניאום פי' לישעי' א') בפ' כיצד מברכין (ברכו' מ':) על החומץ ועל הגובאי ועל הנובלות [10]) אומ' שהכל [11]) גובאי מין חגבים הוא [12]) בלע"ז ברוצ"י והוא ארבה כשר. * [אחי"ה כונת רבינו על לאי"ט Raupe, brucio, bruco וגי' דפ' אמש' ברוכי וזה יותר מכוון עם ל"י ורו' βροῦχος, βροῦκος, bruchus וכן העתיקו ע' זקנים

[1]) בנו"ג בשינויים ע"ש. [2]) וכ"ה בכ"י מ' ובנוסחי' לי'. [3]) בנו"ג מחוי רב נחמן וכ"ה בכ"י מ'. [4]) כ"ה בנכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ועה"ק וכ"ה בפי' הריטב"א ושם הגי' עד הלסתות וכל הפי' שם נכתב בשם רה"ג ע"ש וגי' על גובי דיקנא אי' בטוי"ד סי' שפ"ו וכן העתיק בעל כ"מ פ"ה מהלי' אבל הלי"ט. ובדפ"ע הגי' במקום הלסתות בט"ס השפתות. [5]) בנו"ג גְבָאִים אבל גי' הר"ש ורע"ב כגי' רבינו וכ"ה בפרה בסמוך. [6]) והמדפיסי' שמו התיבו' דאמר רב פפא בין שני חצאי עיגולים עפ"י דעת הבאר שבע והגרי"ב בהפש"ב העלה בטוב טעם ודעת כי כל המאמר כדרב פפא דאמר רב פפא וכ' צריכנו להסגיר ע"ש. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב, ובדפ"ע בט"ס עשה מן. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד. [9]) כצ"ל וכ"ה בעי' פצד ובפי' רה"ג למקו' ופרה צד כ"ט, ל"ג ובדפ"ע בט"ס פצור. [10]) וכ"ה בכ"י פ' עיי' ד"ס ברכו' צד ק"י. וכן הסדר בירו' ברכו' פ"ו ד"י: על הגוביי ועל הנובלות. ובנו"ג על הנובלות ועל הגובאי. [11]) וכ"ה בכ"י מ' וכן משמע מאו"ז סי' קע"ה ובנו"ג וכן בירו' ברכ' שהכל נהיה בדברו. [12]) וכ"ה באו"ז שם.

ארבה (ויקי' י"א, כ"ב; מ"א ח', ל"ז) ילקי' (תהלי' ק"ד, ל"ג; יואל א', ד'; ב', כ"ה; נחו' ג', ט"ו) וחסיל (ד"ה ב' ו', כ"ח וכן עקילס לתהלי' ע"ז, מ"ו) וכן תרג' ארבה גובא או גובאי עיי' עמת"ר לההח' לעווי וכן אי' בחולי' ס"ה. ארבה זה גובאי וכן תרג' עוף טהור (תר"י א' לדברי' י"ד, כ') גובא דכיא ר"ל ארבה שיש לו כנפים לעוף וכשר לאכילה ותרג' דפ"ר קרית ארבע (תר"י ב' לבראשי' כ"ג, ב') בקרייתהון דגובייא (ובדפוסים שלנו גובריא) והשוה ארבע לארבה, ומכת ארבה גדולה מנשוא. וכן אי' בסוט' מ"ט: כשמת רשב"ג עלה גובאי ורבו צרות, ובירו' ברכו' פ"ו ד"י ע"ב ראה גוביי אומ' ברוך דיין האמת ובירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ד ולמה נקרא שמו גוביי דו גביה דיניה דמריה, כלומ' שהוא גובה דין אדוניו שבעון הדור הוא בא כמאמר חז"ל בשבת ל"ב: בעון גזל הגובאי עולה. ובירו' תעני' ספ"א דס"ד ע"ד עצירת גשמים וגוביי מתריעין עליהן ועיי' בבבלי תעני' י"ט. והמלה ל"מ הוא ובזה הענין ג"כ כמשק גבים של ע' הקודם לזה עיי' ס' השרשים לרד"ק ע' גוב] —

גַּב = גַּבְיָא (Einriss, Einschnitt in die Augen מל"ע جب, جاب (einschneiden עורת או שבור או חרוץ או יבלת (ויק' כ"ב, כ"ב) תר"י [א'] דסמי, דתביר או דגביא או נסים. * [אחי"ה כן הצעתי לפי גי' דפ"ר; ועה"ק שנ"ב רק או חרוץ או יבלת. אבל בדפ' פיז' ווניצ' עוד או גרב ויותר משובש בשדפ"ע עורת או שבור או יבלת או גרב. ותרג' גביא עולה יפה עם ל"מ חרוץ ושניהם מורים ענין כריתה וקריצה כי חרוץ נגזר מל"ע حرص וכן גביא מל"ע הרשומה ופתרונם כרת וחתך, ונאצל מזה גם חריץ של עין גיטי' נ"ו. בכורו' ל"ח. לפי גי' רבינו בע' חרץ ב' ונתפשר היטב ע"י תורא ברא דעיניה פי' שורה שחוץ מן העין כלומ' גדר שנפרץ סביב העין ועיי' עוד ע' חרץ ב' ופירש"י בכורו' ל"ח רע"ב. ובתרג' שלפנינו אי' או דריסוי לקיין וזה לפי פי' המשנ' בכור' פ"ז מ"ג שנשרו ריסי עיניו. ויתר החלופים בתרג' שם נראה שנוספו מזמן מאוחר ורבינו לא הכירם] —

☞ גַּב (an, bei, nahe בל"ע جنب בל"ס גנבא פי' צד) תר"י עִמי גבי, עמך גבך, עמו גביה. * [אחי"ה בלי ספק נגזרה המלה מל"ע וסו' הרשומה שענינה צד וטעם מלת היחס ששגורה מאוד בדרז"ל כמו בצד, אצל וקרוב לדבר מה. ואות נו"ן נשמטה כי על כן נדגש הבי"ת לתשלום וכבר מצא מקומו בדניאל ז', ו' גַּבַּיה פי' בצדו וכן בכ"מ שבא זכרונו ד"מ ברכו' י'. ליתי גַּבָּאִי פי' יבא אצלי, מגיל' י"א. גבי הדדי פי' זה אצל זה, ברכו' שם אזל לגבי אלישע, שם ל"ג: לגבי משה, ירו' ברכו' פ"ב ד"ה. הוה גבי ר' חייא בר אחא פריטין, פי' היה לו (אצלו) מעות, ושם פ"ט די"ג ע"ד יקרב אברהם מן גביה ועד גביי ואנא מקרב מן גביי עד סוף כל דרי כלומ' זכותו של אברהם מגינה מאצלו היינו מזמנו ועד זמני ומאצלי עד סוף כל הדורות (עיי' בבלי סוכ' מ"ה:) ירו' נדרי' פ"ו ד"מ. גַּבָּן פי' אצלנו, ב"מ ס"ב. מאי בעי גַּבֵּיה מה יבקש ממנו ב"ר פל"ג אית גבכון יש אצלכם. ומזה הענין אַגַּב במקום אל = עַל גַּב כלומ' על צדו, על ידו, מפני. והרבה בש"ס ד"מ קידוש' כ"ו: כ"ז: והלאה אגב אחר פי' ע"י אחר, ושם אגב קרקע, ע"י או מפני קרקע; פסחי' קי"ג. כל אגב גביא בעיא, פי' כל שהוא ע"י ומפני דבר אחר כלומ' שצריך לכתוב שטר עליו כגון מלוה עדיין הוא צריך לגבות ויש בו טורח. ב"מ כ"א: אגב דיקירי, מפני שהם כבדים, שבת קט"ז. אגב כתב הוא דקדוש פי' הגיליונין ע"י הכתב הם קדושים, ושם: אגב ס"ת שאני. ב"מ ד': שבועו' מ': אגב גררא נסבה, כתוב' ק"ה: אגב אורחי, סנהד' צ"ה: אגב אורחך, ברכו' ב'. אגב אורחיה כלומ' בדרך הצד וכן אגב גררא מה שנמשך ונגרר מענין הדבר ולא שיהיה שם עיקר מקומו. ואולי מן הענין המדובר ג"כ מאמר חז"ל דברים בגב, ירו' כלאים פ"ט דל"ב ע"ג, ירו' כתוב' פי"ב דל"ה: פי' עוד יש דברים בצדו ובלתי מבואר ומבורר הענין וגי' הבבלי בגו וא"כ שיעורו טעם פנימי וסתום יש בדבר, עיי"ע גו] —

☞ גְּב = גּוּב (בל"ע جب, جوب, בלי' שומרוני גוּבָא Grube) אריות בדניאל (ו', ח' והלאה). * [אחי"ה וכ"ה בירו' ע"ז פ"ד דמ"ד. ארמייא נפל לגובא ועיי"ע גב י"ט. וכן בתרג' עיי' עמת"ר להח' לעווי] —

* גֵּב (פי' כמו כֵּף Ufer או מל"ע جبا (Rand נדה ס"ז. על גב הנהר, תרג' שפת היאור (תר"י ב' לשמו' ב', ג') ושפת הנחל (תר"י ב' לדברי' ד', מ"ח) על גב נחל והוא כמו כֵּף נחל. עיי"ע כף ב'.

* גֹּב (מל"פ کب, کپ Haufen, Gebund ובל"ר copia) עירו' ע"ט. גוב של תבן שבין ב' תחומי שבת ופירש"י בור רחב להכנים בו תבן וכ"ה באו"ז הלכ' עירו' סי' קפ"א ובעלי התוספ' פירשו מלש' קש וגבבא ורבינו בע' נב א' גרס ניב של תבן פי' תבן מעזיבה כמו חבילות כ"ה לגי' דפ"ר וצ"ל תבן מעניבה וכ"י ק"ט גרס תבן מענבה וצ"ל מעניבה וכן מצאתי בפי' הריטב"א לעירו'

וז"ל והראב"ד ז"ל גורס וכן אתה אומר בניב שבין שני תחומי שבת וכן הגי' במקצת ספרי' ופי' הוא ז"ל דניב לישנא קיטא הוא כמו ע נ י ב והוא מל' ע נ י ב ה שדרך עושה מתבן לענוב אותו ולעשות אגודות ע"כ. ולפע"ד גי' גוב נראה יותר וכנראה כן גרסו גם הכ"י שבעל ד"ס לא הביא שום חילוף הנוסחא בעירו' ע"ם. צד קנ"ו. ולדעתי הוא מל"פ הרשומ' וטעמו גדיש וחבילה והוא ממש מענין מתבן של משנה עירו' ויפה פי' רש"י מתבן גדיש.

* גב בנדה ס"ה: דמגבי בה טפי ט"ס עיי"ע גח א' ומ"ש.

☞ גִּבְבָא (בל"ס גבב עיי"ע גב ג' בל"ר gibba חטוטרת (Bergrücken, Buckel תרג' בפס' הר גבנונים (תהלי' ס"ה, ט"ז) אתעבד להון גבבא פי' חטוטרת כמו גביעא. * [אחי"ה וכן פי' רא"ב במתורגמן ע' גבבא. אבל בכ"י תרג' הגי' גיבנא והוא מל"מ גבנונים עיי"ע גבן ג'. ונגזרה המלה מל"ס גַּבַב ופתרונו כפוף ויש לו חטוטרת וכ"ה בל"ר הרשומה וכ"ה בל"ע جُبّ פי' חטוטר' ועיי"ע גב ג'. והקבוץ בב"ר פצ"ח אילין גִּיבְבָתָא דצפורי פי' מלש' גבהות וגבשושית שצפורין יושבת במקום הרים כדאי' במגיל' ו'. ציפורי שיושבת בראשי הרים כצפור] —

* גבביא, גבביי עיי"ע גאובאי.

גִּבֵּחַ (פי' כמו גִּבֵּחַ = בל' שומרוני גבח Hoch- מפעל ערבי جبا her- gewachsener, Riese vorragen, جبح gross sein; ולדעת י"מ הוא = כיפח מל' ערבי' كفخ, مكفخ (robuster Mensch בפ' מומין אלו בגמ' כיפח (בכורו' מ"ה:) תני רב זביד גיבח פי' ב ע ל ק ו מ ה ומסקנא אמ' רב פפא באריכא שמוטה סניא [1]) פי' ארוך ודק ופרצופו בולט לחוץ שנוי הוא לראות וי"מ ארוך וגחון כלומ' כיפח כפוף. אמ' ר"ל גבח לא ישא גבחת שמא יצא מביניהן תורן. * [אחי"ה וגי' כיפח וגבח אחז רבינו ג"כ בע' כפח ב' אבל במשנה ובגמ' בכורו' אי' הקפח וברש"י הקיפח וכ"ה בטור או"ח סי' רכ"ה אבל כ"י פ' לברכו' נ"ח: אי' הכופה עיי' ד"ס שם צד קס"ו אות ז' ונ"ל להגיה כגי' רבינו כיפח אבל בכ"י מ' שם ג"כ הקיפח ובנוסח' הקפח, ופי' רש"י בבכור' ד"ה באריכא ממש כפי' רבינו כאן ובע' שמט ב' ומלת קיפח לא פי' כלל אבל בברכו' נ"ח: ד"ה קפח פי' בטן גדול מתוך עוביו נראית קומתו מקופחת ל"א קפח ארוך הרבה ופרצופו שמט ובולט דמכוער הוי ע"כ ודע שהגרי"ב בהגהות לברכו' ובפהש"ב כבר התעורר של"א ממש כסוגי' בבכורו' ואני מוסיף שהוא בעצם ראשונה כפי' רבינו בכאן ולולי מיסתפינא הייתי אומ' שהוספה מאוחרת היא כי כמה פעמים חויתי דעתי שרש"י בעת שמפרשו את מסכ' ברכו' עדנה לא ראה ספר הע' ואולי במקום ל"א צ"ל ל"ע והוא לשון ערוך וכונת בעל ההוספה היה לקרב ולהשלים פי' הראשון של רש"י עם סוגי' של בכורו' שהוא כפי' ל"א עפ"י פי' רבינו בעל הערוך וראיה מופתית כי ל"א הוספה היא שהרי לפני בעל הטור ובעל המחבר באו"ח הנ"ל לא היה מונח פי' ל"א רק פי' ראשון של רש"י ובזה הותרו כל הספקות בהפש"ב ע"ש וגזרת המלה כפי' ראשון נ"ל מל"ע قُفّاخ kurzer, stämmiger Mann מי שקומתו נראית קצורה מתוך עוביו. אבל לגי' רבינו יש לגזור המלה מל"ע הרשומה. ובענין גיבח נראה אור בלש' שומרוני שתרג' גבה ע"י גבח עיי' גיזיני' תיזוירוס ח"א רנ"ז ע"ד ובאמת בנו"ג גבוה. ועוד י"ל שהוא ל"ע הרשומ' פי' בעל קומה וכח] —

1 גַּבַּח = גַּבַּחַת das Hervorragen, die Erhöhung) am Rücken, hochrückig, von den Heuschrecken s. vor. Art.) אין לי אלא הבא ואין לו גבחת הבא ויש לו גבחת . . בגמ' ובחגבים פ' ואלו טרפות (ס"ה:) פי' גבחת גבחות [2]) יש בשידרה שלו כעין הגמל. ארבה אין לו גבחת [3]) ואין לו זנב, סלעם יש לו גבחת ויש לו זנב. * [אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לחולי' שם בקובץ כ"י אנגיליק' דף שי"ז: ורש"י פי' שאין ראשו מרוט והוא בלשון סורי' מרטא פי' קרחה וא"כ גוזרו ממלה הבאה בערך אח"ז. ונגזרה המלה מלשון ערבי' הרשומ' בע' הקודם לזה] —

2 גַּבַּח = גַּבַּחַת (hochstirnig בל"ע جبح או מל' ערבית جبهاء בל"ס גַּבְּחוּתָא Kahlheit des Vorderkopfes) בהכל מטמאין פ"ג בנגעים (מ"ו) הקרחת והגבחת מטמאות בשני שבועות. ובהנתקים פ"י (מ"י) מפרש איזהו הקרחת מן הקדקוד השופע לאחוריו עד פיקה של צואר ואי זו היא גבחת מן הקדקוד השופע לפניו כנגד שיער מ ל מ ע ל ה [4]) ובתורת כהנים (ספרא מכילתא דנגעים ספ"י והובא ג"כ בפי' הר"ש לנגעי' פ"י מ"י)

---

[1]) רמ"ל בטעות תניא! [2]) בפי' רגמ"ה כ"י הגי' גבחות. [3]) עיי' פירושו בספ' זאאלאגיע להרב לעוויזאהן צד רפ"ז. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד ובדפ"ע אבל בדפ"ר בט"ס מלמטה, ובנו"ג עד כנגד שער מלמעלן.

מקדקוד שופע לאחוריו זו היא קרחת, מקדקוד שופע לפניו זו היא גבחת. * [אחי"ה ודרושים אחרי' בענין גבחת אי' עוד בתורת כהני' שם ופי"א ע"ש ובפ' ט"ו דרש בענין בגדים בקרחתו אלו השחקים בגבחתו אלו החדשים וכן תרגם אונקלוס ופשיטה עיי' ספרי על העתקה פרסי' לריב"י טאווס צד קל"ג. ועיי' ספר השרשי' לרד"ק ע' גבח. וגוזר אני המלה מל"ע הרשום' ופתרונה גבהות המצח וקרחה בקדקוד מלפניו] —

גַּבְיָא (= בל"ס ausgewählt, schätzbar; גַּבְיָין auserwählter, vorzüglicher) תרג' כסף נבחר (משלי ח', י"ט) מן סניא גביא, תרג' מחשבות חרוץ (שם כ"א, ד') מחשבתא דגביין). * [אחי"ה וכ"ה בל"ס. ובכ"י תרג' ובפשיט' אי' במקום סניא: סימא וכן כתב בעל המתורגמן בע' סם כל לשנא כסף דאיוב משלי תהלי' מתורג' סימא] —

* גביא בשבת ק"י. מנחו' מ"ב: עיי"ע מגביא.

* גִּביית, גִּבייתי (E. N.) בפסיקת' רבתי קלספכ"ט אבוקה בן גביית כשבאו השונאים להקיף את ירושלים וכ', ע"ש כל המעשה ונקרא עוד שם האיש הזה אביקה בן גבייתי (ע"ש).

גְּבַל (בל"ס וכן בל"ע جبل rühren, kneten, mengen; auch formen; גַּבָּל בל"ס גָּבוּלָא der Kneter, Teigbereiter) בפ' ואלו עוברין בפסחי' בגמ' בצק החרש (מ"ו.) ובפ' העור והרוטב בגמ' וכולן שעיבדן (חולי' קכ"ב:) א"ר אבהו א"ר לקיש לגבל ולתפילה ולנטילת ידים ארבעה מילין "פי' אם יש גבל העושה עיסתו בטהרה ברחוק ארבעה מילין ימתין עד שיגיע לאותו גבל או אם יש ברחוק ארבעה מילין לפניו מים ימתין עד שיגיע למים ויגבל עיסתו בטהרה וכן לא יתפלל ולא יאכל עד שיגיע למים ויטול ידיו וה"מ דבעינן ארבעה מילין לפניו אבל לאחריו אפי' מיל אחד אין מטריחין אותו לחזור אלא עושה עיסתו כמו שיזדמן לו ויקנח ידיו בעפר ויתפלל" כמפורש בפ' היה קורא בתורה בגמ' א"ר יהושע בן קרחא (ברכו' ט"ו.) מי שאין לו מים ליטול ידיו מקנח ידיו בצרור או בעפר וכ', "וגם אוכל בבלאי חמתות בלא נטילה" כמבואר בע' בל [ג']. "וכן עבודת העור בהילוך ארבעה מילין נקרא עבדה ונטהר"[1]. אבל לא גובלין בסוף משנת שבת (קנ"ה:). ונגבול בהדי קיטמא וניגבול בדבשא[2]) ונגבול בנטפא בר"ג דמי שאחזו (גיטי' ס"ט:) ובריש[3]) גמ' דפ' במה מדליקין (שבת כ"ג.) כל השמנין יפין לדיו ושמן זית מן המובחר בין לגבל בין לעשן פי' לשרותו בשמן כדרך שאנו עושין במים לעשן שמעשנין כלי זכוכית בעשן השמן עד שנשחרין ומגררים אותה שחרורית ומשימין בדיו. [4]) גביל לתורי בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכו' מ.) פי' אם ברך אדם המוציא לחם ובצע וקודם שיאכל אמ' לאחד טול פרוסה של המוציא לא הפסיק הברכה ואין צריך לחזור ולברך ברכה אחרת וכן אם אמ' הבא מלח הבא לפתן ואפי' אם אמר גביל לתורי הנהי כולהו לצורך הסעודה הן ואין צריך לברך ברכה אחרת דקיימא לן (ברכ' שם) כל מידי דהוה מחמת הסעודה לא הפסקה היא דאמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיטעום כלום קודם וכ'[5]). ובפ' איזהו נשך בגמ' אין מושיבין חנוני (ב"מ ס"ט.) דאמרי אינשי גביל לתורא גביל לתורי[6]) כלומ' לפטם שור בין השורים אין לו טורח. * [אחי"ה כן משמע מפי' ר"ח עיי' חיד' הריטב"א לב"מ שם. וכנ"ה בשבת קנ"ה: נותנים מים למורסן אבל לא גובלים, ירו' שבת פ"ז ד"י: ההן דגבל גירגובסין ועיי"ע גורגבסין במו"ע. תוספתא מעשרו' פ"ג גובל עיסתו בטהרה. ב"ר ספל"ד אנא גבלין ליה אדמדמני עיי"ע אדמדמני. ויק"ר רפכ"ט ברביעי גבלו. ובפיעל: שבת י"ח. אינו חייב עד שיגבל, תעני' י'. מגבל את הגבינה. שם י"ט: מגבל את הטיט, ושם הטיט מגובל יפה. ירו' דמאי פ"ה דכ"ד ע"ג מגבל לעיסתו. ירו' תרומ' פ"ה דמ"ג ע"ג הפריש ואח"כ גיבל, ושם אין יגבל שית . . ואין יגבל ארבע . . הא כיצד הוא עושה מיגבול [וצ"ל מגבל] חמש ונוט' ארבע. ירו' חלה פ"ד ד"ס. ראו אותו מגבל אצל אחר.

---

[1]) דברי רבינו אלה המצויינים בסימני רמיזה ממש כפי' ר"ח לפסחי' צד ע"ח וכן הסכימו התוספו' בחולי' שם ד"ה לגבל לפי' הערוך מבלי להזכירם כי לקוחים הם דברי רבינו מפי' ר"ה ולא זו בלבד אבל התוספ' מיחדים לר"ח בענין תפלה פי' בפני עצמו, ועיי' עוד ספ"ג של מבוא לזה החיבור ומ"ש בענין האו"ז. וציון מברכו' הנ"ל כבר מצא מקומו באלקראן ה', ח'. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה בד' פיזו' אי' ונגבול בדבשא ואמ' אבל בדפ"ר ובד' וויניצי' ונגבון בדבשא וט"ס הוא. ובנו"ג בגיטי' ס"ט: רק וניגבול בנטפא וא"כ חסר ציון רבינו ובעמו' א' בגיטי' שם הגי' וניגדבל בקיטמא ובע' גרבל הגי' ונגרבל בההוא קיטמא. [3]) כצ"ל ובדפ"ע אי' בסוף. [4]) כן פירש"י לשבת שם בשם תשובת הגאונים ע"ש. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד וכ"ה בגיטי' ס"ב. ובר"ף ובראב"ש וכן העיר ע"ז הגרי"ב בהגהות לברכו' מ'. וכ"ה באו"ז הלכ' ברכו' המוציא סי' קמ"ה ושם משמע כי פי' רבינו מפי' ר"ח נובע ע"ש. בדפ"ע סוף התיבות כלום קודם חסר, ובנו"ג אסור לאדם שיאכל וכ'. [6]) כ"ה בכ"י ב"ר ובנוסחאות ובדפ"ע אי' רק דאמר גביל לתורי, וט"ס הוא.

ירו' מע"ש פ"ה דנ"ו ע"ד מהו מיכום צפר ומגבלא אדמיה בזרע כיתן, שמ"ר פ"ל מה דרכה של אשה .. מגבלת את הקמח ואח"כ נוטלת חלה כך עשה האלהים גבל את העולם ואח"כ נטל אדם. ויק"ר פ"ו עובדא הוה וכו' איגבלון בלישה וכו', פי' שלשה דנרין גילושים בעיסה עיי' המעשה בגיטי' ל"ה רע"א בשינויים. והשם גַּבָּל, גַּבָּלָא וכ"ה בל"ס מלבד הציוני' הנ"ל אי' עוד בפסחי' ל"ד. אבא שאול גבל של בית רבי היה. כתוב' ע"ב. פלוני גבל תיקן לי את העיסה. ילק' איוב כ"ח רמז תתקט"ז הגבל הזה שהוא גובל לבנין הטיט. שבת קנ"ו. גבלא דבי נשיה ורבינו בע' בטש גרס דבי נשיאה ע"ש. ומה שנילש נקרא גיבּוּל, גוּבְלָא, גביל: שבת י"ח. קמח בר גיבול הוא .. דיו דלאו בר גיבול הוא וכו' ושם קנ"ה סע"ב קמח דבר גיבול הוא אבל מורסן דלאו בר גיבול הוא. ברכו' ל"ז: גביל מרתח עיי"ע טרתא. ושם ל"ח. גובלא בעלמא הוא. ופי' המלה בל"ע וסו' ענין יצירה ולישה ודריסת הרגל עיי"ע הבא אח"ז. וגם בהשאלה הבלילה ושריה] —

גְּבַל = גְּבוּל, גּוֹבֵל (Grenze, Um- Begrenzung Umfassung) בפ"ק דשבת (כ':) ובגבולין משיצת האור ברובן[1]. בר"ג דפ' לולב וערבה (סוכ' מ"ג.) ר א ש ו ן[2] דאיתיה מן התורה בגבולין מנא לן דכתי' (ויק' כ"ג, מ') ולקחתם לכם שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד. פי' כל א"י קרוי גבולין לבד מירושלים[3]. בפ"ג בכלאי' (מ"א) היה לו גובל גבוה טפח[4]. פי' גובל הוא דריסת האדם סביב הערוגה לשון גבול הוא. *[אחי"ה בירו' כלאי' שם אי' עוד גגו של גובל. שם גובל מהו שיציל את הירק מיד מוקשה .. מוקשה עצמו מהו שיציל בראש הגובל ע"ש כמה פעמים והקבוץ שם: הגובלין] —

גְּבַל (בל"ע جبل Gebirgs-Hochland) תר"י שעיר (בראשי' ל"ב, ד'; ל"ו, ח', ט'; במדי' כ"ד, י"ח) גבלא בהרום שעיר (בראשי' י"ד, ו'), ארצה שעיר (בראשי' ל"ב, ו'). *[אחי"ה וכ"ה בתרג' שומרוני בראשי' ל"ד, י"ד, ט"ז; ל"ו, ח', ט'; דברי' א', ב'; ב', א'; ל"ג, ב', וכן תר"י ב' דברי' ל"ג, ב' פארן: טורי דגבלא. ולדעתי הוא Γοβολῖτις אצל בן מתתיהו בהקדמוני' ב', א', ב'; ג', ב', א'; או Γαβαλῖται בהקדמוני' ט', ט', א' ואצל שטיפנוס ביצנ' נקראה Γεβαληνή ועיי' עוד גיזיניאוס תיזוירוס ח"א רנ"ח;]—

* גַּבְּלָא, גַּבְלָן (1 wahrsch. Gabala in Untergaliläa; 2 das östl. Grenzland Galil. Γαυλανῖτις) כתוב' קי"ב. ע"ז נ"ט. איקלע לגבלא ועיי' תוספ' שם ד"ב איקלע. ר' יעקב גבולאה קהל"ר פ' דור הולך. ובירו' חלה פ"ג דנ"ט. ירו' יבמו' פ"ח ד"ט: ירו' קידוש' פ"ד דס"ה ע"ד ר' יעקב גבולייא. וכתב בעל כפתור ופרח ד"ס. בדרך מבית שאן לטברי' מהלך שעה וחצי בצד השמאל בתוך הנחל עיר גבול וקורא' גבול תחתון ושל המערב הנחל כשתי שעות מלמעלה על שפתו עיר גבול העליון ע"כ ולעדות בן מתתיהו (קדמוני' ט"ו, י"א) נבנית עיר גַּבָּלָה בגליל התחתון ע"י הורדוס. ויש להביא ראיה על תכונת עיר בגליל ממה ששנינו בסנהד' צ"ז. סוט' מ"ט. שהש"ר פ' התאנה והגליל יחרב והגבלון ישום ואנשי הגבול (כשהש"ר אי' אנשי הגליל) יסובבו מעיר לעיר: ולדעתי היא Gaulanitis אצל בן מתתיהו (במלחמ' ד', א', א' ועיי' שם ב', ט', א' א'; ג', ג', ה'; ג', י', ז') ובאמת בירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ג. ובירו' מגיל' פ"ג דע"ג ע"ד הגי' גובלנא וגוולנא.

* גְּבִילָה (E. N.) ירו' נזי' פ"ז דנ"ו. גבילה אחוא דר' בא. ובירו' ברכו' פ"ב ד"ה. הגי' מגבילה אחוי דר' אבא ובמהרש"ס הגי' מובילה.

* גַּבְלוּל (ein Stück eingerührten Teiges von 1 גְּבַל) ירו' חלה רפ"ג דנ"ט. חלה כמין גבלול .. משתעשה גבלולין גבלולין כלומ' משיתערב הקמח יפה יפה והעיסה נילשת יפה ונגזר מפעל גבל א' ופני משה פי' כמו גבנוניות.

גַּבְלִית (Höcker, Hügel ar. جبلة d. h. höcker = hügelförmiger Anbau am Gebäude (nach R. N. Getreidebehält.) באהלו' ר"פ י"ד[5]) הזיז מביא את הטומאה בכל שהוא והגזרה והגבלית בפותח טפח. גבלית פי' אוצר. תניא בתוספתא

[1]) וקרוב לזה אי' בכ"י א"פ שיוצת האור ברובן וכ"ה במשניו' נאפולי ופיז' ועיי' ד"ס שבת צד י"ז. ובירו' אי' כדי שיצת ובכ"י מי' שיצית אבל במשנה דבבלי ובמשני' שבמשניו' כדי שתאחוז האור. [2]) וכ"ה נכון ברי"ף ורא"ש ובפסקי רי"ד וכן מצאתי בחי' הרשב"א וכ"ה בכ"י מי' עיי' ד"ס שם צד ס"ו: ובנוס' לי'. [3]) וכן כתב רבינו בע' אגא, וכן דעת רש"י בכתובי' כ"ד: בענין קדשי הגבול, ועיי' עוד ירו' כתובי' פ"ב דכ"ו ע"ד, וירו' תרומ' פ"ח דמ"ה: והקבוץ גבולים, גבולין ב"ב נ"ו. ב"ר פ"ע, במד"ר ספ"ח, ועיי' מ"ש בעל לימוד ערוך שבת צד ט"ו: אות ק"ג. [4]) כ"ה ג"כ בירו' במשנה ובגמ' דכ"ח ע"ג ובמשניו' ובר"ש אי' גבול אבל בר"ש דפ' ווניצי' ר"פ אי' גובל וכ"ה בפי' הרא"ש ועיי' בתוי"ט פ"ג מ"ב וכ"ה בכ"י מי' בכל מקום. [5]) כ"ה לנכון בכ"י אבל בדפ"ע בט"ס י"ז.

(אהלו' ספי"ד) אי זו היא גבלית כל המעוקם[1] מכאן ומכאן ומשוייר מן האמצע. * [אחי"ה וכן פי' רה"ג שם, ושם הגי' הגבילית, ובירו' שביעי' פ"ג דל"ד סע"ג אי' הגובלית ובעה"ק שנ"ב הגבלות. ונגזרה המלה מל"ע הרשומ' וטעמה כמין זיז בבנין בדמיון חטוטרת וגבנונית, והרא"ש פי' גבלית שאין לה פנים ונחתכו כל ארבעה קצותיה ולפי זה נגזר מל"ע جبل ופתרונו נחתך] —

גִּבֵּן (בל"ע جبن בל"ס גְּבַן gerrinnen lassen zu Käse מהשם גְּבִינָה בל"ס גובנא, בל' שומרוני גַבְנוּ בל"ע جبن Käse) בס"ג דהמצניע (שבת צ"ה.) מגבן משום מאי מחייב, פי' המקפה גבינה ומקבץ פתיתי החלב הקפוי לעשותם חריץ של גבינה. * [אחי"ה וכנ"ה שבת שם ותוספתא שבת פ"י החולב והמחבץ והמגבן עיי"ע חלב א', חבץ א', ירו' שבת פ"ז ד"י סע"ג המגבן והמחבץ חייב משום לש, ירו' מעשרות פ"ב ד"נ. ירו' ב"מ רפ"ז די"א: יצא החולב והמגבן והמחבץ (ירו' ב"מ) שאין גידולי קרקע. ונגזרה המלה מהשם גבינה (איוב י', י') וכ"ה בל"ס וער' ושומ' והשם גבינה ד"מ גבינת בית אוניקי עיי"ע אנייקי על גי' אמיתית וכן במשקל סורי גובנא, ירו' שקלי' פ"ז ד"נ ע"ג עיגול דגובנא, ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג: וירו' נדרי' רפ"ח ד"מ ע"ד אע"ג דאכל גובנא ושתא מיא אסקיה צום ההוא (כל ההוא) יומא] —

גְּבֹן = גְּבִין (גְּבִינָא בל"ס וכן בל"ע الجبينان Augen-braue) בפ' הגוזל ומאכיל בגמ' אם מחמת הגזלן (ב"ק קי"ז.) ר' יוחנן גברא סבא הוי ומסרחי גביניה, ובפ' המפלת בגמ' וחכ"א כל שאין בו מצורת האדם (נדה כ"ג:) המצח והגבין והעין[2], ובפ"ז בבכורו' [בפ'] מומין אלו (מ"ג: וכ"ה בספרא אמור פרק ב' פ"ג) אין לו גבינין [או] אין לו אלא גבין אחד זהו גבן האמור בתורה (ויק' כ"א, כ') פי' "גבות עינים", ר' דוסא אמר כל שגביניו שוכבין, פי' "שהן גדולות ותלויות[3]) על עיניו"[4]. תר"י [ב'] מפרש ג' פירושים גבן, או גבן: או דגבינוי חפין עינוי; או דלית ליה שיער בגבינוי; או דגביה[5]) ס"א דגביע[6]). ותנומה לעפעפיך (משלי ו', ד') תרג' וניימתא[7]) לגביניך, ואל תקחך בעפעפיה (שם פסו' כ"ה) [תרג'] בגבינהא. * [אחי"ה בנו"ג בגבינותא, ובירו' שבת פ"ה ד"ז: כהדא כיפה דהיא משויא גְבִינָתָא] —

גַּבְּן = גַּבִּין 2 Rücken, Doppelrücken, Buckel) von 10 גב) בפ' מומין אלו (בכורו' מ"ג:) ר' חנינא בן אנטיגנס אומ' כל שיש לו שני גבין ושני שדרות[8]) ובפ' ואלו טרפות בגמ' סימני חיה (חולי' ס':) ובפ' המפלת בגמ' וחכ"א כל שאין בו מצורת האדם (נדה כ"ד.) השסועה בריה שיש לה ב' גבין ושני שדרות, רב סבר בריה בעלמא ליכא וכ' בהמפלת (נדה שם.)

גַּבְנוּנִי (Hochländer מל"ס גבינא Bergrücken ולדעת רבינו = גבלוני בל' ערבי' جبلى Gebirgsbewohner) מהול בפ' אין מעמידין בגמ' בת ישראל לא תניק (ע"ז כ"ז.) ובר"ג דפ' הערל (יבמו' ע"א.). פי' בני קטורה הדרים בהרים גבנונים כדגרסינן בפ' ד' מיתות בגמ' המגדף (סנהד' נ"ט:) אלא מעתה בני קטורה לא ליחייבו א"ר יוסי בר אבין ואיתימ' בר זבידא[9]) את בריתי הפר (בראשי' י"ז, י"ד) לרבות בני קטורה. * [אחי"ה הפי' הועתק מפי' ר"ח לע"ז בקובץ כ"י אנג. דף ט"ז רע"ב. — בכ"י ל"ד ודפ' וויניצ' ערך הנוכחי הוא ע' בפני עצמו אבל בכ"י ה"ב ודפ"ר נכלל בע' הקודם לזה. ודע כי בנו"ג ביבמו' וגבעוני. וגבנוני נגזר מל"מ הרים גבנונים (תהלי' ס"ח, י"ז) ופירושו גבוהים כי ההרים יש להם גב גבוה באמצעם ומשופעים מכאן ומכאן (רד"ק בשרשיו ע' גב) וכן בל"ס גבינא ענינו גב של הר ולדעת רבינו י"ל שנאצלה המלה מל"ע הרשומה ול' ונו"ן מתחלפות. וראיה לפירושו כי בע' גבל ג' אתה הראית לדעת שתרג' פארן: טורי דגבלא ושם דרים הערביים והם באים מבני קטורה (בראשי' כ"ה, א' והלאה; ד"ה א' א'. ל"ב) ועיי' בן מתתיהו קדמוניו' א', ט"ו ויגיד עליו רעו כי תחילת הדיבור בע"ז ויבמו' שם ושם: ערבי מהול. — ורמ"ל הביא דברי רד"ק לפנים הערך וכן לא יעשה] —

גְּבִינֵי כְּרוּז (לדעת רבינו שם הפרטי, ולפע"ד מל"ס גבינא ראש ההר וא"כ גביני כרוז Höhenruf או מל"ע جبين עצל וא"כ יש להעתיקו Ruf an die Lässigen) בפ"ג בתמיד (ל':)

---

1) כצ"ל וכ"ה בתוי"ט באהלו' בשם הערוך וכ"ה בפי' רה"ג לסדר"ט צד כ"ה ובדפ"ע שמעוקל, ובר"ש וברע"ב שמניקת וכ"ה בט"ס בתוספ'. 2) בנדה הגי' הגבן אבל בירו' נדה פ"ג ד"נ סע"ג המצח והגבינין והעין. 3) כ"ה בכ"י ו"ו וכ"ה בפי' רגמ"ה ובדפ"ע תלולות. 4) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לבכורות בקובץ כ"י אנג'. דף ק"ז: 5) כ"ה לנכון בדפ' אמש' וכ"ה בתרג' ובדפ' וויניצ' ובסילי' גביה, ובדפ"ר וכן בדפ' פיזי' גבי וחסר הקו וצ"ל גביה. 6) כ"ה לנכון בכל כ"י ודפוסי' החדשי' וכ"ה בע' גביע אבל בדפ"ר ופיזי' בכאן בט"ס דגביני. 7) כ"ה בדפ"ר אבל בדפ' אחריי' ונימתא ובנו"ג וניומתא. 8) ובספרא אמור פ"ב פ"ג הגי' כל שיש לו שתים גבים ושתי שדראות. 9) כ"ה לנכון בדפ"ר וויניצ' וכ"ה עיקר כמו שהוא בברכו' י"ג. ובחולי' ג"ה. וכ"ה בכ"י ש"ס לסנהדר', ובנו"ג ר' יוסי בר חנינא.

פי' שם אדם שהיה מכריז בשחר כדגרסי' בספ"ק דיומ' (כ׳:)[1] גביני כרוז מה היה אומ' עמדו כהנים לעבודתכם ולויים לדוכנכם וישראל למעמדכם והיה קולו נשמע לג' פרסאות. * [אחי"ה וראיה לדעת רבינו כי הוא שם פרטי מקהל"ר פ' יש אחד גביני בן חרסון. ולפי השערתי ולהעתקתי אולי יש לגזור המלה מל"ס הרשומ' פי' ראש ההר וקרוב הדבר שהכרוז משם יצא, או י"ל שהמלה ל"ע הרשומ' היא ופתרונה מתעצל ונתרשל והכרוז אל העצלים יצא כנראה מיומ' הנ"ל, והבוחר יבחר] —

* גְּבוּנְתָּא ירו' תרומ' פ"י דמ"ז: גבונתא איקלקלת וט"ס וצ"ל כמו בירו' ע"ז פ"ג דמ"ב. זבינתא איתקלקלת עיי"ע זבן.

* גִּיבְסַם (Gyps בל"ע ופ' جبسين, בל"ס גובאסוס בל"י γύψος) ירו' מ"ק פ"א ד"פ: אם היו לו שם אבנים או צרורות או סיד או גיבסם מותר והוא כמו גיפסם עיי"ע גפס, והמלה נכתבת כבי"ת גם בל"ע פרסי' וסורי' הרשומה.

* גֶּבַע (Ortsname) עיי"ע חצר א'.

* גְּבַע (בל"ע قبع schwer athmen, keuchen) ירו' דמאי פ"א דכ"ב. מרגלי מן דמלכא סרקיא נפלת ובלעת חד עכבר וכ', חמי חד מגבע ואתי אמר גבי ההן ניהו וגזר עלוי ופלטה. ונ"ל שהוא ל"ע הרשומ' ופתרונו נשם בכבדות רוח ושיעור המאמר: מרגלית אחת של מלך ישמעאל נפלה ובלעה עכבר אחד ובא אצל ר' פנחס בן יאיר ובקש ממנו להצילו וגזר ר' פנחס ונתאספו כל העכברים שבאותו מקום וראה אחד שנשם ונשף רוח בכבדות ואמר אצל העכבר זה הוא המרגלית וגזר עליו ופולטה. ופירושי המפרשים קשה להולמן.

גְּבִיעַ (= גביעא שם הפרטי על שם תואר בעל חטוטרת Höckeriger תר"י או גבן[2]). ובב"ר פס"ב (ס"א) ולבני הפלגשים: אמר גביעא בן קוסם אני הולך ודן עמהם, ובר"ג דחלק (סנהדר' צ"א.) גביעא בן פסיסא[3] פי' חכם היה והיה גִּבֵּן דהכי קאמרינן אי קאימנא ובעיטנא בך פשיטנא לעקמומיתך מינך[4] א"ל אם אתה עושה כן רופא אומן ובקי תקרא ושכר גדול תטול. * [אחי"ה ועיי' עוד סנהד' שם כענין תשובת גביהא בן פסיסא לההוא צדוקא ומ"ש על זה במ"ע דמ"ג חכ"א צד תקע"ט. ונגזרה המלה מלשון גבע, גבעה פי' גבשושית. ובהשאילה חטוטרת שדומה לו וגם נרדף עם גבחת עיי"ע גבח ב'] —

גִּבְעֹל = גִּבְעוֹל (מל"מ וכן בל"ע قبعول Blüthen-kelch והפעל قبعل Knospen treiben) בפרה כפ' י"א (מ"ט) מצות אזוב בשלשה קלחים ובהן ג' גבעולים, ובפ"ק דיומ' בגמ' כל שבעת הימים (י"ד. ועיי' פרה פי"ב מ"ה) כמה יהו ויהא בהן[5] כדי הזאה כדי שיטבול ראשי גבעולין ויזה פי' כמו (שמות ט', ל"א) הפשתה גבעול. * [אחי"ה וכנ"ה פרה פי"ב מ"ב הזה . . ספק מן הגבעול, שם פי"א מ"ז אלו הן היונקות גבעולין שלא גמלו, ירו' סוכ' רפ"ג דנ"ג ע"ג אזוב טפח חוץ מגבעולין, ויק"ר פי"ח לאחד שהיתה לו ערוגה מלאה פשתן השכים בבקר ומצאה גבעולין, במ"ר פ"ז מצאה שנעשה גבעולין. פי' גבעולין כל זמן שהפרח מונח בתוך כיסו קודם שיפתח כן פי' רע"ב לפרה פי"א, מ"ז וכן דעת תנחום ירושלמי עיי' ספרי על העתקה פרסי' של ריב"י טאווס צד ע"ב והלאה, ורש"י פי' לסוכ' י"ג. ד"ה שלשה: גבעול הוא קנה האמצעי שהזרע בראשו כקנבוס ופשתן (ועיי' תוי"ט לפרה פי"א מ"ט ורד"ק בשרשים ע' גבעל) ולזה הסכימו חכמי האומות עיי' גיזיניאוס תיזוירוס ח"א צד נ"ז: ופעל קבעל מורה בל"ע פרח, והשם: גביע של זרע. וכל הפירושים והענינים האלה עולים בקנה אחד] —

* גָּבַר, גְּבַר (מל"מ בקל: stark sein, בפיעל stärken, בהתפעל sich Jemandes be-mächtigen) ענינו חזק כמו בל"מ ד"מ סוט' מ"ט. גברו בעלי זרוע ובעלי הלשון, ביצ' כ'. ירו' ביצ' פ"ב דס"א ע"ג גברה ידם של בי"ש על בי"ה. גיטי' ס': ב"ב ל"ד: כל דאלים גבר עיי"ע אלם. פסחי' ע"ו רע"א עילאה גבר . . תתאה גבר. פיעל: מכילת' בשלח מסכתא דעמלק פ"א וכי ידיו של משה מגברות ישראל או ידיו שוברות עמלק ועיי' בשינוים ר"ה פ"ג מ"ח. שהש"ר פ' יונתי הקב"ה מגברן לישראל, שם פ' הנה מטתו: שהם מגברין לישראל, איכ"ר פ' דוב: וגברתני לעמוד בכולן, התפעל ר"ה הנ"ל היו מתגברין ואם לאו היו

[1] בירו' סוכ' פ"ה דנ"ה: בט"ס ג ב י כרוז. [2] עיי"ע גבן ב'. [3] בנו"ג גביהא ובאה"ת גבוהה בן פוסיסא. [4] כ"ה בסנה' ובב"ר איי' לכשאצא אני משוה לך פדחתך נ"א גביעתך ונ"ל להגיה במקום פדחתך: גבחתך מענין גבחת פי' חטוטרת עיי"ע גבח, וילק' חיי שרה רמז ק"י גרס משוה לך את גבהתך וכ"ה במגילי תעני' פ"ג ועיי' מ"כ לב"ר — וגי' עקמומיתך אי' גם בכ"י ש"ס ובמנו"ה ובאה"ת אצל ד"ס סנהדר' צד קכ"ו. ובנו"ג עקמותך — בנו"ג רופא אומן תקרא ושכר הרבה תטול. [5] וכ"ה בכ"י מ' ובילק' חקת רמז תשס"ג ובנו"ג כמה יהא בהן ויהא.

נופלים. מגילה ט"ו: המתגבר על יצרו. חגיג' ט"ז. יצרו מתגבר עליו. קידוש' פ': מה יתאונן אדם חי וג' אפי' בשעת אנינותו של אדם יצרו מתגבר עליו. ספרי וילך פ' ש"ה נתגבר כחו של משה.

אפעל: סנהד' ל"ח. אגברו חמרא אדרדקי.

גְּבַר (מל"מ גֶּבֶר בל"ס גַּבְרָא, גּוּבְרָא ,Mann) גברא דמוכס אנא (שבת ע"ח.) גברא דפרע אנא (שם ע"ט.) פי' איש שלא יעכב המכס אני ורגילנא לשלם מכסאי שיהא לו פנים אצלו[1]) או דמאחר ליה ולא דחיק ליה. כמו כן גברא דפרע אנא שמראה לבעל חוב שני כשירצה ללות השטר הפרוע שיכיר שנאמן הוא וילונו בעין יפה. גברא דנשי קטלוה בר"ג דפ' השואל (ב"מ צ"ז.) פי' גברא דנשי קטלוה ללישנא דחבור עליה[2]) כלומר העכברין לפני שונרא כנשים במלחמה לפני אנשים הן חשובין וזו מפני שראוה תשושת כח הרגוה. וזה מחמת מלאכה הוא לפיכך פטור. פי' ללישנא אחרינא אכל[3]) עכברי אי חבל ומית כגון ראובן ששאל משמעון עבדו לבא על שפחתיו לתת להן הריון ומרוב ביאתו כחש גופו ומת וכן זה המשל גברא דביאת נשיו קטליה לא דינא ליה עליהו דאיהו הוא קטל נפשיה דלא הוה ליה להריק עצמו בביאות כ"כ. כך השונרא לא היתה לה לאכול הרבה. גבר פום דין חי בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ג:) פי' אושפיזנא[4]) תרג' איש: גבר, ותרג' פי: פום, ותרג' זה: דין, נא: חי. אל תאכלו ממנו נא (שמות י"ב, ט') תרגמינן כד חי" מה טיבו יש[5]) כפשוטו. בריש בפסיקתא דותאמר ציון (צד ק"ל:) מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו (איכ' ג', ל"ט) אמר רב הונא[6]) יעמוד כגבור ויתודה על חטאיו ולא יתאונן וכ', בפ' אין בין המודר בגמ' תורם את תרומה (נדרי' ל"ח.) אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ועניו וכולן ממשה וכ'[7]). ובויק"ר פ' וצדקתך אלהים עד מרום באמור אל הכהנים (ויק"ר פל"א) עיר גברים עלה חכם (משלי כ"א, כ"ב) ריב"ל אמר גברים כתיב עיר שכלה גבָּרים ואין בה נשים. *[אחי"ה וכנ"ה הרבה בדרז"ל ד"מ ברכו' ס"ג. באתר דלית גבר תמן הוי גבר באתר דאית גבר לא תהוי גבר והוא העתקה ארמי' של מאמר באבות פ"ב מ"ה במקום שאין אנשים וכ'. בכורו' ח': גברא דאוזיף וטריף מאי חזא דהדר אוזיף וכ'. קידושי' ע': הא גבר' הא דסקא. יבמו' ק"ח: כתו' ע"ה. דנפצא גברא תקרייה בספי ביבי ותיתיב עיי"ע נפס א'; סנהד' ז'. ילק' תהלי' רמז תשמ"ט גברא דרחיצנא עליה אדייה לגזיזא וקם פי' איש אשר בטחתי בו השליך עלי פסולת של עור והלך והוא ל"ע جزازة ורבינו בע' גז מ' פי' בע"א ע"ש. ההוא גברא וכ', ברכו' ס'. מכו' י"א. ב"ב נ"ח. חולי' ק"ה: בכורו' ח': גברא דאכפא עיי"ע אכף א'. ירו' שבת פ"א ד"ג. נקרא רב ששת גברא מפתחה והוא בלש' כבוד כמו סגי נהור עיי' בעל ק"ע ועיי"ע גדש ב'. ילק' זאת הברכה רמז תתקנ"א נתפרש איש האלהים: גברא דיינא משפטיו עם ישראל שהיה אומר יקוב הדין את ההר. והקבוץ שבת ל"ב. עיי"ע גשר ב'. ב"ק צ"ב: כד הוינן זוטרי לגברי השתא דקשישנא לדרדקי. ויק"ר פכ"ג יהוון גברין בכל מילה. ובמשקל סורי גוברא אי' בירו' תעני' פ"א דס"ד: ההוא גוברא. ירו' ב"ב פ"ח דט"ז. אהן גוברא. ירו' נזיר פ"ח דנ"ו ע"ג הא אזיל גוברא. והקבוץ ברכו' ל"א: גברא בגוברין, גיטי' מ"ה סע"א עדי גוברין ונהרדעי גוברין עיי"ע עד ד'. סנהד' ס"ה: מה גבר מגוברין, ירו' סנהד' פ"ב ד"כ: הוה מפיים לגוברין, שהש"ר פ' כשושנה דיהוון גוברין בכל מלה ועיי' לעיל. וגִבְרִין כבר נמצא בדניאל ג'. ח'. י"ב; ו', ו'] —

גֶּבֶר (מל' גברות der Mannhafte, Wehrhafte Hahn) וכן בל"י ἀλέκτωρ, Hahn ἀλεκτήρ, Ver- theidiger ועוד בל' ערבי' غبراء (Rebhuhn בפ"ק דתמיד (כ"ו.) פעמים שהוא בא מקרות הגבר[8])

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובדפ"ע לי' כי על כן אין לפי' שחר. [2]) כונתו ללשון ראשון בב"מ שם. [3]) בדפי' אמשי' ופראג בט"ס אבל. [4]) כ"ה נכון כי נא בסוף התיבה עלה בדרוש זה עם חי אבל בנו"ג אושפיזא ובדפי' הישנים אושפזיכנו והגיהו המהרש"ל וגי' ר"ח הובא בתוספ' עירו' שם ד"ה גבר: אושפיזכנא וכל הפי' הזה נלקח מפי' ר"ח שם. [5]) עירו' שם וכ"ה הגי' בדפי' שונצי' ופי' כמו מה טיבו של איש זה בכתובי' י"ג: ועיי' עוד ע' טיב א'. ובנו"ג מה זו טובה יש לו. [6]) בפסיק' אי' ר' יודה אבל באיכ"ר במאמר המתחיל מי זה אמר הגי' כגי' רבינו. ועיי' דרוש אחר בקידושי' פ': הובא בע' הקודם לזה. [7]) וכן מוכח בשבת צ"ב. לפי גי' הכ"י מ' וא"פ ובספר המפתח ובנו"ג שם גם בעל קומה עיי' ד"ס שם צד ק'. וכתב הגאון בעל ד"ס שם אות ח' וכבר עמד ע"ז בהגהות הגרי"ב ע"כ ובאמת מה שהניח הגרי"ב בשני מקומות בצ"ע אין כ"כ השינוי בגירסאות אבל זה הוא כי בנדרי' אמר הש"ס וכולן ממשה ובשבת אי' משה שאני דאמר מר אין השכינה שורה וכ', ונלפע"ד ליישב כי בנדרים ילפינן שפיר בענין נבואה ועל הנביאים וכולן ממשה עיי' הרי"ף ומהרש"א בחי' אגדות לנדרי' בע"י. אבל בשבת רצה הש"ס לפום ריהטא ללמוד גובהן של לוים ממשה ועל זה השיב משה שאני וכ' ודו"ק. [8]) וכ"ה הגי' בפסחי' בסמוי' ובירו' יומי' פ"א מ"ח וכ"ה בכ"י א"פ ליומי' ובכ"י ב' בקרות עיי' ד"ס יומ' צד כ"ג. ובנו"ג בקריאת.

ובפ"ק דיומ' (כ'. זבחי' פ"ז:) בכל יום תורמין את המזבח מקרות הגבר מאי קרות הגבר [1]) רב אמר קרא גברא, ר' שילא אמר קרא תרנגולא [2]). ויסעו מעציון גבר (דברי' ב', ח') ת"יר ונטלו מכרך תרנגולא. *[אחי"ה ונראה שנגזר מל' גֶבֶר שנאצל מל' גבור' וחזקה וזה מה שאמרנו בביצ' כ"ה: שלשה עזין הן . . תרנגול בעופות, והנקבה גברית עיי' שבת ס"ז: האומר שחטו . . תרנגולת זו שנקראת [3]) גברית אין בו משום דרכי האמורי [4]). וכרך תרנגולה ב"ס הוא תרנגולא דקיסריון שנזכר בת"יר ב' לבמד' ל"ד, ט"ו ובירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד תרנגול קיסריין ולמעלן, אבל מתרנגול קיסריין ולמטן כא"י היא, ובירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג חשב בין תחומי א"י תרנגולא עילאה דלמעלה מן קסרין וכתב מהרי"ש בספרו תבואות הארץ ק"ו: ותכונתה למערבית צפונית באניאס (דן) הנקרא ג"כ קיסריא פהיליפא וזה דלמעלה מן קסרין ר"ל לצפון דן ע"כ, ובבן מתתיהו (חייו סי' כ"ה) חשב גברה Γαβαρὰ בין ערים גדולות בגליל העליון והזכיר גם שם ערים טבריה וציפורין ובאמת בירו' שביעי' הנ"ל הוזכרה ג"כ תרנגולא עילאה אצל קצירא דגליל והוא קצטרא דגליל מבצר של גליל ועיי' עוד סוכ' כ"ז: ומזה יש להביא ראיה להשערת הרב המנוח לעברעכט שעיר תרנגולה שם הלעג של עיר ציפורין הרי גם בן מתתיהו חושב אותה אצל ציפורין, וקרוב הדבר שהיא העיר הנקרא' אצל פליניאוס ה' י"ז Ornithon כי ὄρνις בל"י צפור ותרנגול. וקרוב הדבר שיושביה עבדו דמות תרנגול כמו אנשי כות עשו את נרגל מ"ב י"ז, ל' סנהד' ס"ג: ונראה שמעיר זאת היה ר' אבא הנזכר בפסיקתא רבתי פ"ג בט"ס א"ר אבא סרונגלא וצ"ל תרנגולא] —

* גֶּבֶר (männliches Glied) בכורו' מ"ד: בעל גבר עיי"ע בע' בעל וע' גרבתן.

* גְּבוּרָה (Macht, übtg. der Allmächtige, Gott) מה שענינו כח רב ועוצם ידוע מל"מ והוא תואר לאל עליון סנהד' צ"ח: מי שכל הגבורה שלו. ב"מ נ"ח: בא ללמד תורה שנאמרה מפי הגבורה, שבת פ"ז. ומה השיב משה לפני הגבורה, שם פ"ח: כל דבור ודבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות (עיי"ע בת קול), הוריו' ח'. מכות כ"ד. שמ"ר פל"ג אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעום: מגיל' ל"א: הללו בלש' רבים אמורות ומשה מפי הגבורה אמרן והללו בלש' יחיד אמורות ומשה מפני עצמו אמרן, ירו' סנהד' פ"י דכ"ח סע"א לא כשומעו מפי רועה אלא כשמעו מפי הגבורה. מדר' שהש"ר פ' זאת קומתך: המתינו לי עד שאמלך בגבורה. שמ"ר פכ"ד ע"פ הגבורה לא נסעו אלא שהסיען משה במקל. מוסיפין כח בגבורה עיי"ע גאל. ועיי' עוד פי' רש"י לשמות י"ח, י"ט. והקבוץ גבורות תואר לזקנה ולברכת גשמים בתפלת י"ח עיי' מ"ק כ"ח. שמונים גבורות דכתיב (תהלי' צ', י') ימי שנותינו וג' ואם בגבורות שמונים שנה, ובכ"י מ' ובמס' שמחו' פ"ג הגי' שמונים זו היא מיתת גבורה. והנוסח של מ"ק עדיף ושם: לא שנו אלא שלא הגיע לגבורות אבל הגיע לגבורות זו היא מיתת נשיקה. ובירו' ביכורי' רפ"ב דס"ד ע"ג לשמונים מיתה של זקנה. — ר"ה פ"ד מ"ה סדר ברכות אומר אבות וגבורות וקדושת השם, ירו' ברכות ספ"ד ד"ח סע"ג כך סדר ברכות אומר אבות וכ'. וכן בתעני' ב'. גבורות גשמים . . מפני שיורדין בגבורה.

* גּוּבִּירִי (בל"ע قنابرى Küchengewächs אבל עיי' בפנים) ל"ע זה הביא רבינו בע' עזרד א' ע"ש לגי' כ"י ק"ט ודפוסי' הישנים במו"ע בט"ס גונרי אבל בה"ג הלכו' ברכו' ח' ע"ג אי' זיתי או קונברי וכ' והוא ממש ל"ע הרשומה וענינו מין ירק אחד הגדל בגנות. ושם עמוד ב' שתיתא דכנארי ודגובירי וכ' בורא פרי העץ וב"ס על גובירי הזה כיון רבינו ובפרט לפי גי' כ"י ו"ו ל"ד ה"ב ולפי זה הוא ל"ע غبيرا בלא"ש ברוסטבערן ובל"ר cordia sebestana ורבינו לועז בלא"ט sorbo והוא בלא"ש שפיערלינג עיי"ע עזרד.

* גַּבְרִיאֵל (der Engel Gabriel) כבר מצא מקומו בדניאל ח', ט"ז ואשמע קול אדם . . ויאמר גבריאל, ושם ט', כ"א והאיש גבריאל. וא"כ נגזר שם מלאך מן גבר ומן אל והוא כמו איש האלהים, ולכן מתואר אדם . . ואיש בדניאל ובדרז"ל הוזכר כמה פעמים ד"מ שבת נ"ה. נ"ו: סנהד' כ"א: כ"ו. ל"ח: צ"ה: סוט' י"ב: י"ג: ל"ג. ל"ו. ב"מ פ"ו: (ב"ר פ"נ, פרדר"א פכ"ה) מנחו' כ"ט. ירו' ברכו' פ"ט די"ג. ב"ר פ"א, דב"ר פ"ה פי"א. שהש"ר פ' כרם, איכ"ר פ' כל רעיה. ומי שרוצה

[1]) כ"ה רק בכ"י ו"ו וה"ב. וכ"ה נכון ובנו"ג ביומ' שם: מאי קריאת הגבר, ובכ"י ל"ד קרות כגי' רבינו. [2]) ובירו' סוכ' פ"ה דנ"ה ע"ג וירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד מביא ראיה לדברי רב שענינו אכריז כרוזא ממה דאמרינן בן גבר (עיי"ע) אית לך מימר בר תרנגולא? [3]) כ"ה בכ"י מ', ובנו"ג שקרתה ובב"י יו"ד סי' קע"ט שקראה וע"ש מ"ש בשם צוואת החסיד. [4]) וכ"ה בכ"י א"פ ובנו"ג יש בו וכ', וכן משמע מתוספתי' שבת פ"ז האומר שחטו תרנגולת זו שהיא קורא כזכר וכ' הרי זו מדרכי האמורי.

לעמוד על מאמרים אלה ובפרט על הדמיונים הפרסיים שעל ידם יתפרשו המאמרים היטב ועיין בספרנו על המלאכים ושדים צד ל' והלאה שהארכנו למעניתו ועיי' עוד ע' איטמון.

* גְּבַרְתָּן, גְּבַרְתַּנִית (stark, mächtig) ספרי וילך ריש פ' ש"ה יהושע בן נון גברתן כמותך, ונקבה: ויק"ר פי"ח, במד"ר פ"ז, ילק' ישעי' סרמ"ז רפ"ז כאב אנוש (ישעי' י"ז, י"א) מכה גברתנית פי' חזקה ותקיפה מלש' גבר ודורש אנוש מל' אנוש.

גַּבְשׁוּשׁ (Hügel, Erdanhäufung מפעל ערבי خبش, كفت בל"ס קפס (sammeln בפ' כלל גדול אמרו בשבת בגמ' דאבות מלאכות (שבת ע"ג:) א"ר ששת היתה לו גבשושית ונטלה בבית חייב משום בונה בשדה חייב משום חורש וכ', פי' גבשושית תלקטן של עפר אם היה בביתו ונטלו חייב משום בונה שהוא משוה את ביתו כענין הלא אם שוה פניה (ישעי' כ"ח, כ"ה), ובשדה משום חורש והכי פירשה רב האי גאון כל חפירה וחריץ ונעיצה לייפות בקרקע שהוא צריך לה[1]) בשדה בכלל חורש הוא ואם בבית בכלל בונה וכל השואת פני קרקע בשדה משום חורש כגון המדייר והמעדר והמכבד שהוא משוה גומות. המפעפע גושים[2]) והממלא נקעים שתחת הזיתים והעושה עוגיות לגפנים [וכ'] כל אלו המפורשים בתלמוד א"י (ירו' שבת פ"ז ד"ט סע"ד והלאה) חייב משום חורש. שגלשו מן הגלעד (שה"ש ד', א') תרג' כבנוי[3]) דיעקב דלקטו אבנים ועבדו גבשושיתא בטור גלעד. ס"א גלשושיתא[4]). בפ' שואל בגמ' אין מעמצין (שבת קנ"ב.) גם מגבה ייראו (קהל' י"ב, ו') שאפי' גבשושית קטנה דומה עליו כהרי הרים. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ל"ד וב"ר וכ"ה בנוסח' אבל בדפ"ע כהרי אררט. וכנ"ה ירו' עירו' פ"ב דכ"א ע"ג מקצתו חריץ ומקצתו גבשושית, והקבוץ ירו' סוט' פ"ז דכ"א ע"ג הר גריזים והר עיבל (דברי' כ"ז, י"א) שתי גבשושיות עשו וקרו זה הר גריזים וזה הר עיבל[5]) ירו' סנהד' ספ"ז דכ"ה ע"ד אשכחון מיינוקיא עבדין גבשושין וכ'. פי' גבשוש תל קטן כפי' רבינו ורש"י לשבת ע"ג: ונגזר לפ"ד מל"ע הרשומ' ופתרונו קבץ וצבר עפר לעשות ממנו גל ובזה נבין מאמר של תוספת' אהלות פי"ז בית הפרס שנכשו בגבושים שאין יכול להסיטן טמא, כלומ' שדה שצברו בו וממלאין אותו כתל של עפר. וכן בתרג' צפניה א', י' מן גובשתא לגי' הרד"ק ובנו"ג גבעתא. ותרג' אגרה בקציר לחמה (משלי ו', ח') וגבשא בחצדא מיכלה, והפשיט' העתיקה כמו כן וקפס בחצדא מאכולתה] —

* גבת, גיבתון (Stadt im Stamme Dan, LXX. Γαβαθών, Jos. Ant. 18. 12.5 Γαβαθώνη) ירו' תעני' פ"ד דס"ט: ירו' מגיל' פ"א ד"ע. שהש"ר פ' הנך יפה (א', כ"ב) ושם פ' נפת ריש רות רבה מגבת ועד אנטיפרס צ"ל אנטיפטרים עיי"ע ששים רבוא עיירות היו וכ', קהל"ר פ' בבקר ר"ע אומר שנים עשר אלפים תלמידים היו לי מגבת ועד אנטיפרס וכולן מתו בחיי בין פסח לעצרת, וביבמות ס"ב: נשנה בקצת שנויים עיי"ע דרום, ובאיכ"ר ס"פ בלע מגיבתון ועד אנטיפרס ששים רבוא עיירות וכ', ותכונת עיר גבתון שנזכרת ביהושע י"ט, מ"ד; כ"א, כ"ג; מ"א ט"ו כ"ז ובבן מתתיהו במקום הנ"ל היתה בשבט דן, וגם נקראת Γαββαθά עיי' היעראנימוס אנאמאטיקאן. ושתי ערים אלה היו תחומי יהודה בצפון ודרום.

גְּבְתָּא (גּוּבְתָּא בל"ס קנה Rohr, Röhre בל"י אמצעי' γάβος בל"ר cavus פי' חלול hohl) בפ' במה אשה יוצאה בגמ' הבנים (שבת ס"ו:) ולשדייה[6]) בגובתא דנחשא. ובפ' יום הכפורים בגמ' מי שנשכו כלב שוטה (יומ' פ"ד.) לא לישתי מיא אלא בגובתא דנחשא. ובסוף[7]) גמר' דפ' אר"ע (שבת צ':) ופלגיה דשמאלא רמא ליה בגובתא דנחשא. ובפ' מי שמתו בר"ג (ברכו' י"ח:) ואימא לה לאימא תשדר לי גובתא דכוחלא. ובפ' הערל בגמ' איזהו פצוע דכא (יבמו' ע"ה בסע"ב) ההוא עובדא דהוה בפומבדיתא איסתתם גובתא דשכבת זרע ואפיק במקום קטנים, ובס"ג דפ' השואל [את] הפרה (ב"מ ק"ב. בדפ' אמ' ופרי' נסמן בט"ס בשבת) דאי בעי[8]) מנח ליה בגובתא דקניא. ובפ' ואלו טרפות בס' הלכ' נשתברו רגליה (חולי' נ"ח:) ההוא גובתא דהוה נפקא מבי כסיל הובלילא [וכ'] ההוא גובתא דהוה נפיק[9]) מבי כסי לכריסא. ובפ' חבית שנשברה בגמ' אין נוקבין (שבת קמ"ו:) גובתא רב אסר ושמואל שרי וכ'. פי' גובתא היא שפופרת

---

[1]) עיי' שבת ק"ג. וחי' הרשב"א שם שהביא דעת רה"ג ז"ל. [2]) וצ"ל כאן וכ' כי בירו' שם הובאו עוד ענינים אחרים ע"ש. [3]) בדפ' וויניצ' ואמ' בבניו. [4]) וכ"ה בנוסח' התרג' ועיי"ע גלש. [5]) כ"ה לפי גי' הנכונה בדפ' זיטאמ', ובדפ' קראט' אי' גבשושית. [6]) כ"ה לנכון בעה"ק שנ"ב וכ"ה בדפוסי' הישני' בשבת דפ' וויניצ' ר"צ אבל בדפ"ע ולשרייה ובכ"י ה"ב ולשווייה וצ"ל ולשדייה. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו, אבל בדפ"ע בט"ס בריש, וכדפ"ר חסר הך ציון ובכ"י ה"ב נשמט מן גובתא עד ההוא גובתא דנפקא וכ'. [8]) בדפ"ר ובדפ' אמש' ופרי' דאיבעי ובדפ' וויניצ' דעיבעי וט"ס הוא ובנו"ג אפשר הוא. [9]) בנו"ג מעברא.

של קנה או של עצים[1] שנותנין אותו בנקב של חבית או ביד הנוד של יין להיות מושכין ממנו יין מן החבית או מן הנוד רב אסר ושמואל שרי ואוקימנא לפלוגתייהו בשפופרת חתוכה ואינה מתוקנת להכניסה לנקב אבל לחתוך דברי הכל אסור ואם היתה חתוכה ומתוקנת דברי הכל מותר להחזירה בנקב החבית או בנוד למשוך היין ממנו. ואני למדתי מפי ר' מצליח גובתא רב אסר ושמואל שרי. פי' גובתא הוא העפץ שנותן בשפופרת של קנה ואם יהדק אותה אתי לידי סחיטה ואסור ואם ירפה אותה משחית יינו הני מילי בזה (הסתם) [צ"ל הסתום] שהוא של נעורת אבל אם היא של עץ או של עצם מותר לו להוציא יין בשבת ומחזיר הגובתא למקום החור של שפופרת של קנה דליכא סחיטה ומותר וכל המוציא יין מן הכלי בשבת שיש לו שפופרת ויש לו (סתם) [סתום] נעורת חייב מלקות, והכי מסתברא וכן למדתי ממנו ז"ל[2]. פי' גובתא דנחשא בפ' יוה"כ יניח קנה של נחושת ארוך ראש אחד בכוס וראש א' בפיו והוא שלא כנגד הכוס ושותה דילמא אישתי בכוס או כנגד הכוס חזי בבואה דיליה ומסתכן. *[אחי"ה ובנו"ג דלמא חזי בבואיה דשידא וליסתכן אבל בכ"י ל' קרוב לגי' רבינו חזי ליה לבבואיה ומסתכן ועיי' ד"ס יומא צד קמ"א. ושם נסמנו השינויים. וביומ' שם אי' עוד אבא בר מניומי עבדא לי' אימא גובתא דדהבא, ובריץ גיאת הלכ' יוה"כ עמוד נ"ח הגי' גופתא אבל בכ"י מ' וב' הגי' גוריא דדהבא ואולי כן גרס רבינו ובעבור זה לא הביאו. ופי' גוריא עיי"ע גר ט'] — (א"ב פי' בל"ר כלי כמו קערה). *[אחי"ה כונת ר"ב על מלה gabata והוא מין קערה וכ"ה בל"י האמצעי γάβαθον, γάβατα אבל פי' שאינו הגון הוא כי בכל המקומות ענינו קנה בין טבעי בין שנעשה ע"י אדם וכן פי' רש"י בכל מקום וכ"ה ממש בל"ם וכן העתיקה הפשיט' גבים של מ"א ו', ט' וכן פירש"י שם גובתא דקניא. ובל"ע נקרא קנה חלול של שפוד: جبة וכן בל"י האמצעי' ובל"ר הרשומ' בראש הערך נקרא כן כל דבר חלול] —

* גובתה, גופתה עיי"ע, אחר ע' גַּוָּא.

גַּג (מל"מ (Dach, u. z. das platte der Morgenl.) גגה קודש [וכ'] וגגה חול בפ"ב במעש' שני בתוספתא. *[אחי"ה והקבוץ ירו' פסחי' פ"ז דל"ה: גגות ההיכל. ובהשאילה נקרא כן שטח העליון חולי' ס"ז: גג תמרה . . גג גרעניתה, ירו' יבמו' פ"ח ד"ט. גגה של עטרה. והדבור ביומ' מ"ז. עלתה לגג נתפרש בע' זרד ע"ש] —

גַּגּוֹת הַצְּרִיפִין (בל"י σάρπος Ortsname eig. (Dächer der Holzhäuser בס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ"ב:) ועל אותה שעה שנינו מעשה שבא מגגות הצריפין[3] ושתי הלחם מעין השוכר[4] ובמנחו' פ' ר' ישמעאל אומ' עומר (מנחו' ס"ד:) ומפורש בגמ' (שם) ת"ר כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה וכ' עד [כי מטא] עומר לא חזו מהיכא לאיתויי אכרוז ההוא חרשא אותיב חדא ידא אאיגרא וחדא ידיה אצריפא א"ל רב מרדכי[5] מי איכא דוכתא דשמיה גגות צריפין או צריפין גגות בדוק ואשכח. *[אחי"ה בענין ב' המקומות אלה מצאתי כתוב בספר תבואות הארץ למהרי"ש צד ע"ט צריפין . . נמצא במחוז השפלה במחוז עקרון כפר אחד הנקרא צארפא"ן עתיק"א ר"ל הישנה ועוד כתב צד צ': בקעת עין סוכר למערב נוטה מעט דרומה כפר סאלי"ם (עין שלום) בינו ובין הכפר אבולניט"א . . נמצא הכפר אסכא"ר ומעין יוצא משם ונקרא עין אסכא"ר ושם בקעה מבורכת הפתוחה לצד מזרח עד הירדן והיא לפ"ד בקעת עין סוכר ע"כ וכן שיער הרב החכם נייבויער בספרו גיאגראפיע צד ק"ע. ולבי אומר לי ששני המקומות גגות הצריפין ועין שוכר (לגי' רבינו) באשר סמוכין היו הושוו לשני מקומות שבא זכרונם בב"מ פ"ו. ערק ואזל . . לצריפה ומצריפא לעינא דמים ומעינא דמים לפומבדיתא, וא"כ הובא העומר מחוצה לארץ שנחרבו תבואות הארץ וזה מה שפירש"י לב"ק שם אותה שעה בא [העומר] מגגות צריפין רחוק מירושלים לפי שהחריבו בני המצור את תבואות השדה ע"כ. ודע עוד שלפי גי' רבינו האמיתית רב מרדכי הותרה תימה גדולה של בעלי התוספות לב"ק ומנחו' אם חיה מרדכי כ"כ כי בית חשמונאי לא היו כי אם ר"ם שנים קודם החורבן אבל באמת רב מרדכי עיקר הגי' ושם חכם הוא, ומה שאי' בנוסחאות מרדכי נ"ל להסביר ממה שאי' בירו' שקלי' הנ"ל (עיי"ע זב) כל המעשה

---

[1] בכ"י ה"ב עצם. [2] עכ"ל של כ"י ה"ב ונשמט בשאר כ"י ודפ"ע, ובענין ר' מצליח עיי' לעיל ח"א במבוא צד XI.
[3] וכ"ה במנחו' ובירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד אבל בב"ק הגי' מגגות הצריפין וכ"ה בע' פתח א'. [4] בנו"ג עין סוכר.
[5] בנוס' ובפיי רגמ"ה כ"י לי' מלת רב.

ושם כתוב אייתוניה גבי פתחיה א"ל אית אתר דמתקרא גגות צריפין וכ' ופתחיה הוא שם הכבוד של מרדכי עיי' שקלי' פ"ה מ"א, מנחו' ס"ה רע"א. ובמעשה שמסופר בירו' שקלים לא קשה מידי שלא היה בימי חשמונאים הורקנוס ואריסטובלס רק אי' שם פעם אחת יבשה ארץ ישראל אבל בסיפור בבבלי אם גם המעשה בזמן מאוחר הרבה היה בכל זאת הועתק השם מרדכי יען שאי' בירו' פתחיה וזה מרדכי. והסיפור בירו' מדוייק ביותר שבענין תהלוכות הנוגעות לא"י יותר יש לסמוך על תלמוד א"י. ומעתה נתאמתה השערתנו כי בזמן יבישת ארץ ישראל הוכרחו להביא עומר מחוצ' לארץ]—

גִּגַּמִי (צ und ג eine Art Lolch ζίζανον zizanum, wechs.) בס"ג דהוריות (י"ג.) מפני מה הכל[1]) מושלין בעכבר א"ל מפני שסיאורו רע[2]) מאי היא אמר רב[3]) אפי' גגמי גייצי[4]) רב פפא אמר אפי' שופתא דמרא גייצי[5]) פי' גוגמי יש בקטניות שזונין כמו (כלאי' פ"א מ"א עיי"ע זנין) זונין בחיטין, כך יוצא בתוך הפולים קטניות אטומין וקשים שאין נכססין[6]) בשיני אדם וכן עופות, ובהמות אין אוכלין אותן כי אטומין הן וקשין כמו אבן ונקראין בלש' לעז[7]) גוגני, פי' גייצי מקרטמין[8]) וגייצי גייסי וכייסי לשון אחד הוא[9]) כאמרך (ביצי' ל"ז. תוספתי ביצי' פ"ד) הכוסס את החטה ובודאי העכברין כוססין ומקרטמין דברים שאין אדם ולא עוף ולא בהמה כוססין אותן. וי"מ מפני מה חתול מושל בעכבר מפני שסיאורו רע מאי היא שאפי' גלימי גייצי[10]) כלומר שכל כך הם רשעים שאפי' גלימא כוססין ומשברין דבר שאין להם הנאה ממנו אלא כדי לעשות הפסד לאנשים בעלי הכסות. * [אחי"ה לפי' הראשון המלה ל"ר ויוני' הרשומ' וכ"ה בלאי"ט zizzania וזה מה שפי' רבינו לפי כ"י ל"ד בל' לעז גוגני ואותיות ג' וז' רגילין להתחלף בלשונות שונות ולפי י"מ הוא ל"פ פי' שמלת צמר וכ"ה בל"ס עיי"ע. ובעל כ"כ פי' שנפל הנו"ן ומשפטו גנגמי [גάγγαμη, γάγγαμον] שטעמו בל"י רשתות ומכמורות] —

1 גִּגִּית, גִּיגִית (בל' שומרוני גיגתה Krug, Kessel, Fass) בס"ג דשבת (קנ"ז סע"א) א"ר יהודה אמר רב הילקטי קטנה היתה בין שני בתים וגגית סדוקה היתה מונחת[11]) על גבן לידע אם יש בגגית פותח טפח. פי' כמין כלי פתיא סדוק או כמין כפישה מפולשת והיה קבוע בכותל חלול פתוח. בפ"ק דשבת בגמ' ב"ש אומ' אין שורין דיו (שם י"ח:) גיגית נר וקדרה ושפוד אמאי שרי ב"ש דמפקר להו אפקורי[12]). פי' גיגית כלי שנותנין לתוכו שעורין לעשות שכר מבעוד יום ונשרין בשבת, נר שמדליקין מבעוד יום ודולק בשבת, קדרה ששמין אותה בכירה בערב שבת ומתבשלת בשבת וכן בשפוד[13]). בפ' ח' בשרצים בגמ' אין עושין הילמי (שבת ק"ט.) יד לגיגית תיקצץ, פי' כלי שעושין בו שכר ומשום הכי תיקצץ שמנהיג עצמו לשתות ולא יהיה לו ריוח בסחורתו[14]). ובב"ר פל"ד (ל"ג) אין עושין כיסוי לגיגית לא מכסף ולא מזהב וכ' כדכתיב בע' אבל [ג'] וכן בילמדנו ויהי חשך[15]) ובפיסקא ונהפכו לדם (הובא בתנח' פ' בא סי' י"ג) א"ר אבין הלוי [ברבי] ממכת הדם העשירו ישראל כיצד המצרי והישראל בבית אחד והגיגית מלאה מים ממלא הקיתון מתוכה ומוציאה מלאה דם וכ'. ובפ' לולב וערבה (סוכ' מ"ה.) מניחין אותה בגיגית של זהב. * [אחי"ה בנו"ג בגיגיות וכ"ה בכ"י מ' בהגה, ועוד נמצא הקבוץ בירו' סנהד' פ"ז דכ"ה: ומה שבגִיגִיוֹת ושבביברים וכ' וכן בילק' ש"ב כ"ב רמז קס"א שבכדים ושבלגינות ושבגיגיות ושבצלוחיות. מכאן משמע עוד שמלת גיגיות עולה עם מלת כדים ומלת צלוחיות עם לגינות = λάγηνος שהוא צלוחי' בל"י. ופתרון גיגית כמו בלש' שומרוני הרשומ' ענינו כד וכן הועתק באמת כד בבראש' כ"ד ט"ו, י"ח. מ"ה ע"י תרג' שומרוני. וכן לועז רש"י כ"י לסוכ' מ"ה. גיגיות ככר"ש עיי' ד"ס שם צד ס"ט: והוא לפ"ד cruche פי' כד. והקבוץ ארמי: בירושלמי שבת פ"א ד"ג ע"ד אתגליין גִיגִיָתָא, ובירו' ע"ז פ"ב דמ"א. איתגליין ליה גיגיתיא] —

1) כ"ה לנכון בכ"ו ו"ו אי ובי ול"ד וכ"ה בנוסחי ורש"י שם, ובדפ"ע אי' חתולים וכ"ה בפירש"י לע"י וזה כ"י מי של ע' נוכחי. 2) בנו"ג שסורן. 3) בנו"ג רבא. 4) בנו"ג גלימי וזה כי"מ. 5) כ"ה בכ"י והורי' וב"ה בעי' שפת א', ועי' חרחר א' ועיי' עוד ע' גיית. ובדפ"ע אי' שפתא ובע"י שופינא ובפי' סר"ט לרה"ג בכלים פי"ג מ"ג גרס שוביא. 6) כ"ה בכ"י ועיי' רשר"ל בסי' ח"ב של הפשב"ע ובדפ"ע בט"ס נכנסין. 7) כ"ה בכ"י ל"ד, ובדפ"ע אי' בלי ארמי. 8) כ"ה בכל כ"י. ודפ"ע חסר. 9) ובדפ"ע אי' פי' גייצי וכיסי לשי' אחד הוא אבל בעי' שפת א' אי' גייסי. 10) וכ"ה בנוסחי. 11) וכ"ה בכ"י א"פ ובדפוסי' חסרי' מלת היתה עיי' ד"ס שם צד קצ"ד. 12) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו אבל בדפ"ע בט"ס בדל"ת דמפקד להו אפקודי. 13) וכן פי' כל הסוגיא הרב המאירי בחידושיו לשבת צד י"א וויען תרכ"ב. 14) וב"י לדעת רש"י פי' שמשמוש היד מפסיד השכר עיי' ב"י וש"ע או"ח סי' ד'. והרב המאירי בחידי' כתב שאף הוא גורם הוא להיות יינו מזיק את שותיו. 15) והובא בתנחו' ר"פ בא בזה"ל חזקיה בן ר"י אמר הגיגית הזו במה מכסין אותו בכלי חרש מינה ובה וכ' ועיי' בקצת שינויים בשמ"ר פי"ד ובמד"ר רפ"א.

2 גְּגִית (geflochtener Korb, oder wie oben) בפ' אמר ר"ע בגמ'[1]) מנין פולטת שכבת זרע (שבת פ"ח. ילקי' יתרו רמז רפ"ג ואו"ז א"ב סי' י"ט) ובר"ג דע"ז (ב' סע"ב) מלמד שכפה עליו הקב"ה על ישראל הר כגיגית ואמר להן אם אתם מקבלין את התורה מוטב. ובפ' אלו הן הנשרפין בגמ' אלו הן הנהרגין (סנהד' ע"ז.) איתמר כפה עליו גיגית ופרע עליו את המעזיבה. פי' כלי עשוי מן חריות והוא חורין חורין, וי"מ שהוא מע' של מעלה. *[אחי"ה ועיי' על שני הפירושי' הפשב"ע סח"ב, ורמ"ל הכנים פירש"י לפנים מבלי לעשות היכר] —

* גיגנטון אולי היא מל"י γιγανταῖον grossbuch-stabig) ירו' מגילי' רפ"ב דע"ג, תיפתר שהיתה כתובה גיגנטון פי' לפי הענין בלע"ז יוני עיי' פי' ק"ע ובגליון הש"ס הוגה אלנסתין, ולפע"ד אולי י"ל שהוא ל"י הרשומ' ועניננו גדול כנפילים וכוונת בעל המאמר לעולם במתניתין בכתב אשורית אבל באותיות גדולות והוא כתב עברי או כתב ליבונאה שמדובר בו בסנהד' כ"א סע"ב ופירש"י ליבונאה אותיות גדולות וכו' ועיי' ערך אשור. והיותר נכון כי גיגנטון צ"ל ד י ג ל ט ו ן δίγλωττον zweisprachig, (עיי' י"ב להי' ברילל ד' קט"ז).

גָּד (מל"מ Geschick, Schicksal וכ"ה בל"ס, ועוד עיי' מלה פרסית خدا = Gott) גַּד גַּדִּי וסינוק לא בס"ג דפ' במה אשה יוצאה (שבת ס"ז:) פי' התמזל מזלי כלומר התגבר מזלי[2]) וסינוק לא: אל תייגע כמו גדי מסנקן (פסחי' ג':[3]), אושכי ובושכי (שבת שם[4]) שיכול בשיכול כלומ' בכח, ב כ ל יכולת[5]), ובפ' ואלו מגלחין בגמ' ואין מברין (מ"ק כ"ז.) ובסנהד' בפ' כה"ג בגמ' וכשמברין אותו (כ'.) ובר"ג דפ' הנודר מן הירק (נדרי' נ"ו.) מאי דרגש אמר עולא ערסא דגדא, פי' מטה עשויה לכבוד שר הבית ואין אדם ישן עליו[6]), ובפ' השוחט אחד בעוף בגמ' השוחט לשם הרים (חולי' מ'.) הא דאמר להר הא דאמר לגדא דהר פי' לשד ההר כגון ערסא דגדא מטה עשויה לשד שבבית כגון מזל או כוכב. בב"ר פע"ב (ספע"א) בגד (בראש' ל', י"א) אתא גד דביתא אתא גדא דעלמא תי"ר [בי'] בגד אתא גדא טבא[7]) ובפ' ס"ו (ס"ה) אמר הקב"ה לעשו אתה אמרת יקום אבי (בראש' כ"ז, כ"א) גדא דע"ז דאת קאים[8]) אף אני בו בלשון אפרע לך יקום אלהים יפוצו אויביו. *[אחי"ה רומז על במדב' י', ל"ה. וכנ"ה סנהד' ק"ה. מְתַרְבָא דביש גדא (לפי גי' דפ"ר) עיי"ע כרכשתא. ירו' שבת פט"ז, דט"ו ע"ד; ירו' יומ' פ"ח דמ"ה: ירו' נדרי' פ"ד דל"ח ע"ד בגדך מדלי פי' במזלך תהא מונחת אוצרי ואם יגיע לו היזק ישלם לו הוא. ירו' ע"ז פ"א דל"ט רע"ד בגדא דארקלים עיי"ע אסקרנדה. קהל"ר פ' את הכל ופ' שמח, ואסת"ר פ' ויבז ביש גדא וטמיע מזלא, פי' רוע מזל ושקוע המזל, ובעל מ"כ לאסת"ר רומז על הערוך ע' טמא ובנוסח' לי' לפנינו. קהל"ר פ' ומוצא מה ביש גדא דההיא איתתא דאידבקת לך. ובענין ב"ר פס"ה פי' בעל מ"כ אבי כינוי לע"ז כד"א האומ' לעץ אבי אתה וכן הביא פי' המיוחס לרש"י תפסת בלשונך שם ע"ז שאתה מעמיד חייך וכו' ולפע"ד היה מכוון בעל הדרוש על מלה יונית Αβαι" שהוא שם כבוד של אליל Apollo שמגין בעד בני אדם. בית גדיא עיי"ע בית גליא, ועיי"ע ע' גד יון בע' גדי"ב]—

גד = נְגַד (בל"ס an- aus- fort z i e h e n, sich hinziehen, d. h. fortgehen) מלא כתפי נגדי בתרי עברי נהרא קוצו בגמ' דפ' המקבל (ב"מ ק"ז:) פי' כשאין רוח להלך הספינות בקלע קושרין בקצה הספינה אשלי' ויוצאין המלחין על שפת הנהר מפה ומפה ומושכין אותה בתוך הנהר לפיכ' מלא כתפי המושכין בחבלים קוצו מן האילנות שלא יעכבום. לגוד ללבוד ולדופן עקומה בפ"ק דעירו' (ד':) ובפ"ק דסוכ' בגמ' ושאינה גבוהה י' טפחים (סוכ' ו':) פי' גוד [צ"ל לגוד] דאמרינן (סוכ' ד':) גוד אסיק מחיצתא, וגוד אחית מחיצתא (שבת ק"א. ועיי' בערוך בסמוך); ללבוד [דאמרינן] כל פחות מג' כלבוד דמי (סוכ' ז'.); דופן עקומה [פי'][9]) בית שנפחת וסיכך על גביו אם יש בין הכותל לסיכוך ד' אמות פסולה. ופי' גוד אסיק מחיצה כלומר הבן בלבך[10]) כאילו חתכת והעלית מחיצות מזה העמוד [ל"א מ ש ו ך ו א ס ו ק מ ח י צ ה][11])

---

1) כ"ה ברפ"ר, ובשרפ"ע נשמט. 2) והוא ממש ל"ע جد התגבר והתגדל בהדר ועושר ונגזר ממנו השם جد מזל טוב. 3) ועיי"ע סנק ופי' ר"ח לפסחי' צד ג'. והמלה ל"ע היא ضنك ופתרונה עיף וכן פירש"י לשבת שם. 4) ועיי' השינויים בע' אשכי ומ"ש 5) כצ"ל ועיי"ע אשכי ובדפ"ע בט"ס בלא יכולת. 6) וכן פירש"י וכן כתב בעל שט"מ על נדרי' באריכת דברי' קצת מבלי להזכיר את רבינו, ובענין ערסא דגדא כבר חוינו דעתנו בע' בז ד' ע"ש ו ב פ י' ר ג מ"ה כ"י לחולי' הנ"ל מפורש ל ש ר ההר וכצ"ל בערוך. 7) ורמ"ל הפליא לטעות לשום בפי רבינו נתן ציון תרגום י ו נ ת ן עיי"ע אשן ומ"ש. ובענין פתרון הפסוק עיי' ההעתקות העתיקות לפסוק זה בספרי על העתק' פרסי' לריב"י טאווס צד שכ"ב. 8) בנו"ג עוד חייך. 9) כצ"ל וכ"ה בע' דפן. 10) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ופאריז וה"ב וכן היה מונח לפני המהרש"ל לסוכ' ד': ובדפ"ע בט"ס כל כך. 11) כ"ה לנכון בחי' הרש"ל לסוכ' ד': ועיי' שריד שבערכין ע' גד ב'.

תרג' וימשכו (בראש' ל"ז, כ"ח) ונגדו. בהלכה קמ' דעירו' (ט'.) אי גוד אמרינן אי חבוט אמרינן גוד וחבוט לא אמרינן קמ"ל. פי' [1]) כמשוך דמי. גוד אחית מחיצתא בס"ג הזורק (שבת הנ"ל) רישא דשמעתא (שם) אמר רב הונא הני בצייתא דמישן אין מטלטלין בהן אלא בד' אמות וכ' פי' בצייתא כבר פי' במקומו [2]). זה פ"א בצייתא הן אניות קטנות רחבות מלמעלה וקצרות מלמטה ונבוהות י' טפחים וכיון דאינן רחבות למטה ד' על ד' אינן רשות היחיד גמורה דבעינן דומיא דחריץ גבוה עשרה ורחב ד' והילכך ככרמלית דמין ואינן מטלטלין בהן אלא בד' אמות ולא אמרן אלא שאין בתחתיתו בפחות מג' טפחים גובה, ד' טפחים רוחב, אבל יש בפחות מג' וד' לית לן בה וכל פחות מג' כלבוד דמי ונחשב שהיא רחבה עד למטה ד' טפחים ומותר לטלטל בכולה, וכי אין בפחות מג' ארבעה אימלנהו אותן ג' טפחים קני ואורבני כיון דאין נראה לעינים אותו הקצר לית לן בה דמותר לטלטל בכולה. מתקיף לה רב נחמן בר יצחק [3]) ואפי' לא מלינהו קני ואורבני לימא גוד אחית מחיצתא ונראה כאילו הן רחבות המחיצות למטה כמו מלמעלה מי לא תניא ר' יוסי בר יהודה אומר וכ' א"ל אביי לר' יוסף אתה שהבאת ראיה מחכמים פוטרין לא תסבור דאמרינן גוד אחית מחיצתא והתנן עמוד ברשות הרבים וכ' הכא נמי גבי בוצית נימ' גוד אחית מחיצתא [4]) וכי תימ' מ"ש עמוד מקנה דחכמים פוטרין התם גבי קנה אם תאמר גוד אחית מחיצתא נראית לעינים שהגדיים בוקעין בה ואינה מחיצה הכא גבי עמוד אם נאמר גוד אחית מחיצתא נראית כמחיצה שאין הקצר אלא ג' טפחים ואין הגדיים בוקעין בה. נגודו לי גלימא בס"ג דפ' כל גגות (עירו' צ"ד.) [5]), פי' משכו לי טלית. גוד גרמא מככא [6]) ונמטי מיא לאנטוכיא [7]), פי' חתוך המאכל מן השינים יגיע חמות המים באנטוכי [8]) כלומ' כיון שנחתך המאכל מפי החולה בוערת בו חמות ומחממת מי רגליו כחמות אנטוכי דתנן (שבת מ"א.) אנטיכי אע"פ גרופה אין שותין הימנו. פ"א טול עצם מן השינים שהיה לועס פת ואותה מים שהיה שותה לאחר פיתו יוליכם לאנטוכיא, זה בס"ג דפ' ואלו מגלחי' (מ"ק כ"ח:) [9]) בפ"ק דב"ב בגמ' ולא את הטריקלין ולא את המורן (י"ג.) רב יהודה אמר אית דינא דגוד או אגוד [וכ'] רב נחמן לית ליה דינא דגוד או אגוד, פי' לשון גוד או אגוד משוך או המשך שאומר לו קְנה או מכור, וכר"פ יש נוחלין בגמ' והאיש את אמו (קי"א:) א"ל לשמעיה גוד לי' דין צבי דיליף [10]), פי' משוך אותו ועבור אין זה רוצה ללמוד. בפסיקתא דויהי בשלח פרעה (צד צ'.) א"ל נקיתה בשוק פלן א"ל אין [א"ל אִין] אפיקת לך מיתא מן בתרך א"ל גוד חמי לי, פי' לך הראה לי [11]). בפ' עושין פסין בגמ' מותר להקריב (עירו' כ"א:) ועל פתחינו כל מגדים (שה"ש ז', י"ד) אלו בחורות [12]) ישראל שמוגדות פתחיהן לבעליהן. ובפסחי' בר"ג דפ' האש' (פ"ז.) בנותינו כזויות מחוטבות (תהלי' קמ"ד, י"ב) אלו בחורות

---

[1]) כ"ה רק בכ"י ו"ו וה"ב. [2]) עיי"ע בציתא ושם פי' רבינו כפי' ר"ח הובא בתוספ' שבת ק"א. ד"ה הני ובאו"ז הלכ' ערב שבת סי' ד' וקרוב לזה פי' רה"ג הובא בחי' הרשב"א ז"ל וכפי' רבינו בכאן היא ג"כ שיטת רש"י ז"ל וכן משמע מחי' הר"ן לשבת ועיי' עוד הרב המאירי לשבת בסוגי' שלנו. [3]) וכ"ה בכ"י א"פ לשבת אבל נוסח הדפ' רב נחמן סתמא עדיף מדשקלו וטרו עליה רב יוסף ואביי עיי' ד"ס שבת צד ק"ט. וכן הגי' בחי' הרשב"א ועיי' עוד התוספת' גיטי' ל"א: ד"ה אנא. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו אבל בדפ"ע חסרה שורה שלמה. [5]) ושם הגי' שקולו גלימא נגידו בה ובכ"י מ' וא"פ נגידו לה, ועיי' ד"ס שם צד קפ"ב: [6]) בכ"י ו"ו מבבא וכ"ה בכ"י מ' ובכ"י ב' וכ"ה בדפ' פיז' בגמ' וברש"י עיי' ד"ס סוף שקלי' צד ל"ח: אבל לשני פירושי רבינו הנוס' ככא היא הנכונה. [7]) וכ"ה בכ"י מ' וב' עיי' ד"ס מ"ק נ"ב: [8]) כ"ה בכ"י ו"ו. [9]) שני פירושים אלו קשה להולמם וגם פירש"י נפלו הלחיים הדרי מיא למפרע כלפי מעלה רק מהמשך הענין ולא מפתרון התיבות נובע, ואשר אני אחזה לי כי מקור ודוגמא של חרוז זה הוא בש"ב י"ד, י"ד כי מות נמות וכמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו. ולדוגמא אשת חכמה תקועית אמרו ג"כ נשי שכנציב על האדם שמת: גוד גרמא מבבא לא נטממו מיא לאנטוכיא כ"ה לגי' כ"י מ' ונ"ל להגיה לא נטממו מלשי' טמם שענינו בל"ע וסוי' כמו סתם וכ"ה במ"ק ד' סע"ב נהרא טמימא פי' מעיין נסתם עיי"ע טם ב' וענין מלת אנטוכיא בל"י ἐνδοχεῖον פי' כלי לשמור בו דבר־מה כגון מים וזולתו וגרמא בל"ע جرم גוף או עצמות וא"כ שיעור המאמר כשמוליכין את הגוף מפתח הבית, כלומ' להובילו לקבר, אז לא נסתמו ונאספו המים עוד בכלי לשמרם שם וזה כמאמר של פסוק הנ"ל כי מות נמות וג'. ודו"ק. ובע"י הראשון חסר כל החרוז. [10]) בנו"ג למילף. [11]) גי' בשוק אי' בכ"י ל"ד וכ"ה נכון בדפ' וויניצי' ואמ' אבל בדפ"ר בט"ס בלשון וכ"ה בדפ' פיזארו ובב"ר פע"ט הגי' לא דכיתה שוק פלן, ובקהל"ר פ' חופר דכיתית שקק פלן, ובפסיק' דכיתא שוקא פלן עיי' הרב החכם מוהר"ר שלמה באבער הערי' קע"ה. [12]) וכ"ה במנו"ה רסי' כ"ד ורסי' רל"ג וכ"ה בכ"י מ' לעיר' וע"י הראשון ובנו"ג בגות וכ"ה בכ"י ו"ו ע' ובילק' שה"ש רמז תתקצ"ג.

ישראל שמוגדות וכ׳. כלומר שמושכות בתוליהן עד שבאות לבעליהן וכ"ה אומר (זכרי׳ ט׳, ט"ו הובא בפסחי׳ שם ובילקי׳ תהלי׳ קמ"ד רמז תתפ"ח) ומלאו כמזרק כזויות מזבח כלומר שמלאות דם בתולים. פ"א שלא בא עליהן אדם קודם בעליהן ולא הגידו אותו מקום אלא לבעליהן אבל בנות אומות העולם רובן יבאו לבעליהן בעולות[1]. יש ששונין אותו דעירו׳ מנידות ומפרש שאומרות לבעליהן מתי הן נדות. * [אחי"ה ובכ"י ל"ד אי׳ כאן הגי׳ שמגידות. ובאמת לפי פי׳ רבינו של מעלה שמושכות יותר נראה גי׳ מַגִּידוֹת הפעיל משרש נגד שענינו משך וגי׳ שמוגדות וכ׳ אי׳ בכ"י ל"ד וג"ג וכ"ה בל"א באה"ת וברש"י כ"י לעירו׳ עיי׳ ד"ס צד ל"ז: אבל בדפ"ע אי׳ שמגידות וכ"ה בנוסח׳ בעירו׳ ובפסחי׳ ובילק׳ שה"ש הנ"ל ובמנו"ה בשני המקומות ובש"ס אי׳ עוד ל"א שאוגדות פתחיהן וכ׳, ובד"ש שמאגדות עיי׳ ד"ס שם ולשון הגון הוא ושיעורו שקושרות כפירש"י וכמאמר בשבת (שבת ס"ב:) שנעשו פתחיהן כיער פי׳ סתומות (אבל עיי׳ פ"א בע׳ פתח א׳) וכן נאמר באלקראן כ"א, צ"א; כ"ד, ל"א ועיי׳ הח׳ פליישער בהוספות לעמת"ר להח׳ לעווי סח"א, ת"ז. — ודע שכל ע׳ שלנו שייך בסוג ע׳ נגד האחרון ע"ש. ומזה נגזרה אגדה עיי"ע] —

גַּד = אֲגַדָּא (Stock, Stab מל"ע جداد Baumzweig ענף עץ מפעל גדד = جد abschneiden) בר"ג שואל אדם מחבירו (שבת קמ"ח. בנוס׳ לי׳ אבל אי׳ לגי׳ התוספ׳ שם ד"ה אתקין ע"ש וכן אי׳ בגליון לכ"י שבת עיי׳ ד"ס שם צד קע"ח.) ובר"ג דפ׳ המביא כדי יין (ביצ׳ ל׳.) אתקין רבא במחוזא[2] דדרו בדוחקא נידרו בדיגלא דדרו בדיגלא נדרו באגדא, דדרו באגדא נידרו פאכפא דדרו באכפא נפרוס סודרא עליה[3]. פי׳ דדרו בדוחקא שמי שהיו רגילין לשאת משאם בדוחק בטורח בין ידיהם כלומר מי שנהוג להוליך הכד בידיו לישני ביו"ט להקל הטורח בדיגלא: בעץ שיש לו שני ענפין בראשו כזה[4] באגדא: במוט; באכפא: על הכתף[5]; דדרו באכפא ליכא להקל המשאוי לפרוס סודרא עליה ואי לא אפשר ליפרוס סודרא עליה משום סחיטה שרי בלא שינוי[6]. ובס"ג דפ׳ השוכר את האומנין (ב"מ פ"ג.) אתקין ר׳ חייא בר יוסף בסיכרא[7] דדרו באגדא נישלם פלגא מ"ט נפיש לחד וזוטר לתרי דדמי לאונס, פי׳ תיקן בהני אבלושי[8] דטעני חביתא במוט ואיתבר משלם פלגא מ"ט נפיש לחד וזוטר לתרי וקרוב לאונס וקרוב לפשיעה הוא. ומדמתרץ[9] רבא אליבא דר"מ ש"מ הלכה כותיה[10]. בפ"ק דתעני׳ בגמ׳ עד מתי שואלין (ו׳ רע"ב) ובר"ג דפ׳ אלו מציאות (ב"מ כ"א:) מאי נמושות ר׳ יוחנן אמר[11] סבי דאזלי אתיגדא[12] פי׳ זקנים דמהלכין במשענת. שבתך ומשענתך (תהלי׳ מ"ג, ד׳) תרג׳ תיגדאך תריצא ואוריתך. מחזיק בפלך (ש"ב ג׳, כ"ט) תרג׳ [ומתקיף] בתיגדין. * [אחי"ה זה הציון אי׳ רק בכ"י ו"ו וכן רומז רש"י ז"ל להך תרגם בפירושו לתעני׳ רק שם גי׳ מוטעת אתיגרא, ובנוס׳ של תרג׳ אי׳ באגד. ובאמת אות ת׳ נוספת ותיגדא כמו אגדא וכדוגמא תגאלתא שהוא כמו גאלתא ובמ"ע של מהרז"ף חט"ו, קמ"ט נגזרה המלה בטעות מל"פ ע"ש. ואני גוזרה מל"ע הרשומה והברת אות עין בערבי נשמעת כמבטא הג׳ ומלת עסא כמו גסא ענינו מטה, ועוד יש להאצילה מפעל גדד שענינו חתך ומפצל וגדאד פתרונו בל"ע ענף עץ שמתפצל וזה כדעת רבינו ורש"י] —

---

[1]) כ"ה רק בכ"י פאריז וקרוב לזה גם בכ"י ה"ב עד התיבות אבל בנות או"ה. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה נכון בביצ׳ ותוס׳ שבת. [3]) וגי׳ כ"י ו"ו ול"ד בדיגלא אי׳ ג"כ בעי׳ דגל ב׳ ובתוס׳ שבת הנ"ל ובב"מ פ"ג. אבל בשאר כ"י ודפ"ע אי׳ בריגלא וכ"ה בגמ׳ ורש"י ומאירי לביצ׳. וגי׳ אגדא כ"ה ג"כ בכ"י ביצ׳ ובמאירי אבל בנו"ג בט"ס באגרא וכ"ה בתוס׳ שבת הנ"ל וריטבא ב"מ פ"ג. [4]) הציור הזה נמצא בכ"י ל"ד ה"ב ופאריז וכן הוראת המלה בל"י δίκελλα פי׳ כל דבר שיש לו שני שינים וענפין מפוצלין וכן פירש"י ב"מ פ"ג. עץ מפוצל בראשו ומזה ג"כ דקרינן מנחו׳ צ"ה. מפוצלין מראשיהן כמין דקרנין (עיי"ע דקרן ב׳ במו"ע) פי׳ מזלג או עץ שיש לו שתי שינים בל"י δίκαρνον. [5]) עיי"ע כף ה׳. [6]) ורש"י והמאירי פירשו ואי לא אפשר כגון שאין לו סודר והמאירי הוסיף עוד או שחושש לקלקול הסודר. וגי׳ המאירי באנפא ט"ס וצ"ל באכפא ובריו"ף כ"י אי׳ באכיתפא ובכ"י בערלין באכתפא עיי׳ ד"ס ביצ׳ צד מ׳. [7]) וכנ"ה ב"מ מ"ב. פסחי׳ ל"א: אמר רפרם מסיכרא וקרובה היתה לבי מחוזא כדאי׳ בחולי׳ צ"ד: הוה קאזיל מסיכרא לבי מחוזא ורבא ורב ספרא הוה קאתי לסיכרא ובנדה ל"ו. אי׳ רב שמן מסכרא ובחולי׳ י"ח סע"ב בט"ס ר׳ שמן מסוברא וצ"ל מסיכרא, ובכ"י מי לפסחי׳ שם בט"ס מסתברא ובעל ד"ס שם צד מ"ד. כתב באות ר׳ ולשון שאינו הגון ומשובש הוא ע"כ ולא ציין מקומות הנ"ל וגי׳ סיכרא אי׳ ג"כ בנכון בחי׳ הריטב"א לב"מ אבל בש"מ אי׳ סיקרא וגי׳ בסיכרא בכ"י ל"ד וה"ב אבל בכ"י ו"ו בט"ס בסיברא׳ ובדפ"ר בסיכדא. [8]) עיי"ע אבלושי. [9]) כ"ה לנכון בכ"י פאריז אבל בשאר כ"י ודפוסי׳ אי׳ רק מתרץ. [10]) ובעל שט"מ לב"מ בסוגיתינו כתב ור"ת פסק כר"מ ותקנת חכמים היא ע"כ ואחריו נגרר רבינו אבל יתר הראשונים לא פסקו כר"מ עיי׳ שט"מ שם וריטבא בחי׳. [11]) וכ"ה בכ"י ב׳ לתעני׳ אבל בנו"ג א"ר יוחנן. [12]) וכ"ה בעי׳ נמוש וכ"ה בכ"י ב׳ לתעני׳ וכ"ה לגי׳ המהרש"ל אבל בנו"ג אתיגרא ובנוס׳ של תרג׳ הגי׳ תיגדאך ועיי"ע תיגרא במו"ע.

גַּד (מל"מ גָּדַד בל"ס גַּד, בל"ע جذ = גוז, גָּזַז (ab- einschneiden, umhauen בפ' שואל אדם בגמ' לא ישכור (שבת ק"נ:) מי [צ"ל מת] משכחת לה למיגד ליה גלימא [1]) פי' לחתוך וי"א לתפור [2]). ובהלכה קמא דביצה (ו'.) אפי' למיגד ליה גלימא ואפי' למיגז ליה אסא [3]) וכפ' חזקת הבתים בגמ' ר' ישמעאל (ב"ב ל"ו:) אבל חכמים אמרו עד שיגדור שלש גדידות [וכ'] וימסוק ג' מסיקות [4]). וכפ' השוכר את הפועלין בגמ' ואלו אוכלין מן התורה (ב"מ פ"ט:) פועלין שהיו אורין בתאנין גודדין בתמרים בוצרין בענבים מוסקין בזתים הרי אלו אוכלין שהתורה זכתה להן. (א"ב גודרין כתיב). * [אחי"ה וגם כתוב שהיו עודרין בתאנים אבל בחי' הריטב"א כגי' רבינו שהיו אורין וכן גי' גודדין נמצא בב"ח] — ובפ' נערה שנתפתתה בגמ' זה מדרש דרש [5]) סוף סוף העומד לִיגָּדֵד כגדוד דמי (כתובו' נ"א.) [6]), ובב"ר פע"ב (ע"א) בא גד (בראשי' ל', י"א) בא מי שעתיד לגדד משתיתן של אומות [7]) פי' כגון גדו אילנא (דניאל ד', י"א, כ') [8]). ובפ' המוציא תפילין בג' שרשיו [9]) והאיכא קינסי בגידודא ופי' בע' גדד בגירודא ופי' בע' גרד [ב'] * [אחי"ה וכן נשתנה המלה בחילופי הנוסחאות שהרי בשבת נ', קכ"ה: קכ"ו: אי' חריות של דקלים שגדרן לעצים וכ' ובע' חרית וע' למד ג' הגי' שגרדן וכ"ה בכ"י א"פ לשבת קכ"ה: וכן בנדה ל"ו: ואי לא ציית גדידה, כ"ה בע' צנע ב' וכ"ה בחי' הריטב"א לנדה, ובע' גר י' וכ"ה בנוסחאות אי' גרריה אבל בחי' הריטב"א גרדיה. ודע שבנו"ג והא קא נתרי קינסי בגדודא וכ"ה בע' גרד ב', קנס, קסן א', תר ז' וכצ"ל ג"כ כאן; אבל מלשון הריטב"א בחיד' והוא דלית ביה קסני משמע קצת כגי' רבינו ומלת בגידודא אי' בגי' כ"י ה"ב ב"ר וכ"ה בדפ"ר ואמש' אבל בדפ' ויניצ' אי' בגידורא וכ"ה בחי' הריטב"א ובדפו' שונצ' אי' הא קא נתרי קיסמי בגדור, וזה היותר טוב ונראה שרבינו כיון על ע' גרד ב' ששם הביא הך ציון מעירו' בשני הנוסחאות בגרדא ס"א גרודא ובאמת כ"ה בכ"י מ' לעירו' צד קצ"ו, וא"כ סיום המאמר כצ"ל והא קא נתרי קינסי [או יותר טוב קיסני = קיסמי וכ"ה ברא"ש והוא בל"פ עץ יבש עיי"ע קס א'. — וכנ"ה בבינוני פעול: בב"ר רפס"ח, ועיי' ילק' תהלי' מזמור קכ"א גָּדוּד שלחו כלומ' מחותך מממון שלח יצחק את יעקב והיינו בלי ממון, וכן פתרון המלה בל"ע הרשומ', והשם גְּדִידָה קידושי' ל"ה: הגדידה שישנה במקום השער ושלא במקום השער, וכ"ה בערך שרט לגי' כ"י ק"ט ובע' סרט ב' לגי' כ"י ב"ר אבל בשאר כ"י ובדפ"ע הגירס' שם ושם גרידה, וט"ס הוא, מכות כ"א. שריטה וגדידה אחת היא וכ', אלא ששריטה ביד וגדידה בכלי הוא. והתואר: בירו' דמאי רפ"ב דכ"ב סע"ב והא חרוב בביארי [10]) גידוד הוא פי' נפרץ בחתיכות חתיכות] —

גַּד = גְּדוּד (בל"ע جداد Scheidewand, eig. erhöhte Stelle, bergige Stelle) בהלכה קמא דעירובין (י'.) הכא איכא גדודי התם ליכא גדודי, פי' התם כשנפרץ מצדו כלפי ראשו איכא גדודי כשנפרץ הכותל חתיכות חתיכות ונשארו מן

---

[1]) בנו"ג מת נמי משכחת לה למיגזא ליה גלימא ובלי ספק גם בערוך צ"ל במקום מי: מת וגי' למיגזא אי' ג"כ בע' גז ג', והוא מציון של שבת קרוב לציון של כאן ובכ"י מ' בשנים הגי' למיגז וכ"ה בחי' הרשב"א אבל בכ"י א"פ הגי' למיגד ועיי' בסמוך. [2]) ורש"י פי' לתקן לו תכריכין אבל בחי' המאירי לביצי' ו'. אי' כפי' רבינו וז"ל ולא נאמר בגמ' מיגד גלימא ומיגז אסא אלא לגוזמא אפי' מיגד גלימא ר"ל חתיכת תכריכין ותפירתן וכ' ונ"ל שלפי פי' זה הושוה פעל גד עם פעל חט באותיות מתחלפות וענינו בל"ס תופר. [3]) וכן הגי' בחי' המאירי לביצי' ובמ"מ פ"א מהלכי' יו"ט הכ"ב ובתשי' הריב"ש סי' קט"ז וססי' תפ"ז (ושם בט"ס למיגו וצ"ל למיגז) וכתב בעל ד"ס לביצי' צד ד': כי כ"ה בתוספו' שלפנינו בדפ' שונצ' ובתוס' כ"י וכ"ה ברש"י כ"י ובנו"ג למיגז ליה גלימ' ולמיגז וכ' ובכ"י מ' בשתי הפעמים ולמיגד ובהלכו' אבל לרי"ץ גיאת עמוד נ"ו אפי' למיגר ליה וכ' ולמיגד וכבר תיקן בעל יצחק ירנן דצ"ל למיגד ובשו"ת הרא"ש כלל כ"ג, ב' (דפ' ויניצי') אי' בקו על הגימל ואפי' למיגי' וכ' ולמיגד. [4]) בנו"ג שיגדור ג' גדירות וכ"ה בשט"מ לב"ב וכ"ה ברוב דפוסי ע' כאן ובציון הבא אבל ט"ס הוא וצ"ל כבדפ' אמ' שאל"כ למה היה מסדר בעל ערוך בסוג גד והיה לסדרו בע' גדר. ומצאתי ראיה לגי' רבינו משבת ע"ג: הבוצר והגודד והמוסק כ"ה בכ"י רי"ף עיי' ד"ס שבת שם, וכתב המהרש"ל לשבת שם הערוך כתב שהוא גודד בדלי"ת והוא מל' גודו אילנא ע"ש בע' גד ע"כ הרי שגם המהרש"ל מסכים לגי' רבינו, וכן נ"ב בהגהת הגרי"ב לב"ב בשם מהרש"ל ומשיג עליו הגרי"ב בהפשב"ע בזה"ל ולא ראו שכך גי' רבינו אבל לפי מה שהבאתי ראה היטב והעיד על גי' הערוך. אבל גם בירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ג וי' ע"א אי' הבוצר המוסק הגודר ועיי"ע אר. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו. [6]) ובתוס' ב"ב מ"ב: ד"ה שבח הגי' ליגדר כגדור דמי ובתו' ב"ק נ"ט: ד"ה ופסק וצ"ה: ד"ה שבת המגיע הגי' כל העומד ליגזז כגזוז דמי וכ"ה בש"ס כתובי' הנ"ל. [7]) ובשמ"ר פ"מ הגי' שמשם הקב"ה יוצא ומגדיד [צ"ל ומגדד] משתותן של או"ה ובילק' ויצא רמז קכ"ח בט"ס לגדר, ובנכון בתנחו' כי תשא סי' י"ג צד קנ"ה: מגדל גד (יהושע ט"ו, ל"ז) שמשם הקב"ה יוציא ומגדד משכנותיהן ומשתותיהן של או"ה. [8]) בעה"ק שנ"ב אי' עוד לקיטת תמרים קרוי גדידה מלשון גדו אילנא. [9]) כ"ה בכ"י ל"ד ו"ו וכ"ה בע' גרד ב', קנס, קסן א', תר ז' והוא בעירו' ק': [10]) כ"ה בדפ' זיטאמיר וכן גרס מהרז"ף בהוצאה שלו ובר"ש לדמאי פ"ב מ"א אי' בבראי ובדפ' קראטי' בביארי וצ"ל בביארי.

הכותל חתיכות קטנות עומדין כמין יתדות דרכים ולא ניחא ליה להלוכי ביה. ובפ' כירה בגמ' מעשה שעשו (שבת מ"א רע"א) הא דאית ליה גידודי [1]. בס"ג דפ' כל גגות העיר (עירו' צ"ג:) דרש מרימר גידוד חמשה ומחיצה חמשה מצטרפין והלכ' גידוד ה' ומחיצה ה' מצטרפין [2], ובר"ג דפ' המביא גט שני (גיטי' ט"ו:) אמר רב חסדא גידוד ה' ומחיצה ה' אין מצטרפין פי' כגון ג ב ש ו ש י ת גבוה ה' טפחים והוסיף בנין ה' טפחים. בפ' כיצד מעברין (עירו' פ"ה מ"א דנ"ב סע"ב) היו שם גדודיות גבוהות י' טפחים פי' חתיכות מן הכותל. גמרא (שם נ"ה:) מאי גדודיות אמר רב יהודה ג' מחיצות שאין עליהן תקרה. והרכסים לבקעה (ישעי' מ', ד') תרג' ובית גידודין. * [אחי"ה פתרון המלה בל"ע הרשומ' גבשושית והר קטן וזה כפי' רבינו ובהשאילה כמו מחיצה. ועוד פי' רבינו ח ת י כ ו ת מן הכותל והוא מערך הקודם לזה. ובענין נוסח' של בית גידודין עיי"ע בית גלגול וע' גד ז', וע' גלגל ז'] —

גְד = גּוּדָא (Trennung בל"פ جدا Scheidewand) בב"ב השותפין שרצו לעשות מחיצה (ב"ב פ"א מ"א) גמר': מאי מחיצה גודא. פי' קיר. למה פרצת גדריה (תהלי' פ', י"ג) תרג' למה תקפת גודהא. * [אחי"ה בדפ"ע נכלל הע' בע' הקודם לזה, ויותר טוב להפרידו ופתרון המלה בל"פ הרשומ' מחיצה המפרדת כגון כותל וכדומה וכ"י רגמ"ה לב"ב במשנה א' לפ"א פי' כותל וכ"ה בפירש"י וכנ"ה בב"ב ל"ו. האי מאן דאחזיק מגודא דערודי ולבר עיי"ע ארד ב'. שבת ק"י: לוקמיה בין תנורא לגודא. עירו' נ"ג. כי סיכתא בגודא עיי"ע סך ט' וע' אצבע. תעני' כ"א. אותבי תותי גודא רעיעא ובכ"י מ' ובשאר מקומות שמצויינים בד"ס שם צד נ"ח: אות ל' הגי' אשיתא רעועא והוא ג"כ כותל עיי"ע אשיתא. ב"ק צ"ב: קרית חבירך ולא ענך רמי גודא רבה שדי ביה ובקצת שינויים בילק' יחזק' כ"ד רמז שס"ד ונ"ב פי' השלך עליו חומה וכ"ה בפירש"י כותל הפל עליו. קהל"ר פ' ראיתי עבדים: טרף רישיה אגודא ומית פי' הכה ראשו על הכותל ומת. וכמו בתענית הנ"ל אי' ג"כ בתרג' תהלי' ס"ב, ד' גודא רעיעתא. וכן תרג' גדר: גודא בקהלת י', ח'] —

גְד = גּוּדָא (מל"ע جدة, جدد schmaler Streifen, enger Weg, Steg) בפ' אין דורשין בעריות בגמ' ולא במרכבה (חגיג' ט"ו.) רב אחא בר יעקב בגודא דגמלא פי' בשני נסרים של גשר שמונחין זה בצד זה שיש ביניהן ריוח כמעט כך יש הפרש בין מים למים. בהלכה קמה דסנהד' (ז'.) אביי קשישא אמר דמי [3] לגודא דגמלא כיון דקם קם. פי' נסרים של גשר העשוי מחדש אין אדם ממהר לעבור עליו אלא עקב בצד גודל כיון דקם קם כיון שמתחיל להלך על הגשר מתחזק יותר ואין אדם מתפחד לעבור עליו. * [אחי"ה הגי' בחגיג' אמר רב אחא בר יעקב כמלא נימא ו ר ב נ ן אמרי כי גודא דגמלא ופירש"י דפין של גשר ובסנה' פי' לווחין של גשר וזה כפי' רבינו אולם זה רק פי' של גמלא עיי"ע גמל ג' אבל בענין גודא נ"ל לגוזרו מל"ע הרשומ' וענינו קו ושרטוט ומעבר צר ושביל וזה מה שפי' רבינו בע' בית גלגול תרג' של רכסים (ישעי' מ', ד' עיי"ע גד ה') ס"א בית גדגד פי' שבילי מקום מעבר צר וכ' וגוזר רכסים מל"ע نكاس חבל וענינו קו וחבל הארץ ודע שלפי גי' הדפ"ר בשני מקומות לגודא ד נ י מ ל א י"ל שמלת גודא הוא מע' הבא אח"ז ר"ל חוף של מ ח ו ז בל"י [illegible] ובלי' משנה נמל עיי"ע למין וע' נמל] —

גְד = גּוּדָא (מל"מ גָדָה בל"ע جدة, جد Ufer) בפ' מי שאחזו בגמ' זה גטיך מהיום (גיטי' ע"ג.) רב פפא ורב הונא בריה דר' יהושע זבין שושמי [4] אגודא דנהר מלכא. ובפ' יוה"כ בגמ' ותשמיש המטה (יומ' ע"ז:) רב יהודה ורב שמואל בר יהודה [5] הוו קיימי אגודא דנהר פפא. פי' כמו על כל גדותיו (הושע ג', ט"ו; ד', י"ח; ישעי' ח' ז'; ד"ה י"ב, ט"ז) והן גפי הנהרות. * [אחי"ה פי' גודא בל"ע הרשומ' חוף הנהר ועיי' עוד ע' הקודם לזה. — וגי' דנהר פפא אי' בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה בכ"י רשד"ל ובע' חצדד וכ"ה ביומ' ובאו"ז הל' יוה"כ סי' רע"ז אבל בכ"י ה"ב ודפ"ע אי' בכאן נהר פרת וכ"ה ברי"ף כ"י עיי' ד"ס שם וראשון נ"ל עיקר. וראיה מתעני' כ"ד: אמר רב מרי בריה ד ב ת ש מ ו א ל אנא הוה קאימנא אגודה דנהר פפא, אבל בכ"י מ' גם שם הגי' נהר פרת. והוזכר עוד בב"מ פ"ו. ונראה שהוא שוה עם נהר פפיאתא

[1]) וכ"ה בכ"י מ' וא"פ עיי' ד"ס שבת צד מ"א: ובגו"ג הא דלית ליה גידודי הא דאית וכו' וכגי' רבינו אי' ג"כ בדפוסי' הישני' והסכם המהרש"ל. [2]) ובדפי' פיז' ודפי' וויניצי' אי' עוד והלכתא מצטרפין ולשון מיותר הוא ולי' בדפ"ר. [3]) כ"ה בכ"י ל"ד ודפי' אמש'. ובשדפ"ע בט"ס רמי. [4]) כ"ה בדפ"ר ופיז' וכ"ה בע' טרימא ובע' ששמי ובכ"י ה"ב בט"ס שושבא ובכ"י רשד"ל ששומי עיי' סח"ב של הפשב"ע ובדפוסי' אחרי' שומשמי וכ"ה בנוסחי' וכ"ה בע' שמשם. [5]) כ"ה נכון כדאמר ביבמו' ק"א סע"ב דגר היה וכ"ה ברא"ש בדפוסי' הישנים ובגו"ג בר רב יהודה וט"ס הוא וכן לי' רב בכ"י מ' עיי' ד"ס יומ' צד קכ"ג.

עירו' פ"ב: עיי"ע אכר וד"ס שם צד קס"ג: ועיי' רש"י לעירו' שם] —

גָּד (Koriander phön. Γοίδ Diosc. 3, 54) בר"ג דפ' יוה"כ (יומי' ע"ה.) והוא כזרע גד לבן (שמות ט"ז, ל"א)[1]) אמר רב אסי[2]) עגול כגידא ולבן כמרגליות פי' הוא כסברית ובלש' ישמעאל כוסבר ובלע"ז כוליינדר"ו. *[אחי"ה וכ"ה בע' כסבר והוא ל"ע كزبرة ובל"ם כוסברתא וכן העתיקה הפשיט' עיי' ספרי על העתקה פרסי' לריב"י טאווס צד שמ"ה ועיי' פי' הראב"ע לשמות שם, ובלאי"ט [coriandro, curiandolo —

גִּד = גִּידְדָא (בל"ם גֵּדְדָא (Wermuth, Absynth בפ' א"ר עקיבא בגמ' מנין לפולטת ש כ ב ת ז ר ע[3]) ולבסוף פי' עונשה דכתיב (שמות י"ט, ט') ויגד, דברים שהן קשין כגידין[4]) פי' הדל תדגש[5]) והוא לענה (הנני מאכיל את העם לענה) [וצ"ל הנני מאכיל אותם לענה (ירמי' כ"ג, ט"ו) הנני מאכילם את העם הזה לענה] (שם ט', י"ד) תרג' מרר כגידין[6]): ההופכים ללענה משפט (עמוס ה', ז') [דהפכין לגידא דינא], ואחריתה מרה כלענה (משלי ה', ד') מרירא היך גידדא. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ובעה"ק וכ"ה גם בכ"י תרג' אצל ה' לעווי וכ"ה בהעתקת הפשיט', ובנו"ג גירדא והוא ט"ס, וכן בט"ס בב"ר פע"א גדי (במדב' י"ג, י"א) גרדים וממרין וצ"ל גדדים ובדפו' האחרונים הגי' כגידים וממרין, ושמ"ר פ"ז מר וגד] —

גּוֹד = גּוֹד, גּוּדָא (בל"ם Schlauch) בפ' לולב וערבה בגמ' שני ספלים של כסף (סוכ' מ"ח:) משכיה דההוא גברא דמשוינן ליה גודא ומלינן ביה מיא. בר"ג דפ' ר' אליעז' אומ' תולין (שבת קל"ח.) הגוד והמשמרת ככר פי' בע' אסלא. *[אחי"ה ע"ש חילופי הגירסאות ובשבת שם עמוד ב' הגוד בכיסנא מותר לנטותה בשבת ובע' כסך גרס רבינו בכסכיו וכ"ה ברי"ף ובכ"י א"פ בט"ס הגור בכסכסיו. פי' גוד בל"ס חמת מים כמו נוד בל"מ. ועה"ק סיים פי' חמת מים. ועיי"ע גל א'] —

גַּד יָוָן (Ortsname, Stätte der (griech.) Fortuna, besser גַּדְיוֹן etwa Γάδων s. Reland Pal. S. 772) בפ"ק דזבין (פ"א מ"ה) ראה אחת מרובה בשלש שהוא (כמין) [וצ"ל כמן] גד יון לשילוח וכ', "פי' מקום בבית המקדש שעשו אותו יונים קבוע לע"ז כאותו ששנינו (מדות פ"א מ"ו) בה גנזו בית חשמונאי את אבני המזבח ששיקצו מלכי יון לע"ז ומשם לשילוח קרוב הוא ומנין שגד ע"ז הוא דאמרינן בפ' ד' מיתות בגמ' הנודר בשמו (סנהד' ס"ג:) מותיב רב משרשיא ראה אחת מרובה כשלש וכ' אמר רבינא גד נמי מיכתב כתיבא דכתיב (ישעי' ס"ה, י"א) העורכים לגד שלחן". *[אחי"ה כל זה נעתק מפי' רה"ג לסד"ט צד ל"ט ושם הגי' כמגד יון ובתריה נגרר רבינו ובנו"ג כמן גד יון וכ"ה בפי' הרמב"ם ור"ש ובתוספ' זבין פ"א גרס כמגדיון לשילה וגי' כמגדיון אי' ג"כ בסנה' הנ"ל ועיי' פי' המאמר בפי' א"צ למהרז"ף לירו' ברכו' פ"א ד"ב רע"ג וגי' גדיון נ"ל עיקר והוא שם מקום הנזכר ושילוח כמו שילה וקרוב לה היתה ע"ז וכן העיד היעראנימוס בפירוש למתתיהו פ"י עיי' רילאנד פאלישטינא צד תתנ"ט. ועיי' עוד פירש"י לסנה' הנ"ל ד"ה ראה] —

גִּד (הפעל גִּיֵּיד בל"ם גַּיֵּד zerstückeln, die Sehnen zerschneiden מהשם גִּיד בל"ע جدّ ובל"ם גידא (Nerv, Sehne, Faden בפ"ק דאהילות (פ"א מ"ו, נזיר מ"ג. יבמו' ק"כ:) אדם אינו מטמא עד שתצא נפשו אפי' מגוייד ואפי' גוסס. ובפ' בתרא דיבמו' (ק"כ. במשנה וירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ג, ירו' גיטי' פ"ז דמ"ח ע"ג תוספתי גיטי' רפ"ה) מגוייד וצלוב על הצליבה[7]) וחיה אוכלת בו אין מעידין עד שתצא נפשו, פי' מחותך הגידים. ובס"ג דפ' ד' מיתות (סנהד' ס"ז: וכ"ה ביבמו' ק"כ:) לדידי חזי לי ההוא טייעא דשקליה לספסירא וגיידיה[8]) לגמליה. ובויק"ר פ' אל תהי עד חמס (רפ"ו) מעשה בשלטון שהיה בקסרין שהיה מגייד את הגנבים והורג את הקבלנים[9]) ס"א מנגיד. בר"ש מעשרות (פ"א מ"ב) הפרסקין[10]) משיטילו גידים. פי' חוטים שעל הגרגר. ירו' (מעשרות פ"א דמ"ח סע"ד) משיטילו

---

[1]) וכן מביא הילקי' בשלח רמז רס"ב המקרא אבל בנו"ג והמן כזרע וגו' והוא המקרא בפ' כמתאננים, במדי' י"א, ז' והגי' בלתי נכונה כי בפ' כמתאננים לא נזכר לבן וכגי' רבינו אי' בכ"י ב' ול"ד עיי' ד"ס יומי' צד קי"ד. [2]) וכ"ה בילק' שם ובילק' בהעלתך ר' רמז תשל"ה ובנו"ג אמ' רב אסי ובכ"י לי אמי ר' אמי. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ודפ"ר והוא בשבת פ"ז סע"א ועיי' בילק' יתרו ס' רמז רע"ח. [4]) בנו"ג דברים שקשין לאדם כגידין וכ"ה בילק' שם ובכ"י מ' שקשין לגוף כגידין ובכ"י לי שקשין לו לאדם וכ'. [5]) כ"ה בדפ' ווניצי', ובדפ"ר ופיז' אי' כל דגש ובלי ספק צ"ל דל דגש וכן בכ"י פאריז דלגשגש ט"ס וצ"ל כמו שכתבתי. וכונת רבינו הדלית במלת ויגד תדגש וכ"ה באמת בכ"י ו"ו. [6]) בנו"ג בתרי כגירין. [7]) כ"ה במשנה של ירו' יבמ' פט"ז מ"ג וצלוב על הצליב בגמ' שם על הצלוב אבל במשני' של בבלי ובמשניות ובתוספ' הנ"ל אי' רק וצלוב. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו, ובדפ"ע אי' גידיה. [9]) בויק"ר ובילק' משלי כ"ט רמז תתק"ב הגי' מעשה בשלטון אחד שהיה הורג את הקבלנין ומתיר את הגנבים. [10]) וכ"ה במשנה שבירו' ובתוספ' כ"י מעשרו' פ"א אבל בנו"ג האפרסקים

נידים אדומין [1]) בר"נ דפ' בן סורר ומורה [בגמ']
עד שיקיף זקן התחתון ולא העליון (סנהד' ס"ח:)
תני ר' חייא עד שתקיף עטרה כי אתא ר' דימי
אמר הקפת גיד ולא הקפת ביצים. בפ"ק דקידושין
בס' הלכה וחכמים אומרים (כ"ה. וכ"ה:) סירוס
דמאן [2]) אילימא סירוס דגיד היינו סירוס הגויה[3])
אלא לאו סירוס דביצים . . ר' יוסי אומר מעוך
וכתות אף בבצים נתוק וכרות בגיד · אין בבצים
לא. פי' הוא האבר. * [אחי"ה וכנ"ה חולי' פ"ז
מ"א גיד הנשה ובגמ' שם פ"ט: איסור גיד ושם
אין בגידין בנותן טעם. ושם: לא נקשרו אבריו
בגידין, שם צ'. העצמות והגידין וכו'. ועיי' שם
והלאה הרבה פעמים. ובל' ארמית שם צ"ז: גידא
דנשיא. ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ד אפסיק (גודא)
גידא דרצועתא. ושם: ותופרין בגידין, ועיי' בבלי
מגיל' ח': ובהשאילה ב"ר קלר"פ כ' ושומט גידין
של אדמה ואוכל. פי' גיד בל"ע וסורי' הרשומ'
חוטין ונימין ול"מ הוא ובנפרד כינוי לאבר
התשמיש. וממנו נגזר הפעל גַּיֵּד ופתרונו מחתך
הגידין כפי' רבינו] —

גד = גְּדִי (מל"מ Bock, Böcklein) בפ' כל הבשר
[במשנה] בשר בהמה טהורה בחלב וכ' (חולי'
פ"ח מ"ד) ר"ע אומר חיה ועוף אינן מן התורה
שנאמר (שמות כ"ג, י"ט) לא תבשל גדי בחלב אמו
ג' פעמים פרט לחיה ולעוף ולבהמת טמאה.
ובגמ' (שם קי"ג:) (בשר בהמה טהורה בחלב[4]) אמר
שמואל גדי לרבות את החלב, גדי לרבות את
המתה גדי לרבות את השליל, גדי להוציא את
הדם, גדי להוציא את השליא, גדי להוציא את
הטמאה. בחלב אמו ולא בחלב זכר, בחלב אמו
ולא בחלב שחוטה. בחלב אמו ולא בחלב
טמאה. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ודפ"ר, אבל
בשדפ"ע נקצר ע"י וכ'. והקבוץ גְּדָיִים, ירו' סנהד'
פ"א די"ט. ירו' נדרי' פ"ו ד"מ. גדיים שהנחת
נעשו תישים בעלי קרנים, כלומר תלמידים נעשים
גדולים, ירו' סנהד' פ"י דכ"ח: ב"ר פמ"ב, ריש
אסת"ר אם אין גדיים אין תישים כלומר בימי
חרפו של אדם ניכר אם נעשה אדם גדול כדוגמא
בוצין בוצין מקטפיה ידיע. ברכו' מ"ח. עיי"ע בצין
א'. ועוד בהשאילה על ראשית הבכורים שלא
נתבשלו כל צרכן, פסיקתא דעשר תעשר צד
צ"ט: לא תבשל גדי בחלב אמו (דברי' ט"ו, כ"א)
וכתיב בתריה עשר תעשר אמר הקב"ה אל תגרמו
לי לבשל גדיים עד שהן במעי אמותיהן וכ' וכן
כיון רש"י (דברי' י"ד, כ"ב) למאמר הפסיקתא הזה
כמו שהעיר הרב החכם מוהר"ר שלמה באבער
בפסיקת' שם אות ע"ז. — ומזל גדי: בילק'
פקודי רמז תי"ה בצפון גדי דלי דגים וכו'. ובילק'
מ"א ז' רמז קפ"ה שור בתולה גדי פונים למערב.
פסיקת' רבתי פ"כ ואחריו מה אתה בורא גדי שמא
תאמר כיון שעלה מגיהנם פניו משחירים הוא
מרקד ועולה כנגדי. גדיא עיי"ע בית גליא] —

* גַּדָּא (E. N., Diener R. Schescheth's) עירו'
י"א: א"ל רב ששת לרב גדא שמעיה זיל
שלוף וכ' א"ל גדא פוק תא וכ'. כ"ה לנכון בד'
שאלוניקי וויניצ' רפ"ח וכ"ה באו"ז הלכ' עירו'
סי' ק"י ס"ק ו', וכ"ה בכ"י א"פ עיי' ד"ס עירו' צד
ט"ז. ובנו"ג לשמעיה רב גדא ובכ"י מ' לרב גדל
שמעיה ובדפ' פיז' אי' רק לשמעיה גדא וזה נ"ל
עיקר ויגיד עליו רעו בסמוך א"ל גדא בלי כינוי
רב. אבל ביוחסין השלם צד קכ"ב הביא גם הוא
רב גדא שמעיה דרב ששת. ובב"מ ס"ט. אי' שם
הפרטי רב מנשה בר גדא.

* גַּדָּא (ein Amoräer) בשבת קמ"ה: ועוד אמר
רב גדא כ"ה בכ"י מ' וא"פ. ובנו"ג רב גזא
ובכ"י רש"י רב גידל עיי' ד"ס שבת צד קע"ג:

* גּוּדָא, גּוּדַע (E. N. einer Pers.) ע"ז ל"ב: העיד
שמעון בן גודא לפני בנו של ר"ג
וכ'. ושם העיד שמעון בן גודע לפני וכ'. ולפי
מסקנא גודא לחוד וגודע לחוד. וביוחסין השלם
צד קצ"ד הובא רק ר' שמעון בן גודע תגא דבריתא
ד"ק עכ"ל.

☞ גדיאן (כל"ס Heuschreckenart) באלו טרפו'
(חולי' ס"ה.) חגב גדיאן, כן כתוב
בנוסחאותנו ובעל הע' גרס נדיין ע"ש ועיי' ע'
נדוניא. * [אחי"ה במקום גדיאן נ"ל להגיה גריאן
והוא בל"ס חגב ועיי' עוד ע' גדן ומ"ש] —

☞ גְּדָבְרָא (Schatzmeister) בל"פ گنجور ובלשי'
צינד ופאצינד گنجوبر) תרג' בפסוק
ובני בית היו לי (קהלת ב', ז') וגדברין די ממנן
על מזונא דביתא. * [אחי"ה והוא מל"מ דניאל ג',
ב', ג' גדבריא ונגזר מל"פ הרשומ' ופירושו בעל
האוצר והוא כמו גזבר עיי"ע] —

גְּדִיגוּד (לפי ג' גדורקי הוא לפע"ד מל"פ گذاره
Brettergehege ולפי ג' הש"ס גרזקי הוא
לפע"ד מל"פ گریزگاه Versteck, dann Behält-

---

1) וכן פי' הרמב"ם הר"ש ורע"ב מבלי שהזכירו הך ירוש'. 2) בנו"ג דמאי. 3) בנו"ג היינו גוייה ועיי"ע גויה. 4) יש למחוק ולהשלים למעלה וסירוס המאמר הוא אי לזאת מצויין בטעות בדפוסים.

(niss der Thiere בילמדנו נקום נקמת בני ישראל[1] הרי נכנס הזאב לגדיגוד, פי' הוא הכלוב שנותנין שם פריצי חיות הארי והזאב וזה כמו אותה דס"ג דפ' ר"א אומר האורג (שבת ק"ו:) הצד ארי בשבת אינו חייב עד שיכניסו לגדורקי שלו. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ונ"ג, ושם אי' בראש התיבה הגי' גדיגור וכ"ה בע' גרדלקי, ובדפ"ע בכאן אי' לגדודקי שלו ובכ"י ה"ב לגדדוקי ובנו"ג בשבת לגורזקי ובד' וויניצ' ר"פ לגרזקי וזה נ"ל עיקר וענינו בל"פ הרשומה מקום מפלט אשר שמה תנום החיה ושיעורו אינו חייב משום צד עד שינום הארי למקום מפלט המיוחד לו והמאירי פי' עד שיכניסהו לכיפה שאוסרין אותו בה, וזה נעתק ממש מפי' הרמב"ם פ"י מהל' שבת הלי"ט. ורש"י פי' בית משמר העשוי לו כמין תיבה והובא במ"מ להל' שבת שם ושם הגי' לגדורדקי ובכ"י א"פ אי' לגרודרקי ובכ"י מ' לגדורקרי עיי' ד"ס שבת צד קי"ז, ונ"ל שכולם ט"ס וצ"ל כגי' בעל מ"מ גדורדקי או כגי' כ"י ערוך גדורקי והוא בל"פ מקום מוגדר ע"י נסרים לשמור שם דבר מה. ומלת גדיגוד נ"ל ברור שהוא ט"ס וצ"ל גדיגור והוא בחילוף אותיות גדורקי. ומה שנוגע נ"א גרדלקי עיי"ע ואולי שהיא תיבה מורכבת gardiae locus מקום משמר] — (א"ב בנוסחאות דידן כתוב גורזקי). * [אחי"ה ורמ"ל העתיק עוד פירש"י בשם ר"ב אולם בד' אמ' לי"] —

גַּדְגַּדְנִיּוֹת (מל"ע جدجد עפר קשה ומתואר כן עשב הנדקוקא Steinklee עיי"ע; ובל"פ غاڑہ נקרא גדגד Steinklee) בסוף חלומות בפ' הרואה (ברכו' נ"ז:) ת"ר ג' נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן ואלו הן גדגדניות כפניות ופגי תמרה. ובר"ג דפ' בכל מערבין (כ"ח.) בפעפועין ובחלגלוגות[2] ובגדגדניות. פי' פעפועין ירקות ויש בהן מליחות והוא ירק שעושין ממנו שמן ובלש' ישמ' קאקלי[3] ובחלוגלוגות: בל' ישמ' אלרגלה ותיסמא איצֿא פרפחין ר' נסים ז"ל[4] כדאמרינן בראש השנה (כ"ו:) ובמגילה (י"ח.) לא הוו ידעי רבנן מאי חלוגלוגות יומא חד שמעוה לאמתא דר' דחזיתיה לההוא גברא דהוה קא מבדר פרפיחניה אמרה לו עד מתי אתה מפזר חלוגלוגך ועד עכשיו נקרא פרפחין והוא אלרגלה בקלה[5] ובגדגדניות והתניא (עירו' שם) גדגדניות מרובי בנים יאכלו חסוכי בנים[6] לא יאכלו ואם הוקשו לזרע אפי' מרובי בנים לא יאכלו ומסקנא כי קאמר רב בהנדקוקי מדאי, פי' גדגדניות[7] הן הינדקוקי, וחסוכי בנים לא יאכלו שהן ממעטין את הזרע[8] ואם הוקשו לזרע אפי' מרוב בנים לא יאכלו, ובסוף פיאה ירו' (פ"ח דכ"א רע"א וכ"ה ירו' עירו' פ"ג ד"כ רע"ד) גדגדניות הינדקוקי ולש' ישמעאל הן[9] והן עשב שאוכלין הגמלים ולא יאכל אדם אותם אלא ע"י הדחק, וי"מ קוליינדר"ו כמו כזרע גד. * [אחי"ה וכי"מ פי' רש"י לעירו' וגיטי' גדגדניות שלועזו ע"י אליינדר"א ובאו"ז שם הביא הלע"ז איילנד"א. ומה שלועז רש"י ז"ל בברכו' נ"ז: צירתי"ש והוא בל"צ cerises קירשען בלא"ש בעבור שלא ראה עדנה ספר הערוך בעת שהיה מפרש את מסכת ברכות כמו שהוכחנו כמה פעמים ואולי גרס בברכו' במקום גדגדניות: דבדבניות והוא לדעת קצת ציראסי בלאי"ט ceraso עיי"ע דבדבן. ואחר פירש"י לברכות נגרר עה"ק שנ"ב שהעתיק בכאן גדגדניות "ב"א קירשין" וטעות הוא וכן העתיק רמ"ל בטעות ותמיה שגם בעל כ"כ הביא הך פתרון המלה בשם הגאון אומ' וכונתו על רבינו כדרכו אבל בדפ"ע ובכ"י ע' לא נמצא מזה לא דבר ולא חצי דבר] — (א"ב

---

[1]) בתנחו' ס"פ מטות הגי' עד שהזאב בא לצאן פרשו לו המצודה, ובילק' מטות רמז תשפ"ה צד רנ"ג ע"ד בשם ילמדנו הרי נכנס הזאב לגדי, ונשתנית מחסרון ידיעת מלה זרה. [2]) בדפ"ר אי' ובלגלוגות וכ"ה בע' לגלוגות, אצל נ"א חלגלוגות, וכ"ה בכ"י א"פ לעירו' וכ"י מ' לר"ה כ"ו. וכ"י ב' וא"פ למגילי י"ח. עיי' ד"ס שם וד"ס לר"ה צד ל"ד. ובספר המפתח לרבינו נסים צד כ"ו הגי' חלוגלוגות והוא לפ"ד ל"פ خلفان מין עשב שדומה לאשנן והוא מלוח עיי"ע אשלג וכן פתרון המלה קאקלי שיבא בסמוך. [3]) قاقلى פי' ירק שהן בו מליחות דומה לאשנן ועוד פי' قاقلة בלא"ש Distel ובל"ר cardamomum מאכל בהמות ועיי"ע קקל א' ומ"ש. [4]) והוא מאמר ערבי الرخلة وتسمى ايضا فرفحين כלומ' בלש' ישמ' אלרגלה וגם נקרא פרפחין ומלת רגלה ופרפחין בלא"ש Portulak עיי"ע חלגלוגות וע' פרפחין. [5]) الرجله بقله Portulak. כל זה מצאתי בערוך כ"י 180 .Sorbon ומדפיסי הע' נשמט. [6]) בנו"ג חשוכי בנים אבל בדפ' שונצי' ובאו"ז הלכי עירו' סי' קל"א אי' כגי' רבינו ובע' חסך פי' רבינו. [7]) וכ"ה בכ"מ בכ"י מ' ובירו' בסמוך ובנו"ג גודגדניות. [8]) וכ"ה נאמר בגיטי' ע' סע"א שמנה ממעטין את הזרע ואלו הן וכ' וגדגדניות וכשות שלא בזמנה. [9]) והוא מלה ערבי' حندقوق, حندقوقى, حندقوقاء וכ"ה ל"ס נגזרת מל' נבטי ובערבי קורין להן ذرق והוא עשב שקורין בל"ר לוטוס.

פי' הנדקוקי בל' ישמ' מין עשב נקרא שלשה עלים של מצרים [1]) ומזרעו נעצר השמן המועיל לחולי הגידים ובארץ מצרים מזה הזרע שהוא כמו דחן עושים לחם). * [אחי"ה ויען שקשה להתעכל עד מאוד מתואר לפ"ד ע"י גדגדניות שנאצל מל"ע הרשומ' וטעמו צרור קשה, והיותר נכון כי בל"פ גאד ענינו כמו הנדקוק ונכפלה המלה לחיזוק הענין] —

גּוּדִיזִין (או מל"פ كونة، كونة Einhüllung, Hülle, או = גוזזין Schur בל"ע جزيزة מפעל עברי גזז) דתכלתא תרג' בגלומי תכלת. * [אחי"ה בנו"ג בתרג' יחזק' כ"ז, כ"ד בגוזזין. ודע שמלת גלומי נתפרש' בשני אופנים או כיסוי ועטפה כמו גלימא דמיכסא (ב"מ ס"ה.) או כרכי בגדים עיי' רד"ק ליחז' שם ובס' השרשים ולפי' הראשון ושני הסכים תרגום גודיזין שענינו עטיפה וכריכה בל"פ הרשומ'. ולגי' גוזזין י"ל שהוא גיזת צמר בל"ע והוא ממש העתקת גלימא שפתרונו ג"כ בל"ע جلامة גיזת צמר. ובעל המתרגמן לא הביא המלה לא בע' גדז ולא בע' גזז. ועה"ק פי' סדינין וטליתות] —

גֻּדָל = גּוּדָל der Daumen, die grosse Zehe) (vom ar. جدال stark) בהלכ' קמא דכתובי' (ה':) ובפ"ק דמנחו' בגמ' מפני שאמרו (י"א.) הקומץ זו זרת זו קמיצה זו אמה זו אצבע זו גודל כבר פי' בע' אצבע. * [אחי"ה וכנ"ה שהש"ר פ' הביאני אל בית היין: ודגלו עלי אהבה (שהש"ר ב', ד') וגודלו עלי אהבה ע"ש מ"כ. וכן נאמר מאצבע גדולה של רגל, ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ג היו מהלכין עקב בצד גודל וגודל בצד עקב, ירו' סוכה פ"ה דנ"ה רע"ג, ירו' סנהד' פ"ב ד"כ: במ"ר פ"ד אמרו עליו על בית שאול שלא נראה מהם לא עקב ולא גודל מימיהם. שבת ס"ב: ילק' ישעי' ג' רמז רס"ד מנוה"מ סי' ג' שהיו מהלכות עקב בצד גודל. והקבוץ שבת קנ"א: ואוחז בשני גודלי רגליו והגי' הזו הוגה עפ"י פירש"י ובדפוסי' הישנים אי' גודלי אצבעותיו. ונגזר' מלת גודל או אגודל (יומי ב', א'; שהש"ר פ' מי זאת) מל"ע הרשומ' וענינו אצבע העב והחזק]—

גָּדֵל = גָּדוֹל gross, vorzüglich; התגדל prunken, stolz thun) בס"ג דפ"ק דקידושי' (מ':[2]) גדול התלמוד שהתלמוד מביא את האדם לידי מעשה [3]) תניא ר' שמעון בן אלעזר [4]) אומר גדול תלמוד [5]) שהתלמוד קודם לחלה מ' שנה וכו'. ובספ"ק דב"ק (י"ז.) ר' יוחנן אמר קיים אמרינן לימד לא אמרינן והא אמר מר גדול התלמוד שהתלמוד מביא לידי מעשה ופרקינן לא קשיא הא למיגמר הא לאגמורי, פי' למגמר הוא תלמוד גדול שהתלמוד מביאו לידי מעשה לאגמורי הוא לאחריני מעשה גדול ש"מ דלמיגמר הוא וליעסוקי קמי רביה טפי עדיף וקדים לאגמורי [6]) הוא לאחריני [7]), בס"ג דקונם יין (נדרי' ס"ב.) ר' אלעזר בר צדוק אומר עשה דברי' לפועלן [8]) ודבר בהן לשמן ואל תעשם עטרה להתגדל בהם וכו'. בס"פ מי שמת בגמ' וחכ"א המוציא מחברו (ב"ב קנ"ה. ועיי' כתובי' י"ט רע"א וסנהד' כ"ט סע"ב) אין העדים חותמין על השטר אלא א"כ נעשה גדול. פי' אלא אם נעשה המוכר גדול. * [אחי"ה הא לך סדר יפה ממאמרי של מוסר לרז"ל המתחילים עם גדול, גדולה, גדולים עפ"י א"ב ועם מ"מ המצאן בערוך: גדול אונאת דברים מאונאת ממון וכו' ב"מ נ"ח:, גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה סוכ' מ"ט:, גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות וכו' ברכו' ל"ג., עיי"ע דע, גדולה הבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים יותר מן האנשים שם י"ז. גדולה הכנסת אורחין כהשכמת בית המד' . מהקבלת פני השכינה שבת קכ"ז., גדולה הסרת טבעת יותר ממ"ח נביאים וז' נביאות וכו' מגילי י"ד., גדולה חכמה שנאמרה בעליונות יותר ממה שנאמרה בתחתונות וכו' שבת צ"ט., גדול כבוד הבריות וכו' שבת צ"ד: גדולה לגימה שהרחיקה שתי משפחות מישראל וכו' סנהד' ק"ג: עיי"ע לגם, גדולה מלאכה שמחממת את בעליה גיטי' ס"ז:, גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה נדרי' מ"ט:, גדול המלוה יותר מן העושה צדקה וכו' שבת ס"ג. עיי"ע טל א', גדול המעשה יותר מן העושה וכו' ב"ב ט'. גדול המצווה ועושה יותר משאינו מצווה ועושה ע"ז ג'., גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנא' באברהם וכו' ב"ב ט"ו:, גדול

---

[1]) ונקרא אצל הסופרים Loton Aegyptium עיי' רימ"ז בט"ר ח"א, קמ"ב. [2]) ועיי"ע בית ארים ושם נסמן שינוי הנוסחאות. [3]) בנו"ג לימוד גדול שהלימוד מביא לידי מעשה ועיי' מגילי כ"ז. ובב"ק י"ז. אי' לימוד תורה אבל בדפוסים הישנים עד בסיליא הגי' במגילי התלמוד כגי' רבינו וכ"ה בכ"י מ', ב' ול' עיי' ד"ס שם צד ס"ט: וכ"ה במקומות המצויינ' בע' בית ארים, וכ"ה באו"ז הל' ביה"כ סי' שפ"ו. [4]) בנו"ג ר' יוסי. [5]) וכ"ה בשאילתות לך לך סי' ז' וגי' רש"י תלמוד תורה ובנו"ג לימוד. [6]) כ"ה לנכון בדפ"ר אבל בשרפ"ע על לאגמורי. [7]) כ"ה שיטת ר"ח הובאה בחי' הרשב"א ספ"ק דב"ק וכעין זה בשאילתות הנ"ל הובא בתוס' ב"ק שם ד"ה והאמר ע"ש בשינוי הנוסח. ושיטת רש"י לא כ"ת ועיי' בישובים בש"מ לב"ק. וגם הרשב"א בחי' סבר דלאגמורי אחריני טפי עדיף ממעשה. [8]) בנו"ג לשם פעלם.

הנהגה מגיעו יותר מירא שמים ברכו' ח'. גדול עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה נזי' כ"ג:, גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה וכ' סוט' ל"א., גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו וכ' ב"ב ט':, גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות סוכ' מ"ט:, גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה וכ' ב"ב י'., גדול השלום שאף הקב"ה שינה בו וכ' יבמות ס"ה:, גדולה שימושה של תורה יותר מלמודה ברכו' ז':, גדולה שנאה ששונאין ע"ה לת"ח יותר וכ' פסחי' מ"ט:, גדולה תעני' יותר מן הצדקה ברכות ל"ב:, גדולה תפלה יותר ממעשים טובים שם . . יותר מן הקרבנות שם, גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו יומ' פ"ו: ושם מאמרים הרבה על גדולה תשובה ע"ש גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם ר"ה י"ז:, גדול' ת"ת יותר מבנין ביה"מ מגילה ט"ז:, גדולה ת"ת יותר מהצלת נפשות, שם, גדול ת"ת יותר מהקרבת תמידין עירו' ס"ג:, גדול ת"ת יותר מכיבוד אב ואם מגיל' ט"ז: גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ וכ' כתוב' ה'., גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת סנהד' צ"ג. גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן וכ' חולי' ז': ועם סמיכות סנהד' כ"א: גדול העולם (שם התואר של שלמה) ב"ר פ"ק גדול העולמים זה כינוי הכבוד של הקב"ה וכן נאמר שם כבוד חי עולמים. והקבוץ ברכו' ס"ג. גְּדוֹלֵי הדור הם קהל"ר פ' טוב אחרית גדולי הדור . . גדולי ירושלים, ויק"ר פכ"ז גדולי מלכות. והשם גְּדוּלָּה עיי' ברכו' ל"ב. ס"א. שבת ס"ג. עירו' י"ג: נ"ד. ס"ג. מגיל' ט"ו. גיטי' נ"ט. סוט' י"ג: ב"ק פ"א: סנהד' י"ד. ירו' תרומה פ"ה דמ"ג ע"ג למשחה לגדולה, ירו' ביכורי' פ"ג דס"ה ע"ג, ירו' הוריות דמ"ז. גדולה מכפרת, ירו' תעני' פ"ב דס"ה. חטא הנשיא הגדולה במקומה חטא הציבור אין הגדולה במקומה, ירו' פסחי' פ"ו דל"ג. כדי ליתן גדולה להלל, ב"ר רפ"כ בגדולה מתחילין מן הגדול. ועוד השם גִּדּוּל, גִּידוּל ברכו' מ': דבר שאין גדולו מן הארץ, ירו' ברכו' פ"ה ד"ט ע"ג דרך גידוליהן, ירו' נזיר פ"ז דנ"ו ע"ג גידול שער. ועוד גידול בנים עירו' ק': סנהד' י"ט: ב"ר פ"כ פכ"ו. והקבוץ ברכו' מ': גִּדּוּלֵי קרקע, ירו' תרומו' פ"ז דמ"ה. גידולי איסור, ירו' נדרי' פ"ו דל"ט ע"ד גידולי גידולין וכ', ירו' ביצ' פ"א ד"ס. וירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ג ביצה גידולי גופה, ירו' ביכורי' רפ"א דס"ג ע"ג כל הגידולים מאדמתך; ובהשאילה על בני אדם, ירו' כתובי' פ"ד דכ"ח ע"ג יבואו גידולים רעים שגדלו יתנבלו הן וגידוליהן. ב"ר רפנ"ה דרש נס להתנוסס (תהלי' ס', ו') גידולין אחר גידולין עיי' מ"כ — ועל שם האמורא רב גידל, רב גידול בר מניומי, גידול בר מנשי, גידול דמן נרש, גידול בר בנימין עיי' יוחסי' השלם צד קכ"ב ומבה"י למהרז"ף דע"א. ועיי' עוד גיטי' ל"ד. גידול בר רעילאי] —

גָּדַל (גְּדַל בל"ס וכן בל"ע خدل flechten, Fäden drehen; גְּדִיל בלש' ערבי' جديل Flecht-werk, Geflochtenes; גּוֹדֶלֶת, גדלת Haarflechterin) בס"ג דפ"ק דמשקין (מ"ק י"א.) למיגדל תנורי . . למיגדל מהולתא . . למיגדל אוהרי [1]. בס"ג דפ' חזקת הבתי' (ב"ב נ"ז:) שלחן של ת"ח כיצד שני שלישי גדיל ושליש גלוי [2], פי' הני מילי דיחיד אבל דרבים לא אפשר דצריך לאותובי מאכל לפני כל אחד ואחד ודקא מקשינן טבעתו מבפנים והתניא מבחוץ לא קשיא טבעתו מבחוץ כדאיכא ינוקא דלא ניתזק [3] ביה אי נמי דלא ממשמש ביה טבעתו מבפנים בדליכא ינוקא אי נמי בדאיכא שמעא נקיט ליה מבחוץ לטבעתו [4] ואי ליכא שמעא והוא דבעי לטלטולי נקיט ליה מבפנים אי נמי מימטא לטבעתו עביד ליה מבפנים ובליליא דלא מתחזיא דמכסיא בנהמא עביד ליה מבחוץ. פ"א "ב' שלישי גדיל מכוסה במפה מדבר שהוא עשוי (הגדיל) [בגדיל] [5] ארוג מקום שמשים הלחם עליו שליש גלוי בלא מפה שעליו מניחין קערות וירק שלא תתלכלך המפה ויקלקל הסעודה וטבעתו של שלחן שתולין אותו בו תהא קבועה מבחוץ שלא באותו צד שהוא יושב אלא [מבחוץ] [6] מצד האחר והא תניא מבפנים [באותו צד שהוא סמוך לו] [7] לא קשיא הא דאיכא ינוקא שיושב אצלו יחזיר השלחן שיהא הטבעת מבחוץ [שאם היה הטבעת מבפנים בסמוך שהוא יושב הוה איכא למיחש [8] שמא יחזיק התינוק בטבעת ויהפוך השולחן [9] ואי ליכא ינוקא יהא מבפנים [10] [אי] איכא שמעא שעומד

---

[1]) בנו"ג הסדר כ"ה למיגדל אוהרא . . למיגדל תנורי . . למיגדל מהולתא, וגי' אוהרי כ"ה ג"כ בעי' אהרי וכ"ה בחי' הריטב"א ובכ"י רי"ף עיי' ד"ס מ"ק צד ט"ו: וכ"ה ברי"ץ גיאת הל' חוה"מ צד ט"ז ושם הגי' למגדל מהולאתא ועיי' עוד ע' הל ב' וע' מהולתא. [2]) וכ"ה הגי' בכ"י פי' רגמ"ה, ובנו"ג גלאי. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובדפ"ע אי' נתיק. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ר. [5]) וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י. [6]) כ"ה לנכון בכ"י פי' הרגמ"ה וכצ"ל גם בערוך, [7]) כ"ה בפי' רגמ"ה כ"י וכצ"ל בערוך. [8]) השלמנו מפי' רגמ"ה כ"י. [9]) בכ"י פי' הרגמ"ה אי' וינענע השולחן ויהפוך אותו. [10]) כצ"ל וכ"ה בכ"י פי' הרגמ"ה.

לפני השלחן ומשמשו (יחזיר הטבעת מבפנים שלא יזיק לשמש) [וצ"ל[11]) יחזיר הטבעת מבפנים סמוך לו שלא יזיק לשמש לשעומד לצד האחר] הא ביממא יכול להחזירו שיהא הטבעת מבחוץ לפי שרואהו ויכול לשמור שלא יגע בו" [2]). גדיל שנים גדילים ארבעה בר"ג דיבמו' (ה':) בעינן גדיל גדילים בר"ג דפ' התכלת (מנחו' ל"ט:) פי' בע' שעטנז [3]). נגדול פתילתא ונטמיש בחלא ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט.) [4]). על מנת שיש לי בת שפחה גודלת ואין לו בפ' האיש מקדש בו ובשלוחו [5]) ובגמ' דהתקדשי לי בכוס זה של יין (בבלי קידושי' מ"ט.) מי סברת מאי גדלת [6]) גדולה ממש לא מאי גדלת גוֹדֶלֶת פי' גודלת שׂער של נשים והולכות מבית לבית ונמצאת מגלה דברי אשת אביה לאותן הנשים שגודלת שערן [7]). פ"א גודלת דברנית דכתיב (ויגדילו עלי פיהם) [וצ"ל ותגדילו עלי בפיכם] (יחזק' ל"ה י"ג). הגודלת הכוחלת הפוקסת בפ' המצניע (משנה אחרונה בפ' י' דשבת צ"ד:)[8]), פי' הגודלת מעשה עבות תרג' עובד גדילין [9]) גודלת משום אורגת כוחלת משום כותבת פוקסת משום טוה וכ' עד כוחלת משום כותבת גודלת ופוקסת משום בונה (שבת בגמ' שם) [10]) ר' יהודה אומר אף של גדלת טמא מושב מפני שהבנות יושבות בו [11]) וגודלות. בפט"ו בכלי' (מ"ג) פי' המגדלת שיער נשים יש לה צורת נפה שתשב עליה הכלה ומקשטת אותה. אזל נסיב בת גדיל כלילי דינאי מלכא בפ' יש נוחלין בגמ' הכותב נכסיו לאחרים (ב"ב קל"ג:) * [אחי"ה ושם הגי' גאדיל אבל בכ"י פי' הרגמ"ה ג"כ כגי' רבינו ושם מפורש: בת גדיל כלילא: בתו של אותו שהיה מתקן כתרי צאי עכ"ל וכן הגי' בע"ז מ"א. גדיל כלילי ופי' מהר"ם גדיל שם אומן ובלתי נכון הוא אבל פי' מי שמקלע עטרות וכן פי' הרשב"ם לב"ב הנ"ל וכן הענין גודלי המצנפת בכלי' פט"ז מ"ז עיי"ע אמם. סוכ' ל"ז. מגדלי הושענא עיי"ע הושענא וע"ש פירש"י ותוס' ריש סוכ' ד"ה מאי שנא והגהת רי"ף שם. ב"מ פ"ה: וגדילנא נישבא פי' קולע רשתות עיי"ע נשב. פי' גדל בל"ע וסו' לשון הטויה והשזירה שהחוטים נפתלים זה עם זה ולכן האשה הקולעת שערן של נשים נקראת גודלת ובל"ס גָדְלַת ואולי מזה הענין ג"כ בב"ר פ"ק למי אמר לגדלת שתפיים למלכה והמלכה תפיים למלך וכ' ובויק"ר ספי"ט מה נעשה גלך ונפיים לגדלת וגדלת למלכה ומלכה למלך וכ', פי' קולעת שער של מלכה כי דרכן של נשים האלה לגלות סוד והן בקשו חשבונות הרבה כידוע גם בזמנינו וכעין פירושו של רבינו למעלה פי' גודלת . . הולכות מבית לבית וכ', ומזה הענין מרים מְגַדְּלָא שיער נשיא שבת ק"ד: בדפ' הישנים ובחגיג' ד': אבל יותר נ"ל שמלת מגדלא נגזרה מעיר מַגְדַּלָה, מגדלא מגדלאה עיי' ב"מ כ"ה. ר' יצחק מגדלאה, ב"ר פי"ג ר' יהודה מגדלאה, ובירו' ברכו' פ"ט די"ד. ירו' תעני' פ"א דס"ד: ר' יודן מגדליא. ירו' עירו' פ"ד דכ"א סע"ד מתחום טבריה ומתחום מגדלה. ולפ"ז תכונתה היתה בתחומה של טבריא ומסתברא שהיא אחת עם מגדל נוניא שהיתה לפי מסורת רז"ל בפסחי' מ"ו. קרובה לטבריא (וממגדל נוניא לטבריא מיל) ומעתה אפסע פסיעה אינה גסה לומר שמגדלא נשיא ט"ס במקום מגדלא נוניא ואחר בלבול הגי' הביאו עוד הסופרים הנמהרים מלת שיער בין הדבקים שסברו כי מגדלא מלש' קלעת שיער ובאמת עיקר הגי' הישנה מרים מגדלא נשיא עיי"ע בן סטדא וכן גרסו התוספ' ביבמו' נ'. ד"ה משלו, וכ"ה בסנהד' ס"ז. בדפו' הישני' וכ"ה בכ"י מ' וב' בחגיג' ד': עיי' ד"ס שם. וממלת מגדל נוניא נתהוה מגדלינא Magdalena והיא לדעת רז"ל מרים אמו של אותו האיש ועיר Μαγδαλά ונקראת היום المجدل היתה

---

[1] כמו בכ"י פי' הרגמ"ה. [2]) כל פ"א של הערוך נעתק מלה במלה מכ"י פי' הרגמ"ה ובזו השטה הלך ג"כ הרשב"ם בפירוש הסוגיא ע"ש. [3]) עיי"ע שע א'. [4]) ושם הגי' וניגדול תרתי פתילתי ולטמיש בחלא אבל גי' רש"י כגי' רבינו ע"ש. [5]) ואין אצלי ספק שרבינו כיון על ירושלמי קידו' פ"ב דס"ב ע"ג כי שם הגי' ע"מ שיש לי בת או שפחה גודלת וכ"ה במשנ' גי' פ"ב דקידושי' לפי גי' של משניות אבל במשנה של ש"ס בבלי וירו' אי' מגודלת, ובדפ"ע נשמטה מלת ירו'. [6]) בנו"ג מגודלת. [7]) כ"ה רק בכ"י ו"ו ול"ד ולפי זה נלקח הפי' מפי' ר"ח שהובא בתוספתי קידושי' מ"ט. ד"ה מאי, ובדפ"ע נשמט כל המאמר ואי' רק שגודלת השער שלהן. [8]) ושם ובמשניות וכן הגודלת וכן הכוחלת וכן הפוקסת אבל בגמ' שם הובא ציון של משני' בלי מלת וכן וכמו כן הובא הציון בלי וכן בירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ד. [9]) בתרג' אונקי' שמות כ"ח, י"ד. כ"ב הגי' גדילו וכ"ה לשמו' ל"ט, ט"ו וכ"ה במתורגמן. [10]) ועיי' שינוי הנוסח' הובא בהפשב"ע כי מסקנא של גמ' כוחלת משום צובעת (צ"ה רע"א) אבל בכ"י מ' אי' כגי' רבינו משום כותבת וכ"ה בירו' שבת ספ"י די"ב רע"ד ובילק' בראשי' רמז כ"ג וכן היה הנוסח לפני הרמב"ם והסמ"ג והרע"ב כמ"ש הגרי"ב בהפשב"ע וכן משמע מחי' המאירי ע"ש. ובאמת גדולה מזו יש להביא ראיה מתשובי' הגאוני' ספר שערי תשובי' ססי' רמ"א שהשיב שם רה"ג ז"ל גודלת וכוחלת ופוקסת משום מאי מהייב כוחלת משום כותבת גודלת ופוקסת משום בונה ועיי' עוד בס' ל"ע לשבת צד פ"ו, ובענין גודלת אי' ג"כ בירו' שבת פ"ז ד"י ע"ד הגודל כלי צורה חייב משום בונה. [11]) בנו"ג בתוכו.

באמת כערך שעה מטבריא עיי' וויענער רוו"ב ח"ב צד מ"ה וכל זה מסכים למה שכתבנו ומי שרוצה לקיים הגי' מגדלא נ ש י א גם לזה יש פתרון עיי' הערה להרב החכם קירכהיים לספר ד' הייליגע לאנד למהרי"ש צד צ"ב. ודי בזה] — (א"ב תרג' ותגלח את שבע מחלפות ראשו (שופטי' ט"ז, י"ט) ונדעת ית שבע גדילת רישיה). * [אחי"ה פי' גדולה בל"ס תלתלי השער וכן פתרון מחלפות] —

* גָּדִיל (gehäuft , überfliessend מל"ע جدل zur Erde herabfliessen ומזה המושג גדיש מל"ע كدس häufen, zur Erde fallen) ירו' פסחי' ספ"ד דל"א רע"ג מה אמר לכון גדיל או מחוק . . אנא יהבה לכון גדיל ואִין אמר גדיל הא במילוי ואִין לא אנא מחשבנא גודלנא מן פרני פי' אמרה אשתו של בן מביא יין להני רבנן שצריכין נדבה לדבר מצוה אני נותן לכם מדה מלאה וגדושה ואם אמר כך בעלי הרי אני נותן לכם כציווי מדה במלואה ואם לא אני אחשב היתרון מה שהוא גדיש יותר מן המחוק מכתובתי ובמד' אסת"ר פ"ב פ' בהראותו נשנה כל המעשה ושם הגי' ג ד י ש או מחיק . . אנא יהבה ג ד ר א נ י ה מן פרני ופי' כמו גדלאניה והוא גודלנא של הירו' ונגזרה המלה מל"ע הרשומה וענינו מה שנופל לארץ בעת מלאוי המדה על שפתה וכן ענין גדיש כלומ' התוספת העולה למעלה מן המדה ועיי"ע גדש א'.

גִּידֵּם (מל"ע جذم פי' קצץ ותואר השם בל"ס גְּדִימָא stumpfhändig, dessen Hände, Finger abgehackt sind) בר"ג סדר תעניות האלו (כ"א.) גידם בשתי ידיו [1]). וכפ' נגמר הדין בגמ' אם לאו העד השני (סנהי' מ"ה:) עדים גדמין. * [אחי"ה בנו"ג גידמין אבל בציון הראשון גם בכ"י ל"ד ביו"ד אחר גימ"ל וכנ"ה סנהד' ע"א. היה אחד מהם גידם, מנחו' ל"ז. לרבות את הגידם, שהש"ר פ' כרם גידם אצבעים, והקבוץ ירו' סנהד' פ"ח דכ"ו: ידינו לא שפכו פרט לגידמים, והנקבה: שבת נ"ג: אשה גידמת, סוט' כ"ז. חיגרת וגידמת, ירו' סוט' רפ"ג די"ח ע"ג וירו' קידוש' פ"א דס"א ע"ג סוטה גידמת, ירו' יבמו' פי"ב די"ג. וב"ר פפ"א הגידמת במה היא חולצת. וגם הושאל לבהמה חולי' ע"ט. אלמת וגידמת. פי' גם בל"ע וסו' מחותך ידים או רגלים וכן הפעל תעני' כ"א. ידי שלא חסו על ידיך יתגדמו. זבחי' ס"ב: אמה גדומה ורבינו בע' גרם האחרון גרס גרומה] —

גֶּדֶם = גּוּדְמָא (בל"ע جاذم Palmzweig; בל"ס גְּדָמָא Stumpf, Abgeschnittenes) בפ' ח' שרצים [בגמ'] ושותה אבוברואה (שבת ק"י.) גזר רב יצחק בר ביסנא דליכא דלימטי אסא וגודמי גבי הלולא [בטבלא] [2]) ובר"ג דפ' אלו הן הגולין (מכות ח'.) כגון דשדא פיסא ומחייה לגודמא ואזל גודמא ומחייה לכבסא [3]). ובפ' השולח גט בגמ' הלל התקין פרוזבול (גיטי' ל"ז.) רב אשי מקני ליה גודמא בדיקליה [4]). וכתב עליה פרוזבול. פי' ענף. * [אחי"ה וכן פירש"י לשבת שם ענפי דקלים, ולמכו' פי' עץ החריות שהתמרים תלויין אצלו, ולגיטי' פי' גזע דקל קצוץ. וזה האחרון עיקר וכ"ה בל"ע וסו'] —

* גִּידוּמֵי בב"ר רפל"ג ט"ס ועיי"ע גרדם ב'.

גִּדִּין (בל"פ كديه Lügenwesen) דקסמין חתימין תר"י וקסמים בידם (במדבר כ"ב, ז'). (א"ב בנוסחאות דידן כתוב מגדין). * [אחי"ה כ"ה בתר"י א' ובתר"י ב' הגי' ואגרין וכתב בעל כ"כ והוא הנכון augurium בל"ר כמשמעו ע"כ ולא הוצרכנו לזה כי לפ"ד גי' רבינו טוב וישר היא, ופתרונו בל"פ הרשומה דברי כזב ושקר] —

גדן = גִּידוּנִין (נשתבש מן נדונין בל"פ ناودان Rinne, Kanal צנור מים) עיי' החכם פערלעס מיסצעללען כ"ו) לקראת צמא התיו מים (ירמי' כ"א, י"ד) תרג' גידונין דמיא. * [אחי"ה וכן הביאו המתורגמן וכתב נ"ל שהוא לשון יבלי מים דמתורג' ג ג ד י ן מיא ע"כ אבל לזאת יש לה גזרה אחרת עיי"ע נגד ד' והיותר טוב שצריך להיות נ ד ו נ י ן והוא ל"פ הרשומה וטעמה גֵב וצנור מים, וגם גֵבים (מ"א ו', ט') מתורגם הנתובין עיי"ע והוא כמו הנדויין וכ"ה בל"ס. ולולי מסתפינא הייתי אומר שגם נ ד י י ן חולי' ס"ה. (לפי גי' רבינו עיי"ע וע' גדיאן) תרגם של חגב נולד ע"י השווי של חגב עם הַגֵּב] —

* גְּדַנְפָּא (בל"ס Rand, Saum) עיי"ע גדף ב'.

* גְּדַע (מל"מ ונרדף עם גזע וכ"ה בל"ס ובל"ע جدع abhacken) ירו' שבת קלספ"ד ד"ז. חריות שגדען, והשם גְּדוּעַ ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד. או שיבור או גידוע. ובתרג' ירו' א' לשמות י"ב ולבמדב' ל"ג, ד' מתגדעין, מל"מ ענינו כרת וחתך וכ"ה בל"ע וסו'. וכן הענין בב"ר פי"ב גדעה קומתו של אדם ובב"ר פי"ט ובמ"ר פי"ג ובפסיק' רב' פ' החודי' דכ"ט: הגי' גרעה.

---

[1]) וכ"ה בכ"י מ', ובנו"ג משתי. [2]) כצ"ל וכ"ה בע' טבלא א', בנו"ג גידמי. [3]) בנו"ג לגרמא . . גרמא . . לכבאסא ועיי"ע כבס א, ובכ"י ו"ו בט"ס סיסא וצ"ל פיסא עיי"ע פיים. [4]) בנו"ג גידמא דדיקלא.

גָּדַף (כל"ע جدف einschneiden, aus- abscharren ועוד Cäsur im Gesang machen ; פיעל כמו בל"מ וכן בל"ע lästern) בריש כריתו' יצא מגדף שאינו עושה מעשה (כריתות פ"א מ"א) גמרא (ז':) ת"ר את ה' הוא מגדף (במדבר ט"ו ל') איסי בן יהודה אמר כאדם שאומר לחברו וגדפת את הקערה וחסרת קא סבר מגדף היינו מברך את ה' פי' "כגון גודף קערה וחסר מן הקערה עצמה קא סבר מגדף היינו מברך את השם כלומר שפושט יד וכופר בעיקר, גדפת הקערה ולא הסרת[1]) קסבר מגדף היינו עובד ע"ז משורר לע"ז[2]) גודף קערה שכופר בעיקר ולא חסרה שלא פשט ידיו בשם [הקדש]"[3]). ובס"ג דפ' כלל גדול בשבת (ע"ה.) מאי אמגושתא[4]) רב אמר חרשי ושמואל אמר גידופי פי' שמחרף כלפי למעלה וכבר פי' בע' אמגוש. ובר"ג דפ' מי שהיה טמא קסבר מגדף היינו מברך את השם (פסחי' צ"ג רע"ב). מגדף בה ר' אבהו אלא מעתה דכתיב (עמוס ו', ז') לכן עתה יגלו בראש גלים וכ' בפ' במה אשה בגמ' ולא בכובלת[5]) (שבת ס"ב:), ובר"ג די' יוחסין (קידושי' ע"א:) ובר"ג דפ' היו בודקין (סנהד' מ':) מגדף בה ר' אבהו ואימא לאתויי ח' חקירות[6]). פי' רב שרירא גאון מגדף מראה תימה גדול בידו[7]) כאדם שגודף מן הקערה. ובס"ג דפ' כל שעה (פסחי' מ"ב.) (בפי' ר"ח אשה לא תלוש לא במים גדופים) [וצ"ל אשה לא תלוש לא במים גדופים בפי' ר"ח גרופים][8]). ויש מפרשים כמו לייטי עלה במערבא. * [אחי"ה ברכו' כ"ט: נ"ט. וכונת רבינו לפרש ע"י ציון זה ציון של מעלה מגדף בה ר' אבהו ובע"ז ל"ה. אי' ג"כ מגדף בה ר' ירמיה ועיי' תוספ' כתוב' ב': ד"ה פשיט. והסיום מן וי"מ לי' בכ"י ו"ו, ואולי הוספה מאוחרת היא. ונגזרה המלה מל"ע הרשומה ופתרונה חתך ועניגו כמו גרף ובאמת בכ"י ל"ד הגי' גרפת את הקערה כמו בנוסחאות ואם גם הגי' גדפת בכ"ז הושוה למלת גרפת וכן גִּדֵּף בל"מ כמו חרף שאותיות ר' וד' מתחלפות כפי' המפרש לכריתות וכמשמעו מירו' סנהד' הנ"ל וכן כתב הרד"ק בשורש גדף וז"ל החרפה והגדוף ענין אחד הם ע"כ. וכן הוזכרו יחד בדרז"ל גיטי' נ"ו: חירף וגידף כלפי מעלה, קידושי' מ"ט. הרי זה מחרף ומגדף. ב"ב י': התחיל מחרף ומגדף. בויק"ר פ"ז מלכות הרשעה ע"י שהיא מחרפת ומגדפת . . אינה נידונית אלא באש ושם פל"ב תהא מחרף ומגדף. במד"ר פ"י לפי שהיה מחרפם ומגדפם בנחיצה לכך מת מיתה גדופה וכ', ושם פי"ג התחיל מחרף ומגדף, והשם גיטי' נ"ו: ניאוצו וגידופו. ב"ק ל"ח. מאי אית לי גבי נחמתא דבבלאי דגידופא הוא דאמרי מאי אפשר למיעבד הא אפשר למיעבד עבדי, והקבוץ ירו' תרומו' פ"א ד"מ ע"ד אם התפלל תפילתו גידופין, שמ"ר רפמ"א קול חירופין וגידופין אני שומע, ושם מהו ויעשו נאצות גדלות (נחמי' ט') חירופין וגידופין שהיה שם. ויק"ר פ"ז בחירופין וגידופין לא נדון אלא באש, במדב"ר פי"ג מה להלן חרופים וגדופים אף כרובים שנאמר כאן חרופים וגדופים, ושם: עמלק שנתגאה על הקב"ה בחרופיו וגדופיו וכ' ע"ש שהש"ר פ' אל תראוני מדינתא דחירופיא וגידופיא. והשם למגדף נקרא: גַּדְפָן בשהש"ר פ' כמגדל: ציץ היה מכפר . . על הגדפנים, ובירו' יומ' ספ"ז דמ"ד ע"ג הגי' על הגודפנים ושם גם הגודפנין, ובירו' מ"ק פ"ג דפ"ג: משרבו הגדפנין ובירו' סנהד' פ"ז דכ"ה רע"ב הגי' משרבו הגודפנים. וכן בל"ס גְּדָפָא ועוד גּוּדָפָא פי' כמו גִּדּוּף בל"מ. וגם הוזכרו יחד בישעי' ל"ז, כ"ג; יחזק' ה', ט"ו] —

גְּדַף = גַּדְפָּא (גַּדְנְפָא Rand, Saum) בס"ג דפ"ק דסוכ' (כ':) הא דאית ליה גדפא הא דלית ליה גדפא פי' בע' בדיא והוא מסוגרת שנעשה לה בית קיבול, בס"ג דע"ז (ע"ו ס"א וע"ו רע"ב) רב עוקבא[9]) זבן דודא מגוי עבד ליה גדפא דלישא ומלייה מיא וארתחיה. והגבול סביב (לה) [וצ"ל אותה]

---

[1]) זו דעת ר"א בן עזריה כריתות שם ובנו"ג בשני המקומות גירפתה, וכ"ה בירו' סנהד' פ"ז דכ"ה רע"ב ושם הנוסח גירפתה את כל הקערה ולא שיירתה בה כלום וכ', כך המגדף והעובד ע"ז אינו משייר אחריו מצוה ע"ש כל הסוגי' ובספרי שלח פי' קי"ב הגי' גררתה מן הקערה והסרתה איסי בן עקביא אומר כאדם שאומר לחבירו גררתה את כל הקערה כולה ולא שיירתה ממנו כלום ובכ"י הגי' גירפת וכן הגיה המפרש של ילקי' שלח רמז תשמ"ט במקום גידפת שהביא בעל הילק' בשם הספרי ובאמת הגי' ברי"ש נוח יותר ועיי' המפרש לכריתות. [2]) בדפ' אמש' בט"ס משומד ורמ"ל החליף במלת מומר! והמפרש לכריתות פי' ג"כ כרבינו וז"ל קסבר היינו עובד ע"ז כגון משורר ומזמר לע"ז וכ' ובאמת בל"ע ענין גדף צעק ומזמר. [3]) כ"ה בדפ"ר וצ"ל כמו שסגרנו וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לכריתות (בקובץ כ"י אנגיולי' צד קע"ד) שממנו הועתק כל הפי' ושם אי' ג"כ כגי' רבינו גודף בדל"ת. [4]) וכ"ה בכ"י מ' ובגו"ג מגושתא. [5]) כ"ה בכ"י ל"ה, ובדפ"ע בט"ס בכוחלת. [6]) כ"ת בכ"י ו"ו ובדפ"ע לי' ח' בט"ס. [7]) כה"ג בדפ"ר. ואולי כיון על גדף בל"ע מחא יד מתמיה. [8]) ובאמת בעי' גרף גי' רבינו כמו בנוסחאות במים גרופים ופירשו כפי' ר"ח צד ע"א ע"ש וגי' גרופים אי' גם בכ"י מ' גם בראשונים עיי' שערי תשובה להגאוני' סי' ק' ובהל' פסחי' לרי"ץ גיאת צ"ב וב"י לאו"ח סי' תנ"ה ובהגמיי"מ פ"ד מהי' חו"מ ובאו"ז הלי' פסחי' סי' ר"מ. [9]) וכ"ה בעי' דד ה' ובעי' יורה וכ"ה בשאילתות מטות רסי' קל"ז אבל התוס' פסחי' מ': ד"ה האילפס העתיקו רב עקביא התוספ' שבת מ"ב: ד"ה אבל העתיקו מר עוקבא וכן הובא בסה"ד אות ע' ולא כהגרי"ב בגליון ע"ז ע"ש.

(יחזק׳ מ״ג, י״ז) תרג׳ גדנפא מקף לה[1], ותרג׳ מסגרת גדנפא. * [אחי״ה אונק׳ לשמו׳ כ״ה, כ״ה. כ״ז; ל״ז, י״ב. י״ד וכ״ה בל״ס, ובמלת גדפא הנו״ן מובלע׳ במקום גדנפא, וכצ״ל מלת גדפנא הנ״ל. והקבוץ גדפני בתרג׳ מ״א ז׳ כ״ח. כ״ט: מ״ב ט״ז, י״ז — ודע שבין בציון הראשון בין בציון השני אי׳ בכ״י ו״ו ול״ד וב״ר ודפ״ר, ופעם ראשון בדפ׳ ויניצ׳ גדפא וכן הוא בראש הערך ובאמת מסדר א״ב ידים מוכיחות כי כן גרס רבינו שאם לא כן היה לו לרבינו לסדר מלת גדנפא קודם ע׳ גדף ובדפ׳ אמש׳ ופראג נשתנה הסדר שלא כדת וזה בעבור שגרסו בראש הע׳ גדנפא וכן גרס רבינו בעצמו בסמוך בהביאו התרגם וכן בציון ע״ז גרס כן בע׳ דד ה׳ ובע׳ יורה וכ״ה בשאילתות ובתוספ׳ שם ושם ומזה תדין ששתי נוסחאות מונחות לפניו ונמטיא אפריון לרבינו כי רשם שתיהן כדרכו]—

* **גַּדְפָּא** (וכן בל״ס Geflügel, Vogel, Schwung-feder, Flügel מפעל ערבי جدف fliegen)
כתוב׳ ק״ה: פרח גדפא ארישיה, ב״ב ע״ג: חדא דלי גדפא פי׳ אווז אחד הגביה הכנף ורשב״ם גרס שם גדנפא, בגיטי׳ פ״ו. ע״ז כ״ח. גדפא דאווזא, חולי׳ מ״ו: מותבינן עלה גדפא עיי״ע בץ א׳. והקבוץ ב״ב שם דשמטי גדפייהו ובחולי׳ ל״א רע״א גידפי [וצ״ל גדפי] דמיפרמי ע״ש פירש״י, פי׳ גדף עוף, כנף, נוצה וכולם נגזרו מל״ע הרשומה ועניני פרוח ועוף העוף בכנף אברו. והרבה בתרג׳ עיי׳ עמת״ר להח׳ לעווי.

* **גדפה** (Ortsname) ירו׳ ב״מ פ״ד ד״ט ע״ג רבי הונא ר׳ פינחס ר׳ חזקיה סלקון גבי ר׳ יוסי לגדפה וזה ר׳ יוסי היה הגדול של דור הרביעי ובני דורו היו רבי הונא ר׳ פינחס ור׳ חזקיה שסלקון לבקר לר׳ יוסי, עיי׳ ירו׳ פאה פ״ג די״ז ע״ד וירו׳ גיטי׳ פ״ו רע״ב. ולא ראיתי מי שהעיר על תכונת המקום הזה ואולי הוא שוה עם יודפת שנקרא Jotapata עיי׳ ערך גובתא, גופתא. ועיי״ע ידפת.

* גַּדְפִּי עיי״ע טט.

גָּדַר (im Hithp. sich hervorthun, sich Würde zuschreiben מל״ע جدر sich würdig machen)
בס״ג דפ׳ היה קורא (ברכו׳ י״ז.) כשם שאינו מתגדר במלאכתו כך אני איני מתגדר במלאכתי[2]. פי׳ ענין מתגדל מהו[3] אינו מתגדל ואין לו שררה במלאכתו אף אני איני מתגדל במלאכתי איני רוצה לבטל מדברי תורה[4]. בפ׳ יוה״כ בגמ׳ תשמיש המטה (יומ׳ ע״ח.) דבר זה הניחו להן לבית ר׳ להתגדר בו[5]. מאי כיון דלהתגדר בו צריך ליטול רשות [וכ׳][6] ובר״ג דפ׳ בתרא דנדרי׳ (פ״א.) מפני מה ת״ח אין מצויין לצאת מביניהן תלמידי חכמים שלא יאמרו תורה ירושה היא להם[7] ר׳ שישא בריה דרב אידי אמר[8] כדי שלא יתגדרו על הציבור מר זוטרא אמר מפני שהן מתגדרין על הציבור[9] רב אשי אמר משום דקרו לאנשי חמרא. ובהלכה קמ׳ דחולין (ז׳.) אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו אף אני מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו, ירו׳ בדמאי בפ׳ שני (דכ״ב סע״ג) היו הכל מליזין עליו אמר להם בואו ונדיין כתיב (מ״ב י״ח, ד׳) וכתת נחש הנחושת וכי לא עמד צדיק ממשה עד חזקיה להעבירו אלא אותה עטרה הניח לו הקב״ה להתעטר בה. ואנן אותה עטרה הניח לנו הקב״ה להתעטר בה. * [אחי״ה כ״ה בכ״י ו״ו וכ״ה בירו׳ ובנו״ג בדפ״ע הניח לו הקב״ה להתגדר בה אבל גםבכ״י ל״ד וב״ר להתעטר בה. ובענין גזרת המלה אני אומר שהיא ל״ע הרשומה ועגינה מתיחס לו גדולה וכבוד, וכפירוש של רבינו אי׳ ג״כ בפירש״י והמאירי ושט״מ לנדרי׳, והחילוף בין רי״ש ללמ״ד מורגל בדרז״ל כמו גרעינין וגלעינין עיי״ע גרע, שרשר ושלשל עיי״ע שרשר ועוד עיי״ע בלדר

---

[1]) בדפ״ר ובעה״ק שנ״ב הגי׳ גדפנא וכ״ה בכ״י מ׳ בסוכ׳ כ׳: עיי׳ ד״ס שם צד כ״ט. ועוד עיי׳ ע׳ בדיא. [2]) כ״ה ג״כ בכ״י פ׳ עיי׳ ד״ס ברכו׳ צד מ׳. והיה לו לבעל ד״ס לרמוז על גי׳ רבינו וחצי הראשון אי׳ ג״כ בגליון כ״י מ׳ ובנו״ג וכן בכ״י ה״ב כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי כך אני איני מתגדר במלאכתו וזה כגי׳ י״מ של דפוסי ערוך. [3]) כלו׳ מה הוא. [4]) כ״ה בכ״י ב״ר ודפ״ר אבל בדפ״ע אי׳ פי׳ ענין מתגדל ואין שררה במלאכתו אף אני איני מתגדל במלאכתי, ויש מפרש מה הוא אינו מתגדר בשלי שאינו עוסק בתורה כלום אף אני איני מתגדר בשלו שאיני רוצה לבטל מדברי תורה וזה כגי׳ שלפנינו בנוסחאות וכ״ת בע״י ונ״ל שהוא הוספה מאוחרת וכפי׳ זה משמע ג״כ מפי׳ רש״י וזה ראיה קצת שעפ״י פירש״י הוגה ע״י סופר אחד. [5]) וכ״ה בכ״י א״פ רק שם אי׳ עוד מלת הניחו חכמים וכגי׳ רבינו אי׳ עוד באו״ז הלכ׳ בכורו׳ סס׳ תק״י. [6]) וכ״ה בכ״י ב׳ מינכען עיי׳ ד״ס יומ צד קכ״ו. ושם נסמן חילוף הנוסחאות השונות, ובנו״ג הניחו להם לבי נשיאה כדי להתגדר בו צריך ליטול רשות או דלמא וכ׳. [7]) ובילק׳ בלק כ״ד רמז תשע״א אי׳ כגי׳ רבינו רק שם ירושה היא לנו וכ״ה בחי׳ המאירי ובנו״ג עוד אמר רב יוסף שלא יאמרו וכ׳. [8]) וכ״ה בילק׳ שם וכן הביאו היוחסין השלם צד ק״צ: אבל בכ״י ו״ו אי׳ רב ששת בריה דרב אידא וכ״ה בנוסח׳. [9]) בנו״ג מתגברין ומשט״מ מוכח כגי׳ רבינו שפי׳ בדברי מר זוטרא מפני שנהגו שררה על הציבור, ובילק׳ ובמאירי לי׳ דעת מר זוטרא.

במו"ע וע' שדר א' וג'. ובעל כ"כ גוזרו מלש' גדר ומחיצה כלומר אהיה מופרש ונבדל ויחיד בדבר וכן פירשו הח' לעווי בעמת"ל. — ועוד נמצאה המלה פעם אחת בהוספת נו"ן בתעני' כ"ג: קא מגנדרא עלי פי' מתגדלת עלי ובכ"י ב' מינכען ובילק' וע"י הראשון גם שם הנוסח מגדרא ובכ"י מ' ומרדע עליה עיי' ד"ס תעני' צד ע':] —

גָּדַר = גּוֹדְרוֹת (Kleinvieh, Heerde מל"ע غديرة ein von der Heerde zurückgebliebenes Schaf או מל"פ جوکر Rind, Vieh ועיי' עוד ע' גזירה) בפ' איזהו נשך בגמ' אין מושיבין חנוני (ב"מ ס"ט.) בגודרות עשרים וארבע חדש. בפ' חזקת הבתים בגמ' חזקתן ג' שנים (ב"ב ל"ו סע"א) ובפ' הכותב לאשתו דין ו ד ב ר י ם[1]) בגמ' הניח לו פירות (כתובי פ"ד:) אמר ר"ל הגודרות אין להן חזקה, פי' כל דבר המהלך בדרכים ובשווקים שיתכן לומר מעצמו נכנס או אתה הכנסתו לביתך והחזקת בו אין לו חזקה. * [אחי"ה בעצם וראשונה כתב כן פי' כ"י ב"ב לרגמ"ה בזה"ל: הגודרות אין להם חזקה כגון צאן ובהמה שאם החזיק בהן אינה חזקה משום דיש בהם רוח חיים דאיכא למימר מאליהם הלכו אצלו והחזיק בהן עכ"ל. ורשב"ם פי' מלה במלה כרבינו מבלי להזכירו. וכן כתב הרב בעל מ"מ להלכות טוען ונטען פ"י הל"א. והרמב"ם כתב שם: בהמה או חיה שאינה שמורה אלא מהלכת בכל מקום ורועה ע"כ. ופי' כ"י לרגמ"ה העלה לדין גודרות בהמה דקה דאין להם שמירה כל כך אין להם חזקה אבל בהמה גסה דיש להן שמירה יש להם חזקה עכ"ל. ורש"י לב"מ שם ולגיטי' כ': ולכתוב' שם פי' גודרות בהמה דקה ע"ש גדרות צאן (במדבי ל"ב) ול"נ שנגזר מל"ע הרשומה שענינו צאן שנבדל ממכלה והלך אנה ואנה לרעות וזה כפי' הרמב"ם, ובל"פ הרשומה הוראת המלה צאן ובקר, ועוד נ"ל לגוזרו מל"פ גודרה كدره פי' הולכת אנה ואנה, וזה מה שפי' רבינו כל דבר המהלך בדרכי' ובשווקים] —

גָּדַר (מל"מ וכן בל"ע جدر umzäunen, Scheide-wand machen, Schranke setzen) בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב צ"א:) המה היוצרים ויושבי נטעים וגדרה עם המלך במלאכתו ישבו שם (ד"ה א' ד', כ"ג) גדרה אלו סנהדרין שגדרו פרצותיהן של ישראל וכ', ובב"ר פ"ח[2]) גדרה (ד"ה שם) על שם אשר שמתי חול גבול לים וכ' (ירמי' ה', כ"ב). במקואות פ"ה מעין (מ"ו) ומודים שהוא גודר כלים וטובל בהן ואותן הכלים שגדרו בהן[3]) לא הוטבלו פי' בגדים וכיוצא בהן שסתם בהן מקום שיוצאין המים ממנו. * [אחי"ה ובדרך השאילה משתמשים בה הרבה רז"ל להוראת הפרישות והרחקה שהוא בדמיון גדר וכותל שסותם בפני האדם שלא יכנס לשם: ברכו' י"ט. תגדור פרצותינו, שם כ"ב. גדר גדול גדרו בה, סנהד' כ"א. גדר גדול גדרה תמר וכ', חולי' ק"י, עירו' ו'. בקעה מצא וגָדר בה גדרה, ירו' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ג דבר שהוא גודר את ישראל מן העבירה, ירו' ברכו' פ"ט די"ד ע"ג אם נזדקנה אומתך עמוד וגודרה, ירו' שבת פ"ג ד"ו. כיון שנתגדרו התירן להן, ושם רפי"ז דט"ו ע"א כיון שנגדרו היו מתירין להן, ושם פט"ו סע"א מעשה בחסיד אחד וכ' וראה שם פירצה אחת וחשב לגודרו במ"ש אמר הואיל וחשבתי לגדרו אינה גודרה עולמית ועיי' שבת בבלי ק"נ: ב"ר פ"ע אנשי מזרח גדורים מן הערוה, ויק"ר רפ"א אביגדור (ד"ה א', ד', ד') ר' הונא בר אחא אמר הרבה גודרין עמדו לישראל וזה היה אביהן של כולם, ושם פל"ב ועיי' במד"ר פי"ג ובשהש"ר פ' גן נעול ע"י שגדרו ישראל במצרים עצמן מן הערוה . . שרה אמנו ירדה למצרים וגדרה עצמה מן הערוה ונגדרו כל הנשים בזכותה, יוסף ירד למצרים וגדר עצמו מן הערוה ונגדרו ישראל בזכותו וכ', יבמו' צ': משום מגדר מילתא וכ', והשם ויק"ר פכ"ד גדר ערוה, ועיי' פירש"י לפ' קדושים תהיו, ובויק"ר פל"ב גדור ערוה, ושהש"ר פ' גן נעול גדירת ערוה. ירו' שבת פי"ד די"ד סע"ד וירו' ע"ז פ"ב דמ"א. ב"ר פע"ט דב"ר פ"ה לא פרצת גדירן של חכמים, ויק"ר פכ"ו הנחש פרץ גדרו של עולם, ועיי' ירו' פיאה פ"א דט"ז סע"א, דב"ר פ"ה, שו"ט מזמ' ז', ירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ד מפני גדירה, ושם פ"ג דכ"ג ע"ג מפני גידורו, ירו' פסחי' פ"א דכ"ז ע"ג וירו' סנהד' פ"ה דכ"ב ע"ד ויש גדר לגדר ובבלי תחת זה גזירה לגזירה. ובתוספתא שביעי' פ"ג לא גזרו אלא גדר שיכול לעמוד] —

☜ גָּדַר (בל"ע جذر = גזר (zerschneiden גודרין בתמרים עיי"ע (גדר) [וצ"ל גדד כי כן גרס בעל הערוך). * [אחי"ה ובע' גד ד' ערכתי נוסחאות אחרות וחילופים בין גי' גדד וגדר. ובל"ר ענינו כמו גזר בל"מ — וכנ"ה גיטי' נ"ו: ויק"ר פ"כ ופכ"ב במ"ר פי"ח קהל"ר פ' ויתרון טיטום הרשע . . גידר את הפרוכת. ב"ר פמ"ט

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו. [2]) כצ"ל ובכ"י ל"ד אי' פ"א ובדפ"ע פי"א ובכ"י ב"ר פי"ג. [3]) בנו"ג וכלים שגדר בהם ובתוסי מקואות ספ"ד הגי' שגררן . . וכלים שגרר בהן אבל בהר"ש למקואות שם הובא התוספ' על נכון.

האף תספה (בראשי י"ח, כ"ג) אַת גודר את האף והאף לא יגדרך פי' מכלה ומחתך והעד בסמוך שם אף שאתה מביא לעולמך אתה מכלה בו וכו', תוספתא שביעי' פ"ג אבא שאול אומר מגדר בחורשין ובתוספ' כ"י הגי' מברך בחורשין, ובירו' שבת פ"ז ד"י. הגי' המברה עיי"ע בר] —

* גַּדַר, גַּדּוֹר (Gadara, Γάδαρα, Hauptstadt von Peräa) ר"ה כ"ב. שזפר ראשה של גדר וירו' ר"ה פ"א דנ"ז: ראש גדר ונראה מסיפור זה ששם היה בית דין וכן משמע מריש אסת"ר להדא א ר כ י ו ן דגדר עיי' בן מתתיהו על המלחמות א', ד' ב'. וקרובה היתה העיר לחמתה שהוא מקום מרחצאות חמין עיי' סנה' ק"ח., ירו' עירו' פ"ה דכ"ב סע"ד התיר רבי שיהו בני גדר יורדין לחמתא ועולין לגדר ובני חמתא אינן עולין לגדר, וכן הובא כמה פעמים חמתא (חמתה) דגדר עיי' ירו' עירו' פ"ו דכ"ג ע"ג, ירו' קידו' פ"ג דס"ד ע"ד, ירו' ע"ז ספ"ה דמ"ה: ועיי' עוד כו"פ פ"י שכתב שמקום אלחמי (והוא חמתא) הוא תחום שבת מגדר. והנוסע בורקהארד מצא ג"כ קרוב לגדר מרחצאות חמין של גפרית עיי' רוימער פאליסט' צד רי"ט. ויפה הגיה מהרי"ש (דאס הי' לאנד קפ"ו) במקום ב י ת ג ד י וחמתן (תוספתי טהרות פ"ז) בית גדר. ולפ"ד במקום גדוד ערכי' ל"ב. ג"כ צ"ל גדור והוא לפי מסורת המשנה שם מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, וכן העיד בן מתתיהו (קדמוניו' י"ג, י"ג, ג') שהיה מקום מבצר. וגם היה במעלות ומורדות, עיי' עירו' כ"ב רע"ב אילימא משום דמקיף לה סולמא דצור מ ח ד גיסא [1] ו מ ח ת נ א דגדר מחד גיסא (והמהרש"ל הגיה בלי נכון במח"כ דגידד), וכן להביא ראיה מירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. ב ה ר י מכוור (Machärus) וגדור ועיי"ע מכבר. ועל תכונת העיר הלזו עיי' וויענער רוו"ב ע' Gadara, ונייבויער גיאגראפיע צד רמ"ג והלאה. ואולי גדורה בריש מעשרו' ירו' אחת היא עם גדור דכאן עיי"ע גרד ב' ומ"ש.

גַּדְרוֹן (Maulesel) עיי"ע גיידר ול"ע خيذن) בס"ג דפ' אין בין המודר הנאה (נדרי' מ"א.) רבה בר רב שילה [2] אמרי ליה כלדאי [3] שכיב גברא מגובהא [4] הוה רכיב גידרונא זוטרא מטא תיתורא איסטיוט [5] שדייה [6] הוה קא שכיב קרי אנפשיה למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך (תהלי' קי"ט, צ"א). פי' גידרונא עייר תיתורא גשר, איסטיוט נזדעזע מסתברא גדרונא מע' גדרות של מעלה ובל"י קורין לחמור גיידרו. (א"ב במקצת נוסחאות כתוב גרדונא בנוסחאות אחרות גינדרונא ויש גורסין גונדיתא וגדרון וגיידור אחד הם עיי"ש). * [אחי"ה בנו"ג גירדונא וכ"ה ביוחסי' השלם ובר"ן; וברש"י גירדנא, ובראי"ש גינדרונא, ובע"י גידרונא, וכתב בעל היוחסין אחרי שהביא פי' רבינו ופי' הר"ן וז"ל: ורב צמח פי' עילא בר גרדי עייר בן אתונות, ולולי שפי' הר"ן גברא מגבהא איש ארוך הייתי מפרש שר"ל האיש שיפול ממקום גבוה, כיון שאמר כי מן הגשר היה זה הדבר להשליכו בנהר כי מה לי שיהיה אדם ארוך או קצר וקרה מקרה להשליכו ממקום גבוה שזה העיר לא נסה ללכת בגשר כמו שזה נראה לעין ע"כ. ועיי' מ"ש במבוא לזה החיבור ספ"ב צד XVIII] —

* גִּדראניה עיי"ע גָּדִיל

* גּודריתא עיי"ע גרד ד'.

גָּדַשׁ (מל"מ = ל"ע كدس häufen, übervoll machen; גָּדִישׁ בל"ע كداس Haufe, aufgehäufte Garbe) בפאה פ"ו (מ"ב) ובעדיו' פ"ד (מ"ד) העומר שהוא סמוך לגפא [7] ולגדיש. בפ' איזהו נשך (ב"מ ע"ב:) פוסק עמו על הגדיש. — בר"ג דפ' ואלו נאמרין בכל לשון (סוטי ל"ד.) מלמד שהיו המים נגדשין ועולין. ובפ' שתי מדות במנחות (פ"ט מ"ה ד"צ.) כל המדות שהיו במקדש היו נגדשות פי' תוספת שעולה למעלה מן המדה כמו גדיש. * [אחי"ה פי' גדיש צבור התבואה לאחר שנקצרה בגורן, וכנ"ה ידים פ"ד מ"ז ילך

---

[1] כ"ה בכ"י מ' ובכו"פ שם [2] בנו"ג רבה בר שילה וכגי' רבינו אי' ג"כ בברכו' ב' רע"ב ושבת קנ"ו. לגי' כ"י א"פ עיי' ד"ס שם צד קצ"ב. וכ"ה בקידושי' נ"ג. וכ"ה ביומא ל"ט: לגי' כ"י מ' וכ"י ב' ול' ובע"י ואם כגי' הנוסחי' כ"ה אז צ"ל רבא בר שילה עיי' סוטי' ל"ה: זבחי' ל"ח. ובמנחו' פ"ז. אי' רבא בר רב שילה וכתב בעל סה"ד אות ש' צד ר' ע"ד גם מסופק אני רבה בר שילה בן מי היה גם קראו רבה בר שילא ולא ברב או ברבי שילא ע"כ ותמיה גדולה על גברא רבה כמותו דאישתמיטתא לו הני ציונים וגם לא העיר על ערך הנוכחי וגם לבעל יוחסין נחלף לו רב שילא ברבה בר שילא עיי' יוחסי' השלם צד קפ"ז. בהגה. [3] כ"ה לנכון בכ"י ו"נ וכ"ה ביוחסין השלם צד קפ"ג: ובדפ"ע בט"ס כל דאי, ובש"ס ובע"י לי' המלה. [4] כ"ה בדפ"ר וכנ"ל עיקר ובשדפ"ע מגובתא וביוחסין השלם שם מגבראי ונראה שט"ס הוא וצ"ל מגבהא כמו שאי' עוד הפעם בפי' היוחסין שם ובנו"ג שכיב גברא גבוה וברש"י גבוהה ובר"ן ובראי"ש גברא גובהא וכ"ה בע"י. [5] וכ"ה בע' איסטיוט ע"ש וביוחסין השלם הגי' איסטיוס וכ"ה בכ"י ה"ב וצ"ל איסטוים וכצ"ל במקום איסטויט של גי' כ"י ו"נ והראי"ש והר"ן ובנו"ג איסתויט. [6] כ"ה בכ"י ל"ד וכ"ה בנוס' ובע"י הגי' שדייה ב מ י א. [7] וכ"ה בע' גף ב' וכ"ה בכ"י מ', ובנו"ג גפה וכ"ה בירו' במשנה ובגמ' פיאה פ"ו די"ט:

וידליק גדישו של אחר, ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ד פרס גולתיה על גדישא ובע' גל ו' נסמן ע"ש. ב"ק נ"ט: בעל הגדיש; והקבוץ ב"ק ס': גְּדִישִׁין של שעורין ושם גדישין של עדשים דפלשתים ובילק' ש"ב כ"ג רמז קס"ה גדישים של עדשים של פלשתים, ב"ר ספנ"א שרף גדישים. ומזה בהשאילה מלאוי המדה על שפתה מנחות פ"ט מ"ה היה גודשה לתוכה, זבחי' ס"ב: כמחק גודש סאה, עירו' י"ד: גודשא תלתא הוי, ובשבת ל"ה. אמר אביי ש"מ האי גודשא תילתא הוי בלי דיוק של קרא וכבר עמד עליו הגרי"ב בהגהות ובאמת בכ"י מ' וא"פ לי' בשבת זה המאמר וממנו הפעל גדש פסחי' נ"ו. מנחות ע"א. תוספת' פסחי' ספ"ג גודשין לפני העומר וכ', תוספת' ב"ק פ"ו השאילו לגדוש בו חיטין וגדש שעורים וכ', ב"ק נ"ט: המגדיש בתוך שדה חבירו וכ', ובהשאילה נתמלא' סאתו ב"ב פ"ה מי"א למחוק לא יגדוש לגדוש לא ימחוק, תמיד פ"ה מ"ד מלא וגדוש, יומ' מ"ח. מלא חפניו שאמרו מחוקות או גדושות וכ' עיי"ע מחק וע' טפף, שבת קנ"ג: ירו' שבת פ"א ד"ג ע"ג תוס' שבת פ"א בו ביום גדשו סאה . . בו ביום מחקו סאה עיי"ע מחק, ב"ר פכ"ב חטאו של אותו האיש גדוש ומגודש. ובל"ס גדישא פתרונה צבורת התבואה וכן ענינו בל"ע הרשומה ופעל קדש] —

גְּדַשׁ (führen בל"ס הלך בראש, בל"פ گذشتن vorübergehen) ויק"ר אחרי מות פ' ויתרון ארץ (פכ"ב וקהל"ר פ' ויתרון) עובדא הוי בתרין גברין דהוו עיילין לטבריא חד סמי וחד פתיח והוה ההוא פתיחא גָּדֵיש ליה יתבון למקרטא באורחא[1]) לקטון עשבא ואכלין דין דהוה פתיח איסמי[2]) ודין דהוה סמיא איפתח ולא עלין מתמן עד זמן דגדיש ההוא סמיא לההוא פתיחא. * [אחי"ה ובעה"ק שנ"ב סיים: מצאתי פי' לשון מוליך ע"כ. וכן ענינו בל"ס רק שם בהוראת פעל אינו יוצא נשתמש בענין יוצא ובא. וכ"ה בל"פ הרשומה. וכל המעשה נשנה במד"ר ספי"ח ושם בתמורתו ל' קדש עד שזה נסמך על זה שהיה סומכו. וכנ"ה בירו' כלאים פ"ט דל"ב רע"ג יהבון משיחתא ברגלי ואין עניית אתון גדְשין כן גרס בטוב טעם ודעת הרב בעל מ"כ בקהל"ר פ' כל אשר ושם הגי' ואין לא תהוון שררין ברגלי וכ', ובנו"ג בירו' גרשין ופי' הפ"מ תגררו אותי ע"י החכל והמשיחה לחוץ ע"כ ויותר טוב שנגרוס גדשין כלומר מוליכין אותי אבל בע' גרש אנסה את חילי בפירוש אחר ע"ש] — (א"ב פי' מנהיג).

גה = גְּהָה (בל"ס גְּחָא, גְּהָא בל"ע جحا, جاح sich neigen, gebogen sein) בפ"ג דמשקין בגמ' ומקרין את הפרצה (מ"ק ז'.) כותל הגוהה ברשות הרבים סותרו ובונה כדרכו מפני הסכנה פי' גוחה[3]) (א"ב בנוסחאות דידן כתוב גוחה). * [אחי"ה אבל בדף י"ג. הגי' כרבינו גוהה וכ"ה בחי' הריטב"א וכ"ה בירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ג ושם פ"ב דפ"א: ירו' תעני' פ"א דס"ד ע"ד ושם פ"ד דס"ט: כותלו גוהה, פי' נטוי וכפוף וכן בסוכ' מ"ה. וילק' תהלים קי"ח רמז תתע"ו כדי שיהו גוהות על המזבח אמה ופירש"י מוטות כמו כותל הגוהה וכ' ובפי' המלות בילק' שם נ"ב נכרעות ופתרון המלה בל"ע וסו' נטוי ושוחה ונרדף עם פעל עברי גוח, גחן, ובעה"ק שנ"ב סיים גוהה פי' נוטה] —

גה = נגה (aus- verbessern, corrigiren בל"פ نگاه aufmerksames Anschauen) בפ' הקורא את המגילה למפרע (מגילה פ"ב מ"א די"ז.) היה כותבה דורשה ומגיהה, ובפ' ואלו מגלחין במועד (מ"ק פ"ג מ"ד די"ח סע"ב) ואין מגיהין אות אחת אפי' בספר עזרא[4]), ובפ"ב בכתובי' בגמ' העדים שאמרו (כתו' י"ט:) אמר רב אמי ספר שאינו מוגה עד ל' יום מותר לשהותו[5]), ובהלכ' קמא דפ' שני דייני גזילות (כתובי' ק"ו.) אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן מגיהי ספרים שבירושלים[6]) היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. ובר"ג דפ' היה קורא בתורה (ברכו' י"ג.) בקורא להגיה שאינו קורא את (המגילה, נ"ל שהוא ט"ס וצ"ל כמו שהביא האו"ז הל' ק"ש סי' ל"א בשם ר"ח:) [המקרא] בניקודה אלא בכתיבתה כגון מִקרא קורהו מַקרא (כגון) [צ"ל כלו'][7]) חסר יו"ד בענין זה קוראהו להגיה וזה שצריך לכוין את לבו. פ"א שבתחילה היה קורהו להגיהו ולא היה קורא אלא דילוגין וכיון זה לבו וקורא שלא לדילוגין יצא. * [אחי"ה כתב האו"ז שם וז"ל: פי' ר"ח בקורא להגיה שאינו קורא המקרא בנקודה אלא ככתבה כלומר חסר יו"ד בענין זה היה קורא להגיה וזה שצריך לכוין את לבו וכ', ותו פי' ר"ח זצ"ל דהא דאוקימנא למתני' דתמיד ברכו' אין מעכבות זא"ז

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ול"ד אבל בדפ"ע בט"ס יתכון למקטרא. [2]) וצ"ל איסתמי וכ"ה בנוסחאות. [3]) כ"ה בכ"י ל"ד אבל בדפ"ע גוחן. [4]) כ"ה בנוסחי' ובמשני' שבמשניות אבל שם גם נ"א העזרה וכ"ה בירו' עיי' רש"י למשנה שם וכ"ה במשניות דפ' נאפ' ובשאר מקומות שהובאו בד"ס מ"ק צד ל"א. ע"ש. [5]) בנו"ג ספר שאינו מוגה אמר רב אמי וכ' ובילק' איוב רמז תתק"ו הסדר כגי' רבינו רק שם אי' אמר ר' יוסי וכ', ובירו' כתובי' פ"ב דכ"ו: אי' רב חנא אמר למידין מספר מוגה. [6]) ובירו' שקלי' פ"ב דמ"ז רע"א אי' מגיהי ספר העזרה. [7]) כמו באו"ז שם.

ה"מ ש ל א כ ס ד ר ן אבל וכ' הרי שהמקור לשני פירושי רבינו בע"ה מב' פירושי של ר"ח ז"ל נובע ופי' הראשון הובא ג"כ בשם ר"ח בתש' הרא"ש כלל ד' סי' ט' ע"ש. וכ"ה בתוספ' ברכו' י"ג. ד"ה בקורא בלי זכרון פי' ר"ח וכ"ה בשט"מ לברכו' בפי' הראשון ע"ש. ולפ"ד נגזרה המלה מל"פ הרשומה ופתרונה שמירה יתירה והשמת לב ועיקר מקומו בע' נגה] —

גֹּהָא = גּוֹהָא (בל"ס גּוֹחָא Erderschütterung) גוהא גוהא מיבעי ליה בפ' הרואה בגמ' ועל הזועות (ברכו' נ"ט.) פי' אובא טמיא כי בעת שרואה הקב"ה צער לישראל שמצערין אותן האומות ביותר מחשב להביא מבול זוכר ברית ומוריד כמין שני דמעות חם ושלום דמעה ממש אלא מעין טיפות כעין דמעות ומתנחם הקב"ה שלא לאבד עולמו ומתגלגלות ויורדות לים הגדול וקולן הולך מסוף העולם ועד סופו וזהו גוהא והשיב רב קטינא אובא טמיא כמו שהוא שקר שהוא אלוה כך הם שקר כל דבריו שאינן דמעות אלא כמו ספיקות כפים גוזר הקב"ה למלאך וסופק כפים כדכתיב (יחזקא' כ"א, כ"ב) ויוצא זעזוע מביניהם וזהו גוהא וזה שאמר ר' נתן מתאנח חם ושלום שיש שם אנחה אלא גוזר על מלאך שיתאנח, וזהו שאמר דוחק את רגליו תחת כסא הכבוד גוזר למלאך לדחוק את רגליו, ורבנן אמרי אומר למלאך ובועט ברקיע שנאמר (ירמי' כ"ה ל') הידד כדרכים יענה וזה דבר ידוע הוא כדכתיב (מ"ב י"ט, ל"ה) ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור[1]. (א"ב פי' בל"י פועל הצועק וצווח ואולי מלה זו נעתקה מל' עברי געה אל לש' היונים). * [אחי"ה כונת ר"ב על ל"י γόος = ηόγ פי' צעקה גדולה ומרה ולשון נופל על לשון הוא כי ηόγς בל"י ג"כ מכשף וזהו אובא טמיא. וכן בלי' פרסי' غيه = גיה פי' צעקה, ויותר נראה שהיא רעידת ארץ וכן ענין המלה בל"ס, ונאמר על מי שנכנסה בלבו רעדה: בלבה גנח לה גוחא] —

גִּיהָא וּבַר גִּיהָא (בל"ע جيئة der grosse und kleine Teich) במשקין בגמ' ועושין נברכת (מ"ק ח':) פי' גיהא בריכה גדולה שעושין בחצר שיכנסו בה כל השופכין, בר גיהא בקיע והיא נברכת קטנה שעושין סמוך לגדולה כדי שיכנסו בה המים היוצאין מן הגדולה לקטנה כשהיא מלאה ובע' בקיע[2] הוא מפורש. * [אחי"ה ולפי' זה עולה יפה גי' הכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ודפ"ר שגרס גיהא ביו"ד וכ"ה בעה"ק שנ"ב וכן הוא בנוסח' וברש"י והוא מפרש מלה במלה כפי' רבינו ובל"ע הרשומה פתרון המלה בריכה, אבל בדפ"ע הגי' גוהא וכ"ה בכ"י ג"ג ובחי' הריטב"א וכ"ה בספר תורת האדם לרמב"ן ז"ל צד מ"א, ובר"י"ץ גיאת הלכ' חו"מ צד י"ג הגי' גיוהא ומפורש שם ע"י חפירה וכן משמע מתורת האדם שם שפי' גוהא ע"י נקע וזה ג"כ חפירה עיי"ע נקע ועיי' עוד בחי' הריטב"א א"כ נוכל לקיים גם גי' גוהא ותהיה המלה ל"ע جوخة פי' חפירה ובור ואולי לזאת המלה כיון ר"ב וצ"ל בל' ערבי במקום ל' יוני. ודע עוד שֶׁכ"י מ' גרס גיהיאה ונ"ל להגיה גוהֲיָאָה והוא ל"פ كويه = גוהיא וכן كوهين גוהין, פי' מערה ובור וחפירה, והבוחר יבחר]— (א"ב פי' בל"י מכרה בור וחפירה).

☞ גִּיהְיָא (בל"פ سوهر = גיחור = roth) מסכ' בכורו' בס"פ מומין אלו (בכורו' מ"ה:) כדאמרי אינשי סומקא גיהיא לבקן חיוורא, פי' אדום). * [אחי"ה בנו"ג גיחיא ובע' נחר א' גרס רבינו גחיא ובכ"י ו"ו גהיא ונ"ל שהוא כמו גיחור ואות רי"ש נשמטה בסוף כמו איזגדא סרכא וכדומה והמלה ל"פ היא עיי"ע גחר א'.

☞ גָּהִיט (בל"ע جهض, جحس; ist entfernt בל"פ كاهيدن vermindert, ausradirt) מתפילך (ברכו' נ"ו.) בע"ה גרס גחיט ע"ש. * [אחי"ה והעיקר בה"א וכ"ה בנוסח' ובכ"י וענינו בל"ע מרוחק ובל"פ: נחסר היינו נמחק. ובדפ' אמש' הגי' בתחילת הע' גהוט וצ"ל גהיט וכ"ה במו"ע בע' גחט ע"ש מ"ש] —

1 גָּהַץ (מל"ע جحس, جحش Wäsche reinigen או מל"פ كهست reiben mit Stein glätten) בפ' ערבי פסחי' בגמ' אפי' עני שבישראל (פסחי' ק"ט.) בבגדי פשתן המגוהצין, ובתעניות בפ' בשלשה פרקים בגמ' שבת שחל ט' באב להיות וכ' (כ"ט:) וגיהוץ שלנו ככיבוס שלהם וכלי פשתן אין בהן משום גיהוץ. ובסוף הלכ' קמ' דכתוב' (י' רע"ב) גיהוץ שלנו ככיבוס שלהם ואי אמרת ליעבד גיהוץ מעברא ליה חומרתא[3], פי' גיהוץ שלנו ככיבוס שלהם לפי שכלי פשתן שלהם דקין הן ביותר ובכיבוס הראשון מתלבנין כבגיהוץ שלנו. [פי' גיהוץ שמעבירין על הבגדים אבן

---

[1]) כל דברי הערוך בזה המה קיצור מתש' רה"ג ז"ל הובא בתשו' הגאוני' ד' ליק סי' צ"ח ועיי' גם בע"י פי' ר' נסים גאון ז"ל סי' קכ"ח. [2]) עיי"ע בקע ב'. [3]) עיי"ע חמר י"ג.

חלקה להחליקן][1] חומרתא אבן שמחלקין בה בגדי פשתן נקראת בלע"ז לישק"א. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה עיקר והוא בלאי"ט liscia Glätt- Polireisen, ובדפ"ע בט"ס לישא ובעה"ק ליצא וכפי' רבינו לועז ג"כ רש"י בכתוב' הנ"ל גיהוץ: לשיקייר באבן הזכוכית והוא בלאי"ט lisciare וכן פי' לתענית הנ"ל גיהוץ . . לושקי"י בלע"ז ועיי' עוד הגמיי"מ הל' יו"ט פ"ח סי' ל' שכתב וז"ל אבל ר"י פי' ליק"א [וצ"ל לישקא] בלע"ז שמחליקין הבגדים באבן זכוכית אחר הכיבוס והוא גיהוץ וכ' ועיי' ג"כ בתוספ' מ"ק י': ד"ה כסכוסי וגם שם צ"ל לישקייר. פי' גהץ בל"ע שחק והוא לבון וטהר ע"י השחקת הבגדים או י"ל שהמלה נגזרת מהשם גהשת שענינו בל"פ הרשומה אבן שע"י מחליקין הבגדים ובנו"נ גהץ בה"א וכ"ה בפי' ר"ח לפסחי' צד קס"ג וכ"ה ברי"ץ גיאת הנ"ל ובאו"ז הל' תש' באב סי' תי"ד ובטור ובב"י או"ח סי' תקנ"א, אבל בכ"י מ' וב' לפסחי' מ"ק ותעני' בכ"מ גחץ, גיחוץ מגוחצין וכ"ה לרוב פעמים בבה"ג ובמרדכי עיי' ד"ס במקומות הנ"ל אך בירו' ובמד' אי' בכ"מ בה"א ד"מ ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב. איחוי וגיהוץ . . אי זה גיהוץ כלי צמר מגוהצין חדשים וכלי פשתן מגוהצין לבנים, וכן בשבת קנ"ב: כשהן מגוהצין, היפך מלוכלכין. פסיקתא בשלח צד צ"ב. אמינטון הזה אין מַגְהִיצִין אותו אלא באור ובדב"ר ספ"ז מְגַהֲצִין, ובשהש"ר פ' נפת שאינו מתגהץ וכ' עיי"ע אמיינטון. ופי' הערוך הובא באו"ז הלכ' אבילות סי' תמ"ה] —

2 גָּהַץ (בל"ע جهز gerüstet, bereit) בב"ר פ' ויאמר ה' אל אברם (פל"ט) ואם תאמר גהץ ושמח למה לא יצא? שעדיין לא הורשה אבל משהורשה וילך אברם כאשר דבר אליו ה' וילך אתו לוט (בראשי י"ב, ד'). (א"ב פי' שמח). * [אחי"ה כונת ר"ב אולי ללש"ר gaudeo ובלתי נכון הוא ונ"ל שהוא ל"ע הרשומה מוכן ומזומן ועל זה שייך היטב למה לא יצא אחרי שמוכן היה וקבל ציווי של מקום בסבר פנים יפות, ובנו"ג שלא גהץ אברם ושמח וא"כ שיעורו שלא פחד ודאג ול"ע הוא כי جهش פתרונו פחד וירא, ובעל מ"כ והח' לעווי בל ידעו זאת] —

גִּהַק (בל"פ كوزك rülpsen Geräusch, in Folge der Magenblähung) בפ' מי שמתו בגמ' היה עומד בתפלה (ברכו' כ"ד סע"א) גיהק ופיהק פי' רוטר"י[2]. (א"ב פי' ענין נפיחה מן הפה). * [אחי"ה וכנ"ה ברכו' שם רע"ב וכשהוא מפהק היה מניח ידו על סנטרו, ושם מגהק ומפהק הרי זה מגסי הרוח, בנדה ס"ג. במשנה ובגמ' שם מפהקת ומעטשת עיי"ע פהק, וע' סנטר ולא ראיתי מי שפי' המלה הזרה הזו ולדעתי נגזרה מל"פ הרשומ' וענינה קול נפיחת בטן מלא ודרך האדם שמוציאו מגופו לפיו מתוך שובעו וכן נראה מפירש"י. ובתוספ' נדה ס"ג. ד"ה מעטשת ראיתי שכתבו וז"ל וכן גיהק בתפלה רוטי"ר[3]) ובערוך פי' קול היוצא מן הגרון מתוך מאכל כבד וזה רוטיר ע"כ נשמע מזה שלפני בעלי התוספ' היה מונח ערוך יותר שלם והשם גיהוק בתוספ' שם, וזו היא מלה פרס' הרשומה] —

גִּיהַר (בל"פ گوهر ובל"ע جوهر Edelstein u. Perle) תרג' בפס' ידיו גלילי זהב (שה"ש ה', י"ד) זבלון גליף על גיהר, פי' אבן יהלום. * [אחי"ה בל"ע ופרס' ענינו אבן טוב ופנינים ועיי"ע יהר. ובתרג' ירו' א' לבמד' ב', ג' במקום גיהר הגי' ברוקא עיי"ע ברק ב' ועיי' עוד תר"י שמות כ"ח, י"ח. כ'] —

גְּהַרְק (לדע' הח'פערלעס עט"ש כ"ט בל"פ چهار كوشه eine Art Tragsessel, Sänfte) בר"ג דפ' סדר תעניות האלו בגמ' [וכן עיר שיש בה דבר] (תעני' כ':) ביומא דעיבא מפקי ליה בגוהרקא דדהבא[4]), וכפ' איזהו נשך בגמ' אין פוסקין (ב"מ ע"ג:) רב סעורים[5]) אחוה דרבא הוה תקיף אנשי דלא מעלו ומעייל להו בגוהרקא דדהבא[6]) ובהגד' דהשוכר את הפועלין (ב"מ פ"ה:) בגוהרקי דכולהו הסתכל לבר מגוהרקיה דר' חייא דלא תסתכל א"ל מאי סימניה א"ל כולהו יתבי בגוהרקא דדהבא[7]) ואסקי להו מלאכי לבר מגוהרקי דר' חייא דמנפשיה סליק ומנפשיה נחית. ובס"פ כל הגט (גיטי' ל"א:) חליף ואזיל רב אחא בר יעקב[8]) כי יתיב בגוהרקא דדהבא ופריס עליה סרבלא דכרתי, פי' כסא של זהב. * [אחי"ה ורש"י לתעני' פי' תיבה תלויה בעגלה ושרות יושבות בהן וכן

[1]) כן השלמתי עפ"י עדות של מרן בית יוסף לטו' א"ח סי' תקנ"א ע"ש וכן משמע מעה"ק שכתב פי' גיהוץ שמלבנים הבגד באבן להחליקו ובלע"ז ליצא ע"כ וברי"ץ גיאת הלכ' ט' באב עמוד כ' אי' ומאי גיהוץ שמעברין חומרתא על הבגד כדי לצחצחו ע"כ. [2]) rülpsen, it. ruttare. [3]) בל"צ roter; ובל"ר ructare. [4]) בנו"ג דכל יומא דעיבא הוו מפקין וכ'. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו וכ"ה בע"י הראשו' למ"ק כ"ח. ובכ"י מ' למ"ק וכן הובא ביוחסי' חשלם צד קע"ב סע"ד ושם ג"כ נ"א רב שעורים וכ"ה בדפ"ע בכאן ובכ"י ב"ר בחסרון ידיעת הסופר אי' אין פוסקין שעורים רב אחוה וכ' ובב"מ אי' רב סעורם. [6]) בנו"ג דרבא וכ"ה בשט"מ ועיי' בסמוך גי' היוחסין. [7]) זה המאמר לי' בש"ס ובע"י וע"ש בשינוים. [8]) בנו"ג רב נחמן בר יעקב וכן הובא ביוחסי' השלם צד קס"ט ושם ג"כ נ"א גוהרקא דרבא.

פי' לגיטין עגלה עשוי' כשידה ומנהיגים בה שרים, ולב"מ ע"ג: עגלה מוכנת למרכבת אדם ובל' אשכנז רייטוואגן. ובאמת בל"פ הרשומ' כך ענינו כי גיהאר קושה פתרונה עגלה ושידה להנהיג בה אנשים חשובים והמלה נקצרה למלת גוהרקא. ובכ"י ה"ב בכל מקום גרס גיהרקא וזה יותר טוב. וכפי' רבינו אי' ג"כ ברש"י לב"מ פ"ה: גוהרקא: קתידרה וכן נראה מקהל"ר פ' מה יתרון העושה: ואית דאייתי גמורקין וצ"ל גהורקין ואית דאייתי כורסון. וראיתי בשט"מ לב"מ ע"ג: שהביא בשם ה"ר יהונתן בזה"ל ומעייל להו בגוהרקא דרבא להוליך רבא שהיה ראש ישיבה בכסא של עץ ומוליכין אותו על כתפיהן מפני רוב העם הבאין לשמוע הדרשה לא היה יכול לעבור עליהן אלא כעין זה שאין דרך אדם חשוב לרכוב על סוס בפני רבים עכ"ל — ועוד נ"ל לגזור המלה מל"ר carruca פי' זענפטע בלא"ש] —

* גּוֹהרקא עיי"ע גרק כי כן גרס רבינו והוא העיקר.

גַּו (מל"מ Mitte, Inneres) בספ"ק דכתובו' (ט"ו. ועיי' סנהד' ע"ט.) אמר קרא (דברי' י"ט, י"א) וארב לו עד שיהא מתכוין לו ואמרי דבי ר' ינאי פרט לזורק אבן לגו, פי' כלומר בא וארב לו לפטור את הזורק במעמד בני אדם הרבה והרג אחד שפטור. ובס"ג דכתובו' (ק"א.) וישבע יוסף את בני ישראל וגו' (בראש' נ', כ"ה) אמר רב חנינא דברים בגו ידע יוסף בעצמו שצדיק גמור הוא וכ', ובסוף דאיש מקדש בו ובשלוחו בגמ' האיש מקדש את בתו (קידו' מ"ד:) אתמר נערה [1]) שנתקדשה שלא מדעת אביה אמר שמואל צריכה גט וצריכה מיאון אמר קרנא דברים בגו אם גט למה מיאון ואם מיאון למה גט, (פי') כלומר דברים יש לומר ולהקשות בדבר זה [2]). (א"ב תרג' בתוך העיר (שופטי' ט', נ"א; ש"א ט', י"ד; ירמי' נ"ב, כ"ה; יחזק' ה', ב') בגו קרתא). * [אחי"ה ול"מ הוא עיי' דניאל ג', ו'. י"א. ט"ו ואילך, עזר' ה', ז' וכ"ה הרבה בש"ס פסחי' ק"י: לא אתיתי לגו, ב"מ נ"ג: חומשא מלגיו ורבינו בע' חמש גורס מלגו, חולי' מ"א. אית לי שותפות בגוה, שם מ"ח: קופא לגיו עיי"ע קף י"ג, ב"ב ה': בגו זמניה ע"ש. ירו' דמאי פ"ה דכ"ד ע"ד אילין לגוא אילין פי' אלה בתוך אלה, ירו' פיאה פ"ז ד"כ. לגוא ידיה, ושם פ"ח ד"כ ע"ד מן גו לפסא, ירו' שבת פ"ז ד"י: עיגולין מן גוא עיגולין אפי' רמונים מן גוא רמונים . . אפי' בני נש מן גו בני נש, ירו' שבועו' פ"ז דל"ז ע"ד גו שוקא . . גו ביתא. ובשימוש מלת יחס, ירו' תעני' פ"ב דס"ה: מן גוא דאינון בייכין, ירו' ברכו' פ"א ד"ג: מן גו דאינון ציבחד כלומר מתוך, יען שהיו מועטים. ובבבלי בקיצור מגו מיגו הרבה בש"ס ד"מ ב"מ ו'. מיגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא, שם ל"ט: מיגו דמוקמינן אפוטרופא לפלגא מוקמינון ליה אפטרופא לאידך פלגא. שם ק"י. מיגו דאי בעי אמר לקוחה היא בידי, ב"ב ל"ג. דמיגו דאי בעינא אמינא לקוחה היא בידי וכ', חולי' ק"א. מיגו דמיחייב אחתיכות טהורות וכ', שבועו' מ"ב. מיגו דיכול למימר לא היו דברים מעולם יכול נמי וכ' ובתמורתו קודש אי' בשבועו' מ"ה: מתוך שיכול לומר לו וכ', ובירו' שבועו' פ"ד דל"ה ע"ד ושם פ"ו דל"ו ע"ד ושם פ"ז דל"ז ע"ג אי' בזה הלשון אין אומר בממון מאחר דיכול למימר וכ' והוא במקום מיגו בבבלי עיי' מבה"י למהרז"ף צד י"א: ועיי' עוד דער געריכטליכע בעווייז מהנ"ל צד תג"ח ואילך צד תס"ו ואילך] —

* גַּוָּא, גַּוָּוא, גַּוְוִיָא (בל"ס גְּוַיָא, גַּוָּא die Mitte, das Innere) שבת קנ"ב: ליקום מר לגוויה דביתא, נדרי' מ"ט. גוייה דקרא, ירו' שבת פ"ח די"א: בהן גוויא . . בהן ברייא, פי' מה שבתוך. . ומה שבחוץ של גמי, ירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ג כל תלתא יומין נפשא טייסא על גופא סברא דהוא חזרה לגווה, ובירו' מ"ק פ"ג דפ"ב: אי חזרה לגביה ובב"ר פ"ק רק היא חוזרת ובויק"ר פי"ח היא חוזרת ליה ר"ל לגופה ובענין המושג הזה אשר לוקח מהפרסיים ע"י מאמרינו במ"ע דמ"ג חכ"א, תקס"ד. — שהש"ר פ' אתי מלבנון: כהדא תרנגולתא דמנערה גפא מגווה קטמא. ושם פ' הגידה: יומא דהוא קאים בגויא עיי' בשמ"ר פ"ג ובויק"ר פי"א. והתואר גַּוַּאי, חולי' מ"ז. מגואי והנקבה עירו' כ"ה: גודא גוויתא. והקבוץ זכר קידושי' ל"ג. חגיג' ה': בתי גַּוָּאֵי . . בתי בְּרָאֵי, ב"ב כ"ט: שכוני גואי. ותואר הפעל בזבחי' ט"ו. קאי גואי . . קאי בראי, וגם בל"פ جوف ענינו פנים ותוך של פה, וחללו.

[1]) בנו"ג קטנה ויעויין בתוספ' שם ד"ה קטנה ובחידי' הרשב"א במכילתין. [2]) ורש"י פי' לקידו' יש דבר בתוך דבר זה וכ' ובכתובו' פי' יש כאן דברים מסותרי' בדבר הזה וכ' וכן נראה מב"ר ספצ"ו ולמה כל האבות תובעין ומחבבין קבורת א"י א"ר אלעזר דברים בגו ר' יהושע בן לוי אמר מהו דברים בגו אתהלך לפני ה' בארצות החיים (תהלי' קט"ז, ט') ופי' בעל מ"כ דברים בגו כלומר יש בו סוד וטעם. ומסכים עם דיבור ערבי فيه شي או בל"פ دران سخون است כלומר יש עוד בו דבר והיינו צריך חיפוש. ובירו' אי' בגב עיי' ערך גב ט"ז.

* **גּוּבְתָא, גּוּפְתָא** (כל"ס גִּיבּוּתָא Ortsname eig. Bergabhang) בב"ר פצ"ח גובתתא של צפורין ובקהל"ר פ' כל אשר עד גובתתא מהלך ג' מילין ובקצת נוסח' גופתתא וכ"ה בקהל"ר פ' טובה חכמה ובירו' כלאים פ"ט דל"ב: ובירו' כתוב' פי"ב דל"ה, משובשת לגו פתתא וצ"ל לגופתתא, פי' גובתא בל"ס הרשומה מקום מדרון בהר והיה שם הפרטי למקום קרוב לציפורי שיושבת בהר עיי' מגיל' ו', ושם העיר גופתא נמצא עוד בירו' שקלי' פ"ז ד"נ ע"ג אסרטא דגופתא, ירו' סוכ' פ"ב דנ"ג, ר' יוחנן ספרא דגופתא, ירו' שבת פ"ה ד"ז: חנן מגופתייה ובירו' ערלי' פ"ג דס"ג: חנן גוביתא, עירובי' ס"ד, ר' ירמיה מ ג ו ב ת א כ"ה בד' שונצ' וכ"ה בבה"ג הל' ברכו' פ' אין עומדין עמוד ה': וכ"ה ביוחסי' השלם ע' רבא צד קפ"ג בר ירמיה מגובתא וביוחסי' השלם ע' מנשיא צד קס"ו ע"ד אי' מגיבתא ובנו"ג בעירו' מגיפתי עיי"ע זופתי, ועיי"ע גפתית.

* **גּוּבַת אֲרִיחַ** (Ortsname Hügelort von Ariach (= Tarichäa 30 Stad. von Tiber. בספרי בלק פ' קל"א מעשה בפנחס בן גובתא דאריח (ובילק' בלק רמז תשע"א הגי' בן גבתא דאריא) ובירו' סנהד' פ"י דכ"ח: מעשה במנחם איש גופתא אריח ונראה שהוא תחום אריח הנזכר בירו' כלאים פ"א הל"ד ובתוספ' כלאי' פ"א וקרוב הדבר שהוא בית ירח והוא Tarichäa הנזכר אצל בן מתתיהו, חייו סי' כ"ו, כערך ל' סטאדיא מטבריה וכערך זה היה רחוק מקום סנבראי או צנברייי (עיי"ע) ובב"ר פצ"ח הוזכרו יחד סנבראי ובית ירח ועיי' בן מתתיהו על המלחמות פ"ג, ט', ז'; פ"ד ח', ב' ועיי' הספר גיאגראפיא להחכם נייבויער צד רט"ז, ועיי"ע אריח.

* **גּוּבַת שִׁמַּאי** (Hügelort von Simai, ½ Stunde von Miron) בב"ר ספל"ד מהיכן אתר את א"ל מן גובת שמאי ולפ"ד אחת היא עם כפר שאמי, בירו' חלה פ"ב דנ"ח ע"ג ובירו' גיטי' פ"א דמ"ג ע"ג הגי' כפר סמיי, ובתוספ' גיטי' פ"א בט"ס כפר ססי, ובגיטי' ו': סיסאי וצ"ל סימאי ובתוספ' אהלו' פי"ח סימית ובקהל"ר פ"ז פ' ומוציא אני אי' כפר סאמי; ובכולם צ"ל שימאי או סימאי וכן נקרא הכפר עד היום עיי' ד' ה' לאנד למהרי"ש צד קמ"ח.

* **גְּוָזָא** עיי"ע גוז.

* **גּוֹי** (nichtisr. Volk als Collectiv. übtg. ein nichtisr. Individuum, vgl. l. ethnicus, gentilis) שבת י"א. תחת ישמעאל ולא תחת גוי כ"ה בדפוסי' הישני' וברש"י בשתי הפעמים ונשתנה בדפ' באסיליא מן הצינזור עיי' ד"ס שם צד ח', מגיל' ז': לכם ולא לגוים, כ"ה בכ"י עיי' ד"ס שם צד י"ד, ולרוב פעמים נשתנה מלת גוי למלת נכרי כותי ועכו"ם וכדומה עיי' ב"ק קי"ג: סנהד' נ"ח: נ"ט, ע"ו, ק"ד, ועיי' עוד דוגמאות עירו' ס"ב, וד"ס שם צד קכ"ה, ומאמר על הדפסת התלמוד להגאון ראבינאוויטץ סוף ד"ס למגיל' צד כ"ה ועוד בכמה מקומות שם, אבל בירו' ובמדרש אי' פעמים בלי השתנות ד"מ, ירו' תרומ' פ"א ד"מ סע"ב אין הגוי עושה שליח וכו', ירו' ערלה ספ"ג ד"ס סע"ב אין עושין עם הגוי בכלאים, ירו' יבמות פ"ב ד"ד, גוי שבא על גויה (עיי' בבלי יבמו' ס"ב.) ושם גויים יש להן יחסים, ירו' גיטי' פ"א דמ"ג: גויים לוקין חתומין עליו, וכ"ה בירו' ע"ז פ"ב דמ"ב, אבל בירו' תרומ' פ"י דמ"ז: בט"ס גיים לוקס, תוספת' ב"ק פ"ט גזל גוי חמור מגזל ישראל וכו', תוספתא ע"ז פ"א מתירא מפני גוים וכו' ובשבת כ"ט: מפני נכרים, במ"ר פי"ד נמסר ביד גוים . . או גוים סוקלין אותו, ושם פ"כ אע"פ שמדבר בלה"ק גוי לשונו סרוח, אלה הדברים רבה גוי ששומר את השבת חייב מיתה וכו' ע"ש, איכ"ר פ' טבעו בארץ: יש חכמה בגוים אבל אין גוים בתורה, ובויק"ר רפכ"ג ובפסיק' דר"כ פ' החודש צד נ"ב, ובפסיק' רבתי פ' החודש פט"ו צד ל"א ע"ה, במד' שהש"ר פ' כשושנה בין החוחים והובא בילק' ואתחנן רמז תתכ"ח, ובילק' תהלים רמז תתי"ו דרש גוי מקרב גוי (דברי' ד', ל"ד) מלמד שהיו אלו ערלים ואלו ערלים וכו', וא"כ מפורש גוי מי שאינו בר ישראל וכבר מצא קן לו זה הפי' בתר"י א' שהעתיק הגוי גם צדיק תהרוג (בראש' כ"א, ד') ה ב ר ע מ מ י ן דלא חב וכו', וכבר הרגיש בזה מרז"ף במ"ע שלו ח"א צד רע"ו. — ובל' נקבה: ירו' ברכו' פ"ט די"ג: וירו' ע"ז פ"א ד"מ, ראה אשה אחת גּוֹיָה, ירו' יבמו' הנ"ל ע"ש; ירו' סנהד' פ"ט דכ"ז: זה שהוא נושא גויה, ב"ר פפ"ה שמשון שהוא נושא גויה, והקבוץ ירו' יבמו' פ"ד ד"ו סע"א וסתם גויות לא כבעולות הן, וממנו השם כתוב' י"א. דאזלה ואכלה בַּגִּיוּתָה, וכתב בעל התשבי ע' גוי: כל איש שאינו מישראל קראו לו גוי כלומר שהוא מגוי אחר ואם נקבה היא קראו לה גויה ובל' רבות גויות אעפ"י שלא יתכן בלשון ע"כ.

גְּוִיָּה (מל"מ Leib, Körper) בפ' בכל מערבין בגמ' הכל ניקח (עירובי' כ"ט.)[1] כל האוכלין

[1]) ג"י ניקח אי' בדפ"ר וכ"ה בנוסח' אבל בדפ"ע נלקח.

מצטרפין לפסול את הגויה בכחצי פרס [1]. ובכריתו' בפ' אמרו לו אכלת חלב בגמ' כמה ישהא (כריתי י"ג.) כל האוכלין מצטרפין לפסול את הגויה בכחצי פרס בכדי אכילת פרס כיצד אכל וחזר ואכל אם יש מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין יותר מכן [2]) אין מצטרפין, לא התירו לו לאכול [3]) פחות מכשיעור לירד ולטבול ירד וטבל ועלה והשלימו מצטרף וכ'. ובס"ג דפ' אע"פ שאמרו בהלכה המשרה את אשתו (כתוב' ס"ד:) ר' שמעון אומר ב' ידות לככר מג' ככרות לקב [4]) חציה לבית המנוגע וחצי חציה לפסול את הגויה. וברישׁ מסכת טהרות (פ"א מ"ג) וכחצי פרס לפסול את הגויה. ובסוף מקואות (פ"י מ"ז) כל האוכלין מצטרפין לפסול את הגויה בכחצי פרס כל המשקין מצטרפין לפסול את הגויה ברביעית וכ'. ובפ"ד במעילה (י"ז:) כל האוכלים מצטרפין בכחצי פרס לפסול את הגויה [5]) במזון שתי סעודות [6]) לעירוב, כביצה לטמא טומאת אוכלין, כגרוגרות להוצאת שבת, ככותבת ליוה"כ, כל המשקין מצטרפין לפסול את הגויה ברביעית, ותנן בפ' כיצד משתתפין (עירו' פ"ב:) ר' שמעון אומר ב' ידות לככר מג' לקב [7]) חציה לבית המנוגע וחצי חציה לפסול את הגויה. בגמ' (שם פ"ג רע"א) תנא וחצי חצי חציה לטמא טומאת אוכלין פי' לר' שמעון ב' ידות לככר הן ב' סעודות וככר כולו ג' סעודות וג' ככרים לקב ועלה הקב ט' סעודות [8]) וכל ככר ח' בצים שהקב כ"ד בצים וחצי הככר שהוא ד' ביצים הוא הפרס ששנינו (נגעים פי"ג מ"ט) הנכנס לבית המנוגע [וכ'] הוא טמא מיד והן טהורין עד שישהא בכדי אכילת פרס פת חטים וכ' וחצי חציו שהוא חצי פרס הוא ב' בצים לפסול את הגויה שהאוכל כשיעור הזה אוכלין טמאין נפסל גופו מלאכול בתרומה ואסור לאכול בתרומה עד שיטבול ויש שפי' שאם נגע בה פסולה והוא ששנינו כל האוכלין מצטרפין לפסול את הגויה בכחצי פרס וחצי חצי חציה לטמא טומאת אוכלין בכביצה.

ובפ' יוה"כ בגמ' השותה מלא לוגמיו (יומי פ':) כזית בכדי אכילת פרס וכחצי פרס בכדי אכילת פרס א"ל רב פפא הנח לטומאת גויות דלאו דאוריתא [9]). פי' פרס חצי חלה [10]) שהוא כל האוכלין מצטרפין לפסול את הגויה בכחצי פרס כלומר אם אכל מעט לחם טמא ומעט בשר טמא אם יש בשניהן שיעור חצי פרס נטמא גופו מלאכול בתרומה וזו היא טומאת גויות ועל זה (התקין) [וצ"ל התקיף] רבינא [11]) אם שהא מתחילת אכילת נותר או פיגול שאיסורו כזית ואכל במעט מעט עד שהשלימו לכזית כשיעור פרס נצטרפו כל האכילות וחייב ואם שהא יותר מזה אין מצטרפין אלא בטל המעט במיעוטו ואכילת אוכלין טמאין חצי פרס מעט מעט כשיעור שהיית אכילת פרס מצטרפין ונטמא הגוף ואם הוא שיעור שיהוי יותר מזה בטלו האוכלין, וכשיעור [12]) אחד לכזית שיעור אחד לחצי פרס ופריק לה רב פפא הנח לטומאת גויות דמדרבנן היא לפיכך מקילין בה זה פי' ר"ח ז"ל. ורבינו נסים זצ"ל פי' טומאת גויות לאו דאוריתא מי שאוכל אוכלין טמאין ושתה משקין טמאין שפוסל את התרומה ומי"ח דברי' שגזרו בו ביום הוא דתנן (זבים פ"ה מי"ב) ואלו פוסלין את התרומה האוכל אוכל ראשון ואוכל שני והשותה משקין טמאין ואמר בגמ' דיציאת השבת (י"ד.) אוכל ראשון ואוכל שני [13]) מ"ט גזרו בהו רבנן טומאה ושניא מטומאה דאוריתא דאלו טומאה דאוריתא טמא לתרומ' טומאת ערב ובעי הערב שמש והאי כיון דטבל טהור ולא בעי הערב שמש דתניא בסיפרא (פרשה שמיני פרש' ה' פרק ז') אין האוכל אוכל טמאין ולא השותה משקין טמאין טמא טומאת ערב. * [אחי"ה ודע שכל הפי' הזה שהביא רבינו בשם ר"נ ז"ל אי' כפי' באריכת דברים קצת בספר המפתח לרבינו נסים על מס' עירובין צד ס"א ע"א וע"ב ע"ש וגם התייר הגדול רבן של כל המפרשים רש"י זצ"ל מצא קורת רוח בפי' רבינו זה והביאו בשבת י"ג: ד"ה האוכל בזה"ל ומצאתי בספר ערוך משונה טומאה זו וכ' ע"ש דתניא בספרי וצ"ל

---

1) וכ"ה בכ"י מ' ובשאר מקומות בסמוך אבל בנו"ג בעירו' בחצי פרס. 2) בנו"ג. מכאן. 3) בנו"ג לא הותרו לאכול. 4) כ"ה ג"כ בנוסחא אבל מקור ההלכה הוא במשנה עירו' פ"ב: ושם הגי' מגי' לקב וכ"ה בדפ"ר בשתי הפעמים. 5) בנו"ג מצטרפין זו עם זו לפסול וכו'. 6) בנו"ג כבמזון. 7) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בנוס' אבל בשדפ"ע אי' עוד מג' ככרות. 8) כ"ה רק בכ"י ו"ו. 9) כבר עמד הגרי"ב בהפשב"ע על גי' רבינו שהיא היותר נבונה ובנו"ג מתקיף לה רבא כזית בכדי א"פ וכותבת בכדי א"פ חצי פרס בכדי א"פ א"ל ר' פפא וכו' ולפי גי' זו יכול המקשן להגדיל הפליאה יותר מכזית שהוא בכדי א"פ ולמה חצי פרס בכדי א"פ אבל לגי' רבינו הכל נכון כמו שהעלה הגרי"ב ומי יגלה עפר מעיניו שתחזינה מישרים כי גם בכ"י מ' וא"פ לי' גי' הש"ס ואי' כגי' רבינו. 10) פי' חצי ככר וכ"ה ברש"י ליומ' ובפ"מ להרמב"ם לנגעים הנ"ל. 11) וכ"ה בכ"י מ' ל' וא"פ עיי' ד"ס ליומ' צד קל"א. ובנו"ג רבא. 12) בכ"י ה"ב וכי שיעור. 13) וכ"ה בכ"י מ' ובנו"ג אוכל אוכל ראשון ואוכל אוכל שני וכתב בעל ד"ס שם צד י"א: על גי' כ"י שהיא מוטעת ולא העיר מאומה כי היא ג"כ גי' הערוך.

כמו שאי׳ ברש״י דפ׳ שונצינא בספרא (עיי׳ ד״ס שבת הנ״ל) אין האוכלין וכ׳ ע״ש. ובענין טומאת גויה העלו התוספות בשבת י״ד. ד״ה זימנין שאינה מי״ח דברים ועיי׳ ג״כ בר״ש בריש טהרו׳ ותוס׳ ישנים ליומ׳ פ׳: ד״ה מדרבנן, ועיי׳ עוד פה״מ להרמב״ם סוף זבים. — וכנ״ה בירו׳ ברכו׳ פ״ד ד״ח: לכל בריה ובריה צרכיה ולכל גויה וגויה די מחסורה, ירו׳ נדה פ״ג ד״נ ע״ד גוייתו כטיפה של זבוב וא׳ היתה נקבה גוייתה מתוח כשערה, ובבבלי נדה כ״ה סע״א אי׳ גויתו כעדשה וע״ש בשינויים ופירש״י גויתו גיד אבר הזכר וכ׳ וא״כ גוזרו מע׳ הבא אח״ז. ופי׳ גויה מל״מ כלומר גוף וכ״ה בעה״ק שנ״ב] —

גְּוִיָּה (Zeugungsglied בל״פ كايه תשמיש המטה)

בס״ג דפ׳ ארבעה נדרי׳ (ל״ב:) אמר רמי בר חמא כתיב אברם וכתיב אברהם בתחילה המליכו הקב״ה לאברהם על רמ״ג איברים ולבסוף המליכו על רמ״ח ואלו הן שתי עינים ושתי אזנים וראש הגויה ו ב ג ו פ ה[1]. פרק ו׳ בנגעי׳ (מ״ז) כ״ד ראשי איברים שבאדם אין מטמאין משום מחיה ראשי אצבעות ידים ורגלים ראשי אזנים ראש החוטם וראש הגויה, פי׳ ״הוא ראש האמה שכן מפורש בפ״ק דקידוש׳ בסוף הלכה וחכ״א בכסף לענין יציאת עבד לחירות (קידוש׳ כ״ה.) כ״ד ראשי איברים באדם ותני עלה וכולן עבד יוצא בהן לחירות והוינן בה סירוס דמאי אי סרים דגיד היינו ראש הגויה מהא הויא גמרינן דראש הגויה הוא ראש האמה שהוא הגיד״. * [אחי״ה אלו דברי רה״ג בסד״ט צד כ״ו והועתקו מלה במלה ורק שם הגי׳ בט״ס מ י ה ו הויא וכ׳. ובדפ״ע ג״כ בט״ס מיהא וצ״ל מהא. וכל המפרשים פירשו גויה היינו אבר וכתב בעל שט״מ לנדרים בשם הרי״ץ פי׳ נכון ויפה וז״ל וראש הגויה דהיינו האבר ועל כן כשמל אברהם והוסר ממנו הערלה הגורמת תאוות הגשמיות אז מלך על העינים ועל האזנים הגורמים לו לחטוא על הרוב ומאחר שמלך עליהם הוסיף ה׳ בשמו ה׳ ואז מלך על כל האיברים כי כולם היו נכנעים לפניו ולא היו גורמים לו לחטוא ע״כ א״ל השם התהלך לפני והיה תמים כי נקרא תמים באמה עכ״ל הזהב. והרב בעל תוי״ט לנגעי׳ הנ״ל משיג על כף נחת והעלה שהאבר לא נקרא גויה לבד אבל נקרא ר א ש ה ג ו י ה לפי שהיא בולט ויוצא מן הגויה וע״ש שהאריך למעניתו ולפע״ד הוא ל״פ וענינו אבר ה ת ש מ י ש כי תשמיש נקרא גא״ה בל״פ ואות וי״ו הכרה ארוכה במקום אל״ף וזה מורגל ביותר ודע שכל כינויי אברי התשמיש נעתקו לרז״ל מלשונות שונות בפרט מל״פ וער׳ ומדרכם הוא להעלים ולהסתיר בלשונם כי ע״כ נקרא לשון הקדש כדעת הרמב״ם במ״נ ח״ג פ״ח ועיי׳ פי׳ הרמב״ן על שמות ל׳, י״ג — וכנ״ה ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ג. בעל ראש גויה היה עיי״ע אפון. והקבוץ גויות מדרש שמואל פ״כ פ׳ ויעמד דרש כתיב ממערות (ש״א י״ז, כ״ג) נתערבו בה גויות של מאה בני אדם ובילק׳ שמואל ר׳ רמז קכ״ו נערבו בה גויות של כמה בני אדם וברות רבה פ״ב פ׳ ותשאנה הגי׳ ממאה ערלות ג ו י ם שנתערו בה וממנו נשתבש בתוספ׳ סוט׳ מ״ב: ד״ה מאה נתערבו בה ג י י ם של מאה בני אדם ועיי׳ עוד ע׳ בן ד׳] — (א״ב פי׳ בל״י[2] אבר ואבר כנוי לגיד).

גַּוָּז (Verschnittener מפעל גוז וכן בל״י ἐκτομίας סרים מפעל τέμνω; ובל״פ خاوش Haus-diener) בפ׳ בני העיר בגמ׳ וחכ״א מוכרין אותו לשם חצר (מגילי׳ כ״ח.) שאל ר״ע את ר׳ חנינא הגדול במה הארכת ימים אתו גואזי קא מחו ליה[3], ובפ״ק דקידושי׳ בגמ׳ כל מצות האב על הבן (קידו׳ ל״ג.) רבא משדר שלוחי רב נחמן משדר גואזי[4]. ובשבת בפ׳ שואל אדם בגמ׳ אין מעמצין (קנ״ב.) א״ל ההוא גואזא לר׳ יהושע בן קרחה[5], פי׳ גואזא ח ת ו ך הערוה והוא סרים[6]. ויקרא מלך ישראל אל סרים אחד (מ״א כ״ב, ט׳) תרג׳ לגואזא חד[7]) ויתן לה המלך סרים אחד (מ״ב ח׳, ו׳), לקח סרים אחד (מ״ב כ״ה, י״ט) תרג׳ גואזא. * [אחי״ה בנו״ג גווזא ועוד נמצא בתרג׳ עיי׳ עמת״ר להח׳ לעווי. וכנ״ה בשבת שם גוזא גוזא, ושם כמהכא ל ג ו ז א ה כ״ה לנכון בכ״י מ׳ ובנו״ג בט״ס לגוזניא. וגגזרה המלה מפעל גוז עיי״ע גז ג׳ כי ע״כ היטב נסדר הערוך בכל כ״י ובדפוסי׳ הישנים תחת סוג גוז ולא כדפ׳ אמש׳ ופראג שיחדו לו ע׳ ג ו א ז א. ודע שבל״פ הרשומה נקראו משרתי הבית (והם היו הסריסים בארצות הקדם) גאוז וכן פירש״י המלה במגיל׳ סריסים היו עבדים משרתים

---

1) המלה האחרונה לי׳ בנוסחי אבל אי׳ שם וסוף ילקי׳ קהלת פ״ט אמר רמי בר אבא . . עיר קטנה זה הגוף ועיי״ע גף האחרון. 2) = νοῦτγ. 3) וכ״ה הגי׳ בכ״י מ׳ וגי׳ גואזי אי׳ ג״כ ברש״י כ״י עיי׳ ד״ס מגילי׳ ע״ב. שלא העיר על הערוך ובנו״ג ר׳ נחוניה וכ״ה במנו״ה סי׳ רל״ה ושם הגי׳ גווזאי ובכ״י מ׳ גוזאי ובנו״ג גווזי. 4) בכ״י גוואזי, בנו״ג גוזאי וכ״ה בעה״ק שנ״ב ובכ״י ל״ד בכ״מ הגי׳ גוזאה. 5) בנו״ג גוזאה ובדפי׳ שונצי׳ גוזא וברש״י כ״י גווזא עיי׳ ד״ס שבת צד קפ״ה. 6) ובקהל״ר פ׳ ראיתי הגי׳ בסיפור לקוח משבת הנ״ל חד סריס מן מלכותא וכן הגי׳ בשבת לפי כ״י א״פ ההוא סריס וכן פירש״י בכ״מ את המלה. 7) בנו״ג גוזאה.

אותו, ובקידו' שם: סריסים שהיו תמיד לפניו לפי וכ' היו רגילין לעמוד לפניו משרתים וכ'] —

* גואזא, גווזא עיי"ע גז האחרון.

* גּוּטָא (בל"ר אמצעי' gutta, gutta, Fussgicht) בילק' חקת רמז תשס"ד גוטי ודלריא אוחזתן, ובילק' ישעי' רמז של"ב הגי' גוטס וצ"ל גוטה כן נ"ל עיקר ובל"ר ענינו חולי רגלים וכן משמעו בל"צ la goutte וכ"ה בל' הגר ובפסיק' ותאמר ציון ובאיכ"ר פ' מי זה הגי' גוסה וכה"ג בע' גס ג' ע"ש. בילק' שופטי' רמז ע"א פי' המפרש פודגרא בזה"ל: חולי הנקרא גוטי בלע"ז.

גְּוִיל (לפע"ד כמו גבל בל"ע جبل gross, roh וא"כ אבני גויל ungeformter, grosser Steinblock) בריש ב"ב (מ"א) מקום שנהגו לבנות גויל ומפרש בגמ' (שם ג'.) גויל אבני דלא משפיין כלומר אבנים שאינן מגורדות שיש להן כמין קרנות בולטות היינו מרשא דקרנאתא. * [אחי"ה ובנו"ג מורשא דקרנות' ובכ"י פי' רגמ"ה הגי' מורשא דקרנת' ופי' שבולט מן הכותל וכן פירש"י ראשי האבנים בולטות לחוץ, ומלת גויל פי' רגמ"ה "אבנים שנחצבו מן ההר דעדיין אינן משופין" ולפי פי' היפה הזה תתכן להיות גויל כמו גבל פי' בל"ע הר جبل וכן בכתיבה: جبل פי' הר. וידידי הרב החכ' ר"ד קויפמאן מורה בבית המדרש של רבנים בבודאפעסט חיוה לי דעתו היפה כי גויל (במשקל עויל מן עול, עלל) נגזר מפעל גלל rollen וא"כ אבני גויל הם בלא"ש Rollziegel. וכנ"ה בב"מ קי"ז: התחתון הבא לשנות בגויל שומעין לו בגזית אין שומעין לו ע"ש פירש"י] —

* גְּוִיל (וממנו בל' בריט' vellum ובל"צ vélin מל"ר vellum Pergament feinstes Pergament) עיי' פערלעס עט"ש ל"ט) שבת ע"ט: כתבה על הנייר וכ' פסולה על הקלף ועל הגויל . . כשרה, ושם תפילין אגויל מי כתבינן וכ', ב"ב י"ד. ס"ת בכמה א"ל בגויל ששה, מ"ק כ"ו. הרואה ס"ת שנקרע חייב לקרוע ב' קריעות אחד על הגויל ואחד על הכתב, מנחות כ"ט. ל"ד. כל אות שאין גויל מוקף לה מארבע רוחותיה פסולה, סופרי' פ"א ה"ד כותבין . . על הגויל במקום שער ואינו רשאי לשנות הלכה למשה מסיני. ירו' מגילי' פ"א דע"א רע"ג היה הגימל מכלה את הגויל אם גורדו ונשתייר שם ירך קטנה כשר וכ', ושם ניקב נקב באמצע הבית אם היה הגויל מקיפו מכל צד כשר וכ', ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג: הרואה ס"ת שנשרף חייב לקרוע על הגויל בפני עצמו ועל הכתב בפני עצמו מה טעמא אחרי שרוף המלך את המגילה ואת הדברים (ירמי' ל"ו, כ') את המגילה זה הגויל ואת הדברים זה הכתב, ע"ז י"ח. גוילין (כ"ה בע"י) נשרפין ואותיו' פורחות. תר"י א' לדברי' כ"א, כ"ד ספר: על גוילא — ובענין גויל פירש"י לשבת ע"ט: מעובד בעפצים וא"כ גוזרו גויל מתיבת galla עיי"ע אפץ א'. ובעלי התוספו' בשבת שם ד"ה קלף פירשו כמו גויל של ע' הקודם לזה וז"ל גויל הוא עור שלם אלא שהשירו השיער והיינו דאמר בריש ב"ב ג'. גויל אבני דלא משפיין אלמא שאין מתוקן קרי גויל ע"כ וכן דעת הח' לעווי בעמת"ר ע' גויל וקשה הדבר להלמו. והר"ן בחי' שבת כתב והגויל הוא העור השלם שלא נחלק לשנים וכותבין עליו במקום שער ע"כ ועיי' ג"כ הר"ן סביב לרי"ף פ"ח דשבת דל"ז. וכתב הרב המאירי בחי' שבת וז"ל גאוני הראשונים כתבו שכך היו עושים לוקחים עור בהמה או חיה ומעבירים ממנה השער ומדקקים אותו מעט בגרירה ומולחין אותו במלח ומעבדין אותו בקמח ומתקנים אותו בעפצים וכיוצא בו בדברים שמכווצים את העור ומקבצים אותו ומחזיקים אותו וזהו הנקרא גויל וכ', וכונת הרב המאירי על תשובת הגאונים הובאה בספר שער תשובה בשם שר שלום סי' של"ב שמתחלת כך עושים עורות של גוילין אצלינו מביאים עורות יבישין שמשירין את צמרן ושורין אותם וכ' ע"ש עד גמירא. וזה האחרון נ"ל עיקר ובלי ספק מלת גויל הושוה למלה רומי' הרשומה ופתרונה עור כבש הנפשט שהוסר צמרו וכן נקרא ל"ר vellum עור המעובד לקלף שנקרא פערגאמענט, ובלשונו' רומניות וכן בל"פ נהפכה אות ג' בתחילת התיבה לאות וי"ו וכן וי"ו לאות גימל והח' פערלעס הרבה להביא דומגאות במקום הנ"ל. והרימ"ז בספרו ב"ט ח"ב קפ"ח טעה בפי' המלה, ומן התימה שרבינו משך ידו מלפרש המלה שלא הביאו לא בע' דכסוסטום ולא בע' קלף ג'. והרווי"ה במחזור של שבועות בפיוט אקדמות פ"ה פי' גויל על דרך מגלה וגליון ובלתי נכון הוא.

* גּוּוכיא ט"ס וצ"ל גווביא עיי"ע גאובאי.

☞ גּוּל (לדעת ר"ב ט"ס תחת נול) תרג' קפדתי כאורג חיי (ישעי' ל"ח, י"ב) אתקפלו כגול גרדאין חיי אולי יש לגרוס כנו"ל באות נו"ן פירושו אריגת). * [אחי"ה ר"ב בצדק העיר כי באמת בתרגו' פשיט' אי' ואיך נַוּלָא והוא בל"ס וארמי' אריגה עיי"ע נוול ב' אבל גם הגי' שלפנינו נ"ל לקיים ואז תהיה המלה ל"פ וערבי' جول, جولق מין אריגת צמר ועוד י"ל גול ממש בל"פ

جُولاه אורג, וכן הגי' במתורג' רק הוא פי' ענין כריתה ורש"י ז"ל גי' אחרת היתה לו ע"ש] —

* גוולנא עיי"ע גבלא, גבלן, והתואר בתוספתא מעשר שני ספ"ד נותן אדם לחבירו גולנית פי' מטבע מעיר או מחוז גוולן אבל בכ"י תוספתא הגי' גולגית.

* גוולקא עיי"ע גואלק.

* גוליקום עיי"ע גַּיָּים ב'.

גַּוָּן (בל' צינד gaona ובל"פ החדשה گونه, گون (1 Farbe; 2 Art, Weise בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ג:) מה גוון טליתך [אמר להו] כתרדין עלי אדמה, פי' כאיזה מראה טלית שלך, כתרדין עלי אדמה שירוקין הרבה. ובפ' דר"א אומר תולין נותנין ביצה במסננת של חרדל בגמ' תני יעקב קרחה (שבת ק"מ.) לפי שאין עושין אותן[1]) אלא לגואן[2]), פי' לצבעו להתראות בו גוונא של ביצה. ס"א לגוון התבשיל שיהא לבן ולא צריכי לאכול הביצה דליהוי כבורר[3]). (א"ב תרג' חור כרפס (אסתר א', ו') גוון חוור. וענין אחר קרוב לזה תרג' כדמות חמת נחש (תהלי' נ"ח, ה') כגון אירסא דחוויא[4]) ובל' תלמוד כגון פי' כעין[5])). ובפ' החובל בגמ' דשבת (ב"ק פ"ו.) שבת דמרקיד בי כובי דבעי אחויי גווני ארישיה[6]) ולא מצי[7]) מחוי מהגהו קרטופני. (א"ב נענועים ועניגים שונים, תרג' ענין רע (קהלת א', ד') גוון ביש). * [אחי"ה והועתק מפירש"י ע"ש. וגם זה מל"פ הרשומה ופתרונו: ענין, אופן. וכל לשון ענין בקהלת מתורגם כן. וממנו בתרג' רות ד', ו' כי האי גוונא וכן מורגל בפי רז"ל ד"מ ב"מ ל': פי' באופן הזה וכן ב"ק ק"ח, תרי גווני ממונא קאמר רחמנא . . והכא חד גוונא וכ', פי' אופן וענין, ב"מ ח: ט', תרי גווני מנהיג, עירובי' י"ט סע"ב תרי גווני אילן וכ'. ומפתרון הזה האחרון נאצלה ג"כ מלת כגון והוא באופן, כאופן, בדוגמא. והרבה בש"ס עיי' יומ' פ"ו. ופ"ו: ב"ק ק"ז: ק"ח. קידוש' ל"ט: ע"א. סוף עדיות וזה הפירוש ג"כ למלת מֵעֵין. ברכות פ"ד מ"ג מעין שמונה עשרה עיי"ע עין א'; ושם פ"ט מ"ג הרעה מעין הטובה . . הטובה מעין הרעה; ע"ז ג': מעין יממא; ב"ב י"ז. מעין עולם הבא, פי' כאופן בדוגמת עה"ב, ובסוט' י'. הוזכרו שניהם ביחד מעין דוגמא של מעלה. ורמ"ל הפריד בין הדבקים ועשה שני ערכים ומלבד זה הציג הערת ר"ב לגוון ראשון לראש ערך גוון השני!]—

* גּוֹן (Ortsname) ירו' ב"ב פ"ה דט"ו. ר' תנחום דכפר גון ובב"ר פ"ק א"ר' תנחום בר חייא דכפ' אגין.

גַּז (לפי דעת הי"א האחרון, והוא העיקר, Falke לפע"ד מל"פ چُوز, گواش (Falke בפ' אלו טרפות (פ"ג מ"א דמ"ב.) דרוסת הגז בעוף הגס פי' יש אומרים שהוא הינשוף ויש שקורין אותו בלע"ז פלקון. * [אחי"ה בלאי"ט falcone ובספר תורת הבית הארוך להרשב"א ז"ל הלכו' טרפות בית שני שער שלישי צד מ"ה: הובאו שתי דעות של רבינו. וטור י"ד סי' נ"ז הביא י"א שהוא פלקון והוכיח הגרי"ב בהפשב"ע שכונת הטור על ערך הנוכחי. ודע שבנו"ג בכ"מ דרוסת הגס וכ"ה בפי' המפרשים אבל לפי עדות בעלי התוספות חולי' מ"ב. ד"ה דרוסת הנץ וצ"ל הגז גם בתוספתא חולי' [פ"ג] ובפיוט [בסליחות ביום שני של עשרת ימי תשובה כפי מנהג פראג ובערלין] הגי' כגי' רבינו והוכיח הגרי"ב שם כי כן גי' התוספות וכן כתב בפירוש בעל מעדני יו"ט. וגי' גז תפס רבינו ג"כ בע' גס א' ע"ש לגי' דפ"ע. ובענין גזרת המלה נ"ל שלפי פי' הראשון הושוה גז למלת קדיא שפתרונו ינשוף עיי"ע קדיא באותיות מתחלפות במבטא, ולפי פי' ב' הוא ל"ע جُرّة Habicht ג"כ בחילוף אותיות המבטא אבל י"א האחרון העיקר כי גוז בל"פ פי' פאלקע ודברי ר"ב לא בדקדוק הם] — (א"ב תרג' ירו' [א'] (לויקר' י"א, י"ג ועיי' תר"י בי דברי' י"ד, י"ב) את הנשר ואת הפרס ואת העזניה ית נישרא וית עוזא וית בר גזא). * [אחי"ה ועיי"ע בר גזא. ובילק' תהלי' רמז תת"כ בט"ס בר זגין וצ"ל בר גזין. ועתה ברור לי שמה שדרשו בחולי' ס"ג. הנץ זה הנץ למינהו להביא את ב ר ח י ר י א ג"כ ללשון ערבי حُرّ כיונו שענינו בלא"ש Falke, Habicht. ולפי זה

[1]) בנו"ג אותה ובכ"י מ' לי'. [2]) כ"ה בדפ"ר וקרוב לזה בכ"י מ' לגיאן וצ"ל לגואן ובנו"ג לגוון. [3]) והרב המאירי סותר פי' האחרון בשתי ידים ע"ש, וכפי' השני הביא רש"י ז"ל בשם רבינו הלוי ע"ש דף ל"ט: ד"ה ונותנין והרשב"א בחי' שבת שדא בפי' זה נרגא ודוחה אותו ע"ש. [4]) בכ"י אצל הח' לעווי הגי' כְּגַוַּן ירסא דחיוויא ובנו"ג איריסא. [5]) וכנ"ה בטעם זה ב"ק פ"ה: גונא דבישרא, סנהדר' צ"ח. כאר הזר גונא עיי"ע כאר, ברכו' ו': מתהפך לכמה גַּוָּנִין ובע' כרם ד' הגי' גוונים וכן בנדה כ"ד: גוונים תנן . . כולה בחד גוונא הוה קאי עיי"ע גגן ב', ילקו' תזריע רמז תקמ"ז בשם התנחומא טווס הזה שס"ה גוונין. יש בו. פי' בל"פ צבע וכ"ה בל"ע וסו' ועיי' עוד תרג' ירו' א' ויקר' ט"ו, ג', י"ט. [6]) בדפ' וויניצי' ואמ' בי כוכי אבל בע' כב א' בי כובי וכ"ה בנוסח' ועיי"ע ע' בי כובי וע' קרטפן. [7]) כ"ה בכ"י ל"ד וכ"ה בדפ"ר אבל בדפ' וויניצ' בט"ס שצי ובדפ' אמ' שני, ובע' קרטפן בדפ' אמ' מני אבל בדפ' וויניצ' שם על נכון מצי ובנוס' לא גרס זו המלה אבל ברש"י אי' ע"ש.

ג׳ זו יותר מדוייקת מג׳ רבינו בר הדיא ע״ש ומה מאוד נכון ג׳ כ״י ה״ב שגרס שם ב ר ה ו ר י א] —

גַּז (ובנו״ן באמצע גנזך (ד״ה א׳, כ״ח, י״א) והוא ל״פ کنج, کنجه ובל׳ הונגרי kincs פי׳ אוצר Schatz ; בֵּי גַּזָּא Schatzkammer) בפ׳ במה אשה בסוף הלכה ולא בכוכלייר[1] (שבת ס״ג.) ומשתכחא בי גזא דצמצמאי[2] מלכא[3]. ובפ׳ הוציאו לו בסוף הלכה נטל את המחתה (יומי נ״א:) שאני בי גזא דאהרן דאפקורי אפקריה רחמנא לגבי אחיו הכהנים[4]. ובפ׳ הורה כהן משיח בגמ׳ אין חייבין על שמיעת קול (הוריו׳ ט׳.) א״ל דידך[5] או דגזא. ובר״ג דפ׳ שילוח הקן (חולי׳ קל״ט.) ושמואל אמר[6] כל היכא דאיתנהו בי גזא דרחמנא קיימי דכתיב (תהלי׳ כ״ד, א׳) לה׳ הארץ ומלואה[7] ס״א בגנזא[8] ובמעיל׳ בס״ג קדשי מזבח (י״ז:) אמר להו שאילו כל מאי דאית לכו ועולו לבי גזא ושקלו כל מאי דבעיתו[9]. ובר״ג דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ח:) מ״ט כי חזיתיה לההוא קיסמא אחיכת דהוה יתיב אבי גזא לקסום מאי דאיכא תותי. (א״ב פי׳ בל״י [γάζα] אוצר של דברים חשובים והיא מלה פרסי׳ אשר הועתקה לל״י וכן אנגריא). * [אחי״ה בצדק העיר ר״ב ול״פ הרשומ׳ בתחילי׳ הע׳ היא ואות נו״ן נבלעה וכן בל״ס. ועיקר כתיבתה באסת׳ ג׳, ט׳; ד׳ ז׳ גִּנְזֵי ובעזר׳ ה׳, י״ז; ז׳ כ׳ בית גִּנְזַיָּא. ועיי״ע גזבר. ועה״ק ישנ״ב סיים בי גזא בית אוצר. ועיי׳ עוד ערך גנז, וע׳ גס ח׳] —

גְּז = גּוּז = גְּזַה, גְּזִי (בל״ס גז, גוז בל״ע جزّ, جز weg- abschneiden) בספ״ק דפסחי׳ (כ׳.) גוז משקין דרישא[10]. ובגמ׳ דפרק שואל אדם (שבת ק״נ:) משכחת לה ד מ ח ש י ך[11] למיגזא לה אסא[12]. ובנדרים בר״ג דפ׳ נערה המאורסה (ס״ט.) ש״מ דבית שמאי מיגז גייז. ובפ׳ מי שאמר הריני נזיר בראש הלכה הריני נזירה (נזיר כ״א: ועיי׳ שם י״ט. ובנדרי׳ ס״ח. ע״א:) איבעיא להו בעל מיעקר עקר או מיגז גייז, פי׳ מיעקר עקר מעיקרא או מיחתך חתיך מהשתא. ומזה הערך אתו גואזי וקא מחו ליה שהוא בפרק לפני זה. * [אחי״ה ר״ל בע׳ גוז. ובענין פרק עיי׳ במבוא לזה הספר. וכנ״ה בסנהד׳ ק״ט: הויא להו פורייתא דהוו מגני עלה אורחים כי מאריך גייזי ליה כי גוץ מתחין ליה ורש״י גרס גייצו ליה והביא גם הוא ואית דגרסי גיידי ליה. ובעצם תומה כן ספרו היונים מגזלן אחד שנקרא Procrustes שתי מטות היו לו אחת היותר ארוכה ואחת היותר קצרה וכשמכנים לו אורחים כך עשה בעברת זדון אם היה האורח קצר אז הניחו במטה ארוכה ומתח איבריו עד אשר מת, ואם היה אדם ארוך הניחו במטה קצרה וחתך מאיבריו הארוכים. סנהד׳ ק״י. גייז למיזייכו עיי׳ רש״י. נדה י״ז. גז מידי בתריהו, גיטי׳ ס״ז: גאיז ליה לדיבוריה ושם ג׳. אי מפשית ליה דיבורא אתי למיגזייא, פי׳ ולא יאמר בפני נכתב ובפני נחתם ושם: חדא מתלת גאיז חדא מתרתי לא גאיז. סוכ׳ ל״ז: הדם להריח קאי . . לא אתי למגזייה אתרוג דלאכילה קאי . . אתי למגזייה. ירו׳ גיטי׳ פ״ה דמ״ז: ולאו חכור את שבוק לי ומה דאת גזי גזי. פי׳ גז וגו״ז בל״ע וסו׳ חתך ונרדף עם גזה וגזז בל״מ] —

גְּז = גּוּז (בל״ע جاز hindurchgehen באפעל מַגִיז hindurchführen) בב״ר פ״י וכל צבאם ר׳ אחא הוה משתעי הדין עובדא חד בר נש הוה קאים על כיף נהרא חמא חד עורדען טענא חד עקרבא ומגיזא יתיה נהרא כיון דעבד שליחותיה אהדרתא[13]. ובויק״ר ויהי ביום השמיני פ׳ אל תרא יין (פי״ב) א״ל כדון ג ז ו ז[14] נטוריא מהכא פי׳ עכשיו י ע ב ר ו שומרי העיר[15]. דרך לעבור גאולים (ישעי׳ נ״א י׳) תרג׳ למיגז משיזביא. כסוס שוטף במלחמה (ירמי׳ ח׳, ח׳) כסוסיא דגזיא[16] בקרבא ב ל׳ י ש מ ע א ל ע ב ו ר ג ו ז. * [אחי״ה כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד — וכנ״ה בפסחי׳ קי״א: מאי תקנתיה גייז לה גזוזי כ״ה בכ״י א״פ ובנו״ג למא נפקא מינה לגזוזי לה. עיי׳ ד״ס שם צד ק״ע: ושם גייז ליה ובנו״ג גזי לה וברש״י ורשב״ם ג ז י י ה

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד וכ״ה בע׳ ככליאר ע״ש ובדפ׳ ויניצי׳ כאן בכולייר ובנו״ג כוליאר אבל בכ״י א״פ כוכליאר. [2]) כ״ה בכ״י ו״ו וכ״ה בכ״י א״פ ובנו״ג דציכצמאי, ובדפ״ע רצמצמא. [3]) בנו״ג בגזאי אבל בכ״י מ׳ וא״פ כגי׳ רבינו עיי׳ ד״ס שבת צד ס״ו. שלא העיר על גי׳ רבינו. [4]) וכ״ה בכ״י מ׳ א״פ ול׳ ובנו״ג א ל א שאני וכ׳ דאפקריה רחמנא וכ׳ ועיי׳ פירש״י וד״ס יומא צד׳ ס״ט. [5]) בנו״ג דיליך. [6]) כ״ה לנכון בכ״י ל״ד. [7]) בנו״ג כל היכ׳ דאיתיה בבי גזא דרחמנא איתיה וכ״ה בר״ה ו׳. ובילק׳ פ׳ ויק׳ רמז תל״ו ובשני המקומות אלה הגי׳ בי גזא. [8]) וכן משמע מילק׳ תצא ר׳ רמז תתקל״ו ששם הגי׳ כל היכא דאיתיה ביה גנזא [וצ״ל שצ״ל בי גנזא] דרחמנא איתיה. [9]) בנו״ג שאילו כל מה דאית לכון למישאל ועיילינהו לגניזה לשקול כל דבעו וגי׳ בי גזא אי׳ ג״כ בפי׳ רגמ״ה כ״י למעילה (בקובץ כ״י אנגיילי׳ דף רס״ט:). [10]) ופי׳ ר״ח העבר ובאמת לפי פי׳ זה יפה עולה גי׳ כ״י מ׳, ב׳ וא״פ ס מ י מכאן משקין דרישא עיי׳ ד״ס פסחי׳ צד כ״ו. [11]) מלה זו מוסיף רבינו לפירוש הענין. [12]) עיי״ע גד ד׳ ושם השינויים. [13]) כ״ה בכ״י ו״ו ובנו״ג עוד: ל א ת ר ה. ועיי׳ עוד קהל״ר פ׳ ויתרון וע׳ ארדענא. [14]) כ״ה בכ״י ו״ו. [15]) ובנו״ג ע ב ר י ן עליה נטוריא ובילק׳ משלי כ״ג רמז תתק״ם עבור עליה נטוריה. [16]) בנו״ג דגזר.

ופי' ברח ועיי"ע הבא אח"ז. בויק"ר פל"ו מיני גוזין בחד נהר וכ', פי' משהיו עוברים נהר. קהל"ר פ' טוב אחרית גייז בשוקא. ובאפעל מגיז וכ"ה בויק"ר פכ"ב מגזתיה נהרא . . אגיזתא נהרא וצ"ל מגיזתיה נהרא ובקהל"ר פ' ויתרון בט"ס אגיתיה וצ"ל אגיזתיה, פי' בל"ע עבר ובאפעל מעביר ועה"ק שנ"ב כתב וז"ל גז לשון הלכה והעברה לעבור (גבול ים) וצ"ל גאולים (והוא בישעי' נ"א י') תרג' למיגז ע"כ וגם ל"מ (נחום א', י"ב) וכן נגוזו ועבר מזה הענין ונרדף עמו פעל גזז: רות רבה פ' ליני אלישע רביה גזיז בשוקא, איכ"ר פ' ומרוב דהוא גזיז סוגיא דטיהרא. פי' הלך ועבר. ועוד נרדף עמו פעל גס עיי"ע גס י'] —

גַּז = גַּזְיָיתָא (בָל"ע جواز Durch- Uebergang או מל' פרסי' گوژ Winkel, Krümmung) בספ"ק דפסחי' (י"ט:) לאפוקי גזייתא[1]) פי' שבילים עקומים שאינן מיוחדין לא לעלייה ולא לירידה. ובפי' השואל פרה בגמ' השואל פרה ושלחה לו (ב"מ צ"ט.) לא צריכא דאיכא גזיאתא[2]) פי' דרך עקלתון. ובפ' ערבי פסחים בגמרא לא יפחתו לו (פסחי' קי"א:) למאי נפקא מינה לגזויי לה . . אזל גזי לה[3]), פי' עיקל הדרך. ובגמ' ואפי' מן התמחוי (פסחי' קי"ג רע"א) הא קא חזינן דאיכא[4]) הנך גזייאתא ניהו דשמטי סוסיהו ואתו דברי להו, פי' שמהלכין במדבר ולא בישוב וכשבאין לשבילין שהם ממדבר לישוב בורחין סוסיהן דרך אותן שבילין והולכין אחריהן ומנהיגין אותן ובענין אחר אינן מצויין[5]). ורב האי פי' לאפוקי גזייתא מקום ה ע ב ר ה כדמתרגמינן עברו (ישעי' י', כ"ט) גזו, וכתיב (ונגוזו) [צ"ל וכן נגוזו] ועבר (נחום א', י"ב) כלומר אותו מקום שאין ידוע הלהוריד הוא שם או להעלות מחמירין בו ודנין אותו בדרך ירידה. ובערבי פסחי' אמר ההוא גזייתא[6]) היא כלומר עוברת בעלמא היא. *[אחי"ה וז"ל פי' ר"ח לפסחי' צד ל"ב. גזיאתא כדכתיב וכן נגוזו ועבר וכדמתרגמינן עברו גזו וכ', וזה כפי' רה"ג ורש"י לפסחי' י"ט: וקי"ג. פי' גזייתא מבואות וזה עולה ג"כ לפי' העברה של רה"ג. אבל לב"מ הנ"ל פירש"י דאיכא גזייתא: שיש בחצר המשאיל ז ו י ו ת ו ע ו ק צ י ן וכ' דשטול"ט בלע"ז. ולפי פי' זה נוכל לקיים גי' הספרים שהביא בעל שט"מ וגי' כ"י הנ"ל בתחילת הע' שי"ל גוויית' הוא ל"פ הרשומה כי גויזא בל"פ ענינו זויות ועוקצין של הבית ומה שלועז רש"י ז"ל נ"ל לתקנו רשטור"ט והוא ל"צ retors פי' מעוקל ואולי רבינו כיון ג"כ למלה פרסי' בפירושו דרך עקלתון ומזה יש להוכיח שלפניו היה מונח ג"כ גי' גויתא]—

גַּז (מל"ע جزا er- zutheilen, vergelten) בפסקתא דזכור (דכ"ד: וכן הובא בילק' תצא רמז תתקל"ח ועיי' עוד תנחומ' תצא סי' ו' והובא בילק' תהלי' רמז תשי"ט) הוו זהירין למגזי טבא טבתיה לא תתעב אדומי כי אחיך הוא (דברי' כ"ג, ח') וגומ' למגזי בישא בשתיה זכור את אשר עשה לך עמלק (דברי' כ"ה י"ז) פי' לשלם. *[אחי"ה רבינו קיצר את הלשון וזה הנוסח' בפסיק' הנ"ל הוו זהירין למיגזי טבא לטבתיה ולמיגזא בישא לבישתא למיגזי טבא לטבתיה לא תתעב אדומי ולמיגזי לבישא בישותיה זכור את אשר וג', והרב החכם ר' שלמה באבער אות ס"ח היטב תיקן לפי גי' כ"י כרמולי למיגזי לטבא טבתיה ולמיגזי לבישא בישתיה, וכ"ה בתנחו' תצא (אך בדפ' שטעטין בט"ס למזגיה) ונכון הוא ג"כ בילק' תהלי' שם ובילק' תצא שם. אולם במס' סופרים פכ"ד ה"ז בט"ס למגוי ובפסיקתא רבתי פי"ב תמורתו קדש בזה"ל היו זכורים לפרוע לטוב טובתן ולרע את רעתן וכ', והוראת גזא בל"ע גמול. ועוד עיי"ע זג א'] —

גַּז (מל"פ گزای der Schaden Zufügende, פאטי בל' פרסית پاد Stock וא"כ גאזי דפאטי Strafvogt ולגי' הכ"י גזירפטי הורכב מל"פ خیانگ Prügel ומל"פ پاد בל"פ הישנה paiti פי' בעל וא"כ פי' בעל השוטר Prügelträger) בר"ג דפ' ר"א אומר תולין (שבת קל"ט.) ובחלק בענין משיח (סנהדי' צ"ח.) אי בטלי דייני בטלי גאזי דפאטי דכתיב (צפניה ג' ט"ו) הסיר ה' משפטיך פנה איבך[7])

[1]) ובכ"י מ' ב' וא"פ וכ"י רש"י הגי' גווייתא עיי' ד"ס צד כ"ו ולא העיר על גי' רבינו. [2]) בנו"ג גזייתא אבל גי' ר"ח לפסחי' הנ"ל ג"כ כגי' רבינו, אבל מצאתי ראיתי בשט"מ לב"מ וז"ל לא צריכא דאיכא ג ו ו י ת א ה"ג בכל הספרים ורש"י גורס גזייתא ע"כ וגי' גוויתא עולה יפה עם גי' כ"י לפסחי' שהזכרתי לעיל. [3]) וגי' זו אי' ג"כ ברש"י ורשב"ם ובנו"ג לגזוזי לה עיי"ע קודם לזה. ובמשך הציון יש כאן קיצור ובנו"ג אזיל צורבא מרבנן וכי אתא עילויה וגזי לה ובכ"י הגי' גייז ליה וזה נ"ל עיקר ע"כ פניתי לו מקום בעי' הקודם לזה ע"ש. [4]) וכ"ה בכ"י מ', א"פ ועי' ובנו"ג הא קא חזינן ד ע ב ר ה. [5]) כ"ה לנכון בדפי וויניצי וכ"ה בכ"י ו"ו ול"ד אבל בדפ"ר חסרה מלת מצויין ובדפי פיזי לי' כל המאמר. [6]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בכ"י א"פ לפסחי' אבל בדפ"ע אי' בט"ס גזניתא. [7]) בכ"י ו' הגי' גזי רפטי ובפי' רגמ"ה גזי ריפטי עיי' ד"ס תעני' צד כ"ו. ובכ"י ב"ר גאזי רפטי אבל בכ"י ל"ד וה"ב גזירפטי ובאמת כ"ה גם בעי' יהיר בדפוסים וכ"ה בשבת שם ובילק' צפניה ג' ס' רמז תקס"ז ובילק' מלאכי רמז תקפ"ט וכ"ה בתוספי' שבע"י הראשון ובסנה' אי' גזירפתי ובתעני' בסמוך גזיריפטי ובכ"י גזיר פטי וכ"ה ברש"י שבת דפ"ש וברש"י כ"י ובפעם הראשונה גם בדפ"ש הגי' גיזרפטי וכ"ה בכ"י מ' עיי' ד"ס שבת קס"ג:

פי' שוטרים (שחובשין) [שחובטין][1] בני אדם ולוקחין ממונן. ובגמ' דפ' סדר תעניות האלו (כ') וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים (מלאכי ב', ט') אמר רב יהודה אמר רב[2] לברכה דלא מוקמי. מינן לא רישי נהרא ולא גזי דפטי ולא רישי כרבי[3]. (א"ב כבר פירשתי שבל"י איפטי הם שרים ובערך גאז[4]) פי' בעל הערוך שהוא שוטר וסרים א"כ גאזי דפאטי פי' סריסי ושוטרי השרים ובנוסחאות גרסינן גזרפתין). * [אחי"ה ול"נ שעיקר הגי' גזירפטי או יותר טוב גיזרפטי כמו שהזכרתי לעיל והוא מלה מורכבת משתי תיבות פרסיות כי גיזר ענינו מקל וזמורה שחובטין בו, ופטי הוא מורגל בל"פ בסוף התיבה וענינו כמו בעל בצירוף התיבות וא"כ גזירפטי או גיזרפטי ממש כמו בעל זמורה עיי"ע. ואם נדחק לקיים גי' הדפוסי' בערוך גזי או גאזי דפאטי או דפטי ג"כ ענינו שוטר הרודה במקל כי גזאי בל"פ מזיק וחובל ופאט בל"פ מקל וכן פירשו התוספ' תעני' כ'. גזיריפטי פי' סרדיוטא ושוטרי העם במקל, ובתוס' שבע"י אי' שרודים העם במקל וזה כפי' רבינו שוטרים שחובטין [כצ"ל] בני אדם ומלת סרדיוטא בתוספ' הועתקה מפי' רש"י לתענית וא"כ בעלי התוספ' חברו שתי דעות של רבינו ורש"י אשה אל אחותה. ופי' הראשון נ"ל יותר ברור ולפי זה המלה בצדק תחת סוג גזרפטי צריך להעריך וכ"ה במלה אחת בע' יהיר, ובכ"י ל"ד וה"ב בע' דכאן. ובמ"ע ב"ח ח"י חקירות סי' ט"ו צד ר"כ הצגתי השערה אחרת בענין גזרת המלה ועתה חזרתי מדיבורי זה שהובא ג"כ בעט"ש לפערלעס צד קי"ז. והוא בעצמו גורס גאזיד פאטי, פי' איש הממונה על מכסי היהודים ע"ש. אבל מה נעשה בגי' זו שלא נמצאה בשום מקום לא בדפוסי' ולא בכ"י] —

גז (לדעת רבינו מין ממיני דבורים ולפי' רש"י מין ארבה וכן בל"פ جَزْ Grabheuschrecke) בפ"ק בבכורו' בגמ' שהיוצא מן הטמא טמא (בכורי' ז':) דבש הגזין והצרעין טהור ומותר באכילה. ובס"ג דפ' ר"א אומר האורג (שבת ק"ו:) הצד חגבים הגזין[5] ובכל היד פ"ב בנידה בגמ' בי"ש (י"ז.) רבה בר [רב] הונא מקרקש גַזֵי דכלתיה, פי' ממיני דבורין וצרעין הן. (א"ב בגירסאות שלנו כתוב זגי דכילתא ופירש"י מקשקש הפעמונים וגי' בעל הערוך היא נכונה כמו שכתבו התוספ'[6]) בשם ר"ת כי אין ענין לפעמונים עם זבובים ויתושי' הנזכרים בגמ'). * [אחי"ה ודע שגי' ופי' של רבינו נעתק מפי' ר"ח כמ"ש התוספ' שם ובבכורו' ז': ד"ה הגזין כתבו כן לפי' ר"ת ע"ש. ובבכורו' כתב רש"י הגזין מין ארבה ובשבת שם מין חגב טהור, ובחי' הר"ן לשבת מין חגב טמאין ונאכלין ע"כ, וכן נמנה בירו' תרומ' פ"ח דמ"ה: בין הזבובים ובשקצים שאי' שם שקץ שבזיזין ובזבובין ובהגזין ובשקצים וכ', ובירו' שבת רפי"ד די"ד סע"ב הצד זיזין זבובין (חגיין) [צ"ל הגיזין] יתושין חייב. ובענין גזרת המלה נ"ל שהיא ל"פ הרשומה והוא מין ארבה כדעת רש"י ור"ן ז"ל אבל בדיבור דבש הגזין אין הדעה סובלתו וצ"ל שיעורו מין דבורים כדעת רבינו ונעתק מפי' רה"ג למכשירין עיי"ע זף. ולולא יראתי הייתי אומר שאות ו' או פ' נשמטה וצ"ל הגזוין או הגזפין שהוא בל"ר אמצ' Wespe, guespa מין דבורים וצרעה הוא. והראיה שגי' הרמב"ם הנ"ל הגזמין וצ"ל הגזפין או ע"י חילוף פ' במי"ם] —

גז (sich fürchten) בפ' כל היד בגמ' כל הנשים[7] (נדה ט"ו:) א"ר יוחנן אפי' ביולדת דגזיזא למיטבל ס"א דכזיזא והוא העיקר ופי' בע' כף. * [אחי"ה היינו בע' כז ועיי"ע בזז ובע' הנוכחי בהפשב"ע] —

גז = גְּזִיזָא (Schwert, Lanze וכן בל"י אמצ' γαῖσα ובל"ר אמצ' gessum, gaesum) בסוף הלכה קמ' דב"ק (ה'.) ובפ' שור שנגח ד' וה' שורים בגמ' זה וזה חייבין מיתה (שם מ"ב:) הא תבריה ר"ע לגזיזיה, פי' שבר כלי זיינם שלוחמין בהם, ובר"ג דסנהד' (ז'.) גברא דרוחצני[8] עלי אדייה לגזיזיה וקם פי' הרים כלי זיינו עלי. * [אחי"ה פי' בל"ר ויוני האמצ' הרשומה כלי זיין וחנית, והוראת אדייה עיי"ע אד ד', פי' לחם בכלי זיינו נגדי. ורש"י ז"ל פי' לגזיזיה לכח אגרופו, ולא ירדתי לסוף דעתו, ושוב מצאתי בפירוש המלות סוף תש' גאונים קדמונים (בערלין תר"ח) שכתוב שם בזה"ל: אדייה לגזיזיה: נשא את אגרופו] —

---

1) עיי"ע בעלי זמורה. 2) וכ"ה בכ"י מ' ובכ"י ילק' מלאכי ב' עיי' ד"ס תעני' שם ובדפ"ר רק אמר רב ובנו"ג רק א"ר יהודה 3) בנו"ג לא רישי נהרי ולא גזיריפטי ובילק' מלאכי גזירפטי אבל בכ"י ב' לא ראשי נהרי ולא גיזר פטי ולא ראש כרכמיא ובגליון נ"א כרכי וצ"ל כרבי ועיי' ד"ס תעני' שם. 4) צ"ל גואז והוא ע' גוז. 5) וכ"ה בש"ס בדפ' קראקא לובלי' ובנבנישתי וכמ"ש ברא"ש עיי' ד"ס שבת צד קט"ז: ושם נסמן השינוי ברמב"ם מהל' שבת הלכ' כ"ד בדפ' הראש' וקושט' חגבים וגזמים חזיזין. 6) נדה שם ד"ה מקרקש. 7) כ"ה בדפ"ר, ובשרפ"ע נשמט. 8) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד, ובדפ"ע בט"ס דחרציניה וצ"ל דרחציניה ובנו"ג דרחיצנא ובילק' תהלי' תשמ"א דקא רחיצנא.

גז = גְּזִיז (בל"ע جزوز Abgebrochenes, Stück וא"כ גזיזי דברדא Hagelschollen) בר"ג דפ' מי שמתו (ברכו' י"ח:) והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג (ש"ב כ"ג, כ') דתבר [1] גזיזי דברדא [2] וטבל, פי' חתיכות חזקות של ברד. ובפ' הרואה בגמ' על הרעמים (ברכו' נ"ט.) רב אחא בר יעקב אמר מיטרא בענני מימסא מסי ובריק ברקא תקיפא דברק בעננא ומיתבר גזיזי דברדא ומפשר ליה. פי' מימסא מסי מלש' המס ימס (ש"ב י"ז, י') כלומ' מחמם הברק גזיזי השלג והן נמסין ויורדין בעננים. פ"א ממסא מסי קפוי הוא. בב"ר (ספ"ד ופי"ד עיי"ע מסס) טיפה של מסו [3], ובריק ברקא ומחממו ומתפשר. * [אחי"ה גי' רבינו אינה נמצאת לא בנוסחאותינו ולא בגי' כ"י שהרי בנו"ג ראב"י אמר ברקא תקיפא דבריק בעננא ומתבר גזיזי דברזא וכ' ומסתברא כרב אחא בר יעקב דבריק ברקא ומנהמי ענני ואתי מטרא ובכ"י מ' אי' דברק בעננא ומחבר בזיזי דנורא ובב"נ דטרק בעננא ומיתבר ג ז מ י דברדא וצ"ל גזיזי עיי' ד"ס ברכו' צד קס"ז: פי' גזז בל"ע חתך וקצץ וא"כ גזיז דברדא חתיכת ברד] —

גז = גְּוַאזָא, גְּוַוזָא (בל"ע جزاز ובל"פ گواز, خواز Abgeschnittenes, Holz, Ast, Zweig) בפ' כיצד מברכין בגמ' בירך על הפירות האילן (ברכו' מ'.) אלא היכא דכי שקלת ליה לפירא איתיה לגזא [4] ובפ' אין מעמידין בגמ' השיאו לדבר אחר (ע"ז ל"ה:) עד כאן לא פליג ר' יהושע עליה דר"א אלא בקטפא דגזא [5], ובפ"ק דנידה בגמ' ר"א אומר ד' נשים (ח':) עד כאן לא פליגי רבנן עליה דר"א אלא בקטפא דגזא [6], פי' שרף של גוף העץ של אילן מלשון גואזות של הקדש (פסחי' נ"ה: מנחו' ע"א.) [7]. ובגמ' דפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ'.) זמנא חדא טבעה ספינתא דכולה עסקא הוה מחת בההוא גיאזא ואישתכח בההוא זמנא [8]. ובהלכת קמא דשחיטת חולין (ח':) דפסק ביה גואזא לע"ז [9], פי' ש ח ו ת ך ב ה ע צ י ם ל ע " ז [10]. ובפ' מי שהחשיך בגמ' הגיע לחצר (שבת קנ"ד:) התם בגואזא פרסיכנא, פי' נטיעים שטוחים אילך ואילך פרוסים כעין דלת. פ"א מחיצה אחת שבאילן כשרה לאו דחק באילן וסיכך על גביו ולא דכפייה [11]) אלא מענפיו היוצאין לחוץ ומעובי שבו עשה מחיצה שלישית לסוכה דיכול לינטל האילן ועומדת הסוכה ומשום הכי מותר אבל צדדין ליכא למשמע מיהא. ובסוף הלכה (שם קנ"ה.) אלא לינחיה אגואזי [12] וכי סליק לא לינח כרעיה אגואזי אלא אקנה. בלש' ערבי קורין לקורות גואזא [13] ועוד פי' מזה בע' אמדלא. ובר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט סע"א ורע"ב) לברסם [14] . . וליבחשיה בגואזא דמרמהון [15] וכי בשיל גואזא דמרמהון [16] בשיל ליה כוליה. דמסר ליה גואזא [17] סילתא ושרגא בפ' כיצד הרגל בגמ' הכלב (ב"ק כ"ב:) ובפ' הכונס בגמ' שילח ביד פיקח (שם נ"ט סע"ב וס' רע"א), פי' גואזא עצים יבשים [18] סילתא עצים קטנים [19] שרגא נר. (א"ב גאזא כמו זאזא ע"ש). * [אחי"ה והעיקר כי בל"ע הרשומה כל מה שנחתך עיי"ע הקודם וכן בל"פ גואז ענינו חתיכת עץ וענף של עץ כגון מקל וכיוצא. ובהשאילה גואזין גורל באיכ"ר פ' רבתי: תא

---

[1]) בנו"ג איכא דאמרי ובכ"י מ' אמרי לה דתבר. [2]) ונחת כ"ה בנוס'. [3]) ויותר טוב הגי' המסו והוא לי"ר omasum, פי' קיבה שמעמידין בה החלב עיי"ע המסס ועי' מסס. [4]) בנו"ג לגווזא וכ"ה באו"ז הלכ' סעודה סי' קע"ב וכתב עוד בעל או"ז ויש ספרים שכתוב בהם . ואיתיה ל א י ל נ א ויש שכתוב בהן ואיתא לגודנא והוא ענף של עץ עכ"ל וגי' לאילנא מצאתי ג"כ באבודרה"ם הלכו' ברכות שער ד' צד קל"א ע"ג דפ' וויניצי', וכגי' לגודנא אי' בכ"י ל"ד כאן שגרס בזה"ל איתיה לגזנא ובע' קטף אי' הגי' בכ"י ק"ט ובדפ"ר בקטפא ד ג נ ז א וגם שם צ"ל ד ג ז נ א והוא בל"ע جزن חתיכת עץ או ממש כגי' או"ז גודנא והוא ל"ע غدان חוטר וגזע של עץ ובאמת בכ"י פ' הגי' במקום גווזא: גזעא עיי' ד"ס ברכו' צד ק"ח: [5]) בנו"ג דגווזא ובכ"י ק"ט ובדפ"ר בע' קטף דגנזא ועיי' מ"ש לעיל. [6]) בנו"ג דגווזא. [7]) בנו"ג גמזיות וכ"ה בע' גמז א' בשני המקומות אבל כתב שם רבינו: והגאון היה קורא ג ו א ז י ו ת ופי' וכו' וכיון על ר"ח ז"ל שכתב ופי' כן עיי' פיר"ח לפסחי' צד צ"ה ועיי' ע' גמז ומ"ש. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו, ובדפ"ע אי' גזיזא, ובנו"ג בההוא גווזא, ושם נשנה כמה פעמים ופי' הרא"ש גווזא חתיכת עץ גדול ע"ב והוא ל"פ הרשומה בכל זאת עיקר פירושו תיבה להצניע בת דבר עיי' פירש"י ור"ן וכ"ה בל"פ גוזה = لوزه، غوزه ומעתה נוכל לומר שזה פתרון אגוז של ספינה עיי"ע אגוז ועיי"ע אֱיָלָה. [9]) כ"ה בכ"י ו"ו, ובכ"י ל"ד גזוזא ובדפ"ע גוזא ובנו"ג גווזא. [10]) כ"ה בכ"י ל"ד וכ"ה בעה"ק שנ"ב ובדפ"ע נשמט. [11]) כ"ה בכ"י ו"ו ה"ב, וכ"ה בנוסחי' אבל בדפ"ע בט"ס דכייפיה. [12]) וכ"ה בנוסחי', ובדפ"ר אי' אגוזזי וצ"ל אגווזי וכ"ה בכ"י מ' עיי' ד"ס שבת צד ק"צ. [13]) כ"ה בכ"י ו"ו וכ"ה באמת בלי ערבי' جوايز וזה ג"כ אגוואזי שלפנינו עיי"ע אמדלא. [14]) כ"ה בכ"י ו"ו ודפ"ר ועיי"ע, ובדפ"ע כורסם. [15]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ול"ד ודפ' אמש', אבל בדפ' וויניצי' דמחרמון, אבל לנכון בע' מרמהון ע"ש. [16]) בנו"ג מרמהין. [17]) בנו"ג גווזא. [18]) וכ"ה בפירש"י לב"ק כ"ב: אבל לס': פי' קוצים. [19]) וכ"ה ברש"י כ"ב: עצים קטנים דקים ולס': עצים דקים.

נעביד גאוזין, פי' נטיל גורלות ונקרא כן הגורל על שם שנעשה בעצים דקים ודוגמא אחרת פסיפון אינון עבדין מל"י ψῆφος וטעמו אבנים קטנים ומשתמשין בהם בגורל עיי"ע פסיפון] —

* גַּזָא (E. N.) שם אמורא עיי"ע גדא ב'. יבמות מ"ה: אמר רבינא אמר לי רב גזא וכ' ושם אמר לי רב גזא. ושמו של סוף רבנן סבוראי נקרא רב גיזא או רב גידא עיי' מכתב עתי יאהרבוך להחכם ברילל ח"ב מ"א, מ"ט.

גּוֹזָא (E. N. eines Stromes) ע"ז ל"ט. נהר גוזא הוא גוזן של ד"ה א' ה', כ"ו עיי"ע איתן.

* גוזניה (ט"ס) שבת קנ"ב. כמהכא לגוזניא וט"ס עיי"ע גוז גי' הכ"י מ'. ואם היא עיקר אז הוא שם כפר Gauzania במדי עיי' נייבויער צד שפ"ט.

גְּזָב (= גְּזִיב בל"ע زيب Seestadt in Galiläa bei Jos. bell. jud. 1,13,4 Ἐκδίππων) בפ"ק דדמאי (מ"ג) מן גזיב ולהלן פטור מן הדמאי. ובשביעי' פ"ו[1] (מ"א) שלש ארצות לשביעית כל שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל ועד גזיב. * [אחי"ה בנו"ג כזיב אבל בכ"י מ' בשני המקומות גויב ובלי כל ספק צ"ל גזיב וכ"ה בירו' דמאי רפ"א דכ"א ע"ג ודכ"ב. וכ"ה בירו' שביעי' פ"ו מ"א וכ"ה בירו' חלה פ"ד מ"ח. וכ"ה בירו' ע"ז פ"א הל"ט ד"מ. עד כשהוא יוצא מגזיב בא אחד וכ' וכן כתב בכו"פ פנ"ו שבספרים המדוייקים כתוב גזיב ואצל בן מתתיהו הנ"ל וכן אצל פתלמיאוס ה', ט"ו נקראת העיר אכדיפפון ואצל פליניאוס ה', י"ז Ecdippa והוא אכזיב וכזיב של מקרא עיי' איזיביאוס זה הערך, ונייבויער צד רל"ג]—

* גְּזִיזָה, גְּיזוּזָא (בל"ע جزوز، جزيز das Scheeren, das Abschneiden) ב"ב ד'. גיזוזא מידע ידיע ובתוס' שם ד"ה גייז הגי' גזוזא. ירו' ערלה פ"ג דס"ג רע"א גזים גזיזות[2], ירו' שבת פ"ר ד"ז. קשרו לכם ראשי גיזיות. חולי' קל"ה. מחוסר גזיזה, ב"ר פע"ד ופפ"ה כ"מ שנאמר גזיזה עושה רושם. מ"מ לגוז את צאנו (בראשי' ל"א י"ט) והשם גיזה ירו' שבת פי"ט די"ז. היה תוחבה בגיזתה, פי' כמו את גזת הצמר (שופטי' ו', ל"ז) וכ"ה בל"ע جزّة ובפסחי' ס"ו. הגי' תיחבו בצמרו. ובכ"י מ' הגי' תחבה וקאי אסכין ויש להביא ראיה לזה מירו' הנ"ל. וגוזז צאן נקרא גַּזָז ב"ר ספ"ו גַּזָזִין בדמשק. וכ"ה בל"ס גזוזא Wollscheerer.

* גַּזִי, גְּזָה (בל"ע غز entgegenstreiten, widersprechen) ירו' תעני' פ"ד דס"ט רע"ג וגזי ליה ההיא דתנינן תמן כלומר בהיפך זה היה התם דר"א טעה ור' בא הזכירו, ובירו' מגיל' פ"א ד"ע ע"ג אי' וגזה. ולדעתי ל"ע הרשומ' היא ופתרונה לוחם כנגדו והיינו מתנגד לו ומהופך הוא, עיי' פי' קה"ע אבל המפ' פ"מ טעה במח"כ.

גִּזְבַּר (בל"ס גִּזַבְּרָא, גַּנְזְוָרָא בל"פ کنجوبر، کنجوير، کنجور Schatzmeister) בפ"ק דפיאה (מ"ו) עד שימרח הגזבר. (ובפ"ק) ובפ"ג דמעילה (מ"ח די"ד.) הגזברין שלקחו את העצים מועלין בהם. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ובנו"ג בעצים ובדפ"ע חסרה כלל. וכנ"ה בפיאה פ"ב, מ"ח הפודה מיד הגזבר, שבת ל"א סע"א כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו. ירו' תרומ' פ"א ד"מ סע"ב גיזבר כמאן דאינון בעלין . . הוא הגזבר הוא האחר. ובירו' חלה פ"א דנ"ח. גיזבר כבעלים . . הוא גיזבר הוא אחר. ירו' כתוב' פ"ח דל"ב: מה גיזבר עבר הגיזבר אין מוציאין מידו. ירו' קידוש' פ"א דס"א רע"א גיזבר שנתן מעות הקדש במטלטלין וכ', ירו' סנהד' ספ"א די"ט רע"ד גיזבר נאמן ובקי בחשבון היה. ירו' הוריות פ"ג דמ"ח: המרכל קודם לגיזבר גיזבר קודם לכהן הדיוט, ובבבלי הוריו' י"ג. הגי' אמרכל קודם לגזבר גזבר קודם לראש משמר וכ', שמ"ר פכ"א כבר עשיתיך גזבר עליו ושם פנ"א משה גזבר לעצמו, במ"ר פ"ג ופ"ו עיי"ע אמרכל. והקבוץ במעילה הנ"ל הגזברים וגי' רבינו —ין וכ"ה בירו' שקלים פ"ב דמ"ו ע"ג נשבעין לבני העיר במעמד גזברין, ויק"ר פי"ט הואיל ולא זכינו להיות גזברין וכ'. ונגזרה המלה מל' פרסי' הרשומה וענינו שומר האוצרות] — (א"ב בעזרא (ז', כ"א) לשון פסוק לכל גִּזַבְרַיָּא די בעבר נהרה, פי' ממונים על אוצרות המלכים). * [אחי"ה וכ"ה בעזר' א', ח' הַגִּזְבָּר וכ"ה בל"ס. ולנקבה שבת ס"ב. אשה גִּזְבָּרִית] —

גְּזֻוזְטְרַא (בל"ר exostra בל"י ἐξώστρα Gallerie) בפ' החליל חמשה וששה כגמ' מתקנין שם תיקון גדול (סוכ' נ"א:) אמר ר' אלעזר כאותה ששנינו במדות בפ' שני (מ"ה, ע"ש) וחלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא פי' חלקה כמו גבעה היו באין לידי קלות ראש שהיו נכנסין בין הנשים ועשו גזוזטרא סביב לחצר יוצאת מן הקיר וקירוי

[1] כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ולא כבדפוסי' פ"ז. [2] כ"ה בדפ' זיט' ובדפ' קראט' אי' גזיזות.

על גבה והיו הנשים עומדות מלמעלה על הגזוזטרא ואנשים מלמטה בחצר ותנא בראשונה כשהיו רואין שמחת בית השואבה היו אנשים מבפנים ונשים מבחוץ רואות והיו באין לידי קלות ראש התקינו שלש גזוזטרות בעזרה כנגד שלש רוחות להיות נשים רואות מלמעלה. ובפ' הזורק (שבת צ"ו.) כיצד שתי גזוזטראות זו כנגד זו ברשות הרבים. ובפ' חלון (עירובי' ע"ח:) וכן שתי גזוזטראות (מלמעלה) [1]) זו כנגד זו. ובפ' חזקת הבתים (ב"ב ס'.) אין מוציאין זיזין וגזוזטראות לרשות הרבים[2]). ובפ"ח באהלות (מ"ב) הזיזין והגזוזטראות [3]). ובזבין פ' ר' יהושע (פ"ד מ"א) זב שהקיש על גזוזטרא [4]). פי' גזוזטרא כדכתיב (יחזק' מ"א, י"ג) והגזרה והבניה וקרותיה תרג' וכזוזטרא ובנייתא ועוד מפורש בע' זיז [5]). ויש מקומות כתיב גזוזריות ויש גזוזטריות ויש כסוסראות ויש כסוסטראות ויש כצוצריות ויש כצוצטראות. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו וה"ב וקצת מזה בדפ"ר ושם אי' עוד גצוצריות ויש גצוצטריות, ובדפ"ע הרבה שינויים ושיבושים ודע שגי' גזוזריות קרוב לגי' גזיריות שהוזכרה לעיל, והגי' כסוסטראות הובאת לך ג"כ לעיל, והגי' כצוצריות אי' במשניות נאפולי לשבת צ"ו ובמשניות נאפולי ופיזרו לעירו' ע"ח: אי' כצוצרות עיי' ד"ס שבת ק"ד. ולעירו' צד קנ"ה: וכ"ה בירו' עירו' פ"ז מ"ג, וכן גרס רבינו בע' כצוצרא ועיי' פה"מ להרמב"ם לעירו' שם. וגי' כצוצטריות אי' במשנ' פיזרו לשבת עיי' ד"ס שם צד ק"ד. והגי' כצוצטראות אי' באו"ז הלכו' עירובי' ססי' ק"פ וכ"ה ברש"י כ"י לעירו' עיי' ד"ס הנ"ל. ובירו' ב"ב ספ"ג די"ד: אי' ובצוצטראות וצ"ל וכצוצטראות]—(א"ב פי' בל"י בנין בולט מקיר הבתים חוצה עשוי לישב שם לראות). * [אחי"ה ורש"י פי' לשבת צ"ו. גזוזטראות זיזין היוצאין מן הכותל ומניחין עליהן נסרים להלך ולסוכ' שם פי' קרוב לזה והוסיף לפרש גזוזטראות לווחין שקורין פלנק"ש כ"ה בכ"י וכ"ה בדפ' פיז', ובד' ויניצ' באסיל' וקושט' פלנק ונשתבש בדפ' קראקא בלנק עיי' ד"ס סוכ' צד פ"ג. והעיקר כגי' כ"י והוא ל"צ planche פי' לוח ונסר ורמ"ל במרפא לשון לעירו' טעה במח"כ, ולעירו' פי' רש"י ג"כ גזוזטראות נסרין בולטין משפת תקרת העלייה לר"ה וקורין לו אלטוויי"ר כ"ה בכ"י עיי' ד"ס עירו' הנ"ל (ובנו"ג אלדוייר וכ"ה בעירו' נ"ט: ד"ה מרפסת אבל בד"ש לי') ונראה שהוא לאי"ט altura פי' מקום גבוה ועליה . . וזה האחרון נ"ל עיקר וכן ראיתי מפורש בעה"ק שנ"ב וז"ל שני גזוזטראות פי' הוא כעין עלייה בולטת לחוץ אומגאנג בלא"ש ע"כ. וראיה שאין עליה תשובה מצאתי בשמ"ר פט"ו שדרש המקרה במים עליותיו (תהלי' ק"ד, ב') בגזוזטראות של מים (ועיי' עוד ע' גזל) וכן ענין המלה בל"י הרשומה. והתיבה בראש הע' אי' לנכון בכ"י ו"ו א' וב' וכ"י ב"ר ובדפ"ר גזזטר אבל בכ"י ה"ב גזוטר ובדפ"ע גוזטר וט"ס הוא] —

* גָּזִית עיי"ע גזת.

גָּזַל (מל"מ rauben, berauben; גֵּזֶל Raub; גְּזֵילָה Geraubtes; גַּזְלָן Räuber) בס"ג דפ' הזרוע והלחיים (חולי' קל"ד. עיי' ב"ק קי"א:) דאמר רב חסדא גזל ולא נתיאשו הבעלים ובא אחר ואכלו רצה מזה גובה רצה מזה גובה וכ' לא דכ"ע אית להו דר"ח פי' מדאמר תרוייהו אית להו דר"ח ש"מ הלכתא כוותיה. ובב"ר פנ"ה (נ"ד) והוכיח אברהם איזהו גזלן ר' אלעזר בר קפרא [6]) אמר זה שגוזל בפרהסיא היך דאת אמר (שופטי' ט', כ"ה) ויגזלו [את] כל אשר יעבר עליהם בדרך מה דרך בפרהסיא אף גזלן בפרהסיא, ר' שמעון בן יוחי [7]) מייתי לה מהכא והבאתם גזול את [8]) הפסח (מלאכי א', י"ג) מה פסח מום שבגלוי אף גזלן בגלוי וכ', ובויק"ר פ' ויתרון ארץ באחרי מות (פכ"ב) ר' יוחנן אמר כל הגוזל את חברו שוה פרוטה מעלה עליו הכתוב כאילו הרגו ואית ליה קריין סניאין [9]) כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח (משלי א', י"ט), מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקיא בארצם (יואל ד', כ'), וילמד לטרף טרף אדם אכל (יחזקי י"ט, ג') כאדם אכל [10]), שוחט השור מכה איש (ישעי' ס"ו, ג') כמכה

---

1) יש למחוק. 2) ובדפ"ר רק לרבים ושם לנכון כמ"ש אבל בשרפ"ע אי' עוד גזוזטראות זו כנגד זו וכן לי' בירו' ב"ב פ"ג מי"ב ונראה שכתב איזה סופר כן להשות הגי' עם הגי' בשבת הנ"ל. 3) בנו"ג והגזיריות ובמשנה שבמשניות והגזריות ובפי' רה"ג לסד"ט צד כ"ד והגיזראות וגם רבינו גרס בע' שבך והגיזריות וכן מוכח מאהלות פי"ד מ"א, אבל בע' זיז אי' גרס רבינו כמו כאן ע"ש. ועיי"ע גזירה ב'. 4) וכה"ג בפי' רה"ג לסד"ט צד מ' נכתב עוד וא"ד כצוצטרה, אבל בנו"ג כצוצרא וברע"ב כסוסטרא ולקוח הוא מר"ש לזבי' ע"ש. 5) הועתק מפי' רה"ג לסד"ט צד כ"ד ושם אי' ומתרגי' רב יוסף וביצורתא ובגינא וכ"ה בנוסחאות וכן גרס רבינו בע' בצירתא ע"ש. 6) בנו"ג רק בר קפרא. 7) בנו"ג יוחאי. 8) וכ"ה בב"ר אבל ל"מ הוא ואת. 9) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר ופיז' ואמ' אבל בדפ' וויניצ' ובאסיל חסרה שורה שלימה. 10) בנוסח' לי' ובלי ספק כך היה כתוב לפני רבינו וכן מוכח מתנחומי' אחרי מות פ' איש איש סי' י"ב בענין הדרוש הסמוך.

א י ש. האיש אשר כלנו ואשר דמה לנו (ש"ב כ"א, ה׳) וכי הוא הרגן והוא דימה להן אלא ע"י שהחריב נוב עיר הכהנים שהיו מספיקין להן מזונות מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן[1]. וכס"ג דפ׳ כיצד משתתפין (עירובי׳ פ"ח.) יש גזל בשבת (בחורבה) [וצ"ל וחורבה] מחזיר לבעלים. פי׳ הא גופא קשיא אמרת יש גזל בשבת אלמא מאן דגזל רשותיה דחבריה ואחזיק בה ובנאה וקנאה בשינוי ושרי ליה לטלטולי בשבת בגוה דהוה לה כולה רשותיה והדר אמרת[2]) דחורבה יחזיר לבעלים כלומר יחזיר רשותו של חבירו שגזל כמות שהיא בעינה אלמא לא קנה ופרקינן הכי קאמר יש דין גזל בשבת כיצד דין גזל בזמן שהכניסו גזלן לרשותו אבל אם הניחו בחורבה של נגזל בחורבה יחזיר לבעלים, כלומר אם גזל מחבירו חרבתו ולא בנאה לא קנאה שהרי לא עשה בה כלום לקנותו לפיכך לא קנאה[3]) בחזקה אלא היא עדיין חורבה יחזיר לבעלים כמות שהיא בעינה דהא לא קנאה אבל בנה בה והחזיק קנאה אמר רבה ומותבינן על זו השמועה איני שהבונה ברשות חבירו בגזילה והחזיק בגזילה קנאה והא תנן וכן שתי גזוזטראות זו למעלה מזו עשו לעליונה מחיצה למעלה ולמטה עוד עשו לה מחיצה עשרה ולא עשו לתחתונה שתיהן אסורות והא העליונה החזיקה מעבר ע"ג התחתונה בגזילה וא"כ הוא שיש דין גזילה בשבת וקנה הגזילה אמאי עליונה[4]) אסורה הלא יש מחיצות למעלה ולמטה נהי דתחתונה אסורה דרגל העליונה דורסתה[5]) אלא העליונה אמאי אסורה הרי יש מחיצות ורשות התחתונה שעוברת עליה הרי קנאתה בחזקה אלא מדקתני שתיהן אסורות עד שיערבו ש"מ שאין גזל בשבת וכי כל אחת אוסרת על חברתה ופריק רב ששת כגון שעשו מחיצה בשותפות שגלו דעתן דלא מכח גזילה קא אתו ונעשו כאלו שני בתים בחצר אחת שצריכין עירוב ומקשינן אי הכי כי עשו לתחתונה נמי מחיצות למעלה ביניהן ועוד עשו למטה תהיינה אסורות עד שיערבו דהא אמרת נעשו כשני בתים בחצר אחת ופרקינן כיון דחזרו ועשו לתחתונה מחיצה למטה סליקו נפשייהו מן העליונה דגליא דעתא דלא ניחא לה שותפות בהדה ומחיצות הויין חלוקה ביניהן וכל אחת זכתה לעצמה לפיכך שתיהן מותרות. * [אחי"ה וכ"ה בפירש"י ובאו"ז הלכו׳ עירו׳ ססי׳ קצ"ג רק בקיצור הלשון. גֶּזֶל וּגְזֵלָה (גְּזֵילָה) נמצא כמה פעמים בש"ס ועיי׳ שבת ל"ב: עירובי׳ י"ז. כ"א: ק׳: פסחי׳ קי"ג: סוכ׳ ל׳. תעני׳ ז׳: חגיג׳ י"א: מכו׳ כ"ג: נדרי׳ ס"ב. גיטי׳ נ"ט: סוט׳ י"ב. קידושי׳ פ"ב. ב"ק ס׳: פ׳: ק"ד: קי"ג: ב"מ נ"ט. קי"א. ב"ב פ"ח: קס"ה. סנהד׳ מ"ט. נ"ו. ק"ח. חולי׳ פ"ט. ערכי׳ ט"ז. אבות פ"ב מ"ז; פ"ד מ"ז; פ"ה, מ"ט. ירו׳ ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג גזילו של גוי אסור, ירו׳ גיטי׳ פ"ד דמ"ה ע"ג גזל השבט וירו׳ ערלה פ"ב דס"א ע"ד בט"ס גיל השבט. והקבוץ מגזילה בגיטי׳ נ"ה: שלא יאמרו מזבח אוכל גְּזֵילוֹת, בירו׳ גיטי׳ פ"ה דמ"ז: הגי׳ שלא יהא מזבח מקבל גזילות, ירו׳ שקלי׳ פ"ד דמ"ח. וירו׳ כתוב׳ פי"ג מ"א שני דייני גזילות ובבבלי הגי׳ גזירות ונתפרש בכתוב׳ ק"ה. גוזרי גזירות על הגזילות ורבינו בע׳ איש הביא ג"כ הגי׳ בר"ג דפ׳ שני דייני גזילות ועיי׳ בפירושו ספר ד"מ למהרז"ף צד ס"א והלאה וכן במ"ע המחקר הוציאו לאור הרב החכם שטערן שנה ראשונה סי׳ ב׳ והלאה. והתואר גַּזְלָן ברכו׳ ו׳: נתן שלום לחברו ולא החזיר נקרא גזלן, ב"ק ס"ב. מה בין גזלן לחמסן . . א"ל גזלן לא יהיב דמי עיי"ע חמס, ושם ע"ט: מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מגזלן וכ׳ עיי"ע חמש, ושם ק"ה: הכופר בפקדון נעשה עליו גזלן, ב"ב ל"ה: גזלן של רבים לאו שמי׳ גזלן; סנהד׳ כ"ה: גזלן דאורייתא, ושם כ"ו: נהי דבעי׳ הכרזה בגזלן דרבנן בגזלן דאורייתא מי בעי׳ הכרזה, ירו׳ סנהד׳ פ"ח דכ"ו: הי דינו גנב והי דינו גזלן א"ר הילא וכ׳ בפני הבעלים גזלן, ושם והי דינו גוזלן וכ׳ וכה"ג בירו׳ סנהד׳ רפי"א ד"ל. גנב בפני הבעלים גוזלן הוא . . והיי דינו גוזלן וכ׳, ירו׳ קידושי׳ פ"א ד"ם ע"ג ושם פ"ב דס"ב: כל המשנה מדעת הבעלים נקרא גוזלן, ירו׳ ביכורי׳ רפ"א דס"ג סע"ג משום תורת הגוזלן ירדו להן. ושם: אפילו לשעה אין זה גוזלן. ב"ק י"א. אין שמין לא לגנב ולא לגזלן, ובירו׳ ב"ק פ"ב ד"ב רע"א הגי׳ אין וכ׳ ולא לגוזלן והתוספ׳ ב"מ שם ד"ה אין גרסו בשם הירו׳ גזלן, ירו׳ ב"ק שם הגנב והגוזלן, וירו׳ קידוש׳ פ"א ד"ם רע"ג הגוזלן והגנב ב"מ ט"ו: דלא ניקרייה גזלנא, ב"ב ל׳: פלניא גזלנא הוא. והקבוץ פסחי׳ ל"ב.

[1]) וכ"ה בב"ק קי"ט. ושם הביא מקצת הפסוקים הנ"ל ועוד הביא אחרים וכ"ה בילק׳ ש"ב רמז קנ"ה ובענין הטעם הרחיב דיבורו בעל יפה תואר לויק"ר פכ"ב ע"ש ועוד יש להעיר כי סדר המאמרים בויק"ר משונה ממה שהביא רבינו ע"ש. [2]) בנוסחי׳ לי׳ אבל בדפוס שונצי׳ אי׳ והב"ח גרס והדר תני וכ"ה בכ"י א"פ אבל הראשון יותר נכון עיי׳ ד"ס עירו׳ צד קע"ג: [3]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובדפ"ע נשמט מלא קנאה הראשון עד השני. [4]) כ"ה לנכון בכ"י פאריז וכ"ה באו"ז הנסמן למטה ובשאר כ"י ודפ"ר חסר. [5]) נ"ל שצ"ל אוסרתה.

ב"ק צ"ג: ק"ג. ב"מ מ"ג. כל הגזלנים (יך) משלמין כשעת הגזילה. גיטי' מ"ט: סנהד' כ"ה: ל"ח. הגזלנין והחמסנין, ובירו' ר"ה פ"א דנ"ז ע"ג החמסנים והגזלנים. והשם בסנהד' כ"ג: ערעור דגזלנותא שם כ"ז: פסלינהו בגזלנותא, ב"ב מ"ז. החזיק על שדה זו בגזלנותא] —

* גּוֹזָלָא (מל"מ גוזל וכן בל"ע جوزل Taube) ירו' ביכורי' פ"ג דס"ה ע"ד לא היו נותנין הגוזלות ע"ג הסלין וכו'. ירו' תעני' פ"ד דס"ח: שני גוזלות אבל גם במין זכר כמו בל"מ בירו' ב"מ פ"א ד"ח. אשכח גּוֹזָלִין ונסתון. ובדרך השאילה בפסחי' מ"ט. סוף מחריב את ביתו וכו', ומייתם את גוזליו, פי' בניו ובאמת בילק' עמוס ו' רמז תקמ"ה כה"ג וכ"ה בכ"י מ' וכ"י ב' עיי' ד"ס פסחי' צד ס"ט:

* גּוֹזָלָה (בל"ע جزلة, جزل Datteln) כבר הצגנו המקומות בע' ארד א' ע"ש ופירושו בל"ע פרי תמרים.

* גָּזְלֵי (schwach, unbedeutend) עיי"ע אשל וישם מפורש.

1 גְּזַם (בל"ס = בל"ע جزم schneiden, abschneiden) בר"ג דפ' ר' ישמעאל בע"ז (נ':) סכין שמן לגזום בין במועד בין בשביעי'. פי' שאם נקצץ קודם שביעית סכין שמן בשביעית ובמועד במקום הקציץ. * [אחי"ה בסדר הערכי' נגררנו כאן אחר עה"ק שנ"ב וכן נכון עפ"י א"ב אבל בדפ"ע מוקדם לו ע' גוזמא — וכנ"ה ע"ז שם: אין מגזמין וכו', וכ"ה בירו' שביעי' פ"ב דל"ג ע"ד, ובתוס' שביעי' ספ"א מגמזין וצ"ל מגזמין וכ"י תוספ' לי'. ירו' ערלה פ"ג דס"ג. עיי"ע גזיזה. והשם גיזום בע"ז שם כמה פעמים ועיי"ע אברויי וע' בר ה'. גזם נרדף עם שרש גדם עיי"ע. ופתרונו בל"ע הרשומ' קציץ וחתך. וממנו נגזרו שני ערכים הבאים אח"ז] —

2 גְּזַם (א') מע' הקודם בהשאילה וכן נאמר בלי' אשכ' aufschneiden = übertreiben. ב') מל"ם גזם drohen) בפ' כל הנשבעין בגמ' הנגזל כיצד (שבועו' מ"ו.) אמר רב נחמן האי מאן דנקיט מגלא ותובליא בידיה [1]) ואמר איזיל ואקטליה לדיקלא דפלניא ואשתכח דקטיל ושדי לא אמרינן דאיהו קטליה מ"ט עביד איניש דגזים ולא עביד, הכי נמי עביד איניש דגזים ולא עביד. פי' שמחרף ואינו עושה. מפני אויב ומתנקם (תהלי' ח', ג') תרג' בעיל דבבא וגיזומא. * [אחי"ה וכן קרץ בשפתיו (משלי ט"ז, ל') תרג' גזים בשפוותיה לפי גי' המתורגמן ושם הובא ג"כ תרג' איוב ל', כ"א תשטמני: תגזמנני ובנו"ג תתזמינני. וכנ"ה ב"מ ק"ד: גוזמא בעלמא הוא דקנזים, במ"ר פי"ד בשביל אותו דבר שהיא מגזמת לעשות לו פי' מפחדת וכן ענינו בל"ס. ונגזרה המלה מע' הקודם וענינו כמו הפליג בדברים משרש פלג פי' חתך וקציץ כמו גזם לשון קציץ. והשם גוזמא עיי"ע הבא אח"ז] —

גּוּזְמָא (Aufschneiderei, Uebertreibung) בר"ג דעירו' (ב':) בשלמא לבר קפרא גוזמא. ובריש ביצה (ד'.) אפרוח וקליפתו גוזמא. ובר"ג דגיד הנשה (חולי' ס':) ובגמ' דמסכ' תמיד (כ"ט.) תנן התם בפ"ב דתמיד (מ"א דכ"ח:) החלו מעלין באפר ע"ג התפוח ותפוח היה באמצע המזבח פעמי' עליו ש' כור אמר רבא גוזמא, השקו את התמיד בכוס של זהב (שם ובדף ל'.) אמר רבא גוזמא [2]) אמר ר' אמי דברה תורה בלש' הבאי [3]). ותבקע הארץ לקולם [4]) (מ"א א' מ') ותבקע ס"ד אלא גוזמא. א"ר יצחק אמר שמואל בג' מקומות דברו חכמים לש' הבאי תפוח, גפן ופרכת לאפוקא מדרבא . . דאמר כוס של זהב גוזמא קמ"ל הני אין אבל התם אין עניות במקום עשירות. ופי' גוזמא לשון הבאי ודברי הבאי אחד הוא והוא כאדם שמגדל את הדבר הרבה ומוסיף בגידולו והוא כענין ערים גדולות ובצורות בשמים (דברי' א', כ"ח) אשר בתורת משל הוא [5]) כשם שהשמים [אי] אתה מגביה ראשך בכל יכולת עד שתראה המקום שלמעלה הימנו כך הערים האלה אי אתה רואה את ראש המבצר עד שתגביה ראשך ותשא עיניך בכל יכולתך ואם במנין אתה תמה איך יאמר מנין שאין הדבר בקצבה ההיא כל שכן שאמר ותבקע מעשה שהיה ראוי לתימהון והנה במנין לשון הבאי הרבה באמרך ואלו חיה אלף שנים פעמים (קהלת ו', ו') ואין זה מצוי באנוש, ולמך שבעים ושבעה (בראשי' ד', כ"ד) לא קצבה מדוקדקת היא. מהכות כסיל מאה (משלי י"ז, י') אלף גפן באלף כסף (ישעי' ז', כ"ג) ולקבל אלפא

---

[1]) וכה"ג בע' תבליא אבל בנו"ג דנקיט נרגא וכן הובאה הגי' בתוספתא ב"ב ל"ג: ד"ה איזיל אבל לישנא דגי' רבינו מורגל בפי רז"ל עיי' ב"ב שם. [2]) בירו' שקלי' ספ"ח דנ"א: אי' פעמים עליו כשלש מאות כור ר' יוסי ב' ר' בון בשם שמואל גוזמא והגי' פעמים עליו הוא כגי' רבינו אבל בבבלי במקומות הנ"ל פעמים היה (שהיה) עליו וכו'. [3]) כ"ה בתמיד אבל בחולי' צ': אי' הואי. [4]) כ"ה ג"כ בחולי' ותמיד אבל לי"מ בקולם. [5]) כ"ה בדפ"ר ובשרפ"ע הגי' שהוא משל.

חמרא שתה (דניאל ה׳, א׳) הרי זה מנין שאי אפשר להיות כמשמעו שישתה אחד כנגד אלף אלא לשון הבאי הוא והוא נקרא גוזמא כי הוסיף בעילויו של דבר כלומר אילו היה בן אדם יכול לשתות כך היה זה שותה אף כך הוסיף בעלוי תפוח כי פעמים עליו ש׳ כור ובפרוכת ש׳ כהנים מטבילין אותה כלומר כי לא נראה כמה הן והיו נראין לעינים כאשר יראו כורין הרבה והמטבילין נראין כאשר יראה קהל גדול כמשל בעלמא וכן גפן וכיוצא בו וכיון שחקרו אנשי התלמוד וראו כי לא בדקדוק נאמרו משניות הללו אלא הבאי גילו כי כן הם ואשר אמרת מאי שנא הני מדדמי להו כי באלה פורש בו כך וכל שפורש בו כך או שנודע שהוא כך כענין מגדל הפורח באויר (חגיג׳ ט״ו: סנהד׳ ק״ו:) וכיוצא בו הרי הוא כמותו וכל מה שלא נגלה בו כך אין לומר בו כן שאף במקרא יש לומר כן מאי שנא כי ה׳ אלהיך אש אוכלה הוא (דברי׳ ד׳ כ״ד) מן כי ה׳ אלהיך הוא האלהים (שם ז׳, ט׳) אלא שאין לך להוציא דבר ממשמעו אלא בראיה אף כן דברי חכמים וכל דברי בני אדם כך זאת תשובת רב שרירא ורב האיי גאון בני הגאונים זצ״ל. * [אחי״ה כ״ה בכ״י ו״ו. וזו התשובה הובאה בקיצור נמרץ באמת בתשו׳ הגאוני׳ בדפ׳ ליק סי׳ כ״ו צד י״ב בשם רה״ג ז״ל. ועיי׳ עוד ע׳ עשר אע״פ שרב האי שם קצת סותר את דברי עצמו וכבר העיר על זה הגאון שי״ר בתולדות רבינו האי בבכ״ע תק״ץ צד פ״ח הערה י״ג. וכנ״ה בערכי׳ י״א. וסימניך מתניתא [נ״א מתניתין] גוזמא ופירש״י דרך המשניות לשנות גוזמא כגון הנך דאמר בפר׳ ג״ה ד״צ: ובפ׳ ג״ה פירש״י גוזמא מילתא בעלמא ולאו דווקא, ובביצ׳ ד׳. פי׳ כאדם שרוצה להחזיק דבריו מדבר יתר וכו׳. עוד כתב רש״י שם ד״ה גוזמא אע״ג דלא אפשר גזים ואמר מילתא דטופיינא גוזמא דבר שנוי שאינו מתקבל. ועוד עיי׳ בענינינו בשני לוחות הברית תורת שבעל פה אות גימל ד״ה גוזמא צד ת״ג: והובא ערך שלנו בספר שו״ת גאון בנימין זאב ד״ו שנת רצ״ט דשפ״ח: שאלה רע״ו ועוד בספר באר שבע להגאון יששכר בער איילנבורג בסנהד׳ ק״ו: ועיי׳ עוד מו״נ להרמב״ם ח״ב פמ״ז ע״ש ומהדבור ערבי ומבאלגֿה הנזכר שם נגזר׳ ג״כ הפלגה של חכז״ל והוא מל״ע مبالغة היפערבעל בלא״ש] — (א״ב פי׳ בל״י הפלגה בדבר מה).

* גיזמא (die Brücke Zeugma am Euphr.) קידושי׳ ע״א: עד מעברתא דגיזמא ונ״ל ברור שצ״ל באותיות הפוכות דזיגמא והוא מעבר של גשר הנקרא כן בנהר פרת ועיי׳ מ״ש בע׳ ארב ה׳.

גֶּזַע (מל״מ וכ״ה בל״ע جذع entästeter Stamm ועוד עיי״ע גוזעא) בפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב פ״א. במשני׳ ד׳ פ״ה דב״ב) העולה מן הגזע שלו, מן השרשים של בעל הבית [1]. פי׳ גזע כל גוף האילן מן הארץ ולמעלה הנראה לעין וחמה זורחת עליו זהו גזע וכל האמירין [2] העולין ממנו הן ללוקח, וזהו שכתב (ישעי׳ י״א, א׳) ויצא חטר מגזע ישי, וכל שטמון בארץ ואין חמה עוברת עליו הוא שרש כדכתי׳ (שם) ונצר משרשיו יפרה. ובפ׳ המוציא תפילין בגמ׳ שרשיו גבוהין (עירו׳ ק׳:) כאן שגזעו מחליף כאן בשאין גזעו מחליף. * [אחי״ה וכנ״ה בב״ב פ׳: מה תמר אין גזעו מחליף אף צדיק אין גזעו מחליף. נדה נ״ה. מה עצם שנברא עמו ואין גזעו מחליף אף כל שנברא עמו ואין גזעו מחליף ושם נאמר בדרך השאילה גזעו מחליף אף משינים שער צפורין עור ובשר ע״ש וענינו אם ניטל אינו חוזר. מ״ק כ״ה: גזע ישישים עלה מבבל.— ומאמר של משנה ד׳ פ״ה דב״ב נתפרש בגמ׳ שם פ״ב. כל שרואה פני חמה זהו מן הגזע ושאינו רואה פני החמה זהו מן השרשין ועליו נתכוין פי׳ של רבינו. ובירו׳ ב״ב פ״ה דט״ו. אי׳ הרואה את הצל זהו שורש הרואה את החמה זהו גזע ר׳ חמא בר עוקבא בשם ר׳ יוסי העולה משרשיו ומגזעו זהו שורש מגזעו ולא משרשיו זהו אילן. ומקור פי׳ של רבינו הוא פי׳ רגמ״ה כ״י שכתב במשנה ב״ב שם: ואותן בדי אילן העולין מן הגזע היינו שעולין מן האילן עצמו בסמוך לארץ דלוקח הוי וכו׳ ולב״ב לדף פ״ב. כתב: כל הרואה פני חמה כל שעולה וגדול מן הקלח של עץ היינו הגזע מאותו שרואה פני חמה הוי של בעל האילן וכל שעולה מאותו שאינו רואה פני חמה שמכוסה מן הקרקע היינו מן השרשים והרי הן כקרקע עכ״ל, וקרוב לזה הענין כתב הרא״ם ז״ל הובא בש״מ לב״ב פ״ב. ע״ש] —

גַּזֵף (מל״פ غَزِبَ, בל״ע غضب פי׳ קצף zürnen) בע״ז בפ׳ ר׳ ישמעאל בגמ׳ שאלו את הזקנים (נ״ה.) דכי מגזף בעלמא ולא אתי מטרא, פי׳ כי איכא ריתחא בעלמא. (א״ב אולי דכי מנזף בעלמא היא גי׳ נכונה אבל בגירסאות שלנו כתוב דכי

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד וכ״ה באמת במשנה דירו׳ ב״ב שם אבל בבבלי ובמשנה שבמשניות אי׳ בעל הקרקע וכן מוכח מב״מ קי״ח: ע״ש. ובדפ״ע חסרה מלת הבית. [2]) כונת רבינו הסעיפים עיי׳ רד״ק בסה״ש ערך אמר.

מצטריך עלמא למיטרא). *[אחי"ה ובאה"ת באמת הגי' דכי מינזף עלמא, אבל בכ"י ש"ס דכי מנדיף בעלמא ובע"י דכי מנגיב עלמא. וגם גי' רבינו יש לה על מה לסמוך כי גזב בל"ע ופי' ענינו כעס וזה ענין של ריתחא ובעה"ק שנ"ב אי' בפירוש חימה וקצף] —

1 גֶּזֶר = גִּיזְרָא (מל"פ گزیر Heilmittel) בפ' במה בהמה בגמ' ולא ברצועה שברגלו (שבת נ"ד:) דעבדי לה לגיזרא, פי' בהמה המזקת רגל אחת בחברתה עושין לה רצועה שלא יזיק. פ"א אם תהיה פרסה של בהמה סדוקה קושרין אותה ברצועה להתרפא. *[אחי"ה שני הפירושים האלה נמצאים ג"כ ברי"ף בקצת אריכות דברים ע"ש. ומ"ש בפי' הראשון שפסיעותיו רחוקות כבר תיקן בעל ל"ע מס' שבת צד מ"א: שצ"ל דחוקות ובאמת כ"ה בכ"י רי"ף ושם ג"כ בנכון לגיזרא עיי' ד"ס שבת צ"ד ודע כפי' ראשון מפורש ג"כ ברש"י ובחי' המאירי וכ"ה ברע"ב לשבת פ"ה מ"ד וכ"ה בהה"מ הל' שבת פ"כ הל"י וכפי' שני מפורש בפיה"מ להרמב"ם וכן הביא פי' שני האו"ז ה' שבת סי' פ"ג ס"ק י' אצל פירש"י ע"ש. ובענין פתרון המלה נ"ל שהוא ממש ל"פ הרשומה וטעמה סגולת רפואה וזה מסכים לפי' שני] —

2 גֶּזֶר = גִּיזְרָא (א' מפעל ערבי جزر דבר הנחתך ובהשאילה Holzstück, Scheit; ב') מל"פ گزلک Lanzette) שני גיזרי עצים לרבות את העצים בפ"ב ביומא (כ"ו:[1]) ובפ"ו בשקלי' (מ"ו), ובסיפרא בפ' קרבן מנחה (ספרא פ' דבורא דנדבה ספ"ח וסוף פרק ט') האומר הרי עלי עצים לא יפחות משני גזרי עצים[2]) ובפ"ב בתמיד (כ"ט:) החלו מעלין בגזירין, פי' גיזרי עצים חתיכות עצים שהיה מנהגם בכל יום עורכין המערכה ואח"כ נכנסין שני כהנים בשני גיזרי עצים ומשימין אותן על המערכה דאמר הכתוב (ונתנו) [וצ"ל וערכו] עצים על האש (ויק' א', ז') וכן מפורש בס"ג דפ"ב ביומ' (כ"ו:) ובגמ' דפ"ג [בגמ'] אביי מסדר מערכה וכ' (שם ל"ג.). בזבחי' בסוף הלכ' קמ' דפ' קדשי' קדשי' (ס"ב:) גזירים שעשה משה ארכן אמה ורחבן אמה ועוביין כמחק גדיש[3]) של סאה א"ר ירמיה באמה גרומה[4]) אמר רב יוסף אי הכי היינו דכתיב[5]) על העצים אשר על האש אשר על המזבח (ויק' א', ח') שלא יהו עצים יוצאין מן המזבח כלום.— בר"ג דפ' ר"א אומר אם לא הביא כלי (שבת ק"ל: וירו' שבת פי"ט דט"ז ע"ד) א"ר אושעיא שאילית את רבי יהודה הגוזר פי' המוהל[6]). בס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ"א:) אי לאו יהודה בן נקוסא את גזרית לשקך[7]) בגיזרא דפרזלא[8]). פי' הייתי מקשה לך עד שהייתי משבר שוקיך, ויש מפרשי' כלי ברזל ממש כענין ובמגזרות הברזל (ש"ב י"ב, ל"א). ובפ"ט בסנהד' אלו הן הנשרפין (סנהד' פ"ב:) פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ופוצעין את מוחו בגזירין[9]) וגם זה כלי ברזל ויש מפרשין בגזירין של עצים. *[אחי"ה ול"נ כי יתרון לפי' ראשון משני והוא ל"פ הרשומה וענינו סכין של רופאים לפצוע בו המוח והוא כמו קופיץ לפי' שט"מ והוא בל"י κοπίς סכין וכלי ברזל לחתוך ולפצוע בו. והגרזן במ"א ו', ז' העתיקה הפשיט' מגזרא. ובענין גזירין של עצים נמצא היחיד, ירו' שביעי' פ"ט דל"ט. וירו' נדרי' פ"ח דמ"א. האומר הרי עלי עץ מביא גיזר אחד, ובשקלי' פ"ו מ"ז בגמ' בבלי די"א. אי' גזיר אחד]—

[1]) כ"ה במשניות נאפולי ופיזי' וכ"ה בכ"י ב' וא"פ ולי' וכן נראה מפירש"י ומפי' ר' אליקים עיי' ד"ס יומ' צד ל"ד. אות ע' ותמיה שבעל ד"ס לא העיר כי כ"ה בגי' של רבינו ובדפ"ע נסמן בט"ס דף כ"ד: יען שלא נמצא בנוסחאותינו הדבור לרבות את העצים אבל בדף כ"ד: אי' רק סידר שני גזירי העצים ע"ש וכגי' רבינו מצאתי ג"כ בירו' ספ"ו דשקלים ד"נ סע"ב שני גזירי עצים לרבות את העצים ועיי' מעילי' י"ט: עצים טעונין עצים ובמנחו' כ': וק"ו: עצים צריכין עצים. [2]) בשקלי' אי' רק משני גיזרין ובמנחו' ק"ו: משני גזירין וכ"ה בספרא שם, ובירו' שקלי' פ"ו מ"ח גיזירין, אבל בירו' נדרי' פ"ח דמ"א. אי' כגי' רבינו האומר וכו' לא יפחות משני גיזירי עצים. והגי' גיזירים אי' ג"כ בירו' תעני' פ"ד דס"ח: [3]) בנו"ג גודש ועיי"ע גדש. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וה"ב וכ"ה בדפ"ר וכ"ה בע' גרם וכ"ה בירו' שקלי' פ"ו ד"נ: ובדפ"ע בט"ס גדומה. [5]) בנו"ג ולאו היינו דתניא. [6]) וכן פירש"י ובכ"י מ' הגי' הגוזרי וכן מצאתי בירו' מגילי' פ"א דע"א. ר' יודן גזורי וצ"ל ג"כ בכ"י מ' הגזורי וכן בירו' ר"ה פ"ג דנ"ט. ר' יודה גוזריא וצ"ל גזוריא וכן בל"ס גָּזְרָא פתרונו מוהל והקבוץ ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ד שקתא דגזוָרַאֵי. והשם גזורה גזורתא וכ"ה בל"ס ירו' סוכ' פ"ג דנ"ג. סליק לגזורה דר' אילא, ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג יהב נפשיה על גזורתא. (עיי' הפי' השני של תוספי' במ"ק כ"ה: ד"ה שפעו). ירו' מגילי' פ"א דע"ב: א"ל (אנטנינוס לרבי) רבי חמי גזורתי. והפעל: ירו' מגילי' שם אזל וגזר, ירו' קידושי' פ"ג דס"ד ע"ד מהו למיגזור ברה דארמייתא בשבת. מכות י"א. שכם נסיב ומבגאי גזר עיי"ע שכם וע' מבגאי א' הגי' מב"ר פ"פ ובתרגום מצוי הרבה פעל גזר להעתקת המול, ימול, ונמלתם ועיי' דוגמאות בעמת"ר להחי' לעווי. [7]) כ"ה בכ"י ל"ד וכ"ה בנוסחי' ובדפ"ע לשקיך. [8]) בנו"ג אי לאו יהודה בן קנוסא את גזרתינהו לשקך וכו', וביוחסין השלם צד קמ"ח ע"ד הוזכרו שתי הנוסחאות ביחד וכתב יעב"ץ על נוסח בן נקוסא וזה ראוי למנותו בין התנאים ובשט"מ הגי' גזרתינהו לשוקך בגידי דפרזלא הייתי קוצץ כרעים שלך בקופץ. [9]) בנו"ג בגיזרין אבל במשנה שם דפ"א: בגזירין ובירו' במשנה פ"ט מי"א ובירו' גמ' שם דכ"ח ע"ד הגי' בגיזירין ועיי' עוד ע' בעל פול וע' בקע ג'.

3 גֶּזֶר = גְּזֵירָה (Beschluss, Edict bibl. ar. Dan. 4, 14, 21; גְּזֵירַת בֵּית דִּין Document über gerichtliche Entscheidung. גְּזֵרָה שָׁוָה Begriffs-Wortanalogie, eig. gleiche Entscheidung, eine logische Folgerung, mittelst welcher traditionelle Gesetzesbestimmungen eruirt werden) בפרק אלו מגלחין במועד (מ"ק י"ח:) גזירות בית דין[1], פי' פסקי דינין ופתיחין[2] ובגמ' הקובר את מתו ג' ימים קודם הרגל וכ' (מ"ק י"ט.) גזירות בטלו ימים לא בטלו, פי' נדחו גזירות האבלות גבי הרגל שיש לו לגלח וזולתי זה מגזירות האבילות ואם לא גילח ערב הרגל אסור לגלח אחר הרגל. — ובר"ג דפ' הזורק מרשות היחיד (שבת צ"ז רע"א) גזרה שוה לא גמיר, פי' לא גמיר ר"ע גזרה שוה אלא הוא דרש לעצמו ומזאת אתה למד דכל גזרה שוה דלאו גמירי היא ליכ' למיסמך עלה וכן מפורש בר"ג דפ' אלו דברים בפסח (פסחי' ס"ו.) נהי דגזרה שוה לא גמירא לנו[3] דאין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא א"כ קבלה מרבותיו אבל היה לכם לדון קל וחומר דאדם דן קו"ח מעצמו. * [אחי"ה הגרי"ב בהפשב"ע הרבה לשבח פירושו של רבינו ולדבריו מיושבת קושית התוספ' שבת שם ד"ה ג"ש דלפי' הערוך גם ר"ע לא דרשיה לג"ש שלא קיבל אותה רק אמרה ע"ד מה מצינו והגרי"ב הביא ראיה לפי' זה מרי"ף והאריך בו ע"ש וסמוכים אחרים לפי' הערוך הביא עוד בעל מחבר ל"ע שבת צד פ"ח: ודע זה שאמרנו אין אדם דן ג"ש מעצמו אלא א"כ קבלה מרבו היינו לדון לגמרי דבר שלא נתברר לו שכן היא האמת אבל דבר שיודעין בו שכן היא האמת אך לא נתברר לנו סמך מן הכתוב רשות ביד כל אדם לדונו ולהביאו בג"ש כמו שאמרנו, בירו' ברכו' פ"ב ד"ד רע"ג וירו' עירו' רפ"י דכ"ו רע"א כל מילא דלא מחוורא מסמכין לה מן אתרין סגי עיי' פירושו ומקום כבודו של כלל זה ביד מלאכי אות א' סי' ל"ד. ובענין גזירה שוה מופנה, וגזירה שוה שהוא מופנה מב' צדדין ע"ש אות ג' סי' קכ"ו וקכ"ז ויתר דינים מבוארים עפ"י עומק החקירה בפחד יצחק ע' גזירה ע"ש היטב. ופתרון של שם תוכני גזירה שוה. (והקבוץ ב"ר פמ"ו גְּזֵרוֹת שווֹת) הוא משפט חרוץ (בלא"ש ענטשיידונג) והתואר שוה מורה על שיווי שני הענינים ועיקר גזירה שוה או עפ"י שיווי התיבות הנמצאות בשני ענינים ד"מ (פסחי' ס"ו.) נאמר מועדו בפסח (במדבר ט', ז') ונאמר מועדו בתמיד (שם כ"ח, ב') או עפ"י שיווי הענינים בדרך הגיוני (בלא"ש בעגריפּפּסאַנאַלאָגיע) ד"מ ושב הכהן ובא הכהן עיי"ע בא. ובזה הענין נמצא גז"ש כבר במשנה (ביצ' פ"א מ"ו) א"ל ב"ש גזירה שוה ופי' המאירי מדין ג"ש ונ"ל שכונתו על דין ומשפט שוה כלומר משפט אחד להן. ויש לי עוד השערה חדשה בענין פתרון מלת גזירה שוה והיא כי בעצם וראשונה מורה גזירה חוק ומשפט כי להג"ש לא נמצא עזר כי אם ע"פ הקבלה כמ"ש אין אדם דן ג"ש מעצמו ומאחר שאין בדרשת ג"ש שום מועצות ודעת כי אם קבלה וחוק שאין רשות להרהר אחר מוצאו ע"כ נלמד הדין רק מטעם המלך (יונה ג', ו') שמתורג' מגזירת מלכא ונלמד רק משיווי מלות דומות או ענינים דומים. והראיה לפירושנו כי תרג' חוק: גזירה ותרג' שם שם לו חוק ומשפט (שמות ט"ו, כ"ה) תמן גזר להון קיים ודין. ומל"מ גזרת עירין (דניאל ד', י"ד) וגזרת עליא היא (שם כ"א) וכ"ה בדרז"ל ברוב מקומות ד"מ שבת ל'. משה רבינו גזר כמה גזרות וכ', שם קמ"ה: לידע איזה גזרה קשה אביא עליהם, עירובי' כ"א: הרבה גזרות גזרתי על עצמי וכ', פסחי' פ"ז: אין יכולין לקבל גזרות וכ', תעני' כ"ב: כי הוי גזרה גזרה וכ', שם כ"ט. גמירי דכי גזרי גזרה . . מבטלין לגזרה, סוט' י"ב. ג' גזרות גזר, ושם: מלך בו"ד גוזר גזרה, ב"ק ע"ט: אין גוזרין גזרה על הצבור אא"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה עיי' ירו' שבת פ"א ד"ג רע"ד, ב"מ י"א. גזירת הכתוב היא, ושם קכ"א: לא נגזרה גזרה על שבט לוי, סנהד' פ"ה. קב"ה גוזר גזרה ומבטלה בשבילו, צ"ז: מלך שגזרותיו קשות כהמן, מכות כ"ד. ד' גזרות גזר משה וכ' ע"ז ל"ה. גזירה חדשה היא וכ' ושם: כי גזרי גזירתא במערבא לא מגלו טעמא וכ', ר"ה י"ח: גזרת המלכות, שבת קמ"ה: גזרה קשה, כתובו' ג': גזרה עבידא דבטלא, ירו' תעני' פ"ב דס"ה: ג' דברים מבטלין את הגזרה קשה וכ', גיטי' נ"ה: גזירתא קמייתא, וכ"ה בל"ס. והפעל מצוי הרבה, עיי' ברכו' ל"א. נ"ח: ס"א: שבת י"ג: י"ז: נ"ג: ס"ג. ק"י. עירו' כ"א: ר"ה י"ח: י"ט. כ"ה. תעני' כ"ח. כ"ט. מ"ק ט"ז. ט"ז: יבמו' ס"ג: ע"ח: ע"ט. גיטי' ז'. סוט' י"ב. י"ב: מ"ט. קידושי' י"ג. ב"ק

---

[1]) ובנו"ג גזרות ב"ד וכ"ה במשניות ובירו' וכ"ה בה"ג הלכ' מועד צד מ"א ע"ג ובחי' הריטב"א אבל בכ"י מ' וגזירת ב"ד וצ"ל וגזירות ב"ד כגי' רבינו. [2]) עיי"ע פתיחה וברש"י ובחי' הריטב"א אי' רק פיסקי דינין. [3]) וקרוב לזה בכ"י א"פ נהי דגזירה שוה לא גמריתו ועיי' ד"ס פסחי' צד צ"ח. וכן מוכח מפירש"י אבל בנו"ג בשלמא גזירה שוה לא גמריתו.

ע"ט: ב"ב ס': סנהד' כ"א. ע"ז ל"ו: מכו' כ"ד. ב"ב קכ"א: ע"ז ל"ח:] —

גֶּזֶר = גִּזְרָא (מל"ס גִּזְרָא (Heerde von Ziegen תרג' כשני חשפי עזים (מ"א כ', כ"ז) כתרי גזרי עזין). *[אחי"ה הרד"ק בשרש חשף הביאו ופירשו כלומר כשני עדרים קטנים וכ"ה במתורגמן וכן הביאו ע' זקנים והעתקת ואולגאטא וכן פותר ר' יונה עיי' גיזיניאוס תיזוירוס שרש חשף ופי' גזרא בל"ס עדר בפרט של' עזים, ורמ"ל שגה בהעתקת המלה ע"י קטן! והמלה נרדפת עם גודרות עיי"ע גדר ב'] —

* גַּזַר (בל"פ گزر, בל"ע جزر Pastinacke, Küchen-gewächs) בה"ג ד"ח רע"ב גזר בין בחיותיהו ובין כדמבשלין בורא פרי האדמ'. ושם עמוד ג' גזר דמבשלין ליה גוים וכ', פי' בל"ע ופרסי מין נטע גינה שנקרא פסטינקא ושם נ"א שטונקי וב"ס צ"ל פסטונקי עיי' כ"כ ע' גזר. ופערלעס במ"ע של מהרז"ף ח"ח.

* 1 גְּזִירָה, גִּיזְרָה (בל"ס גְּזִירְתָּא (Steinbruch באיכ"ר פ' זכו ספיר גזרתם (איכ' ד', ז') א"ר יודן כל גזירה וגזירה שהיתה בירושלים היתה קשה כספיר, וכן צ"ל בפסיקתא עניה סוערה (בפסדר"כ צד קל"ה:) כל גיזרה וגיזרה שהיא עתידה להנתן בירושלים וכ' ע"ש הערת הרב החכם ר' שלמה באבער ושפתים ישק משיב דברים נכחים. פתרון המלה בל"ס אבני מחצב, ואבן שלמה מסע.

* 2 גְּזִירָה, גִּיזְרָה (בל"ס גְּזִירְתָּא, Giebelanbau, Gallerie) באהלו' פ"ח מ"ב הזיזין והגזיריות ונמצא ג"כ נוס' גזריות, גיזריות עיי"ע גזזטר וגי' רבינו שם, ובירו' שביעי' פ"ג דל"ד ע"ג אי' הגזרה. ובאהלו' פי"ד מ"א הגיזרה לפי גי' הדפוסי' והוא מל"מ (יחזק' מ"א, י"ג) והגזרה והבניה. ובל"ס הרשומ' ענינה ראש עלייה עליונה וזה עד לפירושינו של גזזטרא ע"ש וזה מה שמתרגמינן ביצורתא ותהיה לפי זה מל"מ ובצורות בשמים (דברי' א', כ"ח).

גזרפיתין (Strafvögte) בטלי גזירפיתין בעל הערוך גרים גזי דפטי ע"ש). *[אחי"ה וכבר חויתי דעתי בע' גז ז'] —

גזת = גָּזִית (behauener Stein, Quaderstein) מפעל (גזה) גזז בל"ע جز בראש ב"ב (מ"א ועיי' דף ג'.) במקום שנהגו לבנות . . גזית. ובגמ' דפ' הבית והעליה (ב"מ קי"ז:) תחתון הבא לשנות בגויל שומעין לו אבל בגזית אין שומעין לו. ובסוף מדות (פ"ה מ"ד דל"ז:) לשכת הגזית שם היתה סנהדרין יושבת ודנה את הכהונה [1]). ובספ"ב בתמיד (כ"ט.) ירדו ובאו [2]) ללשכת הגזית. פי' בנויה היתה הלשכה באבנים מפוסלות שוות. תרג' לא תבנה אתהן גזית (שמות כ', כ"ה) לא תבני יתהון פסילן. ויש מפרשין בדולה היתה הלישכה מן הלשכות האחרות ולא היתה נראית עד שיבא אדם לתוכה מן ויגז שלוים (במדי' י"א, ל"א). *[אחי"ה ועיי' עוד על לשכת הגזי' יומ' כ"ה. ותוספתא שם פ"א, ותוספתא סוכ' פ"ד, ותוספ' חגיג' פ"ב, ותוספת' סנהד' פ"ז, וירו' סנהד' פ"א די"ט ע"ג, וירו' הוריו' פ"א דמ"ו. אבני גזית עיי"ע פספס ד'. ירו' סוט' פ"ט דכ"ד: כל אלה אבנים יקרים במדות גזית מגוררות במגירה. ונגזרה המלה מפעל הרשום בתחילת הע' וענינו כרת ופסל, וכן פי' הרד"ק בשרש גזז: גזית אבני כריתה כלומר אבנים נפסלות] —

גָּח (לדעת רבינו מאחר אולי מל"פ خجا langsam gehen ולפע"ד או מל"ע كاح angreifen, im Kampfe siegen או מלשון פרסי' جنگيدن streiten) בר"ג דפ' תינוקת (נדה ס"ה:) שאני כתובה דמגחי בה טפי כלומר נושאין ונותנין בה טובא ומאחרין עד חצי הלילה [3]) ובשאלות דרב אחאי בנשא [4]) והאידנא דקא סלקי כהניא בתעניתא במנחה כיון דמגיחי ברחמי עד זמן נעילא דיומא דכפורי הויא לה כתפילת נעילה ולא מחלפא [5]). פי' כיון דמתעסקי ברחמי ומאחרין עד זמן נעילה כנעילה דמיא. (א"ב תרג' וילחם בישראל (במדבר כ"א, א') ואגיח קרבא). *[אחי"ה בדפ' אמ' נדפסה הוספת ר"ב בע' בפני עצמו אחר ע' גח הבא אח"ז. ויותר טוב לחבר הוספת ר"ב עם ע' הנוכחי כי עיקר הוראת גוח או גיח לָחם וכ"ה בכ"מ בתרגום עיי' עמת"ר להה' לעווי וכן נמצא בסוט' ל"ג. ירו' סוט' פ"ט דכ"ד: שהש"ר פ' אני חומה, תוספת' סוט' פי"ג יוחנן כה"ג שמע ב"ק מבית קה"ק שהוא אומר נצחו טליא דאזלי לאגחא קרבא לאנטוכיא (באנטוכיא, ויותר טוב באנטוכים עיי' מאמר הגאון שי"ר במ"ע השחר שנה שלישית צד ל"ז והלאה) וכל הסיפור הזה מבואר ג"כ בספר קדמוניות לבן מתתיהו (פי"ג י' ג').

[1]) בנו"ג שם היתה סנהדרין גדולה של ישראל יושבת וכ'. [2]) בנו"ג ובאו להם. [3]) בנו"ג דמגבי ונ"ב נ"א דמגחי ורש"י גרס דמגהי ופי' יש עיכוב בדבר וכ' וזה עולה עם פי' של רבינו ומאחרין. [4]) והוא שאלתות לפנינו אי' בפ' בהעלותך ססי' קכ"ג. [5]) בנו"ג כיון דמשכין ברחמי וכ'.

וכזה הענין נוכל לפרש ג"כ שני הציונים שהביא רבינו כי טעם הדיבור כתובה דמגחי בה טפי ענינו בכתובה לוחמין ומתגרין בעלי החתונה וכ"ה בפירוש בשבת ק"ל. דליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא, וגם מאמר השני כיון דמגיחי ברחמי וכ', נוכל לפרש שהכהנים לוחמים ומנצחים בתענית שלוחמים נגד יצרם ומנצחים אותו וכן ענין המלה ממש בל"ע ופרסי הרשומה, אבל רבינו וכן דעת רש"י פירשו מאחרים ומעכבים ולפי זה הוכרחנו לגזור המלה מל"ע חגי באותיות הפוכות של מלה גחי ופתרונה אַחַר פעמו בלכתו, ולפי פי' זה נוח גי' הדפו' בשאלתות שם כיון דמשכי ברחמי וכ', פי' מאחרים ומושכים בתפילה] —

☞ **גָּח** (neigen) הגוחה ברשות הרבים בעל הערוך גרים הגוהה ע"ש). * [אחי"ה עיי"ע גה א' ומ"ש] —

גְּחַט = **גְּחִיט** (גהיט .s. Art) בחלומות דפ' הרואה (ברכו' נ"ו.) [וי"ו] דפטר חמור גחיט מתפילך פי' חסר מתפילך, (א"ב בנוסח' דידן כתוב גהיט מתפילך). * [אחי"ה וכן הוא עיקר עיי"ע גהיט וכן הגירס' בשט"מ בברכו' ופי' כ ל ו מ ר נ מ ח ק שהסופר כתבו מלא ואינו אלא חסר ומחק הוא"ו ע"כ ובאמת בל"פ גהיט ענינו נחסר ונמחק, ועוד יש להעיר על מלה ערבי' כחס כחט = كحس, كحط שפתרונה נחסר ונמחק, ובכ"י מ' ובב"נ אי' עוד עיין רבא וחזא דגהיט עיי' ד"ס צד קנ"ד:] —

גְּחַךְ (מל"ס גְּחַךְ lachen; גִּיחוּךְ; גּוּחְכָא das Lachen) **גַּחְכָן** (Spassmacher) בפ' המפלת מין בהמה (נדה כ"ג.) עד שהביאו[1]) ר' ירמיה לר' זירא לידי גיחוך ולא גיחך, ובס"ג דפ' אחד דיני ממונות (סנהד' ל"ט.) גחכן הוא דקאמר ליה ליחזקאל (שכב על צדך הימנית ושכבת על צדך השמאלית) [וצ"ל שכב על צדך השמאלי (יחזק' ד', ד') ושכבת על צדך הימיני] (שם פסוק ו') [2]), תר"י צחקה שרה (בראשי' י"ח, י"ג) גחכת שרה, ויהי כמצחק (שם י"ט, י"ד) והוה כמגחך, * [אחי"ה בנו"ג כתימהא כגבר מגחך, והרבה בתרג' י ר ו ש ל מ י אבל בתרג' אונקל' אי' רק שורש חוך ודחך ע"ש עיי' דוגמאות בעמת"ר להח' לעווי, וכן מצוי הרבה בתלמוד ירו' ד"מ ירו' ברכו' פ"ו ד"י ע"ג גחיך ליה חבריה, ירו' כלאי' פ"ט דל"ב ע"ג גחיך לקבליה, ירו' נזי' פ"ז דנ"ו ע"ג אתחמי גחיך, ירו' קידו' פ"ג דס"ד, גחכין וקמון להון, ירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג שרי גחיך, שם פ"ד ד"ט ע"ד פלוני אִיגְּחֵךְ והוא אתפעל כמו אֶתְגְּחֵךְ בל"ס, ב"ר פ"ו אתת מלתא ושרין גחכין, ושם פ"ל גחיך ציבורא לקליה, והשם גיחוך נדה הנ"ל וכ"ה בשבת ס"ד, מחוך דבר המביא לידי גיחוך, ובילק' מטות רמז תשפ"ו הגי' לידי מחוך, וכ"ה בכ"י מ' וא"פ עיי' ד"ס שבת צד ס"ח: ועיי"ע מחך, ובמשקל סורי גּוּחְכָא אי' בתרג' משלי י"ה, י"ג, תהלי' ע"ט, ד', והמלה בל"ס צחק ושמח וכן בלשון ערבית באותיות הפוכות חנה = جحك] —

גְּחִילְנָא (אולי מל"ע جحلان Vogelname, Reb-huhn) ובר נפחא בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ב:), פי' עופות שהן ספק אם טמאין הן אם טהורין כמפורש בגמ'. (א"ב בנוסח' דידן כתוב כוחילנא). * [אחי"ה אם כגי' רבינו כן הוא אז אולי הוא מל"ע הרשומ' וכן נקרא קורא זכר, ואם כגי' הדפוס' אז אולי היא מלה ערבית כחלאון = كحلاء מין עוף אחד עיי' פרייטאג אוצה"ש ח"ד, ט"ו] —

* **גַּחֲמוֹן** (מל"ע جحم der Neidische, Geizige) בב"ר ספנ"ז כולהון (ר"ל שמות פרטיים בבראשי' כ"ב, כ"ד) לשם מרדות הן טבח טבחון גחם גחמון וכ', כ"ה לפי גי' נכונה של ילק' סוף וירא רמז ק"ב, ונ"ל לגזור מל"ע הרשומה וענינו כילי ובעל קנאה.

☞ **גְּחַן** (מל"ס גְּחַן neigen, sich bücken) תרג' ויגהר ארצה (מ"א י"ח, מ"ב) וגחין לארעא, המה כרעו (תהלי' כ', ט') אינון גחינו). * [אחי"ה וכן הרבה בתרג' עיי"ע בעמת"ר להח' לעווי, וכנ"ה בגיטי' נ"ז: גחין ושקליה, סוט' מ', והאי דגחין וזקיף עליה וכ', סנהד' ז': קם גחין עליה וכ', ב"ב כ"ז: אפשר דגחין וחליף תותיה, בינוני פועל בפסיקת' רבתי פכ"ו היה גוחן לארץ ומנשקן, בינוני פעול בב"ר פ"כ מהלכי גחונים על מיתיהם, בינוני פָּעִיל בשבת מ"ג רע"א בבתי גְחִינֵי דשכיח בהו דליקה, פי' בבתים נמוכים] —

גחר = **גִּיחוֹר** (בל' בקטרי' cukhra, בל"פ הישנה cuhar ובל"פ החדשה בהפך האותיות سرخ פי' אדום roth) בפרק הרואה מקום בסוף הלכה מקום שנעקרה ממנו ע"ז (ברכו' נ"ח: ירו' ברכו' פ"ט ד"י"ג סע"ב) ראה את הכושי ואת הגיחור, ובגמר' ר' יהודה אומר הרואה את הים הגדול (ברכות נ"ט:) והאי דגחירי משום דדיירי בבתי

---

1) בנו"ג עד כאן הביאו וכ"ה בחידי' הריטב"א. 2) ובילק' יחזקאל רסי' שמ"ד הובא רק פסוק הראשון וכן שם הגי' גיחכן.

אפלי [1]), ובבכורו' בפ' מומין אלו (בכורו' מ"ה:) הכושי והגיחור והלווקן [2]) פי' בגמ' (בכורו' שם לפי המסקנא) גיחור סומקא כדאמרי אנשי סומקא גהיא [3]) פי' "אדום ביותר". * [אחי"ה כן גי' ופי' רגמ"ה בכ"י לבכורו' (בקובץ כ"י אנגיילִיק' דף ק"ט:) וגוזר אני המלה מל"פ הרשומ' שענינה ממש אדום ובל"פ חדשה בחילוף אותיות ר' קודם ח'. ודע שגם בל"ע נקרא אדום מעורב עם לבן صحر והוא צחור הנזכר בברכו' ל"א: ולא צחור ולא גיחור ולדעתי צחור וגיחור אחת היא. ובאמת בכ"י פ' ובב"נ ברכו' צד י"ח: אי' רק צחור וכן בדפ"ש וויניצ' ובסיל' לי' מלת גיחור רק צחור ובכ"י מ' במקום צחור הגי' חיור ובגליון אד"ג גיחור ולדעתי במקום חיור צ"ל גם בכ"י מ' צחור ועל זה בא הגליון להוסיף אד"ג גיחור. וגיחור פירש"י ברכו' נ"ח: אדום הרבה רו"ש בלע"ז [rouge בל"צ אדום] ומסכים לזה בברכו' נ"ט: ד"ה ה"ג ובבכורו' הנ"ל ע"ש ומ"ש רש"י בברכו' ל"א: צחור רו"ש בלע"ז גיחור שהוא לבן יותר מדאי כבר תיקן הגרי"ב בהפשב"ע ע' צחר ובגליון הש"ס דאיפכא צ"ל צחור שהוא לבן וכ', גיחור רו"ש בלע"ז והראיה שבפי' ליחזק' כ"ז, י"ח כתב רש"י בפירוש צחר לבן כמו אתונות צחורות שופטי' ה', י' וכן פי' הרד"ק לשופטי' ועיי"ע צחר וע' כבן] —

גַּחַר (בל"ע جحر (Höhle, Erdriss ביש מביאין בפ"ח באהלות (מ"ב) הסלעים והגחרים, פי' מין חורים שמשם בא האור ובל' ישמעאל אגחאר [4]). וי"א מערות וחוחים. * [אחי"ה והוא ל"מ בש"א י"ג, ו' עיי' תוי"ט לאהלו' שם אבל בפי' רה"ג לסד"ט אי' הגחורין, פי' מערות וחורים וכן הביאו הר"ש בשם הערוך בזה"ל נחורים פי' בערוך מין חורים שבהם שמשם בא האויר, וי"א מערות וחורים עכ"ל. ובטעות נכפל שבהם שמשם ולפ"ד מתחילה היה כתוב שבהם וסופר אחד שראה גי' רבינו שמשם הגיה כן בגליון ואח"כ בא לפנים, וגי' נחורים ט"ס וצ"ל גחורים כגי' רה"ג גחורין וכצ"ל הגחירים בעה"ק שנ"ב וכ"ה ברא"ש, וגי' האויר בר"ש צ"ל אור ועיי' הרא"ש. ורע"ב יפה הביא לשון הר"ש שהוא לשון הערוך. ושם הגי' הגהרים וכ"ה במשנה שבמשניות וכן גרס הרמב"ם. ובענין פי' המלה נ"ל לחזק פירושו של רבינו כי מלה ערבי' הרשומ' ענינה חור ומערה, ומה שכתב בשם י"מ הוא דעת רה"ג אך בתיקון חורים לחוחים והוא ל"ע جوفة, פי' בור. והרמב"ם פי' הגהרים תוספות הכותל מן ויגהר ארצה (מ"א י"ח, מ"ב עיי"ע גחן). פי' יציאת הכותל והטייתו עיי' הרא"ש ותוי"ט] —

גֵּט (אולי מל"ע خط Schriftstück, Urkunde (עיי' פערלעס במ"ע מהרז"ף חלק ט"ו, קנ"א) [5]); גֵּט נָשִׁים Scheidebrief, Ehescheidungsurkunde; גֵּט פָּשׁוּט glatte, einfache Urkunde; גֵּט מְקוּשָּׁר zusammen-genähte, gefaltete Urkunde; גֵּט חוֹב Schuld-urkunde, Schuldschein) בפ' ח' בגיטין (מ"א דף ע"ז.) הזורק גט לאשתו והיא בתוך ביתה או בתוך חצרה הרי זו מגורשת. ועוד בזה הפרק תנן (דף ע"ח. וש"נ) היתה עומדת ברשות הרבים וזרקו לה קרוב לה מגורשת וכ', פי' ר"ח קבלנו מרבותינו אפי' זרקו לה בחצרה לא משתריא לעלמא עד דמטי גיטא לידה דגרסינן בירו' (גיטי' פ"ח הל"ב דמ"ט סע"ב) המחוור מכולם עד שיתננו לידה [6]). פ' אחרון דב"ב (פ"י מ"א דק"ס.) גט פשוט עדיו מתוכו ומקושר מאחוריו [7]), פי' גט פשוט "שטר פשוט כגון שטרות שלנו והאי גט אפי' בשאר שטרות מיירי דכל שטרות איקרו גט כדאמרינן (ב"ק צ"ה.) וגט חוב שאין בו אחריות, פי' עדיו מתוכו במקום כתיבה תחת הכתיבה. פי' מקושר

[1]) וכ"ה בכ"י מ' והאי דגיחורי משום דדרו בבית אפל ובב"נ צד ל"ו. והאי דגחירי משום דדירי בבתי אפלים ובכ"י א"פ הגי' דגיהרי עיי' ד"ס ברכות צד קס"ט. ובנו"ג האי דגיחורי משום דמשמשי בימָמא והאי דנגידו עיניהו משום דדיירי בבית אפל וגי' זו הוגה עפ"י פירש"י ע"ש ד"ה ה"ג משמע דהיה מונח לפניו גם גי' אחרת. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד ודפ"ר וכ"ה בעי' לווקן אבל בשרפ"ע דכאן והלוקן וכ"ה בספר המפתח לרבינו נסים ברכו' צד כ"ו: ובנו"ג והלבקן. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ועיי"ע גיהיא וכן משמע משט"מ לבכורות בספר מזבח כפרה צד ל"א: גיהא אדום ביותר, ובדפ"ע גחיא ובנו"ג גיחיא. [4]) اجحار. [5]) בשלטי הגבורים למרדכי רפ"א דגטין אי' בזה"ל: "לשון גט כמו שמצינו בירושלמי אבן אחת בכרכי הים וגטא שמה ומגרשת כל חברותיה מפי הר' אברהם מאוסטרוקייאה". וכ"ה בחידושי אנשי שם למרדכי שם רק בשם מדרש, וכונתו על אבן אכאטים (עיי"ע) שנקראה ג"כ acates, agates ויש במיני אבן זו גם אבן שואבת עיי' יאהרב' להי' ברילל א', קכ"ו. [6]) העתיקו התוספי בגיטי' ע"ח: ד"ה ואת בשם הערוך והשיגו עליו שאין ראיה מירו' מוכרח ע"ש. וכן הביא הרשב"א בחי' לגיטי' ע"ח: וכתב על פר"ח דברי תימא הם דהא רבא דבתרא הוא עבד עובדא כדאמרי' לעיל (ע"ז:) תיזול ותיחוד ותפתח ותקני גיטא אגב ביתא וההיא דירו' אדי אמות קאי וכ' ע"ש ומסיק הרשב"א אלא שדברי קבלה הם וראוין לחוש להם. ועיי' עוד המראה"פ לירו' גיטי' הנ"ל. [7]) וכ"ה לפי גי' המשי' בירו' אבל בבבלי אי' מקושר עדיו מאחוריו וכ"ה במשנה שבמשניות ושם ובמקושר.

הוא עשוי כקישורין תפירות[1]) וכך היו רגילין לעשות: בראש[2]) הקלף היו כותבין שיטה אחת זכרון עדות שהיתה בפנינו ואח"כ היו מניחין חלק כשיעור שיטה אחת והיו מקפלי' שיטה [ראשונ'][3]) הכתובה על [שיטה שניה][4]) שאינה כתובה ותופרין אותה [שיטה הכתובה על שיטה שאינה כתובה][5]) ואח"כ כותבין בשיטה שלישית בירח פלוני בכך וכך בו ומניחין שיטה ד' חלק וחוזרין ומקפלין שיטה הכתובה על החלק ותופרין אותן ביחד, ושוב כותבין בשיטה (ה ש נ ת[6]) [ח מ י ש י ת] בשנת כך וכך לבריאת עולם, ומניחין שיטה ו' חלק ומקפלין ותופרין הכתוב על החלק, ובין אלו הקשרים משלימין כל הזמן[7]) ושאר כל השטר כותבין פשוט כשאר כל השטרות[8]) וזהו פשוט שבמקושר. ומפורש בגמ' (ק"ס:) טעמא מאי עבדו מקושר[9]) אתרא דכהני הוה. ודינו של מקושר[10]) שיהו עדיו חתומין מאחוריו מאחרי הכתיבה בין הקשרים כדמפרש בגמ' מפני שיכול לעשותו פשוט שיקרע התפירות ויתפשט כ ל ה כ ת ב[11]). ואותן ג' השורות העליונות שיש בין שורה לשורה ריוח שורה אחת לא חיישינן. גט קרח בס"פ הזורק גט (גיטי' פ"א במשנה) מפורש איזה גט קרח כל שקשריו מרובין מעדיו. בר"ג דחלק (סנהד' צ"א.) אב שכתב לגטון לבניו, פי' שטר צואה[12]) ובב"ר פס"ב (ספס"א) ואיכן[13]) הוא לוקטור אמר לו ולבני הפילגשים (בראשי' כ"ה, ו'). (א"ב תרג' ספר כריתות (דברי' כ"ד, א', ג') גט פטורין.— לֶגַטוֹן בל"ר מתנת שכיב מרע ולֶקַטוּר מְצַוֶּה מחמת מיתה לתת מתנה). * [אחי"ה שני הציונים האחרונים שייכי' לערך למ"ד. כונת רבינו בציון מב"ר על מלה רומי' legator וכמו כן דעת ר"ב ופתרונה מְצַוֶּה מחמת מיתה. ובלי ספק כך היתה הגי' לפני בעל הערוך ולפנינו בב"ר בס"פ הנ"ל אי' תמורתו קדש בזה"ל והיכן ש ט ר ש י ל ו ח שחילק בין בניו א"ל ולבני הפילגשים ומגי' הילק' (שם) והיכן הוא נותן ל ב נ י ק ט ו ר ה א"ל ולבני הפילגשים ע"כ נשמע שמתחילה היה כתוב כגי' רבינו ואיכן הוא ל ו ק ט ו ר כלומר איה היה מצוה ועושה שטר צואה שינתן ג"כ לבני קטורה חוץ משל יצחק. ומחסרון ידיעת המלה הזרה נשתנה לוקטור: למלות ל ב נ י קטורה ודו"ק. וגזרת מלת גט דעתי נוטה לדעת פערלעס שהוא ל"ע ופ' הרשומה ועניינה כתב וספר בלא"ש אורקונדע, דאקומענט וכן נקרא כל שטר, עיי' גיטי' ס"ד. גיטי ממון. ובאמת כ"ה דעת גדולי המפרשים עיי' פירש"י לגיטי' ס"ה: ד"ה כתבו ופי' בזה"ל כבר החזיקו בו לקרות לספר כריתות אשה גט. ובפיה"מ להרמב"ם לגיטי' פ"ב מ"ה אי' בזה"ל שם גט נופל על כל שטר והשטרות כולם נקראין גיטין ותרג' ספר כריתות גט פיטורין אבל הן קורין ברוב לגט האשה גט במלה מוחלטת ואין בכאן דבר שיפול בו ספק לפי שעצם הענין יורה לך אי זה הדבר הוא בגט אשה או בזולתו ע"כ לשונו הזהב ועיי' עוד תוספ' רפ"א דגיטי' ב'. ד"ה המביא ותוי"ט שם ורע"ב לב"ב פ"י מ"א. ובלשון שלמה אי' גט נשים ב"מ פ"א מ"ז, או גט אשה בגמ' שם י"ח: גיטי' י'. והלאה. או גט כריתות כתוב' ט': סנהד' י"א. ובילק' וירא רמז צ"ד אי' גט גרושין. והקבוץ גִּטִּין, גִּטֵּי נשים, גיטין עיי' גיטי' ד': והלאה ע"ח: פ"ד: ועוד הרבה נלאיתי לכתוב. ובצירוף עם התוארים כגון גט חליצה יבמו' ק"ו. גיטא דחליצותא שם: גט מיאון שם. גט שחרור גיטי' פ"ה: גיטא דחירותא שם ל"ח. גט המעושה גיטי' פ"ח: ב"ב מ"ח. יבמו' שם ע"ש המפרשי'] —

גְּמַשׁ (Mist, Excrement מל"פ غوشاد באותיו' הפוכות) תרג' ירו' [ב'] והרים את מראתו בנצתה (ויקרי א', ט"ז) ויעברית קרקבנה בגמישא). * [אחי"ה מתחילה עלה בדעתי לומר שהוא ט"ס במקום גדפא והוא ממש העתקת של נוצתה עיי"ע גדפה, או ט"ס במקום גדשה, פי' בל"ס לקיטה וצבורה, והראיה שבתרג' ירו' א' לזה הפסוק אי' לגי' רבינו בע' לקט ולפקקה בלקטה שהוא בל"ס לוקטה, פי' מה שהוא צבור בזפק ועיי' עוד ל"ע لقاطة, פי' פסולת והושאל ג"כ לזפק של עוף שנקרא لاقطة. ואחרי עיון אמרתי שהיותר טוב לגזור מל"פ הרשומה בחילוף

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו וצ"ל כמו בכ"י רגמ"ה לב"ב כקישורין ת פ ו ר ו ת. [2]) בכ"י רגמ"ה אי' תחילת. [3]) כ"ה בכ"י רגמ"ה ונכון הוא. [4]) כ"ה בכ"י רגמ"ה. [5]) כ"ה לנכון בכ"י הרגמ"ה. [6]) כ"ה בדפי' וויניצי' אבל בשדפ"ע אי' בשנית ובדפי' פיזי' חסרה שורה שלמה ובלי כל ספק נשמט לפנינו תיבה אחת וצ"ל כמו בכ"י רגמ"ה כבפנים. [7]) ובכ"י רגמ"ה הגי': וכך היו רגילין לעשות מן ו' שיטין עד שיכתוב הזמן ומאריך באותו ענין שאמרנו והיו תופרין אותן ע"כ. [8]) ובכ"י רגמ"ה אי' כזה: ושאר כתיבת השטר כותבין כשאר השטרות פשוטין. [9]) וכ"ה בכ"י רגמ"ה אבל בנו"ג וטעמא מאי תקינו רבנן מקושר. [10]) בכ"י רגמ"ה כ"ה: טעמא מאי הוו עבדי מקושר והיינו של גט מקושר שיהו וכו'. [11]) ובכ"י רגמ"ה אי' על הכתיבה. ע"כ העתיק רבינו פירושו אות באות מכ"י ב"ב של רגמ"ה בשינויים ובהשמטות שהבאתים בין שני חצאי עיגולים. [12]) כונתו על לשון רו' legatum ויפה פי' אבל המלה הובאה חוץ למקומה עיי"ע לגטון במ"ע. וכגי' רבינו אי' ג"כ בילק' סוף חיי שרה רמז ק"ט אב שכתב לגיטיין וכ"ב לי לע"ז לגאטי. אבל בנו"ג בסנהדי' בט"ס אב שנתן א ג ט י ן עיי"ע. [13]) כ"ה בדפ"ר אבל בשדפ"ע והיאך.

אותיות כי גושט פתרונה צואת עופות וגם גוצתה לש׳ קטיעה במקום נוצאתה מל׳ יצא והיינו מה שיצא מבית הרעי עיי״ע בית רעי] —

גֵּיא בֶּן הִנֹּם Hölle, eig. Thal des Ben Hinnom, ein südöstlich von Jerus. geleg., dem Molochdienste geweihter Ort, aus גֵּי הִנֹּם (Jos. 18, 16 zusammengez. גֵּיהִנָּם בילמדנו בס׳ פרשת קדושים [1]) ובמגילת איכ׳ טומאתה בשולה (איכ׳ א׳, ט׳) אמרו רבותינו אע״פ שהיו כל בתי ע״ז בירושלם המולך חוץ לירושלם היה והיה עשוי צלם והיו לו ז׳ קנקלים והוא לפנים מהן והיו פניו של עגל וידיו פשוטות כאדם שפותח ידיו לקבל מחברו והיו מסיקין אותו באש והכומרין נוטלין התינוק ונותנין לתוך ידיו של מולך והתינוק מוציא נפשו ולמה נקרא שמו תפת והנם שהיו מתופפים ומנהמים בתופים שלא ישמע אביו קול הנער וירחם עליו. ד״א הנם שהיה תינוק מנהם וקול נהמותיו עולות. ד״א הנם שהיו הכומרים אומרים יהנה [2]) לך יערב לך יתבסם לך וכ׳. * [אחי״ה באיכ״ר הנ״ל אי׳ בכמה וכמה שינויים אבל לפני רבינו היה גם שם הנוס׳ כמו בילמדנו וקרוב לזה הובא בילק׳ שם וברד״ק למ״ב כ״ג, י׳. ודע כי גיא בן הנם (ירמי׳ ז׳, ל״א. ל״ב; י״ט, ו׳; ד״ה ב׳ כ״ח, ג׳) או גי בן הנם (יהושע ט״ו, ח׳; י״ח, ט״ז; ד״ה ל״ג, ו׳) או גיא הנם (נחמי׳ י״א, ל׳) או גי הנם (יהושע שם ושם) או גי בְּנֵי הנם (לפי כתיב במ״ב כ״ג, י׳) היה מקום ידוע קרוב לירושלים גיא שאין האש נכבית ממנו היו שורפין בו עצמות הטומאה והנבלות ושאר הטומאות והמלה עברית מורכבת עכ״ל הכוזרי סח״א סי׳ קי״א. ועיי׳ ג״כ הרד״ק במ״ב הנ״ל. והושאל בזמן מאוחר למקום שאול שהרשעים נוהמים שם באחריתם לדיראון עולם ר״ה י״ז. כגון ירבעם בן נבט וחביריו יורדין לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות וכ׳ גיהנם כלה והן אינן כלין ועיי׳ עוד ע׳ בני מחוזא. שבת ל״ג: משפט רשעים בגיהנם י״ב חודש. והא לך ציון יפה מהזכרת גיהנם בדרז״ל ברכו׳ י׳. ט״ו: י״ט. כ״ח: נ״ז: ס״א. שבת ל״ג. ק״ד. קי״ח. קמ״ט: עירו׳ י״ט. מ״א: ק״א. פסחי׳ נ״ד. צ״ד. קי״ח. יומ׳ ע״ב: ביצ׳ ל״ב: תעני׳ ה׳. מגילה י״ד. ט״ו: חגיג׳ י״ג: ט״ו. כ״ו. יבמו׳ ס״ג: ק״ב: ק״ט: נדרי׳ ח׳: כ״ב. ל״ט: מ׳. גיטי׳ ז׳. סוט׳ ד׳: י׳: כ״ב. מ״א. קידוש׳ פ״א. פ״ב. ב״מ נ״ח: נ״ט. פ״ג: פ״ה. ב״ב י׳. י׳: ט״ו. ע״ד. ע״ה: ע״ט. פ״ד. סנהד׳ נ״ב. ק״ה. ק״ט: קי״א: ע״ז י״ז. (ילק׳ משלי רמז תתקס״ב) ע״ז י״ח: מנחו׳ צ״ט: חולי׳ קל״ג. ערכי׳ ט״ו: תמיד ל״ב: אבות פ״א מ״ה; פ״ה מי״ט; ד״א זוט׳ פ״א ב״ר פ״ט ילק׳ משלי רמז תתקל״ג. בכל המקומות הללו נתקצרו שלש מלות לתיבה אחת וכ״ה בל״ע וסו׳ הרשומה וממנו נאצלה בספרי אונגליאום המלה γέεννα ובל״ע ܓܗܢܐ שאול ואבדון ובל״ס גֵיהַנָּא פי׳ שאול] —

☞ גִּיב (antworten, erwidern) ירו׳ בריש דהוריות (פ״א דמ״ה סע״ג) ולמה לא אגיבתוניה. סנהד׳ פ׳ כה״ג (ספ״ב ד״כ ע״ד) אפשר כל מאן דנא שאיל ליה הוא מגיב (ליה) [וצ״ל לי] פי׳ נותן תשובה). * [אחי״ה והרבה מצוי בירו׳ ד״מ ירו׳ ברכות פ״א ד״ג: מגיב ליה חבריה ושם פ״ג ד״ו: ופ״ד ד״ח: ולא אגיבה, ירו׳ פיאה פ״א דט״ו ע״ג ואגיבוניה אכין. ירו׳ שביעי׳ פ״ו דל״ו רע״ד ומגיב ליה ושם פ״ח דל״ח רע״ב אגיב ההן טעמא וכ׳, ירו׳ תרומ׳ פ״ח דמ״ה: לא אגיבו, ירו׳ שקלי׳ פ״ח דנ״א. ולא אגיביה, ירו׳ עירו׳ פ״א די״ח ע״ד אגיב ואמר ליה, ירו׳ יבמו׳ פי״ב די״ג. ולמה לא אגיבתינון, ירו׳ תעני׳ פ״א דס״ד סע״ב אמרינן לך אישר ולא אגיבתינון. ירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ג ע״ד אתון מגיבין לי. קהל״ר פ׳ עת ללדת אגיבון אבתריה מה דאנא אמר לכון פירוש כולן בל״ע וסו׳ השיב בבנין אַפעל וכן ענינו בבנין פעל ב״ר פ״פ ואין שאילנא ליה מגייב. עיי״ע גב ד׳ ומ״ש] —

גַּיְדַּר (Maulesel בל״י אמצ׳ γάδαρος, γαΐδαρος עיי׳ רימ״ז בט״ר א, קט״ו) [3]) ירו׳ בפ׳ השוכר את האומנין (ב״מ פ״ו די״א.) אם יש בנבלה כדי ליקח גיידור קטן אין חייב להעמיד לו חמור אחר, פי׳ חמור בל״י גיידרו. * [אחי״ה ובאמת בל״י הרשו׳ כ״ה ומלת גיידרו הוא בל׳ קלילא חמור קטן γαϊδούρι וזהו ג״כ גיידרון של מעלה בע׳ גדרון ר״ל γαϊδούριον. ועיי׳ עוד ל״ע הרשומ׳ בע׳ גדרון ובל״פ נקרא עגל [illegible] ובהמה [illegible]. ודע שממה שפי׳ כאן ובע׳ גדרון שבל״י קורין לחמור גיידרו והחריש מע׳ אונוס היא לפ״ד ראיה מופתית שבע׳ אונוס הוספה מאוחרת היא ע״ש מ״ש] — (א״ב עיי״ע גדרון).

* גִּיהָא עיי״ע למעלה אחר ע׳ גהא.

* גַּיוּתָא (Heidenthum, Nichtjudenthum) עיי״ע גוי שממנו נאצל שם מופשט זה.

---

[1]) בתנחו׳ ובילק׳ לי׳ אבל אי׳ בהרחבת הלשון בילק׳ ירמי׳ רמז רע״ז בשם הילמדנו. [2]) וכ״ה בילק׳ שם ובאיכ״ר חסרה ז׳ המלה, וכד׳ אמש׳ ופר׳ בט״ס יענה, ובהעתקת הרד״ק נסמן בפנים הגי׳ הנה וצ״ל יהנה. [3]) ושם בט״ס γαΰδαρος.

* גֵּיוְתָן גַּאוְתָן (מהשם גֵּאָה (עיי"ע גֵּא א') התואר הסורי גֵאוְתְּנָיָא (hochmüthig, stolz בב"ר פפ"ה כדי לסמוך רשע אל רשע . . גיותן לגיותן ע"ש מ"כ ובילק' דניאל ריש פרש' ה' הגי' גאותן לגאותן. הקבוץ שמ"ר פ"ח הגיותנין שעושין עצמן אלוהות, ובתנחו' וארא הגי' גאותנין, ובדר"א רפ"ב גיפתנין. וכן תר"י א' שמות ט"ו, ז' גאונך: ובסוגי גיפתתנותך, וגיותן וגיבתנותא מצוים בתרגום לפעמים עיי' עמת"ר להח' לעווי ח"א צד קכ"ט.

* גְּיִי (מל"ע جاى (ab- zerreiben בב"ר פל"ג הן דיהבת אשפע על אותו העני קרא משפטיך תהום רבה (תהלי' ל"ו, ז') הן דמחיית גיית ופי' מ"כ לשון גודל וגיאות. והדוחק נראה לעינים ולדעתי היא מלה ערבי' הרשומ' ופתרונה שָׁחַק וּמָרַק ושיעורו למי שאתה נותן טובה תתן בשפע רב ולמי שאתה מכהו תמרק ותשחק אותו ובנ"א את בתנחומא ובפסיקתא שור או כשב צד ע"ד מדקדק. וזה ראיה לאמיתת פירושי כלומר דקדקת ותשחק אותו היטב הדק ורבינו גורס גיית ג"כ אצל נ"א אבל הובאה המלה בע' גיית חוץ למקומה כי אות תי"ו כינוי הפעל הוא.

* גִּיל עיי"ע גל.

* גַּיֵּיל (בל"ס גּוּל, גָּל בל"ע جال zusammenrollen, (eig. wenden ירו' יומ' פ"ז דמ"ב: כד דהיא חדא אוריא תהא גַּיֵּיל לה להדי פרוכתא, ובירו' מגיל' פ"ד דע"ה: הגי' תהוי גוילא ויותר נשתבש בירו' סוט' פ"ז דכ"ב. תוגייל וצ"ל תהוי גייל וכצ"ל בירו' מגילה שם במקום שאין גוילים ס"ת ברבים: אין גיילים וכ', פי' אין גוללין ואות הכפול נהפך ליו"ד עיי"ע גייף, וכ"ה בל"ס וע' הרשומה וענינו גלל.

גַּיִּים (בל"ס גַּיְסָא בל"ע جيش (Volkshaufe, Schaar בפ' ואלו עוברין בפסח (פסחי' פ"ג מ"ז דמ"ט.) ולהציל מן הגיים [1]. ובסוף משנה יבמו' (קכ"ב.) אתה יודע [2] שהמדינה הזאת משובשת בגייסות פי' חיילות. *[אחי"ה וכ"ה באמת בל"ע הרשומה. וכנ"ה יבמות קכ"ב: רדף אחרינו גיים וירו' יבמות פט"ז דט"ו ע"ד ירד הגיים עלינו, ב"ק קי"ד. המציל מן הנהר או מן הגיים וגי' ירו' נ"ב בהגהת רי"פ. בפסיקתא רבתי פכ"א דמ"ב: גיים גיים מן הגודר ולוקים מן סוסיתא והיו מתגנבים וכ' ובפסיק' שם עמוד ג' אי' גיים מן הגדר אלקים מן סוסיתה היו מגנבים וכ'. והמפרש בדפ' ברעסלוי כתב ולוקים ולקו אותם וטעות הוא כי לוקים לפ"ד הוא לקום של מקרא (יהושע י"ט, ל"ג) ותכונתה היתה אצל ים כנרת וכן סוסיתא היה בשכנות טבריה שהיא קרובה לכנרת וזה מה שאמר לוקים מן סוסיתא, פי' אנשי מקום לקום באו מעיר סוסיתא, וכן משמע מירו' מגילה פ"א ד"ע. שלקום ולוקים אחד הוא. ברכו' ס': אתא גייסא שבייה למתא פי' בא גדוד ושדד את העיר. וכה"ג בכ"י מ' אבל גי' רבינו עיי"ע גרב א'. וכן מפורש גד גדוד יגודנו (בראשי' מ"ט, י"ט) בירו' סוט' פ"ח דכ"ג. גייסא אתי מגייסתיה והוא מגיים ליה וקרוב לזה בב"ר פצ"ח גייסא אתי למגיים יתהון ואינון מגייסין גייסא. והפעל נאצל משם וכמו כן בל"ע جيّش כלומר הכין ומקבץ חיילות למלחמה וכ"ה בדרז"ל וכ"ה בויק"ר פי"ז התחיל מְגַיֵּים חיילותיו למלחמה רות"ר פ' וימותו כמה גייסות אני יכול לגיים. והקבוץ גייסות אי' עוד בתעני' ח': גדול יום גשמים שאפי' גייסות פוסקות בו. ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ד באו הגייסות לעירו, ירו' סוכ' פ"ב דנ"ג. שומרי גייסות. שמ"ר פכ"ב משל למי שראה הגייסות באות עליו . . מה עשה נטל בנו בידו והיה נלחם עם הגיים. — גיים ט"ס במקום גוים עיי"ע גוי וע' גויה] —

גַּיָּים (Γάϊος, = Gajus, = Cajus (Caligula)) ירו' סוט' פ"ט דכ"ד: מעשה ששמע שמעון הצדיק בת קול יוצא מבית קודש הקדשים ואמר נהרג גיים גוליקס ובטלו גזרותיו ובבבלי הגי' גסקלגס, ובתוספת' סוט' פי"ג גסקלנוס, ובשהש"ר פ' אם חומה גיוסלוקין בלי ספק ט"ס נפל כאן וצ"ל גַיוּס קַלִגְלוּס והוא היה קיסר רומי צורר היהודים שצוה להם להעמיד תמונת צורתו בהיכל וחי בימי אגריפס וידידיה אלכסנדרוני ושמעון הצדיק הוא שמעון שחי בימיו אשר בא זכרונו ג"כ בבן מתתיהו בקדמוני' פי"ט, ז', ד' ועיי' עוד מ"ע למהרז"ף ח"ג צד ת"מ. וזה מה שכתוב בפי"ב במגילי' תעני' בתרתין בשבט וכ' בעסרין ותרין ביה בטילת עבידתא דאמר סנאה להיתאה להיכלא דלא למספד. ובצידה לדרך רמ"ח. אי' שלח קסלקלגוס [וצ"ל קיים קלגלוס] את הצלמים להעמידם בהיכל.

* גִּים, גוּם, גִּיסָא, גּוֹסֵם עיי"ע גס.

גַּיֵּיף (או מל"פ جفت או מל"פ كايه = גויה der Beischlaf, namentl. der uneheliche) בגמ' דפ' הבונה (שבת ק"ד.) אח"ס בט"ע גי"ף אחם

---

[1]) וכה"ג בירו' ובמשניו' נאפולי ופיז' ובריי"ף וברמב"ם פ"ג מהלכ' חו"מ הל"ט ובפי' הרע"ב וכה"ג בכ"י מ' וב' וא"פ עיי' ד"ס פסחי' צד ס"ט. וכה"ג בנ"א בדפוסי' אצל הגי' נכרים ובדפוסי' הישני' אי' גוים וצ"ל גיים. [2]) בנו"ג אתם יודעים.

עליהם מפני שבעטו בגיף. פי׳ שלא ניאפו[1]. בריש ויק״ר פרש׳ מלא כף נחת (ריש פ״ג וכ״ה בקהל״ר פי׳ טוב מלא ובילק׳ קהלת רמז תתקע״א) ובריש פסיקתא דעשר תעשר (צד צ״ו.) מתלא אמר גייפא בחזורין ומפלגא לבישַׁיא[2] ס״א גיירא[3]. (א״ב תרג׳ הנואף והנואפת (ויקר׳ כ׳, י׳) גייפא וגייפתא. פי׳ נואפת בשכר תפוחים ומחלקתם לחולים). *[אחי״ה וגוזר אני המלה מל״פ הרשׁוּמה וענינה כמו גויה אבר המוליד וכן נקרא בויק״ר קלס״פ כ״ה האבר ע״ש ערלת הגוף, וכן הגי׳ בשבת ק״ד. מפני שבעטו בגוף לפי גי׳ כ״י מ׳ וא״פ וברש״י דפ׳ קראקא ובע״י הראשון עיי׳ ד״ס שם צד קי״ג. ועיי״ע גף האחרון. ועוד י״ל כי אות האחרון והיינו ת״ו נשמטת כי גפת בל״פ הרשומ׳ פתרונה תשמיש ובדרז״ל תשמיש שלא בקדושה והיינו ניאוף. ועוד י״ל שהיא מלה בקטרית gap, פי׳ שכיבה והיינו שלא בקדושה ע״י ניאוף וממנו הפעל גפתה לאמו בסנהד׳ פ״ב: עיי״ע שולנאי. ועוד י״ל שהוא מלשון גפף, פי׳ מחבק וע״י חיבוק נעשה או נעשתה נואף ונואפת, וכ״ה בירו׳ כתובו׳ פ״ז דל״א ע״ג מגפפין סוטה, פי׳ אם חובקה איש אותה נידונת כסוטה. והתרככות אות הכפולה לאות יו״ד הרבה מצויה (עיי״ע גגמי ועי׳ גייל ועי׳ גיל). וכן מצאנו במלה זו בעצמה בירו׳ יומ׳ פ״ג דמ״א. ובקשו (ר״ל הסער הגדול) להטיל עוד שני ועמד וג י י פ ו, פי׳ מחבקו ניקנור את דלתותיו ובבלי ל״ח. אי׳ עמד הוא וכ ר כ ה ופירש״י וחבקה] —

* גַּיֵּיץ, גְּיֵיץ (בל״פ غاز (mit Gier essen הוריות י״ג. אפי׳ גלימי גייצי גי׳ רבינו גגמי ע״ש. פי׳ בל״פ אוכל לתאוה ועיי׳ עוד ערך הבא.

גַּיית (du zerreibst) בב״ר פל״ד (ל״ג) ויזכר אלהים את נח: על העני[4]) קרא משפטיך תהום רבה (תהלי׳ ל״ו, ז׳) הן דמחיית גיית. ובויק״ר פ׳ צדקתך כהררי אל (פכ״ז) ובפסיקתא דשור או כשב (פסדר״כ צד ע״ד.) הן דמחיית דקדקת. *[אחי״ה בפסיקתא שם ובתנחומ׳ אמור סי׳ ו׳ צד רכ״ז: אי׳ הן דאת מחי את מדקדק, וכ״ה בויק״ר שם: אן דאת וכ׳, וגי׳ ב״ר הובאת בע׳ גיי ושם חויתי דעתי על גזרת המלה. והרמ״ל העתיק טהאַל בחסרון הבנה וחשב שהיא מלשון גיא. אבל האמת שהיא בל״ע (עיי״ע גיי) כמו שָׁחק בל״מ. ולדעת רבינו התיו היא שרשית. והראיה לנ״א מצאתי בתרג׳ איוב ט׳, י״ז שהעתיק בשערה ישופני דעד חוטי בינתא מ ד ק ד ק עמי וענין שוף ג״כ שחק וכתת וזה פתרון מלת דקדק כי דק = دقّ בל״ע הוראתה שחק וכתת. ורבינו חשב כי אות ת׳ במלת גיית שרשית היא ואם כדעתו כן הוא אז נוכל לפרש גייצי מערך הקודם מאותו ענין כלומ׳ שחקו ודקדקו העכברים בשיניהם ובע׳ גגמי פי׳ רבינו על נכון מקרטמין והוא ל״ע قرطم כתת וחתך ועיי״ע קרטם שפירשו שם רבינו מחתך. — ובילק׳ ישעי׳ ר׳ רמז תשכ״ז חסר המאמר האחרון] —

גִּל = גִּילָה (לדעת רבינו קש מל״ע جل Stoppel ולפע״ד מל״פ كلك Rohr, Schilf, Staude ובלי׳ ארמניא: גיליתא) בס״ג דפ׳ כירה (שבת מ״ז:) בי רב חמא הוה ההיא מיטה גיליתא דהוה מהדרי לה ביומא טבא[5]) בר״ג דפ׳ ר״א אומר תולין (שבת קל״ח.) ה ג ו ד[6]) והמשמרת כילא וכסא גלין[7]) לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור פי׳ כסא גלין ומטה גיליתא מלשון לגבבא גילי (תרג׳ אונק׳

---

[1]) וכן פירש״י. [2]) כ״ה לנכון בדפ״ר ודי׳ אמשי׳ ובכ״י וכ״ה בקהל״ר ובפסיקתי׳ שם ושם ובדפ״ע כאן ובע׳ גר ג׳ לבושא וצ״ל לבישא וכ״ה בויק״ר ובילק׳ קהל׳. [3]) כ״ה בכ״י ו״ו וה״ב ודפ״ר וכ״ה בע׳ גר ד׳ ע״ש שהביא שתי הנוסחאות וגי׳ גיירי אי׳ ג״כ בפסיקתא שם: ובשמ״ר ספל״א הובא המשל בהעתקה עברית מנאפת בתפוחים וחולקת לחולין. ובקהל״ר אי׳ אחרי שהביא המשל בזה״ל פירוש נואפת בשכרה ומחלקן לחולים ע״כ ובלי כל ספק בא מגליון לפנים. ובתנחומ׳ פ׳ ראה סי׳ י׳ צד שכ״א הגי׳ ומתלין אמר בחוזרין ומפלגיה בחולין ס״א מתלא אמר גייסייא בחוזרין ומפלגא לבישיה וכבר הוכיח הרב החכם שלמה באבער בפסקדר״כ צ״ו הערה י״ב כי בנוסחי׳ הראשונה חסרה המלה גייפא גם צ״ל לחולים תחת בחולין ובנוסחא ס״א צ״ל גיירי במקום גייסי וגם הוא העיר בצדק שרמ״ל בע׳ שלנו הפריד בטעות את הערך לשנים ונעלם ממנו שהפי׳ אשר הביא הערוך [צ״ל מוסף הערוך] אחר לשון התרג׳ מוסב אל המאמר אשר בראש הערך. [4]) בנו״ג על אותו העני אבל בפסיק׳ בסמוך ובתנחומ׳ ובויק״ר הגי׳ על העני. [5]) בכ״י מ׳ הגי׳ מטה גלילתא דהוה מהדרי וכ׳ וכן מצאתי באו״ז הלכ׳ שבת סי׳ ע״ח ס״ק א׳. וגי׳ גלילתא אי׳ ג״כ ברש״י דפ׳ שונצי׳ עיי׳ ד״ס שבת צד מ״ו. וגי׳ דהוה אי׳ ג״כ בכ״י א״פ אבל בנו״ג מטה גללניתא הוה מהדרי וכ׳ ויתר שינויים הבאתי בע׳ אסל ע״ש וראיה אמיתית לגי׳ רבינו מצאתי בירו׳ שבת רפי״ב די״ג רע״ג המרכיב מיטה של ג י ל ה חייב משום בונה. וגיליתא הוא בלא״ר כמו גילה. [6]) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד ובכ״י של רשד״ל הובא בסח״ב להפשב״ע צד קי״ז, וכן הגי׳ בע׳ אסל ובע׳ גד י״א וכ״ה בנוסחאותינו וכן היה מתחילה בכ״י מ׳ ונגרר והוגה הנוד וכ״ה בכ״י א״פ עיי׳ ד״ס שבת צד קס״א: ועיי״ע אסל ובחיד׳ המאירי כתב בזה״ל הנאד ויש גורסין הגוד והכל אחד והענין הוא חמת מים ע״כ. עיי״ע גד י״א. ובדפ״ע הגי׳ בט״ס הנוד. [7]) וכ״ה בע׳ אסל ובע׳ כס א׳, וכה״ג בנוסחי׳ ובכ״י אבל בכ״י א״פ גיללין עיי׳ ד״ס שם. ובעה״ק שנ״ב הגי׳ גליל ולדעתי נתקן כן עפ״י מה שכתב רש״י בשבת קל״ח. ד״ה וכסא גלין ע״ש. והיותר טוב לגרוס כסא גילין.

שמות ה׳, י״ב בעד העתקת לקשש קש) כלומ׳ שהן רפויין על הרגלים ונוחין לתקן ולפרק כקש על כן ביו״ט ובשבת מותר להחזיר המטה לכתחילה אבל כסא גלין יש לו יותר עסק מעט ע״כ פטור אבל אסור וכיצד הוא עשוי עושין שני עצים כל עץ ארכו מעט יותר מרוחב הלוח ולכל עץ ג׳ רגלים[1]) ומשים אותן העצים תחת מראשותי הלוח ועוד מפורש בע׳ אסל. בפ״ק דסוכה בגמ׳ חבילי קש (סוכ׳ י״ד.) חזיא לכי סתר לה למינקט ב ג י ל י ה ו[2]). פי׳ ק ש. * [אחי״ה וכן פירש״י בסוכ׳ שם. אבל בענין מטה גללניתא פי׳ בשבת מ״ז: ט ו ר נ ד י ץ כ״ה בד׳ שונצ׳ ונ״ל להגיה טורנלי״ץ והוא בל״צ tourne- lit בלא״ש בעווענליכעס בעטט וגוזר המלה לפי זה מלש׳ גלל, פי׳ תנועה וסיבוב ופירוק וזה מה שהוסיף רש״י לשבת קל״ח. לפרש מטה גללניתא שהוא שם מקום ו מ פ ר ק י ן מ ט ו ת י ה ן ו כ ס א ו ת ן ו ט ו ע נ י ן א ו ת ן ע מ ה ן ו ח ו ז ר י ן ו מ ח ז י ר י ן א ו ת ו ע״כ. ומוציא אני המלה מל״פ הרשומה ועניגה קנה סוף ואגמון וכן פתרון המלה גַלָא בל״ס. וכנ״ה בסוכ׳ ל״ד. חילפא גילא עיי״ע חלף ב׳. חולי׳ מ״ו: מ״ז: גדפא או גילא, עיי״ע בץ א׳. חולי׳ נ״ו. גיטי׳ ס״ט. גילא דחיטתא. נדה כ״ו: גברא דרמינן ליה בגילא דחטתא. פי׳ בשבלת וקש חיטין כלומר בשאלות גרועות. שבת ק״י. מנחות מ״ב: מגביא גילא עיי״ע מגביא. והקבוץ בברכו׳ מ״ד: גילדני דבי גִילֵי, פי׳ דג הגדל במקום קנה ואגמון ורבינו פי׳ בענין אחר עיי״ע גלדן. ביצ׳ י״ד: הא בעפרא הא ב ג י ל י ופירש״י קש] —

גַל (Thüre, Thor von גלל sich drehen, wenden) בפ׳ המוציא יין בגמ׳ עצם כדי לעשות תרווד (שבת פ״א.) ושל גל אע״פ שחיברן וקבען[3]) במסמרין טהורין, פי׳ דלת כמו טרוקו גלי דלא ליתי עבדי דרבן גמליאל דפ׳ תפילת השחר (ברכו׳ כ״ח.) ובר״ג דפ׳ הגוזל ומאכיל (ב״ק קי״ב סע״א) בר חמוה דר׳ ירמיה טרק גלי[4]) באפיה דר׳ ירמיה, ובע״ז בפ׳ ר׳ ישמעאל בגמ׳ לוקחין גת בעוטה (ע״ז נ״ח.) א״ל רבא לרב אליקים שמעיה טרוק גלי דלא ליתי איניש וליטרוד[5]), ובפ׳ המקבל בגמ׳ המקבל שדה מחברו לזורעה (ב״מ ק״ח.) ובפ׳ השותפין בגמ׳ כופין אותו לבנות (ב״ב ח׳.) א״ר יהודה הכל לאיגלי גפא ואפי׳ מיתמי[6]), פי׳ ר״ח אגפא סגירה מלשון יגיפו הדלתות (נחמי׳ ז׳, ג׳), אגלי שערים כמו טרוקו גלי (ברכו׳ הנ״ל) כלומר לעשות שערים לעיר. * [אחי״ה וכענין הזה פירש״י לב״מ ולב״ב ועיי׳ עוד לשיר השירי׳ ד׳ י״ב. וז״ל כ״י רגמ״ה לב״ב הנ״ל אגלי גפא לשון הגפות הדלתות (יומי י״ח.) כלומר לנעול שערים שעושים לפני פינת העיר משום מצור העיר עכ״ל. וכנ״ה בסנהד׳ קי״ג סע״א ובילק׳ מ״א רמז ר״ז משל דאליהו למה הדבר דומה לגברא דטרקיה לגליה ואבדה למפתיחיה. ומלת גל נאצלי׳ מפעל גל, גלל וטעמה הדלת שתסוב על צירה] —

גִל = גִּיל (בל׳ שמרוני וכן בל״ע جيل Zeitalter, Alter; בֶּן גִּיל von gleichem Alter und übtg. von gleichem Geschick) בפ׳ אלו מציאות בגמ׳ אף השמלה (ב״מ כ״ז:) בשומא מצויה בבן גילו קא מפלגי. ובפ׳ אחרון דיבמות בגמ׳ אין מעידין (יבמות ק״כ.) ובפ׳ אין בין המודר בגמ׳ המודר הנאה מחבירו (נדרים ל״ט סע״ב) נכנס לבקרו בעישוריתא דבי ר׳ ובבני גילו[7]) פי׳ גילו דורו וכן בלשון ישמעאל, פ״א בבן מזלו. * [אחי״ה כה״ג בכ״י ו״ו בצירוף כ״י ב״ר וכן משמע מעה״ק שפי׳ בן גילו בן (דודו) [צ״ל דורו] ובן מזלו. ובכ״י ל״ד סיים רק וכן בלי״ש. ובדפ״ע רק פי׳ בבן מזלו וכן פירשו המפרשים. וכנ״ה בב״מ ל׳: לא נצרכה אלא לבן גילו דאמר מר בן גילו נוטל אחד מס׳ בחליו. מגילי׳ י״א. אחשורש אמר רב אחיו של ראש ובן גילו של ראש וכ׳, בן גילו של ראש בן גילו של נכוכדנצר הרשע כה״ג בכ״י ל׳ ובכ״י ילק׳ פ׳ עקב, עיי׳ ד״ס מגיל׳ צד כ״א: והקבוץ בזבחי׳ קט״ז: זילו ודברו תרי עולמא גילאי וכ׳, כה״ג ברש״י ע״ש רות רב׳ פ׳ וימת אלימלך גילין וגילין וחבורות חבורות מביא הקב״ה לעולם מת א׳ מן הגיל ידאג כל הגיל חבר אחד מן החבורה תדאג כל החבורה. ופירש מ״כ גילין בני אדם שהם בני מזל אחד ע״כ. והיותר נ״ל שהוא בל״ע הרשומ׳ ענין חבורה ולהקת אנשים. והראיה כי בשבת ק״ו רע״א בתמורתיו: אחד מבני חבורה שמת תדאג כל החבורה וכ׳. וגם ענינו כמו דור בל״מ וכן תרג׳ השומרוני דור ע״י גיל. וכ״ה ל״מ (דניאל א׳ י׳) מן הילדים אשר כגילכם] —

גַל (מל״מ, ובל״ס גַלָא Welle, Woge) בפ׳ אחרון דיבמו׳ בגמ׳ נפל למים (יבמות קכ״א.) וכל גל וגל שבא עלי נענעתי לו ראשי מכאן אמרו חכמים אם באו רשעים על אדם ינענע להם

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד ובפירש״י אי׳ ויושב על ד׳ רגלים. [2]) כ״ה בכ״י ו״ו וכ״ה בדפ״ע וכה״ג בכ״י מ׳ אבל בנו״ג בגילייהו וכ״ה בכ״י ל״ד. [3]) בנו״ג שחיברן בדלת וקבען. [4]) בנו״ג גלא. [5]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג טרוק טרוק גלי דלא ניתו אינשי דניטריד וט״ס הוא עיי׳ ד״ס לע״ז צד ס״א. [6]) בב״ב הגי׳ לאגלי גפא. [7]) בנו״ג בבן גילו.

ראשו. ובפ׳ ה׳ במקואות (מ״ו) גל שנתלש ובו מ׳ סאה. * [אחי״ה וכנ״ה ביבמות שם ותוספתא יבמות פי״ד קהל״ר ר״פ שלח לחמך גל טרדני (טרדני הגל) ובירו׳ יבמו׳ פט״ז דט״ו ע״ד טרפני גל. תוספתא שם גל טורד אותו ומעלה אותו ליבשה. קהל״ר שם מגלא לגלא סליק ליבשתא. והקבוץ בשמ״ר פי״ט כמה גלים קשים עברו עליהם וכ׳, ויק״ר פ״ה פסיקתא דר״כ ק״י: ילק׳ ישעי׳ רמז רפ״ד בת גלים מה הגלים הללו מסויימים בים וכ׳, ביבמו׳ קכ״א. כיון דאיכא גַּלֵּי אימור גלי אשפולו, וכ״ה בתרג׳ זכרי׳ י׳, י״א גַּלֵּי ימא ובתרג׳ איוב מ״א, י״ח גַּלְלֵי ימא וכ״ה בתר״י א׳ דברי׳ כ״ה, י״ח וכ״ה בל״ס גלא וגַללֵא. ומל״מ גַּלֶּיךָ עלי עברו (תהלי׳ מ״ב, ח׳) ונקראו כן לפי שגלי הים מתגלגלין בתנועות עיי׳ רד״ק שרש גלל]. —

גַּל (מל״מ Steinhaufe, Schutthaufe) בפ׳ אחרון דסוט׳ (פ״ט מ״ב דמ״ד:) נמצא טמון בגל. ובפ׳ אלו מציאות (ב״מ פ״ב מ״ג דכ״ה:) מצא בגל או בכותל ישן[1] (ובסוף גמ׳) [וצ״ל ובסגום] פט״ו באהלות (מ״ז) בית שמלאהו עפר או צרורות (ביטלו) [וצ״ל וביטלו][2] וכן כרי של תבואה או גל של צרורות אפי׳ כגלו של עכן אפי׳ טומאה בצד הכלים טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת. ובפ״ט בנדה (ס״א.) לגל טמא שנתערב עם שני גלין טהורין. * [אחי״ה וכנ״ה כתובי׳ ט״ו. לפקח עליו את הגל. ברכו׳ נ״ח. שבת ל״ד. ב״ב ע״ה. סנהד׳ ק׳. פסיקתא עניה סוערה צד קל״ז. גל של עצמות, ירו׳ פסחי׳ פ״ח דל״ו. גל ארוך . . גל עגול. והקבוץ בכלאים פ״א מ״ב חזרת גלים ופי׳ בירו׳ כלאים פ״א דכ״ז. ר׳ חנניה אמר (חסדיגרון) [וגי׳ הר״ש לכלאים שם חסא דאיגרין] ופי׳ הר״ש גל תרג׳ דגורא כלומר הגדילים בגלים והרמב״ם בפיה״מ פי׳ חסא ההררית וכן פי׳ הרע״ב חסא הגדילה בהרים ע״כ ותהיה לפי זה המלה ל״ע גול = جول צד ההר וההר עצמו. ורבינו פי׳ בע׳ חזר ג׳ חסא מרה והיא חזרת שבשדות וא״כ חשב שהמלה ל״ע جولة ול״פ کل פי׳ שדה, וכן בל״פ کیل פתרונה דבר שגדל בשדה. וגל ל״מ הוא מן עד הגל הזה (בראשי׳ ל״א, נ״ב)] —

גְּל (= גּוּלְתָא מל״ס גְּלָא Mantel, Gebetmantel גולתא, ובל״ע جل, جلال והקבוץ اجلة Hülle, Decke) גולתא גלי ותיב[3] בר״ג דפ׳ המוציא יין (שבת ע״ז:) פי׳ גַּלֶּה אותו למעלה וישב על האבן או על העץ ולא תשב עליה. בר נש דאתי לקובלנא הוא יאה וגולתיה יאה[4]) בר״ג דפ׳ יש נוחלין (ב״ב קי״א סע״א) פי׳ בן אדם הבא לנגדינו הוא נאה וכסותו נאה. ובפ׳ משילין בגמ׳ וכן האשה ששאלה (ביצה ל״ח רע״ב) אחיכו עליה אמר להו גולתייכו שקלי. ובהגדה דפ׳ השוכר את הפועלין (ב״מ פ״ה.) וגולתא דדהבא פרסי עלך. ובב״ר פ״כ (י״ט) ויעשו להם חגרת (בראשי׳ ג׳ ז׳) אסטכיון[5] גולין סדינין[6], ובפ׳ ל״ז (ל״ו) כפיתו בסרבליהון (דניאל ג׳, כ״א) ר׳ יודן אומ׳ בגוליהון רב הונא[7] אמר במוקסיהון. בגד תר״י (ב׳, לבמדי׳ ט״ו, ל״ח) גולתא. על כנפי בגדיהם (במדבר שם). כסותך תר״י [א׳] גוליהון: גדלים תעשה לך (דברי׳ כ״ב, י״ב) וכ׳. * [אחי״ה כ״ה לנכון בכ״י ה״ב אבל בדפוסי׳ נשמט׳ מלת כסותך, ולכאורה כונת רבינו בהך וכ׳ על יתר התרג׳ ד״מ במדבר ט״ז, ב׳ עבדו גוליין וציציתהון כלהון דתיכלא עיי׳ פירש״י, דברי׳ כ״ב, ה׳ גוליין דציצית, שם פ׳ י״ב צניפת גולתיכון. ודע שמלת גולתא בלתי נמצא׳ באונקלי׳ רק בתר״י ומשתמש בה רק בבגד שחייב בציצית על כן קרוב הדבר לשער כי נגזרה המלה מל״פ جلة = גולת ופתרונה צניפת חוטין משוזרין וא״כ נקרא בגד של ציצית גולתא ובהרחבת הענין כל בגד. ויש להביא על זה ראיה מירו׳ שמורגלת המלה שם ד״מ ירו׳ ברכו׳ פ״ד ד״ז רע״ג אחוי דאימא דרב אדא הוה צייר גולתיה דרב בצומא רבא א״ל וכ׳ עד תיהב לי גולתי דנצלי נעילת שערים, ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ז ע״ג יהב לי גולתי דניצלי, ירו׳ תעני׳ פ״א דס״ד סע״ב ורע״ג יהב גולתא מרום מובלה . . שאולה הווית דניצלי בה. ירו׳ שם פ״ג דס״ו רע״ד רב אחא עבד תלת עשרה תעניין ולא נחת מיטרא מי עלל פגע ביה חד כותיי א״ל רבי ר׳ עצור גולתך מן מיטרא וכ׳, פי׳ סחוט טליתך אשר היית מתפלל בה מן המטר ודרך לעג אמר כן. ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח ע״ג ציציתה דגולתיה, קהל״ר פ׳ ושבתי עטוף גולתיה ותפילין ברישיה. עפ״י עדים אלה יקום דבר כי גולתא הוא טלית של ציצית להתפלל בה. וכן נקרא אח״כ בהחלט בגד סתם ד״מ ירו׳ כלאים

---

[1]) וכה״ג במשני ירו׳ ובמשני׳ שבמשניות אבל בבלי אי׳ ובכותל. [2]) וכ״ה בתוספי׳ עירו׳ ע״ח: ד״ה והתנן ובתוספתי׳ סוכי׳ ד׳. ד״ה בית וע״ש ושם היטב. [3]) וכ״ה בע׳ גלתא וברש״י אבל בנו״ג ואתיב ובכ״י א״פ ואייתי. [4]) כ״ה בדפ״ר וכ״ה בכ״י פי׳ רגמ״ה ובנו״ג יאי וכ״ה בדפ״ע. [5]) כ״ה נכון מאוד לפי גי׳ כ״י ודפ״ר עיי״ע אסטכיון וכ״ה בנוסחאות אבל בדפ״ע בט״ס אסטריון. [6]) וגי׳ גולין אי׳ בכ״י ו״ו ל״ד ה״ב ובדפ״ע גוליון ובע׳ אסטכיון אי׳ ג״כ בכ״י ו״ו ל״ד גולין אבל בדפ״ע גליונים, ובנו״ג אגליון. [7]) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב וכ״ה בע׳ מקס ובב״ר שם ובילק׳ דניאל רמז אלף ס״א. ובדפ״ע בע׳ הנוכחי בט״ס רב יהודה.

פ"ט דל"ב ע"ד מהו מיתן פריטין בגו גולתא וכ', ירו' ב"מ פ"ו די"א. ארים גולתיה. ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ד, ירו' נדרי' פ"ד דל"ח ע"ד, ירו' יומ' פ"ח דמ"ה: פרס גולתיה על גדישא, ירו' חגיג' פ"ב דע"ז רע"ג נסב גולתיה[1]) ופרסיה עלוי ופי' מעיל וכ"ה בל"ס ובל"ע הרשומה] —

גָּל = גָּלִיל = גָּלוּל (בל"ס גָּלוּלָא Exulant, Verbannter; בל"ס גָּלוּיָא Exulant; גלות מל"מ Exil) בחלק בענין סנחריב (סנהד' צ"ד:) אם חוזר בו מוטב ואם לאו אני אעשה אותו גלילא בגוים, פי' גלילא שיגלה בגוים פ"א כמו (איוב כ', ז') כגללו לנצח יאבד[2]) בהגדה[3]) דפ"ק דמגיל' (י"א:) ובס"ג דפ' אין נערכין (ערכין י"ב.) מי סברת ג' גליות הוו[4]) ב' גליות הוו גלו בז' לכיבוש יהויקים שהיא ח' לנבוכדנצר גלו בי"ח לכיבוש יהויקים שהוא י"ט לנבוכדנצר דאמר מר שנה ראשונה כבש נינוה שנייה כבש יהויקים, פי' נבוכדנצר מלך בשנה ד' ליהויקים דכתיב (ירמי' כ"ה, א') הדבר אשר היה אל ירמיהו ואל[5]) כל עם יהודה בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היא השנה הראשונית לנבוכדנצר[6]) מלך בבל. ותניא בסדר עולם (פכ"ה) שנה ראשונה שמלך נבוכדנצר כיבש נינוה שניה כיבש יהויקים וכתיב במלכים (ב' כ"ד, א') בימיו עלה נבוכדנאצר מלך בבל ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים וישב וימרד בו. וכתיב בריש דניאל (א'. א' וב') בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה.. ויתן אדני בידו את יהויקים וגו', ותניא בסדר עולם אפשר לומר כן והלא לא מלך עד שנת ד' ליהויקים אלא מה ת"ל בשנת ג' למרדו ה' שנים היה יהויקים במלכו כשנכבש וג' שעבד וג' שמרד הנה י"א שמלך וכן כתיב בסוף ד"ה (ב' ל"ו, ה' ו') בן עשרים וחמש שנה יהויקים במלכו ואחת עשרה שנה מלך בירושלים.. (עלה עליו) [במקרא כתוב: עליו עלה] נבוכדנאצר מלך בבל ויאסרהו בנחשתים להליכו בבלה ולא הוליכו דתניא בסדר עולם מיד מת כשנאסר לקיים מה שנא' (ירמי' כ"ב י"ט) קבורת חמור יקבר נמצא שגלו בשנת ז' לכיבוש יהויקים שהיא שנת ח' לנבוכדנצר ועוד כתיב בסוף מלכים (ב' כ"ד, י"ב) ביהויכין ויקח אותו מלך בבל בשנת שמנה למלכו ויהויקים ויהויכין בשנה אחת גלו ולא הוה ביניהן אלא ג' חדשים וכתיב בסוף ירמיה (נ"ב, כ"ח) זה העם אשר הגלה נבוכדראצר בשנת שבע.. ותניא מה ת"ל שבע ומה ת"ל שמנה שהיא שנת שבע לכיבוש יהויקים שנת שמנה לכשמלך, פי' גלו בי"ח גלו בי"ט וכתיב בסוף מלכים (ב' כ"ה, ח') ובחודש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדנאצר וכתיב בסוף ירמיה (נ"ב, כ"ט) בשנת שמנה עשרה לנבוכדראצר הא כיצד י"ח לכיבוש יהויקים שהיא י"ט לכשמלך[7]). ואת העם העביר אותו לערים (בראשי' מ"ז, כ"א) תרגם ירו'[8]) דלא יהוון מוניין לבנוי דיעקב ואמרין להון אכסנאי גלולאי[9]). ובריש (פסוק) [וצ"ל[10]) פיסקא] דדברי ירמיהו (פסיק' דר"כ צד ק"י:) בת גלים (ישעי' י', ל') בת גולים ברתהון דגלולאי אברהם יצחק ויעקב[11]). ובילמדנו (לפנינו בתנחו' ויקרא ל"י) ובויק"ר אם הכהן המשיח פרש' והוא ישקיט ומי ירשיע (פ"ה) מה לך פה ומי לך פה (ישעי' כ"ב, ט"ז) גלוייא בר גלויי[12]) אי זה כותל בנית כאן ואי זה עמוד העמדת כאן ואי זה מסמר קבעת כאן א"ר אליעזר צריך אדם שיהא לו מסמר או יתד קבוע בבית הכנסת[13]) כדי שיזכה ויקבר באותו מקום. *[אחי"ה לפע"ד מנהג זה ממנהגי של רומיים בא להם כי גם אצלם מורגלים לקבוע מסמר או יתד בבית תפלתם בשעת צרה, עיי' Kreuzer Symbolik ח"א צד תפ"א. ואכ"מ להאריך. — גָּלוּלָא וְגָלוּיָא בל"ס תואר וענינו ידוע מגורש ומי שהוא בטלטול ובהנוע ול"מ הוא גָּלָה כבוד מישראל (ש"א ד', כ"א) ובנפעל נגלה (ישעי' ל"ח, י"ב) הפעיל הִגְלֵיתִי (ירמי' כ"ט, ה'), הָפעל: הָגְלָה (אסתר ב', ו') וכן מורגל בדרז"ל ד"מ שבת ל"ג: יגלה לצפורי, שם קט"ז: מן יומא דגליתון מארעיכון וכ', פסחי' מ"ט. אי לא נסיבנא כהנתא לא גלאי א"ל והא למקום תורה גלית לא גלאי כדגלי אינשי א"ר יצחק כל הנהנה מסעודת הרשות לסוף גולה וכ', יומ' נ"ג.

[1]) ובדפי' זיטי' בט"ס גולסיה אבל גי' קה"ע בנכון [2]) בנו"ג גליל בגוים וכשני הפירושי' האלה פירש"י ע"ש. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו, ובדפ"ע נשתבש: בראש גמ'. [4]) וכ"ה בערכי' אבל במגילי ל"י וכגי' רבינו אי' בכ"י ב' בגליון ובכ"י א"פ הגי' ומי הואי ארבע גליות והא שני גליות הואי וכ', עיי' ד"ס מגילי צד כ"ו. ולא העיר בעל ד"ס על גי' רבינו. [5]) במקרא אי' על ירמיהו על ועיי' רד"ק שם. [6]) במקרא כתוב לנבוכדראצר. [7]) עיי' כל הפי' הזה בלשון קצרה ברש"י למגילי וקצת מזה לערכי' שם. [8]) כ"ה בכ"י ל"ד, אבל בדפ"ע נשמטה מלת ירו'. [9]) וכ"ה במתורג' רק שם וגילולאי ובנו"ג אכסני. [10]) כמו בע' צייץ. [11]) בנו"ג ברתיהון דגליליא בתו של אברהם אבינו ובריש פתיחתא לאיכ"ר הגי' ברתהון דגלוואי בתו של אברהם, ובילק' ישעי' רמז רפ"ד ברתהון דגלוייא בתו של אברהם אבל בסנה' צ"ד סע"ב בת גלים בתו של אברהם יצחק ויעקב. [12]) בנו"ג גלויי בר גלויי ובילק' ישעי' רמז ר"צ גלוי בר גלוי. [13]) וכה"ג בדפוסי' ישנים כגון בויק"ר עם יפה תואר אבל בדפוסי' ההדשים ובילק' ישעי' שם בשם ויק"ר הגי' בבית הקברות.

ארון גלה לבבל. ר"ה ל"א. וכנגדן גלתה סנהדרי גדולה, שם: שש גלות גלה וכ׳, מגילי י"ב: מיום שגלינו נטלה עצה ממנו, חגיג׳ ה׳: ג׳ דמעות הללו למה על ישראל שגלו, גיטי׳ נ"ו. הגלתנו מארצינו ושם: המלכות שהגלתנו מארצינו, שם פ"ח. צדקה עשה קב"ה שהגלה גלות צדקיה ועדיין גלות יכניה וכ׳, סוט׳ מ"ט. ב׳ ת"ח ואין נוחין זה לזה א׳ גולה, סנהד׳ צ"ב: בשעה שהגלה נ"נ וכ׳ שם צ"ד. להיכא אגלי סנחרב לי׳ שבטים, שם צ"ט. יום נקם בלבי ללבי גליתי וכ׳, מכו׳ י׳. תלמיד שגלה גולין רבו עמו ושם: משל לב׳ בני אדם וכ׳ זה נהרג וזה גולה, מנחו׳ נ"ג: בניך חטאו וגלו, ערכי׳ ל"ב: משגלו שבט ראובן גד וכ׳, אבות פ"ד, מי"ד הוי גולה למקום תורה, אבדר"נ פ"כ לא גלינו מארצינו אלא בשביל שלא הפרשנו תרומות. והשם גולה (יחזקי י"ב, ג׳) ר"ה י"ח: באה שמועה לגולה, קידושי׳ ע"ב. כגולה ליוחסין, ברכו׳ ס"ג רע"ב אחינו שבגולה, ע"ז ל׳: בני גולה, סנהד׳ ל"ב: אחר ר׳ יהושע לגולה צ"ל ר׳ חנינא בן אחי ר׳ יהושע לגולה זו הגי׳ הנכונה בילק׳ קדושי׳ רמז תרי"א עיי׳ הגהת רי"פ לסנהד׳ שם. סנהד׳ ל"ח. הוריו׳ י"א: חולי׳ צ"ב. ראש גולה והוא כמו ריש גלותא, שבת נ"ה. סוכ׳ ל"א. שבועו׳ ו׳: ב"ק נ"ח: קהל"ר פ"ט פ׳ כל אשר, ועל ראשי גליותא עיי׳ אגרת של רש"ג צד כ"ט והלאה להוצאת ב"ג. ונאצלה המלה מן משקל גָּלוּת (ישעי׳ מ"ה, י"ג; יחזקי י"ב, ג׳) והרבה בדרז"ל עיי׳ ד"מ ברכו׳ נ"ו. גלות מכפרת, שבת ל"ג. בעון גילוי עריות גלות בא, סוכ׳ נ"ב: ה׳ קב"ה מתחרט שבראן גלות וכ׳, תעני׳ ט"ז. גלותינו מכפרת עלינו, גיטי׳ פ"ח. עיי׳ למעלה, סוט׳ מ"ח. גורמין גלות וכ׳ סנהד׳ ל"ז: גלות מכפרת עון מחצה ג׳ דברים על הכל, סנהד׳ ק"ד. גורם גלות לבניו, מכות פ"ב מ"ו נתחייב גלות; אבות פ"א, י"א חובת גלות, שם פ"ה מ"ט גלות בא לעולם. והקבוץ גָּלֻיּוֹת פסחי׳ פ"ח. מגילי י"ז: זבחי׳ קט"ז: קיבוץ גליות, מנחו׳ ק"י. הביאי בניך מרחוק אלו גליות של בבל, ביצ׳ ד׳: שני ימים טובים של גליות. ירו׳ ברכו׳ פ"א ד"ה רע"א נתקבצו הגליות. והקבוץ למשקל ארמי וסורי, סנהד׳ י"א: לאחנא בְנֵי גלוותא בבבל ולאחנא דבמדי ולשאר כל גלוותא דישראל וכ׳, חולי׳ ס׳ סע"ב ואת העם העביר אותו לערים (בראשי׳ מ"ז, כ"א) מאי נ"מ דלא ליקרו לאחיו גלוותא] —

גַּל (= גְּלִי גְּלָה offenbaren, kundgeben; ושם מופשט גַּלוּיי (das Kundgeben ברי"ג דפ׳ השולח גט (גיטי׳ ל"ד.) גַּלוּיֵי דעתא בגיטא לאו מילתא היא. *[אחי"ה והוא פַּעֵל משורש גלי גלא וכ"ה בל"ס ובל"מ גָּלָה. וכנ"ה עירו׳ כ"ו: כיון דגַלִי דעתיה גלי, חולי׳ ק"ג. תנא סיפא לגלויי רישא, ע"ז כ"ח. לאלהא דישראל לא מַגלינא, ירו׳ מעשרו׳ ספ"ה דנ"ב. ירו׳ כתוב׳ פ"ט דל"ג: מן דגליית לך חספא אשכחת מרגניתא (ועיי׳ בבלי יבמו׳ צ"ב: מכו׳ כ"א. ב"מ י"ז). בפִיעל שבת פ"ח. מי גילה רז זה וכ׳ (ובסנהד׳ ל"א. בקל אי׳ דין גָלֵי רזיא), שבת צ"ו: התורה כסתו ואתה מגלה, שם קנ"ג: ולא רצו חכמים לגַלותה וכ׳, פסחי׳ מ"ט: ע"ה אין מגלין להם סוד וכ׳, ושם קי"ט. המגלה דברים וכ׳, מגילי ג׳. מי הוא זה שגילה סתריי לב"א, שם י"ג סע"א עבד משתיא גדול ולא גליא ליה דלי כרגא ולא גליא ליה וכ׳ עיי"ע פרדשן ושם ואפי הכי לא גליא ליה, שם ט"ו סע"ב משום הכי מימנעי אינשי ולא מגלו לי (לי׳ בכ"י מי וליי בכל המקומות שציין בעל ד"ס במגילי צד מ"ב. ע"ש). חגיגה י"ד. קב"ה מגלה להם סוד לעוה"ב. יבמו׳ ס"ג: גילה סוד לא׳ מאלף, כתוב׳ קי"א. השביע קב"ה לישראל שלא יגלו הקץ ולא יגלו הסוד, נדרי׳ ס"ה. נ"נ השביע לצדקיה שלא יגלה וכ׳, סוטי ל"ו: פרעה השביע ליוסף שלא יגלה שאינו יודע בלה"ק. קידוש׳ ע"א. לא יגלה משפחות, ב"מ פ"ה: מאן גלי רזיא בעלמא. סנהד׳ ל"א. דגלי מילתא וכ׳, סוט׳ פ"ה מ"ב מי יגלה עפר מעיניך, ירו׳ ברכו׳ פ"ט די"ג ע"ד הוא יגלה את העפר מעל עיניכם. ב"ר פכ"א ויק"ר פכ"ה מי יגלה עפר מעיניך. אבות פ"ג מי"א ירו׳ יומ׳ פ"ח דמ"ה: ירו׳ שבועו׳ פ"א דל"ג: המגלה פנים בתורה שלא כהלכה. נפעל: יומ׳ ט׳: ראשונים שנתגלה עונם נתגלה קצם, פסחי׳ קי"ט. א׳ נתגלה לקרח וכ׳, נזי׳ כ"ג: נתגלה קלונו בביה"כ ובהמ"ד. אתפעל: חולי׳ מ"ט: איגלי ליה, ע"ז ל׳. איגלי ליה חמרא, סוט׳ כ"ב: דמטמרא מטמרא ודמגליא מְגַלְיָא, ר"ה כ"א: עליל לישנא דמיגלי עיי"ע על ז׳, שבת ק"ט: איגלאי מילתא. והשם גִלוּי, גילויא, תרומו׳ פ"ח מ"ד, ע"ז ל׳. ירו׳ תרומ׳ פ"ז דמ"ה ע"ג משום גילוי, גיטי׳ ס"ט: לגילוי אנפקא דחמרא חייא, ע"ז ל׳. נהי דאגילויא לא קפדי וכ׳, חולי׳ מ"ט: כי הוו להו גילוי, פי׳ אסור של מים מגולין (חולי׳ ט׳:). ומה שענינו גילוי ראש שבת קי"ח: או גילוי פנים סוט׳ מ"ב: עירו׳ ס"ט. פי׳ חציפה ועיי"ע גלית. גילוי עריות שבת י"ג. ל"ג. יומ׳ ט׳. ט׳: גיטי׳ ו׳: סנהד׳ ע"ד. זבחי׳ פ"ח: ערכי׳ ט"ז. ענינו זנות ופריצות בערוה. ואכ"מ להאריך] —

גַּל (Schildkröte גַּלִּים (הושע י"ב, י"ב) העתיקו ע׳ זקנים) χελῶναι והפשיט׳ גלא ובל"ע غيلم עיי׳

באכארט היראזאיקאן ב׳, תקכ״א) להביא את הגלים והצפרדעים בתורת כהנים שמיני (פרק ד׳ פרש׳ ג׳, וילקי׳ שמיני בשם ת״כ רמז תקל״ז). * [אחי״ה כל הערך הזה אי׳ רק בכ״י פאריז אבל בדפ״ע חסר. ובענין גזרת המלה עיי׳ ציפשער במ״ע ב״ח, ח״א, ל״א ול״ס הוא כמוכח מהעתקת הפשיט׳ להושע י״ב, י״ב וכל״מ גלים (עיי״ע גר האחרון) נקרא ג״כ בל״ע גילם מין צב. וכתב הראב״ד ז״ל בספרא שם גלים איני יודע מה הוא וכמדומה אני שהוא אותו המין שנקרא טרטוג״א על שם שהוא עגול ומתגלגל ע״כ ועיי׳ עוד רד״ק ע׳ קפד ופי׳ ישעי׳ י״ד כ״ג שהביא גם הוא הלע״ז טרטוגא והוא בל׳ פרוינצא tortuga, tartugue ובל׳ אספמיא tartugua ובל״צ tortue ונקרא בלא״ש שילדקרעטע והיא נמצאת תמיד במקום המים] —

☞ **גִּיל** (Klöppel in der Klingel, Schelle) בויק״ר פ׳ שור או כשב (ר״פ כ״ז) דומה לפעמון של זהב והגיל שלו של מרגלית, פי׳ הזוג שמקיש ומתגלגל בתוכו). * [אחי״ה וכתנחו׳ אמור סי׳ ה׳ הגי׳ והגול שלו. ואשר נ״ל הוא כי נגזר מפעל צלל וכ״ה בל״ע صل ונקרא גיל מצלתים מצללת הקול וכן שמו צצלא בל״ס. ומהיפוך של אות כפול לאות יו״ד דברנו בע׳ גייל, גייף ועוד] —

* **גִּיל** [צ״ל גזל] ירו׳ ערלה פ״ב דס״א סע״ד מפני גיל השבט צ״ל גזל. וכן בירו׳ יבמו׳ ספט״ו דט״ו ע״ב והיא מדברי׳ בגילח צ״ל בגזילה.

* **גִּילָא** עיי״ע גר ג׳ גי׳ רבינו. — במנחו׳ מ״ב: עיי״ע מגביא.

גֹּלֵל (Grabstein, eig. schwerer, grosser Stein[1]), der auf oder vor der Grabesmündung aufgestellt wird) בפ״ק דעירובי׳ (ט״ו סע״א ורע״ב) מטמא משום גולל ר׳ מאיר מטהר. ובפ״ז[2]) בנזיר (נ״ד.) הגולל והדופק ורביעית הדם. ובסוכ׳ בפ׳ הישן בגמ׳ בראש האילן (סוכ׳ כ״ג.) שהיה ר״מ אומר כל דבר שיש בו רוח חיים אין עושין אותו וכ׳ עד ולא גולל לקבר. ובפ׳ העור והרוטב בגמ׳ קולית (חולי׳ קכ״ו:) גולל ודופק מטמא במגע ובאהל ואינו מטמא במשא. ובפ׳ בהמה המקשה בגמ׳ וכן[3]) האשה (חולי׳ ע״ב.) וכל אשר יגע על פני השדה (במדבׄ י״ט, ט״ז) ר״ע אמר לרבות גולל ודופק ור׳ ישמעאל גולל ודופק[4]) הילכתא גמירי לה. ובהלכתא קמא דכתובו׳ (ד׳: ועיי׳ עוד שבת קנ״ב: מ״ק כ״ז. סנהד׳ מ״ז: שמחו׳ פי״א ועיי׳ עוד ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב רע״ג ועיי׳ תשו׳ הרשב״א סי׳ תע״ז ותע״ח) א״ר יהושע עד שיסתום הגולל. „פי׳ גולל כסוי הקבר דופק אבנים מכאן ומכאן כמו הכתלים והמת נתון באמצע והגולל עליהם" כדתנן באהילות פ׳ שני (מ״ד) הגולל והדופק מטמאין במגע ובאהל ואין מטמאין במשא ר׳ אליעזר אומר מטמאין במשא ר׳ יהושע אומר אם יש ביניהן[5]) עפר קברות מטמאין במשא ואם לאו אין מטמאין במשא איזהו דופק את שהגולל נשען עליו אבל דופק דופקין טהור. פי׳ דופק דופקין הסמך שמסמיך הדופק. * [אחי״ה הפי׳ הזה נלקח מפי׳ ר״ח ז״ל כמוכח מתורת האדם להרמב״ן מ״ז ע״ג שהביא כן בשמו עד כדתנן וכתב שם וכ׳ ובלי ספק כיון למשנת אהלות הנ״ל ועוד כתב שם הרמב״ן וז״ל פי׳ גולל הוא אבן גדולה שנותנין על הקבר לסתמו ולא לעשות נפש לקבר אלא לסתימה מלש׳ וגללו את האבן וכך כתב רב נתן בעל הערוך ז״ל ע״כ. וכן הביא בקיצור מרן הרב ב״י בטי״ד סי׳ שע״ה. ועוד מצאתי בשט״מ לנזיר נ״ד. וז״ל בערוך פי׳ לאחר שחפרו הקבר כל צרכו בונין מכאן ומכאן איצטבא לכסות המת ואותן אבנים קרויין גולל ושורות אבנים שמכאן ומכאן קרוי דופק. דופק דפקים היינו דופק מועט שסומך דופק גדול ואותו טהור. פי׳ זה בע׳ גולל עכ״ל. נשמע מזה שערך שלנו נתקצר הרבה ע״י מהירות הסופרים ועון פלילי הוא. והוספה שהוספנו משט״מ ודאי שייכת לע׳ הנוכחי כי כן כתב רה״ג בסד״ט צד כ״א ונדפס בסוף מסכת כלים ושייך לאהלו׳ פ״ב מ״ד עיי׳ ההערה של מו״ל בסוף פי׳ סדט״ה צד נ״ב. וזה לשון רה״ג ז״ל הדופק והגולל, פי׳ איזה הוא דופק בשעה שחופרין את הקבר לאחר שיחפרוהו כל צרכן בונין מיכן ומיכן איצטבאות כדי שישימו למעלה מן האיצטבאות אבנים גדולות לכסות את המת והאבנים הגדולות המכסות את המת נשענות על אותן מקומות שעושין פיזוליאה מן קרקע עצמה אפטופיזולה. ואילו פיזולאה שהן מיכן ומיכן במקום שנותנין את המת הן הן קרואות דופק, ולמה נקרא שמן דופק שהן צלעות, הצלעות דפקי קורין אותם ואיזהו גולל אותן האבנים הגדולות שאמרנו שהן למעלה מן אותן פיזוליאה שהן נטויות מיכן ומיכן הן קרויות גולל למה שנגלל המת בהן ע״כ לפי תיקון המו״ל. נראה בעליל כי רבינו נגרר אחר פי׳ רה״ג כדרכו בכל סדר טהרות רק קיצר כאן והביא בלבד תחילת דברי רה״ג. ומלת פיזולאה נ״ל שהוא ל״ע מפזל

[1]) جليل בל״ע. [2]) כ״ה על נכון בכ״י ו״ו. [3]) בנוס׳ לי׳ מלת וכן. [4]) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב. [5]) בנו״ג תחתיהם.

וקבוץ מפאזיל = مفاصل ועניינו אוצר אבנים העומדים סביב סביב וזה מה שכתב רבינו: ושורות אבנים מכאן ומכאן קרוי דופק. ונ"ל ברור שלפני בעלי התוספות היתה מונחת ג"כ הוספה הנ"ל שהרי בתוספ' כתוב' ד': ד"ה עד שיסתום כתבו וז"ל בכמה מקומות פירש"י דגולל הוי כיסוי ארון ודופק היינו קרשים שבצדי הארון ונקרא דופק ע"ש שהגולל דופק עליו וכעין זה פי' בערוך וקשה לר"ת וכ', ובשבת קנ"ב: ד"ה עד שיסתם האריכו התוספ' וסיימו אחרי שהביאו פי' ר"ת וז"ל ובערוך פי' בענין אחר בע' גלל וכפירושו יתכן מה שבתוספתא עכ"ל וכונתם על תוספתא דאהלו' ספ"ג ע"ש. וכתב הגרי"ב בהפשב"ע וצ"ע קצת דלמה כתבו התוספ' בכתובו' דכעין זה פי' בערוך ומצאתי במהרש"א שהרגיש בזה ע"ש עכ"ל ומהרש"א בחי' לשבת מקשה כן ולא נמצא שם יישוב רק ע"ש ובערוך ע"כ ולפע"ד לא קשה מידי כי בשבת כונת התוספו' על פי' רבינו דכאן בענין גולל או לפי' ר"ח אשר ממנו שאב רבינו בהיותו מפרש שהוא כיסוי הקבר או לפי' רה"ג שהזכרנו אבל בכתוב' כונת התוספות לא על פי' גולל אלא על פי' דופק, וכמו שפירש"י דופק היינו קרשים שבצידי הארון ונקרא דופק ע"ש שהגולל דופק עליו פי' ג"כ רבינו בזה"ל שורות אבנים שמכאן ומכאן קרוי דופק כמו שכתבנו בשם שט"מ או לפי פי' רה"ג הצלעות דופקי' קורין אותם וכ' עכ"פ נשמע מזה שגם לפני בעלי התוספ' ערך היותר שלם היה מונח. ובענין שיטת התוספ' שהיא נגד שיטת רש"י עיי' התוספ' ברכו' י"ט: שבת וכתוב' שם וסנהד' מ"ז: ועיי' עוד ספר הישר לר"ת סי' ס"ד, ואחר ר"ת נגרר ג"כ ר' יונה בפי' סנהד' מ"ז: וריטב"א בחי' לכתוב' ע"ש, ובשיטת רבינו בעל הערוך הלך ג"כ הר"ש לאהלו' פ"ב מ"ד ע"ש היטב וכנ"ל להוכיח כן משיטת הרמב"ם שפי' שם בזה"ל גולל הוא הכיסוי אשר יכסו בו המתים יהיה מאבן או מעץ או מזולת זה ודופק הוא צדדי הקברות אשר עליהן יהיה הכיסוי יהיה ג"כ מעץ או מאבן וכ' ורצה בעל תוי"ט לאהלו' שם לפרש שהרמב"ם פי' גולל ודופק כפירש"י ואחר מחילה רבה לא דק היטב שהרי מפורש כתב הרמב"ם דופק הוא צדדי הקברות ובודאי גולל שהוא כיסוי אשר יכסו בו המתים ג"כ כיסוי הקבר חשב ובאמת זה מה שסיים הרמב"ם שם: ויקרא כסוי הקבר גולל להיותו אצלו מאבן מתגלגלת עפ"י הקבר מאמרו אבן גלל ענינו מתגלגלת עכ"ל, ועיי' עוד יד החזקה הלכ' טומאת פ"ב הלט"ו. וגוזר אני מלת גלל או גולל מל"ע הרשומ' בתחיל' הע' בהערה וטעמו כל דבר גדול וכבד והוא מל"מ אבן גלל (עזרי ה', ח') ופי' שם ראב"ע אבן גלל שצריכה לגלגל אותה מרוב כבדותה ע"כ. וזה כדברי הרמב"ם הנ"ל. וכן העלו התוספ' בסנה' מ"ז: ומפרש ר"ת דגולל היינו אבן גדול מלשון וגללו את האבן (בראשי כ"ט, ג') שמניחין על הקבר לסימן והיא מצבה ע"כ וכ"ה בספר הישר לר"ת הנ"ל ע"ש וכ"ה בר"ש לאהלות הנ"ל ע"ש. ובדרך השאילה כל דבר שסותם הקבר ומשתמשים בו לציין הקבר נקרא גולל וכן שיעור מאמר המשנה ח' בפט"ו באהלות קורה שעשאה גולל לקבר ושם: מ"ט חבית שהיא מלאה משקים טהורים ומוקפת צ"פ ועשאה גולל לקבר, בהמה שעשאה גולל לקבר וכ'. עיי' כ"מ להל' טומאת מת פ"ו הל"ד. וא"כ מקום להאריך ועוד עיי' ציונים אשר בהם נזכרה המלה בתוספתא בפי' הר"ש לאהלו' פ"ב מ"ד] — (א"ב במקצת נוסחאות תרג' בפסוק (איוב י"ד, כ"ב) אך בשרו עליו יכאב ברם בסריה עד דלא יסתתם גוללא עלוהי כאב). * [אחי"ה וכ"ה בתרג' ירו' א' במדב' י"ט, ט"ז, י"ח בקבורתא וגוללא ודופקא] —

גְּלָל feinpolirter Stein, Marmor מל"מ וכן בל"ע جلى (poliren) בר"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז כ"ב:) מכתבא גללא בזע, ורגלא בחבריה ידע כלומר כשם שעט ברזל הנדוי[1]) נוקב ובוקע באבן שהוא אבן גולל כך רגלא בחבריה ידע, פי' [רגלא][2]) אדם ממונה על המכס ומחזר על הנכנסין ויוצאין ומרגיש בגונבי[3]) המכס וכדגרסינן בפסחי' (פ"ו:) והוא דגש[4]) ביה רגלא זה פי' ר"ח[5]) ובסוף פרק השולח גט בגמרא המוכר את עצמו (גיטי' מ"ז.) שקל בהדיה חייתא

[1]) כ"ה בכ"י ל"ד וכמו כן אי' ע"ז ט"ז. פרזלא הנדואה עיי"ע הנדוי, ובדפ"ע הגי' ברזל הנגר. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ר"ח וכצ"ל בערוך. [3]) וכ"ה בכ"י ר"ח, ובכ"י וי"ו בט"ס בגובבי. [4]) כ"ה בדפ"ר, ובשדפ"ע דרגש. [5]) הועתק מלה במלה מפי' ר"ח לע"ז (בקובץ כ"י אנג' דף י"ג:) ושם ג"כ הגי' דגש ביה רגלא כמו שהוא באמת בכ"י מ' לפסחי' פ"ו: ודל"ת במלת דגש שמושית היא עיי"ע גש א' ועניינו רגש, ובנוסחאות אי' באמת דרגש בהו דיילא ועיי"ע דייל ושם נגרר רבינו אחר פי' וגי' ר"ח בפי' לפסחי' פ"ו: ומפני שפי' ר"ח בע"ז רגלא פי' אדם הממונה וכ' ומרגיש וכ', ולכן הביא ראיה מפסחי' שאי' שם לפי גירסתו והוא דגש ביה רגלא, אבל בנו"ג בפסחי' כמו שאי' בע' דייל ע"ש. — ודע שגי' רגלא אי' ג"כ בנוסחאותינו בע"ז ,וברש"י אבל בע' דגל אי' גי' רבינו דגלא וכ"ה עיקר וכן הובא בתוספ' ע"ז ע"ש. ועוד עיי' יתר פירושים בע' דגל א'.

וגללתא[1]. וכפ׳ אלו טרפות בגמ׳ סימני העוף (חולי׳ ס״ג.) אתי גללא ופסקיה למוחיה פי׳ מרמ״ו[2]. ובער (שמות כ״ב, ה׳) זה השן וכ״ה אומר (מ״א י״ד, י׳) כאשר יבער הגלל עד תמו בר״ג דב״ק (ב׳ סע״ב) פי׳ השן שהוא דומה לאבן גלל[3]. פ״א למה נקרא שן גלל שפעמים נכסה ופעמים נגלה. פ״א היינו שן שלועס המאכל ומביאו לידי גללים.[4] והפי׳ הראשון הוא עיקר. כלומר מה אבן גלל מכלה כל דבר שמוכה בו[5] כמו חלודאי והעוף שאמרנו בהשולח גט (גיטי׳ שם) ובאלו טרפות (חולי׳ שם) כן השן מבער כל דבר. (א״ב לשון פסוק בעז׳ (ה׳, ח׳; ו׳, ד׳) אבן גלל). *[אחי״ה בל״ע הרשומה הפעל מרט ולטש וא״כ גלל אבן מלוטש וממורט וזה שיש. וכן פירש״י שבת ט״ז: כלי גללים: שיש אבל עיי׳ ערך הבא אח״ז. ודע עוד כי בל״פ کلوخ (ועיי״ע קלא) אבן קשה ולבן. — ועיין עוד פי׳ הראב״ע והרמב״ם בע׳ הקודם לזה — וכנ״ה בסנהד׳ ק״ט: שקל גללא פדיוהו ופירש״י מקל ל״א אבן. וכן פירש״י בב״ק צ״ב: גללי אבנים בלשון מורי. ועיי״ע הבא אח״ז] —

גָּלָל Mist, Excrement, Kothkügelchen בל״ע جلة והקבוץ جلل) בכלי׳ פ״ג (מ״ד) חבית שנתרועעה וטפלה בגללים אעפ״י שהוא נוטל את הגללים וכ׳ פרק (ט׳ ט״ס וצ״ל) י׳ בכלי׳ (מ״א) אלו כלים מצילין בצמיד פתיל כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה. ובהמביא פ״ה בפרה (מ״ה) בכל הכלים מקדשין אפי׳ בכלי גללים וכלי אבנים וכלי אדמה. פי׳ כלי גללים כלים מצפיעי הבקר, כלי אדמה כלים עשוים מן אדמה [כלי אבנים] כלים מן הטיט. ויש אומרים כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה[6] שלא הוסקו בכבשן שאינן מקבלין טומאה לפי שאינן כלי חרם[7]. ובפ׳ המניח את הכד (ב״ק ל׳. ירו׳ דמאי פ״ג הל״ג דכ״ג רע״ג) ההופך את הגלל. פי׳ זבל כדכתיב (יחזקי ד׳, י״ב) והיא בְּגֶלְלֵי צאת האדם. *[אחי״ה ודע שרש״י ליומ׳ ב׳: פי׳ כלי גללים נ״כ כפי׳ רבינו והיינו צפיעי בקר וכן פירש״י בשבת נ״ח. ובמנחות שם פי׳ כלי גללי בהמה ובתוספ׳ שם ד״ה כלי גללים כתבו בזה״ל במס׳ שבת נ״ח. פי׳ בקונטרס אבן גלל וכאן מוכיח שהם כלים של צפיעי בקר ע״כ וכבר עמד על זה הגרי״ב בהפלשב״ע שצ״ל בשבת ט״ז: כי שם פירש״י הכי ועיי״ע הקודם לזה ודעת זו הזכיר ג״כ הרמב״ם לריש פ״י לכלים וכתב בזה״ל: יאמר שכלי גללין והן כלי שיש והמרמר וכ׳ ודוחה אותה והעלה שהן כלים עושין מרפת בקר, וכן כתב הר״ש בעוקצי׳ פ״ב מ״י שאי׳ שם כלי גללים וכלי אדמה שהשרשים יכולין לצאת בהן וכ׳, וכתב הר״ש בזה״ל ומכאן משמע דכלי גללים היינו של צפיעי בקר ולא כדברי האומר של אבן גלל וכ׳ ע״ש ובתוי״ט לריש פ״י דכלים. ופי׳ של רבינו כלי גללים כלים מצפיעי בקר נעתק ממש מפי׳ רה״ג לסד״ט צד ו׳. ופי׳ גלל ל״מ הוא וכ״ה בל״ע ועניני צואת בקר וכ״ה בשבת קנ״ג: להשתין מים ולהטיל גללים. וכן הענין במשל הדיוט ב״ק צ״ב: ילק׳ משלי תתקס״א כלבא בכפניה גללי מבלע, פי׳ כשהכלב רעב אוכל אף צואה אבל עיי׳ פירש״י ועיי״ע ע׳ הקודם לזה. ופירש הרד״ק בשרש גלל ונקרא הדומן והצואה גלל לפי שהוא מתגלגל. וכן הוזכרו יחד בתוספתא שבת ספי״ד כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה הרי הן ככל הכלים ומטלטלין אותן. ובספרי חקת פ׳ קכ״ו ד״ה וכל אשר באהל ובד״ה וכל כלי פתוח ע״ש]—

גְּלַל (כמו גלילא פי׳ סגלגל rund וא״כ גללי מלחא Salzkügelchen; גללניתא steinhart, fest מערך גלל ב׳) בפ׳ כל הבשר בגמ׳ הכחל (חולי׳ קי״ב סע״א) עד דמייתי תרי תלת גללי מלחא ושדי ליה בי דוגיה[8]) ר׳ דימי מנהרדעא מלח ליה במילחא גללניתא ומנפץ ליה (חולי׳ קי״ג.), ובפ׳ האומר לחברו צא וקדש לי בגמ׳ ר׳ חנינא בן גמליאל (קידושי׳ ס״ב רע״א) לחמא אקושא דשערי ומלחא גללניתא, פי׳ חזק כאבן. *[אחי״ה בנו״ג מילחא גללניתא נהמא דשערי אקושא ובצלי ובילק׳ ישעי׳ א׳ רמז רנ״ו מילחא גללניתא ונחמא

---

1) כ״ה בכ״י ל״ד וכ״ה בערך חת ד׳ ושם מפורש. ובדפ״ע בכאן הגי׳ חיתא וגללא ובנו״ג חייתא וגלגלתא ועיי׳ פירש״י. 2) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ול״ד וכ״ה בדפ״ר ובכ״י ב״ר מדמן ובכ״י ה״ב מדמי וצ״ל מרמ״ו ובדפ״ע הגי׳ מרמרי״ו ושניהם נכונים כי אבן שיש בלאי״ט marmo = mármoro וכן פי׳ המיוחס לרש״י בעזרא ה׳, ח׳ אבן גלל מרמר״א בלע״ז וזה לאי״ט כי בל״צ נקרא marbre. 3) נלקח מפי׳ ר״ח ז״ל הובא בשמו בתוספ׳ ב״ק ב׳: ד״ה כאשר ובחי׳ הרשב״א לב״ק וכ״ה בשרשים לרד״ק ע׳ גלל. 4) וכן נמצאו שני פירושים האחרונים אלה ברש״י לב״ק שם. 5) כ״ה בכ״י ו״ו. ובדפ״ע שמכה. 6) כ״ה בכ״י ל״ד ובכ״י פאריז ובכ״י ה״ב בקצת ערבוב אי׳ בזה״ל: פי׳ כלי גללים מצפיעי הבקר, כלי אדמה כלים עשויין מטיט וי״א כלי אבנים כלי גללים שלא הוסקו וכ׳, וצ״ל כגי׳ הכ״י ל״ד ופאריז. ועיי׳ תשובת התשב״ץ ח״א סי׳ קכ״א ושם הוזכרו שני פירושי הערוך אבל בדפ״ע נשמט המאמר מדיבור בכלי גללים וכ׳ עד כלי גללים וכ׳ 7) כוונת רבינו על הך דאמרינן בשבת נ״ח. מנחו׳ ס״ט: כלי אבנים וכלי גללים וכלי אדמה אינן מקבלין טומאה וכ׳ ועיי׳ התוס׳ במנחו׳ שם ד״ה כלי אדמה. 8) וכ״ה גי׳ הרי״ף רק שם אי׳ בבי דוגי וכ״ה ברא״ש חולי׳ פ״ח סי׳ ל״ו ובנו״ג משרא בית תרתי גללי מלחא וברש״י ובתוס׳ שם הגי׳ תרי גללי דמלחא.

דשערי אקושו ובוצלי. ורש"י בחולי' קי"ג. ובקידו' פי' גללניתא: גסה וכן משמע מהלכ' מאכלו' אסו' פ"ו הלי"א אין מולחין אלא במלח עבה כחול הגס ועיי"ש מ"מ שהביא ג"כ דעת רבינו. ולפי פי' זה נגזר' המלה מל"ע جليل, פי' גדול ועב אבל לדעת רבינו נגזרה מע' גלל ב' כפי' ר"ב] — (א"ב עיי"ע גלל שני).

גָּלִיל, גְּלִילָא (מל"מ וכן בל"ס גְּלִילָא Galiläa) בפ' המוציא יין בגמ' מים כדי לשוף (שבת ע"ח.) אמר אביי בר גלילא שנו [1]). פי' מי גליל שהן ידועין כי מועילין לעין בקילור כמו מי דקלים שהן ידועין שמועילין לירוקה. *[אחי"ה והוא ע"פ משנה ג' פי"ד בשבת ובדפוסי' האחרונים להרקה. ודע שמה שכתב רבינו כי מועילין לעין בקילור הוא כשיטת ר"ח ז"ל שבחי' הרמב"ן וכתב הרמב"ן וז"ל פי' לפירושו שמאחר שהן ידועין לרפואה ובכ"מ מתרפאין מהן רפואתן מצויה בכ"מ כשתייתן במקומן ויותר עכ"ל ובהפשב"ע העלה כי כפי' הערוך פסק ג"כ הרמב"ם פי"א הל"ב ע"ש. וידוע כי ארץ הגליל ובל"א גלילא היא מישור גבוה לצד מערב משפיל מעט מעט לעמק הים אצל עכו לצד דרום משפיל לעמק יזרעאל לצד מזרח לעמק ים כנרת ולמישור הירדן העליון משפיל הרבה עיי' מהרי"ש בספרו תה"א ל"ט: ונחלק לגליל העליון וגליל התחתון והעמק, עיי' שביעי' פ"ט מ"ב (ובן מתתיהו במלחמו' ב', כ', ו'; ג', ג', א'; בקדמוניו' ה', א', כ"ב), וכן בירו' מעשר שני פ"ה דנ"ו ע"ג וירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ד אחינו בני גלילא עילאה ובני גלילא ארעיתא שלמכון יסגא, ובבלי סנהד' י"א: הגי' בני גלילאה והוא כמו בל"י Γαλιλαία או קרוב לל"מ הגלילה מ"ב ט"ו, כ"ט. והוזכר שם הפרטי והתואר גלילאה כמה פעמים בדרז"ל ד"מ ברכו' מ"ד. מגיל' ו'. פסחי' נ"ה. מ"ק כ"ג. שבת פ"ח. קכ"ז: קנ"ג. עירובי' נ"ג. ונ"ג: עיי"ע בני גליל. נדרי' י"ח: מ"ח. נזי' ל"א: סוט' מ"ט: כתוב' ט': י"ב. ב"ק קי"ט: ב"ב קכ"ז: חולי' כ"ז: קל"ז: סנהדי' ע'. קי"ג. ירו' מ"ק פ"ג דפ"א סע"ד וירו' נדרי' רפ"ט דמ"א: אחד מזקני הגליל. ירו' כתוב' ספ"ד דכ"ט: ירו' ב"ב פ"ו דט"ו ע"ג, תוספתא פאה פ"ח ב"ר פ"כ ועיי' עוד ע' בני גליל וע' בר גליל] —

גִּלְגֵּל rollen, wälzen das Ei auf heisser Platte) oder vermischen [جلجل בל"ע], wenn sich beim ersten Braten das Weiss mit dem Dotter vermischt) בפ' כירה (שבת ל"ח: במשנה) אין נותנין ביצה בצד [2]) המיחם בשביל שתתגלגל. ובפ"ב בעוקצין (מ"ו) ביצה מגולגלת עד שיגום [3]). בס"ג דכיצד מברכין (ברכו' מ"ד:) כי אתא ר' דימי אמר טבא ביעתא מגולגלתא משיתא אוקיי סולתא. פי' צליית הביצה נקרא גלגול שיתא אוקיי ו' אונקיות של סולת. הכי גרסינן ואמר ר' זירא טבא ביעתא מגולגלתא משיתא מטויתא מארבע שליקתא כדר' ינאי פי' טבא ביעתא מגולגלתא מו' אונקיות סולת מטויתא מארבע אונקיות סולת שליקתא היא טובה מכל דבר כמשקלה כר' ינאי. *[אחי"ה בב"נ צד כ"ח. הגי' קרוב לגי' רבינו וז"ל שם: כי אתא ר' דימי אמר טבא ביעתא מגולגלתא משיתא קייסא סולתא א"ר זירא טבא ביעתא מגולגלתא משיתא מטויתא ומארבע שליקתא וכר' ינאי וכ' וצ"ל מטויתא מארבע שליקתא כדר' ינאי וכ' כגי' רבינו ובמנו"ה סי' שט"ז הגי' מטויתא מארבע שליקתא ושם הגי' קסוי סילתא וצ"ל קייסי סולתא וכה"ג בע' קס א' וכ"ה בכ"י פ' עיי' ד"ס ברכו' צד קי"ט: ובנו"ג כי אתא רבין אמר טבא ביעתא מגולגלתא משיתא קייסי סולתא כי אתא ר' דימי וכ' מטויתא מארבע מבושלת, וכ'] — (א"ב פי' מאמר ר' זירא לפי דעתי שטובה ביצה צלויה רכה הנקראת טורמיטא בלש' משנה משש צלויות קשות ומארבע שלוקות במים ופי' גלגול בביצה הוא התחלת הצליה ונוהגים בכל יום לגלגל את הביצה לראות אם היא כבר צלויה). *[אחי"ה ור"ב העתיק פירושו מפירש"י שכתב בעירו' מ"א רע"א ד"ה מגולגלת. ביצה רכה וכן פי' לשבת ל"ח: ד"ה בשביל שתתגלגל. שתצלה קצת וכ'. וכ"ה ברע"ב לשבת ולעוקצים שם ושם. ולפי זה הענין מפורש ג"כ בפי' רה"ג לסדר"ט צד מ"ד ביצה מגולגלת: פי' חציו שלוק . . . בטיית ומנין שכן הוא חדא שאומר בסוף ההלכה ושלוקה מכלל דמגולגלת אינה שלוקה עכ"ל ומלה ערבי' שנחסר' בהוצאת הדפוס של פי' רה"ג נ"ל ברור להשלימה שצ"ל נמברש"ת בטיית והוא בל"ע نيمبرشت וטעמה חצי מבושל

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ובדפ"ר אבל בשדפ"ע בדגלילא שני ובנו"ג בגלילא שנו וכ"ה בשבת מ"ז. ובפסחי' נ"ה. בדפוסי' הישני' עד לובלין שפ"ו (ובדפוסי' האחרים בגליל שנו) וכ"ה בחגיגי' כ"ה. נזי' ל"א: [2]) כ"ה בכ"י ו"ו וכ"ה בנוסחי' אבל בכ"י ל"ד הגי' בתוך ובדפ"ע תחת. [3]) כ"ה בנוסחי' וכ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וה"ב ובדפ"ר ובדפ' אמ' אבל בדפ' פיז' עד שיגם ובדפ' וויניצ' עם שיגוז וכה"ג ברע"ב לעוקצי' ועיי' תוי"ט שם שגורס שיגם וט"ס הוא וצ"ל עד שיגום וכ"ה בפי' רה"ג לסדר"ט צד מ"ד וז"ל שם עד שיגום פי' כשצולה אדם ביצה מגולגלת ורוצה לאוכלה שוברה בראשה ומביא קיסם ומגים אותה כששנינו (מכשירי' פ"ה מ"א) האשה שידיה טהורות ומגיסה בקדירה וכ' ועיי' עוד ע' גס ד'.

וכצ"ל בפיה"מ להרמב"ם ז"ל בעוקצ' וז"ל ביצה מגולגלת בלש' ערב נמרשת וצ"ל נמברש"ת. ובענין גזרת המלה נ"ל שהוא ל"ע הרשומה וענינו מעורב כי בהתחלת הצליה נתערב החלמון עם החלבון וראיה לפירושי מצאתי בפיה"מ להרמב"ם ז"ל לשבת שכתב בזה"ל ופי' שתתגלגל תתערב הענין שתתבשל קצת בישול עכ"ל. וכנ"ה שבת ל"ט. מגלגלין ביצה ע"ג גג רותח ואין מגלגלין ביצה ע"ג סיד רותח, ועיי' הגי' בתוספתא שבת ספ"ג ובירו' שבת פ"ג ד"ו רע"א. והשם בירו' סוט' פ"א דט"ז ע"ג ובמ"ר פ"ט כדי גלגול ביצה, וירו' חלה פ"ג דנ"ט. ירו' פסחי' פ"ג ד"ל. אחר הגילגול.. קודם הגילגול. והקבוץ ירו' סוט' ובמ"ר שם ושם ג' ביצים מגולגלות. וכן משתמשין רז"ל בה לענין עיסה עיי"ע גלגל ג'] —

גִלְגֵל (לפע"ד מל"ע جلجل in eine runde Masse zusammenpressen ודעת רבינו עיי' בפנים) בעדיות פ"ד (מ"ו והובא ביבמו' ט"ו:) חבית של זתים מגולגלין, ובאין מעמידין פ"ב בע"ז (ל"ט:) זיתי (קלוסטא[1]) [ק ל ו ס ק א] המגולגלין[2]), פי' זיתים הנמתקין לאכילה נקראין מגולגלין. * [אחי"ה וכן הביאו התוספ' מבלי לציין הערוך אשר אליו סבבו. ורע"ב כתב בעדיו' שם קרוב לזה מגולגלין כבושין במלח כדי למתקן ע"כ וכונת רבינו במלת הנמתקין פי' המבושלים עיי"ע מתק וכן הענין במשנת מנחות (פ"ו.) מגרגרו בראש הזית ופירש"י מניחו להתבשל, ושם בגמ' איבעיא להו מגרגרו תנן או מגלגלו תנן, ופי' רבינו בע' גרגר ב' כלומר לוקט אחד מן ה מ ב ו ש ל י ן וכ' ועיי"ש פירש"י. וכן ראיה מטהרות פ"ט מ"ו המניח זיתיו בגג לגרגרם, ופי' הר"ש ורע"ב מעלה אותן לגג ל מ ת ק ן בחמה וכ' ולדעת רבינו בע' גרגר ב' לגרגרם היינו לגלגלם. ואשר נ"ל הוא כי נגזרה המלה מל"ע הרשומה וענינה דחק וקלסקא הוא בל"י κόλλιξ פת עגולה ושיעורו זיתי' שדחוקים ונעצרים כצורת פת עגולה ורגילין לכתוש הגרוגרות לעיגול כמו התאינים לדבילה עיי"ע דבל. וזה מה שפירש"י ביבמו' ט"ו: מגולגלין כמו ביצה מגולגלת, ד ח ו ק י ן ועומדין בחבית ע"כ. ומהר"ם לונזאנו במעריך ע' גלגל א' כתב הזתים הירוקין השלמין הניתנין במים ומלח הן הנקראין מגולגלין ביוני קולוביטים ע"כ וע"ש וכיון על ל"י κολυμβητής ויותר נכון κολυμβάς אין זאלצלאקע שווימmענדע איינגעמאכטע אָליפע] —

גִלְגֵל (מל"ע جلجل wälzen, drehen, nämlich den gekneteten Teig) בפ"ג בחלה (מ"א) אוכלין ארעי מן העיסה עד שתתגלגל בחטין ותטמטם בשעורים [וכו']. הקדישה עיסתה עד שלא גילגלה ופדאתה חייבת משגלגלה ופדאתה פטורה (שם מ"ג). זו המשנה ג ר י ד ה[3]) במנחות בפ' ר' ישמעאל בגמ' דר"ע מחייב בחלה (מנחו' ס"ז.). ובסוף הלכ' קמא דפסחי' (ז'.) הכא בתלמיד היושב לפני רבו עסיקינן ונזכר שיש לו עיסה מגולגלת בתוך ביתו ומתירא שמא תחמיץ. ובפ"ק ד נ ד ה[4]) בגמ' כיצד דייה שעתה (נדה ו':) תנן התם בפ"ג בחלה (מ"ב) נולד לו ספק טומאה עד שלא גלגלה תעשה בטומאה וכו' מפורשת כאן. ובפ"ה בפאה (מ"ג) אין מגלגלין בטופח, פי' עיסה שנגמרה לישתה נקראה מגולגלת. * [אחי"ה ועיי"ע טפח ב'. והשם במנחו' הנ"ל כמה פעמים: גילגול עכו"ם ועיי"ע גלגל א'. ובל"ע הרשומה ענינה הפך וגלל. ובזה הענין עוד דוגמאות שבת ל"ב. וכן ב"ב קי"ט: ועיי' סנהד' ח'. מגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב. תעני' כ"ט. מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב; כתוב' ע"ח. ושם: על החדשים אנו בושין אלא שאתם מגלגלין עלינו את הישנים. בירושלמי פיאה פ"ו די"ט רע"ג בחדשים אנו בושין אלא שאתם מגלגלין עמנו הישנים. ובירו' כתובו' רפ"ו דל"ב. אלא שאתם מגלגלין חדשים על הישנים. ירו' שביעי' פ"ד דל"ה: אתם מגלגלין עלינו פיסים וזימיות וכ', עיי"ע פס ג'. ירו' ב"ב רפ"א די"ב ע"ד מגלגלין עליו את הכל. פי' הפך וסבב. שבת י': ונתגלגל הדבר, פי' היתה נ ס י ב ה; יומ' פ"ו מ"ו מתגלגל ויורד, פי' תנועה בסבוב, ירו' כלאים פ"ט דל"ב ע"ג מחליד הב"ה לפניהן את הארץ והן מתגלגלין כנורות, ובירו' כתובו' פי"ב דל"ה: בט"ס מהלך וצ"ל מחלד. ובפסיקת' רבתי פ"א האלהים עושה להם מחילות בארץ והם מתגלגלים כנאדות ובאין לא"י וכ'. ועיי' כתוב' קי"א. — מתגלגלת בת קברייא עיי"ע בת קברייא. — ועוד מורה גלגל בדרך השאילה גלל העת כלומר חי ועכב עצמו והמתין לדבר אחד וכן משתמשין בל"ר volvere להוראת חי והמתין

[1]) וכ"ה במשניות נאפולי וכ"ה בכ"י רשד"ל בח"ב של הפשב"ע צד קי"ז וכן בכ"י ו"ו וצ"ל כמו בעי' קלסקה. [2]) ובדפ"ע בט"ס גלוסטרא. ובנו"ג זיתי גלוסקאות המגולגלין וראיה לאמיתת תיקונינו מירו' ע"ז ספ"ב דמ"ב. הן זיתי ק ל ו ס ק א הן זיתים מגולגלין. ובאמת כך היתה מונחת הגי' לפני בעלי התוס' במנחו' פ"ו. ד"ה שלשה ע"ש סוף הדיבור. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו והי"ב, ובדפ"ע בט"ס בגררה. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו, ל"ד והי"ב אבל בדפ"ע בט"ס בפי' תודה.

ועיקר טעמו גלל, ד"מ כתוב' ס"ז: רצונך שתגלגל עמי בעדשים גילגל עמו בעדשים, שם קי"א סע"א גלגל בעצמו עד יום מותו, ירו' יבמו' פ"ח ד"ח ע"ד מגלגל עמהן שנים עשר חודש, ירו' כתוב' רפ"ז דל"א: מגלגלת עמו ל' יום. — גלגל שבועה עיי"ע גלגל ו'. — ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. היה מגלגל בגילויים צ"ל מלגלג עיי"ע לגלג.

גַּלְגַּל (פי' אופן מל"מ; גלגל קבוע Himmelskugel mit d. Fixsternen; גלגל חמה Sonnenkugel) בפ' מי שהיה (פסחי' צ"ד:)[1] ת"ר חכמי ישראל אמרו גלגל קבוע ומזלות חוזרין, ובר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד.) האי גלגלא דרקיע הוא דהדר. ובפ' שואל אדם בגמ' אין מאמצין (שבת קנ"א:)[2] כי בגלל הדבר הזה (דברי' ט"ו, י') תנא דבי ר' ישמעאל גלגל הוא שחוזר בעולם. ובויק"ר פ' אשרי משכיל אל דל (פל"ד) אמר ר' איבו כתיב (דברי' שם) נתון תתן לו וכתיב כי בגלל הדבר הזה גלגל הוא והוא עובר על הכל, העולם הזה דומה לגלגל אנטליא וככר פירשנו אותו בע' אנטל[3]. ובס"ג דפ' החובל בחברו (ב"ק צ"ב.) עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון[4] ובפ' המוכר את הבית (ב"ב ס"ז: במשנה) לא את הגלגל ולא את הקורה ומפרש בגמ' (שם) גלגל חומרתא[5]. פי' אבן גדולה ויש בה נקב וע"כ נקרא חומרתא שהיא כעין טבעת (כדגרסינן במדושא פטור אבל אסור בדחומרתא)[6][וכצ"ל כדגרסינן ב מ י ש ה פ ך בגמ' פטור אבל אסור (מ"ק י"ב:) בחומרתא דמדושא][7] ומכנים אותה בראש הקורה השוכבת על הזיתים כדי שתכבד[8]. בסוף עירובי' (ק"ד. ומלאין מבור הגולה בגלגל בשבת, ובסוף מדות (פ"ה מ"ד) לשכת הגולה שם היה בור הגולה והגלגל נתון עליו וככר פירשנו בע' בר [ז'] ויש מדמין זה הגלגל לגלגל דבית הבד ואומר שזה מכביד על הקורה שעל בית הבד. * [אחי"ה כ"ה הסדר בכ"י ל"ד ר"ל בתחילה הובא הציון מעירו' ואח"כ ממדות ואח"כ מסנהד' וזה האחרון שייך לע' הבא אח"ז אבל בדפ"ע הובא ציון של סנהדרי' בין ציון של עירו' ובין ציון של מדות ומעשה ידי סופרים הנמהרים הוא ושבשתא דעל על. — ודע שעיקר הוראת גלגל כמו בל"מ פי' אופן, וכ"ה מפורש בשמ"ר פל"א ואין אופן אלא גלגל וכ', והיינו אופן של דלי ע"ג בור כמו בעירו' ק"ד: למימלא בגילגלא ובויק"ר פל"ד הובא למעלה בערך ועיי"ע אנטל. והקבוץ בקהל"ר פ' עד אשר ובויק"ר פי"ת כאילין גַּלְגַּלַיָּא דציפורי עיי' מ"כ לויק"ר שם, ועוד פתרונו אופן של עגלה ד"מ מכשירין פ"ג מ"ח הובא בע' הבא אח"ז ועיקר מקומו כאן. ובהשאילה אופן של חמה נקרא גלגל חמה ב"ב נ"ח. דומים לשני גלגלי חמה עיי"ע דיוקן, יומ' כ' סע"ב אלמלא גלגל חמה נשמע קול המונה של העיר ואלמלא קול המונה של העיר נשמע קול גלגל חמה, עיי"ע חרגא. ירו' חגיג' פ"ג דע"ט ע"ד ראו פרושים מטבילים גלגל חמה. ב"ר פ"ה מכהה גלגל החמה, ושם ספכ"ב הזריח לו גלגל חמה . . היה מזריח לו הק"ב גלגל חמה, ושם פצ"ז יהושע שהוא מדמים (בפי' המיוחס לרש"י הגי' מעמיד) גלגל חמה ולבנה וכ'. וכוכבי לכת והשמים נקראו גלגל כי הם סובבים תמיד. ב"ב ע"ד. גלגלא דרקיעא. ובל"ס גיגלא כי בכפולי' נתחלף האות הראשון לאות יו"ד עיי"ע גייף וכדומה. ולציון הנ"ל מפסחי' צ"ד: עיי' ספר הנפלא קוסמוס לחוקר הנעלה הומבאלדט ח"ב, שנ"ב והלאה, ועיי' עוד חגיג' י"ב: משטרו (איוב ל"ח, ל"ג) תרג' שיטריה גלגליה. — גלגל מלח (שבת ס"ד: ס"ה. עיי"ע גרגר ב', וע' דר ה'), פי' גרעיני מלח] —

גַּלְגַּל (Rad, das sich drehende übtg. Augapfel, Pupille) בחלק בגמ' אנשי דור המבול (סנה' ק"ח.) תניא ר' יוסי בן דורמוסקית אומר אנשי דור המבול לא נתגאו אלא בגלגל העין שדומה למים כלומר הלכו אחר עיניהן[9]. גלגל עינו עגול

---

[1]) ועיי' תשו' חות יאיר סי' רי"ט. [2]) ילק' ראה רמז תתצ"ת ובשמ"ר פל"א כי בגלל וגו' א"ר אחא שגלגל הוא העולם. [3]) עיי"ש ובנו"ג א"ר איבו נתן תתן א"ר נחמן כי בגלל הדבר הזה אהן עלמא מדמי לגלגלא דאנטילא דמלא מתרוקן דמתרוקן מתמלא. [4]) הציון הזה הוא חוץ למקומו ושייך לפעל לע' גלגל א' או גלגל ג'. [5]) וכן משמע מזבחי' כ"א: דמשקע ליה בגילגלא ל"א דמשקע ליה בחומרתיה ופירש"י חומרתיה: גילגלא ועיי"ע חמר י'. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו, ובכ"י ה"ב הגי' כדגרסינן חומרתא דמדושא פטור אבל אסור בדחומרתא ויותר נשתבש בדפ"ע כזה: כדגרסינן חומרתא דמריש פטור אבל אסור בר חומרתא. [7]) כונת רבינו לפרש חומרתא שהוא כעין טבעת וכ"ה בע' חמר י' ושם הובא ג"כ עירו' ס"ט: וכ"ה בכ"י רש"י לעירו' ס"ט סע"ב ד"ה בדחומרתא וז"ל בכ"י (הובא בד"ס עירו' צד ק"מ סע"א) א נ י ש מ ע ת י טבעת וכ' ובלי ספק כיון על פי' רבינו, ועיי' עוד תוספ' שבת מ"ו: ד"ה ואמר. [8]) רבינו חוזר ומפרש מאמר של ב"ב הנ"ל אחרי שהביא מאי חומרתא. [9]) בנו"נ ר' יוסי אמר דור המבול וכ' אבל בכ"י ובתוספתי' פ"ג דסוטי' אי' כגי' רבינו .וכן מוכח מב"ר פל"ב א"ר יוסי בן דורמוסקי' הם חטאו בגלגל העין שהוא דומה למים אף הקב"ה לא פרע מהם אלא במים, ובמד"ר פ"ט ר' יוסי בן דורמסקית אומר הם לא נתגאו לפני המקום אלא בגלגל העין שדומי' למים וכ', אף המקום לא נפרע מהם אלא בגלגל המים הדומה לעין וכ', וכפי' רבינו אי' ג"כ ברש"י לסנהד' שם ע"ש ואשר נ"ל כי סיבת הדרש יען בל"ע עין ובל"פ גשם משתמש תרי אפי ר"ל עין ומעין. — ובדפ"ע נדפס זה הציון בט"ס בע' הקודם לזה עיי"ש.

כשל אדם. בפ"ו בבכורו' על אלו מומין (בכורו' מ'.) כלומר שעין של אדם עגול[1]. בס"ג דתמיד (ל"ב; ועיי' שינויים בירו' ב"מ פ"א ד"ח ע"ג וב"ר פל"ג ויק"ר פכ"ז) יהבו ליה חד גילגלא דעינא[2]. — המוריד את הגלגלין בשק בפ"ג דמכשירין (מ"ח), פי' האופנים של עגלה[3]. תרג' אופן מרכבותיו (שמו' י"ד, כ"ה) גלגלי. *[אחי"ה ומִקרא מלא הוא ביחזק' י', י"ג לאופנים להם קורא הגלגל באזני וכן בתרג' לאופניא להון אתקרי גלגלא, ועיי' פירש"י שם. וכן בישעי' כ"ח, כ"ז אופן עגלה ובפסוק כ"ח גלגל עגלתו, ובתרג' בשני הפעמים גלגלי עגלא] —

גִּלְגֻּל שְׁבוּעָה (Eideszuwälzung, -anschiebung) בפ"ק דקידושין בגמ' זוקקין את הנכסי' (קידושי' כ"ז:) מניין לגלגול שבועה מן התורה שנאמר (במדבר ה', כ"ב) ואמרה האשה אמן ותנן (שם ויבמו' נ"ח. סוטי' י"ח.) אמן שלא שטיתי ארוסה ונשואה וכ'. *[אחי"ה וכנ"ה בספרי פ' נשא סי' ט"ו הואיל ונאמר' שבועות בתורה סתם ופרט באחת מהם שמגלגלין עליה את הישן אף פורטני בכל שבועות שבתורה שיגלגלו עליה את הישן והלא דברי' ק"ו ומה סוט' שלא נתבעה מקודם מגלגלים עליה את הישן גזילות שנתבעו מקודם אינו דין שיגלגלו עליה את הישן, ועיי' במד"ר פ"ט. — ובירו' סוט' פ"ב די"ח רע"ב, וירו' קידושי' פ"א ד"ס ע"ד ארוסה ושומרת יבם ראוי הוא להשבע ותימר (את אמר) מגלגלין והכא מגלגלין וכ', כלום למדו גילגול שבועה לא מסוטה לגילגול את למד וכ' ע"ש. שבועו' פ"ז מ"י נתגלגלה לו שבועה ממקום אחר מגלגלין עליו את הכל, שם מ"ח: מגלגלין בדרבנן, ושם מ"ט רע"א לכל מגלגלין חוץ משכיר שאין מגלגלין, ירו' שבועו' פ"ז דל"ז ע"ד מהו לגלגל שבועת תורה על שבועת תורה נישמעינה מן הדא מגלגלין שבועת תורה על שבועת תורה וכ', ושם דל"ח סע"א עד כמה מגלגלין עליו א"ר יוחנן עד כדי שיאמר לו עבדי אתה, ובבלי קידושי' כ"ח. עד היכן גלגול שבועה א"ר יהודה אמר רב דא"ל הישבעי לי שאין עבדי אתה. ועל דיני גלגול שבועה עיי' רמב"ם פ"א מהל' טוען וח"מ סי' צ"ד, תוספ' קידושי' כ"ז: ד"ה ה"ג, ולב"מ צ"ה. ד"ה ביום, ותוי"ט ב"מ פ"ח מ"ב, תרומו' הדשן סי' שכ"ו, תשו' הרשב"א סי' תתקמ"ד ועוד האריך בענינו תורת חיים למהרח"ש ח"מ ח"א סי' ע"ג ואכ"מ להאריך] —

גִּלְגֻּל (abschüssiger Steg, Abhang) בפ' עושין פסין בגמ' ר' יהודה אומר (עירו' כ"ב:) אם היתה[4]) שבילי בית גלגול קא אמרת. (ובמקוה פרק ז') [צ"ל ובמקום פרק ו'] (מ"ו) בטהרות א"ר אליעזר לא הוזכרו שבילי בית גלגול אלא שהן רשות היחיד לכך ולכך, פי' מקום עקום עולה ויורד. והגאון אומר אנו קורין גדגד והוא מקום ידוע וכבר פירשנו בע' בית גלגול. *[אחי"ה ושם כתבנו שגי' גדגד לי' בפי' רה"ג לסד"ט אבל יש להביא ראיה ממה שאי' בתוספת' טהרו' פ"ז שאי' שם מבואות היורדין לים או לנהר אעפ"י ש ג ד ו ד י ן מכאן ומכאן וכ', כ"ה לפי גי' נכונה של הר"ש בפ"ו דטהרו' מ"ו ע"ש, ועיי' עוד ע' גד ה' וע' גד ז'] —

גֻּלְגֹּל = גּוּלְגּוֹלֶת (מל"מ Kopf, Schädel ובל"ע جلجة ובל"ס גְּגוּלְתָּא. ועוד כסף גלגלת (Kopfsteuer פסיקתא דכי תשא (שקלי' צד י"א: והובא בשם חפסיקתא בילק' ריש כי תשא רמז שפ"ו ובילק' משלי ט"ו רמז תתקנ"ג ובשינויים אי' בתנחומי' ר"פ כי תשא) אייתי גולגולתיך, ובפ' השותפין בגמ' כופין (ב"ב ח'.) בלו (עזרי ד', י"ג) זו כסף גולגלתא כבר פירשנו בע' ארנון [ב'][5]) — בפ"ב באהלות (מ"ג והובא בעירו' ז'. חולי' מ"ב: בכורו' ל"ז:) השידרה והגולגולת שחסרו כמה יהא חסרונן וכ'[6]). בפרק ד' מיתות נמסרו לב"ד בגמ' בעל אוב (סנהד' ס"ה:) מעלה בזכורו ונשאל בגולגולת היינו דורש אל המתים. *[אחי"ה בנו"ג אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגולגלת וכ"ה בתוספת' סנה' פ"י. וכפי' רבינו יוצא מפורש בירו' סנהד' פ"ז דנ"ב ע"ג ו ד ו ר ש א ל ה מ ת י ם אית תניי תני זה הנשאל בגולגולת ואית תניי תני הנשאל בזכורו אבל בבבלי שם אי' ת"ר בעל אוב אחד המעלה וכ', וע"ש כל הסוגיא. וכנ"ה באהלו' פ"ב מ"א ומ"ו השדרה והגולגולת, חולי' מ"ב: נ"ב: גולגולת שנחבסה, ספרא שמיני פרק ג' פרש' ב' נפחת הגולגולת. סנהד' ק"ד. אשכח

---

[1]) וכן אי' בירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ג גלגלי אדם עגולין וגלגלי בהמה ארוכין. [2]) בנו"ג יהבו ליה גולגלתא חדא וכ' ושם גולגלתא דעינא דבישרא ודמא וכ' וגי' רבינו יותר נוח וכן אי' ב"ב ע"ג: חד גילגליה דעיניה. וכן דרשו (בב"ר פמ"ב ילק' לך לך רמז ע"ב, מדי אסת"ר פי ויהי בימי) וישובו ויבאו אל עין משפט היא קדש (בראשי' י"ד, ז') לא בקשו להזדוג אלא לגלגל עינו של עולם וכ'. [3]) וכ"ה בפי' רה"ג לסד"ט צד ל"ז ע"ש. [4]) בנו"ג אמר ליה אבל בכ"י מ' לי' א"ל וכ"ה בדפ"ש וכגי' הכ"י אי' ג"כ בערוך בסמוך לפני זה עיי"ע בית גלגל. [5]) וע"ש מ"ש. וכנ"ה יבמו' י"ז. כסף גלגלתא והקבוץ גולגוליות, גולגליָא, עיי"ע ארנון ב'. [6]) בנו"ג כמה הוא חסרון בשדרה וכ', וכ"ה בחולי' נ"ב רע"ב וכ"ה בכ"י עירו' שם.

גולגלתא . . גולגלתו של יהויקים; אבות פ"ב מ"ו ראה גולגולת אחת שצפה על פני המים, ירו' סנהד' ספ"ז דכ"ה סע"ד המית חד מיניי נסב חדא גולגלא וזרקו לרומא וכ', ירו' פסחי' רפ"ט דל"ו סע"ג, וירו' נדרי' פ"ו דל"ט סע"ד וירו' סוט' פ"ה ד"כ: גולגולתו של ארנן היבוסי מצאו תחת המזבח. קהל"ר פ' עד אשר ותרוץ גלת הזהב (קהלי י"ב, ו') זו גלגלת וכ', והקבוץ במד"ר פי"ט גולגוליות וזרועות ורגלים.

גִּלְגַּל, גלגוליון (Geflecht, Gewebe) מל"ס גלג in einander verschlingen ועוד עיי' בפנים) בפ' כל המטמאין פ"ג בעדיות (מ"ד) כל הקליעות טהורות חוץ משל גלגלין דברי ר' דוסא וחכמים אומרי' כולן טמאין חוץ משל צמרין[1], ובכל הבגדים פי"א בנגעים (מי"א) כל הראוי ליטמא טמא מת אעפ"י שאינו ראוי ליטמא מדרס מטמא בנגעים כגון קלע של ספינה וילון ושבים של סבכא ומטפחות סופרים וגלגיליון[2], פי' מיזר ויש אומרי' חוטין של משי והן גדילות. * [אחי"ה והמלה מיזר נמצאת ג"כ בכ"כ ע' גלל צד ל"א ע"ג וכתב שנעתק מל"ע ולא פירשו ואם בצדק חרץ משפטו אז נוכל לגוזרו מל"ע مزدوج ענינו רסן ארוג מחוטים שזורים אבל יותר נ"ל להגיהו כזה פי' אזור וכן פי' הראב"ד גינגילון בספרא זבים הנ"ל אזור קטן וכן פי' הראב"ד בעדיות הנ"ל גלגילון וז"ל והוא אזור שעושים פעמים מן המשי פעמי' מן הצמר ע"כ. והר"ש שם פי' אבנט, וכ"ה ברמב"ם וברע"ב לנגעים והר"ש לנגעי' פי' גלגלון צלצול קטן מצמר או מפשתים ע"כ והוא ג"כ ענינו אזור קטן עיי"ע צלצל. ואם פירושי נכון הוא נוכל לגזור מלת גלגילון מל"ר האמצעי' girdella ששוה עם מלת girgillus ופתרונו ממש אזור שאדם חוגר בו Garnhaspel ובירו' שבת פ"ו ד"ח: נתפרש הגליונים בישעי' ג', כ"ג ע"י גַלְגְּלַיָּא והוא ג"כ אבנט או מצנפת שאדם חוגר סביב לראשו. ובב"ר פי"ט נתפרש חגרת ע"י גליונים אבל עיי' הגי' בע' גל ו' ומ"ש. ובענין פי' של י"א נוכל לרמוז על ל"ס הרשומה וכן על ל' ערבי' جلجل שענינה חוטין משוזרין וגדילים] — (א"ב פי' גרגל בל"ר הוא שם כלי אשר בו החוטים מתגלגלים). * [אחי"ה כונת ר"ב ג"כ על מלת הרשומ' girgillus שענינה כמו כן ובלא"ש גארנהאספעל וכן פתרון מלת סורית גיגלא ואות ל' בתיבות של כפולי אותיו' נתהפך ליו"ד כדרכה עיי"ע גייף וש"נ] —

גַּלְגַּל (לדעת רבינו מענין הקודם gedrehter Faden Schnur, ולפע"ד מל"פ غلغل lärmender Zuruf) בויק"ר באמור אל הכהנים פרשת אמרות ה' אמרות טהורות (פכ"ו) ובפסיקתא דפרה (דל"ב:) ע"י שלא המתין לשאול להתפיים מדוד דכתיב (ש"א כ"ד, י"ב) ואבי ראה גם ראה את כנף מעילך בידי וג', א"ל אבנר מה את בעי מן גילגלוי דדין בסירה הוערתה, פי' צצית. * [אחי"ה וכגי' רבינו מוכח מירו' פיאה פ"א דט"ז, מה את בעי מן גולגלוי דהדין בסירה הוערת, אבל בירו' סוט' פ"א די"ז: הגי' מה את בעי מן גלגוי דהדן בסירה הוערת, ובויק"ר שם מן גלגוי דידך [וצ"ל דהדין] בסירה הועדה, ובילק' שמואל רמז קל"ג בשם התנחומ' מן את בעי מן גולגלוי דדין בסירה הועדת. ודע כי גי' הועדת אי' ג"כ בכ"י ל"ד וכן מוכח מכ"י ו"ו רק שם בט"ס הודעת וצ"ל הועדת ועיי' עוד ע' בר ו' וש"נ והרב החכם ר' שלמה באבער בפסיקתא שם אות נ"ג רצה לקיים גי' הועדת מלש' לא עדה עליו שחל (איוב כ"ח, ח') וכן בלא"ר העברה והסרה מתורגם עדה אבל לפי דעתי עיקר הגי' בריש וטעם המלה בל"ע عبر ענינה עבר והלך ובאמת במדר' שו"ט מזמו' ז' בתמורתו קודש ישנו בזה"ל בסירות בקוצים עברת ונכרת ומלת בקוצים היא פי' אחד המעתיקים כדעת ר' שלמה באבער שם. ובאות נ"ב הביא גם הוא פי' יפה מראה לפיאה סי' כ' שכתב וז"ל בילק' מן גולגלוי דדין ואות אמת הגיה לגליגוי דהדין, ולפ"ז פי' מה אתה חושש לדיבורו של זה וקורא הדיבור דרך ביזוי לגלג וכ' ע"ש, ואני אומר שנבא ולא ידע מה נבא כי לדעתי אין ספק כי כן שיעור המאמר אך לא מטעם גזרת מלת גלגלוי מלשון לגלג כמו שפי' ג"כ במעריך הובא בהערת ר' שלמה באבער שם וכמו שפי' ג"כ הח' לעווי בעמת"ל אבל מטעם הוראת המלה גלגל בל"פ הרשומ' כי פתרונה צעקת קול ודבור חזק ושיעורו למה חושש אתה לצעקתו ודיבורו של דוד ודרש בעל המאמר כפילות לשון ראה גם ראה וגו', משמע שהתאמץ דוד לקרא בקול גדול. ומה שפי' רבינו "פי' ציצית" נראה בעליל כי גזר אומר שהוא מע' של מעלה כי ע"כ נכלל בע'

---

[1]) בנו"ג גלגילון, וכ"ה בפי' הראב"ד וברע"ב. [2]) כ"ה לנכון בע' גנגיליון וכצ"ל גם כאן במקום גלגוליון של דפוסי' ובכ"י ו"ו וה"ב גם כאן הגי' גנגליון ובנו"ג גלגלון. ובספרא שמיני פרק ה' פרש' ד' שביץ של סבכא והגנגלים ובספרא אחרי מות פרק י"ב פרשה ח' הגי' וגינגליון ובפ' זבים בספרא מצורע פרק ב' פרש' ב' גינגילון, ובספרא סוף שמיני פרק י"א פרש' י' שתי נוסחאות יחדיו תדובקנה שאי' שם בזה"ל שבים של סבכה וגנגלים וגנגיליון.

הקודם לזה, וכדעת י"מ חוטין של משי והן גדילות, או גוזרו מע' גל ו' שהביא התרגום בגד וגדילים: גוליהון והוכחנו כי כן נקרא בגד של ציצית. ובאמת בתנחומא חוקת ובמד' במ"ר פי"ט הנוסחא מה את בעי מן ג ל י מ ה ולפ"ז דורש מלת כ נ ף .מ ע י ל וג', והבן] —

גַּלְגַּל (das damit Zusammengewickelte, ihm Bei-gefügte, daher Ansatz, Beisatz) בנזיר בפ' כה"ג גמ' מלא תרווד (נזיר נ"א.) שני מתים שנקברין זה עם זה נעשו גלגלים זה לזה . . . גזז שערו וקברו עמו נעשה לו גלגלין. ובפ' המפלת בגמ' שליא בבית (נדה כ"ז רע"ב) מה תחלתו דבר אחר נעשה לו גלגלין אף סופו וכ', דתניא (נזיר נ"א. תוספתא אהלות פ"ב) איזה מת שיש לו רקב וכ', פי' דבר ה נ ג ל ל עמו כמו תכריכין ונעשה גלל למת והן תכריכין ודחו תכריכין את הרקב אף סופו כיון שנגלל עפר עם הרקב ונעשו גל אחד נדחת תורת רקב. (א"ב בנוסחאות דידן כתוב גנגילון ובעל הערוך הביא נוסחא זו בע' גנגיליון). * [אחי"ה ובחי' הריטב"א לנדה הוזכרו שתי הנוסחאות, ולגי' חי' המאירי ל נ ז י ר גם שם הנוסח גנגלין. וכתבו התוספ' לנזיר נ"ג. ד"ה שני וז"ל ובפ' המפלת גרסינן בכל הספרי' גנגילאן וגם בערוך פי' גלגלים עפר הוא שמעורב ממקום אחר לשון דבר המתגלל ועוד פי' בערוך גלגלין קוטריימא בלע"ז דלא גמירי רקב אלא של מת אחד ולא שיש מת אחר מעורב בו עכ"ל. נשמע מזה שערוך יותר שלם היה מונח לפני בעלי התוספות. והלע"ז הנ"ל קשה עלי להולמו ואולי צ"ל קומטיירא והוא בלאי"ט commettitura חיבור וכריכה. ורש"י פי' לנדה לשון גנגילון דבר העומד כנגדו לבטלו ולקלקלו ע"כ, וכ"ה בחי' הרב המאירי לנזיר. ובנזיר פירש"י בזה"ל גלגלין המגלגל זה לזה ונתעכב זה עם זה. ועיי' כ"מ להלכו' נזירות פ"ז הל"ד. ובירו' נזיר פ"ז דנ"ו: ודנ"ו ע"ג כמה פעמי' הגי' גילגלין ופירש פני משה תערובה ע"ש כל הסוגיא]—

גַּלֵא קְסִינוֹן ([צ"ל גַּלֵא קְסִיטָן = קְטִיטָן] Wiesel, Marder, γαλῆ ἰκτίς = κτίς, felis mustelina) בב"ר פכ"א (ספ"כ) כתנות עור ריש לקיש אומר גלאקסינון ובהם היו בכורות משתמשין. (א"ב פי' בל"י עור בעוד שערו עליו של מין חולדה יקרה וחשובה הנגדלת במדינות צפון ואולי היא חולדת הסנאים הנזכרת במשנת דכלאים [1]). פי' גלא חולדה, פי' כסנאי [ξενία] דבר נחמד בא מארץ אחרת בל"י. ירו' דשבת פרק במה מדליקין (פ"ב ד"ד ע"ד) ועורות תחשים ר' נחמיה אומר (גלקסיכון) [וצ"ל גלקטינון]). * [אחי"ה כך היא הצעת הגמרא הירו' הנ"ל ועורות תחשים ר' יודה ור' נחמי' ורבנן ר' יהוד' אומר טיינון לשם צבעו נקרא ור' נחמי' אמר גלקטינון ורבנן אמרי מין חיה טהורה וגדולה במדבר ע"כ. ובקהל"ר פ"א פ' מה שהיה הגי' ר' יהודה אומר אלטינון ר' נחמי' אומר גלטינון ובפסיקתא רבתי פל"ג צד ס"ב ע"ד הגי' מוטעת ר' יהודה אומר מאינון וצ"ל טאינון, ובתנחומ' תרומ' סי' ו' חסרו התיבות הזרות ואי' שם רק ר' יהודה אומר חיה טהורה גדולה היתה במדבר וכ', וזה כדעת רבנן שהובאת בירו' שבת הנ"ל וכגי' התנחו' הובא בילק' תרומ' רמז ש"ע בשם התנחומ'. והנה הרימ"ז בספרו בט"ר ח"א, ק"ל חשב שמלת גלקטינון היא ל"י מין צבע וקשה להולמו. אבל לא אפונה כי היא מלה מורכבת הרשומ' בתחילת הערך כי גלא כדעת ר"ב חולדה וקסיט או קטים ג"כ בל"י מין חולדה אבל ממשפחה אחרת ונקרא בלא"ש מארדער ובאמת בכ"י ו"ו ובב"ר נכתב בשתי תיבות וזה נכון רק נ"ל כי אות ט' נשתבש' לשתי אותיות נו (עיי' דוגמאות בע' אבויין, אבהונוס) ועיקר הכתיבה כצ"ל גלא קסיטן או יותר טוב גלא קטיטן. ושיעור של גלא קטיט יפה עד מאוד וזה מה שאמרו בב"ר כתנות עור גלא קסינון צ"ל קסיטן וכן בקהל"ר פ' מה שהיה עתיד זאב להיות גזוז מילתן והכלב גלבטינין וצ"ל גלכטיטן כלומר שערות של כלב עתיד להיות כשער חית גלא קטיט. ומעתה זכינו להבין ג"כ מאמר רבותינו ז"ל בשבת כ"ח. שני מכסאות היו אחד של עורות אלים מאדמים ואחד של עורות תחשים ר' נחמיה אמר מכסה אחד היה ודומה כמין ת ל א א י ל ן והא תלא אילן טמא הוא ה"ק כמין תלא אילן ולא תלא אילן שיש בגוונין שלו וכ' [2]), ופירש"י תלא אילן חיה טמאה היא ומנמרת בגוונין ע"כ ול"נ שחית תלא אילן היא חית מארדער שדברנו בה ומין אחד מאותה משפחה נקרא בויממארדער Martes abietum ויושב תמיד באילנות כאילו תולה באילן, אבל היותר נראה שצ"ל קלא אילן כלומר קלא כמו גַּלֵא בל"י מארדער וע"י מלת אילן מיוחס אותו מין שאמרנו וידוע שיש בחיה זו מיני גוונים הרבה והושאל בדרז"ל לצבע מיוחד בהוראת תכלת ק ל א א י ל ן (עיי"ע, ועיי"ע תלא אילן) וא"כ תלא אילן של בבלי שבת מסכים עם

[1]) פ"ח מ"ה וכ"ה לגי' הר"ש ע"ש וכ"ה בב"ק פ'. עיי"ע חלד א'. [2]) כ"ה לנכון בכ"י מ' וא"פ עיי' ד"ס שבת צד כ"ו.

גלקטינון, ר״ל גל(א) קטיטן של ירו׳ שבת וכאן וכאן בעל המאמר הוא ר׳ נחמיה רק בירושלמי השתמש בלשון יוני בשם תוכני ובבבלי מכנה החיה לשם המושג מאשר ל״י אינה מורגלת בפי העם, והבן] —

גְלַב (Wicke, eine Erbsenart בל״ע ופ׳ جلبان וכל״ע בטיית جليبنة בכל שעה בגמ׳ אלו דברי׳ (פסחי׳ ל״ה.) ובמנחו׳ בפ׳ ר׳ ישמעאל בגמ׳ החיטין והשעורים כוסמא [1]) גולבא שיפון דישרא. *[אחי״ה ובע׳ פול פי׳ רבינו גולבינא של ירו׳ כלאי׳ פ״א דכ״ז רע״א (ועיי׳ ג׳י׳ הר״ש לכלאי׳ פ״א מ״א) ע״י ציצירקל״י והוא לאי״ט cicérchia כלא״ש קיכערערבזען וכן מוכח מירו׳ הנ״ל שנזכרת המלה ביחד עם פולה ופושונה והראשון בל״ע فول והשני בל״ר pisum ענינה שוה עם גולבינא שהוא בל״ע של ההמון כמו כן מין פולים ועדשים ואפונים, ובפי׳ המיוחס לר׳ סעדיה לדניאל א׳ ט״ז מפורש הזרעונים: הם פול הלבן ופול המצרי ופול העב והגולבון [וצ״ל והגולבין] והאפונים והעדשים וכ׳. אבל רש״י ז״ל פי׳ לפסחי׳ ומנחו׳ שם: גולבי [2]) איספילט״א בלע״ז והוא בלאי״ט spelda, spelta וכן פי׳ רבינו בע׳ דשר מלת שיפון אספילת״א והרד״ק בשרש כסם, פי׳ כן כוסמת אישפילט״א בלע״ז והוא בל׳ אספמ״א espelta, ובלא״ש Spelt. ועל מלה ערבית הרשומה העיר כבר הרב החי׳ ר׳ אהרן יעלינעק בשפת חכמים] —

* **גַלָבָא** (בל״ם גַלָבָא ובל״ע جلبة Schneidewerk-zeug, Häutungswerkzeug) ב״ר פל״א עשה לך חרבות צורים (יהושע ה׳, ב׳) נתפרש גלבין דטינורי ובילק׳ יהושע רמז ט״ו הגי׳ גלבין דטינרי וכתב בעל מ״כ בב״ר שם כך התרגום של חרבות צורים ע״כ וכן הביא הרד״ק בשרשים ערך גלב התרגם לפסוק הנ״ל בזה״ל גלבים דטור אבל בפי׳ ליהושע כתב כתרגומו אזמלון חריפין וכה״ג לפנינו וכן הוא בע׳ אזמל, חרב ב׳, חרף ג׳. ופתרון המלה בל״ס וערבי הרשומה סכין לכרות בו העור ונרדף עם גֹלד جلد, פי׳ עור וממנו נגזר מגלב עיי״ע שענינו בל״ע רצועת מרדות, וכן פירש״י יחזק׳ ה׳, א׳ תרג׳ תער הגלבים: גלביא ופירש הוא ז״ל הרצענים ולשון יון הוא ע״כ ויש לתקן ל׳ ישמטאל הוא ר״ל جلب, ועיי׳ עוד במתורגמן ע׳ גלב, והרמב״ן בפי׳ לויק׳ י״א, י׳ (ט׳) לפסוק סנפיר וקשקשת ע״ש היטב וע׳ גלגס וע׳ גלך גי׳ רבינו.

וכן הביא הרד״ק בשרשים שם תרגם כל זקן גרועה (ירמי׳ מ״ח, ל״ז) גליבא אבל בנו״ג בתרגם גלוח וכ״ה בישעי׳ ט״ו, ב׳ כל זקן גדועה: גלוח. ונרדף עוד עם גלב הפעל גלף עיי״ע, ועיי״ע הבא אח״ז.— ועוד תרג׳ תער: גלב וידוע הוא. ועיי׳ הוספת החי׳ פליישער לעמת״ר להחי׳ לעווי ח״ב, תקס״ז]—

גְלִיבְטוֹן (מל״י γλυπτόν in Holz, Erz, Stein gegraben) בילמדנו פרשת ואתם הדבקים (דברי׳ ד׳, ד׳ ובתנחו׳ לי׳ וכן לי׳ בילק׳) פטורי ציצים (מ״א ו׳, י״ח) גליבטון. פתוחי חותם (שמות כ״ח, י״א. כ״א, כ״ח; ל״ט, ו׳, ל׳) תרג׳ גליפן. * [אחי״ה בנו״ג גליף חקיק. אבל מפתחות בשמות ל״ט, ו׳ מתורג׳ באונקלס גליפן, ועיי׳ עוד דוגמאות בעמת״ר להח׳ לעווי ח״א, קמ״ג והלאה. גליף הוא בינוני פעול של בנין פְעִיל וטעמו בל״ם חקק וכ״ה בל״י γλύφω, γλάφω] — (א״ב בל״י פתוח וחקוק וכן גליפן).

* גלבטינון צ״ל גלכטיטן עיי״ע גלא קסינון.

גלבק (eine Krautart, Glaucion, Γλαύκιον, s. Plin. h. n. 27, 59) בספרא פרש׳ שבועת הפקדון (פרק כ״ב, פרש׳ י״ב) מי גלבקיא בשמן, פי׳ עשב הנקרא אירבא לוצא. *[אחי״ה בלאי״ט erba luccia, Schlangenzunge Pfl. העשב הזה אשר אליו כיון ג״כ ר״ב ושמו בל״י ורו׳ כמו שרשמנו בתחילת הערך כבר מצא מקומו בפליניאוס שהאריך למעניתו במקום הנ״ל ואת אשר נ״ל אמרתי בע׳ בלבקי ע״ש] — (א״ב פי׳ בל״י מין עשב ריחו רע וטעמו מר ויש לו גרעין וזרע אשר עינו כעין כרכם וממנו עוצרים מיץ לרפואת חולי עינים ורמאים מזייפים זה המיץ הנקרא מי גלבקיא בשמן או אותו מיץ הוא השמן ומזייפים אותו במי העשב).

גְלַג (בל״י κλάγω, κλάγγω = γλάζω κλάζω laut verkünden, ertönen lassen) בב״ר פל״ו ויהיו בני נח: זיל גליג לאמך דקרא תרנגולא ואלמלא דקרא תרנגולא הוינא מחי יתך וקטלך א״ל זיל את גליג לאמיך[3]) דלא קטעת אימא שוררי ואלו קטעת אימא שוררי הוינא מחי יתך וקטלך, וכל המעשה בויק״ר בפ׳ והוא ישקיט ומי ירשיע (פ״ה). ובקדושים תהיו פרש׳ עץ חיים היא (ויק״ר פכ״ה וכ״ה בקהל״ר פ׳ וסבותי אני) אמר להו פנו יתהון מיניה ומלו יתהון ליה דינרין אתעביד ליה כן[4])

---

[1]) כ״ה בדפ״ר, ובדפ׳ וויניצי׳ כוססא ובשדפ״ע כוסתא וט״ס הוא וצ״ל כוסמא ובנו״ג והכוסמין וכ״ה בע׳ חט ה׳ ועיי׳ עוד ע׳ דשר. [2]) וכ״ה בכ״י מ׳ לפסחי׳ במקום גולבא של יחיד. [3]) בקצת דפוסים גרסי׳ בב״ר גלגל וט״ס הוא וצ״ל גלוג וכ״ה בילק׳ איוב רמז תתק״ת. [4]) כה״ג בכ״י ה״ב ובדפ״ע אבל בכ״י ו״ו ול״ד הגי׳ מלו יתיה לית דינא אעביד ליה.

אזל גליג לבני ביתיה[1]. ובפסיקתא דעניה סוערה (צד קל"ז.) א"ל סבא סבא כל מה דאת יכיל (למגלגלא גליג, פי' למשבחא שבח) [וצ"ל למגלגא גליג למשבחא שבח] *[אחי"ה כן הגיה ג"כ הרב החכם ר' שלמה באבער בפסיקתא שם הערה נ"ב ע"ש וגי' למשבחא שבח. אי' לנכון בדפ"ר וכצ"ל בכ"י ה"ב ובכ"י ו"ו ב' ושם בט"ס למשכחא וכ"ה בפסיקתא בנוסחאות ובילק' ישעי' רמז של"ט הגי' למלגלג גלוג למשבחא שבח וצ"ל למגלג. ובסנה' ק'. ב"ב ע"ה. ובפסיק' רבתי ספל"ב ובמ' שו"ט מזמ' פ"ז הגי' א"ל דרוש ולך נאה לדרוש וכ'. ומלת פי' בדברי הערוך הוספה הדיוטית היא וצריך למוחקה כי זה רק סיום לשון הפסיקתא כן התעורר כבר מו"ל הפסיקתא הנ"ל אבל גם בכ"י ערוך ישנו מלת פי' בט"ס וגם לפני מפרש מלות זרות של הילק' כבר מונח קלקול זה יען כן נ"ב בילק' איוב הנ"ל למלת גלוג בזה"ל „פי' תשתבח" וזה מגי' המוטעת של ערוך, וכן אי' במ"כ לויק"ר פ"ה גלוג „פי' השתבח" ולפ' כ"ה: „פי' לך והשתבח" ,ובפ' י' הלין אינון דאת מגליג עליהון, פי' בעל מ"כ מספר ומשתבח עליהם ובהם ע"כ, ובעל יפה תואר פי' מתפאר אבל הוראת המלה בל"י קרא בקול גדול ומפרסם] —

גְּלוּגְדִּקָא (בל"י אמצ' λεκτίκιον ובל"ר lectica Sänfte) כפ' אין צדין בגמ' שחטה [בשדה] לא יביאנה (ביצה כ"ה:) זקן אחד היה בשכנותינו והיה יוצא בגלוגדקא שלו[2]. ולא זכר הדום רגליו ביום אפו (איכ' ב', א') תרג' ולא דכר בית מקדשיה דהוה גלוגדקא דרגלוי ולא חס עלוהי ביום תקוף רוגזיה. כמלך עתיד לכידור (איוב ט"ו, כ"ד) תרג' היך מליך דאיטימוס[3] לגלונדיקא[4]: (א"ב בל"ר קוראים לקטיקא למין כסא שהוא כמו עגלה לשאת אנשים חשובים בכתף וגי' מלה זו על אופנים שונים לפעמים כתוב גלגטיקא פעמים כלקדיקא). *[אחי"ה הגי' האחרונה בקשתי ומצאתי בשהש"ר פ' אתי מלבנון כאילין סביא דלי' אינון יכולין מטענין בכל קדיקה, וצ"ל בתיבה אחת בכלקדיקה, והגי' היותר נכונה לקטיקא הובא' בילק' משפטים רמז שי"א והביאו ר"ב במו"ע בע' לקטיקא. וסומכוס העתיק בצבים בישעי' ס"ו, כ' ע"י λεκτίς וזה ראי' מופתית כי בשהש"ר הנ"ל אשר בה ג"כ נדרשה מלת בצבים ע"י בכל קדיקה צ"ל כמו שהגהתי במלה אחת ובהוראה הנזכרת, וטעם המדרש וסומכוס כי פתרו בצבים כמו עגלת צב וכן פירש"י ורד"ק לישעי' שם ע"ש] —

גַּלְגַּס (לדעת ר"ב מל"י γλωχίς Spiess, Spitziges ולע"ד מל"י האמצ' καλίγα וכן בל"ר caliga Soldatenschuhe) במגילת איכה זנח ה' (ב', ז') ועושין רושם במסמרות הגולגסיים בקרקע בית המקדש, פי' רמחים. (א"ב פי' גְּלוּכִים בל"י להב רומח חנית וחרב עיי"ע גלך ובנוסחאות שלנו כתוב גלאסין, פי' בל"ר[5] כובע ברזל והוא הנקרא קסדא[6]). *[אחי"ה והיותר טוב שהמלה בל"י ורו' הרשומ' ענינה מכסה ברזל לרגלי אנשי המלחמה, וכן פי' בעל כ"כ והגימ"ל תחת קוף כמו אנגדיקוס וכדומה הרבה וכן גלג בע' הקודם תחת קלג. עיי' מ"ש ע"מ יוני אמצעי של מיורסיאוס צד ר"ג. ושיעור מסמרות הגולגסיים כלומר של מנעלי אנשי מלחמה עשו רושם של חריץ בקרקע בית המקדש ובנו"ג בט"ס ועשו מסגר של גליאסין שלהן וראשם בארץ וצ"ל ועשו מסמר של גלגסין שלהן רושם בארץ. ופי' בעל מ"כ דחוק ורחוק] —

☞ גּוֹלְגּוּקִין (לדעת ר"ב בית יד Handschuhe ולדעתי ט"ס במקום גלוגדקא Sänfte) ירו' דביצ' פ' בתרא (פ"ה דס"ג.) לא זכינן לאורייתא אלא בגין דחמינן אצבעתיה דרבי מן גולגיקון דידיה פי' המפרש בית יד. *[אחי"ה כן פי' קה"ע ופ"מ אבל היותר טוב כי ט"ס הוא וצ"ל גלונדיקון ובע' גלונדקא צינתי כבר גי' הילק' מ"ב ואני מוליכך בגלונגיקא שגם כאן נשמט' אות ט' או ד' וכן דעת בעל כ"כ ושיעור המאמר ר' יוחנן ור"ל מעידין על עצמן שלא זכו לתורה רק בעבור שראו אצבעותיו של רבי בשעה שנשאו אותו בכסא והניח ר' אצבעותיו למעלה לאחוז בכסא]—

גֶּלֶד (= גִּילְדָּא בל"ע جلد Haut, Fell, übt. Kruste Ueberzug; גְּלוּדָה בל"ע جلد die enthäutete; גִּילְדָּאה جلودى Riemer, Fellhändler) בר"ג דבמה

---

[1]) בנו"ג בויק"ר וקהל"ר פנון יתיה ואזל לביתיה אמר לאנתתיה ככל הדין יקרא אנא שלים לך אמרה אזיל גלוג לאימך ובקהל"ר שם הגי' איזילי גליגי. [2]) בנו"ג בגלודקי וכה"ג בע' גלודקיא לגי' כ"י ע"ש וכ"ה באו"ז הלי' יו"ט רסי' שנ"ד, ובכ"י מ' הגי' בגלנדקי וצ"ל בגלגדקי ובילק' שלח רמז תשמ"ג בשם הספרי אני מוליכך בגלודקא אבל בספרי עקב פ' ל"ז הגי' בגלגוטיקא וצ"ל בגלגטיקא וכ"ה בשהש"ר פ' קמתי ובקהל"ר פ' שבתי ואפי' בגלקטיקא לא היה יכול להיטען, ובילק' בהר רמז תרס"ו לא יטייל אחריך בגלטקא עיי"ע בלנטיא גי' הספרא, ובילק' מ"ב רמז רל"ח אביך מוליכך בקרון ואני מוליכך בגלוגיקא ונשמט' אות ט' אחר הגימל השני ועיי"ע גולגיקון. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר ופיז' ואמש'. [4]) וכ"ה בכ"י הרגי' עיי' עמת"ר להחי לעווי. [5]) galea. [6]) cassida.

טומנין (שבת נ׳:) מגרד אדם גילדי צואה וגילדי מכה שעל בשרו. ובפ״ט במקואות אלו חוצצין (פ״ט, מ״ב) לפלוף שחוץ לעין וגלד שחוץ למכה והרטיה שעליה ושרף היבש וגלדי צואה שעל בשרו [1]). פי׳ אדם שהיתה לו זיעה גדולה ועלה הליכלוך והצואה עליו ונעשה כמו גלד על עורו [2]). בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ המסס ובית הכוסות (חולי׳ נ״א.) ובכתוב׳ בפ׳ המדיר בגמ׳ היה בה מומין (ע״ו:) הוגלד פי המכה בידוע שג׳ ימים קודם שחיטה. פי׳ עור דק שעלה על המכה כמו שק תפרתי עלי גלדי (איוב ט״ז, ט״ו) ״אמר איוב מנהגו של עולם מי שהיתה לו מכה ונתרפאה [מעט] והעלת גלד נותן בה דברים רכים כמו צמר גפן או סרק של פשתן בריכוך השמן אבל אני השק שאינו רך אלא קשה תפרתי עלי גלדי״ [3]). בפ׳ אלו טרפות (חולי׳ מ״ב. מ״ב: נ״ד. נ״ה:) ובספרא בפ׳ את זה לא תאכלו (שמיני פרק ג׳ פרשה ב׳) הגלודה ר׳ מאיר מכשיר. בפ׳ לולב הגזול בגמ׳ נקלף (סוכה ל״ה סע״ב) אמר רבא האי אתרוגא דאגליד כאהינא סומקא כשרה, ובפ׳ אלו טרפות בגמ׳ הריאה (חולי׳ מ״ו סע״א ורע״ב) אמר רבא האי ריאה דאיגליד [4]) כאהינא סומקא כשרה, פי׳ נקלפה הריאה כגון שניטל קרום העליון כמו התמרה האדומה שנקלפה עורו כשרה שהקרום התחתון מגין [5]). בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ הריאה (חולי׳ מ״ח סע״א ורע״ב) אמר רבא כי הוינן אזלין [6]) בתריה דרב נחמן בשוקא דגילדאי ואמרי לה בשוקא דרבנן. ובפ׳ אלו מציאות בגמ׳ ר״ש אומר כל כלי אנפוריא (ב״מ כ״ד:) רבא הוה שקיל ואזיל בתריה דרב נחמן בשוקא דגילדאי ואמרי לה בשוקא דרבנן [7]). בס״ג דפ׳ אלו מגלחין (מ״ק כ״ז.) ובסנהד׳ בפ׳ כה״ג בגמ׳ מת לו מת (כ׳.) כי אתא רבין אמר אמר לי ההוא מדרבנן ורב תחליפא בר מערבא שמיה דהוה שכיח בשוקא דגילדאי מאי דרגש ערסא דצלא [8]). ובגמ׳ דהריאה (חולי׳ מ״ו:) אמר רבא האי ריאה דקיימא גילדי גילדי. בר״ג דפ׳ ראוהו בי״ד והאי דפרה כיון דקאי גילדי גילדי כב׳ וג׳ שופרות דמי [9]) [ובגמ׳ שופר שנסדק] [10]) גרדו והעמידו על גלדו כשר [11]). ובפ׳ טרף בקלפי [בגמ׳] בכל יום היתה כבידה והיום היתה קלה (יומי׳ מ״ד:) תנא בכל יום היתה גילדה עבה והיום דקה [12]). ובויק״ר בפ׳ צו בפ׳ שנאה תעורר מדנים (ויק״ר פ״ז) אם תאמר דהוה גליד תני ר׳ הושעיה כעובי דינר גרדיון היה כו. * [אחי״ה גְלֶד נקרא בל״ע וְגֶלְדָא בל״ס עור והוא מל״מ איוב הנ״ל כמו שהבינו הראב״ע ורד״ק. וכנ״ה מלבד הדוגמאות הנ״ל בפסחי׳ קי״ט. וכולהו אקלידי וקליפא דגלדא, ובסנהד׳ ק״י. הגי׳ אקלידי וקילפי דגילדא, ור״ח לפסחי׳ גרס דגילדאי ובכ״י מ׳ א״פ ובע״י הראשון וקופלי דגילדא, וכן בע׳ קלד ע״ש ומ״ש. ברכו׳ מ״ג: אבל בגילדא וכ׳ עיי״ע אפנתא. ירו׳ ב״ב פ״ג די״ג ע״ג מקום שעושה גלד. ובהשאילה נקרא גילדא דופן וְרֶקַע פח כמו ביומ׳ הנ״ל גילדה עבה ופירש״י דפנה עבה וכן במ״ר פי״ג קערה גילדה עב מזרק גילדו דק, ובתר״י א׳ לבמד׳ ז׳, י״ג. י״ט גילדא סמיך, ושם גילדא קליש, פי׳ דפנו עב ודפנו דק. ובגנזי ברומים (יחזק׳ כ״ז כ״ד) תרג׳ חפן גילדין, פי׳ מכוסים ברקע פח. וכן נקרא גילדא עור דק העולה מחמת מכה וממנו הוגלד ואיגלד של מעלה כלומר שנעשה קרום מלמעלה, וכן פירש״י חולי׳ נ״א. הוגלד קרוסט״א כלומר בל״ר crusta עור דק או בל״צ crouté בלא״ש איבערקרוסטעט. וכן נ״ל לפרש את מאמר בנד׳ נ״ו: אינו דומה כתם שלאחר הכבוס לכתם שלפני הכבוס שזה מקדיר וזה מגליד, פי׳ כתם שלאחר הכבוס מקדיר (כצ״ל עיי״ע קד א׳) נכנס לתוך הבגד וכתם שלפני הכבוס עולה רק על שטח העליון של בגד כקרום על העור. או י״ל שהוא מערך הבא אח״ז ע״ש. הגלודה כלומר שנפשטה עורה וכ״ה בלשון ערבית. גילדאי פי׳ מתקני עורות או מוכרי עורות וכ״ה בל״ע.

---

1) כה״ג בכ״י ו״ו וה״ב וכ״ה נכון וציון הוא ממשנה ב׳ לפ״ט במקואות אכן כדפ״ע אי׳ לפלוף שהוא חוץ לעין וגלד שחוץ למכה וכ׳, וזה משני׳ ד׳ שם ועיי״ע לפלף לכלוך ב׳ ועי׳ סרף. 2) וכן הפי׳ בר״ש שם ולא הזכיר את הערוך. 3) הועתק מלה במלה מפי׳ רה״ג בסד״ט צד ל״ד. וכן פירש״י ורלב״ג גלדי באיוב ע״ש. 4) בנו״ג דאגליד. 5) וכן פירש״י וכמו כן פי׳ רגמ״ה כ״י לחולין (בקובץ כ״י אנגיילי דף ש״ז.) בזה״ל: כלומר דאינקוב עילאה ולא אינקיב תתאה״. אבל הרי״ף פוסק שדוקא מקצתה מתיר בגלודה אבל הרשב״ם כ״י בהוספות על הרי״ף חולק עליו עיי׳ ד״ס לסוכ׳ צד נ׳ אות ח׳. 6) בנו״ג כי הות מסגינין. 7) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ול״ד אבל בדפ״ע חסר מן בשוקא עד בשוקא. 8) כה״ג בסנהד׳ ובכ״י מ״ק עיי׳ ד״ס שם מ״ח. אבל בדפוסי׳ במ״ק ובנדרי׳ נ״ו: בקצת שינויים ע״ש. 9) וכה״ג בתוספ׳ סוט׳ י״ח. ד״ת כתבה וכ״ה בכ״י מ׳ ובכ״י א״פ עיי׳ ד״ס שם צד ל״ג: אבל בנו״ג והאי דפרה וכ׳ מיתחזי כשנים ושלשה שופרות. 10) כצ״ל וכ״ה בע׳ גרד א׳ והובא בר״ה כ״ז: 11) וגי׳ גרדו אי׳ ג״כ בנוסחי׳ ובירו׳ ר״ה פ״ג דנ״ט ובירו׳ גיטי׳ פ״ב דמ״ד: והוא העיקר עיי׳ הציונים בע׳ גרד א׳ וכ״ה בבה״ג ברי״ף ובראי״ש ובהלי׳ ר״ה לרי״ץ גיאת עמוד ל״ג ובאו״ז הל׳ ר״ה רסי׳ רנ״ט אבל בדפ״ר הגי׳ כאן גררו וכ״ה פעם אחת בכ״י מ׳ ובכולן בשבלי הלקט סי׳ צ״ז וברי״ף כ״י עיי׳ ד״ס ר״ה צד ל״ו. 12) וכה״ג בפיסקי רי״ד ובכ״י מ׳ אי׳ והיום גילדה דק ובנו״ג והיום רך וגי׳ רך ג״כ בכ״י ב׳ ול״ד וט״ס הוא עיי׳ ד״ס יומ׳ צד ס׳:

וכן מצאתי מפורש בפי' רגמ"ה כ"י לחולין מ"ח. בקובץ כ"י אנגייל' דף ש"ח] —

גֶּלֶד (= גְּליד בל"ס וכן בל"ע جليد Reif, Eis, Gefrorenes) ביש מביאין פ"ח באהלות (מ"ה) השלג והכפור והגליד. ובפ"ז במקואות (מ"א) אלו מעלין ולא פוסלין השלג והברד והכפור והגליד [1]. ״פי' המים כשיקפו מרוב הקור כדכתיב (שמות ט"ו, ח') קפאו תהומות שם אותו הקפוי גליד דכתיב (זכרי' י"ד, ו') לא יהיה אור יקרות וקפאון ומתרג' רב יוסף עדי וגליד" ובלש' ישמעאל גליד. * [אחי"ה עד ובל"י וכ' הועתק מפי' סדט"ה לרה"ג צד כ"ד אך שם הגי' ע ר י וגליד וזה נכון עד מאוד וכ"ה בפשיט' שם עריא וגלידא. פי' קור וקרח והתרגם פותר יקרות מלש' קרה. ובנו"ג בכ"מ עדי וכן הובא התרג' מרש"י ורד"ק לזכרי' ובשרשים ע' יקר ובמתורגמן ע' גלד. ועוד בע' גמד א' הביא רבינו תרגום רב יוסף וגם זה הועתק מפי' רה"ג לכלי' כ"ט, א' וא"כ יפה שיער מהרא"ג במ"ע שלו ח"ג צד ר"נ בהערה ג' כי הגאונים ז"ל יכנו תרג' של נ"ך בשם תרג' רב יוסף ויען כן הותרו הספקות של מהרי"ט צונץ בספרו ג"פ צד ס"ג הערה ה', ועיי' עוד רמ"ל בזה הערך. ופתרון המלה בל"ע וסו' קֶרַח. וכן פי' רבינו בעצמו בע' טר ג' בציון משבת קנ"ב. סחרונוהי גלידין כה"ג בכ"י א"פ ואה"ת ובדפ' הישני' וכן בע' טר ג' ע"ש. ותרג' קרח (בראשי' ל"א, מ'; יחזק' א', כ"ב) וכפור (שמות ט"ז, י"ד; תהלי' קמ"ז, ט"ז; איוב ל"ח, כ"ט) גלידא. ונגזרה המלה מפעל גלד = جلد וענינה נעשה חזק וקשה ונקרש וכן מצינו בדרז"ל ירו' ברכו' פ"א ד"ב סע"ג יהי רקיע (בראשי' א', ו') יחזק הרקיע יקרש הרקיע יגלד הרקיע, ב"ר רפ"ד (ווילקי בראשי' רמז ה') יהי רקיע בתוך המים גלדה טיפה האמצעית ונעשו השמים וכ' רב אמר לחים היו מעשיהם ביום הראשון ובשני קרשו וכ' וכן ענין רקע בל"ע פי' הכה ובעט ברגל וכן בל"מ (יחזק' ו', י"א) רקע ברגלך ובהשאילה שטיחה ורידוד ע"י רמיסת רגל כל"מ (איוב ל"ז, י"ח) תרקיע עמו שחקים ומזה נבנה השם רקיע, פי' רמוס ברגל ומחוזק יען כן העתיקו ע' זקנים וסומכוס רקיע στερέωμα והעתקת וואולגאטא firmamentum ורס"ג جليد פי' חזוק ועיי' ספרי על העתקה פרסית לריב"י טאווס צד מ"ה. ומהשם גליד נאצל ההפעיל בתוספת' פרה ספ"ט מי חטאת שהגלידו וחזרו ונמוחו כשרים, פי' נקפאו כגליד, ואולי מזה הענין גם מַגְלִיד בנדה נ"ו: שהובא בע' הקודם לזה, פי' הכתם נעשה כגלידא ונתקשה בבגד]. (א"ב בל"ר [2]) מים נקפאים).

גֶּלְדָן = גֶּילְדְנָא (1 eine Art Thunfisch, fliegender Meerfisch gr. χελιδονιάς, χελιδών; 2 eine ähnliche kleine Fischart) בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג:) ההיא גילדנא דימא היא דאית ליה תרי שיצי. בס"ג דפ' כיצד מברכין (ברכו' מ"ד:) כל נפש משיבה נפש אמר רב פפא אפי' גילדנא דבי גילי. ובפ"ק דכריתות בסוף הלכה המפטם את השמן (ו'. הוריות י"ב. ע"ש) טב גילדנא סריא למיכל מכותחא דרמי כיפי. ובר"ג דפ' שני דייני גזילות (כתובי' ק"ה:) אייתי ליה כנתא דגלדני. פי' סל של דגים גדולים [3]. פי' גילדנא דבי גילי דג שגדל באשפה שבים [4]. בחלק בגמ' ר"ע אומר אף הקורא (סנהד' ק':) לא תשלח גילדנא מאוניה דלא ליזיל משכיה להבלה וכ' [5]) ס"א גילדנא מ א ו ז נ י ה [6]. פי' לא ת פ ש ו ט [7]) העור מן האוזן של בהמה [8]) שאותו העור להבלה יהיה ולא יצלח למלאכה אלא צלי יתיה באש ואיכול ביה תרי גריצין שתוכל לצלותו עם עורו ולאכול בו ב' עוגות. * [אחי"ה וכן פירש"י וגוזר אני המלה מל"י הרשומה שענינו דג של ים ודומה לצפור דרור (שוואלבע) ויש ממנו שני מינים אחד גדול

---

1) בדפ"ר נשמט מן הגליד עד והגליד. 2) gelidus. 3) בנו"ג רב ענן אייתי ליה ההוא גברא כנתא דגילדני דבי גילי ופירש"י דגים קטנים. וכן גרס רבינו בעצמו בע' כנת א' אך שם אי' בט"ס דגילדאי וצ"ל דגילדני, והוספה דבי גילי גם בע' כנת לי' וכן לי' בילקי' שמיני רמז שנ"ג בשם כתובי', אבל ממה שפי' בכאן מלת דבי גילי נראה בעליל שהיה גורסה רבינו במימרא דכתובו' רק לא ציינה וזה דרכו של רבינו בכמה פעמים. 4) פי' גדל בבצת ואגם הים וא"כ תהיה מלת גיל ל"ע غيل בצה ואגם ועיי' עוד ע' גִל א'. בדפ' פיז' וויניצי' בסיל ואמש' ופראג אי' עוד וזהו צוראף ונראה שהיא הוספה מאיזה סופר ובדפ"ר ובכ"י ערוך לי' ובאמת אין לו הבנה כי צוראף הוא ממש בל"ע زرافة חיה ששמה Giraff ואולי לדוגמא בעלמא נקט ליה סופר המגיה כן לפרש גילדנא שפותר אותו מל"ע גלאדם جلادم, פי' ארוך ביותר וידוע כי צוראף היותר ארוך בחיות. 5) כ"ה בדפ"ר אבל בשדפ"ע ובנוסחאות כתוב לחבלא ועיי"ע חבל א' ובחי"ת העיקר. 6) כ"ה לנכון בדפ' פיז', וויניצי' ובזה החלוק בין שתי הנוסחאות ובדפ"ר הגי' מאומיה אבל כבר מלתי אמורה בע' אן א' כי מלת אומא אינה נמצאת בש"ס ועוד צריך ביאור מה הוסיף בזה בס"א לכן נראה להגרי"ב בהפשב"ע דכך צ"ל ס"א לא תנטוש גילדנא מאוניה וכן הביאו רבינו בע' נשט ורומז על ע' נוכחי ע"ש ובמו"ע וכה"ג באמת בנוסחאותינו. 7) וכ"ה בכ"י ש"ס ובאה"ת ובילקי' כ"י עיי' ד"ס לסנה' קנ"ב. 8) ול"נ שצ"ל דג עיי' פירש"י.

ואחד קטן הראשון גדל בים כי על כן נקרא גילדנא דימא, וכן כתב כ״י פי׳ רגמ״ה לב״ב הנ״ל כי הוא דג של ים, והמין השני קטן ביותר עד כי סל אחד הכיל גילדני הרבה, וכן מפרש המלות של ילק׳ בשמיני הנ״ל פי׳ גילדני דגים קטנים כפירש״י. ומתמיד ל״ב: מוכח כי דרכם להֵאכל מלוחים כאי׳ שם: הוו בידי׳ גולדנא דמלחא וכ׳] —

גלודקיא (בל״ר = לוגדיקא Sänfte) בר״ג דאין צדין (ביצ׳ כ״ה:) ס״א גלוגדקא וככר פירשנו למעלה בזה הפרק. * [אחי״ה עיי״ע גלוגדיקא. המלה בראש הע׳ אי׳ בגי׳ זו בכ״י ו״ו וה״ב אבל בדפ׳ ויניצ׳ ועוד הגי׳ גלדוקיא וט״ס הוא, ובס״א אי׳ בכ״י ו״ו ב׳ גלונדקיא והוא כגי׳ כ״י מ׳ שהובא בע׳ גלוגדיקא ע״ש ומ״ש] —

גָּלָא = גְּלוּהִי (א מל״ע جلا, جلوه 1 Morgenröthe, 2 Mond מפעל ערבי جلا, פי׳ זָרַח) בפ״ק דפסחי׳ [בגמ׳] ר״מ אומר אוכלין כל ארבע (פסחי׳ י״ג רע״א) והאי דקאמר בתוך הנץ החמה הוה קאי בגלוהי. ובריש גמרי׳[1] דתענית (ג׳:) למעוטי בגלוהי דליליא, פי׳ לשון נוגה. * [אחי״ה בנו״ג בפסחי׳ בגילויי ובסנהד׳ מ״ב. בגילויא אבל רבינו גרס בע׳ זהר ב׳ גם בסנהד׳ כמו כאן בגלוהי כפי גי׳ כ״י ו״ו ובכ״י ב׳ וא״פ גרסו בפסחי׳ בגולהא, וכ״ה בכ״י בע׳ זהר ע״ש ובכ״י מ׳ ובכ״י ב׳ ורש״י לתעני׳ בגולהי אבל בפי׳ רגמ״ה בגלוהי כגי׳ רבינו עיי׳ ד״ס תעני׳ צד ה׳: וזה האחרון עיקר וכ״ה בל״ע הרשומ׳ ופתרונה בקיעת השחר וגם זריחת הירח וכפתרון הראשון מוכח בפסחי׳ הנ״ל, וכפתרון השני בתעני׳ הנ״ל וזה מה שפירשו התוספ׳ שם בזה״ל גילהי דלילה, פי׳ זריחת הלילה שקורין לנישו״ר בלע״ז ע״כ וצ״ל לנישו״ן בל״צ lunaison פי׳ זריחת הירח ורש״י פי׳ שם אישלושטר״א בלע״ז והוא elucere שהובא בע׳ ברק ב׳ ע״ש. וכן מצאתי בפי׳ רגמ״ה כ״י לתעני׳ שפי׳ ״גלוהי דליליא: ברק״] —

גַּלְחִי (E. N. einer sodomitischen Stadt) בפ׳ תינוקת בגמ׳ הזב והזבה (נדה ס״ט.) אמר רבא [האי] דינא דלאו דינא דדייני בגלחי, פי׳ עיר שבארץ סדום ששמה כן דנין בה כן דאית ליה תורא נרעי חד יומא שורו וכל השורים שבעיר. * [אחי״ה וכן פי׳ רש״י ז״ל ועיי׳ על המשך המאמר בע׳ אית] —

* גלטקא ט״ס עיי״ע גלוגדקא ומ״ש.

גְּלָטוּרֵי[2] = גְּלָסוּרֵי (-γλωτ Fremdwörterbuch, γλωσσάριον, τάριον, s. Art. אא) כבר פירשנו בראש הספר. * [אחי״ה כ״ה בכ״י ל״ד ובכ״י ו״ו וב״ר אי׳ בע׳ הספר וצ״ל בראש הספר ובדפ״ע הגי׳ בראש הערוך וכונה על ע׳ אא ע״ש ונוסח גלסורי אי׳ בכ״י ו״ו א׳. ורמ״ל יש לו עוד הוספה הועתקה מדברי ר״ב בע׳ אא מבלי שהזכירו ולקורא נתן בזה מקום לטעות כאלו דברי רבינו הם וכן לא יעשה] —

1 גַּלְיָא (Gallia) מסכת יבמות פ׳ הבא על יבמתו (יבמו׳ ס״ג.) אפי׳ ספינות באות מגליא לאספמיא ובילמדנו פ׳ ויצא (עיי״ע אספמיא א׳) מארץ שבים מגליא ומאספניא ומחברותיה, פי׳ שם מדינה גדולה בל״ר והיא הנקראת לנו צרפת וממנה היו המאורות הגדולים רש״י ובעלי התוספות. * [אחי״ה וכן דעת בעל מפרש מלות זרות של ילקוט עיי״ע אספמיא א׳ ומ״ש. אבל הדעת יותר סובלת כי גליא האמורה כאן היתה תכונתה במדינת איטלי׳ ונקראת Gallia quaestoria או provincia Gallica עיי׳ סוועטאניאוס על קלוידיאוס כ״ד ועיי׳ עוד ליויאוס ל״ט, מ״ד; פליניאוס ג׳, י״ט והיתה מנוחתה בין נהרות רוּבִּיקאן ואֵיזִים עיי׳ אוצרי מלין רומיים. ואכ״מ להאריך] —

* 2 גַּלְיָא (Γαλλαία, = Flecken bei Ekron Euseb. s. v. Γαλλεί) ר״ה כ״ו. ואמר ר״ע כשהלכתי לגליא היו קורין לנדה גלמודה וכ׳. ועיי״ע גלמודה. כתוב׳ ס׳. נחום איש גליא, ובתוספתא עירו׳ פ״ח אי׳ מנחם איש גליא, ובירו׳ ברכו׳ פ״ד ד״ח רע״ב מנחם דגלייא וזה האחרון נ״ל עיקר, וכן נקרא בויק׳ פ״כ ר׳ יודן גלייא שלפי עדות איזיביאום כן נקרא כפר אצל עקרון וא״כ תכונתה בגבול צפוני של יהודה כמו שכתוב (יהושע ט״ו, י״א) ויצא הגבול אל כתף עקרון צפונה. ובזה מובן גי׳ מדרש שו״ט (עיי״ע אספמיא א׳) הרי שהביא מנחתו מגליא שמאחר שגליא לתחום א״י נחשבת מחוייבים היו יושביה להביא מנחותיהם לירושלים משא״כ אם שגליא תהיה בחוצה לארץ צרפת או איטליא. ועוד יש להביא ראיה כי תכונתה היתה בא״י ממה שקוראים שם נדה גלמודה ומלה זו לשון עבר היא. ובה״ג הלכ׳ ר״ה עמוד ל״ח. הגי׳ גלילאה ואינו נחוץ לגרוס ככה. ונראה ששם גליא היא היא גלים של מקרא יהושע ט״ו, נ״ט לעדות ע׳ זקנים ועיי׳ ש״א כ״ה, מ״ד; ישעי׳ י׳, ל׳

---

[1]) כ״ה לנכון בדפ״ר. [2]) וידידי הרב החי׳ והחריף ר״י שטיינהארט באראד כתב לי׳ כי נוכל לפרש גלטורי בהפך אותיות: ליגטורי והוא בל״ר ligaturae פי׳ קמיעות וכתבים של מכשפות עכ״ל הזהב.

3 גַּלְיָא (עיי"ע בית גליא) ירו' דשבת פ' אמר ר"ע (ירו' שבת פ"ט דו"א ע"ד, עיי' ירו' ע"ז פ"ג דמ"ג סע"א) את שקורין אותו פני מלך קורין אותו פני כלב עין כוס עין קוץ גדיא גליא, עיי"ע בית גליא.

גִּלָּיוֹן (בל"ם גליונא der Rand, der unbeschriebene Theil eines Buches, einer Rolle) בר"ג דפ' כל כתבי הקודש (שבת קט"ז.) הגליונים של מעלה וכ', פי' של מעלה ושל מטה בדף. שבתחילה ושבסוף (שם) [פי'] קודם שמתחיל בראשית ושאחר כל היד החזקה מקום דלא כתיב ביה מידעם כדתנן בידים (פ"ג מ"ד) הגליון שבספר של מעלה ושל מטה שבתחילה ושבסוף מטמא את הידים, ותיפוק ליה משום גיליון דידיה מקום כתב לא קא מיבעיא לי דכי קדוש אגב כתב הוא דקדוש וכבר פירשנו בע' און גליון.*[אחי"ה וכה"ג בדפ' וויניצ' ובכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ודפ' אמש' אבל בדפ' פיז' בע' עון גליון וכ"ה בדפ"ר וכ"ה בכ"י מ' הובא בע' און גליון ורמ"ל השמיט הסיום וכן השמיט ע' און אע"ג שאי' בדפ' אמש' בקטוע הלשון ואנחנו השלמנו למעל' מכ"י הערוך ובעל הפשב"ע כתב חסר לפנינו שום פי' תמן ע"כ ולא ראינו אינו ראיה. ודע שגי' בשבת הנ"ל הגליונין של מעלה ושל מטה וכ' שבתחלת הספר שבסוף הספר וכ' ובידים הנ"ל אי' גליון שבספר שמלמעלן ושמלמטן וכ', ומתוך פירוש רה"ג ז"ל לסד"ט צד מ"א מוכח שגרס כרבינו וז"ל שם גליון שבספר פי' שלמעלה מן הדף ושל מטה מן הדף שמו גיליון ע"כ. ונ"ל שדברי רה"ג אלה נשמטו מדפ"ע וזה מוכח מערוך הקצר שנ"ב שאי' שם וז"ל: פי' ריוח שלמעלה מן הדף ומה שלמטה קורין גליון ע"כ והוראת גליון בל"ם נייר חלק שנשאר בלא כתיבה וכן בפיה"מ להרמב"ם לידים הנ"ל ורע"ב שם. וכנ"ה במנחו' ל'. (ועיי' ירו' מגיל' פ"א דע"א רע"ד. מ"ס פ"ב, ועיי' פירש"י לב"ב י"ג: ד"ה וסופו כדי לגול) שיעור גליון מלמטה טפח מלמעלה שלש אצבעות וכ', עיי' ר"ש לידים שם. — ודע עוד כי בל"ם גליונא נקרא ספר ובדרז"ל נקראו כן ספרי דת החדשה ד"מ שבת קט"ז. הגליונין וספרי הצדוקים אין מצילין אותן מפני הדליקה, ובירושלמי שבת פט"ז דט"ו ע"ג הגי' הגיליונים וספרי מינין ובתוספתא שבת רפי"ד הגליונים וספרי ע"ז וכ' ובילק' ישעי' נ"ז ריש רמז שמ"ט הגי' רק הגליונים ובדפוסים הישנים עד בסיליאה הגי' בשבת הגליונים וספרי מינין ובכ"י מ' הגליון וספרי המינין עיי' ד"ס שבת צד ק"ל. והגליון לשון נופל על לשון להוראת Evangelium, εὐαγγέλιον, ובל"ם אֵוַנְגֶּלְיָן, ובדרך גנאי הפרידו בין הדבקים לכתוב און גליון או כגי' כ"י הובא בע' און גליון ובדפ"ר ופיז' בכאן עון גליון, ומחמת המציק מהצינזור נשמטה מלת גליון בדפ"ע ונשאר רק און] —

* גיליון בל"ר גוילין (die Pergamente) ע"ז י"ח. גיליון נשרפין וכ' ט"ס וצ"ל כגי' ע"י גוילין עיי"ע גויל.

* גליונים כ"ה בדפ"ע בע' אסטכיון בציון מב"ר פי"ט ועיי' על גי' האמיתית בע' הנ"ל ובע' גל ו'.

גַּלְיוֹר, גוליור (לרבינו חלש der Schwache, לדעת ר"ב מל"ר Schildknecht, galearius וכ"ה בל"י אמצ' γαλιάριος ולפע"ד מל"ר Läufer, celer (Vorläufer בברכות בס"ג דפ' אלו דברים (נ"ג: גדול העונה אמן יותר מן המברך א"ל ר' נהוראי השמים כן הוא תדע שהרי הגוליירין מתגרין במלחמה והגבורין נוצחין. וכל זה בס"ג דנזיר (ס"ו:[1]). ובילמדנו באלה המשפטים (תנחומי משפטי' סי' ה') אם רואין גליור אחד אין עומדין מלפניו[2]. בב"ר פס"ד ואלה תולדות יצחק (ס"ג) לא תבזון לא ברומי זעיר ולא בגליור זעיר[3]. ובפסיקתא דהחודש (צד מ"ה ס"א ורע"ב)[4] ר' יוחנן אמר[5] אף הסרסור הרגיש בעבירה [שנאמר] מלאכי צבאות ידודון ידודון (תהלי' ס"ח, י"ג) ר' יודן בשם ר' אייבו אמר מלאכי צבאות אין כתיב כאן אלא מלכי צבאות מלכיהון דמלאכיא אפי' מיכאל

---

1) כה"ג בנזיר אבל בברכו' אי' שהרי גוליירין יורדין ומתגרין וגבורים יורדין ומנצחין ובכ"י מ' אי' כגי' רבינו וכ"ה בב"נ צד ל"ב ע"ד רק שם הגולייכים וצ"ל הגוליירים וכ"ה בפסקי ר' ישעי' מטראני בב"נ צד נ"ה ע"א תדע שהרי גוליירים מתגרין וגיבורים מנצחין וגי' הגוליירין אי' בכ"י ה"ב ובכ"י ו"ו אי הגוליורין ובכ"י ו"ו ב' הגיליורין וכ"ה בדפ"ע. 2) בתנח' הגי' גילורר וצ"ל גילויר וכן בפסיקתא בסמוך במקום הגולרירין צ"ל הגוליירין או הגליורין כהגהת ר' שלמה באבער פסיקדר"כ צד מ"ה אות ס"ב ע"ש. 3) וכתב בעל מ"כ וז"ל פי' הערוך לשון התרוממת כלומ' אדם חשוב וגולייר אדם חלש ושפל עכ"ל ולפנינו חסר בדפ"ע ובכ"י. ובירו' תרומ' ספ"ח דמ"ו רע"ג הגי' לא תבסי [בצ"ל במקום תכסי של נוסחאות] לא ברומי זעיר ולא בחבר זעיר. 4) והובא בפסיקתא רבתי פ' החודש צד כ"ט: ועיי' עוד קהל"ר ט', ז' פ' שבתי וראה, שהש"ר פ' הנה מטתו, במד"ר פי"א, ילקי' משפטים רמז שס"ב, ילקי' תהלי' רמז תשצ"ה ובאגדת שמואל ספי"ז. 5) ר' שלמה באבער שם אות ס"א צדד המקומות אשר בהם הנוסח ר' פנחס בשם ר' אבין או בשם ר' חנין ע"ש ולפי זה גם בערוך צ"ל ר' חנין אמר.

וגבריאל לא היו יכולין להסתכל בפניו של משה וכיון שחטאו אפי' פני הגליורין לא היה משה יכול להסתכל בם שנאמר (דברי' ט', י"ט) כי יגורתי מפני האף והחימה, פי' גיליורין חלשין, פי' אף וחמה שני מלאכי חבלה [1]). (א"ב פי' בל"י משרתים של אנשי המלחמה, תרג' בפסוק וישב מרדכי אל שער (העיר) [המלך] (תרג' שני לאסתר ו', י"ב) וגוליר דהוה נגיד סוסיא). * [אחי"ה ר"ב כיון על ל"ר ויוני' הרשומה וטעמה בל"ר שומר הכלים נושא הכלים לאנשי המלחמה והיותר נ"ל שהוא ל"ר celer פי' הָרָץ וקל ברגלו ומטעם זה ציר ומשולח והפכו הם הפרשים שדרכם להשתמש בסוסים כדי שיגיעו למחוז חפצם וזה מה שתרגם וגוליר דהוה נגיד סוסיא, כלומר קל ברגליו שמנהיג את הסוס, וכן פירשו התוספ' סוף נזיר גולייריז מתגרין וגבורים מנצחין הפרשים הבאים אחרי כֵן ושם נצחון המלחמה על הפרשים הגומרין ע"כ. נשמע מזה כי הפרשים היפך מן גולייריז ולולי מסתפינא הייתי אומר כי גם בדברי רבינו במקום חלשין צ"ל הרצין והראיה כי בעה"ק שנ"ב סיים בלא"ש ר ע נ נ ע ר, וכ"ה במתורגמן ע' גליור, אבל במ"כ למעלה וכן במד"ר שם ובפ' ט' ובשהש"ר הנ"ל פי' וגורס חלש, וכן נ"ב בילק' משפטים גולייריז: חלשים ויותר מזה כי כן פירש"י דהיינו פי' המיוחס לרש"י בסוף נזיר "גולייריז: חלשין" וזה בא לו מפי' רבינו שחשב כי גולייריז הוא לעומת גבורים ולא היא כי הוא איש הָרָץ וקל ברגליו ומקדים בחפזון את מערכות אנשי המלחמה לתור את המקום וכן משמע מבמ"ר פ"ט סיסרא לא נתגאה לפני המקום אלא בשביל לגיונות וכ' אף הקב"ה לא נפרע מהם אלא בלגיונות וכ', לא זזו משם ולא ספנוהו מפני שהוא גוליר, פי' הכוכבים לא חלקו לסיסרא כבוד ולא חשבוהו לבעל מלחמה אלא להרץ ומשרת אנשי מלחמה ובעל מ"כ גם שם פי' הדיוט וחלש, אבל לאסת"ר פ' והמן נדחף מצאתי פירושו של מ"כ נאמן ונכון שאי' שם ובידו (ביד המן) ארבעה מלאכות בלן וספָר וגליור וכירז וכתב הנ"ל בזה"ל גליור הדיוט ושפל ע ב ד ה ר ץ ל פ נ י א ד ו נ ו וכ', ו ע י י ן ב ע ר ו ך" וזה תניא דמסייע לן לגרוס במקום חלשין: הרצין, ובעל המעריך כתב בע' גליור במד' אסתר פ' והמן נדחף, פי' משרת ההולך לרגלי הסוס ע"כ וכנים דבריו, ועוד אי' באסת"ר רפ"ז פ' אחר הדברים משל לגוליר שקלל לבנו של מלך אמר המלך אם אני הורגן [צ"ל הורגו] הכל אומרים גליור הרג עשה אותו (טרוכנוס) [וצ"ל טריבונוס] ואח"כ עשה אותו הגמון ואח"כ התיז את ראשו וכ'. וידוע הוא מספרי הרומיים (עיי' לדוגמא ליויאוס א', ט"ו) כי Celeres היו משרתי המלך רימוס כעין כרתי ופלתי הרצים לפניו. וגי' גיליורין מעידה על מלה רומית הנ"ל, ודי בזה להוציא טעות מלב הקוראים במראה הפנים שפי' בירו' תרומ' ספ"ח הגולייר יהיה מקום שיהיה!] —

* גַּלִיצוּר (Engel, der Gottes Geheimnisse entdeckt [= רזיאל] auch über die Felderträgnisse gesetzt ist) פסיקתא רבתי קלספ"כ צד ל"ט רע"א. פגע בו גליצור שכתב בו (איכ' ג', ל"ח) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב והוא מ ג ל ה טעמי צ ו ר וכ', ושוב מלאך (אחד, צריך למחקו) גליצור עומד ואומר שנה זו חיטין יצליחו ויין יזול וכ', ובפרקי היכלות (הובא בילק' ראובני סוף משפטים) האריך ביותר ופגע בו גליצור המכונה רזיאל וכ', ולמה נקרא גליצור שמגלה טעמי צור רזיאל שמע מאחורי הפרגוד מה שנגזר להיות ומכריז בעולם ועומד אליה ז"ל על הר חורב וכ', אמרו עליו על גליצור שהוא עומד לפני הכסא וכנפיו פרושות לקבל הבל פיהם של חיות וכ' ע"ש.

גָּלְיַת (Goliath, gedeutet גילוי פנים Frechheit) בר"ג דפ' משוח מלחמה (סוט' מ"ב:) גלית שבא בגילוי פנים [לפני הקב"ה] ואמר ברו לכם איש (ש"א י"ז, ח'). * [אחי"ה כה"ג בילק' ש"א י"ז רמז קכ"ה גולית שמו שבא בגילוי פנים לפני המקום וכ', אבל בסוט' שם הגי' שעמד בגילוי פנים לפני הקב"ה וכ', וכן דרשו במכילת' וישלח פרש' עמלק פ"א פ' ויבא עמלק שבא בגילוי פנים, על יתר הדרשות על גליות בסוט' שם עיי"ע כן ד' ושם נסמן ע' פאפאי וע' נניי ועיי' עוד על גלית שמ"ר פל"א; ויק"ר פ"ה, פ"י, פי"ז, פכ"א; במ"ר פ"י, פכ"ב; קהל"ר פ"ד; רות ר' פ"ד; שהש"ר פ"ג]—

גְּלָךְ (Hervorragendes, Spitze, γλωχίς, — ιν) ושריון קשקשים הוא לבוש (ש"א י"ז, ה') תרג' ושרין גלכים [2]). (א"ב פי' בל"י להב ו ח ו ד ח נ י ת ומסמר והיה בשריון חודים נוטים חוצה עיי"ע גלגם).

גֹּלֶם (פי' חומר שאין לו צורה וכלי שלא נגמר ungeformte Masse, unfertiges Gefäss ובהשאילה על אדם בור ורק (ungebildeter, unfertiger) Mensch והפעל ממנו גָּלַם behandeln

[1]) עיי' ילק' עקב רמז תתנ"ג. [2]) וכה"ג בפי' הרד"ק לשמואל, ובמתורגמן גרס גַּלְבָן אבל בנו"ג גלבין וט"ס הוא.

(Jem. gleich einem ungebild. Menschen כפ׳ במה בהמה בגמ׳ וטובלין במקומן (שבת נ״ב:) הא תירגמא אביי אליבא דרבא בגלמי. ובפ״ק דחולין בגמ׳ הטהור בכלי עץ (חולי׳ כ״ה. תוספתא שם פ״א) גולמי כלי עץ טמאין פשוטיהן טהורין גולמי כלי מתכות טהורין פשוטיהן טמאין וכ׳. ובפ״ג בעדיות (מ״ט) ובטבעת פי״ב בכלים (מ״ו) ד׳ דברים רבן גמליאל מטמא וחכמים מטהרין כסוי טני [1]) של מתכת ושל בעלי בתים ותלוי (המגדרות)[צ״ל המגרדות][2]) וגולמי כלי מתכות וכ׳. ״פי׳ כל כלי שהוא מוכן להתחיל להיעשות ועדיין לא נעשה שמו גולם כדאמרינן (חולי׳ כ״ה.) [ואלו הן גולמי כלי מתכות שהן טהורים] [3]) כל העומד לשוף [4]) וכן אדם עד שלא נזרקה בו נשמה שמו גולם״ [5]) מלשון גלמי ראו עיניך (תהלי׳ קל״ט, ט״ז) וכן זה כלי מחט שאין לה ראש חד ולא נקב ומשום כן לא מטמא [6]). גלימא שנעשה כגולם בר״ג דפ׳ המוציא (שבת ע״ז:) [7]). פי׳ כשיושב עטוף נראה כאדם שאינו יודע לעשות כלום כמו וחילופיהן בגולם שבסוף אבות (פ״ה מ״ו) פ״א נראה כמין שאין לו לא יד ולא רגל כמו גולמי כלי מתכות [8]). בפ׳ הגוזל ומאכיל בגמ׳ אין פורטין (ב״ק קי״ג רע״ב הובא בילק׳ בהר סרמ״ז תרס״ז) יכול יגלום עליו ת״ל וחשב עם קונהו (ויקר׳ כ״ה, נ׳) ידקדק עם קונהו, פי׳ יכול יגלום החשבון ויטעהו ת״ל וחשב. *[אחי״ה פי׳ הערוך זה נ״ב בילק׳ שם וגם בעלי התוספ׳ בב״ק שם ד״ה יכול אחרי שהשיגו על פירש״י הביאו פי׳ הערוך ולזה מסכים הר״י בפרשו יכול יגלום עליו שיטעה את הכושי ויתן לו פחת ממה שנתן לו ת״ל וחשב וג׳. והרשב״א בחי׳ ב״ק ציין פירוש הערוך בסגנון אחר וז״ל: והרב בעל הערוך פי׳ יגלום מלש׳ גולמי כלי עץ כל דבר שאינו נגמר קרוי גולם ולפיכך אמר כאן גאולה תהיה לו שלא ימשכננו ויצא בלי גאולה ת״ל אחרי נמכר גאולה תהיה לו יכול י ג ל ו ם ה ח ש ב ו ן ו י ט ע ה ו ת ״ ל ו ח ש ב ע ם ק נ ה ו ו ז ה ו ע י ק ר עכ״ל. בוא וראה כמה חביב פי׳ רבינו נתן גם בעיני התייר הגדול הרמב״ם ז״ל כי קבע הלכה כפי פי׳ הנ״ל בהלכות גנבות פ״ז הל״ח וז״ל שם וכן אסור להטעות את העובד כוכבים בחשבון אלא ידקדק עמו שנא׳ וחשב עם קונהו. — וכנ״ה בספרי ס״פ מטו׳ פ׳ קנ״ח אתה אומר כלים או אינו אומר אלא גלומים וכ׳, מה מתי ישראל כלים ולא גלומים אף מתי מדין כלים ולא גלומים ריה״ג אומר כלים אתה אומר כלים או אינו אלא גלומים ת״ל אך חלק ובילק׳ מטות רמז תשפ״ו הגי׳ הנכונה גולמים. וגי׳ גלומי אי׳ ג״כ בכ״י ה״ב בערך דכאן. וכן מצאתי בפסיק׳ רבתי פל״ג צד ס״ב ע״ד שדרש שם אלמוגים של מקרא (עיי״ע) גלומי היו וכיון שהיו מראים אותם לשמיר היו כמוג הזה ר״ל שנקט ליה אלגומים ע״ש גולמים שמתחלה גולם אחד שלם היו. וכן נקרא אדם קודם שנזרק בו נשמה גולם שהוא גשם וחומר בלי צורה הוא השכל, ירו׳ נדה פ״ג ד״נ ע״ד ושאר כל איבריו כמין גולם מצומתים, ובויק״ר פי״ד ושאר כל איבריו מצומצמים בו כגולם (ובבלי נדה כ״ה סע״א חסר). סנהדר׳ כ״ב: אשה גולם היא ואינה כורתת ברית אלא למי שעשא׳ כלי וכ׳ ע״ש פירש״י. ושם ל״ח: אבדר״נ פ״א שנייה נעשה [אדה״ר] גולם וכ׳, ובויק״ר רפכ״ט בששי עשאו גולם בשביעי נפח בו נשמה. ב״ר רפ״ח ורפכ״ד ילק׳ תהלי׳ קל״ט רמז תתפ״ז בשעה שברא הקב״ה את אדה״ר גולם בראו והיה מוטל מסוף העולם עד סופו (עיי׳ מאמרי על אדה״ר במ״ע דמ״ג חכ״ה צד פ״ז), ב״ר פי״ד העמידו גולם מן הארץ ועד הרקיע וכ׳ שמ״ר פ״מ עד שאדה״ר מוטל גולם וכ׳, וככר עשו ממנו פעל בשמ״ר פ״ל נתן האלהים לאו״ה מצות גלומות שייגעו בהם וכ׳. פי׳ מצות בלי פירוש וחילוק ותיקון] —

גְּלַם = גְּלִימָא (כל״י *κλίμα* Abhang, Gebirgs-lehne, abschüssige Absenkung eines Hügels) בפסיקתא דויהי בשלח פרעה (צד צ״ג.) ארכביה [ו]הוה מסיק ליה טורין ומחית ליה גלמן [9]). ומגבעות אשורנו (במדב׳ כ״ג, ט׳) תי״ר [א׳] גלִימָתא [10]), על ההרים הרמים ועל הגבעות (דברי׳ י״ב, ב׳) תי״ר [א׳] על טוריא רמיא ועל כל גלימתא. וממגד גבעות עולם (דברי׳ ל״ג, ט״ו) תרג׳ ירו׳ [א׳] ובזכות ארבעת אימהתא דמתילן כגלימתא. *[אחי״ה וכתב ר׳ שלמה באבער בפסיקת׳ שם

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ול״ד וכ״ה בע׳ טן ז׳ אבל בדפ״ע בכאן בט״ס יוני. [2]) וכה״ג בבלי׳ שם ובפי׳ הרמב״ם ור״ש שם ועיי׳ ג״כ ערך גרד א׳ אבל בעדיות אי׳ המגרירות וקרוב לזה בע׳ תל א׳ המגרירות ובפי׳ רה״ג ז״ל לסד״ט צד ח׳ אי׳ תלוי המדרגות וצ״ל המגרדות וכן שם בציון משבת קמ״ז מדרגתא דכספא ט״ס במקום מגרדתא עיי״ע תל א׳ ושם אביא אי״ה ראיה לאמיתת הגי׳. [3]) כה״ג בפי׳ רה״ג. [4]) כה״ג ג״כ בפי׳ רה״ג ובנו״ג כל שעתיד לשוף וכ״ה בע׳ שף ב׳. [5]) עד כאן הועתק מפי׳ רה״ג לסד״ט שם. [6]) רבינו סובב לתחילת דיבורו לשבת הנ״ל וכ״ה בשבת קכ״ג. אבל לענין טלטול בשבת שריא דחזי לקוץ כפירש״י שם והטעם כתב הר״ן בחידו׳ שבת שם ע״ש. [7]) ועיי׳ עוד ע׳ גלם ד׳. וכגי׳ רבינו ישנו בכ״י מ׳ שנעשית כגולם אבל בנו״ג שנעשה בו כגולם. [8]) וכפ״א מוכח מפירש״י בשבת שם. [9]) בפסיקת׳ שם הגי׳ גלימין וזהו עיקר. [10]) ובתי״ר ב׳ גלמתא.

הערה רכ"ד וז"ל הן אמת שכ"ה תרג' גבעות אולם לא אל הוראה הזאת מטרת המלה פה כי אם אל ההוראה השנית שהיא עמקים וכ' ולפ"ז ענין המאמר נאה מאוד העלהו הרים והורידו עמקים וכ' ע"כ, ואני אומר שגם בהוראה ראשונ' יש להמאמר מובן, כי לדעתי המלה היא ל"י הרשומ' ופתרונה מורד של הר וגבעה והיינו כעין עמקים ועיי"ע הבא אח"ז] —..

☛ גלם = גְּלִימָא (Thal, eig. abschüssige Ab-senkung, s. vor. Art.) תרג' יחפרו בעמק (איוב ל"ט, כ"א) מחפשין בגלימא. * [אחי"ה בקצת דפוסי' מחפרין, וכנ"ה איוב שם פסוק י' אם ישדד עמקים אחריך אין ישדיד גלימתא בתרך. הגיא (במדבר כ"א, כ') תי"ר א' גלימתא עמיקתא ונ"ל שמלת עמיקתא פירושה של מלת גלימתא. וענין המלה כמו בע' הַקודם לזה כלומר שיפוע ומורד ההר ואין כאן מקום לתמיהת המתורגמן בע' גלם ב' "שבשני השרשים דבר והפכו" ובאמת שתי ההוראות נאצלו משרש ומושג אחד וכן בל"י βάθος ובל"ר altus פתרונו גבוה ועמוק] —

☛ גְּלֹם = גְּלִימָא (בלֶ"ס; ובל"מ גְּלוֹם ובלש' פרסית كليم، كليم Mantel, Oberkleid) תרג' ותכריך בוץ (אסתר שני ח', ט"ו) וגלימא דבוץ, מסכת תענית פרק סדר תעניות אלו (תעני' כ"ג:[1]) וגלימא אחד כתפיה אמר להו טלית שאולי' היתה, פי' לבוש העליון). * [אחי"ה וכנ"ה בשבת ע"ז: עיי"ע גלם א', ושם ע"ה: עיי"ע אקופי, שם ק"י: שקול גלימאי, ושם אושלן גלימיך, שם קי"ד, הא בגלימא הא בלבושא, נדה כ', הא בגלימא הא בפתורא עיי"ע פתר ב', שבת קל"ח: אלא מעתה שרביב בגלימא טפח וגי' רבינו בע' סיין אפיק גלימי טפח וכה"ג ברי"ף וברא"ש ובאו"ז הלכו' שבת סי' ע"ח ס"ק י' וכ"ה בכ"י מ' לציון הזה, שבת קמ"ז, מנפצי גלימיהו עיי"ע נפץ, עירו' ק"ב: כמו בשבת קל"ח: אבל ברי"ף ובראש"ש ובכ"י מ' גם שם אפיק בגלימיה, עיי' ד"ס שם צד ר"א: תעני' כ"ג: בשיפולי גלימיה, סנהד' ק"ב: שפולי גלימא עיי"ע שפל, ב"מ כ"ח, גלימא מכריז, ושם ס"ה, גלימא דמכסי, גלימ' דריבת', גיטי' ע"ג, כתוב' פ"ה, משלחי גלימי דאינשי עיי"ע קק ב', סנהד' ק"י, גלימי דתכלתא, ותרג' אונק' בראשי' כ"ה, כ"ה אדרת: כגלים, ונגזרה המלה מל"פ הרשומ' וענינה אדרת ולבוש עליון וכבר מצאה המלה מקום לה ביחזקא' כ"ז, כ"ד, וממנו הפעל מ"ב ב', ח' ויגלם, פי' וכָרך ועיי' רד"ק ע' גלם] —

☛ גְּלֹם = גּוּלְמָא (בל"ע جَلَم Pfeil, Spiess, Lanzette) תרג' מכת חרב והרג (אסתר ט', ה') קטילת סייפא [וקטילת] גולמין גולפין, פי' כלי מלחמה). * [אחי"ה פי' גולמא בל"ע הרשומה חץ וחנית ובזה יובן מאמר סתום בספרי ס"פ בלק פ' קל"א והובא בילק' ס"פ בלק סרמ"ז תשע"א נס שביעי (שנעשה לפנחס) שנארך חנית של רומח עד שנכנס בשני גולמים ויצא למעלה ונ"ל יותר טוב לגרוס כשני גולמים כלומר חנית של רומח נארך כערך שני חניתות ונכנס בתוך זמרי וכזבי ודקרם] —

גַּלְמוּדָה Abgesonderte, Menstruirende הורכב מן ל"ע جلم ומל"ע جمد) גמולה דא מבעלה בסוף גמ' דפ' ואלו נאמרין (סוטי' מ"ב.)[2], פי' מועתקת מלשון ביום הגמל את יצחק (בראשי' כ"א, ח'). * [אחי"ה וגוזר אני המלה משרשים אשר הם בני ארבע אותיות והיא מורכבת משתי מלות הרשומות ערביות גלם וגמד וטעמן נפרד ונאצל וזה מה שאמרו רז"ל קורין לנדה גלמודה ר"ה וסוט' שם ושם ב"ר פל"א, ועיי"ע גליא ב' ב"ר פע"ט גלמודא אנא נדה, ירו' תעני' פ"א דס"ד רע"ד בשעה שאתה רואה חסרון בא לעולם עשה אשתך גלמודה, ב"ר פל"א פל"ד וילק' איוב רמז תתקי"ז חסרון בא לעולם וכפן בא לעולם גלמוד הוי רואה את אשתך כאילו היא גלמודה, ועל הוראת גלמוד של מקרא ישעי' מ"ט, כ"א; איוב ג', ז'; ל', ג' עיי' או"מ עבריים] —

גִּלְמָהֲרַג (מל"פ كل مهره Klumpen von Töpfer-Erde) בחלק בענין סנחריב (סנהדר' צ"ה.) למחר כל חד וחד מינייכו ניתי לי גולמהרג טינא מינה, פי' גלם חותם שבטבעת הרג הוא סיד של חומה מינה מן החומה, כלומר דהכי אמר להם למחר אלו לא תהיו עושים אלא כל אחד מכם יביא לי מסיד החומה כמלוא טבעתו תהא החומה נהרסת, ובהלכות גדולות בסוף שבת (ספכ"ג ד"כ סע"א) הני גולמהרג אסיר לטלטלינהו בשבתא [פי'] טיבעא[3] דטינא, (א"ב בנוסחאות שתי תיבות כתובות גולמו הרג ופירש"י חתיכה של חומה בל' פרסי). * [אחי"ה וכגי' רבינו אי' ג"כ בע"י בענין גי' מלת טינא אבל בסנה' חסרה

---

[1]) ועיי"ע כף ה' שהובא בגי' אחרת. [2]) כ"ה בכ"י וי"ו ל"ד ודפ' אמ' וכ"ה בנוסחאותינו בסוט' ור"ה כ"ו. ובכ"י ב' וא"פ, עיי' ד"ס ר"ה צד ל"ג: אבל בדפ"ר פיז' וויניצי' הגי' גלומה דא מבעלה. [3]) כ"ה לנכון בכ"י וי"ו וזה עולה יפה עם היחיד גולמהרג אבל בדפ"ע אי' טבעי ואז צ"ל גולמהרגי וכ"ה באמת הגי' בה"ג שם.

ובאמת מיותרת היא ונ"ל שבאה מהגהת איזה סופר משכיל מגליון לפנים כי בל"פ מהרג הוא חותם ומלת גל הוא סיד וטינא ולא כמו שפי' רבינו והאמת שכצ"ל בדבריו, פי' גל סיד, מהרג חותם שבטבעת וענינו כמו שפי' רבינו כל אחד מכם יביא לי מסיד החומה כמלוא טבעתו. וילק' ישעי' י' ס' רמז רפ"ד גרס ליתי ליה (צ"ל לי) טונא (צ"ל טינא) לחתמא גולמו ונרגמוניה נראה בעליל שבעל ילק' גרס כן עפ"י פי' רבינו או תיבות טינא לחתמא באו מגליון לפנים להוראת פי' גולמו ונרגמוניה וזה האחרון בלי כל ספק ט"ס והפרידו בין הדבקים וצ"ל במלה אחת גולמהרגי, וכן פי' רבינו בה"ג טיבעא דטינא ויותר נכון טינא דטיבעא, פי' סיד של טבעת. מכל זה נראה ברור שלשון פרסי אינה רגילה על לשון רבינו בעל הערוך רק באה לו הוראת המלות בקבלה וערבבן זו בזו] —

גְּלַמּוּשׁ (בל"פ كلموش Granatbaum) בר"ג דפי' אם אינן מכירין אותו (ר"ה כ"ג. סנהדר' ק"ח:) מאי קתרום אמר רב אדרא . . ואמרי לה גולמוש. (א"ב תרג' בחור כארזים (שה"ש ה', ט"ו) חסין כגלמושין). * [אחי"ה וכן בתי"ר א' במדב' י"ט, ו' קיסי דגולמיש. ודע כי כבר מלתי אמורה בע' אדרא כי התיבה ממש ל"פ וטעמה עין רימון ועליו מבושמים ויפים ושוה בהוראתה עם מלה ערבית בהראמג بهرامج וזאת האחרונה שוה עם מלה ערבי' בליכה וזו ממש בליגא, פי' עץ רימון וזה מה שאמרינן בר"ה שם אמר רב אדרא (לפי גי' רבינו כאן ובע' אדרא ע"ש) דבי ר' שילא אמרי זו מבליגא ואמרי לה גולמיש כ"ה בכ"י מ' וכ"ה בסנה' שם וכבר הוכחנו בע' אדרא כי תחת זבליגא של גי' רבינו צ"ל זו בליגא וא"כ בליגא וגולמוש שוין בהוראתן וכ"ה באמת כי ראשון בל"ע ושני בל"פ עץ רימון, ועפ"י זה יש להשיג על מ"ש הח' ברילל במ"ע שלו ח"ד פ"ב וגם הוא תקן דברי רבינו כמוני מבלי שהערה את מקורו] —

גַּלֵּינֵי γαληνός, ruhig, still vom Meere γαληνής) ירו' (דשבת [1]) [צ"ל דעירו'] פ' מי שהוציאוהו (פ"ד דכ"א ע"ד) אם היה הים גליני על דעתיהון דחברייא אסור, פי' בל"י ים שקט בלא גלים). * [אחי"ה ובדפ' קראט' הגי' גלנו אבל בירו' יבמות פט"ו דט"ו ע"ד על נכון אמר ר' אבהו אם הים גליני והרב בעל פ"מ וקה"ע פירשו גלני בעירו' שם גלים שבים הולכים וסוערים, וביבמות שם פי' קה"ע גליני שהים מגולה ופ"מ הגיה גבוליני וכתב שם ההג"ה כשהים שקט ונח ואין הרוח מנשבת כלל קורין לו בערבי גליני וצ"ל קורין בלי' י ו נ י. ואולם גם בל"ע משתמשין בזו המלה כמו שהעיד רס"ג שהעתיק דממה (תהלים ק"ז, כ"ט) ע"י גליני ופי' שדרך בני חוף הים לקרות דממת הים: אלבחר כד גלן, עיי' מ"ע יאהרביכער להח' ברילל ח"א, רי"ח] —

* גְּלוּסָא (= גרוסא Graupe) ירו' מעשרו' ספ"א דמ"ט: ההין פינכא דגלוסא, ובירו' שבת פ"ג ד"ו: הגי' ההן פינכא דגריסא עיי"ע גרס.

1 גְּלוּסְטְרָא = קלוסטרא (בל"ר claustrum בל"י κλεῖστρον Schloss, Riegel, Verschluss) בסוף משנת עירובי' (ק"א:) נגר שיש בראשו גלוסטרא. ובפ' כל הכלים בגמ' ר' יוסי אומר כל הכלים (שבת קכ"ג:) אמר ר' אלעזר קנים ומקלות וגלוסטרא ס"א קלוסטרא ופי' בע' קו"ף. * [אחי"ה ושם בע' קלסטרא הביא רבינו בקו"ף וכ"ה גי' בירו' עירו' פ"י מ"ט ובמשניות נאפולי ופיז' אבל בירו' שקלי' פ"ב דמ"ז. וכן בשבת קכ"ד. הגי' גלוסטרא וכ"ה באו"ז הלכו' עירו' סי' ר"ט] — (א"ב פי' קלוסטר [צ"ל קלוסטרון] בל"ר ויוני בריח ומנעול עיי"ע קלסטרא).

* 2 גְּלוּסְטְרָא (E. N.) ברכו' כ"ב סע"א ר' יהודה גלוסטרא ובכ"י מ' הגי' קלסתראה וכן מצאתי ביוחסין השלם צד קמ"ח: ר' יהודה קלוסטראה.

גְּלֻסְק = גְּלוּסְקָא, גְּלוּסְקִין, גְּלוּסְקוּס (בלי' יוני ζιλλόμα, בל"ס גְּלוּסְקָא rundes Brod בל"ס גְּלוּסַאגוֹם weisses Brod) בסוף חלומות דהרואה (ברכו' נ"ח.) כמה מיני גלוסקאות הביא לפני[2]. ובהמקבל פ"ו בדמאי (מ"ב) קח לי גלוסקין אחת[3]. ובפ' במה מדליקין בגמ' המכבה את הנר (שבת ל' סע"ב), ובס"ג דכתובות (קי"א: וכן בילקי תהלי' ע"ב רמז תת"ו) עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנא' (תהלי' ע"ב, ט"ז) יהי פסת בר בארץ. ובפ' בכל מערבין בגמ' ר' יהודה אומר אם היה אחד מהן רבו (עירו' ל"ז:) או גלוסקא אחת. ובסוף הלכה [קמא] דפסחי' (ו' סע"ב) גזירה שמא

[1]) טעות וכ"ה ג"כ בדפוס פראג. [2]) וכה"ג בכ"י פ' ובב"נ וכ"ה בתוספתא ברכו' פ"ו רק שם בט"ס דולסקאות וצ"ל גלוסקאות או קלוסקאות וכ"ה בכ"י תוספתא עיי' צוק"מ צד י"ד ובנוסחי' בברכות חסרה מלת מיני. [3]) וגי' גלוסקין אחת אי' ג"כ בתוספתא דמאי רפ"ח בכ"י ובדפוסי' גלוסקין אחד וכ"ה בדמאי שם ובכ"י מ' לדמאי שם וכן בעירו' ל"ז: גלוסקא אחת כמו שהביא רבינו בסמוך.

ימצא גלוסקא יפיפיה ודעתיה עילוה [1]). ובפ' כל שעה בגמ' ולא במעשר שני (פסחי' ל"ז.) ואין עושין סריקין כמין גלוסקאות [2]). ובפ"ק דידים (מ"ה) המים שהנחתום מטביל בהן את הגלוסקין פסולין. ובב"ר פפ"ט (רפפ"ח) חטאו משקה מלך מצרים והאופה: ולשר האופה נמצא צרור בגלוסקין שלו, פי' ככרות לחם. ס"א קלוסקין. *[אחי"ה וכן גרס רה"ג ז"ל בידים הנ"ל בסד"ט צד מ"א וז"ל שם: קלוסקין פי' גראריק והוא ככר עגול ע"כ וצ"ל גראדיק בל"ע جرادق והוא קבוץ מיחיד جردق, פי' לביבות עגולות. ובע' קלסק פי' רבינו פת בג, וי"מ לחם גדול, וכן פתרוגה בל"ס ויוני הרשומ' בתחילת הע' ועל ל"י הנ"ל כיון ג"כ ר"ב. ובפיה"מ להרמב"ם ידים הנ"ל מפורש בעבין וצ"ל כעכין. — וכנ"ה בעירו' ס"ד: ראה גלוסקין בדרך . . טול גלוסקין מן הדרך כ"ה בכ"י מ' א"פ ובד"ש ובנו"ג מצא גלוסקין וכ', ובירו' ע"ז פ"א ד"מ. הגי' ראה קלוסקין אחת מושלכת בדרך אמר לטבי עבדו טול לך קלוסקין זו ובויק"ר פל"ז הגי' ככר אחד. תוספתא ברכות פ"ד שלמה של גלוסקין ושלמה של בעל הבית וכ', פרוסה של גלוסקין וכ'. איכ"ר פ' על אלה: עד שאני אוכל קרן דגלוסקאן זו וכ', ושם פ' לאמותם קלסקין וקונטיטין, ור' סימן אמר גלוסקין וחמר עתיק וכ', וכן שם בפ' האוכלים גלוסקין וחמר עתיק — ע"ז ל"ט: עיי"ע גלגל ב'. שמ"ר פ"ל פותח הגלוסקאות צ"ל הגלוסקמאות עיי"ע הבא אח"ז]. (א"ב פי' קָלְקְס בל"י עוגה ופת עגול קטן עיי"ע קלסק).

גְּלֻסְקָם = גְּלוֹסְקָמָא (בל"ס מן ל"י γλωσσοκομεῖον (Behälter, Kiste, Kasten, Futteral, Sarg בשנים אוחזין (ב"מ כ'. ושם:) מצא בחפיסה או בגלוסקמא. ובפ"ג דגיטין כל גט (כ'. במשנה) המביא גט אם אבד הימנו אם מצאו לאלתר [3]) כשר ואם לאו פסול מצאו בחפיסה או בגלוסקמא אם מכירו כשר. ובפ' אחרון במעילה (כ"א.) הבא לי מן החלון או מגלוסקמא. ובר"ג דפ' בני העיר (מגילי כ"ו:) גלוסקמי ספרים תפילין ומזוזות. ובפ' ואלו מגלחין בגמ' ר"א אומר משחרב ביהמ"ק (מ"ק כ"ד:) בן שלשים יוצא בגלוסקמא ר' יהודה אומר גלוסקמא הניטלת באגפים ולא הניטלת על הכתף [4]). ובפ' האיש מקדש בו בגמ' ובכולם אע"פ שאמרה (קידושי' נ'.) הבא לי מן החלון והביא לו מן הגלוסקמא. ויושם בארון (בראשי' נ', כ"ו) תר"י [א'] ושוון יתיה בגלוסקמא. בגמ' דפ' שנים אוחזין (ב"מ כ':) ובגמ' דפ' כל גט (גיטי' כ"ח.) מאי גלוסקמא אמר רבה [5]) בר שמואל טליקא דסבי [6]) ובל"י תיבה גלוסקום. ויש ספרים שכתוב בהן דלוסקמא. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ב"ר, אבל בדפ"ע נשמט הסיום הזה ובזה הסיום מובן הרמז על ע' דכאן בע' דלוסקום ובנו"ג בכל המקומות הנ"ל דלוסקמא וכ"ה בכ"י ש"ס מאחר שלא ציין הרב בעל ד"ס שינוי הגי' במקומות הנ"ל וכ"ה בשאלתות ר"פ שלח סי' קכ"ו ושם דלוסקומי. ובאו"ז הלכות תפילין סי' תקס"ו דלוסקמי אבל במעילה פ"ו מ"ו אית' בס"א גלוסקמא וכה"ג בפיה"מ להרמב"ם ז"ל שם וברע"ב וכה"ג בירו' ב"מ פ"א מ"ח, וכן בירו' סוט' פ"ז דכ"ב ע"ד כמין גלוסקום עשו לו מבחוץ, וירו' שקלים פ"ו דמ"ט ע"ד כמין גלוסקום עשו לו מבחוץ והיה ספר תורה נתון לתוכה. ולפעמים המ"ם נשמט ד"מ שמ"ר קלספ"ל התחיל פותח הגלוסקאות וצ"ל הגלוסקמאות וכן ברי"ף מ"ק שם דפ' וויניצ' אי' בכולן בדלוסקא וצ"ל בדלוסקמא, וכן ברי"ף מגילה פ"ד דלוסקאות וצ"ל דלוסקמאות וכ"ה באמת בכ"י רי"ף עיי' ד"ס מגילה צד ס"ח רע"ב. ובענין גזרת המלה יפה פי' רבינו כי בל"י וסו' הרשומה ענינה ארגז ותיבה ונרתק לגנוז בו דבר מה, ורש"י ז"ל למגילי שם פי' לפי ענינו דלוסקמי [7]) כמו אמתחת ושק לשום בו ספר, ובכ"י רש"י גם "בלע"ז פושקו" (ד"ס שם) והוא בלי ספק בל"צ poche בלא"ש טאשע ובלאי"ט tasca ובזה האחרון לועז רש"י ז"ל בגיטי' כ"ח. מעילי' כ"א. וקידוש' נ'. פי' שק קטן או הדומה וכן פי' הרמב"ם ז"ל במעילי' שם] —

גָּלַע (א') מל"מ פי' חרחר auf- anregen den Streit; (ב') כמו בל"ע جلع aufreissen die Wunde

---

[1]) וגי' יפיפיה אי' בכל הפוסקים וכ"ה בכ"י מ' ובפיה"מ להרמב"ם ז"ל בידים המצויין בסוף הע', ועיי' עוד ע' קלסק. אבל בפי' ר"ח לפסחי' צד ט' חסר ובנו"ג יפה וכגי' רבינו ודעתיה עילוה אי' ג"כ בנוסחאותינו, ובפי' הלכות הרי"ף להרב בעל המכתם כ"י הועתק בד"ס לפסחי' שם צד ח'. ובכ"י מ' הוגה דדעתיה וכ"ה ברי"ף ובראש"ש וביתר המקומות הנזכרים בד"ס שם והחילוק בין שתי הגירסאות מבואר באורחות חיים ס"א דין י"א. [2]) וכ"ה בנוסחי' וכ"ה בפי' ר"ח לפסחי' צד ס"ד. אבל בע' סרק ג' הגי' מגלוסקאות. [3]) בנו"ג מצאו אבל בירו' במשנה שם אם מצאו על אתר עיי"ע אלתר. [4]) בנו"ג לא דלוסקמא הניטלת בכתף אלא הניטלת באגפיים וגי' דלוסקמא הביא רבינו ג"כ בע' אגף. וכן הוא הסדר גם בכ"י מ' אבל שם כגי' רבינו על הכתף וכ"ה ברי"ף ובראש"ש לקמן סי' קל"ה. [5]) בע' טלק א' בט"ס רבא. [6]) כ"ה בכ"י י"ו ול"ד ודפ' אמשי' וכ"ה לנכון בע' טלק א', אבל בדפ"ע בערך הנוכחי בדפ' פיזרו דסכו ונשתבש בדפ"ו דסק. [7]) ובכ"י רש"י דלוסקומי וזה כגי' השאלתות הנ"ל.

גלע (בל״מ) גלה = blosslegen, aufdecken בנדה בפ׳ הרואה כתם (נ״ח:) אם יש בה מכה והיא יכולה להגלע ולהוציא דם הרי זו תולה בה, פי׳ (להרהר) [וצ״ל לחרחר] [המכה] כדכתיב (משלי י״ז, י״ד) ולפני התגלע הריב נטוש. פ״א אם יש בה מכה והיא יכולה להתגלות כפי׳ חכמים (סנהד׳ ו׳:) עד שלא יתגלה לך הריב וזהו עיקר וכן הוא בל׳ ישמעאל. * [אחי״ה פי׳ רבינו הועתק מפי׳ סדט״ה לרה״ג ז״ל צד ל״ב וז״ל שם להיגלע, פי׳ א״ד ליגלע לחרחר המכה כדכתיב ולפני התגלע הריב נטוש ואע״פ שפירשוהו חכמים עד שלא נתגלה הריב ע״כ, ודע שגי׳ הש״ס בבלי סנהד׳ שם קודם שנתגלע הריב אתה יכול לנטשו משנתגלע הריב אי אתה יכול לנטשו. וכן בירו׳ סנהד׳ פ״א די״ח: עד שלא נתגלע הריב אתה רשאי לנוטשו משנתגלע הריב וכ׳, אבל בתוספתא סנהד׳ פ״א הגי׳ עד שלא נתגלה אתה רשאי לנטשו משנתגלה הדין אין אתה רשאי לנטשו. וכן הגי׳ קודם שנתגלה הריב — משנתגלה הריב בילק׳ משלי י״ז רמז תתקנ״ו בשם סנהד׳ וכן מוכח הגי׳ בתנחום׳ משפטי׳ סי׳ ו׳ קודם שיתגלה לך הריב אתה רשאי לנטשו לאחר שנתגלה וכ׳. וכ״ה בשאלתות משפטי׳ ריש משפטי׳ סי׳ נ״ח. וכ״ה בילק׳ שם בשם תנחום׳ ובכל תושיה יתגלע (משלי י״ח, א׳) שנתגלה קלונו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וכ׳, ועיי׳ פירש״י למשלי שם. ומכל זה נראה ברור כשמש כי גם רה״ג ורבינו כך גרסו והשוו גלע וגלה וכ״ה עיקר כי בל״ע טעמם שוה וכדוגמא פדעהו (איוב ל״ג כ״ד) כמו פדאהו עיי׳ נמוקים לר׳ אליהו אשכנזי המדקדק ע׳ גלע. וכן בירו׳ יבמות ספ״ח ד״ט סע״ד היה דרכו לגלע אי תימר שלא לגלע בו הרי גילועו בידו וכ׳, ופי׳ לגלע כמו לגלות וגילועו כמו גילויאו עיי׳ קה״ע ופ״מ שם] —

גִּלְעָד (Gilead bek. Ortsn.) בחלק בגמ׳ מנשה [1] (סנהד׳ ק״ד סע״ב) דורשי רשומות אמרו לי גלעד לי מנשה (תהלי׳ ק״ח, ט׳) לי גלעד זה אחאב שנפל ברמות גלעד וכ׳ (מ״א כ״ב, כ׳ [2]). בילמדנו ויזכר אלהים את רחל (בתנחומ׳ וילק׳ ויצא נפקד מקומו) אליהו מתושבי גלעד מעיד על תחיית המתים (עיי׳ ב״ר פע״א הובא בילק׳ מ״א י״ז) מנשה מעיד שמקבל את השבים (עיי׳ סנהד׳ ק״ב סע״ב ורע״ג, במ״ר פי״ג, דב״ר פ״ב), ואפרים מבני בניה של רחל מעיד על פקידת עקרות. יהודה מעיד שהקב״ה הציל את תמר מן האש כשאמר הוציאוה ותשרף (בראשי׳ ל״ח, כ״ד) וכן חנניה וחביריו שהן מבני יהודה.

גַּלְעֵן = גַּלְעִין (גרעין מל״י Kern der κάρυον Früchte) בכלל גדול פ״ז בשביעית (מ״ג) קליפי רימון והנץ שלו קליפי אגוזין והגלעינין שלהן [3] יש להן שביעית. ובפ׳ אחרון דתרומות (פי״א מ״ה) גלעיני [4] תרומה בזמן שהוא מכניסן אסורות. ובשבת בפ׳ כלל גדול (ע״ו:) חוץ מקליפיהן וגלעיניהן [5]. ובפ׳ יוה״כ (יומ׳ ע״ג:) ובכל כלי פ׳ י״ז [6] (כלי׳ פי״ז מי״ב) האוכל ביוה״כ ככותבת הגסה כמוה וכגלעינתה [7]. ובזיתים בפ״ב בעוקצי׳ (מ״ב) כל הגלעינין מיטמאות ומטמאות ולא מצטרפות. יש ספרים כתוב גרעינים ופי׳ בע׳ גרע. * [אחי״ה וכה״ג בכ״מ מלבד בעוקצי׳. וכנ״ה עוקצי׳ שם גלעינה של רוטב, ירו׳ תרומ׳ פ״ט דמ״ז ע״ד גלעיני אגסין, ירו׳ שבת פ״א ד״ד: מדורת גלעינים, ירו׳ שבת פ״ח די״א: גלעינים לטיעה שתים, ירו׳ סנהד׳ פ״ה דכ״ב רע״ד במה אכלן בגלעיניהן, ירו׳ ביצ׳ פ״ד דס״ב ע״ג לא בקליפיהן ולא בגלעיניהן, ירו׳ ע״ז ספ״ב דמ״ב סע״א שהיו חולצין את גלעיניהן, ובבבלי ע״ז מ׳: הגי׳ וגרעינתו נשמטת. ופי׳ גלעין כמו גרעין ובל״י הורה חרצן של פרי] —

גְּלַף = גּוּלְפָּא (בל״ע جلوف Gefäss בל״י κάλπις, κάλπη, Wasserkrug) בפ״ק דיומ׳ בסוף הלכה ללשכת פרהדרין (י״ב.) ובמגיל׳ בר״ג דפ׳ בני העיר (כ״ו.) אמר אביי שמע מינה אורח ארעא למשבק איניש גולפא ומשכא לאושפיזיה. ובפ׳ המפקיד בגמ׳ יוציא לו שתות (ב״מ מ׳ רע״ב) איכא גולפיה ושדריה [8]. ובפ׳ אין מעמידין בגמ׳ וחרס הדרייני (ע״ז ל״ב רע״א) ורמו ליה לחמרא [9] בגולפי חיורי. ובר״ג דפ׳ הנודר מן המבושל (נדרי׳ מ״ט:) ר׳ יהודה כי אזיל לבי מדרשא שקל גולפא על כתפיה ומוליכה לבית המדרש ויושב עליה אמר גדולה

---

1) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד וה״ב. 2) כה״ג בע״י ובילק׳ תהלי׳ סרמ״ז תתס״ז וכבר הוגה בדפ׳ הש״ס בסנהד׳. 3) בנוס׳ ל״י שלהן. 4) וכה״ג בכ״י מ׳. 5) וכה״ג בירו׳ שבת פ״ז מ״ו ובערך עקץ א׳ הגי׳ וגרעיניהן וכ״ה בנוסחאותינו. 6) כ״ה לנכון בדפ״ר ולא כמ״ש בשרפ״ע בפי״ת. 7) כ״ה לנכון בדפי׳ אמשי׳ וכן משמע מע׳ כתבת רק שם כמו בנוסחאותינו וכגרעינתה אבל בדפי׳ פיזי׳ וויניצי׳ הגי׳ וכגלעינתה וכמוה, וגי׳ גלעינתה אי׳ ג״כ בירו׳ יומ׳ פ״ח דמ״ד סע״ד וכ״ה במשניות פיזרו ליומ׳ אבל בע׳ כתבת גי׳ רבינו בירו׳ יומ׳ ברי״ש ע״ש. 8) וכ״ה בע׳ שדר ב׳ ושם מפורש שמרים ובנו״ג ושמריא אבל בנ״א ושדריא. 9) כ״ה לנכון בכ״י ב״ר וכה״ג בנוסח׳ ובכ״י ל״ד הגי׳ לתמריה וצ״ל לחמריה וכצ״ל בדפ״ע במקום לחבריה.

מלאכה שמכבדת את בעליה [1]. ובס"ג דפ' חומר בקודש (חגיגי כ"ה:) אמר אביי שמע מינה דינא הוא למטרח [2]) אגולפי שבעין יומין מקמי מעצרתא, פי' קנקני וגולפי חביות וכדים אחד הן והם של חרס. * [אחי"ה פי' בל"י הרשומ' כד של מים וכן בל"ע הרשומ' פתרונה כלי לשמור בו דבר מה. וכן פירש"י גולפא קנקן של חרס עיי' במקומו' הנ"ל וכן לקידושי' פ"א. אביי דייר גולפי ע"ש וע' דר ז'] —

גְּלַף (בל"ם גלף מל"י γλύφω aushöhlen, eingraben) [וגלף] חֵיזו ביעין תרג' מקלעת פקעים (מ"א ו', י"ח) וכן פתוחי מקלעות (ועשוי [3]) כרובים ותמורות (מ"א ו', כ"ט) [תרג' וגלף קליען כרובין]. ובב"ר פמ"ח (פמ"ז) וברכתי אותה: עיקר מיטרין [4]) לא היה לה וגלף לה הקב"ה עיקר מיטרין. * [אחי"ה וכן הובא בב"ר פנ"ג ופס"ג, ופי' שם במ"כ בזה"ל: פי' הערוך אם ורחם מקום שנקלט לה זרע להיות ולד וכ' ובע' מטר לי' באריכות כזה עיי"ש. וכנ"ה בתנחומ' בלק שמו של הקב"ה גלוף עליו. פסיק' דר"כ צד קל"ז., וכ"ה בילק' ישעי' נ"ד רמז של"ט בלי מקור, וראה מלאכי השרת מסתתין בו מגלפין בו וכ', ובפסיק' רבתי קלספל"ב בט"ס ומפליגים בה וצ"ל ומגלפים. פי' בל"י וסו' חקק בתוך האבן וכדומה, וע"י זה בולט וכן משמע מילק' יתרו קל"ם רמז רפ"ו לא תעשה לך פסל וכל תמונה יכול לא יעשה לו גלופה אבל יעשה לו אטומה, פי' בולטת וכן בילק' שם התם חותמ' בולט וכ'. (א"כ פי' בל"י פעל הפותח פתוחי מקלעות).

גְּלוּפַּטְרַא (Kleopatra) תוספתא נדה ספ"ד מעשה בגלופטרא מלכת אלכסנדרית וכ', ובקצת דפוסי' בקלעאפטרא, ובנדה ל': בקלפטרא, ובבכורו' מ"ה. זונה אחת. פי' כן נקראת מלכה אלכסנדרית הידועה.

* גְּלוּפְסִין עיי"ע קלפס.

גלפקר (אולי מל"י -γνά Wollmatraze, Wolldecke φαλον gezupfte Wolle und Kleid daraus) בס"ג דפ' במה טומנין (שבת נ"א. תוספתא שבת פ"ד) נוטל את הסדינין ומניח את הגלופקרין או נוטל הגלופקרין ומניח את הסדינין. וכפ' השולח גט בגמ' אין אלמנה (גיטין ל"ה סע"א) ולא קבילת מן כתובתה אלא גלופקרין אחד [5]). פי' כסות עבה של צמר והן הן גושפקי [6]) וישנין תחתיהן בחורף ויש בהן ציציות כדי שיחממו האנשים. * [אחי"ה וכנ"ה בכלי' פכ"ט מ"ב טלית אחת קלובקרין אחת ורע"ב ז"ל גרס גלופקרין ור"ש ז"ל פי' גלובקרין היינו גלופקרין. וזה פי' רה"ג בסד"ט צד כ': קלובקרין פ"א דא' גלופקרין, פי' בשאילות בגד צמר עבה גושפקי בארמית והוא כסות של ימות הגשמים והוא של צמר עבה עכ"ל וזה בעצם תומו כפי' רבינו נתן, ועוד עיי"ע גשפק. ונוזר אני המלה מל"י הרשומ' שענינה צמר עבה אשר ממלאין בו את המכסה וכסות וכדומה כדי שיחמם האנשים ורש"י לועז בשני המקומות הנ"ל ובגיטין ע': קוטא והוא בל"צ ובל' איטל' cotte, cotta ובלא"ש קוטטע והוא מלבוש עליון וארוך ויותר טוב להגיה ברש"י קוט"ן והוא בל"צ ואיט' coton צמר עבה. וע"י קוט"ה לועז רש"י סרבל עירו' י"ד: וזיגא, שם ק': והוא מלבוש הנ"ל, אבל בציוני של ערך הנוכחי הוכרחנו לפרש בענין כסות של צמר עבה, ובעה"ק שנ"ב לועז בלא"ש דעקקע, וראיה מופתית כי גלופקרין צמר ובגד צמר מצאתי בילק' אחרי מות רמז תקפ"ז בשם התוספתא: פוקקין את החלון בגלופקרין או בעמיר וכ'] —

* גלקטינון עיי"ע גלא קסינון.

גֶּלֶשׁ = מֵי גְּלָשִׁין (בל"ע וסורי جلز heisses Wasser, eig. abbrühen, enthaaren) בפ' כל שעה בגמ' ולא במעשר שני (פסחי' ל"ז רע"ב) המעסה קמח ע"ג מי גלשים החלטה מי גלשים על הקמח. פי' גלשים מים רותחין הרבה. * [אחי"ה בנו"ג המעיסה קמח שע"ג מוגלשין החליטה מוגלשין שע"ג קמח וגי' מוגלשין אי' ג"כ בפי' ר"ח ז"ל לפסחי' צד ס"ד ופירשו מים רותחין וכן פירש"י ועיי' עוד הראב"ד לעדיו' פ"ה מ"ב וגרס שם מגלושין ומוגלשין וכן הביא שם גמרא דבני מערבא, והוא ירו' חלה פ"א הל"ז דנ"ח רע"א, איזו היא המעיסה הנותנין חמין לתוך הקמח וכ', הרי פירוש רבינו מיוסד עפ"י פי' של ירו'. ועוד כתב הראב"ד שם וז"ל ונ"ל ע"ש שמקריחין ומשירין את השער מן הראש כשמרתיחין אותו בהם על כן נקראו המים שהם חמים הרבה מגלושין והוא משרש גבח שמתרגמינן אותו גלוש וכ' ע"ש היטב, ועיי' עוד הרד"ק שרש גלש, וראב"ע לשה"ש ד', א'. והפעל נמצא עוד בקהל"ר

---

[1]) התיבות מן ומוליכה וכ', נראה שהן מפי' רבינו ובנוסחאותינו לי' אבל רש"י והר"ן פירשו כן ע"ש. [2]) בנו"ג דעילויה אריסא למיטרח. [3]) יש למחוק ולי' בפסוק ואינו מובן. [4]) פי' בל"י ἀκρῆμα ובל"ר matrix אֵם של אשה. עיי"ע מטר. [5]) בנו"ג גלופקרא. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' ובי' ול"ד וכ"ה בדפ"ר וכן משמע מע' גשפק אבל בשרפ"ע בט"ס גושפנקי.

פ׳ אל תבהל: היך מה דקומקמא גְלִיש על גיסיה שפוך, פי׳ אם דוד של נחושת רותח שפוך עיי׳ מ״כ שם, ובשהש״ר פ׳ הנך יפה (פ״ד, א׳) דרש כעדר העזים שגלשו: הר שגלשתי מתוכו עשיתי אותו גלעד לאוה״ע, פי׳ שעשיתי קרח וגבח ומרטתי בתוכו וכ׳, ומה גלשה הגלשתי מתוכה וכ׳, ועיי׳ עוד שהש״ר פ׳ כמגדל כי שם עיקר מקומו עיי׳ מ״כ לפ׳ הנך יפה] —

☜ גִּלֵּשׁ (kahl, enthaart) גבח הוא (ויק׳ י״ג, מ״א) גלוש הוא). * [אחי״ה עיי״ע הקודם לזה]

* גַּלְשָׁא (בל״ע قلص Geflecht, das Zusammen-gezogene) שהש״ר פ׳ הנך יפה: הדא איתתא כד שערה סגין היא עבדה לה גלשין גלשין, ושם הדא (מוצינא) [צ״ל בוצינא] (כההוא לפי טבעות) [צ״ל כד הוא טפי טבאת] הוא עבד גלשין גלשין, פי׳ אשה כששער שלה גדול הוא עשתה לה קוצות תלתלים, כי גלש בל״ע גדילים ותלתלים וכן הנר אם מכבהו קוץ אז נקמט שלהבתו כלומר אסף נגה שלו, ובעל מ״כ והח׳ לעווי בעמת״ל ע׳ גלש לא פרשו כהוגן.

גְּלָתָא (Mantel, Hülle) גלי ותיב (שבת ע״ז:) כבר פירשנו למעלה בגל [גל י׳].

גָּם = גָּמַם (בל״ס גָּם ab- ausschneiden) בפ״ק בשביעית (מ״ה) אילן שנגמם והוציא חליפין. ובפ״ד בראשונה (שביעי׳ מ״ד) בית שמאי אומרים יגום ובי״ה אומרם ישרש ומודין במחליק עד שיגום, פי׳ כורתו ומניח השורש בארץ[1]. ובפ״ב בכלאים (מ״ד) אם רצה גומם עד פחות מטפח. ובפ״ט בתרומות (מ״ז) ואסורין מלאכול עד שיגום. ובפ״ו בבכורו׳ על אלו מומין (בכורו׳ ל״ז סע״א ול״ט.) חוטין החיצונות שנפגמו ושנגממו. ובכל כלי פי״ז בכלי׳ (מ״ד) נפרצו שיעורן בזיתים נגממו שיעורן במה שהן. ובפ׳ גיד הנשה בגמ׳ ונוהג בשליל (חולי׳ צ״ב סע״ב) רב אסי גיים[2] ליה, פי׳ רבינו חננאל מניחו עם הבשר כד עבד בר פיילי בגיד הנשה דהוה גיים ליה ואמר ליה שמואל חות ביה טפי. מעשה דבר פיילי בגמ׳ הנוטל גיד הנשה (חולי׳ צ״ג. עיי״ע בר פיילי ומ״ש). פי׳ בר פיילי היה מנקר ירך של בהמה הוה קא גיים בגיד הנשה כלומר מניח שמנו בבשר ולא היה מדקדק עליו ליטול כולו כדרב אסי בלובן כוליא דהוה גיים ליה חזייה שמואל א״ל חות טפי כלומר חטט אחריו, אי לאו דחזיתך הות ספית לן איסורא, אירתת נפל סכיניה מידיה א״ל דאורי לך כרבי יהודה אורי לך דאמ׳ יקיים בו מצות נטילה כלומר אינו צריך לדקדק אחריו. וכן עשה רב יהודה בקרום של טחול (חולי׳ צ״ג.), רבי יהודה אומ׳ גוממו עם השופי (שם צ״ב:, ע״ד:), פי׳ חותכו. ובהלכה קמא דפ׳ אלו טרפות (שם מ״ד.) לא קשיא הא דאיתעקור איתעקורי הא דאיגום איגומי[3]. פי׳ נתעכלו כדאמרינן גוממו עם השופי. ובגמ׳ דגיקבה (הריאה) [צ״ל הקבה] (שם נ׳.) א״ל בבלאי את גום שדי[4], ובגמ׳ סימני בהמה (שם נ״ט.) מצא בהמה שפיה גמום. ובפ׳ בהמה המקשה בגמ׳ המבכרת (שם ע׳.) נגממו כותלי בית הרחם מהו, פי׳ נתעכלו שפתי בית הרחם כדאמרינן בענין נטל לחי התחתון (שם מ״ד.) דאיגום איגומי, ובפ׳ מומין אלו בגמ׳ הצומע והצומם (בכורו׳ מ״ד.) הא דאיתעקור איתעקורי הא דאיגום איגומי, ודאיגום איגומי מי מפסלה והא תנן (פרה פ״ב מ״ב) פרה שקרניה וטלפיה שחורים יגום[5] תירגמא זעירי לעיל מדכרותיהו[6]. ובפ״ד בשביעית (מ״ה) ובפ׳ המוכר את הספינה בגמ׳ זיתים לקוץ (ב״ב פ׳ סע״ב) קוצץ למעלה מעשרה או גומם מעם הארץ[7] (כשרוצה לומר ישמעאל ירדו אומר גוממו). * [אחי״ה הסגרתי את המאמר הזה כי מלבד שלי׳ בכ״י ו״ו גם אין זה מסיגנון של רבינו וגם אין פתרונו כן בל״ע, ודעתי נוטה כי הגהת איזהו סופר הוא אולי של סופר מבורך, ובאמת אי׳ כן גם בכ״י ב״ר ומשם באה בדפ״ע. — וכנ״ה ירו׳ כלאי׳ פ״ב דכ״ז ע״ד גם כרמיא, ירו׳ תרומו׳ ספ״ט דמ״ו ע״ד עד שיגום את האוכלים. ושם עד שיגום בעלים וישנה. ירו׳ שבת פי״א די״ג: את רואה את הכותל כגמום, וכ״ה בירו׳ עירו׳ פ״ט דכ״ו: ושם עבד ר״מ את הכותל כגמום בנקוב. בתוספתא בכורו׳ ספ״ד ואלו הן הגומים הצומח והצומים ונקבה איזה הוא גמום כל שאין לו קרניים צומח וכ׳, ב״ר פל״ח הכרם הזה וכ׳, מגמגמין אותו, אסת״ר פ׳ גם ושתי: הגיע זמנה של

---

[1]) וכן פירש הרמב״ם ז״ל בשביעי׳ שם. [2]) בנו״ג גאים. [3]) בנו״ג דאיעקור איעקורי וכ׳ אבל בבכורו׳ מ״ד. הגי׳ כגי׳ רבינו. [4]) כ״ה לנכון בכ״י ל״ד וכ״ה לנכון בדפ״ע בעי׳ הסם אבל בדפ״ע בכאן בט״ס אתגום שרי. [5]) בנו״ג בבכורי יגוד וכה״ג ברמב״ם ובר״ש לפרה אבל בפי׳ לרה״ג בסד״ט צד כ״ח הגי׳ יגור וכה״ג בעי׳ גר ג׳. [6]) כה״ג לנכון בדפ׳ אמש׳ וכ״ה בר״ש לפרה הנ״ל, ובכ״י ו״ן אי׳ מדוכתייהו ובדפ׳ פיז׳ וויניצ׳ בט״ס מדפרותיהו, וצ״ל מדכרותייהו ובבכורי הגי׳ מעילוי זכרות. [7]) כה״ג גם בשביעי׳ לפי גי׳ ירו׳ אבל בבבלי הגי׳ שם מעל הארץ וכן משמע מפיה״מ להרמב״ם שם וכן בחיבורו עיי׳ תוי״ט לשביעי׳ שם ד״ה עד שיגום, ובכ״י מ׳ הגי׳ מן הארץ, ובכ״י ב״ב לרגמ״ה אי׳ או גומם או יהתוך כל הענפים עד הארץ בסמוך לארץ ע״כ ובסמוך גרס גם הוא או גומם הענפים עם הארץ וכ״ה בשט״מ לב״ב.

ושתי ליגמם, פי' גם בל"ס כרת וקצץ, גְמִימָא נקצץ] —

גֻּם = גּוּמָא = גּוּמְמָא (כל"ס גומתא ובל"ע جمّة Grube, Grübchen מפעל جمّ, جمى מקבץ ומקוה המים) בפ"ג בכלאים (מ"ה) נוטע אדם קישות ודלעת לתוך גומא אחת, פי' גומא בור כדכתי' חופר גומץ בו יפול (קהלת י', ח'), ובפ' בא סימן בגמ' תינוקת (נדה נ"ב. וש"נ) רב מלכיו אמר רב אדא בר אהבה גומות אע"פ שאין שערות, פי' גומא עומק שצומח בו שיער כמו שאמרו בהשותפין (ב"ב ט"ז.) בשביל איוב, בס"ג דאין דורשין (חגיג' י"ט. תוספתי' מקואו' פ"ה) ג' גממיות בנחל, פי' ג' חפירות בנחל, (א"ב תרג' יגמא ארץ (איוב ל"ט, כ"ד) יעביד גומתא בארעא), * [אחי"ה וכנ"ה שבת ע"ג: ביצ' ח', חגיג' י', החופר גומא וכו', חולי' מ"א, עושה גומא בתוך ביתו, ירו' כלאי' פ"א דכ"ז סע"א ונותנן לתוך גומא אחת, ירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ב כל אותה הגומא אסורה, והקבוץ טהרות פ"א מ"ט, ירו' חגיג' פ"ג דע"ט סע"א בתוך גומותיהם, פי' בל"ע וסו' חפירות שמתקבצים בהן המים, ובהשאילה עומק ד"מ נדה הנ"ל שתי שערות בגומא אחת, תוספת' פרה אדומה פ"ב היו בה ב' שערות שחורות או לבנות בתוך גומא אחת פסולה בתוך שתי גומות כשרה, ב"ב ט"ז. כל נימא ונימא בראתי לה גומא בפני עצמה שלא יהו שתים יונקות מגומא אחת וכו', בין גומא לגומא לא נתחלף לי וכו', ירו' כתוב' פ"א דכ"ה: גומא בבשר, ירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ג גומות הזקן, ע"ז ע"ו: סכין יפה שאין בו גומות, פי' חריצין וכעין חפירות הן, ועוד נכפל המי"ם כמשפט המלה בל"ע, ירו' כלאי' פ"ג דכ"ח ע"ג גּוּמְמִיּוֹת שהן עמוקות טפח, ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד, גוממיות שתחת האשכולות] —

גַּם = גַּמָּא der dritte Buchstabe des gr. Alph.) Γ γάμμα = Gamma) בפ' כיצד מעברין בסוף הלכה קמא (עירו' נ"ה.) היתה עשויה כמין קשת או כמין גם, ובפ"ק דפסחי' בגמ' במה אמרו שתי שורות (פסחי' ח':) ור' יוחנן אמר שורה אחת כמין גם תניא כותיה דר' יוחנן בית שמאי אומרים[1]) שתי שורות על פני כל המרתף חיצונה רואה את הפתח ועליונה רואה את הקורה, פי' כל אותן שלפני הפתח שורה אחת וכל אותן שתחת הקורה שורה אחת על פני כל המרתף שורה של מטה הרואה פני הפתח כל החביות הרואות הפתח שהן בכל רוחב המרתף מן הקרקע עד שמי קורה, דהיינו על פני כל המרתף בפתחם ובשורה השניה העליונה בכולן שבכל שורות שמי הקורות שהיא על פני כל המרתף למעלה משוטחות לרוחב המרתף ולארכו, ואלו שתי שורות הן גלויות אבל שאר צדדי השורות של שלש רוחות של מרתף הן מכוסות לפי שכותלי המרתף עומדות כנגדן ומכסות עליהן ואינן נראות ואין דרכו להצניע בהן לחם כשיכנס להסתפק מן היין ויבואו כמין ד' הפוך כזה ┐ שהוא חצי המרובע צפון למערב[2]). ובפ' איזהו מקומן בגמ' העולה קדשי קדשים (זבחי' נ"ג:) ודמן[3]) טעון ב' מתנות שהן ד' היכי עביד רב ושמואל חד אמר נותן וחוזר ונותן וחד אמר מתנה אחת כמין גם[4]), ובהלכה קמ' דפ' קדשי קדשים (זבחי' ס"א:) תנן התם פ"ג במדות (כ"ט:) כשעלו בני הגולה הוסיפו עליהן ד' אמות מן הצפון וד' אמות מן המערב כמין גם[5]) מ"ט וכו'. ובפ' אלו מציאות בגמ' אף השמלה (ב"מ כ"ח.) מדת ארכו ומדת רחבו ומדת גמיו. פי' אחד אמר[6]) כך ארכו וכך רחבו ואחד אומר מדת גמיו אני יודע שבין האורך ובין הרוחב יש לו י' אמות היינו גמיו מדת שני צדדין ינתן למדת ארכו ורחבו דידע בדוקא כמה וכמה ארכו יותר על רחבו[7]). ובר"ג דפ' המוכר את הבית (ב"ב ס"ב סע"א) איבעיא להו סיים להן את הקרנות מהו או כמין גמא או בסירוגין[8]), פי' מצר לו הקרנות של שדה בלבד ושאר כל השדה לא מצר לו או מצר לו מזרחה וצפונה של שדה זו ומערבה ודרומה לא מצר לו, או מצר לו מערבה ודרומה ולא מצר לו מזרחה וצפונה[9]) וזהו כמין גמא ועלתה בעיא זו בתיקו וקיימא לן כל תיקו לממונא לקולא ויד הקונה על התחתונה ואינו לוקח אלא בפחות שבכך הדין שלא להוציא ממון מיד מחזיקו בספק, וי"א

[1]) וכ"ה בכ"י מ' וכ"ה בתוספ' פסחי' רפ"א. [2]) כה"ג בכ"י פאריז אבל בדפ"ע חסר כל המאמר וישנן רק תיבות „ויבואו כמין ד' הפוך" ובכ"י ב"ר הגי' ויבואו כמין גמא וזו צורתה ┐. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד ובנו"ג ודמה ובדפ"ע בט"ס בכמה. [4]) בנו"ג היכי עביד אמר רב וכו' ושמואל אמר וכו' כמין גמא. [5]) בנו"ג גמא. [6]) כה"ג בדפ' אמשי' רק שם בט"ס אחר ובדפ' אחרי' חסר „אמר". [7]) וכן פירש"י ע"ש. [8]) בנו"ג כמין גאם מהו בסירוגין מהו. [9]) כה"ג לנכון בכ"י ו"ו ול"ד אבל בדפ"ע חסר מן מזרחה וצפונה עד מזרחה וצפונה.

חולקין מפני שהוא ספוק וכל ספיקו דממונא חולקין ולא נתברר לנו להכריע הלכה למעשה, זה פי' ר"ח. על הגם ועל האימרא בר"ג דפ' ר"א אומר האורג (שבת ק"ה.) כבר פירשנו בע' אמר [ג']. ובכלי' מתכות פי"ד בכלי' (מ"ח) ושל גם שנשבר מתוך גומו טהור, פי' מפתח שהוא בשוק עם הרגל שאינו נפשט[1]. ובשלש על שלש פכ"ח בכלי' (מ"ז) כמין גם ר"ע מטמא. (א"ב גַּמָּא אות שלישית יונית במשנת שקלי' פרק בשלשה פרקים (פ"ג מ"ב) יונית כתוב בהן אלפא ביתא גמא וצורתה כמין דלת הפוכה). * [אחי"ה לפנינו במשנה שקלי' שם גמלא, וכ"ה בירו' אך שם יותר טוב ביט"א, וזה שכתב ר"ב וצורתה וכ' כבר כתב כן ג"כ רבינו למעלה ונגרר בזה לדעת רה"ג בסדר"ט כלי' פי"ד מ"ח שכתב כמו כן ועיי' עוד תוי"ט שם ובמדות פ"ג מ"א ד"ה כמין גאם. אבל רש"י ז"ל כתב בפסחי' ח': כמין כף שלנו פתוחה, ובכ"י רש"י פסחי' הצורה כזה ד עיי' ד"ס שם צד י"א. ועיי' עוד עירו' נ"ה. וזבחי' נ"ג: וס"א: ד"ה גאם, וכ"ה באו"ז הלכו' עירו' סי' קס"א וכ"ה בר"ש כלי' פי"ד מ"ח ובלתי נכון הוא והעיקר כדעת רבינו ורה"ג ז"ל כידוע לכל מבין צורת אותיות יוניות. ובבכלי' כ"ח מ"ז ועירו' נ"ה. הגי' גאם ורבינו גורס גם וכ"ה בירו' פיא' פ"ו די"ט ע"ג עשאן כמין גם. והקבוץ ירו' פסחי' פ"א דכ"ז: כמין שני גַּמִּין. — ומ"ש רבינו לעיל: זה פי' ר"ח דע שכבר עמד על זה הגרי"ב בהגהותיו ובהפשב"ע והניח בצ"ע שלא הביא אחד מכל הגדולים דברי הערוך ור"ח ועוד העיר שבשיטת הר"ח הלך הר"י והקשו עליו התוספות ד"ה כמין גאם והסכימו לפי' הרשב"ם שמצר לו קרן דרומית מזרחית וגם קרן צפונית מערבית ע"ש ותוספות רי"ד לב"ב החליטו אם מצר לו מזרח ומערב ולא מצר לו צפון ודרום קנה הכל דכיון דמצר לו מזרח ומערב, צפון ודרום ידועים הם מן המזרח למערב ע"ש אבל הר"י ן' מיגש ז"ל הובא בשט"מ לב"ב הלך בשיטת ר"ח ואיבעיא כמין גמא הכי פירושו מי אמרינן כיון דמצר ליה מזרח וצפון קני ליה לרוח דרומית ולרוח מערבית דאמרינן כיון שכתב רוח דרומית לא צריך תו למכתב רוח דרומי' וכ', או דילמא אמרינן כיון דלא כתב ליה רוח דרומי' ורוח מערבי' לא קני אלא תלם א' על פני מזרח וצפון כגון זה וכ' ע"ש וצ"ל הציור כגון זה וכ"ה בפי' כ"י ב"ב לרגמ"ה שכתב וז"ל כגון גמא מהו שמצר לו מצרים שתים ראובן ארכה מצד אחד ושמעון רחבה מצד אחר ולא יותר מהו מי אמרינן נותנה לו בריבוע על פני כולה או דילמא כיון שלא מצר לו אלא ב' רוחות לא קנה אלא שתי רצועות כנגד המצר הכי עכ"ל. וכל זה שאמרנו לענין תיקו הוא דוקא בממונא כדאמרן אבל בענין תיקו דאיסורא דעת ר"ח ז"ל לחומרא עיי' יד מלאכי סי' תרל"ד. — ולמראה מקום למה שכתב רבינו: וקיימא לן כל תיקו וכו' אמרתי לערוך לפניך לתועלת הענין מסורה יפה מכל תיקו של ש"ס. וזה מה שמצאתי ראיתי אחר יגיעה עצומה: ברכו' ח'. כ"ה: מ"ב: שבת ה'. ה': ל"ח: מ"ו. מ"ט: נ"ב. ס"א: ס"ה: ס"ו: ע"ז: פעמים פ'. פ': פ"ג: פ"ו: צ"א. צ"ט: ק'. קי"א: קכ"ט: פעמים קנ"ג. עירו' מ"ו: צ'. צ"ט. פסחי' י': פעמים, מ"ה: מ"ח: פ"ה. פ"ו: קי"ז. ביצ' י"ד: ל"ו. חגיג' ד'. ו': מ"ק ד': י"ד. ט"ו. פעמים, ט"ו: ד' פעמים, כ"ב. ר"ה ל'. יומ' כ"ב: ל"א. מ"ז: ג' פעמים, מ"ח. ג' פעמים, מ"ח: מ"ט. סוכ' ד': ל"ג. נ"ג: תעני' כ"ב: יבמו' נ"ב: פעמים, פ"ג: ק"ב. קי"ג: קט"ז: קי"ז. כתובו' ל"ט. נ"ג: פעמים, נ"ד. ג' פעמים, נ"ו. ס"ו. ס"ו: פ'. פ"ז: ק"ג. קידוש' ו'. ז': ד' פעמים. ח': פעמים, כ"ב. גיטי' ט"ו. ט"ז. פעמים, כ'. ל"ב: מ"ד: ס"ג: פ"ג. פ"ה. נדרי' ז'. [ע"ש והוי יודע שלשון תיבעי במקום תיקו שבשאר ש"ס ועיי' נזיר י"ג: ובפירש"י תמור' י"ג: ד"ה תיבעי], נדרי' י': כ"א: נ"א. פעמים, נזיר י"ג. י"ג: ע"ש, י"ז: ל': מ"ב. נ': ע"ש תוספ' ד"ה אמר, נ"א. נ"א: ס"ד. סוט' ד'. ג' פעמים ד': י"ח. ג' פעמים כ'. כ"ז. ב"ק ט': י"ט. ד' פעמים, י"ט: ל"ז: מ"ג: נ"א: פעמים, נ"ח: ס"ב. פעמים, ע"ח: פעמים, פ"ה: צ"ו. ק"ח. ק"ח: ד' פעמים, ק"י: קי"ד. קי"ט: ב"מ כ"א. ל': ל"ד: מ"ג. מ"ד. נ"ז. ע"ח. צ"ח: ק"ה: ק"ו. קי"ז. קי"ט. ב"ב כ': פעמים כ"א: נ"ג: פעמים ס"ב: ס"ו: ס"ט. ג' פעמים, פ"ג. פ"ג: פ"ח: ק"ג. ק"ג: ג' פעמים, ק"ד: פעמים, קל"ה: קמ"ד. קמ"ו. קמ"ח: פעמים ע"ש רש"ל, קמ"ט. קנ"א. קס"ו: עבוד' זר' י"ד: מ"א. מ"ו. מ"ז. פעמים, נ"ב. נ"ב: ס"ג. ס"ח. סנהד' י"א: פ"ה: צ"ה: קי"ב. פעמים, מכו' ז'. י"ט: שבועו' י"ד: פעמים, י"ז. ד' פעמים, כ"ב: פעמים, מ"ו: מ"ז: הוריו' ג'. ג': ז': י"א. י"ד. זבחי' ט': כ"ד. ג': פעמים, פ"ג. פ"ח. צ"ח: ק"ב: ק"ה. פעמים, ק"ח. ק"י. קי"ח: ק"כ. פעמים, מנחו' י"א. ד'

[1]) כן פי' רה"ג ז"ל בסדר"ט צד י"א ושם בט"ס משוקע וצ"ל בשוק עיי' ר"ש לכלי' שם ותוי"ט שם.

פעמים, כ"ג, כ"ד, כ"ו: פעמים, כ"ז, ל"א: ל"ח: מ"ו, מ"ו: נ"ז, פעמים, ס', ס"ט, ג' פעמי', ס"ט: ע"ו, ע"ז: פ"ה: ג' פעמי', פ"ו, פ"ז, ק"ד: בכורו' כ"ד: ל"ד: ל"ט, נ"ה, חולי' י"ז, כ"ג: פעמי', ל': פעמי', ל"ב, ל"ז, מ"ה, מ"ה: מ"ו, נ"ב: נ"ה: נ"ו: ס': ס"ז: פעמים, ס"ט, ע', ע"ה, צ"ב: קי"ג, קכ"ב, קכ"ח, פעמים, קכ"ח: ג' פעמים, ק"מ: פעמים, ערכי' ה', ג' פעמים, ח', י"ט: כ"ה: תמור' ג', ט': ג' פעמי', י', י"א: פעמי', י"ג: ע"ש פירש"י ד"ה תיבעי, כ"ב: ג' פעמי' כ"ו: כ"ז, כ"ט: מעילי' ג': נדה י"ט: כ', כ"ב: כ"ה, ל"ד: מ"ג, פעמים, מ"ג: ס"ג.] —

גֶּם = **גֶּמָּא, גּוּנָא** (בל"י Zeitabschnitt, γένεα) בפ' בני העיר בגמ' ראש חדש אדר (מגילי כ"ט:) בשלמא למ"ד כי תשא היינו דמתרמי בההוא גמא ויש ששונין בההוא גונא. * [אחי"ה ובכ"י ו"ו ול"ד ודפ"ר הגי' גוונא וכ"ה בכ"י רש"י אבל בכ"י מ' ול"ד הגי' בשתי פעמים כמו גי' רבינו גמא. (עיי' ד"ס מגילי צד ע"ו.) ובנו"ג בההוא זימנא. וגוזר אני המלה מל"י הרשומה וענינה זמן ופרק ודור ועיקר הגי' בההוא גונא ומחסרון ידיעת מלה זרה נכפל הוי"ו להיות גוונא דמורגל טפי וכן מלת גמא כמו גנא. ובדפ"ע נכלל הערך בע' הקודם ואין לו שום שייכות שם ע"כ הפרדנו והצגנוהו לבדו] —

גָּם = **גָּמָּא** = **גָּמַע** (מל"מ ובל"ע جرع ein-schlürfen ; גמיאה=גמיעה, das Einschlürfen, Einsaugen) בפ"ז בשבת (מ"א) המוציא יין כדי מזיגת הכוס חלב כדי גמיאה[1]. איבעיא להו כדי גמיאה או כדי גמיעה אמר רב נחמן בר יצחק (בראשי' כ"ד, י"ז) הגמיאני מעט מים (שבת ע"ז. בירו' שבת פ"ח די"א. וירו' פסחי' פ"י דל"ז ע"ג הגי' כדי גמייה ובב"ר פ"ס גמיה, ובפסיקתי' רבתי פט"ז גמיאה אחת). ובפ' ח' שרצים (שבת קי"א.) החושש בשניו לא יגמא בהן את החומץ[2]. ובגמ' בפ' כל הבשר (חולין קי"א.) רב בר שבא איקלע לבי רב נחמן קריבו ליה כבדא שליקא ולא אכל. פי' אע"ג דר"נ חלטי ליה ברותחין ואכיל כד איקלע רב בר שבא לגביה קריבו ליה כבדא שליקא דהויה חלטיה ברותחין ולא אכל אמר גמו לשבא[3]. (פי' מקולקל במעיו הוא דרך הקאה הגיעו ואין בו כח לאכול ומתירא שמא יקיא לפיכך נמנע מלאכול זה הכבד כלומ' היא על שם האיש ששמו בר שבא כמו אכילה גסה) [כצ"ל פי' מקולקל במעיו הוא דרך הקאה הגיעו ואין בו כח לאכול ומתירא שמא יקיא לפיכך נמנע מלאכול זה הכבד כמו אכילה גסה, ופי' לשבא כלומ' הוא על שם האיש ששמו בר שבא] ואע"פ שמראים הדברים כי אם יקרע הכבד שתי וערב והסמפונות ויהיה חתוכו לתחת שרי הא מעשים בכל יום ולא שרו אלא אחרי צלייתו באש אם ירצה אח"כ לשלקו מותר אבל בלא צלייה אסור ואם הוא מתובלת אוסרת ונאסרת זה פי' ר"ח, פ"א גמו לשבא האכילוהו על כרחו. * [אחי"ה והועתק מפי' רגמ"ה (כ"י לחולי' הנ"ל) וכן פירש"י. וא"כ גי' כ"י ו"ו גמר לשבא ט"ס וצ"ל גמו, וכן ס"א בדפ"ר ט"ס וצ"ל פ"א כי רבינו מכוון לפי' רגמ"ה. — וכנ"ה בירו' שביעי' פ"ח דל"ח. לא יהא מגמא חומץ ופולט אבל מגמא הוא ומבליע, ירו' שבת פי"ד די"ד רע"ד כמו כן, ושם מגמא חומץ של תרומה אחר טיבולו, ושם לגמות ולבלוע, ירו' מעשרו' פ"ג ד"ג ע"ד לגמות בכוס, ירו' שביעי' פ"ב דל"ד: וירו' נדרי' רפ"ז ד"מ: לגמות בהן מים, ובירו' ע"ז פ"ב דמ"א סע"ג שורפה גמילה (כצ"ל) ובילק' כ"י פנחס רמז תשפ"א דלא נפיש חמריה ליגמי גמואי כסא דברכתא ובדפוסי' וכן בסוכ' מ"ט: הגי' ליגמע גמועי עיי' ד"ס סוכ' צד ע"ח, פסחי' ע"ד סע"ב מגמע ליה גמועי, וירו' יומ' פ"ח דמ"ה. המגמא חומץ של תרומה לוקה המגמע חומץ של תרומה משלם את הקרן וכ', ירו' מ"ש פ"ב דנ"ג: המחה את החלב וגמעו, ביצ' י"ח: שבת קי"א: לא יגמע ופולט אבל מגמע ובולע. ונגזרה המלה מל"מ הגמיאני וכ"ה בל"ס ונרדף עם שרש גמע ועוד פתרונה בל"ס הקיא וזה עולה יפה לפי פי' ר"ח וצ"ל גמו לשבא קיצור תחת גמעו לשבא, ודי בזה] —

גֹם (= **גֹּמִי** (Binse, Papierstaude (עיי' אוה"ש לפירשט שרש גמי) בכלאים בפ' אי זהו ערים (פ"ו מ"ט) סיפקה בחבל או בגמי. ובפ' המוציא יין (שבת ע"ח סע"א במשנה) גמי כדי לעשות תלוי לנפה[4], קנה וסוף (ישעי' י"ט, ו') תרג' קני וגמא. * [אחי"ה גמי וגמא מן הנרדפים הם והוא קנה שגדל בסוף ויש לגזור אומר מפעל גמא = גמע יען ששותה לחלוחית של מים או מל"ע גם קבץ כווץ וקשר

---

[1]) וכ"ה בכ"י א"פ ובמשניו' דפ' פיזי ובתוספ' ובמאירי ובריטב"א וכ"ה ישר לפי איבעיא בסמוך עיי' ד"ס שבת צד פ"א: אות א' וצד פ"ב. אות ע'. [2]) וכה"ג בירו' שבת פי"ד די"ד רע"ד אבל במשני' ירו' ובבבלי יגמע. [3]) בנו"ג גאמו לשבא ובר"ן הגי' גמאו לשיבא ובקובץ כ"י אנגייל' דף שכ"ד: מצאתי בפי' רגמ"ה כ"י לחולין הגי' גמעוה לשבא אבל עיקר הגי' רב בר שבא וכ"ה בברכו' י"ט: מ"ק כ"ו. מנחו' ל"ז: [4]) וכ"ה במשניות נאפולי ופיזרו אבל בנו"ג תלאי וכ"ה בירו' פ"ח מ"ב.

כמו בל"ר juncus מפעל jungere קשר. וכנ"ה בירו' שבת פ"ט די"ג. קשורות בגמי, ירו' עירו' פ"א די"ח ע"ד קנה מיכן וקנה מיכן וגמי על גביהן, ושם ג"כ וגמייא על גביהן, ירו' שבת פ"ז ד"י. כד מקטע בגומא, ירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ג מקטע בגוֹמַיָא. ותרג' באחו (בראשי' מ"א, ב') בגו גוֹמַיָיא] —

גַּם זוֹ (גַּמְזוֹ) (נדרש בשתי תיבות אבל היותר נכון גמזו (בתיבה אחת) והוא שם מקום ואולי נקרא כן על נטיעת השקמים בל"ע جميز) בפ' סדר תעניות בגמ' נחום איש גמזו (תעני' כ"א ע"א ועיי' ברכו' ס'.) יש מפרשים שם מקום (ואמר [1]) בדברי הימים (ב', כ"ח, י"ח) יש שם אחת מן (העיירים) [וצ"ל כמו ביוחסין העיירות] גמזו שמה. ורבינו נסים פי' על שם שהיה אומר על כל צרה שהיתה עליו גם זו לטובה. *[אחי"ה כ"ה בכ"י פאריז וכן הובא ביוחסין השלם ערך רבי עקיבא צד ל"ז: וז"ל שם ובערוך בע' גמזו יש מפרשים שם מקום, ובדברי הימים יש שם א' מן העיירות גמזו. ורבינו נסים גאון פי' על שם שהיה אומר על כל צרה גם זו לטובה עכ"ל וכבר חוינו דעתינו במבוא בפ"ג ע"ש צד XXXII על טעות של מעתיקי הערוך שהשמיטו שורה שלמה מן ורבינו נסים וכ', יען שחשבו שרבינו נסים לא בא להשמיענו יותר ממה שהוא מפרש בגמ' תעני' וז"ל ואמאי קרו ליה נחום איש גם זו דכל מילתא דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה ועיי' עוד סנהד' ק"ח סע"ב. ודע שלפי פי' של רבינו נסים נוכל לדון שלפניו עדיין לא היתה בגמ' אגדה זו. וכן נוכל לשפוט לדעת רבינו נתן. וכתיבת ערך ד"ה גמזו אחר ע' גם וקודם ע' גמד מעידה שכיון רבינו על פירוש רבינו נסים אשר על כן צריך לכתוב במי"ם סתומה כזה גם זו ולפי' היש אומרים במי"ם פתוחה וק"ל אבל בדפ"א הוחלף הסדר ללא אמת. ולפי מ"ש לא הוצרכנו לכנוס בדחוקים עיי' הפשב"ע ע' גמזו] —

☞ גִּמְגֵּם (מל"ע جمجم stottern ע"ייע מגמגם). *[אחי"ה שם הביא רבינו מאמר במגיל' ל"א: מגמגם וקרא בארורי, וכ"ה בכ"י מגיל' הוה קא מגמגם בארורי והוה קרי, בנו"ג הוי קרי וקא מגמגם קמיה דרב הונא בארורי עיי"ע ארר ועיי' עוד שינויים בד"ס מגיל' צד ע"ט. אות ד'. וכנ"ה בספרי ואתחנן פ' ל"ד ושננתם . . כשאדם שואלך דבר אל תגמגם בם אלא אמור לו מיד, ובקידושי' ל'. וילק' ואתחנן רמז תת"ם שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו אלא וכ', ברכו' כ"ב. מעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם למעלה מר' יהודה בן בתירא. חגיג' ט"ו: ההוא ינוקא הוה מגמגם בלישניה וכ', וכ"ה בכ"י ש"ס אבל גי' רבינו עיי' בע' לגס. שהש"ר פ' שובי העולם מתגמגם והולך. פי' בל"ע עמוס בלשונו ואינו מבטא המלה בפעם אחת עיי' פי' ר"ב בע' מְגמגם] —

גְּמַד (בל"ס וכן בל"ע جمد sich zusammenziehen, fest sein) בפ' ערבי פסחי' בגמ' לא יפחתו לו (קי"א.) גמוד מסאני ולקו כרעיה [2]), פי' נדחקו ונקמטו. ס"א גמור בריש פי' נשתברו [3]) ובהגדה דפ' הניזקין בגיטי' (נ"ז.) אף ארץ ישראל בזמן שיושביה עליה רווחא אין יושביה עליה גמדא. ובר"ג דאלו טרפות (חולי' מ"ג.) ושט דאכלה ביה ופעיא ביה גמדא ליה ומתחא ליה [4]), פי' מקויץ ליה ופשיט ליה. בר"ג דפ' בא לו כה"ג (יומ' ס"ט.) האי נמטא גמדא דנרש שריא, פי' לבד כווץ וקמוט והוא קשה. *[אחי"ה וכן הובא הערוך באו"ז הלכ' יו"ט סי' שמ"א רק שם הגי' קמוץ וקמוט, אבל גם גי' ופי' רש"י כערוך עיי' ביצ' ט"ו רע"א ד"ה גמדא פירש"י גמדא קשה כמו גמד מסאני [5]) דבר שהוא כווץ נעשה קשה עכ"ל, פי' גמד בל"ע נכווץ ונתקשה ומזה נשתמש להוראת הקרוש והקפוי] —

גֹּמֶד (א') מל"מ גֹּמֶד Elle, Ellenbogen ב') מל"ע جماد Kleidungsstück) בפ' המוכר פירות לחברו בגמ' מי שיש לו גינה (ב"ב ק' סע"א) [6]) — (יבנו) [וצ"ל נומי] פכ"ט בכלי' (מ"א) כפה של זקנה והגומדין של ערביין "פי' בגד שהוא אמה על אמה ונותנין אותו ערביין על פיהן ועל אפיהן ויש לו איתקא והן לא יהיה אלא

[1]) נ"ל שצריך למחקו וכן לי' ביוחסין בשם הערוך. [2]) וגי' ולקו אי' ג"כ בכ"י מ' ובמנו"ה עיי' ד"ס פסחי' צד קס"ט ובנו"ג וצוו. [3]) אולי גי' זו היתה מונחת לבעל מנוה"מ שגרס בדפ' קושט', עקור מסאניה. [4]) בנו"ג ופשטא ליה. [5]) בנו"ג בפסחי' קי"א. מסאניה וכ"ה בכ"י ש"ס. [6]) לפני רבינו היו ב' משניות צמודין ר"ל משנה מי שיש לו גינה ומשנ' מי שהיתה דרך הרבים, ופליאה נשגבה ממני היאך כתב הגרי"ב בהפלש"ב ע' גמד: בב"ב לא מצאתי והא בב"ב הנ"ל נמצא בפירוש רק י"ל טעות הדפוס יבנו שאי' בכל דפ"ע תחת גומי הטעתו אבל גם בעל כ"כ והי' לעווי בעמת"ל צד ש"מ כתבו בגמ' שלנו לי' ולהם לא מצאתי התנצלות יען שלא הביאו רק מלות "שני גמדים ומחצה" וזה גמ' ערוכה היא בב"ב הנ"ל.

במדבר[1]) מרוב הקור. וגמד פי' אמה כדכתיב (שופטי' ג', ט"ו) ולה שני פיות גמד ארכה ומתרג' רב יוסף גרמידא"[2]), וכן פי' שני גומדין ומחצה (בב"ב הנ"ל)[3]) אמתים וחצי[4]) וי"א גמד הוא שיעור אמה בלא אצבעות כלומר פחותה ודומה לענין של מעלה אין יושביה עליה גמדא[5]). איש אטר יד ימינו (שופטי' ג', ט"ו) תרג' גבר גמיד בידיה. * [אחי"ה ועיי' עוד התרג' לשופטי' כ', ט"ז. ובציון הראשון לשופטי' פירש"י גמיד ל' ארמי הוא דבר כווץ מחמת חולי וכ' ע"ש. ולפי פי' של מלה ערבי' גמד, פי' כווץ י"ל ג"כ אמה גדומה זבחי' ס"ב: ירו' יומא פ"ד דמ"ע ענינו אמה קמוצה היינו קטנה עיי"ע אמה ומ"ש אבל רבינו בע' גרם ה' גורס גרומה. ובענין הוראה שניה של גומדא פי' בגד יש לרמוז על מלה ערבי' הרשומ' שטעמה מין בגד של ערביים, עיי' אוצר מלי' ערבי של פרייטאג ח"א צד ש"ב, ור"ש לכלי' שם הביא פי' הערוך בקצרה ולא הזכיר פי' רה"ג] —

גמד = גַּמְדָא (מל"ע قمد Höhe, was sich hoch aufrichtet) פ' אין נערכין בגמ' לא היה מכה (ערכי' י"א.) תנא היא אמה וגמדה אמה וקתה יוצאה ממנה, פי' מגריפה "כלי שבה חתין את האפר על המזבח", תרגם ויעיו (שמות כ"ז, ג') ומגרופותיה[6]) ואמה היה ארכה וגמדה אמה [פי'] וגבוהה אמה. וי' נקבים היו בקתה שחלולה היתה". * [אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לערכין (בקובץ כ"י אנגיילי דף קל"ב) ושם אי' מן המזבח. בערכי' הגי' היא אמה וגבוה אמה וכ', והוא ממש פירושו של רבינו ובלי ספק הגי' הישנה גומדה ובל"ע קמד ענינו כל דבר שמושך לגבוה כגון צואר ארוך וכדומה. ובענין מגריפה עיי"ע גרף א' ועי' מגרף] —

גַּמְדָא (E. N.) ר' חייא בר גמדא בס"ג דתמיד [נשחט] (פסחי' ס"ד.)[7]) ובס"ג דפ' אעפ"י שאמרו (כתובי' ס"ג סע"ב). רב גמדא בפ' מרובה בגמ' השוחט (ב"ק ע"ב סע"א) ובפ' הגוזל עצים (שם ק"ו סע"א). * [אחי"ה זה ציון האחרון חסר בדפ"ע אבל השלמנוהו עפ"י יוחסין השלם צד קכ"ב: שהביאו בשם הערוך ע' גמדא. ועוד הובא שם עצם פרטי זה בנדרי' נ': ובביצ' ז'. אי' א"ר גמדא משמיה דרב וכתב בעל סד"ה הנ"ל ומזה נ"ל יצא טעותו של ש"י דקחשיב אותו בתלמידי רב אך טעות בידו וצ"ל משמיה דרבא עכ"ל ובאמת בכ"י מ' לביצ' הגי' א"ר גמדא בריה (וצ"ל משמיה, עיי' ד"ס שם אות ל' צד ה':) דרבא]—

* גַּמְדָא (Flussname) סוכ' י"ח. ע"ז ל"ט. נהר גמדא כבר פירשנוהו בע' איתן ע"ש.

* גמז בתוס' שביעית פ"א ט"ס תחת גזם עיי"ע גזם א' ומ"ש.

גמז = גַּמְזָה (בל"ע جمز Blüthentrieb, Samenkelch) בפ' מקום שנהגו (פסחי' נ"ה סע"ב) ומתירין גמזיות של הקדש. ובמנחו' ס"ג דפ' ר' ישמעאל (ע"א. וכ"ה בירו' פיאה פ"ז ד"כ ע"ג וירו' פסחי' פ"ד דל"א:). פי' הפרחים שעולין סביב לאילן של הקדש. הגאון היה קורא "גואזיות, ופי' הם נצרים הפרים[8]) משרשי אילנות והם קשקושי אילנות וענפיהן." * [אחי"ה עכ"ל של ר"ח הנ"ל. ודע שלפי' הראשון המלה היא ל"ע הרשומ' וענינה גביע של זרע וממנו יוצאין הפרחים, ולפי' ר"ח הוא גואזין, פי' ענפי' ועץ של אילן עיי"ע גז האחרון. ולפי' האחרון מסכים פירש"י לפסחי' נ"ה: ד"ה מתירין גמזיות (גידולין, ויותר טוב בכ"י רש"י:) גידולי ענפים שגדלו בחרובין ושקמין וכ', ולפי פי' זה נראה ברור שהיה לו הנוסח מתירין גמזיות של הקדש של חרוב ושל שקמה, וכן הובא בפסחי' נ"ו. ובאמת כן מצאתי אח"כ בכ"י מ' הובא בד"ס פסחי' צד פ"ב. וחידוש שלא העיר כן ברש"י הרב בעל ד"ס שם אות ש'] —. (א"ב פי' בל"ר[9]) נצי האילנות ולולבי הגפן הנאכלים).

גמז = גְּמְזִין (جميز בל"ע, עיי"ע גם זו Sykomore) במגילת איכ' היו צריה לראש (א', ה') א"ל ומה חייליה[10]) א"ל דהוה אכיל חד גמזין ופשיט עליה מאה פירקין, פי' פירי הוא ודומה לתאנים, ובלש' ישמעאל קורין אותו גומיז. (א"ב גמזוז כתוב). * [אחי"ה אבל גי' של רבינו היותר טובה

---

1) כ"ה בדפ"ר וכ"ה לנכון בכ"י פאריז וכ"ה ממש בסד"ט לרה"ג שנעתק משם כל הפי', ובדפ"ו ובשדפ"ע אי' ועל אפיהן ואינם נושאים אותו אלא במדבר וט"ס הוא וגם נשמטו המלות ויש לו איתקא ועל פירוש זו המלה עיי"ע סגוס. ובסד"ט לרה"ג אי' במדברות ובארץ אדום. 2) עכ"ל של רה"ג ז"ל בסד"ט צד כ'. 3) מכאן ראיה נצחת שמלת יבנו של מעלה מט"ס נולדה שהרי רבינו לא הביאה כאן שנית. 4) כ"ה בכ"י רגמ"ה לב"ב שם. 5) עיי"ע הקודם לזה. 6) בנו"ג מַגְרוֹפִיָתֵיה, וכ"ה בע' גרף א'. 7) ובציוני של דפ"ע בטעות, ובן נתפס בה בעל סד"ה ע' גמדא נ"ג: אולם גם ביוחסין השלם צד קל"ו: מובא בשם הערוך בפ"ג דתמיד וצ"ל להגיה בס"ג דתמיד נשחט. 8) כ"ה לנכון בדפ"ר וכ"ה בפי' ר"ח לפסחי' צד צ"ה שמשם נעתק מלה במלה ומכנה רבינו נתן את ר"ח בשם גאון, והחי' לעווי בעמת"ל צד ש"מ הביא פי' רבינו זה בשם רה"ג וטעות הוא. 9) gemmae. 10) כ"ה בכ"י ו"ו וכ"ה בנוסחאותינו.

יכן פירושו כי בנות שקמה נקראו כן בל"ע ולפי דעתי שם העיר גמזו (עיי"ע למעלה) נקרא על שם בנות שקמה שנוטעין שם הרבה. וגי' גמזוז נמצאה ג"כ בירו' מעש' שני פ"ב דנ"ג: ובמקומות אחרים בירו' בט"ס עיי"ע ארזן א' ומ"ש. וקרוב לגי' רבינו אי' בתוספתא תרומות פ"ה החרובין וגמזיות וכ'] —

גְּמֶטְרִיאַ (= Landmesskunst, Geometrie γεωμετρία = Rechenkunst, Buchstabenrechnung; Buchstabenpermutation) בספ"ג באבות (מי"ח) תקופות וגמטריאות פרפראות לחכמה. פי' במקום אחד כותבין א', במקום מאה כותבין ק'. (א"ב בל"י ורו' פי' חכמת מדת הארץ וחז"ל קראו כן לחכמת החשבון אשר שניהן מיני חכמת הנדס ובידיעתה יוכל אדם להשיג חכמת התקופות ומהלך שמים והכר דברים אלו מכינים להבין חכמות אחרות לכן אפלטון מונע תלמידיו מחכמות אחרות בלי הקדמת השגת גמטריא וחשבון וזה טעם פרפראות לחכמה, פי' בל"י עגולים כי החכמות נתונות כמרכז בתוך עגולות הגמטריא ואין זה מקום להאריך). *[אחי"ה ור"ב השכיל לפרש וראויים הדברים למי שאומרם וכן תמצא פי' יפה בתוי"ט לאבות שם וכתב אחרי שהביאו את הערוך וז"ל ונ"ל שהוא שם מושאל ולקוח מל"י שקוראים כן לחכמת המדידה והתשבורת וחכמינו השאילו השם לכל עניני החשבון ומספר עיי"ש היטב. ורב שמעון בר צמח דוראן כתב במגן אבות למשנה הנ"ל וגימטריאות הוא לחשוב האותיות וכן נקרא בל"ר חכמת החשבונות והשיעורים והיא חכמת ההנדסה גימטרי' וכ' ע"ש הדוגמאות, ובעל היוחסין (י' השלם צד מ"א.) בע' ר' אלעזר חסמא כתב וז"ל וזה ר' אלעזר היה תוכן ומספרי . . ובזה טעו קצת מהמפרשים שחשבו גימטריאות שהוא מדבר בענין פסוקים ודרשות כמו מנין רד"ו והדומה [1]) וזה אינו אמת כי זה הוא גופה של תורה וקבלה . . אבל גימטריא חבירו מעיד עליו שהוא צריך לתקופות שאמר שהם הקפת השמים, וצריך חכמת הנדסה ושיעור ומדידה כמו שאמר עליהם התלמוד שיודעים לשער טיפים שבים והוא ל"י גימטריא. מיטריא הוא מדידה וגי הוא ארץ ר"ל מדידת הארץ כי מכאן ידעו שאר מדות השמים עכ"ל.

ודע שהושאל אצל חז"ל בהוראות שונות: א') חשבון ד"מ ירו' תרומ' פ"ה דמ"ג ע"ג עד שלמדנוהו מן חשבון גימטריא; ב') חשבון האותיות והוא כמו נוטריקון ברכו' ח'. תוצאות בגמטריא הכי הוו, שבת י': נא בגימטריא נ' וחד הוי, יומ' כ'. השטן בגמטריא תלת מאה ושיתין וארבע הוי וכ', מכות כ"ג: תורה בגימטריא שית מאה וחד סרי, ועיי' עוד דוגמאות שבת קמ"ט: יומ' ע"ו. תעני' י"ט: מגיל' ט"ו: מ"ק י"ז. כ"ח. ב"ק צ"ב: סנהד' ק'. הוריות י"א. נדה ל"ח: מסכ' סופרי' פט"ז. — ג') מין ממיני תמורות אותיות ד"מ באתב"ש עיי' סנהד' כ"ב. ויק"ר פכ"א. במד"ר פי"ג ועיי"ע אתב"ש וע' אטב"ח וע' אפרא. ובפסיקת' רבתי צד ע"ד: ובילק' ריש שמואל א' רמז ע"ז הגי' לשון גמטריקון הוא תוחו הוא אסף א"ת ח"ס ו"ף. — והקבוץ תקופות וגימטריאות אי' עוד בסוכ' כ"ח.] —

גִּמֶּל = גִּימֶּל (im Alphab. der dritte Buchstabe) בס"ג דפ' הקורא את המגלה עומד (מגילי כ"ה: האי מאן דסני שרי לבזוייה בגימ"ל ושי"ן [2]) פי' בע' סן. *[אחי"ה ובספר עיקרי התלמוד כ"י אשר ת"י הביא בעל המחבר ר' אברהם זכות בעל מחב' היוחסין פי' אחד בשם רב צמח גאון בן פלטוי עיי' באריכות במבוא ספ"ב אצלנו ושם יתר הדוגמאות] —

* גַּמְלָא (γάμμα, der dritte griech. Buchstabe ל zugefügt) שקלי' פ"ג מ"ב אלפא ביטא גמלא אות שלישית של אלפאביטא יוני עיי"ע אלפא. ואות ל' נוספת לתשלום המ"ם הנשמטת.

גָּמָל (Kameel) בריש פ' הרואה (ברכו' נ"ד.) נפל עליה גמלא פרצא [3]), פי' גמל שהיה נושך, איתפרק ליה אשיתא (ברכו' שם) שנפל כותל אחד ועל להתם [4]). בפ' כיצד העדים בגמ' אין העדים זוממין עד שיזומו (מכות ה'.) מהו דתימא ניחוש לגמלא פרחא קמ"ל. בחלק בענין בלעם (סנהד' ק"ו.) גמלא דאזל למיבעי קרני אודני דהוו ליה גזוהי מיניה [5]). בפ' החולץ בגמ' המחזיר גרושתו (יבמו' מ"ה.) גמלא במדי אקבא דקרא. *[אחי"ה כ"ה בכ"ו ו"ו ונ"ל שצ"ל רקדא, וכה"ג בנוסחאות. גמלא פרחא נקרא בל"י ורו' δρομάς Dromas, ובלא"ש Dromedar, פי' רב המרוצה והוא מהיר

---

[1]) ודוגמה זו הביא ג"כ בעל תוי"ט. [2]) הגי' דסני כ"ה ג"כ בכ"י ש"ס אבל בנוי"ג דסנאי וכן הגי' שרי ליה של נוסחאות לי' בכ"י ל"ד עיי' ד"ס מגילי ס"ו: אות ע'. [3]) בכ"י ו"ו אי אפריצא בכ"י ה"ב אפרצא, ובכ"י ו"ו בי ובכ"י ש"ס א"פ ובב"נ אפרסא ובנו"ג פריצא. [4]) שתי מלות האחרונות הן פי' לתיבות על לגוה ובכ"י מ' לגויה. [5]) בכ"י ש"ס גזיזה ובנו"ג גזיזין.

מאוד אשר לקלותו נראה שפורח. הגמלים המפוארים היו בארץ ערב ופרס יען כן מכוּנה בב"ק נ"ה. גמלא פרסא. גמלא טעייא. כתובי ס"ז. גמלים של ערביא. והמלה שגורה מאוד ברז"ל עיי' כלאי' ח', ד'; ט', א'; כלי' כ"ג, ב'; שבת י"ב. נ"א: נ"ד. ע"ז: קמ"ד: קנ"ד: קנ"ה: ב"מ ל"ח: יבמו' קט"ז. חולי' נ"ט. ע"ו. קכ"ב. מנחו' ל"ט: סנהדי' ל"ז: ועוד משל המוני: לפום גמלא שיחנא (כתובי ס"ז., ב"ר פי"ט, קהל"ר פ' כי ברב). והקבוץ גמלין, גמליא. ב"ר פל"ח בני גַּמְלַיָּא (והיחיד בן גמל בחולי' נ"ט.). ויק"ר פ"ד אבא יודן דגמלי, וירו' הוריו' פ"ג דמ"ח. אבא יהודה דגמלוי, פי' בעל גמלים הרבה. והתואר גַּמָּל, פי' מנהיג גמלים, עיי' עירובי' ל"ה. נ"ב: ירו' עירובי' פ"ג דמ"א. ירו' קידושי' פ"ג דס"ד. ופ"ד דס"ו ע"ג, ירו' ב"מ פ"י די"ב ע"ג והקבוץ גַּמָּלִין, קידוש' פ"ב. יומ' י"א:, ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב: ובערבי جمال ובסורי גַּמָּלָא, והשיירה של גמלים נקראת גַּמְלַת ב"ב ח'. סנהדר' קי"א: או גַּמְלְתָא ב"ר פע"ה. ובל"ע جامل. ובירו' מ"ק פ"ג דפ"ב: פרה מגַמֶּלֶת, פי' שהולכת לפני הגמלים] —

גמל = גֶּמֶלָא (Gemelli, Brücke, eig. die zwei gleichartigen (Bretter) בפ' הזורק בגמ' אם היה רקק מים (שבת ק"י:) האי מאן דזרק ונח אגודא דגמלא מיחייב. בפ"ק דמשקין בגמ' צדין את האישות (מ"ק ו' סע"ב) והוא דליכא גמלא והוא דליכא מצרא[1], פי' גשר של נסרים[2]. ובפ' לא יחפור בגמ' חנות[3] (ב"ב כ"א.) ואי איכא גמלא לא ממטינן. ובס"ג דפ' ד' מיתות (סנהדי' ס"ז:) כי מטא לאשקויי מיא פשר קם אגמלא דאוסקניתא[4], פי' על לוחות של גשר קטן. * [אחי"ה וכן פירש"י לב"ב הנ"ל גמלא לוח קצרה, ולפי' רבינו למעלה גשר של נסרים מסכים פי' כ"י רגמ"ה לב"ב וז"ל גמלא גשר עשוי מנסר צר וכו', ולדעתי נגזרה המלה מל"ר הרשומה וענינה שני תאומים כלומר שני נסרים שוים שמשתמשים בהם לגשר ומזה הטעם נקרא גשר בל"י ζεῦγμα שנאצל מפעל ζεύγνυμι, פי' מחבר ומקשר יחד וגם מלת גשר נוכל לפותרה מפעל קשר, ודי בזה] —

גמל = גֶּמֶלָא (Gespann, Paar = Gemelli) בר"ג דפ' מי שהפך (מ"ק י"א:) מריון דבי רב אבין[5] ומר בריה דרב אחא בריה דרבא הוו להו גמלא בהדי הדדי, פי' צמד בקר. * [אחי"ה בנו"ג גמלא דתורא אבל בכ"י מ' לי' מלת תורא וכן לי' בהלכ' אבל לרי"ץ גיאת עמוד נ"א ושם מפורש גמלא: גשר ובלתי נכון הוא כי אינו מענין ערך הקודם כי אם זוג וצמד בל"ר הרשומ' וכפי' ר"ב]— (א"ב פי' בל"ר זוג וצמד).

* גַּמְלָא (Ortsname) בערכין ל"ב. בתוספת' מכות פ"ב, וירו' מכו' פ"ב דל"א ע"ד הוזכרה עיר גמלא וכמוכח משם היתה תכונתה בגליל. אבל לפי בן מתתיהו (מלחמו' פ"ד, א', א') היא במחוז גולן בעבר הירדן עיי' תה"א למהרי"ש צד ק"ג, ונייבויער גיאגר' צד ר"ם.

☞ גַּמְלָן (בל"ע قمل, جمول gross, fett, stark) משנת שביעית פ' עד אימתי חורשין בשדה הלבן (פ"ב מ"ח וכ"ה ירו' כלאי' פ"ג דכ"ח ע"ג) אפונים הגמלונים, מסכת שבת פ' במה אשה (ס"ו:) שומשמנא גמלנא[6] ובע"ז פ' אין מעמידין (כ"ח:) חיפושתא גמלניתא, פי' בל"י קוראים לגדול מגלון). * [אחי"ה כונת ר"ב על ל"י μεγαλεῖον ולא הוצרכנו להפוך האותיות כי בל"ע הרשומ' פי' המלה שמן וגדול ועיי"ע אפנין ושם נסמן שינוי הנוסח, וכן בתוספת' כלאים פ"ב פולין הגמלונין. ולדעת בעל כ"כ נגזר' המלה מהשם גמל לכינוי של דברים גדולים וכן משמע מפי"מ לרמב"ם כלאי' פ"ג מ"ב וכן דעת הח' לעווי בעמת"ל צד שמ"א: והביא ראיה משבת י"ב. וסנהד' ס"ז: ושמ"ר ספ"י] —

* גַּמְלִיאֵל בר רבי א', רבן גמליאל בר' בן בנו של ר' יהודה נשיאה בן בנו של ר"ג בר' הראשון, גמליאל (גמלייל) זוגא, ר' גמליאל בר אינינא, ר' גמליאל בי רבי אלעאי, ר' גמליאל בי ר' ליאני, גמליאל (גמלייל) דקונתיה כולם כבר מצאו מקומן וציון הזכרתם במבוא הירו' למהרז"ף דע"ב והלאה.

גֵּמֶן = גֵּימוּן (בל"י κημός, Maulkorb) בסוף במה בהמה (שבת נ"ד:) [אין][7] העגל יוצא בגימון, פי' תולין לוח בפיו שלא יוכל לשתות החלב. פ"א עץ קטן כמו עול: גמרא (שם) אמר רב הונא בר נירא, אמר ר' אלעזר מאי משמע דהאי גימון לישנא דמיכף הוא דכתיב (ישעי' נ"ח, ה') הלכוף כאגמון ראשו. (א"ב פי' קימון בל"י רסן ובגד נתון בפה בהמה וכל דבר קושר ומעכב). * [אחי"ה

---

1) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ח"ב וכ"ה בדפ"ר וכ"ה בע' מצר א' אבל בשדפ"ע בט"ס מברא. 2) וקרוב לזה פי' המיוחס לרש"י למ"ק ע"ש. 3) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד. 4) עיי"ע אוסקניתא שינוי הנוסח שלנו. 5) כ"ה בכ"י ו"ו אבל בדפ"ע בר אבין ובנו"ג מריון בריה דרבין. 6) בנו"ג גמלא וכ"ה ביבמו' ע"ו. 7) כצ"ל וכ"ה בע' בר נירא.

והדין עם ר"ב רק צ"ל פי' קימוס בל"י וכ'. וז"ל ירו' שבת פ"ה ד"ז רע"ג אין העגל יוצא בגימון רב הונא אמר בר נירא רב חסדא אמר פינקסה וכ', נשמע מזה שפי' הראשון של ערוך תולי' לוח עולה בקנה אחד עם דעת רב חסדא כי פינקסה בל"י πίναξ לוח] —

גֶּמֶן = גֵּימוֹן (בל"י κημός (geflochtener Korb, בפ' לולב הגזול (ל"ו:) אוגדין את לולביהן בגימוניות [1]) של זהב, פי' חוטין של זהב ועיקרו מלשון גמי. *[אחי"ה ואני אומר שהוא מל' גימון של ע' הקודם ומל"י גזרתו והוראתו סל ארוג ושרוג ורש"י ז"ל הוציאו ג"כ מגימון של ערך הקודם עם פירוש של ערוך וז"ל רש"י כ"י גימוניות חוטי זהב כפופין כגימון וסובבין האגודה וחבירו אין העגל יוצא בגימון על שם הלכוף כאגמון וכ', וכ"ה בר"ן שנגרר אחר רש"י עיי' ד"ס לסוכ' צד נ"ז. אות ו'. והח' לעווי ופראפעססאר פליישער רוצים לגזור המלה האחת מל"ע והשנית מל"פ והדוחק נראה לעין] —

גָּמַס, גמססית, גמיקון (zur Heirat, Hochzeit Gehöriges, Ehepakt בל"י γαμικόν מפעל γαμίσκω) ב"ר פכ"ז [2]) ובויק"ר בסוף אחרי מות (פכ"ג) רב הונא בשם רב יוסף [3]) אמר דור המבול לא נמחו מן העולם עד שכתבו גמססיות לזכור ולבהמה [4]). ובילמדנו ס"פ בראשית (בתנחו' לי') אמר רב הונא בר אבין לא נתחתם גזר דינם של דור המבול עד שכתבו גמיסיקון לזכר ולבהמה [5]). ובפסיקתא דהחודש (צד נ"ב: ונ"ג. והובא בילק' בא רמז ק"צ ובילק' אסתר רמז אלף נ"ג) למלך שנשא נשים הרבה זלא כתב להן גמיקון [6]) כיון שנשא אשה בת גינוסים כתב לה גמיקון [7]), פי' כתובה ולש' יון הוא. *[אחי"ה וכתב הרב החכם ר' שלמה באבער בפסיק' שם הערה קע"ט בכ"י א"פ נאמר כתובות גמיקן ואחר נוסח' הכ"י הזה העתיק המעתיק אל הפסיק' רבתי כתובה גמיקין (כ"ה בדפ' פראג אבל בדפ' שקלאב וברעסלויא בטעות גהיקין) וברור שהמלה כתובות או כתובה היא תוספת המעתיק לפרש מלת גמיקין.. כי גמיקון היא המלה היונית γαμικόν ופתרונה שטר נשואין עכ"ל ועיקר הוראת המלה בל"י מה ששייך לנשואין והגי' גמססיות או גמסקון נגזר מפעל יוני γαμίσκω, וכן נמצא הנוסח בשמ"ר למה שאין ביניהם גמיסקין; ובר"פ מ"ז ובתנחומ' ואתחנן וכתב לה גמיסקום.. אלא עשה לך גמיסקום ולואי אתן בו ידי ועוד נ"ל כי גמיקון ל"ע جامكية הוא פי' מתנה ופרס ועיי' המעריך ע' אנן ג'. (א"ב פי' בל"י נשואים).

גמע (schlürfen) תרגו' יעלעו (איוב ל"ט, ל') גמען אידמא). *[אחי"ה עיי"ע גם ה'.]

גמר = מְגַמַּר (בל"ע مجمر, Räucherpfanne, Räucherwerk) בפ' כיצד מברכי' (ברכו' מ"ב:) והוא אומר על המגמר אעפ"י שאין מביאין את המגמר אלא לאחר סעודה. ובביצ' פרק יו"ט (כ"ב: במשנ') ומניחין את המגמר ביו"ט. בפ"ק דשבת בגמ' אין שורין דיו (שבת י"ח.) ומניחין המגמר תחת הכלים ומתגמרין והולכין כל השבת [8]). ובס"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ז.) ואין מניחין לא את המגמר ולא את הבשמים בבית האבל [9]). פי' מגמר בל' לעז סופומיא [10]). (א"ב תרג' מקטרת מר ולבונה (שה"ש ג', ו') מתְגַמרא מן קטורת בוסמין, ונקרא הקטרת מוגמר מפני שנתן ע"ג גחלים תרג' גחלי אש (תר"י א' לשמות כ"ז, ה') גומרא דאשא וגם נקרא מוגמר שכולו נגמר ונאכל, תרג' וכליל על מזבחך (דברי' ל"ג, י') וגמיר לרעוא על מדבחך). *[אחי"ה וראשון עיקר וכן בל"ס נקראו גחלים גמורתא וכן ברז"ל חולי' י"א. דמנח גומרתא עלה, ושם צ"ג: גומרי, ירו' מעשר שני פ"ה דנ"ו ע"ג כל גומרה דלא כויה בשעתה לא כויה, וכ"ה בירו' ביצ' פ"ב דס"א ע"ג ושם כוויה. בב"ר פנ"א וילק' תהלי' רמז תרנ"ה

[1]) כ"ה לנכון בעה"ק וכ"ה בנוסחי. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד והוא בפי' כ"ו לפנינו וידוע כי מפרש' י"ז והלאה מספר הפרשיות אצל רבינו יתר על מספר אחד מפרשיות שלנו אי לזאת לא נכון בדפ"ע שמצויין כאן פכ"ו. [3]) בויק"ר הגי' בשם ר' יוסי אבל בב"ר בשם ר' וחסר מלת יוסי. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו, ובכ"י ו"ו ב' ובדפ"ע ובב"ר גמומסיות ובכ"י ה"ב גמסיות ובכ"י ל"ד גמומסיקון ובויק"ר גומסיות ושם לזכר ולנקבה. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפ"ר, אבל בשרפ"ע ולנקבה. [6]) כ"ה בכ"י ל"ד ובכ"י ו"ו א' וב' קמיקון; ובדפ"ע גמיסקון ובפסיקתא גמיקן ובילק' שם גמיקון. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב וב"ר ופאריז, אבל בדפ"ע נשמט מתיבת גמיקון עד גמיקון. וכן אי' בפסיק' רק שם הגי' בת טובים בת גינוסים וכ'. [8]) וכה"ג בבה"ג ברי"ף ובראיש ובספ' התרומ' סי' ר"ב וכ"ה בכ"י ש"ס עיי' ד"ס שבת ט"ו. אבל בנו"ג תחת הכלים ערב שבת . כל היום כולו. [9]) כה"ג בראיש וכן בכ"י ש"ס אבל לפנינו את המוגמ' ואת הבשמים ועוד הגי' אין מביאין. [10]) כה"ג לנכון בדפ"ר, אבל בכ"י ו"ו וה"ב סומפומיא וצ"ל סופומיא והוא בלאי"ט suffumigio פי' קטורת. והקבוץ ברכו' מ"ג. כל המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים, ודע שבכ"מ לפנינו הגי' מוגמר בוי"ו וכ"ה בירו' ברכו' פ"ו ד"י ע"ג אבל גי' רבינו בלא וי"ו וכ"ה בירו' ביצ' פ"ב דס"א סע"ג היו מכניסין את המגמר במגופה ונוסח רבינו העיקר כי כן נכתבי המלה גם בל"ע הרשומ' ופתרונה מקטרת וכן מחתה עם הגחלים ולבונה, והפעל לגַמֵּר אי' בברכות נ"ג. ובביצה כ"ב:

ימטר על רשעים פחים: גומרין וכ׳ וכ״ה בל״ע جمرة, פי׳ גחלים ועוד פתרונה בל״ע מין שחין אבעבעות ובזה הענין ג״כ בירו׳ שבת פי״ד די״ד ע״ד וירו׳ ע״ז פ״ב ד״מ ע״ד הדא גומרתא סכנה, והוא מורסא הנקראת בל״ר carbuncus] —

גְּמַר (lernen das mündliche Gesetz); גְּמָרָא (das mündliche Gesetz, die Tradition) גמרא גמור זמורתא תהא בגמ׳ דפ׳ ר״א אומר האורג (שבת ק״ו:) ובר״ג דפ׳ אלו קשרים (שם קי״ג רע״א) ובר״ג דפ׳ אין צדין (ביצ׳ כ״ד.) ובפ׳ אין מעמידין בגמ׳ חרס (ע״ז ל״ב:), פי׳ רב האי גמרא גמור זמורתא תהא, פי׳ אמר ליה רב יוסף אם תמצא לומר גמירי הא גמרת לך הלכה כמותו ואי לא פליגי הא לא פליגי. *[אחי״ה ודע כי הגרי״ב בהפש״ב מציין כל מקומות שהובא מאמר הנ״ל וגם פירש״י בצדו שפירש גמרא גמור וכ׳, אמור השמועה בזמירה בעלמא בלא צורך ע״כ והך פירש״י הביא גם בעל פחד יצחק אות גמרא וסיים: ובערוך פי׳ בענין אחר, וכפי׳ כ״י פי׳ גמרא גמור כלומר קבלה היא בידו וראוי לגרוס אותה ותהיה בפה כמו השיר עכ״ל ולא ידעתי על מה אמר פחד יצחק כי מצא בפי׳ כ״י אם על כ״י רש״י או על כ״י ערוך כיון. וגם בחידושי המאירי לביצ׳ מצאתי פי׳ קרוב לפירש״י וז״ל שם גמרא גמור כלומ׳ וכי אין אנו צריכין להיות דברינו נאמרים במשקל ובדרך שיהא בו טעם ותהא משנתינו נשנית במקורה וכי יוצאין אנו ידי חובה במשנתינו כל זמן שנשנה אע״פ שלא נטעים את הדברים ויהא למוד הגמ׳ כמין זמר שאדם מזמר תמיד בינו לבין עצמו דברים שאין להם מקום אלא כמו שמזדמן בפיו ע״כ. וכל זה במח״כ רחוק ודוחק. והנה טרם אענה חלקי גם אני יש להעיר כמו שהעיר כבר הגרי״ב כי לפי׳ רה״ג לא היתה הגירסא א״ל גמרא גמור וכ׳, אלא ה״ג אמר ליה והיינו רב יוסף מאי נפקא לך מיניה גמרא גמור וכ׳, ובאמת בכ״י מ׳ לשבת ק״ו: לא גרס א״ל (אבל לשבת קי״ג: ובביצ׳ ובעירובי׳ ס׳. איתא גם בהכ״י כבדפוס) וא״כ כונת רה״ג בפירוש המאמר: גמרא כלומ׳ אם ידעת ושמעת שיש קבלה כי הלכה כרשב״ג אעפ״י שחולקים אחרים עליו, גמור: כלומ׳ היה שונה הלכה כמותו; זמורתא כלומ׳ אם ידעת ששיווי דעות כאן כמו בזמר שכל חלקי תנועות הקול עולים בהסכמה בסדר נאה ויפה, תהא: כלומ׳ כה תהיה ותעמוד וגם אתה עמוד בהסכמה זו, וזה מה שכתב ואי לא פליגי הא לא פליגי. ואני בעניי אמרתי פי׳ אחר כי מלת זמורתא או ל״ע زمرة אסיפת אנשים או לש׳ סורי׳ זמרותא, פי׳ קריצת עינים הוא, ושיעור המאמר רב יוסף השיב על קושית אביי: הלכה מכלל פליגי? וא״ל רב יוסף לאביי תלמידו: גמרא גמור פי׳ אם אתה שונה את השמועה בשם גמרא היינו קבלה אז זמורתא תהא, פי׳ תמצא השמועה אסיפת אנשים הסרים למשמעתה וכן הטעם אם נפרש ע״י קריצת עינים שזו סי׳ להסכמה לדבר אחד ודי לחכימא רמיזא ואכ״מ להאריך, רק לזאת הוצרכנו להעיר כי גמרא היא השמועה ע״י קבלה שקבלה התלמיד מפי רבו כמו שפירש״י לעירו׳ ל״ח: ד״ה רב גמרא גמר לה: מרביה וכ׳, ועיי׳ עוד רש״י לר״ה ד׳. ד״ה ורבה בר לימא ולתעני׳ ב׳: ד״ה גמרא גמיר. גמרנא וסדרנא אנא, פסחי׳ ק״ה: פירש״י כך שמעתי בישיבה. ובזה הענין ג״כ חולי׳ מ״ה סע״ב תא אגמרך גמרה, פי׳ אוריך שמועה ששמעתי מרבותי. ועיי׳ עוד ערך הבא אח״ז. והרבה פעמים בזה הענין עיי׳ גמרא גמירי לה ברכו׳ נ״ד: פסחי׳ פ״ב: יומ׳ ע״א: נזיר ד׳: סנהד׳ מ״ז. נ״ג. מנחו׳ ס״ג. וממין זה הילכתא גמירי לה פסחי׳ י״ז: פ״א: ב״ק ג׳: שבועו׳ ל״ג. נזיר כ״א: חולי׳ ע״ב. ערכי׳ י״ט: וגמירי נופל ג״כ על דבר אגדה או מאמר מוסר אשר בא ע״י שלשלת הקבלה ד״מ פסחי׳ נ״ב: גמירי דאין חיה שביהודה גדילה על פירות שבגליל ואין חיה שבגליל גדילה על פירות שביהודה ופירש״י גמירי: מסורת בידינו מאבותינו, ובירו׳ שביעי׳ פ״ט דל״ח ע״ד אי׳ תחת זה בלשון שיערו לומר אין החיה שבהר גדילה בעמק וכ׳, סוכ׳ מ״ז רע״א גמירי דמאפר אתו ופירש״י למדתי מרבותי וכ׳, ע״ז ט׳. גמירא דאברהם בההיא שעתא בר חמשין ותרתי הוה וכ׳ ע״ש התוספ׳ ותוספ׳ לשבת י׳: ד״ה ושל. ועיי׳ עוד הדוגמאות בברכו׳ כ״ט. נ״ח. שבת ק׳: ביצ׳ ז׳. מגיל׳ ג׳. יבמו׳ מ״ו: ע״ש התוספ׳ כתוב׳ י״ז. סוט׳ י׳. ל״ד. גיטי׳ מ״ז. חולי׳ ס״ג: צ״א: סנהד׳ ל״ז: מ״ה. ב״ב קכ״ו סע״ב] —

גמר (= גְּמָרָא Tradition) בפ״ק דיומ׳ בגמ׳ ומקטיר את הקטרת (יומ׳ י״ד:) ובפ׳ אמר להם הממונה בגמ׳ הביאו לו את התמיד (שם ל״ג רע״א) אביי מסדר מערכה משמיה דגמרא, ובפ׳ הכונס צאן לדיר בס״ג השולח את הבעירה (ב״ק ס״א.) מאי ויסך אותם לה (ש״ב כ״ג, ט״ז) דאמרה משמיה דגמרא[1])

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו ל״ד׳ פאריז וב״ר אבל בדפ״ע נשמט מתיבות משמיה דגמרא עד משמיה דגמרא.

פי' לא אמרה מפי חכם אלא סתם. * [אחי"ה ולפי שיעורו פירש"י ג"כ כרבינו וז"ל ביומ' י"ד: משמיה דגמרא דבר מקובל מכל בני הישיבה שקיבלו מרבותיהם ולדף ל"ג. פי' משמיה דגמרא: דכוליה ישיבה דרבנן דבי מדרשא עכ"ל והיינו סתם ולא מפי חכם אחד ורש"י הלך לשיטתו לפרש גמרא בענין קבלה עיי"ע הקודם לזה. ומן הדין שייך ערך הנוכחי לע' הקודם לזה אבל נפרד הוא בכל הדפוסים.— ודע כי בדפא"מ היטב העריך ערך זה תיכף אחר ערך הקודם אבל בדפוסי' הראשונים בטעות נדפס ערך גמר דר"ג בפ' האשה קודם לזה הערך והפרידו בין הדבקים] — (א"ב תרג' קח נא מפיו תורה (איוב כ"ב, כ"ב) גמר כדון מפומיה אורייתא).

גְּמַר (vollenden den גְּמַר; E. N. agadisch gedeutet Coitus) בר"ג דפ' האשה בפסחי' (פ"ז סע"א) וילך ויקח את גמר בת דבלים (הושע א', ג') גמר שהכל גומרין בה. (א"ב באים עליה ומערין וגומרין) דבלים דבה רעה בת דבה רעה ד"א שהכל דשין בה כדבילה וכו'. * [אחי"ה ופי' "גומרין" כמו גמר ביאה (יבמו' נ"ה: סוט' ט"ו:) וכן הוא אומר בכריתות י': וי"א. עשה בהן את המערה כגומר, ושם גומר בשפחה חרופה, פי' גומר ביאה בשפחה חרופה, וכן כתוב בפירוש ביבמות שם ועיי"ע ער ג', ובירו' רפ"ח דנזיר היערתי אבל לא גמרתי. — והנה גי' רבינו גמר שהכל וכו', הוא כגי' כ"י א"פ ועי"י אבל בנו"ג אמר רב שהכל גומרין בה ובילק' הושע רמז תקט"ו מאי גומר אמר רב שהכל וכ'.— כנו"ג ד"א על דרשה אחרת בפסחי' פ"ז רע"ב ע"ש והמאמר הנ"ל הובא בשם ר' יוחנן ובילק' נחלף הסדר וכ"ה בכ"י ב' מינכען עיי' ד"ס פסחי' צד קל"ג. ודע שבכל הערך לא חידש רבינו מאומה ודרכו הוא להביא שמות פרטיים בשביל המדרש הסובב והולך עליהם עיי' מבוא אצלינו פ"א] —

גְּמַר (Karbunkelstein, eig. sehr glühend, wie die Kohle) גומרא ושעריך לאבני אקדח (ישעי' נ"ד, י"ב) תרגומו לאבני גמר. * [אחי"ה התרג' פתר אקדח מלשו' קדחי אש (ישעי' נ', י"א) וגמר מן גומרין פי' גחלים עיי"ע גמר א' וגמר הוא מין אבן טובה בוערת כלפידים והיא קרבונקל"א כמו שפירש"י נכון מאוד בפי' ישעי' שם ועיי' ג"כ הרד"ק שם ובשרשים שרש אבן וש' קדח]—

גְּמַר (Vollendung, Vollkommenheit) לבושי תכלת (יחזק' כ"ג, ו') תרג' לבושי גמר. פחות וסגנים [קרבים, כצ"ל] לבושי מכלול (שם פסוק י"ב) תרג' לבושי גמר. המה רכליך במכלולים (שם כ"ז, כ"ד) תרג' בגמר כל מיני תושבחתא. * [אחי"ה בנו"ג בגמר מיני כל וכו', ודע שהתרג' פותר תכלת בענין תַּכְלִית וכן מכלול יען כי כן העתיק גמר. והתואר גָּמִיר העתקה של כליל, יחזק' ט"ז, י"ד. וכן בדרז"ל הַשֵּׁם גְּמַר מורגל כמו גְּמַר דין (סנהדר' ו':) גְּמַר מלאכה, ירו' פיא' פ"ו דיי"ט ע"ג, ירו' שבת פ"ט די"א ע"ד; גמר ביאה עיי"ע גֹּמֶר, והתואר גָּמוּר ד"מ צדיק גמור כתוב' ק"ה. חולי' פ"ט. ועיי"ע גו ועוד הרבה] —

* **גמרייה** בירו' שבועו' פ"ג דל"ד: ט"ס תחת גמזייה עיי"ע ארזן א' ומ"ש. ובעל כ"כ בע' גמר הביא זה הירו' בטעות בנדרים ורוצה לקיים הגי' ופי' גומרייה בל"ע עיקרי הדקל. אמת הדבר שבל"ע جمار טעמו כן אבל המשך הענין בגמרא שם מראה באצבע שלא מן השם הוא זה.

* **גמורקין** ט"ס תחת גהורקין עיי"ע גהרק.

גְּמַשׁ (herabsinken, mit dem Kopf niedergebückt sein ar. غمس) בס"ג דפ' שני שעירי (יומי' ס"ז.) זמנין דגמיש ליה לרישיה ולאו אדעתיה פי' דכייף. * [אחי"ה וכן פירש"י יכוף ראשו תחת גופו כשיפול לאחוריו ולא יוכל לראות הלשון אם הלבין ע"כ מדבריו ולא יוכל לראות משמע דהיה מונח לפניו גי' כ"י ב' מ' דגמיש רישיה ולא חזי ליה עיי' ד"ס יומ' צד צ"ד: ופי' גמש בל"ע כופף ראשו במים לטבול ומזה בדרך כלל כופף. והח' לעווי מדמה גמש למלה ערבי' קמש قمس ששוה בענינה כמו גמש בערבי וכבר קדמו הרב בעל כ"כ. ולא הוצרכנו לזה אחרי אשר המלה גמש מסכימה לפירושנו היטב] —

גַּן = **גַּנָּה** (Garten; גַּנּוּנִיתָא בל"ס kleiner Garten, Gemüsegarten) בפ' עושין פסין (עירובי' כ"ג.) הגנה והקרפף שהוא ע' אמה ושירים על ע' אמה ושירים. ובר"ג דפ' בכל מערבין (שם כ"ח רע"ב) בדגנוניתא. ובפ' המוכר את הבית בגמ' רשב"ג אומ' המוכר את העיר (ב"ב ס"ח סע"א) מי סברת מאי שלחין באגי לא מאי שלחין גנונייתא דכתיב (שה"ש ד', י"ג) שלחיך פרדס רמונים. ובפ"ק דע"ז בגמ' ר' ישמעאל אומ' (ע"ז ז':) השבת מתעשר זרע וירק וזירין התם בדגנונייתא. פי' גן ממש. * [אחי"ה מל"מ גַּנָּה וְגִנָּה ובל"ע جنّة וכ"ה בל"ס גִּנְתָּא וכן בכ"ב נ"ד. גִּנְתָּא דבי רב. ירו' סנהדר' ספ"ב ד"כ ע"ד כגנתה כן גננה. ובב"ר פ"פ לפום גנתא גננא. פי' כפי מה שהגן כן שומר הגן היינו גַּנָּן וכ"ה בל"ס. וכנ"ה הַגַּנָּן בויק"ר פ"ה.

והקבוץ כלי' פי"ז מ"א קופת הַגַּנָּנִים, פסחי' כ"ב. נמכרין לגננין לזבל, ירו' תרומה פי"א דמ"ח. ירק של גננין, פי' מוכרי ירק, ועוד במשקל גִּינָּאָה שבת ק"י: חולי' ק"ה: והקבוץ בגיטי' י"ד: הנהו גִּינָּאֵי, תעני' כ': פייש להו לגינאי ובכ"י מ' ב' יתיר להו לגינאי, ובכ"י מ' א' יתיר לגַּנָּאֵי, וכ"ה בע"י ובמנוה"מ עיי' ד"ס צד נ"ח שם. — ומן השם גנה נאצל בלישנא קלילא גנוניתא, פי' גן קטן, וכ"ה בל"ס, וכנ"ה בירו' סוף קידושי' דס"ו סע"ד אסור לדור בעיר שאין בה גינוניתא של ירק, וזה מה שפי' הרשב"ם לב"ב ס"ח. גינונייתא גנות הסמוכין לעיר וכ'. וכמו כן פי' כ"י ב"ב לרגמ"ה גינונייתא גנים דבתוך העיר נינהו עכ"ל. ובע' נרקם גרס רבינו מברכו' מ"ג: נרקם דגינתא ובכ"י ק"ט דגַּנְיָתָא, ובאו"ז הלכו' סעוד' סי' קע"ט ג"כ נרקום דגינתא אבל בנו"ג דגנוניתא ובכ"י מ' דגנוניא. וענין של גנה וגנוניתה דוקא גן של ירק כמשמע מכל מקומות הנ"ל וכ"ה אומר בנדרי' נ"ג. ירקות גנה, ובכלאי' פ"ב מ"ב זרעוני גנה, ובויק"ר פט"ו גנת ירק. — ובצירוף עם מלת עדן הוא מקום אשר שם לנפשות הצדיקים תהיה עדנה ותתעדנה בטובו הגדול של אדון כל היצורים. והרבה מאמרי רז"ל דברו מזה במתק לשונם עיי' לדוגמא ברכו' ט"ז: כ"ח: ל"ד: עירובי' י"ט. פסחי' נ"ד. צ"ד. תעני' י'. ל"א. חגיג' ט"ו. סוט' כ"ב. ב"מ פ"ה: קי"ד: ב"ב ע"ה. סנהד' צ"ח. ק"ב. תמור' ט"ז. תמיד ל"ב: אבות פ"ה, כ"ג. ד"א זוט' פ"א. והפכו גיהנם עיי"ע גיא בֶּן הִנֹּם — ועוד גַּן כינוי לערות אשה. גן נעול (שהש"ר ד', י"ב) נדרש במדרש שהש"ר שם ובפסיקתא ויהי בשלח צד פ"ג. גן נעול אלו הבתולות ובויק"ר פל"ב ובילק' בשלח רמז רכ"ו אי' בטעות גל נעול אלו הבתולות וצ"ל גן נעול כמו שהגיה כבר לנכון הרב החכם מוהר"ר שלמה באבער בפסיק' שם אות ס"ד ובילק' פנחס רמז תשע"ג חסר הסיום גל נעול אלו הבעולות ואית' רק גן נעול אלו הבתולות. במכילתא בא פרש' ה' ובמד' שוחר טוב מזמ' קכ"ב דורש ר' נתן גן נעול אלו הנשואות ע"ש היטב. שהש"ר שם גנתי נעולה והיא מתגניא, ב"ר פפ"ה שהיה חורש בגנות ומערה לאשפות עיי"ע אשף, פי' בועל בה ושופך זרעו ארצה, ובפדר"א ר"פ כ"א אשר בתוך הגן (בראשי' ג', ג') תנא ר' זעירא אומ' . . אין בתוך הגן אלא לשון נקייה מה שבתוך הגוף אשר בתוך הגן אשר בתוך האשה ואין גן אלא האשה שנמשלה לגן שנא' גן נעול אחותי כלה מה הגנה זו על כל מה שנזרעה הוא צומחות ומוציאה כך האשה הזאת כל מה שנזרעה הרה ויולדה ע"כ. וצריך למידע כי גם בל"י ורו' הוראת κῆπος hortus, היא גן ועוד ערות האשה ועוד במלת גן יש כאן נפילת לשון על לשון γυνή. פי' אשה עיי"ע גן ה'. ואולי בחרו חז"ל לשון ערומים לרמוז גם על הוראת גני וגנאי לשון בזיון כנראה קצת מב"ר פפ"ה של מעלה. ועיי' עוד ע' גְּנַן] —

גַּן (= גְּנִי בל"ס גְּנָא (liegen, sich legen zu schlafen

כפ' חזקת הבתי' [בגמ'] ואלו דברים שאין להם חזקה (ב"ב נ"ח.) א"ל מאי קא עביד אברהם אבינו גני [1]) בכנפיה דשרה פי' שוכב. * [אחי"ה וכ"ה בל"ס. וכנ"ה סנהד' ק"ט: גני אפוריא. ושם: לא גגינא אפוריא, ושם פורייתא דהוו מגני עלה אורחיא. ושם אפעל עיי' בסמוך למטה. גיטי' ס"ח. רוי וגנא. שבת ס"ה. לא שביק להו גַּנְיָאן גבי הדדי (שתי פעמים) ובכ"י הגי' גניין וכ"ה ברש"י שם. ובשבת קכ"ט. וניגני בשימשא. ושם דגני בשימשא, תעני' כ"א. גגא בההוא דיורא כ"ה בכ"י מ' ובכו"פ פמ"ז עיי' ד"ס תעני' צד ס'. ובנו"ג בת עיי"ע. ירו' תעני' פ"א דס"ד ע"ד כותלא דגנאו ביה, ושם דס"ט: דגניי ביה ובזה מפרש שמואל הדבור כותלו גוהה עיי"ע גה א' ושם חוינו דעתינו שפירושו כותל הנוטה וא"כ יפה פי' הירו' גוהה ע"י גניי ביה, פי' הכותל ששוכב וישן על צדו הוא דהתירו לסתור ולבנות ולאפוקי אם יש לו בית לדור בו ורוצה לתקן בית אחר שלו. ושמואל בכונה משתמש בלישנא דגנאי, פי' נוטה ושוכב כעין כותל גוהה שנטוי וחשב ליפול ארצה. ואפעל בסנהד' הנ"ל ואוגניתיה גואי, ב"מ פ"ד: אוגנין בעיליתאי ושם אוגניתיה בעיליתא, פי' השכבתיו בעלייתו ובמ"ר פי"ח בט"ס אנגיתיה בערסיה וצ"ל אַגְנִיתֵיה] —(א"ב תחת צאלים ישכב (איוב מ', כ"א) תרג' תחות טלליא יגני [2]).

גְּנָן = גְּיָן (im Schutz, Partkl. wegen, weil) בפ' האשה שהלך בעלה למדינת הים בגמ' צריכה גט (יבמו' צ'.) יורשה ומטמא לה ואוכלת בגינו תרומה. על כן באה אלינו (בראשי' מ"ב, כ"א) תרג' בגין דין. * [אחי"ה וכבר קדמתי פי' מלת היחס זו בע' בגין ע"ש ומ"ש] —

גַּן (=גְּנִי בל"ס וכן בל"ע جنا schmähen, schmählich sein ; והשם גְּנוּת, גְּנַאי ובל"ס גּוּנְיָא Schmach,

---

[1]) בנו"ג גאני. [2]) ושכב בשלמתו (דברי' כ"ד, י"ג) תרי"י א', ויגני בגלופקריה.

Schande) כפ׳ ערבי פסחי׳ (פסחי׳ פ״י מ״ד דקט״ז.) מתחיל בגנות ומסיים בשבח. בר״ג דפ׳ שלשה שאכלו (ברכו׳ מ״ה סע״ב) העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח והתניא הרי זה מגונה, פי׳ ר״ח אוקימנא בשאר ברכות אבל בבונה ירושלים וכיוצא בהן שהן סוף ברכות הרי זה משובח. ומפרש בתלמוד ארץ ישראל (ירו׳ ברכו׳ פ״ה מ״ה ד״ט סע״ד) כאן לכתחלה כאן לבסוף [1]) ורב אשי דהוה בתראה הוה עונה אמן דבונה ירושלים בלחישה כי היכא דלא לימרו סליקא ברכת מזון ואתי לזלזולי בברכות הטוב והמטיב ש״מ דמשום שהיא ברכה אחרונה וכיוצא בה כל ברכה אחרונה עונין אחריה אמן. *[אחי״ה פי׳ זה דר״ח עם תוספ׳ ביאור הובאברא״ש ובאו״ז הנ״ל וכן הובא בתוספות רא״ש הודפס בספר ברכה משלשת צד ל׳ והלאה, ובתוספ׳ רבי יהודה החסיד ג״כ בספר הנ״ל צד ל״ב והלאה ועיי׳ עוד תוספות ברכו׳ מ״ה: ד״ה הא בבונה, פי׳ גני בל״ס כמו בוז ובזה בל״מ וקרוב לטעם זה בל״ע גנא, פי׳ חושד בדבר מכוער וכנ״ה כמה פעמים בדרז״ל, הפעל עיי׳ ברכו׳ ל״ג: נדה י״ז. הרי זה מגונה, שבת ס״ה. מידי דמיגנֵיָא ביה, ושם ק״מ: אתי למיגניא, קידושי׳ מ״א. שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו, סנה׳ צ״ב: ביקש לגנות כל שירות וכ׳, ושם מגנין את החמה וכ׳, גיטי׳ נ״ח: מגנין את הפז, חגיג׳ ט״ו: מתגנין בה, ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ג דלא יהון מתגנו בי. והשם גנאי או גנותא עיי׳ ברכו׳ ל״ג: (ילק׳ עקב רמז תתנ״ו) והלא גנאי הוא לו, מ״ג: ו׳ דברים גנאי לת״ח, יומ׳ ל״ח. ואלו לגנאי וכ׳, מגיל׳ ט״ו. וכל שפרט לך הכתוב באחד מהן לגנאי, כ״ה: כל הכתובים בתורה לגנאי קורין לשבח וכ׳, שקלי׳ ט׳. והביטו אחרי משה חד אמר לשבח וחד אמ׳ לגנאי, סנה׳ צ״ד. גנאי לחזקי׳ וסייעתו וכ׳, ע״ז מ״ו. לכנות להם לשם גנאי וכ׳, ירו׳ קידושי׳ פ״א דנ״ט ע״ד גנאי לו גנאי למשפחתו, ירו׳ יומ׳ פ״ו דמ״ג ע״ג גניין של ישראל. ויק״ר קלספל״ב גנאי לאמו גנאי לו גנאי למשפחתו גנאי לשבטו. — והשם: פסחי׳ קט״ו. מתחיל בגנות, מגיל׳ י״ג. מגנותו של אותו רשע למדנו שבחו וכ׳, סוט׳ ל״ב: אדם אומר שבחו בקול נמוך וגנותו בקול רם, ל״ה. סברי בגנותיה קא משתעי, סנהד׳ צ״ג: משתעי קרא בגנותא דצדיקא וכ׳, שסיפר בגנותן של ראשונים, בכורו׳ מ״ה. מ״ס בגנותיה משתעי ומר סבר בשבחיה, ערכי׳ ט״ז. מתוך שבחו בא לידי גנותו, שמ״ר רפט״ז שמעתם שבחו של הקב״ה באו ושמעו גנותה של ע״ז וכ׳ ע״ש] — (א״ב תרג׳ בפסוק בימים ההם כשבת (תרג׳ שני ב׳, א׳) שבח לחורין גנאי למסכנין, ופי׳ מלה זו בל״י פעמים דבר משובח ופעמים הפכו דבר מכוער). *[אחי״ה נ״ל שכונת ר״ב על ל״י κοινός וטעות היא, שאין גזעו מל״י, כי אם מל״ס וכן מורה התואר גנאה בב״ק צ״ב: מילתא דגנאה דאית בך קדים אמרה ובל״ע ענינו פשע ועיי״ע גנאן] —

גִּין, = גיני, גינייא (פי׳ בל״י γυνή פי׳ אשה) בב״ר (פי״ח ופל״א) כבר פירשנו בע׳ אנתרופי.

גִּן = גִּינֵי בל״ע جنى، جن (dämonisch, wild גיניי גיניי בגמ׳ דבני מערבא במסכת דמאי פ״ק (ירו׳ דמאי פ״א דכ״ב רע״א), פי׳ נהר נהר. *[אחי״ה זה הערך אי׳ רק בכ״י פאריז, ולדעתי הוא כינוי לנהר וטעמו בל״ע שד ומוחזק משדים וכינוי זה עולה יפה לרדיפת מימי הנהר הקטן הזה והראיה ממקומות הבא זכרונו בירו׳ ובבלי, בירו׳ שם אי׳ במעשה דפנחס בן יאיר: הוה אזיל לבית ווער והוה גיניי גביר א״ל גיניי גיניי מה את מנע לי מבית ווערא, ובירו׳ שקלים פ״ז ד״נ ע״ג גינאי שטף זיקין, ובחולי׳ ז׳. פגע ביה (בר״פ בן יאיר) בגינאי נהרא א״ל גינאי חלוק לי מימך וכ׳, וז״ל של מהרי״ש בספר תבואות הארץ (צד ל״ב:) שם נחל קטן סמוך לדשיני״ן (עין גנים) ובימות הגשמים יתרחב הרבה וכדומה שמעשה רפב״י היה סמוך לפסח שנשא אחד חיטי לפסחא ובזמן ההוא יתרחב לפעמים עד שאי אפשר לעבור ע״כ] —

גֵּן = גְּנוּנְיָא (בל״י κοινωνία Zusammenkunft, freundschaftl. Umgang) בילמדנו והיה עקב תשמעון (בתנחו׳ ל״י) פרש׳ ועתה ישראל מה ה׳ אלהיך שואל מעמך: היושבת בגנים (שה״ש ח׳, י״ג) חברים כשם שחברין יושבין גנוניות גנוניות ועוסקים בתורה אני יורד אצלם ואני מקשיב לקולם ושומע שנאמ׳ (שה״ש שם) לקולך השמיעני. *[אחי״ה ואין אצלי ספק שדורש גנים ע״י גנוניא והוא ל״י הרשום׳, פי׳ קבוץ וחברת אוהבים ובשהש״ר פ׳ היושבת אפס קצהו תראה מהמדרש וז״ל: היושבת בגנים כשאתם קורין חברים אני ופמליא שלי מקשיבים לקולך השמיעני אבל וכ׳, ותיבות זרות שהביא רבינו מילמדנו נשמטו בשהש״ר מחסרון ידיעת הסופר המעתיק] —

[1]) ודע שז״ל הירו׳ שם: אית תניי תני הרי זה בור ואית תניי תני ה״ז חכם א״ר חסדא מאן דמר הרי זה חכם בעונה בסוף ומן דמר ה״ז בור בעונה על ברכה וברכה וכן הביא הרא״ש פרק ז׳ דברכו׳ סי׳ י׳ ובאו״ז הלכות סעודה סי׳ ק״צ ובאבודרהם בראש הספר השער ג׳ צד ז׳ עמוד ד׳.

☞ גנאך (בל"ע جناح (Vergehen, Verbrechen תרג' הזובחים [צ"ל זובחים] בגנות (ישעי' ס"ה, ג') דדבחין בגינאך טעוותא, והמטהרים אל הגנות (שם ס"ו, י"ז) ודמדבחין לגינאך טעוותא. * [אחי"ה בעל המתורגמן הביא גם הוא זו הגי' (ופליאה שגם הוא ציין הזובחים ובמקרא אי' זובחים) אבל בנו"ג גִּינָך, ובעבור שלא מצא רמ"ל גי' גינאך על כן לא הביא גינאך של הוספת ר"ב בע' בפני עצמו רק כוללו עם ע' גן א'. וזה בלתי נכון כי בודאי גי' הישנה היא גינאך ונ"ל שצ"ל גונאך והוא ממש ל"ע הרשום', פי' זדון עברה ופשע ודרש בגנות מלשון גנות מפעל גני שענינו בל"ע חָטָא וּפָשַׁע, עיי"ע גן ד', וכפי' הזה בפתרון התרג' פירש"י זובחים בגנות: מעמידים עכו"ם בגנותיהן ועיי' עוד לס"ה, י"ז] —

גָּנַב (stehlen) בתעניות בפ' שלשה פרקים (פ"ד מ"א דף כ"ו.) ובני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות, פי' (בגמ' כ"ח.) גונבי עלי גונבי דעת יושבי פרדסאות [1]) באומרם להם כי התאנים הבכורות הללו אנו הולכין לכתוש אותן במכתש שלפנינו בעלי שעל כתפינו לעשותן קציעות של דבילה. פי' עלי יד המכתש כדכתיב (משלי כ"ז, כ"ב) אם תכתש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי. * [אחי"ה ובהשאילה בצירוף מלת דעת, פי' כמו בל"י νοόν κλέπτω מַטעה ד"מ בב"ר ספכ"ב גונב דעת העליונה, פי' כמעלים וכמכסה דעת העליונה ממנו והוא כופר בידיעת אל ולא נתכנו עלילות. ועל מי שמושך לבו של חבירו ומטעהו עליו נאמר גונב דעת הבריות חולי' צ"ד. שבועו' ל"ט. תוספתא דב"ק פ"ז (וקרוב לזה ב"מ פ"ד מי"ב גונב את העין) והשם גניבות דעת, ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ד. והשם גַּנָּב ולנקבה: בב"ר פצ"ב ותנחום' ס"פ מקץ גַּנָּבָא בַּר גַּנַּבְתָּא] —

גנב (מל"ע جنابة זרע איש, או כמו דּוּנְבָא בל"ע ذنب, פי' זנב (Schweif בריש גמ' דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) מ"ט גמלא זוטרא גנובתיה מ"ט תורא אריכא גנובתיה, ובפ' אלו מגלחין בהלכה ראשונה (מ"ק י"ז סע"א) אמר רב יוסף שדי שמתא אגנובתא דכלבא והיא דידה עבדא. ובפ' אלו טרפות בגמ' סימן היה (חולי' ס'.) שור כרסתן פרסתן, רב רישיה, רבא גנובתיה רבא פסיעתיה [2]) וחילופיהן בחמרא [3]) נפקא מיניה למקח וממכר. ובר"ג דפ' אותו ואת בנו (שם ע"ט.) רבן אודניה וזוטרא גנובתיה בר חמרא, זוטרן אודניה ורבא גנובתיה בר סוסיא [4]), פי' זנב. יחפוץ זנבו (איוב מ', ט"ז) תרג' כאיף גנובתיה. * [אחי"ה בנו"ג כפין דונביה ובאמת נרדף עם גנובתא, או י"ל שהוא ל"ע והוראתו זרע היוצא מאבר המוליד ומזה גם בהשאילה אבר עצמו. וכנה"מ במ"ק י"ז. איתלי ביה גורא בגנובתיה] —

* גְּנִיבָא (E. N.) בזמן רב היה שהיה הולך אצלו לביתו כדאית' בברכו' כ"ז. רב איקלע לבי גניבא. ושם כ"ה. גניבא משמיה דרב אמר וכ'. ועיי' עוד ע"ז ל"ו: חולי' מ"ד. נ': גיטי' ז'. נתנו גניבא בקולר ושם ס"ה: שיצא גניבא לקולר ליהרג במלכות וכ'. ובירו' גיטי' פ"ו דמ"ח: כהדין גניבה אתאפק למקטלא וכן הוזכר גניבא בגיטי' ל"א: ס"ב. ובקהל"ר בפסוק כאשר יצא ע"ש משל דשועל.

גִּנְבַּר (לדעת רבינו העתקתו Inguer ולדעת ר"ב Wachholder מל"ר juniperus בל"ר אמצ' (ginibrera בפ' המגרש את אשתו בגמ' גופו של גט שחרור (גיטי' פ"ו.) מאי אסותיה אמר אביי גינברא [5]) ומרתכא וכבריתא. פי' זנגביל [6]) ובל' לעז זינזיברי [7]). (א"ב פי' יונברא בל"ר מין אילן אשר עליהו לא יבול ולקליפתה ריח טוב והיא נבקעת מעצמה ונוטף שרף ריחו טוב אשר לו וגם לגרעיני האילן יש סגולות ברפואה). * [אחי"ה וכדעת ר"ב פירשו גם מהר"ם די לונזאנו במעריך וכ"כ בע' גְּנִיבְרָא, אבל פירש"י כערוך, ובל"ר האמצעי gingiber ולדעתי הוא ל"י κιννάβαρι = Zinobererz אשר ממנו נעשה כסף חי ועוד מרתכא מעורב בו] —

גְּנַג גְּנֵיגִי (בל"י κυνηγός קניגי = Jäger) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני חיה (חולי' ס':) וכי משה רבינו גניגי היה או בליסטורי היה כבר

---

[1]) וכה"ג במ"ק כ"ח: בב"ב קכ"א: וגיטי' פ"ח. ובילק' משלי תתקמ"ו וכ"ה בכ"י מ' תעני' כ"ח ול': עיי' ד"ס שם צד פ"ו. וצ"ד. אבל בתוספתא תעני' פ"ג ובירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד הגי' פרסדאות וכ"ה בע"י הראשון ובנו"ג בתעני' פרוזדאות ובעי' פרוזדאות ובע' פרוזדור הביא רבינו גי' פרוזדאות ופרסדאות וזהו העיקר כי המלה ל"ר הוא praesidiarii פי' שומרי הדרכים מאנשי הצבא נצבים בעיר לשמור הדרך עיי' במוסף הערוך ע' פרוזדאות. [2]) כ"ה לנכון בדפ"ר בנוסחי חסרו ב' תיבות האחרונות. [3]) ובעי' כרם א' פירשו רבינו ע"ש. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר וכשדפ"ע חסרה שורה שלימה, ובנו"ג רברבן. [5]) כ"ה לנכון בעי' כבר ב', ובדפ"ע בכאן בט"ס גונברא. [6]) כ"ה בל"ע زنجبيل. [7]) בל"י ζιγγίβερις ובלאי"ט zinzibo zenzero ועיי"ע זנגביל.

פירשנו בע' בלסטר. ספר[1]) אחר קניגי והנם בע' ק'.

גנגידיון (eine Mohrrübenart von bitter- herbem Geschmack, γιγγίδιον, gingidion) ירו' דפסחי' בפ' כל שעה (פ"ב דכ"ט ע"ג) ובתמכא גנגידיון, פי' בל"י ורומי' מין ירק גדל בסוריא הוא מר ושרשו מר ונאכל חי מבושל וכבוש. * [אחי"ה עיי' דיאסקארידים ב', פקס"ז ופליניאום ס"כ, פט"ז] —

גנגיליון ס"א גלגיליון וכבר פירשנו במקומו[2])

גַּנְגַּן (Tasche, Sack) בכל כלי עץ שנחלק פי"ו בכלים (מ"י:) ורביעית של אלית וגנוגנת העני. פי' תרמילו של עני. * [אחי"ה וכן פי' הר"ש ורע"ב מבלי שהזכירו את רבינו, ורמב"ם פי' מלש' גנון והציל ע"ש. ורה"ג לא פי' כלום. ודע שבל"פ ננג غنج מורה: שק. בנו"ג גנוגנות, וכפיה"מ לרמב"ם ור"ש גנגנית] —

גּנד = גּוּנְדָּא (בל"ר אמצ' candys, בל"י κάνδυς ein med.-pers. Oberkleid) בפ' כל כתבי הקדש בגמ' מצילין מזון ג' סעודות (שבת קי"ט.) רב ענן לבש גונדא. ובס"ג דפ' היה נוטל את (המחתה) [וצ"ל מנחתה] (סוטי' כ"ב:) אמר רב נחמן בר יצחק דמטמרא [מטמרא] ודמגליא מגליא בי דינא רבא ליפרע מהני דחפו גונדי האומרי' קרב אליך אל תגע בי כי קדשתיך (ישעי' ס"ה ה' ציון של פסוק חסר בנוסחאות), פי' בגדים שחורים. * [אחי"ה וכן פירש"י לשבת הנ"ל לבוש גונדא כלי שחור וכן הובא באו"ז הלכ' ערב השבת סי' י"ח ס"ק ב' בשם רש"י. ובאו"ז הגי' גוברא והוגה גונדא ונ"ל שעיקר הגי' היה לו גונרא וכ"ה ברא"ש דפ"ו וכ"ה בע' חף ה' לכ"י ו"ו א' אבל גי' מוטעת היא והעיקר גונדא וענינו מין מלבוש פרסי ומלבוש יקר היה שמתכסין בו שרים, ובזה עולה יפה דרוש בסנהד' כ': גיטי' ס"ח: לבסוף לא מלך (שלמה המלך) אלא על מקלו שנאמ' וזה היה חלקי מכל עמלי חד אמר מקלו וחד אמר גונדו ע"כ, פי' טלית יפה נשארה לשלמה ממלכותו ונ"ל שדורש חלקי מלשון חלוק. אבל בע' קד ג' הביא רבינו שני הציונים (ועוד ויק"ר פ"כ ולפנינו לי') מגיטי' וסנה' הנ"ל וגרס . . חד אמר קודו ופירשו קערה של חרם . . כמו מקידה של חרש וכל זה נלקח מפי' רה"ג לסד"ט כלי' ט"ז, א' ע"ש והובא כבר מרש"י לסנה' וגיטי' שם בשם רה"ג. ולפי פי' זה קודו הוא ל"פ گدو, كندو כלי כמין קערה או צלוחית. ולגי' קודו מצאתי און לי מקהל"ר פ"ב ו' פ' וכל אשר שאלו וזה היה חלקי וגו' מ"ד קודיא מ"ד קשרתי וכן בקהל"ר פ"ט, ז' פ' שבתי וראה: מ"ד קודיה ומ"ד קניה ומ"ד קשרתיה ובתנחומ' אחרי מות י"א קנה בידו וי"א קודו וי"א קו שררתיה ונ"ל שצ"ל במלה אחת קושרתיה ועיי' עוד ע' קשר ב' ומ"ש על כל פנים נראה בעליל כי נתאמת גי' רבינו בע' קד ג'. ובע' חף ה' פי' רבינו ציון של סוט' הנ"ל חייפי גונדי וז"ל "בזה הפי' משמע גונדי כמו גודא" (כ"ה בדפ"ר) וזה עולה יפה עם פירוש קוזאי עיי"ע פרוש ולפי פי' זה יפה עולה גי' רי"ף כ"י ומנוה"מ שהובאה בד"ס שבת צד קל"ד. וגרסו גודנא] —

גְּנְד = גּוּנְדָּא (בל"י החדש' γοῦνδαι מל"ע جند Heer, Schaar) בס"ג דפ' ד' נדרי' (ל"ב.) ואיבעית אימ' גונדא דחימה. ובפ' אלו טרפות בגמ' סימני חיה (חולי' ס'.) לא מצית צבתת ליה משום דנפישי גונדי. (א"ב חילוותא כתיב). * [אחי"ה בנו"ג בעינא דאיצבית ליה נהמא לאלהיכו א"ל לא מצית אמאי נפישי חילוותיה, ותחלת המאמר הובא' בשינוי קצת בע' צבת ב'] — ובהגדה בפ' השוכר את הפועלי' (ב"מ פ"ו.) נשב זיקא ואווש ביני קני סבר גונדא דפרשי הוא. ובפ"ק דע"ז בגמ' יום גינוסיא (י"א.) אונקלס בר קלונימוס[3]) איגייר שדר קיסר גונדא דפרשי אבתריה[4]). ובגיטי' בהגדת הנזיקין (נ"ז.) יומא חד הוה חליף גונדא דרומאי, פי' חיל וכן בלש' ערבי גונד. * [אחי"ה וכ"ה באמת ובכ"י ב"ר בט"ס גונדר ובדפ"ר חסר מן וכן עד גמירא. וכנ"ה בברכו' נ"ח. ועיי' ילק' מ"א י"ח רמז רי"ט חלף גונדא קמייתא . . חלף גונדא תניינא וכ', ופירש"י גונדא כת אבל בשאר מקומות יותר טוב פי' גדוד וזה ממש כפי' הערוך, וכבר מלתי אמורה כמה פעמים, כי בפירוש לברכות עדיין לא השתמש רש"י בערוך. — ב"ר פל"א ערקין הוינן מן קומי גונדא וגי' רבינו עיי' בע' בטט ב'] —

גְּנְדַּל (גלדן = גרדן בל"פ گردیدن, گردانیدن um- gekehrt, verkehrt) בפ' המגרש את אשתו בגמ' שני גיטין (גיטי' פ"ז:) ותנא דידן דילמא גונדלית חתים, פי' גונדלית בשמאל הרוצה לכתוב ראובן מתחיל מן השמאל ומהלך אל הימין וכותב נבואר הנה ראובן נקרא גונדלית וכן בכתב יוני אם מתחיל מן הימין וכותב והולך בשמאל בכתב

---

1) כ"ה לנכון בדפ"א אבל בדפ"ו בט"ס פירוש. 2) עיי"ע גלגל ט'. 3) בדפ"ר קלוניקס. 4) בנו"ג נוגדא דרומאי אבתריה . . הדר שדר גונדא דרומאי אחרינא.

יונית ביט"א אלפ"א[1]) הנה ראובן שניהן נקראו גונדלית וחיישינן דילמא היונים התחילו מן הימין כמדומין שישלימו חתימותן בראשון ונמשך כתיבתן עד השמאל או העברים התחילו מהופך מן השמאל וכולן אחר התחלת שם העדים הולכין לפיכך את שהעדים נקראים עמו לבדו הוא כשר וזה פי' גונדלית בין בזה ובין בזה, זה פי' ר"ח ז"ל. פ"א של גאונים גונדלית חתמו דאקיפו סהדותם סחור סחור לקמא כדת משה וישראל ואשתכח דכולהו אקמא כתיבי משום הכי קאמר כשר ובתרא פסול. פ"א לגאון אחר[2]) וששאלתם גונדלית במקומנו קורין שמאל גונדלית והמשמאיל בשמאל קורין אותו גונדליא[3]) דילמא איטר גונדלית חתם שמא בשמאל חתם. * [אחי"ה המלה קשה הבנה היא ונלאתי לפתרה ואם כדברי רבינו הוא פי' המלה בהפך וכן כתב הרשב"א בחידושי גיטין דלמא גונדלית כלומר בהפך ע"כ. ולדעתי אז גונדל בהפך האותיות גלדן = גרדן ל"פ הוא וטעמו מהפך (ועיי"ע הבא אח"ז). כי מ"ש רבינו בשם הגאונים וכ"ה גם ברש"י בשם הגאונים כי גונדלית משמע איטר יד או שמאל לא הוברר לי באיזה לשון ענינו כן כי בל"ע נקרא שמאל يسار וכ"ה בל"פ ועוד בל"פ איטר יד נקרא چپ ועוד יד שמאלית נקרא לדעת קצת برانكر ובל"פ הישנה נקרא havya. אבל בענין פ"א של גאונים כי גונדלית פי' בהקפת סחור סחור היטב נוכל לפרשו מל"פ گردن, פי' הקפה סביב סביב וגם כאן מוכרחים להפוך האותיות או י"ל שהוא ל"פ ממש كندله, פי' מקובץ זה סביב זה. ואם נעזוב פירוש של הערוך אז נוכל לגזור גונדלית מל"פ كندواله = קנדולה והוא בלי צורה, משונה בצורתה וזה עולה יפה עם פירש"י בשם הגאונים שכתבו בזה"ל אדם המשתמש ביד השמאלית קורין לו במקומנו גונדליא לפי שהמשנה מסדר המשתמשין ע"כ] —

גַּנְדַּר (= גרדן מל"פ گردن drehen, wälzen) בפ' רא"א תולין בגמ' הקש (שבת קמ"א.) ובר"ג דפ' שואל אדם מחברו (שם קמ"ח:) ובביצה בר"ג דפ' המביא כדי יין (ל'.) לא ליתיב איניש אפומא דליחיא[4]) דלמא מנגדר ליה חפץ. ובר"ג דמסכ' תמיד (כ"ז.) אמר רב משרשיא ש"מ תפילין[5]) מן הצד שפיר דמי ולא חיישינן דלמא מנגדר נפל עלייהו[6]). ובס"ג דפ' המניח את הכד (ב"ק ל"ה רע"א) וקא בענן מיקלייה ואיגנדורי בקיטמיה[7]), ובפ' שור שנגח את הפרה בסוף הלכה החופר בור (ב"ק נ"א.) מתניתא דאיגנדר איגנדורי לבור[8]). ובפ' אין מעמידין בגמ' אין מתרפאין מהן (ע"ז כ"ח סע"א) ניתי עינבתא[9]) בת מינה ונגנדר עלה. ובס"ג דפ"ק דיבמות (י"ז.) היינו דאמרי אינשי קבא רבא וקבא זוטא מיגנדר ואזיל לשאול. ובר"ג דפ' הזורק גט לאשתו (גיטי' ע"ז:) ההוא גברא דזרק לה גיטא לדביתהו הוה קיימא בחצר איגנדר גיטא[10]) ונפל לפיסלא, פי' נתגלגל הגט ונפל בפסל היוצא והבולט מן הכותל כדגרסינן (סוכ' י"ד: י"ט. ועיי"ע פסל ב') פסל היוצא מן הסוכה ואמרינן (שם י"ח.) נסר ופסל מהאי גיסא. וניגדריה ס' זימני ברפואות דמי שאחזו (גיטי' ס"ט קל"ס ע"ב). * אחי"ה וגי' ס' זימני אי' כהוגן בכ"י ו"ו ול"ד וכ"ה בדפ"ר וכ"ה בע' מטח אבל בכ"י ה"ב חסר ס' ובדפ"ע אי' ז' זימני, וגי' וניגדריה אי' ג"כ בנוסחאות ובכ"י ק"ט בע' מטח אי' וניגנדריה וכ"ה ברש"י גיטי' ולגנדריה אבל בדפ"ע ע' מטח בט"ס וניגרריה. ודע שפי' רבינו וכ"ה ממש פירש"י בכל המקומות הנ"ל טעם גנדר כמו גלגל ולפע"ד הוא מל"פ הרשומ' בהפוך האותיות כי גרדן ממש פתרונו גלגל ועיי' עוד ע' הקודם לזה. אבל בל"ס החדשה אי' ג"כ גנדר, פי' גלגל עיי' הח' לעווי בעמת"ל אבל מה שהביא שם ציון מתעני' כ"ג: קא מגנדרא עלי לא כאן מקומו כי אם בע' גדר א' ע"ש ומ"ש] — (א"ב תרג' וגללו את האבן (בראשי' כ"ט, ח') ויגנדרון את אבנא[11]))

* גּוּנְדְּרָא בל"פ كندروش בל"ע كنكرة hügelige felsige Erde) ב"מ פ'. דוכתא דמחזקא גונְדְרֵי, פי' מקום שמעלה הר וטרשין וכן פי' המלה בל"ע ופ' כמו שהגהתי כבר בע' בגרונדי. ודע שני' גרונדי מצאתי ג"כ בשט"מ לב"מ הנ"ל וז"ל שם בשם הראב"ד ארעא דמחזקא בגרונדי תרוייהו משלמי גרונדי כמו גריד והוא קרקע שמצויים בו סלעים קטנים שמעכבים המחרישה וכו', ובחידושי הריטב"א לב"מ מצאתי כתוב וז"ל וארעא דמחזקי בגוונדי וטעות נראה לעינים הוא

---

[1]) בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ניבוטא או אלפא. [2]) והובא בשערי צדק סי' י"ב. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ע' אבל בדפ"ע בט"ס בריחיא. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א', ב' ול"ד אבל בדפ"ע בט"ס אפילו ובכ"י ה"ב חפלי וצ"ל תפילי. [6]) בנו"ג אמר רב פפא וכו' שריין ולא חיישינן וכו'. [7]) בנו"ג וקא בעי למקלייה ואיגנדר בקוטמא. [8]) בנו"ג מתני' דאיגנדר לבור. [9]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ודפ"ר ודפ"א וכ"ה בע' ענב ג' ע"ש אבל בדפ"ו בט"ס ענגיתא. [10]) וכה"ג ברש"י שבת פ'. ד"ה כרשות ובנו"ג אזל ולשון אינו יפה הוא עיי' בהפשב"ע ע' גנדר אבל גם רבינו גורס כן בע' פסל ב' ונעלם זה מהגרי"ב. [11]) ועיי' עוד המתורגמן.

שצ"ל בגרונדי, וגי' הרא"ש ב"מ פ"ו סי' י"ג גרנדאי, וכל זה סיוע לגי' רבינו אבל ממה שמסדרו בע' בי"ת כאלו הבי"ת שרשית נראה בעליל שנעלם מעיניו גזע של מלה, ועיי' מ"ש במבוא פ"א צד V.

* גינדרונא עיי"ע גדרון.

גנדרז (אולי מל"פ كردناج Geländer, eig. das rings Umgebende) בר"ג דפ' י' יוחסין (קידושי' ע'.) אנא פורתא דגונדריזנא הוא דקא עבידנא א"ל מי סני ליה למר למימר מעקה כדכתיב באורייתא או מחיצה כדאמור רבנן. (א"ב בנוסחאות דידן כתוב גונדריתא). * [אחי"ה ודע שערך ד"ה בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב גנדרן אבל בפנים הערך גנדריזנא רק כ"י ו"ו גורס גם באמצע גנדרינא, וכן היה מונח הגי' לפני בעל כ"כ, וגוזר אני המלה גנדרז באותיות הפוכות גרדנז מל"פ הרשומה וטעמה מה שהולך וסובב ובהשאילה מעקה] —

גְּנַדְרְפוּס (κυνάνθρωπος = λυκάνθρωπος = der an Melancholie leidet u. gleich einem Hund oder Wolf bellt) בר"ג דחגיגה (ג', סע"ב) והיוצא יחידי בלילה אימור גנדרפוס אחדיה, פי' חולי של שטות וכשעובר החולי הוי פיקח להכי לא חשיב ליה שוטה כי עביד האי גרידא. (א"ב פי' קנגדרופוס בל"י חולי של שטות ובעל חולי זה לן בבית הקברות אוכל בשר מתים ונושך כמו כלב עיי"ע קנטרופוס). * [אחי"ה ובע' קננטרופוס הביא ר"ב ירו' דתרומו' פ"א ד"מ: קננטרופוס הלן בבית הקברות אבל בנו"ג קנוטרוכוס וט"ס הוא ויותר טוב בירו' גיטי' רפ"ז דמ"ח ע"ג קניטרופים. ומלה מורכבת היא וטעמה בל"י כלב ואדם. ובהוראה שניה כמו לוקנתרופוס, פי' אדם של מרה שחורה ויצא בלילה ונובח ככלב או כזאב. וגי' גנדרפוס אי' בכ"י ה"ב וכ"ה נכון ובכ"י ו"ו גנדריפס וכ"ה בנוסחאות ובכ"י ב' מינכען גינדרופס (עיי' ד"ס חגיגי' צד ד') וזה היותר קרוב למלה יונית רק נ' נשמט וצ"ל גיננדרופס. ורש"י פי' בענין אחר ע"ש] —

☞ גּוּנְדְּרִיתָא פורתא דגונדריתא עיי"ע גונדריזנא[1]) כי כן גרס בע"ה).

☞ גְּנַז (בל"ם וכן בל"ע كنز, جنز zusammen-tragen, einsammeln) תרג' אשר אצרו אבותיך (מ"ב כ', י"ז) די גנזו אבהתך). * [אחי"ה וכנ"ה הרבה פעמים בדר"ל, עיי' ברכו' י': פסחי' נ"ו. גנז ספר רפואות, שבת י"ג: שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל, שם ל'. בקשו לגנוז ספר קהלת, ושם: ובריש קהל"ר ואף ספר משלי בקשו לגנוז, ס"ג. נגנזו עצי קנמון, קט"ו. צוה עליו וגנזו, קנ"ב: נשמתן של צדיקים גנוזות וכ', עיי' מאמרינו על זה במ"ע דמ"ג חכ"א צד תקס"ה, פסחי' קי"ט. גנוז לצדיקים, יומ' ט"ז רע"א בה גנזו בית חשמונאי וכ', נ"ב: משנגנז ארון וכ', נ"ג: במקומו נגנז, נ"ד. שקלי' ט': וידעו ששם ארון נגנז, מגיל' כ"ו: ס"ת שבלה גונזין אצל ת"ח, חגיג' י"ב. אור שברא ביום א' עמד וגנזו, סוט' ט'. נגנז אהל מועד, מ"ט: משמת ר"א נגנז ס"ת, ב"ב י"א. אבותי גנזו למטה ואני גנזתי למעלה וכ', ירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ד גנז טבלה של רפואות. סנהד' בבלי כ"ו. ומיגנזו פי' מתחבאים. והשם גניזה שבת קט"ו. ירו' שבת רפט"ז דט"ו סע"ב, מגיל' כ"ו: יומ' י"ב: ויק"ר פכ"א טעונין גניזה. בית גניזה, פי' בית האוצר, עיי"ע בית גניזה. ועוד מן השם גֶּנֶז, גנזא. חגיג' י"ב: גִּנְזֵי חיים וגנזי שלום וגנזי ברכה וכ'. פסחי' קי"ט. בית גנזיו של קרח, קהל"ר פ' שלח גנזֵי דידי והוא מל"מ ועיי"ע גז ב' ומ"ש. וכ"ה בל"פ וממנו נאצל גזבר ע"ש. ובהוספת ךְ בסוף גַּנְזַךְ ד"ה א' כ"ח, י"א וכן בב"ר פ"ס גנזכה] —

* גַּנְזַק (Gaza, Gazaka, Γάζακα Hauptstadt der Prov. Atropatene in Med.) מ"ק כ' סע"א מעשה ומת אביו של ר' צדוק בגינזק וכ"ה בנזיר מ"ד. אבל במסכ' שמחו' פי"ב בגנזק של מדי, ע"ז ל"ד. ול"ט. ר"ע איקלע לגינזק, ועיי' תוספ' לד' ל"ד. ד"ה ר"ע שרוצה להוכיח בשם רש"י תעני' י"א: שצ"ל מר עוקבא אבל נגד זה שדא נרגא הג' שי"ר בכ"ח ח"ה צד רט"ז והראיה מב"ר פל"ג דרש ר' עקיבא מעשה דור המבול בגנזק של מדי ולא בכו וכ'. קידושי' ע"ב. נהר גוזן זה גנזק, ושם ע"א: נהר גנזק כה"ג הנכונה בע' ואני, ובנו"ג נהר עזק. והיתה גנזק עיר במדי במחוז איטראפטיני אשר על שפת דרומית של ים כספי ועיי' כ"ח שם ונקראה העיר לעדות שטראבא Γάζα ולעדות פטלמיאוס ואממיאנוס Γάζακα עיי' מאנגערט ח"ה, ק"ב והלאה.

גְּנַח (בל"ע בהפך האותיות نهج פי' נהק stöhnen, schwer athmen) בפ' הרואה בגמ' על הזועות (ברכו' נ"ט.) גנח גוהא[2]). ובס"ג דפ' יו"ט של ר"ה (ל"ג:) וכתיב בה באימיה דסיסרא בעד החלון

[1]) ר"ל עי' גונדרז של מעלה. [2]) בכ"י ה"ב גנח גנוה, ובכ"י מ' גנא גיהא ובכ"י ב' גנא עיי' ד"ס ברכו' צד קס"ז.

נשקפה ותיבב אם סיסרא (שופטי' ה', כ"ח) מר סבר אימיה דסיסרא גנוחי גנח ומ"ס ילולי יליל[2]. ובפ' אעפ"י בגמ' ומניקה את בנה (כתוב' ס'.) תניא ר' מרינוס אומר גונח יונק חלב בשבת. ובס"פ מרובה בגמ' אין מגדלין בהמה דקה[3]. ת"ר מעשה בחסיד אחד שהיה גונח מלבו ושאלו הרופאים ואמרו אין לו תקנה עד שיינק חלב עז רותח משחרית לשחרית. ובב"ר פל"ג (ספל"ב) וישאר אך נח (בראש' ז', כ"ג) אך מיעוט אף הוא גונח דם מן הצנה, פי' מוציא קול כעין שעול ומשליך דם. *[אחי"ה גי' שעול אי' בכ"י ו"ו והוא ל"ע سعال, פי' בלא"ש husten ובל"ר tussis ויפה העיר התשבי בע' שעול ראיתי בספרי רפואות שקורין לגנוח שאדם מוציא מפיו מן הריאה שעול.. והוא ל"ע ואחרי הביאו פי' הערוך כתב וז"ל וביש נוסחאות כעין שועל והוא טעות סופר ע"כ. ובאמת כ"ה בט"ס בדפ"ע ובכ"כ ובענין גזרת המלה יתכן שהיא כמו אנח בל"מ או היותר טוב באותיות הפוכות נחג והוא ממש בל"ע אנח ונהק מלב ובל"ס אתגנח ענינו רעד וחרד בלב. וגם בל"פ غنج, غنك ענינו השמעת קול גדול ונאמר משור ומצאתי ראיה לזה מחולי' נ"א: ההוא תורא דנפל ואישתמע קל נגיחותיה וברש"י נגיחותיה, פי' קול יללתו. ולועזו רש"י בב"ק פלידרא וצ"ל כמו בחולי' פלינדרי"ש ובכתוב' פליינדרי"א, פי' plaindre וועהקלאגען, יאממערן בלא"ש. ועיי' מרפא לשון לרמ"ל לכתוב' ועוד י"ל שמלת גנח צ"ל נגח כגי' בחולי' ונגח = نجاخ, פי' בל"ע כמו שעול כלומ' הוסטען בלא"ש. והבוחר יבחר] —

גְּנַח (בל"ע جنح rasch einherschreiten) עובר ארחות ימים (תהלי' ח', ט') תרג' דגנח איסרטי ימיא. *[אחי"ה בנו"ג דחליף אבל בדפ"ר של תרג' אי' כגי' רבינו עיי' עמת"ר להח' לעווי אבל בגזרת התיבה טעה במח"כ כי המלה היא ממש ל"ע הרשומה וענינה עבר והלך במהירות] —

גנח (אולי מל"י castriren, εὐνοῦχος, εὐνουχίζω) בפ' השוכר את הפועלים בגמ' ואלו אוכלין מן התורה (ב"מ צ':) הני תורי דגנבין ארמאי וגנחין יתהון מהו, פי' מסרסין. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י. אולי נגזרה המלה מל"י הרשומ' וא"כ הגי' העיקרית תהיה אונחין יתהון. ועוד נ"ל כי גנח בל"פ غنج הוראתה ערות הבהמה, וממנו הפעל הסיר הערוה ע"י סרוס] —

גּנכא = **גּוּנַכָּא** בל"ר gaunacum, gaunace בל"י γαυνάκη eine zottige oder faserige Decke (oder Bekleidung) ותכסהו בשמיכה (שופטי' ד', י"ח) תרג' וכסיתיה בגונכא וכן התרג' ויקח המכבר ויטבל במים (מ"ב ח', ט"ו). *[אחי"ה ודע שבדפ"ע ובקצת כ"י ע' הגי' גנבא וכן בפנים הערך גונבא בבי"ת אבל גי' כ"י ב"ר ועה"ק שנ"ב תמיד בכ"ף וזה העיקר וכן נראה מסדר של אותיות ושרי ליה מרא לר"ב כי הקדים המאוחר כי סבר שהגי' גנבא יען כן מסדרו אחר ע' גנב. וכן הוא בכ"ף בתרג' שלפנינו אבל במתורגמן הובא בבי"ת ורש"י ז"ל הביא התרג' במלכים בבי"ת וכן הביאו רד"ק בשרשים שרש כבר, אבל רש"י לשופטי' הביא התרג' בכ"ף וז"ל תרג' יונתן בגונכא ופירש רב האי גונכא גלופקרין קוט"א בלע"ז ע"כ ורד"ק לשופטי' כתב בזה"ל: ת"י בגונכא ופי' רבינו האיי ז"ל גלופקרא הנזכר ברז"ל קוט"א בלע"ז ובערבי גואבי כלשי' התרג' והוא כסות עב יוצאין ממנו ציציות מן הצמר וכ', ובפי' רד"ק בדפ' וויניציאה הובא ל"ע בשם רה"ג גנאבי וזה מוסכם יותר לתרג' עם גי' בבי"ת וזה עולה יפה למה שכתב רש"י כ"י (הובא בליקוטים לרש"י לר"א ברלינער) וז"ל ותכסהו בשמיכה תרג' גונבא היינו בל' כנען גונא, וכן פי' רב האי זצ"ל קוטא בשמיכה שהניחה לכסותו עכ"ל. והנה לדעתי בל אפונה כי עיקר הגי' בדברי רה"ג גובא והוא ל"ע جوب והוא כעין אדרת בלי בתי יד אבל בגזרת המלה בודאי עיקר הגי' בתרג' בכ"ף בגי' כ"י ע' והוא ממש ל"י ורו' הרשומ' ופתרונה בגד או כסות עב יוצאין ממנו ציציות. ועל אודות לשון כנען עיי' במבוא לזה החבור פ"א צד VII] —

*** גּוּנְדָּא, גּוּנְדְּיָא** (בל"פ كوهان, كوه Berg, Burg, Festung) בב"ב ע"ה: אר"ל עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים אלף טפף גינואות אלף קפל מגדלים אלף ליצוי בירניות אלף ושני שילה טוטפראות וכ', ובע' טפף הגי' גינאות ועוד שם בע' השייך לזה (ובדפ"ע בטעות בע' מיוחד טטפראות) נשנה: גונניות; ושם הגי' אלף שילי טטפראות (ועוד טטר אפילות). והנה הגאון נדחק עד מאוד לפרשו וגם בעלי התוספ' ב"ב שם ד"ה טפף וד"ה קפל פירשו כמו רבינו נתן אע"פ שלא

---

[2]) וגי' בה חסר בנוסחאות אבל אי' בכ"י בי מינכען ולי וכן תיבות מ"ם אימיה דסיסרא ישנן בפ"י בי רק שם הסדר משונה עיי' ד"ס ר"ה צד נ': [3]) כ"ה בכ"י ו"ו, ל"ד, ה"ב ודפ"ר והוא בב"ק פ'. וכ"ה בתמורי' ט"ו:

הזכירוה בשם אבל הפי׳ קשה להולמו. וראיתי בשטמ״ק בסוגיא זו שהביא בשם הראב״ד וז״ל אלף טפף גינאות ואלף קפל מגדלים כל אלה השמות לא ידעתי מה הם אבל ממה שמצאתי קפ״ל שהוא לשון מנעול באגדה דחלק בענין עשרו של קרח אמרתי כי כולם מנעולים אלא שמגדלים נקראו קפל ושל גינאות טפף ושל ברניות לצוי ושל טטפראות והוא מקום הצביעה נקראו לשני עכ״ל. ובמח״כ אין זה כי אם דברי נביאות חוץ ממה שאמר שמלת קפל מנעול עיי׳ בסמוך. ובילק׳ זכרי׳ ב׳ ס׳ רמז תקס״ח הביא הגי׳ מב״ב בזה הסיגנון: אר״ל וכ׳ אלף קפל מגדלים אלף טפף גינאות אלף ליצוי ברניאות אלף ולשני טטרפאות וכ׳, ונ״ב פירש״י (וצ״ל פי׳ רשב״ם) ז״ל שהם אותיות חשבון והנכון בעיני שהם מגרשים ותחומים וכ׳ ע״ש. אבל בעינינו אינו נכון. והנה בהשקפה ראשונה עלה בדעתי לשער כי כל המדרש בב״ב נשתבש ממדרש שהובא במד׳ תהלי׳ שו״ט מזמ׳ מ״ח והובא יותר נכון בילק׳ תהלי׳ מ״ח רמז תשנ״ו בזה״ל ספרו מגדליה כמה גינאות עתידי׳ להיות בירושלים אלף קפ״ד גינאות, כמה מגדלים עתידים להיות בירושלים אלף ורצ״ו מגדלים, וכמה טטפראות עתידין להיות בירושלים אלף ותע״ו טטפראות והיכן המים עולים על תתקצ״ב בירניות [וצ״ל בריכות כמו שהוא בשו״ט ויגיד עליו רעו בילק׳ שם . . והבאר עולה להם וע״ש]. ואחר עיון גדול אמרתי לישב המלות הזרות בב״ב הנ״ל כזה גינאות או גונניות הוא קבוץ מתיכת גוניא או גוננא ובל״פ הרשומ׳ ענינה מבצר, קפל הוא בל״ע ופי׳ قفل וכן كوپله פי׳ מנעול, ליצוי צ״ל ליצזי ממש בל״ע لزز ג״כ מנעול, שילי הוא ל״פ سولان, פי׳ כל בנין גבוה וא״כ שיעור המאמר כ״ה למה שאמר הכתוב (זכרי׳ ב׳, ח׳) פרזות תשב ירושלים בא ר״ל לנחם כי לעתיד לבוא תחת פרזות יבנו מבצרים מגדלים בירניות ובנינים גבוהים אלף טפף גינאות, פי׳ אלף מבצרים טפופים (פי׳ בנויים בשוה עיי״ע טפף), אלף קפל מגדלים, פי׳ אלף מנעולים של מגדלים, אלף ליצוי בירניות פי׳ אלף מנעולים של בירניות (וזה ג״כ מבצר בל״פ הישנה varena עיי״ע) אלף ושני שילי (לגי׳ הערוך) טטפראות פי׳ אלף ושנים בנינים גבוהים שמתפרשין מהם ארבעה דרכים כי כ״ה בל״י τετράπυρος או לגי׳ טטרפלאות בלשון יוני τετράπολος שמתפרשין מהם ארבעה שערים ועוד דעתי נוטה כי נוכל לקיים גם גי׳ ופי׳ רבינו בענין טטפראות, פי׳ שני כנפים וזיזין של בנין עיי״ע טפף ומ״ש. זאת חקרנוה אחר יגיעה רבה.

גְּנָן, גְּנְנָא, גְּנוּנָא (בל״ם חופה Baldachin, Trauhimmel der Brautleute) כפ׳ היה קורא בתורה בגמ׳ קרא וטעה (ברכו׳ ט״ז רע״א) רב אמי ורב אסי[1]) הוו קא קטרי גננא לר׳ אלעזר פי׳ כילה. כחתן יוצא מחופתו (תהלי׳ י״ט, ו׳) תרג׳ כחתנא נפיק מגנוניה. * [אחי״ה וכנ״ה בגיטי׳ נ״ז. עבדו גננא. נדרי׳ נ׳: כתב על בית גננא.[*]. נפקו על בית גננא. ירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ה. סלקין מיעבד גנוניה דר׳ אלעזר. ירו׳ יבמו׳ פי״ג די״ג ע״ג אי זו היא קטנה שהיא צריכה למאן וכו׳, אי זהו לדעתה עבד לה גנון ומלבשין לה קוזמידין וכ׳, ובדפ׳ זיטאמ׳ הגי׳ קוזמירין וכן מצאתי ברשב״א שהביא זה הירו׳ בחי׳ ליבמות בסוגי׳ השיאה שלא לדעתה (יבמו׳ ק״ז:) וכ״ה בע׳ קזם שכתב רבינו בזה״ל בב״ר פ״כ א״ל כל קוזמין וכ׳ ע״ש, פי׳ תכשיטין ועדיים בל״י קוזמירין ע״כ והוא כגי׳ דפ״ר ודפ״ו וכ״ה בכ״י ע׳ אבל בדפ״א קוזמין, ועיקר הגי׳ קוזמירין והוא בל״י κοσμάριον תכשיטים קטנים ועיי״ע קוזמריא במו״ע. אבל באו״ז הלכו׳ מיאון סי׳ תרע״ז מצאתי בזה״ל בירו׳ איזהו לדעתה עבדין לה גננא ומלבישין אותה גוזמיזין ומדכרין לה גבר שלא לדעתה עבדין לה גננא ומלבישין לה גוזמיזין ולא מדכרין לה גבר ופי׳ ר״ח וגם בערוך גוזמיזין בל״י עדיין של זהב נתונין על הענק ותלויין על חזה שלה. גננא פי׳ בערוך כחתן יוצא מחופתו. תרג׳ כחתנא נפיק מגנוניה, עכ״ל. נראה מזה שספר הערוך היותר שלם מונח לפני בעל או״ז (עיי׳ מבוא לעיל צד XXXIX) בין אם כיון על ע׳ גוזמיזין שחסר לפנינו בין אם כיון על ע׳ קזם המצויין. שהש״ר פ׳ משכני יבוא דודי לגינונו. ושם פ׳ באתי לגני וכמ״ר פי״ג באתי . . לגינוני, רות רבה פ׳ קטן מה את בעי תהי גנונך חסר וכ׳, ושם מה את בעי דיהא גנוניה חסר וכ׳ והמדרש של גני לגנוני הובא בעיקר המקור ריש פסקתא דויהי ביום כלות משה וממנה בילק׳ נשא רמז תשי״א ואי׳ שם ושם באתי לגן אין כתיב כאן אלא באתי לגני לגנוני במקום שהיא עיקרה מתחלה ע״כ וכתב הרב החכם מוהר״ר שלמה באבער שם אות ט׳ לגנוני פי׳ לחופתי ע״כ. ולי נראה שכיון הדורש על ל״י γενεή פי׳ לידה ועיקר ברייתו של אדם או כיון לאותו מקום של אשה

[1]) בדפ״ר הגי׳ רבמי ורבסי אבל גם בכ״י ש״ס ובאו״ז הל׳ ק״ש סי׳ פ״א אי׳ כגי׳ הספרים.

שמכונה בל' נקיה גן, עיי"ע גן א' ומ"ש. ובע' כל ה' הביא רבינו מפסיקתא ויהי ביום כלת משה בזה"ל כלת כתיב ביומא דעלת כלתא לגנוניא ע"כ ובפסיקתא דר"כ צד ו' הגי' לגנונא ודע שרבינו הבין כלת כמו כילה אבל בפסיקתא כלתא ענינה כלה ממש כמו שהעיר ג"כ ר"ש באבער שם הערה ק"ו. פי' גננא בל"ע جنين כל מה שהוא מכוסה ומחופה וכן בל"ס פירוש גְּנָנָא' חופת וכילת חתן ומשרש חפף וחפה נגזרה ג"כ מלת חופה, פי' ענין כסוי והסתר. ורש"י פי' במקומות הנ"ל גננא חופה אבל בכ"י רש"י לעירו' מ'. כמו רבינו: כילת חתנים עיי"ע ב נ י ג נ נ א, ועוד אעיר כאן כי בל"פ גאן (كان) ענינו ייחוד ותשמיש המטה. ודי בזה] —

1 גְּנִין (גְּנָן, גְּנִינִים מל"פ كنده Fleischstücke או מל' ערבי' جنين Embryo, Foetus) ביש בכור לנחלה פ"ח בבכורו' (מ"ז:) ובפ"ק דכריתות (ז':) ובהמפלת פ"ג בנדה (כ"ד:) המפלת שפיר מלא מים מלא דם מלא גנינים[1], פי' גנינים "חתיכות של בשר ואינן[2] שוין אלא יש בהן חתיכות גדולות כעדשה וקטנות כחרדל וראיה בגמ' (נדה שם)[3] בשלמה דם ומים ולא כלום הוא אלא ג נ י נ י ם א מ א י א י נ ה ח ו ש ש ת[4] ניחוש שמא ולד הוא ו נ י ת מ ח[5] ומסקנא רב אדא בר אהבה אמר גנינים תנן ופירשו גוונים הרבה ואם איתא דאיתמח כוליה בחד גונא הוה קאי". * [אחי"ה ע"כ פי' רה"ג רק תיבות האחרונות חסרות ויפה תקנן המו"ל. וכפי' גוונים פירש"י בכ"מ הנ"ל וכן רע"ב רק בנדה פי' עוד "פ"א גנונים תולעים שחתיכות הבשר חתוכה חתיכות חתיכות דקות כעין תולעים ע"כ, וכן פי' לבכורות, ולכריתות כתב בקיצור כן בשם ואני שמעתי, והוא נעתק מפי' הרמב"ם לכריתות ע"ש וקצת תימה שהרב בעל תוי"ט לא העיר על זה כדרכו. וגוזר אני המלה או מל"ע ג נ ד ה, פי' חתיכות חתיכות בשר ועיי' עוד ע' הבא אח"ז, או היותר טוב מל"ע הרשומ' פי' שליל] —

2 גְּנָן (גְּנִינִים בל"פ كنده Kleie Mehlstücke עיי' ע' הקודם) בפיאה ירו' בגמ' דפ' כל זית (פ"ז ד"כ סע"א), ובהגדת ילמדנו פ' ואתה תצוה (תנחו' תצוה סי' י"ג אבל בילק' חבקוק רמז תקס"ה נשמטה התיבה) בזמן שהיו הקרבנות היתה סאה ארבלית עושה סאה סולת סאה קמח סאה מורסן סאה סובין סאה קיבר סאה גנינים, פי' מורסן[6] עבה היוצא מן קמח. * [אחי"ה בירו' הגי' גניינן אבל בפי' אהבת ציון למהרז"ף גרס כגי' רבינו, ואולי המלה ל"פ האמורה בע' הקודם לזה וענינה חתיכות עבין מקמח, ולמטה בהערה הצגתי הגי' המרע וכ' אולי בל' איטליא semola סמולע, פי' מורסן עב של קמח וא"כ המורע משתבש מתיבת איטלי' הנ"ל] —

גנן בגמ' דסוט' פרק ואלו נאמרין (ל"ו:) גניני מלכות אני רואה בע"ה גרס גניסי ע"ש. * [אחי"ה לפי גי' זו תהיה ל"י γενναῖος, פי' מן יחוס מעולה] —

גְּנוּנָא (בל"פ آكنج Fischerhaken, Wurfeisen) תרג' ובצלצל דגים (איוב מ', ל"א) ובגנונא דנוניא. * [אחי"ה אין לו פתרון, ולע"ד נ"ל לתקן ובגנוגא והוא ממש ל"פ כינוי לאגמון שצודין בו דגים, וכן פי' הרד"ק בשרש צלל: כ ל י ש ד ו ק ר י ם ב ו ה ד ג ב מ י ם ו מ ע ל י ן א ו ת ו, ועיי' עוד בפי' לאיוב. ועוד כתב בשרשיו שם וז"ל וי"א שהוא כלי העשויה משבטים יכנס בו ראש הדג ונלכד בו ע"כ וכן רש"י לאיוב פי' צלצל סוכת דגים ע"כ ותהיה אז גנונא מענין גנן א' פי' חפה וסוכה וכן בל"ע. והראשון נ"ל עיקר. ועוד י"ל שהוא ל"ע جنان = גנאן, פי' צל הלילה ופותר צלצל מכפילת של צל, ובאמת תרגום צללו (איוב מ' כ"ב) ג"כ ג נ ו נ י ה] —

גֶּנָם (= גְּנוּסִיאַ, גְּנֵיסִיאַ בל"י γενέσια Geburtstag; גְּנִיסִי גְּנוּסִי בל"י γνῶσις Kennzeichen, Merkmal) בפ"ק דע"ז (פ"א מ"ג דף ח'.) ויום גניסיא של מלכים[7], יום הולדת את פרעה (בראשי' מ', כ') תרגום י ר ו ש ל מ י[8] יום ג י נ ס י א דפרעה[9]. ובפסיקתא דנחמו (צד קכ"ו וכ"ה בב"ר פ"ק וילקי סוף ויחי רמז קס"ב, עיי"ע הוגנים ומ"ש.) אמר להם יוסף לאחיו עד שלא ירדתם לכאן היו נוהגין המצרים

[1]) וכה"ג בכריתו' ובבכו' אי' גנינין אבל בנדה גנונים אכן בגי' רה"ג לסדר"ט צד ל"א שממנו נעתק אות באות כל הפי' אי' כגי' רבינו. [2]) בפרה"ג אי' עוד כולין. [3]) ובפי' רה"ג אי' וראיה שכן אמרנו בגמ'. [4]) וכה"ג בפי' רה"ג אבל בנוסחי' בנדה חסר. [5]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בפי' רה"ג אבל בדפ"ע וניתוח. [6]) בדפ"ר ובדפ' פיז' המורע וכ"ה בכ"י ו"ו בי' אבל בכ"י נ"ו אי' ול"ד המזרע ובכ"י ה"ב המדע וצ"ל המרע ולא ידעתי פירוש ואולי צ"ל הבריה והוא ל"ע هبرية פי' מורסן של קמח. [7]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בירו' במשני' ע"ז שם אבל בדפ"ע אי' גנוסיא. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ב"ר אבל בדפ"ע נשמטה מלת ירוש'. [9]) כ"ה בכ"י ב"ר אבל בדפ"ע גנוסיא, ובכ"י ה"ב גינוסה ובנו"ג בתר"י אי' גנוסא.

בי בעבד משירדתם לכאן הודעתם גנוסיא שלי, פי׳ בל״י יום גיניסיא יום הולדת למלכים [1]. — ובפ׳ אלו נאמרים בכל לשון בגמ׳ ששה שבטים (סוטי׳ ל״ו:) אמר להם גניסי מלכות אני רואה, פי׳ תכסיסי מלכות [2]. — ובוז משפחות (איוב ל״א, ל״ד) תרג׳ ובסיר גניסתא, לישנא אחרינא ודשיט יחוסיא [3]. (א״ב פי׳ בל״י מוליד ויחוס, ובנוסחאות דידן כתוב גניני). * [אחי״ה ההערה האחרונ׳ סובבת על ציון מסוט׳ ועיי״ע גנן ד׳. ודע שמלת גנים, גנום בל״י γένος וכן בל״ע ופר׳ جنس ענינו שוה פי׳ יחוס ומשפחה. וכנ״ה פסיקת׳ רבתי החודש צד ל״ב. בת גינם, פי׳ בת משפחה מעולה וכן בשמ״ר רפל״ז מאי זו גינוסיא א״ל מגינוסיא שלך וכ׳, שהש״ר פ׳ ישקני אשה בת טובים ובת גְּנִסִים, אסת״ר פ׳ ויאהב: בת גנוסים, פסיקתא החדש צד נ״ג בת טובים בת גינוסים, פסיקתא דשמעו צד קי״ז: מובא בילק׳ ירמי׳ רמז רס״ה לא בת טובים את ולא בת גינוסים את, ילק׳ אסתר רמז תתרנ״ג בת גנוסין. — והשם גינוסא הרבה בתרגומים עיי׳ המתורגמן ע׳ גנם] —

* גנסרי תרג׳ משלי ט׳, י״ח ולא ידע כי רפאים שם בקצת נוסחאות אי׳ ולא ידע דגנסרי אפלת שם וט״ס הוא וצ״ל דגנברי וכ״ה בפשיטה ובכ״י תרג׳ פי׳ בל״ס ענקים ובקצת נוסח׳ דגוברי וצ״ל דגנברי.

* גְּנוּסְטְרִי (κνηστήρ, Messer zum Schaben, κνῆστρον, -ήριον) נדה י״ז. שקל בגנוסטרי, מ״ק י״ח. ובגנוסטרא אסיר אבל בכ״י מ׳ ובמקומות הרבה אשר הובאו בד״ס שם צד כ״ט אות ע׳ הגי׳ נגוסטרי וכ״ה בערוך ע׳ נגסטר ע״ש ובמו״ע שם. וכאן עיקר מקומו ופי׳ בל״י סכין ומגרדת.

גֶּנֵּסַר (Ortsname wahrsch. am See Genezareth, Γεννησαρέτ) בפ״ק דפסחי׳ בגמ׳ כל מקום (פסחי׳ ח׳:) מפני מה אין פירות גינוסר בירושלים וכ׳, ובהמעביר פ״ג במעשרות (מ״ז) סוכת גינוסר [4] אעפ״י שיש בה ריחים ותרנגולין פטורה. י״מ מקום קרוב לטבריה ויש בו גנות ופרדסים. ים כנרת (במדב׳ ל״ד, י״א; יהושע י״ג, כ״ז) תרג׳ ימא דגנוסר. ובילמדנו בפרש׳ שלח לך אנשים כי תבאו אמרו רבותינו למה גנוסר גני סרים אלו המלכים שהיה להם גנות בתוכה ור׳ יהודה בר׳ סימון אמר למה גינוסר שהיה לנפתלי חלק בתוכה שנאמ׳ (ד״ה א׳ י״ב, ל״ד) ומנפתלי שרים אלף [5], ובילמדנו בפ׳ לאלה תחלק הארץ וכן ונפתלי ומי גבולו גינוסר. * [אחי״ה כ״ה בכ״י ו״ו א׳ וב׳ וכ״י ל״ד, אבל בכ״י ה״ב ומן גבולו ובדפ״ע בט״ס נמי גבולו. ודע שגם ממקומות אחרים יש להביא ראיה כי גינוסר היה בגבולו של נפתלי עיי׳ ד״מ ב״ק פ״א: ימה של טבריא בחלקו של נפתלי היתה וידוע הוא כי תכונת ים גינוסר בדרומה של טבריה היתה אי לזאת נקרא ג״כ ים כנרת בל״ס ימתא דטיבריום ובל״ע בכירה טבריה ובל״י ἡ θάλασσα τῆς Τιβεριάδος, ובב״ב קכ״ב. וילק׳ פנחס רמז תשע״ג משמע בפירוש כי גינוסר בחלקו של נפתלי היה שכתוב שם נפתלי עולה ותחום גינוסר עולה עמו וכ׳, וכן בב״ר פצ״ח פי׳ נפתלי אילה שלוחה בית השלחין הה״ד מכנרת ועד ים הערבה . . א״ר ברכיה כל חוף ים של טבריה נקרא כנרת ולמה הוא קורא גנוסר וכ׳, ובב״ר ספצ״ט נפתלי אילה שלוחה זו בקעת גנוסר וכ׳, ובספרי וזאת הברכה פ׳ שנ״ה וילק׳ הברכה רמז תתקס״ב נפתלי וכ׳ ומלא ברכת ה׳ זו בקעת גינוסר וכ׳. — וכנ״ה ברות ר׳ פ׳ ליני ובילק׳ קהלת רמז תתקע״ד פעם א׳ היה יושב ושונה בבקעת גינוסר ע״ש. מגיל׳ ו׳. וירו׳ מגיל׳ פ״א ד״ע. כנרת זו גינוסר (ובירו׳ גיניסר) ועוד שם בירו׳ והכתיב (מ״א ט״ו, כ׳) והערבה עד ים כנרת מעתה שני גוניסריות היו? או לא היו אלא שני אבטוניות כגון בית ירח וצינבריי וכ׳ ועיי׳ ב״ר פצ״ח. ושם מקום גיניסר או גינוסר בלי ספק על שם ים כנרת נקרא ובזמן בעל כו״פ היתה כבר על תילה וכעת לצפון טבריה בערך שעה אחת חרבות גאנסו״ר עיי׳ תבואות הארץ למהרי״ש צד צ״ט: ושם המקום נזכר עוד בירו׳ מעשרות פ״א דמ״ח ע״ד א״ר יוסי שאל יונתן בן חרשא איש גינ̇יסר את רבן גמליאל וחכמים ביבנה ובתוספתא דכלים ב״ב רפ״ה א״ר

---

1) וזה כדעה אחת בע״ז י׳. מאי יום גינוסיא יום הלידה, ובזה הענין בב״ר ס״פ פ״ח ויהי ביום השלישי יום גינוסיא של פרעה ע״ש במ״כ וכן בשמ״ר פט״ו משל למלך שנולד לו בן וכ׳ ועשה לו המלך יום גנוסיא, ובירו׳ ר״ה פ״ג דנ״ט. היה מעמיד בני אדם ביום גיניסיא שלו לומר לא במהרה אדם נופל ביום גיניסיא שלו ע״כ, וזה עיקר הגי׳ והוא בעצם תומה ל״י פי׳ יום הולדת. 2) לפי גי׳ זו תהיה המלה ל״י הרשומי׳ γνῶσις פי׳ סימנים ואותות ההיכר ובנו״ג גנוני עיי״ע גנן ד׳, וכן גי׳ רש״י שפי׳ גווני מלכות בחכמה גבורה ויופי. 3) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד וצ״ל ודשיש וכ״ה ל״א של תרג׳ בכ״י תרג׳ הובא בעמת״ר להי׳ לעווי ע׳ יתוסא עיי״ע דש ד׳, אבל בכ״י ה״ב [בדפ״ע הגי׳ רטיש. 4) בנו״ג גנוסר ובדפ״ו ובכ״י מ׳ גניסר ובירו׳ גיניסר. 5) בתנחו׳ שלח לך וכן בתנחו׳ פנחס לי׳ אבל בב״ר קלספצ״ח אי׳ בזה״ל ולמה הוא קורא גנוסר רבנן אמרי ג נ י ש ר י ם א״ר יהוד׳ בר סימון ע״ש ומנפתלי שרים אלף.

יוסי שאל יונתן בן חרשא איש גינוסר לפני זקנים ביבנה. ומברכת הפירות ויפיה של גיניסר הרבה לדבר בן מתתיהו על המלחמו' ג', י', ח'] —

גֶּנֶת = גֶּנְתָא (1 Gothen oder Skythen, (2 Soldaten, Diener, gens, gentes) בילמדנו כאהלים נטע ה' (בתנחו' בלק לי"ו) כגנות: כיון שיצא נח מן התיבה העמיד הקב"ה ממנו שבעים אומות וחלק להם את הארצות ונתן גנתייא [1] לגנתים ומצרים למצרים ומחלק והולך ובחר לו הקב"ה ארץ ישראל והושיב לתוכה י"ב שבטים.— בב"ר (פל"ו) [וצ"ל ל"ב] (לפנינו פל"א) צהר תעשה לתיבה עריקין הוינן מן קומוי גינותא בהדא בטיסא דטבריה. * [אחי"ה ועיי"ע בטט ב' וקצת שינוים שם. ודע כי בכל כ"י ודפוסי' ראשונים שני הציונים הנ"ל נכללו בע' אחד ורק ר"ב בדפ"א הפריד בין הדבקים ואחר ציון ראשון מילמדנו כתב עיי"ע גרממיא ואחר ציון מב"ר כתב וז"ל: א"ב פי' כמו גונדא חיל וצבא ובנוסחאות דידן כתוב גונדא, עכ"ל. ובע' אפריקי הרחבתי דבורי להוכיח כי גנתים הם עם של Scythen וארצם גינתיא, גינתא, קונתא, גותייא היא Scythia ע"ש ועתה אוסיף אולי היא ארץ Gothia ובל"ם גוּתְיָא. ועיי' עוד ע' גרממיא. אבל בציון השני מב"ר י"ל כדעת ר"ב כי הוא כמו גונדא ובפרט לפי נוסחאותינו וכן לגי' כ"י ו"ו עיי"ע בטט ב'. אבל נוכל ג"כ לקיים גי' רבינו ואז המלה ממש לשון רומי הנ"ל וענינה אנשים ובפרט אנשי מלחמה ועוד אנשים הסרים למשמעת של אדון היינו משרתים. וראיה לזה כי באיכ"ר פ' בלע כתוב: א"ל חד גונתאי אנא קטלית לדין, פי' חד מאנשי הצבא ואולי שם ט"ס וצ"ל חד כותאי כמו שהוא מעט קודם לזה ע"ש. ובאמת בירו' תעני' פ"ד דס"ט רע"א הגי' א"ל חד כותייא אנא וכ'. ירו' סנהד' רפ"ב די"ט סע"ד שמע ר' יודן נשיאה וכעס שלח גנתן למיתפוס לר' לקיש ובירו' הוריות רפ"ג דמ"ז. הגי' שלח גותיין למיתפש וכ'. ובשני מקומות צ"ל גונתין, פי' משרתים בל"ר gentes, ובמד' שמואל פ"ז השמיט הסופר התיבה הזרה. וירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ג ר' אבהו הוה נחת מסחי בהדין דימוסין דטיבריה והוה מיסתמיך על תרין גותיין, פי' היה סומך על שני משרתיו ויפה פירשו בעל פני משה גותיין הן נערים גדולים המשרתים אותו ע"כ ובעל קה"ע טעה במח"כ לפרשו שני נסרים ואחריו נגרר בעל הגליון בדפ' קרטאשין. ועתה זכינו להבין המלה שהבאנו במבוא (פ"ב צד XVIII) ר"ל מלת גונדקא שמציין ר"א זכותו בספרו עיקרי התלמוד כ"י בשם רב צמח גאון מבלי לפרשו ולדעתי גונדקא היא גונדרא או גונתין של כאן, פי' אנשים ומשרתים. והמלה נשמטה בסנהד' ק"ז. וילק' ש"ב רמז קמ"ח ושם כתוב במקום גונדקא מלת: מלאכים היינו שלוחים. ע"ש היטב. — ועוד נמצאה המלה גונתיים ממש בהוראת ל"ר gentes, פי' בני עמים ובלא"ש Heiden, וזהו בילק' תהלי' ספכ"ה ס' רמז תש"ב אם עשו שונא ליעקב שנטל ממנו הבכורה לטבריים מה עשה לגונתיים מה עשה. ובמדרש תהלי' מזמור כ"ה בקצת יותר נכון רק שם תיבת גונתיים נשתבש' למלת ענתותים אבל במקום טבריים גרס נכון ברבריים. וא"כ כצ"ל בילק' אם עשו וכ' שנטל ממנו הבכורה הדין עמו לברבריים מה עשה לגונתיים מה עשה. כלומ' מה חטא יעקב אבינו לברבריים ולאומות אחרות כי שנאת חמס שנאום, וזה אמת ויציב] —

גַּס (בל"ר gross, crassus, grossus) בדמאי (פ"ב מ"ד) וכל המשפיעין במדה גסה רשאין למכור דמאי, פירוש כי מדה גסה הואיל והלוקח משתכר הלוקח מפריש אבל המוכר מדה דקה כגון החנוני הואיל והוא משתכר הוא מפריש לפיכך אינו רשאי למכור דמאי אלא אם כן מתקנו. ביבש שלש קבין ובלח דינר (דמאי שם מ"ה) נתנו שיעור ליבש ונתנו דמים ללח. ותנא דבי ר' חייא נתן דמים ליבש ושיעור ללח דהכי אמרינן הין מדה גסה מן הין ולמטה מדה דקה שומן מדה דקה משומן ולמעלה מדה גסה [2]. וכפ' ד' בשביעית (מ"א) בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ועשבים מתוך [3] כדרך שהוא מלקט מתוך של

---

[1] כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ובדפ"ר אבל בשרפ"ע גנתים. [2] ודע שרוב פי' זה של רבינו הועתק מירו' דמאי פ"ב דכ"ג. שכתוב שם וז"ל מידה דקה הואיל והמוכר משתכר המוכר מפריש, מידה גסה הואיל והלוקח משתכר הלוקח מפריש .. על דעתיה דהדין תניא נתנו שיעור ליבש לא נתנו שיעור ללח תני רבי חייא (ועיי' בתוספתי' דמאי פ"ג ושם בשינוי) הין מידה גסה מן הין ולמטן מידה דקה טמן (וגי' רבינו שומן וכ"ה בע' דק א', אבל גי' הר"ש לדמאי שם וכתוספתא שם לימן, לימון והוא ל"י λάμα, פי' מטבע קטנה עיי' פי' אהבת ציון למהרז"ף) מידה דקה מטמן ולמעלן מידה גסה על דעתיה דהדין תנייא נתנו שיעור ללח ולא נתנו שיעור ליבש נתנו דמים ליבש ולא נתנו דמים ללח ע"כ ואולי נשמט בערוך אחר תיבת פי' המלה: ירושלמי אבל בכל זאת קשה שפי' קצת בענין אחר וכבר התעורר מהרז"ף בסוף מבוא הירושלמי צד קמ"ח: שבהרבה מקומות פי' רבינו כהירו' ולא הביאו ע"ש. [3] וכ"ה במשניות ובירו' אבל במשני' שבבבלי בט"ס בתוך, ובכ"י מ' ל"י אבנים כמו שלי' בערוך אבל במשניו' ובירו' אי' עצים ואבנים ועשבים, אולם בירו' גמרא שביעי' רפ"ד לי' ג"כ.

חבירו את הגם הגם. הכי סוגיא דמתניתין "מלקט אדם עצים ועשבים מתוך שלו את הגם הגם כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו בין דקין בין גסין נחשדו להיות מלקטין את הכל[1]) והן אומרין בגסין ליקטנו התקינו שיהו וכו' בתלמוד ירושלמי. (ירו' שביעי' רפ"ד דל"ה.) [2]). בפ' אלו טרפות (חולי' פ"ג מ"א) דרוסת הארי בגסה דרוסת הגם[3]) בעוף הגם, פי' עוף הגדול כמו הנשר והדומה לו. ובפ' כיסוי הדם (חולי' פ"ח.) לא בזבל גם ולא בחול גם[4]). * [אחי"ה וכנ"ה פסחי' ק"ז: אכילה גסה, ירו' פסחי' פ"ד ד"ל ע"ד בהמה גסה, תוספתא שבת רפי"ג על גבי הגם ועל גבי האימרא (כ"ה בכ"י תוספתא לצוק"מ מסכ' שבת צד 126 ובנו"ג הגס, ובירו' שבת פי"ג די"ד. בט"ס גבי חוב). והקבוץ חגיג' כ"ו. כלי חרס גַּסִּין, ירו' ברכו' פ"ב ד"ד ע"ד הדא דתימר בדקים אבל בגסים וכו', ירו' שביעי' פ"ד דל"ה. בין דקין בין גסין. פי' גם בכל מקום ענין עב וגדול. וגוזר אני המלה מל"ר הרשומ' ואות ר' נשמט' או שהוא ממש ל"ע جظ, פי' גדול ועב. ויפה עשה רבינו שהבדיל את הערך הזה מע' שבא אחריו שזה מגזע אחר] —

גָּם (בל"ע جظ, جض stolz sein, sich überheben, brüsten) בפ' ואלו מגלחין בגמ' ואין מברין אלא על מטות זקופות (מ"ק כ"ו סע"ב) ת"ר ההולך לבית האבל אם היה לבו גם בו יברוהו על מטות (זקופות) [וצ"ל כפויות][5]). ובפ"ק דסוט' (ז':) וכל הרוצה לראות בא ורואה[6]) חוץ מעבדיה ושפחותיה מפני שלבה גם בהן, ובפ' מי שאחזו (גיטי' ע"ג סע"א) [מפני שלבה גם בה בשפחתה]. ובכתובות בפ' הכותב לאשתו בגמ' הניח פירות (פ"ה:) ההוא גברא דאמר[7]) נכסאי לטוביה שכיב אתא טוביה א"ר יוחנן הרי בא טוביה, אמר טוביה ואתא רב טוביה, לטוביה אמר לרב טוביה לא אמר ואי איניש דגיים ביה הא גם ביה[8]). בפ' האומ' התקבל בגמ' ור' אליעזר אוסר מיד (גיטי' ס"ה רע"ב) מהו דתימא במערב הא לא איתיה קא משמע לן דילמא בהדי דאזיל מיגם גיים ביה[9]). בפ"ק דחולין בגמ' מתוך הטבעת (חולי' י"ח סע"ב) ר"ל אכשר בחודי דכובעא קרי עליה ר' יוחנן גייסא וגייסא[10]). ובר"ג דנדה (ב':) הכא מי איכא למימר חזאי ואתאי חזאי ואתאי[11]) ודילמא הגם הגם חזיתיה[12]), פי' ר"ח הגם הגם בניחותא אתאי לפיכך לא הרגישה ביה[13]) וי"א קרוב לבדיקה ראתה זה הדם ולא ידענא ביה כדאמרינן (כתובי' י"ב.) לבו גם בה[14]). וכן פי' גייסא גייסא דהכל שוחטין קרוב קרוב לראש מלש' לבו גם בה ופירושו לבו קרוב לה. וכן כל גם בתלת ענין פתרונו אחד הוא לכל והמשכילים יבינו[15]). בר"ג דסוט' (ה'.) אזהרה לגסי

---

[1]) גי' הר"ש בירו' משדותיהן ובירו' לי' את הכל ולי' משדותיהן. [2]) ודע שבכ"י ערוך פאריז הנקודה כתובה אחר מלת ירו' וזה נכון עד מאוד אבל בדפ"ע הנקודה באה לפני תיבות בתלמוד ירו' וזה הביא לידי טעות את החוקר הגדול ריט"ל צונץ בספרו גד"פ צד נ"ד הערה ג' לומר שהירושלמי קדשים מובא בערוך ע' גם א'. ובהוספה „לכבוד הלבנון" נומ' ד' צד י"ח כתב הרב החכם שלמה באבער בזה"ל: ועוד ראיתי אחרי רואי שגם הרב החכם החוקר והתייר הגדול מהריט"ל צונץ בספרו ג"פ 54 הביא הירו' קדשים מובא בערוך ע' גם א' וברוקח סי' נ"ט. אולם טעה במח"כ כאשר התעורר ידידי הרב הגדול החוקר הנפלא מהר"י רייפמאן בהכרמל שנה ראשונה צד 403 כי בערוך המלות בתלמוד ירושי' אינו מוסב למטה רק למעלה והמלות בפ' אלו טרפות דרוסת הארי בגס הוא מאמר בפני עצמו, וכן ברוקח שם הביא בזה"ל כתוב עציץ הוא של חרס וכו', ובריש כל הקרבנות במנחות ירו' הדין דגזז ספוג וכו' חייב משום קוצר וע"י חסרון נקודה המפסקת בין מלות במנחות למלת ירושי' חשב כי מלת ירושי' שבה למעלה אל במנחות ובאמת מלת ירושי' שבה איפוא למטה אל הדין דגזז והוא רומז אל ירושי' פרק כלל גדול ומלת במנחות שבה למעלה אל ענין עציץ יהיה א"כ בערוך התחתונה למעלה וברוקח עליונים למטה ע"כ. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ב' ול"ד וה"ב, ובכ"י ו"ו א' הנץ וזהו כגי' התוספות הובא בע' גז א' ע"ש, ובדפ"ע הגי' הגז. [4]) בנו"ג הגס. [5]) כ"ה ברי"ץ גיאת הלכ' אבל עמוד נ"ח ועיי' עוד תשו' גאוני' קדמוני' סי' ל"ו דפ' בערלין. [6]) וכ"ה בירו' סוט' פ"א מ"ו אבל במשניות ובמשנ' בבבלי לראות. [7]) בנו"ג ההוא דאמר להו. [8]) כה"ג הנכונה בנוסחאות וכ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וב"ר, אבל בדפ"ר ופיז' בט"ס הרי בר טוביה וכן ובמקום רב טוביה הגי' בר טוביה וט"ס הוא, ובנו"ג . . דגיס ביה הא גיס ביה. [9]) בנו"ג מיגס גאים. [10]) בנו"ג גיסא גיסא. [11]) כ"ה לנכון בדפ"ר. [12]) בנו"ג ומאי קושיא דילמא וכו'. [13]) וכן הובא הך פי' של ר"ח ז"ל בחי' הרשב"א והריטב"א והקשו עליו ע"ש. [14]) ועיי' בכתובי' כ"ח. שאין לבו גם בה. [15]) כ"ה נכון מאוד בכ"י ו"ו אבל בדפ"ע: וכן כל גם בתלמוד ענין פתרון אחד לכל וכו', ולשון מגומגם הוא. ולהוראה האחרונה שמיחס רבינו להמלה גיים מצאתי פתרון בל"י γείτων ובלשי' צענד ובל"פ החדשה כי quaêtu בלי' צענד וכן בלי' פעהלוי qués ובלשי' פרסי החדשה خويش פתרונו קרוב עיי' מ"ע דמ"ג ומ"ש בחי"ז, ג"ח החכם שפיעגעל ומזה נאצל גיס פי' בעל אחות אשתו וב"ה בל"פ خويش עיי' למטה ועי' גם ז' במו"ע. ובענין קרוב וקרב דעת נמצאה עוד המלה בכתובי' כ"ח. קא חזינן דקא גייסי בהדדי, ושם: הני מילי היכא דלא גייסי בהדדי אבל הני דקא חזינא להו דגייסי בהדדי ופירש"י מכירין זה את זה ברמיזות

הרוח מניין וכו׳ [עד] כמה גדולים נמוכי רוח וכ׳, (שם:)[1] כל אלו גס קרובי ענין הם[2]. בפ׳ מי שמתו (ברכו׳ י״ט.) ומגים דעתו כלפי למעלה[3]׳ פי׳ שטורח להקב״ה[4]) יותר מדאי ועובר הוא ומזלזל בדברי חכמים שאמרו לא נכון לעשות כן כההוא מעשה דרבא דפ׳ חסידים (תעני׳ כ״ד:) מי איכא דמיטרח קמי שמיא כולי האי למחר אשכחיה לפורייה דמרשם בסכיני[5]) ועוד אתה הטרחת תאנה להוציא פירותיה בלא זמנה (תעני׳ כ״ד.)[6]). (א״ב פי׳ גס בל״י מתפאר וגאה רוח ונעתק עיקר מלה זו מלש׳ עברי גאה כאשר יבינו יודעי לשון יוני ותרג׳ בגאות רשע (תהלי׳ י׳, ב׳) בגסות רשיעא). * [אחי״ה כונת ר״ב או על ל״י χαῦνος או על ל״י ὄγκος ששניהם ענינם גבהות לב וגס רוח אבל הביא ממרחק עדותו כי ל״ע הוא כמו שרשמתי בתחלת הערך ופתרונו גאה ומי שמתפאר וימלאנו לבו לעשות או לדבר מה ולא יחוש. ובא הפעל ברוב בצירוף לב או דעת ורוח, ד״מ ברכו׳ מ״ז. גס ליה דעתיה, עירובי׳ נ״ד. אם מגים דעתו וכ׳, מגילי׳ י״ג: ואם הגים דעתו, קידושי׳ פ״ב. ורוחו גסה, אבות פ״ד מ״ז הגס לבו בהוראה, שם פ״ו ולא מגים לבו בתלמודו, ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ח. הגים דעתו לדון יחידי, חולי׳ פ״ט. יגים דעתו, ירו׳ מעשרות רפ״ב דמ״ט ע״ג להגס את לבו שיאכל, תוספתא מעשרות פ״ג מימי לא גס לבי לומר וכ׳, שמ״ר פ״ו מי הגים את לבך, ויק״ר פ״כ גיסו לבם, דב״ר פ״ו מי שמגים את לבו לדבר בגדול ממנו. ובלא הוספה ד״מ סנהד׳ ח׳. חזייה דהוה קא גאים, במ״ר פי״ט היה מֵגים, ושם: עמד והגים במעמד לגיונותיו, והשֵם גס רוח אבות פ״ד, מ״ז. והקבוץ גַּסֵּי רוח עירובי׳ נ״ה. פסחי׳ פ״ו: יומ׳ ל״ז. חגיג׳ י״ח: ב״ב ע״ח: סנהד׳ צ״ח. זבחי׳ פ״ח: ויק״ר פי״ז, ירו׳ פסחי׳ פ״ה דל״ב. מסכ׳ ד״א פי״א. ושם מופשט גסות או גסות רוח, שבת ל״ג. סימן לגסות עניות, סוכ׳ כ״ט: וגסות כנגד כולן, סוט׳ ה׳. כל שיש בו גסות נפחת, קידושי׳ מ״ט: י׳ קבין גסות וכ׳, ב״ב ע״ח: אדם שיש בו גסות וכ׳, סנהד׳ ק״א: גסות שהיה בירבעם וכ׳, ירו׳ ע״ז פ״א דל״ט: גסות רוחו של ירבעם וכ׳, ויק״ר פ״י לכפר על גסות הרוח. — ודע שערך הנוכחי נפרד בדפ״ע לג׳ ערכים ובלי נכון הוא כי על הוראת פתרון א׳ הטבעו. ובדפ״א ועה״ק הסדר כל הפחות יפה אבל בדפ״ו ופיז׳ ועוד הקדים המאוחר ומאחר את המוקדם ע״ש] —

גָּם = גָּסָה (כל״ע جشا (rülpsen, aufstossen בפ׳ האשה עושה צרכיה בגמ׳ כמין צמרמורות (נדה ס״ג:) ראשה כבד עליה ואיבריה כבדין עליה ורותתת וגוסה[7]). בפסיקתא דותאמר ציון (צד קל״א) ובמגילת איכה מה יתאונן (איכ״ר ג׳, ל״ט) וספרי ראש דברים[8]) אבותיכם במדבר אני אמרתי לתת להם לחם קל כדרך שהמלכים אוכלים שלא יהא אחד מהן גוסה ודלריא אוחזתו[9]) והן מתרעמין ואומרין ונפשנו קצה בלחם הקלוקל (במדבר כ״א, ה׳)׳ פי׳ גוסה לשון ישמעאל כגון קול היוצא מן הגרון מחמת מאכל כבד ודלריא בלע״ז דלורי[10]). (א״ב נראה שהגי׳ נכונה היא נווסא ודיירא ופי׳ נווסא בל״ר

וקריצות בלע״ז פריווי״ץ = בל״צ privé פערטרויט וכן לועז ופי׳ בקידושי׳ ל״ג. גיסי בה רבנן ועיי׳ עוד בגיטי׳ ס״א: ד״ה גס בה. וכן הענין קידושי׳ פ״א. שאני רב ביבי דשושבינתיה הוא (רש״י בעלת ברית לו) וגייסא ביה. [1]) כונת רבינו על הרבה מאמרי רז״ל בענין גסות הרוח השנויים בדף ה׳ עמוד א׳ עד ד״ה עמוד ב׳ יען כן השלמנו מלת עד. [2]) כה״ג נכונה בכ״י ו״ו, ובדפ״ע מגומגם. [3]) בנו״ג המגים דעתו כלפי מעלה מאי היא, ותיבות מאי היא לי׳ ג״כ בכ״י מי כמו שלי׳ בערוך. [4]) ובכ״י ל״ד ובעה״ק שנ״ב הגי׳ בבקשה, ואין נ״מ ושיעורו אחד הוא. [5]) כ״ה בכ״י ו״ו א׳ ב׳ ול״ד וכ״ה בע״י וכן הביאו רש״י לחולי׳ קל״ג. ד״ה נזוף וכן ראיתי מצויין בכ״י ב׳ בד״ס לתעני׳ צד ע״ד: ובנו״ג דמרשם פורייה בסכיני ובדפ״ע בט״ס דמר בסדיני וצ״ל דמרשם בסכיני. [6]) ושם הגי׳ א״ל בני אתה הטרחת את קונך להוציא תאנה פירותיה שלא בזמנה. [7]) כה״ג בכ״י ו״ו א׳ ובי ול״ד וכ״ה בנוסחאותינו אבל בדפ״ע רותחת וכנראה כה״ג של רמב״ם כי בהלכות אסורי ביאה פ״ה הל״ב כתב או ייחם בשרו וכן הוכיח בעל תוי״ט בנדה פ״ט מ״ח ד״ה צמרמורות ועיי׳ בהפשב״ע בע׳ גס. ונ״ל לגזור מלת רותת מל״ע رض, פי׳ הלך בכבדות ויגיד עליו רעו איבריה כבדין. [8]) כ״ה בכ״י ע׳ פאריז והוא בפיסקא א׳ ד״ה ובין תפל ושם הגי׳ שלא יהא דולריא אוחזתו אבל בפי׳ מאיר עין הביא גי׳ הכ״י שלא יהא גוסה ודלריא אחזתו ובילק׳ דברי׳ רמז תש״ץ הגי׳ שלא יהא אחד מהם גוסרודליא אין ספק שהיה לפניו גי׳ גוסה ודלריא ונשתבש למלה אחת כמו שהעיר בצדק הרב החכם מוהר״ר שלמה באבער בפסיקתא שם הערה כ״ט. [9]) כה״ג בכל כ״י וגי׳ דלריא הובא׳ ג״כ בילק׳ בשני המקומות הרשומין בע׳ גוטא ע״ש וכ״ה בפסיקתא וכ״ה בע׳ דוריא בס״א. אבל בדפ״ע בכאן דלוריא ובמדר׳ איכ״ר דולרייא. [10]) כה״ג בכ״י ו״ו א׳, בי ל״ד וכ״ה בעה״ק שנ״ב ושם ההוספה עוד מחמת מאכל כבד ומעלה לאדם קיטור בלא״ש גרעפצי״ן. ע״כ ואמת ונכון הוא כי זה ענין המלה בל״ע הרשומי׳ וכ״ה בל״פ آروغ וכ״ה בל״ס כי גְּסָא פי׳ הוציא קול מן הגרון מרוב אכילה, ועוד ענינו הקיא והשם בל״ע

מין חולי אשר בו מתאפק האדם להקיא ואינו יכול וכן לפורשים בים, פי' דייריא בל"י ורומ' חולי השלשול). * [אחי"ה האחרון אמת הוא כי כן ענין המלה diarrhoea, διάῤῥοια ובפרט לפי גי' הנכונה שהובא' בע' ד ר ר י א אבל מ"ש במלת גווסא וכונתו בלי ספק על ל"י ναυσία ול"ר nausea בל נכון כי אין לשבש הנוסחאות ואין לפקפק אמיתת פירוש רבינו לפי כ"י ערוך, ור"ב יען כי לא ראה פי' כ"י ערוך אמר מה שאמר, וראיה לפי' וגי' רבינו מספרא בהר פרשה ג' פרק ד' למה נאמר ואכלתם לשובע (ויק' כ"ה, י"ט) אוכל ולא גוסי, ופי' הראב"ד כתב לזה: ולא אכילה גסה, פי' אכילה גסה אינה לשבע אלא פשטידי"ו בלע"ז. ר"ל בל"ר ואיט' ופרובינ"ץ fastidium, fastidio כלומ' בלא"ש Ekel והנכון כי גוסי הוא שם מפעל גסא, ופי' הוציא קול מרוב אכילה ועוד פי' הקיא. ובילק' בהר רמז תרס"א נשמטה המלה הזרה] —

גַם (בל"ע جَشّ durchschlagen = durch- mischen die Speise, Getränke) במי שטבל פ"ה במכשירין (מי"א) האשה שהיו ידיה טהורות ומגיסה בקדירה, פי' ב ו ח ש ת ב ק ד י ר ה בעץ פארור [1]). ובמעילה בפ' קדשי המזבח (י"ז) רביעית דם שהגים בה טהורה, פי' שניער או שהפך בה בשום דבר בעולם במקל או בכוש טהור אותו המגים אע"פ שהאהיל עליו מ"ט כיון שהגים בה לא סגיא דלא חסר מרביעית ממאי דדביק למקל הלכך טהור אותו דם ולא מטמא באהל. * [אחי"ה וכנ"ה בשבת ס"ז: והמגים בפני אפרוחין יש בו משום דרכי האמורי ובכ"י ש"ס הסר כל המאמר וכן לי' בע' קבע א', ובתוספתא שבת ספ"ז אי' במקום זה הגי' הכוברת אפרוחים בכברה ואולי מגים של שבת ל"פ بِكِبّن = ביכתן, פי' כובר בכברה ואותיות מ' וב' ג' וכ' מתחלפות. ע"ז ל"ח סע"א ורע"ב ובאת נכריה ומגיסה פירש"י מהפכת בכף. ובאמת כ"ה בל"ע הרשומ' מהפך ומערב ומחלק לחלקים וכן ענינו של בהש בל"פ עיי"ע למעלה. עוקצין פ"ה מ"ו עד שיגום עיי' פי' וגי' זו בע' גלגל א' ומ"ש] —

גַם (Springmaus, Springhase בל"ם חַגְסָא, או אולי הוא תואר كيّس, פי' בל"פ ערום schlau) שפנים עם לא עצום (משלי ל', כ"ו) תרג' והגסי דעמהון לא תקיף. (א"ב בנוסח' דידן כתוב חגסי ע"ש). * [אחי"ה וכן בע' חגסי משיג ר"ב על רבינו וכן השיג בעל כ"כ בע' חגס יען שהביאו בע' גס ובאמת בהעתקה סורית של פשיטה הועתק הפסוק כזה וחגסא דבצירין בחילא ע"כ ובזו המלה העתיקה גם בויק' י"א, ה'; דברי' י"ד, ז' ותהלי' ק"ד, י"ח, בכל זאת אני יורד להגין בעד גי' רבינו כי אולי עיקר הגי' הגסי וה"א אינו מן השורש כי החכם שולט·נס בפירוש משלי הביא צד תפ"ג דעת של Geuhar ערבי כי פירוש מלת שפן בל"ע ענינו קיש [الشفن الكيس], פי' חכם וערום וא"כ גס או גיס ל"ע הוא ממש העתקת של שפן וטעמו ערום והרבה לספר מחכמתו של שפן ע"ש וחקירות של בוכארט ח"ב צד ת"י והלאה] —

גַם = גִּיסָא (בל"ס גֶסָא Seite) מסכת חולי' פ' אלו טרפות (נ"א:) דהאי גיסא ודהאי גיסא פי' צד). * [אחי"ה עיי"ע גסס ג' ומ"ש] —

גִּים (בל"ם גִּיסָא בל"פ خيازنه Schwager, Schwägerin) במשנת סנהד' פרק זה בורר (סנהד' כ"ז:) ובעל אמו וחמיו וגיסו פירוש בעל אחות אשתו). * [אחי"ה וכנ"ה כמה פעמים בסנה' כ"ח: ע"ש ובירו' סנהד' פ"ג מ"ז ובירו' גמ' דכ"א: הגי' אגיסו ושם: אגיסיה דר' הונא וכ"ה בל"ס כי גיסא ואגיסא, פי' בעל אחות אשה ולדעתי נגזר מל"פ הרשומ' וקטוע מן גיאסנא, פי' בעל אחות אשה. והקבוץ בסנהד' כ"ח: אחי וגיסי, ובירו' שקלי' פ"א דמ"ו: שני גיסין שירשו את חמיהן. ועוד י"ל כי נגזרה המלה מל"פ جويس שטעמו קרוב עיי"ע גס ב', ולא כמ"ש פערלעס בספרו עט"ש צד פ"ה כי chusrû, chusur خسر خسرو אין פתרונו גיסא כי אם חמי וכ"ה בל' צענד qaçura עיי' יוסטי צענדלעקסיקאן צד פ"ט]—

גְם = גוּסָא (=גַזָא בל"י γάζα Schatz) שמ"ר פרש' כי ידבר אליכם פרעה (פ"ט) ששה גסין היה מראה להם בכל יום, פי' בל"י אוצר מלכים עיי"ע גזא). * [אחי"ה ר"ל ע' גז ב' ע"ש ומ"ש, ובנו"ג בשמ"ר גוסין ובקצת דפוסי' נשתבש גוסין וצ"ל גוסין כמו גזין, וכן בל"ס גֶסָא, פי' אוצרות והראיה כי בילק' אסתר רמז

جشاة ובל"ס גסיא. וכן מורגל בפי העם המדבר בלעגי שפת יַארגָאן מ"ש העה"ק, כי גרעפצין נגזר מל"ר crepito, פי' קול היוצא מן הגרון מחמת רוב אכילה ובדפ"ע הגי' משונה „פי' גוסה אכילה גסה ונפיחות בטן דלוריא לשון לע"ז הוא דולוריי = dolore בלאי"ט פי' כאב.

1) כן פי' רה"ג בסד"ט צד ל"ח וז"ל ומגיסה בקדירה כגון אדם שנוטל את התרוד ומגים בו את הקדירה י א ד ך א ל ק ד ר (= يدك القدر, פי' מנער ומהפך את הקדירה) ב ל ש ו ן ר ב נ ן ב ח ש ה ק ד י ר ה עכ"ל. וכן פי' רה"ג בעוקצין פ"ב מ"ו צד מ"ד בפי' לסד"ט עיי"ע גלגל א' אכן שם הובא מאמר פי' בטיית ת ח ר ן א ל ק ד ר בט"ם וצ"ל כמו כאן ת ה ד ך א ל ק ד ר והמו"ל לא הרגיש בזה מאומה.

תתרמ"ו בתמורתו הגי' ששה תסבוריות היה מראה להם ועיי"ע תסוור] —

* גַּם, גִּים (גִּיץ בל"פ غاز essen) ירו' סנהד' פ"ג דכ"א ע"ג למיגס גו אריסטון, פי' לאכול בסעודה, ויק"ר פכ"ח יתבין למיגס, ושם לא תשבוק אריסיה [וצ"ל אריסטיה עיי"ע אריסטא] דיגסון אמר דלא תימר למיגס אתיתי, קהל"ר פ' ושנאתי: מיגס גביה, אסת"ר פ' והשתיה: אית אתר דבעי מיגס ובתר כן שתי ואית אתר דשתי ובתר כן מיגס. והשם מגוס ויק"ר שם דמגוסי עליל, וקבוץ שם מגוסיא נפקין, ובתמורתו בקהל"ר פ' מה יתרון תבשילא עליל, תבשילין עללין, ובמקום דיגסון של ויק"ר הגי' בקהל"ר שם דיכלון. פי' גאס בל"פ אכל וממנו גם גלימי גייצי עיי"ע גייץ.

* גַּם (בל"ע غشا, غس gehen, herantreten, begegnen) פסחי' ק"י: כי הוי אזיל גם ביה ההוא טייעא, גיטי' ס"ה: בהדי דקאזיל מיגם גאים בה, פי' קרב אצלו ופגע בו וכ"ה בל"ע. ונרדף עם פעל גוז בל"ע جاز, פי' חלף ועבר עיי"ע גז ד'.

* גָּסָא (כָּסָא = Becher) אסתר רבה פ' והשתיה: אין אונס בפקתא לפום דתמן שאתן בגסא וכ'. ובילק' אסתר רמז תתרמ"ח הגי' היה להם כוס גדול . . והוא נקרא פוסקא [בל"י באותיות הפוכות σκύφος, פי' כוס גדול] והם משקים בו לכל אחד ואחד וכ' ע"ש וא"כ גסא כמו כסא פי' כוס, וגם במקום פקתא צ"ל פוסקא והוא כמו סקופא בל"י הנ"ל ועיי"ע אספקא ומ"ש.

גסס (בל' הצוואריש גם מלשון בקטרי' gaeçu Lanze) ויקח שלשה שבטים בכפו (ש"ב י"ח, י"ד) תרג' תלתא גסיסין. (א"ב פי' בל"י ורו' כידון חנית שבט). * [אחי"ה והמלה היוני' ורו' כתבתי בע' גז י' ע"ש אבל נוכל לפרשה גם ע"י מלה בקטרית ופרסית של הצוואריש הנ"ל שטעמה ג"כ חנית. ופי' הרד"ק לש"ב הנ"ל שבטים: ולהב בראשיהם כמו חניתות היו וכ', ועיי' עוד הרלב"ג שם] —

גֹּסֵס (מל"פ كوس Kampf, der im Todeskampfe liegt) בר"ג דפ' י' יוחסין (קידוש' ע"א:) עילם גוססת כבר פירשנו בע' בר [ה']. ובפ"ק דאהלות (מ"ו) אפי' גוסס זקוק ליבום. * [אחי"ה וכנ"ה שמחו' רפ"א הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר, ירו' שבת פ"ב ד"ה. מעשה בי ר' ליעזר שהיה גוסס וכ' (ובסנה' ס"ח. ואבד"ר פכ"ה הגי' כשחלה ר' אליעזר). ערכי' פ"א מ"ג הגוסס והיוצא ליהרג וכ', תוספתא שם רפ"א הגוסס ובן שמונה לא נידר וכ', סנהד' ע"ח. גוסס בידי שמים, והקבוץ גיטי' כ"ח. ערכי' י"ח. קידוש' ע"א: ב"ק ס"ה. ק"ו. שבועו' ל"ג. ל"ז: רוב גוססין למיתה, ולנקבה בשבועו' ל"ז: נשותיהן גוססות. פי' גוסס החולה אשר הוא בפרק המיתה בהאבק עם המות ובל"פ טעמו קרב ומלחמה. ובפיה"מ לערכין פ"א פי' הרמב"ם בזה"ל גוסס ידוע והוא שקול גרונו נשמע בשעת המיתה ע"כ וא"כ האצילו מענין גסה עיי"ע גס ג' ובהגהת ח"מ רסי' רי"א מפורש גוסס המעלה ליחה בגרונו מפני צרות החזה שזה יקרה סמוך למיתה ע"כ ובהגהת א"ע סי' קכ"א ס"ק ו', פי' גוסס: תרג' על צד תאמנה על גססיהן כלומר על חזה שלהן וענין גוסס הוא שהקרוב למיתה מעלה ליחה בגרונו מפני צרות החזה ע"כ וא"כ גוזרו מע' הבא אח"ז. ויותר נכון היה לו לגזרו מל"ע غصص צר ודחוק בגרונו עד שהוא קולו נמוך. ובעל תיו"ט בערכי' פ"א מ"ג פי' בדרך רחוקה ע"ש] —

גסס (= גִּיסָא בל"פ خش, كش בל"ס גִּסָּא Seite) בר"ג דפ' בא סימן התחתון (נדה מ"ח:) מפני שנושאות את אחיהן על גססיהן על צד תאמנה, (ישעי' ס', ד') תרג' על גססיהן, י"מ גססיהן חזה שלהן, וי"מ כסלים (ויקרי' ג', ד', ט"ו) גססיא. * [אחי"ה פי' בל"ס ובל"פ צד וכסלים ואולי ג"כ קרוב בענין γείτων, פי' בל"י שכן אשר דר בצד הבית אבל מ"ש רימ"ז בט"ר ח"ב כ"ח, כ"ט כי הוא ל"י γεῖσσον, γεῖσον כלומ' מה שבולט ויוצא מבנין, קצת רחוק הוא. ולרוב נמצא רק גיסא ד"מ יומ' ע"ז: בהיאך גיסא, קידוש' ל"ג. באידך גיסא; שם ע"ב רע"א להא גיסא דפרת, עירו' ט"ז: אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא, ב"מ פ"ו. כי רכיב גמלא מהאי גיסא וכ' ושדייה בהך גיסא, שבת ק"י. בהאי גיסא ובהאי גיסא, גיטי' פ"ז: להאי גיסא . . להאי גיסא. נדה כ"ח. דוק מינה להאי גיסא. ושם ס"ו. כי היכי דתהוו עליך להך גיסא נתהוי עלך להך גיסא ובע' דם א' הגי' בחד גיסא . . לאידך גיסא ופי' ע"ש ובתוספ' שם ד"ה כי. בכורו' מ"ד: אגיסא לית לן בה וע"ש פירש"י. קהל"ר פ' אל תבהל על גיסיה שפוך עיי"ע גֶּלֶש. ועיי' עוד ע' גסן קודם ע' גע] —

* גיסתה ירו' סוט' פ"ט דכ"ג ע"ד ט"ס תחת גיתתה עיי"ע גת.

גַּסְטְרֵי (א' מל"י γάστρα בל"ע قصرية bauchiges Gefäss, Napf; ב') לדעת רבינו הורכב מל"ע جز חלק Theil ומן תרי (טרי zwei) בשבת בפ' המצניע בס"ג (צ"ו.) ובר"ג דפ' בא סימן התחתון (נדה מ"ט.)

אמר רב אסי שונין כלי חרס שיעורו בכונס משקה ולא אמרו מוציא משקה אלא לענין גסטרא בלבד מ"ט אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן לפי שאין אומרים הבא גסטרא לגסטרא [1]), פי' חצי כדה שזורעין שם העשבים וקורין בל"י גסטרא ובלע"ז גרשתא [2]) ובל' ישמעאל קצריה, ובלש' משנה גצרא [3]) ובלש' קדש עציץ [4]) ואם ניקב החצב במוציא משקה אומר הבא גסטרא והניח תחתיו כדי שיקבל מה שיזוב ממנה אבל אם הגסטרא גופה מוציאה משקה אין אומר הבא גסטרא שיקבל מה שיזוב ממנה דתנן בכלים פ' רביעי (מ"ב) וכן [5]) גסטרא שנתרועעה ואינה מקבלת משקין אע"פ שמקבל אוכלין טהורה שאין שירים לשירים [6]). פי' כי עיקר גסטרא כלי שנחלק לשנים הוא והיינו שירי כלי [7]). ובפ' ח' שרצים בגמ' אין עושין הילמי (שבת ק"ח:) אין עושין מי מלח מרובין לתת לתוך הכבשין שבתוך גסטרא. (א"ב פי' בל"י מין כלי אשר לו בטן גדול וגם תחתית הכלים נקרא כן). ובפ"ק דע"ז בגמ' עיר שיש בה ע"ז (י"ג:) ונשויה גסטרא [8]) אמר קרא (דברי' י"ב, ג') ונתצתם את מזבחתם, לא תעשון כן לה' אלהיכם (שם ד'), פי' חותכה לשנים חציה נופלת בכאן וחציה נופלת בכאן כלומ' כאלו עושה אותה נבלה אמר קרא ונתצתם את מזבחתם וניתוץ כן הוא שמשליך את האבנים אילך ואילך ואמר קרא לא תעשון כן לה' אלהיכם כל ענין נתוץ. ובפ"ק דחולין בסוף השוחט מן העורף (חולי' כ"א.) ובפ' השוחט אחד בעוף בגמ' שחט את הושט (שם ל"ב:) אמר חזקיה עשאה גסטרא נבלה [9]). ובפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רוב צלעותיה (חולי' נ"ב. ובדפי' רמ"ל בט"ס כ"ב.) גסטרא קא אמריתו הא [רב] נמי גסטרא קאמר, פי' כיון שניטלה מן הבהמה צלע מכאן וצלע מכאן זה כנגד זה הרי זה גסטרא. ובפ' העור והרוטב בגמ' המפשיט (חולי' קכ"ד.) התם, דגורר את הטפילה, דצלקיה מיצלק הכא דעבדיה גסטרא [10]), ובפ' ד' מיתות בגמ' מצות הנהרגין (סנהד' נ"ב:) ואימא דעביד ליה גסטרא, פי' שחותכו באמצע גופו ואינו מתיז ראשו אלא חולקו לשנים. * [אחי"ה הועתק מפי' ר"ח לסנהד' (בכ"י אנגיילי' דף ק"ז) — ויתר דוגמאות לערך שלנו עיי' בע' גצר ומ"ש רבינו מנוסחאות שונות. ודע שקשה הדבר לקשר שתי הוראות של גסטרא לכללן בערך אחד כי בהוראה ראשונה פתרונה בל"י כלי ועציץ בעל בטן וכ"ה בל"ר האמצעי gastrum, פי' עציץ ותחתיתו צרה. וכן בל"ע של המון בטיית כפי' היפה של רבינו. אבל בענין לישויה גיסטרא (ע"ז שם וחולי' כ"ז. דלא לשויה גיסטרא), עשאה גסטרא ועוד בדוגמאות הנ"ל אין הדעת סובלת הפי' הראשון (אף כי הרימ"ז בט"ר ח"ב. קפ"ג רוצה לחברן שלא כדת) יען כן חשבתי לגזר בהוראה שנית מלת גסטרא כי היא מורכבת מן גס בל"ע ופ' جز פי' חלק ומן טרי במקו' תרי וא"כ גסטרי נחלק לשנים כפי' רבינו וכן רש"י לע"ז הנ"ל או י"ל שהוא כפי' ר"ח ועיי' עוד הר"ן בחולי' ספ"א כי הוא שבר רק לא בל"י כי אם בל"ע ואות ט' נוספת כי كسرة ענינו שברים. וזה לשונו של פי' רה"ג לסד"ט צד ד' (בכלי' פ"ב מ"ו) גסטרא ל"י פי' כלי חרש שניטלו אונין (אזניו) וכן בהמה שלא נשחטה כהוגן או נשברה רגלה שמה גסטרא עכ"ל. ועוד י"ל כי הרי"ש נוספת וגסטא ממש ל"פ كسته, פי' שבור ושברים. והבוחר יבחר] —

גִּסְטֶר = קִנְצְטְרַא (מל"י אמצעי' κινστέρνα, (γηστέρνα, Wasserbehälter, Cisterne בויק"ר אשה כי תזריע פרש' לעשות [11]) לרוח משקל (פט"ו) [12]) אין לך כל טיפה וטיפה שהיא יורדת מן הרקיע שלא ברא לה הקב"ה גסטרא בפני עצמה ס"א קנצטרא. ובס"ג דפ' השותפין (ב"ב ט"ז.) כל טיפה בראתי לה דפוס בפני עצמה. * [אחי"ה לדעתי פתרון המלה בל"י האמצעי' הרשומ' מקוה מים ויען שהביא רבינו גם מאמר מב"ב חשבו רמ"ל והח' לעווי ואחרים כי גסטר או קנצטרא הוא כמו דפוס של ב"ב הנ"ל וטעות הוא. ובענין מושג שיש ברקיע מקוה מים עיי' חגיג'

---

[1]) גי' גסטרא כ"ה בנדה אבל בשבת גיסטרא וכ"ה ברוב הדפוסים בשאר מקומות, ובספר מפתח לרבינו נסים בשבת שם פעם אי גסטרא ופעם בי גיסטרא ושם, צד מ"ג, בט"ס רב אשי וצ"ל רב אסי. [2]) בלאי"ט grasta, Blumentopf. [3]) עיי"ע גצר. [4]) עיי"ע עציץ שפי' שכן נקרא בלי' ישמעאל אציץ ועיי"ע אציץ, משמע שרבינו מכנה גם המלות אשר גזען מלשונות נכריות בשם לשי' קדש יען השתמשו בהן רז"ל ועיי' בפ"א של מבוא לזה החיבור ושם הארכתי. [5]) בנוסחי' ל"י. [6]) במשני' שבמשניו' שירין לשירין ובר"ש וברע"ב כגי' הערוך אבל במשנה דש"ס שיריין לשיריין ומפיה"מ להרמב"ם נשמע שגורס שארי ע"ש. [7]) וכן פי' רע"ב שם: שירים של כלי היינו שברי כלי, ורמב"ם: חתיכה מכלי. וכן פי' הריטב"א בחי' בנדה וכתבו התוספ' בנדה מ"ט. פי' ר"ח גסטרא הוא שבר בל"י. [8]) בנו"ג ולישויה גיסטרא. [9]) ודע שבנו"ג בדף כ"א. אמר שמואל עשאה וכו' אבל ממה שאי' בדף ל"ב: וליחשוב נמי דחזקיה דאמר חזקיה עשאה גסטרא נבלה נראה בעליל שגם לעיל בדף כ"א. עיקר הגי' כגי' רבינו אמר חזקיה עיי' הפשב"ע ובאמת כן גרס הרא"ש בספ"א דחולי' סי' כ"ה והגרי"ב לא הרגיש בזה. [10]) ורמ"ל השמיט תחלת המאמר. [11]) כ"ה בדפ"ר. [12]) ולפנינו לי' וגם לי' בילק' איוב רמז תתק"ד.

י"ב: הובא בילק' מלכים א' סרמ"ז קצ"א וילק' יחזק' א' רמז של"ט ועיי' מאמרנו במ"ע דמ"ג חכ"א צד תקס"ח והלאה. והראיה לאמיתת פירושנו שגסטרא טעמה מקוה מים כגון גומה ובריכה ממה שאמרינן בתוספתא עירובי' פ"ו אחת עוקה ואחת גסטרא (ובכ"י תוספתא אצל צוק"מ הגי' גיסטרא) אע"פ שנתמלאו מערב שבת שופכין לתוכן בשבת וכ' ועוקה הוא גומה עיי"ע עקה. והקבוץ במכשירין פ"ב מ"ג גסטריות שישראל ועכו"ם מטילין לתוכה וכ', פי' בריכות כמו שאי' שם בתחלת המשנה ע"ש ורבינו הביאו בע' גצר וסובר שהוא מן ערך הקודם לזה] —

גַּסְטְרַ(א) (=קַסְטְרַא מל"י אמצ' κάστρα והוא ל"ר castra, Kriegslager) בסוף הלכה קמא דפ' אין עומדין (ברכו' ל"ב:[1]) וכל גסטרא בראתי בו ל' קרטון[2]. ובס"ג דכל כתבי הקדש (שבת קכ"א.) ובאו אנשי גסטרא של צפורי לכבותה מפני שאפיטרופוס של מלך היה[3]. ובס"ג דפ"ק דסוט' (י"ג סע"ב וילק' סוף זאת הברכה) וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל גסטרא של בית פעור הראוני היכן משה קבור. ענין שלטונות המה. (א"ב פי' קסטרה בל"ר מחנה ומערכה מוכנת ללון שם אנשי מלחמה ואצל צפורי בנו הרומיים מעגל והושיבו בו אנשי חיל להחזיק תחת משמעתם כל הגליל). * [אחי"ה ואמת יהגה חכו של ר"ב כשהוכחתי בע' בֶּיתֶר ועיי' עוד ע' בני קצרה של ציפורין. ודע כי מושג שברקיע הכוכבים נחלקים כעין חיילות עם מחנות וקרטין פי' חצרים מל"ר האמצעי cortis או קיצור מל"ר cohortes אנשי צבא נמצא ג"כ אצל הפרסיים עיי' בונדיהיש פרש' ו'. וכנ"ה בויק"ר פכ"ג צוה ה' ליעקב סביביו צריו כגון . . גסטרא לחיפא ובמד' חזית פ' כשושנה ובאיכ"ר פ' צוה הגי' קסטרא לחיפה ובמד' שמואל פט"ז בט"ס קצרא לחיפה וצ"ל קצטרא ודעתי נאמנה כי גסטרא או קסטרא פי' מחנה הוא ג"כ קסטרא של ציפורי והיא ביתר ותכונתה היתה קרוב להר הכרמל ושם ג"כ עיר Cheifa והיא חיפה ולדעתי נקראה כן מל"י ἵππος סוס על שם הסוסים ופרשים אשר שלח שמה הורדוס ונקראת ג"כ העיר Γαβά: עיי' בן מתתיהו על המלחמות ג', ג' א' [Γαβὰ πόλις ἱππέων] ומה שכתב מהרי"ש בתבואות הארץ צ"א: כי קסטרא הוא המקום הנקרא כעת חירבא"ת אתלי"ת ונקרא בימי קדם castrum peregrinorum ואליו כיונו חז"ל בשם קסטרה שהוא סמוך לחיפה ע"כ, לע"ד לא בא אל נקודת האמת כי חכמי התלמוד והמדרש לא שערו עוד הכינוי הזה יען חדש מקרוב בא היינו בזמן מלחמות של נוסעי הצלב עיי' רוימער פאלישטינא צד קל"ג. והקבוץ גסטריות ב"ר ריש פכ"ח ויאמר ה' אמחה את האדם אשר בראתי מה הם סבורים אריות גסטריאות אני צריך וכ' דבר אני מוציא ומכלה אותן מן העולם. ופי' בעל מ"כ גסטריות שלטנות ע"כ וכן נ"ב בילק' מ"ט רמז של"ב נראה ברור שנגררים אחר רבינו שסיים בערך דכאן ענין שלטונות המה. והאמת כי הוא מבצר ומחנה וגי' אריות בלי ספק ט"ס והעיקר כמו שכתבנו בע' ארי לפי גי' הילק' בראשי' רמז מ"ז חיילות גיסטריות וגי' מעולה זו האירה לנו מובן מאמרים אחרים כזה: בויק"ר פ"א אריב"ל אילו היו או"ה יודעים מה אוהל מועד יפה להן היו מקיפין אותו אהליות וקסטריות, ובשהש"ר פ' כתפוח ג"כ הגי' באהליות וקסטריות היו מקיפין אותו, ובמדבר רבה פ"א ובתנחומ' במדבר סי' ג' הגי' רק: קסטריות היו מקיפין אותו אבל בילק' ואתחנן רמז תתל"א הגי' בשם תנחומ' היו מקיפות אותו אהליות וקסטריות. ועוד מצאנו מאמר כזה בדרוש הפסוק פתחי לי בפסיקתא רבתי פט"ו פתחי לי פתח כחרירה של מחט ואני פותח לכם פתח שיהיה אהלים וכצוצרות יכולים נכנסים בו. ובפסיקתא דרב כהנא פ' החודש צד מ"ו: הגי' אהליות ובחצוצריות נכנסין בו ותחת זה בפסיקתא דפ' שובה צד קס"ג: אהליות ובצרצריות והגיה שם הרב החכם מוהר"ר שלמה באבער אהליות וצינריות וט"ס הוא וצ"ל כצוצריות (וכן בלוח התיקונים כצ"ל) כמו שהוגה בצד מ"ו: הערה פ"ב אבל לפי דעתי בלי כל ספק צ"ל בכל המקומות האלה אהליות וקסטריות (ובשהש"ר ה' ב' פ' אני ישנה ובילק' שם משונה הגי' מחסרון ידיעה כזה פתחים שיהיו עגלות וקרניות נכנסות בו) יצא לנו מזה כי גם בילק' בראשית הנ"ל במקום חיילות גיסטריות צ"ל אהלות גסטריות כי קשה עלי לשבש כל הנוסחאות לומר שבכל המקומות הנ"ל יש לתקן כגי' הילק' במקום אהלות: חיילות אבל לפי גזרת המלה אהלות נ"ל ברור כי הוא ממש בל"ע اهلّة

---

1) כ"ה בכ"י ע' ובדפ"ר אבל בשרפ"ע נשמטו מלות בס' הלכי קמ'. 2) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד ובדפ"ר וכ"ה בכ"י מ' אבל בכ"י ה"ב ובדפ' פיזי וויניצי' קלטון וגם נשמטה אות ל', יען שגרסו בראתי לו והסופרים חשבו למיותר לכתוב עוד הפעם לי ובנו"ג ג"כ לו אבל בכ"י מ' בו וכ"ה לנכון בע' קרטון וכ"ה הסדר בילק' ישעי' מ"ט רמז של"ב ועל כל גסתרא בראתי לו שלשים קירטון אבל בנוסח' דידן מהופך הסדר וגי' רבינו עדיף וכן משמע משט"מ. 3) עיי"ע בני קצרא של ציפורין ושם הארכתי ע"ש.

והקבוץ اهلات, פי' אנשים וחיילות וא"כ שיעור המאמרים הנ"ל ברור כחמה אלו היו יודעים או"ה מעלות של אוהל מועד היו מקיפין אותו וסובבין אותו באהלות ובקסטריות, פי' בחיילות ובמחנה וכן אם ישראל פותח לבו לאביו שבשמים מעט כחרירה של מחט כלומר כחור המחט (עיי"ע חרר ב') המקום פותח לישראל בריוח וברוחב שיהיו אהלים וכצוצרות וצ"ל וכצטריות יכולי' נכנסים, פי' חיילות ומחנות וכן הקב"ה אינו צריך לצוד את הרשעים למען אבדם ע"י אריות גסטריות וצ"ל אהלות גסטריות, פי' ע"י חיילות ומחנות כי ע"י מאמר אחד יכול לאבדם (ודורש ויאמר ה' אמחה וגו') וכן מצאתי און לי במדי' שו"ט סוף מזמ' ב' ותאבדו דרך: ולא תהיו סבורין שמא אהליות וצוצריות אני צריך אלא ניצוץ אחד אני מסיק ומאבד עלמא דבראי ופי' שם המפרש, פי' מיני בושם מור ולבונה וכ', וצוצריות לשון צרי וצפורן ע"כ, וטעות נראה לעינים הוא כי אהליות (ובילקו' תהלי' רמז תרכ"ג הגי' אהוליות) וצוצריות צ"ל כצטריות = קסטריות ענינו לא תהיו סבורין שאני צריך חיילות ומחנות לאבד את הרשעים אך נצוץ אחד אני מבעיר בתוכם ורשעים עוד אינם. והקבוץ הקסטראות והלגיונות אי' עוד בתוספתא אהלות פי"ח. ועוד עיי"ע קסטר. ועפ"ז יש לתקן מ"ש בע' אהוליות. ובעל כ"כ בע' ארי, פי' אריות גסטריות: בעלי בטן, ולא נהירא]—

גַּסְטֶרוֹן (קסטירא בל"פ قسطير מל"י κασσίτερος Zinn) בפ' אלו מציאות בגמ' מחרוזות של דגים (ב"מ כ"ג:) מצא כלי כסף וכלי זהב וגסטרון של אבר וכל מיני מתכות. ובפ' הקומץ רבה בגמ' ז' קני מנורה (מנחות כ"ח:) עשאה של בעץ[1]) של אבר ושל גסטרון, פי' גיסטרון בלע"ז מיטאלו[2]) העשוי מכל מיני מתכות. (א"ב פי' בל"י קסטרון בדיל תרג' ירו' את הבדיל (במדב' ל"א, כ"ב) ית קסיטרא ונקרא עופרת לבן וקראוהו חז"ל גסטרון של אבר תרג' עופרת (שם) אבר עיי"ע קסטרון). * [אחי"ה בתי"ר א' הגי' קסטירא ובתי"ר ב' קיסטרא והוא ל"י ופי' הרשומה, ועיי"ע בעץ ושם תמצא הלע"ז של רש"י במנח' על נכון (ועיי' רש"י למגילת תעני' פ"ט) ובל"א במנחו' פי' ג"כ מיטלו כערוך אבל בב"מ פי' גסטרון ישברי חתיכות של אבר וא"כ גוזר המלה מע' גסטר א', וכבודו במקומו מונח, אבל הגרי"ב בהפש"ב רוצה לישבו ע"ש] —

* גיסן (בל"ע احضان Seite, Richtung einer Sache) בשאלתות דרב אחאי פ' אחרי מות סי' צ"ב רב פפא בדיק אטופרא ובישרא ואתרי גיסני ובחולי' י"ז: הגי' ואתלתא רוחתא וכבר הוגה בגליון הש"ס שבכל הני אתלתא רוחתא הנזכרים בחולי' שם צ"ל אתרי גיסני כגי' השאלתות והוא לפע"ד מלה הרשומ' שפתרונה בל"ע צד. וגם י"ל שהנו"ן בסוף גוסף ושוה עם גיסא עיי"ע גס, גסס של מעלה.

☞ גּוּסְפַּן (לפע"ד ל"פ خسپنجا Ruhebett) תרג' בפסוק (ישעי' י', ל"ב) עוד היום בנוב: ודבר עמיה ארבעין אַלפין גוספנין דדהב, פי' כסאות). * [אחי"ה פי' בל"פ יצוע ואפריון וע"י מלה זו תרגם ריב"י טאווס יצועי (בראשי' מ"ט, ד') משכב (שמות כ"א, י"ח)] —

* גּוּסְק (grosser Weinkrug) בבה"ג רפ"א דהלכ' סוכה מאני משתיא במטללתא כגון גוסקי וכובי וקאקוו וכאסי. פי' גוסק בל"פ جوشك כלי יין וכוס גדול. ועתה ברור אצלי שגם תחת פוסקא שנזכר בע' גסא צ"ל כוסקא ודו"ק ותשכח.

* גסקלגס, גסקלנוס ועוד שינוים אחרים בט"ס עיי"ע גיים.

גָּע = גָּעָה (בל"ס גְּעִי ובל"ע غو lärmen, brüllen) בפ' השוחט אחד בעוף בגמ' השוחט את המסוכנת (חולי' ל"ח.) גועה בשעת שחיטה אין זה פירכום, פי' מלשון אם יגעה שור על בלילו (איוב ו', ה'). * [אחי"ה וכ"ה בל"ס וקרוב לו ל"י γοάω פי' צועק ובכה, וכג"ה בירו' תעני' רפ"ב דס"ה, ולמה תוקעין בקרנות לומר חשבינו כאילו גועים כבהמה לפניך. ושם דס"ה: סייחים מבפנים ואמותיהם מבחוץ והוון אילין געיי מן הכא ואילין געיי מן הכא. ובפסיקתא דשובה צד קס"א. הגי' והוו אילין מַגְעָיִן מיכא ואילין מיכא, ירו' ברכו' פ"ב ד"ה. עובדא הוה וכ' דהוה קאים רדי[3]) געת תורתיה קומוי וכו' געת זמן תניינות וכו'. ב"ר ספל"א וילק' איוב ל"ט רמז תתקכ"ו וגעת אמו (של ראם) מן המדבר וכ', גיטי' נ"ח. געו בבכיה, סנה' פ"ב. געו כולם בבכיה, תעני' כ"ה: געו כל העם בבכיה. והשם באיכ"ר הנ"ל ידעית מן געייתא דתורך וכ' ע"ש] —

גַּעְגַּע (sich sehnen, heftig verlangen ונ"ל מל"ע جعجع, جعجاع wiederholt rufen; גַּעְגּוּעַ

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד ודפ"ר וכ"ה נכון עיי"ע בעץ אבל בכ"י ו"ו וה"ב ודפ"ע בט"ס עין. ועיי"ע חנך ב'. [2]) כ"ה בעה"ק שנ"ב ובדפ"ע מיטלו והוא לאי"ט Metall, metallo. [3]) כה"ג הנכונה אצל המהרש"ס וכן תקן המהרז"ף באה"צ וכ"ה בפירוש באיכ"ר פ' על אלה ע"ש.

(Sehnsucht, heftiges Verlangen בס"פ במה אשה בגמ' הבנים יוצאין בקשרים[1] (שבת ס"ו:) בן שיש לו[2] געגועין על אביו נוטל רצועה וכו' "פי' כשיגדל עצב הבן במיתת אביו נוטל רצועה ממנעל אביו הימין וקושרו בשמאל הבן להשקיט לבו וסכנה לו אם יחליף". * [אחי"ה באו"ז שם הובא כל זה מלה במלה בשם ר"ח שכתב כן בשם יש מי שאומר. וכנ"ה בסנה' ל"ט. בן אחד יש לי בכרכי הים ויש לי גיעגועים עליו. ושם ס"ג סע"ב כאדם שיש לו גיעגועין על בנו ובילק' ירמי' רמז רצ"ו הגי' געגועין, וגי' געגועין אי' ג"כ בספר המפתח לרבינו נסים ס"פ במה אשה ובנו"ג גיעגועין. שמ"ר רפ"א שכן מצינו בישמעאל שהיו לו געגועים על אברהם אביו וכו'. והנה פרשתי המלה לפי מה שלועז רש"י לשבת הנ"ל וז"ל געגועים ברמור"ט ובגי' האו"ז שם בשם רש"י ברמור"ש מגעגע עליו ואינו יכול לפרד ע"כ והוא בלאי"ט Sehnsucht, bramosia תאות נפש שתערג לדבר מה ומזה נגזר בל"צ bramer שנופל על קול האיל הצמא למים וכמוהו בל"ע הרשומ' נעגע קול ותאות הגמל למים וכן ענין פעל ערג בעברי (תהלי' מ"ב, ב'; יואל א', כ') שמורה הצעקה והתאוה וזה מ"ש הרד"ק בשרש ערג: תערג אליך תזעק ותהמה וע"ש. וכן בל"פ غوغا המית קול ועיי"ע געגעא. ועוד ראיתי להעיר כי בל"פ غنجيدن ענינו התענג ושגה באהבת נשים והשם غنج תענוג ועגבות ובזה הפתרון הוא מ"ש רש"י לשה"ש ז', ג' על פ' סוגה בשושנים: חתן נכנס לחופה לבו מגעגעת לחופה ולחבת חתוניו וכו' וכן מ"ש הרמב"ן על ויחר אף יעקב (בראשי' ל', ב') ובעבור שדברה דרך געגועי הנשים האהובות וכו' ועיי"ע הבא אח"ז] —

(in Liebe schwelgen, s. vor. Art.) גַעְגַע תרג' ואשעה בחקיך תמיד (תהלי' קי"ט, קי"ז) ואגעגע באוריתך תדירא. * [אחי"ה געגע כמו שעשוע ונגזר מע' הקודם לזה עיי' בסוף הערך. או אולי פותר התרג' פעל שעה בענין שעה, שעי שמורגל אצל רז"ל בהוראת דבר, ספר וקרא והוא מענין ע' הקודם געגע בל"ע הרים קול. והמתורגמן בע' געגע פי' לשון טיול, ובאמת בל"ע قعقع, פי' מטייל אבל לא מחוור בעיני] —

* גַעְגַע (בל"ע كعكع (sich im Wälzen vermengen ויק"ר פ"כ אפרוחיו מגעגעין באַדְמָא, קהל"ר פ' שלח מָנִין מגעגעין בדמא ובתר"י א' וב' לבראש' מ"ט. י"א בהפך האותיות: לבושוי מעגעגין באדמא. איכ"ר פ' בלע: כל יומין דהדא תרנגולתא מתגעגעה בקיטמא לית את כביש לה. ובשהש"ר ד', י' פ' נפת מתגעגעין היו בעשב הבאר ופי' מ"כ בספרים כתוב מתנענעין ל' נענוע וגלגול ע"כ ולא הוצרכנו לזה כי בל"ע קעקע ענינו מנענע ומגלגל ומערב ובילק' תהלי' רמז תרצ"א גורס בזה המאמר של שה"ש והיו מגעגעין בהן, עיי"ע גף י'. ודע שמפי' מ"כ לויק"ר וקהל"ר שם ושם נראה שערוך יותר שלם מונח לפניו שהביא ע' געגע ולפנינו לי' ועיי' עוד ע' הבא אח"ז ובאיכ"ר פי' מ"כ המלה מתאפר ומתפלש באפר ע"כ וגם בל"ע جعجع ענינו נופל לארץ וגלגל בעפר.

* גַעְגְעָא (בל"ע غوغاء בל"פ غوغا ,Geräusch (Gewühl באיכ"ר פ' פרשה: המון חוגג א"ר לוי כהדין געגעא דלא פסיק לא ביממא ולא בלילא ועכשיו טמשא סלקין וטמשא נחתין, ופי' במ"כ פי' הערוך אמת המים שהולך וגועה והומה וכו' ולפנינו בערוך לי' ועיי"ע הקודם ועיי"ע אנוגא. והנה הג' שי"ר בתולד' רבינו נתן צד ס' רוצה להוכיח כי געגעא ענינו צפרדע ההומה תמיד בלי הפסק, ולכאורה נוכל להחזיק במעוזו כי בל"פ غوق, غوك צפרדע אבל בכ"ז דעתינו כי המלה בל"פ הרשומה המית קול מאנשים מקובצים ודריש המון וגם חוגג בלשון נופל על לשון. וגם בהיפך אותיות غجغج בל"ע המית קול. ובילק' תהלי' מ"ב רמז תשמ"ב גרס בשם מד' שמואל (ועיי' מ"כ לאיכ"ר הנ"ל) מהו המון חוגג לי' חוגגים של מים וכו' ועיי"ע אגוגא. והרב לעווינזאהן בספרו זאאלאגיע צד רל"ב מסכים לשי"ר כי געגעא צפרדע וכן רמ"ל חזר מטעותו שהיה מעתיק המלה ע"י Magnet והודה לשי"ר כי הוא צפרדע עיי' במרפא לשון לשבת ס"ו: ואת אשר נ"ל אמרתי ועיי' עוד רימ"ז בט"ר ח"א, נ"ו.

גָעַל (aus- abwerfen, entfernen מל"ע جعل, اقعل; גִיעוּלֵי בֵּיצִים -die gewaltsam ent (fernten, abgelösten Eier בתוספ' תרומות (פ"י ט"ס) פרק דג טמא (פ"מ) גיעולי ביצים מותרין באכילה מוזרות נפש היפה תאכלם. * [אחי"ה כ"ה בדפוסי התוספתא וכ"ה בחולי' ס"ד: אבל בתוספתא תרו' כ"י אשר יצא לאור ע"י החכם צוק"מ הגי' כ"ה גיעולי ביצים מותרות באכילה ביצים טהורות ששילקן עם ביצים טמאות אם יש

1) כ"ה בכ"י ע'. 2) וכ"ה ברא"ש ובאו"ז הלכות שבת סי' פ"ה ס"ק כ"ג וכ"ה בכ"י מ' ובנוסח' דידן חסר.

בהן בנותן טעם אסורות ואם לאו מותרות ביצים מוזרות נפש היפה תאכל ע"כ. וכפי הנראה כ"ה ג"י התוספות בחולי' ס"ד: ד"ה גיעולי וגם הביאו שם פי' הערוך וז"ל פי' בערוך שהכו התרנגולת על בית רחמה ומפלת ביצים שלא נגמרו . . ולשון גיעול שייך עליה כמו שורו עבר ולא יגעל (איוב כ"א, י') עכ"ל וכל זה חסר לפנינו וחבל על דאבדין כי גם בכ"י ע' לי' ויותר פליאה כי בכ"י ו"ו ול"ד לי' כל ע' געל, ודעתי נאמנה כי דברי ערך זה כמו שנדפס עתה לפנינו מהגהת איזה כותב מחוכם בא מגליון לפנים בראותו החסרון של ערך ועיקר דברי רבינו כמו שהובאו אצל הראשונים נשמט. והרחבתי דבורי בזה הערך בפ"ג של מבוא לזה החבור ע"ש מ"ש בצד XXXVIII כי לגדולי הראשונים ערוך יותר שלם היה מונח לפניהם. וגוזר אני המלה מל"ע הרשומה שענינה הרחיק והשליך וזה מ"ש הרד"ק בשרש געל אחרי הביאו ציונים מל"מ וכתב וז"ל הכל מענין מאיסה והרחקה ומענין הזה שורו עבר ולא יגעל ר"ל ולא יפליט הזרע וישליכו וכו' ודומה לו בדברי רבותינו (ע"ז ע"ה.) מגעילן ברותחין כי כאשר הכלי במים רותחין יפלוט כל אשר נבלע בתוכו ע"כ וכן כתב רש"י לפסוק ולא תגעל נפשי (ויקי כ"ו, י"א) כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר וכו' ע"כ ועיי' עוד פירש"י לע"ז ע"ו ע"א ד"ה א"ל אביי: כל הגעלה רותחין משמע שכופין להקיא הכלי מה שבלע ע"כ. וכנ"ה ע"ז ע"ה: במשנה את שדרכו . . להגעיל יגעיל, ושם ע"ו סע"א כיצד מגעילן, ירו' תרומ' פי"א דמ"ח. קדירה שבישל בה תרומה מגעילה בחמין ג' פעמים ודיו, ושם על ידי האור נגעל ויוצא. והשם ע"ז ע"ו. נעשה גיעול לחבירו, ושם ע"ה: ע"ו. גִּיעוּלֵי נכרים דאסר רחמנא (עיי' במדבי' ל"א, ל"ב והלאה) איכ"ר פ' למה לנצח, ובפסיקת' רבתי פל"א מאיסה וגעילה. ועוד השֵׁם ע"ז ע"ו. הגעלה בחמין, ושם הגעלה נמי לא ליבעי וכ', ובעה"ק שנ"ב מסיים הערך "ב"א גיברי"ט" ר"ל בלש' אשכנז gebrüht] —

* גָּעַל ט"ס תחת עגל בירו' מעשרו' ספ"א דמ"ט: המגורה משיגעיל וצ"ל משיעגיל וכ"ה לנכון בדפ' זיטאמיר וכ"ה בתוספ' מעשרות ספ"א ומעגיל במגורה.

* גְּעַר (מל"מ גער ובל"ס גער ובל"ע جار an-schreien, bedräuen) קידושי' פ"א: רחמנא ניגער ביה בשטן, ב"ר פנ"ו ייצף להווא גברא דיגער ביה, והשם געורי בילק' תהלי' ר' רמ"ז תתס"ד ויגער בים סוף . . אפי' מְגְעוּרֵי לא הוית אלא משופי . . לא מגעורי אלא מנהומי ועיי' במד' תהלי' מזמ' ק"ו. וענינו ידוע ממקרא עיי' בעלי השרשים ע' גָּעַר והשם גְּעָרָה.

* געתון (Grenzort Palästinas) בירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג תוספת' שביעי' פ"ד נמנה בין תחומי א"י כל שהחזיקו עולי בבל . . ראש מי געתון וגעתון עצמה, ובתוספת' ריש מיא דגעתין וזעתין גרמא, ובתוספ' כ"י ריש מעון רגעתן ורגעתן גרמא ובסוף ספרי עקב הגי' מגיאתו וגיאתו עצמה, וכ"ה בילק' עקב ס' רמז תתע"ד ועל תכונת מקום געתון עיי' נייבויער גיאגראפיע תלמודית צד ט"ז והלאה ומהרי"ש סובר שהוא מגידו וקשה להפריד המי"ם ממלת מגידו להשוותה עם גיאתו או געתון, ולדעת הח' לעווי נקראה כן העיר על שם געתם (בראשי' ל"ו, י"א. ט"ז).

גַּף (= נָגַף zusammenstossen; הגפה das Geklirr, der Zusammenstoss) בסוט' כפ' משוח מלחמה (מ"ב. וכ"ה בספרי שופטים פי' קצ"ב) אל תיראו מפני הגפת תריסין, פי' מלש' טרם יתנגפו רגליכם (ירמי' י"ג, ט"ז) כלומ' מכים התריסים זה בזה להשמיע קול [1]. ובר"ג דפי חבית שנשברה (שבת קמ"ג סע"ב) ובפ' אחרון דמכשירין (פ"ו מ"ח) אם טמא חלב האשה שלא לרצון שדם מגפתה טמא יטמא חלב הבהמה שלא לרצון שדם מגפתה טהור וזה כמו דם ניקוף (חולי' ז' סע"ב ועיי"ע נקף ב') מלשון יתנגפו. *[אחי"ה כל הערך שייך לע' נגף ורבינו דרכו לאחוז בשרשים מן בית אותיות וכבר הארכתי בזה הענין בספ"א של מבוא לזה החבור ע"ש] —

גַּף (= גָּפַף בל"ע جاف, جفا וכן בל"ס גָּף ver-Verschluss, stopfen, verschliessen; מגופה Deckel, Spund; גפא בל"ע حف גדיש Haufe) בפ"ק דיומא בגמ' שכהן גדול נוטל חלק (יומי י"ח.) שתים בשכר הגפת דלתות [2]. ובפ' כל גגות בגמ' גג גדול סמוך לגג [3] קטן (עירו' צ"ג.) שנים החיצונים מגופפין והאמצעי אינו מגופף. ובפ"ו בפאה (מ"ב) ובפ' ד' בעדיות (מ"ד) [4] העומר שהוא סמוך לגפא ולגדיש ולבקר ולכלים ושכחו בי"ש אומרים אינו שכחה ובי"ה אומרים

---

1) וכן פירש"י ע"ש. 2) וכן נמצא הגפת דלתות בערכי' י"א: סוכ' נ"ו רע"ב. 3) וכ"ה בש"ס דפי' שונצ' וכ"ה ברא"ש ובריטב"א ובנוסחי חסר לגג, וכן לי' באו"ז הלכי' עירו' סי' קצ"ה ס"ק ה'. 4) כ"ה בב"י ל"ד וכ"ה בע' גדש א'.

שכחה [1]. ובפ' שני בכלאים (מ"ח) סמוך לבור לניר ולגפא. ובפ' אחרון בע"ז (ס"ט.) ויגוף ותיגב [2]. ובפ' חבית שנשברה (שבת קמ"ו.) אין נוקבין מגופה של חבית. ובפ' כיסוי הדם (חולי' פ"ח.) בסיד ובחרסית ובלבנה ובמגופה שנכתשה [3] ובריש ידים (פ"א מ"ב ועיי"ע מחץ) אין נותנין לידים לא בדפנות הכלים ולא בשולי המחץ ולא במגופת החבית. ובפ' שני בכלים (מ"ד) מגופת היוצרים שהוא פותח בה טהורה, פי' הטיט של עושי כלי חרס שהוא סגור. ובכל כלי עץ פט"ו בכלים (מ"ב) סרוד של נחתומין טמא ושל בעלי בתים טהור גיפפו מארבע רוחותיו טמא, פי' מלש' יגיפו (דלתותיו) [צ"ל הדלתות] (נחמי' ז', ג' ועיי"ע אגף) ועוד "כדכתיב (בראשי' כ"ט, י"ג) ויחבק לו תרג' וגפיף ליה וכן הוא הסרוד אם חיברו מארבע רוחותיו בצלעות או בעצים שעשה לו מחיצה" [4]. ובהעושה פי"ג באהלות (מ"ג) הגיפה ולא מרקה. ובפ"ק דנדה בגמ' כיצד דייה שעתה (נדה ו':) מעשה בשפחתו של רבן גמליאל שהיתה גפה חבית של יין, ובפ' שלישי בזבין (מ"ב) מגיפין או פותחין [5]. ובפ"ג במעשר שני (מי"ב [6]) המשאיל קנקניו [7] למעשר שני אע"פ [8] שגפן לא קנה מעשר, פי' גפן סתמן מלש' מגופת החבית. ובס"ג דפ' עושין פסין (עירו' כ"ה:) חצר מ"ט מותרת דאיכא גיפופי [9] פי' שנשאר מעט מכאן ומעט מכאן מן הכותל של חצר דחשיבי בפסין. ונעל הדלת אחריה (ש"ב י"ג, י"ז. י"ח) תרג' וגף דשא בתרהא [10]. ועשית לו מסגרת טפח (שמות כ"ה, כ"ה) ת"י [ב'] גיפוף פשך. * [אחי"ה וכנ"ה במ"ק י"א: במשנה וי"ב. במשנ' שם וגף כדרכו ובמש' שבירו' וברש"י ובר"ש לי' וכן לי' בחי' הריטב"א ובמ"מ פ"ז מהלכ' יו"ט ה"ג וכן לי' בכ"י מ' בשתי פעמים. וכתב בעל ד"ס צד י"ח: אות ז' וז"ל מכל הראשונים שהביאוהו נראה שנשמט בטעות אבל ראיתי שגם בערוך ערך גף לא הביא מהא דהכא וכ'. אבל באמת הביאו רבינו בעי' זלף וזה נעלם מעיניו. ומ"ק שם י"א: וכדו לגוף; פרה פ"ו מ"א הגיף את הדלת. ירו' כתובי' פ"ז דל"א ע"ג מוגף. ירו' מ"ק רפ"ב דפ"א. גפין את חביותיו, ירו' מע"ש פ"ד דנ"ד ע"ג עד שלא גפן . . משגפן . . בין עד שלא גפן בין שגפן ע"ש. ואפעל ב"ק ק"ה. אֻגַּף חצייה. ומזה מן האגף ולפנים . . מן אגף ולחוץ בנדרי' נ"ו: פי' מסתימ' הדלת עיי"ע אגף. ובכפילת ל' הפעל גפף: כלים פט"ו מ"ב גיפפו מארבע רוחותיו, ירו' כלאי' פ"ד דכ"ט: עד שתהא מגופפת מד' רוחותיה, ושם פ"ו ד"ל ע"ג מגופף מד' רוחותיו. וכ"ה בירו' עירו' רפ"א די"ח: וירו' סוכ' רפ"א דנ"א סע"ג. ובלבד מקורה ומגופף, ירו' ע"ז ספ"ד דמ"ד סע"ב. אזניו מגופפות וכו' תוספתא בכורו' ספ"ד פי' סתומות. והשם בירו' שבת פ"ג ד"ה סע"ד בטומאה את מהלך (אצל התנור) אחר גיפופו, פי' אחר הסגירו עיי' קה"ע שם ועיי' תוי"ט לב"ב פ"ב מ"ב ד"ה ובכירה ומ"ש בשם הטור סי' קנ"ה] —

גֻּף = גּוּף (מל"מ וכ"ה בל"ע جوف Körper) בר"ג דחלק (סנהדי' צ"א. וילקו' תהלי' נ' רמז תש"ס) א"ל אנטונינוס לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין שהגוף אומר נשמה חטאת [11] שמיום שפירשה ממני וכו'. * [אחי"ה גוף והפכו נשמה נזכר עוד בברכו' ה'. י', מ"ג: שבת קי"ג: קנ"ב: יומ' כ': ר"ה י"ז. סנהדי' ק"י: ועוד ענינו איש וגבר (פערזאן) ד"מ קידו' ל"ז. חובת הגוף, פי' חובת גברא, ירו' תעני' פ"א דס"ד ע"ד הגוף הקדוש פי' האיש הקדוש. ועוד פתרונו כמו גויה בל"מ וכן תרג' את גוית שאול ואת גוית בניו (ש"א ל"א, י"ב) ית גופא דשאול וית גופֵי בנוהי, ושם פסוק י' ואת גויתו תקעו וית גופיה צלבו. והוא ל"מ (ד"ה א', י'. י"ב) את גופת שאול ואת גופת בניו. — ונאמר בדרך השאילה על עצם ועיקר: היא גופא ביצ' ג'. ושם נסמן היא גופא גזירה וכ', פי' היא בעצמה, יומ' י"ז: ב"ק ל"ט. נדה מ"ו. הא גופא קשיא. גופא דעובדא עיי"ע איזו וש"נ. יומ' ע"ד: גופו של מעשה. גיטי' פ"ה ע"א וע"ב גופו של גט. חגיגי' י'. י"א: (לפי כ"י מ' עיי' ד"ס צד י"ד וט"ז.) גופה של תורה, ירו' ברכו' פ"א ד"ג ע"ג עשרת הדברות הן הן גופה של שמע, ירו' שבת פ"ב ד"ה. גופה של פתילה וירו' שבת פי"ג די"ד גופו של דבר, ושם גופה עבירה. והקבוץ

---

1) ועיי"ע גדש א' בשינוי הכתיבה של גפא ובכ"י ה"ב גרס ג"כ גפה וכ"ה בנוסחי דידן וכ"ה בירו' פיאה פ"ו די"ט: וירו' כתובי' רפ"ח דל"ב. ובכ"י מ' הגי' לגפא ולגדר וכתב בעל ד"ס בפאה צד ג' אות ב' וגי' הדפוס עדיף דהיינו גפה היינו גדר ע"כ אבל במח"כ נעלם מעיניו כי כ"ה גם בב"מ כ"ה: מצא אחר הגפה או אחר הגדר וכן בכלאי' בסמוך, ועוד פתרון גפא בל"ע ענינו כל קבוצה וגדושה ואין ענינו גדר ובזה טעה גם בעל כ"כ בעי' גף, וכן בר"ש לכלאים פ"ב. 2) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בעי' גב א' ע"ש, ובשדפ"ע ויגוב. 3) בנו"ג שכחשן. 4) נלקח מפי' רה"ג לסד"ט צד י"א רק שם הגי' חבקו ומתיבות שעשה וכ' חסר ועיי' עוד ע' סרד שגם שם נגרר אחר רה"ג. 5) כה"ג לנכון בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד אבל בכ"י ה"ב ודפ"ע בט"ס סופגין ובדפ"ר סוגפין. 6) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' וב' אבל בדפ"ע בטעות. 7) וכ"ה בכ"י מ' ובנו"ג קנקנין. 8) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ובדפ"ע לי'. 9) וכ"ה בתוספתי' רי"ד ובריטב"א וכ"ה בכ"י מ' אבל בנו"ג חצר מ"ט דאית ליה גיפופי, וגי' דאיכא גם ברש"י. 10) ובנו"ג ואגיף. 11) בנו"ג כיצד גוף אומר נשמה וכו'.

ירו' שבת פ"ב ד"ה: גופי הלכות, פי' בכל הני בבא עיקר ועצם או י"ל מל"ע ענינו תוך ואמצע ופנים ובהשאילה עיקר וראש של דבר מה, ומורגל בדרז"ל גופא בלבד אם סובב והולך הענין על מה שמדובר בו מקודם ד"מ חולי' נ"ד: גופא אמר רב מתנה וסובב על מה שאמר לעיל בדף מ"ב: חולי' ק"ה, גופה א"ר זירא אין קינוח הפה אלא בפת ע"ש קודם לזה מעט, וכן הוא במדרש ד"מ ויק"ר פ"ה גופא אם הכהן המשיח וכ' והשתמש בזה הלשון מדי דברו קרוב לזה מפר המשיח ובויק"ר רפ"ו גופא אל תהי שבועת שוא קלה בעיניך וסובב למה שאמר לעיל מזה ושמעה קול אלה ע"ש] —

גְּף = גּוּף (בל"ר Reichthum, Vermögen, copia) בפ' ערבי פסחים בגמ' ואפי' מן התמחוי (פסחים קי"ב רע"ב) מצוה וגוף גדול אוכל פירות ולו שכר[1]), פי' שמלוה מעותיו ונוטל משכון שדות וכרמים ובתים בנכיתא נמצא עושה מצוה שמלוה לעניים ומקיים העבט תעביטנו (דברי' ט"ו, ח') וגוף גדול שמשמר ממונו מן הלסטים שהממון נגנב ושדות וכרמים אינן נגנבים אוכל פירות שמתעשר ואוכל פירות בלא עון ולו שכר[2]) מצוה וגוף נקי[3]) נושא אשה ולו בנים מקיים מצות קחו נשים וגו' (ירמי' כ"ט, ו' עיי' כתובו' נ"ב:) גוף נקי שמנקה עצמו מן החטא שנושא אשה שמקיים מצות עונה ולא בנים.

גְּף = גּוּף (Person) בפ"ק דקידושי' בגמ' כל מצוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בארץ ובחוצה לארץ ושהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ (קידושי' ל"ו:) גמרי' (שם ל"ז.) אמר רב יהודה הכי קאמר כל מצוה שחובת הגוף נוהגת בין בארץ ובין בחו"ל חובת קרקע אינה נוהגת אלא בארץ וכו'. *[אחי"ה בענין מצות גוף עיי"ע גף האחרון] —

גְּף = גּוּף (בל"פ כלי לגנוז בו דבר מה كوب, كوبة Behältniss וגם רקיע השמים قبة Himmelsgewölb) בר"ג דע"ז (ה'.) ובנדה בר"ג דפ' כל היד (י"ג:) ובפ' הבא על יבמתו בגמ' לא יבטל אדם (יבמו' ס"ב. ס"ג: והובא בילקי ישעי' רמז שמ"ט וילקי תהלי' רמז תתל"א) א"ר אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף שנאמ' (ישעי' נ"ז, ט"ז) כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי. פי' גוף זה מקום הוא שיש בו כל נשמות שברא הקב"ה לבני אדם שעתידין להיות בעולם עד ביאת משיח, פ"א פרגוד הוא ששמו גוף מצויירין[4]) כל נשמות משנברא העולם ועד סופו שנאמ' כי רוח מלפני יעטוף וגו' והיכי משמע מהאי קרא כענין שאפרש כלומר כי רוח מלפני יעטוף זהו פירוש רוח כמו רצון, מלפני יעטוף עיכוב והכי קאמר יהי רצון[5]) מלפני לעכב משיח עד שיכלו, ומנא לן דרוח רצון דכתיב (יחזקא' א', י"ב) אל (מקום, ט"ס) אשר יהיה שמה הרוח ללכת וגו' ומתרגמינן לאתר דיהא רעוא למיזל אזלין, ויעטוף לשון איחור כמו (בראשי' ל', מ"ב) ובהעטיף הצאן, והכי קאמר רצון הוא מלפני שיעכב משיח לבוא עד שיכלו כל נשמות שעשיתי שעתידין להולד והאי קרא בגאולה קא מיירי. *[אחי"ה כבר הוכחתי במ"ע דמ"ג חכ"ה, צ"א, כי המושג מביאת משיח כשיכלו כל הנשמות שעתידין להיבראות ממקור דמיוני פרסיים נובע ולזה כיונו רז"ל ג"כ בב"ר פכ"ד אין המלך המשיח בא עד שיבראו כל הנשמות שעלו במחשבה להבראות ואלו הן הנשמות האמורות בספרו של אדם ואולי דרשו לפי זה גוף מל"ע غيب פי' העתיד ומה שהוא מכוסה וכן פירש"י בנדה י"ג: גוף שם מקום המיוחד לנשמות העתידים להיות נולדים ע"כ וביבמו' ס"ב. וע"ז ה'. פירש"י גוף: אוצר ובאמת מלות הרשומות בתחילת הערך ענינו בל"פ כלי לשמור בו איזה דבר, אבל ביבמות ס"ד. פירש"י כפי' אחר של ערך הנוכחי כי גוף הוא פרגוד ושם רוחות ונשמות נתונות מששת ימי בראשית העתידות להנתן בגופים העתידים להבראות, וביבמות שם פי' עוד רש"י יעטוף לשון עכבה וזה ממש כפי' רבינו. ואולי דרשו רבותינו כן יען גוף בלש' צינד gup ענינו עטף ומכסה ואכ"מ להאריך ועיי' עוד מ"ש החכם נייבויער להשערתינו זו במ"ע ג"ג ח"י רכ"ו. ודע שסיגנון הערך מוכיח כי פי' זה מדעת עצמו אמר רבינו ומלת "שאפרש" איזורו וחזותו מוכיח עליו. ויתר דוגמאות כאלה עיי' בפ"א של מבוא לזה החיבור] —

גְּיף = גַּיֵיף (unehelicher Beischlaf) מפני שבעטו בגייף[6]) כבר פירשו בע' גייף. *[אחי"ה ועיי' עוד גף האחרון מ"ש] —

---

[1]) הגי' ולו גם בע"י הראשון ובפי' ר"ח לפסחי' צד קס"ה ובנו"ג ולא וטעות הוא. [2]) וגם ר"ח ז"ל פי' לענין הלואה ע"ש, וכן בפירש"י ורשב"ם וז"ל רש"י מצוה וגוף גדול: אם תרצה לעשות מצוה וגם תשתכר בה שיגדל ממונך וכ"ה בפי' רשב"ם כ"י עיי' ד"ס קע"ג: ולדעתי אין ספק שפתרון גוף לפי זה בל"ר הרשומי' רכוש וממון. ומהרש"א ז"ל פי' בע"א ואין המשך התיבות סובל פירושו. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח ובנו"ג טהור. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר אבל בדפ"ו בט"ס ובכ"י ה"ב אי' מצויין. [5]) כ"ה בכ"י פאריז, ובדפ"ע והוי קאמר רצון וכו' ולשון שאינה הגונה היא. [6]) כ"ה בדפ"ר ובעה"ק שנ"ב ועיי"ע גייף.

גַּף (=גב, גו Gipfel, Höhe; גַּפּוֹ = seine Person allein) בס״ג דפ׳ אחד דיני ממונות (סנהד׳ ל״ח. הובא בילק׳ משלי סרמ״ז תסקמ״ג וכגי׳ זו בע״ז י״ט.) [כתיב על גפי (משלי ט׳, ג׳) וכתיב על כסא (שם פסו׳ י״ד)] בתחלה על גפי ובסוף כשחטאו על כסא דהיינו מקום נמוך. פ״א בתחלה על גפי מרומי קרת כדכתיב (שמות כ״א, ג׳) אם בגפו יבא שהוא יחידי ולבסוף על כסא כשהכניסו לחופה עם חוה. * [אחי״ה וכפי׳ ראשון פירש״י בסנהד׳ וז״ל גפי: מקום גבוה ולבסוף כ ש ס ר ח נ ט ר ד [על כסא] כן הביאו לשון רש״י התוספו׳ שם ד״ה בתחלה. ונ״ל שבדברי הערוך נשמטו ג״כ המלות: מ ק ו ם ג ב ו ה אחר מלות: על גפי שאל״כ הונח גפי בפי׳ הראשון בלי פירוש. ובע״ז הנ״ל פירש״י כפ״א של ערוך וז״ל בד״ה וכתיב קרא אחרינא: ל״א בתחלה על גפי יחידי . . כמו אם בגפו יבא עכ״ל וכפי׳ זה כתבו גם התוספו׳ בסנהד׳ וז״ל בסיום דבורם: קודם שנזדווגה לו חוה על גפי כמו אם בגפו יבא ולבסוף על כסא עכ״ל וזה ממש כפ״א של ערוך אך מה שהקשו התוספ׳ על רש״י ע״ש קל ליישב כי בסנה׳ באשה ובע״ז בתורה עסקינן ורש״י בצחות לשונו נזהר מזה בע״ז שם ד״ה כתיב על גפי: ב ת ו ר ה מ ש ת ע י ע״כ. והנה בפי׳ ראשון גף כמו גב או גו ובהשאילה מקום גבוה ובל״ס גְּפָּא, ועיי׳ ראב״ע למשלי ט׳, ג׳. ובפ״א גף כמו גו שהוא גוף וגפי כמו גופי וכן נדרש בקידושי׳ כ׳. אם בגפו יבא בגפו יצא ב ג ו פ ו נכנס ב ג ו פ ו יצא ראב״י אמר י ח י ד י נכנס י ח י ד י יצא וכפתרון האחרון העתיקו ע׳ זקנים בתרג׳ μόνος פי׳ יחידי] —

גַּף (בל״ע جف die Flügel bewegen, פי׳ הניע הכנפים ובל״ס גפיפא: זרוע ומזה חַבֵּק um-schlingen) בפ׳ שני שעירי בגמ׳ מסרו (יומי ס״ו:) זיבח וקיטר בסייף [1]), גיפף ונשק במגפה [2]). ובפ׳ ד׳ מיתות (סנהד׳ ס׳ רע״ב במשני וכ״ה בירו׳ פ״ז דכ״ה:) אבל המגפף והמנשק והמכבד וכו׳ עד עובר בלא תעשה. ובגמ׳ המגדף (שם נ״ו:) למעוטי גיפוף ונישוק ב מ א י א י כ ד ר כ ה ב ר ק ט ל א ה ו א א ל א ל מ ע ו ט י ג י פ ו ף ו נ י ש ו ק שלא כדרכה [3]), חבקו אשפתות (איכ׳ ד׳, ה׳) תרג׳ גפיפו קיקלתן [4]), פי׳ של זה שייך בע׳ גף השני. * [אחי״ה וכן פי׳ הרמב״ם בכלי׳ פט״ו מ״ב גיפפו מארבע רוחותיו תרג׳ ויחבק וגפיף ע״כ וגוזר אני המלה מל״ס הנ״ל ונאצל הפעל משם גפפא, פי׳ זרוע וא״כ גפף חבק בזרוע וכנ״ה בפסיקתא רבתי פכ״ו והיו מגפפות את העמודים ומתות עליהם ופי׳ הג׳ רא״ז מרגליות שם בטוב טעם היו אוחזים ומחבקים בזרועותם ע״כ. ובפסקתא שם כשהגיע לגליות גפפן ונשקן, ובפסיקתא דר״כ פ׳ דברי ירמיהו צד קט״ו. והובא בילק׳ יחזק׳ רמז ש״נ היתה מנשקת השכינה בכתלים ומגפפת בעמודים. ירו׳ כתוב׳ פ״ז דל״א ע״ג מגפפין סוטה, ירו׳ עירובי׳ פ״ג ד״כ ע״ד ושם פ״ז דכ״ד ע״ד גפפתיה ונשקתיה, שמ״ר פמ״ג מגפפת לדלפקי, פי׳ מחבקת את השלחן עיי״ע דלפק] —

גַּף (=אֲגַף Flügel, Arm כ״ה בל״ס גַּף, גַּפָּא, פי׳ כנף וזרוע והושאל לאזני הכלי Henkel. גֵּיף Seite, Ufer וכ״ה בל״ס גף פי׳ צד וחוף) בזבחים פ׳ חטאת העוף (פ״ז מ״ה דף ס״ח:) (ובספרי) [צ״ל ובספרא] בפרש׳ ואם מן העוף (ויק׳ א׳, י״ד ספרא ויקרא פרק ז׳ פרש׳ ו׳) שיבש גפה ונסמית עינה פי׳ יבש כ נ ף שלה מן וגפין (דנשר) [צ״ל די נשר] (דניאל ז׳, ד׳). ס״א שנחטטה [5]). באהלות פ״ז (מ״ד) אמר ר׳ יהודה אימתי בזמן שהיא ניטלת בגפים [6]), ״פי׳ כשתומכין ב י ד י ה [7]) של אשה שהן גפיה מזה אחד ומזה אחד״ [8]). בפ״ק דמכשירין (מ״ד) המעלה שק מלא פירות ונתנו על גיף הנהר. (א״ב גבי בנוסחאות) [9]). ובילמדנו בפ׳ קח את המטה: בנאות דשא ירביצני (תהלי׳ כ״ג, ב׳) הוי כשהיו חונין היתה הבאר מעלה על גפה מיני בשמים [10]). עומד על [שפת] היאור (בראשי׳ מ״א, י״ז) ת״י על גיף נהרא [11]). על ש פ ת נחל ארנון

---

[1]) כ״ה לנכון בכ״י ע׳ ובדפ״א; ובדפ״ר ובדפ׳ פיזי׳ בט״ס בגייף ובדפ״ו בסיף. [2]) כ״ה גם בכ״י ש״ס א״פ אבל בנו״נ במיתה וכ״ה בילק׳ כי תשא רמז שצ״ג, ובדפ״ר ופיזי׳ בט״ס בהגפה וצ״ל במגפה. [3]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו א׳ ובי׳ ול״ד אבל בדפ״ע נשמט מגיפוף ונישוק הראשון עד גיפוף ונישוק השני. [4]) כה״ג הנכונ׳ בע׳ קקל ב׳ וכאן בדפ״ע קיקליתן ובנו״נ קיקלאתן ובכ״י ו״ו קילקלתן וכה״ג בתרג׳ ירמי׳ י״ט, ב׳ ועיי״ע קקל ב׳. [5]) וכן הביא הגי׳ רבינו בע׳ חט ו׳ וכה״ג בקידושי׳ כ״ד סע״ב וכ״ה בילק׳ ויקרא רמז תמ״ו בשם תורת כהנים אבל בנו״נ בתו״כ שניסמת עינו ובפיה״מ להרמב״ם בזבחי׳ שם בשם הספרא ושנסמית ובזבחי׳ שנסמית עינו ופי׳ התוספות שם ושניסמית היינו ש נ ח ט ט ה וברש״י קידושי׳ שם פי׳ ושנחטטה: ד ס מ ו י ה ועיי״ע חט ו׳. [6]) במשני׳ שבמשניו׳ בגפיים ובמשני׳ דש״ס בגפיה וכ״ה ברי״ש ופי׳ בגפיה בזרועותיה, וכן פירש״י באגפיה בשבת קמ״ט רע״ב ועיי״ע אגף ב׳. וגי׳ רה״ג לסד״ט צד כ״ד באגפים רק שם ט״ס באגבים. [7]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו א׳ וה״ב ובדפ״ר וכ״ה בפי׳ רה״ג אבל בשדפ״ע חוץ מפראג בט״ס בגדיה. [8]) הועתק מפי׳ רה״ג הנ״ל. [9]) וצ״ל גב בנוסח׳ וכ״ה במשני׳ שבמשניו׳ אבל בפי׳ רה״ג לסד״ט צד ל״ז הגי׳ ג ף. [10]) בתנחו׳ חקת ל׳ אבל אי׳ בקצת שינוים במד׳ תהלי׳ מזמור כ״ג א״ל הבאר היה מעלה להן מיני דשאים (ובילק׳ תהלי׳ רמז תרצ״א מיני דשאים ומיני בשמים) והיו מגעגעין בהן ע״כ ועיי״ע געגע ג׳. [11]) בנו״נ כיף.

(דברי׳ ב׳, ל״ו; ד׳ מ״ח): על גיף[1]. גף ראשון בעופות והשני באדם והשלישי בנהר, ופתרון אחד להן וכבר פירשנו באגף[2] בענין זה, ויש עוד רביעי בענין כלים דשייך לאלו. בפ״ח בכלים (מ״ג) סרידה שהיא נתונה על פי התנור [ו]שוקעת לתוכו ואין לה גפיים, ובפ׳ י״ז כל כלי בעלי בתים (מ״ג) עשה לה גפיים כל שהן טמאה ר׳ שמעון אומר אם אינה יכולה להנטל בגפיים טהורה[3], פי׳ אזנים של כלי וי״א לולאות. * [אחי״ה וכן הביא הר״ש בכלי׳ בשני מקומות את פי׳ הערוך והוסיף לומר בזה״ל ולקמן בתוספתא בפ׳ כרים שנפחתו משמע דאזני הכלי וגפיים הכל אחד עכ״ל, וכיון על תוספתא כלים ב״מ פ״י שכתוב שם סריד של חייטין יש לו גפים טמא אין לו גפיים טהור נסר וקבע מליזביז לליזביז וכו׳ ע״ש וע׳ לזבז. וכן בתוספתא כלי׳ ב״מ פ״ה סרוד של צפירה אם יש לה גפים טהור רשב״א אמר אעפ״י שאין לו גפים טהור, פי׳ גף של כלי אזניו של כלי ואני אומר שגף נגזר מן גנף והוא ל״ע גנב פי׳ צד, וגף בענין כנף נמצא עוד בחולי׳ פ״ג מ״ד נשתברו גפיה . . נמרטו כנפיה, שהש״ר פ׳ אתי כהדה תרנגולתא דמנערא גפא וכו׳ ועוד עיי״ע גרם ב׳. והקבוץ בל״מ דניאל ז׳, ד׳. ו׳ גַּפִּין וחולי׳ נ״ב, תרי גַּפֵּי ואיכ״ר פ׳ רבתי תרין גַּפַּיָּא. ובענין חוף נמצאה המלה עוד ירו׳ כלאי׳ פ״ט דל״ב ע״ג, ירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ד ע״ג גיף ימא, ובירו׳ כתובו׳ פי״ב דל״ה: הגי׳ גוף ימא, ירו׳ כתוב׳ פ״ו דל״א, וירו׳ סנהד׳ פ״ו דכ״ג ע״ג גיף נהרא והוא ל״ס, גיף ימא פי׳ חוף הים ועוד י״ל שהוא כמו כיף (עיי״ע כף ב׳) ל״ע כי خيف ענינו כל מה שמשופע כגון חוף וצד הנהר והים] —

* גַּף = גּוּף (בל״פ كوك das männliche Glied)
נדרי׳ ל״ב: וילק׳ קהל׳ ספ״ט עיר קטנה זה הגוף . . ובא אליה מלך גדול וסבב אותה זה יצר הרע. לדעתי הוא מל״פ אבר התשמיש והראיה מגי׳ רבינו בע׳ גויה ב׳ „וראש הגויה ובגופה" הרי יגיד עליו רעו כי גויה ג״כ בל״פ תשמיש המטה, ירו׳ יבמו׳ פ״ח ד״ט: לא יבא פצוע דכא פסול גוף אינון, וכן בויק״ר פ״ה שהיה ייגם מפתה את הגוף לזנות, ושם: קלספכ״ה, ילק׳ תהלי׳ רמז תתס״ט ערלת גוף, ושם: מצות הגוף ויפה פי׳ במ״כ גוף כמו גויה בב״ר ספמ״ו כנומי היא תלויה בגוף, ועיי׳ עוד ע׳ גייף, ובזה הענין לפי דעתי גם במגילי׳ י״ג, וילק׳ אסתר רמז תתרנ״ג בחדש העשירי ירח שהגוף נהנה מן הגוף (כ״ה במגילי׳ כ״י ובילק׳) ובשבת ס״ה סע״א ורע״ב נשים המסוללות זו בזו פסולות לכהונה . . כי היכי דלא לילפן גופא נוכראה פי׳ רש״י מתחככות משום תאות משכב פסולות לכה״ג וכו׳ דלא לילפן וכ׳ ויתאוו לשכב עם איש עכ״ל הזהב, וכן בשבת ק״ד, ג״ר גופו טימא ארחם עליו, פי׳ אם מטמא את אבר התשמיש ארחם עליו בתמיה! ועיי׳ עוד רש״י יבמו׳ ע״ה: ד״ה האי גריד: ש״ז מן הגוף בשעת תשמיש, ובלשון נקיה דברו חז״ל וכבר הואלתי לבאר כמה פעמים כי שמות איברי התשמיש וכינויהם כולם נעתקו מל״ע ופ׳ עיי״ע אצבע, בזר, בית גברא, בעל גבר, גויה ולשון ערומים בחרו רז״ל כי גם ג״ר כיון לפעל גור שענינו מנאף עיי״ע גר ג׳ והתואר גיורא עיי״ע גייף.

גְּפָּא (der Liebesgott der Römer Cupido)
בפסחי׳ בר״ג דפ׳ האשה (פ״ז:) גפא דרומי בהא סלקינן ובהא נחתינן[4], ובס״ג דפ׳ התכלת (מנחו׳ מ״ד.) אמרה לו גפא דרומי[5] איני מניחתך עד שתאמר לי מה ראית בי, פי׳ שם ע״ז שנשבעין בשמה. * [אחי״ה כן פירש״י בפסחי׳ ובל״א במנחו׳ וכן נ״ב בשני המקומות בילק׳, ורבים וכן שלמים נלאו לפתור את המלה ולא עלתה בידם עיי׳ רימ״ז בט״ר ח״א, ק״ח; שאליען להרב החכם ויעזנער לפסחי׳ צד קמ״ו: עמת״ל לה׳ לעווי ח״א, שנ״א, ואצלי אין כל ספק כי הוא שם אליל נקבה ומל״ר הרשומי׳ והיה שם אליל של אהבת המשגל ומצוייר בכנפים ואצל היונים נקרא "Ἔρος" יען כן הוצרך לכנותו גפא דרומי ר״ל Cupido של רומיים וגם לשון גפא מורה על גפיים (שהוא כנפים עיי״ע גף של מעלה) לתארו עי״ז כי הוא בעל כנפים, ועוד זאת ראינו להעיר כי בכונה מכונה ככה בהיות גפא דרומי לשון נופל על גפי מרומי קרת (משלי ט׳, ג׳), והנה גם ביחוד אדם עם חוה דורש כן הפסוק הזה עיי״ע גף ח׳ וכיון ג״כ על אהבת איש עם אשתו כי מלת cupido נאצל מפעל cupio מתאוה תאות המשגל ומה מאוד נכון לפי זה כי בסיפור מעשה של זונה (עיי׳ במנחו׳ באריכות) נשבעה הזונה דוקא על גפא

[1]) וכ״ה בתי״ר הנ״ל בנוסחאות אבל בתי״ר ב׳ לדברי׳ ד׳ מ״ח לפנינו: ג ב ובתי״ר ב׳ לשמות ט״ו, ט׳ גף, והגי׳ גיף נמצא׳ עוד בתי״ר א׳ שמות ב׳, ג׳; י״ד, ב׳) [2]) עיי״ע אגף ב׳. [3]) וכה״ג במשני׳ שבמשניות אבל במשני׳ דש״ס הגי׳ אם אינה יכולה להינטל וכו׳. [4]) וכה״ג בכ״י מ׳ וכ״י ב׳ וא״פ עיי׳ ד״ס שם צד קל״ד: וכ״ה בע״י, ובנו״ג גפא דרומאי בהא נחתינן ובהא סלקינן ובילק׳ שופטי׳ ה׳ רמז נ׳ הגי׳ גפא של כרך [= urbs = רומי] בהא סלקינן ובהא נחתינן.
[5]) וכה״ג בילק׳ סוף שלח ובספרי סוף שלח גפה של רומי ובנו״ג במנחו׳ גפה של פרס!

דרומי ר"ל על אליל של משגל ולא בשם אליל אחר. ולולי מסתפינא הייתי אומר כי דל"ת ממלת דרומי שייך ג"כ למלת גפא ומתחלה היה כתוב גפאד דרומי או גפדא דרומי ונשתבש לגפא דרומי]. (א"ב אליל האלילים שברומי היו מכנים אותו הרומיים במבטא שם ההויה וחז"ל החליפו אות יו"ד לאות גימ"ל ואות וי"ו לאות פ"א כי הם ממוצא אחד והבן זה). *[אחי"ה ואין בפירוש זה בינה יתרה וכן הבין בעל כ"כ רק הוא הוסיף עוד מדעתו כי הוא האליל Jupiter של רומיים ובסמיכות Jovis, Diovis ולא ידעתי לפי זה למה הוצרך לתוארו ע"י דרומי כי זה מובן מעצמו] —

גַּפָּא (בל"פ چپو בלי' הונגרי kapa בל"י σκάφος Axt, Grabscheit) בס"ג דנדרי' (פ"ט:) עד דתנינן הילכתא רהיט בגפא ותובליא ולא אימצי[1], פי' לא נסיבנא איתתא עד דתנינא מקצת מן התלמוד רהיט בגרזנו וחבלו לעלות בראש דקל ללקוט תמרים לעשות עבודות לשום חכם שילמדהו ולא עלתה בידו שילמוד כלום. *[אחי"ה ובע' רהט א' וע' תבליא הביא זה המאמר ג"כ ושם פירשו בפנים אחרים ובסוף הערך פי' אחד מן חכמי מגנצא והוא אות באות נעתק מפי' כ"י ב"ב לרגמ"ה צד ל"ג: כאשר אוכיח בהגיעי לשם אי"ה וזה ראיה שאין עליה תשובה למ"ש בפ"ב של מבוא לזה החבור כי בחכמי מגנצא מובן פי' רגמ"ה. וכמו שהשוה רבינו גפא עם מגל כן מצאתי בשט"מ לנדרים שכתב בשם הרי"ץ וז"ל גפא הוא כעין מגל קטן ומשימין אותו בראש מקל ארוך לחתוך בו התמרים ושאר הפירות ותובליא הוא כעין סל וכו' ע"ש מוסכם עם פי' רבינו בע' תבליא מבלי שהזכיר מקורו היינו הערוך. וכדעת הרי"ץ זו כתב ג"כ הר"ן בסוף נדרי' וז"ל רהיט בגפא ותובליא: [במקלו] ותרמילו שהשתדל בכל כחו ללמוד וכו' ויפה הוסיפו מלת במקלו וכן הביאו בשם רבינו ניסים ר"א זכותו בספרו כ"י עיקרי התלמוד בע' תבליא. ולפי זה נוכל לפתור מלת גפא מל"פ چوب מקל ארוך ועב. אבל אנן אחר פירושו של רבינו דכאן נגרר שפי' גפא ע"י גרזן והוא לדעתי ל"י בהשמטת אות ראשונה של ס' ופירושו דקר ובאמת בל"פ והונגרי נשמטה ג"כ אות ס' וגפא ענינו בלשונות הנ"ל כל דבר שראשו חד לחפור בו או לקצץ בברזל שבראשו. אבל לפי' המיוחס לרש"י שכתב בנדרי' שם גפא קרי סולם ע"ש לא מצאתי עזר כנגדו] —

* גַּפָּה עיי"ע חטפא ומ"ש.

* גָּפַל (בל"ע جفل hineintreiben) ירו' שבת פי"ג ד"ד. מה ניתני כל המחוסר צידה חייב וכל שאינו מחוסר צידה פטור אמר לון ולא מגפל לתוכה אנן קיימין אלא וכו'. פי' בל' ערבי' דפק וגרש אבל יותר נ"ל כי הוא ט"ס וצ"ל כמו בירושלמי ביצה רפ"ג דס"א סע"ד ולא בנעל לתוכה אנן קיימין פי' וכי לא בנעול החיות לתוכה מיירי שהרי סתם ביברין שמכניסין החיות לתוכן נעולין הן וא"כ אין כאן צידה גמורה ביו"ט דליתני חייב ופטור אלא כל המחוסר צידה אסור וכו' ע"ש וכן פי' לנכון הרב פני משה לירו' שבת שם ובדפ' זיטאמיר בשבת שם הגי' בט"ס במנפל.

גֶּפֶן (=גִּיפֶן מל"פ چاپه Typen, Buchstabenformen Modell) [בפ"ק דמגילי' בגמ' ספרים נכתבים בכל לשון] (מגילי ט'.) לא קשיא כאן בגיפן שלנו כאן בגיפן שלהן[2], פי' גיפן שלנו כלומ' בצורת האותיות שלנו ובלשון אחרת זולתי לשון הקודש לפיכך מטמאין את הידים שהאותיות בכתב אשורית הן ומתניתין השנויה במסכת ידים (פ"ד מ"ה)[3] בגיפן של שאר לשונות שבאומות לפיכך אין מטמאין. *[אחי"ה אם אין כאן ט"ס במקום גופן לכתוב טופן והוא בל"י ספסֹד צורת האותיות אז תהיה ל' פרסי' הרשום' פי' דפוס ודוגמא וצורה] —

* גַּפְנָא (בל"ע جفنة 1 hölzernes Gefäss zum Waschen, 2 Brunnen) איכ"ר פ' היו צריה אזל אספסיאנוס מסחי בהדא גפנא כלומ' רחץ את עצמו בעריבת הרגלים והוא כלי עץ שרוחצין בו וכ"ה ממש בל"ע ורה"ג בפי' סד"ט צד מ"א. פי' בטוב טעם בפ' ד' מ"א עריבת הרגלים, פי' כלי עץ שמה גפנה בטיית ע"כ ועיי' עוד ערב ו', ובעל מ"כ טעה לכתוב תחת גפן אחד או בהדא גופנא, פי' בנהר ששמה גפנא ע"כ והמעריך פותרו מערך הבא אח"ז ע"ש. ועוד ענין מלת ערבי' גפנה באר קטן ולפ"ד בזה הענין בשמ"ר רפל"א ויהושע בן נון מלא רוח חכמה למה הוא דומה לגיפיון שמשקה כל המדינה והכל משבחין אותו וכו'. ופי' במ"כ לפי הענין פירושו בריכה של מים וכו'. אבל לפי דעתי הוא גפנה הנ"ל, פי' באר קטן, והיותר נראה כי עיקר הגי' כמו שגרס רבינו בע' נמף:

[1]) בנו"ג ולא אמצי למיתנא, ומלת למיתנא גרס בלי ספק רבינו ג"כ כנראה מפירושו בסוף הערך. [2]) בנו"ג גופן וכ"ה בכ"י ו"ו ובכל כ"י ש"ס עיי' ד"ס שם. [3]) ורמ"ל כתב שלא מצא המשנה הזו.

למה הוא דומה לנמפיון וכ"ה בתנחומ' פ' משפטי' לדפ' ווירונא (ובדפ' שטעטין משובש) ואז תהיה מל"י νυμφίον עיי"ע נמף. ומהר"ם במעריך לא דק היטב במח"כ.

* גפנה, גופנא, גופנין (E. N. eines Ortes Gufna = جفنا in der Nähe Jerus.) ברכו' מ"ד. עיר אחת היתה בא"י וגופנין שמה שהיו בה שמונים זוגות אחים כהנים נשואים לשמונים זוגות אחיות כהנות וכו' כה"ג בכ"י מ' א"פ ובב"נ ובדפ"ו כתוב וגופני' בקו על הי' ובשארי דפוסי' פשטו בטעות גופנית עיי' ד"ס שם צד קי"ז: ואותו מעשה נשנה עוד בירו' תעני' פ"ד דס"ט. שמונים זוגים אחים כהנים נישאו לשמונים זוגות אחיות כהנות בלילה אחד בהדא גופנא וכו' ובאיכ"ר פ' בלע: שמונים אחים כהנים היו נשואים לשמונים כהניות אחיות בלילה אחד תלינהו בחדא גפנא והנה איזהו סופר דלא גמיר ולא הבין מהו הדא גפנא הוסיף תלינהו בחדא גפנא כאלו ר"ל שנתלו הכהנים איש ואשתו על גפן אחד וזה טעות נראה לעינים (וטעות כזה עיי"ע עכבר א' ומ"ש מטעות של בה"ג) והדא גפנא ר"ל בעיר גפנא (וברש"י לשבת י': וחולי' מ"ד: לא הוזכרה העיר בסיפור המעשה). ואצל בן מתתיהו הוזכרה עיר Γόφνα בין ראשי ערים בארץ יהודה עיי' ד"מ במלחמות ג', ג'. ה'; ה', ב'. א; בקדמוני' י"ד, י"א, ב' והיא העיר אשר בא זכרונה אצל פתלמיוס ד', ט"ז והיתה תכונתה כערך ט"ו פרסאות מירושלים לעדות אייזיביאוס עיי' מסעות של ראבינזאהן ח"ג, רצ"ו ולדעתו נקראת עתה בל"ע הרשומ', ועיי' עוד רילאנד ח"ב תתט"ז ורוימער צד ק"פ ונייבויער צד קנ"ח ומקום מושבו של יעקב ברבי יצחק היה בבית גופנין עיי"ע, והיא אחת עם גפנה, וגופנין.

גַּפְנָן (בל"ע جفن wilde Weintrauben, Herlinge) בריש דמאי (פ"א, מ"א) ובפ' כיצד מברכין על הפירות בגמ' נובלות (ברכו' מ':) ונובלות תמרה הגפנן והנצפה [1]) פי' בגמ' גופנן[2]) שילי גפנים[3]) ובלע"ז קורין אותו למברוסק"ו [4]) והוא (הנראה) [לפ"ד צ"ל הנשאר] בסוף הבציר הם אלכצאלי אלדי יציבו אל[י] לקאטין. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ב"ר והוא מאמר ערבי כזה: הם الخصال الذى يصب الى لقاط כלומ' הם ענבי גפן הנשארין עד בצירה או לקיטה ואולי נעתק זה מפי' רה"ג לסדר זרעים. ובגוף הענין נראה כן גם מפי' הירו' דמאי פ"א דכ"א רע"ד שפי' שם הגופנן: שמירה. וזה פי' הר"ש בדמאי: שילהי גופני ענבים שמניחין בגפן בסוף הבציר שבקושי מתבשלין עכ"ל. והמלה הרשומ' בל"ע ענינה מין ממיני ענבים שבקושי מתבשלין ורבינו יפה פי' ע"י לעז הנ"ל. והרמב"ם בדמאי פי' בענין רחוק מין מהירקות דומה לשבת. — מהלך כגפן בב"ר פ"נ עיי"ע מתרין ומ"ש. ב"ק צ"ב רע"א חזא תאלי בי גופני עיי"ע תאל ועיי"ע דקר א' ומ"ש. ויק"ר פי"ב עיי"ע דוקרין וע' תלת] —

גִּפְּסְ (בל"ס גבסן בל"ע ופ' جبسين בל"ר gypsum בל"י γύψος, Gyps) בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחי' ע"ה.) תניא באש ולא בסיד רותח ולא בגפסים רותחין[5]). ובהלכ' קמא דחולין (ח'.) איזהו מכוה כל שלקה[6]) בגחלת ברמץ בסיד רותח בגיפסים רותח. ובהמביא פ"ה בפרה (מ"ט) עשאן בסיד או בגיפסים. ובאלו כלים פ"י בכלים (מ"ב) במה מקיפין בסיד ובגיפסים. וכן קבותיים[7]) של מוריים שגפסן[8]) עם השפה (כלי' שם מ"ה), פי' שחיברן בגיפסים ובלע"ז ייס"ו[9]) ויותר הוא לבן מן הסיד ובל' ערבי נקרא אלגיבס[10]), ופי' קבותיים קנקנין שדומין לקב[11]). (א"ב פי' בל"י ורו' וישמ' מין סיד הנחפר ממטמוני ארץ ולפעמים נשרפת אבן מיוחדת לגפסים וחכמינו בנו פועל מן השם וכן הפליג מן פלגוס). *[אחי"ה ועיי"ע גפר. ולכאן שייך לפע"ד מ"ש רבינו בע' נגפס וז"ל בהמניח בפ"ד במקואות (מ"ג) ירד לתוכו אפר

---

[1]) ובעי' נצפה הגי' הגופנין וכה"ג והסדר בדמאי ובכ"י ברכו' ובב"נ. [2]) בכ"י מ' גופנין ובנו"ג גופני. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו, בנו"ג גפני ובדפ"ע גפנא. [4]) בלאי"ט lambrusca, פי' באושים וכה"ג בכ"כ בשם הערוך אבל בכ"י ע' ודפ"ר לברוסקו וכגי' הדפוסי' עיקר. [5]) כ"ה בדפ"ר ודפ"ו וכה"ג בפי' ר"ח לפסחי' צד קכ"ב ובנו"ג גיפסים רותח. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו א', ב': לקה ובנו"ג נכוה אבל מעט קודם הגי' גם שם: לקה. [7]) בנו"ג קבותי' בקו על הי' אבל במשנה שבמשניו' ובפי' הרמב"ם קבותים וכ"ה בע' קבת. [8]) כה"ג ג"כ בפי' סר"ט לרה"ג ובר"ש וברע"ב, ובנו"ג שגפתן. [9]) כ"ה בדפ"ר ופיז' וכ"ה ברע"ב בסוף פרה ובתוי"ט בכלי' פ"י מ"ב, וברע"ב בשני המקומו' פי' כרבינו, וצ"ל גיסו והוא בלאי"ט gesso וכ"ה בצמח דוד לר"ד די פומים אבל בכ"י ו"ו ול"ד וב"ר יפסו. [10]) כ"ה בכ"י ב"ר וצ"ל אלגיבסין והיא המלה הרשומ' בתחלת הערך ונעתקה מל"י והגי' בבי"ת אי' ג"כ בירו' מ"ק פ"א ד"פ: גיבסס אבל בירו' שביעי' פ"ג דל"ה ע"ג גיפסוס, ובתוספתא כלי' ב"ק פ"ג גפסים וכ"ה בתוס' מקואות פ"ד. ועוד נקרא בל"ע אלגִם الجص ובל"פ נקרא' עוד گچ וכמלה ערבית האחרונה אי' ג"כ בפי' הרמב"ם בפרה שכתב גיאש אבל סגיף בפיה"מ לכלי' שם צ"ל גיפס. [11]) וכ"ה בע' קבת. ונעתק מפי' סר"ט לרה"ג ספ"ה דכלים.

ונגפס וכ׳ ע״ש. ודע שכה״ג ברמב״ם ובראב״ד לפי עדות בעל תוי״ט במקואות שם בשם הרא״ש וכן נראה מפי׳ רה״ג בסד״ט צד ל״ג רק שם נשתבש עד מאוד כמו שהעיר המו״ל שם צד נ״ה. ובנו״ג ירד לתוכו עפר ו נ כ ב ש, וכנראה גי׳ זו היתה מונחת ג״כ לפני התוספתא מקואות ספ״ה שכתוב שם ו נ כ פ ף] —

* גְּפַף עיי״ע גף ב׳ וגף ט׳.

* גְּפַר (beschwefeln) ירו׳ שבת פ״ז ד״י רע״ג ההן דמגפר עיי״ע אליקה. שבת י״ח. ומניחין גפרית תחת הכלים ערב שבת עם חשיכה ומתגפרין והולכין כל השבת כולה ומלות ערב שבת עם חשיכה לי׳ בכ״י מ׳ וא״פ ובריי״ף ובהרא״ש עיי׳ ד״ס שם ועיי״ע גמר א׳ אבל אי׳ בירו׳ שבת פ״א ד״ד רע״א נותנין גפרית תחת הכלים מערב שבת והן מתגפרין והולכין בשבת. ב״ב צ״ז סע״ב פיטסות נאות ומגופָּרות ובע׳ פטס פי׳ רבינו ונעתק מפי׳ כ״י ב״ב לרגמ״ה וברשב״ם כתב כמו כן בזה״ל "ופי׳ כתוב ב ס פ ר י ם" וכ׳ ע״ש ונ״ל כי כיון על ספר רגמ״ה ועל ספר הערוך ובע׳ פטס אריך אי״ה. והפעל בנוי מן השם גפרית ובתרגומי׳ גופריתא (על דרך גְּפַּס עיי״ע) וענינו מזלף בגפרית.

גֶּפֶת (בל״ע בטיית جفت die Kerne der aus- gepressten Oliven) בפ׳ לא יחפור (ב״ב י״ז.) מרחיקין את הגפת ואת הזבל. ובהלכ׳ קמא דחולי׳ (ח׳.) [לקה בעץ באבן בגפת]. ובמחט פ״ט בכלים (מ״ה) וכן בגפת חדשה אבל בישנה טהור, פי׳ הגפת של זיתים החדש שואב מים. ובסוף מעשרות (פ״ה מ״ד) לא ימכור אדם את תבנו ואת גפתו ואת זוגיו[1]. ובר״ג דפ׳ במה טומנין (שבת מ״ז:) איבעיא להו גפת דזתים תנן אבל דשומשמין שפיר דמי שמעינן מינה גפת פסולת של זתים ושל שומשמין. * [אחי״ה כונת רבינו במ״ש שמעינן מינה וכו׳ כלומ׳ דבהטמנה שניהם אסורין פסולת זיתים ושל שומשמין כמו שהוכיח הגרי״ב בהפש״ב וכנראה מטוש״ע או״ח סי׳ רנ״ז לפי הוכחת מרן ב״י בריש סי׳ הנ״ל ע״ש ופליאה שלא הביא שם בין גדולי הראשונים המנויין גם דעת הרשב״א שכתב כן בחי׳ שבת בפירוש וז״ל: מדנקט לה ר׳ זירא באסוקי הבלא ואצטריך לפרושי בהדיא גפת של זתים לומר דלענין אסוקה דוקא גפת של זתים אבל לענין הטמנה אפי׳ דשומשמין עכ״ל וכן כתב הר״ן בחי׳ שבת ע״ש. — וכנ״ה בשבת ל״ו: בגפת ובעצים, ובירו׳ שבת רפ״ג ד״ה סע״ג כגפת וכעצים וע״ש. ובטוש״ע או״ח סי׳ רנ״ג. ובב״ר רפ״נ כזה שהוא בוזק גפת בכירה עיי״ע בזק. פי׳ גפת בל״ע בטיית פסולת של זיתים אחר סחיטתן בבית הבד וכן דעת רש״י ורמב״ם ורע״ב עיי׳ הפשב״ע שמצדד הפירושים. וגם פי׳ גרעינין של זיתים וכן פירשו לנכון רה״ג בפי׳ לסד״ט צד ל״ז עיי״ע עקל א׳ ובירו׳ שבת רפ״ד ד״ו ע״ד א״ל כמרא וגיפתא צ״ל בגיפתא וכה״ג בקרבן העדה שם, או י״ל שאות ג׳ נפלה קודם וי״ו של וגיפתא וצ״ל כמרא ג ו ג י פ ת א וכן מוכח מתשובת דר׳ ינאי לברתיה: אמר לה לא תהי עבדה כן אלא כמרה גו קופתא ויהבה קופתה על גיפתא כלומר הטמן המאכל בתוך הקופה ותן הקופה על הגפת דה״ל דבר המפסיק ושרי אבל תטמין המאכל גו גיפתא, פי׳ בתוך הגפת] —

גִּפְּתִית (בל״ס אַגִיפְּטָיָא בל״י αἰγύπτιος ägyptisch,) לגיפתים ועברית לעברים בר״ג דפ׳ הקורא את המגילה למפרע (מגילי י״ח.)[2]. (א״ב כן נקרא לשון מצרי בלש׳ יוני ורומי). * [אחי״ה וכ״ה בל״ס. ועוד י״ל שהמלה היא בל״ע ופי׳ قبط ובל״י κοπτός ובל״ר coptus בלא״ש koptisch והיא כתיבת מצריים ולשונם] —

גִּץ (בל״פ ايرك, اير, Funke) בני רשף יגביהו עוף (איוב ה׳, ז׳) תרג׳ היך גיצין דנתרין מן גומריא ומתגבהין היכדין יעוף. בר״ג דפ׳ במה מדליקין (שבת כ״א סע״ב) תנן התם (ב״ק פ״ו מ״ו דס״ב:) בפ׳ הכונס צאן לדיר גץ היוצא מתחת הפטיש ויצא והזיק חייב, פי׳ אותן השברים שיוצאין מתחת הפטיש כשמכה [המנפח] על הברזל שבסדן נקראין גיצין. * [אחי״ה וכן הובא המשנה בב״ב כ״ו. ורש״י לועז אטנצייל״א והוא בל״צ etincelle, פי׳ ניצוצות וכן סיים עה״ק שנ״ב וכצ״ל הלעז ברש״י בב״ק שם. וכנ״ה בב״ר ספ״ד וילק׳ עובדי׳ רמז תקמ״ט והיה בית יעקב אש . . גץ אחד יוצא משלך וגץ אחד משל בנך ואתה שורפן. פי׳ איץ בל״פ ניצוץ אש או בהפך האותיות איצק = קץ = גץ ג״כ בל״פ ניצוץ אש. תרג׳ שביב אשו (איוב י״ח, ה׳) גיץ נהוריה (לפי גי׳ כ״י) וכן כידודי

---

1) וכן בבלי׳ פ״ט מ״ו הגפת והזוגין. 2) ובנו״ג גיפטית לגיפטים וכה״ג באו״ז סי׳ שע״ד ס״ק ב׳. וכה״ג בשבת קט״ו. היו כתובין גיפטית אבל בעירו׳ ס״ד. ירמיה מגיפתי וביוחסי׳ השלם צד ק״ס. וקפ״ג: הגי׳ ר׳ ירמיה מגובתא וכ״ה בעירו׳ בדפי׳ שונצי׳ ובילק׳ כ״י ובבה״ג עיי׳ ד״ס עירו׳ צד ק״ל. ובע״י הראשון מניפתי וצ״ל מגיפתי ובע״י בדפוסי׳ אחרוני׳ הגי׳ מדיפתא וזה מורגל בש״ס עיי׳ חולי׳ פ״ז: ועוד במקומות אחרים, ובירו׳ שבת רפ״ה ד״ז: חנן מגופתייא והוא כמו חנן המצרי (עיי״ע חָנָן), אבל עיי״ע גובתא אחר ע׳ גוא.

(שם מ"א, י"א) גיצין דנור עיי' עמת"ר להח' לעווי] —

גִּץ (בל"ע غيصة Sumpf Pfütze) באלו חוצצין פ"ט במקואות (מ"ב) וגץ יוני אלו יתידות דרכים שאין טובלין בהן ולא מטבילין. פי' בתוספת' מקואות (רפ"ז) ואלו הן יתידות הדרכים אלו שמהלכין עליהן בימות הגשמים[1]) והן מתמעכין על הבגדים והן כגון ג ו מ ו ת מ ל א ו ת מ י ם ושפתי הגומות נקראו יתדות כשיהו הדרכים כך יש לעוברים ולשבים להסתלק ולהלך בצידי הדרכים שהן קצות השדות הסמוכות לדרך כמפורש בס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ"א.). פ"א חפירות שעושין הבהמות ויתמלאו מים בחורף ובקיץ ומזיקין רגלי ההולך עליהן וכשהן לחין נקראין גץ יוני וכשייבשו נקראו יתידות דרכים שהן משופין כיתדות כשייבשו. *[אחי"ה וכן הובא כל הערך בשם רבינו נתן באו"ז שם אבל מחי' הרשב"א לב"ק פ"א. נראה בעליל שכל דברי רבינו נעתקים מפי' ר"ח ז"ל וז"ל הרשב"א שם יתדות הדרכי' פירש"י וכו' ור"ח ז"ל פי' טיט השרוי בדרכים ודומה לו בסדר טהרות במס' מקואות בפ' אלו חוצצין טיט היון זה טיט הבורות שנאמ' ויעלני וכ' גץ יוני וכו' ואמרו עלה בתוספתא אלו הן יתידות הדרכים אלו שמהלכין עליהם בימות הגשמים והן מתערבין על הבגדים והן כמין גומות מלאות מים ושפתי הגומות נקראים יתדות וכשהדרכים כן יש לעוברים ושבים להסתלק בצידי דרכים שהן קצת שדות הסמוכות לדרך עכ"ל והנה כבר מלתי אמורה בפ"ב במבוא לזה החבור צד XIII כי לרוב פעמים כתב רבינו פירושיו בסתם וממקום אחר יעמוד הבירור כי הם שייכים לר"ח והדוגמא הנ"ל ממין זה הוא]— (א"ב פי' שם אות יונית וצורת' קו ישר אשר תחתיו קו אחד קצר מן הראשון משני צדדיו ותחת השני קו שלישי שוה לראשון ובני הכפרים עושים כמו יתדות בצורת אות זה מן טיט יבש לדלג מן יתד ליתד ולא יטבעו בבוץ רגליהם). *[אחי"ה ר"ב כיון לאות י"ד מא"ב של יוני וצורתה היא Ξ ואחר דעה זו נגרר גם החי' לעווי בעמת"ר וקשה הדבר לפר' כן כי אין זה כי אם דברי נביאות והנכון כי גיצה בל"ע פתרונו רפש טיט ומלת יוני הוא תואר ככתוב מטיט היון (תהלי' מ', ג') ומ"ש בע' יתד גץ היון בשני וי"ם וכן בכ"י ו"ו בע' הנוכחי טעות דפוס הוא וצ"ל היון] —

גֻּץ = גּוּץ (בל"צ וסנסקריט kaçu ובל"פ كوچك וכן בל' הונג' kicsike, kicsi, פי' קצר klein, kurz, ועוד בל"פ كوته von kleiner Statur קומה נמוכה וקצרה) בס"ג דפ' הזהב (ב"מ נ"ט.) איתתך גוצא גחין ו ת ל ח ו ש להּ[2]). ובס"ג דמצות חליצה (יבמו' ק"ו:) הוא ארוך והיא גוצה, פי' קצרה. *[אחי"ה וכנ"ה בברכו' ל"א: לא ארוך ולא גוץ, ב"מ כ"ז: ארוך וגוץ ושם פ"א רע"ב חד אריך וחד גוצא, ושם סדינא גוצא. סנהד' ק"ט: עיי"ע גז ג'. מגיל' כ"ז: איניש גוצא. נדרי' נ': גוצא ורבה כריסיה. והקבוץ חולי' ס"ג רע"א גוּצֵי וסומקי. סוט' ל"ח: אריכי באפי גוצי] — (א"ב פי' בל"י גבן או מי שרגליו עקומות. תרג' קצר ימים (איוב י"ד, א') גוץ יומין). *[אחי"ה אולי כיון ר"ב על ל"י ὄγκος ובל"ר uncus, פי' כפיפה ודוחק נראה לעינים הוא ועוד עיי' בט"ר להח' אייזלער ח"א, ל"א והנכון מ"ש בתחלת הערך] —

גּצא ואגורא ככר פירשנו בע' אגר[3]).

גּצר (= גַּצְרָא בל"ע قصرية bauchiges Gefäss, Napf) בפ"ב בכלי' (מ"ו) גצרא[4]) שנמצאה בכבשן עד שלא נגמרה מלאכתה טהורה. ובפ"ד (מ"ג) איזו היא גצטרא[5]) כל שניטלו אזניה. ובפ"ב במכשירין (מ"ג) גצריות[6]) שישראל וגוי מטילין לתוכן, ובפ"ו במקואות (מ"ו) גצרא[7]) שבמקוה והטביל בה את הכלים טהרו מטומאתן, פי' כדה השבורה בתוך המקוה ונתמלאה מים. יש ספרים שכתוב בהן גצטרא ויש ספרים שכתוב בהן ג ס ט ר א[8]) וכבר פירשנו בע' גסטר. *[אחי"ה ע"ש מ"ש. וכתב רע"ב במכשירין שם וז"ל גסטריות כמין קדרות עשויות להשתין בהם ובל"ע קורין להם בסריא"ש ע"כ וג"ל לתקן כסריאה והיא מלה הרשומ' בתחלת הע' ופתרונה בטיית כמין קדרה להטיל בה השתן ועיי' עוד פיה"מ להרמב"ם מבלי הזכרת מלה ערבית. וכגי' הערוך אי' בירו' שבת רפ"ג ד"ה ע"ג ממלא גצרא רמח וכו' פי' ממלא את הכד בקוצים עיי"ע רמח] —

גֵּר (= גּוּר wohnen; גֵּר Fremdling) בשבת בפ' הבונה (ק"ד.) ג"ר ד"ק גר בדוק תהיה[9]), פי' גר

[1]) וכה"ג באו"ז סי' של"ז ס"ק י' בשם התוספתא אבל בפי' סדר"ט לרה"ג צד ל"ה גי' בימות החמה. [2]) כ"ה בדפ"ר וכ"נ מכ"י ה"ב רק שם ותחליש וט"ס הוא ובכ"י ו"ו ב' ותילחי' ובכ"י ו"ו א' ולחין ובדפ"ע ולחוש. [3]) וצ"ל בע' אגורא, וגי' כ"י ב"ר גצא וחגירא ועיי' מ"ש בע' אגורא. ועיי' עוד ע' מל י"א וע' נציא. [4]) בנו"ג גסטרא וכ"ה בפיה"מ ור"ש וכ"ה בסד"ט לרה"ג צד ד', ובתוספתי כלי' פ"ב גסטרי. [5]) וכה"ג בר"ש, ובנו"ג גיסטרא. [6]) בנו"ג גסטריות ובפיה"מ לרמב"ם קסטריות. [7]) בנו"ג גסטרא. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב אבל בדפ"ע בט"ס גוסרה ובדפ"ר גזרה. [9]) בנו"ג ג"ר ד"ק אם אתה עושה כן גור בדוק ובכ"י א"פ ובכ"י ילק' לי' ג"כ מלות אם אתה עושה כן.

בדוק תדור בשמים כדכתי' (ישעי' מ', כ"ב) הנוטה כדוק שמים [1]). פי' אחר אם אתה בוש הקב"ה שהוא דר בדוק עושה חציצה בינך לבין אף [2]). בס"ג דפ' סדר תעניות האלו (כ"ה.) אלעזר ברי גרו בך גירי [3]) כך היה שונה הגאון ופי' ברכה [4]) היא וכך אומר לו לעתיד לבא עתידין גרים שיגורו בך כענין שנאמר (ישעי' ט"ז, ד') יגורו בך נדחי. ביבמו' בס"ג דפ' האשה שהלך בעלה למדינ' הים (צ"ו סע"ב) מאי דכתיב (תהלי' ס"א, ה') אגורה באהלך עולמים וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמות וכו' [5]). בר"ג דפ' כל שעה (פסחי' כ"א:) לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה (דברי' י"ד, כ"א) פי' הוא גר שקיבל עליו שלא לעבוד ע"ז אבל איסור אוכל. בפ' החולץ בגמ' היבמה לא תחלץ (יבמו' מ"ב.) וכן [6]) גר וגיורת צריכות להמתין שלשה חדשים כמו שאר כל הנשים [7]) מתיב רב חנינה [8]) בכולן אני קורא בהם משום תקנת ערוה וכאן [9]) בהמתנת שלשה חדשים משום תקנת ולד, פי' בכולן אני קורא בהן משום תקנת ערוה בכל היבמות אני קורא שלא יתיבמו בתוך שלשה חדשים משום תקנת ערוה כדאמרינן (שם מ"א רע"ב) דקא פגע באיסור אשת אח [10]). ובגמ' המחזיר גרושתו (שם מ"ז.) ת"ר גר שבא להתגייר [11]) אומרין לו מה ראית שבאת וכו'. כותים גירי אריות הם פלוגתא דר' ישמעאל ור' עקיבה בפ' עשרה יוחסין בגמ' כל האסורין לבא בקהל (קידושי' ע"ה רע"ב וכ"ה בסנה' פ"ה: ב"ק ל"ח: חולי' ג': נדה נ"ו: ועיי' יבמו' כ"ד:). *[אחי"ה יש גר שהוא נכרי הדר בא"י שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז כפי' רבינו והוא הנקרא גר תושב ויש ממנו שנתגייר מכל ושנתיהד והוא הנקרא גר צדק עיי' בגיטי' נ"ז: סנהד' צ"ו: מגיל' י"ז: ונקראו עוד גר שקר, ירו' ב"מ פ"ה ד"י ע"ג והפכו גר אמת סנהד' פ"ה. נדה נ"ו: ושם במשנה גרים טועין לפי גי' הערוך ע' טע. ובזה אני מציין המקומות אשר בהם דברו רז"ל על גרים הן לחסד הן לשבט שבת ל"א. קמ"ו: פסחי' פ"ז: סוכ' מ"ט: חגיג' ה'. יבמו' ט"ז. כ"ד: [ושם גירי חלומות] מ"ו. מ"ו: מ"ז. מ"ז: מ"ח: ק"ב. ק"ט: קידוש' ע': ב"מ נ"ח. [בן גרים], נ"ט: סנהד' ל"ט: צ"ו: שבועו' ל"ט. ע"ז ג': [גרים גרורים וכן שם כ"ד. וירו' קידושי' פ"ד דס"ה ע"ג], הוריו' י"ג. כריתו' ט'. נדה י"ג: ומהשם גֵר נבנה הפֹּעַל גִּיֵּר, פֻּעַל גֻּיַּר, התפעל התגייר, ואתפעל אִיגַּיַּר, ד"מ שבת ל"א. גייריני על מנת שתלמדני כל התורה וכו', סנהד' צ"ט: היא (תמנע) בעיא לאגיורי, ע"ז כ'. דעתידה דמגיירה, ב"ר פל"ט אלו הגרים שגיירו, ושם אברהם היה מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים. רות רבה פ' וישאו לא גיירום ולא הטבילו אותם. שבת ל"א. גַּיְּרֵיה, יבמו' ע"ו. גיורי גיירה. — ברכו' נ"ז: עתידין להתגייר. יבמו' מ"ז. גר שבא להתגייר, ע"ו. נתגיירו אית להו חתנות. שבועו' ל"ט. גרים הבאים להתגייר, ע"ז ג'. לעתיד באים או"ה ומתגיירִים, זבחי' קט"ז: רחב אחר נ' שנה נתגיירה, שמ"ר פכ"ז לא בא אלא להתגייר, שהש"ר פ' לריח הרבה גרים באים ומתגיירין. — ברכו' י"ז: דלא אִיגַּיַּר גיורא מינייהו. מגיל' י"ד: דאיגיירה ונסבה יהושע. גיטי' נ"ו. ערק ואזל ואיגייר, ושם: בעי לאיגיירו. ע"ז י"א. אונקלוס בר קלונימוס איגייר. וממנו השֵם גִּיוֹרָא וכ"ה בל"ס ברכו' י"ז: עיי' לעיל. קידושי' ע"ו: גיורא הוי, עירו' ט'. ב"ק מ"ב. יומ' מ"ז. וירו' חגיג' פ"א דע"ו: גיורא בשמי שמיא עיי"ע יציב. סנהד' צ"ד. גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאי קמיה. ע"ז ע'. איסור גיורא. ירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ד וירו' קידושי' פ"ג דס"ד ע"ג חד גיור. תעני' כ"ט: לפי גי' כ"י מ' רב יצחק בר יעקב בר גיורי וכ"ה ברי"ף ובאו"ז הלכ' ת"ב סי' תי"ד, וכ"ה נכון בעירו' ס"ב. לגי' כ"י מ', וכצ"ל במ"ק י"ח. ושם בכ"י מ' הגי' בר גיורא ועיי' ד"ס לעירו' ולתעני' שם ושם. ב"ר פל"ה ר' יודן גיורי ואולי הוא יהודה בן גרים שבת ל"ד. כדעת הח' לעווי בעמת"ל צד שכ"ז בח"א. — לנקבה גיורת, יבמו' ל"ה. מ"ב. כתובו' ל"ז. מנחו' מ"ד. קידושי' ע"ז. הוריו' י"ג. ירו' יבמו' פ"ח ד"ט: ירו' קידושי' פ"ד דס"ו. ובל"ס גיורתא וכ"ה בברכו' ח': לא תנסבו גיורתא, ובפסחי' קי"ב: לא תינסב גיורתא] —

גֵּר = גִּיר (בל"ע جير פי' קצף גרתיחה והוא קצף אשר צף על שמרי היין Gischt, der auf-

---

1) וכן פירש"י דוק: שמים. 2) נראה כי גי' רבינו בגמ' היתה כזה: אם אתה עושה כן גר בדוק ח צ י צ א ה ו י ב י נ ך ל ב י ן א ף וכן נראה מגליון של כ"י הובא בד"ס שבת צד קי"ב: אות ק', אבל בנו"ג חציצא וכו' אחר התיבות ה"ץ וי"ף שעליהם מוסב הדרש חציצא וכו'. 3) וכה"ג בש"ס דפ' פיז' וויניצי' באסילי' ובנבנשתי אבל בכ"י מ' אגרו בך גירי וכ"ה בע"י ובכ"י ב' וברש"י איגרו ובילק' מלכים בטעות פי' תרצה שאגרה בך חיצי וכ' עיי' ד"ס תעני' ע"ז. ובנו"ג בטעות גירי בך גירי וע"ש פירש"י ורמ"ל רומז על פירש"י מבלי שהבדילו מדברי הערוך. 4) בכ"י ו"ו הגי' ככה. 5) בנו"ג עולמים אבל בילק' תהלי' ררמ"ז תשפ"א אי' כגי' רבינו ובילק' ישם הגי' לדור. 6) בנו"ג לפיכך וכ"ה בתוספ' יבמו' ל"ה. ד"ה חוץ. 7) אלה הדברי' מפירושו של רבינו. 8) בנו"ג חנניה. 9) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד וה"ב, ובדפ"ע הגי' וכן. 10) וכן פירש"י הסוגיא ע"ש. ובדפ"ר נשמט מתיבות משום תקנת ערוה עד משום תקנת ערוה. 11) בנו"ג עוד בזמן הזה.

(brausende Weinschaum) בפ׳ כל קרבנו׳ הצבור (מנחו׳ פ״ז.) כיצד הוא בודק הגזבר יושב והקנה בידו זרק הגיר [1]) והקיש בקנה. פי׳ הפקיד יושב והקנה בידו זרק הגיר הוא הסילון הנצוק אם נתחלף היין וזרק גיר של שמרים הקיש בקנה על החבית שירגיש המוציא היין ויסתום החבית. ס״א הגיר מן על גירא די כתל היכלא (דניאל ה׳, ה׳). ופי׳ שהיין אדום הוא. כדכתיב (משלי כ״ג, ל״א) אל תרא יין כי יתאדם. והשמרים הן לבנים וכל זמן שהיין אדום בידוע שהיין צלול וטוב הוא וכשמתחיל לצאת לבן בידוע ששמרים יש בו הדומין לגיר שהוא לבן. הקיש הגזבר בקנה ולמה אינו מדבר ואומר די לך שהדיבור רע ליין וטוב לשמרים. *[אחי״ה כ״ה רק בכ״י פאריז. ורש״י יפה כיון לפרש אותו לבן שתחת היין שצף על השמרים ע״כ רק הוא ז״ל גוזר המלה מתיבת גיר. פי׳ סיד הלבן כס״א של גי׳ כ״י הנ״ל. אבל האמת ל״ע הוא כמו שכתבתי בתחילת הערך. ודע עוד כי خرء בל״פ שמרים הן מיין הן מזית וזולתו. ולפי פי׳ הראשון של רבינו הסילון הנצוק נחוץ הדבר לגזור גיר מל״ע אגרי = اجرى das Fliessen פי׳ מרוצת המים או יין והראשון עיקר. וכמ״ש רבינו וזרק גיר של שמרים כיון למה שכתוב בגמ׳ שם ע״ש. וכעין זה פי׳ רש״י ורע״ב בפי׳ השני בשם רבותיו שהוא פירש״י עיי׳ תוי״ט שם] —

גָּר = **גָּרַר** (sägen ; מְגֵירָה Säge ומל״מ וכ״ה בל״ע نجر (zertheilen, zersägen בשבת בפ׳ כל הכלים (פי״ז מ״א דף קכ״ב:) מגירה לגור בה את הגבינה. ובפ׳ במה אשה בגמ׳ ולא בקמיע (שבת ס״א:) היה שם כתוב על ידות הכלים ועל כרעי המטה הרי זה יגור ויגנוז [2]). ובפ׳ העור והרוטב בגמ׳ המפשיט (חולי׳ קכ״ג:) מתיב ר׳ ירמיה מהא דתנן בפ״ה בכלים (מ״ז) תנור שניטמא כיצד מטהרין אותו חולקו לשלשה וגורר את הטפלה וכו׳. ובסגנום פט״ו באהלות (מ״ח) אין טמא אלא עד ד׳ טפחים ובזמן שהוא עתיד לגור [3]). ובבכורות פ׳ אלו מומין בגמ׳ עיניו גדולות (מ״ד סע״א) והא אנן תנן בפ׳ שני בפרה (מ״ב) פרה שקרניה וטלפיה שחורים [4]) יגור. פי׳ ינסר כמו מגררות במגרה (מ״א ז׳, ט׳) [5]). ובס״ג דב״ק (קי״ט סע״ב) היוצא מתחת המקדח ומתחת הרהיטני [6]) והנגרר במגרה הרי זו [7]) שלו. *[אחי״ה ומן הפעל גרר. ובל״ע جر ענין כרת וחלק ג״כ שד רשעים יְגוֹרֵם (משלי כ״א, ז׳) כלומ׳ יכריתם עיי׳ רד״ק שרש גרר ומגרה שם הכלי שכורתים בו העץ והוא המַשּׂוֹר ובלאי״ט שיר״א או שיג״א serra, sega ובלא״ש Säge. ועה״ק שנ״ב סיים הע׳ זעגי״ן בלא״ש] —

גָּר (בל״ס גר פי׳ זנה buhlen ובל״ע جار נוטה מן הדרך הישר) בפ׳ ראשון בע״ז בגמ׳ ויום גניסיא (ע״ז י״:) הויא ליה ברתא ושמה גילא עבדה איסורא שדר ליה גרגילא כלומ׳ גר גילא ניאפה גילא [8]). גירא בחזורין ומפלגא (לבושא) [וצ״ל [9]) לבישיא]. ס״א גיפא ומפרש בע׳ גייף. נואף אשה (משלי ו׳, ל״ב) תרג׳ מאן דגייר אתתא [10]). לא תנאף (שמות כ׳, י״ג) תר״י עמי בני ישראל [11]) לא תהוון גִּיוֹרִין. וכן מות יומת הנואף והנואפת (ויק׳ כ׳, י׳). *[אחי״ה המלה נמצאה רק בתרג׳ ירו׳ אבל בבבלי תמיד בתמורתה הפעל גוף וגייף, עיי״ע. ובל״ס זנה גָּף וזונה גַּיּוֹרָא וזה מעיד על גזרת המלה כי גייף מל״פ מחצבה יען כן המצא תמצא היא רק בתרג׳ בבלי. ובב״ר ספע״ו לא זינתה ובנ״א לא גיירתה. ודע שבל״ע הרשום׳ גאר = גיר ענינה נוטה מני דרך וכן תרג׳ ריב״י טאווס מלת זונה תמיד בל״פ بيراه פי׳ הנוטה מן הדרך הישר, אבל לא אכחד תחת לשוני כי זונה גם בל״פ عهر וא״כ קשה לי מדוע לא בא זכרון מלת גר בתרג׳ בבלי]—

גַּר = **גַּרְדָּא** (ein Stück Holz, in welchem eine Falle oder Schlinge angebracht ist, ar. جرار) בפ׳ אין צדין בר״ג שוחטין (ביצה כ״ד רע״ב) מן הגררין [12]) ביום טוב. פי׳ עושין פחין לחיות שנתפסין בהן ברגליהן יש חיות בעלי כח נתפסין וגוררין הפח כמות שהוא אם נמצאו אח״כ והפח ברגליהן וידוע שהפח מאתמול נגרר אעפ״י שנמצא ביו״ט שוחטין ממנו כי אי אפשר להנצל ממנו

---

[1]) במשני׳ שבמשניו׳ בט״ס הגיד וכ״ה ברע״ב וכ״ה בפיה״מ להרמב״ם. [2]) בנו״ג יגוד ויגנזנו אבל בכ״י א״פ יגרור ויגנוז וצ״ל יגור ויגנוז ובריי״ף ובראי״ש ג״כ הגי׳ יגוד. [3]) בנו״ג לגוד וכ״ה בפי׳ הרמב״ם והר״ש ובתוספ׳ הובא בר״ש וברע״ב. [4]) כ״ה לנכון בדפ״ר ובדפ״ו בט״ס טחורים. [5]) וכה״ג יגור בפי׳ סד״ט לרה״ג צד כ״ח אבל בנו״ג יגוד וכ״ה בהמפרשים. [6]) וכ״ה בע׳ רהטני ובנו״ג רהיטני. [7]) בנו״ג יותר טוב אלו. [8]) כה״ג היותר נכונה בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ל״ד ובכ״י ה״ב נאפה גילא ובדפ״ר גר גילא בשתי פעמים אבל בדפ״ע הגי׳ ושמה גירא . שדר ליה גרגירא כלומ׳ גיאפה גרגירא, ולשון אינה הגונה הוא אבל הגי׳ גר גירא נוכל לקיים עיי״ע גרגל ועי׳ גרגר א׳, וכה״ג בערך כרת א׳ וז״ל דבתו היתה שמה גירה שזינתה ומשום הכי שדר ליה גרגירא כלומ׳ דבתו נגררת אחר הזנות ופי׳ זה שייך לר״ח כנראה מתוספ׳ ע״ז י׳: ד״ה שדר ע״ש. [9]) כמו בע׳ גייף. [10]) וכ״ה בפשיטה הסורית. [11]) כ״ה לנכון בדפ״ר, ובדפ״ו בט״ס אני ישר׳. [12]) כ״ה בדפ״ר ובדפ״א ופרי׳ אבל בדפ״ו בט״ס הנגררין, ובנו״ג הנגרין וכ״ה בתוספתי רפ״ג.

ומוכן הוא אבל מן הרשתות אעפ"י שמערב יו"ט ניצדו אין נלקחין ביו"ט (שאי אפשר) [וצ"ל שאפשר] שניצולין ואינם מוכנים זה טעמו של תנא קמא. *[אחי"ה פי' גרה והקבוץ גראר בל"ע עץ ארוך ובתוכו נקב גדול אשר בו הפח לתפוס את החיות] —

גר = גָּרִי (בל"ס גַּרִי פי' an- aufreizen וכן בל"ע غرى חרחר ריב והוא ג"כ ענין התגרה בל"מ) וסכסכתי מצרים במצרים (ישעי' י"ט ב') תרג' ואיגרי מצראי [במצראי] מן אל תתגר בם (דברי' ב', י"ט). *[אחי"ה וכנ"ה ביומ' ס"ט. לפי גי' כ"י מ' וילק' נחמי' רמז אלף ע"א אהנו ביה כי היכי דלא מיגרי (ילק' ליגרי) איניש בקרובתא ובסנהדרי' ס"ד. דלא איגרי אינש בקרבותא. סנהד' ק"ז: וילק' מ"ב רמז רל"ג גירה דובים בתינוקות, ירו' פיאה פ"א דט"ז. הא דובא מתגריא לך. ירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג אתא כלב שוטה בעי איתגרייא ביה. ב"ר ספ"ט השיאני: גירני, שמ"ר פכ"א גירה בה הליסטים. שהש"ר פ' משכני: גירה בה שכנים רעים. והתפעל מתגרה עיי' ברכו' ז': מגילי' ו': יומ' ע"ו: סנהד' י"ט. ע"ז י"ח: י"ט: במ"ר פי"ט] —

גֵּר = גּוּר (פי' בל"מ ענין דור ושָׁכַן והתואר נקבה גָּרַת בית וממנו מָגִיר: שָׁכֵן, ונקבה מְגִירְתָּא (Nachbarin בר"ג דפ' ד' (בנדרים) [צ"ל נדרים (נדרי' כ"א סע"ב) אלו הוית ידעת דאמרין מְגִירָתָא עלה דברתיך מן משכנתה ומגרת ביתה (שמות ג', כ"ב). (א"ב תרג' ואל כל שכניו (רברי' א', ז') ולכל מגירוהי א"כ הערך הוא מגר). *[אחי"ה וגם המתורגמן הביא זה התרגום ולכל מגירוהי בשרש גר ובחנם מתמיה רמ"ל בע' הנוכחי על זאת ודע כי גם רד"ק הביא מגרת ביתה לנכון בע' גור ולא הוצרכנו לפלפולו של הגרי"ב בהפש"ב ליישב שיטתו של רבינו נתן כי כבר הקדמתיך בתחלה בספ"א של מבוא צד X כי מדרכו בדקדוק לסדר רק שתי אותיות משרש ומה גם בדוגמא זו אשר ענינו יעיד עליה כי השרש מפעל גור נבנה. וכן בל"ע שכן جارة. וכפי' רבינו אי' ג"כ ברש"י נדרי' שם ועיי' עוד ע' מגר והציונים שם] —

גִּר = גִּירָא (בל"ס גֵּרָא, גֵּאָרָא מל"י γέῤῥον ובל' סאנסקריט Pfeil çara חץ) בנדרי' בפ' נערה המאורשה בגמ' הפרת נדרים (ע"ו סע"ב) חייא בר רב שדי גירי [בנו"נ גירא] ובדיק, פי' עד שהיה מורה בקשת היה בודק נדרים ומתירן אלמא דלא בעי יישוב הדעת כל כך להתיר נדרים. *[אחי"ה וכן כתוב בשטמ"מ בשם הרי"ץ מבלי שהזכיר את רבינו ע"ש לפי' הראשון, וכן פי' המיוחס לרש"י בנדרי' ע"ש. וכנ"ה גיטי' נ"ו. שדא גירא, סנהד' ק"ז. פתק ביה גירא. ואולי מזה הענין אגרו בך גירי, תעני' כ"ה. לגי' כ"י מ' אבל עיי"ע גר א' ומ"ש. מנחו' ס"ב. ואמר גירא בעינא דשטנא וכצ"ל בסוכ' ל"ח. ובנו"ג אמר דין גירא וצ"ל ואמר וכו' עיי' ד"ס צד נ"ט: וכ"ה בקידוש' ל'. לשטן גירא בעינך, ושם פ"א סע"א הוה רגיל למימר כל יומא גירא בעיניה דשטן. ובכ"י ב' בסוכ' (עיי' ד"ס שם) הגי' ואמר האי בעינא דשיטנא וכ"ה ברי"ץ גיאת הלכו' לולב עמוד קי"ב וביצחק ירנן הגי' שם כגי' הש"ס. והקבוץ גירי ב"ב כ"ב: כ"ה: מודה ר' יוסי בגירי דידיה ובב"מ קי"ז. הגי' גירי דיליה ובב"מ מ"ד. מ"ט גירי דידיה הוא דאהני לה ופירש"י חצים שלו גרמו וכו'. וב"ב כ"ב: פי' בחיצים הבאים לו מיד גופו וכו'. ובב"מ קי"ז. פי' וז"ל והא מודה ר' יוסי בגירי דיליה אע"ג דאמר על הניזוק להרחיק את עצמו ה"מ היכי דלאו אדם עצמו מזיקה . . אבל היכי דאדם עצמו מזיקו וזורק בו חיציו וכו' וזה קרוב מאוד לפי' רבינו בע' תם ד' ע"ש. ומלש' גירא פי' חץ מפורש ג"כ בשטמ"מ לב"ב כ"ב: וז"ל לא חשיבי גיריה אלא כשהניזק מצוי בשעת הנחתו דומיא דגירא ממש דמורה לאדם כמטרא וכי' ע"ש, ובכל המקומות האלה יש לגזור המלה מלש' גירא גרא שהוא בל"ס חץ ולדעתי נאצל מלש' צענד khru פי' מזיק וחובל. אבל לפע"ד שבדיבור מודה ר' יוסי בגיריה דידיה או דיליה פתרון גירא ל"י χείρ, פי' יד ומצאתי און לי מפי' כ"י רגמ"ה לב"ב כ"ב: וז"ל מודה וכי' בגיריה דידיה דחייב להיכא דעביד איהו בידים כדגרסינן בב"מ וכי' מודה וכי' בגיריה משום דעילאי משי ידיה ונפל על תיתאה דעבד בידים וכו' עכ"ל. וכן מצאתי מפורש ברש"י ב"ב כ"ב: בגיריה דיליה היכא דמטי ליה היזיקא מתוך ידיו של מזיק כההיא דאמרינן בהבית והעלייה (ב"מ קי"ז.) הנהו וכו' דכשנופלים מידו ממש על התחתון קרי ליה גיריא דיליה וכו' ובד"ה גירי דיליה פירש"י עוד והכא נמי מידיהם בא לו וכו' עכ"ל. — גיטי' ס"ט: עיי"ע לוליתא. סנהד' ק"ח: עיי"ע בזק. והתואר גיראה, פי' אומן עושה חיצים או קשת פסחי' כ"ח. גיראה בגיריה מקטיל כהג"י בדפוסי' הישנים וכ"ה בילק' בא רמז ר"א וכ"ה ברש"י וכ"ה בפי' ר"ח לפסחי' צד מ"ו רק שם בט"ס ביראה וכבר הגיה המו"ל שצ"ל גיראה וכ"ה בכ"י ב' וא"פ הובא בד"ס פסחי' צד ל"ח. ומן השם נבנה הפעל גרי, פי' זורק חצים עיי' תוס' נזיר ד': ד"ה גרויי וגי' רבינו בע' גרד א']

— (א״ב תרג׳ ולא יורה שם חץ (מ״ב י״ט, ל״ב) ולא יקשת תמן גיר).

גִּר = גִּיר (בל״פ غرو Rohr, Halm) בפרק ח׳ שרצים (שבת ק״ט:) ומגירי דרוביא [1]) אליבא ריקנא פי׳ לולבי גפנים. פ״א זרע פשתן. * [אחי״ה וכפי׳ ראשון פירש״י. ולדעתי היא המלה הרשומ׳ הפרסי׳ ועניגה קנה וסוף. וכנ״ה לפי גי׳ כ״י מ׳ וב׳ ביומ׳ פ״ה גוריא דדהבא פי׳ קנה של זהב ועיי״ע גבתא] —

גר = (גְּרַר בל״פ گرّون, گر Aussatz, Krätze) בב״ר פס״ה [2]) ואבימלך הלך אליו מגרר (בראשי׳ כ״ו, כ״ו) מלמד שעלו בו צמחים, פי׳ פצעים וחבורות [3]) וכענין הזה הוא סבר (גרייא) [צ״ל גרייה] אמר ליה דגרסינן בפ׳ בנות כותים בגמ׳ המקשה נדה (ל״ו סע״ב). [פי׳ אחר של ר״ח ז״ל משכהו והביאהו מלש׳ פרץ נחל מעם גר (איוב כ״ח, ד׳) כלומר הכריחהו כדאמרינן בבנות כותים שילא בר אבינא עבד עובדא כרב וכו׳ עד אי לא צאית גרדיה [צ״ל גרריה] הוא סבר אמר גרדיה [צ״ל גדדיה] ופי׳ הכהו]. * [אחי״ה בענין תשלום זה אאריך בע׳ גרב א׳ (הערה 5). וזאת הצעת הסוגיא: ז״ל צנעיה ואי לא ציית גרייה הוא סבר גדייה עכ״ל וכן פירש״י גרייה ברי״ש כלומר גרור ומשוך אותו בדברי טעם וכ׳, גדייה הכריתו בשמתא כמו גודו אילנא והתוספ׳ שם ד״ה גדייה הולקין על רש״י ואמרו שאין הטעות בין רי״ש לדלית אבל הטעות בהברת גדייה בדלי״ת רפה או דגש ר״ל הוא אמר גַּדְּיֵיה ותלמיד הבין גַּדְיֵיה, וכחי׳ הריטב״א לנדה אי׳ הגי׳ גרדיה ונראה שהוא ט״ס במקום גרריה וזה מ״ש שם ומשמע נמי לשבח גרור אותו בדברים ע״ש ועוד שם הגי׳ גדדיה וכ״ה בע׳ צנע ב׳ ופי׳ שם רבינו כלומ׳ . . מנעהו בהכאות ופצעים מלש׳ לא תתגדדו ע״כ ואם כפי׳ רבינו דכאן אמת אז נוכל להסביר הגי׳ גרריה, פי׳ העלה עליו פצעים וחבורות ונבנה הפעל גרר מן השם הפרסי גר, גררון שענינו כן כמו שכתבנו] — (א״ב גדייה כתיב).

גֻּר = גּוּר, גּוּרְיָא (פי׳ בל״ס גוריא כלב קטן וכן בל״ע جرو junger Hund) בר״ג דפ׳ בא לו כה״ג (יומ׳ ס״ט:) ובפ׳ ד׳ מיתות בגמ׳ הנודר בשמו (סנהדר׳ ס״ד. והובא בילק׳ נחמי׳ ח׳ רמז אלף ע״א) נפק כי גוריא דנורא מבית קדש הקדשים [4]) פי׳ כלב קטן [5]). ובפ׳ כיצד משתתפין בגמ׳ המניח את ביתו (עירובי׳ פ״ו.) נבח בך כלבא עול נבחא [6]) בך גוריתא פוק, פי׳ שאם מנבח כלב זכר מעט שותק נבחא בך גוריתא כלבתא פוק שלעולם אינה שותקת אף הוא אם שובת אצל בתו וכועס חתנו מתפייס אבל אם שובת אצל בנו וכועסת כלתו אינה מתפייסת. ובפ׳ אע״פ שאמרו בגמ׳ רשב״ג אומ׳ (כתובי׳ ס״א:) איכא בינייהו דמטללה בגורייתא קיסנייתא ונרדשיר [7]), פי׳ כלבתא קטנה בברייתה [8]) היא ורגליה קצרות ורגילין בני אדם לשחק בהן. * [אחי״ה לפי פי׳ זה צריכים אנו לפרש קיסנייתא תואר לגורייתא ופי׳ קיסנה בלש׳ צינד kaçu וממנו kassan פי׳ קטן ובל׳ הוצואריש kiânçâi עיי׳ יוסטי צינדליקסיקאן צד פ״ב, פ״ה וכ״ה בל׳ הונגרי kicsiny פי׳ קטן, אבל בע׳ קסן ב׳ פי׳ וגרס רבינו בע״א ושם הוסיף בגי׳ ס״א מלת זוטרתי למלת קסנייתא ופירש שם כלבים קטנים במיני שגל ששוחקין בהן ע״כ וא״כ קסנייתא פי׳ כלבים ועיי״ע אסקונדרי לפי׳ ר״ח ז״ל. ולס״א נראה שלא גרס מלת גורייתא יען כן הוסיף גי׳ ס״א מלת זוטרתי דאל״כ אפושי מילין למה לך. ובאמת מצאתי ראיה להשערה זו כי בשט״מ בהיפך לא גרס קסנייתא רק „בגוריתא או בנרדשיר” בעבור זאת עלה בדעתי לומר כי אחת משתי תיבות ר״ל או גורייתא או קיסנייתא לפרש יצאה והובאת מגליון לפנים והדעת נוטה כי קסנייתא היה כתוב ופירושו בל״פ گسنه רעבן Hungerleider והוא תואר לכלב מרוב רעבו עיי׳ שבת קנ״ה: ביצ׳ כ״ה: ב״ק צ״ב: ב״ב ח׳. ועוד מאמרים אחרים בענין זה. כמו בדרז״ל כלב: למס והוא ל״י λίμος רעב ועיי״ע למס. והמלה הבלתי מורגלת מפורשת ע״י מורגלת ובזמן מאוחר שניהם: גורייתא וקיסנייתא יחדיו ידובקו. ומי שרוצה לקיים גי׳ הספרים מטללא

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו ול״ד וה״ב אבל בדפ״ע דרובי. [2]) כ״ה בכ״י ולפנינו פס״ד, אבל בדפ״ע בט״ס פס״ח. [3]) ונכון פי׳ כן וכ״ה בל״פ הרשומי׳ ודע כי בב״ר הביא עוד לסיוע הפסוק מאיוב ב׳, ב׳ להתגרר בו והכתוב אומר להתגרד ע״ש ברש״י אבל בילק׳ איוב שם הגי׳ ג״כ ברי״ש ואולם הסיוע מהפסוק אסמכתא בעלמא היא ונ״ל שלא היה כתוב בתחלה בב״ר הסיוע כלל ואיזה מגיה הגיה לעצמו כן להשען עליו הדרוש ומהגליון בא לפנים והראיה שלא מציינו רבינו וגם ליי׳ בילק׳ תולדות רמז קי״א שהובא שם ב״ר פס״ד בלי הוספת הפסוק. [4]) בנו״ג בסנה׳ נפק כגוריא דנורא וכו׳ וביומ׳ נפק אתא כי גוריא וכו׳ ובדפ״ר בערוך הגי׳ בי גוריא ובילק׳ בט״ס ביה גוריא. [5]) כה״ג לנכון בדפ״ר ובכ״י אבל בשדפ״ע בלי נכון גור אריה וקרוב הדבר שאיזה סופר מגיה כן עפ״י פירש״י. [6]) וכ״ה בבה״ג ובכ״י א״פ אבל יותר נכון נבחה ובנו״ג נבח והקו מעל ח׳ נשמט. [7]) כה״ג לנכון בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ול״ד וכן מוכח מע׳ קסן וע׳ נרדשיר וכ״הברא״ש אבל בנו״ג בגורייתא קיטנייתא ונדרשיר ומלה אחרונה גם בדפ״ע וט״ס הוא וכבר הגיה המהרש״ל גם בש״ס נרדשיר וכ״ה בשט״מ לכתובו׳ וכ״ה נכון עיי״ע נרדשיר. [8]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ובדפ״ע כברייתה.

בְגורייתא קיסנייתא אז הוצרכנו לפרש המלה מל״פ كشن פי׳ זכר וגם תאות המשגל ומה מאוד נכון פי׳ רבִינו בע׳ קסן שפי׳ כלבים קטני׳ במיני שגל ששוחקין בהן וזה עולה יפה למסקנת הגמ׳ כתוב׳ שם איכא בינייהו גורייתא וכ׳, פירש״י ורא״ש ויתר המפרשים לידי זימה איכא לידי שיעמום ליכא ע״ש ובשחקה בכלבים זכרים התעוררה תאות המשגל והרגילה עצמה לידי זימה. ובר״ה ד׳. דרשו רז״ל שגל (בנחמי׳ ב׳, י׳) כלבתא עיי״ע שגל. וגורייתא הוא קבוץ ולא כדעת רבינו לשון נקבה יחיד. וכ״ה בשבת קנ״ה: גורייאתא זוטרי (וברש״י גורייתא) ובסנהד׳ צ״ה. בתרי גוריָין קטלוה לאריה, פי׳ בשני כלבים קטנים יהרגו את הארי, בתמיה. והיחיד בויק״ר פי״ט גור טב מכלב ביש לא תרבי גור ביש מכלב ביש עאכו״כ ומשל הדיוט כזה בסדר עולם פכ״ה מכלבא בישא גורא טבא לא נפיק. ובל״ס וע׳ גוריא. גרו ענינו כלב צעיר ובל״מ בפרט בן ארי ורד״ק בשרש גור פי׳ גם בל״מ: בני החיות בעודם קטנים יקראו גורים. ובל״פ كره פתרונו כמו כן] —

גֹּר = גִּיר (בל״ע جيار ובל״ס גורא Kalk, פי׳ סיד) ושדת אותם בשיד (דברי׳ כ״ז, ב׳) תר״י ותשיעון יתהון בגירא. [על שרפו] עצמות מלך אדום לשיד (עמוס ב׳, א׳) תרג׳ דאוקיד גרמי מלכא דאדום וסדינון כגירא בביתא[1]. ובמגל׳ איכ׳ כלה ה׳ [את] חמתו (ד׳, י״א) למלך שעשה חופה לבנו גיירה וסיידה וכיירה[2]. ובפ׳ המוציא יין בגמ׳ סיד (שבת פ׳:) נראין דברי ר׳ יהודה בחבוט ודברי ר׳ נחמיה בביצת הגיר. ס״א בביצת הסיד ש״מ סיד וגיר אחד הוא[3] ואומר (דניאל ה׳, ה׳) על גירא די כתל היכלא. ובס״ג דפ״ק דביצה (ט״ו.) תניא ר׳ יהודה [מתיר בשחור] ואוסר בלבן מפני שצריך ביצת הגיר. פי׳ במנהג מקומו בר בשרא לעיל וצריך ביצת הגיר ללבנו. פ״א ביצת הגיר קורין לדבר שמשחירין בו לצחצחו ולעשותו חלק באתריה דר׳ יהודה בר בשרא לתחת וכלפי שיער לחוץ והוי חלק מעצמו ואין צריך צחצוח. באתריה דר׳ יוסי בשרא לעיל ולא הוי חלק וצריך לצחצחו. * [אחי״ה ועיי׳ חי׳ המאירי לביצ׳ שם ושט״מ לביצ׳ שפי׳ קרוב לזה ובכ״י ה״ב פי׳ הראשון חסר ובאמת כל הענין ההוא קשה הבנה הוא. פי׳ גיר או גיאר בל״ע וגורא בל״ס גרג = كرج בל״פ סיד. ורש״י לשמות ט״ז, י״ד לפי׳ ככפור הביא ראיה מחולי׳ פ״ח: הגיר והזרניך אבל בנוסחאותינו לי׳ הגיר וכן לי׳ בע׳ זרניך וגם לא מציינו רש״י בעצמו לא בחולי׳ שם ולא במגילי׳ י״ח סע״ב ד״ה סם. ואם אמת הגי׳ אז גם בחולי׳ הגיר פי׳ סיד חיה. ולשמות שם פירש״י גיר מין צבע שחור. וכעין זה פי׳ לביצ׳ שם: מין קרקע המשחיר וזה מסכים לפי׳ הערוך בפ״א. אבל באמת מראה של סיד לבן הוא כידוע וכן טעם غر בל״פ צבע לבן, ומלבנין בו הבתים וכן פי׳ רה״ג לכלים פ״י מ״ב ע״ש בסד״ט צד ו׳ והפעל גייר באיכ״ר הנ״ל, וכנ״ל לפרש מלת מגויירות שהביא רבינו בע׳ פטם ע״ש] —

גַּר (בל״פ آكُر، آجور، اجور Backstein, פי׳ לבן) והיתה בבל לגלים (ירמי׳ נ״א, ל״ז) תרג׳ ותהי בבל לגרים[4]. גם מזבחותם כגלים (הושע י״ב, י״ב) תרג׳ אף אגוריהן אסגיאו כגירין[5]. ושמתי שומרון לעי השדה (מיכ׳ א׳, ו׳) ואשוי שומרון לאיגרי חקלין. * [אחי״ה בנו״ג ליַגרי חקלן. ובל״ס יַגַר פי׳ גל, וכ״ה בבראש׳ ל״א, מ״ז. ולגי׳ רבינו גר ואיגר הוצרכנו לגזור המלה מל״פ הרשומה וכ״ה בל״ע עיי״ע אגר ג׳ ופתרונו לבנים הנשרפים] —

* גִּירָא (בל״ע جراء Bruststechen) בגיטי׳ ס״ט רע״ב לגירא ליתי גירא דלילתא ולגי׳ רבינו בע׳ לוליתא גירא דלוליתא ופי׳ אבן עשוי כחץ הנופל עם הברד ע״כ, והמלה עצמה לא פירש ולפ״ד הוא חולי החזה בל״ע ונקרא כן על שם הכאב כאילו תוחב החץ בחזה וכן נבנה בל׳ הונגרי מהשם nyil פי׳ חץ השם nyillalás כאב החזה Seitenstechen ולשון נופל על לשון הוא יען כן נתן בעל המאמר הסגולה הזו ליתי גירא וכו׳ ורש״י ז״ל לועז חולי שקורין אשפונ״ט ע״כ ונ״ל שהוא ל״צ point Seitenstechen, חולי הצד. ובענין גירא דלילתא, פי׳ כמו הערוך.

* גּוּרְיָא, גּוּרְיוֹן (E. N.) גוריא אבוה דרב חמא תלמיד רב ויש גוריא בר חמא אחר בזמן רבא כי רבא מברך במוצאי שבת על האור שלו שהיה סמוך לביתו והסימן בנו של זה כשם אביו של זה. עכ״ל של יוחסין השלם צד קכ״ב וכיון על ברכו׳ נ״ג: רבא מברך אדבי גוריא בר חמא וכו׳ ובכ״י מ׳ הגי׳ אדבי גודא וט״ס הוא ובאו״ז הלכ׳ מוצאי שבת רסי׳ צ״ג גרס ג״כ כספרים שלנו. במשנ׳ קידושי׳ פ״ב ע״א אבא גוריין איש צדיין אומר משום אבא גוריא וכו׳ ובריש אסת״ר הגי׳ אבא אוריין איש צידון, ובמשנ׳ ירו׳ אבא גוריון איש ציידן אומ׳ משום אבא שאול. —

---

1) כ״ה בדפ״ר וכ״ה ברד״ק לעמוס ובדפ״ע בגיר, בגירא. 2) בנו״ג וסיידה וכיירה וציירה. 3) ועיי״ע בץ ב׳ ומ״ש וש״נ חגי׳. 4) בנו״ג ליגרין. 5) בנו״ג כיגרין.

גוריון מאספרק תמור' ל': ב"ק ס"ה: צ"ג: גוריון ואיתימא רב יוסף בר שמעיה שבת ל"ג: ר' גוריון נשנה כמה פעמים בירו' עיי' מבה"י למהרז"ף צד ע"א ויש להוסיף עוד ירו' נזיר רפ"ח דנ"ז, וירו' קידושי' פ"ג דס"ד ע"ד.

* גִּירותא, גּוּריתא עיי"ע גרתא.

☞ גְּרַר (בל"ע حرّ، حر ansengen) מסכת סנהד' פרק חלק (צ"ו.) גררתיה לארמאה באפיה שפיר ל ה פירש"י אתה מחרך, ובע"ה גרס גרעתיה לארמאה ופי' גלחת זקנו עיי"ע גרע). [אחי"ה בנו"ג גרירתיה וצ"ל כגי' ר"ב ופי' גרר בל"ע מְחַמֵּם ומבעיר אש] —

☞ גרר (בל"ע جرّة der wiedergekaute Frass) תר"י מעלה גרה (דברי' י"ד, ו') מסיק גררא). * [אחי"ה בל"ע ענינו מה שהעלה הבהמה ממעיו לתוך פיו והוא בל"מ גרה וגזעו גרר ולולא הרי"ש היה דגש כפלם סִבָּה עיי"ע רד"ק שרש גרר. ובערבי נדגש וכן נגזר מזה בל"ע جرّية Kropf, פי' קורקבן. אבל גרה של רז"ל נגזר מל"פ עיי"ע גרה. ורז"ל דרשו בויק"ר ספי"ג מעלה גרה שגררה מלכות אחריה ע"ש הדוגמאות והמשלים על העמים] —

* גְּרַר (בל"ע جرّ ziehen, schleppen פי' משך) בשבת כ"ב, מ"ו, מ"ו: ביצ' כ"ג: גורר אדם מטה וכו'. פסחי' נ"ו. ירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ד גירר עצמות אביו וכו', פסחי' ט'. שמא גיררה חולדה, ירו' פסחי' פ"א דכ"ז רע"ג שמא גררה חולדה, ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ג והובא בילק' תהלי' סרמ"ז תשנ"ז מה החולדה הזאת גוררת ומנחת ואינה יודעת למי הוא מנחת כך הן כל באי העולם גוררין ומניחין גוררין ומניחין ואינן יודעין למי הן מניחין, ב"מ פ"ה. גריר עלמא בתר דוד, תעני' כ"ד, אנן בתרייהו גררינן. אבות פ"ד מ"ב מצוה גוררת מצוה וכו'. ירו' קידושי' פ"א ד"ס ע"ד אם היה גירר [צ"ל גורר] בו ויוצא פטור. ירו' כלאי' פ"א דכ"ז: לא יגור אדם את הכסא וכו'. ירו' הוריו' פ"א דמ"ו. שבט אחד גורר כל השבטי'. גרים גרורים עיי"ע גר א'. ובנפעל: שבת קכ"ו. נגר הנגרר. ביצ' כ"ג: ואינה נגררת, ושם אין הכל נגררין בשבת וכו', ירו' שבת פ"ג ד"ו סע"ג כל הכלים אינן נגררין וכו'. עירו' ק"א. דלת אלמנה הנגררת אין נועלין בה עיי"ע דלת. נדה נ"ה: נגררין דרך הפה . . נגררין דרך החוטם. והשם גרירה שבת כ"ב. הלכה כר"ש בגרירה. שם ע"א. גרירא אית ליה גרירה דגרירה לית ליה ע"ש פירש"י. ירו' קידושי' פ"א ד"ס ע"ד המטלטלין מהו שיקנו בגרירה. וכ"ה בירו' ב"ק פ"ג ד"ג ע"ג. ועיי' ירו' הובא בתוספ' קידושי' מ"ג: ד"ה וכל — יומ' פ"ג: מגריר גריר עיי' גי' רבינו בע' גרד. ירו' פסחי' פ"ז דל"ד ע"ג וירו' הוריו' פ"א דמ"ו. שבט אחד גורר כל השבטי' ר"מ אומר וכו' מה נפק מביניהון גרירה. ובל"ס המשכה גְּרָרָא וכ"ה בהשאילה ב"מ ד': שבועו' מ': ההיא אגב גררה נסבה. כלומ' מדי דבר בענין הזכיר גם ענין הקרוב לו בדרך משיכת דברים.

גְּרַב (בלש' צינד garew ובל"פ הישנה garb, בל"פ החדש' گرفتن ergreifen, angreifen) בפ' הרואה מקום בגמ' חייב לברך (ברכו' ס':) א"ל אתא גרבא בליליא וגרבה למתא [1]). פי' שודד בלילה ושדד העיר. ובס"ג דפ' חבית (שבת קמ"ח.) א"ל זיל גרביה פי' משכניה [2]) הא חנא [3]) דידן והא שמואל דידן ולא שמיעא לן ואת שמיע לך ולא אתית הכא למימר בדינא גרבאה [4]). (פי' אחר של ר"ח ז"ל משכהו והביאהו מלש' פרץ נחל מעם גר (איוב כ"ח, ד') כלומ' הכריחהו כדאמרינן בבנות כותים (נדה ל"ו סע"ב) שילא בר אבינא עבד עובדא כרב וכו' עד אי לא צאית (גרדיה) [צ"ל גרריה] הוא סבר אמר גרדיה [נ"ל שצ"ל גדדיה] ופי' הכהו)[5]). בפ"ק דחגיג' בגמ' נשים ועבדים שאינם משוחררים

[1]) כ"ה בדפ"ר, ובשדפ"ע אתא גורבא. ובנו"ג אתא גייסא שבייה למתא וכ"ה בילק' איוב סרמ"ז תתצ"ג. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ה"ב ודפ"ר וכ"ה בעה"ק אבל בדפ"ע בט"ס משכיה. [3]) בדפ"ו בט"ס תנא. [4]) כ"ה בדפ"ר, ובדפ"ו בט"ס ומוכדינא צ"ל ומבדינא כמו בדפ"אמ. ובנו"ג בשבת שם ולאו בדינא גרבתיך ומלת ולאו לי' בכ"י מ' כמו שלי' בערוך. [5]) כל הפי' של ר"ח ז"ל הבאתי במסגר כי דעתי נאמנה שאין מקומו כאן אבל שייך לע' גר יו"ד כי מלבד שהביא שם רבינו הך דנדה בלי פירוש כל מי שאזנו מלין תבחן יכיר כי אין שייכות לציון מגדה בכאן לא מצד הענין ולא מצד כתיבת המלה. ור"ב הרהיב בנפשו עוז לשנות הנוסח כי אחרי רואו כי קשה להלום הציון בהך ערך קם והחליף הגי' כזה אי לא צאית גרביה הוא סבר אמר גרייה וכן הדפיס רמ"ל נושא כליו של ר"ב אבל האמת כי בכל כ"י ודפוסים עד דפ"אמ הגי' כמו שציינתי וגי' גרדיה אי' גם בחי' הריטב"א לנדה בלי פירוש עיי"ע גר י"ד. אבל לפ"ד עיקר הגי' כמו שתקנתי ר"ל אי לא צאית גרריה הוא סבר אמר גדדיה ועל זה פי' ר"ח כי גרריה פירושו משכהו והביאהו וראיה מל"מ גר (איוב שם) יען כן שייך לע' גר יו"ד וגם רש"י ותוספ' פירשו גרריה בענין משיכה. ומה שסבר כי גדדה אמר כבר פי' רבינו בע' צנע ב' ע"ש. ולדעתי בתם סדר ערכים בשרש גר כתב בתחלת ערך גרב מה שמצא אח"כ בפירוש ר"ח ששייך לע' גר יו"ד והמדפיס הראשון טעה לפשוט שההערה בתחלת ע' גרב שייך לע' גרב. ודוגמה כזו הראיתי בע' אמתו ששייך לע' אם גם ע"ש. ועוד י"ל השערה אחרת כי איזה סופר הערוך הזיד לשלוח יד בערוך כי בראותו בע' גרב פי' גרביה

(הי' רע"ב) שדור בי שבור מלכא וגרבוה[1]. ובפ' השולח גט בגמ' אין פודין את השבויין (גיטי' מ"ה.) איבעיא להו [האי] מפני תיקון העולם משום דוחקא דציבורא או דלמא . דלא נגרבו בהו טפי[2]. ובגמ' המוכר את עצמו (שם מ"ו סע"ב) הנהו בני מיכסי דיזפי זוזי מגוים ולא הוה ליה למפרעינהו[3] אתו קא גרבי להו. *[אחי"ה וכנ"ה בברכות נ"ו רע"א וגרבי בך ובכ"י מ' בנכון וגרבי לך. ובאתפעל בירו' ב"מ פ"ד ד"ט ע"ד יכיל מימר ליה חד דינר איגרבת, פי' איתאנית ונשלל ממך כי בלש' צינד ופרסי החדשה וגם ישנה ענין המלה תפס ולקח בחזקת היד. והשם גְרָבָא פי' שודד וגזלן. ויפה פירש"י בחגיג' שם וגרבוהו: שללוהו. ובילק' וילך נ"ב וגזלו. וכן בל"ע جرف כמו גרף. פי' לקח ותפס והנה בב"נ בברכו' נ"ו: הגי' תחת וגרבי לך: ותפשו לך והוא ממש העתקת המלה הזו ועיי"ע זרף ג'. ורש"י גורס ושבו לך וכ"ה בע"י הראשון וילק' הובא בד"ס ברכו' צד קנ"ג ובכ"י פ'. וגם מלת שבו הוא ממש העתקה של וגרבו ובאמת פירש"י לגיטי' מ"ו: גרבי להו: היו שובין אותן לעבדים. וזה מ"ש בנוסח' ברכו' ס': שבייה למתא במקום גי' רבינו גרבה. ודע עוד כי פתרון המלה בל"פ گرو = גרב. פי' מַשכן (Pfand) וא"כ יפה פי' רבינו בשבת הנ"ל גרביה: משכניה. ולזה כיון גם רש"י בפי' קח בגדו עד שיבא] —

גְּרַב (Socken, Strumpf) בהלכות גדולות (הלכ' יוה"כ) ובשאלתא דיומא דכפורי (זאת הברכה סי' קס"ח) מי שרי למיפק בגורבא, פי' פידולי בלע"ז ולשון ישמעאל גורב. *[אחי"ה ואמת נכון הדבר בל"ע جورب, ובל"פ گورب מיני כלי מנעול מצמר שנועלין אותן תחת מנעלין כמו שפי' רבינו יפה בע' עדלר ושם הביא ג"כ ל"ע ולעז פידאלי והוא בלא"יט pedúle בלא"ש Socken ועה"ק שנ"ב סיים בל"א זוקנא וצ"ל זוקאֶן. ועיי' עוד או"ז הלכ' יו"ט סי' שמ"א. וז"ל של בה"ג שם דף ל"א: עמוד ד' אי נמי מיסס גורבי ומיעל אפוקי צורכיה וכו' וכן נמי לענין מאן דמיפנק ולא יכול לסגויי שפיר דמי למיפק בגורביה וכו'. ובשאלתות דרב אחאי ז"ל: ברם צריך למי' אלו מאן דמיפנק וכו' מי שרי ליה למיפק בגורבא . . וכן לענין מאן דמיפנק שרי למיפק בגורבא ע"כ וכן הובאו שניהם בהלכו' יוה"כ לרי"ץ גיאת צד נ"ד וע"ש ביצחק ירנן] —

גָּרָב (בל"ס גרב, גרבא פי' כד, נבל Gefäss, Fass, Schlauch) בפ"ק דשבת בגמ' אלו מן ההלכות (שבת י"ג:) העלו לו שלש מאות גרבי שמן וישבו בעליה ודרשו[4]. ובפסחי' בס"ג דפי' מקום שנהגו (נ"ז סע"א) [5] ושותה שלש מאות גרבי יין, פי' גרבי חביות והיאך יתכן לאדם שישתה ג' מאות חביות (לא, וט"ס) [צ"ל אלא] על שלחנו שתו יין כל מאן דאתי וזה דבר גוזמא הוא. פטסין כדין לגינין (ביצי' ט"ו:) כלי חרס הם מהן גדולים ומהן קטנים[6]. ובמגילת איכה יעיב (פ' בלע) טור שמעון הוה מפיק ש' גרבי דמרקוען בכל ערובה לאילין קיטיא, פי' כפיפות של פתותי לחם בכל ערב שבת לעניים. *[אחי"ה וז"ל של מ"כ באיכ"ר שם ה"ג בירושלמי טור שמעון והוא שם מקום וכן הביא הרוקח בהלכ' שבת בערוך גרס רבינו שמעון והוא ט"ס ע"כ ובאמת בדפוסי ערוך חוץ מדפ"ר הגי' רבי שמעון אבל בדפ"ר ובכ"י ו"ו וה"ב לנכון טור שמעון. שוב כתב בעל מ"כ שם ה"ג בירו' ובערוך שלש מאות גרבין דמרקיע ללקיטיא בכל ערובא דשבת ולמה וכו' ופי' הערוך הוה מפיק ג' מאות כפיפות של פיתותי לחם היה מוציא לעניים בכל ערב שבת ע"כ ובדפוסי' ישנים כתוב במ"כ בשם הערוך הגי' דמרקיע לקיטוא ע"כ וכנראה לבעל מ"כ מונח קצת נוסח אחר אבל לפי מה שאי' לפנינו הוא יותר נוח וקרוב למה שאי' בירו' תעני' פ"ד דס"ט. בזה"ל טור שמעון הוה מפיק תלת מאוון דגרבין דמרקוע לקייטא כל ערובת שובאי. ופי' בעל קרבן העדה תלת מאה מדות של פתיתי לחם שהיו נותנים כל ע"ש לעניים ע"כ והוא נלקח מפי' הערוך מבלי שפתר טעמי של מלין מרקוע וקייטא או לגי' הערוך קיטיא. ורבינו בעצמו לא פירש התיבות האלו ובע' רקיע ג' כתב רק: גרבין מרוקעין כבר פירשנו בע' גרב ע"כ ובמ"כ לאיכ"ר שם כתב וז"ל מרקיע לשון טלאים וחתיכות ע"כ ולא כיון לאמת כי מרקיע שעליו כיון הוא מפורש

משכיה (לפי גי' משובשת של דפוסים) שער בנפשו שמה שכתב רבינו בשם ר"ח בע' גר יו"ד גרריה פי' משכהו שייך ג"כ לע' גרב ואז חיש מהר תיקן לכתוב ולתקוע פי' ר"ח מע' גר לע' גרב וזה תיקונו קלקולו הוא. ודו"ק. [1]) בנו"ג אדהכי שדור דבי שבור וכי' ומלת אדהכי לי' בילקי' סוף וילך וכן לי' בע"י הראשון ובכ"י מ' עיי' ד"ס חגיג' צד ז'. [2]) כה"ג בכ"י ו"ו וה"ב וכ"ה בנוסחי' רק שם הגי' דלא לגרבו ולייתו טפי. [3]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב וב"ר וכ"ה בנוסחאותינו בשינוי קצת. [4]) וכ"ה בחגיגי' י"ג. ובמנחו' מ"ה. ובשבת הגי' ודרשן וט"ס הוא. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב, אבל בדפ"ע הגי' ובפ' מקום שנהגו. [6]) ולדעתי סרוס המאמר יש כאן וכצ"ל הגי': ושותה שלש מאות גרבי יין והיאך יתכן וכו' עד גוזמא הוא. פי' גרבי חביות הוא [כמו] פטסין וכו'.

בערוך ע' רקע א' וב' ע"ש אבל רבינו הפריד את גרבין מרוקעין אשר מדובר בו עתה בערך מיוחד להודיע שלא מן אותו השרש וטעם הוא. ולפי עניית דעתי נראה שהוא ממש ל"י האמצעי μεργία חלק וחתיכה ופרוסה עיי' מיירסיאום צד של"ח. וקייטא הוא ל"ע قات, פי' עני המבקש לחם לאכול ושיעור המאמר יפה עד מאוד עיר טור שמעון הוציאה (בשעת מלחמת בן כוזיבא נגד הרומיים) כל ע"ש שלש מאות מדות או כדים או שׂ ק י ם (כי זה ענין המלה בל"ע جراب וכ"ה בלי סור') מלאות חתיכות ופרוסות לחם לעניים ששואלים ללחם וא"כ הגי' מפיק ש' גרבי דמרקיעָן (או מרקיעין) בכל ערובה לאילין קִיְטַיָּא היא הגי' האמיתית. ודו"ק ותשכח. וחידוש שר"ב והגרי"ב לא הרגישו מאומה מקושי הבנת הענין הנ"ל, ורבינו בע"ה היטב לפרש לפי הענין. ובדפ"ע הגי' קפיפות וזה אחת עם כפיפות לפי מסורת מ"כ בשם הערוך וכן כתב רבינו בעצמו בע' כפפה ועיי' עוד ע' קפיפה ובכ"כ ט"ס קטיפות. — וכנ"ה בתרומ' פ"י מ"ח גרב שהוא מחזיק סאתים. ביצ' כ"ט. הוא כנס שלש מאות גרבי יין מבורורי המדות וחביריו כנסו שלש מאות גרבי שמן ממצוי המדות ותחת זה בתוספתא שם פ"ג כדי שמן . . כדי יין, ובירו' ביצ' ספ"ג דס"ב: הגי' חביות. כתובו' קי"א: ובילק' ויחי סרמ"ז ק"ס בלי מקור: אין לך כל ענבה וענבה שאין בה שלשים גרבי יין וכו'. ירו' גיטי' ספ"ג דמ"ה: אית בני נש מקשין על גרבא מלבר ואינון ידעין מה אית ביה מלגיו. ירו' פסחי' ספ"ב דכ"ט סע"ג הוה ליה גְּרָבִין דמשח בגו אוצרא דחיטיא, ושם באילין גְּרָבַיָּא דכותחא וכו' — וכנ"ה גריב בענין מדת סאה ורבינו מחלק בכתיבתו כי תמיד גורס גריו וזה על דרך משקל ל"פ כמו שאוכיח בע' גריו ע"ש] — (א"ב תרג' כל נבל ימלא יין (ירמי' י"ג, י"ב) כל גרב יתמלי חמר [1]).

* גְּרִיבָה (שם שוק בא"י) בקהל"ר פ' חופר גומץ אית דאמרין בגריבה ובב"ר פע"ט הגי' שוקא דגרגינא. עוד עיי"ע גרגי.

גַּרְבַּל (בל"ע غربل durcheinandersieben) בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט.) ליתי אודרא [2] דעמרא ונגדול פתילתא ונטמיש בחלא דחמרא ונגרבל בההוא קטמא, פי' מגלגל הפתילה באפר. * [אחי"ה וכ"ה בפירש"י רק הוא גרס כמו לפנינו וניגדבל ובלי ספק גי' רבינו עדיף ולפירושו צ"ל כי השרש גבל ורי"ש נוסף וכה"ג בע' גבל א' עש"ה וענינו מעורב ומגולגל אבל לפ"ד הוא מל"ע הרשומ' ופי' מנפה בכברה ויגלגל אותו כאשר ינוע בכברה. ועיי' כ"כ לזה הערך] —

גְּרְבִּיתָא (פי' בל"ע וסו' רוח צפון جربياء Nordwind גּרבָּייא) תרג' רוח צפון תחולל גשם (משלי כ"ה, כ"ג) רוחא גרביתא בטנא מטרא). * [אחי"ה וכן תרג' צפניה צפן רוח (שם כ"ז, ט"ז) רוחא גרביתא קשיא] —

גְּרַבְתַּן (בל"ע גְּבְרַאת פי' עטרת הגיד עיי"ע בית גיברא ובל"פ غبراه פי' זמורה וחוטר, פי' מי שגדו ארוך ביותר וגם בל"מ הושאל זמורה (עיי"ע לכינוי הגיד) בפ' מומין אלו בגמ' דדיו שוככים [3] (בכורו' מ"ד:) הקיק והגרבתן, בעל קיק בביצים גרבתן בגיד [4]). פי' „גיד שלו ארוך עד הארכובה". *[אחי"ה ועוד עיי"ע שעבז. ומלת גרבתן הוא כמו הפוך גברתן והוא בל"ע ופרסי כמ"ש בתחלת הע' ובמשנה נקרא בעל ג ב ר. ולולי מסתפינא הייתי אומר כי הבית במלת גבר במקום וי"ו ויתכן כי הוא ל"פ גור = غر ופירושו מי שגידו גדול וביציו גדולות. והח' לעווי יפה העיר כי בכונה נשתנה נוסח גרבתן תחת גברתן מפני שרצו חז"ל להבדילו מתיבת גִּבַּרְתָּן, פי' חזק וגבור עיי"ע. ופי' רבינו הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לבכורו' (בקובץ כ"י אנגיייליקי דף ק"ח:) ושם הגי' בעל גרב והובא בהסגר גם גבר] —

גְּרַג (בל"ס כמו גרה בל"מ erregen, anfachen) תרג' אל תתחר (תהלי' ל"ז, א'. ז'. ח') לא תגרג. * [אחי"ה ותרג' יגורו (תהלי' ק"מ, ג') מגרגין קרבא. יגרה מדון (משלי כ"ח, כ"ה) תרג' מגרג תגרי, ושם י', י"ב תעורר מדנים תרג' תגרג תגרי] —

גַּרְגֵּי (פי' جرگه בל"פ עיגול והקף Ring, Kreis) בס"ג דע"ז (ע"ה.) בעו מיניה מר' אבהו הני גורגי דארמאה, פי' עיקלין שקורין טורטי. *[אחי"ה והוא בלאי"ט torto gedreht, פי' עקול ועקום וכן פי' רבינו בע' לולב ב' וז"ל ולהכי נקרין עקלין שעוקלין ועוקמין אותן (ר"ל את הענבים) וכורכין אותן סביב וכו' ע"ש ועוד עיי"ע עקל א' ומ"ש

[1]) וכן התרג' במלת נבל ונאד עיי' ש"א א', כ"ד; י', ג'; ט"ו. כ'. והקבוץ שם כ"ה, י"ח. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב ועיי"ע אודרא, ובדפ"ע כאן הגי' אודרא וט"ס הוא ובנו"ג גבבא. [3]) וכ"ה במשני שבמשניות, ובמשני' דש"ס דדין שוכבין, והציון בגמ' וכו' אי' רק בכ"י ערוך ודפ"ר. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ובדפוסי' אבל בנו"ג בשינויים עיי"ע בעל גבר, בעל פיק בעל קיק והציונים שם.

רבינו הוא נעתק מסד"ט לרה"ג לסוף טהרות, ומלת גרגי אפרש מל"פ הנ"ל והוא ההקף סביב הענבים בעת הדריכה לחברם ולקבצם, וכן פי' הרמב"ם ז"ל מלת עקל בסוף טהרות ע"ש. ורש"י פי' לע"ז ממש כפי' רבינו וכן הזכירו התוספ' לנדה ס"ה, ד"ה הדפין פי' גורגי בשם הערוך ורש"י ע"ש. וכנראה בעליל גי' התוספ' ג"כ כגי' רבינו אבל בנו"ג לע"ז גורני. ולפי מ"ש רה"ג בסוף טהרות והובא מרש"י לע"ז וכמו כן מפורש בע' עקל בלי הזכרת מקור כי עקל הוא כמעשה קופה אבל לא כולן גדולין אלא מסורגין כמעשה מצודה או כמעשה שבכה ע"כ נוכל לקיים גם גי' הספרים כי גורני תהיה לפ"ז ל"י γέῤῥον ובל"ר gerrae (von Ruthen geflochtener Korb), פי' כפיפה מסורגה עיי"ע עקל. ואם גם הגי' גורגי העיקר י"ל שהיא ל"י γύργαθος, פי' כפיפה נשרגת מעץ עבות ein aus Weiden geflochtener Korb עיי"ע גרגתני. וכן פי' הח' לעווי ולדעתו שוקא דגרגינא (ב"ר פע"ט, עיי"ע גריבה) ענינו כמו כן שוק של עושי כפיפות משורגות.

☜ גִּירְגַּבְסִין (Gyps, Kalkstücke) ירו' דשבת פ' כלל גדול (פ"ז ד"י:) ההן דחשר גירגבסין, פי' המפרש סובין ואולי היא מלה מורכבת מן גיר וגבסין כלומר סיד של גפסוס). *[אחי"ה ר"ב כתב בשתי הפעמים גורגבסין וצ"ל כמו שאי' בירו' גירגבסין וכן שם: ההן דגבל גירגבסין. ומה שכתב המפרש סובין אולי כיון למלה יוני' κυρίβιον, κυρήβιον פי' סובין. ועוד נ"ל להשוות המלה עם ל' ערבי' جرجس וענינו טיט שחור לחתימות ויגיד עליו רעו עפר קילורין = κολλύριον פי' טיט נגבל לחתימות, ועוד עיי"ע אגן ג' וע' גירקררין] —

* גורגדנא עיי"ע גורגנא.

גִּרְגֵּל (בל"ע جرجر، جرجير ובל"ס גרגירא עשב: Rauke) בפ' ח' שרצים בגמ' הילמי (שבת ק"ט.) אמר רב ששת גרגילא אפי' לדידי מעלי לי [1]. ובר"ג דפ' בכל מערבין (עירו' כ"ח סע"א) השחליים והגרגל [2] שזרען לירק מתעשרין זרע וירק [3]. ובפ"ק דיומא בגמ' כל שבעת הימים (יומ' י"ח רע"ב) המוצא גרגר בשוק [4] כבר פירשנו בע' ארות.

גַּרְגְּלִד (kleine runde Rübe, γογγυλίδιον) בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכו' ל"ט.) הני גרגלידי [5] פרמינהו פרימה רבה [6] בפ"ה [7]. בחלומות דהרואה (ברכו' נ"ו.) חזאי תרי גורגלידי דליפתא. ס"א תרי ראשי לפתות. *[אחי"ה כס"א הגי' בכ"י מ' ובב"ג ובדף ל"ט. פירש"י כמו כן וכ"ה באו"ז שם, וכן פירש"י לבכורו' מ"ג: דמי רישיה לגרגלידה דליפתא: לראש הלפת שראשו רוחב והולכ' וכלה למטה והוא כפי' הערוך ע' לפת, אבל לכתובו' ס"א. ואייתי ליה גרגלידי דליפתא פירש"י חתיכות דקות ועגולות] — (א"ב פי' גנגליד בל"י לפת עגול והלפת שהוא ארוך נקרא בלש' משנה נפוס אבל העגול בלש' משנה נקרא בשם סוגיי לפת).

*גּוּרַגְּנָא (בל"פ کورکا תוף גדול grosse Hand-pauke) בערכי' י' סע"ב מאי הרדולים אמר אביי טבלא גורגנא כה"ג הישרה בע' הרדולום ובע' טבלא ובנו"ג בט"ס גורגדנא ועוד ט"ס בכ"י אחר עיי' בע' הרדולום ופירש"י טבלא גורגדנא: זוג ועינבל שקורין אישקליט"א ע"כ ובלע"ז Schelle, Glöckchen, clochette נתפרש זוג וכן פירש"י המיוחס לו סביב לרי"ף שבת פ"ו מ"ט ד"ה בזוגין כתוב שעל"ע בלא"ש. ובאמת ל"פ הרשומה היא וענינה תוף או צלצל גדול וכן משמע מתוספתא ערכין פ"ב וירו' סוכ' ספ"ה דנ"ה סע"ג צלצל של מקדש וכו' ע"ש. ועוד י"ל כי במקום גורגדנא צ"ל גורגרנא והוא ל"פ جرجر פי' תוף וצלצל. ובע' טבלא פי' רבינו ע"ש.

גַּרְגִּר (בל"ע וסו' פי' עשב וצמח הנקרא בל"ר eruca, פי' חרדל לבן Rauke, weisser Senf) בהפיגם בפ"ט בשביעית (מ"א) הגרגר של אפר. ובפ"ד במעשרות (מ"ה) השחלים והגרגר בלבד. גרגר היינו גרגל דלעיל. יש ספרים שכתוב בהן

[1]) וגי' לי אי' ג"כ בכ"י א"פ עיי' ד"ס שבת צד ק"כ. ורמב"ן בחי' לשבת גרס מעלי ליה וצ"ל לי. ובנוס' לי'. ובנו"ג גרגירא ועיי"ע גרגר א'. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ובדפ"ר והגרגלין ובדפ"ע והגרגרין. ובנו"ג והגרגיר, ובירו' ריש מעשרו' רמ"ת סע"ג הגי' והגרגר, וכ"ה בע' גרגר א' ובע' שחלים א'. [3]) בנו"ג ירק וזרע וכ"ה בע' שחלים א', והריטב"א לעירו' כתב הגי' מספרים ישנים השחלים והגרגיר זרען לזרע מתעשרין זרע וירק וכ"ה בתוספ' עירו' שם ד"ה לזרע. [4]) וכ"ה בילק' מ"ב סרמ"ז. רכ"ח וכ"ה בש"ס דפ"ו רצ"א וש"ח וכ"ה בכ"י מ' ובנו"ג המוציא גרגר עיי' ד"ס ליומ' ב'. [5]) כ"ה בכ"י ל"ד וכה"ג בנוסח', ובדפ"ע גורגלידי. [6]) כה"ג בכ"י ו"ו ול"ד, וכה"ג בנוסח', ובדפ"ע פירמא וכ"ה באו"ז הלכו' סעודי' רסי' קע"א ושם ג"כ הגי' גורגלידי. ובכ"י מ' פרימי רברבי וכ"ה בע' פרם. [7]) והוא ר"ת של בורא פרי האדמה, וכן נדפס בקיצור באו"ז. ובדפ"ע הנקודה קודם בפ"ה ובדפ"א הוגה כזה בפ"ט ר"ל בפרק ט' יען שחשב ר"ב ששייך לציון שאח"ז מברכו' נ"ו. והוא בפרק ט' וטעות נראה לעינים הוא, ורמ"ל השמיט כלל המלה בפ"ה. והגרי"ב ובעל לימוד ערוך בברכו' לא הרגישו מאומה והאחרון השמיט ג"כ המלה!

גרגל ויש ספרי׳ שכתוב גרגר. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ו״ו, ובדפ״ר וא״מ הגי׳ גרגר . . וגרגל ואחד הוא אבל בדפ״ו ראשונה בט״ס גרגד. והחילוף בין רי״ש ללמד מצוי הרבה עיי״ע בלדר, גדר א׳, גרגר ב׳, גרע, שדר א׳ וב׳, שרשר. ורש״י לשבת ק״ט. עירו׳ כ״ח. לועז גרגיר: אורוגא וכ״ה בר״ש שביעי׳ פ״ט מ״א וברש״י ליומ׳ י״ח: ארוג״א והוא ל״ר הרשומ׳ בתחלת הע׳ ובל׳ ספרד oruga ובלאי״ט ruchetta ובל״צ roquette ועשב זה מזריע זרע הוא ועורר תאות המשגל וע״י סגולתו זו זכינו להבין מאמר בע״ז י׳: הנזכר בע׳ גר ד׳ והגי׳ בקריאת שם בתה של אנטונינוס גילא או גירא מופנה לגי׳ גרגילא או גרגירא וק״ל. ובגיטי׳ ס״ט: הגי׳ גלגילא אבל לגי׳ רבינו בע׳ בזר א׳ גרגילא] —

גַּרְגַּר (בל״ס גִּיגַּרְתָּא במקום גרגרתא פי׳ גרעין וענב יחידי Beere, Kern, Korn ובל״ע جرجر פול יחיד Bohne; והפעל גַּרְגֵּר עיי׳ בפנים) בבית שמאי פ״ו בפיאה (מ״ה) שני גרגרים פרט ושלשה אינן פרט. ובפ״ז (שם מ״ד) גרגר יחידי ר׳ יהודה אומר אשכול וחכ״א עוללות[1]. ובהרוטב פ״ג בטהרות (מ״ג) אם היה זב או זבה אפי׳ גרגר יחידי טמא, פי׳ ענב אחד לבדו. *[אחי״ה ובזה הענין בתוספתא טהרו׳ פ״י נפל ממנו גרגר יחידי וכ׳, עיי׳ פירושו בסט״ה לרה״ג בעוקצי׳ פ״ב מ״ב והועתק מלה במלה בע׳ חתם ע״ש] — ובפ״ב במעשרות (מ״ו) באשכול שאבור לך [בנו״ג לין] מגרגר והולך. ובהמעביר פ״ג (שם מ״ט) ר״ע אומר מגרגר באשכול, פי׳ אוכל ענב אחת[2]. ובפ׳ במה אשה (שבת ס״ד:) בפלפל ובגרגר מלח. פי׳ קורט מלח[3]. ובכל קרבנות בפ׳ ח׳ במנחות (פ״ה:)[4] אין מביאים מן הגרגרים שנשרו במים. פי׳ אם בעיקר האילן מים או שוקת ונפל לשם מן האילן זיתים אין מביאין ממנו שמן שאינו מן המובחר[5]. ובזה הפרק (שם פ״ו.) הזית הראשון מגרגרו בראש הזית וכותש ונותן לתוך הסל. גמרא (שם) איבעיא להו מגרגרו תנן או מגלגלו תנן, פי׳ בשלשה זמנים לוקט הזיתים ובכל לקיטה יש בו שלשה מיני שמנים לפי שאין מתבשל כולו יחד, ושאל מגרגרו תנן כלומ׳ לוקט אחד [אחד] מן המבושלין או מגלגלו תנן, שעושה להן סימן שלא יתערבו באחרים ומניחם עד שיתבשלו יפה יפה ויתרככו כביצה מגולגלת[6], ת״ש דתניא שמן זית מזיתו כלומ׳ שיתבשל על האילן יפה וכן עושה סימן לזית השני ועוזבו עד שיתבשל יפה[7]. ובזתים בפ״ט בטהרות (מ״ו) המניח זתים לגרגרן, פי׳ לגלגלן[8]. ובמאימתי פ״ג בשביעי׳ (מ״ז) וכן גרגר של צרורות. פי׳ אבנים קטנים. *[אחי״ה וכ״ה בר״ש בלי הזכרת הערוך, ועיי׳ ברע״ב שנעתק מפי׳ הרמב״ם גל של אבנים קטני׳. וא״כ גרגר כמו גַּלְגַּל בכפל השרש גַּל וכן נקרא חמר האבנים לסבובו עיי׳ רד״ק שרש גלל. — וכנ״ה בירו׳ שבת פ״ז ד״י. ההן דגזז . . גרגר. ירו׳ חגיג׳ פ״ג דע״ט רע״ג מביא גרגרים וכותשן שם. והפעל בשמ״ר רפל״ו מה הזית הזה עד שהוא באילנו מגרגרין אותו ואח״כ מורידין אותו מן הזית ונחבט וכו׳ ובמ״כ פי׳ שם כרבינו. ויש לגזור המלה מל״ס הנזכר׳ בתחלת הע׳. ודע כי רבינו סעדיה גאון ז״ל העתיק בישעיה (י״ז, ו׳) גרגרים על ידי גרגרין (جرجرين) אבל בספרים אחרים של סופרי׳ ערביים פתרון גרגר: פול וגם ר׳ יונה ן׳ גנאח פי׳ גרגרים: حبوب כלומ׳ גרעינין וכן ר׳ יהודה בן קריש (הובא בפירוש ישעי׳ להחכם גיזיניאוס ח״א צד תק״ס), פי׳ גרגרים حبوب الزيتون כלומ׳ גרעינין של זיתים. ומל״ס גיגרתא נאצל בלי ספק ל״י γίγαρτον גרעין של ענב Weinbeerenkern] —

* גַּרְגַּר (בל״פ جرجر Drehwalze) תרג׳ שני אסתר א׳, ג׳ גרגרין דעא ודוולין דפרזלא פי׳ בל״פ גלגל של עץ שדולין בו מים. ועוד עיי״ע גרגתא.

גַּרְגְּרָן (בל״ע جراجر מי ששותה הרבה והושאל ברז״ל לזולל, וכ״ה בל״ס גַּרְגְּנָא Schlemmer;

---

1) וכהי״ג במשנה שבמשניות וכ״ה בילק׳ קדשי׳ רמז תר״ה וכן משמע מירו׳ פיאה פ״ז ד״כ. אבל בירו׳ במשנ׳ וכן במשנה דבבלי הגי׳ עוללת. 2) וכן מפורש בירו׳ מעשרו׳ פ״ב ד״נ רע״א ר׳ יוסי בשם ר׳ יוחנן מגרגר אחת אחת והולך ואוכל, והובא בר״ש מעשרו׳ שם בלי מלת והולך. 3) בנו״ג במשנה דבבלי גלגל ופירש״י כמו גרגר וכגי׳ רבינו אי׳ ג״כ בע׳ פלפל וכ״ה במשניות ובירו׳ שבת פ״ו מ״ה ובגמ׳ שם ד״ח ע״ג וכ״ה ברי״ף ובהרא״ש ובכ״י א״פ עיי׳ ד״ס שבת צד ס״ח: 4) ודע שלפנינו בגמ׳ כל קרבנות הוא פ״ט אבל במשניות ובפיה״מ להרמב״ם נסדר פ׳ ר׳ ישמעאל אחר פ׳ שתי מדות יען כן פ׳ כל הקרבנות הוא פ״ח כמו שמונה רבינו ובשט״מ כ״י כתב בזה״ל בכל הגמרות כ״י שבידי מסודר פ׳ ר׳ ישמעאל אחר פ׳ שתי מדות וכו׳ עיי׳ קונטרס המזכיר להרב החכם יעללינעק צד ט״ז. 5) וכ״ה בפירש״י בפי׳ ראשון. והרמב״ם בפ״ו מהלכ׳ אסורי מזבח יש לו ג״י אחרת עיי׳ תוי״ט למנחו׳ שם ד״ה שנשרו. 6) עיי״ע גלגל א׳ וב׳. והתוספו׳ מנחו׳ פ״ו. ד״ה שלשה הביאו כל זה בשם הערוך ובשינוי קצת וקצת יותר ארוך ובסה״ד כיונו לע׳ גלגל ב׳ ע״ש. 7) וכן פי׳ רש״י שם. והרמב״ם בפיה״מ שם כתב וענין מגרגרו בראש הזית שמלקט אותו מן האילן גרגר גרגר עד שיהיה כולו מבושל והגרגרים תמימים וכו׳ וזה ג״כ קרוב לפי׳ רבינו בע״ה בהדבור הנ״ל כלומ׳ לוקט אחד וכו׳. 8) וכן הובא בתוי״ט בטהרו׳ בשם הערוך. ובסד״ט לרה״ג טהרו׳ שם מ״ה כתוב: כבר מפורש בזרעים ע״ב וקרוב הדבר לשער כי שם כתב הפי׳ שכתב רבינו כאן כי אבתריה נגרר בכ״מ כידוע.

הפעל גִּרְגֵּר בל"ע جرجر ובל"י γαργαρίζω gurgeln, פי' שפך המים בגרונו ולא שתה) בפ' אע"פ שאמרו בגמ' ומניקה את בנה (כתובי ס':) דדרכא על דמא דחמרא הוו לה בני גרגרני[1]. ובס"ג דגיטין (פ"ט רע"א) אכלה בשוק גירגרה בשוק. ובסוף משנה דנדה (ע"ב רע"א) בי"ה אומרים הרי זה גרגרן. ובצלוחית פ"ט בפרה (מ"ד) ר' יהושע אמר כשישתה[2] או [וצ"ל ואם] גירגר כשר. פי' שפכם בגרונו ולא שתה בשפתיו מן הכלי[3]. פ"א אם שפך המים בקנה ולא הגיע בפיהו כשר. ובס"ג דכיצד צולין (פסחי' פ"ו: ביצי' כ"ה:) השותה כוסו בבת אחת הרי זה גרגרן. כי הייתי זוללה (איכי א', י"א) תרג' גרגרַניתא. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' ברכו' פ"ו ד"י רע"ג לא לזה גרגרן אני כועס אלא לך לוגלגין כה"ג הישרה של מהרש"ס הו"ל הח' לעהמאנן צד כ"ז: וכבר הרגיש בזה מהרז"ף בפי' אה"צ צד ל"ז: קהל"ר פ' ושנאתי: מעשה בגרגרן אחד וכו'. ד"א רבה פ"ו לא יאחז אדם כביצה פרוסה בידיו ואם עושה כך הרי זה רעבתן וגררן [וצ"ל גרגרן] ... ולא יאכל שום ובצל מראשו אלא מעליו ואם אכל הרי זה רעבתן וגרגרן, ולא ישתה שתי כוסות .. מפני שנראה כגרגרן. ושם רפ"ז ואם שלח (יד תחלה) הרי זה גרגרן. והקבוץ ביומ' ל"ט. חולי' קל"ג. ירו' יומ' פ"ו דמ"ג ע"ג הצנועין מושכין את ידיהן והגרגרנין נוטלין וכו' עיי"ע אפנין. והנקבה: בטהרות פ"ז מ"ט מפני שהנשים גַּרְגְּרָנִיּוֹת הן ופי' שם רע"ב כפי' הערוך מבלי שהזכירו. ב"ר פמ"ה ודב"ר פ"ו ד' מדות נאמרו בנשים גרגרניות וכו' והשם המופשט בירו' ברכו' פ"ו ד"י רע"ג זה עשה בגרגרנותו אתה למה לגלגת] —

גַּרְגֶּרֶת (פי' קנה בל"י γαργαρεών ובל"ר gurgulio ובל"ס גגרתא במקום גרגרתא = Gurgel) בפ"ב בשחיטת חולין (ל"ב.) שחט את הושט ופסק את הגרגרת. פי' הוא הקנה. *[אחי"ה וכנ"ה ברפ"ג דחולין מ"ב. נקובת הושט ופסוקת הגרגרת. ויק"ר פי"ח וקהל"ר פ' עד אשר ותרוץ גולת הזהב (קהלת י"ב, ו') ר' חייא בר נחמיא אמר גרגרת. שמ"ר פכ"ד ברא הקב"ה מעין בתוך גרגרתו שהוא מוריד את הפת בשלום. (א"ב כן נקרא (ר"ל הקנה) בל"י ומן השם נבנה הפעל בל"י ורומיי גרגר[4] ועניינו הנפת משקה בפה בין החיך והקנה בהשמעת קול ובלי' ישמעאל במקום גרגר אומרים ערער[5] עיי"ע ערער[6]. ונקרא הזולל גרגרן כי מפני פחזות הבליעה מקדים קנה לושט).

גְּרֹגֶרֶת (getrocknete Feigen עיי' בסוף הערך) בפ"ק דמעשרות (מ"ח) וגרוגרות משידוש. בראש תוספת מעשרות (פ"ב) התורם גרוגרות ועתיד לדורסן, תמרים ועתיד לדוששן[7]. ובשבת (בפ"ק) [וצ"ל בפרק][8] כל הכלים (שבת קכ"ב:) מגריפה לגרוף בה את הגרוגרות, פי' גרוגרות תאנים יבשות מפורדות, דבילה מחברת תאנים קרויין בין רטובין בין יבשין. *[אחי"ה הובא פי' זה מתוספו' יו"ט לפרה פי"א מ"ג בשם הערוך וכן שם הגי' אבל בכ"י ה"ב אי' דבילה מחוברת. ועוד עיי"ע דבל א'. ודע כי בל"י האמצעי' γεργέριμος, פי' תאנים יבשות ועוד זיתים עיי' רימ"ז בט"ר ח"ב, כ"א וכן בל"ע ההמוני جرجار זיתים המבושלים כל צרכן ואולי נגזר מתיבת גרגר, פי' גרעין (עיי"ע גרגר ב') שדרכן לדרוס ולדוש התאנים בחביות כנראה ממקומות הנ"ל, וכן מורה בל"י פעל καταγιγαρτίσαι, פי' לדוש תאנים ונאצל מן השם γίγαρτον, פי' גרעין עיי' רימ"ז הנ"ל. וזה מה שמצאנו סמוכים גרוגרות וצמוקים שבת מ"ה. ועיי' פירושו בע' מקצה ב'. וכנ"ה ירו' מעשרו' ספ"א דמ"ט: הבא לנו גרוגרות מן החבית ועיי' פירש"י לשבת קכ"ב: ד"ה לגרוף. תרומו' פי"א מ"א אין נותנין דבילה וגרוגרות לתוך המוריים מפני שהוא מאבדן. ב"ב נ"ה: חצי גרוגרות, ירו' נזיר רפ"ב דנ"א ע"ד בני אדם קורין לגרוגרת תירוש. איכ"ר פ' כל עמה עד כמה מתיישבת נפש .. רב חנניא אמר בגרוגרת. — תוספתא תרומו' פ"ג עיי"ע דוגית] —

גְּרֹגֶרֶת (שם כינוי של יהודה) בפ' ח' שרצים בגמ' אין עושין הילמי (שבת ק"ח:) תני יהודה גרוגרות אין עושין מי מלח עזין. ובפ' יוה"כ בגמ' ותשמיש המטה (יומי ע"ח.) תני יהודה גרוגרות אסור לישב על גבי טיט ביוה"כ. פי' כינוי שם. *[אחי"ה הגי' יהודה גרוגרות אי' ג"כ ביוחסין השלם צד קמ"ו: ובמ"מ פ"ג מהלכ' שביתת עשור

1) וגי' דדרכא על דמא דחמרא כ"ה גם בע' גרדון ע"ש וכ"ה בשט"מ לכתובי' ומפורש שם: הפוסעת על דם חמור. ובנו"ג דדרכא על רמא דחמרא הוו לה בני ג י ר ד נ י וכ"ה בע' גרדון אצל ס"א גרגרני וכפי' רבינו שם פירש"י. 2) כ"ה בכ"י ו"ו וכ"ה בנוסחי', אבל בדפ"ע כששתה. 3) וקרוב לזה פי' הר"ש ורע"ב ע"ש וכ"כ הרמב"ם בפ"ט מהלכי פרה הלט"ו ולא נגע שפתו במים שבכלי ועיי' עוד בפיה"מ לפרה שם וז"ל אם שפך המים בפיו מבלי שיקריב פיו עם פי הכלי וזה כפ"א של רבינו דכאן. 4) γαργαρίζω. 5) غرغر. 6) ר"ל ער ו'. 7) כ"ה בדפי פיז' ובדפ"ו בט"ם לרוישן ובדפ"ר לדורשן, בנו"ג לדושן ובכ"י תוספתא בהוצ' צוק"מ לדובשן, ועיי"ע דשש. 8) וכ"ה בע' גרף א'.

הל"ד וכ"ה בכ"י א"פ ול' ליומ' עיי' ד"ס שם צד קכ"ה, ובירו' שקלי' פ"ד דמ"ח. בשתי הפעמים ר' יהודה גרוגרות וכ"ה בשקלי' פ"ד מ"ד לבבלי דף ז', כפי גי' כ"י מ' ובדפוסי' הישנים עיי' ד"ס שקלי' צד י"ז: אבל בדפוסי' החדשים נשתבש ר' יהודה ג ד ג ד ו ת, וגי' יהודה ב ר גרוגרות אי' ביומ' הנ"ל ובכ"י ב' ובקצת דפוסי' בשקלי' שם. ושם הכינוי בר גרוגרות (ובכ"י מ' ליומ' בר גרגרת) הוא כמו כינוי בר תמרי או בר דקולי עיי"ע. אבל ברי"ף ובהרא"ש ליומ' אי' בלי כינוי רק תני רב יהודה. ודע כי בשבת ק"ח: לפנינו הגי' תני ר' יהודה בר חביבא ובכ"י מ' ובפעם האחרונ' בדפוסים הישנים לי' כינוי הכבוד ר' וכן לי' בע' הלמי. ויען וביען נמצא תחת הגי' יהודה גרוגרות או בר גרוגרות גם הגי' יהודה בר חביבא אמרתי להשוותם ולהסכימם ולדעתי מלת חביבא הוא ל"ע حبوب פי' גרגיר עיי"ע גרגר ב'. וכמו כן נמצא חילוף הגי' בשם האחרון זה עיי' יוחסין השלם צד קמ"ז, שגורס רב יהודה חביבא אצל נ"א יהודה בר חביבא. על כל פנים ברור שגם מלת גרוגרות גם מלת חביבא שם כינוי הוא. ומזה תדין כי הערת יעב"ץ ביוחסי' השלם צד קכ"ג, וז"ל גרוגרות אבוה דיהודה בבתרא דיומ' ע"כ טעות הוא וביותר טועה רמ"ל בע' גרגרת בהערה ע"ש] —

גַּרְגַּשְׁתָּא (בל"פ كُل טיט יוצרים ומלת גשתא הוא ל"פ غشّة = أغشّة לח וא"כ גרגשתא כמו גלגשתא (feuchter Thon, Töpfererde בפ' אלו קשרים בגמ' מקפלין (שבת קי"ג:) ההוא גברא דאכל גרגשתא[1]) ואכל תחלי וקדחי ליה תחלי[2]) לליביה ומית. ובפ' המפקיד בגמ' יוציא לו שתות (ב"מ מ' סע"א) איכא דאמרי[3]) משום גרגשתא האי מייצא והאי לא מייצא[4]), פי' עפר נקי שאין בו תערובות ועושין ממנו כלי חרש כ ג ו ן ה ד נ א ו כ י ו צ א ב ו[5]) יש עפר שמוצץ ויש עפר שאינו מוצץ. ובפ' אין מעמידין בגמ' השלקות (ע"ז ל"ח:) ומייתו חצבי חדתי ומלן להו מיא ותרן בהו גרגשתא[6]). ובס"ג דפ' מצות חליצה (יבמו' ק"ו סע"ב) אכלה גרגשתא ורקה ולא כלום הוא[7]). ובפ' אע"פ שאמרו בגמ' ומניקה את בנה (כתובי' ס':) דאכלה גרגשתא הוו לה בני מכוערי. במעבה האדמה (מ"א ז', מ"ו) תרג' בעובי גרגשתא. *[אחי"ה ורש"י הביא הגי' ביבמו' הנ"ל תרג' בגרגישתא דארעא וקצת חידוש שהוא בעצמו הביא למ"א ז', מ"ו התרג' בעובי גרגשתא ולדעתי כיון רש"י על תר"י א' לבראשי' א' כ"ד תהנפק גרגישתא דארעא ואולי חסר זה הציון ברש"י יבמו' שם ומדפיסים הביאו זה דמ"א והשמיטו את זה דבראשית. — וכנ"ה נדה כ' סע"א קרטע דגרגשתא. ובע' פל ב' גרס רבינו בס"א קורטא דגרגושתא ופי' חתיכה מאותה א ד מ ה, ורש"י ז"ל לועז גרגשתא ביבמו' וכתוב' וע"ז שם ושם: ארזיל"א, ובב"מ פי' גרגישתא: קרקע שעושין ממנו החביות ארדליא בלע"ז והוא בלש' פראוינץ arsille, ardille ובל"ר האמצעי' ardillia וכן כתב הרד"ק בשרשי' ע' עבה: גרגשתא והוא עפר אדום וירוק קורין לו בלע"ז ארזיל"א ע"כ, וברש"י שבת פ': ד"ה אדמה, ושם קי"ג: ד"ה מהו הלועז לאדמה ג"כ ארזיל"א ואדמה הוא טיט אדום יעשו ממנו חותמות כמו שפי' לנכון הרמב"ם בפיה"מ לשבת פ': וכנ"ה בתרג' כעפר (תהלי' י"ח, מ"ג) היך גרגישתא, ועיי' עוד תי"ר א' בראי' ד', י'; ויק' ו', כ"א וכן תרג' רגבי, ורגבים (איוב כ"א, ל"ג; ל"ג, ל"ח). ובעה"ק שנ"ב פי' גרגשתא שראלין בל"אש והוא Schollen = Schrollen פי' רגבים, ובכ"י ערוך אצל בוקסטארף מפורש המלה ע"י אשכנ' Leym ובלי ספק הגהת איזה כותב הוא] —

גַּרְגְּתָא = גרגיתא (בל"פ كريجة, كُريجة, פי' בור וחפירה (Brunnen, Grube בפ' הרואה מקום בגמ' מקום שנעקרו ממנו ע"ז (ברכו' נ"ח.), ובס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב צ"א רע"ב) והמתנשא לכל לראש (ד"ה א' כ"ט, י"א) א"ר חנן בר אבא אמר רב אפי' ריש גרגותא מן שמיא מנו ליה[8]) ובר"ג דפ' המניח את הכד (ב"ק כ"ז:) ההוא גרגותא דבי תרי דכל יומא הוה דלי חד מינייהו. ובס"ג דפ' השואל את הפרה (ב"מ ק"ג.) אמר רב פפא האי, מאן דא"ל לחבריה אושלן האי גרגותא ונפלה לא בני לה, גרגותא סתמא נפלה בני לה[9]), בי

[1]) בנו"ג בכל מקום חוץ מכתובי' ג ר ג י ש ת א ובכ"י מ' גרגושתא וכ"ה בכתובי' ס': ובע' תחל ג'. [2]) כה"ג לנכון בכ"י ו"ו ובדפ"ר. [3]) בנו"ג איבעיא אימא. [4]) כה"ג בכ"י ו"ו, ובדפ"ע מיצא ובנו"ג הא מייצא טפי והא לא מייצא טפי. [5]) כה"ג בכ"י ו"י א', וב' וה"ב וכן משמע מפי' ר"ח הובא בשט"מ לב"מ וז"ל במקומו של ת"ק היו מכסין פי הדנא בשעוה ולא היה מוצץ וכו' ועוד עיי"ע שתות. [6]) בנו"ג ומייתי חצבי חדתי ומלו להו מיא ותרו בהו גרגישתא. והגי' התיבות האחרונות ג"כ בעי' תר ו'. [7]) בנו"ג ורקתה לא עשתה ולא כלום. [8]) בברכי' הגי' כן רק שם אי' א"ר חנן בר רבא א"ר יוחנן, ובב"ב הגי' אמר וכי' בר רבא אמר רב, ובאה"ת הובא בד"ס ברכו' צד קס"ד: הגי' רב נחמן בר רבא ומצאתי בילק' ד"ה א' כ"ט רמז אלף פ"ב קרוב לגי' זו אמר רב נחמן בר אבא, ושם הגי' אפי' ריש ג ר ג ו ר ת א ולדעתי כצ"ל גם גי' כ"י מ' גרגידתא. [9]) כה"ג הנכונה בכ"י ו"ו וה"ב וכ"ה בנוסחי אבל בדפ"ע בט"ס האי גרגותא ונפלה בני לה וכי נפלה לא בני לה ואיפכא צ"ל וכן נראה בעליל מפי' רבינו בשם רגמ"ה.

גרגותא כרי ואזיל כמה גרגותא בארעיה, פי' גרגותא בור שממנו משקין אותה שדה נפל לא בני לה שואל כי היכא דליהדר ולישקול מינה משום דהאי גרגותא אושליה והא אזיל ליה גרגותא, סתמא ונפלה בני לה ועביד מינה כל דבעי, [בי גרגותא פי'] מקום גרגותא מקום לחפור שם בור זה, פי' רבי גרשום. ובפ' חזקת הבתים בסוף הלכ' בד"א במחזיק (ב"ב נ"ו.) אין שם בשדה הגר לא מצר ולא חצב והוא שדה גדולה מאוד והכיש ניכוש אחד בקצה שלה היא שדה אילן עד היכן קנה, פי' ר' מרינוס משום ר' יוחנן כל שנקראת על שמו, ופי' רב פפא כל שדולין אותה ומשקין אותה מגרגותא חדא [1]. ובפ' י' יוחסין [בגמרא] כל [מי] שהוחזקו אבותיו (קידושי' ע"ו:) בנהרדעא אפי' ריש גרגותא לא מוקמי מינייהו. * [אחי"ה כל המפרשים פירשו גרגיתא (זה עיקר הגי') בור שמשקין ממנו ולדעתי הוא נחצב מל"פ הרשומ' בתחלת הע', וריש גרגיתא הוא הממונה על הבור ורגמ"ה לב"ב כ"י צד צ"א פי': ריש גרגית: שממונה על הדולין ע"כ ובילק' ד"ה הנ"ל נ"ב ריש גרגורתא: פי' ראש הסבלים ע"כ ואין זה כי אם דברי נביאות. אולי יש לקיים גי' הילק' וכ"י מ' לברכו' הנ"ל לפי תיקוני כי י"ל גרגורתא הוא נקבה מתיבת גרגר של תרג' שהבאנו בע' גרגר ג' ע"ש] —

1 גַּרְגַּתְנֵי (פי' خرجات בל"ע צמחים ופרחים בגוף האדם (Ausschläge, Geschwüre בפ' החובל בחברו בגמ' ריפוי הכהו חייב לרפאותו (ב"ק פ"ה.) העלה מכתו גרגתני, פי' מקום קיבול בלע"ז פישטול"א. * [אחי"ה פי' של רבינו קשה להבין ובכ"כ שכל פירושיו על הערוך נתיסדו גרס בזה"ל מכה שיש בה בית קיבול בל"י סורינ"ש בל"ר ובלאי"ט פיסטול"א עכ"ל וכונתו על ל"י σύριγξ ול"ר fistula, פי' בריכה וצנור ונקרא' כן מכה טריה הנמשכת מחוץ לפנים בגוף החולה כמו בדרך צנור, וראיה לפירוש זה מניה וביה שהרי אביי מתרץ קושית הגמ' מאי גרגותני: נאתא כריכתא, ופי' רש"י בשר מת וכ"ה בע' נעתא ע"ש. ולדעתי אין ספק כי נאתא בל"פ نای, نایچه צנור. וכריכתא ענין טמון ולוט תרג' ולוטה בשמלה (ש"ב ט"ו, ל') מכרכא בשושיפא. וילט פניו (מ"א י"ט' י"ג) וכריך אפוהי וא"כ נאתא כריכתא הוא צנור מכוסה ועטוף בגופו של אדם וכן נקרא בלש' הרופאים החולי אם המכה הטריה משוקעה בפנים והלכה בדרך עקלתון באיברים הנקובים ונקרא בלא"ש Hohlgang וזוהי מכה שיש בה בית קיבול שהטריה היא משוקעה ושופכה לצד פנים כמו בבית קיבול. ודע כי בדפ"ע גם הציונים הבאים בע' הבא נכללים כאן ולא נהירא. בדפ"ר בכל מקום הגי' בלא וי"ו אבל בנו"ג גרגותני וכ"ה בירוש' ב"ק פ"ח ד"ו: וכ"ה ברי"ף ובטוח"מ סי' ת"כ בב"י שם. וגוזר אני המלה מל"ע הרשומ' ופתרונה צמחים מחמת המכה וכן משמע מירו' שם וז"ל ורפא ירפא שאם עלו גרגותני חייב לרפותו . . עלו בו צמחים סביבות המכה אע"פ שנסתרה המכה חייב לרפותו וכו' ועיי' עוד בבבלי שם ותוספ' ב"ק פ"ט] —

2 גַּרְגַּתְנֵי (בל"י γύργαθος ein aus Weiden geflochtener Korb, פי' סל עשוי מנצרי ערבה, וכן נקרא בל"פ סל גדול خرجين) בר"ג דפ' חומר בקודש (חגיג' כ"ב.) סל וגרגתני שאין בפיהם כשפופרת הנוד. ובע"ז פ' ר' ישמעאל בגמ' ירד לבור (ע"ז נ"ו:) אמר רב הונא לא שנו אלא שלא החזיר גרגתני לגת, פי' בלע"ז (סצינטורי) [צ"ל כניצטורי] [2]. וכגיטי' בהגדה דהנזקין (נ"ו:) ובויק"ר באחרי מות (פכ"ב) פרש' ויתרון ארץ (ובקהל"ר פ' ויתרון ובב"ר פ"י) נטל הפרוכת ועשאו כמין גרגתני ונטל כל כלי בית המקדש והניחם שם. * [אחי"ה בדפ"ר בכ"מ בלא וי"ו אבל בדפ"ע ובנוסח' גרגותני וגורגותני. וכנ"ה בחגיג' שם סל וגורגותני ובתוספת' שם פ"ג נותן לתוך הסל או לתוך גורגותני, ירו' חגיג' רפ"ג דע"ח רע"ד אין מטבילין אותו אלא סל וגרגותני בלבד, תוספתא כלים ב"מ פ"ו כל הכלים הנארגים על גבי מחט כגון גרגותני ומצודה כיון שעשה בהן בית קיבול מלאכתן טמאים. ואולי רבינו אחר מאמר זה נגרר בפירוש גרגתני של ב"ק בע' הקודם לפרש כי המכה העלה חבורה אחת בדמות כלי של בית קיבול כמו גרגתני ואם ההשערה הזו נכונה היא אז אפשר שהבלע"ז של ערך הקודם ר"ל פישטול"א נתפרש ע"י לשון איט' fistella, פי' סל קטן. ועוד הדבר צריך לימוד. ועיי' עוד תשובות גאונים קדמוני' דפ' בערלין צד מ'] —

---

[1]) וזה מפי' רבינו של סוגי' בב"ב מבלי שציינה מלה במלה ולפעמים יאחז דרך זה. וכסיגנון פי' זה אי' ג"כ בפי' כ"י ב"ב לרגמ"ה וז"ל אין שם לא מיצר ולא חצב בנכסי הגר והחזיק בה אחד במכושו מאי עד היכן קנה כל שנקראת על שמו של גר זכה, היכא נקראת על שמו כל היכא דקרו ליה בי גרגותא דפלניא גר, כל השדה שהיה משקה הגר מבורו זכה זה בה ע"כ. [2]) והוא לאי"ט canestro פי' סל.

גְּרַד (בל"ע جرد פי' kratzen, schaben חטט וקלף והושאל להעברת הכתב ע"י סכין ותער. וכ"ה בל"ס וכולם נגזרו מל"פ خاريدن radiren; והשֵׁם גַּרְדָּא בל"ס א ר י ג ה והושאל לחוטים וגדילים בסוף הבגד ועיי' עוד בסוף הע') בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכו' ל"ה:) והא רבא הוה שתי חמרי כל מעלי יומא דפסחא כי היכי דניגרדיה ללביה כדאשכחן בפ' ערבי פסחי' בגמ' סמוך למנחה (פסחי' ק"ז:) [1]). ובפ' ר"א אומ' תולין בגמ' [2]) אין שורין (שבת ק"מ:) א"ר חסדא אנא בעניותאי לא אכלי ירקא משום דגריד [3]) לא בעתירותאי [4]) אמינא היכי דעייל ירקא ליעול בשרא וכוורי, פי' דגריד מחלישו ומרעיבו ונותן לו תאוה לאכול [5]). ובגמ' דפ' במה טומנין (נ' רע"ב) האי תנא אליבא דר' יהודה סבר דגריד [6]). ובס"ג דפ' כלל גדול (שם ע"ה:) המגרד ראשי כלונסות בשבת חייב משום מחתך [7]). ובפ' המוציא יין (שם פ"א.) זכוכית כדי לגרוד בה ראש הכרכר [8]). ובפ' ח' שרצים בגמ' דיועזר (שבת ק"ט:) ליתא גרדא דאסינתא דגריד מעילאי לתתאי, פי' קליפה של סנה דאיגריד מעילאי לתתאי [ולא מתתאי לעילאי] שיקליפנו ממטה למעלה דלמא נפקי התולעים כעין הגרידה ויצאו דרך פיו [9]). ובפ' ערבי פסחי' בגמ' לא יפחתו לו (קי"א:) האי מאן דמפני אגירדא דדיקלא אחרא ליה [10]) רוח פלגא, פי' הנפנה על הקליפה שנקלף מן הדקל פלגא כאב חצי הראש [11]). ובפ' ראוהו ב"ד בגמ' שופר שנסדק (ר"ה כ"ז: ועיי"ע גלד א' ומ"ש) גרדו והעמידו על גלדו כשר. ובהגדה דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ו.) אזל לאגמא הוה יתיב אגירדא דדיקלא [12]). ובפ' הגוזל עצים בגמ' הנותן לאומן [13]) (ב"ק צ"ט.). ובפ' המקבל בגמ' המחהו (ב"מ קי"ב.) אמר רב מרי בריה דרב כהנא בגרדא דסרבלא, פי' לתקן הסרבל בלע"ז פלוקר"י [14]) דליכא שבחא

---

[1]) בנו"ג בברכו' ובפסחי' דנגרדיה וכ"ה באו"ז הל' סעודי סי' קס"ב ובפי' ר"ח לפסחי' צד קס"ב וכן ראיתי בהלכי' פסחי' לרי"ץ גיאת צד צ"ז וכ"ה בכתבי יד לברכי' ופסחי', אבל בכ"י ב' לפסחי' הגירסי' כגי' רבינו וכ"ה שם בכולן מיגרד גריד וחידוש שלא העיר בעל ד"ס שם צד קס"ג: כי כן גי' רבינו בע"ה. [2]) כ"ה בכ"י ו"י. [3]) וקרוב לזה גי' כ"י א"פ בעניותי לא אכלית אבל בנו"ג אנא לא בעניותי אכלי ירקא, וגי' וגריד אי' ג"כ בכ"י מ' בשתי הפעמים וכ"ה בכ"י ילקי עיי' ד"ס שבת צד קס"ו. ובנו"ג משום דגריר. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו וב"ר וכ"ה בנוסחי. [5]) ולענין זה כיון רש"י בפירושו ד"ה משום דגריר לבא: ומאכילו לחם הרבה ואין לו ע"כ ולפנינו ברש"י בט"ס באה הנקודה קודם מלת לבא עיי' ד"ס שם וגי' דגריד לבא ג"כ בכ"י א"פ וילקי כ"י. [6]) בנו"ג דגריר וכ"ה בכ"י א"פ. [7]) בנו"ג המגרר וכה"ג בע' כלנס ב' אבל בירו' שבת פ"ז ד"י סע"ג הגי' הגורד בדלי"ת. [8]) וכה"ג בירו' שבת פי"ז דט"ז: וגי' לגרוד בה גם בירו' פ"ח מ"ו ובגמ' שם ד"א סע"ב וגי' בה גם במשניו' פיזרו ובנו"ג בו וט"ס הוא וגי' הכרכר אי' בדפ"ר וכל כ"י ערו' ודפ"ו אבל בדפי' פיזי' כאן ובכל דפוסי' בע' כרכד הגי' בדלית וכ"ה בירו' שם ובריי"ף. ובנו"ג כדי לגרור וכ"ה בע' כרכד. [9]) בנו"ג גורדא דאסינתא אבל בדפ"ו ובכ"י מ' גירדא. ובערוך דפ' באסיל אשר תחת ידי נ"ב פי' אלטרה וז"ל: ובתלמוד גורדא דאסנתא כולי, פי' נוע מן אל מואן (וצ"ל סואן) יקשר סגרתה מן פוק אלי ספל ורבינו האי ז"ל קאל אנא נוע מן נוע אל תין ויסמי צרפאן. דילמא נפיק אידי פומיה כולי לן פיה כאציה אדא קשרתהא מן אספל אלי פוק כדלך עלך תטלע מן גפה אלי פאה ותכרג מן אל ספל מן מכרגה אלי הנא. פי' אלטרה עכ"ל ומעתה אעתיק המאמר הערבי הזה כהוויתו וכצורתו באותיות ערביות: פי' نوع من السوان يقشر شجره من فوق الى السفل ורבינו האי ז"ל قال انه نوع من نوع التين ويسمى ضرف דילמא נפיק אידיה פומיה כוליה لان فيه كاص [ויותר טוב يكيص] اذا قشرته من اسفل الى فوق كذلك علق تطلع من جوف الى فاه وتخرج من السفل من مخرجه الى هنا. ובהעתקתה ללשון עבר כ"ה „פי' מין ממיני סנה יקלפו את גבעולו ממעלה למטה ורבינו האי ז"ל אמר כי הוא מין ממיני תאנה ויקרא צרְפָן (פי' תאנה לבנה). דילמא נפיק וכו' אולי יצא דרך פיו כי בקלפו ממטה למעלה ככה תעלה התולעת ממיעיו אל פיו, אבל בצאתה מלמטה מעת צאתה הוא יִבָּרֵא". ולפי זה יפה גרס כ"י ה"ב וז"ל פי' שיקלפנו מלמעלה למטה שאם יקלפנו מלמטה למעלה וכו'. [10]) וכה"ג בבה"ג סוף הלכי תמורה וכ"ה באו"ז הל' טהרות ק"ש ססי' קל"ז שהובא שם כל הפי' בשם הערוך, ובנו"ג עוד לדידיה ולי' בכ"י א"פ. [11]) ונ"ל שהועתק מבה"ג שאי' שם אחדא ליה ר"ח פלגא דמחית רישיה עלה וכו' ובאמת בל"ע فلغ פי' הכה את ראשו ובע' פלג א' לא פי' רבינו רק רמז על ע' נוכחי. [12]) וכה"ג ברש"י, ובנו"ג דדקולא וצ"ל דדיקלא וכ"ה בע' צרדה ב' ע"ש. [13]) בנו"ג במשני' ובמשניות ובירו' נותן לאומנין. [14]) בל"ר plicare ובלאי"ט piegare בלא"ש falten, פי' להחליק הבגד ולגלמו וכן לועז רש"י בשני המקומות אבל למ"ק כ"ג. שנמצא ג"כ בגרדא דסרבלא לא הביא הלעז ולפי ההנחה שהובאה בפ"ג דמבוא לזה החיבור כי פי' זה לא שייך לרש"י ניחא. ובריי"ץ גיאת הל' אבל צד מ"ח הגי' בגררא דסגדלא וט"ס הוא וכ"ה בט"ס בכ"י ב' למ"ק עיי' ד"ס שם צד ל"ט.

דליקני אומן. לרכוכי (שם ושם) שיהא רך ונוח. דאגריה לבטושיה: לדורכו ברגל כדי שיהא עב דהתם ליכא שבחא דאכתי בעי למיגרדיה ולרכוכיה[1]. ובפ' ר' אליעזר אומ' אם לא הביא בגמ' אין עושין לה הלוק (שבת קל"ד.) דילמא מידבק גירדא מיניה ואתי לידי כרות שפכה[2]. ובשבת בפ' חבית (קמ"ז. במשנ') סכין ומשתמשין אבל לא מתעמלין ולא מתגרדין[3]. ובפ' חזקת הבתים גמר' בד"א במחזיק (ב"ב נ"ג:) סכו גרדו הלבישו. פי' גירוד זה חיכוך בכלי, כי הא דתנו רבנן (שבת קמ"ז:) אין גורדין במגרדות [וצ"ל במגרדת] בשבת בגוף של אדם רשב"ג אומ' אם היו רגליו מלוכלכות בטיט ובצואה גורד כדרכו ואין חושש. רב שמואל בר יהודה עבדא ליה אימיה מגרדא דכספא להתחכך בה[4]. ובפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין מהן (ע"ז כ"ח.) לאסוקי גירדא דיבלא גירדא דמסנא (מה שגורדין מן המנעלי')[5]. פ' לאסוקי לרפאות את המכה להעלות בשר למקומו. גירדא דיבלא מה שגורדין מן בגד בלוי, [גירדא דמסנא מה שגורדין מן המנעלים]. פ"א גורדות שגורדין מעשב שנקרא חצב בלישנא דרבנן[6] גירדא דמסנא מה שגורדין מן המנעל מן מקום כשר. ס"א גירדא דאסנא מה שגורדין מן הסנה[7] ובגמ' דנודות הגוים (ע"ז ל"ג.) ת"ר נודות הגוים חדשים גרודין מותרין[8]. ובס"ג דפ' המדיר בכתובו' (ע"ז:) מאי אסותיה אמר אביי פילא ולודנא גירדא דאזגא גירדא דאשפא[9] פי' יש אומרים קליפה של אגוז[10] גירדא דאשפא מה שאשכפין גורדין מן העורות. ובפ' הקומץ רבה בגמ' שתי פרשיות (מנחו' ל':) הטועה בשם גורד מה שכתב ותולה מה שגרד וכותב את השם על מקום הגרד[11] ר' גרשום פי' כגון שכתב וידבר אל משה ומתקנו וכותב השם ותולה אל משה אינו שיטיל[12]. ובר"ג דכסוי הדם (בחולי' פ"ג:) ונגרדיה ונכסיה[13] מי לא תנן דם הניתז ושעל הסכין חייב לכסות אלמא גריד ליה ומכסי ליה. בפ' אע"פ בגמ' ומניקה את בנה (כתוב' ס'.) ובכריתות בר"ג דפ' דם שחיט' (כריתו' כ"א:) דכותה גבי דם מהלכי שתים בשלא כינסה מי אסיר הא תניא דם שע"ג ככר גורדו[14] ואוכלו של בין השנים מוצץ ובולע. פי' גורד הדם ומעברו ואח"כ אוכל הככר ובכלי מתכות פי"א בכלי' (מ"ג) מן השוחלת מן הגורדת טהורין פי' ממה שנגרד מן הכלי כדכתיב (איוב ב', ח') ויקח לו חרש להתגרד בו[15]. בפ'

[1] וכן פרש"י לב"מ אבל לב"ק פי' בע"א ע"ש ובתוספ' ב"ק שם ד"ה דאגריה. [2] בנו"ג גרדא ובאו"ז הלכי' מילה סי' ק"ו ס"ק ג' גרס גראדא, גראדין וגרדין ורש"י פי' ויוצאין ממנו גרדין שקורין פיירני"ש כ"ה לנכון בכ"י רש"י הובא בד"ס שבת צד קנ"ו: ולדעתי הוא ל"צ franges בלא"ש Fransen וכ"ה ברש"י שבת נ"ט: ד"ה כלילא בדפ"ש הגי' שקורין פריג"ש (ובנו"ג פריז"ש) עיי' ד"ס שם צד ס"ב. עיי"ע נסך א'. וכן לועז רש"י למנחו' מ"ב: ד"ה גרדין ולבכורו' ח': ד"ה גרדי: פירנ"ש וכ"ה לסוכ' ט'. ד"ה מן הגרדין פרניי"ש שתולין בסוף הטלית וכו' ובכ"י רש"י לסוכ' לי' הלעז ולא ידעתי למה ובודאי נשמט בט"ס. [3] בירו' ובמשניות הגי' וממשמשין בבני מעיין אבל בדפ' נאפ' ופיז' לי' במשניות עיי' ד"ס שבת צד קע"ו, ובאמת כן הוא רק בגמ' שם קמ"ז: ת"ר סכין וממשמשין בבני מעיין וגם רבינו גרס כן בעי' משמש וז"ל בפ' חבית סכין ומשתמשין בבני מעים ע"כ וכונתו על הברייתא ולא על המשנה וגי' משתמשין אי' ג"כ בדפ"ו ובכ"י א"פ, ושם ג"כ הגי' הנכונה מתגרדין וכ"ה בירו' וכ"ה בתוספתא שבת פי"ז, ובנו"ג מתגררין [4] כה"ג ג"כ בבה"ג הלכי' שבת ספ"כ וכ"ה ברש"י כ"י הובא בד"ס שם וכ"ה בתוספתי' שבת שם אבל בנו"ג אין גורדין במגרדת בשבת רשב"ג וכו' עבדא ליה אימיה מגררתא דכספא. והתיבות: בגוף של אדם הם מפירושו של רבינו וכ"ה ברש"י כ"י ד"ה מגרדת אשטריי"ל [Striegel, estrille] שאדם מגרד בה. [5] לי' בכ"י ע' ובאמת שייך לפירושו של רבינו ובא משורה השנית. [6] עיי"ע חצב ג' וע' יבל. ועיי' עוד ספ"א במבוא לזה החבור. [7] וכן פרש"י, ועיי"ע אסנא א' וב'. [8] בנו"ג נודות הנכרים גרודים חדשי' מותרין, ובירו' ע"ז פ"ב דמ"א: נודות הגוים גרודות הרי אלו מותרות, ובתוספ' ע"ז פ"ה נודות העכו"ם גרורין מותרין חדשים וכו' וצ"ל גרודין. [9] כ"ה בכ"י ל"ד ודפ"ר וכ"ה בדפ"ע וככ"י בעי' לדנא וע' כליל אבל בדפ"ע דכאן בט"ס דאשכפא והגיהו כן עפ"י פי' רבינו, ובשט"מ לכתובי' הגי' דאספא. [10] וזה נכון כי אנך בל"פ אגוז ובנו"ג דאגוזא ורש"י פי' כערוך וכן בסמוך בענין אשפא וכ"ה בשט"מ שם, אבל בע' לדנא פי' בע"א ע"ש וש"נ השנוים. [11] בנו"ג בכל פעם גרר אבל בירו' מגילה פ"א דע"א רע"ג הגי' אם גרדו ונשתייר וכן במסכ' סופרי' פ"ה הל"ד נ"א גרד. [12] כ"ה בכ"י פאריז ובכ"י אחרי' ודפ"ע חסר. וכמו כן מצאתי ראיתי באו"ז הלכו' תפילין רסי' תקנ"ו מבלי שהזכיר את רגמ"ה ז"ל, וז"ל שם הטועה בשם וכו' פי' הטועה בשם שחסרו ולא כתבו, כגון שהיה לו לכתוב וידבר ה' אל משה לאמר ושכח ולא הטיל בו את השם גורר את מה שכתב כגון וידבר וכותב את השם בתוך השטה במקום שגרר לוידבר ותולה את וידבר שגרר בין השיטין עכ"ל. [13] בנו"ג ולגרריה וליכסיה וכ"ה בחי' הרשב"א, וכ"ה בסמוך אלמא דגריר. [14] בנו"ג בריו"ש. [15] בנו"ג הגרודות וכן גרס ופי' הרע"ב וכן פי' תוי"ט המגרדות פי"ב הכלי' מ"ו ודע שרה"ג פי' בסד"ט צד ז' (ושם נשמט הדבור מן הגרודות) וז"ל והם מה שנגרר מן הכלי כדכתיב ויקח לו חרש [וגו'] אבל לפ"ז צ"ל מה שנגרד כגי' רבינו ונגרר אחריו, ובפיה"מ להרמב"ם הגי' וגרורתו וצ"ל וגרודתו והראיה ממה שפי' אלגראד"ה.

הערל בגמ' פצוע דכה (יבמו' ע"ה: עיי' ירו' יבמו' פ"ח ד"ט:) רב חסדא אמר כקולמוס פסול כמרזב כשר [1]) מ"ט האי גריד והאי לא גריד. פי' עשוי כקולמוס לפי שראשו קצר וחד מגריד שכבת זרע מבית הרחם ומוציאה לחוץ אבל עשוי כמרזב שאין ראשו קצר לא גריד ש"ז מבית הרחם ואי משום גרידתא [בנו"ג גרידותא] מידי דהוה האי דעשוי כקולמוס אברזא דחביתא שמוציאין אותה לחוץ אינה נוגעת בדופני הנקב הכא נמי אינו נוגע בדופני הרחם. בפ"ק דנזיר בגמ' הריני כשמשון (נזי' ד' סע"ב) ודילמ' גירדויי גרדי בהון והוא לא נגע בהון פי' היה מבקע ראשם בראש הלחי ומושך ידו ואינו נוגע בהן. * [אחי"ה וכן גי' רש"י גרדויי גרד להו: מחתך חתך בהן אבל הוא גופיה לא נגע בהו ע"כ וגי' השטמ"ק לנזי' ודלמא גרדוי גרדינהו ופי' שהיה עושה ממנו כמעשה חץ שהיה זורק להם וחוזר ונוטלה וזורק לאחרים והורגם. חצים תרג' יונתן גרדויי, תוספות הרא"ש ז"ל. ובמח"כ זה הפי' כמו ארכביה אתרי רכשי הוא שאם גרס גרדויי לא יוכל לפרשו ע"י חץ ותרג' יונתן לא מצאתי ועוד שם בשטמ"ק הגי' ודילמא גרויי גרינהו פי' לשון גירי כלומ' חץ היה זורק בהם למרחוק והורגם ע"כ והוא כפי' התוספ' נזי' עיי"ע גר ה'. ולגי' רבינו יש לפתור המלה מל"ע جرد פי' מחץ ופצע ראש ועיקר פתרונו קלף ופצל ומעביר שער וכדומה ובזה הענין ג"כ ירו' שבת פי"ב די"ג ע"ג הגורד, וירו' תרומ' פ"ח דמ"ה: גורדו. ירו' שבת פ"ו ד"ח. וירו' סנהד' פ"י דכ"ח. אין מגרדין מנעלים וסנדלים וכו' ע"ש ובבבלי שבת קמ"א. בט"ס מ ג ר ר י ן מנעל חדש וכו' במה מגררו א"ר אבהו בגב סכין וע"ש איזה פעמים מגרר ובכולם צ"ל מגרד וכ"ה לנכון בבה"ג הלכ' שבת ספ"כ מגרדין את המנעל בשבת בגבה של סכין וכו' ובתוספתא כלי' ב"מ פ"ב מגררות של אולירין מטמא מפני שעבדים מ ת ג ר ד י ם בה וכו'. והשם גירדא עיי' הדוגמאות הנ"ל ועוד מן השם גרידה ובחולי' פ"ד. צ"ג. בט"ס בעי גרירה. אבל השם גֶּרֶד והקבוץ גרדין, גרדי עיי' לעיל ענינו החוטין שמשתיירין בשולי הבגד לאחר אריגתו ונאצלה המלה ממלת גרדאי עיי"ע גרד ד'. וכבר מצאה מקומו בתר"י א' במדב' ט"ו, ל"ח לא מן גרדַיָא והוא על פי גמ' מנחו' מ"ב: עשאן מן הקוצים ומן הנימין ומן ה ג ר ד י ן פ ס ו ל ה. ודע עוד כי לפעל גרד יש לו הוראת רָעֵב והוא מל"ע جرذ פי' מרעיב והדוגמאות בראש זה הערך וזה נכון עד מאוד לפי' רבינו שם: מחלישו ומעריבו. וכן נראה מפורש בברכו' ל"ה: טובא גריד פורתא ס ע י ד פי' יין הרבה מרעיב ומחליש ומעט משביע וכ"ה בפסחי' ק"ז: חמרא מיגרד גריד ושם ק"ח. ש"מ מגרד גריד כה"ג הישרה בכ"י ב' עיי' ד"ס שם צד קס"ג: ודע כי בברכו' ובפסחי' גי' רש"י ברי"ש. אבל בסנהד' קי"ב רע"א ד"ה גרידי כתב וז"ל גרידי בדל"ת נמשכין וכן ג ר י' ר' בכולי' הש"ס מגריד גריד ונ"ל שהוא ל' גרידא דמפרשינן יחיד על שם שהוא יחיד משוך ומופרש הוא מן הכל ואין לאחרים סביביו. גרדו ומעמידו על גלדו (ר"ה כ"ז:) הוא ל' עברי ודומ' לו בפסוק ויקח לו חרש להתגרד בו בדלת ופי' ל' חטיטה שמחטט וגורד בסכין או בכל דבר וכו' עכ"ל. ולולי יראתי הייתי אומר כי כצ"ל וכן גרי' ר"ג בכולי' הש"ס וכיון על ר' נתן בעל הערוך!]

גְּרַד (כל"ע جرد אילן בלי עלין ושדה יבש וארץ מלחה kahl, unfruchtbar) בפ' מקום שנהגו בגמ' והכ"א (פסחי' נ"ה.) שותלה במקום הטיט ואין שותלה במקום הגריד. פי' הגריד מקום היבש [2]). בב"ר פ' ויחן את פני העיר (פע"ט) ר' שמעון בן יוחי עשה טמון במערה י"ג שנים הוא ובנו אוכלין חרובין של גרדונא. בפ' המוצ"א תפילין בגמ' שרשיו (עיר' ק.:) והא קא נתרי קנסי בגרדא [3]) פי' יבש כמו (מ"ק ו':) אין משקין שדה גריד ס"א גרודא. פי' אילן קרח שאין לו לא אמירין ולא עלין * [אחי"ה כס"א אי' ג"כ בב"ר שם והגי' משונה כזה: ר"ש בן יוחאי ור' אלעזר בריה הוו טמירון במערתא י"ג שנה ביומא דשמדא והיו אוכלין חרובין של גרודה. ובמד' קהל"ר פ' חופר גומץ הגי' הוין טמירין במערתא דפקע . . והוין אכלין חרובים ותמרים, ובאסת"ר פ' גם ושתי: עבדין הן טמירין במערתא . . והוין אכלין וכו' ובירו' שביעי' פ"ט דל"ח ע"ד ר' שמעון בן יוחי עביד תמיר במערתא תלת עשר שנין במערת הרובין. ואם זה שם מקום אז הוא אשר נקרא אצל בן מתתיהו Χαράβη ותכונתו היה בגליל העליון עיי' רילאנד ח"ב צד תש"ד וכן נמצא כפר חריבה בירו' תעני' פ"ד דס"ד. ובאיכ"ר פ"א ובירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד וירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג מגדל חרוב. והנה לדעת רבינו גרדונא או גרודא פי' קרח וכ"ה באמת בל"ע הרשומ' אבל לפע"ד הוא שם מקום וכן מצאתי בירו' ערל' פ"א דס"א. חרובי

---

[1]) וכ"ה בעי' מרזב א' אבל בנו"ג כזה הסדר כמרזב כשרה כקולמ:ס פסולה ונראה שרבינו תפש סדר זה שכ"ה במימרא של רב הונא ורבינא שם ע"ש. [2]) וכן מפורש בפי' ר"ח לפסחי' צד צ"ב ושם הגי' הגרד וכן שם הגי' במקום הטינא וכ"ה בירו' כלאי' פ"ב דכ"ז ע"ד וירו' חלה פ"א דכ"ז ע"ג אבל שם ושם הגי' הגריד [3]) עיי"ע גד ד' ומ"ש.

גידודה, ובירו' ריש מעשרו' דמ"ח ע"ג חרובי גדורא ואולי הגי' הזו העיקר ותהיה אז אחת עם גדור עיי"ע גדר האחרון ומ"ש וכפי' הערוך פירש"י בב"מ ע"ה רע"ב כל ימי גריד אחד: גריד לשון יובש שהארץ יבשה ואין גשמים יורדין ע"כ וכן כתוב מפורש בב"ר ספל"ג יבשה הארץ (בראש' ח' י"ד) נעשית כגריד זרעה אותה ולא צמחה. ירו' כלאי' פ"ב דכ"ח. גריד מותר ליזרע בו כל מין שירצה. ושם: היה שם גריד שורה ושורה גדר. ושם: גריד זרוע מהו שיציל את הזרע וכו' ע"ש. והקבוץ: בסוט' י'. קמי דשתי חמרא חמרא קמי רפוקא גרידא דובלא פי' לפני שותה יין מביאין יין ולפני חופרי שדות לא זרועות פתית וחתיכה גדולה בי דובלא בל"ע دبلة פי' כן grosser Bissen ורבינו בע' רפק גרס קמי רפוקא גריוא דחילפי (ובכ"י ק"ט בט"ס גדיוא) ובמד"ר פ"ט הגי' קמי רפיקא גרורא דיבלה ופי' מ"כ כפירש"י בסוט' ע"ש.— ובענין פי' המלה ערבית גַרד = جرد כלומ' קרח ומי שנמרט שער ראשו יש לפתור גירדן בנדה ובע"ז הובא בע' גרגרן וכן פי' רבינו על נכון בע' גרדון ע"ש] —

גְרַד = גּוּרְדְיָיתָא (פי' گرد בל"פ לקיטת ואגודת קנים עיי"ע בי גזרתא ובל"ע غوز פי' קשור של ענפים (Zweiggeflecht) בר"ג דפ' עושין פסין (עירו' י"ט סע"ב) אלא מאי גורדייתא דקנה היינו אילן. פי' עיקר של קנים שמחובר בקרקע ויש בו קנים הרבה המדובקין זו בזו כגון אילן. * [אחי"ה כגי' רבינו אי' ג"כ בחי' הריטב"א לעירו' וכ"ה בשבת נ': עיי"ע בי גזרתא וכבר פירשנו שם. וכאן בנו"ג גודריתא ובדפ"ו ובכ"י מ' וא"פ גודרייתא עיי' ד"ס שם צד ל"ב: והלאה וכ"ה באו"ז הלכ' עירוב' סי' קכ"ט ס"ק ג' ופי' קנים מחוברים בעץ אחד סמוך לארץ ולמעלה הן מתפרשין ע"כ וזה ממש פירש"י בעירו'. והריטב"א פי' גורדייתא הם מחוברים יפה למטה עד עשרה גובה אבל מעשרה ולמעלה מתפרדין יותר מג'. ולפי פי' זה נוכל לפתרו מל"פ گرد התפשטות סביב סביב ולמעלה] —

גְרַד = גַּרְדִי (ונגזר מע' גרד א' ומשם נבנה בל"י האורג, Weber, γέρδιος, gerdius) בפ"ק דסוכ' בגמ' סוכ' ישנה (ט'.) ובהלכ' קמ' דפ' התכלת (מנחו' מ"ב:) אמר רב יהודה אמ' רב עשאן מן הקוצין מן הגרדין מן הנימין פסולה, מן הסיסין כשרה [1]) פי' מן הגרדין מן החוטין של גרדי או מן הנימין פסולה. פ"א מן הגרדין שמשתיירין בסוף בגד שחותכין מן הבגד [2]) לאחר אריגתו אין ראויות לציצית. נימין אותו שלוקחן מעל הבגד במספרים. קוצין הצמר שתולשין הקוצין בשעה שמהלכת הבהמה ביניהן. סיסין אלו פקעיות של שתי שנטוו לשום בגד והן קיבורייתא. רב אמר כיון דלא נכנסו לבגד קורא עליהם שם ומשימן. [3]) מעשה אורג תר"י (א') (שמות כ"ח, ל"ב; ל"ט, כ"ב) [עובד] גירדי [4]), היתד הארג (שופטי' ט"ז, י"ד) תרג' אכסן דגירדאי [5]), בס"ג דבא לו כה"ג (יומי' ע"ב רע"ב, וילק' כי תשא רמז ש"ץ) בגדי השרד בגדים שגורדין אותן מברייתן ומשרדין מה, כלום כלומ' מעט שאינו ארוג והיו מחטטין במחט. * [אחי"ה בנו"ג דבי ר' שמעון תניא בגדי' שגורדין וכו' אבל בכ"י מ' וילק' חסר דבי ר"ש רק שם אי' דבי ר' ישמעאל ואי' עוד שמשיירין וכ"ה בכ"י ו"ו ב' ובדפ"ע אבל בדפ"ר ובכ"י ו"ו א' ול"ד וה"ב ובנוסחאות גרסינן יותר טוב ומשרדין ופי' כן בגדי שרד כי בל"ע شرد ענינו מחטט במחט וכן פי' רבינו לנכון משא"כ אם הגי' משיירין, ור"ל בא לפרש דברי דבי ר' ישמעאל ואמר אלו מעשה מחט, וק"ל — וכנ"ה בכלי' פ"כ מ"ד מסמר הגרדי. שבת צ"ג: קנה של גרדי. ירו' שבת פ"י ד"ב ע"ג קני גירדי. ב"ב כ"א. רופא אומן וגרדי וכ' לא לרופא ולא לאומן ולא לגרדי וכו'. ירו' סוט' פ"א דט"ז ע"ג כדי שיקשור גירדי את הנימה. קהל"ר פ' כל אשר: חד גרדיי אתא קומי דר' יוחנן וכו'. והקבוץ כלאי' פ"ט מ"ט אותית הגרדין. עדיות פ"א מ"ג שני גרדיים. קידושי' פ"ב. הרוכלים והגרדיים עיי"ע נקר א'. סרק ב'. ירו' דמאי פ"ד דכ"ד סע"א גִירְדָאֵי שאלון לרב אימי. ובירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג גַרְדָאֵי שאלון לר' אמי. יומ' כ': עיי"ע אבוב. — גרדים בב"ר פע"א ט"ס הוא עיי"ע גד י"]. — (א"ב פי' בל"י אורג) [6]).

☜ גְרִידָא (בל"פ جريده ובל"ע مجرده פי' לבדו allein) ע"ז פ' אין מעמידין (ל"ז.) והוה ליהכוה גיטיך אם מתי גרידא. ובמסכ' כתובו' בפ' בתולה נשאת (ט"ו.) ואין הולכין אחר רוב העיר גרידתא ולא אחר רוב סיעה גרידתא. פי' לבדה. * [אחי"ה וכנ"ה בברכו' כ"א: בעל קרי גרידא מי חייב . . ב"ק גרידא נמי פטר. שם נ"ו: דיסא גרידא. יבמו' כ', לא תעשה גרידא. נדה ל"ה רע"א. זב גרידא.

1) וכן הסדר בע' קץ ד' ובחי' הרשב"א לסוכ' ובכ"י מ' ונו"ג ומן הנימין ומן הגרדין. 2) כ"ה בכ"י ו"ו א'. 3) כפ"א מפורש בפי' רגמ"ה כ"י למנחו' (בקובץ כ"י אנגיליק דף ג' ע"ב) וכן מוכח מחידושי הרשב"א לסוכ' והשיג על פי' רש"י ע"ש. 4) בנו"ג גרדי. 5) במתורג' הגי' דגרדאי וכ"ה בע' אכסן ושם הובא גם התרג' ש"ב כ"א, י"ט. 6) וכ"ה בל"ס ובהוספת נוין בע"ז כ"ו. גירדנא עיי"ע גרדן.

והקבוץ יבמו' ע"ט: לאוין גרידי, חולי' ב': חולין גרידי. והנקבה סוט' ל"ב. אמירה גְּרִידְתָא, כתוב' ע"ג: אשה אחת גרידתא; סנהד' ל"ג רע"ב זכות גרידתא, ושם מ"א: סנהדרין גרידתא, שבועו' ל"א: שגגתה גרידתא. ועיי' סוף ע' גרד א' דעת רש"י] —

גָּרְדְּיוֹן (gordianisch מטבע על שם קיסר Gordianus כן נקראו אב בנו ונכדו והראשון היה Marcus Antonius) בויק"ר בראש צו (פ"ז) תני ר' אושעיא כעובי דינר גרדיון היה בו. ס"א קרתיון. * [אחי"ה במד' הגי' תני בשם ר' הושיעה כעובי דינר גרדיון ובירו' ספ"ג דחגיגי' דע"ט סע"ד ארשב"ל בשם ר' הושעיה כעובי דינר גורדיינון היה בו (ובעירו' י"ט. חגיגי' כ"ז. חולי' נ"ט: הגי' כעובי דינר זהב). ירו' יומא פ"ד דמ"א ע"ד דיקלטינוס היה לו משקל דינר גורדינון ובמד"ר פי"ב דיקלטיינוס היה לו משקל דינר גורדייני. ושם במנורת בית המקדש שהיתה יתירה על של מדבר משקל דינר גורדייני ובמ' שהש"ר פ' עמודיו הגי' משקל גורדינין ובמנחו' כ"ט. אי' מנורה בהמ"ק יתירה על של משה בדינר זהב קורדיקיני ופירש"י שם מטבע. אבל בחולי' נ"ד: ד"ה דינרא קורדינאה פירש"י מהרי ארטש הוא ע"כ וא"כ נגרר אחר רבינו בע' קרדיינא שפי': מאותו מקום ע"כ (ועיי' התרגומים לבראשי' ח', ד') אבל ר"ב פי' בע' הנ"ל על נכון מין דינרים של גורדיין ע"כ וכן נאמר בירו' כתוב' ספ"ז דל"א ע"ד הדין דינרא קורדיינא שיעור כחצי זהב כל שהוא ופני משה וקה"ע פירשו כפי' רש"י בחולי' וכערוך ע' קרדיינא] — (א"ב על שם הקיסר גורדיין נקרא דינר זה, וכן מטבע נירונית טריינא הדריינא על שם הקיסרים נירון טריינוס הדריאנוס) [1]

* גרדלי (אולי הוא מל"ר cretula לשון קלילה מן creta מין סיד לבן והושאל לצבע לבן) בב"ר פצ"ח ולבן שנים מחלב . . עמד אחד עם חברו בדרום א"ל אם יין חרדלי שתית יין הוא ואם יין גורדלי שתית יין רע שתית ופי' מ"כ שני מקומות הן ובחרדלי יין אדום ובגורדלי היה יין לבן וכו' בשבת ס"ב סע"ב וס"ג רע"א ביין גורדלי או ביין חרדלי ופירש"י לבן או שחור. ואולי גרדלי הוא ל"ר הרשומ' וכן غرا בל"פ לבן; וחרדלי בל"י האמצעי χράδιον פי' צבוע gefärbt או מל"פ גרדה = چرده פי' שחור ורבינו בע' יין הביא ולא פירשו ומהר"ם די לונזאנו פי' בע' יין וז"ל יין גרדלי או ביין חרדלי עד היום יש בירושלים שני מיני יין גינדלי וחמדני הענבים הגינדלי רכים בלעיסתם ויינם חלש רמז לבעולה והחמדני קשים בלעיסתם ויינם חזק רמז לבתולה ע"כ. ואני אומר כי גרדלי וחרדלי בשבת רומז ע"י לשון נופל על לשון על אשה חצופה ובעולה ועל בתולה לא ידעה משכב זכר כי غرزن (גרדן) פי' זונה וגם غردل (גרדל) ענינו בל"פ בליעל, וחרד = خريد פי' בל"ע בתולה שלא ידעה איש. ולשון ערומים בחרו להם אנשי ירושלים כי خرداذى פי' ג"כ יין ודו"ק. אבל מ"ש בעל מ"כ וכן פי' הה' לעווי כי שני מקומות הן בלי ראיה היא ולא נמצאו ובל ידעו בעלי רשומות של מקומות א"י.

גרדלקי בס"ג דפ' האורג (שבת ק"ו:) פי' בע' גדיגוד [2]. (א"ב שם גרם גדודקי ובנוסחאות דידן כתוב גורזקי).

גְּרַדְם (בל"ר מעלה Stufe, gradus והושאל למקום מעלות מעלות אשר בו נדונים המחויבים להריגה) בפ' במה מדליקין בגמ' על שלש עבירות (שבת ל"ב. הובא בילקי' איוב רמז תתקי"ט) עלה למטה ונפל יהא דומה לו כמי שהעלהו לגרדום לידון. וכפ"ק דע"ז (ט"ז:) אין בונין עמהן בסילקי וגרדום [3] ובפסיקת' דשמעו (קי"ח רע"ב) מה עשה לו המלך נטלו ותלאו בגרדום, ס"א בגרדון. פי' מעלות שעושין לדיינין שיושבין עליהן כשדנין כמו שעשה שלמה מעלות לכסא אשר ישפט שם (יעויין מ"א, י"א; ד"ה ב', ט') ובלע"ז מעלה גרד"ו [gardo]. (א"ב פי' בל"ר מעלות וזה שם מקום מיוחד בעיר רומי אשר ממנו היו דוחפים חנהרגים והם נעשים איברים איברים). * [אחי"ה כוונת ר"ב על פלע הנקרא saxum Tarpeium עיי' סיפורי ליויאוס פ"ה, כ'; טאציטוס פ"ו, י"ט. ודע שיש לתקן בכל מקומות אשר הובאה בהם המלה במקום גרדום: גרדום וכבר תקן כן הרב החכם ר' שלמה באבער בפסיק' שם הערה מ"א. אבל מה שהגיה בפסיקת' שם במקום ותלאו: והעלהו אין דעתי נוחה הימנו כי פעל זה מל"ר tollo פי' הגביה נגזר עיי"ע תל ג' וגם נעלם מבעל המגיה כי כן כתוב ג"כ בקהל"ר פ' ועוד ראיתי: מיד הביאן ותלאן בגרדין (וזה כס"א של רבינו). ובירו' תעני' פ"ד דס"ט: תלו תליין בגרדון. וכנ"ה ר"ה י"ח. ע"ז ט"ז: העלהו לגרדום לידון. ובתוספת' חולי' פ"ב הגי' והעלו אותו לבמה לדון וצ"ל לבימה עיי"ע בימה. קהל"ר פ' אמרתי ליסטס עולה לגרדון ור"ע עולה לגרדון. ולפע"ד בזה הענין ג"כ באיכ"ר ס"פ לא עליכם: כל היום דוה (איכ' א', כ"ג) לגרדום פי' לפי מדרגה או מדרגת. אחר מדרגה דוה לבנו

---

[1] עיי"ע הדריינא, טרינא, נירון. [2] כ"ה בכ"י ו"ו אבל בדפ"ע בט"ם גדיגור עיי"ע גדיגוד וש"נ השנוים ושם פירשתיו. [3] וכה"ג בע' אסטריה אבל בנו"ג בסילקי גרדום ומפורש שם: של גרדום.

ובל"ר gradatim ודרש כל היום ועוד עיי"ע גרדוט.

גַּרְדָּם (פי' בל"ע قرصم, قرضم חתך ופסק ובל"ס אתגרדאם חתיכה ופסיקה או י"ל להרי"ש נוסף ונרדם כמו גדם עיי"ע והשם גַּרְדּוֹם (Stück, Stumpf בפ"ק דסוכ' בגמ' דחבילי קש (י"ג.) דתנן בפרה דפ' י"א (מ"ט) מצות אזוב ג' גבעולין שיריו שנים וגרדומיו כל שהוא [1]. ובר"ג דפ' התכלת (מנחו' ל"ט.) מאי שיריו ומאי גרדומיו לאו שיריו דאפסיק מינייהו [2]) גרדומיו דאיגרדם איגרדומי לא חדא קתני שירי גרדומיו כל שהוא ולימא גרדומיו. שיריו למה לי הא קא משמע לן דבעינן שיריו כגרדומיו כדי לענבן. [3]) ובס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחו' ל"ה:) אמר רב פפי [4]) גרדומי רצועות כשרות וכו' [5]) פי' "כשיכלה הציצית ולא ישתייר ממנו אלא מקצת וכי האי גוונא באיזוב" *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לסדר"ט צד ל'. ועיי' בתיקונים שם צד נ"ד ולא העיר על הערך הנוכחי. וכנ"ה מנחו' ל"ה: גרדומי תכלת וגרדומי אזוב פי' שיור תכלת ושיור אזוב ושיעור שיורם מפורש במנחו' ל"ח: כדי לענבן. ומלת גרדומין פירש"י מנחו' ל"ה: שירי שירים ועיי' עוד לדף ל"ח: ובזה נוכל לפרש בכורו' מ"ד. הא דאשתייר גרדומי הא דלא אשתייר גרדומי פי' שירי שירים ורש"י פירש שם שרשין. ואולי יותר נכון לפרש גרדומי דכאן מל"ע הנ"ל פי' חיתוך ר"ל חיתוך העין וזה עולה יפה לסוגיא דשם. והרמב"ם לפרה פי' גרדומיו: והר"ש גורס שם קרדומיו — והפעל באתפעל במנחו' ל"ח: אִיגַּרְדֵּם תכלת . . איגרדם לבן. פי' רש"י נפסקו ורע"ב לפרה שם פי' דאגרדם: ונשבר והוא מפרש"י לסוכ' י"ג. ד"ה גרדומיו ועיי' תוי"ט לפרה שם] — (א"ב תרג' ותמס כעש חמודו (תהלי' ל"ט, י"ב) מסיית היך עמר דאיתגרדים [6]) גושמיה).

גַּרְדָּם = גרזום (פי בל"ע جرزم לחם) בב"ר פל"ד (ל"ג) ויזכור אלהים את נח: אלכסנדרוס מוקדון אזל לגבי מלכא קציה לאחורי צלמי של חושך נפק טעין ליה גרדומי דדהב בגו דסקום [7]) פי' לחם של זהב בתוך שלחן של זהב. ס"א גרומי דדהב. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו ב' ול"ד וכ"ה בע' דפ"ו, ובכ"י ה"ב הגי' ס"א ברדומי וצ"ל גרדומי וכ"ה בדפ"ר אבל אז מה חילק יש בין ס"א לגי הראשונה? לכן היותר טוב כגי' דפ"א גרוזמי והוא ממש ל"ע הרשומ' וענינו לחם, וכן כתוב מפורש בתמיד ל"ב סע"א אייתו ליה נהמא דדהבא אפתורא דדהבא וזה מסכים בעצמו ותומו למאמר של ב"ר הנ"ל. וכן בויק"ר פכ"ז נפקין קדמוניה בלחם . . דדהבא. ומע' דסקס מוכח כי רבינו גרס גם בויק"ר פכ"ז כמו בב"ר פל"ג לכן הביא אותו המאמר בסדר דסקס. ובב"ר הגי' לפנינו גידומי דדהב ואולי כצ"ל גם ס"א של ערוך והוא נאצל מל"ע גדם פי' חתך וא"כ גידומי חתיכות וכן פי' בעל מ"כ שם]. —

* גַּרְדּוֹם (פי' בל"ע جرصم מבזבז ומאבד הון (Verprasser ברישׁ רות רבה וילך איש גרדום אלא בא וראה כמה חיבב הקב"ה כו' להלן כתיב (עזר' א' ב' ס"ו וגו') סוסיהם פרדיהם גמליהם ברם הכא כתיב וילך איש גרדום אלא להלן ע"י שהיו יוצאין מהארץ לחוצ' לארץ לא ייחס הכתוב את ממונם וילך איש גרדום. ופי' בעל מ"כ גרדום מגורד ורק וערטלאי ובעל כ"כ פי' גרוד שאין לו נכסים כקרח שאין לו שער ע"כ ומהר"ם ד"ל במעריך פי' יחיד כמו גרידא וכן במ' איכה כל היום דוה לגרדום עכ"ל ומי לא יראה הדחק של כל הפירושים האלה. ולבי נכון בטוח כי המלה ל"ע הרשומ' היא וענינו מבזבז ומפזר ואין לו הון ויען שהלך אלימלך מא"י לחוצ' לארץ לא ייחס הכתוב את ממונו ויאמר רק וילך איש כלומ' גרדום פי' כאלו היה מאבד הונו ונעשה רש. אבל גרדום דאיכ"ר שייך לע' גרדם א' ע"ש.

גַּרְדּוֹן (א') כמו גרדי פי' אורג עיי"ע גרד ד'. ב') בל"ע جرد פי' קרח ומי שנמרט שער ראשו ג') בעל גרב מל"ט להתגרד עיי"ע גרד א') בפ' אין מעמידין בגמ' לא יתייחד אדם (ע"ז כ"ו.) היינו דאמרי אינשי גרדנא דלטיה שתא בצירא משניה [8]) ס"א גירדנא דלא טייזן פי' שאינו עניו [9]). וכפ' אעפ"י שאמרו בגמ' מניקה את בנה [10]) (כתוב' ס':) דדרכא על דמא דחמרא הוו ליה בני גירדני. ס"א גרגרני. פי' גירדן אדם שנמרט שער ראשו. ויש מפרש בעל גרב.*[אחי"ה ומהרש"ל הביא

[1]) אמת כי כן הגי' בסוכ' אבל בפרה הגי' מצות אזוב ג' קלחים ובהן ג' גבעולין וכו' ובכ"י מ' וב' גם בסוכ' כ"ה וכן הוא נכון כי בזה לא פליג ר' יוסי אתנא קמא ובדברי ת"ק גרס כן לנכון רבינו בע' גבעל ובע' קלח. ורמ"ל השמיט כלל הציון מסוכ'. [2]) בנו"ג עוד ואשתייר מנייהו. [3]) בנו"ג שיורא לגרדומיו. [4]) בנו"ג פפא. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד וה"ב ודפ"ר, אבל בשדפ"ע בט"ס דציצית. [6]) בכ"י תרג' דאיגרדים (אצל הח' לעווי). [7]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' ול"ד, ובכ"י ה"ב כגון דיסקוס וצ"ל בגו דיסקוס ובדפ"ע ובכ"י ו"ו ב' בט"ס בגרדסקוס אבל בע' דסקס לנכון. [8]) כה"ג בתוספות שם בשם הערוך ושם מפורש, ולא ידעתי אם מנפשם פירשו כן עם הזכרת גי' רבינו או אם כל הפי' נעתק מרבינו ואז תהיה ראיה גם מזה שערוך יותר שלום היה מונח לפניהם עיי' ספ"ג של מבוא לזה החבור. [9]) כ"ה בנוסח' וכן פירש"י ומלת טייזן הוא בל"פ تاز פי' עניו ממש כפי' הערוך ורש"י ובילק' וישלח רמז קל"ג הגי' גרדנא דלא טייזן שמתא בצרא משניה ונ"ב פי' אורג שאינו עניו החרם שנותיו ע"כ וגי' ופי' הגון הוא. [10]) כ"י ו"ו א'.

כשם הערוך בלי רבים בזה"ל: בני גירדני פי' שנמרט שער ראשם וי"מ בעלי גרב. ערוך עכ"ל. וכבר עמד על זה הגרי"ב בהפש"ב והצדיק את רבינו ועוד העיר שממה שכתב המהרש"ל פי' זה רק בשם הערוך אף כי כן פירש"י אות באות מוכח מתוכו כי לא כתוב כן ברש"י לפני מהרש"ל ומגליון בא לפירש"י ע"ש באריכות, אבל לפ"ד אין מוכח כל כך כי גם במלות הסמוכות לזה פירש"י כערוך עיי"ע שמט ב', דלף, גרגשתא. — ולולי מסתפינא הייתי נוטה משני פירושי רבינו בזה דכתובות והייתי אומר כי גירדני הוא קבוץ מיחיד גירדונא פי' חמור עיי"ע גדרון, ובפרט כי למסורת בעל היוחסין ג"י רבינו גירדוני ופי' חמור קטון שהוא עיר עיי"ע גדרון ויוחסי' השלם צד קפ"ד רע"א, וא"כ יש שייכות בין הפועל ובין הפעולה ולפי מושג ההמון דדרכא על דמא דחמרא פי' מי שפוסע על דם חמור יהיו לו בני גירדני פי' בנים דומים לחמורים או מצד צורתם או מצד שהיו חסורי תבונה כמאמר רז"ל (ב"ק מ"ט. כתובי קי"א. קידושי' ס"ח. נדה י"ז.) שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור]—

גְּרָדִיקִי (Gerariticus, Γεραριτικόν כן נקרא בימי הרומיים חבל גרר כ"ה מיל לדרום בית גוברין) בב"ר בפ' ס"ה (ס"ד) מלך פלשתים גררה (בראשי' כ"ו א') לגרדיקי וכן תרג' ירו' ויגר בגרר (שם כ' א') מלך פלשתים גררה (שם כ"ו, א').
* [אחי"ה וז"ל המתורגמן בשרש גרדק: מלך פלשתים גררה תרי מלכא דפלשתאי דגְּרָדִיק וכן וכן ויגר בגרר ואיתותב בגרדיק ע"ב ובנו"ג בתרג' ירו' בשתי הפעמים בגרר. אבל בב"ר פנ"ב הוא לנכון ויגר בגרר בגרדיקי ובילק' וירא סרמ"ז פ"ז בשם ב"ר היא הגי' היותר נכונה ויגר בגרר בגרדיקו. ובלי ספק כצ"ל גם בב"ר ובערוך. ועוד שם בב"ר פס"ד מפני מה גזרו על הנוה שבגרריקי מפני שהוא נוה רע, ובירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג הגי' מפני מה לא גזרו על אותו הרוח שבגרריקו (ובדפ' זיטאמי' בט"ס שבגדריקו) . . מפני שניוה רע. ועל מחוז הנ"ל בראש הערך עיי' רילאנד פאלישטינא ח"ב צד תת"ד. תתע"ז ומהרי"ש תבואות הארץ צד ס' ונייבויער צד ס"ה וכולם לא העירו על גי' הילק' הנ"ל. ורילאנד הזכיר נוסח תרג' ירו' ב' ערד וכ"ה במ"כ ב"ר פנ"ב וכ"ה לפנינו אבל צ"ל ערר ועיי' הוא כהברת ע' בנקודה שהוא כגימ"ל]—

☞ גּוּרְדִּיתָא בגורדיתא דקני (שבת נ':) עיי"ע בי גזרתא [1]) כן גרס בע"ה).

גֵּרָה (פי' گرى בל"פ צואר Hals) כפ"ב ביומ' (מ"ג, רכ"ה.) ובפ"ג בתמיד (מ"א ד"ל.) החזה והגרה פי' ממקום שחותך הראש עד הצלעות נקרא גרה והוא כנגד החזה והוא אבר אחד שמולך אדם אחד. [אחי"ה נ"ל להסביר פירושו של רבינו מהא דתנן (בתמיד פ"ד מ"ג דף ל"א.) בא לו לגרה והניח בה שתי צלעות מכאן ושתי צלעות מכאן חתכה ונתנה למי שזכה בה והקנה הלב והריאה תלויין בה. וכתב המפרש וכן בתוי"ט שם: ב' צלעות הניח בו כבר כשחתך הדופן הימני ועכשיו הניח בו (עדיין) ב' צלעות מצד אחר וזה אותן הצלעות שהן מדופן אצל חזה וכו' וזה מ"ש רבינו שחותך הראש עד הצלעות וכו' ומ"ש והוא אבר א' שמולך אדם א' כונתו כי בפיים השני הכהן הרביעי זכה בהגרה להקריבו לגבי מזבח ועיי' פירש"י ליומ' כ"ה. וכ"ה בפי"מ להרמב"ם ובפי' רע"ב ליומ' פ"ב מ"ג ובפי' הריטב"א ליומ'. וכדאי' בסוף אותה המשנה דתמיד הנ"ל הרביעי בחזה ובגרה. וכל המפרשים פי' גרה הוא הצואר רק רע"ב הוסיף עוד לפרש ביומ': מקום שהוא מעלה גרה הוא הצואר עכ"ל וכבר אמרתי שצואר בל"פ נקרא גרי ולא מל"מ הוא כי זה נאצל מפעל גרר עיי"ע גרר ב' והוא מוסכם עם מלה ערבי' הנזכרה בע' הנ"ל אבל גרי של ל"פ הוא קצור מן گردن ופי' צואר. ולפי זה הח' לעווי בעמת"ל ע' גרה לא דק היטב וגם החכם ובלשן גדול פליישער שתק מלהשיג עליו ושתיקה כהודאה דמיא]—

גְּרִיו (בל"ע جريب Mass פי' מדה לתבואה ועוד שטח השדה שנזרע בתבואה יכיל סך מדה זו וכ"ה בל"פ گريب گرى) בפ"ק דעירוב' בגמ' עגולה (י"ד:) אלפים בת יכיל (מ"א, ז' כ"ו) בת כמה הוי ג' סאין דכתיב (יחזק' מ"ה, י"ד) מעשר הבת מן הכר דהוה להו ו' אלפי גריוי. ובפ' כל שעה בגמ' האוכל תרומת חמץ (פסחי' ל"ב.) גריוא אכל גריוא משלם. ובהלכ' קמ' דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ו.) ובפ"ק דב"מ בגמ' מצא שטרי חוב (ט"ו:) אי הוה לי זוזי הוה מסלקינא לך מכולא ארעא השתא דלית לי זוזי הב ליה גריוא דארעא [2]). ובר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג.) (ארבעה)[3]) [ארבעין] גריוי ביזרא [4]) דחרדלא. פי' גריוא מדה.*[אחי"ה וכן מפרש רגמ"ה בב"ב כ"י וז"ל מ' מדות של חרדל ע"כ.— וכנ"ה בפסחי' ל"ב. אי אמרת בשלמא לפי מדה משלם אמטו להכי תבא עליו ברכה דאכיל גריוא [בכ"י ב' דאכיל מיניה, וכ"ה בעירו' כ"ט:] גריוא

---

[1]) בדפא"מ ורמ"ל בט"ס בי גורתא. [2])בנו"ג גרבא וצ"ל גריוא וכ"ה בחי' הריטב"א לב"מ ט"ו: וכ"ה בב"מ ק"י: בנוסחאותינו וכ"ה בב"מ ק"ח סע"א זבין ליה גריוא דארעא. ובע' ספלי גרס רבינו בגיטי' ס"ט: תלת גריוי סופלי ובנו"ג תלתא גריבי סופלי וכו': [3]) וצ"ל כמו שהגהתי בפנים וכ"ה לפנינו ובע' בזק. [4]) ובכ"י ה"ב כורא אבל בע' בזק אי' כבע' הנוכחי'

דגרוגרות דשויא זוזא וקא יהיב גריוא דתמרים וכו' (ובעירוי' בנו"ג בט"ס גרויא וצ"ל גריוא וכ"ה בדפ"ש ובכ"י א"פ עיי' ד"ס עירוי' צד נ"ז.) סנה' צ"ו. חד גריוא קשייתא. נדרי' נ' סע"ב ונ"א רע"א ויהיבנא לך ארבעין גריוי חיטי א"ל ליחזי מר דכל גריוא דבעינא שקילנא וכו' וא"ל ליכיל לי מר ארבעין גריוי חיטי דרשינא בך וכו'. ע"ז מ"ג. והוא דנקיט גריוה וקא כייל עיי"ע מניק ומ"ש. בכל הדוגמאות האלה פי' המלה או מדת סאה או בית סאה כלומ' שדה שנזרעה בו מדת סאה. ואולי גם בסוט' י'. צ"ל קמי רפוקא גריַיא במקום גרידיא עיי"ע גרד ב' ומ"ש והוא כגי' הערוך בע' רפק] —

גרזם = גַרוּזְמֵי (פי' בל"י החדשה γαρίσμη טעימה, Jmbiss והושאל לכל מה שהביאו לקינוח סעודה) בויק"ר בריש צו פרש' זובח תודה יכבדנני (פ"ט) א"ר סימן הדא גרזמיתא באה באחרונה [1]) למה שיש בה מינין הרבה. ובאמור אל הכהנים פ' צדקתך כהררי אל (ויק"ר פכ"ז) נפקין לאפ׳ה בגרוזמין דדהב ובלחם דדהב [2]). ירו' בפ' כיצד מברכין בגמ' היה לפניו מינין הרבה (ירו' ברכו' פ"ו ד"י ע"ג) הדה גרוזמיתא [3]). ר' ירמיה בשם ר' אמי אומר מברך על תורמוסא. פי' בלעז קוציאי ויש בה תורמוסין ומינין הרבה. ובריש מגילת איכה (פתיחתא סי' י') הלואי יעשו אותי בני כגרוזמי הזו שהיא באה באחרונה. *[אחי"ה בנו"ג הלואי השוו אותי בני כגרזימי הזו שהיא באה באחרונה. והנה לפי ההשקפה הראשונה מלה זרה זו נשארה בלי פירוש, אבל לפי נוסחאותינו פי' בלעז קוציאי לא קשה מאומה כי ע"י לעז זה נתפרש הכל יפה והוא לדעתי לאי"ט chicca = Naschwerk והוא מיני מתיקה שבאים אחר גמר סעודה לקינוח. וכגי' זו אי' בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד וה"ב ובעה"ק. ובדפ"ר אי' לנכון קוציאי ונשתבש מדפ' בסיליא והלאה "ובלעז לופיני" וכתב רמ"ל lupini, Wolfsbohne ואמת נכון הדבר כי לופיני כן ענינו ובלאי"ט lupino אבל הלעז הזה אינו מפרש מלת גרוזמי או גרזומי כי אם סופר אחד התחכם להגיה כן ודעתי נאמנה כי הוא מברך הסופר שתקן הלעז הזה להחליף קוציאי על לופיני וטעותו נראה לעינים יען שסבר כי רבינו רוצה לפרש מלת תורמוסא על ידי הלעז הזה על כן קופץ בראש לשלוח יד בגי' פי' בלעז קוציאי וכתב: ולעז לופיני ובאמת תרמוס בל"י וערבי θέρμος = ترمس פי' lupini עיי' המעריך ע' תורמוס שהשיג על מ"כ שכתב שהוא מין עשב וכתב על זה מהר"ם ואינו אלא מן קטנית ידוע לופינו בלעז ע"כ ורבינו בע' תרמוס לא כתב שום לע"ז וזה ג"כ ראיה שתיבות: ובלע"ז לופיני מקולמסו של אחר נפלטה שאל"כ הביא רבינו הלע"ז גם בערך תרמוס ובאמת בכ"י ב"ר כבר מצא מקומו הגי' ולעז לופיני כי הכ"י הזה על מטבע של סופר מבורך נעשה עיי' פ"ה של מבוא לזה החבור. והגי' המוטעת כבר היתה מונחת לפני בעל מ"כ שכתב בויק"ר פ"ט גרזמיתא פי' הערוך מאכל שבא באחרונה שקורין לופינא ע"כ. והנה אחרי תיקוני זה שהעמדנו הגי' על בוריה כי בלאי"ט פי' הלעז הנ"ל מין ממיני מתיקה לקינוח הסעודה יש להביא ראיה לאמיתת פי' רבינו ממה שכתב כו"פ פט"ו (הובא בבט"ר לרימ"ז ח"א, פ"ה) הראב"ד ז"ל כתב שפרפרת האמורה במשנה הוא גרוזמי והוא פת הבאה בכיסנין וכו' עכ"ל ופי' כסנין עיי"ע כסן א'. וגדולה מזו מצאתי לראיה שגרזומי הוא כמו פרפרת לקינוח סעודה שכן כתוב בילק' משלי כ"ב רמז תתק"ס בשם תנחומ' וז"ל דבר אחר אל תגזל דל שזה התורמוס שהוא נכנס עם הפרפרת לא יאמר אדם יש לפני אגוזים ותמרים עליהם אני אומר, ומניח את התורמוס לכך נאמ' על תגזול דל ע"כ הרי במקום שאמר הירו' (ברכו' שם) "הדא גריזמתא . . מברך על תורמוסא א"ר לוי על שם על תגזל דל כי דל הוא" כתוב בילק' התורמוס שהוא נכנס עם הפרפרת וא"כ מקבילות התיבות גריזמתא ופרפרת אשה אל אחותה. ורבינו פי' המלה הזרה בכלל ע"י לעז הנ"ל שענינו אכילה מתוקה. ואולי לפי זה נוכל לפתור גרזם ע"י מלת פרסי' قرص، قرصك פי' חתיכות דקות ועגולות של לחם ועוד ענינו אכילה מתוקה. ונרויח בזה הפי' כי לפי זה ניחא כי מספח רבינו בע' זה גם ציון מויק"ר פכ"ז שענינו לחם. ועוד עלה בדעתי לומר כי גריזמי הוא ל"ר האמצעי' grutum והקבוץ grutaria פי' מיני מתיקות ופרפראות עיי' ע"מ של מייורזיאום צד 112, וכן פתרונה בל"י האמצעי' γροῦτα עיי' המלה הזו בע"מ הנ"ל

[1]) בנו"ג אינו באה ·אלא באחרונה [2]) בנו"ג נפקין קדמוניה בחזורין דדהב וברמונין דדהב ובלחם דדהבא. ונראה שלגי' זו חזורין (כלומ' תפוחים) ורמונין היינו כמו גרוזמין לגי' רבינו ואם נבאר המלה ע"י טעימה בקינוח סעודה ניחא כי תפוחים ורמונים אוכלים עד היום לגמר סעודה, אבל בכל זאת דעתי נוטה כי מתחלה היה כתוב רק נפקין לאפיה בגרוזמין ומן דהוא כתב בגליון פי' בלחם והוא אמת כי כן ענינו בל"ע עיי"ע גרדם ב'. ומגליון בא אח"כ לפנים בגרוזמין דדהב ובלחם דדהב. והציון הזה שייך לפי זה לע' גרדם ב' וכ"ה ישם בס"א לפי גי' המו"ע. [3]) בנו"ג גריזמתה, וכן שם בסוף העמוד אהן דאכל גריזמי וסלת אע"ג דו מברך על גריזמתא בסופא לא פטר סולתא כ"ה לגי' המהרש"ס.

מייורזיאוס, וזה נ"ל עיקר]. —(א"ב פי' בל"י מין מרק מעורב בציר ומאכל זה היה עולה על שלחן מלכים בקינוח סעודה בזמן קדמון אבל עכשיו נשכח תקונו: גרון [γάρον] בל"י ציר, זומוס [ζωμός] מרק).

☞ גרזקי (פי' בל"פ מקום מפלט אשר תנוס שמה החיה וכבר פי' בע' גדיגוד ע"ש) עד שיכנסנו לגורזקי שלו, בע"ה גרם גדודקי [1]) בע' גדיגוד וגרם גרדלק עיי"ע גרדלקי.

גְּרֻט (פי' בל"י תּרוּטֶקְ וּבל"ר scruta קביצת סחורה מכלים שונים ושברי כלי מתכת Gerümpel, Trödelwaare) בר"ג דפ' כל הכלי' הנטלי' בשבת (קכ"ג.) מחט דניטל חרירה [2]) או עוקצה זורקה לבין הגרוטאות ובכלי מתכת בפי"א בכלי' (מ"ג) משברי כלים מן הגרוטי' [3]). ובפ' הזהב בגמ' כמה תהא הסלע חסירה (ב"מ נ"ב רע"ב) לא יזרקנו לבין גרוטותיו [כ"ה לנכון בדפ"ר וכ"ה בנוסח' אבל בשדפ"ע הגי' הגרוטאות]. ובע"ז בפ' ר' ישמעאל בגמ' מכרה או משכנה (נ"ג. והובא עוד בע"ז ע"א: ובבכורו' י"ג:) הלוקח גרוטאות מן הגוים. ובפ' הקומץ רבה בגמ' שבעה [4]) קני מנורה (מנחו' כ"ח.) ת"ר מנורה היתה באה מן העשת [ו]מין הזהב, עשאה מן הגרוטאות פסולה [5]). פי' מסמרות שבורין ושברי ברזל אשר יתאספו ויתקבצו ולשו' יון הוא, וי"א כל מיני מתכות השבורין [6]) בין כסף בין זהב. *[אחי"ה קצת מזה ג"כ בסד"ט לרה"ג צד ז' וצ"ל: מן הגרוטים פי' א"ד מן הגרוטות חתיכות של ברזל אשר יתאספו ויתקבצו כגון מחט שבורה מסמרות שבורים כדאמ' לענין מנורה עכ"ל. ונ"ל שחסרון בפנים הוא בפי' רה"ג זה שהרי בהך דמנורה ר"ל במנחו' הנ"ל נראה שגרוטות שברי זהב הם וכפי' רש"י שם ובב"מ שם ולע"ז נ"ג. על כן דעתי נוטה שיש להשלים אחר מסמרות שבורים כפי' הערוך וי"א כל מיני מתכות בין כסף בין זהב ועל זה הביא רה"ג היטב ראיה מענין מנורה, וכדעת י"א אי' ג"כ בתש' גאונים קדמוני' דפ' בערלין צד מ' וז"ל: גרוטאות כסף וזהב שאין עליהן טובע כדקאמר סלע שחסרה זורקה לבין גרוטאות ע"כ. וצ"ל לא יזרקנו וכו'. ורע"ב לכלי' י"א מ"ג פי' גרוטאות כלים שנשתברו מפני תשמישן ונעשה בהן חתיכות קטנות אחרי בלותן נקראין גרוטות ע"כ, וקצת לא בדקדוק כי לא כלים עצמן נקראין כן אבל אסיפת וקביצת כלים אלו. וכן יש להעיר על פי' ר"ב וז"ל: א"ב בל"י שברי כלי מתכת]

* גְּרִי, גְּרָא עיי"ע גר ו'.

* גְּרִיבָא. גְּרִיוָא עיי"ע גרב ג' וע' גריו.

* גְּרַל (מן השם גורל נבנה בהפעיל הגריל Loose werfen פי' ידו גורלות והוא מל"ע جرل הפיל צרורות אבן) יומ' ל"ט סע"ב מצוה להגריל ואם לא הגריל כשר, ושם מ'. מצוה להגריל ולהתודות לא הגריל ולא התודה כשר. ירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ג לא הגריל ולא נתוודה כשר, ושם: לאיזה דבר נאמר [לה'] גורלות . . פתר לה ברוצה להגריל. ושם משהגריל חייב על של שם. ירו' יומא פ"ו דמ"ג ע"ג הגריל שלשה וכו' ושם ויגריל עליהם תחלה, ושם ויש אדם מגריל למיתה משעה ראשונה. ירו' תעני' פ"ד דס"ח. ויש מהן היו מגרילין על כל שבוע ושבוע. והשֵׁם המופשט הגרלה יומ' ל"ט: הגרלה לאו עבודה היא, ושם מ'. הגרלה מעכבא ע"ש פעמים רבות, שם ס"ג: מביא חברו שלא בהרגלה וכ"ה תמור' ו' סע"ב וכריתו' כ"ח רע"א. ובירו' יומ' שם: הגרלה מעכבת . . אין הגרלה מעכבת, ושם דמ"ג ע"ג כן צריך להגריל עליו פעם שניה או כבר יצא בהגרילו של ראשון כ"ה לנכון בדפ' זיטאמ' ובדפוס קראטאשין בהגרולו. וכמו שנאצל הפעל הגריל מן השם גורל פי' בל"ע جرول צרורות אבנים כן נאמר על נפילת גורל בלשון חכמים מפים מפעל פיים ונגזר מל"י πεσσός צרורות אבן ועיי' עוד ע' פס ב' ומ"ש.

1 גְּרַם (פי' בל"ס עצם Knochen והושאל להוראת עצם וגוף הדבר וכן בל"ע جرم פי' גוף) בפ' גיד הנשה בס"ג (חולי' ק"ג סע"ב) אמר רב כהנא [7]) בגרמיתא

[1]) אבל כבר מלתי אמורה בע' גדיגוד כי גי' הכ"י גדורקי. [2]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ול"ד וכה"ג בע' חרר ב' מכלי' פי"ג מ"ה וכ"ה שם במשני' ור"ש הביא שם גם אית דגרסי חרודה ובאמת כה"ג בכ"י ו"ו ב' בכאן ובכ"י מ' לשבת נ"ג. וכן בדפ"ר בכאן הגי' חרירא ובשדפ"ע הגי' חודה וכ"ה בכ"י מ' לשבת קכ"ג. אבל בפי' סרד"ט לרה"ג הגי' בכלי' פי"ג מ"ה: חרידה וצ"ל חרירה. ובתוספתי כלי' ב"מ פ"ג הגי' כדפ"ע מחט . . . שניטל עוקצה טמאה מפני חודה ניטלה חודה טמאה מפני עוקצה אבל בע' עקץ א' גם בשדפ"ע חררה וכ"ה בנוסחאות בשבת שם ושם, ובכ"י א"פ הובא בד"ס לשבת נ"א. צד נ"ב ובפסיקתי רבתי פט"ו ג"כ הגי' חרירה עיי"ע גסטר ג' ובפסיקתא דר"כ צד קס"ג: כחררה של מחט ובמדי' שהש"ר פי' פתחי בט"ס כחורה וכבר הגיה הרב החכם ר' שלמה באבער פסיקתי' שם הערי' קל"ד שצ"ל כחרורה וצ"ל כחרירה. וכה"ג במפתח לרבינו ניסים בפי' במה בהמה (צד ל"ה: לדפי הספר) ופירשו אביא אי"ה בע' חרר ב' ור"ן בחידו' לשבת קכ"ג. גרם חררה. [3]) נ"ל שנשמט הקו מעל י' וצ"ל הגרוטים וכ"ה בנוסחאות, וכן גי' רה"ג בסדט"ה צד ז' אצל הגי' הגרוטות וכ"ה בפי' רע"ב. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו, ובפד"ע נשמט בטעות. [5]) בתוספ' דחולי' פ"א הגי' משונה קצת. [6]) כ"ה בכ"י פאריז. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' וב', וכן בנוסח', אבל בכ"י ה"ב א"ר פפא, ובדפ"ע אמר רב הונא

זעירתא [1]) פי' אבר קטן שיש בני אדם שבולעין אותו [2]). בפ"ק דברכו' בגמ' וחכמים אומרי' (ה':) וכפ' יש נוחלין ומנחילין בגמ' סדר נחלות (ב"ב קט"ז.) והאמר ר' יוחנן דין גרמא דעשיראה ביר [3]) פי' י' בנים היו לו ומתו ומצער ומרוב החביבות היה נושאו ואדם קדוש כר' יוחנן היאך היה נושא עצם המת ומיטמי בכל שעה אלא אותו עצם שן היה ושן המת אינו מטמא דתנן בפ"ג באהילות (מ"ג) ובפ' כה"ג ונזיר בגמ' מלא תרווד רקב (נזיר נ"א.) כל שבמת טמא חוץ מן השינים והשער והצפורן ובשעת חיבורו הכל טמא, וזה תלוש היה ומפורש בר"ג דם הנדה (נ"א). כל דבר שהוא עם אדם כשנולד ואין גזעו מחליף מטמא לאפוקי שן אע"פ שאין גזעו מחליף אין נולד עמו [4]) השיער והצפורן אע"פ שנולדו עמו גזען מחליף לפיכך אינן מטמאין אבל רמ"ח איברים טמאין במת אפי' כשנפרשו לפי שנולדו עמו ואם תחתוך אחד מהן אין גזעו מחליף. פ"א כשהיה הולך לבית האבל מוליכו עמו כדי לנחמם כלומ' ראו מה אירע בי דין גרמא דעשיראה ביר וצערי גדול משלכם. *[אחי"ה וכפי' הראשון פי' ג"כ הרשב"ם בב"ב שם ושט"מ לברכו' וידוע ששט"מ זו הנדפסת בספר ברכה משולשת לא שייכ' לרב צלאל אשכנזי ובאמת בשט"מ לב"ב לי' זה הפי'. אבל רש"י לברכו' פי' בע"א ע"ש. ושני הפירושים הובאו בשם הערוך ביוחסין הנ"ל. ורבינו לוקח פירושו מר' שרירא גאון ורה"ג כי הם פירשו כן כנרא' מספר מפתח לר' נסים גאון צד י"ג ע"ש. — והקבוץ ביצ' י"א. תברא גרמֵי עיי"ע תבר א'. ב"ב נ"ח. חביתא דגרמי ובע' אודרא הגי' דגרמא. ב"ר פצ"ח מה חמור זה גרמיו ברורין וכו' וכן בדניאל ו' כ"ה וכל גרמיהון הדקו. ובב"ב כ"ב. אדמגרמיתו גרמי עיי"ע גרם]—. (א"ב ל"מ זה חמור גרם (בראשי מ"ט, י"ד) ותרג' עצם מעצמי (ב', כ"ג) גרמא מגרמי).

2 גְּרַם (מענין הראשון פי' כמו עצם וגוף das Wesen, Selbst) בפ' שלשה שאכלו בגמ' נשים (ברכי' מ"ח.) איבריך שתייה אייתו ליה כסא אחרינא ובריך [5]) ר' שמעון בן שטח דעבד לגרמיה הוא דעבד [6]) פי' הוא סבר כיון דשתא כסא הוה ליה כמ' שאכלו דגן וא' ירק ויין הרי הוא כירק ומאי דעבד לדעתיה לחודיה עבד ולית הלכתא הכי. * [אחי"ה ורש"י פי' לגרמיה הוא דעבד: אין אדם מודה לו ע"כ ובירו' שם מפורש כן וז"ל א"ר יוחנן חולקין על ר' שמעון בן שטח [7]) — ובפרק כירה בגמ' ב"ה אומרים אין מחזירין (שבת ל"ח:) אמר ר' אמי ר' תדאי לגרמיה הוא דעביד [8]) דאמר אבל הניחן ע"ג קרקע אסור. הכי אמר רב יוחנן אפי' הניחן ע"ג קרקע [מותר]. ובפ"ק דתענית בסוף הפרק (י"ד רע"ב) גזר י"ג תעניות ולא אעני סבר למגזר טפי א"ל ר' אמי הרי אמרינן אין מטריחין על [9]) הציבור יותר מדאי אמר [ליה], ר' אמי דעבד לגרמיה הוא דעבד [10]). ובפ' ואלו מגלחין בגמ' אין קורעין (מ"ק כ"ה:) כי נח נפשיה דר' יוחנן יתיב עליה [11]) ר' אמי ל"ז [12]) אמר ר' אבא בריה דר' חייא בר' אבא ר' אמי מאי דעבד לגרמיה הוא דעבד. פי' יש מפרשי' אלו שני מעשים דר' אמי כפי' הראשון לדעתיה עבד וחולקין עליו חבריו, וי"מ לגרמיה עבד שלא היה יכול להתענות [13]). (א"ב פי' לעצמו). * [אחי"ה וכפי' זה נמצא כמה פעמים בירו' ד"מ ירו' תרומו' פ"ז דמ"ד ע"ד תמן בשם גרמיה והכא בשם בר קפרא פי' שם בשם עצמו וכאן בשם ב"ק. ירו' ערלה פ"א דס"א. הכא גרמיה אמר, ירו' עירובי' פ"ג דכ"א. וירו' קידושי' פ"ב דס"ג. בשם גרמיה. ירו' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ג קטר גרמיה בחבלא. ירו' תעני' פ"ב דס"ה סע"א נתקושש גרמן עד דלא נקושש חורנין, ובבבלי סנהד' י"ח: י"ט. ב"מ ק"ז סע"ב ב"ב ס' רע"ב כתוב תחת זה: קשט עצמך ואח"כ

---

[1]) בנו"ג בגרומיתא. [2]) ורש"י פי' עצם קטן שעל כף הירך . ואין אדם לועסו אלא בולעו. [3]) כ"ה בדפ"ר בשתי הפעמים ובשדפ"ע בירי, וגי' ביר הביא בשם הערוך ג"כ ספר יוחסין השלם צד ק"נ סע"ד וע"ש. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ל"ד וב"ר אבל בדפ"ע בטעות אע"פ שגזעו מחליף לא נולד עמו. [5]) רבינו היה מקצר וז"ל הגמרי' שם יהבו ליה כסא לברוכי א"ל היכי אבריך ברוך שאכל ינאי וחבריו משלו שתייה להההוא כסא יהבו ליה כסא אחרינא ובריך. ורמ"ל יען שהלך אחר ציון של טעות הנכסמן בדפוסי ערוך ברכו' ג' ומאשר לא מצא שם את מבוקשו השמיט כלל את מאמר הערוך ופתח ר"ש בר שטח וכו'. וכן לא יעשה. [6]) בנו"ג בט"ס א"ר יוחנן וכבר מחקו הגרי"ב וקצת תימה שלא הביא ראיה מזה הערך שגם רבינו לא גרס לגי' תיבות הללו וכן לי' במקומות שהביא בעל ד"ס לברכו' צד קכ"ח וגם הוא לא חש להזכיר את הערוך וגי' ר' שמעון גם בכ"י מ' וכ"ה בירו' ברכו' פ"ז די"א: ושם יש שינויים גדולים בנוסח והובא בספר מפתח לרבינו ניסים ז"ל צד כ"ב: [7]) וגי' ומאי דעביד אי' לנכון בכ"י ה"ב ושם לי' לנכון תיבות „פי' הוא סבר" השניים דמיותרין הן. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו, וה"ב, ובדפ"ע נשמטי' מלת תדאי. ובנו"ג המאמר אבל הניחן וכו' קודם אמר ר' אמי וכו' ורבינו לפירושי דמלתא הביאו ומשנה הסדר. [9]) וכ"ה בריי"ף ובראי"ש וכ"ה בכ"י מ', ובנו"ג את. [10]) השלמתי מלת ליה עפ"י כ"י מ' שכן גרס אבל בדפ"ע חסר בט"ס, ובנו"ג אמר ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא רבי אמי דעבד וכו' זה יותר עדיף עיי' ד"ס לתעני' צד ל"ח וקצת תימה שלא העיר על הערוך. [11]) וכ"ה בע"י ובכ"י מ' עלוייה, ובנוסחי' לי'. [12]) ובדפ"ר בט"ס ז"ל וצ"ל ז' ולי' וכ"ה בדפ"א ובכ"י ו"ו כתוב במספר שבעה ושלשים וכ"ה בנוסחי. [13]) וכפי' הראשון פירש"י בשבת ובמ"ק, וכפי' השני פירש"י בתעני' שם.

קשט אחרים. ב"ד רפע"ה כהדה תרנגולתא דמנערה גרמאה ובנ"א דמנערה אגפה מן קיטמא. ומנ"א הזו נשמע שהוראת אגפה כמו גופה והוא כמו גרמאה (ובקצת דפוסי' גרמה) פי' עצמה, ובשהש"ר פ' אתי הגי' דמנערה גפא עיי"ע גף י'. ונאמר עוד על עצם וגוף הדבר אף שאינו מבעלי חיים ד"מ ביצ' י"א: חולין קי"ג. מלח (ליה) גרמא גרמא. פי' כל אחד בפני עצמו. ירו' פסחי' פ"ט דל"ז. ירו' כתו' פ"ג דכ"ח. ופ"ט דל"ב ע"ד כל גרמא אמרה פי' עצם וגוף הדבר אמר רק . . וגם בל"מ נופלת מלת עצם בדרך השאילה על עיקר גוף ועצם הדבר ד"מ עד עצם היום הזה, בעצם תומו עיי' רמב"ן לויקרא כ"ג, כ"ח. וגדולה מזו מצינו גם גרם בל"מ הושאל כמו עצם וזה מה שכתוב במ"ב ט', י"ג אל גֶּרֶם המעלות פי' על עצם המעלות כלומ' אל המעלות עצמן עיי' רד"ק בשרש גרם וכן מחברת הערוך לר"ש פרחון ע' גרם] —

גָּרַם (בל"ע גרם פי' הסב איזה דבר ע"י פעולה רעה Schlechtes, Schaden verursachen; והשֵׁם גרמי: סיבת הפסד) בפ' הגוזל רבה בסוף הלכה הנותן לאומנים לתקן (בבא קמא ק'.) מאן דאין דינא דגרמי [1]) ר"מ וסבירא לן כותיה ומסקנא (שם בסוף העמוד ובב"ב ב' סע"א) מיהא דתנן (עיי' התוספ' שם ד"ה מחיצת) מחיצת הכרם שנפרצה אומר לבעל הכרם גדור גדרך נתייאש ולא גדר הרי זה קידש וחייב באחריותו. פי' חייב לשלם הזרע דקיימא לן (ב"ב כ"ו.) זה סומך לגדר וזרע וזה סומך לגדר ונוטע, [2]) וכיון שנפרץ הגדר נתערבו ונאסרו תבואת הכרם והזרע ומפני שלא גדר גרם לזרע להיאסר לפיכך נתחייב בעל הגדר לשלם דמי הזרע שנאסר נתברר כי אע"פ שלא עשה מעשה בידים אלא ישב ולא גדר וגרם היזק לחברו חייב וכן הלכה. [3]) ופי' דיני דגרמי לישנא דמגרם כמו (ברכו' ה': כ"ז: שבת ס"ג. יומי' פ"ה. יבמות ס"ד. ב"ק פ"ג. סנהד' ז'.) גורם לשכינה שתסתלק מישראל. גורם גלות לבניו (ברכו' ח'. יומי' ל"ח: סנהד' ק"ד.), ותנן בזה הפרק (ב"ק צ"ח:) הבנאי שקיבל עליו את הכותל לסותרו וכו'. [4]) עד ואם מחמת המכה נפל חייב וקי"ל הלכה כי האי סתמא. * [אחי"ה וכן מקשינן להאי כללא בבכורו' כ"ח: לימא תנן סתמא כר"מ דדאין דינא דגרמי וכן אמרינן בב"ק קי"ז: זיל לגבי ר"ש בן אליקים ור' אלעזר בן פדת דדייני דיני דגרמי. ועוד מצינו גרמה והיפך מן עשייה בידים: ב"ק קי"ט. ה"מ היכא דקעביד בידים אבל גרמה לא. שבת ק"כ: עשיה הוא דאסור גרמה שרי. בב"ב כ"ב סע"ב זאת אומרת גרמה בנזקין אסור וע"ש התוספות ד"ה זאת שהביאו דעת הריצב"א דדינא דגרמי היו מטעם קנס ולכך כל היזק המצוי ורגיל לבא קנסו חכמים ע"ש. וכן העלה לדין ההגה בהלכות נזיקין בחושן משפט סי' שפ"ו סק"ג אבל הש"ך השיג עליו ע"ש באריכות. ובב"ק ס'. דעת רב אשי גרמא בנזיקין פטור. והנה לדעת רש"י ורא"ש והרבה פוסקים שהובאו בש"ך שם אין חילוק בין גרמי לגרמא אבל הרמב"ם פוסק דגרמי אסור ולכן פסק כרב אשי בהך דליבה וליבתו הרוח בב"ק שם עיי' הש"ך בחושן משפט סי' ת"ח סק"ד. ועוד נקט כלל גדול בידך וזה מה שכתב בעל נמוקי יוסף בפ"ט דב"ק וז"ל שלשה לשונות אמרו חכמים בנזקין: היזק שאינו ניכר, וגרמא בנזקין, ודיני דגרמי. היזק שאינו ניכר הוא דבר שאין נזק ניכר בו כלל והרי הוא עומד בעינו כגון חמץ שעבר עליו הפסח וכיוצא בו שיכול לומר לו הרי שלך לפניך. דיני דגרמי הוא דבר שהזיקו ניכר אלא שלא עשה בו מעשה כמוחל שעבודו של חברו דדבורא בעלמא הוא וכן להניח המחיצה פרוצה עם שאומר לו גדור דברי היזקו. גרמא בנזקין הוא דלא ברי היזקו כגון מניח סולם אצל שובך שגורם לו שקופצת שם הנמיה אבל איפשר דלא אתיא נמיה ולפיכך פטור עכ"ל. ועיי' פחד יצחק ע' גרמא השטות שנמצאו בין גדולי הפוסקים בגרמא דנזקין.— והפעל מורגל בדרז"ל ד"מ בפסחי' ה': כ"ט: כתובי' ל"ד. ב"ק ע"א: צ"ח: ק"ה: שבועו' ל"ב. ל"ג. דבר הגורם לממון כממון דמי. ועיי"ע דבר א'. ברכו' ז': וילק' תהלי' רמז תשנ"ג מנלן דשמא גרים וכו'. סנהד' פ"ז. וילק' שופטי' רמז תתק"י מלמד שהמקום גורם. חגיג' י"ג: וילק' ריש יחזק' מי גרם לי שאהיה שמש לעובדי פסילים עונותיהן של ישראל הן גרמו לי. מ"ק כ"ה. ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה אלא שבבל גרמה ליה. ע"ז י"ט סע"ב מאן קא גרים לה וכו'. ירו' יבמות פ"א ד"ג רע"ג כל דבר שהוא בא מחמת הגורם בטל הגורם בטול האיסר ודבר שאינו בא מחמת הגורם אע"פ שבטל הגורם האיסור במקומו. וביבמו' פ"ג ד"ד רע"ג ושם פ"ד

---

[1]) כ"ה הרגל הלשון בב"ק צ"ח: ובכתובי' פ"ו: וכן גי' הרא"ש בב"ק ק'. ובנו"ג ר"מ הוא דדאין דיני גרמי. [2]) רבינו פי' כן אבל בב"ב שם ובדף י"ח. אי' זה סומך לגדר מכאן וזה סומך לגדר מכאן. [3]) וקרוב לזה פי' רגמ"ה בכ"י ב"ב לדף ב'. [4]) כה"ג ג"כ במשני' של ירו' ובָרי"ף אבל בבבלי ובמשניו' אי' לסתור את הכותל.

ד"ו רע"א ע"ש. ב"ר פל"ט לפי שהדרך מְגָרמת לשלשה דברים ממעטת פריה ורביה וכו'. ובב"ר פס"ח דרש יששכר חמור גרם (בראש' מ"ט, י"ד) יששכר חמור לגרמיה וצ"ל גרמיה עיי' מ"כ בשם אות אמת ובילק' ויחי רמז קס"א גרס: חמור גרם לישכר, וכ"ה בב"ר ספצ"ט חמור גרם אותו]— (א"ב תרג' אנכי סבותי (ש"א כ"ב, כ"ב) אנא גרמית) [1]

גְּרַם (פי' בל"ע נוטה מן הדרך עיי' סוף הערך (abbiegen, d. h. das Messer abseits lenken בהלכ' קמא דחולין (ט'.) אמר רב יהודה אמר שמואל כל טבח שאינו יודע הלכות שחיטה: אסור לאכול משחיטתו; ואלו הן הלכות שחיטה שהייה, דרסה, חלדה, הגרמה ועיקור. מאי קא משמע לן כולהו תנינא. פי' אלו כולן שנויות במשנתינו מה בא שמואל ללמדנו [וכן פירש"י בחולי' שם]. ש ה י י ה דתנן בפ' שני (חולי' ל"ב.) נפלה סכין ל א ח ר ש ה ת ח י ל ה ש ח י ט ה והגביהה נפלו כליו והגביהן השחיז הסכין ועף ובא חברו ושחט אם שהה כדי שחיטה א ח ר ת פסולה [2]. ד ר ס ה דתנן בפ' שני (שם ל':) התיז את הראש בבת אחת פסולה. ח ל ד ה דתנן בפ"ב (ל"ב.) או שהחליד את הסכין תחת ס י מ ן השני [3] ופסקו רב ישבב אומר נבלה. ה ג ר מ ה דתנן בפ"א (י"ח.) השוחט מתוך הטבעת ושייר בה מלא החוט על פני כולה כשרה. הא לאו הכי פסולה. ע י ק ו ר דתנן בפ"ב (ל"ב.) שחט את הושט ופסק את הגרגרת או שפסק את הגרגרת ואחר כך שחט את הושט וכו' [4]. ותו בפ' אותו ואת בנו תנן (פ"א:) השוחט ונתנבלה בידו הנוחר והמעקר פטור מאותו ואת בנו [5] וכן תנן בפ' כסוי הדם (פ"ה.) דפטור מכסוי הדם [6]. פי' ש ה י י ה לאחר שהתחיל לשחוט בוושט אם נפל סכין מידו ושהה קודם שיחזור לגמור את השחיטה כדי שיגביה בהמה אחרת וירביצנה וישחטנה דקה לדקה וגסה לגסה ועוף לעוף בכל הענינים ששהה ביני ביני כשיעור הזה פסולה פחות מכאן כשרה [7]. אבל אם שחט במקצת מן הקנה של בהמה ושהה כשיעור הזה לא חיישינן לה ואם שחט רובו או חציו ושהה כשיעור הזה פסולה [8]. ובעוף אין שהייה אלא בושט אבל בגרגרת לא דאי שחט מקצת ושהה לאו כלום הוא [9]. ופסוקת הגרגרת ברובא פסולה במה דברים אמורים בבהמה או בעוף שלא ע"י סכין [יפה] אבל אם שחט העוף בסכין יפה אם שחט מקצת ושהה לא חיישינן דאי רובו כשר ואי חציו כשר דמה נפשך אי מחצה על מחצה כרוב הוא שחטיה לרובה דגרגרת וכשרה ואי מחצה אינו כרוב הא לא עבד ולא כלום וכי שהה כדי שחיטה אחרת וגמר שחיטתו כשרה [10]. ד ר ס ה כיצד היה שוחט והכביד ידו על הסכין

---

[1]) הרבה בתרג' עיי' הדוגמאות בעמת"ר ללעווי. [2]) התיבות המסומנות מפירושו של רבינו הן ותיבת א ח ר ת נוספת גם בציון המאמר בה"ג הלכ' שחיט' וכן בפי' רע"ב והוא עפ"י פי' הגמ' ל"ב. מאי כדי שחיט' אמר רב כרי. שחיטת בהמה אחרת. [3]) תיבת סי' מפי' רבינו הוא וכ"ה בפי' רע"ב. [4]) וכן פירש"י ל"ב. ד"ה ופסק את הגרגרת. [5]) בנו"ג מ ש ו ם אותו וכו'. [6]) בנו"ג פטור מלכסות. [7]) ובכ"י פאריז יש כאן הערה מחכם אחד וז"ל לא מסתברא דמסקינן אפי' בהמה לעוף וק"ל כוותיה ודווקא כדי שחיטת בהמה אחרת שיהא מוטלת כבר לשחיטה ואינו צריך להגביהה ולהרביצה דלא מיחסרה אלא שחיטה בלבד והיינו שיעורא זוטא והאי דאמרי במערבא משום דר' יוסי בר חנינא כדי שירביצנו לאו הילכתא היא ע"כ. אבל לפע"ד לא מוכרח כן שהרי רבינו פסק כבה"ג שנקט הך דאמרי בי מערבא משמיה דריב"ח ועיי' תוספ' ל"ב. ד"ה ושמואל אבל לענין שהיית עוף פסקינן לדעת י"א שהובא בי"ד סי' כ"ג סק"ב ששיעורו כדי שחיטת רוב סי' אחד בלי הגבהה והרבצה ועיי' רש"י שם ד"ה דקה לדקה וכ"כ הסמ"ג ושכן נתפרש בה"ג הלכה למעשה וכן פסק הסמ"ק והמדרכי. [8]) וגם כאן יש בכ"י שם הערה בזה"ל לא מסתברא אלא אם שחט חצי קנה ושהה כשיעור מידי דהוה אחצי קנה פגום דתניא (חולי' כ"ט.) הרי שהיה חצי קנה פגום והוסיף עליו כל שהוא וגמרו כשרה ודוקא רוב הנראה לעינים. [9]) שטת רבינו זו הובאה בשם הערוך באו"ז הלכ' שחיט' סי' שע"ח. [10]) כל זה עיי' בדף כ"ח: וכ"ט. וגם כאן הערה בכ"י שם וז"ל ולא מסתברא דאסיקנא דכולי עלמא לענין שחיטה בעינן רוב הנראה לעינים וכי איתמר דרב ודרב כהנא [וכו', כצ"ל]. וכיון דכן הוא משכחת ליה לשהייה בגרגרת בעוף בששחט רוב שאינו נראה לעינים ודוקא כשאין בסכין שתי צווארין אבל אם יש בסכין שיעור שני צווארין בין הוליך ולא הביא בין הביא ולא הוליך כשרה. ע"כ וכתב על זה עוד שם וז"ל: ויטהר מן הדא אל תפסיר לאן קול אלמשנה חצי אחד בעוף שחיטתו פסולה אן דלך מכצול באל ושט לא באל קנה ואנה אהא שחט חצי קנה בעוף לא הויא שחיטתו פסולה מידי דהוי החצי קנה פגום בל יכמל קיל יהא רוב הנראה לעינים יתרון כשרה והביא (?) פסולה ע"כ ובלי ספק הערה זו שייכת להחכם אלטרה אשר מדרכו להוסיף ולפרש דברי הערוך בלש' ערבי ועבר. וזו העתקת המאמר הנ"ל: ويظهر من هذا التفسير لان قال אלמשנה וכו' ان ذلك مخصول באל ושט لا באל קנה وانه اذا וכו' החצי [צ"ל כמו בחולי' כ"ט. ח צ י] קנה פגום بل يكمل قيل יהא וכו' פירושו בלש' עבר כן הוא: וגלוי נראה מן הפירוש הזה כי מה שאמרה המשנה חצי אחד בעוף שחיטתו

וחתך את הוורידין [1] בבת אחת ולא הוליך ולא הביא פסולה ואם הוליך והביא כשרה, דרסה לשון כמו דרוסת הארי [2]. חלדה כגון שהכנים הסכין בין העור לסימנין או בין סימן לסימן אי נמי הוי מזיא או עמרא עילוי אפקותא או רקעתא דמידבק בקירא או בקנדרוג או בסנדרוס ועייל סכינא תותייהו ושחט פסולה [3]. פי' מזיא שיער [4], עמרא צמר; אפקותא צואר; קנדרוג דבק; סנדרוס עיטרן הירוקועים דקים הרבה ביותר שנעשין מן הברזל ומושחין אותן בששר ומתראה כמו זהב מנאין בו הבנינים והוא לשון ישמעאל [5]; רקעתא סמרטוט [6]. מאי לשון חלדה כחולדה הדרה בעיקרי בתים דמיכסיא (חולי' כ':). הגרמה משיפוי כובע ולמעלה פסולה, למטה כשרה (חולי' י"ט. ע"ש). עיקור היה שוחט ופירכסה הבהמה או שהיכת ראשה לארץ ונתעקרו הסימנין פסולה. * [אחי"ה ועיי' פי' בה"ג שם צד קכ"ו סע"ב ורע"ג, ודע שרש"י פי' בחולי' ט'. הגרמה בזה"ל השוחט מתוך הטבעת הוה הגרמה . . . ולשון הגרמה שמכריע ידו לצאת חוץ ממקום הכשר שחיטה וכו' והרמב"ם הובא בי"ד כ"ד סקי"ב פי' הגרמה כיצד זה השוחט בקנה ולמעלה במקום שאינו ראוי לשחיטה או שהתחיל לשחוט במקום שחיטה ושחט מעט והטה הסכין חוץ למקום שחיטה וכו' ומעתה נ"ל לגזור המלה מל"ע جرم פי' נטה מני דרך abweichen, abbiegen כלומ' הטה לסכין לצאת מן הטבעת וכן פירש"י בחולי' י"ח. ד"ה השוחט מן הטבעת (אבל בפי' למ"א ט', י"ג פי' בע"א ע"ש). ויפה פי' הרשב"ם לב"ב פ"ח: ד"ה היה שוקל: וכן הגרמה דשחיטה נמי לשון הכרעה והטייה הוא שמכריע וממטה את הסכין חוץ למקום שחיטה, וההפעיל מוגרמת והגרים עיי' כל הסוגי' בחולי' י"ח: והלאה. ולפי פירושינו כי גרם בל"ע הרשום' ענינו נוטה מן הדרך נוכל להסביר התרגום משלי ה', י"ט שתרגם באהבתה תשגה תמיד: וברחמותה תגרם תדירא והוא עפ"י מה שדרשו רז"ל בעירו' נ"ד: והובא בילק' משלי סרמ"ז תתקל"ז ועוד בירו' ברכו' פ"ה הל"א ד"ט, ע"ש שדרשו תשגה מלשון שוגג ופתי עיי' רש"י שם ולמשלי שם וזה כונת התרג' ע"י אהבת תורה נטה מני דרך ותהיה שוגג בשאר עסקיך וכן הורה שגא בל"ס נוטה מני דרך ותרגם תשגה כמו תשגא. אבל המתורגמן גרס: תגרס והוא מלש' גירסא]—

גְּרַם = גְּרוּמָה (פי' בל"פ گرم גדול, הרבה ויתר על מדתו gross, reichlich, das Mass überschreitend) בזבחי' סוף הלכ' דפ' קדשי קדשים (ס"ב:) א"ר ירמיה באמה גְרומה ובב"ר פ"ב אלה תולדות השמים: והולד יוצא אמה גרומה ממעי אמו [7]. בסוף פ' ששי בשקלים (הלכ' ז' דף י"א.) וארכן אמה גרומה בגזרי עצים מיירי [8]. ובפ' המוכר את הספינה בגמ' הסיטון (ב"ב פ"ח:) היה שוקל לו עין בעין נותן לו גירומין פי' תוספת. * [אחי"ה וכ"ה במשנ' בב"ב שם, וגי' גירומין ג"כ בשט"מ לב"נ אבל בלשנ' שבמשניו' גרומיו וכ"ה בפי' הרשב"ם ובמשני' ירו' גירומים. ופירושו של רבינו נעתק מפי' רגמ"ה ב"ב כ"י שפי': נותן לו גירומין תוספות משקל ע"כ וא"כ יפה גי' רבינו אמה גרומה ברי"ש (ועיי' תוספי' זבחי' ס"ב: ד"ה באמה) ופירושו אמה מרווחת בלי צמצום, וכגי' הספרים בדל"ת שיעורו בהיפך אמה חסירה ומצומצמת.

פסולה היינו אם זה נחתך בושט ולא בקנה יען כי שחט חצי קנה בעוף לא הויא שחיטתו פסולה מידי דהוי חצי קנה פגום ולא גמרי [עליו] נאמר יהא רוב הנראה לעינים יתרון כשרה והביא [אולי צ"ל והמיעוט] פסולה. [1]) כ"ה בכ"י ו"ו ודפ"ר, אבל בשדפ"ע הגי' הסימנין. [2]) עיי"ע דרס. [3]) כל זה נעתק כמעט אות באות מבה"ג הלכו' שחיט' צד קכ"ו סע"א וז"ל שם חלדה היכי דמי כגון דקשחיט טבחא ועייל רישא דסכינא בין משכא דחיותא לסימני או בין סימנא לסימנא. אי נמי איכא מיזיא או עמרא עילוי אפקותא דחיותא ועייל סכינא מתחותייהו ושחט אי נמי רוקעתא דמידבק בקירא או בקנדרוג או בסנדרום [וצ"ל בסנדרוס]. והובא זה דבה"ג באו"ז הלכ' שחיט' רסי' שע"ח ושם בט"ס בגידא וצ"ל בקירה, ועוד הובא בתורת הבית הארוך לרשב"א ז"ל בית שני שער ראשון צד כ"ד: וכן פסקינן בי"ד סי' כ"ד סק"ח. ועיי' עוד מה שהביא הרב החכם משה שטיינשניידער מדיני הלכות שחיטה בלי ערבי במ"ע רא"ג ח"ב צד ע"ז. ועיי' עוד בפ"ב דמבוא צד ט"ו אות י'. [4]) עיי"ע מז א'. [5]) כ"ה רק בכ"י ו"ו, ל"ד וב"ר אבל מלת עטרן חסרה בכ"י, ובדפ"ע חסרה שורה שלמה. [6]) ודע כי קנדרוג ל"פ הוא = كندرك מין דבק Gummi סנדרוס בל"ע ופ' سندروس ובל"י ורו' σανδαράκη sandarax, ובלא"ש Auripigment rother, mit Schwefel verbundener Arsenik, רקעתא הוא ל"ע رقعة פי' מטלית וסמרטוט Stück Lappen, Fetzen. [7]) בנו"ג והולד יוצא ממעי אמו באמה גדומה. וגי' גדומה ג"כ בזבחי' ובירו' יומי' פ"ד דמ"א ע"ג עיי"ע גמד ב'. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד, אבל בדפ"ע חסר. בכ"י מ' הגי' גרומה וכ"ה בירו' שקלי' פ"ו ד"נ: אבל בדפוסי' בש"ס בבלי גדומה.

ובתוספ' בכורו' פ"ה אצבעותיו גרומות פי' גדולות יותר מדאי. וה' לעווי בעמת"ל ע' גרם כתב בהיפך פי' אצבעותיו קצרות וזה ממה שגוזר המלה מל"ע ج‍رم פי' חתך וכן טעה החכם פליישער בהוספותיו צד תל"ז בענין גרומיו, ע"ש. ולעווי גרם בשם הערוך גרומון, ואין האמת אתו. ורמ"ל צרף דברי רש"י לדברי הערוך!] —

גַּרְמִד (פי' גַּרְמִידָא, וגומידא בל"ס אמת הזרוע (Elle, Ellenbogen בפ' איזהו נשך בגמ' כיצד לקח הימנו חטין (ב"מ ס"ד.) מאן דיהיב זוזא לגינאה אקרי וקא אזלי י' קרי בני זרתא ואמר ליה יהיבנא לך בני גרמידא. גרמידא [כמו] גמד ארכה (שופטי' ג', ט"ז) תרגומו גרמידא. * [אחי"ה וכנ"ה בפסחי' קי"א: דלא הצב גרמידא, ושם: דלא הוי גרמידא. והקבוץ: שבת ק"י. לירכביה ארבע גרמידֵי; עירו' נ': תרי אלפי וארבע גרמידי. סוכ' נ"ג: שיתסר אלפי גרמידי, ושם חמיסר אלפי גרמידי, ושם סומכא דארעא אלפי גרמידי. גיטי' ס"ח: שקל קניא ומשח ארבעה גרמידי וכ' לית ליה בהדין עלמא אלא ארבעה גרמידי וכו', סנהד' ז'. פוריא בר שיתין גרמידי. וכן נקראה אמה על אמה Kubikelle בעירו' י"ד: מי מקוה ארבעים סאה כמה הוו להו חמש מאה גרמידי. ב"ב כ"ו: כמה הוו להו (בית סאה) תר' אלפים וחמש מאה גרמידי] —

גְּרַמַּטְיוֹן (-γραμ ματεῖον) Schriftstück, Contrakt, מדרש שמות רב' פן החודש הזה לכם (פט"ו) ומאימתי כתב לו הגרמטיו? מאיזה חדש בכמה בחדש פי' בל"י שטר חוב). * [אחי"ה בנו"ג הגרמסיון וט"ס הוא. וכן היה מונח כבר לפני בעל מ"כ ופי' ע"י גרמס עיי"ע] —

גְּרַמְמַיָא (בקצת ציוני' צ"ל גִּמְמֶרָיָא Cimmerii עיי"ע אפריקי; ובקצת ציונים כמו גֶּרְמַנְיָא (Germanier בפ"ק דיומ' בגמ' דלשכת פרהדרין (יומ' י'.) גומר זו גרממיה מגוג זו גינתא [1]. ובפ"ק דמגילי' בסוף הלכה אבל זמן עצי כהנים (מגילי' ו' סע"א ורע"ב הובא בילקי' תהלי' ק"מ רמז תתפ"ח) זממו אל תפק (תהילי' ק"מ, ט') זו גרממיא של אדום. [2]) תר' ירו' בני יפת גומר ומגוג (בראשי' י' ב'; ד"ה א', א', ה') ושום אפרכיותהון אפריקי וגרממיא. וכן בב"ר פל"ח (פל"ז) ס"א גרמניא [3]). מבית תוגרמה (יחזק' כ"ז, י"ד ועיי' תרג' ליחזק' ל"ח ו') תרג' ממדינת ג ר מ מ י א [4]). (א"ב נקרא בל"ר גרמניא [5]). חמחוז הנקרא לנו ארץ אשכנז ובירו' דמגילי' פ"ק (דף ע"א:) כתוב גמר גרממיא מגוג גותיא והיא מדינה צפונית אשר ממנה יצאו מחריבי ממשלת רומי). * [אחי"ה וכבר מלתי אמורה בענין הזה בע' אסיא ג', אפריקי, ברבר, וע' גנת ע"ש היטב].

גַּרְמַן (נ"ל שהוא ל"ס גרומי לוח אשר עליו מבדילין צמר גפן מפסולת ועיי' בסוף הערך) בפ' המוכר את הספינה בגמ' מקום שנהגו למוד (ב"ב פ"ח רע"ב) אמר רב פפא בגרמיני. פי' מאזנים ששוקלין בהן ברזל שחוק וזכוכית שחוקה. * [אחי"ה זה הפי' נעתק מפי' רגמ"ה ב"ב כ"י וז"ל אמר רב פפא דגורמני ש ש ו ק ל י ן ב ה ן ב ר ז ל ש ח ו ק ו ז כ ו כ י ת ש ח ו ק ע"כ ובנו"ג דיגרומי וברשב"ם שם הגי' דגרומי ופי' הן צורפי נחושת וברזל נפחים ששוקלים חתיכות גדולות וכ' ובשלחן ערוך חו"מ סי' רל"א סקי"ג מפרש כמו כן מוכרי עששיות של ברזל וכיוצא בהם וכו' אבל בשט"מ לב"ב מצאתי כתוב וז"ל פי' גרומי פסולת של צמר גפנים והוא הנקרא בל"ע חב אלקטן [القطن Wolle] ע"כ ועם זה הפי' היפה עולה מ"ש בתחלת הערך בגזרת המלה מל"ס].

גֶּרְמַן (פי' אחד מבני גרמניא והושאל על איש לבן ביותר היפך מכושי שהוא שחור ביותר). כפ' ב' בנגעים (מ"א) בהרת עזה נראית כגרמני כיהה והכיהה ככושי עזה [6]). ובב"ר פפ"ז (פפ"ו) ויוסף הורד מצרימה: בכל מקום גרמני מוכר כושי [וכאן כושי מוכר גרמני] פי' ל ב ן ב י ו ת ר. * [אחי"ה כ"ה בפי' רה"ג הנ"ל וכ"ה בר"ש וברע"ב. אבל הרמב"ם גוזרו מלשון גרם עצם, וקשה להלמו! וכן נקרא עבדו של ר' יהודה נשיאה אולי שהיה לבן ביותר. גם היה Germanicus שם הכנוי אצל מלכי הרומיים. ירו' יומ' פ"ח דמ"ה: גרמני עבדיה דר' יודן נשייא, ובירו' שבת פ"ו ד"ה ע"ג בט"ס גרמניא, ובירו' ע"ז פ"ג דמ"ב. גרמנא. — ובעל כ"כ הביא עוד גרמן מפסיקתא דויהי בשלח ורומז על ע' קלק. ואמת כי כן הגי' בדפוסי' אבל בכ"י של ערוך לנכון הגי' גרמך ויפה תיקן כן הרב החכם שלמה באבער בפסיק' דר"כ צד פ"ט:

[1]) עיי"ע אפריקי ושם הצגתי הנוסחאות השונות ותיקונים. [2]) ובכ"י מ' הגי' אלו גרמומיא של רומי וכ"ה בע"י ובילקי' כ"י עיי' ד"ס מגלה צד ט': [3]) וכ"ה בב"ר לפנינו. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד וה"ב וכ"ה בתרגי', אבל בדפ"ע בט"ס גרמניא. [5]) Germania [6]) בנו"ג בגרמני, ובמשניות בגרמוני אבל רה"ג בסד"ט צד כ"ו גרם כגרמני ואחריו נגרר רבינו גם בגי' גם בפירוש.

הערה קס"ט וצד צ"ג. הערה רכ"ז.] (א"ב פי' בל"ר) [1] איש מארץ אשכנז אשר אנשיה מופלגים בלבנות).

* גרמניקייא (מחוז נקרא כן בארץ סורי על יד הר אמאנוס; בל"י Γερμανίκεια ובל"ר Germanicia) בב"ר רפל"ז אשכנז וריפת ותוגרמה אסייא והדייף וגמנייא [צ"ל כגי' הילק' נח רמז ס"א: גרמנייא] ר' ברכיה אמר גרמניקייא. ונראה שר' ברכי' קאי על האחרון תוגרמה וכיון על המחוז הנ"ל שבסיריא. ואם על הראשון: אשכנז סובב אז תהיה Germanica פי' חלק אחד של אשכנז. ועיי"ע אסיא ג'.

גְּרַמָּם (Γραμμάριον, vierundzwanzigst. Theil der Unze) בילמדנו פרש' כי תשא (תנחו' כי תשא סי' יו"ד) ובפסיקתא דכי תשא (פסיקתא דר"כ צד י"ט: וכ"ה בפסיקת' רבתי ספ"י פ' כי תשא) [2] לפי שחטאו בשש שעות ביום לפיכך יתנו מחצית השקל דעביד שיתא גרמיסין [3]. (א"ב פי' בל"י מין משקל אשר הוא חלק מד' ועשרים חלקים באונקיא א"כ משקל מחצית משקל רביע אונקיא). * [אחי"ה ועוד עיי"ע אסתרא. בסוף ולדעתי ר' ו' נשתבשו לאות ס' וכצ"ל בתחלת הערך גרמרוין והיא מלה יוני' הרשומה וכפי' של ר"ב. ועוד עיי"ע אגרמא] —

* גְּרְמוּק (פי' בל"ע جرموق Halbstiefel מין נעלים) ז"ל רבינו בע' נרמק בר"ג דפ' מצות חליצה (יבמו' ק"ב:) ר' יהודה דנפיק בה' זוגי נרמקי פי' מנעלים ועורותיהן רכים רכים והן כמו מוק ע"כ לפי גי' כ"י ודפ"ר ודפ"א; ובדפ' פיז' וויניצ' בט"ס והן כמו סומק! ודע שבנו"ג ביבמו' דנפיק בחמשה זוזי מוקי. ובלי ספק היה מונח לפני רבינו נ"א גרמק וטעה לגרוס נרמק וזה האחרון אין לו פתרון אבל מלת גרמק הוא ממש ל"ע הרשום', עיי' פליישער בהוספות לעמת"ר ח"ב צד תקס"ז ופערלעס עט"ש צד ל'.

גֹּרֶן (בל"מ וכן בל"ע جرن Tenne,) בפ"ק דסוט' בגמ' יוסף זכה (סוטי י"ג.) ויבאו עד גורן האטד (בראשי נ', י') וכי גרן יש לאטד פי' האטד קוצין ואין להן פירות שיעשו ממנו גרן כגורן זה שמוקף לו אטד פי' הגורן יעשו סביביו אטד וקוצים כדי שישמר. * [אחי"ה וכמו כן פירש"י. וכנ"ה במעשרו' פ"א מ"ה איזהו גורנו למעשרות כה"ג בע' פקס ב' ע"ש ובמשניות ובמש' דבבלי הגי' גרנן ובירו' גורנן וכ"ה בר"ש למעש' וע"ש פירושו. בחולי' ה'. ובשמ"ר פ"ה מפורש בגרן (מ"א כ"ב, י') כי גורן דתנן סנהד' היתה כחצי גורן וכו' עיי"ע איסטרונגילון. בפסיקתא רבתי פ"י הגורן בא; ושם באתה הגורן מכניסין את הקש לאור וכו' פי' בא זמן שנוטלים העמרים ודשין אותם ועושים מהם כרי של חטים. ירו' תרומ' פ"ט דמ"ו ע"ד עד גורן הרביעית אסור והרביעית מותר וכו' ע"ש כמה פעמים. ושם הקבוץ עד שלש גְּרָנוֹת אסורות ובירו' פיאה פ"א דט"ז קלסע"ג שלא יהו קופצין לגיתות ולגרנות. ובויק"ר רפכ"ח בלי זכר ועשית תבואה בגרניה] —

* גּוּרְנָה (פי' בל"ע جرن ובל"ס גורנא ובל"י האמצעית γοῦρνα עריבה של אבן לרחוץ בה: steinerne Mulde, Badewanne) ירו' מגיל' פ"ג דע"ד סע"א חמא חד בר נש משזיג ידוי ורגלוי מן גורנה א"ל אסור לך למחר חמתיה ההוא גברא משזיג ידוי וריגלוי מן גורנה וכו' פי' ראה איש אחד רוחץ ידיו ורגליו בכלי עריבה. והרב בעל קה"ע ופני משה לא בדקדוק פירשו ע"ש והראשון גורס ג"כ גונדא ופי' תוך החבית ע"כ כאלו כתוב גו נדה וטעות גראה לעינים הוא.

* גרונדא עיי"ע גונדרא ומ"ש.

גְּרַם (פי' בל"ע جرش שחק וכתת לדקין; והתואר جريش פי' נשחק ונפרך zerstossen והושאל לחטה הנשברת והנפרכת Graupenkorn) בר"ג דפ' ארבע מיתות (סנהד' מ"ט:) דתנן בניד' פ"ט (מ"ו דף ס"א סע"ב) שבעה סממנין [בנו"ג סמנין אבל בפי' רע"ב לנדה הוא כגי' רבינו] מעבירין על הכתם רוק תפל ומי גריסין [וכו']. ובכל כלי בעלי בתים פי"ז בכלים (מי"ב) גרים נגעים כגרים הקילקי [4]. פי' אם יש לאדם בגופו נגע כשיעור חצי פול טמא [5]. ובפ"ב במשקין (מ"ק י"ג:)

---

[1]) Germanus. [2]) כ"ה רק בכ"י ו"ו א', ובדפ"ע נשמט והרב החכם ר' שלמה באבער בפסיקתא שם הערה קנ"א יפה שיער בנפשו כי הציון של פסיקתא נשמט בשגגת המעתיק. [3]) וכ"ה בירו' שקלי' פ"ב דמ"ו ע"ד מחצית השקל דעבד שיתא גרמסין. [4]) כ"ה בנוסחי' וכ"ה בע' קלקי וע"ש יתר דוגמאות, ובדפ"ע בכאן הגי' הקלקי. [5]) ובענין פי' קלקי עיי"ע קלקי ושם כתב רבינו שני פירושים, ורה"ג בסדר"ט צד כ"ו פי' כגרים הקילקי: קצוב ומצומצם שאינו לא חסר ולא יתר ע"כ ורבינו לא נגרר אחריו כי באמת אין לפי' זה יסוד והעיקר כמ"ש רבינו בע' קלקי שהוא שם מקום והוא κιλίκιος תואר מן המקום κιλικία וכן מצאנו שיכונה שם מקום אחר בירו' נדרים פ"ג דל"ז ע"ד גופה של בהרת כגרים האיטלקי מרובע, אבל קרוב הדבר שנשתבשה המלה וצ"ל כמו בנגעים פ"ו מ"א ובספרא תזריע פ"ב ספ"ג גופה של בהרת כגרים

והגרוסו (Gräupner) עושין בצינעה לצורך אוכל מועד [1]. ובמנחות בפ״י [2] נתנוה לריחים של גרוסות. פי׳ הריחים שטוחנין בהן פולין [3]. ובפ׳ לא יחפור בגמ׳ חנות שבחצר (ב״ב כ״ב.) אביי אמר אנא ענשתיה דאמר להו לרבנן עד דמגריסתו [4] גרמי בי אביי אתו אכלו שמינא [5] בי רבא [6]. אמר רבא ליגרוס איניש אע״ג דמשכח בפ״ק דע״ז ובגמ׳ אין בונין עמהן בסילקי (ע״ז י״ט.) * [אחי״ה כ״ה בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ול״ד. ובדפ״ע נשמט בטעות והיטב ציינו רבינו בע׳ הנוכחי להורות כי גרם ענינו כמו כתת וטחן וכן הוא מפורש בע״ז שם לעולם ליגרים וכו׳ שנאמ׳ גרסה נפשי לתאבה (תהלי׳ קי״ט, כ׳) גרסה כתיב ולא כתיב טחנה ופירש״י גרסה לש׳ גרש כרמל (ויק׳ ב׳) שלא היה טוחן הדק אלא כריחים של גרוסית המחלקין חטה וכו׳ ע״ש וכעין זה דרשו בברכו׳ ס״ג הסכת ושמע ישראל הם ואח״כ כתת ע״ש פירש״י] — (א״ב תרג׳ בפסוק ישנו עם אחד (אסתר ג׳, ח׳) ואמרינן אייתיאו גרוסא והוא ל״מ (ויק׳ ב׳, י״ד) גרש כרמל) [7].

גְּרַם (לדעת ר״ב מל״י κηρύσσω laut rufen קרא בקול רם ע״י הכרזה. אבל לדעתי הוא ל״ע ‏גרס פי׳ דבר בקול נמוך וקרא בלחש ובל׳ סאנסקריט kruç פי׳ קרא והושאל בדרז״ל ללימוד והתעסקות בדברי תורה) תרג׳ בפסוק ישקני מנשיקות (שה״ש א׳, ב׳) ושיתא סדרי משנה ותלמודא בגירסא. ובלש׳ תלמוד (שבת כ״א:) גירסא דינקתא. פי׳ בל״י ענין קריאה. * [אחי״ה ומזה הענין תגרס בתרג׳ תשגה (משלי ה׳, י״ט) לפי׳ גי׳ המתורגמן ועיי״ע גרם ד׳. ולפי גי׳ המתורגמן זו נוכל להסביר כי סְנָא, סַגִּי בל״ס שורר ורנן יען כן תרג׳ תשגה מל״ס הנ״ל והעתיק תגרס שענינו ג״כ בל״ע דִּבֵּר ועוד זִמֵּר והוא כדרך שאמרורז״ל מגיל׳ ל״ב. כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר וכו׳ ובילק׳ יחזק׳ רמז שנ״ח הגי׳ ג״כ בלא זמירא אבל בכ״י מ׳ בלא אמירה וגם לגי׳ זו יש יסוד עיי׳ עירבון נ״ג סע״ב ונ״ד רע״א ברוריה אשכחתיה להוא תלמידא דהוה קא גרים בלחישה בטשה ביה וכו׳ וע״ש היטב. ודעתי נאמנה כי הוגרום בן לוי שהיה ממונה על השיר אינו שם עצם פרטי כי אם שם הכנוי. וראיתה בצדה עיי׳ יומ׳ ל״ח. במשנה הגרום בן לוי היה יודע פרק בשיר ולא רצה ללמד. ושם; תניא כשהוא (הגרום בן לוי) נותן קולו בנעימה וכו׳ ובשקלי׳ פ״ה הל״ט ד״ח ע״ג א״י הוגרם בן לוי וכו׳ א״ר אחא נעימה יתירה היתה לו אמרו עליו על הוגרם בן לוי שהיה מנעים קולו

הקילקי מרובע. ושיעור בהרת מדמים ומחשבים אנחנו בכ״מ כגרים עיי׳ נגעים פ״ד והלאה ובספרא תזריע פרשי׳ נגעים — פרק א׳ פרש׳ ב׳ והלאה. וכן הוא נאמר שם ריש פרק ג׳ צרעת בנין אב לכל הצרעת שיהו כגרים ופי׳ הראב״ד שם כ״מ שנאמר בו צרעת נלמד אותו מזה לשיעור גרים עכ״ל וכ״ה בירו׳ מ״ק פ״א ד״פ סע״ג בהרת כגרים ופסת׳ כגרים וכו׳ ועוד משערינן כגרים הקרחה כאמור בירו׳ קידוש׳ פ״א דס״א ע״ג עד כמה היא קרחה אית תניי תני כגרים ע״ש כל הסוגיא. והגרים הוא לדעת הר״ש בנגעי׳ פ״ד מ״ו עשר עדשות ולפי הרע״ב לכלי׳ פי״ז מי״ב שעור מקום גרים הקילקי תשע עדשות ג׳ על ג׳ מרובעות ומקום עדשה ארבע שערות נמצא מקום הגרים ל״ו שערות. — איזה פעמים מחובר מלת גרים עם מלת פול ב״ר רפצ״ד גרים של פול על עיקת נפש ובנגדה ס״ב. הגי׳ גריסין של פול חלוקת נפש ושתי נוסחאות הובאו מרה״ג בסד״ט צד ל״ב ופירושו נעתק מבלי הזכרת מקורו בע׳ לעס א׳ ואליו תסוב אמרתו בע׳ חלק ג׳ בשם רגמ״ה וע״ש מ״ש ועוד מ״ש במבוא פ״ב ובהוספות. ירו׳ יומ׳ פ״א דל״ט. לא היו מניחין אותו (לכה״ג בערב יוה״כ) לא גריסין של פול ולא עדשים. סוכ׳ כ״ט. המקפה של גריסין וירו׳ סוכה פ״ב דנ״ג: מקפת גריסין. ירו׳ שבת פ״ג ד״ו: פינכא דגריסא והוא כמו בירו׳ סנהדר׳ פ״ז דכ״ה: קערה של גריסין. ובע׳ מקפה פי׳ רבינו מקפה פי׳ מרק של פולים והוא גרים, וא״כ השוה פול עם גרים ועיי׳ ג״כ בסמוך בפי׳ ציון של מנחות, וכלי׳ פי״ב מ״ה. אבל יותר טוב בע׳ חלק ג׳ וז״ל ורבינו גרשום ז״ל פי׳ גרים שבור כגון גרש כרמל ומתרגי׳ פירוכן עכ״ל וזה העיקר וכן פי׳ המלה בל״ע הרשומי׳ וכן פתרון גרים וגריסא בל״ס ועיי׳ עוד רד״ק בשרש גרס. ועה״ק שנ״ב פי׳ גריסין פולין שבורות. [1]) וכ״ה בתש׳ גאונים שערי תשובה סס״י רט״ו אבל בהלכ׳ הוה״מ לריצ״ג עמוד כ״ב בט״ס והגדושות וצ״ל והגרוסות ועיי״ע דשוש. [2]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ול״ד והוא בפ׳ יו״ד מ״ד לפי סדר המשניות אבל בגמ׳ הוא פ״ו דף ס״ו. [3]) וכן פירש״י. ובע׳ ארן א׳ פי׳ רבינו ארון של גרוסות (כלי׳ פי״ב, מ״ה) ארון של מוכרי פולים טחונין וכו׳ ע״ש ובע׳ רחת הביא רבינו רחת של גרוסות (כלים פט״ו מ״ה) ופירושו ע״ש ונעתק מפי׳ סרט״ה לרה״ג צד י״א. וכן נזכר בויק״ר רפכ״ח הביאוהו לריחים של גרוסות. והיחיד ירו׳ מעשר שני פ״ד דנ״ד ע״ד ר׳ פינחס חווי פירין לגרוסה וירו׳ ברכו׳ פ״א ד״ב ע״ד הוי מקבל גבי ר׳ יעקב גרוסה, ויותר נוח גי׳ המהרש״ם הוה מתקבל בי יעקב גרוסא ופי׳ המהרש״ם היה מתאכסן בבית יעקב עושה חטים גרוסות. אבל מצאנו ג״כ הקבוץ במין, זכר ירו׳ פסחי׳ פ״ד ד״ל ע״ד וירו׳ מ״ק פ״ב דפ״א סע״ב גְּרוּסֵי ציפורין. [4]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ול״ד ודפ״ר, ובשדפ״ע דמגרסיתו. [5]) כ״ה בכ״י וו׳, ובדפ״ע בישרא. [6]) בנו״ג אדמגרימותו גרמי בי אביי תו אכלו בישרא שמינא בי רבא. וכן גורס רש״י וכתב בהפשב״ע וא״כ בע׳ גרם הו״ל להעריכו עכ״ל ולא זכיתי להבינו מאחר שגי׳ רבינו מגריסתו הטיב להעריכו בכאן וכן גי׳ רגמ״ה כ״י ב״ב וז״ל אדמגרשיתו גרמי בי אביי שהיה רגיל לומר לתלמידי אביי כל זמן שאתם מגררין [צ״ל מגרסין] עצמות שאין בהן ליחלוח בי אביי יכולין אתם ללמוד תורה כשורה זכהלכתא בי רבא עכ״ל. [7]) בתרגם אסתר שני שם הגי׳ גרוסיא וצריך לנקדו גְּרוּסְיָא. — וכתיבת גרש בשין שמאלית עיי״ע לקמן.

בזמר וכו׳ ובשהש״ר פ׳ מי זאת הוגרוס בן לוי היה יודע פרק בשיר יותר מאחיו ולא רצה ללמד אמרו עליו על הוגרוס בן לוי בשעה שפותח פיו בשיר וכו׳ ומגביה קולו בנעימה והיה מוציא כל מיני זמר וכו׳. והנה בירו׳ יומ׳ פ״ב מי״א וירו׳ שקלי׳ פ״ה דמ״ח ע״ד הגי׳ הוגדס בן לוי ובע׳ זקר לפי גי׳ הדפוסי׳ האחרוני׳ הוגדוס בן הלוי אבל בדפ״ר לנכון הוגרוס וכ״ה בכל דפוסים ישנים בש״ס יומ׳ במשנ׳ אבל בגמ׳ שם ובשקלי׳ בט״ס הוגדם והגדום ובתוספת׳ יומ׳ אגדים עיי׳ ד״ס יומ׳ צד מ״ט: ונ״א: ובכולם צ״ל הגרוס או הוגרוס והוא בל״ע הנ״ל פי׳ הרים קולו בשיר וזמרה. ויען שהיה משבט לוי שהיו משוררים בביה״מ מתואר לנכון בן לוי — ופעל גרם בענין למד, והשם גירסא: לימוד אי׳ הרבה בדרז״ל ד״מ ברכו׳ ח׳. ואמר אביי מריש הוה גריסנא בגו ביתא ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמענא וכו׳ לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא (ועיי׳ בקצת שנויים במגיל׳ כ״ט. ושם גי׳ הכ״י אמר רבא וכ״ה בע״י וכ״ה בילק׳ יחזק׳ י״א רמז שנ״א וילק׳ תהלי׳ כ״ו רמז תש״ד ועיי׳ ד״ס מגיל׳ צד ע״ה.) וברכ׳ שם: לא מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי. שבת י׳. רב אמי ורב אסי הוו יתבי וגרסי ביני עמודי וכו׳. ברכו׳ י״ג: אגמירו בנייכו תורה כי היכי דליגרסו בהו, ויותר טוב גיר׳ כ״י מ׳ ונגרסו בה. מ״ק ט״ז סע״א הוו יתבי וקא גרסי וכו׳. מכות י׳. היו יתיב וגרים וכו׳. תעני׳ י׳: הא למיגרם הא לעיוני. מגיל׳ י״ח סע״ב מיגרם גריסין כ״ה בכ״י ש״ס (ובנו״ג גריסן) וכגי׳ כ״י ג״כ במנחו׳ ל״ב: — ב״ב כ״א סע״א האי מקרי ינוקי דגרים ואיכא אחרינא דגרים טפי מיניה וכו׳ הני תרי מקרי דרדקי חד גרים ולא דייק וחד דייק ולא גרים מותבינן ההוא דגרים ולא דייק וכו׳ רב דימי מנהרדעא אמר מותבינן דדייק ולא גרים. הוריו׳ י״ב. כי בעיתו מיעל ומיגמרי קמי רבייכו גרסו מתניתא ועלו לקמי רבייכו וכ׳ וכי גרסיתו גרסו על נהרא דמיא וכו׳ ועיי׳ בקצת שנויים בכריתו׳ ו׳ רע״א. הוריו׳ י״ג: פשט גרם ותני. והשֵם שבת ל׳: לא הוה פסיק פומא מגירסא. ב״מ פ״ו. לא הוי פסיק פומיה מגירסיה. מגיל׳ ו׳: לאוקומי גירסא סייעתא מן שמיא היא. עירו׳ ס״ה. לא איברי סיהרא אלא לגירסא. שם ס״ח. אנא טרידנא בגירסאי. ב״ב כ״ב רע״א אתי לטרדו מגירסייהו, ושם קמ״ד רע״א לא שביק גירסיה וטרח לאחריני. — ובלש׳ עבר החדשה מלת גֵּירְסָה מלה תוכנית היא לקריאה של משנה וגמר׳ ופירושה כמו בלא״ש Leseart ונ״ל כי נוסח נאמר רק על מטבע של תפלות]—

* גרסי (= גַּרְסִים Γαρσίς שם מקום בגליל) עירו׳ כ״א: מעשה בר״ע שהיה חבוש בבית האסורין והיה (ר׳) יהושע הגרסי משרתו וכו׳ בע״י במד׳ משלי ט׳ ובמנו״ה סי׳ קי״ט לי׳ שם הכבוד ר׳ וכן לי׳ בכ״י מ׳ וא״פ וכתב רש״י גרסי שם מקום ל״א שהיה טוחן גריסים ע״כ אבל בד״ש לי׳ ל״א עיי׳ ד״ס עירו׳ צד ל״ח. וכפי׳ ראשון נ״ל שהוא שם מקום הנ״ל והובא אצל בן מתתיהו במלחמו׳ פ״ו עיי׳ רילאנד פאלישטינא ח״ב תשפ״ה, ונייבויער צד רס״ה. ואולי אבנומוס הגרדי (עיי״ע אבנומוס) נקרא ג״כ על שם מקום זה עיי׳ מ״ש מארגענשטערן במ״ע ליטעראטורבלאטט היו״ל ע״י הח׳ ראהמער שנה ח׳ סי׳ י׳.

גֶּרְסָן (פי׳ בל״ר האמצעי׳ gersuma, gersoma ממון ורכוש, Vermögen, Ein - Ausgaben הכנסה והוצאה) בפ׳ האשה שהלכה היא ובעלה. בגמ׳ הכל נאמנין (יבמו׳ קי״ז.) דקא אכלה לגורסינא דבית נשא. פי׳ עתידה זו לירש ממון אביה. * [אחי״ה כ״ה בעה״ק שנ״ב ובכ״י ל״ד אביו, ובדפ״ע אבי, ואבי׳. בנו״ג לגירסנא וכן בסמוך ביבמו׳ שם קאכלה לגירסנא דאימא. ופירש״י י ג י ע אמי שהביאה לאבי מבית אביה עכ״ל וגם הריטב״א בחי׳ ליבמו׳ פי׳ גירסנא: יגיע. אבל לפי גזרת המלה מל״ר הרשומ׳ יש להצדיק פי׳ רבינו. ולא ראיתי פי׳ נכון להתיבה הקשה הזאת] —

* גרסין בשמ״ר ספמ״ג עיי״ע קקגריסין במו״ע ומ״ש.

גָּרַע (מל״מ הוא וכן בל״ס פירושו ענין מניעה וחסרון abziehen, abnehmen והשֵם גֵּירוּעַ, גירועין Abzug) בר״ג דפ׳ יש נוחלין (ב״ב קי״א:) אלא אמר רבא הכי קאמר ונתתם את נחלתו לשארו (במדב׳ כ״ז, י״א) שארו לו קסבר גורעין ומוסיפין ודורשין (יומ׳ מ״ח. זבחי׳ כ״ה. בכורו׳ מ״ד סע״ב) [1]. פי׳ גרע ו׳ מנחלתו ול׳ מלשארו וצרף שתי אותיות הללו ונעשה מלה אחת והיא ל ו ודרוש הכי ונתתם את נחלת שארו לו וזה שאמרו חכמים גורעין ומוסיפין ודורשין לא גריעה ממש דהא רבא אידחי תירוציה דאביי ואמר סכינא חריפא מיפסקא קראי ומילתא דרחי בה הדר הוא

[1]) בירו׳ הורגל בזה״ל גורעין לדרוש מתחילי הפרשה לסופה עיי׳ ירו׳ נזיר פ״ה דנ״ג סע״ד וירו׳ הוריות פ״א דמ״ו רע״א. ובירו׳ סוטי׳ רפ״ה ד״כ רע״א אי׳ גורעין לדרוש מתחילתה לסופה ועיי׳ תוספ׳ הוריו׳ דף ד׳.

ופסיק קרא?[1]) אלא הכי פירושה קסבר כל קרא דכתיב לשון קדש, ומפשי לה בל' ארמי או זולתה אי אפשר להעתיקה כמות שהיא אלא נראה כמוסיף וגורע וכך פתרון זה ונתתם את נחלתו של מורישה לשארו כלומ' הנחלה שמוריש אביה לבתו שהיא שאר בעלה כדכתיב ודבק באשתו והיו לבשר אחד (בראש' ב', כ"ד).ומי שהוא שארו שהוא קרוב לה אליו תעמוד הנחלה, זה פי' ר"ח ז"ל [2]). ובפ' המקבל בריש גמר' (ב"מ ק"ד סע"א) והאמר ר' יוחנן משכנו ומת שומטין מעל בניו [3]) אהני כתבא [4]) לגירעון. פירוש לעולם בין כתב לו הכי ובין לא כתב לו הכי ומשכנו המשכון כפירעון הוא, מיהו אם לא כתב לו הכי ומשכנו כנגד חובו מכוון ועכשיו גרע מאותה השומא גרע למלוה וזהו אהני כתבא לגירעון, ואם לא כתב לו כך ומשכנו אעפ"י שבמקום פירעון עומד אם מערער [5]) גרע עד שיחליטנו למלוה ברשות לוה גרע. ובגמ' המקבל שדה מחברו ואכלה חגב (ב"מ ק"ו.) אלא מעתה [שביעית] לא תעלה לו בגירוע, פי' אשדה אחוזה קאמר דהיכא דהקדיש בר ישא [6]) שדה אחוזה בשעה שהיובל נוהג אם הקדישה משנת היובל ורוצה לגאלה הוא עצמו או ישראל אחר נותן בזרע חומר שעורים חמשים שקל כסף שנא' (ויק' כ"ז ט"ז) ואם משדה אחזתו יקדיש איש לה' וכתב (שם י"ז) אם משנת היובל יקדיש שדהו כערכך יקום [7]) ומהו כערכך כמו שאמר (שם ט"ז) זרע חמר שערים בחמשים שקל כסף, ואם יותר הוא מזרע חמר שעורים או פחות נותן לפי חשבון זה שכן כתוב (שם) לפי זרעו. וזה השיעור כל שכן [8]) כשרוצה לפדותה ארבעים ותשע שנים שהוא יובל שלם נותן נ' סלעים. אבל אם הקדישה אחר שנה של יובל או אחר י' או אחר כ' מחשב עד שנת היובל שיבא ונותן לפי חשבון שנא' (שם י"ח) ואם אחר היבל יקדיש שדהו וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרת עד שנת היבל, וכמה מגיע לכל שנה סלע ופונדיון דתנן (ערכין כ"ה.) נותנין סלע ופונדיון לשנה, ותניא בערכין בתוספתא (פ"ד) נמצאת אומר מ"ט שנה מ"ט סלעים מ"ט פונדיונות, ותניא בתורת כהנים (בחוקותי פרשה ד' פרק י') וכי מה טיבו של פונדיון זה והלא סלע של תורה אינו אלא מ"ח פונדיונין אלא שתהא קולבון לפרוטרוט [9]), וקולבון הוא מטבע קטן שתהא תוספת לאותו סלע הנתון חתיכות חתיכות, שאם בא לגאול מ"ט שנים נותן נ' סלע כדכתיב זרע חמר שעורים בחמשים שקל כסף ואם בא לגאלה מ' שנה או ל' שנה נותן סלע ופונדיון לשנה אעפ"י שאין מגיע פונדיון שלם וכך מנהג בכל מקום יש מטבעות גדולים שנושאין ונותנין עמהן ויש שברי מטבעות ט"ו למטבע או כ' חתיכות למטבע הלוקח מקח למטבע שלם אם נותן מטבע שלם יצא ואם נותן מאותן חתיכות נותן לכל מטבע שתות קולבונו אף כאן בשביל אותו סלע אחד המשתכר נותן אותו תוספת. ותנן בשקלי' (פ"א מ"ז והובא בביצ' ל"ט: חולי' כ"ה: בכורו' נ"ו:) האחין והשותפין שחייבין בקולבון פטורין ממעשר בהמה וכשחייבין במעשר בהמה פטורין מן הקולבון, כיצד כל ישראל חייבין כל אחד מהן חצי סלע שנא' (שמות ל"ח, כ"ו) בקע לגלגלת מחצית השקל בשקל הקדש וכשישקול חייב ליתן קולבון שלא נתן אלא חצי סלע ובמקום שיש שנים אחין אם חלוקין בממון נותן זה משקל שהוא חצי סלע וזה שקל שהוא חצי סלע ונותנין שנים קולבונין ואם אינן חלוקין בממון אחד הוא נותנין סלע שלם ופטורין משני קולבונין ואחד הבעלים ואחד כל אדם שוין לגאולה כשיעור זה אלא שהבעלים מוסיפין חומש ואינה יוצאה מידו ביובל דכתיב (שם י"ט) ואם גאל יגאל את השדה

---

[1]) כ"ה בדפ"ר אבל בשרפ"ע בה. [2]) ובגוף הדבר פי' כן גם הרשב"ם לב"ב שם. ורגמ"ה בפירוש כ"י קצר בלשונו. [3]) בנו"ג משכנו והשיב לו המשכון ומת שומטו מעל גבי בניו וכבר עמד על זה בעל הפשב"ע וכתב דטעות נפל בספרים וצ"ל כמו בדף קי"ד: והאמר ר' יוחנן משכנו ומת שומטו מעל גבי בניו. ותלמיד אחד כתב הפירוש של משכנו בתוך הגמ' עכ"ל אבל מ"ש הוא ז"ל כי בדף ק"ד. גם ברש"י אי' משכנו והשיב המשכון ומת וכי במח"כ לא דק היטב כי רש"י בד"ה טעמא דכתב לא ציין מאמר הש"ס מלה במלה רק פירש דברי ר' יוחנן וז"ל שם והאמר ר' יוחנן משכנו והשיב לו את העבוט ומת הלוה שומטו המלוה מעל בניו וכו' כן פירש"י בדף קי"ד: ד"ה ומשכנו ומת: לוה לאחר שהשיב לו את העבוט, שומטו מלוה וכו' הרי פי' רש"י בשני המקומות שוה ואם היה ציין בדף ק"ד. דברי הש"ס כגי' שלפנינו היה לכתוב והשיב המשכון ולא: את העבוט לכן ברור שגם רש"י גרס כרבינו בע"ה וכגי' זו בלי הוספה: והשיב לו המשכון אי' ג"כ בחי' הריטב"א לב"מ ק"ד. וכן משמע מתוך ביאור של ר"ח הובא בשט"מ לב"מ דף ק"ד. ע"ש. [4]) בנו"ג כתיבה. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו, ובדפ"ע נשמט. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ול"ד ובדפ"ע בט"ס בר ישראל. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו, וכדפ"ע נשמט ממלת יקדיש עד יקדיש. [8]) כ"ה בדפ"ר, ובשדפ"ע חסר. [9]) בתו"כ שם הגי' וז"ל מה טיבו של פונדיון זה קולבון לפרוטרוט ע"כ אבל בבכורו' נ' רע"א מצאתי כגי' רבינו וז"ל שם והלא סלע של קודש ארבעים ושמונה פונדיונין פונדיון זה מה טיבו קולבון לפרוטרוט.

המקדיש אתו ויסף חמשית כסף ערכך עליו וקם לו, ותנן (ערכין כ"ה.) אחד הבעלים ואחד כל אדם שוין לגאולה, מה בין הבעלים לבין כל אדם אלא שהבעלים נותנין חומש וכל אדם אין נותנין חומש הקדישה וגאלה אינה יוצאה מידו ביובל גאלה בנו יוצאה לאביו ביובל ואם גאלה אחר אינו מוסיף חומש ויוצאה מידו ביובל וחוזרת לכהנים דכתיב (שם כ"א) והיה השדה בצאתו ביבל קדש לה' כשדה החרם לכהן תהיה אחזתו. נשלם פי' פסוקין של שדה אחוזה [1]. ואפי' עושה פירות בשנה ששוין ק' סלעים אינו נותן אלא סלע ופונדיון לשנה והיינו דאמרינן באיזהו נשך (ב"מ ס"ז סע"ב) לענין פרי בנכיתא מידי דהוי אשדה אחוזה דיהב ארבע זוזי לשדה אחוזה לשתא דהיינו סלע דהוא ארבע זוזי אע"ג דקא אכיל פירי טובא וכמו שנותן הוא הסלע ופונדיון לשנה כן כשאכלה הכהן שלשה או ארבעה שנים אפי' היתה שנה שביעית לפניו קודם שנגאלה מנכה סלע ופונדיון לשנה דתניא בערכין (כ"ה.) [2] אכלה הקדש בעשר וכחמש עשרה שנה הבעלים גורעין הימנו סלע לשנה ומזה הקשה (בב"מ ק"ו.) אלא מעתה הואיל ושביעית אפקעתא דמלכא לא תעלה לו בגירוע [כה"ג בריטב"א ובשט"מ ובנו"ג מן הגירוע] כשהיתה לפני כהן אלמא תנן (ערכין שם) נותן סלע ופונדיון לשנה מאותה שנגאלה והנהו שנים שהיתה לפני כהנים מגרע ותניא בתורת כהנים (בחוקותי פרשי' ד' ס' פרק י') ונגרע מערכך (ויק' כ"ז, י"ח) מלמד שאם היתה ביד הכהנים ב' או ג' שנים מגרען סלע ופונדיון בשנה [3], השיבו (ב"מ שם) שאני התם הואיל וחזיא למשטח בה פירי, ליבשינהו ולמהוי ליה הנאה מיניה אבל לענין המוכר שדהו לחבירו שני תבואות בעינן. ובערכין בר"ג דפ' אין מקדישין (כ"ד: רב ושמואל דאמרי תרוייהו אין מקדישין ליגאל בגירוע פחות מב' שנים „פי' אם הקדישה פחות מב' שנים קודם היובל ובא לגואלה אינו נותן לאותן ב' שנים ב' סלעים [ו]ב' פונדיונין [ולא יותר] אלא נותן נ' שקלים שלמים לחומר שעורים, מאי טעמא משום דכתיב (ויק' כ"ה, נ"א) אם עוד רבות בשנים כלומ' שעדיין כשהקדישה נשארו אפי' ב' שנים לפיהן ישיב גאולתו (שם) סלע ופונדיון לשנה לכור ואם פחות מב' שנים הקדישה נותן נ' שקל לכולן". ובפ"ק דקידושי' (י"ד:) תנן וקונה את [4] עצמו בשנים וביובל ובגירעון כסף. בגמרא שם (ט"ז.) בגירעון כסף אמר חזקיה דאמר קרא (שמות כ"א, ח') והפדה מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה פי' שמגרע מדמיו לפי שנים שעברו ופודה את עצמו. * [אחי"ה אף אם כך הוא נוסח הערוך בכ"י והועתק מלה במלה מפי' רגמ"ה כ"י לערכין (בקובץ כ"י אנגיילק' דף קמ"ו סע"ב והלאה) בכל זאת נראה לי ברור כי ערבוב דברים יש כאן כי צ"ע גדול מה שהביא בע"ה בפי' מאמר של רב ושמואל דאמרי תרוייהו וכו' פסוק מויקרא אם עוד רבות בשנים והלא האי בעבד עברי הנמכר לנכרי כתוב ולא בשדה אחוזה ועוד קשה לי והא הש"ס עצמו הביא בערכי' שם פסוק אחר והוא אם משנת היבל (ויק' כ"ז, י"ז) ועוד (שם י"ח) ואם אחר היבל יקדיש שדהו וחשב לו הכהן וג' וכי סלקא דעתך שיפרש רבינו נגד הלכה, והנה התוספות בערכי' כ"ד, ד"ה רב פירשו בעצם תומה הסוגיא כערוך מבלי שהזכירוהו והם הביאו באמת הפסוק האחרון של ויקר' הנ"ל וכתבו שם וז"ל אבל אם הוא גואל בפחות משתי שנים לפני היובל אינו מגרע כלום אלא גואל כור זרע חמשים סלעים כדכתיב וחשב לו [הכהן] את הכסף ע"פ השנים הנותרות עד שנת היובל ונגרע מערכך ומיעוט שנים שתים אבל פחות משתי שנים אין לו גירוע וכ' עכ"ל ולכן כצ"ל ג"כ בערוך. וציון הפסוק אם עוד רבות בשנים שייך למאמר דפ"ק דקידושין שעסק בעבד עברי ובאמת כ"ה בירו' קידוש' פ"א דנ"ט רע"ב: ובגירעון כסף דכתיב אם עוד רבות בשנים ע"כ וזה הפסוק יליף יותר גירעון כסף מהפסוק והפדה שהביא חזקיה בקיד' דבבלי עיי' שירי קרבן לירו' שם יען כן הטיב להביא בע"ה את הירושלמי הזה אצל חזקיה דבבלי ובדפוסים נשמטו מלות פי' בירושלמי והמעתיקים שלא גמרו וסברו ערבבו ובלבלו הדברים ולפע"ד לולי פי' רגמ"ה כצ"ל הצעת שני המקומות: „ובערכין בר"ג דפ' אין מקדישין (כ"ד:) רב ושמואל דאמרי תרוייהו אין מקדשין ליגאל בגירוע פחות

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ול"ד ודפ"ר, ובשדפ"ע חסר. ובסיגנון כזה פירש"י על סדר המקראות בויקרא כ"ז י"ז והלאה ואולי שניהם ממקור אחד שאבו והיינו מפירושי של ר' משה הדרשן מנרבונא עיי' עליו במבוא צד XI. [2]) אבל שם לי' בגי' זו ע"ש. [3]) בנו"ג בתו"כ ונגרע מערכך אף מן ההקדש שאם אכלה ההקדש שנה או שתים לפני היובל או לא אכלה אלא שהיתה לפניו מנכה סלע ופונדיון בכל שנה ושנה. וכ"ה בערכי' כ"ה. רק שם הגי' נותן סלע ופונדיון לשנה אולם לגי' הילק' בחקותי רמז תרע"ז דף קצ"ט ע"ג אי' גם בערכי' מנכה וזה לפי ענין אחד הוא עם גי' רבינו מגרען. [4]) וכ"ה במשני' ירו' ובתוי"ט, אבל במשניו' ובמשני' דבבלי לי'.

מב' שנים. פי' אם הקדישה פחות מב' שנים קודם היובל ובא לגואלה אינו נותן לאותן ב' שנים ב' סלעים ב' פונדיונין אלא נותן ג' שקלים שלמים לחומר שעורים מאי טעמא משום דכתיב (ויק' כ"ז י"ח) ואם אחר היובל וג' וחשב לו הכהן את הכסף ע"פ השנים הנותרות וג' כלומר שעדיין כשהקדישה נשארו אפי' ב' שנים לפי השנים גאולתו [כצ"ל ומעתיק אחד הסכיל לתקנו לפי לשון דקרא להשותו למאמר ראשון של אותו הפסוק אם עוד וג'] סלע ופונדיון לשנה לכור ואם פחות מב' שנים הקדישה נותן נ' שקל לכולן. ובפ"ק דקידושי' (י"ד:) תנן וקונה את עצמו בשנים וביובל ובגירעון כסף. בגמ' (שם ט"ז.) בגירעון כסף אמר חזקיה דאמר קרא (שמות כ"א, ח') והפדה מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה. פי' שמגרע מדמיו לפי שנים שעברו ופודה את עצמו, ופי' בירוש' ובגירעון כסף דכתיב אם עוד רבות בשנים". ואחר סידור הדברים הללו חשכה ואפלה מנודח. — והשם גריעותא פי' בל' ארמי מה שנגרע כלומ' הפסד ד"מ ב"ק צ"ט סע"ב תרתי לגריעותא. יבמו' קכ"ב: מאי גריעותא דפונדקית. חולי' ה': גריעותא היא. ברכו' נ"ו. מפשר ליה לגריעותא, והפכו שָׁם למעליותא. וְפִעיל בבינוני גיטי' ע' גריעא דכולהו עיי"ע טלא. יבמו' נ"א. גריעא ממאמר. ב"ר פכ"ח הגרועים שבהם] —

גְּרַע (מן השֵׁם גירוע = גרעין בל"י κάρυον Trau-benkern חרצן הפנימי של ענבים נבנה הִפעל גְּרַע פי' נעשה לו גרעינין. ועיי' עוד למטה גזרה אחרת) בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכו' ל"ו:) ובפסחי' בפ' מקום שנהגו בגמ' כיוצא בו (ה)מוליך (פסחי' נ"ב סע"ב ונ"ג רע"א) והתנן בפ"ד בשביעית (מ"י) מאימתי אין קוצצין האילן [1] בשביעית ב"ש אומרים האילנות [2] משיוציאו וב"ה אומרים החרובין (משישרשו [3]) [משישרשרו] והגפנים משיגרעו [4]. אמר רבי אסי הוא בוסר הוא גירוע הוא פול הלבן. פי' הא דתנן בגפנים משיגרעו בעת שיהיה בוסר ושיעורו כפול הלבן יש לו גרעינא ואז נקרא פרי ואסור לקצצו ולהפסידו דלאכלה אמר רחמנא ולא להפסד [5]. ירו' ספ"ד (דף ל"ה ע"ג) תני ר' חיננא בר פפא [6]) חרובין שלשולן הוא חנטן, גפנים משיגרעו [7]) אמר ר' יונה משיזחילו [מים] כמה דאת אמר (איוב ל"ו, כ"ז) כי יגרע נטפי מים [8]). וכר"ג דפי' המוציא יין (שבת ע"ז סע"א ורע"ב) איבעיא להו גראינין תנן (במשנה שם ע"ו:) או גרעינין תנן אמר רבה בר עולא [9]) ונגרע מערכך (ויקרא כ"ז, י"ח) פי' גרוע שבפרי פ"א שהגרעינין גורעין את האוכלין, ס"א גלעינין והנם בע' גלע. * [אחי"ה עיי"ע גלען ומ"ש. והנה לדעת ר"ח והערוך משיגרעו נתפרש מן השם גרעין וכ"ה בפיה"מ לרמב"ם בסוף שביעי' וכ"ה בשט"מ לברכות בספר ברכה משלשת צד י"ז ע"ד וז"ל והגפנים משיגריעו פי' שיש גרעינים בתוך הגרגיר ע"כ וכלשון הרמב"ם א' בפי' הראשון של רע"ב ומ"ש פ"א הוא גמרא ערוכה כמו שהעיר בעל תוי"ט, ויישוב לזה עיי' בלימוד ערוך ברכו' צד י"ז ע"ב אות י"ז. ורש"י בברכו' פי' בע"א יען שלא ראה אז עדיין את ספר הערוך וגם לא שמע ממנו עיי' במבוא פ"ג ומ"ש.— והשם גרעין, גרעינה א' עוד בברכו' ל"ט רע"א דכי נמי שקלת לגרעיניה וכו' כ"ה בגליון כ"י וכ"ה בכ"י פ' דכי שקיל לגרעיניה עיי' בד"ס ברכו' צד ק"ו. שבת כ"ט. אין מסיקין בגרעיניהן, ושם תמרים דמעיקרא גרעינין והשתא גרעינין וכו', יומ' ע"ג: כמוה וכגרעינתה עיי' ג' רבינו ושאר השנויים בע' גלעין. ירו' מעש' שני פ"א דמ"ח ע"ד משתפרוש גרעינה מתוך האוכל. גרעין ל"י הוא ואולי הוא בהיפוך האותיות בל"פ انكروا פי' חרצן של ענבים]—

גָּרַע (מל"מ ירמי' מ"ח, ל"ז פי' גלח שער ראש וזקן והשֵׁם גָּרָע וכ"ה בל"ס גַּרָעָה Barbier

---

[1]) וכ"ה בכ"י מי' לשביעי' ובדפו' אי' את האילן ובברכו' ובפסחי' את האילנות וכ"ה באו"ז הלכ' סעודי' סםי' קס"ג. [2]) בנו"ג בברכו' ובפס' כל האילנות, ובשביעי' כל האילן. [3]) וכ"ה בפסחי' אבל הוא ט"ס וצ"ל כמו בברכו' ובערי' שרשר. [4]) בפסחי' משיגריעו וכ"ה ברש"י שם אבל בכ"י בי' משיגרעו עיי' ד"ס שם. [5]) כל זה לקוח מפי' ר"ח לפסחי' צד פ"ט. כמו שהעירותי בע' בסר א'. והירו' של פנים הובא ג"כ מר"ח שם. [6]) ובפי' ר"ח הגי' תאני רב חונא. [7]) וכ"ה בפי' ר"ח וכ"ה בירו' במשנה אבל בירו' גמרא שם אי' משיגריעו. [8]) לפי פי' זה נ"ל לגזור גרע מל"ע جرا פי' זוחל מים וא"כ גרע כמו גרא וכן הוא בפנים גראינין אצל גרעינין והשם באבדר"נ פ"ד ולישמעאל בן חנניה קרא לו גרוע במדבר שמחזקת מימיה פי' נהר ומקוה מים כמו גרוא בל"ע جار, مجرا Fluss, Wasserteich. [9]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב וכ"ה בכ"י מי' ובנו"ג רבא בר עולא וכן הובא באו"ז הלכ' ערלה סי' שכ"ג בשם רבינו, וביוחסין השלם צד קפ"ג אי' שתי הנוסחאו' רבא בר עולא ורבה בר עולא ועוד שם נ"א רבינא בר עולא. — ובדפ"ע אי' בע' הנוכחי רבה בר אהבה ונראה שהוא ט"ס.

גלח ומקיז דם עיי' ל"ר האמצעי' Barbier, minutor (Aderlasser) בס"ג דפ' י' יוחסין (קידושי' פ"ב.) י' דברים נאמרו בגרע וכו'. ובטבעת פי"ב בכלים (מ"ד) מסמר הגרע טמא [1]). פי' גורע הדם והוא הספר. ובמגילת איכה (פ' רבתי ד"ה חד מאתינם אחרון) חד מן תונס [2]) וכו' עד אמר חד אנא מייתי ליה רישיה גריע [3]). ובחלק בסוף ענין סנחריב (סנהד' צ"ו.) גרעתיה [4]) לארמא ושפר ליה אתלי ליה נורא בדיקניה ולא שבעת חוכא מיניה [5]). פי' גלחת זקנו וחרפתו ושפר ליה שלא כעס אתלי ליה נורא ולא שבעת חוכא מיניה שתעשה ממנו כל מיני לצנות. ותגלח את שבע מחלפות (שופטי' ט"ז, י"ט) תרג' וגרעת. וכן ויגלח את חצי זקנם (ש"ב י', ד') תרג' וגרע. * [אחי"ה בנו"ג בתרג' וגדעת, וגדע אבל בד"ה א' י"ט, ד' תרג' ויגלחם וגרעינון. — גרעה קומתו של אדם ויותר טוב גדעה עיי"ע גדע. — ודע שבדפוסים הישנים נכללו כל דברי שלשה ערכים בע' אחד גרע. ויותר טוב להפרידם כמו שעשה כבר רמ"ל הכל לפי ענינו אע"פ שיש קצת שייכות ויחוס לשלשה ערכים בינם ובין מושג מניעה, חסרון ופחיתות] —

גְּרַף (בל"ע جرف ענין סילוק הסרה ומשיכה הוא wegraffen, wegspülen וקרוב למלה פרסי' كرفتن greifen עיי"ע גרב א') בפ' כירה (שבת פ"ג מ"א דף ל"ו:) בגפת או בעצים לא יתן עד שיגרוף. ובפ' ר"א אומר תולין (שם ק"מ:) גורפין מלפני הפטם. ובפסחי' בפ' מקום שנהגו (נ"ה:) גורפין מתחת רגלי הבהמה. ובפ' המביא כדי יין (ביצ' ל"ב:) אין גורפין תנור וכירים. ובשבת בפ' כל הכלים (שבת קכ"ב רע"ב) מגריפה לגרוף בה את הגרוגרות. ובס"ג דפ' כל שעה (פסחי' מ"ב.) אשה לא תלוש [וכו'] במים הגרופין. פי' משוכין לשעה מן הנהר כמו (שופטי' ה', כ"א) נחל קישון גרפם [6]). ובר"ג דאלו עוברין בפסח (פסחי' מ"ד.) אי דקא גריף ואכיל בטלה דעתו אצל כל האדם כלומ' שאוכל הכותח בעיניו שאין טובל בו שום דבר [7]). ובריי' ב"ק בגמ' הצד השוה שבהן (ב"ק ו'.) פותקין ביבותיהן וגורפין מערותיהן. ובהגדת ילמדנו ויהי כל הארץ שפה אחת (בתנחו' נח לי' אבל קרוב לגי' הערוך אי' בילק' נח רמז ס"ב ע"ש והוא בב"ר פל"ח) הב לי אבן והוא נותן את המגרף [8]). ובפ"ח בכלים (מי"א) היתה גורפתו והכה הקוץ וכו' פי' אם היתה מושכת האפר מן התנור או נשרפו ידיה והן טמאות והכניסה ידה בפיה ונגעה בדבילה של תרומה נטמאת בידים מסואבות. ובפ"ב בתמיד (מ"א דף כ"ח:) ונטלו המגרפות והצינורות. ובפ"ג (ל':) מיריחו היו שומעין קול המגריפה. ובפ"ה (שם ל"ג.) נטל אחד את המגריפה וזרקה בין האולם ולמזבח. ובהסייף פי"ג בכלים (מ"ד) מגריפה שנטלה כפה טמאה מפני שהיא כקורנס [9]). ויעיו תרג' (אונקלי שמות כ"ז, ג') ומגרופייתיה. * [אחי"ה והפעל נמצא עוד בשבת ל"ו: אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום. ושם ל"ז. אחת גרופה וקטומה ואחת שאינה גרופה ואינה קטומה, ושם הרבה פעמים, וכן בדף ל"ח: ומ"א. ושם מוליאר הגרוף עיי"ע מלייר וע' אנטוכי. ירו' פיאה פ"ז ד"כ: מה הדין דכתיב (יואל א', י"ז) עבשו פרודות תחת מגרפותיהם א"ל תחת שהיינו גורפים דבש הרי אנו גורפין רקבובית. ירו' פסחי' פ"ב דכ"ט ע"ג איזיל גרוף תחותיהון, ירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ג איזלין גרפין, ירו' מ"ק פ"א ד"פ סע"ב גרפין לון. ומחברת הערוך לר"ש

[1]) ובתוספתא כלי' ב"מ פ"ב אי' מסמר הגרוע [וצ"ל כמו בגי' הר"ש בכלי' י"ב מ"ד הגרע] טהור וכו'. [2]) כ"ה בכ"י ל"ד ודפ"ו, ובכ"י ב"ר מן תנס, בדפ"ר ופיזי' מן תינש. [3]) בנו"ג חד מאתינס וכו' אמר לון חד אנא איזיל ואייתי ליה ורישיה גריע, עיי' מ"כ שהביא שם את הערוך. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו, ובדפ"ע גרעיתיה. [5]) בנו"ג גרירתיה לארמאה וכו' ובכ"י ש"ס ובאה"ת ובילק' כ"י (אצל ד"ס סנהד' צד ק"מ) הגי' גרידתיה ובילק' ישעי' סרמ"ז רע"ו גררתיה וכו' ושם הגי' במקום חוכא: חרפה. [6]) וכ"ה מפורש בפי' ר"ח לפסחי' צד ע"א והובא פירושו בהגמיי"מ הלכי' חמץ ומצי' פ"ה הלי"א ובעצם ראשונה פי' כן הרי"ף וז"ל במים הגרופין פי' מים שנשאבו בו ביום עכ"ל וכ"ה הלשון של הרמב"ם בהלי' חו"מ שם ועיי' ב"י באו"ח סי' תנ"ה וכן פי' הריצ"ג בהלכי' פסחי' צד צ"ב במים הגרופין מן הנהרות ומן המעיינות עכ"ל וגי' ר"ח הביא רבינו כבר בעי' גדף א' ע"ש. ורש"י פי' בע"א וכפירושו פסק המחבר באו"ח סי' תנ"ה וכמו כן פי' האו"ז הלכי' פסחי' סי' ר"מ. והוראת המלה גרף בל"ע غرف פי' שאב מסייעה לדעת ר"ח וערוך ודעמיה. [7]) וגי' גריף אי' ג"כ בפי' ר"ח לפסחי' צד ע"ד וכ"ה בעי' שטר א' לפי גי' כ"י ק"ט ובדפ"ע שם בט"ס גדיף, ושם ג"כ הגי' האחרת אי דקא שריף וכ"ה בנוסח' בפסחי' אי בעיני' דקשריף וכו'. והרא"ה פי' ג"כ מים הגרופין וז"ל מים הנשרפין במודר עיי' חי' הריטב"א לפסהי' מ"ב. ופי' דקשריף בל"ע سرف גמע עיי' רש"י לע"ז כ"ט: ד"ה שורפה ותוספי' נזיר ל"ו: ד"ה הנח וכגי' דקא שריף אי' ג"כ בגמ' בנזי' שם אי דקא שריף ליה מישרף בטלה דעתו אצל כל אדם ופירש"י שגומע ואוכל וכו' ועיי"ע שרף שפי' רבינו שרף: שואב — ובכ"י מ' לפסחי' חסרה מלת קשריף ולי' ג"כ גי' גריף וחי' שבעל ד"ס לא העיר שם מאומה מזה. [8]) עיי"ע מגרף. [9]) ועיי"ע מגרף ושם פירשו רבינו כדברי רה"ג בסד"ט צד ט'.

פרחון ע' גרף פי' מגרפותיהם: החפירה שחופרת וגורפת המחרישה מאין מטר עכ"ל. וא"כ גוזר המלה מל"י σκάφω וכן בל"פ کَرْف جرف פי' חפר וכרה ומצאתי און לי מויק"ר פכ"ז חרובא זביניה מהאי גברא וגריפתא ואשכחי בה סימא פי' חפרתי ומצאתי אוצר. ועיי"ע פחת. — ב"ר פכ"ח התחילו גורפים ומשליכים ליאור. ושם פס"ז התחילה גורפת מחוטמה ומשלכת. והשם ביצ' כ"ח: גריפת תנור וכירים] —

גְּרַף (פי' غرف פי' כלי כגון צלוחית ועוד זולתו או מלש' פרסי جرف = ژرف פי' כלי עמוק ובדרז"ל כלי שבו אדם נפנה ועושה צרכיו (Nachtgeschirr בפ' כל כתבי בגמ' דכופין צואה של קטן (שבת קכ"א:) גרף של רעי. ובס"ג דנוטל אדם (שם קמ"ג. ביצ' כ"א: ל"ו:) וכי עושין גרף של רעי לכתחילה. * [אחי"ה וכנ"ה בברכו' כ"ה: גרף של רעי ועביט של מי רגלים וכו'. שבת מ"ז. מידי דהוה אגרף של רעי וכו' גרף של רעי מאום וכו' גרף של ריעי מיגלי וכו'. ירו' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ד גרף אחד של ריעי ואחד של מים וכו'] — (א"ב פי' כלי מיוחד לצואה).

* גְּרַף (פי' בל"ר gravido, gravis ענין הריון (schwanger sein שלא יהו אומרין גרוף מביתו של אבימלך נ"ל שצ"ל גרופה פי' שלא יאמרו ששרה מאבימלך נתעברה.

* גְּרָאפָא (פי' בל"ר האמצ' grevus dick, compakt עב וחזק) באסת"ר פ' בהראותו: במה אנן אכלין יומא דין בטלופחין דטמאשא או דגראפא פי' במה אוכלין היום בעדשים שטובלין בו את הפת כלומר מרק של עדשים או בעדשים שמבשלים לאכילה עבה וגסה שיש בה כדי לשבעה. ובעל מ"כ נדחק.

* גְּרוּפִינַא = אַגְרוּפִּינַא (שם הר אחד בא"י אולי על שם מלך אגריפא נקרא mons (Agrippina בר"ה כ"ב: ומאין היו משיאין משואות מהר המשחה לסרטבא ומסרטבא לגרופינא ומגרופינא לחוורון וכו' בתוספ' שם פ"א הגי' גרופנה, ובירו' במשנ' ג' פ"ב גריפינא. אבל במשניות נאפולי ובכ"י ב' לר"ה (עיי' ד"ס שם צד כ"ה:) הגי' אגרופינא וזה נ"ל עיקר. והר סרטב נקרא היום kurn Surtubeh قرن صرطبه עיי' ראבינזאהן פאלישטינא במפתח של ח"ג צד 1026.

גַּרְפִּית (פי' בל"י κάρφος Reis, Zweig, חוטר וגזע וענף ואולי מזה ל"ר האמצעי' graffiolum ענפים קטנים לנטיעה. ועוד בל"ע غريف קנה וסוף (Binsen בסוף המוכר את הספינה (כ"ב פ'.) זתים לקוץ מניח שתי גרופיות. פי' הנטיעה כשהיא קטנה נקראת גרופית [1]. ותנן נמי בסוף טבעת פי"ב בכלים (מ"ח) גרופית של זית טהורה עד שתישלק, ופירושו קשרי זתים והן כגון אמירין כדתניא (בתוספתא ב"ב פ"ד) זתים לקוץ אינו רשאי לשרש כולן כאחד אלא מניח ב' גרופיות בעיקרן ונוטל השאר [2]. פ"א גרפית מדה היא כגון פקק הקנים והגפנים [3]. ובס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ"א.) וקוטמין נטיעה בכל מקום חוץ מגרופיות של זתים. פי' ענף של זתים. פי' ר' נחום בזית כביצה מותר [4]. ובב"ר פכ"ו (ספכ"ה ובכ"י ו"ו ל"ד בנכון פכ"ו אבל בדפ"ע כ"ז) על שהיה שאול גרופית של שקמה גלגלו הקב"ה והביאו בימי דוד [5]. ובפל"ב (ספל"א) ואתה קח

[1]) ובשטמ"מ לב"ק פ"א מפורש כן בשם הגאון וז"ל חוץ מגרופיות של זית חוץ מנטיעה של זית.. גרופיות היינו נטיעות וכו' ע"ש ובשטמ"מ לב"ב הנ"ל מפורש שתי גרופיות שהן שתי ארכובות Pfropfreiser והיא היא. [2]) בדפ"ר נשמט בטעות ציון הלזה. וכפי' רבינו אי' ג"כ בפי' סדט"ה צד ח', רק רה"ג הביא במקום התוספתא הנ"ל משנת ב"ב פ'. ור"ש לכלי' שם (ואחריו נגרר רע"ב) פי' גרופית של זית ענף של זית וכו' ע"ש והוא כפי' רבינו בסמוך. ועוד הביא שם תוספתא וז"ל ר' יהודה אומ' העושה כלים מגרופית של זית טהור מפני שהן מחוסרין שליקה וממירין את מה שבהן עכ"ל, וכיון הר"ש לתוספתי' כלים ב"מ ספ"ב רק שם אי' בט"ס העושה כלים מגפו של זית וכו'. [3]) וכן משמע משקלא וטריא של גמרי' ב"ב פ': ורגמ"ה כ"י פי' גרופית: טפחים סמוך לקרקע ע"כ והוא הדבר שכתב הרמב"ם בפירושו לב"ב שתי גרופיות שיעור שני טפחים על הארץ ע"כ ועיי' תוי"ט ב"ב שם. ופי זה גזרו המלה מלשי' אגרוף וגרופיות כמו שני אגרופין וזאת גם דעת רש"י בב"ק פ"א ועיין תוספי' שם ד"ה חוץ ונ"י כתב ויש מפרשין שני אגרופין והוא יותר נכון ע"כ. ולמה שפי' רבינו בע"א גרפית מדה נ"ל להביא ראיה לפתרון המלה מל"ע غراف פי' מדה לדבר יבש. [4]) בנו"ג שם סוף העמוד וז"ל פי ר' תנחום ור' ברייס משום זקן אחד בזית כביצה. וגי' ר' תנחום ור' ברייס אמרי. משום זקן אחד אי' עוד בב"ק פ"ב. ובעל סד"ה גרם בשתי הפעמים ר' תנחום ור' בירים וכו' והיוחסין השלם צד ק"כ: גרם בברכו' נ"ה: אמר רבי תנחום אמר ר' בירים משום זקן אחד וכ"ה באמת בע"י הראשון אבל בנו"ג בברכות ובכ"י בבית נתן א"ר נחום אמר ר' בירים וגי' ר' נחום במקום ר' תנחום נמצא עוד בכ"י פ' ובפתרון החלומות ח"א שער ז' פ"א הובא בד"ס בברכו' קנ"ב: וא"כ גם כאן יש לרבינו על מה שיסמוך בגי' ר' נחום. [5]) כ"ה לנכון בדפ"ר ודפא"מ וכ"ה בב"ר רפ"מ ורפס"ד

לך מכל מאכל אשר יאכל זמורות לנטיעות יחורים לתאנים גרופיות לזתים. * [אחי"ה בנו"ג גרופות אבל בפל"ו בנכון וגרופיות לזתים, ושם היחיד בט"ס ולא גירופות אחת וצ"ל גרופית, וכ"ה לנכון בפי' רשב"ם לב"ב פ'. ע"ש. ובעל מ"כ בפל"א כתב הקבוץ גרופים ובתוספ' ב"ק פ"א. ד"ה חוץ גרסו ג"כ בשם הערוך גרופיים וז"ל ובערוך פי' מגרופיים ענפים וענפי הזית קרוין גרופיים כמו יחור בתאינה וזמורה בגפנים שכל אחד יש לו שם לבדו וכו' ע"כ. נ"ל שערוך יותר שלם היה מונח לפניהם וכן משמע מחי' הרשב"א לב"ק שם ע"ש, ועיי' עוד רשב"ם ב"ב הנ"ל ומ"כ לב"ר פל"א. ובדפ"ע נשמטה שורה שלמה זו שהביאו התוספ' והרשב"א. ויתר הדוגמאות כאלה עיי' בספ"ג של מבוא] —

* גְּרִיפוּת עיי"ע אגריפס וע' או.

גְּרִיץ (= גְּרִיצָה פי' בל"ם גְּרִיצְתָא פת לחם וחלת לחם עבה Brot, Brotkuchen וכן בל"ע قرص runder Brotkuchen חלה עגולה) בפ"ב ביו"ט (ביצ' פ"ב מ"ו דף כ"א:) ובכל המטמאין פ"ג בעדיות (מ"י) אמר רבן גמליאל מימיהן של בית אבא לא היו אופין פִּיתָּן גריצין אלא רקיקין [1] פי' תרג' חלות (ויק' ז', י"ב) גריצָן והוא לחם עב. וכפ' כל שעה בגמ' ואלו דברין [2] (פסחי' ל"ז.) אמאי קרו ליה פת עבה דנפישא בלישא בגירסא.* [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו, ובדפ"ע אי' דנפישא בגירצא, בנו"ג משום דנפישא בלישה. וא"כ בכ"י ו"ו שתי נוסחאות מדובקות הן. ולפי זה לישא היינו גריסא ויתכן שהוא ל"י אמצ' γροῦτα לחם שלשין אותו. ובסד"ט צד ה' פי' רה"ג והקרץ בנתיים (כלי' ח' ו') פי' ככר עגול שמו קרץ וכו' וכ"ה בע' קרץ ג' ע"ש והוא ממש ל"ע הרשומה] — (א"ב פי' בל"י מין חלה עגולה)[3].

גֻּרְקָ[א] פי' غورة، غورگی unreife Beeren בוסר גרגרין של ענבים או כל פרי שלא בישל כל צרכו) בר"ג דפ' כל שעה (פסחים כ"ה:) מר בר רב אשי אשכחיה לרבינא דהוה שייף ליה לברתיה גֻּרְקֵי דערלה. ובר"ג דשלשה מינין אסורין בנזיר (ל"ד:) אף כל פרי מהו גורקי. פי' שלא בושל כל צרכו. פ"א גרגרים של ערלה. *[אחי"ה וכפ"א אי' בפי' ר"ח לפסחי' צד מ"ב, אבל פי' הראשון נ"ל עיקר כי כן פתרונו בל"פ הנ"ל וכן פירש"י לפסחי' ד"ה גוהרקי בוסר זיתים קטנים וכ"ה בתוספ' נזיר שם ד"ה גוהרקי. ודע שגי' גוהרקי אי' גם בכ"י מ' ובכל מקום שהובאה המלה וכבר הגיה לנכון בעל קרבן נתנאל לפסחי' שצ"ל ברא"ש גורקי ובאמת כ"ה לנכון בפי' ר"ח ובעל ד"ס לא העיר על זה. וגם הח' לעווי ערך המלה בסדר גוהרקא וטעות הוא.

* גִּירְקְרֵדִין (פי' סיד של קרדין Gyps von weisser Erde, creta) בירו' שבת פ"ז ד"י סע"ב ההן דאגין גירקרדין וכו' בנו"ג גירקררין ובדפ' זיט' גירקדרון וכבר פירשתי בע' אגין ג' ע"ש ועיי' עוד המשביר בזה הערך. והח' לעווי גזרו מל"ע ואינו נכון ועוד עיי"ע גרתיקון.

* גְּרַשׁ פי' جرش בל"ע משך לצד עצמו וכ"ה גרש בל"ם an sich ziehen, reissen) ירו' סוף כלאים דל"ב רע"ג יהבון משיחתא ברגליי ואין עניית אתון גרשין. פי' תנו חבל ברגלי ואם אתעכב תמשכוני לצד עצמכם ובדרך הלצה אמר ר' חגיי ככה למה שחשדוהו כי תואנה הוא מבקש ללכת לריש גלותא לבבל. ובע' גדש פירשנו בע"א ע"ש היטב.

* גְּרִישׁ (Zermalmtes, Graupe) ברות רבה פ' ויאמר לה קערה של גרישין, ושם פ' ותקם היה מבקר [וצ"ל מבקיר] גרישין והוא מל"מ גרש כרמל ועיי"ע גרם א'. ועוד עיי' המתורגמן ע' גֶּרֶשׂ ב' שהביא גי' התרגום מה שלי' לפנינו.

* גֵּרוּשִׁין, גֵּירוּשִׁין (פי' ענין הרחקת דבר בע"כ ובפרט שליחת אשה ע"י גט Wegtreibung, Ehescheidung) ב"ר פי"ט דנתי אותו בשלוחין ובגרושין ושם דנתי אותם בשלוחין ובגרושין ועיי' בפתיחתא דאיכ"ר סי' ד'. יבמות ל': גיטי' פ"ו: קידושין או גירושין ושם הרבה פעמים. גיטי' ס"ד. דלגרושין יהביה ניהליה וכו'. בעל אמר לגירו' ושליש אמר לגירושין וכו'. סנהד' כ"ב. בוא וראה כמה קשין גירושין שהרי דוד המלך וכו' ועיי' כסף משנה רפ"ג

וריש מדרש רות אבל בב"ר ספכ"ה הגי' ע"י שהיה שאול מגרופות של שקמה. ובדפוס פיז', וויני' ובאסיל בט"ס הגי' על שהיה שאול א ו כ ל גרופיות. ונכון אי' בירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ג מר ר"ל שאול גרופית של שקמה היה. וברות רבה שם שהיה (דוד) גרופית של זית. ובתנחומי' ס"פ בחקותי יפתח שהיה ריש בתורה כגרופו של שקמה.

[1]) בנו"ג פתין גריצין אבל בירו' במשנ' ובגמ' שם דס"א ע"ג הגי' פ י ת ן גריצות וכ"ה בתוספת' ע"ז רפ"ח אין מוליכין עמו גריצות לתנור וגי' פיתן כ"ה גם בכ"י מ' ועוד שם הגי' גרוצות עיי' ד"ס ביצ' דכ"ה: ושם מצויין גי' כ"י רי"ף פתן גריסות, ובר"אש בד"ו גריסין. [2]) כ"ה בדפ"ר. [3]) ר"ב כיון על ροσῦτγ פי עגול וכ"ה בעיר דוד לר"ד די לארא ואין נ"ל ויותר טוב היה להם לרמוז על ל"י ρισῦτγ פי' קמח סולת וממנו ματίοσῦτγ פת מקמח סולת וכן גוזר אומר הח' לעווי בעמת"ר.

מהלכ' מלכים, וכנסת הגדולה או"ח דקמ"ב רע"ג שהאריך על ענין אבישג. ירו' קידושי' פ"א דנ"ח ע"ג בישראל נתתי גירושין לא נתתי גירושין באומות העולם. ונבנה השם מהפעל גרש ועניני ידוע מל"מ ורבז"ל נשתמשו בו גם בהתפעל: גיטין ס"ד: ס"ה מתגרשת, שם פ"א. בזמן שנתגרשה מן הנשואין ומודין בנתגרשה מן האירוסין וכו', וע"ש עמוד ב' בגמ'. ב"ר פכ"א ויגרש את האדם (בראשי ג', כ"ד) ר"י ורשב"ל ר"י אמ' כבת כהן שנתגרשה וכו' ורשב"ל אמ' כבת ישראל שנגרשה וכו'. ובאתפעל בהבלעת הת"ו: גיטי' ע"ח. בת אִיגְּרוּשֵׁי היא אבל נתן בידה והיא ישינה דלאו בת איגרושי היא וכו', ושם פ"ד. בדידה קיימא לאיגרושי.

* גּוּרִישִׁיה בילק' איוב רמז תתקכ"ה הביא מויק"ר (בלי ציון והוא פרש' כ"ה) והיא (ר"ל תרנגולה) מנקרא ליה גורישיה ונ"ב פי' כרבלתו וטעות הנראה לעינים הוא וצ"ל בשתי תיבות בגו רישיה כמו שאי' בוי"ק שם. וככר עמד על זה בעל כ"כ ע' גרש.

גְּרָתָא = גּוּרִיתָא (פי غَرَّة בל"ע מן עוף של ים Wasservogel) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני עוף[1] (חולי' ס"ב), ובנדה בפ' בא סימן התחתון (נ':) דרש מרימר תרנגולא[2] דאגמא אסורא חזיוה דדרסא ואכלה היינו גוריתא. ובפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' ק"ט:) אסר לן גוריתא התיר לן לישנא דכוורא. * [אחי"ה בכ"י ו"ו הגי' גירותא וכ"ה בכל המקומות בש"ס ורש"י ובתוספ' מ"ק י"א. ד"ה כוורא, אבל גי' דפ"ע יותר טוב וכן יכונה העוף בל"ע הרשומ' וראיתי בהלכו' שחיטה בלשו' ערבי (הביאו הח' שטיינשניידער במ"ע ג"ג ח"ד דקנ"ט) וז"ל וקד כאן אהל בלאדנא אסתסנו אכל טאיר מן טיור אלמא יסמונה אלגורר ואחדה גורה באלגין אכת אלעין וכדלך אסמהא בלישנא דרבנן גירותא ע"כ, כלומ' וכבר היו אוכלים אנשי מקומינו ע"פ מסורת עוף מן העופות המים שנקרא الغرر והיחיד غَرَّة בנקודה על ع ונקרא בלישנא דרבנן גירותא. והנה בע' פטתא כתב רבינו וז"ל פי' פוטיתא דג טמא והוא גוריתא עכ"ל וזה צע"ג כי גוריתא באמת עוף טמא ובציונים הנ"ל לא פי' רבינו שום דבר אבל העה"ק שנ"ב כתב בפירוש מין עוף וכן ראיתי בפי' רגמ"ה כ"י לחולי' ק"ט: (בקובץ כ"י אנגייליק' דף שכ"ד:) פי' גיריתא עוף טמא. והרב לעויזאהן העלה בספרו זאאלאגיע צד ק"פ כי הוא העוף הנקרא בל"אש Specht].

גְּרֵתִיקוֹן (פי' בל"י creticum ובל"י κρητικόν טיט לבן מאי קריטא שמצחצחין בו את הכסף בחפיפה ונקרא בל"ש kretishe Erde, Kreide) בגמ' דבמה טומנין (שבת נ' סע"א) בכל חפין את הכלים חוץ מכלי כסף בגרתיקון, פי' כשמוציא הצורף את הכסף מן הכור והוא משחיר ומביא קוניא ושורה אותו במים וחפין בו את הכסף והוא מתלבן לפיכך שנו חכמים בכל חפין את הכלים חוץ מכלי כסף בגרתיקון שהוא מעשה אומן[3], פ"א גרתיקון רסינא בלעז[4]. כשחופף הכלי בו מתלבן הרבה והוא כמתקן כלי מפני ששף ממנו ואיכא איסור בשבת. * [אחי"ה וקרוב לטעם זה מ"ש רש"י בד"ה חוץ ע"ש. ומלת גרתיקון פי' הוא ז"ל כמין עפר שגדל בחביות של יין וקורין לו אלום (Alaun, alun) וכ"ה בהגהה לרא"ש שבת פ"ד סי' ט'. וכ"ה בחי' המאירי והעיקר מ"ש, ולזה כיון ר"ב והראיה מירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ג אית תניי תני שפין את הכסף בקרטיקון אית תניי תני אין שפין].— (א"ב פי' קרטיקון בל"י ורומ' מין אדמה לבנה אשר באה מלבנין כלי כסף עיי"ע קרטס [ד']).

גֵּשׁ (מל"מ איוב ז', ה' גוש עפר פי' חתיכת עפר Klumpen, Scholle) בפ"ה בטהרות (מ"א) השרץ והצפרדע ברשות הרבים וכן כזית מן המת וכזית מן הנבלה עצם מן המת ועצם מן הנבלה גוש מארץ טהורה וגוש מבית הפרס גוש מארץ טהורה וגוש מארץ העמים וכו' עד ר"ע מטמא וחכמים מטהרין. פי' חתיכה של עפר שנשרה במים ונתגגבה. בגמ' דפ"ק דשבת (ט"ו:) על גושה לשרוף[5]. פי' עפר דכתיב (איוב שם) וגוש עפר. ובפ' השואל פרה גמ' שטף הנהר (ב"מ ק"א רע"א) לא שנו אלא שנעקרו בגושיהן[6]. פי בעפר שהעיקרין של אילן שתולין בו ומשוקעין בתוכו כמו בטיט. ובהרוטב בפ"ג בטהרות (מ"ב) וגוש של זתים

---

[1]) כ"ה לנכון בדפ"א ובדשפ"ע בט"ס חיה. [2]) בנו"ג תרנגולתא וע"ש התוספות ד"ה תרנגולתא. [3]) והטעם הזה בצירוף פ"א של רבינו כתב ג"כ הרמב"ם בפכ"ג מהלכ' שבת הל"ז וז"ל אסור לחוף כלי כסף בגרתקון מפני שהוא מלבנן כדרך שהאומנין עושין ונמצא כמתקן כלי וגומר מלאכתו בשבת עכ"ל. [4]) בל"ר ואי"ט Harz, resina שְׂרָף [5]) בנו"ג אגושא לשרוף והוא שם ה' פעמים. [6]) ובירו' ב"מ פ"ח דו"א ע"ד אי' כששטפן בגושיהן כ"ה בדפ' זיט' ובדפ' קראט' בט"ס בששטן.

שנפל לתנור, פי' חתיכה של זתים כתושה אבל לא הוציא שמנה. ובמשקה [1] פ"ב בטבול יום (מ"ג) אימתי בזמן שהן גוש בקערה [2] אבל אם היה מפוזר במדוכה טהור. פי' מקובצין חתיכה אחת. ובמגילת איכה ראה ה' כי צר לי מעי חמרמרו (א', כ') ר"ש בר נחמן אמר עשאן גושין מקובצין. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו אבל בדפ"ע נשמטה המלה האחרונה, ונראה דהיתה מונחת לפני בעל מ"כ שפי' גושין צבורין. ובנו"ג ר' שמואל בר נחמני אמר עשאן גושין גושין. ונראה שדרש חמרמרו מלש' חמרים כלומר קיבוץ וצבורה. — וכנ"ה בנזי' י"ט סע"ב וכי' רע"א ונ"ד ; ונ"ה. משום גושא גזרו עליה וכו' והפכו משום אוירא ע"ש. נדה כ"ג. ההוא גוש איקרי. ונרדף עם בול (עיי"ע) ורגיל בירו' ד"מ בירו' שבת פי"ח דט"ז ע"ג וירו' יומ' פ"א דל"ט סע"א גוש של מלח. ירו' כלאי' פ"ט דל"ב רע"ד וירו' כתוב' פי"ב רע"ר גוש עפר, ירו' נדה פ"ב ד"נ ; גוש של אדמה. ירו' שבת פ"כ די"ז ע"ג גוש של חרדל. ירו' חלה פ"ג דנ"ט. לכשתעלה כולה גוש אחד, ושם עד שלא תעשה גוש אחד ... משתעשה גוש אחד]. —

גְּשׁ = גְּיש (בל"ע جاش ממש כמו געש בל"מ heftig bewegen ועניגו תנודה ותנועה) בפי' האשה שהלכה היא ובעלה בגמ' הכל נאמנין (יבמו' קי"ז רע"ב) דילמא שאני התם דגיש (ליה) [לה] צערא, פי' שכבר גש והגיע צערה. * [אחי"ה בנו"ג דרגיש וברש"י ובתוספ' דרגש ופירש"י כבר הרגישה וכו' ע"ש והריטב"א בחי' יבמו' אחרי שהביאו פירש"י כתב וז"ל ויש שפירש שאני התם דרגיש לה צערה שהצער קרוב לה יותר לבוא וכו' ומסיים ונכון הוא. ולפי פי' זה ולפי' רבינו נגזרה המלה מפעל נגש ואולי הריטב"א כיון בפי' יש שפי' לגי' רבינו דגיש. ואצלי אין ספק שהוא ל"ע הרשומה ופירושו הצער הגיד הניע ומנענע אותה. — ובע' רגש הביא רבינו לפי גי' דפ"א גם נוסח שלפנינו ע"ש, ובאמת גש נרדף עם רגש עיי"ע גלל ב'.] —

גְּשׁ = נְגַשׁ (והוא כמו נגח בל"מ ובל"ס עגש פי' נגח stossen) ואם שור נגח הוא (שמות כ"א, כ"ט), וכי יגח שור (שם כ"ח) תרג' ירוש' [א] וארום יגש. * [אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו אבל בדפ"ע הגי' יגיש ובנו"ג וארום יְגַגֵשׁ, ובפסוק כ"ט תרג' נגח : נגשן ופשיטה העתיקה עגש, עגושא וכן מצינו בב"ר רפ"פ לית תורתא עגישא עד דברתא בעיטא כה"ג בע' עגש ובנו"ג בט"ס ענישא ובהוצ' עם יפה תואר אי' נגחה והפי' המיוחס לרש"י גורם נגישא עיי' מ"כ שם ובילק' יחזק' רמז שנ"ז חסר זה המאמר. ולפע"ד עיקר הגי' עגישא כגי' רבנו וכ"ה בתרג' רק ע' כתחלת התיבה נשמטה או יתכן שהשורש נגש והוא כמו נגח בעברי ואז יהיה נגש נרדף עם نكز نكش فی פי' ענין דחיקה נשיכה והיזק. והמלה שייכת לע' נגש או עגש] —

גְּשׁ (גּוּשׁ) חָלָב (עיר ומקום מבצר בגליל אצל בן מתתיהו Γίσχαλα והיום נקראה בל"ע الجش) בס"ג דערכין במשנה [3] (ערכי' ל"ב.) ובתורת כהנים פ' כי ימכר איש בית מושב (ספרא בהר פרשי' ד' פרק ה') כגון קצרה הישנה של ציפורי וחקרה של גוש חלב. * [אחי"ה וחקרה הוא ל"י ἄκρα פי' מבצר וזה מה שאמרה המשנ' ערכי' שם שהמקומות הנזכרים שם היו מוקפות חומה וכן העיד בן מתתיהו על המלחמות ב', כ', ו'. ὁμοίως γε καὶ Γίσχαλα Ἰωάννης ὁ Λευΐου υἱὸς καθ' ἑαυτὸν ἐντειχίζειν כלומ' "יוחנן (מגישחלא והוא גוש חלב) בן לוי הקיף חומה סביב גישחלא." והמבצר ההוא היה עומד במרדו נגד טיטוס במשך זמן רב ובן מתתיתו הרבה לספר אודות העיר הלזו עיי' במלחמות שם, ושם ד', א', א' ושם ד' ב', א' עד ה'. חייו סי' ל"ח ועיי' שם י' י"ג. ומפורסמת היתה העיר מרוב שמנה ובגדי משי עיי' מנחו' פ"ה ; ובספרי האזינו פ' שנ"ה וטובל בשמן רגלו זה חלקו (רגלו) של אשר שמושך שמן כמעיין אמרו פעם א' נצרכו להן אנשי לודיקיא בשמן וכו' אמרו לו לך לגוש חלב הלך לגוש חלב וכו'. ובתוספתא מנחו' פ"י תקוע אלפא לשמן . . שלישית היה לה גוש חלב. וקהל"ר פ' כנסתי מטקסא (פי' משי עיי"ע) מגוש חלב. וקרובה היתה לבית מרון או מירון והוא Μηρὼθ הנזכרת אצל בן מתתיהו בקרבתה של גישחלא עיי"ע בית מרון. וזה מה שכתוב בשמ"ר רפ"ה מעשה היא באח ובאחות שהיה אחד מהם בגוש חלב ואחד מהן בבית מרון נפלה דליקה בביתו של גוש חלב באתה אחותו מבית מרון וכו' ובהש"ר פ' מי יתנך : מעשה בשני אחים שהיה אחד במירון ואחד בגוש חלב וכו'. ובקהל"ר פ' תן חלק כיון דדמך (ר' אלעזר ב"ר שמעון) איתיהיב בהדא גוש חלב והוי ר"ש מתגלי על מרונאי וכו' ע"ש כל הסיפור ומרונאי הם אנשי מירון או בית מרון. נראה בעליל ששתי ערים סמוכות זו לזו הן] —

---

[1]) כ"ה לנכון בדפ"א אבל בדפ"ו בט"ס במשקין. [2]) בדפ"ו בט"ס בקרעה. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו.

* גְּשַׁךְ (פי' בל"פ خشك יבש ופסול (das Unbrauchbare, Dürre, Trockene בה"ג הלכו' ברכות פ"ו ד"ח. העלה לפסק וז"ל: גשך עוקץ דאטרוגא מאן דאכיל ליה בירקיה מברך שהכל דלא נטעי אינשי אטרוגא אדעתא דגשך. וכתב החכם רייפמאן במאמרו קול המבשר צד י"ז: נראה כי עוקץ דאטרוגא הוא ביאור על מלת גשך וגשך הוא לפי זה עוקץ האתרוג ועוד צע"ג עכ"ל. ואת אשר נ"ל כי הוא ל"פ הנ"ל ופירושו היבש והפסולת של עוקץ האתרוג אם אכלו בהיותו עוד ירוק ר"ל רך ולא יבש כל כך עד שנפסל מלאכול מברך עליו שהכל ולא ב"פ העץ יען שעוקץ אין חשוב כפרי.

גְּשַׁשׁ (בל"ע جس ובל"ס גש פי' פגש וממשש betasten; גָּשׁוֹשׁ בל"ע جاسوس בל"ס גָשׁוֹשָׁא Taster, Staken, Stange mit eiserner Spitze גְּשִׁישִׁין (Schienenbretter בס"ג דפ' כל הכלים ניטלין בשבת (שבת קכ"ה:)[1] ר' יוחנן בן שאול אמר[2] גשוש של ספינה. פי' עץ ארוך שבו מגשש לפני הספינה[3]. ובפ' הזורק מן הים[4] (שם ק':) אמר רב שישא[5] גשושאי אזלי קמא[6] פי' מרגלין שגוששין את המקום ברגליהן או בעץ ארוך כמו שאמרינן לראות את עמוק לילך שם הספינה שלא תכשל. ובפ' המפקיד בגמ' המפקיד מעות אצל חבירו (ב"מ מ"ב.) והאידנא דשכיחי גשושאי אין להן שמירה אלא בשמי קורה, פי' בני אדם שמגששין בקרקע ומגלין המטמוניות[7]. ובפ"ק דגיטין (ז':) א"ר ירמיה לא קשיא הא ר' יהודי' הא רבנן דתנן בפ"ב בחלה (מ"ב ירו' חלה פ"ב דנ"ח רע"ג:) עפר חו"ל שבא בספינה לארץ חייב במעשרות ובשביעית א"ר יהודה אימתי בזמן שהספינה גוששת. פי' קרקעית הספינה נוגעת בקרקע הים. ובפ"ג (דמקואות) [צ"ל כמו בעי' כלנס ב' דזבין] (משני' א' ומ"ג) ועל הגשיש של מטה איכא דאמרי קשיש וטוען בכך פי' כל מטה שאינה של טרסיים יש לה גשיש ומהו גשיש [פי'] כל מטה שהיא לפרקים[8] ומתפרקת זו מזו יש לה כמין עצים ארוכים שהן מדבקין אותה וגגששת זו עם זו ושם אותן העצים המדבקים ומגישין[9] אותה נקראין גשישין, ומנין שהוא כך דאמרינן לענין מי שנשברה זרועו או שוקו ובאין הרופאין ומביאין כמין דפין ולוחות ומניחין על השבר ושמן גשישין כדאמ' בתוספת' דמקואות (פ"ו) והאגד שעל גבי המכה והגשישין שעל גבי השבר[10]) והשירים והנזמים והטבעות והקטלאות אינן חוצצין[11], ויש אומרים שהיא בסים למטה ויש לו רגלים, כדתניא (תוספתא זבין פ"ד) ישב על הגשיש של מטה ד' טליות[12]) שתחת רגלי גשיש טמאות ארבעתן[13], ויש אומ' גשיש הן ארוכות של מטה[14]. (א"ב פי' הגשיש בל"ר נסרים חתוכים ושוים או עצים עגולים ואות ה"א עיקרית).

* [אחי"ה בעבור זאת ערך ר"ב המלה הזאת בע' הגשיש. ואין אצלי ספק שכיון ר"ב על מלה רומי' assis, axis פי' לוח ודף Brett אבל גם בתוספ' זבים פ"ד אי' בלא ה"א ישב ע"ג גשיש של מטה, ושם רגליו של גשיש. ובאסת"ר פ' וחור אי' בה"א הידיעה הגשיש החיצון של זהב והפנימי של כסף ופי' בעמ"כ כרעי' המטה קרוי גשיש עיי"ע גשש עכ"ל, וזה כפי' אחר של רע"ב ע"ש לזבין והועתק מפיה"מ לרמב"ם לזבין. ולפי' ר"ב ניחא מאמר של תוספתא מקואות הנ"ל והגשישין שע"ג השבר פי' הן דפין של עץ שנותנין על השבר שלא תתחכך המכה וכמו כן פי' רבינו בעצמו בע' קש האחרון וכן הביא בשמו האו"ז הנ"ל וכן פירש"י לשבת נ"ג. ע"ש ד"ה קשישין. אולם בעיקר הדבר גוזר רה"ג ובע"ה את המלה משרש גשש פי' בל"ע וסו' ענין משישה ופגישה ודביקה וגשישין הם העצים המדבקים ומגישישין חלקי המטה זה עם זה כאמור ומטעם זה נקרא גשוש העץ הארוך

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו אבל בדפ"ע בט"ס בס"ג דפ' נוטלין. [2]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בנוסחי', ובדפ"ע אי' ר' יוחנן אמר ובכ"י א"פ ר' יונתן בן שאול עיי' ד"ס שבת צד קמ"ג. [3]) וכן פירש"י ע"ש וכ"ה בחי' המאירי. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד. [5]) בנו"ג רב ספרא וכ"ה בדפ"א ופראג ובכ"י מ' הגי' רב אשי. [6]) וכ"ה בכ"י א"פ עיי' ד"ס שם צד ק"ה: ובנו"ג גשושי. [7]) וכעין זה בפירש"י ע"ש. [8]) ובסד"ט לרה"ג הגי' יותר טובה של פרקים וכ"ה בר"ש לזבין בשם הערוך. [9]) וכ"ה בר"ש בשם הערוך אבל בסד"ט יותר טוב ומגששין. [10]) וכ"ה בסד"ט לרה"ג ובתוספתי' שם הגי' והקשקשים שע"ג השבר וכן הגי' בעי' קש האחרון בציון של שבת נ"ג. ובקשקשין שע"ג השבר וכ"ה בגי' הרמב"ם הרא"ש וש"ע הלכו' שבת סי' ש"ה אכן בדפ"ר בעי' קש האחרון הגי' היותר נכונה קשישין וכ"ה בכ"י ל"ד ק"ט ה"ב וכן הביא האו"ז בהל' שבת סי' פ"ג ססי"ק ט' בשם רבינו וכ"ה בנוסחאותינו וזה מ"ש רבינו למעלה אית דאמרי קשיש ובכ"י ו"ו בע' קש בט"ס ובשישין וצ"ל ובקשישין ובכ"י א"פ לשבת שם הגי' ובכבשישין וצ"ל ובקשישין ובכ"י מ' ובהמאירי ובריו"ף הגי' ובכתיתין עיי' ד"ס שבת צד נ"ג. וחידוש שלא העיר בעל ד"ס על גי' רבינו מאומה. [11]) בפי' סדט"ה אי' עוד: ודפין אין חוצצין ע"כ. וכ"ה בכ"י ו"ו ובתוספ' מקואות שם בט"ס והטבעות חוצץ וחוצצין ורפויין אינן חוצצין. [12]) וכ"ה בפ"י סדט"ה אבל בתוספתא שם בט"ס עליות. [13]) עד כאן פי' סדט"ה להר"ג לזבין צד ל"ט. והועתק מלה במלה מבע"ה. [14]) ועיי' פי' רע"ב לזבי'.

שיש בו שנתות ומודדים בו עומק המים ובראש העץ ההוא ברזל ומשליכים אותו במים לדעת כמה עומקו ונקרא העץ הזה שבראשו ברזל כמין עוגן (Anker) בלשון הספנים בלא"ש הישנה Katze ולדעתי לזה כיון ערוך הקצר שנ"ב בפי' "גשוש של ספינה פי' עץ ארוך שבו כזה ע"כ ור"ל בלא"ש כזה = Katze. — ובענין נגע ומשש נמצאה עוד המלה גיטי' ס"ז: גששה ושקלה, בב"ב קי"א. כי מטא לגביה גששא. ירו' יומ' פ"ה דמ"ב ע"ג משניטל הארון היה מגשש ונכנס מגשש ויוצא. ויק"ר פ"ח התחיל רוח הקודש לגשגש בשמשון פי' נגעו והתחיל לפעמו וקרוב ענינו לקשקש. ועוד מורה גש בל"ס נגע פגע ופגש ודפק ורז"ל השתמשו בפעל זה בהתפעל בפתרון מתחבקים ומתאמצים להפיל איש את רעהו (ringen, kämpfen) עיי' המעריך לר"מ לונזאנו. ב"ר פכ"ב ורפע"ז עיי"ע אתליטין. שמ"ר פכ"א נטל תיש גדול ומסרו לו (לזאב) אמר יהא מתגשש בזה וכו', וברפכ"ח נתגששת עם המלאכים של מעלה. שהש"ר פ' מי זאת עולה לארכיליסטים שהיה מתגושש עם בנו של מלך וכו']. —

גְּשַׁשׁ (פי' בל"י האמצעית κοττίζω mit einem Würfelstein spielen עיי' מיירסיאוס צד רע"א) בפסיקתא דסליחות [1]) לגבור שמתגושש באבן של מסית פי' מתעסק באבן בוחן. * [אחי"ה ופירושו של רבינו קשה להלמו עד מאוד וכן דברי הפסיקתא אין להם מובן אף אם היינו מגיהים כתיקון ר"ש באבער מתגושש באבן של מסתת (Stein eines Steinmetzen). והחונן לאדם דעת נתן לי בינה להשכיל את דברי הפסיקתא וז"ל כל המאמר: ועתה יגדל נא כח אדוני (במדב' י"ד י"ז) א"ר יודן לגבור שהוא מתגושש באבן של מסית ועבר אחד וראה אותו א"ל יפה כחך לבב כח גבור כמד"א ועתה יגדל נא כח ה' ע"כ. ובכ"י א"פ הגי' לבב כח כגיבור ואין אצלי ספק שצ"ל כמו שהביא רבינו בע' לב ב' לפי גי' כ"י ו"ו ל"ד ה"ב וק"ט: א"ל ייפה כחך ליבב כח בגבורה ע"כ וזה כמו משאלת לב יישר חילו ויתחזק כחו ומוסיפים לו כח בגבורה כמו שהוא באמת תיכף בפסיקתא שם לדרוש ועתה יגדל נא כחך. ודע כי גשש לפ"ד נאצל מהשם κοτζίον, κόττος פי' בל"י האמצעי' קוביא לצחק בו (Würfelstein) וממנו הפעל הנרשם בתחילת הערך פי' משחק באבנים קטנים, ובמקום אבן מסית שאין לו שחר נ"ל להגיה אבן מסמא פי' אבן גדולה שאינה מטלטלת אלא בכח גדול (עיי"ע אבן מסמא). ומעתה שיעור המאמר כ"ה לגבור שמתגושש באבן של מסמא כלומ' משל לגבור שמצחק באבן גדולה ומטלטלה בנקל כאילו היה אבן קטה כקוביא, ועבר אחד וראה אותו א"ל ייפה כחך ליבב כח בגבורה כלומ' בבקשה שיתחזק כחך ויתאושש לבך בגבורה ר"ל בהקב"ה. והראיה שכן שיעור המאמר ממה שהביא הילק' שלח רמז תשמ"ד בשם הילמדנו וז"ל ועתה יגדל נא וכו' אמר ר"ל משל לגבור שבא לטעון קורה גדולה ותלמידו מהלך אחריו כל זמן שהיה התלמיד רואה את רבו מתגבר והולך היה אומר לו יתקוף חילך כך משה כל זמן שהיה רואה את הקב"ה הוא מתפיים וסולח לישראל היה אומר לו יישר חילך ע"כ. הרי שבמקום אבן מסית שלפי תקוני אבן מסמא אי' בילק' קורה גדולה ויען כן משתמש בפעל שבא לטעון, אבל אצל אבן מסמא נאה יותר לישנא דפסיקתא מתגושש בפירוש לעיל, ועוד יש לגזרו מל"ע וסור' גשש נסה את חילו ובחן (prüfen, sich an etwas versuchen) כלומ' נסה את חילו להגביה את האבן הגדולה. ופי' של רבינו לא זכיתי להבין וצע"ג] —

גֶּשֶׁם (פי' בל"מ ובל"ע جسم ובל"ס גשום גושמא Körper גוף) ונהמת באחריתך בכלות בשרך ושארך (משלי ה' י"א) תרג' ותנהום בסופך עד דיגמר בשרך וגושמך. ועכר שארו אכזרי (שם י"א, י"ז) ודמוביד גושמיה נכזריא [2]). ושבט לגו כסילים (שם כ"ו, ד') ושיבטא לגושמיהון דסכלי. * [אחי"ה וכנ"ה באיכ"ר פ' היו צריה לא יהיבין גשמיהון למעבד קרבא. וכבר מצא מקומו בדניאל ג', כ"ז. כ"ח; ד', ל'; ז', י"א. וידוע כי גשם, גשמי, גשמיות מלות תוכניות הנה אצל הפילוסופים להורות בה ענין החומר בהיפך של רוח ונשמה] —

גַּשְׁם = גַּשְׁמָה (פי' چشم، چشمه בל"פ נקב וחור (Loch, Oeffnung בפי' המוציא תפילין

---

1) כ"ה לנכון בדפ"ר וכ"ה בכ"י ו"ו ול"ד וה"ב ופאריז וכ"ה בע' לב ב' בציון של אותו המאמר דפסיקתא והוא בריש פסיקתא דסליחות צד קס"ו. אבל בדפ"ע חוץ מדפ"ר אי' בע' דכאן בט"ס בפיס' ו ד י ל מ א וצ"ל דסליחות כמו שתקן לנכון הרב החכם ר"ש באבער בפס' דר"כ שם אות ח' אבל נעלם מעיני ריט"ל צונץ בספרו ג"פ צד קצ"ג אות ג' ע"ש.

2) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ב"ר ודפ"ר וכ"ה בגי' בוקסט' בתרגי', ובדפ"ע ובקצת תרגו' אי' נוכריא ובדפ' פיז' אכזרייה. וגי' נכזריא ונכזריותא נמצא עוד בתרי משלי י"ז, י"א; ושם י"ב י' כ"ז, ד'.

בגמ' הדלת (עירובי ק"א.) איכא דאמרי דלית לה גשמא פי' בע' דלת. * [אחי"ה ושם פי' רבינו לנכון וז"ל פי' גשמה בית קבול של ציר וכו' ע"ש ובאמת לפי גי' זו י"ל שנגזרה המלה מל"פ הרשומ' ופתרונה נקב וחקיקה והוא ממש בית קיבול שפי' רבינו. ובע' דלת גורס ג"כ רבינו איכא דאמרי דחד גשמה, וזולת גי' גשמה (זה עיקר כתיבתה ולא גושמה כמו בדפ"ע בכאן) הביא שם רבינו בקצת דפוסים גם יש גורסין בשמה וכן ראיתי בד"ס דעירו' שם גי' כ"י מ' וא"פ בשמא, ובאו"ז הלכ' עירו' ססי' ר"ז ובריטב"א ובפסקי תוספ' בדפוסי' הישני' אי' בשמי, ובראש דפ"ו בשאמא אצל הגי' בשאומה ולפנינו ברא"ש: גשאמא ויש גרס בשאומא והיא איסקופא התחתונה שאין לה כן אלא מורידין אותה ע"ג הארץ וכו' עכ"ל. והועתק מר"יף רק שם הגי' כשאמא ויש שגורסין גישתמא היא האסקופא התחתונה שאין לה כן וכ' ואחר פי' זה נגרר הטור אורח חיים סי' שי"ג וז"ל דלת . . . שאין לה אסקופא התחתונה וכתב על זה מרן ב"י שם וז"ל עירו' ק"א. תני ר' חייא דלת אלמנה הנגררת וכו' וא"ד דלית ליה גישתמא וכתבו הרי"ף והרא"ש אסקופה התחתונה וכו' נשמע מזה שב"י גרס ג"כ בגמ' גישתמא או שתפס לישנא דרי"ף. ובאמת גי' זו יש לה פתרון והוא מל"פ أستان = אשתאן פי' אסקופה התחתונה. ובעקבות הרי"ף הלך גם הרמב"ם הלכ' שבת פכ"ו הל"ט ע"ש ובמ"מ שגרס כשימא. מכל זה יצא לנו לתפוס גי' גשמה, וכן גרס רש"י, ואז פי' רבינו בע"ה העיקר; ואם נאחז בגי' גישתמא אז פי' הרי"ף ודעמיה העיקר ובין כך ובין כך המלה פרסי' היא כמו שכתבנו. וכל זה לפי משמעות המלות הזרות אבל לפי המשך הענין דעתי נוטה לפי הרי"ף, והראיה מדלת אלמנה הנגררת, שלפ"ד נגררת הוא מל"ע جرور פי' ציר שעליו תסוב הדלת ואם כפי' רבינו גשמא היינו בית קבול מה זה שאמר הש"ס על דלת אלמנה הנגררת דלית לה גשמא והא הציר בודאי יש לו חור חלול ובית קבול דאל"כ אין שם ציר חל עליו, אבל לפי' הרי"ף נכון מאוד דמיירי שהדלת אלמנה הנגררת אין לה גישתמא כלומ' אסקופה תחתונה שמוכיח עליה שהיא כלי מוכן לנעילה לפיכך אין נועלין בה בשבת (וכן דעת הרמב"ם שם). ועתה זכינו להבין גם לישנא אלמנה כלומ' שהדלת יש לה ציר ולא כַן על מה שתוכל לסמוך כמו אלמנה שאין לה בר סמיכין. ועל כל פנים גי' בשמה או בשמי מוטעת היא. ובענין גשמה אדבר עוד בס"ד בע' דלת ע"ש] —

גֻּשַּׁם (Pual, mit Regen befruchtet werden) בב"ר פל"ה (לפנינו פל"ג) ותבוא עליו היונה ר' לוי אמר מהר המשחה הביאתו דלא טפת ארעא דישראל במבולא הוא שהקב"ה אמר ליחזק' (כ"ב כ"ד) אמר לה את ארץ לא מטהרה היא לא גֻּשְּׁמָהּ ביום זעם. * [אחי"ה עיי' פירוש נעים על זה המאמר ברמב"ן לבראש' ח', י"א. והובא עוד המאמר בשינוי קצת בויק"ר ס"פ ל"א ובשהש"ר פ' הנך יפה רעיתי, ובילק' נח רמז נ"ח ובילק' יחזק' רמז שס"ב. וגי' הרמב"ן שם במיא דמבולא וכ"ה בילק' נח; ובויק"ר ובשהש"ר במוי דמבולא אבל בב"ר ובילק' יחזק' הוא כגי' רבינו. ודע שבענין גֻּשְׁמָהּ יש לרד"ק ביחז' ובשרשי' שני פירושים. א') שהוא שם נפרד במפק ה"א משם גֶּשֶׁם בפלס גֹּדֶל ופירושו ולא ירד גשמה ביום זעם. ב) שהוא פועל והמפיק לתפארת הקריאה עיי' שם הדוגמאות ובמנחת שי ליחזק'. ופי' השני נ"ל עיקר. והע' זקנים העתיקו גם מטהרה ע"י βρεχομένη כאלו כתוב מְמֻטָּרָה. ובפועל מצאנו עוד בדרז"ל ביומ' נ"ג: שתהא שנה זו גשומה ושחונה ובע' שחן א' הסדר שחונה וגשומה וכ"ה בכ"י א"פ ליומ' עיי' ד"ס שם צד ע"ג. בירו' יומ' פ"ה דמ"ב רע"ג שנת גשומה שחונה, ויק"ר פ"כ שתהא שנה זו גשומה שחונה וכו', תנחומ' פ' אחרי שנה . . דשונה גשומה וכו'. ובהפעל בב"ב כ"ה: לא הוגשמה רוח דרומית. ובהפעיל במקרא (ירמי' י"ד, כ"ב). ובענין מעלות הגשם עיי' מאמרי רז"ל בברכו' ל"ג. נ"ט: יומ' כ"א: נ"ג: תעני' ב'. והלאה, ג': והלאה ה'. ו': ז'. ח'. ח': י"ט. שם: כ"ב: ב"מ פ"ה: סנהד' ק"א. ק"ח. ירו' ברכו' פ"ד ד"ח. ירו' תעני' פ"ב דס"ה. ע"ג]—

גְּשַׁף (פי' قشف، كسف בל"ע תכונת דבר רעוע היא in schlechtem Zustand sein) בס"ג דפ' התכלת (מנחו' מ' סע"ב) ואי אפי לה מאתמול אגשפא לה. ס"א אינשפא לה [1] "פי' שניא צורתה [השתא] ולא הויה נאה" * [אחי"ה הועתק מלה במלה מפי' רגמ"ה כ"י למנחו' (קובץ כ"י באנגייליקא סי' 18, 5, A דף ח': וכמו כן נגרר אחריו בע' תופיני ע"ש. וגי' רגמ"ה ג"כ אינשפא ועליה תסוב אמרתו פי שניא וכו' ובאמת בל"ע نسف، نشف פירושו משתנה מראהו

---

[1]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ה"ב, וכ"ה בנוסחאות. אבל בדפ"ע בט"ס אינשבא.

ותוארו. אבל גם לגי' בגימ"ל יש לה פתרון כאמור בתחילת הע'. ורש"י פי' בע"א ע"ש.]—

גְּשְׁפַּנְק (פי' בל"פ טבעות של חותם كُشه با نگين (Ring mit dem Siegelkasten, Siegelring בפ' במה אשה בגמ' הבנים יוצאין (שבת ס"ו:) וליחתמי בשיתין גושפנקי. ובגיטין בהגדה דנזיקין (נ"ז.) אדליקו שרגי עד דמתחזי בילוניא דגושפנקא. חשיבי דרומאי הוו מייתי בילוניא דגושפנקא ומשמשין (גיטין נ"ח.) [1]. ובר"ג דפ' מי שאחזו קורדייקוס [2] (שם ס"ה.) כרא בירא ומליה מיא ומיכסיה בטינרא[3]) וחתמיה בגושפנקיה. פי' חותם. * [אחי"ה וכנ"ה בגיטי' ס"ח. סייר ליה לגושפנקיה. וגיטי' נ"ז סע"ב אישדי לך גושפנקא. ברכו' ו'. וליחתמיה בגושפנקא דפרזלא. ולדעתי המלה מורכבת משלש תיבות פרסיות כי גשה פי' טבעת. ב או בא פי' עם. נקין פי' לוח ושטח של טבעת אשר בו חותמין, והמלות גשה ב נקין הורכבו למלה אחת גושפנקא והקבוץ גושפנקין כלומ' טבעת של חותם. כי טבעת בלא חותם נקראה בל"פ גשה בי נקין (كُشه بي نگين) וזה הפי' ברור לי יותר ממה שפי' הבלשן הגדול פליישער בהוספות לעמת"ר של לעווי צד תכ"ב. ופערלעס בעט"ש צד נ"ח הודה לו !]—

גְּשְׁפַּק = גּוּשְׁפְּקִי (פי' בל"יור' γαυσάπης gausape zottiges Wollzeug כסות מצמר עבה) בפ' מי שאחזו בגמ' נשתתק (גיטי' ע' סע"ב) מאי היא אילימא גושפקי וסדיני פי' גושפקי הן גלופקרין הראויין בימות הגשמין וסדינין בימות החמה. * [אחי"ה ובגליון הש"ס מצויין ס"א גושפקר וצ"ל גושפקי אם כיון לגי' רבינו עיי' הגרי"ב בהפשב"ע. ובה"ג הלכ' גיטי' דף פ' ע"ב גרס ג"כ גושפקי ונ"ב ס"א גלופקרי. ופי' גושפק כסות עבה של צמר הביא רבינו בעצמו בע' גלפקר ע"ש והועתק מפי' רה"ג לכלי כ"ט. ב' צד כ'. ע"ש. ושם בט"ס משפקו והוגה לנכון גושפקי. ובע' כשף א' הביא רבינו תרג' של רקמה (יחזק' כ"ז כ"ד) כשפין, ובנוסח' וברש"י ורד"ק הגי' כושפין וכן בל"ס כושפא Teppich ואולי אחת היא עם ל"י הנ"ל. ורד"ק טעה להשותה עם גושפנק של ערך הקודם לזה. ובל"פ נקרא כסות עבה של צמר גושק, كوزه غوزه ובל"ע غوزق פי' צמר].—

גְּשְׁקַר (א') קמח סובין בל"פ خشكار ובל"ע خشكر Kleienmehl (ב') בפסולת של משי שנקרא בלא"ש Flock = Floretseide) כר"ג דבמה מדליקין (שבת כ':) יצחק [4]) בר זעירי אמר גשקרא פי' הבינוני היוצא מן המשי ולא מן המובחר. ובפ' הנזיקין בגמ' לא היו סיקריקון (גיטי' נ"ו.) חיוריתא ליכא גושקרא איכא. פי' הבינוני שמוציאין מן הקמח ובלש' ערבי כשכאר. * [אחי"ה כה"ג הנכונה עד מאד בכ"י ו"ו וב"ר והוא ממש ל"ע הרשומ' אבל בדפ"ר גשקר ובשדפ"ע כושקר ובלי נכון הוא שזה נעתק לכתב ערבי خوسقر אולם המלה הנכונה בלשון ערבי' خشكار או خشكر כלומ' גושקר. וכן בל"ס כושכרא פי' פת של סובין. והנה לדעת רבינו וכן לרש"י הונח שם אחד גושקרא לשני מושגים שונים ר"ל על פסולת של קמח היינו פת של סובין ועל פסולת המשי עיי' המאירי לשבת. אבל לפ"ד לא יוצדק כן במשפט הלשון כי גושקרא בגיטין (ושם אי' עוד גושקרא ליכא קימחא דשערי איכא) הוא ל"פ וער' הנ"ל עיי' פליישער בהוספות לעמת"ר של לעווי ח"ב תק"ע: ופתרונו קמח סובין. אבל גשקרא של שבת שענינו מן משי גרוע לפ"ד מורכב משתי תיבות פרסיות מן كژ ובל"ע قز פי' תולעת של משי זיידענרויפע בל"ש ומן كده פי' בל"פ בית וחדר ונקרא בלא"ש Cocon וא"כ גשקרא פי' בית התולעת וזה מ"ש רש"י לשבת ד"ה גושקרא: פסולת של משי העשוי ככובעים הוא בית התולעת וקורין לו פולויי"ר ונופצים אותו וטווהו וכו' ובמנחו' ל"ט: ד"ה והכלך כתוב הלע"ז פלוצי"ל וכנראה זה העיקר והוא בל"צ Floretseide, filloselle אבל בחי' המאירי לשבת הובא בפירש"י הלע"ז בזה"ל והוא בית התולעת הנקרא פנול"ל ע"כ. וא"כ תהיה בל"צ phalène = Seidenraupe וכן נקרא אצל אריסטו על החיות ה', י"ט תולעת המשי Phalaena. והנה מה מאד נכון כי רבינו גרס בשבת גשקרא בלי וי"ו אחר גימ"ל (אבל עיי"ע כלך) ובגיטי' גרס גושקרא ולפי מ"ש ניחא כי גושקרא של גיטין נאצל מל"ע' ופ' אשר יש לה הברת ו או קמץ בתחלת התיבה אבל גשקרא בשבת יש לה פַּתַח בהברה ראשונה. ובנו"ג בכ"מ בוי"ו וכ"ה באו"ז הלכ' כלאים סי' רצ"ד וברי"ף לשבת הגי' קושקרא.]—

גָּשֶׁר (פי' כְּשׁוּרָא בל"ס קורה Balken וכן בל"פ جسر עץ ארוך וזקוף) בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ז:) מיעסק בגשורי [בנו"ג רב ששת איעסק בכשורי] אמר גדולה מלאכה שמחממת

---

1) ושם הגי' הוו נקטי בליונא וכו' ובע' בלן ד' הוכחתי שצ"ל בלימא תחת אמבלימא. והח' לעווי גרס בשם רבינו גושפנא ועיי' הגי' הנכונ' בע' בלן ד' לפי גי' כ"י. 2) כ"ה בכ"י ו"ו. 3) וכ"ה בנוסח' אבל בכ"י ו"ו א' וב' ובדפ' פיז' אטינרא וכ"ה בע' טנר, ובכ"י ה"ב בט"ס אנטרא וצ"ל אטנרא. 4) גי' יצחק אי' ג"כ בדפ' קראקא וכ"ה ברי"ף ובכ"י א"פ אבל בנו"ג רב יצחק.

את בעלה פי' כשורה וגשורה אחד הן והן קורה. (א"ב תרג' את כל לַחתים (יחזק' כ"ז, ה') ית כל גשרין) [1]

גֶּשֶׁר (כל"ע جسر ובל"ס גֶּשְׁרָא, גִּישְׁרָא Brücke) בפ' כיצד מעברין (פ"ה מ"א דף נ"ג רע"א) גשרים ונפשות שיש בהן בית דירה. ובפ' הרואה מקום בגמ' ועל הרוחות (ברכו' נ"ט:) הרואה פרת אגישרא דבבל. הרואה דיגלת אגישרא דשביסתנא (שם). ובפ' אחרון (דכתובות) [דיבמות] בגמ' רבי יהודה בן בבא אומ' (קכ"א.) ההוא גברא דטבע בדיגלת ואסקוה אגשרא דשביסתנא. בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג רע"ב) וקיימן אתרי גישרא דדורנג. *[אחי"ה כן נראה מע' סרג ג' בכל הדפוסי' חוץ מדפ"ר שגרס שם דרודנג וכאן גרס דפ"ר ודפ' פיז' דרונג וכ"ה בכ"י ה"ב אבל בכ"י ו"ו גם כאן דדורנג, ובדפ"ו הגי' כאן דרורנג וכ"ה בכ"י ל"ד, ובכ"י ב"ר דדודנג, ובפי' כ"י רגמ"ה לב"ב הגי' דדוונג, ובע"י דדונג וקשה עלי להעמיד הדבר על בוריו וכנראה הגי' בנוסחאותינו גישרי ד ר ו ג נ ג יש לה על מה שתסמוך כי נהר אחד בחוף פרסית ווזיאניא שמו Rhogonis (Ῥώγονις) עיי' מאננערט ה' ח"ב צד שצ"א. ועל גישרא דבבל עיי"ע ארב ה' וע' גיזמא. — וכנ"ה בעירו' נ"ה: הגשר והקבר. ירו' שבת פט"ו דט"ז ע"ג וירו' עירו' פ"א די"ח: גְּשָׁרִין המפולשין. והפעל ממנו ע"ז ב': הרבה גשרים גָּשרנו. ב"ק קי"ג: דקטילי דיקלי וגָשרי גִישְׁרֵי. ועוד מצאתי לבבי נאמן כי גשר יורה ג"כ מושג של צינבאט שהוא אצל הפרסים כמו صراط אצל הערבים הגשר אשר עליו נדונים הצדיקים והרשעים אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם וזהו כונת הש"ס בשבת ל"ב. וגברי היכא מיבדקי א"ר לקיש בשעה שעוברין על הגשר גשר ותו לא אימא כעין גשר. ועיקר כונת ר"ל כי האנשים נדונים על הגשר כדעת הפרסים כאמור אבל מהאחרונים נעלמה הכונה על כן הקשו גשר ותו לא. ועי"ע אוורי ובמאמרי על המלאכים ושדים צד ע'. ובמאמרי במ"ע ד"מ חכ"א צד תקנ"ז והלאה] — (א"ב שערי הנהרות (נחום ב', ז') גשרי נהרתא. ובנוסח' שלנו כתוב (כב"ב) דרוגנג.

* גַּשָּׁר (כל"ע جسر Fährmann) ב"ר ספע"ו וילק' וישלח רמ"ז קל"ב ויעבירם את הנחל (בראש' ל"ב, כ"ד) משים עצמו כגשר נסיב מן הכא ויהיב הכא. וכתב בעל מ"כ נראה שהגימ"ל נקודה בפתח והוא אדם המעביר הספינה לעבר הנהר מעבר השני. עכ"ל ויפה כיון וכ"ה בל"ע.

גְּשְׁתָּא (כל"ס פי' משמוש מפעל גשש עיי"ע. das Fühlen, Betasten) בר"ג דפ' ח' שרצים (שבת ק"ז:) ובפ' העור והרוטב בגמ' ר' יהודה אומר הלטאה כחולדה (חולי' קכ"ב:) [2] אמר רב אשי [3] תנא דידן סבר לה כר' יהודה דאזיל בתר גשתא. פי' גשתא הוא משמוש העור ביד אם הוא רך או אשון ואמר גשתא דתנשמת אשון כגשתא דחולדה. *[אחי"ה בנו"ג גישתא, אבל גי' רבינו עדיף שנגזר מפעל גשש. וכגי' רבינו אי' ג"כ בכ"י א"פ הובא בד"ס שבת צ"ד קי"ז:] —

גְּשְׁתָּא (בל"פ چوشیدن، چوشدن פי' יָנַק וא"כ גושתא מניקה, מינקת Säuger d. h. Zug-heber) בע"ז בפ' השוכר בגמ' נטל את המשפך (ע"ז ע"ב:) שאני התם דכוליה חמרא בגשתא ובת גשתא שייך [4] פי' עושין כמו קנה של זכוכית והיא ארוכה כמו קנקן וכופף מן ראשה כטפח אחת ומכניסה לקנקן ריקן ושואבה בפיו עד שמוציא מן היין לחוץ ואח"כ היא שואבת מאליה כל הקנקן כולו. *[אחי"ה בנו"ג גישתא ובת גישתא וכ"ה בכל המקומות הנ"ל אכן בר"ן מצאתי הגי' גושתא ובת גושתא וזה נ"ל עיקר. ומלתי אמורה בראש הערך שנגזרה מל"פ הנ"ל ופירושה מניקה או מינקת שבא זכרונו בע"ז נ"ח. נכרי שקדח במינקת והעלה פירש"י המינקת הוא קנה חלול המוצא ומעלה היין עד פיו וטועמו עכ"ל, וא"כ גושתא הוא ממש בל"פ כמו מינקת בלש' עבר. וזה ג"כ דעת רבינו כי בע' מניק פי' וז"ל גוי שקדח במינקת פי' הוא גשתא שפירשנו וכו' ע"ש. וגדולה מזו מצאתי כי הרמב"ם במ"א שם כתב וז"ל מינקת כפופת.. שהניח ראשה לתוך היין שבחבית והראש האחר חוץ לחבית ומצץ היין וכו' ע"ש וא"כ העתיק הרמב"ם גושתא ע"י מינקת כפופת אשר מצץ היין וזה מסכים לפירוש הנ"ל. ועיי' מ"מ ול"מ שם, ובעקבות הרמב"ם הלך הטור בהל' י"נ סי' קכ"ד וז"ל כגון שעושין מניקה כפופה ונותנין ראשו האחד בתוך היין בחבית ומוציאין וכו' וחידוש קצת שמרן ב"י רומז בפירוש דברי

---

[1] וכן גי' המתורג' אבל בנו"ג גִּשְׁרֵךְ וכ"ה ברד"ק. [2] דבור של משני ר' יהודה אומר וכו' אין מצויין בחולי' שם לפנינו אבל בש"ס של רבינו נראה שהוא מצויין וכן מוכח מעי' רב א' ע"ש. [3] כ"ה בשבת שם אבל בחולי' לפנינו אמר רב ששת בריה דרב אידי. [4] בנו"ג גריר וכ"ה בכל מקום שהובאה המלה ברי"ף ובר"ן ובמ"מ ולחם משנה להלכו' מאכ' אסורו' פי"ב הלי"א ובב"י בהלכו' יין נסך סי' קכ"ד. וזה מ"ש הרמב"ם בהל' מ"א שם ונגרר.

הטור על גמרא ע"ז ע"ב: ולא העירה מקור הטור והיינו הרמב"ם הנ"ל. ורש"י פי' גישתא שהוא ריופי וכו' ע"ש והוא כפ"א של רבינו בע' מניק ועיי"ע דיופי.] —

גַּת (מל"מ ידוע פי' יקב ועוד גומה (Kelter, Kufe

בפ' שואל אדם בגמ' אבל אם מחשיך הוא (שבת ק"נ:) תרגמיה רב נתן בר אמי קמיה דרבא [1]) בין הגיתות שנו פי' בימי הבציר שמצוי יין והבדיל. "וסלקא שמעתא שאסור לעשות מלאכה עד שיבדיל ואפי' לא אמר אלא המבדיל בין קודש לחול דיו. וכן אמר רב אשי דהוה בתראה [כי הוינא בי רב כהנא] א מ ר י נ ן [2]) מקודש לחול ו א פ כ י נ ן סלתי [3]) כלומ' מתעסקין במלאכה ובא רב אשי למעט שאין צ"ל כל ההבדלות אבל צריך להזכיר ברכה (ושם [4]) [בשם] ומלכות דלא גרע מברכת מצוה וברכת פירות" [5]) וכן הלכה. בפ' כל זית בפאה (פ"ז מ"ו) כרם רבעי . . . ב"ה אומרים כולו לגת. ובסוף חגיג' (כ"ד: כ"ה. וכ"ה:) יניחנו לגת הבאה. פי' מניחה עם הארץ אצלו ל ש נ ה ה ב א ה. לשעת הגיתות שנאמן עם הארץ על התרומה [6]). ובפ' אחרון דזבחי' (פי"ד מ"א דף קי"ב.) פרת חטאת ששרפה חוץ מגיתה. ובפ"ד בפרה (מ"ב) שרפה חוץ מגיתה או בשתי גיתות או ששרף שתים בבת אחת פסולה. פי' גומה היא בקרקע צורת גת מתוקנת לשריפת הפרה *[אחי"ה ע"י תוספ' זבחי' שם ד"ה פרת שהביאו פי' רבינו. ויקב וגת יש להם חפירה וגומה בנויה בארץ לקבץ שמה יין ושמן עיי' בענין תכונתו מ"ש בספרי על העתקה פרסית לריב"י טאווס צד ס"ה והלאה. וא"כ יתכן שכיון רבינו בהך גיתה של ציונים אחרונים לאותה גומה שהיתה חפורה בארץ. אבל לפע"ד שייך זה הגת לערך הבא אח"ז ע"ש] —

* **גַּת, גִּית** (בל"ע جثوة והקבוץ جثا פי' קבר ומקום קבר (Grabstätte ירו' סוט' פ"ט דכ"ג ע"ד מקום גיסתה ותפיסתה הרי אילו אסורין וכמה היא תפיסתה ד' אמות. ופי' הרב פ"מ גיסתה מקום שעורפין אותה (העגלה הערופה) ולש' גיסטרא הוא וכו' ובעל ק"ע פירשו מלש' גוססת לאחר העריפה. וכל זה דוחק גדול הוא ובלי ספק ט"ס הוא ועיקר הגי' בתוספתא סוט' רפ"ט וז"ל עם הרחבת ביאור: נמצא בעלול העיר לא היו עורפין שמצות עיסוק במדידה כיצד עושין לו שלוחי בי"ד יוצאין ונוטלין סימנים ו ח ו פ ר י ן ו ק ו ב ר י ן אותו ומציינין את מקומו וכו' עד ומודדין חוצה לה מקום ג י ת ה ותפיסתה הרי זו אסורה. וכמה היא תפיסתה וכו'. הרי לא לבד הוראת המלה הערבי' אבל גם המשך הענין מראה באצבע שפתרון גיתה: קבורתה ומקום קבורתה, ותפיסה היא ממש כמו ששנינו בסנהד' מ"ה: בענין בן סורר ומורה והתניא אין נקברין עמו אמר רב פפא מאי עמו ב ת פ י ס ת ו ופירש"י בתוך ארבע אמות וכו' והוא כפי' הערוך ע' תפס. והראיה שמלת גיתה פי' מקום קבורתה ממה שאי' בתוספתא אהלות פט"ו: ואיזו היא ח צ ר ה ק ב ר (אהלו' ט"ו מ"ח) זו ה ג ת ש ה מ ע ר ו ת פ ת ו ח ו ת ל ת ו כ ו אם יש בה כשיעור וכו'. ומעתה נוכל ג"כ לפרש חוץ מגיתה של זבחי' ופרה של ערך הקודם, וכן זה דפרה פ"ג מ"י נבקעה ועמד חוץ מגתה (ובפי' רע"ב הגי' מגיתה) לא כפי' הערוך לעיל וכמוהו ג"כ רע"ב בפרה פ"ג מ"י עיי' תוי"ט שם ד"ה חוץ, כי אם בענין המדובר מל"ע הנ"ל שפתרונה עוד: אבנים נקבצו יחד אשר עליהם נשחטים הקרבנות עיי' جثى באוצ' מלי' של פרייטאג. וא"כ גית הנאמר בפרה אדומה ענינו מ ק ו ם ה ש ח י ט ה.

גַּת = גָּיֵת (פי' בל"י γόης (Betrüger, Gaukler

בב"ר פע"ב (ע"א) וירא ה' כי שנואה לאה: אף הגיתות מאחורי קורים סונטות בה. ס"א אף הנשים. *[אחי"ה בדפ"ר פיז' ואמסט' הגי' הקורות ובדפ"ר בט"ס חקורות אבל יותר טוב גי' כ"י ו"ו וב"ר קורים. ובע' סנט בכ"י ק"ט אף ה נ ש י ם מאחורי ק ו ר י ן היו סונטות בה ובדפ"ע אף הנשים מאחורי קורים. ובע' ק ר האחרון אף הנשים מאחורי קוריים וכ"ה בספר עיקרי התלמוד כ"י לר"א זכות בע' קר ושם כהוגן סונטות בה וכ"ה

---

[1]) בדפ"ר בט"ס דרב וראיה שצ"ל רבא מב"ב ח': כתובי מ"ט: ב"ב קל"ה. מ"ק כ' סע"א. [2]) וכ"ה בכל הספרים הישני' ובכ"י מ' ובנו"ג הוה אמר וכ"ה באו"ז הלכ' מו"ש סי' צ'. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו וה"ב בע' סלת וכ"ה בהלכ' אבדלה לריצ"ג צד י"ז וכן מוכח מתי' הרשב"א לשבת, ובר"יף כ"י הובא בד"ס שבת צד קפ"ב. ושם בגליון כ"י א"פ והפכינן. ובאו"ז שם ו ה פ כ ו והוגה שלא בדיוק וסלתי' יען שבנו"ג ומסלתיה סילתי ובכ"י מ' יותר טוב ו ס ל ת י נ ן סילתי וכ"ה בריי"ף שלפנינו. ובדפ"ע בכאן בט"ס ואפיקנן. [4]) צ"ל כמו באו"ז. [5]) כ"ה מלה במלה באו"ז הנ"ל בשם ר"ח ז"ל ועוד עיי' בב"י או"ח סי' רצ"ט שיטות שונות של גאונים וזה מ"ש וכן הלכה, לקבוע הלכה כדעת ר"ח אשר עליו יסד פירושו. וכן העלה לדין הרשב"ם ברי"ף כ"י עיי' ד"ס שבת צד קפ"ב. אות א'. [6]) וכן משמע מפי' התוספ' כ"ד: סוף ד"ה שביהודה ובכ"י מ' גרס במקום לגת הבאה: לשנה הבאה ונ"ל שהגהת הכותב היא שהרי לקמן ב"ה. גם בכ"י הגי' לגת הבאה.

בכ"י ערוך ודפ"ר אבל בדפ"ו ובאסיל בט"ס סוטנות. ועוד עיי"ע אפזים. ובדפ' אמ' גורס קוריים יען שרצה ר"ב לפתור את המלה מל"י καῖρος Schnurre d. Webstuhls פי' כלי אריגה עיי"ע קירוס ואחריו נמשכין בעל כ"כ בפי' אחד ור"ש באבער בפסיקתא דר"כ צד צ"ב הערה י' וה' לעווי בע' גתיה והאחרון הכביד לפרש גתיה מל"ע וכבר עמד על טעות זו פליישער בהוספות שם צד תל"ח. ואת אשר ונ"ל כי גית ובלש' נקבה גיתה הוא ל"י הרשומ' פתרונ' רמי ומתעתע אשר הביא לצחוק את המון עם ע"י אחיזת עינים אשר עשה. קורים צ"ל קורים פי' בל"י לצנות κόρος ופי' סונטות בל"ע משחק משם ضنط שחוק והוללות. ושיעור המאמר הקשה הוא אף המתעתעות המאחזות עינים בלצנותיהן עשו שחוק ולעג מלאה לומר שאין סתרה כגלויה פי' שאין תוכה כברה נראת צדקת ואינה צדקת. והראיה לאמיתת הכונה הזו מאסתר רבה פ' יום השביעי שדרש שם בגתא ו א ב ג ת א אר"ש בר' ינאי אמר הקב"ה מ ש ח ק א נ י ע ל י ה ם אביא גתיות מאחורי הקוריים. ולפ"ז נראה ברור שהגתיות הן נשי לצנות שהיו עושות שחוק בפי כל. ובא המדרש להורות הפלגות דברים שאף נשים כאלו אשר שקר ענו בפיהן וחזו שוא וקסם כזב היו מליזין על לאה שאינה צדקת ובהיותה צדקת לא היתה מרמה באחותה. — ובנו"ג נתיות ובילק' ויצא רמז קכ"ה חסר כל המאמר ונ"ב סונטין: מדברין] —

גַּת (die philist. Hauptstadt) בגמ' ג' מלכים בחלק (סנהד' ק"ב.) לכן תתני שלוחים על מורשת גת (מיכה א', י"ד) אמר רב ח נ י נ א [1]. בר פפא אמר הקב"ה לכן תתני שלוחים כלומ' שנתגרשו ממלכות לבני דוד שהרג את גלית ולקח העיר שלו ששמה גת והורישה לכם (עיי' ד"ה א', י"ח, א') [בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל] (מיכה שם) בתי אכזיב אתם לביתו של דוד לאכזב למלכי ישראל כלומ' הכזבנות יתהפך למלכי ישראל שבולם ילכו לחבל. *[אחי"ה וערך זה נפרד מע' הקודם לפי גי' כ"י ודפ"ר אבל בשדפ"ע מסודר בלי נכון בע' הקודם. ורמ"ל הפך בלי צורך סדר ארבעה ערכים]. —

גַּת = **גֵּית** (מפעל גְּאִי = גְּיִי והשם גֵּיוּת Stolz, Uebermuth או מל"ע جاظ הולך בגאוה; והשם جيظ) בפ' הגוזל זוטא בגמ' נטלו מוכסין (ב"ק קי"ד.) גוים דדייני בְּגֵיתֵי פי' בכח בגיאות בלא טענה. *[אחי"ה ובע' מגסתא פי' רבינו באריכת דברים ע"ש ורש"י גורס: בגיותא ופי' בגאוה ובזרוע אבל בב"מ ל': ד"ה דיני דמגיזתא גורס דייני בגזתיא, עיי' הגהת הגרי"ב שהניחו בצ"ע. וגי' בגיתי אי' ג"כ בנוסח' ובשט"מ אבל גי' גיותא נ"ל עיקר וכ"ה ברא"ש. וטעם מלת גיותא בהשאלה תקיפה ועוות הדין וכ"ה בל"י ὕβρις גאוה ותקיפה ועוות הדין. ובכ"י ערוך פאריז אי' בסוף הע' וז"ל רב האי ידרס ב ג י ת י ה ופסרה באל מגאספה עכ"ל ובלי ספק הגהה ערבית זו מהחכם הקדמון אלטארה הוא ובהעתקתה ללש' עבר פי' רב האי גורס בגיתיה ופירשו ע"י מגאספה. וזה נכון מאוד כי غيط בל"ע כעס וחזקת היד וכן ענין המלה הערבית مغضبة ולפי זה צ"ל באל מגסאבה] —

☞ **גֵּית** (בל"ס גֵּת פי' בהמה ונגזר מל' צינד gaêtha ובל' סנסקריט gaitha פי' עשירות בבעלי חיים ועדרי צאן irdisches Besitz-thum. Hürde עיי' יוסטי צינדליקסיקאן צ"ח) תרג' מקנה צאן ומקנה בקר (בראשי' כ"ו, י"ד) גיתי ענא וגיתי תורא). *[אחי"ה וכן תרג' אנשי מקנה (שם מ"ו ל"ד) גברי מרי גיתי. ותרג' בנוקדים (עי' א', א') דהוה מרי גיתין, ושם (ז', י"ד) בוקר אנכ ארי מרי גיתי אנא. והובא התרגום זה מרב יו בנדרי' ל"ח סע"א. והיחיד גֵּיתָא תרג' כל רכוש ומקנה (ד"ה א', כ"ח א') כל קנינא וגיתא. וזה ממש כהוראת לשון צינד הרשומה] —

[1] כ"ה בדפ"ר וכ"ה בנוס' ובילק' מיכה א', ובשרפ"ע חיננא.

נֹזר תֹּפארת נֹעטר יֹריאיו חֹומל חֹילץ זֹירז קֹיבול יעף עייף ואמל בספר הערוך לערוך ערך
גימ״ל ובקשתי לאוזן יפתח דלת להניחני לסדר ערך דלת.

אחי״ה כ״ה בכ״י ל״ד ושם תחת חומל בט״ם הגמל. ובכ״י ו״ו א׳ אי׳ ז י ר ד וצ״ל כמו בכ״י ו״ו ב׳ : זירז. ושם ושם הגי׳ ל א ז ו ן ובכ״י ו״ו ב׳ ע״י קוצר הבנת בעל המעתיק נתערבב השיר עם ערך ד ב . וגם שם במקום אמל הגי׳ : ו א ג י ל. ובכ״י ה״ב נמצאו החרוזים : סליק ערך גימל תהלה לאל חסד גומל. אתחיל ערך דלת. בעזרת אשר לו עוז וממשלת. ובכ״י ב״ר אי׳ כזה : סליק ערך גימל מספר הערוך בעוז אלהינו יחיד ושמו ברוך. ולעזרתו נפשי תמיד מיחלת בהתחילי ערך אות הדלת. ובכ״י בריטיש מוזיאום בלונדון נפקד מקום החרוזים ואי׳ רק בזה״ל נשלם אות גימ״ל יחיל אות דלת.

תם חלק שני.

הרי זה לקט לחלק הראשון.

אמר חנוך יהודה מאשר יקר לי ספר הערוך אשר בכתם אופיר לא יסולה ומרוב תשוקתי לעשותו ערוך בכל ושמור לכל דורשי התורה באמת לכן גמרתי אומר להניף ידי עוד הפעם על החלק הראשון מזו ההוצאה לנקותה מחלאת השבושים הנופלים בדפוס וגם למלאות החסרון הנשאר בקולמסי או בדפוס. ומה גם שבא לאמתחת ספרי האוצר הגדול של פירושי כ״י רגמ״ה ור״ח ז״ל לכמה וכמה מסכתות אחרי שגמרתי החלק הראשון ומן הנמנע היה לספח שמה דבריהם היקרים והשואותם עם פירושי רבינו נתן בע״ה. אבל אחרי שדקדקתי בכתבי יד הנ״ל וצרפתי וזקקתי והגהתי ותקנתי דברי בעל הערוך דעתי נאמנה כי כל נפש היפה תברכני בגלל הדבר הזה בהביטי עוד הפעם בסקירה אחת ובקיצור נמרץ על הערכים שנחוצים לתקון או לתשלום ובצפיתי צפיתי כי עי״ז ברכת אובד ונאבד תבוא עלי. וזו שכחת הלקט:

מבוא צד IV שורה ל״ד החלטתי כי פרקי דר״א מובאים ראשונה בספר הערוך אבל בע׳ טנדס אוכיח בעזרת האל כי ראשון לציון בא זכרונם ע״י הגאונים עש״ה.

צד	שורה	
IX	ד׳	קודם חזר ב׳ נשמט: חזינא.
„ XI	„ ל״ח	ארץ ששוניא אולי היא ארץ Sachsen (Saxonia) כאשר העירני ידידי הרב הח׳ ר׳ יעקב שטיינהארט מעיר אראד.
„ XVII	„ ד׳	בענין אדא מרי הרחבתי דבורי בערך הרדפה.
„ XX	„ מ׳	קודם ענין סדור קדושא נשמטה זו השורה: ובענין הלל בלילי פסחים הובא פירוש רצ״ג מרע״ג ומרה״נ בחידושי הרשב״א לברכות י״א. סד״ה אחת ארוכה.
„ XXXV	„ כ״ו	אחר מלת טרפיז נשמט: שט״מ לב״מ פ״ט: עיי״ע רכס.
„ LXVI	„ י״ב	בענין מח העירני ידידי דר׳ שטיינהארט כי כגי׳ רבינו אי׳ ג״כ [illegible] (עיי׳ דקדוקי סופרים לשבת צד ס׳.)
„ LXVII	„ ח׳	וידידי הנ״ל העירני כי ציון הירושלמי בע׳ ערב א׳ נמצא ג״כ בטור חו״מ סי׳ תקפ״ה וכן הביאו מרן בית יוסף שם בשם הרק״ח וסמ״ג ועיי׳ היטב בפרדס סי׳ קע״א ובשבילי הלקט.

פנים:

צד	עמוד	שורה	
ד׳	א׳	ל׳	אמיתת פירושי בענין אבבית = עבבית נראה מהעתקת קדחת שהובא במדרש לקח טוב המכונה פסיקתא זוטרתא אשר הוצאתו חדשה מקרוב באה לנו ע״י החוקר המפואר מהר״ש באבער עיי״ש מבוא י״ד. ועוד עיי׳ ערך זרף ומ״ש.
ה׳	ב׳	כ״ג	צ״ל: עיי׳ ערך טלי א׳.
—	—	ל״ה	גם בכ״י פירוש רג״מ למנחות (בקובץ כ״י אנגייליקא סי׳ A, 5. 18, דף כ״ג:) הגי׳ (כגי׳ רבינו) וז״ל: וכל אביזריהו כל מה שצריך לה נודרין דהיינו נסכין עכ״ל. ודע כי בסנהד׳ ע״ד: בדפוסי׳ הישנים בגמ׳ ורש״י (מלבד בפעם האחרון) אברזייהו ועפ״י הגהת המהרש״ל הדפיסו כלפנינו עיי׳ ד״ס לסנה׳ צד ק״ה: ושם הובא לעז ברש״י ד״ה אבזרייהו: בכל הדפוסים הישנים לוראפרטנמנט ברי״ש ושמחתי מאוד על המציאה הזו, כי כן שערתי בנפשי בע׳ אבזר.

צד	עמוד	שורה	
ו'	ב'		קודם ע' אביי נשמט ערך שלם מהוספת ר"ב בצרוף תשלומי וכה צ"ל: ☞ אַבְטוֹמַטוּם (מל"י αὐτόματος וממנו בל"ס אוטומטון (Automat, durch Zufall von selbst entstanden) מדרש תהלים מזמור ראשון: ולב כסילים לא כן (תהלי' ט"ו ז') אלו המינים האומרים אבטומטום הוא העולם פי' בל"י מניע עצמו בלתי מניע חצוני וגם מלה זו מורה על דבר בא במקרה זולת כוונת פועל. [אחי"ה בנו"ג בש"ט פ' על כן: אלו המינין שאומרים ט ו מ ט ו ם הוא העולם וכן בילקוט משלי ריש רמז תתקנ"ג הגי' אלו האפיקורוסין שאומרים טומטום הוא העולם. וגי' משובשת היא וצ"ל כמו שהגיהו ר"ב וכ"כ ופי' המלה היונית הנ"ל נפל במקרה, נעשה מאליו].
י'	ב'	כ"ח	וירוש' שקלים צ"ל: וירוש' שבועות ועוד עיי' מבוא הירושלמי למהר"זף צד ע'.
י"א	א'	י"ג	מה שכתב הרמב"ם כי האביונות נקראו בל"ע פרוס אל נכר אין לו פתרון אבל בכפתור ופרח פרק נ"ד הגי' (כמו שהעירנו ד"ר שטיינהארט) פקוס אל כפאר וזה נ"ל להגיה פקוה אל כפאר והוא בל"ע فقاح الكبر פי' נץ הכפר Kappernblüthe.
כ"ד	ב'	ט'	הונגיהון צ"ל: הונגהון ושם שורה ט"ו צ"ל حجن
כ"ה	א'	י"ח	כלומ' וכו' הוא נעתק מפי' ר"ח ואלה דבריו בפי' כ"י ר"ח לסנהד' (בקובץ כ"י אנגייליקא סי' A, 10, 2) דף פ"ז ע"ב: יכול לומר אגוסטוון אני בתוכה כלומ' יכול הוא שיאמר שדה זו של [גוי] היא ואני ארים בתוכה ע"כ וכגירסתו אי' גם בכ"י ערוך שהבאתי שם בהערה א' וכ"ה אגיסטוון בכ"י ש"ס עיי' ד"ס לסנה' צד ל"ד.
כ"ח	א'	ט"ו	בענין פי' הציון מערכין (ל"ב.) קצת אי' באופן אחר בפי' רגמ"ה כ"י (בקובץ כ"י אנג' הנ"ל דף קנ"ט.) וז"ל: ולא בעיר חומה כלומ' אינו כלפנים מן החומה עיר שגגותיה חומותיה איכ' דאמ' שכל החומה סביב מלאה גגות ואיכ' דאמ' שגגותיה המשופעין עד הארץ והן הן החומות ע"כ.
ל"ב	ב'	כ"ה	קלינן לאודרא (מנחות מ"ב:) בנ"וג קלינן ליה לאודרא אבל כגי' רבינו אי' ג"כ בפי' כ"י רגמ"ה למנחות (בקובץ כ"י אנגי' דף ג':)
ל"ז	א'	י"ג	צ"ל κλέψυδρα ועיי"ע חלפסדרא.
—	—	כ"ט	אחר דבור המתחיל אדק נשמט: וכן בל"ע حدق פי' הביט והלטיש עיניו בדבר, פעסט הינשויען, דיא אויגען פעסט הינהעפטען.
—	ב'	ח'	בסוף הערך צ"ל ועיי"ע טינץ ומ"ש.
מ"ג	א'	י'	וכל בוסר וכו' ור"ח בפי' כ"י לשבועות (בקובץ כ"י אנג' דף כ"ד.) אי' כמו כן וז"ל: פי' הני אהיני סליקי פי' בוסר והן פגי תמרים שלוקין של גוים וכו'. ועיי' פ"א בסוף תשובות גאונים קדמונים דפ' בערלין דף מ"ב. ד"ה אהיני סליקי.
מ"ה	א'	כ"ח	בסוף הערך צ"ל ועיי"ע טהר ב' ומ"ש בהערה.
מ"ט	ב'	כ"ו	ושורה ל"ב צ"ל ז' א'.
נ"ט	ב'	ל"ו	בקצת העלים נשארו שתי מלות אשכנזיות: der Punkt ויש למחקן.
ס"א	א'	ו'	וכגי' רבינו בן אטיטום אי' ג"כ בפי' כ"י רגמ"ה לתמורה (בקובץ כ"י אנג' דף רל"ב.)
ע"ה	א'	כ"ה	וכמו ששערתי כן הוא כי בכ"י פי' ר"ח לע"ז (בקובץ כ"י אנג' דף כ"א.) אי' באמת בבית אכטא ופיר' אל מצל בל"ע ונ"ל שהוא ל"ע الطلة פי' חמת מלאה מים וזה מתנגד לפי' התוספות בדברי ר"ח עיי' ע"ז ל"ד: ד"ה אכטא

צד	עמוד	שורה	
			וגם בתשוב׳ גאונים קדמונים הנ״ל במקום הנ״ל אי׳ הגי׳ בבי״ת: אבאטא אולם הפי׳ דאי׳ שם מראהו שחור קשה להלמו ובהפך צ״ל לבן וכיוון ללע״ר ابيض לבן.
פ׳	א׳		סוף העמוד פי׳ עצי וכו׳ וז״ל רגמ״ה בכ״י למנחות (בקובץ כ״י ל״ט ע״ב) כלי עץ ששמו אבטולגוס (!) שאין דמיו יקרין כל כך אבל כלי מסימס עץ יקר הרבה חשוב ולא בטיל ע״כ.
פ״א	א׳	כ״ט	מן פירוש אם ישנה עד גמירא הועתק מלה במלה מפי׳ רגמ״ה כ״י לערכין (בקובץ כ״י אנג׳ דף קי״ג.)
צ״ד			בהערה ב׳ עיקר הגי׳ רבובה עיי׳ ערכו ועוד ע׳ אירוס ב׳.
צ״ח	ב׳	י״ב	צ״ל البورق
קי״ד	ב׳	י״ח	פי׳ שנותן עיניו וכו׳ הועתק מלה במלה מפי׳ רגמ״ה כ״י למנחות (בקובץ כ״י אנג׳ דף י״א ע״ב).
קי״ט	ב׳	מ״ב	בענין פי׳ מוריים וכו׳ הלך רבינו בשיטת דר״ח ואלה דבריו בפי׳ כ״י לע״ז (בקבוץ כ״י אנג׳ דף כ״א.) ת״ר המוריים אומן פי׳ ציר של דגים כובשין הדגין הקטנים במלח על החביות הגדולות נקרא מורים הציר היוצא מהן פעם ראשונה ושנייה מותר כיון דשמינא אין צריך למירמא ביה חמרא שלישי קלישי שומנייהו דדגים ויהיב בהו חמרא הלכך משלישי והילך אסור ע״כ.
קנ״ח	א׳	י״ט	וכמו גי׳ רבינו אסטמכא דליכא אי׳ ג״כ בפי׳ ר״ח לע״ז כ״ט. (בקובץ כ״י אנג׳ דף י״ז:) וז״ל פי׳ אסטומכא בל״ע אלמעדה ע״כ והוא ל״ע المعدة פי׳ כרס Magen.
—	ב׳		בסוף השורה צ״ל הל״ט במקום הל״א שנדפס בטעות.
קס״ו	א׳	ט׳	וכה״ג איסטגנינית של דוד בכ״י פ׳ הובא בד״ס לסנה׳ צד ע״ג. ובכ״י ק׳ איצטגנוני של דוד ובכ״י ר״ח (בקבוץ כ״י אנג׳ לסנה׳ דף ק״ד.) אסטגנינו של דוד.
קפ״ג			בהערה א׳ צ״ל בסופה: ועוד עיי״ע טכטך ומ״ש.
קצ״ד	א׳	כ״ה	מה — מאה ממש וכו׳ פי׳ אספרמקי מיני בשמין הן נעתק מפי׳ רגמ״ה למנחות (בקובץ כ״י אנג׳ דף ד׳.) וז״ל מה . . שאל ממך כלומר מאה שואל וכו׳ אספרמקי מיני בשמים עכ״ל.
קצ״ז	א׳	כ״א	פי׳ שהביא רבינו בשם ר״ח לי׳ בפי׳ ר״ח כ״י לשבועות (בקבוץ כ״י אנג׳ דף נ״ג ע״ב) אבל גירסתו סקונדרי אי׳ שם.
ר״ד	ב׳	כ״ה	יש מפרשים וכו׳ כונתו על רגמ״ה וז״ל בכ״י ערכין (בקובץ כ״י אנג׳ דף קמ״ב סע״א) איסתוורא שקורין קאבילא עד ארעא נחית ואין בו פיסוק עד סוף העקב. שוק מעל דמעל שוק הוא עצם שמגיע עד הארכובה וכו׳ ע״כ. ולתיבות האחרונות הללו מסכים גם פי׳ אסתוורא דערוך שם.
ר״ה	א׳	כ״ו	במקום הבא צ״ל באה ושם עמוד ב׳ שורה ג׳ יש להוסיף אחר מלת שמיא: וכ״ה בכ״י ש״ס כמו שאוכיח בע׳ טהר ב׳.
ר״ז	ב׳	י״ג	פי׳ עד בסלע דאורייתא הועתק מפי׳ רגמ״ה לבכורות (בקובץ כ״י אנג׳ דף קי״ג.)
רי״א	ב׳	י״א	אחר אחי״ה יש להוסיף ובפרקי דר״א ר״פ כ״ג הגי׳ חמש אפטניות בצד אורך ימינה של תיבה.
—	—	ל״ו	פי׳ לכטין צ״ל פי לכטיר ובשורה שאחריה יש למחוק קו מבין שתי מלות יוניות.

צד	עמוד	שורה	
רי"ב	ב'	ל"א	(פירוש) וכו' ויש להוסיף ודוגמתו ראה בע' הדפה ובע' ותיק.
רי"ג	א'	ל"א	פי' אופי וכו' והוא מפי' ר"ח כ"י לע"ז (בקובץ כ"י אנג' דף ט"ז ע"א) ועוד פ"א בערוך שם נעתק מפי' ר"ח (שם) וז"ל כי אופי בנהרא פי' יבואו עליה רעות רבות אם אינה הורגת מהן כמו חריות שעל הנהר וכו'.
רכ"ג	ב'	ג'	פי' ההוצאה וכו' הועתק מפי' ר"ח כ"י לסנהד' (בקובץ כ"י אנג' דף פ"ג ע"א) וז"ל פי' אפסוניא הוצאת המאכל והכסות.
רכ"ד	א'	ל"א	פי' לענה וכו' הועתק מפי ר"ח לע"ז (בקובץ כ"י אנג' דף י"ח ע"ב) ושם כגי רבינו לפי כ"י באדג בד' ועיי"ע בארג ומ"ש.
רל"ז	א'	ה'	פי' שם ע"ז וכו' הועתק מפי' ר"ח לע"ז (בקובץ כ"י אנג' דף כ"ח ע"א).
רמ"ד	ב'	כ"ז	קודם ודי בזה נשמט כזה: ועוד מצינו הוראת אפריקי במובן Ἰβερική Iberien כמו שאראך בע' טט.
ר"נ	ב'	ל"ו	אקרבנין ט"ס וצ"ל עקרבנין.
רנ"ב	ב'	ו'	ותניא בפ"ק דע"ז וכו' והוא כפי' ר"ח לע"ז (בקובץ כ"י אנג' דף י"ב ע"ב) וז"ל דתניא אין הולכין לאצטדינין מפני שהן שופכי דמים ר' נתן מתיר מפני שני דברים אחד שצווח ומציל ואחד שאם יהרגוהו יעיד שמת להשיא את אשתו עכ"ל נשמע מזה כי לפני ר"ח מונחת גי' בע"ז י"ח: כמו בירוש' וכ"ה בתוספתא ובע"י הראשון ובכ"י ש"ס לע"ז עיי' ד"ס למקומו וחידוש שנעלמו מעיניו דברי הערוך.
רס"ב	ב'	ו'	אור נר וכו' גי' ופי' דרבינו הועתק מלה במלה מפי' ר"ח כ"י לסנהד' (בקובץ כ"י אנג' דף צ"ג ע"א).
רצ"ה	ב'	ל"ד	פי' ובא רבא וכו' עד פ"א שייך לר"ח והועתק ממנו מלה במלה כמוכח מפי' ר"ח כ"י לסנה' דף צ"ג ע"א בקובץ כ"י אנג'.
ש"א	ב'	כ"ו	פי' וכו' הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לבכורו' (בקובץ כ"י אנג' דף ק' ע"א).
ש"י	א'	ל"ו	פי' כמו וכו' הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לבכורות (בקבוץ כ"י אנג' דף ק"ח ע"ב) וז"ל נמרחו אשכיו נימוחו ביציו שרוח באשכיו שנפוחין ביציו שמראיו חשוכין שהוא שחור ככושי . . . קסבר ר' חנינא גורעין ומוסיפין ודורשין גורעין [א] מאשך ומוסיפין אותו במרוח והוי ליה מראו וגורעין ח' ממרוח ומוסיפין במקום א"ש שבאשך והוי ליה חשך והיינו מראה חשך שמראיו חשוכין ע"כ.
שכ"ה	א'	ל"ט	קודם אי לזאת נשמטו התבות: ככה דן דין אמת הרב הח' וויס בעל דור דור ודורשיו ח"א צד נ"ט.
שכ"ח	ב'	כ"ח	פי' שומר וכו' שייך לר"ח ואלא דבריו בפי' כ"י לע"ז (בקובץ כ"י אנג' דף כ"ו ע"ב) פי' אישתימא אפיטרופא הממונה על האוצרות וחותם נקרא אישתימא ע"כ.

תקונים והשמטות לחלק השני

צד	עמוד	שורה	טעות	תקון
ב	ב'	ו'	עיי"ע בואתן.	עיי"ע בואת.
י"א	א'	כ"ו	קודם מלת בגין חסר סימן כזה:)	
ס"ט	ב'	ד'	צ"ל כזה: תשו' רדב"ז סי' קנ"ח, תשב"ץ ריש חלק ג'.	
—	—	ה'	סי' ו'	סי' ס'
—	—	ז'	נשמט: כל זה עיי' בס' צור געש' לריט"ל צונץ n 442.	
ע"ט	א'	ל"ב	קודם של פרשים נשמט סימן כזה:]	
פ"ד	א'	ט"ז	יש למחוק סימן כזה:]	
קכ"ד	א'	מ"א	בן תלמיון:	בר תלְמיון.
קס"א	א'	כ'	ندى	ندَى
רי"ד	ב'	כ"ד	קודם או בית צ"ל ועיי' תענית כ"ד:	
רכ"ז	א'	ט'	gerrinnen	gerinnen
רנ"ג	בהערה	ב'	سجون	سخون
רס"ג	ב'	ט'	كنجور	كُنجور
רע"ח	א'	ל"ח	كيل	كُيل
שכ"א	א'	מ"ד	τετράπολος	τετράπυλος
שכ"ב	א'	ל"ח	كنده	كُنده
שכ"ז	ב'	כ"ט	جويش	خويش
של"ה	ב'	כ"ז	ענינו.	ענינן.